

Kalle Isotalo

Varainverotus

Ristivaikutukset
ja niiden hallinta

KALLE ISOTALO

Varainverotus – ristivaikutukset ja niiden hallinta

Akateeminen väitöskirja, joka Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan suostumuksella esitetään julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston luentosalissa 3 marraskuun 29. päivänä 2019 klo 12

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rovaniemi 2019

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta

Väitöskirjan ohjaaja ja kustos: professori Kalle Määttä, Lapin yliopisto

Väitöskirjan esitarkastaja ja vastaväittäjä: emeritusprofessori Esko Linnakangas, Helsingin yliopisto

Väitöskirjan toinen esitarkastaja: OTT, ylijohtaja Pentti Lähteenoja, Maa- ja metsätalousministeriö

Taitto: Taittalo PrintOne

Acta electronica Universitatis Lapponiensis 268

ISBN 978-952-337-178-1

ISSN 1796-6310

elektronisen väitöskirjan pysyvä osoite on: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-178-1>

ESIPUHE

Väitöskirjaprojektini alkoi käytännön verotustyössä havaitsemiini ongelmien ihmettelystä. Pöydälleni kasautui lukuisia verotustapauksia, joissa ongelma oli samankaltainen mutta yksityiskohdat vaihtelivat. Vankkoja oikeuslähteitä ei löytynyt, ja tapauksen vaatimat laskelmat olivat monimutkaisia. Vähitellen minulla alkoi kypsyä ajatus loogisesti kestävien ratkaisumallien etsimisestä ristivaikutuksia simuloimalla. Tutkimustyön alkuvaihe olikin puhdasta ratkaisujen etsimistä havaitsemiini ongelmiin. Halusin nostaa käytännön verotusongelmia oikeudelliseen keskusteluun.

Väitöstutkimuksen etenemisen kannalta olennaista oli, että sain ohjaajakseni professori Kalle Määttä. Hänen laaja kokemuksensa verotuksen, lainvalmistelun, oikeustaloustieteen ja monen muun tutkimuskohteen osalta auttoi olennaisesti tiivistämään väitöskirjani toimivaksi kokonaisuudeksi. Yhteistyömme on ollut joustavaa ja mahdollistanut tutkimuksen tekemisen työssäkäynnin ja arjen ohessa Kuopiossa asuvalle perheenisälle. Ilman Kalle Määttä tukea väitöskirjaani ei olisi syntynyt.

Minulla on suuri kunnia saada esitarkastajiksni emeritusprofessori Esko Linnakangas ja OTT, ylijohtaja Pentti Lähteenoja. Heidän monipuolinen kokemuksensa ja hyödylliset kommenttinsa auttoivat väitöskirjan maaliin saattamisessa. Kiitän korkealle arvostamaani emeritusprofessori Linnakangasta myös siitä, että hän suostui vastaväittäjäkseni ja lisäksi yhdessä puolisonsa Taija Haapaniemen kanssa antoi erinomaisia kielellisiä ohjeita väitöskirjani ilmaisuun ja rakenteeseen.

Haluan kiittää myös OTT Ilari Hovilaa, joka on useasti auttanut selventämään Lapin yliopiston ja akateemisen maailman käytänteitä ja menettelyjä, jotka olivat virkatyön ohessa tutkivalle ajoittain vieraita.

Tämän väitöskirjan on mahdollistanut se, että olen saanut osallistua monipuolisiin asiantuntijatehtäviin Verohallinnossa. Tältä osin haluan kiittää esimiehiäni, jotka ovat lisäksi mahdollistaneet väitöskirjani viimeistelytyön vaatimat virkavapaat. Samalla haluan kiittää Pohjois-Savon verotoimiston varainverotusryhmän virkailijoita, joiden lähiasiantuntijana sain toimia virkaurani alkuvuodet. Teidän kanssanne oli ilo työskennellä.

Olen myös kiitollinen laajalle joukolle Verohallinnon virkamiehiä, joiden kanssa käymäni keskustelut ovat auttaneet tutkimustani eteenpäin. Ensimmäiseksi haluan mainita Tuula Pietikäisen, joka on vuosia ollut läheisin työtoverini Kuopiossa. Olen oppinut häneltä valtavasti. Virkaurani alussa minulla oli myös etuoikeus valmistella ratkaisuja ja toimia esittelijänä KTT Pekka Mehtosen johtamalle verotuksen oikaisulautakunnalle. Pekka oli aina halukas keskustelemaan kanssani minua askarrutta-

vista oikeudellisista ongelmista ja kannusti minua kovasti akateemiseen maailmaan. Minulle onkin iloinen asia, että professori Määttä on toiminut meidän molempien väitöskirjojen ohjaajana. Lisäksi haluan erityisesti kiittää Mervi Hakkarasta, Atso Kiurua, Terhi Lehikoista, Jarmo Mattssonia, Kari Pilhjertaa sekä Lauri Savanderia. Moni teidän kanssanne käymäni keskustelu on päätynyt tähän kirjaan.

Kiitän myös lainsäädäntöneuvos Jukka Vanhasta ja kansanedustaja, perustuslakivaliokunnan jäsen Wille Rydmania. Heidän kanssaan käymäni keskustelut ovat auttaneet ymmärtämään lainvalmisteluprosessia Verohallinnon virkamiehen näkökulmaa laajemmin.

Olen kiitollinen Jenny ja Antti Wihurin rahastolle apurahasta, joka mahdollisti väitöskirjan viimeistelyn vaatimat virkavapaat.

Lopuksi haluan kiittää perhettäni. Ajoittain olen kulkenut kotonakin hajamielisenä veromaailmassa. Silti vaimoni Johanna on tukenut työtäni monin tavoin. Suurin kiitos kuuluu Sinulle.

Omistan väitöskirjani lapsilleni Liljalle, Akselille ja Olaville. Nyt isän verokirja on valmis!

Kuopion verovirastossa 21.10.2019

Kalle Isotalo

Sisällys

1 Johdanto tutkimukseen varainverotuksen ristivaikutuksista	11
1.1 Varainverotuksen ja ristivaikutuksen käsitteet	11
1.2 Tutkimuksen rakenne, tutkimuskysymykset ja metodi	12
1.3 Ristivaikutukset verotuksen oikeudellisen ratkaisun ongelmana	14
1.4 Tutkimuksen suhde kansainväliseen verotukseen	15
2 Varainverotuksen ristivaikutusasetelmien luokittelu	17
2.1 Useiden samanaikaisesti sovellettavien lainkohtien välinen suhde	17
2.2 Perustuslain vaatimukset verotukselle	20
2.3 Peräkkäisten toimien vaikutus varainverotuksessa	22
2.4 Omaisuuden arvostamisen vaikutus oikeustilan muodostumiseen ja hallintaan	23
2.5 Veroasteikkojen tason ja muutosten vaikutukset	25
2.6 Ajankohdan vaikutus saman asian tarkasteluun verotuksessa	27
2.7 Kansainvälistyminen ja eurooppaoikeus	29
2.8 Verotusmenettelyä ohjaavat lait	32
2.8.1 Verotuksen toimittamisen vaikutukset	32
2.8.2 Verotuksen muuttamisen ja ennakkoratkaisujen merkitys	36
2.8.3 Hallinto-oikeudellinen yleissääntely ja Verohallinnon toimintaa ohjaava sääntely	38
2.9 Verovelvollisten intressien ristiriidat	39
2.10 Verosuunnittelu, veron kiertäminen ja arvioverotus	41
3 Artikkelien keskeiset havainnot	45
3.1 Tutkimusartikkelien muodostama kokonaisuus	45
3.2 Kiinteistöoikeuden ja vero-oikeuden suhde	45
3.3 Metsävähennys, verotusyhtymä ja puolisoiden metsätalous	46
3.4 Metsäverotuksen monimutkaistuminen	47
3.5 Yksityistili henkilöyhtiön luovuttamisen verotuksessa	49
3.6 Joustava osakeyhtiö verojärjestelmässä	50
3.7 Osakeyhtiön sukupolvenvaihdon lahjaverotuksen erityiskysymyksiä	52
3.8 Erot ja erot	54
3.9 Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjaverolain mukainen sukupolvenvaihdojen ja perheoikeudelliset oikeustoimet	55

3.10	Perättäisten vastikkeettomien saantojen verotusongelmia	57
3.11	Sukupolvenvaihdoshuojennuksen lasku- ja sovellusongelmia	58
3.12	Lobbaus ja perintöveron tulevaisuus.....	59
4	Kokoavia havaintoja artikkeleista	61
4.1	Oikeustila muodostuu lakien ja lainkohtien yhteisvaikutuksena.....	61
4.2	Valinnat ristivaikutusten oikeustilakokonaisuudessa.....	68
4.3	Veroportit ja -ansat, kohtuuttomuudet sekä veropoliittiset ja perustuslailliset ongelmat	69
4.4	Kansainvälisyys ja ristivaikutukset.....	72
4.5	Näyttövaikeudet.....	77
4.6	Täytäntöönpanovaikeudet koneellistuvassa verovalvonnassa.....	79
4.7	Tyypillisiä ristivaikutusongelmien syitä.....	80
5	Ristivaikutusten hallinta erilaisissa toimijaroleissa.....	84
5.1	Verovelvollinen ja hänen avustajansa.....	84
5.2	Verohallinto.....	85
5.3	Valtiovarainministeriö.....	86
5.4	Etujärjestöt.....	87
5.5	Korkein hallinto-oikeus.....	88
5.6	Oikeustilan erilaisuus osapuolille.....	89
6	Ristivaikutusten arviointi oikeustilan hallintavälineenä.....	91
6.1	Ristivaikutusten arviointitapojen luokittelu.....	91
6.2	Ristivaikutusten arviointitapojen hyödyntäminen.....	94
I	Kiinteistöoikeuden ja vero-oikeuden suhde.....	99
	Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys	130
II	Metsävähennys, verotusyhtymä ja puolisoiden metsätalous.....	133
	Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys	153
III	Metsäverotuksen monimutkaistuminen.....	155
	Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys	175
IV	Yksityistili henkilöyhtiön luovuttamisen verotuksessa.....	177
	Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys	208
V	Joustava osakeyhtiö verojärjestelmässä.....	209
	Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys.....	279

VI Osakeyhtiön sukupolvenvaihdoksen lahjaverotuksen erityiskysymyksiä	283
Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys	311
VII Erot ja verot	313
Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys	347
VIII Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjaverolain mukainen sukupolvenvaihdoshuojennus ja perheoikeudelliset oikeustoimet	349
Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys	404
IX Perättäisten vastikkeettomien saantojen verotusongelmia	405
Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys	415
X Sukupolvenvaihdoshuojennuksen lasku- ja sovellusongelmia	417
Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys	430
XI Lobbaus ja perintöveron tulevaisuus	431
Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys	449
English summary	454
Oikeuskäytäntö	457
Lähdeluettelo	462
Asiahakemisto	482

Varainverotus – ristivaikutukset ja niiden hallinta

Lakeja

Arvonlisäverolaki, 30.12.1993/1501 (AVL)
Avoliittolaki, 13.6.1929/234 (AL)
Hallintolainkäyttölaki, 26.7.1996/586
Hallintolaki, 6.6.2003/434 (HL)
Kiinteistönmuodostamislaki, 12.4.1995/554 (KML)
Kiinteistöverolaki, 20.7.1992/654 (KiVL tai KivL)
Laki avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä, 29.4.1988/389 (AKYL)
Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta, 26/2011 (avoliittolaki)
Laki elinkeinotulon verottamisesta, 24.6.1968/360 (EVL)
Laki oma-aloitteisten verojen verotusmenettelystä, 9.9.2016/768 (OVML)
Laki varojen arvostamisesta verotuksessa, 22.12.2005/1142 (arvostuslaki tai arvostamislaki)
Laki verotusmenettelystä, 18.12.1995/1558 (verotusmenettelylaki tai VML)
Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta, 30.12.1999/1346 (verotietolaki)
Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta, 21.5.1999/621 (julkisuuslaki)
Maakaari, 12.4.1995/540 (MK)
Maankäyttö- ja rakennuslaki, 5.2.1999/132 (MRL)
Maatilatalouden tuloverolaki, 15.12.1967/543 (MVL)
Osakeyhtiölaki, 21.7.2006/624 (OYL)
Perintökaari, 5.2.1965/40 (PK)
Perintö- ja lahjaverolaki, 12.7.1940/378 (PerVL).
Suomen perustuslaki, 11.6.1999/731 (PL, PeL tai perustuslaki)
Tonnistoverolaki, 5.6.2002/476
Tuloverolaki, 30.12.1992/1535 (TVL)
Varainsiirtoverolaki, 29.11.1996/931 (VSVL)
Varallisuusverolaki, 30.12.1992/1537
Verohallintolaki, 1557/1995 (VHL)

Lyhenteitä

DL	Defensor Legis
KHO	Korkein hallinto-oikeus
KKO	Korkein oikeus
MML	Maanmittauslaitos
MMM	Maa- ja metsätalousministeriö
MTK	Maa- ja metsätaloustuottajien keskusliitto
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development
OKV	Oikeuskanslerinvirasto
OM	Oikeusministeriö
PTT	Pellervon taloudellinen tutkimuslaitos
PYL	Perheyrittäjien liitto
SEUT	Euroopan unionin toiminnasta tehty sopimus
Spv-arvo	PerVL 55 §:n mukaisesti laskettu omaisuuden arvo
VATT	Valtion taloudellinen tutkimuskeskus
VH	Verohallinto
VM	Valtiovarainministeriö
VOVA	Veronsaajien oikeudenvilvontayksikkö
VTV	Valtiontalouden tarkastusvirasto

Luettelo alkuperäisartikkeleista

Väitöskirja sisältää seuraavat alkuperäisartikkelit. Artikkelit on julkaistu uudelleen artikkelin alkuperäisen julkaisijan luvalla.

I Isotalo, Kalle: Kiinteistöoikeuden ja vero-oikeuden suhde. Ympäristöjuridiikka 3–4/2014. www.edilex.fi/ymparistojuridiikka/14875

II Isotalo, Kalle: Metsävähennys, verotusyhtymä ja puolisoiden metsätalous. Edilex 3/2014. www.edilex.fi/artikkelit/12352

III Isotalo, Kalle: Metsäverotuksen monimutkaistuminen. Verotus 2019. Väitöskirja-artikkeli. www.verotus-lehti.fi/vaitoskirja-artikkelit/61-metsaeverotuksen-monimutkaistuminen

IV Isotalo, Kalle: Yksityistili henkilöyhtiön luovuttamisen verotuksessa. Edilex 1/2014. www.edilex.fi/artikkelit/11951

V Isotalo, Kalle: Joustava osakeyhtiö verojärjestelmässä. Edilex 28/2016. www.edilex.fi/artikkelit/16837

VI Isotalo, Kalle: Osakeyhtiön sukupolvenvaihdoksen lahjaverotuksen erityiskysymyksiä. Edilex 29/2013. <https://www.edilex.fi/artikkelit/10816>

VII Isotalo, Kalle: Erot ja verot. Edilex 30/2015. www.edilex.fi/artikkelit/15464

VIII Isotalo, Kalle: Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjaverolain mukainen sukupolvenvaihdoshuojennus ja perheoikeudelliset oikeustoimet. Edilex 16/2013. www.edilex.fi/artikkelit/10373

IX Isotalo, Kalle: Perättäisten vastikkeettomien saantojen verotusongelmia. Verotus 5/2015. www.edilex.fi/verotuslehti/15939

X Isotalo, Kalle: Sukupolvenvaihdoshuojennuksen lasku- ja sovellusongelmia. Defensor Legis 5/2016. www.edilex.fi/defensor_legis/17095

XI Isotalo, Kalle: Lobbaus ja perintöveron tulevaisuus. Oikeus 4/2014. <https://www.edilex.fi/oikeus/14600>

1 Johdanto tutkimukseen varainverotuksen ristivaikutuksista

1.1 Varainverotuksen ja ristivaikutuksen käsitteet

Tutkimuksessa varainverotuksella tarkoitetaan luonnollisten henkilöiden omaisuuden siirtojen ja pääoman verotusta. Varainverotuksen ydin koostuu perintö- ja lahja-, varainsiirto- sekä tuloverotuksesta. Tuloverotuksessa korostuvat luovutusvoittoverotus ja juoksevan tuloverotuksen osa-alueet, joilla on sidos luovutusten verotukseen, kuten metsävähennysjärjestelmä, maatalousverotuksen vähennykset ja tuloutukset, osakeyhtiön varojenjaon verotus ja henkilöyhtiön verotus. Varainverotuksen piiriin kuuluu tutkimuksessa myös osittain kiinteistöverotusta ja arvonlisäverotusta. Niistä varainverotuksen käsite kattaa luonnollisten henkilöiden omistaman omaisuuden omistajanvaihdosten ja omaisuutta koskevien sopimusten vaikutuksen veromuotoihin sekä verojärjestelmän sisäiset käsitteiden johdonmukaisuuskysymykset. Kiinteistöverotuksessa varainverotukseen kuuluvat esimerkiksi erilaisten hallinnanjakosopimusten vaikutukset verotukseen sekä kiinteistön, rakennusmaan ja metsän käsitteet, jotka ovat merkityksellisiä myös muissa veromuodoissa. Arvonlisäverotuksesta varainverotukseen kuuluu esimerkiksi se, miten omaisuuden siirtäminen osituksessa arvonlisäveronalaisesta käytöstä yksityiskäyttöön vaikuttaa. Keskeinen osa varainverotusta on myös arvostuslaki, josta on laajasti heijastusvaikutuksia varainverotuksen veromuotoihin. Pääpaino tutkimuksessa on kuitenkin tulo-, varainsiirto- sekä perintö- ja lahjaveron suhteella toisiinsa ja muuhun oikeusjärjestelmään.

Tutkimuksen keskeinen käsite on ristivaikutus. Varainverotuksen järjestelmä muodostaa monitasoisen ristivaikutusverkoston, jossa muutokset verkoston yhdessä osassa luovat merkittäviä heijastusvaikutuksia järjestelmän muihin osiin. Verotuksen kentän toimijat yrittävät hallita muodostuvaa monimutkaista kokonaisuutta omista näkökulmistaan. Tässä tutkimuksessa käsiteltyjä ristivaikutuksia ovat: 1) aineellisten verolakien sisäiset ja väliset vaikutukset, 2) menettelyllisten ja verotuksen toimittamista ohjaavien lakien vaikutukset aineelliseen verolainsäädäntöön, 3) muun lainsäädännön vaikutus verotusta koskevaan sääntelyyn sekä 4) lainvalmistelu-, verosuunnittelu-, näyttö- ja täytäntöönpanokysymysten suhde lain tulkintaan.

Ristivaikutusten tutkiminen on ratkaisujen etsimistä verolainopillisiin tulkin- taongelmiin. Ratkaisumalli ei yleensä löydy säädöshierarkiasta, erityislakiluonteesta eikä myöhemmin säädetyn lain etusijasta.¹ Lait tulevat sovellettavaksi samaan

¹ Määttä 2014, s. 137–140.

aikaan. Kunkin lain rooli kokonaisuudessa on erilainen, ja oikeustila syntyy lakien yhteisvaikutuksena. Ristivaikutustilanteina nähdään myös valintatilanteet, joissa oikeustilaa hallitaan, kuten verosuunnittelu, verolainsäädännön valmistelu ja verovalvonnan järjestäminen. Näissä tilanteissa toimijoilla on mahdollisuuksia harkita valintojensa tarkoituksenmukaisuutta. Harkintaa kuitenkin rajoittaa lakien kokonaisuus, johon valinnat joudutaan sopeuttamaan. Ristivaikutusten kokonaisuuden osalta arvioidaan myös, näyttävätkö oikeustila ja sen hallinta eri toimijoille erilaisina.

1.2 Tutkimuksen rakenne, tutkimuskysymykset ja metodi

Tutkimus koostuu koontiartikkelista ja yhdestätoista erikseen julkaistusta artikkelista (tutkimusartikkeli), joiden julkaisupaikat ovat:

- Metsäverotuksen monimutkaistuminen, Verotus-lehti 3/2019, Väitöskirja-artikkelit.
- Sukupolvenvaihdoshuojennuksen lasku- ja sovellusongelmia, Defensor Legis 5/2016.
- Joustava osakeyhtiö verojärjestelmässä, Edilex 28/2016.
- Perättäisten vastikkeettomien saantojen verotusongelmia, Verotus 5/2015.
- Erot ja verot, Edilex 30/2015.
- Kiinteistöoikeuden ja vero-oikeuden suhde, Ympäristöjuridiikka 3–4/2014.
- Lobbaus ja perintöveron tulevaisuus, Oikeus 4/2014.
- Metsävähennys, verotusyhtymä ja puolisoiden metsätalous, Edilex 3/2014.
- Yksityistili henkilöyhtiön luovuttamisen verotuksessa, Edilex 1/2014.
- Osakeyhtiön sukupolvenvaihdoksen lahjaverotuksen erityiskysymyksiä, Edilex 29/2013.
- Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjaverolain mukainen sukupolvenvaihdoshuojennus ja perheoikeudelliset oikeustoimet, Edilex 16/2013.

Tutkimusartikkeleissa käsitellään varainverotuksen osa-alueita tarkastellen esimerkiksi tietynlaisten lainsäädäntöjen keskinäistä suhdetta (esim. kiinteistöoikeuden ja vero-oikeuden suhde), tietynlaisten omaisuuden siirtojen tai niiden sarjojen verovaikutuksista (esim. peräkkäiset saannot tai perheoikeudelliset saannot), omaisuuseräkohtaisia omaisuuden siirtojen verokysymyksiä (esim. maatalaan, henkilö- tai osakeyhtiöön liittyvät ongelmat) tai erilaisiin rooleihin liittyviä oikeustilan hallintaongelmia (esim. lainvalmistelu tai täytäntöönpano). Artikkelit ja niiden keskeiset havainnot esitellään jaksossa 3. Kaikille tutkimuskysymyksille on ominaista, että tarkastelun kohteena ei ole vain yksittäisen lainkohdan tulkintakysymys tietyssä asetelmassa vaan useiden lainkohtien, muiden oikeuslähteiden ja toimijaroolien yhteisvaikutus oikeustilan muodostumisessa ja hallinnassa. Näin rakentuu tutkimuksen peruslähtökohta ristivaikutussuhteiden tutkimuksena.

Koontiartikkelissa taas tutkitaan tutkimusartikkelien havaintojen pohjalta, millaisia yhdistäviä ongelmia ja haasteita ristivaikutusasetelmissä voidaan havaita. Samalla käsitellään, miten oikeustilan hallintahaaste näyttäytyy erilaisille vero-oikeuden ja -politiikan kentällä toimiville henkilöille ja organisaatioille. Lisäksi esitetään malleja, joilla ristivaikutusten hallintaa voitaisiin kehittää.

Tutkimuksessa yhdistyy kolme perustavanlaatuisesti toisistaan poikkeavaa tiedonintressiä: 1) voimassa olevan oikeuden sisällön ja sen kehityksen selvittäminen, 2) voimassa olevan oikeuden vaikutusten ja vaikuttavuuden arviointi sekä 3) oikeuspoliittisiin lähtökohtiin perustuvat vaatimukset voimassa olevan oikeuden muuttamiseksi.²

Tutkimusartikkeleissa korostuu käytännöllinen lainoppi. Tutkimuksen kohteena ovat käytännön tulkintatoiminnassa ratkaistavaksi tulevat kysymykset, kuten: ”Jos sukupolvenvaihdohuojennusta sovelletaan omien osakkeiden hankintaan, miten huojennus lasketaan?”, ”Jos metsäyhtymä purkautuu, mitä tapahtuu metsävähennysseurannalle?”, ”Jos riitainen avioero maanviljelijäperheessä ratkaistaan käyttämällä ulkopuolisia varoja, mitä kaikkea siitä seuraa?” Lainopillista systematisointia edustaa sen tutkiminen, millaisia rajapintoja muodostuu, kun esimerkiksi kiinteistöoikeudellinen, yhtiöoikeudellinen tai perheoikeudellinen sääntely yhdistetään vero-sääntelyyn. Nämä kysymyksenasettelut ovat perinteistä lainoppia, jossa tutkitaan voimassa olevan oikeuden sisältöä ja kehitystä.³

Koontiartikkelissa on myös lainopillista tutkimusta, jossa systematisointi korostuu. Tutkimuksessa käsitellään myös, miten oikeustilan sisältö, muodostuminen ja hallinta vaikuttavat erilaisiin verotuksen kentällä toimiviin osapuoliin. Tutkimus osittain menee myös veropolitiikan puolelle. Tutkimuksessa pohditaan oikeuspoliittisiin lähtökohtiin perustuvia vaatimuksia voimassa olevan oikeuden muuttamiseksi tai tulkitsemiseksi toisin. Miten oikeuspoliittiseen tarkasteluun vaikuttaa, että oikeustila rakentuu monen lainkohdan yhteisvaikutuksena? Esitän, millaisia asioita ja miten pitäisi ottaa huomioon veropoliittisia valintoja tehtäessä, mutta en ota kantaa poliittisluonteisiin arvovalintoihin.

Suomessa on tehty paljon verolainopillista tutkimusta varainverotuksesta. Samalla on tehty yleisesityksiä veropolitiikasta, vero-oikeudesta laajemmin, lainsäädäntötutkimuksesta, perustuslaillisesta tutkimuksesta ja oikeusinformatiikasta. Verotusta tutkitaan paljon myös kansantaloustieteessä. Tässä tutkimuksessa yhdistetään näitä näkökulmia, joissa kaikissa katsotaan varainverotusta vero- ja oikeusjärjestelmän osana.⁴

2 Ajatus on lainattu ympäristöoikeuden metodeista, jotka sopivat verotukseenkin: Määttä 2015, s. 57–59.

3 Aarnio 1978, s. 52–57 ja 97–101.

4 Tutkimuksen kysymyksenasettelu ja kohdennus poikkeavat olennaisesti suomalaisen vero-oikeudellisen tutkimuksen perinteestä, jossa väitöskirjat yleensä ovat selkeämmin rajautuneet yksittäiseen kysymykseen, kysymysryhmään tai veromuotoon. Tässä tutkimuksessa pyritään nimenomaan katsomaan veromuotojen, oikeudenalarajojen ja osin tieteenalarajojenkin yli. Suomalaisen vero-oikeudellisten tutkimusten historiallisesta kohdentumisesta: Linnakangas 2010a, s. 14–18.

Keskeiset tutkimuskysymykset voidaan tiivistää seuraavasti:

- Miten oikeustilat muodostuvat varainverotuksessa?
- Millaisia epävarmuuksia tai ongelmia oikeustilan muodostumiseen liittyy, ja mistä ne johtuvat?
- Kuinka erilaisena oikeustila näyttäytyy verotuksen eri toimijoille?
- Millaisia haasteita ristivaikutukset aiheuttavat hyvän veropolitiikan ja lainvalmistelun, verotuksen asianmukaisen täytäntöönpanon ja perustuslain verotukselle asettamien vaatimusten toteutumiselle?

1.3 Ristivaikutukset verotuksen oikeudellisen ratkaisun ongelmana

Varainverotuksen oikeustila tai oikeudellinen ratkaisu yksittäistapauksessa muodostuu yleensä monen eri lain tai lainkohdan yhteisvaikutuksena.⁵ Lakien yhteisvaikutuksiin yhdistyy elävän elämän luomia asetelmia ja haasteita näytön arvioinnissa.

Laajoista yhteisvaikutuksista rakentuu verkko, jossa kaikki vaikuttaa kaikkeen. Tämä luo haasteen sekä veropolitiikan valinnoille että oikeustilan määrittämiselle lainopissa. Järjestelmä pitää nähdä kokonaisuutena. Lainopillisissa ratkaisuissa hallitaan kokonaisuutta. Oikeustilan selvittäminen ei merkitse yksittäisessä pykälässä määritetyn säännöksen sisällön selvittämistä vaan lukuisten lainkohtien säännösten yhteisvaikutuksen määrittämistä. Veropoliittisissa ratkaisuissa taas poliittinen halu muuttaa yhtä lainkohtaa luo automaattisesti tarpeen tunnistaa ja ratkoa muutoksen vaikutuksia asioissa, joita poliittinen muutostahto ei koske. Nämä reunaehdot asettavat veropolitiikan suunnittelijalle samankaltaisen toimintaympäristön kuin syntyy verovelvollisten verosuunnittelussa, jossa on jokin selvä tavoite, joka kuitenkin saattaa heijastua myös tavoitteen ulkopuolisiin verokysymyksiin. Näin myös veropolitiikan tekeminen lähestyy oikeudellista ratkaisutoimintaa.

Mirrlees Review⁶ tiivistää verojärjestelmän kokonaistarkastelun tarpeen seuraavasti: ”*The need to think of the tax system as just that - a system. The way that different taxes fit together matters, as does being clear about the role of each tax within the system.*” Varainverotuksen sidos muuhun oikeusjärjestelmään vaatii laajaa tarkastelukulmaa. Vero- ja oikeusjärjestelmän yhdistelmää täytyy ajatella kokonaisuutena: miten eri veromuodot, niiden yksityiskohdat ja muut lait sopivat yhteen, ja mikä on kunkin osa rakentuvassa kokonaisuudessa?

Eri laeilla ja niiden kohdilla on erilaisia tavoitteita. Näin on jo verolakien välillä ja sisälläkin. Muu lainsäädäntö luo uusia ja erilaisia tavoitteita. Eri lakien tavoitteet ovat osin jännitteisiä. Samalla yhdessä laissa ja sen tulkinnassa tehdyt ratkaisut vaikutta-

⁵ Veron määrääminen on lähtökohtaisesti tosiasioiden pohjalta tehtävä monimutkainen lakiin perustuva laskutoimitus. Aarnio 1978, s. 108–111.

⁶ Mirrlees Review 2011, s. 45.

vat toisiin lakeihin. Ne luovat toisten lakien lainsäädäntöratkaisuihin ja tulkintoihin reunaehdoja ja vaikutuksia. Erilaisia näkökohtia joudutaan priorisoimaan ja sovitamaan yhteen.⁷ Nämä rakenteet koskevat niin veropolitiikkaa, lain tulkintaa kuin oikeustilan täytäntöönpanoa. Oikeustilan hallintaan kytkeytyy erillisiä näkökulmia: veropolitiikassa tasapainoilu oikeuden, talouden ja politiikan rajamaastossa, lain tulkinnassa oikeuslähdehierarkian reunaehdot ja täytäntöönpanossa täytäntöönpanoresurssit, käytännön tietokonesovellukset sekä saatavilla oleva tosiasianäyttö.

Riippumatta vaiheesta ja roolista vero- ja oikeusjärjestelmän pitäisi olla looginen kokonaisuus. Oikeusjärjestelmään ei saisi syntyä veropoliittisesti epätoivottavia vaikutuksia, joiden syy on poliittisen harkinnan sijaan sattuma. Oikeustila tulisi voida myös täytäntöönpanna kohtuullisen oikein ja yhdenvertaisesti. Tilanteiden moninaisuus tekee kuitenkin tavoitteista vaikeasti saavutettavia. Kaikkia ristivaikutuksia on vaikea tunnistaa ja ennakoida, saati hallita ja sovittaa yhteen.

1.4 Tutkimuksen suhde kansainväliseen verotukseen

Varainverotuksen kansallinen verolainsäädäntö on pääasiallisesti rakennettu Suomen muun oikeusjärjestelmän päälle (esim. perheoikeuden ja verotuksen suhde), ja eri veromuotojen keskinäinen synkronointi on lähtökohtaisesti rakennettu Suomessa käytössä olevien veromuotojen välille (esim. luovutusvoittoverotuksen ja perintö- ja lahjaveron suhde). Tutkimusartikkelien kysymyksenasettelu on pääsääntöisesti noussut verotuksen käytännön soveltamistyössä tehdyistä havainnoista ristivaikutushaasteista, joiden tutkimus ei ole ollut kattavaa ja jotka ovat pääasiassa koskeneet erilaisia ristivaikutussuhteita kansallisessa vero- ja muussa sääntelyssä. Useiden tutkimusartikkeleiden kysymyksenasettelu pohjautuukin siksi kansallisen oikeus- ja verojärjestelmän sekä Suomen yhteiskunta- ja hallintorakenteen yhteensovitukseen liittyvien ongelmien selvittämiseen. Kun kaikkien maiden vero- ja oikeusjärjestelmät rakentuvat erilaisina oikeuslähteiden yhdistelminä ja kaikkien maiden yhteiskuntarakenteiden yksityiskohdissa on eroja, ei usein ole mahdollista tehdä suoraa oikeusvertailua siitä, miten vastaava ongelma on ratkaistu toisessa valtiossa; juuri vastaavaa erilaisten oikeuslähteiden ja yhteiskunnallisen todellisuuden yhdistelmää ei muissa valtioissa ole.

Varainverotuksen ristivaikutushallinnan kannalta keskeinen kansainvälinen ulottuvuus on, millaisia lisäristivaikutuksia mahdollinen ulkomainen lainsäädäntö ja kansainvälistyminen luovat kansalliseen vero- ja oikeusjärjestelmään. Kansainvälistä vero-oikeutta sovelletaan lähtökohtaisesti kansallisen vero- ja oikeusjärjestelmän rakenteiden päälle. Siten asianmukainen kansainvälisen verotuksen ristivaikutushallinta edellyttää, että ensin määritetään kansallisen verojärjestelmän sisältö ja siihen

⁷ Määttä 2013.

liittyvät epäselvyydet ja tulkinnallisuudet. Mitä yksiselitteisempi, johdonmukaisempi ja paremmin tutkittu kansallinen verojärjestelmä on, sitä vähäisemmin ongelmin siihen on mahdollista sovittaa kansainvälistymisen luomat ristivaikutukset.

Kun tutkimusartikkelien pääpaino on kansallisen vero- ja oikeusjärjestelmän ristivaikutuskysymysten tunnistamisessa ja hallinnassa, kansainvälinen verotus on pääasiassa rajattu artikkeleiden ulkopuolelle. Tästä on poikettu, jos kansainvälisessä verotuksessa on havaittu sellaisia piirteitä, joita on välttämätöntä huomioida jo kansallisen vero- ja oikeusjärjestelmän sopeuttamisessa. Esimerkiksi erilaisia verotukia on eurooppaoikeudellisista syistä usein välttämätöntä soveltaa kansainvälisiin tilanteisiin samalla tavoin kuin kansallisessa soveltamiskäytännössä tehdään. Se, että yhtäläinen kansainvälinen soveltaminen on jossain ratkaisu- tai tulkintavaihtoehdossa tosiasiallisesti mahdollista tai selvästi helpompaa ja toisessa vaikeampaa, tulee ottaa huomioon jo kansallisen vero- ja muun sääntelyn hallinnassa. Tällaisia kansainväliin kysymyksiin liittyviä havaintoja tutkimusartikkeleihin sisältyy, mutta muutoin tutkimusartikkelit on rajattu koskemaan kansallisia kysymyksiä.

Kansainvälisiä ristivaikutusasetelmia on lähes loputtomasti erilaisina kombinaatioina, sillä kumpi tahansa luovutuksen osapuolista tai kohdeomaisuus voi sijaita missä tahansa valtiossa ja yksityisoikeudellinen sovellettava lainvalinta saattaa poiketa verolainsäädännön määrittämästä verotusoikeudesta. Siten kattava erilaisten yhdistelmien vertaileminen on mahdotonta. Vaikka yhdistelmiä kartoitettaisiin, silti helposti käsittelemättä jää se käytännön asetelma, joka todellisessa soveltamisessa kohdataan.

Olennaista on kuitenkin ristivaikutusten hallinnassa tunnistaa, millaisia kansainvälistymiseen liittyviä ongelmia kohdataan ja miten niitä tulisi lähestyä. Siksi koontiartikkelissa tyypitellään erilaisia kansainväliin kysymyksiin liittyviä ristivaikutusasetelmia ja ongelmia niiden hallinnassa. Koontiartikkelissa myös esitetään järjestys ja logiikka, jolla kansainvälisen verotuksen kysymysten ratkaisua voidaan lähestyä. Tämän syvällisempi kansainvälisen verotuksen ristivaikutusten hallintaa, erittelyä ja vertailua koskeva tutkimus ei ole tarkoituksenmukaista, kun jo kansallisen vero- ja oikeusjärjestelmän hallinnassa on havaittu niin paljon haasteita, joita olisi välttämätöntä ratkaista kansainvälisten kysymysten asianmukaiseksi perustaksi.

2 Varainverotuksen ristivaikutusasetelmien luokittelu

2.1 Useiden samanaikaisesti sovellettavien lainkohtien välinen suhde

Varainverotuksen kohteena on yleensä omistajanvaihdos, jota säädelään muulla kuin verolainsäädännöllä. Muun lainsäädännön pohjakin voi muodostua useasta laista. Tyypillisiä esimerkkejä ovat avioliittolain mukainen ositus ja perintökaaren mukainen perintö. Kun avioliitossa elänyt henkilö kuolee, oikeus vainajan omaisuuteen määrittyy näiden lakien yhteisvaikutuksena. Pelkästään kansallisen jäämistöoikeuden kommentaarien pituus on noin 2 000 sivua, koska jäämistöoikeudellisten kysymysten ala on moninainen.⁸ Yleistyvät uusperheet luovat yhä uusia kysymyksiä niin puolisoitten välisissä omaisuus-oikeuksissa kuin perintöoikeuksienkin määrittelyssä. Lesken ja vainajan varoihin kuuluu usein moninaista omaisuutta, joka tuo mukanaan lisää sääntelyä. Perittäviin henkilöyhtiöihin sovelletaan avoimesta yhtiöstä ja kommandiittiyhtiöstä annettua lakia, osakeyhtiöihin osakeyhtiölakia, maataloihin kiinteistöoikeudellista sääntelyä.

Verotuksen ulkopuolinen sääntelyn tarkoitus on usein riidanratkaisu tai kolmannen suojaaminen, joten sopimuksille on paljon mahdollisuuksia. Siten lakien yhteisvaikutuksena syntyy kirjava joukko lopputuloksia. Esimerkiksi samaan kiinteistöön voidaan soveltaa kiinteistönmuodostamislain säännöksiä määriteltäessä kiinteistön alueellista ulottuvuutta, maankäyttö- ja rakennuslain säännöksiä siitä, mitä kiinteistölle saa rakentaa, ja maakaaren säännöksiä kokonaisuuden luovuttamisen edellytyksistä ja ehdoista. Eri laeista muodostuu yhdistelmiä, johon verotuksen tulee sopeutua. Kun perittävä on omaisuutena on esimerkiksi kiinteistö, yhdistyvät kiinteistöoikeuden sekä perhe- ja jäämistöoikeuden säännökset sopimusvapauteen. Verotuksen ulkopuolinen lainsäädäntö ja tosielämän tapahtumat yleensä ovat perusta, johon sovelletaan verolainsäädäntöä. Kun lainsäädäntö on moninaista ja sopimuksille tilaa antavaa, verolainsäädännön täytyy taipua monenlaisiin pohjatilanteisiin.⁹

8 Aarnio – Kangas 2016 ja Aarnio – Kangas 2015.

9 Klami 1981, s. 391–396 ja Järvenoja 2013, s. 139–193. Järvenoja käsittelee laajasti yksityis- ja vero-oikeuden suhdetta. Tarkastelu painottuu väitöskirjan aiheen mukaisesti henkilöyhtiön kannalta relevanttiin yksityisoikeuteen, kuten kirjanpitoon ja yhtiöoikeuteen, mutta sivuaa myös laajemmin varain- ja henkilöverotuksessa kohdattavia ongelmia.

Tyypillisiä esimerkkejä:

- 1) Perintöveron määrääminen. Kun ihminen kuolee, hänen omaisuutensa perintökaaren mukaisesti siirtyy perillisille, joille määrätään perintövero. Verovelvollisuus muodostuu muun lain (perintökaari) ja verolain (perintö- ja lahjaverolaki) yhteisvaikutuksena.
- 2) Maakaari määrittää kiinteistön vastikkeellisen luovutuksen muotovaatimukset ja synnyttää ostajalle velvollisuuden hakea kiinteistösaannolle lainhuuto. Varainsiirtoverolaissa säädetään luovutus verotettavaksi tapahtumaksi ja lainhuutovelvollisuuden laiminlyönti syyksi veronkorotukselle. Verovelvollisuus syntyy maakaaren ja varainsiirtoverolain yhteisvaikutuksena.
- 3) Osakeyhtiölaissa säädetään mahdolliseksi tehdä päätös varojen jakamisesta sijoitetun vapaan oman pääoman rahastosta. Tuloverolaissa säädetään, että tiettyjen ehtojen täyttyessä päätöksestä seuraa luovutusvoiton laskeminen ja muutoin osinkoverotus. Jälleen verotustapahtuma syntyy muun lain ja verolain yhteisvaikutuksena.

Edellä kuvatut kolme asetelmaa voivat myös yhdistyä. Sekä kiinteistö että osakeyhtiön osake voivat kuulua samaan kuolinpesään ja saman perintöverotuksen kohteeksi. Kuolinpesä voi myydä kiinteistön tai tämä voidaan perinnönjaossa jakaa jollekin osakkaista niin kutsuttuja ulkopuolisia varoja vastaan.¹⁰ Osakeyhtiöstä taas saateen tehdä päätös jakaa varoja sijoitetun vapaan oman pääoman rahastosta osakkeet omistavalle kuolinpesälle. Tällaisessa pelkistetyssä tilanteessa tulee sovellettavaksi samassa yhteydessä monta erilaisista lähtökohdista luotua muuta kuin verolakia ja lisäksi kolme erillistä verolakia.¹¹

Käytännössä potentiaaliset yhdistettävät lait luovat valtavan joukon yhdistelmiä.

Joskus vuorovaikutussuunta voi olla myös toinen. Verolainsäädäntö luo perustaa muun lain soveltamiselle. Esimerkiksi verotietolain 13 §:ssä säädetään verotustietojen antamisesta osituksen, perinnönjaon ja konkurssin hoitoon. Silloin verolainsäädännön tiedot ja verotuspäätökset ovat perusta esimerkiksi pesänjakajan perheoikeudelliselle ratkaisulle. Verolainsäädännön sisältö vaikuttaa siihen, kuinka hyödyllinen tietopohja verotustiedoista syntyy. Pesänjakajan ratkaisu palaa usein pohjaksi uusille verotusratkaisuille.

Saman verolain eri kohtia sovelletaan päällekkäin. Kyse voi olla tarkentavasta vaikutuksesta. Ensin laissa määritellään pääomatulon käsite (TVL 29 ja 32 §). Sitten säädetään tarkemmin, mikä on metsätalouden tuloa ja kuinka se lasketaan (TVL 43 ja 55–56 §). Kolmannessa lainkohdassa säädetään tulosta tehtäväksi yrittäjäväh-

10 Esim. testamentinsaajan ulkopuolisin varoin suorittama lunastus on katsottu vastikkeellisen saannon käsitteen ulkopuoliseksi siviilioikeudellisen lainvalmisteluaineiston luonnehdittua sen juuri itselle kuuluvan omaisuuden pitämiseksi maksetuksi suorituksiksi. Verohallinto VH/558/00.01.00/2019, kohta 3.3 ja HE 77/2000 vp. Sen vuoksi suoritus on myös PerVL 55 §:n osalta luonnehdittu velaksi huojuksen laskennassa. Verohallinto A57/200/2017, kohta 2.4.2.1.

11 Siviili- ja vero-oikeuden lähtökohtien yhteensovituksista esim. Hoffrén – Urpilainen 2010, jakso 2.

nys (TVL 30a §). Neljännessä lainkohdassa säädetään erikseen vähennyskelpoiseksi korko lainasta, jolla metsä on ostettu (TVL 58 §). Puukaupasta syntyvä verovelvollisuus syntyy monen lainkohdan yhdistelmänä.

Lahjaverotuksessa säädetään ensin yhdessä kohdassa lahja veronalaiseksi (PerVL 1 ja 18 §), toisessa kohdassa lahjaan kumuloitavaksi toinen lahja (PerVL 19 ja 20 §), kolmannessa lahjan arvostaminen ja vähennystapa lahjaan sovitulle lahjoittajan oikeudelle (PerVL 9–10 §), neljännessä lahjalle veroluokka (PerVL 11 ja 21 §) ja viidennessä veroasteikot (PerVL 19a §). Lainkohtien tuloksena syntyy lahjasta suoritettava lahjavero. Erillisellä lainkohdalla (PerVL 55–57 §) säädetään sukupolvenvaihdoshuojennus, jolla osa verosta huojoennetaan. Useat saman lain pykälät muodostavat veron, jonka lahjansaaja maksaa.

Usein eri verolakien kohtia myös sovelletaan samaan aikaan tai toisiinsa vaikuttaen. Esimerkiksi:

1. Arvostuslaki määrittää yhtiölle nettovarallisuuden (arvostuslain 2 luku), joka vaikuttaa osinkoverotukseen (TVL 33b §) ja lahjaveron sukupolvenvaihdoshuojennukseen (PerVL 55 §).

2. Osakeyhtiö voi saada EVL:n mukaisessa osakevaihdossa (EVL 52f §) omaisuutta pääomansijoituksena ilman luovutusvoiton laskentaa apportista (TVL 45 ja 46 §). Silti sijoitus synnyttää osakkeille käyvän arvon mukaisen hankintamenon vastaanottavassa yhtiössä (KHO 2002:81) normaalin apportin tavoin. Tämä hankintameno on mukana arvostuslaissa säädetyn nettovarallisuuden laskennassa. Varainsiirtoverotuksessa kyse on normaalista pääomasijoituksesta, josta maksetaan vero luovutettavien osakkeiden käyvästä arvosta (VSVL 4 §).

3. Kun omaisuus myydään alihintaan, lahjaverotus ja luovutusvoittoverotus sovitetaan yhteen molemmat huomioivalla sääntelyllä. Kun luovutushinta on korkeintaan $\frac{3}{4}$ käyvästä arvosta, saanto jaetaan lahjaosaan ja kauppaosaan (PerVL 18 §) eikä koko hankintamenoa vähennetä luovutusvoittoa laskettaessa (TVL 47 §).

Edellä olevat kolme esimerkkiä yhdistyvät, kun tehdään osakevaihto, jonka tuloksena syntyneestä osakeyhtiöstä myydään lahjanluonteisella kaupalla osakkeita ja niihin vaaditaan sukupolvenvaihdoshuojennusta. Asian ratkaiseminen tapahtuu EVL:n, TVL:n, PerVL:n, VSVL:n ja arvostuslain yhdistelmänä.

Ristivaikutus voi syntyä myös toisen verolajin veroon. Metsälahjavähennyksessä (TVL 55a–55d §) tuloverotuksen vähennyspohja lasketaan metsästä maksetusta lahjaverosta tehtävällä kertolaskulla. Vuoden sisällä lahjasta luovutetun omaisuuden luovutusvoittovero otetaan huomioon lahjan arvostuksessa (PerVL 21a §). Yksilöllisten eläkevakuutusten kuolintapauskorvauksissa vakuutuskorvauksesta maksettava tulovero säädetään PerVL 9 §:ssä perintöverotuksessa vähennyskelpoiseksi.

2.2 Perustuslain vaatimukset verotukselle

Perustuslaissa on kolme keskeistä verotuksen tarkastelukulmaa: 6 §:n yhdenvertaisuus, 15 §:n omaisuudensuoja ja 81 §:n lakisidonnaisuus. Lisäksi viranomaistoimintaa ohjaa vaatimus julkisen vallan käytön perustumisesta tarkkaan lain seuraamiseen (2 §). Perustuslain vaatimukset luovat veropolitiikkaa ja laintulkintaa ohjaavan ja rajoittavan vaikutuksen.¹²

Perinteisin tarkastelukohde on lakisidonnaisuus, joka estää mielivaltaisuutta ja luo laintulkinnassa korostetun roolin lain sanamuodolle. Jos sanamuoto on selvä, on vaikea tehdä ankarampaa tai löyhempää tulkintaa, vaikka seuraamusperusteisesti toisenlainen oikeustila vaikuttaisi oikeudenmukaisemmalta tai muutoin järkevämältä. Lähtökohtaisesti verosääntelyn pitäisi olla tarkkaa.¹³ Mitä laaja-alaisemmin sääntelyn haasteet tunnistetaan valmistelussa, sitä paremmin peruskysymykset voidaan ratkaista suoraan laissa. Aina varainverotuksen ristivaikutuksia ei tunnisteta, ja lakien sanamuodot ovat usein tietoisesti avoimia. Avoimen lainkohdan soveltaminen pakottaa ratkaisemaan sille alisteisia tarkentavia sääntöjä. Kun esimerkiksi metsää luovutetaan vastikkeellisesti, metsän omaisuuseräkohtaisen sääntelyn soveltaminen on jotenkin ratkaistava. Siitä on laskettava luovutusvoitto.¹⁴

Omaisuudensuoja estää konfiskatorista verotusta. Siitä huolimatta veroasteet ovat melko korkeita.¹⁵ Varainverotuksen veroprosentit ovat huomattavasti esimerkiksi ansiotuloverotusta matalampia. Siten normaalin verokannan mukainen vero ei ole konfiskatorinen. Omaisuudensuoja antaa turvaa oikeutetuille odotuksille. Kun esimerkiksi luodaan kannustimia sijoitustuotteen hankintaan, etuja ei voida laajasti takautuvasti poistaa.¹⁶ Omaisuudensuoja ei ole yhtä voimakas verosuunnittelujär-

12 Verotuksen ja perusoikeuksien jännite ja jälkivalvonnan rooli ovat aikaa kestävä ongelma. Ikkala 1965.
13 PeVL 36/2005 vp ja PeVL 44/2005 vp. Keskustelua lakisidonnaisuudesta ja yhdenvertaisuudesta käydään myös esim. Ruotsissa. Osin juuri varainverotuksen ristivaikutushallintakysymyksistä, kuten metsävähennyksestä: Pahlsson 2014.

14 Jos luovutetaan henkilökohtaiseen tulolähteeseen kuuluvaa omaisuutta vastikkeellisesti, kyseessä on TVL 45 §:n mukainen luovutusvoitto, joka lasketaan TVL 46 §:n mukaisesti luovutushinnasta. Jos voidaan käytännöllisellä päätelyllä todeta, että on luovutettu omaisuutta ja luovutuksessa on saatu luovutushinta, luovutusvoitto on laskettava. Silloin muodostuu jatkopäätelyä rajaava lopputulosten joukko. Aarnio 1975, s. 121–141. Kaikki muut ratkaisut ovat sidoksissa siihen, että luovutusvoitto on laskettava. Asiassa voidaan joutua tulkitsemaan monia muita lainkohtia ja tosiasioita, kuten: onko luovutettu metsää vai tonttimaata, mikä on omaisuuden hankintameno, onko metsä metsävähennyjärjestelmän piirissä, onko luovutukseen lisättävä käytettyä metsävähennystä, oikeuttaako luovutus 20, 40 vai 80 %:n hankintameno-olettamaan, onko luovutusvoitto verovapaa sukulaisluovutus, onko luovutus lahjanluonteinen, onko luovutus muutoin osittain vastikkeeton jne. Jos kuitenkin on aukottomasti todettu, että omaisuutta on luovutettu vastikkeellisesti, kaiken muun on sopeuduttava tähän tosiasiaan riippumatta siitä, kuinka puutteellista lainsäädäntö muutoin on.

15 Konfiskatorisuuden määrittely ei ole yksinkertaista, ja siinä on liittymäpintoja myös kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Äimä 2011, s. 111–114 ja Saraviita 2011, s. 233–234.

16 Ojanen 2016.

jestelyissä. Esimerkiksi erilaiset ulkomaiset vakuutuskuoret eivät tällaista suojaa nauttineet, ja TVL 35b § voitiin säätää.¹⁷

Yhdenvertaisuusvaatimus ja syrjimiskielto rajaavat lainsäätäjän veropoliittista harkintaa, ohjaavat laintulkintaa sekä asettavat vaatimuksia verotuksen toimeenpanon järjestämiselle. Samanlaisessa tilanteessa olevia verovelvollisia tulee kohdella samalla tavoin. Ristivaikutusten yhdistelmästä samanlaisuus on aina suhteellista. Silti erilaisen kohtelun perusedellytys on, että osoitetaan ratkaistava tilanne objektiivisesti erilaiseksi. Tilanteen erilaisuus ei kuitenkaan oikeuta millaisiin verotuksen eroihin hyvänsä. Kohteluero vaatii hyväksyttävän ja objektiivisen perusteen sekä asianmukaisen kohdistumisen tähän perusteeseen. Lisäksi poikkeaman suhteessa samantapaiseen tilanteeseen täytyy olla järkevässä suhteessa tavoiteltavaan hyväksyttävään perusteeseen. Esimerkiksi tavoiteltaessa positiivisia käyttäytymisvaikutuksia pitää selvittää objektiivisesti ja uskottavasti sääntelyn edistävän tavoitteita. Perinteisesti verotuksessa poliittisen harkinnan ala on ollut laaja.¹⁸

Yhdenvertaisuus tulee ottaa huomioon laintulkinnassa. Ensisijaisesti jännite lain ja perustuslain välillä tulee ratkaista tulkitsemalla lakeja perustuslakimyönteisesti. Mahdollisista tulkintavaihtoehdoista valitaan se, joka parhaiten turvaa perustuslain vaatimukset esimerkiksi yhdenvertaisuudesta. Esimerkiksi ratkaisussa KHO 2018:163 PerVL 55 §:n huojennusta ei sovellettu sijoitusvaroihin lääkäritoimintaa harjoittavassa osakeyhtiössä, jonka varat miltei kokonaisuudessaan koostuivat lääkäritoiminnassa tarpeettomista sijoitusvaroista.¹⁹ Yhdenvertaisuuden soveltamisala ratkaisuperusteena on rajallinen. Se voidaan helpommin huomioida, kun tilanne on epäselvä ja valitaan useasta tulkintavaihtoehdosta.²⁰

Tuomioistuimet voivat myös jättää lain soveltamatta, jos se on ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa. Tällaisia tilanteita ei ole varainverotuksessa ilmennyt. Varainverotuksen sanamuodot ovat niin avoimia, että tulkintaratkaisut ovat riittäneet yhdenvertaisuuden toteuttamiseen. Kun verotuksen pitää perustua lakiin ja verolaki kohdistuu laajaan kansalaisten joukkoon, on kynnys lain sivuuttamiseen verotuksessa korkea.²¹ Yhdenvertaisuutta vaaditaan Verohallinnon toiminnaltakin. Verohallinnon toiminta kuuluu järjestää siten, että laintulkinta ja valvontatoimien kohteeksi joutuminen²² on johdonmukaista, yhtenäistä ja yhdenvertaista.

17 OM 2018.

18 Nykänen 2017, Ojanen 2011, Tuori 2011 ja Urpilainen 2017 sekä PeVL 52/2016 vp ja PeVL 53/2016 vp.

19 Ratkaisussa yhdenvertaisuuden huomioimiseen oli suhteellisen hyvä asetelma, koska kyse oli melko avointen yrityksen ja yritysvarallisuuden käsitteiden määrittelystä. Yhdenvertaisuus ei siten ollut suoraan jännitteessä selvän lain sanamuodon kanssa. Nykänen 2019, s. 7–8.

20 Esim. Linnakangas katsoo, että juuri tulkintatilanteissa yhdenvertaisuudelle pitää antaa suurempi merkitys. Linnakangas 2017a, s. 11–12.

21 Tikka 1999.

22 Esim. verotarkastuksessa kohdevalinta on keskeistä. VTV 2013, s. 122–123 ja VTV 2016a.

2.3 Peräkkäisten toimien vaikutus varainverotuksessa

Varainverotuksessa peräkkäiset toimet tai tapahtumat vaikuttavat toisiinsa. Esimerkiksi luovutusvoiton laskentaan vaikuttaa merkittävästi, millaisella saannolla myyjä on omaisuutensa saanut (kauppa, lahja, vaihto tai jokin muu) ja mitä hän on omistusaikanaan sillä tehnyt (rakentanut, tehnyt pääomanpalautuksen tai käyttänyt metsävähennystä). Tällöin kyse on saannon ja omistusajan kasautuvasta ristivaikutuksesta.

Peräkkäiset samantyyppiset toimet samojen osapuolten välillä voivat vaikuttaa toisiinsa. Lahjoja voidaan kumuloida, tai arvioitavaksi voi tulla luovutusten yhdistäminen esimerkiksi ratkaisujen KHO 2014:154 ja KHO 2014:155 mukaisissa olosuhteissa. Joskus arvioidaan, milloin sukupolvenvaihdoshuojennuksen soveltumiseen erilliseen metsäluovutukseen vaikuttaa aiemmin luovutettu muu maatila (KHO 1994 B 559 ja KHO 2019:30). Myös muiden henkilöiden välinen omaisuuden luovutus voi vaikuttaa luovutuksen ulkopuolisen henkilön verotukseen. Esimerkiksi verotusyhtymässä seurattavaa metsävähennystä voidaan käyttää ristiin eri metsien välillä riippumatta siitä, kenen omistajan tai minkä metsän saannosta oikeus on muodostunut. Toisen metsän tai omistajan ostohinnasta saatu metsävähennysoikeus voidaan vähentää toisesta kiinteistöstä myydystä puusta ja toisen henkilön verotettavasta tulosta. Vastaavasti voidaan käytetty metsävähennys lisätä toisen metsän luovutusvoittoon.

Myös peräkkäiset kuolemat vaikuttavat verotuksessa moniin asioihin. Kun aviopuolisot kuolevat peräkkäin, syntyy oikeuksia samaan aviovarallisuuteen vaiheittain. Kun toisessa kuolinpesässä osakkaana ollut henkilö kuolee, osana hänen varallisuuttaan siirtyy osuus toisesta kuolinpesästä. Kuolemien peräkkäisyys vaikuttaa sekä perintöverotukseen että luovutusvoittelaskentaan. Kun näitä pesiä ositetaan ja jaetaan, syntyy uusia tapahtumia, jotka monimutkaistavat tilannetta.

Lainhuudon edellytyksenä on joskus varainsiirtoveron suorittaminen paitsi ostajan omasta saannosta myös aiemmista saman kiinteistön saannoista.²³ Aiempi saanto voi olla kuolinpesäosuuden luovutus, josta veron suorittamisvelvollisuus alkaa vasta saannon tullessa lainhuudatuskelpoiseksi.²⁴ Tällöin muiden henkilöiden välisten luovutusten ehdot vaikuttavat viimeisimmän luovutuksen verokohteluun.

Myös eri toimet voivat olla kokonaisuus, jota on arvioitava ottaen huomioon järjestelyssä tapahtuvien toimien yhteisvaikutukset. Joskus esimerkiksi yritysjärjestelyyn tai toimintamuodon muutokseen kytkeytyy omistajanvaihdos (esim. kauppa tai lahja). Tällöin arvioitavaksi voivat tulla esimerkiksi yritysjärjestelyn tai toimintamuodon muutoksen lainsäädäntö, luovutusvoiton ja lahjan normaali lainsäädäntö

²³ Verohallinto VH/2341/00.01.00/2018.

²⁴ Verohallinto VH/558/00.01.00/2019, kohdat 4.2 ja 8.1 sekä Verohallinto VH/1527/00.01.00/2019, kohta 3.

sekä TVL 48 §:n ja PerVL 55 §:n verotuet. Peräkkäisillä toimilla on vaikutusta toisiinsa. Vaikutus voi olla erilainen riippuen toimien järjestyksestä. Toisaalta toimien kytkeytyminen samaksi tosiasialliseksi järjestelyksi voi johtaa tarpeeseen arvioida asetelmaa yhtenä kokonaisuutena.

2.4 Omaisuuden arvostamisen vaikutus oikeustilan muodostumiseen ja hallintaan

Varainverotuksessa verotus usein perustuu luovutetun omaisuuden käypään arvoon, mutta arvostusperusteeksi ei saada markkinoiden osoittamaa luotettavaa arvoa. Perinteisesti arvostaminen on korostunut perintö- ja lahjaverotuksessa. Haaste on sama tai samankaltainen esimerkiksi peiteltyssä osingossa, apportissa, varainsiirtoverotuksen pääomansijoituksessa ja varojenjaossa, kiinteistöverotuksen arvostuskatoissa sekä luovutusvoiton laskennassa. Arvostaminen on vaikeaa ja työlästä. Kokonaisuuteen liittyy varovaisuuden periaate. Kun omaisuus arvostetaan verotuksessa ilman objektiivista markkinahintaa, arvostus on varovaista.²⁵ Jos yritetään arvostaa omaisuutta täyteen käypään arvoon, ratkaisu viedään helposti oikaisulautakuntamenettelyyn ja hallintotuomioistuimiin. Käytännössä arvostusratkaisuissa haetaan arvoa, joka pystytään valituksen kestävästi tuomioistuimelle perusteamaan yksittäistapauksissa ja johdonmukaisesti soveltamaan kaikkiin tapauksiin.

Arvostus voi koskea yksittäisen esineen kokonaisarvoa tai esimerkiksi kokonaisarvon jakautumista esineen osiin. Ristivaikutuskokonaisuudella on monia yhteyksiä arvostamiseen ja eri verolajien välille. Joskus arvonnousun realisointi tietyssä vaiheessa johtaa merkittävästi erilaiseen verotukseen kuin toisessa vaiheessa. Silloin arvonnousu halutaan kohdistaa verotuksellisesti edulliseen hetkeen. Joskus esineen kokonaisarvosta iso osa halutaan kohdistaa johonkin esineen osaan esimerkiksi verovapaan osuuden tai vähennysoikeuksien maksimoimiseksi. Joskus taas arvioidaan edellytyksiä oikaista tehtyjä arvostusratkaisuja uuden tiedon pohjalta. Arvostamisessa on osittain kyse erilaisten asioiden vaikutuksesta oikeudellisiin tulkintoihin. Osittain kyse on ratkaisun perusteeksi saatavan tiedon laadusta.

Hyvä esimerkki arvostuksen vaikutuksesta vero-oikeudelliseen tulkintatilanteeseen on tilatukioikeuden käyttäytyminen peltokaupassa. Maataloustuotannossa maksetaan hehtaariperusteista tuotantotukea tukioikeuden perusteella. Tukioikeus

²⁵ Perussääntö avoimesti todetaan Verohallinnon ohjeessa A121/200/2018. Siinä kuvataan arvostamisen periaatteita ja todetaan esim. kohdassa 5.1 tuotto- ja substanssiarvon keskiarvon johtavan juuri varovaiseen arvioon. Periaatteessa kaikkia arvostusmenetelmiä voidaan soveltaa, kunhan ne parhaiten osoittavat arvon. Lisäksi ohjeessa annetaan kaavamaisia hyväksyttäviä arvostustapoja käytettäväksi muun selvityksen puuttuessa.

on siirtokelpoinen oikeus, joka myydään yleensä pellon mukana.²⁶ Silloin myyntihinnasta osa kohdistuu peltoon ja osa tukioikeuteen. Hinnanjako vaikuttaa moneen asiaan.

Tukioikeuteen kohdistuva kauppahinta on varainsiirtoverosta vapaata irtainta, kun taas pelto on kiinteää omaisuutta, josta maksetaan varainsiirtoveroa 4 %. Tilatukioikeuden luovutuksesta pitää maksaa arvonlisävero, jos kyse ei ole liikkeen luovutuksesta.²⁷ Ratkaisun KHO 2014:137 mukaan pelkän pellon ja tukioikeuden luovutus ei ole liikkeen luovutus. Ostajalle tilatukioikeuden ostohinta on maatalouden vuosimeno, mutta pellon hankintamenoa ei vähennetä juoksevasta tulosta muuta kuin salaojien osalta. Myyjälle tukioikeuden osuus on maatalousirtaimen myyntinä maatalouden tuloa. Koko tukioikeuden hinta on yleensä myyjän tuloa, koska tukioikeus on joko saatu ilmaiseksi maataloushallinnolta tai sen hankintameno on vähennetty vuosimenona. Pellon luovutushinnasta taas lasketaan luovutusvoitto MVL 21 §:n mukaisesti. Pellon luovutukseen soveltuu usein 40 %:n hankintameno-olettaja, joten pellostä maksetaan veroa vain 60 % luovutushinnasta. Siten arvostusratkaisussa ostajalla on yleensä intressi saada tukioikeudelle iso arvo ja myyjällä on intressi kohdistaa kauppahintaa peltoon. Markkinaehtoisessa kaupassa kyse on hinnanjaosta. Aina ostaja ja myyjä eivät tunne verojärjestelmää yhtä hyvin. Esimerkiksi kuolinpesiltä saatetaan ostaa peltoja kirjaten tilatukioikeudelle korkea hinta, kun myyjä ei ymmärrä kirjauksen verovaikutusta.

Usein peltoa myydään sukulaiskauppana. Silloin tuloverotus muuttuu TVL 48 §:n vuoksi. Tilatukioikeuden luovutus säädetään maatalouden tulon sijaan verovapaaksi luovutusvoitoksi, kun pellon verovapaan luovutuksen mukana myydään peltoa vastaava tukioikeus. Tavallisen peltokaupan jännite myyjän ja ostajan välillä katoaa. Molemmille on edullista kohdistaa kauppahintaa tukioikeuteen. Sukupolvenvaihdosluovutuksissa arvonlisäveron liikkeen luovutuksenkin edellytykset yleensä täyttyvät.

Sukulaistilanteissa hinta ei muodostu markkinoilla. Arvostaminen perustuu yleensä Verohallinnon ohjeen taulukkoarvoon, josta osa kohdistetaan tukioikeudelle. Käytettäessä pellon ja tukioikeuden arvona yhteensä ohjeen mukaista taulukkoarvoa on verotuskäytännössä tilatukioikeuden arvoksi hyväksytty korkeintaan yhden vuoden tuki. Jos pellostä saadaan luotettavampi ja yksilöllisempi arvo, voidaan tukioikeudenkin osuus määrittää hienojakoisemmin. Näin yhtenäisen pellon ja tukioikeuden luovutuksessa ei voi ensin sitoa kokonaisuuden summaa karkeaksi ja varovaiseksi taulukkoarvoksi ja sitten antaa yksilöllistä selvitystä vain tilatukioikeudesta. Jos haluaa antaa yksilöllistä selvitystä, se tulee antaa kokonaisuudesta. Markkinaehtoisessa kau-

²⁶ Euroopan unionin suorista tuista maataloudelle annetun lain (15.3.2013/193) 3 luvussa säädetään perustukioikeudesta.

²⁷ Verohallinto A262/200/2017, kohdissa. 2.7.1 ja 2.7.2 selvitetään arvonlisäverokohtelu. Jatkossa käsiteltävät myyjän ja ostajan tuloverotuksen periaatteet selvitetään saman ohjeen kohdissa 2.1–2.4.

passa kokonaisarvosta on luotettava selvitys. Lähtökohtaisesti tukioikeuden arvoksi ei silloinkaan hyväksytä yli kymmentä prosenttia kokonaishinnasta.²⁸

Tilatukioikeus kuvaa arvostamisen ristivaikutusten monimuotoisuutta. Pellon ja tukioikeuden arvon suhde on teoriassa muista verokysymyksistä erillinen. Käytännössä aineellinen verolainsäädäntö ohjaa, millaiseksi verovelvolliset haluavat jaon esittää. Usein tarkan arvon määrittäminen on mahdotonta. Kukaan ei tiedä tukioikeuksien tai peltojen kohtaloa maatalouspolitiikassa tai varmoja oikeita diskonttauskerroimia. Vaikka maatalousekonomistit laskisivat monimutkaisia pääomituksia, verotuksen hinnanjaon on oltava karkeaa, ei siirtohinnoittelun tapaista yksilöllisten korkotasojen määrittystä. Tarvitaan osuus, joka on riittävän iso, jotta se varmasti kattaa tukioikeuden osuuden. Tämä osuus pitää hyväksyä johdonmukaisesti kaikille.

2.5 Veroasteikkojen tason ja muutosten vaikutukset

Sekä ansiotuloverotuksen ja pääomatuloverotuksen että perintö- ja lahjaverotuksen veroasteikot ovat progressiivisia. Asteikkoja on muutettu tiheään. Muutokset vaikuttavat ristivaikutusten hallintaan. Mahdollisuus vaikuttaa luovutuksen ajoitukseen ja luovuttaa omaisuutta vaiheittain korostaa hallinnan haasteita. Perinteisimmän ristivaikutuksen on luonut lahjoittaminen vaiheittain, jota varten lahjaverotuksessa on aina ollut käytössä kumulointi. Pääomatuloverotuksen lievä progressiivisuus loi myös luovutusvoittoihin kannusteen pilkkoa luovutuksia, joskin rajallisena.

Ilmiö kasvaa, jos on mahdollista jakaa verotus useaan laskentayksikköön. Tämän mahdollistaa esimerkiksi kuolinpesien pitkäaikainen erillisverotus. Kuolinpesän tulojen veroprogression vaikuttavat vain kuolinpesän omat tulot, eivät osakkaiden tulot. Jos kuolinpesiä on monta, edun voi saada moninkertaisena. Perinnönjaon jälkeen tulot yhdistyvät osakkaan muihin tuloihin ja siten kohtaavat usein korkeimmat rajaveroasteet. Ajoittain syntyy voimakas kannuste olla jakamatta kuolinpesiä. Samalla yhteiskunta julkisin varoin edistää kuolinpesien jakamista esimerkiksi puun tarjonnan lisäämiseksi.²⁹ On jopa pohdittu kuolinpesän metsien verotuksen siirtämistä osakkaille ilman perinnönjakoa TVL 17 §:ssä yksityisliikkeistä säädettyllä tavalla.³⁰ Ilmiö on esimerkki suunnittele mattomasta ristivaikutuksesta, jossa verotus

28 Verohallinto A121/200/2018, kohta 4.2.4.

29 Esim. Suomen metsäkeskuksen itäisen palvelualueen organisoiman Metsäkaari-hankkeen tarkoituksena oli vauhdittaa kuolinpesien jakoja. Metsäkeskus 2019. Etujärjestöt vaativat jopa vaikeasti toteutettava ja perheoikeudellisen järjestelmän kannalta haastavia enemmistö päätösmalleja kuolinpesien metsäomaisuuden hallintaan. Väkevä 2017.

30 Määttä – Hietala 2016, s. 29. Tämä aiheuttaisi suuria ongelmia verotuksen toimittamisessa esim. peräkkäisten kuolemantapausten jälkeen jo juoksevassa metsäverotuksessa sekä paljon sekaannusta perintö-, luovutusvoitto- ja varainsiirtoverotuksessa. Niissä kuolinpesät olisivat olemassa, vaikka ne olisi metsäverotuksessa sivuutettu.

kannustaa toisenlaiseen käytökseen kuin mitä muilla valtion toimilla edistetään.³¹ Jos ilmiöön halutaan puuttua, voitaisiin myös säätää kuolinpesän veroasteeksi suoraan korkein pääomatuloveroprosentti ja säätää, että perittävän metsävähennys-oikeus siirtyy perinnönjaossa perillisille mutta kuolinpesä ei vähennystä saa tehdä. Näin luotaisiin voimakas kannustin perinnönjakoihin hallinnollisesti yksinkertaisella keinolla.³²

Kolmannen ristivaikutuksen tuo veroasteikkojen volatilitteetti. Pääomatuloveroprosentti oli vuoden 1993 verouudistuksen jälkeen 25 %. Nyt se on 30 000 euroon saakka 30 % ja sen jälkeen 34 %. Vuonna 2011 verokanta oli vielä 28 %. Muutos verotuksen tasossa on ollut nopea ja iso. Perintö- ja lahjaverotuksessa verokanta on ollut vaihteleva. Asteikkoa on muutettu jatkuvasti. Pienimmillään ensimmäisen veroluokan korkein verokanta kävi 13 %:ssa, josta se välillä nousi 20 %:iin.

Juoksevat tulot kertyvät verovelvollisille yleensä tasaisesti eri vuosina. Silloin progression muutos kohdistuu kaikkiin verovelvollisiin, jotka kohtaavat juoksevista tuloissaan sekä lievemmän että ankaramman verokannan. Sen sijaan varainverotuksen synnyttäviä omaisuudensirtoja tapahtuu verovelvolliselle yleensä satunnaisesti isompina erinä. Silloin verokannan vaihdella jotkut verovelvolliset kohtaavat vain korkeamman ja toiset vain matalamman verokannan. Siksi vaihteleva verokanta on varainverotuksessa horisontaalisesti epäoikeudenmukainen.³³ Samalla se johtaa verosuunnitteluun luovutusten ajoittamiseksi ennen asteikkomuutoksia tai niiden jälkeen.

31 Myös metsävähennysjärjestelmä kannustaa lykkäämään perinnönjakoa, koska kuolinpesän käyttämiä metsävähennyksiä ei perinnönjaossa siirretä osakkaille. Ensin voi käyttää kuolinpesässä metsävähennystä, sitten tehdä perinnönjaon ja sen jälkeen myydä metsän ilman kuolinpesässä käytetyn metsävähennyksen lisäämistä perillisen luovutusvoittoon. Silloin perillinen saa järjestettyä itselleen vähennyskelpoisen luovutustappion. Verohallinto A60/200/2017, kohta 7.2.

32 Verovalvontaohjelmistoihin voitaisiin ohjelmoida, että oikeudellisen muodon ollessa kuolinpesä verokanta on 34 % ja metsävähennystä ei voi tehdä. Haluttaessa perinnönjakoa varten voitaisiin antaa muutama vuosi aikaa, jolloin nämä ohjelmoinnit voitaisiin tallentaa tulemaan voimaan kuolinvuosi + x vuotta -säännöllä. Ehdot olisi mahdollista koodata suoraan koneellisen valvonnan perusteeksi ilman virkamiestyötärvettä. Tällainen koneellisen täytäntöönpanon edellytysten analysointi on tyyppillinen esimerkki jäljempänä kuvatusta ristivaikutusanalysoinnista. Käyttätymisvaikutustavoitteet pitäisi pyrkiä kytkemään tällaisiin koneellisesti valvottavissa oleviin asioihin.

33 Vero-ohjauksen kohdalla on taloustieteellisessä kirjallisuudessa korostettu sitä, että oikean verotason löytäminen voi vaatia iteratiivista menettelyä. Vero asetetaan aluksi niin hyvin kuin suinkin sellaiselle tasolle, jotta saavutettaisiin tavoitellut yhteiskunnalliset päämäärät; jos tavoitteet alitetaan, verotaso korotetaan, ja jos tavoitteet ylitetään, verotaso alennetaan. Menettelyä jatketaan niin kauan, kunnes vero on tasoltaan sellainen, että yhteiskuntapolitiittiset tavoitteet saavutetaan. Määttä 2009, s. 123–126. Tällainen menettely vaatisi johdonmukaisia yhteiskunnallisia päämääriä. Jos esim. luovutusvoiton tai perintö- ja lahjaveron jakopolitiittiset päämäärät jatkuvasti muuttuvat, ei minkäänlainen iteratiivinen mekanismi toimi. Tuloksena ainoastaan jaetaan verotaakkaa sattumanvaraisesti.

2.6 Ajankohdan vaikutus saman asian tarkasteluun verotuksessa

Kun samaa asiaa tarkastellaan eri näkökulmista eri vaiheissa ja eri veromuodoissa, syntyy ristivaikutuksia tarkasteluvaiheiden välille. Tästä esimerkkinä on ennakoperintö osituksessa ja perinnönjaossa. Osituksessa ennakoperinnön kohtelu riippuu siitä, kenelle ennakoperintö on annettu (PK luku 6). Yhteiselle rintaperilliselle avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta annettu ennakoperintö otetaan huomioon ensin kuolleen puolison perintöosuudessa siltä osin kuin se ei ole ylisuuri.³⁴ Ilmiö aiheuttaa haasteita verotukseen. Siviilioikeudessa ennakoperinnöt huomioidaan lähtökohtaisesti nominaalisesta arvosta. Esimerkiksi inflaatiota suhteessa antohetkeen ei oteta huomioon (PK 6:5). Ajan kuluessa ennakoperinnön arvo suhteessa jäämistön varojen nominaaliseen arvoon pienenee. Siviilioikeudessa tämä on lähinnä oikeudenmukaisuusongelma, ei tekninen ongelma. Jaettava omaisuus arvostetaan osituksen ja perinnönjaon hetken mukaisiin arvoihin. Sääntelyn tarkoitus on riitojen ratkaisu todellisten toimien pohjalta. Oikeudenmukaisuusongelmat, joita inflaatio aiheuttaa, voidaan torjua ryhtymällä jakotoimiin.

Verotuksessa asia näyttäytyy toisin. Perintöverotus tehdään perittävän kuolinhetken varoihin kuolinhetkellä vallinneen perheoikeudellisen tilanteen mukaisena.³⁵ Merkitystä ei ole sillä, tehdäänkö ositusta tai perinnönjakoa. Usein leskenkin kuollessa ositus on toimittamatta. Edelleenkin on annettu samat ennakoperinnöt, jotka pitäisi huomioida.³⁶ Tilannetta voidaan kuvata esimerkillä.

Vainaja A:lta jäi leski B sekä yhteiset lapset C ja D. A oli antanut C:lle 50 000 euron ennakoperinnön avio-oikeuden alaisista varoista. A:lla oli kuollessaan varoja 90 000 euroa ja B:llä 20 000 euroa. Yhteensä varoja oli 110 000 euroa. Niihin lisätään 50 000 euroa ennakoperintönä, ja avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästökseen tulee 160 000 euroa. Siitä B:n osuus olisi 80 000 euroa ja C:n ja D:n osuudet olisivat 40 000 euroa. Osuus on pienempi kuin C:n ennakoperintö, jolloin se on ylisuuri. A:n jälkeisessä perintöverotuksessa joudutaan leikkaamaan B:n ja D:n oikeutta. C:llä ei veroteta mitään, koska kuolinhetkellä hänelle ei synny oikeutta mihinkään. D:n perintöosuutta leikataan ottamaan huomioon ylisuus. Hänkään ei maksa veroa 40 000 eurosta.

Kuolemien välillä ei tehdä ositusta, ja varallisuuden arvo nousee. B:n kuollessa on annettu sama ennakoperintö, ja sen arvo on yhä 50 000 euroa. A:n varat ovat kuitenkin 180 000 euroa ja B:n 70 000 euroa, yhteensä 250 000 euroa. Kun lisätään C:n ennakoperintö 50 000 euroa, on säästö 300 000 euroa.

34 Aarnio – Kangas 2016, XV luku: Ennakoperintö.

35 Verotuksen arvostamisperuste on aina omaisuuden arvo verovelvollisuuden alkaessa (KHO 1988 B 595), vaikka perheoikeudelliset oikeudet varoihin voivat selvitä myöhemmin.

36 Perheoikeudellisen tilanteen ilmoittamisesta perukirjassa: Verohallinto A53/200/2016.

Siitä molemmille kuolinpesille kuuluu 150 000 euroa. B:n kuolinhetkellä molemmille perillisille kuuluisi molempien vanhempien jälkeen perintönä 75 000 euroa. C:n ennakkoperintö 50 000 euroa mahtuu hänelle A:n jälkeen tulevaan perintöosuuteen. Ennakkoperintö ei ole ylisuuri edes A:n jälkeistä perintöosuutta määrittäessä, ja C:lle tulee perintönä omaisuutta myös A:n jälkeen.

Sama ennakkoperintö on ensin kuolleen puolison perintöverotuksessa ylisuuri, mutta lesken kuollessa ei. Perintöverotuksessa käytetty arvo antaa hankintameno luovutusvoittoihin (TVL 47 §). Kuolinpesän myydessä omaisuutta molempien puolisoitten kuoleman jälkeen hankintameno tulee normaalesti puoliksi molemmista kuolinpesistä. Tämä on loogista, koska omaisuus on puoliksi verotettu ensiksi kuolleen puolison ja sitten lesken jälkeisissä perintöverotuksissa.³⁷

Ennakkoperinnöstä johtuen C ei ole A:n jälkeen maksanut perintöveroa lainkaan. Silti hän saa omaisuutta perintönä A:lta. Myös D:n perinnöstä tulee A:n jälkeen suurempi osuus kuin A:n perintöverotuksessa verotettiin. Miten tällaisessa tilanteessa lasketaan luovutusvoitto?

Nähdäkseni hankintameno määräytymistä oikaistaan ottamaan ennakkoperintö huomioon. Jos kuolinpesät välittömästi B:n kuoleman jälkeen myisivät omaisuutta, hankintameno tulisi perintöverotusarvoista niissä suhteissa, joissa puolisoitten avio-oikeuden alainen omaisuus B:n jälkeisessä verotuksessa jakautui kuolinpesille. Varoja oli yhteensä 250 000 euroa, josta 100 000 euroa katsotaan A:n jälkeen saaduksi ja 150 000 euroa verotetaan perintönä B:n jälkeen. Siten hankintameno tulisi 40 %:n osalta A:n jälkeen ja 60 %:n osalta B:n jälkeen. Jos B:n kuoleman ja omaisuuden myynnin välillä kuluu aikaa, ennakkoperinnön arvo suhteessa kokonaisvaroihin pienenee edelleen. On tulkinnallista, pitäisikö sen vuoksi oikaista hankintamenoa suhdetta.

Omaisuus voidaan myös myydä perinnönjaon toimittamisen jälkeen. Silloin ennakkoperinnön vaikutus riippuu siitä, kuka omaisuutta myy. Perinnönjakohetken arvostustilanne ja ennakkoperinnön vaikutus määrittävät silloin, missä suhteissa C saa omaisuutta A:n ja B:n jälkeen. C:n perinnönjaossa saaman omaisuuden hankintameno pitäisi laskea eri perintöverotuksista tässä suhteessa. D:lle perinnönjaossa tuleva omaisuus tulee yhtä suurelta osin A:lta ja B:ltä, jolloin D:n hankintamenoakin pitäisi tulla puoliksi molemmista perintöverotuksista.

Asetelma kuvastaa, kuinka sama ilmiö näyttää erilaisena, kun asiaa arvioidaan eri veromuodoissa eri hetkillä. Ilmiö on haastava jo pelkistetystä esimerkistä. Oikeissa tapauksissa luvut eivät ole pyöreitä ja asetelmaan liittyy usein muita erityistilanteita ja näyttövaikeuksia, mahdollisesti lisäksi osapuolten riitoja.

³⁷ Peruseriaatteen kuvataan Verohallinnon ohjeessa A133/200/2017 sekä siinä mainitussa oikeuskäytännössä.

2.7 Kansainvälistyminen ja eurooppaoikeus

Verotettavalla luovutuksella on usein yhteyksiä ulkomaille. Luovutuksen osapuoli on voinut asua toisessa maassa tai omaisuutta omistetaan muualla, jolloin muodostuu uusia ristivaikutuksia ulkomaisten ja kansainvälisten oikeuslähteiden kautta. Lisäksi eurooppaoikeuden säännöt rajaavat laintulkintaa ja veropoliittista harkintaa.

Esimerkiksi ositukseen tai perintöön voidaan soveltaa muuta kuin Suomen lakia, vaikka Suomella olisi perintöön tai sen osaan verotusoikeus. Esimerkiksi Suomessa asuvana kuolleen henkilön avioliittoon voidaan soveltaa toisen maan avioliittolakia. Perintöverotus perustuu kuolinhetken omaisuuden laskennalliseen ositukseen ja perinnönjakoon. Siten laskennallinen ositus tehdään ositukseen sovellettavan lainsäädännön mukaan.³⁸ Samoin pesän ulkopuolisten varojen käytöstä johtuvan vastikkeellisen luovutuksen syntyminen arvioidaan verraten ositukseen tai perinnönjakoon sovellettavien valtioiden siviilioikeudellisen lainsäädännön ratkaisuja Suomen järjestelmän vastikkeellisen saannon muodostumisen periaatteisiin. Vastaa- vasti esimerkiksi kiinteistöoikeudessa on otettava huomioon kiinteistön sijaintimaan kiinteistöoikeudellinen sääntely ja yhtiöiden luovutuksissa kyseisen maan yhtiöoikeudellinen sääntely. Tämä kansainvälisen verotuksen ulkopuolisen lainsäädännön vaikutus ratkaistaan ensin. Vasta sen jälkeen arvioidaan, miten verolakeja sovelletaan kansallisen ja kansainvälisen sääntelyn ristivaikutukseen.

Suomen verolainsäädännössä määritetään Suomen verotusoikeus. Varainverotuksen eri veromuodoissa määrittely vaihtelee. Tuloverotuksessa vaikutusta on verovelvollisen asuinmaalla, joka jakaa verovelvolliset yleisesti ja rajoitetusti verovelvollisiin, ja sillä, mistä maasta tulo saadaan (TVL 9–10 §). Perintö- ja lahjaverotuksessa sekä varainsiirtoverotuksessa Suomen verotusoikeus on sidottu osapuolten asuinvaltioihin ja kohdeomaisuuden sijaintiin (PerVL 4 § ja VSVL 16 ja 18 §). Tuloverotuksessa sekä perintö- ja lahjaverotuksessa Suomen verosta joissakin tilanteissa hyvitetään ulkomaille maksettuja veroja.

Sekä verotusoikeudesta että ulkomaisen veron hyvityksistä säädetään osittain suoraan Suomen verolainsäädännössä. Myös toinen valtio voi lainsäädännössään verottaa samoja verotustapahtumia. Eri maiden verolainsäädäntöjä sovitetaan yhteen verosopimuksilla, joissa jaetaan verotusoikeutta. Verosopimukset ohittavat kansallisen lainsäädännön. Kansainvälisessä tilanteessa jo Suomen ja toisen valtion lain sekä verosopimuksen yhdistelmästä muodostuu kolmen oikeuslähteen ristivaikutus. Joskus, esimerkiksi perittävän ja perillisen asuessa eri valtioissa ja perittävän omistaessa omaisuutta kolmannessa valtiossa, relevantteja valtioita voi olla enemmän kuin kaksi. Kansainväliset varainverotustilanteet voivatkin olla monimutkaisia, sillä niissä yhdistyvät kotimaisten lakien yhdistelmään ulkomaiset vastaavat lait ja verosopimukset.

³⁸ Verohallinto A118/200/2015.

Varainverotuksen veromuodot (tuloverotus, perintö- ja lahjaverotus, varainsiirtoverotus ja kiinteistöverotus) ovat pääosin kansallisessa toimivallassa.³⁹ Eurooppaoikeuden syrjintäkielto ja liikkumisvapaudet rajoittavat silti veropoliittista harkintaa ja vero-oikeudellista tulkintaa. Kansallinen sääntely ei saa syrjiä ulkomaista toimintaa tai toimijoita eikä rajoittaa liikkumisvapauksia.⁴⁰ Siksi varainverotuksessa ei esimerkiksi saa suosia Suomessa sijaitsevia yrityksiä tai niiden omistamista verrattuna vastaaviin ulkomaisiin yrityksiin. Esimerkiksi erilaisia sukupolvenvaihdosten veroetuja (PerVL 55 §, TVL 48 § ja metsälahjavähennys) tulee soveltaa vastaavassa laajuudessa ulkomaisiin yrityksiin ja maataloihin.

Eurooppaoikeudellisten periaatteiden oikeuslähdeasema on voimakas. Ne voivat ohittaa Suomen verolainsäädännön. Käytännössä varainverotuksessa voidaan katsoa ulkomaisen omaisuuden tai henkilön suomalaista vastaavaa tilannetta ankaramman verotuksen olevan syrjivää tai liikkumisvapauksien vastaista. Kyse voi olla lainkohdasta, jonka sanamuoto vaikuttaisi selvältä, mutta sitä kirjoitettaessa ei ole hahmotettu kaikkia kansainvälisiä kysymyksiä.⁴¹ Usein eurooppaoikeus voidaan huomioida laintulkinnalla. Varainverotuksen lainkohdat ovat usein avoimia. Silloin liikkumisvapaus ja syrjimättömyys voidaan turvata eurooppaoikeusmyönteisellä tulkinnalla. Yleensä riittää avoimen lainkohdan tulkinta, jossa ulkomainen asetelma rinnastetaan vastaavaan suomalaiseen asetelmaan.

Valtiontukikielto rajoittaa harkintavaltaa verotuksenkin osalta. Valtiontuesta säädetään SEUT 107–109 artikloissa. Sääntelyllä estetään kilpailua vääristäviä tukia. SEUT 107 artiklan 1 kohdan mukaan jäsenvaltion myöntämä tai valtion varoista muodossa tai toisessa myönnetty tuki, joka vääristää tai uhkaa vääristää kilpailua suosimalla jotakin yritystä tai tuotannonalaa, ei sovellu sisämarkkinoille siltä osin kuin se vaikuttaa jäsenvaltioiden väliseen kauppaan. Komission tiedonanto⁴² selvittää tekijöitä, jotka muodostavat valtiontuen käsitteen: 1) yrityksen olemassaolo, 2) toimenpiteen johtuminen valtiosta, 3) toimenpiteen rahoittaminen valtion varoista, 4) edun myöntäminen, 5) toimenpiteen valikoivuus sekä 6) sen vaikutus kilpailuun ja jäsenvaltioiden väliseen kauppaan.

Veroetu voidaan katsoa valtiontueksi. Valtiontukiarvioinnissa yleisestä verojärjestelmästä poikkeavia toimenpiteitä arvioidaan toimenpiteen aineellisen ja alueellisen⁴³ valikoivuuden perusteella. Aineellista valikoivuutta arvioidaan kolmivaiheisesti. Ensinnäkin selvitetään verotuksen viitejärjestelmä. Sen jälkeen selvitetään, onko toimenpide poikkeus viitejärjestelmästä. Lähtökohtaisesti poikkeus viitejärjestelmästä on valtiontukea. Jos poikkeustoimenpide on perusteltavissa viitejärjestelmän

39 Lähinnä yritysjärjestelydirektiivi suoraan muodostaa oikeuslähteen. HE 177/1995 vp.

40 Helminen 2018, jakso 2.

41 Varainverotuksessa lain sanamuoto on sivuutettu esim. ratkaisussa KHO 2015:31.

42 Euroopan komissio 2016/C262/01.

43 Alueellisella valikoivuudella ei Suomessa yleensä ole suurta merkitystä, koska verotuksen perusteet kannallisverotuksen tasoja lukuun ottamatta säädetään laeilla, jotka säätää eduskunta.

luonteella ja yleisellä rakenteella, sitä ei pidetä valikoivana. Pienempää tukea voi antaa niin kutsuttuna *de minimis* -tukena erillisten asetusten ehtojen mukaisesti.⁴⁴ Tukien kontrolloinnissa on käytössä ilmoitusmenettely, jonka tarkoituksena on varmistaa tukien yhteensopivuus sisämarkkinoille.⁴⁵

Valtiontukikielto on luonut ristivaikutuksia varainverotukseen. Vuonna 2009 säädettiin määräaikainen pellon luovutusvoittoverovapaus.⁴⁶ Hallitus tiedotti tammikuussa 2009 aikeesta säätää pellon luovutukset määräaikaisesti verovapaiksi. Hallituksen esitys annettiin syyskuussa 2009.⁴⁷ Laki säädettiin 22.12.2009, ja verovapauden piti olla voimassa verovuosina 2009 ja 2010, eli osittain kohdistua myös ennen lain säätämistä tehtyihin luovutuksiin. Sen oli määrä tulla voimaan erikseen annetulla asetuksella komission hyväksytyä sen, mutta komissio ei tukea hyväksynyt.⁴⁸ Laki ei koskaan tullut voimaan, ja prosessi aiheutti sekaannusta.⁴⁹ Lain oli tarkoitus kannustaa peltokauppaan, ja peltoa myyneet verovelvolliset virheellisesti luulivat luovutusvoiton olevan verovapaa. Asia oli Verohallinnolle hankala, koska verovelvollisia neuvottiin tilanteessa, jossa varmuutta lain voimaantulosta ei ollut. Kiinteistöjen luovutusvoitot pyritään valvomaan kiinteistöviranomaisten kiinteistökauppatietojen pohjalta ennen veroilmoitusten jättöä. Vasta maaliskuussa 2010 saatiin lopullinen tieto, etteivät vuoden 2009 luovutusvoitot olleet verovapaita. Tuloksena saatiin hallintohankaluuksia ja pettymyksiä verovelvollisille.

Tuorempana esimerkkinä varainverotuksen valtiontukihaasteista on tasausvarauksen (MVL 10a–10c §) nostoaie 13 500 eurosta 25 000 euroon.⁵⁰ Tasausvaraus lykkää tulon verotusta ja jaksottaa investointeja vähennettäväksi normaaleja poistoja nopeammin tulouttamalla tasausvaraus esimerkiksi hitaasti poistettaviin rakennuksiin. Hallituksen esityksessä pohditaan, onko maatalousverotus itsenäinen viitejärjestelmä vai osa elinkeinoverotusta. Maatilaverotuksella on erityispiirteitä suhteessa elinkeinoverotukseen, esimerkiksi kassaperuste suoriteperusteen sijaan sekä erilaisia jaksotussääntöjä. Siten maatalousverotus saatetaan nähdä itsenäisenä viitejärjestelmänä, jossa tasausvaraus olisi osa kassaperustetta. Siksi järjestelmä saattaa olla hyväksyttävä.

⁴⁴ Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 107 ja 108 artiklan soveltamisesta vähämerkityksiseen tukeen annettu komission asetukset (EU) N:o 1407/2013, Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 107 ja 108 artiklan soveltamisesta vähämerkityksiseen tukeen maatalousalalla annettu komission asetukset (EU) N:o 1408/2013 (maatalouden *de minimis* -asetus), tietytjen maa- ja metsätalousalan ja maaseutualueiden tukimuotojen toteamisesta sisämarkkinoille soveltuviksi Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 107 ja 108 artiklan mukaisesti annettu komission asetukset (EU) N:o 702/2014 (maa- ja metsätalouden ryhmäpoikkeusasetus) sekä Euroopan unionin maa- ja metsätalousalan ja maaseutualueiden valtiontuesta vuosina 2014–2020 annetut suuntaviivat (2014/C 204/01).

⁴⁵ Valtiontuen kriteereistä esim. Alkio – Hyvärinen 2016, jaksot 4 ja 7, Määttä 2014, s. 195–200 ja HE 319/2018 vp.

⁴⁶ Laki tuloverolain 48 §:n muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta (1248/2009).

⁴⁷ HE 118/2009 vp.

⁴⁸ Euroopan komissio 2010/C249/09.

⁴⁹ VM 2010b.

⁵⁰ HE 319/2018 vp.

Ristivaikutustarkastelussa tilanne on erilainen eri toimintamuodoissa. Suomen verojärjestelmä verottaa samansuuruiset tulot eri tavalla eri toimintamuodoissa. Osakeyhtiöissä maksetaan tulosta yhteisövero ja lisäksi vero varojenjaosta. Suoraan omistetuissa maataloissa koko tulo verotetaan jakaen se ansio- ja pääomatulo-osuuteen nettovarallisuuden perusteella. Ero on merkittävä erityisesti kehittyvillä ja velkaisilla tiloilla. Osakeyhtiössä investointivelat ovat yhtiön velkaa, jota yhtiö lyhentää tuloillaan. Lyhennystä kohtaa vain yhteisöverokanta. Suoraan omistetuissa maataloudessa tulosta pitää maksaa osin ansiotulon rajaveroasteiden mukainen tulovero, vaikka tulolla lyhennettäisiin lainoja. Ero toimintamuotojen välillä on iso. Jos tasausvaraus olisi isompi ja osakeyhtiöt olisivat sen ulkopuolella, neutraliteetti paranisi tältä osin.⁵¹

Asetelma kuvaa ristivaikutusten suhdetta viitejärjestelmien määrittelyyn. Verotuksessa on isoja eroja sekä elinkeinotoiminnan ja maatalouden välillä että osakeyhtiön ja muiden toimintamuotojen välillä. Osin maataloudenharjoittajan verotus on lähempänä yksityisliikkeen verotusta kuin maatalousosakeyhtiön verotusta. Viitejärjestelmän määrittäminen johtaa väistämättä erikoisiin rajauksiin. Jos eri toimintamuotojen verotuksen epäneutraalisuudesta halutaan pitää kiinni, on viitejärjestelmän määrittely vaikeaa ja sekaannukset valtiontuissa voivat lisääntyä.⁵²

2.8 Verotusmenettelyä ohjaavat lait

2.8.1 Verotuksen toimittamisen vaikutukset

Oman ristivaikutuskerroksensa luovat verotusmenettelyä ohjaavat lait. Ne vaikuttavat sekä oikean veron määrää sääteleviin lakeihin että toisiinsa. Verotusmenettelyä ohjaavat niin hallinto-oikeuden yleislait, Verohallinnon toimintaa ohjaavat lait, verotusmenettelyä koskevat lait kuin kunkin verolain omat menettelysäännöksetkin.

Varainverotuksen eri veromuodoissa verotus toimitetaan eri tavoin. Tuloverotuksessa annetaan veroilmoitus joko suoraan itse (erilainen yritystoiminta) tai

51 On hyvä huomata, että EVL 46a § ei mahdollista toimintavarausta osakeyhtiöille.

52 Hallituksen esityksen perusteella ei säädetty lakia. Taustalla oli yhteydenpito komissioon, josta tarkemmin Salokoski 2019. Komission virkamiesten ensiarvioinnissa oli pidetty tukea ongelmallisena. Samalla komissio oli lähtenyt siitä, että viitejärjestelmä muodostuu TVL:sta, EVL:sta ja MVL:sta yhdessä. Siis Suomen tuloverojärjestelmästä kokonaisuutena. Tähän kokonaisuuteen kuuluvat paitsi eri tulolähteiden tuloksenlaskentaperiaatteet myös eri toimintamuotojen verotusperiaatteet. Kansanedustaja Esko Kiviranta on melko ankaraan sävyyn kritisoinut valtiovarainministeriön virkamiesten toimintaa prosessissa, kun oli esitetty, että laki voisi johtaa takaisinperintään kiellettyinä valtiontukena. Kivirannan mukaan on mieletonnä esittää, että veroprogression ja -luoton muodossa saatua verotukea voitaisiin periä takaisin 10 vuodelta. Kiviranta 2019. Tasausvarauksesta muodostuvan progressioedun ja veroluoton takaisinperinnän järjestäminen olisi kieltämättä hallinnollisesti vaativaa, koska tasausvarauksista käytettäviä verovelvollisia ja maatalousyhtymiä on paljon, verovelvollisten veroprogression ankaruus on kirjavaa ja varaus on voitu purkaa eri tahdissa jaksotettaviin menoihin. Kun varauksen käyttäjiä on nykyisin vuositasolla noin 12 000, tarkoittaisi 10 vuoden takaisinperintä käytännössä noin 120 000 tapausta.

tarkastetaan ja korjataan Verohallinnon esitäyttämä veroilmoitus. Perintö- ja lahjaverotuksessa annetaan veroilmoitus (perukirja, perintöveroilmoitus tai lahjaveroilmoitus), jonka perusteella vero määrätään. Varainsiirtoverotuksessa vero maksetaan oma-aloitteisesti, minkä jälkeen toimitetaan varainsiirtoveroilmoitus Verohallintoon tai selvitetään veron suoritus Maanmittauslaitokselle kiinteistökirjauksen yhteydessä.

Ilmoitusvelvollisuus tiedoista on ensisijaisesti verovelvollisella. Verotusta varten saadaan tietoa myös muilta tahoilta (esim. työnantajalta tai vakuutuslaitokselta). Verohallinto voi myös oma-aloitteisesti hankkia tietoa ja esimerkiksi vertailla ilmoituksen johdonmukaisuutta. Lisäksi verotuksen selvitysvelvollisuuden jakautumisesta verovelvollisen ja veronmaksajan välillä on erillistä sääntelyä (VML 26 § ja OVML 2 luku).

Menettelysäännökset luovat ristivaikutuksia lakien ja lainkohtien välille. Tyypillisiä esimerkkejä ovat arviointipohjaiset ratkaisut ja muun selvityksen puuttuessa tehdyt ratkaisut. Joskus Verohallinto saa esimerkiksi sivulliselta tiedon mahdollisesti veroseuraamuksia aiheuttavasta luovutuksesta. Jos ilmoitusta ei anneta tai se annetaan puutteellisena, eikä luotettavaa tietoa pyynnöstäkään saada, Verohallinto voi mahdollisuuksien mukaan selvittää taustatilannetta ja ratkaista asian käytettävissä olevien tietojen pohjalta. Silloin esimerkiksi lahjan arvo tai tulon määrä arvioidaan. Samalla tietty veroetu voi jäädä saamatta, kun oikeutta siihen ei selvitetä. Ratkaisut ovat veron määrää koskevien säännösten ja verotuksen toimittamista koskevan sääntelyn yhteistuloksia.

Verotusmenettelyn haasteita voidaan kuvata veronkorotuksen soveltamisen ongelmilla. Veronkorotuksia koskeva lainsäädäntö on uudistettu siten, että kaikissa veromuodoissa veronkorotukset määrätään pitkälti samoin periaattein varsin kaavamaisesti.⁵³ Uudistus laajentaa selvästi veronkorotuksen käyttöalaa, varsinkin perintö- ja lahjaverotuksessa sekä varainsiirtoverotuksessa, joissa aikaisemmin veroa korotettiin vain räikeimmissä tapauksissa. Menettely on pääasiassa säädetty ajatellen isoimpia verotulojen lähteitä, eli arvonlisäveroa ja juoksevan tulon verotusta. Pienempien veromuotojen erityispiirteitä on huomioitu vain kaikkein pakottavimmilta osin. Tämä luo varainverotuksessa ongelmia.

Ensinnäkin varainverotuksen verotustapahtumat ovat verovelvollisille usein kertaluonteisia, jolloin veronkorotuksella tuskin saavutetaan oppimisvaikutusta, jonka veronkorotus voi toistuvissa ilmoituksissa saada aikaan. Lisäksi varainverotuksen virheelliset ilmoitukset poikkeavat merkittävästi esimerkiksi puuttuvista tuloista ja aiheuttomista vähennysvaatimuksista juoksevassa tuloverotuksessa. Jo luovutusvoiton verotuksessa vastikkeen arvo (esim. vaihdossa tai apportissa), vastikkeen tai hankintamenon jyvitys (esim. maatilakaupassa), verovapauslainkohtien soveltamisen arviointi ja luovutusvoiton oikaisuerät (kuten metsävähennys ja ylisuurten

⁵³ Varonen – Jarva 2017 ja Merisalo 2018.

yksityisottojen lisä) tulevat aiheuttamaan tulkintavaikeuksia. Virhe ilmoituksessa on moniulotteisempi kuin yksittäinen puuttuva tai liiallinen erä.⁵⁴ Tilanteet ovat vielä vaikeampia perintöverotuksessa ja varainsiirtoverotuksessa.

Perukirja on omalaatuinen monen verovelvollisen yhteinen veroilmoitus, jota ei anneta verolomakkeelle. On hyvin tulkinnallista, millaisia veronkorotuksia esimerkiksi selvästi väärissä arvostamisratkaisuisissa ja virheellisissä perheoikeudellisen tilanteen arvioinneissa tai erityisten omaisuuserien kysymyksissä kuuluu määrätä.⁵⁵ Perintöverotuksen toimittaminen on myös monimutkainen laskutoimitus, jossa tehdään laskennallinen perinnönjako ja sovelletaan monia erityissääntöjä. Kun veronkorotus perustuu lisääntyneen veron määrään (PerVL 36a §), laskutoimitus joudutaan tekemään kahdesti; lisääntyneen veron määrän laskeminen vaatii myös laskemaan, mikä olisi ollut veron määrä alkuperäisin väärin tiedoin.

Keskeinen ilmoituspuute perintöverotuksessa on usein sen määrittäminen, onko lesken perukirjassa ilmoitettu asianmukaisesti ensin kuolleen puolison varat ja huomioitu kuolemien väliset osittaisjaot ja muut erityistilanteet.⁵⁶ Kun näitä tietoja ei perukirjassa, perukirjan liitteissä tai lisäselvityksissä luotettavasti selvitetä, verotusta toimitettaessa tehdään arvionvaraisesti oikaisuja. Nämä oikaisut eivät esimerkiksi kuolemien välillä tapahtuneissa perinnönjaoissa lisää perittäviä varoja, mutta oikaisut osoittavat lesken jälkeen perityksi suuremman osuuden jäljellä olevista varoista ja johtavat siten suurempaan perintöveroon. Aiemmin ei ollut erityisen merkittävää, onko kyse arvioverotuksesta vai perukirjan tietojen arvionvaraisesta oikaisemisesta,⁵⁷ joista molemmista PerVL 34 §:ssä säädetään.⁵⁸ Nyt kuitenkin arvioverotuksella on oma ankara veronkorotuksensa ja erillinen kuulemismenettely, jolloin rajan merkitys korostuu.⁵⁹ Veronkorotusta ei määrätä tiedoista, jotka ilmenevät vasta perun-

54 Luovutusvoittoverotuksen ongelmia lieventää se, että luovutusvoitot valvotaan pääosin ennen varsinaisen veroilmoituksen antamista.

55 Millaisia veronkorotuksia määrätään esim. lesken puutteellisen perukirjan tai huonosti ilmoitettujen vakuutuskorvausten tai puutteellisesti kuvattujen henkilöyhtiön omistustietojen perusteella?

56 Verohallinto A53/200/2016.

57 Laskennallisessa osituksessa ja perinnönjaossa aina tehdään arvio pesän perheoikeudellisesta tilanteesta. Tämä ei lähtökohtaisesti ole arvioverotusta eikä aina edes perukirjan oikaisemista, vaan perintöverotuksen toimittamista, jota tehdään silloinkin, kun mitään ilmoitusvirhettä ei ole. Perukirjan ollessa puutteellinen osana perintöverotuksen toimittamista joudutaan myös arvioperusteisesti tekemään oikaisuja, jotka perustuvat juuri veroilmoituksen laatuun.

58 Lainvalmistelussa (HE 97/2017 vp, PerVL 34 §:n yksityiskohtaiset perustelut) vain todetaan, että arvioverotusta sovelletaan uusien varojen lisäämiseen, mutta ei ilmoitettujen varojen arvon muuttamiseen. Muita perintöverotuksen arvio-oikaisuja hallituksen esityksessä ei käsitellä.

59 Jos kyse on arvioverotuksesta, pitää myös arvion määrästä erikseen kuulla. Tämä johtaa toistuviin kirjeisiin. Ensisijaista kuitenkin olisi, että verovelvolliset selvittäisivät esim. osittaisjaot. Siksi ensin pyydetään lisäselvitystä osittaisjakojen määrästä arvioimisen uhalla. Aiemmin tällaisen kirjeen jälkeen tehtiin suoraan oikaisu, jos pyydettyä asiaa ei selvitetty. Jos kyse on arvioverotuksesta, PerVL 34 §:n uusi toinen momentti vaatii lähettämään vielä uuden tarkan arvion määrän sisältävän kirjeen. Pesässä voi olla paljon osakkaita, joille ainakin viimeinen kirje täytyy lähettää. Vastaavia ongelmia sääntely muodostaa monissa muissa tilanteissa.

kirjoituksen jälkeen (esim. uudet varat ja perheoikeudellisen tilanteen selkeytyminen), koska ilmoitusvirhettä ei ole. Rajanveto ilmoittamatta jätetyn ja myöhemmin selvinneen tiedon välillä ei ole kirkas. Samassa pesässä joku on myös voinut tietää ja salata jotain muilta osakkailta.

Lisäksi kuulemismenettely tulee olemaan vaikea. Perintöverotuksessa lisäselvityksiä on yleensä pyydetty pesän ilmoittajalta. Monimutkaisessa pesässä tarvitaan usein monia lisäselvityksiä, koska vastauksia täytyy tarkentaa tai vastauksista herää lisäkysymyksiä. Veronkorotukset kuitenkin vaativat kaikkien korotuksen saavien kuulemista. Samassa pesässä voi usein olla sekä selviä ilmoitusvirheitä että pelkästään asioita, joista tarvitaan lisätietoa. Merkittäviä menettelykysymyksiä tulevat olemaan ainakin seuraavat: kuinka monta erilaista vaiheittaista kirjettä tullaan eri asioista lähettämään, missä vaiheessa veronkorotusmahdollisuudesta kerrotaan ja miltä osin kirjeet lähetetään kaikille osakkaille.⁶⁰

Myös varainsiirtoverotuksessa tulee eteen veronkorotushaasteita. Kuinka tarkasti ilmoituksessa täytyy osata esimerkiksi kohdistaa ulkopuoliset varat tasinkoon, lakiosiin ja kaikkiin omaisuuseriin tai kuvata ja kohdentaa edeltävät kuolinpesä- osuuskaupat, jotta veronkorotukselta vältytty? Erityishaasteen tulee lisäksi luomaan suhde VSVL 29 §:n lausuntoihin, joita annetaan MML:lle. Jos verovelvollinen on ollut epävarma oikeasta veron määrästä, hän on voinut hakea lausuntoa itse jo kirjaimishakemusta varten. Nyt samasta kiinteistön saannosta pitäisi antaa myös VSVL 30 §:n mukainen veroilmoitus. Missä järjestyksessä ilmoitus ja lausuntopyyntö olisi syytä tehdä, ja miten niiden käsittely kuuluisi synkronoida? Mielestäni pitäisi tavoitella menettelyä, jossa veroilmoitus annettaisiin ja lausuntopyyntö tehtäisiin lähtökohtaisesti samaan aikaan. Näin saavutettaisiin monia hyötyjä. Ensinnäkin ilmoituksen ollessa oikea voitaisiin antaa vain lyhyt lausunto, jossa todettaisiin oman ilmoituksen mukaisen veron olevan oikea. Lausuntojen laadinta tehostuisi. Jos omaa ilmoitusta ei kokonaan hyväksytä, lausunnossa täytyy perustella vain asia, jolta osin ilmoitusta ei hyväksytä. Tällainen menettely kuitenkin vaatisi, että ilmoitusta saisi korotuksitta korjata lausunnon mukaiseksi, jos ensivaiheessa annettu tieto ei ole ollut tietoisesti väärää, puutteellista tai harhaanjohtavaa. Veronkorotuksen uhatessa järkevä verovelvollinen pyytää ensin lausunnon ja antaa ilmoituksen vasta, kun on saanut veron määrää koskevan lausunnon.

Joka tapauksessa uuteen veronkorotussääntelyyn sopeutuminen tulee aiheuttamaan hallintahaasteita niin Verohallinnolle kuin verovelvollisillekin. Kokonaisuuden tekee pulmalliseksi se, että uusilla ilmoitusrakenteilla lähtökohtaisesti tavoitellaan tietovirtoja, joissa veronkorotusten määräämisessä voitaisiin hyödyntää tietokoneautomaatiota. Tietokonejärjestelmissä on vaikea ottaa huomioon monimutkaisuuden aiheuttamia kohtuullisuuskysymyksiä yksittäistapauksessa.

⁶⁰ Perusteltua olisi kohdistaa pääosa kuulemisista jatkossakin pesän ilmoittajaan ja vasta loppuvaiheessa lähettää kuulemiskirjeet kaikille osakkaille, jos veronkorotuksen perusteet täytyvät.

2.8.2 Verotuksen muuttamisen ja ennakkoratkaisujen merkitys

Määrätty tulo-, kiinteistö- tai perintö- ja lahjavero voi olla syystä tai toisesta virheelinen, tai verovelvollinen voi maksaa varainsiirtoveron väärästä määrästä. Silloin aineellisesti oikean veron määrää ja verotuksen muuttamista koskevan sääntelyn välille syntyy ristivaikutus, joka ratkaisee edellytykset muuttaa verotus oikeaksi.

Verotuksen muuttamiselle on erilaisia aikarajoja (VML 55–57a § ja OVML 44–48 §). Verohallinnon virheestä johtuvan verotuksen muuttamisen määräaika on lyhyempi kuin verovelvollisen toimista johtuvan virheen. Uudelleenharkinnan kieltö estää tietoisien oikeudellisten arvioiden tekemisen uudelleen aiemmasta poiketen. Muutosverotuksen lainsäädäntömuutos voi merkittävästi muuttaa myös aineellisen ratkaisun merkitystä. Tällaisesta ristivaikutusilmiöstä on esimerkkinä perintöverotuksessa käytetyn arvon oikaisu.

Kun luovutusvoittoverotusta vuonna 1986 laajennettiin koskemaan perityn omaisuuden luovutuksia,⁶¹ perintöverotuksen muutosten perusilmiöksi tuli perintöverotusarvojen oikaiseminen vastaamaan todellista kauppahintaa. Korkeampi luovutusvoittovero korvataan matalammalla perintöverolla. Muutos tehdään verovelvollisen oikaisuvaatimuksena, joka perintöverotuksessa on verotuksen oikaisu verovelvollisen vahingoksi. Oikaisun määräajoista ja indeksin käytöstä oikaisemisessa on esitetty kantoja myös oikeuskirjallisuudessa.⁶²

Aiemmin perintöverotuksen oikaisu-aika oli viisi vuotta perintöverotuksen toimittamisvuoden päättymistä seuraavan vuoden alusta. Perintöverotuksen toimittaminen tapahtuu usein perittävän kuolemaa seuraavana vuonna, joten teoreettinen oikaisu-aika oli pitkä. Arvo-oikaisuja tehtiin monta vuotta kuoleman jälkeen tapahtuneiden kauppojen vuoksi. Oikaisuvaatimusten määräaika on nyt pääsääntöisesti kolme vuotta kuolinvuoden päättymisestä. Tyypillinen oikaisu-aika on puolittunut. Näin mahdollisuus virheellisen arvostuksen korjaamiseen on supistunut huomattavasti. Muutos oli osa suurta verotusmenettelyn uudistusta.⁶³ Siinä perintövero on pieni osa, vaikka asia on perintöverotuksen kannalta iso. Suurissa rakenteellisissa muutoksissa yksittäisiä merkittäviäkin ristivaikutuksia syntyy sivutuotteena. Itsenäisenä lakimuutoksena oikaisuajan vaikutuksia olisi pohdittu oikeudenmukaisuusnäkökohdista syvällisemmin.

Yhden verovelvollisen yhdessä verolajissa tehty päätös voi mahdollistaa toisen verovelvollisen ja/tai toisen verolajin ratkaisujen muuttamisen seurannaismuutoksena.

61 Rabinä 2001, kohta 2.1.4.

62 Nykänen ja Rabinä kuvaavat oikaisumenettelyä ja käsittelevät sitä selvästi normaalina verotuksen oikaisuvaatimuksena. Nykänen – Rabinä 2013, s. 106–108. Puronen ei ole oikaisulainkohdasta yhtä selväsanaainen. Puronen 2015, s. 500–503. Verohallinto pitää arvon oikaisua normaalina verotuksen oikaisuasiana mutta on erikseen ottanut kantaa siihen, että tahattomissa arvostusvirheissä seuraamusmaksut voidaan jättää määräämättä. Verohallinto A118/200/2018, kohta 2.3.4.

63 HE 29/2016 vp.

Sääntely löytyy kaikista varainverotuksen verolaeista.⁶⁴ Esimerkiksi lahjanluonteisen maatilakaupan kauppahinnan kohdennukseen liittyvä uusi selvitys voi aiheuttaa monen verolajin muutoksia sekä myyjälle että ostajalle. Muuttua voivat niin lahjaveron huojennus, varainsiirtoveron määrä, luopujan luovutusvoitot ja verotettava MVL-tulo kuin jatkajan maa- ja metsätalouden vähennysoikeudetkin.

Myös veromuotojen erityiskysymyksiin tai tiedonsaantiin voi liittyä muutosverotussääntöjä. Näin on esimerkiksi kansainvälisessä tietovaihdossa (VML 56b §), perintö- ja lahjaverotuksen perusteoikaisussa (PerVL 38–39 §) ja sukupolvenvaihdoshuojennuksen menettämässä (PerVL 55 §) sekä tietyissä varainsiirtoverotuksen palautuksissa, joiden edellytykset selviävät veron suorittamisen jälkeen (VSVL 40 ja 44 §).

Samana verovelvollisen verotukseen voidaan soveltaa montaa verotuksen muuttamisääntöä, mistä tyypillisenä esimerkkinä on perintöverotus:

Vainajalta voi ilmetä uusia varoja, minkä vuoksi tehdään perusteoikaisu (PerVL 38–39 §). Seuraavaksi kuolinpesä voi myydä vainajalta perityn asunnon ja verovelvolliset voivat vaatia perintöverotuksessa käytetyn arvon oikaisua vastaamaan toteutunutta myyntihintaa (PerVL 40 ja 43 §). Kun ilmenee, että verovelvollinen on salannut ulkomailta perittyjä varoja, seuraa veron oikaisu verovelvollisen vahingoksi ja mahdollisesti veropetosta koskeva oikeudenkäynti (PerVL 40 §). Seuraavaksi vainajan testamenttia koskenut riita ratkeaa alkuperäisen perintöverotuksen olettamista poikkeavasti, jolloin tehdään perusteoikaisu (PerVL 38–39 §). Lopuksi perillinen myy seurantajakson aikana pääosan hänen perintöosuuteensa kuuluneesta sukupolvenvaihdoshuojennukseen oikeuttaneesta yrityksestä ja huojennus maksuunpannaan korotettuna (PerVL 55 §). Samassa perintöverotuksessa on monta muutostapahtumaa. Jokaisen muutoksen jälkeen lasketaan uusi perintövero, jota aina seuraavassa vaiheessa muutetaan muutosperusteen vaatimassa laajuudessa. Minkä tahansa muutosvaiheen kohdalla saatetaan myös huomata, että verotuksen toimittamisen yhteydessä on tapahtunut virhe. Tällöin haasteita voivat aiheuttaa myös erilaisten oikaisujen erilaisten määräaikojen ristivaikutukset. Esimerkiksi perusteoikaisun oikaisu-aikaa voi vielä olla jäljellä, mutta verotuksen vahingoksi oikaisemisen määräaika voi olla päättynyt. Silloin saatetaan joutua pohtimaan, kuinka verovelvollisen eduksi koitunut virhe siirretään perusteoikaisun osoittamaan muutettuun asetelmaan. Käytännössä tehdään perusteoikaisu prosessuaaliset seikat huomioiden oikealla tavalla aineellisesti väärin.⁶⁵

⁶⁴ VML 75 §, VSVL 52 §, PerVL 50 § ja KiVL 25 §.

⁶⁵ Pikkujämsän mukaan valitusta käsitellessään tuomioistuimen tulee korjata tilanne, jossa perintöverotusta on muutettu verovelvollisen vahingoksi oikaisumääräajan jälkeen, vaikka määräajan loppumiseen ei olisi vedottu. Hän kuvaa vanhojen oikaisuajankohtien vertailua, mutta asetelma voi muodostua myös tilanteessa, jossa on olemassa perusteoikaisun syy ja perusteoikaisun määräaika on auki, mutta samassa yhteydessä havaitaan ja oikaistaan myös verovelvollisen eduksi tapahtunut virhe verotuksessa, vaikka sen määräaika on päättynyt. Pikkujämsä 2014, s. 885.

Verovelvollinen voi hakea ennakkoratkaisun kuvaamaansa oikeustoimeen. Lainvoimaisen ennakkoratkaisun mukaisen oikeustoimen verotus toimitetaan verovelvollisen niin vaatiessa ennakkoratkaisun mukaisena, jos todellisuus vastaa hakemusta. Ennakkoratkaisu voi koskea esimerkiksi vain jotain verotuksen yksityiskohtaa, ja todellinen tilanne on voinut tarkentua tai muuttua suhteessa hakuhetkeen. Ennakkoratkaisun ja varsinaisen verotusratkaisun välille syntyy ristivaikutus, jossa sitovaa ennakkoratkaisua muokataan vastaamaan todellista luovutustilannetta. Esimerkiksi maatilän sukupolvenvaihdosta koskeva ennakkoratkaisuhakemus haetaan kuukausia ennen luovutusta, joten karja ja konekanta yleensä muuttuvat hakuhetken ja toteutuksen välillä. Jos tuloverotuksen verovuosi ehtii päättyä, poistamattomat hankintamenot muuttuvat, vaikka rakennuksissa tai koneissa muutoin ei olisi muutoksia. Siten ennakkoratkaisun mahdollinen huojennettava lahjavero, luovutusvoitot tai vähennyspohja on laskettu todellisuudesta poikkeavin tiedoin. Muutokset joudutaan oikaisemaan, vaikka ennakkoratkaisua muutoin noudatetaankin.⁶⁶

Toisaalta ennakkoratkaisu voi olla väärä tai tulkinnanvarainen. Joskus laskuvirhetyyppejä virheitä ennakkoratkaisussa voidaan korjata, jos lopputulos ei ole kohtuuton.⁶⁷ Tulkinnallisten ratkaisujen oikeellisuuden uudelleenarviointeja ei tehdä. Ennakkoratkaisu koskee usein yksityiskohtaa, esimerkiksi sukupolvenvaihdoshuojennuksen myöntämistä lahjaverotuksesta tai tulon käsittelemistä luovutusvoittona eikä peiteltyä osinkona. Silloin säännönmukaisessa verotuksessa ratkaistaan muu verotus, joka on sopeutettava ennakkoratkaisussa sitovasti ratkaistuihin yksityiskohtiin.

Nämä ristivaikutukset voivat olla monimuotoisia. Voi olla tulkinnallista, olivatko hakemustiedot oikeita ja mitä kaikkea ennakkoratkaisussa on sitovasti ratkaistu. Samaan ennakkoratkaisun soveltamiseen varsinaisessa verotuksessa voi kytkeytyä sekä tarkentuvia tosideikkoja että epäselvyyksiä ennakkoratkaisun sitomien asioiden laajuudesta.

2.8.3 Hallinto-oikeudellinen yleissääntely ja Verohallinnon toimintaa ohjaava sääntely

Varsinaisten verotusmenettelyä ja verotusta koskevien lakien rinnalla sovelletaan hallinto-oikeudellista yleissääntelyä, esimerkiksi hallintolakia, julkisuuslakia ja hallintolainkäyttölakia. Ne täydentävät verotusta koskevia erityislakeja, jos verotuksen erityislainsäädännössä ei ole toisin säädetty.

Hallintolain mukaiset hallinnon oikeusperiaatteet voidaan huomioida oikeuslähteenä moninaisia ongelmia ratkaistaessa. Varainverotuksessa tehdään esimerkiksi

66 Käytännössä ennakkoratkaisupäätösten liitteenä nykyisin on siirtyvän maatilän omaisuuden arvostuslaskaus, jonka perusteella kauppahinta voidaan jakaa. Tämä laskelma joudutaan oikaisemaan muuttuneet tiedot huomioivaksi.

67 KHO 5.3.1997 t 484.

paljon laskutoimituksia, joita voitaisiin teoriassa hioa loputtomiin. Suhteellisuusperiaate mahdollistaa kuitenkin rajaukset, joilla merkitykseltään vähäisiä laskelmia ei tehdä. Yleiset oikeusperiaatteet ohjaavat myös esimerkiksi Verohallinnon ohjeenantoa ja resurssikohdennusta.

Verohallinnon ja verotuksen oikaisulautakuntien ratkaisujen muutoksenhaku tapahtuu hallintotuomioistuimiin. Niissä hallintolainkäyttölaki tuo ristivaikutustason. Korkeimman hallinto-oikeuden mahdollisuuksia antaa yksittäistapausten kautta verotusta yhtenäistäviä prejudikaatteja ohjaa se, miltä osin asia on tuomioistuimen ratkaistavana ja millaisia väitteitä osapuolet tuomioistuimessa esittävät. Siten yleiset hallintolainkäytön säännöt vaikuttavat huomattavasti KHO:n toimintamahdollisuuksiin varainverotuksen ohjaamisessa.

Kun verotusta toimitetaan, lähtökohtana ovat verovelvollisen ilmoitukset. Pääosa veroista määrätään ilmoitusten mukaan. Oma ilmoittaminen vaatii erilaista viranomaistoimintaa esimerkiksi lomakkeiden ja tietokonesovellusten luomisena ja ilmoittamista auttavana ohjeenantona. Verohallinnon tehtäviin kuuluu verovalvonta, jossa tarkastetaan ilmoitusvelvollisuuksien asianmukainen täyttäminen ja ryhdytään puutteiden vaatimiin toimiin.⁶⁸ Kaikkea ei voida täysimääräisesti tutkia, vaan valvontatoiminnalta edellytetään vaikuttavuutta.⁶⁹

Verohallinnon tehtävät hoidetaan annetuilla resursseilla, joiden käytössä on huomioitava monimuotoista julkisoikeudellista ja työoikeudellista lainsäädäntöä. Esimerkiksi henkilöstön vaihtaminen ei ole helppoa. Jo organisatorisen lainsäädännön kehikon sisällä syntyy monia ristivaikutuksia. Resurssit myös rajoittavat valittavissa olevia mahdollisuuksia ratkaista edellä kuvattuja monimuotoisia aineellista verolainsäädäntöä koskevia ristivaikutuksia.⁷⁰

2.9 Verovelvollisten intressien ristiriidat

Varainverotuksessa sama toimenpide aiheuttaa usein veroseuraamuksia monelle verovelvolliselle. Kaupassa on yleensä kaksi osapuolta, ja perillisiä on yleensä useita. Siksi varainverotukselle on leimallista verovelvollisten keskinäisten intressien ristivaikutus. Varainverotuksessa prosessiasetelma ei aina ole veronsaaja vastaan verovelvollinen. Joskus jännite on enemmänkin verovelvollisten välinen. Vaikka oikeustoimen veroseuraamukset voivat verolainsäädännöstä riippuen vaihdella eri verolajeissa ja eri henkilöillä, oikeustoimi on sama kaikille osapuolille. Verotuksen rakenteet vaikuttavat myös suoraan siviilioikeuteen. Jos esimerkiksi osituksessa ote-

68 Verotuksen toimittamisen periaatteista: Verohallinto VH/1115/00.01.00/2019.

69 Ohjaavan ministeriön odotuksista esim. VM/442/02.02.08.05/2018.

70 Verojärjestelmän kilpailukykyisyydessä ovat tärkeitä myös järjestelmän hallinnoinnin tavat ja rakenteet. Matthews 2011.

taan huomioon piilevä verovelka, varainverotuksen ristivaikutukset ja lainsäädännön muutospaineet vaikuttavat siihen, kuinka suuri piilevä verovelka on.⁷¹

Verovelvollisten välinen varainverotuksellinen ristivaikutus voi liittyä näyttöön. Verotuksen perusteeksi pitäisi asettaa tapahtuma tai oikeustoimi, joka tosiasiallisesti on olemassa. Asia ei aina näyttäydy yksinkertaisena. Esimerkiksi osituksessa ja perinnönjaossa siviilioikeus mahdollistaa monimuotoiset sopimukset, jos osapuolet ovat oikeustoimikelpoisia. Verotuksessa sopimus joudutaan purkamaan osiin, koska verotus ei ole sopimusoikeutta.

Siviilioikeudessa voidaan esimerkiksi sopia kokonaismäärä ulkopuolisista varoista, jonka enemmän omaisuutta saava maksaa vähemmän saavalle osituksessa tai perinnönjaossa. Siviilioikeudessa ei ole pakko määrittää tarkkoja arvoja omaisuudelle tai kohdistaa varoja. Verotuksessa suoritus on kohdennettava. Siksi sopimusratkaisun tosiasiallinen sisältö voidaan joutua avaamaan verotuksessa. Silloin osapuolten edut voivat olla jännitteiset, kun eri osapuolille olisi kannattavaa erilainen kohdennus. Asetelma voi olla esimerkiksi se, että suoritus on a) toiselle verovapaa ja toiselle vähennyskelpoton tai b) toiselle veronalainen ja toiselle vähennyskelpoinen. Avioerossa jännite helposti yhdistyy muihin riitaisuuksiin.

Jännitteet korostuvat, kun tilanteessa on mukana näyttövaikeuksia ja aikaa kuluu. Esimerkiksi perintöverotuksen perusteoikaisusääntelyllä verotus oikaistaan vastaamaan myöhemmin selvinneitä perintöoikeuksia. Muutosperuste selviää usein vuosia kuoleman jälkeen siviilioikeudellisten riitojen ratkettua. Silti verotuksen kohteena on kuolinhetken omaisuus, joka aina poikkeaa riidan päättymishetken omaisuudesta. Vaikka myöhempi ratkaisu hyväksytään verotuksen perusteeksi, sen asiasisältö pitää muuntaa kuolinhetkeen. Tällöin ratkaistaan fiktiivisesti, miten syntynyt ratkaisu perintöoikeuksista olisi täytäntöönpantu kuolinhetken varoihin. Kun koko perittävä omaisuus on jaettava osakkaille, asia on usein veronsaajalle nollasummapepliä, ja jännite on perillisten välinen.⁷²

Intresseistä riippumatta verotuksen kohteena on kaikilla osapuolilla sama todellisuus, jonka sisältö on näyttöratkaisu. Ratkaisuperuste lienee niin kutsuttu näyttöenemmyys.⁷³ Mikä on todennäköisin tulos ottaen huomioon kaikkien osapuolten esittämät selvitykset? Verotuksen näyttökysymykseen tulee samanlaisia piirteitä kuin yksityisoikeudellisissa riita-asioissa.

Myös oikeudellisissa tulkintakysymyksissä suotuisa tulkinta on usein eri osapuolille erilainen. Tyypillisinä esimerkkeinä voidaan esittää metsävähennyspohjan jakautuminen yhtymässä. Yhtymässä seurataan yhtenäisesti metsävähennysoikeutta, joka muodostuu monen henkilön metsien hankintamenoista. Kun yhtymä purkautuu,

71 Kolehmainen 2015a.

72 Verohallinto A78/200/2015, kohta 3.

73 Ratkaisutilanne pitkälti rinnastuu siviilioikeudellisen riita-asian näyttöratkaisuun. Näyttöenemmyysperiaatteesta siviilioikeudessa: Saranpää 2011.

käytetyn ja käyttämättömän vähennyksen pohjalta määritetään sekä luovutusvoittoa yhtymän osapuolille että vähennyspohjat, joita yhteisomistuksen purkautuessa seurataan osapuolten omassa verotuksessa. Purkautumisjärjestelyissä osapuolten intressit voivat olla jännitteiset.

Toinen esimerkki verovelvollisten ristiriitaisista intresseistä oikeudellisissa tulkinnoissa on ulkopuolisten varojen käytön vero-oikeudellinen luonne eri tilanteissa. Rajanvetona voi olla esimerkiksi suorituksen luonne joko perheoikeudellisena suorituksena, joka on maksajalle vähennyskeltoton ja saajalle verovapaa, tai kauppahintana, joka antaa maksajalle vähennysoikeuksia ja aiheuttaa saajalle tuloveron.⁷⁴ Silloin oikeuskysymyksen tulkinnessa vastapuolia ovat verovelvolliset lopputuloksen ollessa veronsaajalle lähellä nollasummapeliä.

2.10 Verosuunnittelu, veron kiertäminen ja arvioverotus

Kun verojärjestelmässä on monia ristivaikutuksia ja oikeustoimet usein ovat vapaaehtoisia ja valittavissa monesta vaihtoehdosta, avaa kokonaisuus mahdollisuuksia verosuunnittelulle. Veroetuja voidaan tavoitella ketjutetuilla järjestelyillä, jolloin edut saadaan eri verolajien kokonaisvaikutuksista. Verosuunnittelullisissa järjestelyissä on arvioitavana, millaisen ristivaikutuksen kokonaisuuteen luovat erilaiset veronkiertämistä koskevat säännöt.

Verosuunnittelua tarvitaan myös siihen, että välterään ristivaikutusten yllättävät veroseuraamukset. Varainverotuksessa on veroansoja, joissa ankara veroseuraamus syntyy toimenpiteestä, josta toimija ei miellä syntyvän merkittäviä veroseuraamuksia. Veroansoja voi syntyä esimerkiksi silloin, kun verovelvollinen ei miellä tehtyä järjestelyä verotettavaksi tapahtumaksi tai pitää selvänä veroedun soveltumista taikka ymmärtää veroedun sulkusäännöksen väärin.

Esimerkki verotettavan tapahtuman syntymisestä ymmärtämättömyyden seurauksena voi olla usean metsäkiinteistön yhteisomistuksen purkaminen siten, että jokainen yhteisomistaja saa oman metsäalueen. Metsiä on voitu seurata yhtenäisenä kokonaisuutena yhdessä metsäyhtymässä, ja omistaja saattaa mieltää, että kyse ei ole metsäkaupasta. Jos kuitenkin osakaan yhdestä kiinteistöstä luovutetaan vastikkeena toisen kiinteistön osasta, tapahtuu vaihto, josta lasketaan luovutusvoitto. Laskentaan saattaa liittyä esimerkiksi metsävähennyksen lisäys, verovapaan sukupolvenvaihdosluovutuksen luovutusvoiton leikkaaminen hankintamenosta tai käytetyn metsälahjavähennyksen lisääminen korotettuna tuloon.

74 Esim. ratkaisun KHO 2019:38 mukainen PK 25 luvun lunastuskorvauksen luonnehdinta myyjälle vastikkeelliseksi luovutukseksi johtaa vastaavasti lunastajalle metsävähennysoikeuden muodostumiseen ja tuotantorakennusten poistopohjien kasvuun. Toisaalta lunastajalle syntyy varainsiirtoverovelvollisuus.

Veroedun edellytyksistä erehtymisen tyypillinen esimerkki on maatilán toimintamuodon muutosta seuraava luovutus lapselle. TVL 48 §:n verovapaus edellyttää kymmenen vuoden omistusaikaa. Toimintamuodon muutoksessa omistusaika lasketaan osakeyhtiön perustamisesta eikä oteta huomioon sitä, kauanko yhtiöön siirretty kiinteä omaisuus on omistettu. Siten 10 vuoden sisällä toimintamuodon muutoksesta tapahtuva sukupolvenvaihdoskauppa on veronalainen, vaikka myyjä voi kuvitella sen olevan verovapaa.⁷⁵

Veroansojen välttäminen on keskeinen verosuunnittelullinen ristivaikutus. Siinä ei ole mitään tuomittavaa tai kyseenalaista, eikä järjestelyissä ole kyse esimerkiksi veron kiertämistä koskevan sääntelyn soveltamisalasta.

Verosuunnittelussa saa lähtökohtaisesti valita verotuksellisesti edullisimman tavan toteuttaa järjestely, kunhan järjestelyn oikeudellinen muoto vastaa sen tosiasiallista sisältöä. Jos järjestely on luotu vain veroetujen tavoittelemiseksi, voidaan verotus toimittaa järjestelyn tosiasiallisen luonteen mukaisena soveltaen veronkiertämissäännöstä. Sääntely löytyy kaikesta varainverotuksen lainsäädännöstä. Lisäksi erityisesti tuloverotukseen kuuluu verosuunnittelua estäviä lainkohtia, kuten peitelty osinko, työpanososinko, tiettyjen vakuutuskuorten sivuuttaminen, siirtohinnoitteluoikaisu ja EVL 52h §:n mukainen yritysjärjestelyjen veron kiertämistä koskeva säännös.⁷⁶ Ajoittain näiden verosuunnittelun torjuntaa koskevien lainkohtien välillä voi olla ristivaikutus. Lisäksi joskus voidaan katsoa tosiasiallisesti tehdyksi muu kuin asiakirjojen mukainen oikeustoimi suoraan niin kutsuttuna normaalitulkintana ilman veron kiertämistä koskevaa sääntelyä.⁷⁷

Kun järjestelyn taustalla on jo ennen veron kiertämisen pohtimista moninainen ristivaikutusten verkosto, luo veron kiertämisen arviointi uuden kerrostuman. Joudutaan arvioimaan, onko ristivaikutusten kokonaisuus suunniteltu vain verotuksen vuoksi tavalla, joka ei vastaa järjestelyn tosiasiallista luonnetta. Samassa yhteydessä on otettava huomioon mahdolliset verotuksesta riippumattomat syyt järjestelyille. Verotuksesta riippumattomia syitä voivat luoda esimerkiksi taustalla olevan muun kuin verolainsäädännön tavoitteet ja sääntely.

Haasteita voi tuoda jo sen määrittäminen, mikä veroetu on oikeasti se, jota tavoitellaan. Kun verovaikutuksia on monille verovelvollisille (jotka esim. lapsen ja vanhemman toimiessa yhdessä usein ovat yksituumaisia) useassa verolajissa ja verosuunnittelussa optimoidaan kokonaisuutta, voidaan etuja saada monessa verolajissa. Jossain verolajissa voi syntyä verokustannuksia, jotka kannattaa hyväksyä etujen vastapainona. Edut ja haitat voivat esiintyä eri verovelvollisilla, eri verolajeissa ja eri verovuosina. Kokonaisuuksissa asianmukainen veron kiertämisen soveltamis-

⁷⁵ Verohallinto A52/200/2015, kohta 7.1.

⁷⁶ EVL 52h §:n tulkinta on eurooppaoikeudellista. Penttilä 2017a ja Penttilä 2017b.

⁷⁷ Tyypiesimerkkinä ratkaisu KHO 2014:155. Siinä ilman veron kiertämistä yhdistettiin erillisillä luovutussopimuksella tehdyt luovutukset, jotka koskivat samaa ajallista ja asiallista luovutuskokonaisuutta.

edellytysten arviointi vaatii laaja-alaista hahmotusta järjestelyn kokonaisuuden veroeduista. Vasta sen jälkeen voidaan arvioida, ovatko muodostuvat edut sellaisia, joihin voidaan puuttua. Tämä lisää ristivaikutushallinnan haastavuutta.

Erityisesti monimutkaisten ristivaikutusten kokonaisuuksissa tulee veron kiertämistä koskevan sääntelyn soveltumisen arviointia aina edeltää normaalien vero-seuraamusten huolellinen määrittäminen. Ensimmäinen on määritettävä, mitä veroseuraamuksia järjestelysarjasta seuraa ilman veron kiertämistä. Vasta sen jälkeen arvioidaan, onko asiassa tarpeen soveltaa veronkiertämissäännöstä.

Kun verotuksen perusteeksi ei esitetä asianmukaista ja riittävää tietoa, verotus voidaan joutua perustamaan kokonaan tai osittain arvioperusteisiin tekijöihin. Tätä arviointia sisältyy kaikkeen varainverotuksen lainsäädäntöön.

Arviointeja tehdään sekä tietoisista selvitysvelvollisuuksien laiminlyönneistä että osaamattomuudesta. Joskus täydellisen tai edes riittävän selvityksen toimittaminen on mahdotonta. Tarvittavaa tosiasia-aineistoa ei välttämättä ole olemassa, jos verotuksen aiheuttavaa tapahtumaa ei ole osattu ennakoita. Joskus esimerkiksi verotukseen vaikuttava tapahtuma on tehty jo kuolleen henkilön ja hänen dementoituneen leskensä kesken. Perillisillä on vaikeuksia selvittää, mitä on tapahtunut. Silloin arviointi joudutaan usein tekemään olosuhteissa, joissa verovelvollisten käyttäytyminen ei ole miltään osin tuomittavaa ja verotuksen pohjaksi joudutaan arvioimaan jonkinlaiset tosiasiat.⁷⁸

Joskus verovelvollinen tietoisesti jättää selvittämättä asioita. Kyse voi olla esimerkiksi välinpitämättömyydestä tai haluttomuudesta selvittää epäedullisia asioita. Selvitysvelvollisuuksien laiminlyönnistä ei pidä saada etuja. Silloin veroratkaisut tehdään yleensä muun selvityksen puuttuessa tapahtuvilla ajoittain ankarillakin oletuksilla. Ratkaisuja voidaan oikaista, jos selvitystä myöhemmin toimitetaan.

Erilaiset arviointipohjaiset veroratkaisut luovat oman erityisen ristivaikutuskokonaisuutensa, johon voi kytkeytyä veron kiertämistä koskevan sääntelyn arvioiminen. Siinäkin tapauksessa tulee ensin muodostaa kokonaiskäsitely ratkaistavana olevista ristivaikutuksista ja käytettävissä olevista tiedoista. Lopuksi voidaan harkita arvioita vaativat kysymykset.

Varainverotukseen kuuluu erilaisia verotuksia.⁷⁹ Ajoittain joudutaan arvioimaan, soveltuuko verotus tilanteeseen. Kyseessä voi olla eri lakien yhteisvaikutuksesta syntyvä tilanne, jota ei verotuksesta suunniteltaessa ole huomioitu. Tällaisia ristivaikutuksia syntyy esimerkiksi silloin, kun verotuen säätämisen jälkeen muutetaan toista lakia, mikä luo uusia tulkintatilanteita.

⁷⁸ Silloin yleensä perusteeksi asetetaan vapaamuotoisia perusteltuja selvityksiä tapahtumista. Niistä esim. Verohallinto A53/200/2016, kohta 5.

⁷⁹ Suomessa käytössä olevan verotuen käsitteen määrittelystä: VATT 2010, s. 4–7. Listausta nykyisistä verotuksista sisältää kymmeniä verotuksia varainverotukseen: VATT 2017.

Tärkeää on ensin ratkaista, soveltuuko normaalista poikkeava verotuki ratkaistavaan tilanteeseen. Verotuen laajentavan tulkinnan tekemättä jättäminen ei tarkoita, että järjestely olisi epäasiallinen. Verotuki vain ei sovellu kyseiseen tilanteeseen. Veron kiertämisen arviointi tehdään, jos verotuki soveltuisi ilman veron kiertämistä. Joskus verotuen epäämistä tulkintatilanteessa puoltaa se, että järjestelyyn voitaisiin mahdollisesti soveltaa myös veron kiertämistä. Silloin kuitenkin asiaa voidaan tarkastella kolmella tavalla: 1) todetaan, ettei verotuki normaalitulkinnalla sovellu, 2) todetaan, että sovelletaan veronkiertämissäännöstä, tai 3) todetaan, että verotuki ei sovellu normaalitulkinnalla ja vaikka soveltuisikin, voitaisiin silti soveltaa veron kiertämistä. Tämä erottelu on tärkeä, jotta mahdollinen oikeudenkäynti asettuu oikein, eikä jää epäselväksi, miksi verotukea ei sovellettu.

3 Artikkelien keskeiset havainnot

3.1 Tutkimusartikkelien muodostama kokonaisuus

Artikkelit on tutkimuskokonaisuudessa ryhmitelty niiden käsittelemien teemojen mukaisesti sekä koontiartikkelissa että aiemmin julkaistujen artikkeleiden esittämisjärjestyksessä. Alussa ovat tutkimusartikkelit, joiden keskeinen sisältö koskee jonkin tietyn omaisuuserän erityispiirteitä varainverotuksessa. Erityispiirteillä tarkoitetaan esimerkiksi omaisuuserään liittyviä luovutus- ja muokkaustapoja sekä verotuksen erityissäantöjä. Ensin käsitellään yleisesti kiinteistöjen verotukseen liittyviä erityispiirteitä, sitten metsäomaisuuden erityispiirteitä, seuraavaksi henkilöyhtiöitä ja lopuksi osakeyhtiöitä.

Tämän jälkeen seuraavat kaksi artikkelia käsittelevät perhe- ja jäämistöoikeuden suhdetta verotukseen, ensin erotilanteiden ja seuraavaksi maatilojen jäämistösaantojen osalta. Perheoikeudellisten saantojen jälkeiset kaksi artikkelia koskevat pääasiassa ketjuuntuvien saantojen ja tapahtumien verotusongelmia.

Näiden artikkeleiden havainnoista voidaan hahmottaa ristivaikutusongelmien moninaisuus erilaisten tilanteiden yhdistyessä. Viimeinen artikkeli koskee veropoliittikkaa ja lainvalmistelua. Se osoittaa, kuinka suppeasti muissa tutkimusartikkeleissa kuvattu ristivaikutuskokonaisuus otetaan huomioon suomalaisessa lainvalmistelussa ja taloustieteellisten tutkimusten pohjalta käytävässä veropoliittisessa keskustelussa. Hyvin monet ristivaikutukset jäävät huomiotta tutkimuksessa ja keskustelussa, joiden tarkoituksena on kuitenkin esittää verojärjestelmän rakennetta olennaisesti muuttavia politiikkasuosituksia.

3.2 Kiinteistöoikeuden ja vero-oikeuden suhde

Artikkelin *Kiinteistöoikeuden ja vero-oikeuden suhde* ydinkysymys on kiinteistöoikeudellisen sääntelyn sovitus verotukseen. Maakaari muodostaa kiinteistövaihdannan pohjan. Verotuksessa luovutusten tarkastelu on kiinteistökohtaista. Kiinteistön jakaminen omistajille ei realisoi luovutusvoittoa tai varainsiirtoveroä. Kun taas luovutetaan osa yhdestä kiinteistöstä ja saadaan korvauksena osa toisesta, tapahtuu vaihto. Usein kiinteistöjen omistusjärjestelyissä maksetaan välirahoja tasoituserinä. Kokonaisuuteen liittyy monimutkaisia arvostuskysymyksiä ja laskelmia. Vaihdoissa luovutusvoitot lasketaan kiinteistöjen käyvistä arvoista ja myös lahjoja voi syntyä, jos järjestelyssä siirtyy varallisuutta osapuolelta toiselle alivastikkeellisesti.

Yhteisomistuksen purkamisissa hankintameno siirtyy lähtökohtaisesti saadulle omaisuudelle.

Tavanomaiset kiinteistöjärjestelytkin muodostuvat ristivaikutuksiltaan monimutkaisiksi, kun kiinteistöllä on monenlaista (erityisesti tulonhankkimiskäytössä olevaa) omaisuutta, kuten peltoja, metsiä ja rakennuksia. Joudutaan määrittelemään, mihin kiinteistön osiin vaihto ja väliraha kohdistuvat. Tällä voi olla vaikutuksia esimerkiksi verotukien soveltumisessa ja metsävähennysten lisäyksissä. Lisäksi yhteisomistuksen purkamisissa syntyy ongelmia, kun kiinteistön hankintamennon perusteella voi tehdä juoksevasta tulosta vähennyksiä, esimerkiksi metsävähennyksiä tai poistoja. Aiempi suhteellinen omistusosuus vähennykset mahdollistavasta kiinteistön osasta voi yhteisomistuksen purkamisessa tarkentua muuksi kiinteäksi omaisuudeksi tai päinvastoin. Silloin hankintamenojen käyttäytymiseen liittyy paljon tulkinnallisuutta. Siten jo tavanomaisten maakaaren järjestelyiden puitteissa on valtavasti ristivaikutuksia.

Hallinnanjakosopimuksilla voi syntyä tosiasiallisesti hyvin samanlaisia vaikutuksia kuin yhteisomistuksen purkamisilla. Vastaavasti maanmittaustoimituksilla voidaan luoda hyvin samanlaisia vaikutuksia kuin vaihdoilla tai vaihtojen ja yhteisomistusten purkujen yhdistelmillä. Molempiin voidaan myös käyttää välirahoja. Silloin joudutaan arvioimaan, johtaako erilaisen oikeustoimen käyttö samankaltaisen tilanteen saavuttamiseksi erilaisiin veroseuraamuksiin kuin vaihdot ja yhteisomistusten purkamiset. Ilmiö on tulkinnallinen ristivaikutus maakaaren perusjärjestelyiden päälle.

Artikkelissa havaitaan ristivaikutusongelmia myös kaavoitusprosessin etenemisen ja kunnan maapolitiikan verotukien osalta. Kaavoitus usein nostaa kiinteistön arvoa, kun se mahdollistaa maankäyttötavan muuttamisen. Arvo yleensä nousee vaiheittain kaavoitusprosessin edetessä, kun maankäyttömuutoksen yksityiskohdat tarkentuvat sekä muutoksen tapahtuminen ja sen aikataulu varmistuvat. Samalla kunnan maapolitiikasta riippuen kunnat ottavat itselleen osan arvonnoususta. Sikäli kuin kunta osana järjestelyjä hankkii maata esimerkiksi vaihtona, sovelletaan kunnan maanostojen verotukea, joka välillä on ollut täysi verovapaus ja välillä korotettu hankintameno-olettama. Näissä tilanteissa syntyy uusi ristivaikutuskerrostuma.

Artikkelin havaintojen mukaan kokonaisuus on vaikeasti hallittava. Ristivaikutusten hallintaa vaikeuttaa se, että eri lainsäädännöillä on erilaisia verotuksesta riippumattomia tavoitteita ja verotukseen vaikuttaa monen viranomaisen toiminta. Julkishallinto ei aina toimi kokonaisuutena.

3.3 Metsävähennys, verotusyhtymä ja puolisoiden metsätalous

Artikkelin *Metsävähennys, verotusyhtymä ja puolisoiden metsätalous* tutkimusteema on metsävähennyksen seurantayksikön muutos. Metsätalouden tuloja lasketaan paitisi metsänomistajalla itsellään myös metsäyhtymässä ja puolisoiden metsätaloudessa.

Silloin tulo lasketaan monen henkilön metsistä kerralla ja jaetaan sieltä osakkaille tai puolisoille. Tässä seurantayksikössä seurataan myös metsävähennystä. Metsävähennyksen perussääntelyssä ajatuksena on, että käytettyjä metsävähennyksiä lisätään luovutusvoittoihin ja käyttämätön vähennys siirtyy vastikkeettomassa saannossa.

Puolisoiden metsäverotus tai metsäyhtymä voi purkautua monesta syystä – esimerkiksi lahjoina, kauppoina, lahjanluonteisina kauppoina, yhteisomistuksen purkamisina, eroina ja niitä seuraavina osituksina, kuoleman vuoksi tai maanmittaustoimituksessa. Metsäyhtymässä voi olla vain samoin murto-osin omistettuja kiinteistöjä. Puolisoiden metsätaloutena käsittely taas vaatii, että osapuolet ovat TVL 7 §:n mukaisia puolisoita. Siten kaikki edelliset toimet voivat johtaa siihen, että aiemmin samassa seurantayksikössä verotetut kiinteistöt eivät voi kuulua samaan seurantayksikköön.

Metsävähennys on perusrakenteeltaan erityissäännös, jossa on laskennallisia sääntöjä ja jonka sääntelytavan siten pitäisi olla tarkkarajainen. Oikeudelliset tulkintakysymyksetkin ovat järjestään lasku- ja muiden sääntöjen muodostamia. Säännöt kasautuvat, ja niissä on vaikeaa käyttää tapauskohtaista harkintaa. Vuonna 2008 siirryttiin kiinteistökohtaisesta metsävähennyksestä seurantayksikkökohtaiseen metsävähennykseen. Artikkelissa havaitaan, että lainvalmistelussa ei riittävästi tunnistettu seurantayksikön muutostilanteita. Siksi soveltamisessa joudutaan käytännössä tulkinnoin täydentämään sääntelytekniikkaa, jonka lähtökohtaisesti tulisi olla tarkka. Oikeustila on epävarma, syntyy veropoliittisesti kyseenalaisia asetelmia, sääntely on verovelvollisille vaikeasti ymmärrettävää, ja sitä on vaikeaa valvoa tietokonein tai muutenkaan. On kyseenalaista, täyttääkö sääntely perustuslain verosääntelylle asettamat vaatimukset.

3.4 Metsäverotuksen monimutkaistuminen

Artikkelin *Metsäverotuksen monimutkaistuminen* tutkimuskohteena on metsäverotuksen vaiheittainen monimutkaistuminen. Jo artikkelissa *Metsävähennys, verotusyhtymä ja puolisoiden metsätalous* kuvatut metsävähennyksen seurantayksikköongelmat ovat edelleen olemassa, ja muutoinkin metsävähennys näyttäytyy erittäin vaikeasti sovellettavana kokonaisuutena. Järjestelmän yksinkertaistamisen sijaan metsäverotukseen on luotu kaksi uutta vähennystä: yrittäjävähennys ja metsälahjavähennys. Molemmat ovat monimutkaisia, ja ne valmisteltiin ottamatta toisiaan laajasti huomioon. Erityisesti yrittäjävähennyksen vaikutusarviot tulonhankkimisvelkojen ja kansainvälisen verotuksen osalta havaittiin puutteellisiksi juuri keskeisten ristivaikutusten osalta.

Juoksevan metsätulon laskennassa on monta monimutkaista ja osin laskennallista sääntöä, joita kaikkia ei ole säädetty riittävän tarkasti. Metsän luovutuksissa asia monimutkaistuu lisää, kun erityissääntöjä sovelletaan lahjoihin, kauppoihin ja

lahjanluonteisiin kaappoihin. Näihin omistajanvaihdoksiin on nyt kolme erilaista sukupolvenvaihdosten verotukea, joiden taso, rakenne ja ehdot poikkeavat olennaisesti toisistaan. Kokonaisuudessa oikea-aikaisilla valinnoilla on merkittävä vaikutus verorasituksen ankaruuteen. Samalla verotuki voi luoda ongelmallisen lukitusvaikutuksen. Esimerkiksi metsälahjavähennyksen käyttö estää käytännössä metsien yhtiöittämisen 15 vuoden ajaksi. Lisäksi niinkin yksinkertainen asia kuin metsän kaavoitus rantatonteiksi ja sitä seuraava tonttien myynti havaittiin monimutkaiseksi ja epäneutraaliksi kokonaisuudeksi, jossa valintojen laatu ja oikea-aikaisuus vaikuttavat merkittävästi verotuksen ankaruuteen.

Kokonaisuus on rakentunut osin sopeutumisenä muussa verojärjestelmässä tapahtuneisiin muutoksiin. Erilaisiin tarpeisiin on luotu erityisiä sääntöjä, ja lainvalmistelu on ollut osin hätäistä ja huolimattonta. Pahimmin on epäonnistunut metsävähennyksen lainvalmistelu. Kokonaisuus on vaikea täytäntöönpanna ja osin epäoikeudenmukainen. Tietokonein tapahtuva verovalvonta havaittiin helpommin toteutettavaksi uudemmassa lainsäädännön osassa, jossa sääntelyssä on voitu huomioida koneellisen valvonnan tarpeet. Tämä on kuitenkin johtanut esimerkiksi yrittävähennyksen ja velkojen suhteen hallinnassa veropoliittisesti kyseenalaisten valintojen omaksumiseen.

Artikkelissa osoitetaan myös, että riittävää perustuslakikontrollia on vaikeaa tehdä yksittäisten lakihankkeiden osalta, kun pitäisi arvioida yhteisvaikutuksena muodostuvaa verojärjestelmän kokonaisuutta lakisidonnaisuuden ja yhdenvertaisuuden kannalta. Molemmat ilmiöt muodostuvat artikkelissa kuvatusti erilaisten ristivaikutussuhteiden kautta. Ilmiöt tulee kartoittaa ja tunnistaa, jotta perustuslainmukaisuus voidaan kunnolla punnita. Ristivaikutukset myös saattavat muuttaa verotuen vaikutusta ja siten hyväksyttävyyttä, vaikka itse verotuen sääntelyssä ei tapahtuisi muutoksia. Artikkelin osoittaa, että perustuslaillisuuden arviointia ei ole haluttu antaa perustuslakivaliokunnan tehtäväksi valtiosäännön ja länsimaisen oikeusvaltion peruseriaatteiden edellyttämällä tavalla.⁸⁰ Tämä on pakottanut KHO:n ratkomaan asioita, jotka sille eivät luontevasti kuulu. KHO:n prejudikaateilla on kuitenkin vaikea rakentaa sääntöjä, jotka olisi tullut säätää laissa. Moniin kysymyksiin esimerkiksi metsävähennyksessä tarvittaisiin johdonmukaisia laskusääntöjä. Samalla oikeudenmukaisuusnäkökohdat ovat helposti ristiriitaisia ja voisivat tarvita tarkempaa huoltoa muiden lainkohtien sanamuodoissa. Artikkelin havaintojen mukaan tarvittaisiin säännöllistä säädöshuoltoa.⁸¹

80 Enemmistövalta vaatii pidäkkeitä demokraattisen oikeusvaltion jatkuvuuden turvaamiseksi. Perustuslakivaliokunta voi toimia tällaisena pidäkkeenä vain niin kauan kuin sen toiminnan ja roolin arvovalta säilytetään. Erityisen tärkeää olisi, että kulloinenkin enemmistöhallitus nöyrästi ja vapaahoitaisesti vaalis perustuslakivaliokunnan toimintaedellytyksiä. Tuori 2018.

81 Pieniin osauudistuksiin suhtaudutaan Suomessa ajoittain penseästi. Valtioneuvosto 2005, s. 64–65. Toimintamallia voidaan kritisoida. Jos osauudistuksia ei tehdä, vallitsee usein pitkäänkin oikeustila, jota kukaan ei varsinaisesti tarkoittanut säätää. Isotalo 2014, s. 67–68.

3.5 Yksityistili henkilöyhtiön luovuttamisen verotuksessa

Artikkelin *Yksityistili henkilöyhtiön luovuttamisen verotuksessa* tutkimusteemana on mahdollisuus järjestellä henkilöyhtiöosuutta yksityistilinostoin ja -sijoituksin sekä näiden järjestelyiden vaikutus luovutusten verotukseen. Henkilöyhtiössä yhtiön ja omistajan väliset rahavirrat ovat joustavia ja omistus siirretään muuttamalla yhtiösopimusta. Yhtiösopimuksen muuttamisesta voidaan saada vastiketta, tai se voidaan tehdä lahjana. Joskus mukaan tulee uusia kumppaneita sijoitusta vastaan, jolloin oikeustoimen luonne ei yksiselitteisesti ole lahja tai kauppa. Lisäksi yhtiömiehes voi kuolla, jolloin osuus peritään, tai kohdata avioeron, jolloin yhtiöosuus joutuu osituksen kohteeksi. Yhtiöosuudet voivat muuttua myös vaiheittain jonkun osakkaan osuuden kasvaessa tai supistuessa.

Henkilöyhtiön arvo nousee, kun sinne sijoitetaan varoja, ja laskee, kun varoja nostetaan. Nostot ja sijoitukset kuitenkin muuttavat vain substanssiarvoa, eivät tuottoarvoa. Silloin Verohallinnon vakiintuneen arvostamistavan soveltaminen johtaa erikoisiin tilanteisiin. Jos yksityistilialdojen suhteet poikkeavat yhtiömiesten yhtiösopimuksen mukaisista oikeuksista, jotka usein määritetään murtolukuina, yhtiösopimuksen tavanomaiset murtoluvut eivät toimi suoraan koko yhtiön arvon jakoperusteena, vaan poikkeavat yksityistilialdot on otettava huomioon. Yhtiöstä on myös mahdollisuus tehdä ylisuuret yksityisotot, joita lisätään luovutusvoittoihin.

Muodostuu moninaisia ristivaikutuksia. Verotuksen synnyttävien tapahtumien määrittelykin on ajoittain vaikeaa: kuinka iso lahja tuli yhtiösopimuksen muutoksessa annettua, ja syntyikö luovutusvoitto? Ennen luovutusta on mahdollista järjestellä yksityistiliä ja muuttaa siten yhtiöosuuden arvoa ja hankintamenoa, joka voi muodostua monesta saannosta. On esimerkiksi mahdollista nostaa hankintamenoa vastaava määrä varoja yhtiöstä ja sen jälkeen hyödyntää hankintameno-olettaa.

Lisäksi arvioitavaksi tulevat verotukina PerVL 55 § ja TVL 48 §. Ensimmäisessä huojuennuksen soveltamiseen liittyy luovutuksen suuruusvaatimus ja lahja arvostetaan spv-arvoon, jota yksityisnostot ja sijoitukset muuttavat. Molemmissa on jatko-luovutuksia koskeva sulkusäännös, joka niissä kummassakin on erilainen, ja molemmat verotuet on säädetty vaiheittain ajatellen enemmän maatiloja ja osakeyhtiöitä. Henkilöyhtiöihin on suhtauduttu pitkälti siten, että verotukea sovelletaan soveltuvien osin samoin kuin osakeyhtiöihin. Yhtiömuodon erityispiirteisiin, kuten yksityistilin joustavuuteen, ei ole kiinnitetty erityistä huomiota verotukia valmisteltaessa.

Osituksessa ja perinnönjaossa henkilöyhtiöosuus luo erityisasetelman. Henkilöyhtiö on yhtiöoikeudellinen joustava kokonaisuus. Ositettava varallisuus ja kuolinpesä ovat perhe- ja jäämistöoikeudellisia joustavia kokonaisuuksia. Sama henkilöyhtiöosuus voi olla osa kaikkia kolmea kokonaisuutta, joihin kuuluu myös muuta omaisuutta. Kokonaisuuksien suhde ei ole hierarkkinen, vaan rinnakkainen ja limittäinen. Silloin omistusjärjestelyissä pitää huomioida sekä yhtiö-, ositus- että perinnönjakosopimuksen tekemiseen liittyvät näkökohdat. Muutoin voi tulla vai-

keita näyttöongelmia siitä, onko esimerkiksi tehty hiljaisia oikeustoimia. Molemmat puoliset voivat olla saman henkilöyhtiön yhtiömiehiä, ja yhtiömiehen perillinen voi itsekin olla tuon henkilöyhtiön yhtiömies. Näiden rakenteiden osana pitäisi aina pohtia, onko jossain järjestelyn vaiheessa tarpeen tehdä yksityistileiltä nostoja tai sijoituksia. Nostot voidaan tehdä myös velkakirjauksin. Tästä muodostuu erittäin vaikeasti hallittava kokonaisuus, jossa on valtavasti ristivaikutuksia sekä siviililakien välille että kahteen verolakiin. Kaikki siviili- ja verolakien ristivaikutukset yhdistyvät arvostamiseen monella tavalla. Silti laskusääntöjen pitäisi olla johdonmukaisia. Kokonaisuus on erittäin mosaiikkimainen, ja valintamahdollisuuksien ala on erittäin laaja. Lait ovat avoimia, lainvalmisteluaineisto on suppeaa ja KHO:n oikeuskäytäntöä on vähän. Erityisesti laskukysymyksistä oikeuskirjallisuuttakin on vähän. Silti ratkaistavia tapauksia esiintyy säännöllisesti, ja ne ovat vaikeita. Kaikki ratkaisut vaativat ensin yhtiösopimuksen tulkintoja ja sen jälkeen monimutkaisia laskutoimituksia.

3.6 Joustava osakeyhtiö verojärjestelmässä

Artikkeli *Joustava osakeyhtiö verojärjestelmässä* tutkii osakeyhtiön joustavuuden ristivaikutusten ongelmia erityisesti sellaisissa osakeyhtiöissä, joita hallitsee yksi tai muutama toisilleen läheinen henkilö (esim. perhe). Tällaiset osakeyhtiöt ovat erityisryhmä, sillä niissä omistajien intressit ovat usein samansuuntaisia, heidän välillään on valmiutta antaa lahjoja tai joustaa maksimaalisista eduista ja erilaisia varojenjakoa- ja omistusjärjestelyitä voidaan tehdä helpommin kuin hajaantuneemmin omistetuissa yhtiöissä.

Taloudellinen etu yhtiöistä voidaan ottaa kolmella perusvälineellä, joita verotus kohtelee merkittävästi eri tavoin: palkalla, osingolla ja luovutusvoitolla. Niitä omistaja voi usein yhdistellä tarkoituksenmukaisesti. Lisäksi kokonaisuuteen liittyvät pääomanpalautus ja omien osakkeiden hankinta erityisinä varojenjakomalleina, joille on omia verotussääntöjä. Erityisesti pääomanpalautusta koskeva lainsäädäntöuudistus todetaan artikkelissa epäonnistuneeksi, koska miltei kaikki perusasiat jäivät lainvalmistelussa ratkaisematta ja sääntelyn keskeinen sisältö jäi oikeus- ja verotuskäytännössä riideltäväksi. Näistä perussäännöistä muodostuu mutkikas ristivaikutuskokonaisuus, jossa verovelvolliset voivat laajasti valita tavan, jolla he taloudellisen edun nostavat. Näiden tapojen verotuksessa ratkaisevat eri asiat. Nostetun palkan verotuksen ankaruus riippuu palkan ja muiden ansiotulojen määrästä. Osinkoverotuksessa keskeistä on yhtiön nettovarallisuus, joka havaitaan artikkelissa suunnitteluherkäksi. Luovutusvoitoissa tärkeä on hankintameno. Myös siihen voi vaikuttaa artikkelissa todetusti monin tavoin. Lisäksi luovutusvoitoissa on mahdollista hyödyntää hankintameno-olettamaa, jolla ajoittain voidaan saada 40 % tulosta veropohjan ulkopuolelle. Joskus tämä kompensoi inflaatiota, mutta se kohdentuu

myös muunlaisiin tilanteisiin. Luovutusvoiton laskenta voidaan realisoida myös esimerkiksi myymällä yhtiö omalle toiselle yhtiölle tai lasten yhtiölle. Silloin keskeiseksi kysymykseksi nousevat arvostaminen, kun hinnoittelun perusteena tulisi olla käypä arvo, sekä tulo- ja lahjaverotuksen rajanveto ja yhteensovitus. Kokonaisuudessa yhtiön taloudellisen arvon siirtäminen omistajalle näyttäytyy jo perustilanteessa monimutkaisena.

Artikkelin havaintojen mukaan tilanne mutkistuu, kun osakeyhtiön joustavuus yhdistetään ristivaikutuskenttään. Omistusta voidaan ensinnäkin yritysjärjestelyillä siirrellä välilliseksi, jakaa osiin tai kohdistaa muihin yhtiöihin ilman välitöntä arvonnousun realisoitumista tuloksi. Järjestelyissä hankintameno ja nettovarallisuus käyttäytyvät eri tavoin, mikä luo ristivaikutuksia myöhempiin omistajan taloudellisen edun nostotapoihin ja mahdollisuuksia verosuunnitteluun.

Omistusrakenteita voidaan jalostaa yhtiöjärjestysehdoin ja osakassopimuksin. Niistä syntyy samankaltaisia vaikutuksia, mutta niiden oikeudellinen luonne on osin erilainen. Yhtiöjärjestys on korostetummin yhtiöoikeudellinen ja osakassopimus sopimusoikeudellinen. Tosiasiallisesti sopimukset voivat määrittää taloudellista arvoa, joka osakkeiden omistamisesta muodostuu. Nämä ristivaikutukset rakentuvat kaikkien edellisten päälle. Lisäkerrostuman tuovat vielä järjestelyt, joissa osinko- ja äänioikeuksia erotetaan sopimus pohjaisesti osakkeiden omistuksesta. Tämä tuo jännitteen osakkeiden jakamattomuusperiaatteen kanssa ja luo laajasti ristivaikutuksia erilaisiin tilanteisiin ja veromuotoihin. Kun yhtiön omistusta halutaan antaa lahjana tai palkkana, järjestelyissä ilmenee arvostuskysymyksiä. Toisekseen välineenä voidaan käyttää monia edellä kuvattuja menettelyjä, esimerkiksi yritysjärjestelyä, osakassopimusta tai yhtiöjärjestysmuutosta. Järjestelyissä on vaikeaa määrittää, milloin varallisuusarvoinen etu siirtyy, kuinka iso se on ja siirtyykö se lahjana vai vastikkeena jostain.

Kokonaisuuteen liittyy kaksi perustuslakivaliokunnassa käsittelemätöntä verotuskeä: PerVL 55 § ja TVL 48 §. Kummankin kohdistuminen havaitaan artikkelissa kirjavaksi ja suunnitteluherkäksi, kun monimutkaiset vaihtoehdot pitää sovittaa niihin. Asetelma on vaikeasti hallittava, eikä kokonaisuus välttämättä vastaa tarkoituksenmukaista veropolitiikkaa tai ole ongelmaton perustuslain verotukselle asettamien vaateiden kannalta. Havainnot osoittavat, että verotukien perustuslailisen hyväksyttävyyden arvioinnissa keskeistä on, miten verotuki käyttäytyy osana verojärjestelmää. Asianmukaista arviointia ei voi tehdä pelkistetyn tilanteen kautta.

Artikkelissa havaittiin myös yhteisöverokannan laskun ja kevennettyjen osinkojen tason luovan paineita valita toimintamuodoksi osakeyhtiö. Esimerkiksi palkan ja työkorvauksen raja on ongelmallisempi palkan ja osakeyhtiön kautta saadun tulon kuin yksityisliikkeen kautta saadun tulon vertailussa. Verotuksen painopisteen siirtyminen osinkoverotukseen taas kasvattaa merkittävästi verohyötyä, joka saadaan, kun toimintamuodon muutoksessa muutetaan osakeyhtiöksi henkilöyhtiö, jossa on tehty ylisuuria yksityisottoja. Osingon verotus jää pois kokonaan, kun peiteltyä

osinkoa koskevat säännökset eivät yleensä sovellu. Maatilojen yhtiöittämisessä taas havaittiin artikkelin kirjoitushetkellä valmisteilla olleen TVL 47 §:n muutoksen merkittävästi vaikuttavan yhtiötetyn maatilán nettovarallisuuteen.

Artikkelissa myös tunnistettiin monia ongelmallisia laskentatilanteita. Tuotto- ja substanssiarvon karkeus arvostusperusteena havaittiin tässäkin artikkelissa haastavaksi laskentaperusteeksi, jos tase tai yhtiörakenne muuttuu. Omien osakkeiden hankinnassa liian pieni arvo muodostaa lahjan ja liian suuri taas peiteltyn osingon. Toimintamuodon muutoksissa ja yritysjärjestelyissä lahja syntyy, jos järjestelyn jälkeen omistettävien osakkeiden arvo poikkeaa aiemman omistuksen arvosta. Näissä oikeustoimissa oikeudet substanssivaroihin ennen ja jälkeen muutokseen on melko helppo laskea. Sen sijaan tuotto-odotusten johdonmukainen huomioiminen on vaikeaa. Vaikeita laskentatilanteita muodostui myös esimerkiksi yritysjärjestelyiden ja toimintamuodonmuutosten hankintamenojen siirroissa saatuihin osakkeisiin.

Lisäksi artikkelissa käsitellään kokonaisuuden täytäntöönpanovaikeuksia. Järjestelyjen kokonaisuus rakentuu monen verolajin ja verovelvollisen verovaikutuksesta monien vuosien kuluessa. Tällainen kokonaisuus on jo tavanomaisen verotuksen tiedonsiirron kannalta vaikea, kun pitää ylittää Verohallinnon organisaatorakenteita ja yhdistää tietoja eri verovelvollisilla ja eri vuosilta. Kansainvälistyminen vielä vaikeuttaa ongelmia. Kansainvälisissä tilanteissa joudutaan pääsääntöisesti tulkitsemaan ulkomaisia järjestelyitä soveltuvin osin samalla tavoin kuin kotimaisia. Jos kotimainenkin järjestelmä on vaikea kokonaisuus, kansainvälistymisen lisäongelmia on vaikea hallita.

Keskeiseksi haasteeksi artikkelissa havaitaan, että lainvalmistelu on usein kapeasti järjestelmää katsovaa ja kiireistä. Osakeyhtiössä harjoitetaan niin monenlaista tulonhankintaa, että eri verovelvollisryhmien erityispiirteiden huomioiminen on vaikeaa. Samalla osakeyhtiön joustavuus vaikeuttaa erityispiirteiden huomioinnin asianmukaista kohdistamista ja rajausta. Jokin muutos voi samanaikaisesti parantaa verojärjestelmää jossain kohdassa, mutta saada päinvastaisen vaikutuksen erilaisessa tilanteessa. Artikkelissa ristivaikutushallinnan perusvälineeksi nähdään, että ensin pitäisi pyrkiä tunnistamaan aiempaa huolellisemmin osakeyhtiöiden ja niiden toimintojen kirjo. Sen jälkeen tulisi etsiä tarkoituksenmukaiset välineet tunnustaen lähtökohdaksi, ettei kaikilla tavoin tyydyttäviä ratkaisuja ole olemassa. Säädöshuoltoa tarvittaisiin säännöllisesti ja riittävään tietopohjaan perustuen.

3.7 Osakeyhtiön sukupolvenvaihdon lahjaverotuksen erityiskysymyksiä

Artikkelissa *Osakeyhtiön sukupolvenvaihdon lahjaverotuksen erityiskysymyksiä* tutkitaan osakeyhtiön lahjoittamista muutoin kuin suorana osakeluovutuksena: omien osakkeiden hankinnalla, osakeannilla tai apuyhtiökaupalla. Järjestelyissä aiemman

yhtiön omistajan osakeomistuksen arvo pienenee ja lahjansaajan omistuksen arvo kasvaa. Siten PerVL:n avoin lahjan määritelmä täyttyy. Arvioitavaksi tulee, täyttyvätkö lahjassa PerVL 55 §:n verotuen soveltamisedellytykset ja kuinka mahdolliset huojennukset lasketaan.

Artikkelissa kuvatulla tavalla Verohallinnon ohjeissa todettiin aiemmin, että huojennus soveltuu, mutta käytännön laskukysymyksiä ei ohjeissa kuvattu. Artikkelin julkaisun jälkeen laskumalleja ohjeisiin on tuotu. Oikeuskäytäntö on ollut melko vähäistä, mutta esimerkiksi ratkaisu KHO 2011:51 (Verohallinnon silloisesta ohjeesta poiketen) sulki pois kokonaishuojennuksen omien osakkeiden hankinnoista. Ratkaisussa prosessiasetelma esti huojennuksen laajemman arvioinnin KHO:ssa.

Artikkelin kohteena olevissa lahjoitustavoissa on rakenteellinen arvostusongelma. Omien osakkeiden hankinnassa ja osakeannissa järjestely muuttaa lahjan kohdetta, kun taseen varat kasvavat tai pienentyvät. Siten osakeyhtiöiden tasesubstanssi muuttuu. Verotuskäytännössä on arvostamisessa vakiintuneesti käytetty myös tuottoarvoa, jota järjestely ei muuta. Silloin euro lisää tai pois yhtiöstä ei välttämättä muuta yhtiön Verohallinnon arvostamisohjeen mukaista arvoa eurolla. Arvostuslaskelmat ovat vaikeita, kun karkeaa ja kaavamaista Verohallinnon arvostustapaa sovelletaan tilanteeseen, johon se sopii huonosti. Lahjan muodostumisen edellytys ja lahjan suuruuden ratkaisuperuste on lahjansaajan varallisuuden kasvu lahjan vuoksi. Siksi tarvitaan laskutapa, joka arvonnousun osoittaa. Apyhtiöjärjestelyissä taas lahja kasvattaa toisen osakeyhtiön arvoa ja ratkaistavaksi nousevat lahjaverovelvollisen määrittely sekä rajanveto normaalisti vastikkeellisena luovutuksena käsiteltäviin apportteihin. Verohallinnon ohje oli ennen artikkelia korostetun lahjaverotuskeskeinen jättäen muut kysymykset avoimiksi.

Järjestelyt muuttavat myös yhtiön vertailuarvoja, joihin huojennuksen jälkeen maksuunpantava vero perustuu. Muutos voi olla erilainen kuin käyvän arvon muutos. Laskuasetelmat monimutkaistuvat, jos yhtiöiden omistuspohja on kirjava. Silloin lahja voi tulla monelta lahjoittajalta monelle lahjansaajalle. Kokonaisuudessa on monta ristivaikutusta normaalin lahjan arvon määrittelyn sekä huojennuksen edellytysten ja määrän laskennan välillä. Kyse on järjestään asiantuntijoiden verosuunnittelujärjestelyistä, joihin vaikuttavat myös tuloverotuksen kannusteet. Oikeuslähteet ovat huteria, kun PerVL 55 §:n sääntelyssä ei ole erikseen tunnistettu järjestelyitä eikä lainvalmisteluaineisto anna ratkaisuja.

Kokonaisuus on tilanteiden kirjavuuden ja tulkinnallisuuden vuoksi vaikeasti hallittava. Tietokoneiden hyödyntäminen on verovalvonnassa vaikeaa, ja ilmiöön liittyy paljon käsin tehtäviä laskelmia. Verotuskäytännössä järjestelyihin sovelletaan merkittävää verotukea, vaikka soveltamiselle ei ole vankkoja oikeuslähteitä, kuten lainvalmisteluaineistoa tai KHO:n ratkaisuja. Huojennuksen mahdollisen soveltamisen laskusääntöjen pitäisi olla johdonmukaisia. Kansainvälisen verotuksen periaatteiden mukaisesti huojennusta on sovellettava vastaavin perustein myös ulkomaisissa yhtiöissä. Jos verotukea sovelletaan kansallisella tasolla laeasti, samat

periaatteet on hyväksyttävä ulkomaisiin yhtiöihin. Ulkomaisiin yhtiöjärjestelmiin laavaa tulkintaa voi olla vaikea soveltaa.

3.8 Erot ja verot

Artikkelissa *Erot ja verot* tutkitaan erotilanteiden ristivaikutuksia verotukseen. Erilaisten erotilanteiden verotuksessa on monia tulkintaongelmakokonaisuuksia, joista yksi keskeisimmistä on avio-oikeuden merkitys. Verolainsäädännössä on joustavuutta osituksen omaisuusjärjestelyihin antavaa erityissääntelyä. Tätä sääntelyä ei sovelleta avoliittoihin eikä avioliitossakaan erotteluihin. Niissä eron osapuolet rinnastuvat pääosin toisilleen vieraisiin yhteisöistä. Silti avoeroissa ja erotteluissa joudutaan purkamaan monenlaisia yhteisösuhteita. Veroseuraamukset ovat usein ankaria osituksiin verrattuna. Artikkelissa varoitetaan täysin poissulkevan avioehtosopimuksen käyttämisestä, jos haluttuihin omaisuuden suojauksiin riittäisi rajoitetumpi avioehtosopimus.

Artikkelissa havaitaan osituksen osalta, että jo tavanomainen omaisuus muodostaa monimutkaisen ristivaikutusverkon, kun sovellettavaksi tulee avioliittolain erityissääntöjä (osituksen sovittelu, vastikesäännökset), kun ositus tehdään vaiheittain, kun osapuolilla on riitoja tai kun sopimusratkaisun perusteita (esim. omaisuuden arvot) ei tarkasti dokumentoida. Yhdistettäväksi tulevat ositussääntöjen jatkuvuusperiaate ja vastikkeellisen saannon verosäännöt. Silloin jo siviilioikeuden ja verotuksen perustilanteiden ristivaikutussuhde muodostuu hankalaksi.

Erityisen hankala kokonaisuus on, kun kohdeomaisuus on tulonhankkimisomaisuutta tai siihen muutoin sisältyy erityissääntelyä. Esimerkiksi yrittäjien ja maanviljelijöiden eroa seuraavissa omaisuusjärjestelyissä joudutaan usein osin jakamaan tai ostamaan yritys tai maatila. Silloin kyseisen omaisuuden verosääntely tulee yhdeksi kerrostumaksi perheoikeuden ja verotuksen perussääntöjen lisäksi. Tällaiseen omaisuuden kytkeytyy usein erityisiä verotuksen sääntöjä ja verotuksia. Niiden hallinta on monimutkainen kokonaisuus.

Tilanne on sama kansainvälisissä eroissa, jolloin joudutaan joskus soveltamaan ulkomaista siviilioikeudellista sääntelyä sen selvittämiseksi, mikä on saannon oikeudellinen luonne. Lisäksi joudutaan määrittämään, onko Suomella sisäisen lainsäädännön puitteissa verotusoikeus saantoon. Lopuksi arvioidaan, vaikuttaako verosopimus Suomen verotusoikeuteen.

Ristivaikutusten hallintaa hankaloittaa se, että eroihin liittyy verotuksen ulkopuolisia ikäviä olosuhteita ja riitoja. Siviilioikeus onkin rakennettu riitojen ratkaisuun, jolloin se joustaa sopimuksiin. Verotuksessa on yleensä tutkittu joko vero-oikeuden ja siviilioikeuden suhdetta tai jonkin omaisuuserän, toiminnan tai veromuodon kysymyksiä. Erotilanteiden verotuksessa joudutaan yhdistämään sekä verotuksen ja siviilioikeuden suhde että kunkin omaisuuserän erityissäännöt. Kokonaisuus muut-

tuu jatkuvasti, kun johonkin osaan tulee lakimuutoksia tai KHO:n prejudikaatteja.

Kokonaisuus on vaikea sekä verovelvollisille, heidän asiamiehilleen että Verohallinnolle. Myös tarvittavat laskutoimitukset ovat kiperiä ja virhealttiita. Veroansojen ja -porttien mahdollisuuksia on paljon. Lisäksi osapuolten asetelma on usein jännitteinen, kun toisen tulosta muodostuu toiselle vähennys.

3.9 Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjaverolain mukainen sukupolvenvaihdoshuojennus ja perheoikeudelliset oikeustoimet

Artikkelin *Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjaverolain mukainen sukupolvenvaihdoshuojennus ja perheoikeudelliset oikeustoimet* keskeinen tutkimuskohde ovat ristivaikutukset PerVL 55 §:n huojennuksen ja perheoikeudellisten oikeustoimien yhteensovittamisessa. PerVL 55 §:n huojennus on luonteeltaan maksuunpanohuojennus, joka tehdään normaalin perintö- tai lahjaveron määrittämisen jälkeen. Huojennuksen edellytys on maatilán osan sisältyminen lahjaan tai perintöosaan. Yleisin soveltamistilanne on lahja tai lahjanluonteinen kauppa, jolloin luovutuksella on kaksi elävää osapuolta ja kohde on selvä esine tai esinejoukko.

Perintöverotuksessa verotetaan lähtökohtaisesti laskennallinen jako-osa jäämistöstä. Verotuksen arvostushetki ja arvostettava omaisuus ovat sidottuja vainajan kuolinhetkeen. Perillisen perintönä saama maatilán osa taas selviää perinnönjaossa, jolloin omaisuus on muuttunut ja kuolemasta on kulunut aikaa. Kuolleealla viljelijällä yleensä on myös leski. Usein maatila on osin molempien puolisoiden omistuksessa ja avio-oikeuden alainen. Lisäksi erityisesti leski saattaa osituksen ja perinnönjaon yhteydessä haluta antaa osan omaisuudestaan lahjana maatalouden harjoittamista jatkavalle (hänen ja vainajan yhteiselle) lapselle. Tilanteessa muodostuu monikerroksisia ristivaikutuksia. Ensin on aina ratkaistava perheoikeudelliset arvomääräiset oikeudet vainajan ja lesken jäämistöön, sillä niistä muodostuu verotettava perintöosuus. Tässä laskennassa voi tulla huomioitavaksi monia erityistilanteita, kuten ennakkoperinnöt tai PK 25 luvun maatilaperinnönjakoa koskevat säännöt. Perintöosuudesta tai siitä lasketusta perintöverosta tehdään erilaisia vähennyksiä, kuten kahden vuoden sisällä perityn omaisuuden vähennykset, ulkomaisen veron vähennys ja lesken PK 3:1a:n asumissuojan vuoksi tehtävä hallintaoikeusvähennys. Näin saadaan normaali perintövero, josta osa voidaan PerVL 55 §:n nojalla huojentaa.

Vasta normaalin perintöveron laskemisen jälkeen arvioidaan, mikä osa perintöosuudesta on maatilaa. Tämä maatilán osa ja siihen kohdistuvat velat arvostetaan huojennettuun arvoon, jotta saadaan laskettua huojennuksen suuruus. Laskelma voidaan joutua tekemään joko tietäen osituksen ja perinnönjaon tulos tai tietämättä sitä. Jos ositus tai perinnönjako tehdään, lesken ja vainajan omaisuutta voi siirtyä osituksessa ja kokonaisuudessa voidaan käyttää ulkopuolisia varoja. Näihin toimiin mennessä omaisuus on aina muuttunut suhteessa kuolinhetkeen. Silti vainajan ja les-

ken kuolinhetken koko omaisuus tulee jakaa osakkaiden osuuksiin perintöverotusta toimitettaessa, niin normaalin veron kuin huojennuksenkin laskennassa. Lisäksi ositus ja perinnönjako voivat tapahtua perintöverotuksen toimittamisen jälkeen, jolloin arvioitavaksi tulee muutosverotus. Sama ositus ja perinnönjako voivat myös paitsi tarkentaa sen, mitä perillinen perii, myös muodostaa lahjan. Sen arvostus hetki on perinnöstä poiketen osituksen ja perinnönjaon hetki. Näin muodostuu 1) siviililakien (AL ja PK) ristivaikutus verolakiin (PerVL), 2) monta ristivaikutusta PerVL:n sisällä jo ennen verotuen arviointia normaalin veron määrittämisessä ja 3) ristivaikutus normaalin veron ja erillisenä maksuunpanohuojennuksena lasketavan verotuen (PerVL 55 §) välillä. Ristivaikutukset pitäisi sovittaa yhteen siten, että perintövero lasketaan samoin kriteerein kaikille eikä järjestelmään muodostu *ad absurdum* -asetelmia.⁸² Tämä johtaa artikkelissa kuvattuihin monimutkaisiin ja vaikeisiin laskusääntöihin. Vastaavat laskelmat pitäisi pääsääntöisesti tehdä samalla tavoin myös eri toimintamuotojen yrityksiin, joihin huojennus myös soveltuu.

Koska sopimukset voivat vaikuttaa paljon osituksen ja perinnönjaon sisältöön, muodostuu myös osapuolten keskinäisiä ristivaikutuksia. Kun perinnönjakotoimien ja kuoleman välillä kuluu aikaa, muodostuu myös näyttö- ja muutosverotuskysymyksiä. Lisäksi kokonaisuuteen kytkeytyy vainajan lainojen käsittely. Sääntelyn vaikeuden vuoksi verovelvolliset eivät myöskään aina ymmärrä osituksen ja perinnönjaon vaikutusta huojennuksen suuruuteen. Jos tehdään ositus ja perinnönjako, joka osoittaa perintöosuuteen tulevan suuremman maatilän osan kuin laskennallisiin arvioin voidaan olettaa, huojennus kasvaa merkittävästi.

Kokonaisuudessa on huomioitava myös tulo- ja varainsiirtoverotus. Verosuunnittelun ristivaikutusasetelmat ovat moninaisia. Kun esimerkiksi leski haluaa osituksen ja perinnönjaon yhteydessä antaa lahjan jatkajalle, mutta samalla haluaa kuitenkin jonkinlaisen rahakorvauksen omaisuudesta, josta luopuu, verovaikutukset ovat monimuotoisia. Kokonaisuutena jatkajan saamista varoista osa tulee perintönä, osa lahjana ja osa ulkopuolisia varoja vastaan kauppana. Silloin verotukseen vaikuttaa, saadaanko lahjaosa ja kauppaosa erillisinä itsenäisinä osina vai lahjanluonteisena kauppana. Vaikutukset vaihtelevat eri omaisuuserissä ja verolajeissa.

Oikeuslähteet jättävät kokonaisuudessa paljon tulkinnanvaraa. PerVL:n lainkohdat ovat avoimia, eikä lainvalmistelussa ole seikkaperäisesti ratkaistu perintöveron laskentakysymyksiä. Sääntelyyn on tehty vaihteittain muutoksia. Myös tuloverotuksen ristivaikutukset ovat muuttuneet verotuen soveltamisaikana, kun luovutusvoittojen veronalaisuus on kasvanut ja on omaksuttu esimerkiksi metsävähennysjärjestelmä. Laskentaperiaatteista ei juuri ole ohjaavaa oikeuskäytäntöä, vaikka ratkaistavia viljelijän perintöverotuksia on vuosikymmenten saatossa ollut paljon. Oikeuskirjallisuuskin on laskukysymyksistä ollut vähäistä.

82 Kulla 1999, s. 7–8.

Kyse on Verohallinnon osaamisen kannalta vaikeasta kokonaisuudesta. Laajoja ja tarkkoja laskutoimituksia pitäisi tehdä kirjaviin asetelmiin johdonmukaisesti. Mahdollisuudet tutkia asioita konkreettisesti ovat suppeita. Kokonaisuutena ristivaikutusketjujen hallinta artikkelissa kuvatut laskutilanteet huomioiden muodostuu erittäin vaikeaksi sekä Verohallinnolle että verovelvollisille. Kansainväliseksi ristivaikutukseksi muodostuu se, että laissa on tunnustettu kansainvälisissä tilanteissa kohdentuvat ja kohdentumattomat velat. Niitä ei kuitenkaan ole määritelty huomiomaan erilaisia perheoikeudellisia erityistilanteita ja jakotoimia. Käsitteet ovat siis hyvin tulkinnallisia, eikä valmistelussa puntaroitu eurooppaoikeusmyönteisen tulkinnan mahdollisuutta lakimuutoksen sijaan.⁸³ Kansainvälisen verotuksen ohella velkojen kohdentuksella on perintöverotuksessa merkitystä sukupolvenvaihdoshuojennuksessa, jossa vaikutus on artikkelissa kuvatulla tavalla iso. Oikeustila on siten sekava.

3.10 Perättäisten vastikkeettomien saantojen verotusongelmia

Artikkelissa *Perättäisten vastikkeettomien saantojen verotusongelmia* tutkitaan verotuskysymyksiä, joita muodostuu useista perättäisistä vastikkeettomista saannoista. Tutkimuksen keskeinen ristivaikutuskenttä koostuu vapaaehtoisista toimista, perheoikeuden erityispiirteistä, perättäisistä kuolemantapauksista tai edellisten yhdistelminä muodostuvista perättäisistä vastikkeettomista saannoista. Ristivaikutuksista muodostuu pohja, johon avoimia verolakien pykälää sovelletaan.

Jo lahjojen kumuloinneissa muodostuu ongelmia esimerkiksi silloin, kun kumulointiketjuihin joudutaan yhdistämään muiden verosäännösten hankalia yksityiskohtia, esimerkiksi veroasteikkomuutoksia ja yhteislahjoja. Myös perintöverotuksessa havaittiin monia ristivaikutusongelmia johtuen omaisuuserään liittyvän verotussäännön (esim. kahden vuoden sisällä peritty omaisuus) soveltamisesta erilaisiin perheoikeudellisiin asetelmiin, kun perintöverotuksessa verotetaan vainajan kuolinhetken varoja laskennallisessa perinnönjaossa ja kohdeomaisuus voidaan

83 Perintöverotuksessa verotetaan kuolinhetken laskennallista netto-omaisuutta. Perintökaaren logiikassa ensin maksetaan velat ja jaetaan netto-omaisuutta. Velkavastuusta voidaan myös testamentissa määrätä. Perinnönjaossa osakas voi ottaa velat vastattavakseen saaden vastaavasti enemmän omaisuutta. Silloin velat kohdistuvat perinnönjaon jälkeen tähän omaisuuteen. Kun perinnönjako otetaan huomioon ratkaistaessa esim. sitä, sisältyykö perintöosaan PerVL 57 §:n yrityksen osa, olisi ongelmallista sivuuttaa perinnönjako velkojen kohdentamisessa. Siviilioikeudesta ja perinnönjaoista voi siten kummuta perusteet kohdentaa velat vasten vainajan elinaikaisen koron vähennyskelpoisuuden tarkastelua. Samoja velkoja joudutaan myös kansainvälisissä perintöverotuksissa kohdentelemaan jopa tilanteissa, joissa verosopimuksissa on Suomen lain sivuuttavia velan kohdennusperusteita. PerVL 9 §:n sääntely kohdistuvista ja kohdistumattomista veloista sopii huonosti veromuodon logiikkaan, ja sen soveltamisessa lienee pakko ottaa huomioon edellä mainitut näkökohdat. Ennen lakimuutosta laissa säädettiin vähennyskelpoisiksi ulkomaiseen omaisuuteen kohdistuvat velat. Tätä kohdistumista olisi voitu tulkita eurooppaoikeusmyönteisesti arvioitaessa, mikä velka kohdistuu ulkomaiseen omaisuuteen.

vapaasti jakaa osakkaiden kesken. Samalla havaittiin, kuinka alkujaan hyvin samantyyppiset lainkohdat perinnönjaon huomioon ottamisesta säännönmukaisessa ja muutoverotuksessa muuttuivat sanamuodoltaan aivan erilaisiksi. Oikeustilassa ei ollut tarkoitus tehdä muutoksia vaan ainoastaan modernisoida lakitekstiä. Tätä historiaa on vaikea tunnistaa ja hallita vuosia sanamuotojen eroamisen jälkeen. Samalla havaittiin, että erityisen hankalaksi ristivaikutusten hallinta käy, kun massaluonteisen verotuksen perusteeksi joudutaan asettamaan erityisiä siviilioikeudellisia asetuksia. Sellainen asetelma muodostuu esimerkiksi omistajattoman tilan testamentista ja toissijaissaannoista lesken perinnön tai testamentin vuoksi. Myös puolisoitten perättäiset kuolemat havaittiin ongelmaksi. Ongelmia muodostivat ensin kuolleen puolison ja lesken perimyshetkien erilaiset varallisuus- ja perheoikeusasetelmat, joihin voivat vaikuttaa esimerkiksi varojen sekoittuminen, osittaiset jakotoimet ja toteutumaton tasinkoetuoikeus. Ratkaisutilanteet ovat vuosikymmenten soveltamisen jälkeenkin monilta osin tulkinnallisia. Ne vaativat tapauskohtaista käsinlaskentaa ja tulkintaa, joissa tietokoneidenkaan hyödyntäminen ei ole helppoa.

3.11 Sukupolvenvaihdoshuojennuksen lasku- ja sovellusongelmia

Artikkelissa *Sukupolvenvaihdoshuojennuksen lasku- ja sovellusongelmia* tutkitaan ongelmia, joita muodostuu, kun sama verotuki on säädetty koskemaan monenlaisia saantoja (perintö, lahja ja lahjanluonteinen kauppa) monenlaisista omaisuususeristä (monimuotoiset yritykset kaikissa yhtiömuodoissa ja maatilat). Asiaa mutkistaa se, että verotukea joudutaan usein arvioimaan vaiheittaisissa järjestelyissä, joissa kokonaisuus siirtyy osissa ja verosuunnittelulle on laajasti mahdollisuuksia. Silloin saman pykälän tulkinnassa joudutaan tarkastelemaan moneen suuntaan kulkevia ristivaikutuksia.

Tutkimuksessa kartoitettiin laskumalleja ja soveltamisongelmia huojennuksen soveltamiseen erityistilanteissa, esimerkiksi lahjojen kumuloinnissa, ennakko-perinnöissä, perintöverotuksen muissa erityistilanteissa, usean huojennettavan omaisuususerän saamisessa samassa saannossa sekä suoran osakelahjan ja samassa yhteydessä tehdyn omien osakkeiden hankinnan tai osakeannin kautta annetussa lahjassa. Laskutoimitusten kirjo ja vaikeus havaittiin laajaksi ja todella haastavaksi ongelmaksi. Monista asioista ei vuosikymmenten soveltamisen jälkeenkään ole vakiintuneita vahvoihin oikeuslähteisiin pohjaavia laskusääntöjä. Lisäksi havaittiin erilaisia soveltamisongelmia vaiheittaisissa sukupolvenvaihdoksissa. Erilaiset maatala- ja yrityskokonaisuudet saadaan usein vaiheittain. Silloin ratkaistavaksi tulee, minkä verran verovelvollinen voi hajottaa omaisuuseriä eri saantoihin ja aikoihin esimerkiksi tuloverotuksen minimoimiseksi ja silti saada kokonaisuuden PerVL:n huojennuksen piiriin, koska saannot muodostavat yhtenäisen huojennettavan yrityksen tai maatalakokonaisuuden. Asetelmat havaittiin ristivaikutusten moninais-

suuden vuoksi erittäin vaikeasti määriteltäviksi ja epävarmoiksi. Ne vaikeuttivat laskuongelmia entisestään.

Kokonaisuutena artikkeli kuvaa, kuinka vaikeaa on hallita oikeustilaa, kun samaan pykälään pakataan verotuki hyvin erilaisille omaisuuserille yleisluonteisella sanamuodolla. Ongelma korostuu, kun yhteiskunta ja muu verojärjestelmä olennaisesti muuttuvat verotuen ympärillä. Silloin esimerkiksi verotuesta sen soveltamisen alkuvaiheessa annetut prejudikaatit tai verotukeen vuosikymmeniä sitten tehdyt pienet lainsäädäntömuutokset voivat näyttäytyä aivan erilaisina vuosien päästä muuttuneessa verojärjestelmässä suhteessa hetkeen, kun lakia muutettiin tai prejudikaatteja annettiin.

Sukupolvenvaihdoshuojennus säädettiin vuonna 1979, ja läpi 1980-luvun siitä annettiin prejudikaatteja. Nämä koskivat osin lainkohtia, jotka edelleen ovat olemassa sanamuodoltaan pääosin samanlaisina. Tuolloin ei ollut mahdollisuutta täyteen huojennukseen, ja huojennuksen laskuperusteena oli varallisuusverotuksessa käytetty arvo. Nyt huojennuksen peruste on arvostuslain arvon (joka pitkälti vastaa vanhaa verotusarvoa) 40 %. Siten huojennuksen koko on olennaisesti muuttunut. Lisäksi luovutusvoittoverotuksen ala on laajentunut ja osakeyhtiöiden osinkoveromalli on muuttunut moneen kertaan. Nykyisin malli suosii voittovarojen lipastointia eikä inflaatio syö varojen reaaliarvoa entiseen tapaan, joten järjestelmässä on vahvat kannusteet taseiden kasvulle. Yritysomaisuuden järjestelyn välineeksi ovat muodostuneet yritysjärjestelydirektiivin määrittelemät yritysjärjestelyt, joiden säätämisessä ei erityisesti arvioitu perintö- ja lahjaverotusta.⁸⁴ Lisäksi metsäverotukseen on omaksuttu metsävähennys, jonka maksimointi usein ohjaa maatilojen sukupolvenvaihdoksia. Näitä muutoksia ei vanhoissa KHO:n ratkaisuisissa ole voitu ottaa huomioon.

Kokonaisuutena voidaan havaita, että ristivaikutusten muutokset muuttavat merkittävästi saman lainkohdan roolia verojärjestelmässä. Tämä luo tulkintaongelmia ja käyttäytymisvaikutuksia, joita vanhoissa prejudikaateissa ei ole voitu ottaa huomioon.

3.12 Lobbaus ja perintöveron tulevaisuus

Artikkelissa *Lobbaus ja perintöveron tulevaisuus* tutkitaan poliittisen päätöksenteon ja siinä käytettävän tiedon laatua sekä kansantaloustieteellisen ja kansainvälisen oikeusvertailevan tutkimuksen haasteita ristivaikutusasetelmien hallinnassa. Lisäksi artikkelissa havaitaan riskejä, joita yhteisvaikutuksena muodostuu asianmukaiselle verolakien perustuslainmukaisuuden kontrollille. Tutkimuksen kohteena on, miten PerVL 55 §:n huojennus on kehittynyt, millaisia taloustieteellisiä ja oikeusvertaile-

84 HE 177/1995 vp.

via tutkimuksia sen ja koko perintö- ja lahjaverolain vaikutuksesta tehdään, miten lobbaus vaikuttaa veropolitiikkaan ja millaisia haasteita yhdistelmä tuo hyvän veropolitiikan harjoittamiseen.

PerVL 55 §:n huojennus on kehittynyt vaiheittain, ja verotuen määrää ja soveltamisalaa on pienillä lakimuutoksilla kasvatettu. Perustuslakivaliokunnan käsitteelyyn verotukea ei ole koskaan viety. Perustuslakikontrollin järjestäminen on vaiheittaisessa verotuen laajenuksessa vaikeaa. Ongelma korostuu, kun verotuki koskee merkittävästi toisistaan poikkeavia omaisuuseriä (maatilat ja erilaiset yritykset), joissa verotuki käyttäytyy eri tavoin.

Artikkelissa havaitaan puutteita oikeustilojen ristivaikutusten hallinnassa taloustieteellisessä tutkimuksessa. Siinä joudutaan pelkistämään tutkimusasetelmaa matemaattisten mallien pohjaksi. Artikkelissa tarkastellaan kolmea Perheyritysten liiton rahoittamaa tutkimusta perintö- ja lahjaverosta. Ensimmäisessä tutkimuksessa VATT analysoi sukupolvenvaihdoksen vaikutuksia yrityksiin ja verotuksen (lähinnä perintö- ja lahjaveron) roolia niissä. Toisessa tutkimuksessa konsulttiyhtiö KPMG vertaili veroseuraamuksia Euroopan eri maissa muutamissa esimerkkisukupolvenvaihdoksissa. Viimeiseksi PTT teki tutkimuksen, jossa yritettiin oikeuttaa perintö- ja lahjaveron korvaaminen ankarammalla luovutusvoittoverotuksella.

Artikkelin havaintojen mukaan tutkimuksissa ei kunnolla huomioitu seuraavia ristivaikutusten lähteitä tutkimuksen taustalla: 1) holdingyhtiöiden roolia yritysten omistusvälineenä, 2) perintöverotuksen veroasteikon alarajan muodostamaa eroa veropohjassa verrattuna vaihtoehtoon, jossa peritty omaisuus verotettaisiin luovutusvoittoina kuten Ruotsissa, 3) lukitusvaikutuksia perinnönjaoissa ja asuntomarkkinoilla, 4) kansainvälisiä veronvälttämisooperaatioita, joita käytettiin argumenttina veromuotoa vastaan (arvioissa ei arvioitu kattavasti, liittyykö perintöveron vaihtoehtoihin samoja kansainvälisiä veropohjaongelmia), ja 5) veromallin muuttamisen vaikutuksia erilaisiin siviilioikeudellisiin ja muun lainsäädännön tavoitteisiin esimerkiksi pesän selvittämisessä ja riitojen ratkaisussa.

Kyseisissä taloustieteellisissä tutkimuksissa ristivaikutusten tunnistaminen oli siten kapeaa. Oikeusvertailevan raportin asetelma perustui pariin pelkistettyyn vertailuun. Raportissa ei otettu huomioon muita eroja eri maiden verojärjestelmissä. Irrallisen ja vapaasti valitun asetelman perusteella ei voida kunnolla vertailla eri maiden veropoliittisia valintoja.

Lisäksi artikkelissa havaittiin ongelmaksi, että varovaisenkin taloustieteellisen tutkimuksen jatkokäyttö edunvalvonnassa ei aina ole varovaista. Lobbauksessa voidaan johtaa tutkimuksista argumentteja, jotka eivät soviärkevän poliittisen päätöksenteon pohjaksi. Ilmiö tuo riskejä hyvän veropolitiikan toteutumiseksi. Säädetty verolaki on voimassa riippumatta siitä, oliko tieto lain taustalla totta. Tutkimusten ja lobbauksen yhdistelmän ongelmallisuutta lisäsi, että tutkimuksen havaintoja liian pitkälle tulkinnut jatkokäyttö tapahtui tutkimusten rahoittajan toimesta. Artikkelissa kritisoitiin VATT:n osallistumista lobbausoperaatioon.

4 Kokoavia havaintoja artikkeleista

4.1 Oikeustila muodostuu lakien ja lainkohtien yhteisvaikutuksena

Tutkimusartikkelien pohjalta voidaan todeta, että varainverotuksen oikeustilat usein syntyvät monen lainkohdan ristivaikutuksena. Oikeustila ei perustu yhteen lainkohaan ja sen sanamuotoon, vaan monen lainkohdan sanamuotoihin ja niiden tulkintoihin. Ristivaikutuksen ratkaisumallia ei usein voi suoraan ja yksiselitteisesti lukea laista. Siten ratkaisuja ei yleensä voida perustaa puhtaasti kielelliseen tulkintaan.⁸⁵

Varainverotuksen verotettavan saannon perusmääritelmät ovat avoimia (PerVL:n perintö ja lahja, TVL:n pääomatulo ja luovutusvoitto sekä VSVL:n kiinteistön tai arvopaperin luovutus). Tämä on luontevaa, koska kasuistinen saantojen määrittely olisi vaikeaa. Kaikissa varainverotuksen veromuodoissa perussääntöjä määritellään tarkemmin rajatuilla lainkohdilla, esimerkiksi jonkin omaisuuserän tai erityisen saantotyyppin osalta. Verotettavan saannon määrittävän avoimen lainkohdan täyttyminen on osin hierarkkista suhteessa tarkentaviin lainkohtiin. Jos lahjan tai luovutusvoiton perusmääritelmä täyttyy, verovelvollisuus syntyy. Sen jälkeen tarkentavat säännöt on tulkittava sopeutumaan tähän tosiasiaan.

Varainverotuksessa samaa tai samankaltaista ilmiötä arvioidaan useassa verolaissa. Silloin lain sanamuotoon vahvasti sitoutuva tulkinta voi luoda jännitteen verojärjestelmän johdonmukaisuudelle. Yleensä luovutusvoiton ja varainsiirtoveron realisoivat luovutukset ovat symmetrisiä. Syntyy joko molemmat tai ei kumpakaan. Kuitenkin varainsiirtoverotuksen saannon määrittely on osin tarkempaa kuin luovutusvoittoa koskeva avoimempi lainkohta. Esimerkiksi osituksen, perinnön, yhteisomistuksen purun, yhtiön varojenjaon ja pääomasijoituksen veropohjaan kuuluminen on arvioitu laissa. Pitkälti säännöt ovat samanlaisia kuin luovutusvoitoverotuksessakin, jossa samat säännöt on voitu muodostaa prejudikaateilla.⁸⁶

Voimakkaasti toisen verolain sanamuotoon pohjaava tulkinta voi synnyttää epäselvyyttä siitä, olisiko asiaa toisessa verolaissa arvioitava eri tavalla.⁸⁷ Eroavaisuudet

85 Määttä 2014, kohta 3.2.

86 Esim. osituksen yhteydessä tapahtuva elatusavun kertakuittaus tunnistetaan varainsiirtoverotuksessa laissa ja tuloverotuksessa oikeuskäytännössä (KHO 1977 II 569).

87 Esim. ratkaisussa KHO 2009:27 on kyse edellytyksistä purkaa arvopaperiluovutus niin kutsutusti tehokkaasti. Ratkaisusta tarkemmin: Hoffrén – Urpilainen 2010. Ratkaisussa merkityksellinen oli varainsiirtoverolain 15 §:n sanamuoto: *Arvopaperin omistusoikeuden luovutuksesta on luovutuksensaajan suoritettava veroa*. Kaupan purun tehokkuus on yhtä lailla relevantti luovutusvoiton kannalta. Sen lainkohdat eivät korosta omistusoikeuden siirtymistä. TVL 45 §: *Omaisuuden luovutuksesta saatu voitto on veronalaista pääomatulona siten kuin tässä luvussa säädetään* ja TVL 110 §: *Luovutusvoitto katsotaan sen*

varainverotuksen veromuotojen logiikassa samassa kysymyksessä aiheuttavat soveltamishankaluuksia.⁸⁸ Eroavaisuuksien luomiseen laintulkinnalla pitäisi suhtautua pidättyväisesti.⁸⁹

Myös rajatumpi käsite voi olla merkityksellinen monessa verolaissa. Esimerkiksi kiinteistön käsite on tärkeä varainsiirtoverotuksessa ja kiinteistöverotuksessa, koska se rajaa veropohjaan kuulumista.⁹⁰ Monissa tuloveron sekä perintö- ja lahjaveron kysymyksissä taas tietty erityissäntö koskee vain metsäksi luettavaa omaisuutta, jolloin soveltamisalan kannalta on olennaista, milloin kyse on metsästä eikä muunlaisesta kiinteästä omaisuudesta. Eri luonnehdinta voi eri kysymyksissä olla verovelvolliselle edullinen. Tällaiset saman asian erilaiset tarkastelut eri veromuodoissa vaikeuttavat järjestelmän hallittavuutta ja niiden kynnyksien tulisi pitää korkeana. Jos asiaan halutaan muusta verotuksesta poikkeava käsittely, tämä pitäisi nimenomaan säätää ja perustella.⁹¹

Asiaa monimutkaistaa se, että myös samankaltaisiin kysymyksiin omaksutaan erilaisia ratkaisuja. Esimerkiksi PerVL 55 §:n ja TVL 48 §:n verotuet tulevat usein arvioitavaksi samaan aikaan. Silti niiden ehdot ovat erilaisia, ja molempiin kytkeytyy myös erilainen yhteissaannon käsite: PerVL:n yhteislahja ja TVL:n puolisoiden yhteinen saanto. Vastaavasti esimerkiksi perheen tarkastelu vaihtelee varainverotuksessa. Jotkin kysymykset on sidottu perheeseen, jotkin verotukselliseen puolisoon ja jotkin aviopuolisoon.⁹² Tämä lisää virheitä ja vaikeuttaa kokonaisuuden hallintaa.

verovuoden tuloksi, jona kauppa tai vaihto on tehty tai muu luovutus on tapahtunut. Voiko samaa ilmiötä ohjaavan toisen verolain sanamuotoon pohjautuva prejedikaattisääntö ohjata toisen sanamuodoltaan erilaisen lainkohdan tulkintaa? Verohallinto on yleistänyt ratkaisun myös luovutusvoittoverotukseen. Verohallinto A192/200/2016, kohta 12.4.

88 Esimerkki täytäntöönpanohankaluuksista ovat yrityskauppojen lisäkauppahinnat. Varainsiirtoverotuksessa arvioidaan todennäköistä luovutushintaa luovutushetkellä ja myöhemmin korjataan veroa oikeamääräiseksi, ja luovutusvoittoverotuksessa keskeistä tulon jaksotuksessa on se, miltä osin kauppahinta varmistuu ennen luovutusvuoden verotuksen päättymistä. Verohallinto VH/558/00.01.00/2019, kohta 14.3 ja A192/200/2016, kohta 6.2. Samasta asiasta pyydetään eri näkökulmasta selvityksiä kaupan osapuolilta. Kun yrityskaupassa on ulkomainen ostaja, myyjä vastaa myös varainsiirtoverosta VSVL 16 §:n nojalla ja joutuu selvittämään saman kaupan lisäkauppahintoja eri tavalla eri veromuotoihin.

89 Saman ilmiön tarkastelu eri veromuodoissa on vanha verotuksen ongelmakysymys. Ilmiö konkretisoitui lahjaverotuksessa pitkään käytössä olleen $\frac{3}{4}$ -rajan suhteessa tuloverotukseen. Lahjaverotuksessa raja on ollut käytössä vuoden 1940 perintö- ja lahjaverolain säätämisestä saakka. HE 59/1940 vp. Räbinä kuvaa keskustelua sen suhteesta tuloverotukseen ennen kuin ratkaisun KHO 2002:24 pohjalta TVL 47 § muutettiin ottamaan huomioon alihintaiset luovutukset hallituksen esityksellä HE 96/2004 vp. Siinä kuvataan laajemminkin vero-oikeudellista keskustelua yhden veromuodon lainkohdan vaikutuksesta toiseen veromuotoon. Räbinä 2001, kohta 4.3.4.3.

90 Nykänen 2016.

91 Metsälahjavähennyksessä sekä hallituksen esityksessä (HE 158/2016 vp. 55 c §:n yksityiskohtaiset perustelut) että pykälää muuttaneessa valiokuntamuistiossa (VaVM 28/2016 vp. 55 c §:n yksityiskohtaiset perustelut) korostettiin ulkopuolisten varojen käytön poikkeavaa käsittelyä.

92 TVL 7 § määrittelee puolison, joksi luetaan paitsi aviopuoliso myös erikseen määritelty avopuoliso. Määritelmä poikkeaa avoliittolain 3 §:n avopuolison käsitteestä. Avoliittolaki säädettiin tietoisesti ottamatta huomioon verotusta. HE 37/2010 vp, 1 §:n yksityiskohtaiset perustelut. Kun tuloverolaissa

Rajatimmat sanamuodot ovat ongelma myös silloin, kun jokin asia unohdetaan määritellä. Esimerkiksi arvostuslain 4 §:ssä säädetään julkisesti noteeratun arvopaperin arvostuksesta ja 5 §:ssä muun kuin julkisesti noteeratun osakeyhtiön arvosta. Myös julkisesti noteeratulla osakeyhtiöllä voi olla osakesarjoja, jotka eivät ole julkisesti noteerattuja. Sanamuodonmukaisella tulkinnalla kumpikaan arvostuslain säännös ei sovi. Jompaakumpaa on tulkittava laajentavasti, koska osakkeilla lienee oltava jokin vertailuarvo. Nykyisin vertailuarvoa käytetään lähinnä kahteen asiaan: osinkoverotuksen pääomatulo-osuuden laskentaan, kun tällainen arvopaperi on toisen noteeraamattoman osakeyhtiön (holdingyhtiön) varoja, ja PerVL 55 §:n sukupolvenvaihdoshuojennuksen laskentaan luovutettaessa joko näitä osakkeita tai toista yhtiötä, joka omistaa tällaisia osakkeita. Edellisessä on verovelvolliselle edullista korkea ja jälkimmäisessä matala arvo.⁹³ Tulkintaperusteeksi ei sovi kielellinen tulkinta, tarkoitussidonnainen tulkinta eikä verovelvolliselle edullinen tulkinta.⁹⁴

Varainverotuksessa siviilioikeuden ja verotuksen suhde ei myöskään yleensä jäseny-ny ensisijaisesti dokumentoidun kirjanpitoratkaisun verotuksellisen arvioinnin tai veron kiertämisen kautta, kuten usein tapahtuu yritysverotuksessa. Yritysverotuk-

viitataan puolisoon, tarkoitetaan myös verotuksellista avopuolisoa. Kun verotus on sidottu perheeseen, verotuksellinen avopuoliso on perhettä. Verohallinto A83/200/2015, kohta 3.1. Esim. TVL 54d §:ssä listattaessa perusteita nostaa yksilöllisen eläkevakuutuksen säästövaroja ennen laissa säädettyä määräaikää mainitaan perusteena vain avioero, jolloin avoero ja verotuksellisen puolisosuhteen päättymisen eivät rinnastu avioeroon. Kohteluero on siviilioikeudellisesti looginen, koska avioerossa sijoitustuotteeseen sidottuja varoja voidaan tarvita osituksessa esim. tasingon maksuun. Aiennetulle nostolle ei avoerossa ole vastaavaa tarvetta. Yksittäistapauksissa voi kysymykseksi nousta avoliittolain 3 luvun mukainen hyvitys. Mikkola 2018a. Yksittäisiä kohtuuttomuustilanteita ajatellen kuitenkin on olemassa veronkantolain 47 §:n mukainen verosta vapauttaminen. TVL:n puoliso-käsite on tunnistettu osin myös esim. perintö- ja lahjaverolaissa. PerVL 11 §:ssä ensimmäiseen veroluokkaan säädetään TVL:n avopuoliso täysin ja siviilioikeudellinen avopuoliso perintökaaren mukaisen hyvityksen osalta. PerVL:ssa siis tunnistetaan samassa pykälässä kaksi erilaista avoliittoa. Yhteistestamentista ja -lahjasta säätävässä PerVL 15 §:ssä ei ole avopuolison rinnastusta aviopuolisoon, jolloin avopuoliso ei saa aviopuolisoiden veroluokkaetua. Verohallinto A56/200/2017, kohta 3.1. Avopuolison käsittely on siis verotuksessa ja siviilioikeudessa osin toisistaan poikkeavaa, ja verotuksessakin se vaihtelee eri asioissa.

93 Nykyisin kevennettyjen osinkojen verovelvolliskohtaiset maksimimäärät yleensä tulevat vastaan ennen kuin noteeratun yhtiön noteeraamattomia osakkeita omistavan holdingyhtiön nettovarallisuus loppuu. Jos kuitenkin kevennetyiltä osingoilta poistettaisiin vuotuiset verovelvolliskohtaiset katot, tilanne muuttuisi täysin.

94 Nykyisin yhteisöverotuksen täyttöopas ohjaa asiaa seuraavasti: *”Kaikkien yhtiöiden tulee antaa varallisuuslaskelman tiedot, sillä tietoja tarvitaan mm. tilastoja varten. Listatut yhteisöt saavat kuitenkin ilmoittaa varat ja velat tasearvojen mukaisina, koska nettovarallisuus ja osakkeen matemaattinen arvo eivät vaikuta näiden yhtiöiden jakaman osingon verotukseen. Lisäksi näiden yhtiöiden osakkeiden vertailuarvot määräytyvät kaupantekokurssien mukaan, eivät taseen perusteella.”* Siten vertailuarvon laskentaperusteita ei vaadita edes selvittämään. Tämä käytäntö on ollut olemassa myös varallisuusverolain aikana. Nykyinen arvostuslain 5 § korvasi varallisuusverolain 27 §:n, jossa sanamuoto ehkä voimakkaammin puoltaisi ei-noteeratun osakesarjan arvostamista noteeratusta osakesarjoista poikkeavasti: *”Kotimaisen osakeyhtiön osakkeen, 26 §:n 1 momentissa ja 28 §:ssä tarkoitettuja osakkeita lukuun ottamatta, verotusarvo ja matemaattinen arvo lasketaan yhtiön verovuotta edeltävän vuoden tilinpäätöksen mukaisen tarkistetun nettovarallisuuden perusteella.”*

nessa on kaksi kattavaa tuloksenlaskentajärjestelmää: kirjanpidollinen ja verotuksellinen. Kirjanpito joka tapauksessa dokumentoi tapahtumat, jolloin voidaan pohtia näiden kirjausten ja verotuksen suhdetta.⁹⁵

Varainverotuksessa ei ole edes yhtä kohtuullisen kattavaa dokumentointijärjestelmää. Jopa kirjanpidonalaisessa omaisuudessa varainverotuksen synnyttävät oikeustoimet, kuten yhtiön omistuksen muutokset, ovat monelta osin joustavasti dokumentoitavia. Monet toiminnot ovat vain muistiinpanovelvollisuuden⁹⁶ alaisia tai senkin ulkopuolella. Yleensä dokumenttina on yksittäiseen hetkeen sidottu asiakirja tai sopimus, jonka muotomääräykset ja vaadittu tarkkuusaste ovat kirjavia. Yksityisoikeudelliset reunaehdot liittyvät usein saannon pätevyyttä koskeviin muotomääräyksiin ja omistusasemien selvyttä koskeviin kirjauksiin. Näistä tekijöistä harvoin saadaan vastausta saantojen vero-oikeudellisiin luonnehdintoihin. Lisäksi yleensä esimerkiksi luovutusten varallisuusarvojen määrittelyä ei vaadita. Siten siviilioikeuden ja vero-oikeuden yhteensovitus on aivan erilaista kuin yritysverotuksessa.

Tulkinnan kohteena on yleensä se, mikä on oikeustoimen luonne vero- ja siviilioikeuden yhteensovituksessa, eikä se, vastaako toimen tosiasiallinen luonne sen muotoa. Varainverotuksessa on laajasti tapahtumia, joiden tuloksena voidaan objektiivisesti havaita, että henkilöiden omistama omaisuus muuttui. Tämä ei kuitenkaan yksiselitteisesti kerro, tapahtuiko luovutus vai jonkinlainen muu omistetun omaisuuden tarkentuminen. Ei myöskään ole selvää, onko mahdollinen luovutus vastikkeellinen vai vastikkeeton vai niiden sekoitus. Nämä kysymykset joudutaan usein ratkaisemaan ilman tarkkoja yksityis- ja vero-oikeudellisia käsitelmäärittelyitä.⁹⁷ Toinen yleinen rajanvetotilanne on, kuuluuko oikeustoimi tarkemman erityissäännön kohdejoukkoon. Silloin arvioidaan, mikä kaikki mahdollisesti kuuluu erityisen vero-oikeudellisen käsitteen piiriin ja miten käsitettä siinä yhteydessä tulkitaan. Kyse ei ole järjestelyiden hyväksyttävyydestä. Normaali vastikkeellinen tai vastikkeeton saanto ei ole kyseenalainen toimi, ainoastaan veronalainen. Vastaavasti sen arvioiminen, kuuluuko saanto erityisen säännön piiriin, ei osoita suoraan saannon

95 Tämä tekee henkilöverotuksen aivan toisenlaiseksi kuin yritysverotuksen, jonka osalta kirjanpidon ja verotuksen suhteesta: Järvenoja 2016.

96 Verohallinnon päätös muistiinpanovelvollisuudesta (16.8.2017/563).

97 Knuutinen 2006, kohdat 9–11. Knuutisen mukaan veroseuraamukset on usein kytketty transaktioihin ja koko tuloverojärjestelmää koskee eräänlainen taloudellisen ja vero-oikeudellisen tulokäsitteen välinen perusjännite. Varsin usein konkreettisissa ongelmissa on havaittavissa eräänlainen kolmikantainen jännite vero-oikeuden, (muun) oikeuden ja taloudellisen todellisuuden välillä. Nähdäkseni näihin kysymyksiin havainnollistuu usein varainverotuksen haaste. Yritysverotuksessa omaisuuden muutos lähtökohtaisesti on jonkinlainen transaktio tai niiden sarja, joka täytyy yksityisoikeudellisen sääntelyn kautta luonnehtia joksikin. Tätä yksityisoikeudellista luonnehdintaa voidaan vero-oikeudellisesti arvioida sääntelyn ja taloudellisten realiteettien kautta. Vastaavia luonnehdintavaatimuksia ei välttämättä kytkeä perheoikeudellisiin asiakirjoihin, maanmittaustoimituksiin, osakassopimuksiin tai yhtiömiesten välisiin sopimuksiin, saati näiden yhdistelmiin ja ketjuihin. Silti niissä toimissa ilmeisesti ihmisten omistama omaisuus muuttuu, vain muutoksen luonnehdinta on epäselvää. Kaikki kolmikantaisen arvioinnin osat joudutaan luomaan tulkinnoin.

hyväksyttävyyttä. Vasta näiden kysymysten ratkaisemisen jälkeen voidaan arvioida järjestelyjen hyväksyttävyyttä ja sisältöjen vastaavuutta muotoon.

Usein ristivaikutuksia ei kattavasti ratkaista ja kuvata lainvalmistelussa. Tämä johtuu artikkelien havaintojen mukaan siitä, ettei vaikutuksia tunnisteta.⁹⁸ Lainvalmistelun kohteena on usein yksittäinen vero- tai muu laki tai sellaisen osa. Lisäksi lainvalmisteluhankkeella voi olla kiire,⁹⁹ ja siihen voi liittyä poliittisia paineita. Silloin ei välttämättä osata, ehditä tai muutoin voida huolellisesti kartoittaa ristivaikutuksia.¹⁰⁰ Laissa ja lainvalmistelussa tunnistamattomia ristivaikutusongelmia syntyy myös siksi, että maailma ympärillä muuttuu lain säätämisen jälkeen. Lakia joudutaan soveltamaan oloissa, jotka poikkeavat säätämisvaiheen oloista.¹⁰¹ Kun laki ja lainvalmisteluaineisto eivät ongelmia suoraan ratkaise, ratkaisut siirtyvät verotus- ja oikeuskäytäntöön. Pahimmillaan lainvalmistelu näyttyy hedelmäpelinä, jossa verojärjestelmään säädetään pykälä, jonka muodostama oikeustila selviää sattumanvaraisten oikeusprosessien tuloksena vuosikymmenessä tai parissa.

Oikeustilan hallintaa vaikeuttaa, että keskenään ristivaikutuksessa olevia lakeja muutetaan osittaismuutosten sarjoina, joissa lainkohta tai sen osa siirretään ja toisaalta sanamuoto modernisoidaan tarkoittamatta muuttaa oikeustilaa. Silloin historiallisia lainsäädäntömuutosten ketjuja on vaikeaa hallita edes lainvalmistelussa, puhumattakaan yksittäistapausten ratkaisemisesta.¹⁰² Kun lakimuutoksia kasautuu riittävästi, niiden alkuperäinen tarkoitus voi hämärtyä. Kun esimerkiksi seuraavissa lakimuutoksissa ei enää muisteta voimassa olevan sanamuodon syntyhistoriaa, oikea yhteensovitus hankaloituu.

KHO:n oikeuskäytännöstä muodostuu vahvoja oikeuslähteitä, joita tulee noudata.¹⁰³ Ne kuitenkin ovat sidoksissa ratkaistavan tapauksen tosiseikkoihin, ja

98 VTV on tarkastanut muun ohessa säädösvalmistelun tasoa ja havainnut siinä kehittämistarpeita: VTV 2014b, kohta 3.2.2.

99 Lainsäädäntöhankkeen aikataulussa tarvitaan väljyyttä. Silloin valmistelussa nousevat ongelmat voidaan asianmukaisesti ratkaista. OM 2004, s. 7–10.

100 Säädösvalmistelun jälkiseurantaa tarvittaisiin muun ohessa tällaisten säätämisvaiheessa identifioimatta jääneiden asioiden määrittelyyn. Keinänen – Heikkinen – Rinne 2019, s. 3.

101 Äärimmillään ilmiö näkyy yhteislahjoissa. Aiemmin oli esim. mahdollista saada omaisuus kirjattua yhteiseksi. MML 2018, kohta 2.21.1. Jo vuoden 1919 perintö- ja lahjaverolaissa (12 §) on tunnistettu yhteissaannot, ja jo silloin säädettiin puolisoiden yhteissaannolle veroluokkaetu. HE 38/1918 vp. Säätämishetkellä avio-oikeusjärjestelmä perustui edusmiehisyyteen. Vasta vuoden 1929 avioliittolailla puolisoille muodostettiin yhdenvertainen asema ja selvä omaisuuden erillisuus. Schroderus 2013, kohdat 3.3.4, 4, 6 ja 9 sekä HE 40/1927 vp. Kun puolisoiden omaisuus ei ollut erillistä, oli luontevaa, että verotuksessakin asia huomioitiin. Tästä taustasta kumpuava lainkohta on keskeinen tekijä suurten konsernien sukupolvenvaihdosten verotuen soveltamisalassa.

102 Ilmiöstä hyvä esimerkki on tuloverotuksen ja perintö- ja lahjaverotuksen yleishyödyllisten yhteisöjen verotusta ohjaavan sääntelyn ja verotuskäytännön kehitys. Linnakangas 2006. Nykyisin on ajoittain epäselvää, voiko yhteisö, joka ei täytä TVL 22 §:n edellytyksiä, joskus täyttää PerVL 2 §:n edellytykset.

103 Ei välttämättä ole käytännöllistä laajasti pohtia KHO:n ratkaisun oikeellisuutta, kun ratkaisu tosiasiallisesti ohjaa oikeuskäytäntöä. Kulla 1999, s. 6. Joskus yksittäisten päätösten osalta voidaan kritisoida niiden unohtamista verotuskäytännössä näkemällä ratkaisu niin olosuhdesidotuksi, ettei siitä

oikea tulkinta pienten ristivaikutusmuutosten jälkeen voi käydä vaikeaksi. Samalla KHO:n ratkaisujen jälkeen voi syntyä uusia ristivaikutusasetelmia, joita ei ollut olemassa ensimmäisen ratkaisun hetkellä. Esimerkiksi yhteiskunnan muuttuessa lain soveltamisalaan tulee aivan uusi ilmiö tai ristivaikutussuhteessa prejudikaatissa ratkaistuun asiaan oleva laki muuttuu tai KHO antaa toisen ristivaikutussuhteessa asiaan olevan prejudikaatin, jolloin ratkaisujen välillä on horisontaalinen ristivaikutus. Usein vanhemmat prejudikaatit ovat merkittävämpiä periaatelinjauksia kuin uudet, kun lainsäädäntö ja todellisuus, johon niitä sovelletaan, ovat vakaita. Silloin uudet kysymykset ovat pienempiä detaljeja. Varainverotuksen ristivaikutukset voivat muuttaa asetelmaa. Ristivaikutussuhteet voivat luoda uusia ja erittäin tärkeitä tulkintaongelmia lainkohtaan, joka on ollut voimassa pitkään.¹⁰⁴

Varainverotuksessa tarvitaan yleistettäviä laskusääntöjä, jotka pitäisi ensisijaisesti säätää laissa ja kuvata lainvalmisteluaineistossa. Laskusääntöjen luominen KHO:ssa sääntöprejudikaatteina on hankalaa,¹⁰⁵ varsinkin jos laskusääntöjä pitää luoda päällekkäin monta. Laskusäännöille tarvitaan rajat. Rajan täytyy olla sellainen, että tapaukset rajan eri puolilla voidaan objektiivisesti havaita erilaisiksi. Kirkkaan rajan luominen sääntöprejudikaateilla on paljon lainvalmistelua vaikeampaa. Prejudikaatissa ollaan sidoksissa niihin tosiseikkoihin, joita taustatapauksessa sattuu olemaan,¹⁰⁶ lainvalmistelussa rajat voidaan piirtää puhtaalta pöydältä. Kokonaisuutena tutkimusartikkeleista voidaan havaita, että varainverotuksessa KHO:n sääntöprejudikaateilla joudutaan liikaa luomaan laskusääntöjä, joita olisi pitänyt säätää laissa ja suunnitella lainvalmistelussa. Nykyisellään korjataan vailinaista lainvalmistelua. Verotuksen pitäisi perustua lakiin, ja siksi perussäännöt tulisi säätää laissa. Sääntöprejudikaateilla pitäisi lähinnä hienosäätää tulkinnoin pääosin lakiin perustuvaa sääntöä tai käsitettä, ei pääasiassa määrittellä säännön tai käsitteen tosiasiallista sisältöä saati luoda sääntöä kohtaan, jossa olevaa ilmeistä säännön tarvetta lainsäätäjä ei huomannut. Tilannetta on vaikea nähdä tyydyttävänä.

Sääntöprejudikaattien rinnalla varainverotuksessa tarvitaan myös KHO:n harkintaohjeita.¹⁰⁷ Niissäkin on osin sääntöprejudikaattien piirteitä, mutta ratkaisun yksilöllisiin olosuhteisiin sidottuina ne antavat enemmän varaa kokonaisarviointiin

saa laajempaa johtoa. Järvenoja 2015a, kohdat 8.5–8.6. Tällaisia piirteitä voidaan nähdä ratkaisussa KHO 10.9.2004/2255. Ratkaisussa maatilán sukupolvenvaihdoskaupassa sovittu asumisoikeus katsottiin nimenomaan kauppahinnaksi, ei lahjan arvoa alentavaksi pidätetyksi oikeudeksi. Esim. maatilán sukupolvenvaihdosten verotusohjeen (Verohallinto A262/200/2017) kohdassa 2.1.1 ei ratkaisua mainita. 104 Määttä 2014, s. 235–238.

105 Käytettävistä perustelutekniikoista ja metodeista: Virolainen – Martikainen 2010, s. 49–51 ja 455–479.

106 Linnakangas on eritellyt perusteita ratkaisujen julkaisemattomuudelle. Ne havainnollistavat ongelmia, joita korostuneessa prejudikaatioikeudessa muodostuu. Linnakangas 2010b, s. 246–247.

107 Tulokas 2013, kohta 3: Prejudikaattien tosiasiallinen ohjailuvaikutus sekä Kuusiniemi 2016, s. 25–28.

siitä, onko ratkaistava tilanne samanlainen.¹⁰⁸ Usein KHO:n ratkaisuissa on molempien prejudikaattitekniikoiden piirteitä tai sääntöprejudikaatti ja harkintaohje.¹⁰⁹ Harkintaohjeet olisivat varainverotuksessa luonteva kohde oikeuskäytännöllä ratkaistaviksi asioiksi. Harkintaohjeissa annetaan työkaluja avointen lainkohtien oikeaan tulkintaan, joka on luonteva tehtävä KHO:lle. Nykyisin harkintaohjeita luotaessakin ratkaisujen perusteet joudutaan kuitenkin artikkelien havaintojen mukaan liian usein rakentamaan yleisiin oppeihin tai teleologisiin arvioihin¹¹⁰ eikä esimerkiksi lainvalmisteluaineistosta selvästi ilmeneviin arviointikriteereihin tapauksiin sovellettuina.¹¹¹

Kun lait ovat avoimia ja tulkinnallisia, lainvalmisteluaineistot eivät tunnista ristivaikutuksia ja sääntöprejudikaatit ja harkintaohjeet kasautuvat, niin alemman tason oikeudelliset ratkaisut ovat vaikeita, koska vahvat oikeuslähteet pitäisi sovittaa yhteen kohtaamatta loogista mahdottomuutta. Samoja sääntöjä pitää jo hyvän hallinnon oikeusperiaatteet huomioiden soveltaa kaikkiin tilanteisiin, ja tietyn tilanteen rajaaminen esimerkiksi laskusäännön ulkopuolelle pitää perustella sillä, että tilanne on objektiivisesti arvioiden erilainen.¹¹²

Kasautuvien sääntöjen ongelman lisäksi toinen perusongelma ovat puuttuvat säännöt. Usein selvän lain, lainvalmisteluohjeen tai prejudikaatin kaltaista vahvaa oikeuslähdettä ei ole. Silloin verotus joudutaan perustamaan sallittuihin oikeuslähteisiin,¹¹³ kuten oikeuskirjallisuuteen, laintulkintaoppeihin,¹¹⁴ sääntöihin, periaatteisiin¹¹⁵ ja reaaliin argumentteihin.¹¹⁶ Silloin KHO:n prejudikaatteja helposti tulkitaan yli, ali tai ohi. Niistä etsitään johtoa analogioilla,¹¹⁷ symmetrioilla,¹¹⁸ vastakohtaispäättelyillä tai vielä paremman syyn tulkinnoilla.¹¹⁹ Tukevamman oikeuslähteen puuttuessa ohjausta etsitään KHO:n lausumista, jotka ovat *obiter dictum* -tyyppisiä.¹²⁰

108 Launiala 2017a.

109 Esim. ensin ratkaistaan, ettei ratkaisun perusteeksi voida panna kategorista kyllä tai ei -sääntöä, ja sen jälkeen ohjataan harkintaa. Esim. ratkaisussa KHO 2016:185 ei sanota kategorisesti, että osakevaihto aina on tai ei koskaan ole PerVL 55 §:n luovutus, vaan esitetään arviointiperusteet, miksi se ei ratkaistavassa tilanteessa sitä ollut.

110 Määttä 2012.

111 Nuotio 2018.

112 Hallinnon oikeusperiaatteista ja niiden taustasta: Niemivuo – Keravuori-Rusanen – Kuusikko 2010, s. 125–133.

113 Esim. Myrsky 2013a, s. 77–135. Määttä 2014, s. 286–315. Niskakangas 2011, s. 24–70. Äimä 2011, s. 99–102.

114 Kulla 2015.

115 Huomioon pitää ottaa sääntöjen ja periaatteiden kansallisen ja eurooppaoikeudellisen tradition merkitykset, kun eletään länsimaisessa oikeusvaltiossa. Raitio 2017, kohta 2.4.

116 Mähönen 2004, s. 59–60 ja Määttä 2014, kohta 8.4.

117 Knuutinen 2015, kohta 4.2.

118 Niskakangas 2011, s. 69–70.

119 Kolehmainen 2015b.

120 Launiala 2017b.

Verohallinnon ohjeissa joudutaan usein ratkomaan vaikeita ristivaikutustilanteita, jos asiaa ei ole ratkaistu lainvalmistelussa ja KHO:n ratkaisua ei vielä ole. Ei ole mahdollista jättää vaikeita ristivaikutustilanteita yksittäisten verovirkailijoiden pohdinnan varaan, jolloin verotus muodostuu epä johdonmukaiseksi ja osin mielivaltaiseksi. Nykyisin Verohallinnon ohjeiden oikeuslähdeasema korostuu tosiasiallisesti liikaa. Ohjeissa otetaan kantoja asioihin, joiden luonteva ratkaisupaikka olisi lainvalmistelu. Ohjeiden pitäisi selventää ja kansantajuistaa lakeja, ei täyttää lakien ilmeisiä aukkoja. Artikkeleissa havaittu Verohallinnon ohjeiden korostunut rooli on Verohallinnolle epämieluisa, ja tämä vaikeuttaa veromyönteisyyden edistämistä. Yksittäistapausten ratkaisemisessa taas tarvitaan nykyisin niin monimutkaista ja syvää osaamista, että sitä ei välttämättä saavuteta, jolloin verotuksessa tapahtuu virheitä. Samalla verovelvollisten on vaikea ymmärtää, mihin verotusratkaisu tarkalleen perustuu.

4.2 Valinnat ristivaikutusten oikeustilakokonaisuudessa

Varainverotuksessa verovelvollisen valinnat vaikuttavat usein verotuksen hetkeen ja laskuperusteisiin.¹²¹ Verovelvollisuus syntyy yleensä verovelvollisten päätöksenä tehdä oikeustoimi, jonka hetkeen ja ehtoihin voi usein vaikuttaa. Esimerkiksi kuolema toki tapahtuu verotuksesta riippumattomista syistä, mutta sen jälkeen tehtävissä ositus- ja jakotoimissa on jo valinnanvaraa. Luovutuskokonaisuuden muodostavat oikeustoimet voidaan tehdä monin tavoin vaihteittaisina. Lisäksi ennen ja jälkeen luovutustapahtumaa voidaan tehdä erillisiä toimia, jotka muovaavat luovutuksen kohteena olevaa omaisuutta. Saman omaisuuserän luovutuksia tapahtuu myös ketjuissa. Siten omistajanvaihdosten toteuttamiseen usein liittyy monta vaihtoehtoista etenemisreittiä.¹²² Niissä voidaan valita kerralla tai vaiheissa tapahtuvan luovutuksen välillä, arvioida kohdeomaisuuden muokkaamista ennen tai jälkeen luovutuksen ja vaikuttaa luovutustoimen ajoitukseen.¹²³ Näiden valintojen edullisuus voi riippua sekä kohdeomaisuuden laadusta, kohdeomaisuuden saantoajasta ja -tavasta, sukulaisuussuhteista, muun omaisuuden tai tulojen määrästä ja laadusta, verotukien ehdoista että tulevista tapahtumista. Osan asioista verovelvollinen voi huolellisella harkinnalla ennakoida, mutta jotkin asiat tulevat yllätyksinä. Varainverotuksessa toteutettuja järjestelyjä on vaikea perua.

121 Veropolitiikassa joudutaan pohtimaan, mikä merkitys annetaan verovelvollisen tavoitteille toimenpiteiden taustalla. Pahlsson 2017. Varainverotuksessa ilmiön haasteellisuus korostuu, kun ei ole juoksevan tulon hankinnan tapaisia ilmeisiä tavoitteita saada aikaan paljon tuloja pienin menoin, vaan verotus perustuu yleensä tapauskohtaiseen ratkaisuun tehdä jokin luovutus.

122 Empiiristen havaintojen mukaan verosääntely merkittävästi vaikuttaa valintoihin. Kukkonen 2000.

123 HE 275/2018 vp, kohta 4.2.2 kuvaa verosuunnitteluvaihtoehtoja ja sääntelytarpeita kapitalisaatiosopimuksen luovutuksissa. Se on esimerkki varainverotuksen tavanomaisesta valinta-asetelmakokonaisuudesta, jossa yhdistyy erilaisia sääntöjä ristivaikutussuhteessa.

Kokonaisuuden hallintaa vaikeuttaa, että varainverotuksessa samoja lainkohtia sovelletaan usein tilanteisiin, joissa 1) saman intressipiirin osapuolet (esim. vanhemmat ja lapset) sopivat asioista hyvässä yhteisymmärryksessä, 2) kyse on markkinaehtoisesta kaupasta tai 3) osapuolilla on yksityisoikeudellisia riitoja keskenään. Verosuunnittelumotiivein tehty sopimus, markkinaehtoinen kauppa ja riidan sovinto ovat valintoja. Silti olosuhteet ovat täysin erilaiset. Lisäksi kokonaisuutta muuttaa inflaatiotaso.¹²⁴ Varainverotuksessa verotetaan laajasti pääomaa ja veron realisoitumishetkeen ja laskuperusteisiin voi vaikuttaa valinnoin. Silloin inflaation muuttuminen tosiasiallisesti muuttaa ristivaikutusasetelmia olennaisesta, vaikka missään oikeuslähteessä ei tapahtuisi muutoksia.¹²⁵ Monimutkaisessa valintakokonaisuudessa verovelvolliset tarvitsevat paljon neuvontaa, jotta he osaisivat valita oikein.¹²⁶ Valintojen suuri rooli vaikeuttaa myös Verohallinnon työtä. Se luo monimutkaisia tiedonsiirto- ja valvontatarpeita, joita on vaikeaa toteuttaa tietokoneilla, jolloin virkailijat joutuvat tekemään laskelmia käsin tai punnitsemaan erilaisten toimien merkitystä ja hyväksyttävyyttä, mikä lisää verotuksen toimittamisesta aiheutuvia kustannuksia.¹²⁷

4.3 Veroportit ja -ansat, kohtuuttomuudet sekä veropoliittiset ja perustuslailliset ongelmat

Veroportissa oikein rakennetuilla toimilla pääsee perusteettoman matalan verotuksen kohteeksi. Veroansassa väärin valintojen vuoksi kohdataan kohtuuttoman ankara verotus. Hyvässä veropolitiikassa verotus olisi neutraalia, ennustettavaa, oikeudenmukaista ja tehokasta.¹²⁸ Hyvät verotuet edistävät tehokkaasti sitä hyväksyttävää politiikkatavoitetta, jota tavoitellaan, eivätkä kohdistu laajasti aivan muuhun.¹²⁹ Perustuslain mukaan verotuksen tulee perustua lakiin, suojata oikeutettuja odotuk-

124 Kansantaloustieteen kannalta inflaation ja verotuksen suhteesta esim. Ylä-Liedenpohja 1997.

125 Vastaava on tilanne myös Ruotsissa, jossa eriytetty verojärjestelmä aikoinaan rakennettiin oletukselle 4 %:n inflaatiosta. Kun inflaatiotaso on järjestään paljon matalampi, rakenne ei toimi niin kuin alkujaan ajateltiin. Hilling – Sandell – Vilhelmsson 2017, s. 111.

126 Ennakoitavuuden merkityksestä verotuksessa: Mattila 2017a.

127 Ajoittain keskustellaan määritelmistä ja jaotteluista hallintotaakan, sääntelytaakan, lainsäädäntökustannusten ja eräiden muiden osin päällekkäisten ja lomittaisten jaotteluiden välillä. Käsitteet ovat osin eläviä ja määrittelyiltään tulkinnallisia. Tämän tutkimuksen osalta kuitenkin määrittelyistä riippumatta ristivaikutushaasteiden perusongelma on sama. Jos ristivaikutusten kenttä on tulkinnallinen, merkittävästi valinnoista riippuvainen ja epäjohdonmukainen, sääntely aiheuttaa isoja kustannuksia ja ongelmia julkishallinnolle ja verovelvollisille. Näitä kustannuksia ei suoraan voida kääntää perusteltujen julkisten menojen kattamiseen, joka on verotuksen perustehtävä. Nämä kustannukset eivät myöskään luo mitään sellaisia verotuksen ulkoisia positiivisia vaikutuksia, joita niitäkin verotuksella tavoitellaan. Teoreettisista käsitteistä ja niiden mittaamisesta esim. Määttä – Tala 2015.

128 Hyvän veropolitiikan periaatteista esim. VATT 2013, s. 2–6 ja 39–41 sekä VM 2010a, jakso 2.

129 Verotuen evaluoinnista: Rauhanen 2017, s. 41–47.

sia esimerkiksi omaisuudensuojasta ja olla yhdenvertaista. Esimerkiksi verotukien pitäisi olla suhteellisuudeltaan, tarkoitukseltaan ja osuvuudeltaan hyväksyttäviä, jotta ne oikeuttavat erilaisen verokohtelun.

Tämän tutkimuksen havaintojen pohjalta voidaan todeta, että ristivaikutusten hallinta on näistä näkökulmista ongelmallista. Veroseuraamusten suuruuden pitäisi pääasiassa perustua siihen, kuinka iso varallisuuden lisäys esimerkiksi tulon, perinnön tai lahjan kautta syntyy, ja mahdollisesti siihen, missä käytössä omaisuus on tosiasiallisesti ollut tai mihin käyttöön omaisuus tosiasiallisesti saannon jälkeen tulee. Verotuksen ankaruuden ei pitäisi merkittävästi riippua siitä, missä järjestyksessä ja millaisella välineellä verotettava varallisuus saadaan. Tutkimusartikkeleissa kuvataan monia veroportteja ja -ansoja, joissa verotuksen tasoon vaikuttaa usein merkittävästi se, kuinka hyvin verovelvollinen osaa järkevässä järjestyksessä tehdä verotuksellisesti edullisia oikeustoimia.¹³⁰ Silloin joudutaan arvioimaan, kuinka pitkälle kohtuuttomuuksia voidaan torjua veron kiertämisellä, verotukien soveltumisan tulkinnolla, luottamuksensuojalla¹³¹ tai verovelvollisyyden laintulkinnalla.¹³² Näiden keinojen käyttöala on usein ongelmallinen, kun vankkoja oikeuslähteitä on vähän tai kun joudutaan välttelemään loogisia mahdottomuuksia lakien ja prejudikaattisääntöjen yhdistelmistä.

Ristivaikutustilanteissa oikeustila tai oikeustilakokonaisuus ei useinkaan ole neutraali, ennustettava, oikeudenmukainen eikä tehokas. Monissa tämän tutkimuksen artikkeleissa kuvataan asetelmia, joissa samankaltaisia tilanteita verotetaan erilaisella ankaruudella, verovelvollisen on vaikeaa arvioida eri valintojen seurauksia, verorasitus ei jakaudu oikeudenmukaisesti (horisontaalisesti tai vertikaalisesti) eikä verotus ole tehokasta, kun siitä aiheutuu suuria kustannuksia Verohallinnolle monimutkaisissa tulkinnoissa ja laskutoimituksissa sekä hallintotaakkaa verovelvollisille.¹³³ Verotuet kohdistuvat usein kyseenalaisesti suhteessa verotuelle asetettuihin tavoitteisiin. Joidenkin verotukien osalta (esim. metsän luovutusvoittoverovapaus suhteessa metsävähennykseen ja kunnan maapoliittiset verotuet) voidaan ristivaikutusten kautta kyseenalaistaa, onko verotuen tavoite edes perusteltu.¹³⁴

Ristivaikutusten moninaisuus luo haasteen kansantaloustieteelliselle tutkimukselle ja sen antamien politiikkasuositusten toteuttamiselle. Suomessa on viime vuo-

130 Silloin veroa maksetaan enemmänkin tietämättömyydestä kuin varallisuudesta. Linnakangas – Juanto 2016, s. 104–105.

131 Knuutinen 2014.

132 Urpilainen 2014.

133 Kotakorpi 2013, s. 351–355. Kansantaloustieteessä jopa verrattain yksinkertaisten tulonhankkimistoimintaa koskevien veromuutosten kohdalla on havaittu ymmärtämättömyydestä johtuvia verotuksen kohtaantumisongelmia. Kosonen – Ropponen 2013.

134 Sinällään verotukien kohdistuminen alkuperäisen tarkoituksen ulkopuolelle sekä siitä johtuvat poliittiset turbulenssit ja veroriidat eivät ole Suomeen rajoittuva ongelma: Hilling – Sandell – Vilhelmsson 2017.

sina julkaistu paljon taloustieteellistä tutkimusta varainverotuksen aihepiiristä.¹³⁵ Ristivaikutusten hallinnan kannalta on usein pulmallista, että asetelmat ja tarkastelut kytkeytyvät pelkistettyihin tutkimusasetelmiin. Aina pitäisi kuitenkin arvioida kattavasti, kuinka paljon tutkimusasetelman tai sen pohjalta tehtyjen politiikkasuosituksien lähtökohdista poikkeavia ristivaikutusasetelmia muodostuu sekä millaisia näyttö- ja täytäntöönpanokysymyksiä harkittaviin sääntelymalleihin liittyy. Näin voidaan tunnistaa esimerkiksi millaisia muita kysymyksiä olisi tarpeen selvittää, jotta päätöksenteko perustuisi riittävän hyvään ja kattavaan tietoon. Artikkeleissa on osoitettu, että yksittäiset lainkohdat verojärjestelmässä aiheuttavat laajoja vaikutuksia myös tyypillisempien perustilanteiden ulkopuolella. Samassakin veromuodossa eri omaisuuserien kokonaisvaikutukset voivat vaihdella merkittävästi.¹³⁶ Siksi tarkastelu ei saisi rajoittua vain perustilanteisiin; aina pitäisi tarkastella verojärjestelmää kokonaisuutena, ei vain sen yksittäisiä osia. Varainverotuksen ristivaikutusten moninaisuuden vuoksi tarvittaisiin useita taloustieteellisiä tutkimuksia ristivaikutuksista ja sen jälkeen kokoavaa tutkimusta, jossa kokonaishavaintojen pohjalta eri veromallien hyötyjä ja haittoja punniten etsittäisiin vähiten huonoa vaihtoehtoa. Tärkeänä tekijänä arvioissa pitäisi olla paitsi mallin teoreettinen toimivuus myös se,

135 Esim. Eerola 2015, Eerola – Harjunen – Lyytikäinen – Saarimaa 2018, Ropponen 2015, Kari – Ropponen 2016, Matikka – Harju – Kosonen 2016, Harju – Matikka 2014, Harju – Karikallio – Matikka 2010, Lyytikäinen 2013 ja Eerola – Lyytikäinen – Saarimaa 2014.

136 Esim. varainsiirtoverosta on keskusteltu muuttamisen verotuksena ja työvoiman liikkuvuuden kysymyksenä lukitusvaikutuksen vuoksi. Ilkka Lehtinen kiinnittää aiheellisesti huomion siihen, että esim. vuoden 2017 noin 775 miljoonan euron varainsiirtoverokertymästä vain 295 miljoonaa kertyi asuntokaupoista. Muiden kiinteistökauppojen veroista tuli 215 miljoonaa, ja loput 265 miljoonaa tulivat muiden kohteiden varainsiirtoveroista. Lehtinen esittääkin vain asuntokaupan varainsiirtoveron poistoa, ei koko veromuodosta luopumista. Lehtinen 2018. – Asumisen verotus on kokonaisuus, jossa on eri suuntiin puhuvia näkökohtia, kun ihmisten ja alueiden tilanteet ovat erilaisia. YM 2015, jakso 4. Varainsiirtovero on osa tätä järjestelmää, ja sillä on monia (myös positiivisia) vaikutuksia verojärjestelmän osana paitsi puhtaasti asumisen verotuksessa niin muutoinkin. Varainsiirtovero ehkäisee intressipiirin sisällä tehtäviä verojärjestelyitä. Jos mitään kiinteistöjen transaktiiveroa ei olisi, korkean vakuusarvon omaisuuserillä voisi vivuttaa esim. tuloverotuksen verotukia, epäsymmetrioita ja epäneutraalisuuksia sekä jaksottaa tuloja halutusti realisoimalla luovutusvoittoja ja -tappiota. Varainsiirtovero on myös taloudellinen ohjauskeino omistuskirjausten ajantasaisuudelle (lainhuudot ja isännöintirekisterit), ja se luo reaaliaikaisen tietovirran luovutusten tuloverotuksen perusteeksi. Nyt nämä vaikutukset tulevat verotuoton sivutuotteena. Asuntovaihdannasta aiheutuu yhteiskunnalle myös kuluja kaikenlaisen kuluttajasuojan, riidanratkaisun ja muun vastaavan muodossa. Nämä julkiset menot kohdistuvat vaihdantaan, eivät asumiseen ylipäänsä. Varainsiirtoveron kautta asunnon vaihdannan verotuksella voidaan kattaa asunnon vaihdannasta yhteiskunnalle aiheutuvia kuluja. Kokonaisuudessa varainsiirtoverossakin on kyse hallintahaasteesta. Kuinka merkittävä yhteiskunnallinen ongelma lukitusvaikutus on suhteessa muihin veromuotoihin ja kuinka paljon ongelman laatuun vaikuttaa käytettävä verokanta? Kuten Linnakangas toteaa: matalalla verokannalla lukitusvaikutus muodostuu maltilliseksi. Linnakangas 2018b, s. 503. Ennen voimakasta kannustamista jatkuvaan asuntojen vaihtamiseen pitäisi myös arvioida siitä seuraavat negatiiviset vaikutukset. Pitäisi esim. arvioida, lisääntyisivätkö laatuvirheriidat ja niiden ratkaisuvaikkeudet, jos omakotitalo on myyty useita kertoja maakaaren virhevastuuajana. Kyse on kuitenkin tavallisten ihmisten elämän keskeisimmästä juridisesta riita-asiasta, jonka merkitys sen kohteeksi joutuvien ihmisten elämässä on iso. Kyllästinen 2010, s. 10–14.

että malli on todellisuudessa mahdollista täytäntöönpanna yhdenvertaisesti tavalla, joka muistuttaa teoreettista mallia.

Perustuslain vaatimusten huomioon ottaminen havaitaan artikkeleissa vaikeaksi. Eduskunnassa käsitellään aina yksittäistä lakia, usein jopa sen yksityiskohtaa. Lakisidonnaisuuden ja yhdenvertaisuuden haasteet muodostuvat usein monen lain ja lainkohdan yhteisvaikutuksena. Silloin on vaikeaa huoltaa järjestelmää käsiteltäessä yhtä lakia perustuslakivaliokunnassa. Aina lainvalmistelussa ei edes havaita lakisidonnaisuuden tai yhdenvertaisuuden ongelmia, vaan ne huomataan vasta verotuskäytännössä. Verolain sivuuttaminen perustuslailla on vaikeaa. Perustuslakimyönteinen laintulkinta¹³⁷ on periaatteessa mahdollista, mutta se joudutaan kytkemään yksittäisistä tapauksista rakennettaviin prejudikaattisääntöihin ja harkintaohjeisiin. Silloin ratkaisujen tulkintaohjeiden yleistäminen kirjaviin ratkaisusta poikkeaviin asetelmiin on ongelmallista. Joka tapauksessa perustuslailliset haasteet, joita ei kunnolla ratkaista lainvalmistelussa, luovat ongelmia verotuksen ennustettavuuden kannalta.

4.4 Kansainvälisyys ja ristivaikutukset

Lisääntyvä kansainvälistyminen kasvattaa ristivaikutusongelmia. Kansainvälistymisen ongelmat voidaan tutkimusartikkelien pohjalta luokitella viiteen ryhmään, joista ensimmäinen muodostuu siviililaista. Varainverotuksen verolait on rakennettu Suomen muun oikeusjärjestelmän päälle, esimerkiksi perhe-, kiinteistö- tai yhtiöoikeuden keskeiset periaatteet huomioon ottaen. Joskus Suomessa kuitenkin verotetaan tapahtumia, joissa pohjana on ulkomainen vastaava sääntely, jonka logiikka ja ongelmien ratkaisutavat voivat poiketa suomalaisista. Silloin Suomen verolainsäädäntöä joudutaan soveltamaan sen perusrakenteille vieraaseen asetelmaan. Esimerkiksi ositus, perinnönjako ja osakeyhtiön varojenjakoa saatetaan toisessa maassa määritellä ja säätää eri tavalla kuin meillä. Suomen järjestelmä perustuu avio- liiton ja perinnön säätelyyn eri laeissa. Näin ei ole kaikkialla.¹³⁸ Lähtökohtaisesti ulkomaista verotuksen ulkopuolista sääntelyä kohdellaan soveltuvin osin samoin kuin suomalaista.¹³⁹ Kun pohjalla oleva yksityisoikeudellinen sääntely poikkeaa logiikaltaan oikeusjärjestelmästä, johon verojärjestelmä on rakennettu, on osin tulkinnallista jo se, mikä ylipäänsä on tuloa tai lahjaa ja mikä jotain muuta. Lisäksi voi olla

137 Tikka 1999, s. 983 ja Määttä 2014, s. 146.

138 Eri maiden omaksumia lainsäädäntöratkaisuja voi vertailla Euroopan komission ylläpitämässä Euroopan oikeusportaalissa. Perheoikeuden alalla monissa Euroopan unionin maissakin on omaksuttu huomattavasti Suomesta poikkeavia lesken aseman turvaamistapoja. Esim. vauraille suomalaisille varsin yleisessä asuinvaltiossa Ranskassa leskellä on aviovarallisuussuhteiden selvittämisen jälkeen vielä perintöoikeus, joka riippuu osin siitä, ovatko lapset yhteisiä. Euroopan oikeusportaali: Perheoikeus: Yleistä – Ranska, kohta 4.

139 Verohallinto VH/1527/00.01.00/2019, kohta 5.3.

epäselvää tai osapuolten kesken riitaista myös se, minkä valtion lainsäädäntöä tilanteeseen sovelletaan tai mikä kyseisen lainsäädännön oikea tulkinta on. Esimerkiksi perintöoikeuden osalta lainvalintaa lisäksi ohjataan myös eurooppaoikeudessa.¹⁴⁰ Nämä kysymykset joudutaan aina ratkaisemaan ensin. Silloin ensimmäisen vaikean haasteen voivat luoda jo nämä kysymykset: mikä on oikea sovellettava ulkomainen laki, mikä sen sisältö on ja mihin se Suomen verojärjestelmässä rinnastuu.¹⁴¹ Tämä luo ristivaikutuksen kansallisen sääntelyn kanssa.

Ulkomailla voi olla myös Suomen oikeusjärjestelmälle vieraita varallisuuseriä.¹⁴² Kun Suomella on verotusoikeus tällaiseen omaisuuteen, Suomen verolainsäädäntöä joudutaan soveltamaan ilman että kansallinen vastaava omaisuutta koskeva sääntely olisi käytettävissä verrokkina.¹⁴³ Silloin siviili- ja verolain yhteensovituksen ristivaikutushaaste kasvaa.

Toinen kysymys on Suomen kansallinen sääntely kansainvälisten tilanteiden verotusoikeudesta. Esimerkiksi tulon tai lahjan verottaminen vaatii, että Suomella on Suomen kansallisen verolainsäädännön mukaan verotusoikeus luovutukseen. Kaikissa varainverotuksen laeissa säädetään itsenäisesti kansainvälisestä verotusoikeudesta. Lisäksi kansallinen verolainsäädäntö voi säätää ulkomaisen veron huomioimisesta esimerkiksi veron hyvityksenä. Hyvitykselle on usein ehtoja, joiden täyttymistä joudutaan arvioimaan ja jotka voivat olla tulkinnallisia. Suomen verotusoikeuden tunnistaminen ja ulkomaisen veron huomioiminen luovat ristivaikutuksen kansalliseen sääntelyyn. Esimerkiksi ulkomaisen veron hyvityksen laskusäännöt voivat olla vaikeasti yhteensovitettavia tarkasti määriteltyjen erityissääntöjen kanssa. Vaikutusta voi olla myös toiseen suuntaan: jos liiaksi keskitytään siihen, miten ulkomaisia erityiskysymyksiä pitää ratkaista, voi jäädä kunnolla selvittämättä, mikä varsinaisesti on kansallisen sääntelyn oikea tulkinta ja onko siinä liikkumavaraa. Silloin eurooppaoikeusmyönteisen tulkinnan mahdollisuus voi unohtua.

Kolmas arvioitava ongelmaryhmä on verosopimusten vaikutus. Kun luovutus on Suomen verojärjestelmän logiikassa verovelvollisuuden synnyttävä ja Suomen sisäisen lainsäädännön mukaan Suomella on siihen verotusoikeus, arvioidaan erikseen, tarkentaako verosopimus verotusoikeutta tai veron hyvittämistä. Siten esimerkiksi luovutuksen verottaminen kansainvälisessä asetelmassa voi kohdata kolme muiden ongelmien päälle tulevaa ristivaikutusten arviointia: 1) ulkomaisen verotuksen ulkopuolisen sääntelyn vaikutus Suomen verojärjestelmässä, 2) Suomen verotusoikeus kansallisessa lainsäädännössä ja 3) verosopimuksen mahdolliset vaikutukset.

140 Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) N:o 650/2012, annettu 4 päivänä heinäkuuta 2012, toimivallasta, sovellettavasta laista, päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta ja virallisten asiakirjojen hyväksymisestä ja täytäntöönpanosta perintöasioissa sekä eurooppalaisen perintötodistuksen käyttöönnotosta.

141 Lainvalintaa koskevista kysymyksistä yleisesti: Koulu 2005, s. 43–76.

142 VM 2018, kohta 5.6.

143 Mikkola 2018b.

Neljäs ristivaikutusten kansainvälinen ongelmaryhmä ovat ohjaavan veropoliitiikan välineet ja tarkat erityissäännöt. Lähtökohtaisesti eurooppaoikeuden liikkumisvapaudet ja syrjimättömyyskielto edellyttävät, että ulkomaisia tilanteita ja omaisuuseriä pitää käsitellä samalla tavoin kuin kotimaisia. Siten erilaisia verotukia ja -sääntöjä joudutaan soveltamaan myös kansainvälisissä tilanteissa.¹⁴⁴ Lisäksi eurooppaoikeudessa on käytössä niin kutsuttu valtontukikielto. Se estää valikoivien veroetujen antamisen suomalaisille toimijoille kilpailun vääristämiseksi. Rakenteseen kuuluu niin kutsuttuja *de minimis* -tukia, joita voi antaa erikseen säädetyissä eurorajoissa. Näiden tukien antaminen edellyttää, että niiden määrää seurataan eurooppaoikeuden sääntöjen mukaisesti.

Ohjaavan veropoliitiikan rakenteet ja verotuksen erityissäännöt havaitaan tutkimusartikkeleissa Suomen oikeusjärjestelmää ja Suomessa sijaitsevaa omaisuutta ajatellen rakennetuiksi. Esimerkiksi verotukia on rakennettu pohjautuen tekijöihin, jotka ovat olemassa vain Suomessa sijaitsevalle omaisuudelle, esimerkiksi arvostuslain mukaiset arvot.¹⁴⁵ Kun lainsäädäntö perustuu vain Suomessa esiintyvään ilmiöön, on sääntelyä vaikea soveltaa ulkomaiseen omaisuuteen. Tarvitaan luovia ratkaisuja, joilla sääntelyä voidaan soveltuvin osin käyttää.¹⁴⁶ Tietoa kohdeomaisuudesta myös on vaikeampi saada kansainvälisessä kuin kotimaisessa tilanteessa. Tämä vaikeuttaa verotukien ja erityissääntöjen ehtojen täyttymisen tunnistamista ja seuraamista. Tältä osin kansainvälisen tiedonsiirron määrään ja tarkkuuteen muodostuu ristivaikutus. Valtontukisääntely taas johtaa työläisiin seurantoihin, jotka monimutkaistavat sääntelyä ja luovat kasvavia täytäntöönpanokustannuksia. Valtiontuen edellytysten arvioinnissa on olennaista, millainen Suomen kansallinen verojärjestelmä on. Yleinen verojärjestelmä on niin kutsuttu viitejärjestelmä, johon verraten valtiontuen syntymistä arvioidaan. Jos kansallinen verojärjestelmä on monimutkainen ja tulkinnallinen ristivaikutuskokonaisuus, järkevän viitejärjestelmän määrittäminen on vaikeaa.

Viides ongelmaryhmä on se, että eri maat omaksuvat erilaisia tapoja pääoman verotukseen. Pääomia voidaan verottaa juoksevan tulon verotuksena, luovutusvoittoina, perintö- ja lahjaveroina, varallisuusveroina sekä varainsiirto- ja leimaverotuksena. Riippumatta siitä, mitkä veromuodot valitaan, ne muodostavat ristivaikutuskoko-

144 Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen ratkaisut 17.1.2008, asia C-256/06 ja 25.10.2007, asia C-464/05 sekä ECLI:EU:C:2018:940.

145 Esim. PerVL 55 §:n huojennus ja metsälahjavähennys perustuvat Verohallinnon vahvistamiin pellon ja metsän arvoihin, joita vahvistetaan vain Suomen kunnille: Verohallinto A211/200/2017 ja A212/200/2017. Tuoreemmassa metsälahjavähennyksessäkin nimenomaan haluttiin sitoa verotuki tuottopotentiaaliin. HE 158/2016 vp, kohta 3.2.2.

146 Esim. vakuutus tuotteiden perintöverotuksessa ulkomaisia vakuutus tuotteita lähtökohtaisesti kohdellaan samoin kuin kotimaisia. Tuotteiden verokohtelun ratkaisee luonne, ei nimi. Usein verovelvollinen joutuu selvittämään ulkomaisten tuotteiden sisältöä, kun vakuutus- ja verolainsäädäntö ei ole samalla tavoin synkronoitu kuin kansallisen tason vakuutus tuotteissa on asianlaita. Verohallinto A56/200/2018, kohta 7.

naisuuden, johon joudutaan sovittamaan arvonnousujen verotus ja tavanomaiset omaisuudensiirtoasetelmat, kuten kaupat, lahjat, kuolemat ja avioerot. Eri maiden omaksumat vero- ja oikeusjärjestelmät vaihtelevat. Myös verotuksen tasot vaihtelevat suuresti, mistä aiheutuu vaikeuksia määrittää, miten ristivaikutuksia sopeutetaan verojärjestelmissä, joiden perusrakenteet ovat erilaiset.

Esimerkiksi vainajan omaisuus voi kuolintilanteessa kohdata eri maissa erilaisia veroja.¹⁴⁷ Suomessa kullakin perillisellä verotetaan hänen perintöosuutensa osakaskohtaisena jako-osaverona. Vero lasketaan omaisuuden käyvästä arvosta, ja veroasteikko alkaa melko matalista alarajoista. Perintöverotuksessa käytetty arvo antaa peritylle omaisuudelle hankintamenon luovutusvoittoverotukseen. Yhdysvalloissa¹⁴⁸ ja Saksassa on käytössä perintövero, mutta sen maksuvelvollisuus alkaa aivan eri mittaluokan perinnöissä. Suomen osakaskohtaisesta jako-osaverosta poiketen joissain maissa määrätään kuolinpesälle jäämistövero.¹⁴⁹ Ruotsissa perintöveroa ei ole, mutta kuolema ei luo luovutusvoittoverotukseen hankintamenoa, vaan perittävän hankintameno siirtyy. Virossakaan ei ole perintöveroa, mutta perityn omaisuuden hankintameno on pääsääntöisesti nolla. Kanadassa kuolema realisoi luovutusvoitot kuolinhetken käypiin arvoihin. Portugalissa käytössä on varainsiirtoveron kaltainen vero jäämistösaannoille.

Kaikkien näiden maiden kanssa Suomella ja suomalaisilla on yhteyksiä. Silloin syntyy määrittelyvaikeuksia esimerkiksi siitä, millainen toisen järjestelmän vero kuuluu vähentää Suomen perintöverosta,¹⁵⁰ millainen ulkomainen vero voisi perintöverotuksessa olla pesän varoista tehtävä vähennys piilevänä tai kuoleman realisoimana verovelkana¹⁵¹ tai mikä on sellainen ulkomainen perintövero, jossa käytetty arvo rinnastuu Suomen perintöverotuksessa käytettyyn arvoon niin, että se antaa hankintamenon luovutusvoittoverotukseen.¹⁵² Määrittelyt ovat vaikeita, koska verojärjestelmien rakenteet, asteikot ja veropohjat ovat aivan erilaisia.¹⁵³ Ratkaisevaa ei voine olla veromuodon nimi, vaan tosiasiallisen sisällön rinnasteisuus Suomen järjestelmään.

147 Linnakangas – Juanto 2016, kohta 4.4.2 ja Andersson 2010.

148 Yhdysvalloissa on hiljattain tehty perintöverouudistus. Linnakangas 2018a.

149 Veromalleista EU-alueella ja niiden kaksinkertaisen verotuksen ongelmista: Copenhagen Economics 2011.

150 Verohallinto A118/200/2015, kohta 4.10.1.

151 Verohallinto A121/200/2018, kohdat 4.11, 5.8 ja 6.1.

152 Verohallinto A212/200/2015, kohta 11.1. Nykänen – Rabinä 2013, s. 108–110.

153 Suomeen voi esim. muuttaa henkilö, joka on perinyt asunnon, jonka hän myy. Yhdysvaltalaisen tai saksalaisen saanto on teoriassa voinut kohdata perintöveron, jonka vapaasat ovat suhteessa Suomeen aivan toisessa mittakaavassa ja siten vero on nolla euroa. Ruotsalaisen tai virolaisen maahanmuuttajan saanto taas ei ole ollut teoreettisen perintöveron kohteena. Kukaan näistä perijöistä ei ole maksanut mitään veroa, mutta onko saksalaiselle ja yhdysvaltalaiselle muodostunut perintöverotuksessa käytetystä arvosta hankintameno?

Kokonaisuutena tutkimusartikkelien osoittama Suomen varainverotuksen rakenteen monimutkaisuus ja tulkinnallisuus vaikeuttaa järjestelmän sopeuttamista kansainvälisyyden vaatimuksiin. Kansainvälinen verotus luo väistämättä verojärjestelmään monimutkaisen ristivaikutuskerroksen, jonka hallitseminen vaikeutuu, jos kansallinen verojärjestelmä on monimutkainen ja tulkinnallinen. Lisäksi ristivaikutukset vaikuttavat siihen, millainen oikeusvertaileva tutkimus on mielekästä ja hyödyllistä hyvän veropolitiikan rakentamisessa. Verojärjestelmä on kokonaisuus, joka rakentuu kansallisen muun oikeusjärjestelmän päälle. Arvioitaessa Suomen verojärjestelmän neutraalisuutta, oikeudenmukaisuutta, tehokkuutta ja ennustettavuutta tulee arvioida kokonaisuutta. Sama on tilanne muissakin maissa.¹⁵⁴

Kansainvälisesti yksittäisiä verotustilanteita tai veromuotoja ei ole viisasta vertailla ottamatta huomioon vero- ja oikeusjärjestelmää niiden ympärillä.¹⁵⁵ Jos yksittäisessä kysymyksessä tehdään sama sääntelyratkaisu kuin toisessa maassa mutta muu järjestelmä on täysin erilainen, ei tosiasiallisesti tehdä samaa ratkaisua kuin toisessa maassa on tehty.¹⁵⁶ Silti kansainvälisiä vertailuja tarvitaan ja voidaan hyödyntää. Vertailu tulee tehdä monesta näkökulmasta, tunnistuen erilaisia ristivaikutuksia ja kunkin maan pääomaverotuksen kokonaisuus.¹⁵⁷ Yksittäisistä kapea-alaisista tutkimuksista tai asetelmista ei voi tehdä laajoja päätelmiä eri veromallien hyödyistä ja haitoista.¹⁵⁸

154 Auerbach 2013, s. 37–38.

155 Kun esim. Ruotsissa ja Norjassa luovuttiin perintöverosta, tuli ratkaistavaksi moninaisia yksilöllisiä sopeutuskysymyksiä suhteessa maiden muuhun oikeus- ja verojärjestelmään. Esim. Silfverberg 2005 ja Zimmer 2014. Perintö- ja lahjaverolla voi olla erilaisia veropoliittisia tavoitteita, jotka ovat sidoksissa tuloverojärjestelmään. Kaplow 2001. Myös ristivaikutusten hallinta on sidoksissa siihen, millaisia veropoliittisia tavoitteita veromuodolle kussakin maassa asetetaan. Vastaavasti esim. kehittymätön ja aukollinen veropohja pääomatulo-, luovutusvoitto- tai perintö- ja lahjaverotuksessa voi olla painava näkökohta jonkinlaisen varallisuusveron puolesta. OECD 2018, s. 54–57 ja 70–71 sekä O’Reilly 2018, kohta 4.3. Tämäkin kuvaa sitä, että pääomaverotus on kokonaisuus ja sitä pitää arvioida kokonaisuutena.

156 Vedottaessa esim. sukupolvenvaihdosten verotukseen Ruotsissa pitäisi vertailukohdan olla koko Ruotsin yritys- ja pääomaverotuksen kokonaisuus, ei sen yksi valittu osa. Ruotsin yritysverotuksen kehityksestä esim. Henrekson 2017 ja laajemmasta kehityksestä Stenkula 2014. Kehityksen suunnasta käytävästä keskustelusta esim. Hansson 2017 ja Lodin – Englund 2017.

157 Esim. pääomatuloverotuksen peruselementitkin vaihtelevat paljon OECD-maissa ja kehittyvät lisäksi osin eri suuntiin. Harding – Marten 2018. Jos vertailu viedään pääsäännöistä ristivaikutusten kannalta tärkeisiin hienojakoisempiin sääntöihin ja yhteisvaikutuksiin muihin pääomaveromuotoihin, järjestelmät eroavat yhä voimakkaammin.

158 Husan luokittelussa veropoliittinen oikeusvertailu asettuu yleensä lähinnä ensimmäisen asteen vertailuksi, jossa etsitään malleja oman oikeuden kehittämiseen tai kritiikkiin, tai toisen asteen vertailuksi, jossa etsitään toimivinta ratkaisua jonkin useissa järjestelmissä esiintyvän oikeudellisen ongelman ratkaisemiseksi. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi tulee riittävästi ymmärtää, millaisia ristivaikutuksia toisen valtion verojärjestelmässä oikeasti on ja miten ne on ratkaistu. Jos yksittäinen pieni asia ratkaistaan samalla tavoin kuin toisessa maassa mutta vero- ja oikeusjärjestelmä muutoin on aivan erilainen, ei ole tehty samaa ratkaisua kuin toisessa maassa. Husa 2010.

4.5 Näyttövaikeudet

Useissa tutkimusartikkeleissa havaittiin aineellisten ja näytöllisten kysymysten ristivaikutussuhteita. Varainverotuksessa muodostuu arvostamiskysymyksiä esimerkiksi omaisuuden kokonaisarvon tai sen jakautumisen osalta. Arvostamiseen Verohallinto on antanut yhtenäistäviä ohjeita.¹⁵⁹ Erityisesti tuotto- ja substanssiarvon käyttö havaittiin monessa artikkelissa ongelmalliseksi, kun osana verotettavaa järjestelyä yrityksen tase tai rakenne muuttuu. Maatilaverotuksessa verojärjestelmän monimutkaisuus luo kannusteita kauppahinnanjaon järjestelyihin. Tämä lisää aineellisia tulkintaongelmia ja vaikeuttaa ristivaikutusten hallintaa.

Varainverotuksen ratkaisutilanteilla on pitkä historia. Ratkaisuihin vaikuttavat joko vuosia sitten tapahtuneet asiat, esimerkiksi hankintameno, yksityisnostot ja metsävähennyksen käyttäminen, tai tulevat toimet luovutustapahtuman jälkeen, kuten yritystoiminnan jatkaminen, perintöverotuksen perusteoikaisuyiden muodostuminen tai sulkusäännösten realisoituminen. Menneisyyden muistaminen ja tulevaisuuden arvaaminen, tai tulevaisuuteen varautuminen, luovat näyttöhaasteita. Haasteita kasvattaa se, että varainverotuksen dokumentointivelvollisuudet eivät ole tarkkoja ja kattavia. Siksi on kirjavaa, muodostuuko luotettavia tietovirtoja, joihin ristivaikutusten hallinta voidaan rakentaa – esimerkiksi muuta kuin verotusta varten kerättyjä rekisteritietoja tai luovutusten sekä niiden kohteiden ja ehtojen listauksia. Jos tällaisia tietovirtoja muodostuu, ratkaisutilanne näyttäytyy aivan erilaisena kuin perustettaessa ratkaisut yksilöllisiin tapauskohtaisiin tietoihin. Lainsäädäntötekniikka vaikuttaa siihen, millaisia näyttötarpeita muodostuu. Sidotaanko esimerkiksi verotuki ehtoihin, joista on helposti saatavissa luotettavaa tietoa?

Varainverotuksessa näyttövaikeuksien erityispiirteenä on, että selvityshalukkuus voi vaihdella merkittävästi samankin kysymyksen kohdalla. Esimerkiksi saman luovutuksen osapuolilla saattaa olla erilainen selvittämismotivaatio tai samankin verovelvollisen selvitysmotivaatio saattaa syttyä vasta, kun hän ymmärtää selvityksistä jossain verotusvaiheessa koituvan hyödyn. Tässä vaiheessa asiakirjoja, kuitteja ja muuta selvitystä voi olla vaikeampi löytää kuin aiemmin. Veropolitiikassa pitäisi varoa malleja, joiden keskeinen ehto tai laskuperuste on vaikeasti näytettävissä. Esimerkiksi arvioitaessa muiden verojen poiston rahoitusta vakituisen asunnon luovutusvoittoverovapaudesta luopumisella pitää arvioida, kuinka luotettavasti ja yhdenmukaisesti omakotitalojen hankintamenot voidaan selvittää.¹⁶⁰ Jos hankinta-

159 Arvostamisen yhtenäistämiseksi Verohallitus antoi jo vuonna 1994 ohjauskirjeen (5067/36/94) lääninverovirastoille. Se vaikuttaa nykyisten ohjeiden taustalla, ja sen pohjalta annettiin myös lääninverovirastoista paikallisia ohjeita ennen valtakunnallista ohjetta.

160 Käytännössä hankintameno määrittäminen voi tapahtua arvioimalla. KHO 1989 B 532 ja Nykänen – Rabinä 2013, s. 85.

menon virhe on noin 5 % luovutushinnasta, sen verovaikutus nykyisellä pääomatu-loverokannalla vastaa nykyistä asunto-osakkeiden varainsiirtoveroa.

Tietopohjan luotettavuus ja näyttökysymykset pitäisi huomioida myös talous-tieteessä matemaattisia malleja rakennettaessa. Usein pohjana käytetään Verohal-linnon tietokantoihin perustuvaa tilastotietoa,¹⁶¹ josta ei voi ilmetä asioita, joissa Verohallinnon käytettävissä oleva tieto on ollut väärää esimerkiksi näyttövaikeuk-sien tai valvontakohdennusten vuoksi. Tällaiset epävarmuudet tilastoissa pitäisi aina selvittää.¹⁶²

Asiaa voidaan havainnollistaa PerVL 55 §:n sukupolvenvaihdoshuojennuksen kautta. Nykyisin huojennuksen jälkeen maksettava vero lasketaan arvostuslain nettovarallisuuteen perustuvasta arvosta, ei käyvästä arvosta. Jos yritystoimintaa aiotaan pitkäaikaisesti jatkaa, käyvällä arvolla on merkitystä lähinnä täyden huo-jennuksen saamiseen lahjanluonteisessa kaupassa. Erityisesti isoissa yhtiöissä har-voin vaaditaan jatkavalta sukupolvelta läheskään näin korkeaa kauppahintaa. Siksi verovelvolliset yleensä melko helposti ja oikaisuja tekemättä hyväksyvät tuotto- ja substanssiarvon keskiarvon yrityksen arvoksi. Myös veroriski arvostusvirheessä on pieni. Se vaikuttaa korotetun maksuunpanon määrään jatkoluovutuksissa. Jos jat-koluovutuksesta lasketaan luovutusvoitto, mahdollisimman korkeaan arvoon tehty korotettu maksuunpano on yleensä verovelvolliselle edullinen, koska oikaistu arvo muodostaa hankintamenon luovutusvoittoverotukseen.¹⁶³ Siksi yritysten käyvistä arvoista riidellään nykyisin melko vähän, ja hallintomenettely on melko kevyttä, jos huojoennus soveltuu. Jos huojoennusta ei olisi tai se laskettaisiin käyvistä arvoista, tilanne olisi luultavasti aivan toinen. Verohallintoon toimitettaisiin paljon tarkem-pia arvostuslaskelmia, esimerkiksi kassavirta-analyysyjä, ja oikomiseriä tuotto- ja substanssiarvoon.¹⁶⁴ Myös verovalvonnan riskien hallinta muuttuisi täysin. Siksi

161 Kansantaloustieteessä usein luotetaan Verohallinnon rekisteritietoihin. Eerola 2017, s. 263–264.

162 Julkisesti rahoitettujen tilastojen ja niiden tietoaineistojen tulee olla luotettavia ja relevantteja. Taloudellisen tutkimustoiminnan taas pitäisi tukea päätöksentekoa, joka vastaa Suomen kansantalouden tärkeimpiin haasteisiin. Määttä 2019, kohta 1.6.

163 Verokonsultitkin ovat todenneet, että huojennuksen vaatimisen järkevyyttä on nykyisin syytä pohtia. Lakari 2018, kohdat 4 ja 5. Lakari näkee tilanteen veropoliittisesti osin ongelmallisena: *Huojennussäännösten toimivuus ja tarkoitus edellyttää sitä, että huojoennusta voidaan vaatia turvallisesti ja että huojoennus on varmuudella aito huojoennus.* Kyseessä on kuitenkin merkittävä verotuki. Verotuen tarkoitus ei ole varmuudella keventää joidenkin verotusta vaan aikaansaada positiivisia yhteiskunnallisia vaikutuksia. Positiivinen yhteiskunnallinen vaikutus voi olla se, että aidoissa yritystoiminnan sukupolvenvaihdoksissa jatkava yrittäjä ei kohtaa kohtuuttomia lahjaveroseuraamuksia. Verotuen tarkoitus ei ole varmistaa sitä, että yritysomaisuutta saava kaikissa tilanteissa kohtaa muita kevyemmän verotuksen, vaikka myisikin vastikkeetta saamansa yrityksen. On positiivista, jos ennen huojoennuksen vaatimista pohditaan, onko tarkoituksenmukaista jatkaa itse pitkäjänteisesti vai myydä yhtiö. Korotettu maksuunpanokaan ei ole kohtuuton jo siksi, että silloinkin on saatu merkittävä korkeoetu esim. suhteessa PerVL 52 §:n mahdollisuuteen lykätä veronmaksua korkoja maksaen.

164 Harri Seppänen on kirjoittanut sarjan artikkeleita yrityksen arvostamisesta suhteessa PerVL 9 §:n käyvän arvon käsitteeseen arvonmäärittäjän näkökulmasta. Seppänen 2018a, b ja c sekä 2019. Niissä

staatitset laskelmat, joissa huojennuksen suuruus lasketaan nykyisten vahvistettujen käypien arvojen kautta, eivät aina anna luotettavaa kuvaa siitä, millainen todellisuus olisi, jos käyvän arvon merkitys olisi suurempi.¹⁶⁵ Vakuuttava vaikutusarvio yhdistäisi taloustieteeseen oikeudellisen ratkaisutilanteen ja sen näyttöhaasteet monipuolisesti ja kattavasti.

4.6 Täytäntöönpanovaikeudet koneellistuvassa verovalvonnassa

Verohallinnon tulossopimukset ja muu Verohallinnon toiminnanohjaus lähtevät siitä, että verotusta pitäisi koneellista. Tavoitteina ovat verotuksen tehostaminen ja kustannussäästöt.¹⁶⁶ Silloin tietokoneilla voitaisiin seuloa veroriskejä ja yhdenvertaisella puuttumattomuusperiaatteen¹⁶⁷ soveltamisella määrittää, mihin veroriskeihin puututaan valvontatoimin.¹⁶⁸ Hallinnon yleiset oikeusperiaatteet edellyttävät, että valvonta järjestetään hyväksyttävien valintaperustein.¹⁶⁹

Tutkimusartikkelien havaintojen mukaan varainverotuksen lainsäädäntö tukee verotuksen täytäntöönpanotavoitteita huonosti. Sääntely on täynnä tulkinnanvaraisia asetelmia, joita ei voida pelkistää tietokoneille sopiviksi numeraalisiksi valvontatehdoiksi tai joko/tai-kysymyksiksi, joita olisi mahdollista seuloa monin hakuehdoin. Järjestelmä päinvastoin on täynnä tilanteita, joissa vaaditaan tapauskohtaisia kokonaisarvioita ja käsin tehtäviä monimutkaisia ja virhealttiita laskutoimituksia. Monien asioiden valvontaan ei myöskään ole saatavissa luotettavia muuta tarkoitusta varten luotuja tietovirtoja, kuten toisten viranomaisten rekisteritietoja.

Siltä osin kuin verovalvonnassa voidaan käyttää tietokoneita, joudutaan ohjelmoinnit usein perustamaan Verohallinnon tulkintoihin oikeustilasta, kun tukevia oikeuslähteitä ei ole. Silloin ohjelmoinnit joudutaan perustamaan epävarmaan tietoon ja KHO:n ratkaisut voivat johtaa suuriin tarpeisiin muokata järjestelmien koodausta. Kun koodausten kustannukset ovat merkittäviä suhteessa varsinaiseen verointressiin, verotuksen tehokkuus laskee. Lisäksi varainverotuksen ristivaikutustilanteista muodostuu usein tiedonsiirtotarpeita toisille verovuosille, toisiin veromuotoihin ja monille verovelvollisille. Erityisesti näin on suunnitelmallisissa verosuunnittelujärjestelyissä ja monenkeskisissä oikeustoimissa, kuten perin-

muun ohessa esitetään monenlaisia arvonmäärityksen menetelmiä ja vertaillaan niitä Verohallinnon kaavamaiseen ohjeeseen. Nämä kysymykset eivät nykyisin ole käytännön verotustyössä kovin merkittäviä juuri PerVL 55 §:n vuoksi. Jos käyvän arvon merkitys yritysvarallisuudessa kasvaisi, tilanne olisi aivan toinen.

165 Silti staatittia lukuja käytetään esim. verotuen määrää laskettaessa. HE 175/2016 vp, kohta 1.1.6.

166 VTV 2017 ja VM/VH 2017. Tulsohjausjärjestelmästä yleisemmin: Myrsky 2013b.

167 Linnakangas 2017b.

168 Työmenetelmäohjeiden, valikointiehtojen ja puuttumisrajojen kehityksestä: Iivonen 2011, s. 196–207.

169 OKV/1757/1/2017.

nönjaoissa. Näiden tiedonsiirtojen luominen ja hallinta aiheuttaa moninaisia ongelmia.

Päätökset pitää myös perustella riittävällä tarkkuudella.¹⁷⁰ Tehokkuutta voidaan parantaa, jos tiettyjä perusteluita voidaan ohjelmoida tietokonesovelluksiin valmiiksi. Tämä on kuitenkin mahdollista vain silloin, kun ratkaisutilanne on selvä ja toistuva eikä laajasti sidottu yksilöllisten olosuhteiden arviointiin.¹⁷¹ Käytetty sää-döstekniikka ratkaisee, kuinka paljon perusteluja voidaan koneellistaa.¹⁷²

Tutkimusartikkeleissa havaittu aineellinen lainsäädännön monimutkaisuus ja tulkinnallisuus sekä asioiden jääminen laajasti oikeus- ja verotuskäytännössä ratkaistavaksi vaikeuttavat vakavasti verotuksen toimenpanon koneellistamis- ja tehostamistavoitteita. Nämä tavoitteet on asetettu varsin laajalla yhteiskunnallisella yksimielisyydellä.¹⁷³

4.7 Tyypillisiä ristivaikutusongelmien syitä

Vaikeiden ristivaikutusten muodostumista voidaan tutkimusartikkelien havaintojen pohjalta tyypitellä.

Verotustapahtuman määrittelyhaasteet

Monissa omaisuserissä omistussuhteita voi muokata muutoin kuin perinteisellä kauppa- tai lahjakirjalla. Silloin nousee määrittelyvaikeuksia jo ratkaistaessa sitä, muodostuuko järjestelyssä verotettava saanto, esimerkiksi kauppa tai lahja. Jos syntyy, voi seuraava kysymys olla: muodostuuko järjestelyssä sekasaanto, johon sovellettaisiin ¾-sääntöä ja sen monimuotoisia jatkoseuraamuksia, vai erilliset vastikkeellinen ja vastikkeeton saanto, joiden veroseuraamukset määritetään erikseen? Vaihtoehtojen edullisuus vaihtelee eri tilanteissa.¹⁷⁴

Verotustapahtuman määrittelyhaasteen aiheuttavissa järjestelyissä omaisuus ja oikeudet siihen muuttuvat suhteessa toimenpiteitä edeltäneeseen tilanteeseen. Usein

170 Määttä 2014, s. 5–8.

171 Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on kritisoinut osaa verotusmenettelyn automaatiomenettelyistä: EOAK/3393/2017 ja EOAK/3116/2017.

172 Voutilainen 2008, kohta 4.4. Veroilmoituksesta poikkeavia verotuspäätöksiä ei saa tehdä kokonaan koneellisesti. Koneellisesti voidaan tehdä päätösluonnos perusteluineen, jonka virkailija tarkistaa ja toteaa oikeaksi. Jos järjestelmä toimii, virkailijalta vaaditaan vain yksi hyväksyvä tallennus. Yleisluonteisempaa pohdintaa automatisoidun päätöksenteon suhteesta hallinto-oikeuteen: Hirvonen 2018.

173 VTV:n mukaan verojärjestelmän selkeyteen, tehokkuuteen ja automaattisen täytäntöönpanon edellytyksiin tulisi kiinnittää huomiota veromuutoksia tehtäessä. VTV 2018.

174 Tyypiesimerkkinä maatalan sukupolvenvaihdos, jossa lahjanluonteinen kauppa johtaa yksityiskäyttöönoton tuloutuksiin maatalousirtaimesta, mutta täysin vastikkeeton saanto ei aiheuta yksityiskäyttöönottoja. Verohallinto A262/200/2017. Vastaavasti metsävähennyksen käyttäytyminen on kirjavaa. Verohallinnon ohjeessa A57/200/2017 kohdassa 4.9.4 korostetaan, että vaikutukset ovat erilaisia ja asiakirjoissa pitäisi huolellisesti kirjata, mitä on tarkoitettu.

taustalla on joustavaa siviilioikeudellista sääntelyä, jonka peruslogiikka on kolmannen suojaus tai riidanratkaisu. Sopimusvapaus on usein laajaa, ja verotuksessa joudutaan hakemaan järjestelyille luonnetta joko omaisuuden saantona, omistuksen tarkentumisena tai näiden sekoituksena.

Omaisuserän laadullinen muutos omistusaikana

Juoksevan tulon ja luovutuksen veroseuraamukset ovat yksinkertaisimmillaan, jos omaisuudella on selvä vuotuinen tuotto ja kohdeomaisuuden laadulliset ominaisuudet ovat vakaita. Esimerkiksi kiinteistö tuottaa vakaasti vuokratuloa, ja sen arvoon vaikuttavat kuluma ja korjaustoimet hallitaan poistoilla. Silloin on luontevaa verottaa juoksevaa vuokratuloa ja luovutuksen pääomavoittoja eri tavoin. Rajat ovat selvät ja luovutuksen kohdeomaisuus voidaan määrittää yksiselitteisesti.

Mitä laajemmin omaisuserä voi omistusaikana laadullisesti muuttua ilman omaisuudensiirtoveron realisoitumista, sitä moninaisempia haasteita kohdataan verotustapahtuman lopulta koittaessa. Artikkelien havaintojen mukaan varainverotuksen kohteena oleviin omaisuseriin liittyy laajasti laatumuutosmahdollisuuksia ja verotuksen hetkeen on mahdollista vaikuttaa merkittävästi.

Oikeustoimen monivaikutusisuus

Varainverotuksessa yksittäinen toimenpide vaikuttaa usein moneen verolajiin monella verovelvollisella. Silloin oikeudellista ratkaisua täytyy katsoa kokonaisuutena. On otettava huomioon kaikkien osapuolten ja veromuotojen vaikutukset. Omaisuudensiirron verotuksessa on aina sekä luovuttajan puoli että luovutuksensaajan puoli. Vaikutukset osapuolille voivat ilmetä samanaikaisesti, muutosverotusperusteena menneisiin veroasioihin tai tulevaisuudessa. Verotuksen perusteena oleva luovutus voi vaikuttaa usein myös kohdeomaisuuteen ja kohdeomaisuuden verotuksen seurannan erityispiirteisiin.

Monivaikutusisuuden hallinta vaatii johdonmukaisen luonteen määrittämistä oikeustoimille kaikkien osapuolten kaikessa verotuksessa. Usein osapuolten intressit ovat jännitteisiä ja sopimukset epäselviä ja vaikutukset ulottuvat moniin verolajeihin useina verovuosina. Vaikka osapuolille tai veromuodoissa olisivat usein edullisia erilaiset oikeustoimen luonnehdinnat, verotuksen kohteena on silti sama oikeustoimi, joka on luonnehdittava johdonmukaisesti.

Omaisuserän erityissäntöjen sovitus veromuotojen pääsääntöihin

Varainverotuksessa monet säännöt koskevat kaikkea kohdeomaisuutta. Perintöverotus perustuu laskennalliseen ositukseen ja perinnönjakoon. Alihintaisen luovutuksen jakoa lahjaan ja kauppaan hallitaan $\frac{3}{4}$ -säännöllä. Yhteislahja tekee monen henkilön saannosta yhden progressiiviselle veroasteikolle asetettavan lahjan ja määrättävästä lahjaverosta yhteisvastuullisen. Ulkopuolisten varojen käytössä muodostuu ositukseen ja perinnönjakoon vastikkeellinen luovutus. Esineen tai sen osan

luovutus toista esinettä vastaan on vaihtona molempiin suuntiin vastikkeellinen luovutus. Omaisuuden luovutushinnasta voidaan todellisen hankintamenon sijaan vähentää hankintameno-olettama. Tällaiset säännöt muodostuvat erityisillä lainkohdilla, avointen lainkohtien tulkintoina muodostuneina prejudikaattisääntöinä tai vakiintuneina verotuskäytäntöinä.

Lisäksi on omaisuuseräkohtaisia sääntöjä. Varainsiirtoverotuksessa asunto-osakkeen yhtiölaina rinnastetaan vastikkeeseen. Metsiin liittyy metsävähennys ja metsälahjavähennys. Maataloudessa on käytössä tasausvaraus ja omia jaksotussääntöjä. Henkilöyhtiöosuuden luovutusvoittoihin lisätään ylisuuria yksityisottoja. Osa-KEYHTIÖISSÄ pääomanpalautukset verotetaan tietyn edellytyksin luovutusvoittoina. Yksityisliikkeiden varojen luovutus on elinkeinotuloa, vaikka kyse on suoraan omistetusta henkilön omaisuudesta. Jotkin erityissäännöt koskevat laajempaa omaisuuseräjoukkoa mutta eivät kaikkea verotuksen kohteena olevaa omaisuutta. Esimerkiksi PerVL 55 §:n huojennus ja TVL 48 §:n sukupolvenvaihdosluovutusten verovapaus koskevat pääosin kaikkia maatiloja ja yrityksiä mutta eivät muuta omaisuutta. PerVL 55 §:n huojennus ei kuitenkaan koske pelkän metsän luovutusta eikä TVL 48 § yksityisliikkeiden luovutuksia. Muidenkin omaisuuserien kohdalla on valtavasti omaisuuseräkohtaisia tarkentavia sääntöjä.

Ristivaikutusasetelmat ovat vaikeita, kun sovitaan veromuotojen yleisiä sääntöjä omaisuuserien erityissääntöihin. Useat yleis- ja erityissäännöt tulevat sovellettavaksi samaan aikaan. Siksi sääntöjen tulkinnat täytyy voida sovittaa yhteen kaikkien muiden päällekkäin sovellettavien sääntöjen tulkintojen kanssa. Muodostuu vaikea ristivaikutuskokonaisuus, ja sen hallinta vaatii huolellista kartoitusta päällekkäin sovellettavaksi tulevista tilanteista. Näin voidaan välttää sääntöjen yhteisvaikutuksena looginen mahdottomuus, jossa vahvat oikeuslähteet olisivat ilmeisessä ristiriidassa. Siksi pitää etsiä yhteensovittavaa tulkintaa, jolla kaikki vahvojen oikeuslähteiden säännöt toteutuvat. Mahdollisuuksien mukaan ratkaisun pitäisi muutoinkin olla oikeudenmukainen ja järkevä. Tätä ehtoa ei aina pystytä toteuttamaan, jos lainvalmistelu ei ole ollut huolellista.

Vaiheittaisten toimien yhteensovittaminen

Tutkimusartikkelien havaintojen mukaan varainverotuksen verotuksen kokonaisuus muodostuu usein monen toimen seurauksena. Ensinnäkin joskus ajallisesti ja asiallisesti samassa yhteydessä tehdyt toimet kytkeytyvät toisiinsa ja niitä joudutaan arvioimaan kokonaisuutena. Toisen ryhmän muodostavat punnitut toimisarjat, joissa syntyy vaiheittain veroseuraamuksia ja jokainen toimi aiheuttaa seurannaisvaikutuksia seuraavassa toimessa. Kolmanneksi omaisuuserään voi suunnittelematta kohdistua erilaisia vaiheittaisia tapahtumia, jotka vaikuttavat myöhemmän tapahtuman verotukseen.

Vaiheittaisten toimien ristivaikutushallinnassa yhdistyy sattuman ja suunnittelun hallinta. Jotkin vaiheittaiset toimet ja niiden yhdistelmät syntyvät verotuksesta

riippumattomin ja sattumanvaraisin syin. Toisaalta vaiheittaisia toimia voidaan yhdistellä ja suunnitella. Ristivaikutusten hallinnassa pitää ottaa huomioon molemmat ryhmät. Usein ensin tapahtuu jotain verotuksesta riippumatonta (esim. kuolema tai avioero), ja sen jälkeen tehdään punnittuja toimia tai toimisarjoja.

Verotukien suhde sovelluspohjan monimuotoisuuteen

Verotukien taustalla on yleensä jokin perustavoite. Verotuen logiikka rakennetaan johtamaan perustilanteesta toivottuun tavoitteeseen. Ongelmia syntyy, kun verotuen soveltamista ja laskemista arvioidaan tilanteissa, joita verotukea säädettäessä ei tunnistettu ja ratkaistu. Ristivaikutus voi syntyä verotuen säätämisen jälkeen joko uutena ilmiönä tai lakina. Pysyvä verotuki säädetään tietyllä hetkellä vallinneeseen verojärjestelmään silloisine lakeineen ja oikeuskäytäntöineen. Kun maailma ja verojärjestelmä verotuen ympärillä muuttuvat, muuttuvat myös verotuen vaikutus ja kohdentuminen. Samalla esimerkiksi sulkusäännökset eivät välttämättä toimi tarkoitettusti. Siten verotuen soveltumisala ja suuruus eivät aina perustu rationaaliseen suunnitteluun ja tavoiteltuihin vaikutuksiin, vaan sattuman vaikutus korostuu.¹⁷⁵ Syntyy myös käyttäytymisvaikutuksia, jotka voivat kyseenalaistaa verotuen perustuslaillisen oikeutuksen. Ilmiö olisi pääosin helppo torjua. Jos verotuki säädetään määräaikaiseksi, sen jatkamisesta päätetään erikseen. Tällöin säädöshuoltotarpeet suhteessa edelliseen säätämishetkeen voidaan huomioida. Samalla perustuslakivaliokunnan käsittely mahdollistuu vaarantamatta verotuksen ennustettavuutta.

175 Ilmiötä voidaan havainnollistaa PerVL 55 §:n sukupolvenvaihdoshuojennuksen ja tonnistoverotuksen suhteella. Sukupolvenvaihdoshuojennus perustuu yhtiön nettovarallisuuteen. Tonnistoverolain 14, 36 ja 37 §:ien mukaisesti nettovarallisuuslaskennassa laivoista tehdään verojärjestelmän sallimat maksimipoistot. Käytännössä laivat tulevat poistetuksi paljon niiden taloudellista käyttöikää nopeammin. Siten yhtiöiden, joiden kirjanpidollinen oma pääoma on miljoonia positiivinen, nettovarallisuudet ovat usein negatiivisia. Tämä on perusteltua yhteisöverotuksen kannalta, sillä näin voidaan välttää epäasialliset verosuunnittelumahdollisuudet siirtymissä tonnistoverotuksen ja normaalin yhteisöverotuksen välillä. Tästä nettovarallisuuden käyttäytymisestä syntyy kuitenkin merkittäviä heijastuksia sekä henkilöömistäjien osinkoverotukseen että sukupolvenvaihdoksiin. Yhtäältä, osakkeen matemaattisen arvon ollessa nolla, kevennettyjä osinkoja ei saa. Toisaalta, jos negatiivinen nettovarallisuus asetetaan sukupolvenvaihdoshuojennuksen laskuperusteeksi sellaisenaan, kymmenien miljoonien laivojen lahjoittamisesta voi seurata 850 euron vero. Jos tonnistoverotettavaa yhtiötä omistetaan holdingyhtiön kautta, osinko- sekä perintö- ja lahjaverotuksen veroseuraamukset voivat merkittävästi muuttua, kun huomioitavaksi tulevat myös osakkeiden hankintamenot.

5 Ristivaikutusten hallinta erilaisissa toimijaroleissa

5.1 Verovelvollinen ja hänen avustajansa

Verovelvollisen on usein vaikea ymmärtää oikeustilakokonaisuutta. Varainverotus kohtaa ihmisiä usein kertaluonteisesti tai ainakin harvakseltaan. Silloin pitäisi osata uudessa tilanteessa tehdä oikeita valintoja monista vaihtoehdoista. Väärät valinnat ovat peruuttamattomia. Valinnoissa pitäisi osata ottaa huomioon, onko verojärjestelmään tulossa muutoksia, jotka kannustaisivat toimimaan tietyllä hetkellä. Kun verot kohtaavat verovelvollista pistemäisesti, jatkuvat muutokset veroprocenteissa ja -pohjissa ovat ongelma. Taloudellisesti samankaltaisessa asemassa olevien verovelvollisten verotuksen ankaruus ratkeaa sattumanvaraisin perustein luovutuksen ajankohdan vuoksi, eikä kohteluero perustu minkäänlaiseen horisontaaliseen tai vertikaaliseen oikeudenmukaisuuteen.

Verotuilla kannustetaan ihmisiä monenlaisiin asioihin.¹⁷⁶ Jos tuet ja niiden yhdistelmät ovat monimutkaisia, verovelvollisen on vaikea ymmärtää kokonaisuutta ja käyttää verotukia oikein. Jos varainverotuksen kohdeomaisuus ei ole erityisen arvokasta, on vaikeaa ostaa konsulttityötä. Arvokkaamman omaisuuden luovutuksia varten voidaan ostaa asiantuntijapalveluita. Silloin toisaalta vaihtoehdot muuttuvat yhä mutkikkaammiksi. Huolellisesta suunnittelusta huolimatta verovelvollinen voi helposti ymmärtää jonkin asian väärin. Hän voi myös kohdata verotuksesta riippumattoman ongelman, esimerkiksi avioeron, joka sotkee suunnitelmat ja luo uusia ristivaikutusongelmia. Verovelvollisen avustajan roolikin muodostuu hankalaksi, sillä häneltä vaaditaan laajaa ristivaikutusten hallintaa. Pitäisi esimerkiksi osata sekä perheoikeutta että maatilaverotusta, mahdollisesti vielä maataloustuki- ja eläkelainsäädäntöä. Lisäksi oikeustila voi olla epävarma, kun vahvoja, selkeitä oikeuslähteitä ei ole. Silloin varmoja neuvoja on vaikea antaa. Myös päämiehen kyky kuvata relevantit tosiseikat tilanteesta ja tulevaisuuden aikeista vaihtelee.¹⁷⁷

176 Verotukien käyttö kansalaisten ohjaamiseen on vanha toimintamalli. Suomen asuttamisen perusväline olivat verotuet. Seppälä 2009, s. 43–45.

177 Verosuunnittelun epävarmuuden lähteistä: Järvenoja 2015a, kohta 6.

5.2 Verohallinto

Tutkimusartikkelien havaintojen mukaan Verohallinto joutuu tekemään liikaa lain-säädännön tulkintatyötä ratkomalla ristivaikutuksia Verohallinnon ohjeissa.¹⁷⁸ Jatkuvasti joudutaan arvioimaan, mihin tulkintakysymyksiin on tarpeen ottaa julkinen kanta. Asiaan vaikuttavat yhtäältä verovelvollisten oikeutetut odotukset verotuksen ennustettavuudesta ja toisaalta Verohallinnon työntekijöiden tarve työohjeille.¹⁷⁹ Verovelvollisilla lähtökohtaisesti on enemmän oikeutettuja odotuksia tavanomaisiin tilanteisiin tai verotuksesta riippumattomiin erityistilanteisiin kuin erityisiin verosuunnittelujärjestelyihin, joista voi hakea ennakkoratkaisua.¹⁸⁰ Toisaalta mitä useammin ratkaistava kysymys esiintyy, sitä voimakkaammin verovirkailijat tarvitsivat asiasta työohjeen.¹⁸¹ Asetelma on pulmallinen, koska puutteellisen harkinnan pohjalta annettuja ohjeita on vaikea perua.¹⁸²

Varainverotuksen vaikutukset ovat moniulotteisia ja vaativat laajaa tiedonsiirtoa. Siksi ne ovat vaikeasti hallittavia organisaation¹⁸³ sisällä, kun tehtäviä keskitetään rajattuihin tehtäviin erikoistuneille virkailijoille.¹⁸⁴ Kokonaisuus ei myöskään tue tietotekniikan soveltamista verovalvontaan, kuten pitäisi tapahtua.

Yksittäisillä virkailijoilla on usein myös vaikeuksia osata niin monimutkaisia ristivaikutusketjuja eri verolajien ja -velvollisten välillä kuin varainverotuksessa muodostuu. Suuria vaikeuksia aiheuttavat myös ratkaisemisessa tarvittavat monimutkaiset laskelmat, mikä helposti johtaa virheisiin. Lisäksi monimutkaiset ristivaikutukset

178 Avoimet lain sanamuodot ovat tulkintahaaste muuallakin. Höglund 2012, s. 30–32.

179 Esimerkin tällaisesta pohdinnasta antaa Verohallinnon ohje VH/2674/00.01.00/2018. Ohjeessa melko laajasti käsitellään erilaisia hallintaoikeustilanteita, joissa kyse on tavanomaisesta hallintaoikeudesta tavanomaiseen kohdeomaisuuteen, esimerkkinä asunnot ja kesämökit. Näihin tilanteisiin laajalla verovelvollisjoukolla on selvä oikeutettu odotus. Ohjeen kohdassa 1 kuitenkin soveltamisala rajataan tilanteisiin, joissa hallintaoikeuden haltijan oikeudet vastaavat perintökaaren 12 luvun mukaisia oikeuksia. Jos halutaan luoda sopimuksin muunlaisia oikeuksia, ohje ei sellaisenaan sovellu. Samoin erilaiset noteeraamattoman osakeyhtiön osinkojärjestelyt rajataan ohjeen ulkopuolelle. Näissä yksilöllisemmissä järjestelyissä voidaan perustellusti odottaa, että verokohtelu tarvittaessa varmistetaan ennakkoratkaisulla.

180 Usein ohjeessa voidaan kuvata yleiseen ongelmaan yksi selvä ja sallittu reitti, jonka voi valita pelkäämättä ikäviä yllätyksiä. Silloin on vaikea nähdä, että ohjausta pitäisi laajentaa kaikkiin kuviteltavissa oleviin muihin toimintamalleihin, joita verosuunnittelussa saatetaan keksiä. Toki rutiiniluonteiset verosuunnittelurakenteet on hyvä kuvata, jotta kaikki verovelvolliset voivat niitä hyödyntää tasapuolisesti.

181 Salokoski 2016.

182 Linnakangas 2010b, s. 250–251. Joskus linjamuutoksia kuitenkin tehdään. Esim. Verohallinto A179/200/2013, kohta 5. Sillä korvattiin ohje 1582/345/2007, kysymys 5. Muutosta koskevaa kritiikkiä: Järvenoja 2015b. Helpommin voidaan korjata lasku- ja vastaavia virheitä. Esim. muuhun kuin huojennettavaan omaisuuden kohdistuva perintöveron osa PerVL 55 §:n huojennuksen laskennassa korjattiin. Verohallinto A67/200/2013, kohta 15.2.6 ja A57/200/2017, kohta 2.4.1.

183 Nykyisin Verohallinnon organisaatiossa on selvästi erotettu henkilö- ja yritysverotus ja toimialojen sisälläkin erikoistutaan. Organisaation taustasta: Lindgren 2010.

184 Myös kansainvälisesti keskustellaan erikoistumisen laajuudesta monimutkaisissa asiakokonaisuuksissa. Tällä nähdään myös puolueettomuutta parantavia vaikutuksia: Höglund 2012, s. 39–41.

luovat paljon tarvetta asiakasneuvonnalle. Kokonaisuutena ristivaikutusten hallinnan ongelmat vaikeuttavat Verohallinnon toiminnalle asetettujen strategisten tavoitteiden saavuttamista.¹⁸⁵ Verotusta ei saada tehostettua, verotus ei välttämättä ole reilua ja yhdenvertaista, eikä veronmaksuymönteisyys kehity positiivisesti. Verotuksen toimittamiselta edellytetään perinteisesti kustannustehokkuutta, yhdenvertaisuutta ja lakisidonnaisuutta.¹⁸⁶ Pahimmillaan mitään näistä tavoitteista ei saavuteta.

5.3 Valtiovarainministeriö

Lainvalmistelussa pitäisi huolellisesti kartoittaa kohteena oleva oikeustila. Poliittisesta päätöksenteosta pitäisi saada tavoitteet, joihin valmistelussa selvitetään toimivat keinot vertaillen useita vaihtoehtoja. Sen jälkeen pitäisi tehdä vaikutusarviot, joissa huolellisesti tunnistetaan lainsäädäntömuutosten vaikutukset.¹⁸⁷ Lisäksi pitäisi seurata oikeustilan kehittymistä ja tunnistaa säädöshuollon tarpeita.¹⁸⁸ Mahdolliset perustuslaillisesti tulkinnalliset asiat pitäisi avoimesti tunnistaa, perustella ja saattaa perustuslakivaliokunnan arvioitavaksi.¹⁸⁹

Suomi on kansainvälisesti sitoutunut edistämään oikeusvaltioperiaatetta, jossa myös lainsäädäntövalta tunnustaa ja hyväksyy sen, että lainsäädäntövallan käytön tulee olla paitsi kansanvaltaista myös läpinäkyvää ja vastuullista.¹⁹⁰ Tutkimusartikkeleissa on tehty useita havaintoja lainvalmistelusta, jossa nämä asiat eivät ole toteutuneet. Muodostuvaa oikeustilaa ja sääntelyn vaikutuksia ei ole lainvalmistelussa tunnistettu. Vaikutusarviot eivät voi olla asianmukaisia, jos sääntelyn tuloksena muodostuva oikeustila riippuu siitä, miten ensin Verohallinto ja lopulta KHO lakia tulkitsevat. Syynä lainvalmistelun ongelmiin on toistuvasti ollut se, että uudistus-hankkeet ovat kohdistuneet kokonaisuuden pieneen osaan, jolloin ristivaikutuksia ei ole tunnistettu.¹⁹¹ Ongelmien taustalla on ollut myös kiire.¹⁹² Jälkikäteen tunnistettujen ilmeistenkin tulkinnallisuuksien korjaamiseen lakimuutoksien ei ole ollut mahdollisuuksia. Tämän syy lienee suurelta osin valmisteluresurssien niukkuus, jos-

185 Verohallinnon strategia 2019–2024. Suomen verotuksen kehittämistavoitteet ovat hyvin samanlaisia kuin esim. Ruotsin vastaavat tavoitteet: Wittberg 2012.

186 Verotuksen toimittamisen tavoitteet ovat samankaltaisia kaikissa pohjoismaissa, vaikka asioiden järjestämistapa vaihtelee. Tjernberg 2016, kohta 4.

187 Tala 2005, Pöysti 2011 ja Pakarinen 2011. Lainvalmistelun työvaiheista tarkemmin: Niemivuo 2002, Tala 2005, s. 95–99 ja Lainvalmistelun prosessiopas.

188 Säädöshuollon merkityksestä laadukkaalle lainsäädännölle: Tala 2007, s. 18–21.

189 Hautamäki 2014.

190 Venetsian komissio 2011 ja 2016.

191 Sektorirajat ylittävien vaikutusarvioiden tekemisessä on havaittu merkittäviä haasteita ja kehittämistarpeita. Nämä haasteet nousevat helposti esiin varainverotuksen sääntelyssä. VTV 2016b.

192 Kiireen aiheuttamista lainvalmisteluongelmista kumpuavaa keskustelua käydään myös esim. Ruotsissa: Hultqvist 2014a, Hultqvist 2014b ja Melbi – Saldén Enérus 2010, s. 223–225.

kus myös poliittiset syyt. Osin artikkeleissa heräsi kysymyksiä siitä, oliko poliittisen harkinnan huomioimisessa ja tukemisessa menty niin pitkälle, että oikeusvaltion muut arvot olisivat unohtuneet. Poliitikoilta, toisista ministeriöistä ja etujärjestöistä tulee merkittävästi painetta lainsäädäntömuutoksiin, joiden taustalla on spesifinen rajatun verovelvollisryhmän ongelma. Tällaisen tavoitteen muodostamishetkellä ei aina ole pohdittu laadittavan sääntelyn ristivaikutusongelmia ja niiden aiheuttamia täytäntöönpano-ongelmia.¹⁹³ Näihin asioihin ministeriön pitäisi osata reagoida nopeasti. Tehävä on vaativa.¹⁹⁴

5.4 Etujärjestöt

Mattilan¹⁹⁵ mukaan edunvalvonnassa olennaista on tavoitteiden asettelu. Välillä tavoitteet kohdistuvat isoihin linjakysymyksiin, välillä pienempiin yksityiskohtiin. Pienikin yksityiskohtamuutos voi avata reitin isommalle kehitykselle. Esimerkiksi yhteisö- ja pääomatuloverokantojen pieni ero avasi tien yhtäältä merkittävään yhteisöveron laskuun ja toisaalta pääomatuloveron kiristymiseen ja muuttamiseen progressiiviseksi. Tavoitteiden asettelu voi olla jännitteistä laajaa joukkoa edustavissa etujärjestöissä, mutta edunvalvojan sana koetaan painavammaksi, jos taustalla on laaja pohja. Suppean joukon etujen valvojan sana leimataan helposti puhtaasti tämän joukon etujen ajamiseksi, jolloin on jätetty syrjään yleisemmät näkökohdat.

Mattilan mukaan edunvalvonnassa olennaista on muodostaa kokonaisuuteen kohdistuvat tavoitteet ja huolehtia, etteivät osatavoitteet ole ristiriitaisia. Näitä tavoitteita voidaan edistää vähitellen tai isompina muutoksina. Lähtökohtaisesti jännitteisissä tavoitteissa tulee löytää perustelut, joiden pohjalta myös toimijat, joille ratkaisutapa ei ole ensisijainen, voivat tuloksen hyväksyä. Mattilan mukaan ei tulisi tavoitella pikavoittoja, joiden hyväksyttävyyden tiedetään joutuvan kestäväksi vähän erilaisessa poliittisessä kontekstissa. Veropoliittisesti ongelmallisten asetelmien korjaamista ei myöskään aina kannata lykätä niin, että epäkohta kärjistyy. Merkityksellistä on vaikuttaa epäkohdan korjauksen tapaan toimilla, jotka mahdollistavat halutun korjaustavan toteutumisen. Edunvalvonnassa pitäisi Mattilan mukaan edistää lakien yksiselitteisyyttä ja ennustettavuutta. Toisaalta tavoitteet joudutaan yleensä asettamaan perustilanteen kautta, ja liian paljon erityistilanteita huomioiva sääntelytekniikka johtaa helposti monimutkaiseen ja huonosti avautuvaan verolainsäädäntöön. Toki ilmeiset ja kohtuullisen yksinkertaisesti ratkaistavat poikkeustapaukset tulee ottaa huomioon heti.

193 Haasteita lisää kasvava politiikka-ammattilaisten rooli lainvalmistelussa. Tala 2016.

194 Verotus on poliittisesti kiistanalaisena erityisen herkkä lainvalmistelun laatuhaasteille. Yleisemmin havaituista lainvalmistelun haasteista suhteessa idealistisiin tavoitteisiin: Pakarinen 2012, s. 81–84.

195 Mattila 2019.

Varainverotuksessa etujärjestöjen perusongelman muodostaa se, että on paljon ristivaikutteisia isoja veropoliittisia tavoitteita ja pieniä yksityiskohtia, joiden kehitystä pitäisi seurata ja ohjata. Siksi pitäisi kyetä tunnistamaan, miten muutos yksittäisessä laissa heijastuu toiseen lakiin tai lainkohtaan. Jos ristivaikutus tunnisteetaan puutteellisesti, yhden tavoitteen toteutuminen voi aiheuttaa ongelman toisessa verojärjestelmän osassa.

Tutkimusartikkelien kuvaama ristivaikutuskokonaisuus tekee tällaisen hallinnan vaikeaksi. Esimerkiksi maatilojen ja yritysten sukupolvenvaihdosten verotukien ja muiden sääntöjen ristivaikutuskokonaisuus on niin monimutkainen, että sen muutokset heijastuvat laajasti ja arvaamattomasti eri puolille verojärjestelmää. Edunvalvonnan haasteita kasvattaa hyvin erilaisten omaisuusserien pakkaaminen samaan verotukseen. Silloin paineet muuttaa oikeustilaa yhdessä verotuen kohdeomaisuudessa voivat aiheuttaa muutoksia myös muissa omaisuusserissä, joissa vastaavaa ongelmaa kuitenkin ei ole.¹⁹⁶

5.5 Korkein hallinto-oikeus

Tutkimusartikkelien keskeinen havainto on, että ristivaikutuskokonaisuudessa joudutaan nojaamaan liikaa KHO:n ratkaisuihin. KHO joutuu ensinnäkin luomaan sääntöprejudikaatteja perusasioista, joista pitäisi säätää laissa, esimerkkinä metsävähennysjärjestelmän perusteet. Prejudikaattisäännöt joudutaan aina rakentamaan yksittäistapauksien olosuhteisiin. Siten perusteluilta vaaditaan erittäin paljon, jotta yksittäistapauksista edes teknisesti voidaan luoda tällaisia sääntöjä. Vaikka tekniset haasteet voitettaisiinkin, ei KHO:n kuuluisi luoda verojärjestelmää. Jos kuitenkin esimerkiksi luovutusvoiton laskennan kohteena on metsä ja metsävähennyksen yhtymäseuranta luovutuksen vuoksi päättyy, sääntöjä on luotava, olipa sääntely kuinka puutteellista tahansa. Kun avoin verotettavan saannon määritelmä, kuten luovutusvoitto tai lahja, täyttyy, tarkentavia sääntökysymyksiä ei voi jättää ratkaisematta vedoten puutteelliseen lainsäädäntöön.¹⁹⁷

Lisäksi monien harkintaohjeidenkin perusteet joudutaan rakentamaan liian avoimiin lakeihin ja lakien yhteisvaikutuksiin. Esimerkiksi PerVL 55 §:n sukupol-

196 Viime aikoina erityisesti kansainvälisten konsernien verotuksessa on keskusteltu, synnyttävätkö tutkijoiden intressit suhteessa elinkeinoelämään vääristymiä tutkimukseen. Raitasuo 2018a ja 2018b sekä Tiitta 2018. Varainverotuksen monimutkaiset ristivaikutukset hillitsevät tällaisia riskejä. Sama tulkinta voi jossain ristivaikutustilanteessa olla verovelvolliselle edullinen ja toisessa taas ei. Julkinen tutkimustoiminta enemmänkin sitoo käsiä ja rajaa mahdollisuuksia vaihtaa kantaa samaan kysymykseen tilanteen mukaan. Lisäksi esim. julkaistut tulkintasuositukset hyvin laveasta verotukien soveltamisesta voivat pidemmällä aikavälillä vaarantaa verotuen säilymisen.

197 Jo Brusiin totesi hallinto- ja valtiosääntöprosessin kannalta, että ”*olisi järjestyneen yhteiskuntaelämän kannalta tuboisaa, jos tuomari aukkotapauksen sattuessa voisi kieltäytyä ratkaisemasta esim. sillä perusteella, että ratkaisusta muodostuisi »poliittinen»*.” Brusiin 1938, s. 135–136.

venvaihdoشوjuennuksen tosiasiallinen soveltamisala ja osin suuruuskin rakentuvat pääosin KHO:n ratkaisuin. Verotuen kohdistumista ei ole tarkasti määritelty lainvalmistelussa. On väärin, että KHO määrittelee keskeisen verotuen kohdistumisen ja suuruuden, kun kyse on verotuesta, jonka fisikaalinen vaikutus ylittää useina vuosina 10 % koko veromuodon verokertymästä.¹⁹⁸ Kyse pitäisi olla ensisijaisesti poliittisesta päätöksestä. Poliittista harkintaa pitäisi rajata lainsäätäjän velvollisuus säätää verotuki tarkasti ja perustuslain yhdenvertaisuusvaatimusten kannalta hyväksyttävästi. Perustuslaillinen hyväksyttävyyys pitäisi arvioida perustuslakivaliokunnassa. Tutkimusartikkelien havaintojen pohjalta voidaan todeta, että tällä hetkellä verotuen kohdennus ja perustuslaillinen hyväksyttävyyys ovat molemmat suurelta osin delegoituja KHO:n ratkaistavaksi. Tutkimusartikkelien pohjalta voidaan myös todeta, että eduskunnan ja KHO:n työnjako ei ole asettunut oikein. KHO on joutunut ottamaan vastuuta, jota se ei haluaisi ja jonka ei sille pitäisi kuulua.¹⁹⁹

5.6 Oikeustilan erilaisuus osapuolille

Kokonaisuutena varainverotuksen ristivaikutuskenttä tekee oikeustilan käsitteen suhteelliseksi ja tilannesidotuksi. Kun lakien ristivaikutuksia muodostuu lähes loputtomasti kirjavana yhdistelminä, läheskään kaikkiin niihin ei ole olemassa vahvaa oikeudellista tulkintaa. Esimerkiksi KHO:n ratkaisuisa oikeustila ei yleensä muutu oikeustilasta A oikeustilaan B, vaan oikeustilojen kokonaisuuteen tulee yksittäinen sääntö tai harkintaohje, joka muuttaa oikeustilaa tietyissä tilanneyhdistelmien osajoukoissa. Usein joistakin ratkaisutilanteen tai ongelmakokonaisuuden osista voi olla hyvinkin vahvoja oikeuslähteistä johdettavia sääntöjä ja ohjeita. Silloin vahvat oikeuslähteet saattavat ainoastaan ohjata päätöksentekoa ja rajata liikkumavaraa ratkaisuvaihtoehtojen välillä. Joskus vahvoja sääntöjä ja ohjeita voi yhdistyä paljon ja ne voivat ainakin vaikuttaa osin jännitteisiltä. Samalla yksilölliset tosiasioita ja näyttöä koskevat ongelmat voivat muuttaa ratkaisutilannetta muutoin samankaltaistenkin ristivaikutusyhdistelmien välillä.

Oikeustila näyttäytyy usein erilaisena eri osapuolille. Joidenkin tehtävä on arvioida yksittäistapausta ja toisten muodostaa ja hallita kokonaisuutta ratkaisuiilla, joita laaditaan ajatellen tulevaa ristivaikutustilanteiden joukkoa. Lainvalmistelussa tapahtuvat oikeustilan tunnistaminen ja muuttaminen poikkeavat säädettyjen lakien muodostaman oikeustilan hallinnasta. Oikeuslähteet ovat myös erilaisia vertailtaessa yksittäistapausten tosiasioiden kautta annettavia ratkaisuja (KHO) kuin

198 Veron tuotto heittelee vuosittain riippuen osin verotuksen toimittamisvauheista. Vuoden 2018 talousarviossa veromuodon tuotoksi arvioitiin 720 miljoonaa euroa ja sukupolvenvaihdoشوjuennuksen verotuen määräksi 141 miljoonaa euroa. HE 106/2017 vp, s. 46.

199 Niskakangas 2011, s. 61.

vapaassa määrittelytilanteessa (lainvalmistelu, Verohallinnon ohje tai oikeustiede). Yksittäistapauksessa on erilaista arvioida oikeustilojen eroja tulevien valintojen välillä kuin esittää jälkikäteen tulkintaa jo toteutuneeseen yksittäiseen ristivaikutusasetelmaan. Verohallinnolle yksittäistapausten ratkaiseminen poikkeaa merkittävästi Verohallinnon ohjeiden laadinnasta, verovalvonnan tietokoneohjelmoinneista ja valvontaresurssien kohdennuksista. Osa toimijoista voi vaikuttaa siihen, millaisten oikeustilan hallintaan liittyvien kysymyksien ratkaisemiseen he osallistuvat. Joillekin ratkaistavat asiat tulevat annettuina. Joillekin asetelmassa on vahva henkilökohtainen taloudellinen (mahdollisesti ainutkertainen) intressi, joillekuille ei. Jotkin oikeuslähteet sitovat joitakin vahvasti, joitakin heikosti ja joitakin eivät lainkaan.²⁰⁰ Joillakin on vahvoja intressejä osaan ristivaikutuskokonaisuutta, mutta osaan ristivaikutusasetelmista ratkaisu on heille yhdentekevä. Osalle taas on tärkeää määrittää johdonmukaisesti ratkaisu koko ristivaikutusjoukkoon.

Kun ristivaikutuskombinaatioita on paljon, kun ne ovat tulkinnallisia ja näkökulma niihin on toimijoilla erilainen, ei ole olemassa yhtä oikeustilaa. On olemassa valtava joukko oikeustiloja, joiden varmuus vaihtelee tilanteittain tai jopa saman ristivaikutusten yhdistelmän osien välillä. Usein kyse ei ole oikean oikeustilan löytämisestä. Kyse on roolisidotusta oikeustilakokonaisuuden epävarmuuden hallinnasta. Kaikissa rooleissa on vaikeita ristivaikutusten hallinta-asetelmia, mutta ongelmien luonne vaihtelee merkittävästi.

200 Esim. Verohallinnon ohje sitoo vahvasti Verohallintoa ja paljon vähemmän tai ei lainkaan muita. KHO:n ratkaisu taas sitoo vahvasti lain soveltajia, mutta ei välttämättä lainkaan lainvalmistelua.

6 Ristivaikutusten arviointi oikeustilan hallintavälineenä

6.1 Ristivaikutusten arviointitapojen luokittelu

Tutkimusartikkelien havaintojen perusteella voidaan todeta, että ristivaikutusten hallinnassa on kehittämistarpeita. Paremman hallinnan saavuttamiseksi tarvittaisiin työvälineitä, institutionaalisia rakenteita sekä monitieteellistä ja -puolista tutkimusta. Ristivaikutusten arvioinnin tulisi olla järjestelmällinen toimenpide, kun tehdään merkittäviä, laajaan joukkoon kohdistuvia varainverotuksen oikeudellisia ratkaisuja. Tällaisia ratkaisuja tehdään esimerkiksi lainvalmistelussa, Verohallinnon ohjeiden laadinnassa ja KHO:n prejudikaattiin tähtäävissä oikeudenkäynneissä. Myös päivittäisessä verotustyössä ja verosuunnittelussa ristivaikutusten arvioinnista voidaan hyötyä. Vaikean ratkaisutilanteen kohtaava verovirkailija voi vakuuttua päätöksensä asianmukaisuudesta, ja verovelvollinen voi löytää perusteita kannalleen. Ristivaikutusten arvioinnissa ratkaistavan tilanteen tosiseikkoja muutetaan ja kuvitellaan ratkaisutilanteeseen menneitä ja tulevia tapahtumia. Lopuksi tulee vertailla hahmotetun soveltamistilanteiden joukon ratkaisuvaihtoehtoja eri näkökulmista. Näin voidaan tunnistaa ristivaikutusasetelmia ja niiden hallinnassa tarvittavia näkökohtia. Menettelyjä voivat olla esimerkiksi seuraavat:

1) Vaihdetaan luovutus puhtaasta lahjasta tai markkinaehtoisesta kaupasta lahjanluonteiseksi kaupaksi. Miten ratkaisutilanne muuttuu? Tätä ristivaikutusarviota voidaan luonnehtia *oikeustoimen muutoksen arvioinniksi*.

2) Vaihdetaan esimerkiksi luovutusvoiton laskemisen kohteeksi tavanomaisen yksityiskäytössä olevan esineen, kuten asunnon, sijaan monimuotoinen tulonhankimiskäytössä oleva omaisuus, johon liittyy paljon erityissääntöjä, esimerkiksi maatala. Miten ratkaisutilanne muuttuu? Tätä ristivaikutusarviota voidaan luonnehtia *kohdeomaisuuden muutoksen arvioinniksi*.

3) Lisätään perintöveron tulkinnalliseen tilanteeseen esimerkiksi sukupolvenvaihdohuojennuksen osalta erityissääntö (esim. kahden vuoden sisällä perittyä omaisuutta), perheoikeudellinen erityistilanne (esim. ennakkoperintö tai riita avio-oikeuden ulottuvuudesta) tai muutosverotuksen aiheuttava tilanne (esim. omaisuuden arvon oikaisu vastaamaan toteutunutta kauppahintaa tai testamentin tulkintariidan ratkeaminen monta vuotta kuoleman jälkeen). Miten ratkaisutilanne muuttuu? Ristivaikutusarviota voidaan luonnehtia *uuden ongelman lisäämisen arvioinniksi*.

4) Lisätään ratkaisusetelmaan esi- tai jälkitoimia. Pohditaan esimerkiksi tilannetta, jossa ennen oikeustointa tai oikeustoimen jälkeen tehdään yritysjärjestely. Miten ratkaisutilanne muuttuu? Ristivaikutusarviota voidaan luonnehtia *esi- tai jälkitoimen lisäämisen arvioinniksi*.

5) Muutetaan ratkaisutilanteessa verokantoja vastaamaan esimerkiksi veropoliittisessa keskustelussa esillä olleita vaatimuksia. Esimerkiksi lasketaan yhteisöverokantaa ja kiristetään osinkoverotusta. Miten ratkaisutilanne muuttuu? Ristivaikutusarviota voidaan luonnehtia *verokantamuutoksen arvioinniksi*.

6) Muutetaan luovuttaja, luovutuksensaaja tai kohdeomaisuus ulkomaiseksi. Esimerkiksi muutetaan verotuen kohteena oleva omaisuus ulkomailla sijaitsevaksi. Sen jälkeen arvioidaan, onko kansainvälisen verotuksen sääntöjen kannalta hyväksyttäviä perusteita rajata verotukea Suomessa sijaitsevaan omaisuuteen. Jos perusteita ei ole, arvioidaan keinot soveltaa verotukea ulkomailla sijaitsevaan omaisuuteen. Ristivaikutusarviota voidaan luonnehtia *ratkaisutilanteen kansainvälistämiseksi*.

7) Muutetaan asetelmaa sellaiseksi, että näytöstä on riitaa tai epäselvyyttä. Esimerkiksi kuvitellaan ratkaisutilanteen ositus sopimus sellaiseksi, että käytössä on ulkopuolisia varoja mutta ositettava omaisuutta ei ole arvostettu. Silloin asiakirja ei sisällä luotettavaa osituslaskelmaa tasinkovelvoitteen määrittämiseen eikä anna suoraa perustetta ulkopuolisten varojen kohdistamiselle. Miten näyttöongelma muuttaa asiaa? Ristivaikutusarviota voidaan luonnehtia *näyttöongelman lisäämiseksi*.

8) Vertaillaan ratkaisutilannetta vaihtoehtoilla, joissa on käytössä joko tapauskohtainen yksilöllinen selvitys tai kaavamainen hallinnollinen oletus. Esimerkiksi verrataan samaa kysymystä yksilöllisellä luotettavalla arvostuksella ja perintö- ja lahjaverotuksen arvostamisohjeen arvostusperusteilla. Ristivaikutusarviota voidaan luonnehtia *yksilöllisen ja kaavamaisen ratkaisumallin vertailuksi*.

9) Arvioidaan sääntelyn veroriskien valvontavälineet. Määritetään havaittujen ristivaikutusasetelmien veroriskit, joita tulee valvoa. Sen jälkeen arvioidaan, millaisia valvontavaihtoehtoja riskeihin on mahdollista rakentaa. Onko veroriski seulottavissa koneellisilla hakuehdoilla selvän kyllä tai ei -ehdon tai selvien numeroihin perustuvien valvontarajojen kautta? Onko veroriskin hallinnassa mahdollista hyödyntää jotain jo Verohallinnon käytössä olevaa tietovirtaa? Onko olemassa muu (esim. toisen viranomaisen ylläpitämä) tietovirta, joka voidaan asettaa veroriskin valvontavälineeksi? Joudutaanko sääntelyn soveltamisessa tekemään tapauskohtaisia hyväksyttävyyss- tai kokonaisarvioita? Jos joudutaan, kuinka yksiselitteiset ja yhdenmukaiset arviointikriteerit on mahdollista yhtäältä saada oikeuslähteistä ja toisaalta määrittää ja tunnistaa yksittäistapauksissa? Lisäksi arvioidaan, kuinka korkeaa asiantuntemusta lain soveltajalta vaaditaan. Näiden seikkojen pohjalta arvioidaan, millaisia oikeustilan valvontaongelmia muodostuu ja onko niitä jollain toimenpiteellä (säännösmuutos, tulkintavaihtoehto, tietovirran luominen tai muu

toimenpide) mahdollista supistaa.²⁰¹ Ristivaikutusarviota voidaan luonnehtia *täytäntöönpanoedellytysten määrittämiseksi*.

10) Perustuslakivaikutusten analyysi. Erityisesti lainvalmistelussa mutta osin myös oikeuskäytännössä sekä Verohallinnon ohjeissa ja valvontamenettelyissä pitäisi arvioida ristivaikutusten suhde perustuslakiin. Ensinnäkin lakisidonnaisuusongelmat syntyvät pääsääntöisesti silloin, kun lain sanamuotoa ratkaistaessa on hallittu ristivaikutukset puutteellisesti. Jos edellä esitetyt ristivaikutusanalyysit tehtäisiin, voitaisiin sanamuoto-ongelmat tunnistaa ajoissa. Toiseksi yhdenvertaisuusongelmat ilmenevät lähtökohtaisesti juuri lakien yhteisvaikutuksissa ja toimenpideketjuissa. Siksi yhdenvertaisuuden hyväksyttävyyсарvioinneissa ei saisi rajoittaa pelkistetyn tilanteen arviointiin varmistumatta ristivaikutussuhteiden riittävästä huomioinnista. Lisäksi perustuslaillisen hyväksyttävyyden edellytyksenä pitäisi olla paitsi teoreettisesti asianmukaiset kriteerit myös se, että nämä kriteerit voidaan tosiasiallisesti täytöntöönpanna riittävän yhdenvertaisella tavalla kaikille verovelvollisille.

Vastaavasti lain soveltamisessa harkittaessa perustuslakimyönteistä tulkintaa sääntöjen luomisessa tulee ristivaikutusarvioilla varmistua siitä, mikä tulkinta on aidosti perustuslakimyönteinen. Samoin analyysilla voidaan löytää työkalut veroriskien tunnistamiseen ja yhdenvertaiseen hallintaan. Kolmanneksi jo lakeja säädettäessä pitäisi analysoida, miltä osin oikeutettujen odotusten suoja²⁰² tai esimerkiksi veromallin täytäntöönpanon investointikustannukset tosiasiallisesti tekevät veropoliittisesta valinnasta peruuttamattoman,²⁰³ sillä sellainen säädöstekniikka saattaa rajoittaa myöhempien ristivaikutuskysymysten hallintaa. Samoin lain soveltamisessa

201 Digitalisaation ja hallinto-oikeuden suhteessa on tärkeää yhdistää tehokkuus- ja kehittämistavoitteet hallinnon yleisiin oikeusperiaatteisiin. Näin voidaan varmistaa tietovarastojen ja tekoälyn hyödyntäminen tavalla, joka turvaa vallankäytön oikeasuhtaisuuden. Pöysti 2018. Varainverotuksessa tämä nähdäkseni vaatii sen, että sovellusrakenteita luotaessa riittävän tarkasti hahmotetaan ristivaikutuskenttä, johon sovelluksia ja niiden tietovirtoja käytetään.

202 Kun esim. osakesäästötiliin omaksuttiin malli, jossa osingoista ei makseta veroa mutta tilille voi sijoittaa korkeintaan 50 000 euroa, on tosiasiallisesti hyvin vaikeaa enää siirtyä taustalla olleessa työryhmäraportissa suositeltuun malliin, joissa osingot olisivat järjestelmän ulkopuolella mutta sijoitusrajaa ei ole. VM 2018, kohta 10. Osinkojen sisällyttäminen osakesäästötiliin luo Suomen verotusoikeudelle kansainvälisessä verotuksessa riskejä, joita sijoituskatto hillitsee. VaVM 37/2018 vp. Työryhmän malli oli siksi säädettyä lakia vastuullisempi. Silti osakesäästötilin valinneilta on vaikea ottaa osinkoja pois tilin piiristä.

203 Esim. metsälahjavähennyistä lienee vaikea perua. Sitä ei voida takautuvasti poistaa ainakaan vähennysoikeuden jo saaneilta. Vähennyksen käyttöä joudutaan seuraamaan 15 vuotta. Tätä varten on pakko rakentaa koneelliset tietovirrat. Jos vähennys nopeasti perutaan, kaikki työ ja investointikustannukset menevät hukkaan. Seuranta joudutaan pitämään voimassa ensin 15 vuotta vähennyksen käyttöä varten ja sen jälkeen useita vuosia muutosverotusta varten. Vertailuna esim. yrittävävähennys voidaan ongelmitta perua säätämällä, että jostain vuodesta alkaen sitä ei tehdä. Perumisvaikeudella ei ole yhteyttä siihen, kuinka perusteltu erityissääntö alkuaan oli.

ja esimerkiksi Verohallinnon ohjeiden luomisessa voidaan ristivaikutusarvioin tunnistaa asioita, joissa aitoja suojattavia oikeutettuja odotuksia muodostuu. Ristivaikutusarviota voidaan luonnehtia *perustuslakivaikutusten analysoinniksi*.

6.2 Ristivaikutusten arviointitapojen hyödyntäminen

Ristivaikutusten arviointitapoja voidaan yhdistellä tarvittavassa laajuudessa riippuen asetelman vaikeudesta ja päätöksen tärkeydestä. Näin voidaan tunnistaa ratkaisu-
suvassa muodostuvat loogisuusongelmat ja löytää keinoja niiden välttämiseen tai hallintaan sekä löytää tukevia rationaalisia argumentteja vaihtoehtojen vertailuun. Ristivaikutusten arvioinnilla voidaan lainvalmistelussa välttää puutteellisen lähtötilanteen hahmottamisen aiheuttamia epäonnistumisia, joita esimerkiksi metsävähennyksen ja pääomanpalautuksen lainvalmistelussa tapahtui. Tällaisella arvioinnilla myös erilaiset poliittiset toimijat, etujärjestöt ja muut ministeriöt voisivat analysoida verotuksen muutostoi-
veiden ongelmia ja toteuttamiskelpoisuutta. Yleensä valtiovaraministeriöstä ja Verohallinnosta nousee huomattavaa vastarintaa sellaisiin lainsäädäntömuutoksiin, joita on mahdotonta tai vaikeaa ja kallista toimeenpanna. Sen sijaan hallinnollisesti toteuttamiskelpoisten ja vaikutuksiltaan rehellisesti kuvattujen mallien kritisointi koetaan syystäkin virkamiesten puolueettomuuden vaarantavaksi arvovalintaan vaikuttamiseksi. Verohallinnon ohjeissa ristivaikutusten arviointi ehkäisisi kannanottoja, joiden vaikutuksia ei ymmärretä ohjetta laadittaessa. Näin vältettäisiin hankalat tilanteet, joissa verotuskäytännössä myöhemmin havaitaan ohjeen puutteet mutta näiden korjaaminen on vaikeaa. Kattava ristivaikutusten kuvaus KHO:n prejudikaattiin johtavassa prosessissa mahdollistaa tarkoituksenmukaisimman perustelutekniikan käytön. Silloin prejudikaatti ymmärretään mahdollisimman oikein ja sen lain soveltamista ohjaava vaikutus muodostuu järkeväksi.

Lainvalmistelun laadun parantaminen vaatisi huolellisuutta tukevia institu-
naalisia rakenteita. Asiaa ei saisi jättää yksin valtiovaraministeriön vastuulle, koska ministeriötä ohjataan poliittisesti niin voimakkaasti.²⁰⁴ Jos olisi tukevampia lainvalmistelun laatua suojaavia rakenteita, laatuvaatimukset otettaisiin vakavammin. Rakenteiden parannus voitaisiin toteuttaa esimerkiksi lainsäädännön arviointineuvoston ja Valtiontalouden tarkastusviraston roolia ja resursseja kasvattamalla. Nämä tahot voisivat kontrolloida, onko lainvalmistelussa tunnistettu ristivaikutukset riittävästi. Kontrollia ei saa rajata vain vaikutusarvioihin. Pitäisi tarkistaa myös se, onko nykytila kuvattu oikein ja onko säädösmuutoksen vuoksi syntyvä oikeustila

204 Valli-Lintu 2017, s. 51. Koko lukujen 5 ja 6 arvio sote- ja kuntauudistusten poliittisen ohjauksen ja eettisesti kestävä virkamiestyön yhteensovitus-
haasteista sisältää huomattavia samankaltaisuuksia verolainsäädännön valmisteluun.

hahmotettu ja kuvattu kattavasti.²⁰⁵ Vaikutusarvio ei voi onnistua, jos säädösmuutoksia edeltävää ja seuraavaa oikeustilaa ei tiedetä.²⁰⁶

Ministeriön ylimmän johdon tulisi puolustaa huolellista lainvalmistelukulutturia. Vakavasti tulisi keskustella esimerkiksi siitä, ovatko kehys- ja budjettiriihet oikea paikka päättää verotuksen yksityiskohdista.²⁰⁷ Noissa tilaisuuksissa pöydällä ovat kaikki valtion menot, jolloin yksityiskohtiin paneutumisen mahdollisuus on rajallinen. Riihien talouspoliittiset tavoitteet²⁰⁸ voitaisiin saavuttaa päättämällä vain euronääräisistä rajoista ja suuntaviivoista sallien yksityiskohdissa liikkumavaraa jatkovalmisteluun. Talouspolitiikan oikeutettujen ennakoitavuus-, johdonmukaisuus- ja suunnitelmallisuustavoitteiden varmistaminen ei saisi johtaa vastaavien tavoitteiden uhraamiseen säädöspolitiikassa.²⁰⁹ Monien varainverotuksen erityissäntöjen voimaantuloa ei ole pakko sitoa kalenterivuoden alkuun, vaan sääntöjä voidaan soveltaa

205 Säädöspoliittisessa tutkimuksessa on tutkittu, kuinka vakuuttavia erilaiset argumentaatiomallit ovat vaikutusarvioissa. Rantala 2016. Vähintään yhtä tärkeää olisi tutkia sitä, kuinka vakuuttavasti muutoksen kohteena oleva ja lain tuloksena syntyvä oikeustila perustellaan hallituksen esityksessä. Tulisi esim. tehdä empiirisiä tilastoarvioita siitä, kuinka paljon oikeusriitoja aiheutuu siitä, että lakiesityksen tuloksena säädetty oikeustila ei ollut selvä. Erityisen hyvä kohde tutkimukselle olisivat sellaiset tilanteet, joissa lakia sanamuodon vuoksi tulkitaan toisin kuin hallituksen esityksen perusteluissa on kuvattu tarkoitukseksi. Esimerkki tällaisesta tilanteesta on ratkaisu KHO 2014:185. KHO:n mukaan PerVL 55 §:n 3 momentin 4 kohtaa on sovellettava sen sanamuodon mukaisesti myös tuotantoeläimiin, vaikka lain esitöiden (HE 144/2005 vp) mukaan sukupolvenvaihdoshuojennuksen piiriin kuuluvan maatalousomaisuuden ulottuvuutta ei ollut tarkoitus muuttaa varallisuusverotuksesta luopumisen yhteydessä. Lakimuutoksessa huojennuksen sovellus laajeni, vaikka tämä nimenomaisesti ei ollut hallituksen esityksen mukaan tarkoitus. Hyvä empiirisen tutkimuksen kohde olisi myös selventävien lainsäädäntömuutosten määrä. Kuinka paljon tehdään sellaisia lainsäädäntömuutoksia, joissa oikeustila havaitaan epäselväksi ja lainsäätävä lainmuutoksella ratkoo epäselvyydet? Tällaisesta lakimuutoksesta esimerkki on kapitalisaatiosopimuksen luovutuksen verokohtelun selkeytys. HE 275/2018 vp, kohta 4.2.2. Lakimuutoksella määritettiin luovutuksen luonne lähtökohtaisesti luovutusvoitoksi ja estettiin hankintameno-olettan käyttö verosuunnittelussa. Lisäksi ratkaistiin perintö- ja lahjaverotukseen sekä perhe- ja jäämistöoikeuteen kytkeytyvät tulkinnallisuudet.

206 Esim. lainsäädännön arviointineuvoston mandaattiin asia nähdäkseni mahtuisi. Valtioneuvoston asetus lainsäädännön arviointineuvostosta 1735/2015. Sen toiminnan painopiste on kuitenkin ollut taloudellisten vaikutusarvioiden ja vaihtoehtoisten sääntelymallien arvioinnissa. Määttä 2016.

207 Tutkimusartikkelien havaintojen mukaan verolainsäädännön valmistelun ongelmat usein kytkeytyvät yksityiskohtien päättämiseen kehys- ja budjettiriihissä sekä budjettilakien kiireelliseen säätämisaikatauluun.

208 VM 2003, VM 2007, VM 2011 ja VM 2015.

209 Pahimmillaan kehysmenettely johtaa kehyskiertämisjärjestelyihin. Hyvä esimerkki on TVL 126a §:n mukainen lapsivähennys. Siinä monimutkaisen kaavan kautta riittävän pienituloiset saivat maksimissaan 50 euron vähennyksen. Se säädettiin kolmeksi vuodeksi ja vuotuinen vähennysten fiskaalinen vaikutus oli noin 70 miljoonaa euroa. Vähennyksen tietojärjestelmäinvestoinnit olivat noin 2,5 miljoonaa euroa, eli yli 3,5 % yhden vuoden vähennyssummasta. Lisäksi tulivat yli 200 000 euron vuotuiset hallinnointikustannukset ja lainvalmistelukustannukset. HE 122/2014 vp, s. 12 ja 16. Lapsivähennyksessä kustannukset olivat harkittu poliittinen päätös, jolla kierrettiin kehysmenettelyä. Valtiovarainvaliokunnassa lapsivähennyksen vuoksi todettiin tarve pohtia kehysmenettelyn ulottamista tulopuolelle. VaVM 25/2014 vp.

tietyin ajankohdan jälkeen tapahtuviin luovutuksiin.²¹⁰ Näin lait olisi mahdollista säätää huolellisesti valmisteltuina. Lakiesitykset pitäisi antaa itsenäisinä hallituksen esityksinä kytkemättä niitä budjettilakeihin. Jos lainvalmistelukulttuuri muuttuisi näin, poliittinen päätöksenteko ja esimerkiksi edunvalvontajärjestöt joutuisivat ottamaan huomioon, että lainvalmistelun tulee olla huolellista. Silloin oikeuden *ratio ja voluntas* voisivat asettua tasapainoon.²¹¹ Myös perustuslailliset kysymykset tunnistettaisiin ja voitaisiin saattaa perustuslakivaliokunnan käsittelyyn perustuslaissa ja eduskunnan työjärjestyksessä tarkoitetulla tavalla.

Perustuslaki mahdollistaa verotuksessa laajan yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden toteutuksen poliittisen harkinnan mukaisena. Toisaalta myös lainvalmistelussa pitää noudattaa hallinnon oikeusperiaatteita.²¹² Siksi tulee riittävällä ristivaikutusanalyysillä estää poliittisen tavoiteharkintaoikeuden väärinkäyttöä.²¹³ Olennaista on ensinnäkin, ettei poliittinen harkinta saa vaikuttaa vaikutusarvioiden rehellisyyteen ja kattavuuteen. Yhteiskuntapoliittinen harkinta oikeuttaa tavoitteiden valinnan mutta ei vaikutusarvioiden epärehellisyyttä tai huonoa laadintaa kiireeseen vedoten. Toinen šikaanimainen veropoliittinen valinta on säädöstekniikka, jolla pyritään sitomaan tulevien hallitusten valintoja epäasiallisesti. Esimerkiksi verotuen yhdenvertaisuus pitäisi varmistaa erityisen tarkasti, jos säädöstekniikka johtaa käytännössä verotukseen, jonka peruminen on hyvin vaikeaa. Silloin yksi hallitus käyttää yhteiskuntapoliittista harkintaansa pyrkien rajoittamaan toisen hallituksen vastaavaa harkintaa. Toki verojärjestelmä koostuu kasautuvista päätöksistä, mutta vaikeasti peruttavat linjamallit pitäisi rehellisesti kuvata vaikeasti peruttaviksi. Erityisen kriittisesti pitäisi suhtautua, jos vaikeasti peruttavia ratkaisuja tehdään huonon valmistelun pohjalta. Silloin perustuslakivaliokunnan pitäisi vaatia säätämisyjärjestyksedellytyksenä kunnollista valmistelua, koska yhteiskuntapoliittista harkintavaltaa käytetään muutoin väärin. Myös poliittinen päätöksentekijä hyötyisi ristivaikutusten analysoinnista lainvalmistelussa. Kun lainvalmisteluaineistossa olisi kattava koonti selvitetystä ristivaikutuksista, poliittinen päätöksentekijä voisi luottaa, ettei ikäviä yllätyksiä ilmene lainsäädäntöprosessin aikana.

Lisäksi tarvittaisiin menettelyitä, joilla jo säädettyyn lainsäädäntöön perustuvat vaikeat tulkinnalliset ristivaikutushaasteet nostettaisiin poliittiseen keskusteluun – esimerkiksi virkamiespuheenvuoroina, kuten talouspolitiikassa tehdään.²¹⁴ Lain-

210 Verotusta keventäviä lakeja voidaan säätää tulemaan voimaan takautuvastikin. Esim. laki perintö- ja lahjaverolain 55 §:n muuttamisesta (576/2004).

211 Tuori 2007.

212 Virkamieseettisiä periaatteita kuuluu noudattaa myös lainvalmistelussa. VM 2014.

213 Oikeuden väärinkäytön tunnusmerkeistä: Linna 2004, s. 630–632. Perustuslakikontrollin ydintarkoitus on yksittäisen hallituksen ja eduskunnan lainsäädäntövallan väärinkäytön estäminen. Perustuslakivaliokunnan valvontaroolista: Hidén 2017.

214 VM 2019. Tämän virkamiesraportin verotusta koskeva luku 6 on suurpiirteinen, mikä on luontevaa pääasiassa taloustieteelliseltä raportilta. VTV on suosittanut suppeampien muistioiden laadintaa kehysriihiin ja laajempien asiakirjojen tuottamista ennen eduskuntavaaleja: VTV 2014a, s. 45–46, 48 ja 52.

säädäntöpolitiikkaan pitäisi suhtautua samoin: tuodaan esiin realiteetit ja ongelmat, joihin poliittiset päättäjät voivat tehdä arvovalintoja.²¹⁵ Tutkimusartikkelien havainnot tukevat myös jälkikontrollin tarvetta.²¹⁶ Jos esimerkiksi metsävähennys- ja pääomanpalautusuudistusten lainvalmistelua olisi kontrolloitu jälkikäteen, olisivat ongelmat nousseet vahvemmin esiin ja lainsäädäntöä olisi saatettu selventääkin. Kynnys säättää lakeja, joiden valmistelu tiedetään hätäiseksi ja sen vuoksi mahdollisesti huonolaatuiseksi, nousisi.

Tutkimusartikkelien havainnot kuvaavat myös tarpeita uudensuunnitelluille tutkimustavoille. Perinteisesti vero-oikeuden lainopissa on tutkittu voimassa olevan oikeusjärjestelmän sisältöä etsimällä tulkintoja tiettyihin kysymyksiin. Tarvittaisiin enemmän tutkimusta siitä, millaisia tulkinnoita ristivaikutusasetelmien järjestelmässä on ja millaisia vaikutuksia erilaisilla ratkaisuilla olisi verojärjestelmän muihin osiin. On tärkeää tunnistaa ongelmat sekä niiden puolesta ja niitä vastaan puhuvat näkökohdat. Kun pohja on kunnossa, KHO kykenee tekemään linjan määrittävän harkinnan.

Tällainen tutkimus muodostaisi hedelmällisen yhteistyöalustan lainsäädäntötutkimukselle, valtiosääntöoikeudelliselle tutkimukselle ja kansantaloustieteelliselle tutkimukselle. Verolainoppi muodostuu veropoliittisemmän tutkimuksen perustaksi.²¹⁷ Kaikkien näiden keskeinen tutkimuskohde koskee sitä, millaisia vaikutuksia oikeustilalla on. Lainsäädäntötutkimuksessa tutkitaan, perustuuko lainvalmistelu riittävään ja oikeaan tietoon.²¹⁸ Valtiosääntöoikeudellisessa tutkimuksessa tutkitaan, onko sääntelyn tuloksena muodostuva oikeustila sopusoinnussa perustuslain kanssa.²¹⁹ Kansantaloustieteellisessä tutkimuksessa tutkitaan oikeustilan käyttäytymisvaikutuksia ja suhdetta hyvän veropolitiikan periaatteisiin.²²⁰ Näiden arvioiden onnistuminen edellyttää, että oikeustila ymmärretään oikein ja kattavasti. Tärkeää on myös ymmärtää verolainopin, tietotekniikan ja hallintomenettelyn muodostamat verotuksen toimittamisen reunaehdot, varainverotuksen yhteydet muihin aineellisiin oikeudenaloihin (kuten siviilioikeus) ja se, millaisia kasautuneita rakenteita näiden välillä on. Merkittävät uudistukset aiheuttavat aina investointiluonteisia kustannuksia, kun vanhoja rakenteita on uudistettava. Vaihtoehtojen vertailussa myös näiden investointikustannusten suuruus on tärkeää selvittää.

Näin muodostuu perusta, jolle laadukkaat veropoliittiset tutkimukset täytyy rakentaa. Muutoin arvioidaan helposti pelkistettyä asetelmaa, joka ei riittävän tarkasti kuvaa todellisuutta. Puutteellisesti ymmärretyn, ristivaikutusten kokonaisuuksista

215 Tala 2005, s. 89, Tuori 2007, s. 48–49 ja 98, Tuori 2000, s. 149–154 ja Jyränki 2003, s. 56.

216 Lainsäädännön arviointineuvosto on tällaista esittänyt. Lainsäädännön arviointineuvosto 2019. Esim. Australiassa, Saksassa ja Isossa-Britanniassa on jo käytössä jälkiseurantamenettelyitä. Keinänen – Heikkinen – Rinne 2019, kohta 2.3.

217 Määttä 2007, s. 7–19.

218 Tala 2004.

219 Husa 2004.

220 Mirrlees Review 2010 ja Mirrlees Review 2011.

muodostuvan oikeustilan pohjalta tehtävät arviot eivät ole aina oikeita tai ainakaan kattavia. Siksi ristivaikutusten hallinta on laajemman monitieteellisen tutkimuksen perusta. Sen päälle rakennettu muu tutkimus voi tuottaa tietoa, joka mahdollistaa hyvän verojärjestelmän rakentamisen. Todennäköisesti silloin havaittaisiin, että kaikissa varainverotuksen malleissa on hyviä ja huonoja puolia, joita pitäisi poliittisessa päätöksenteossa avoimesti punnita perusteellista tietoa vasten. Näin poliittinen tavoitteenasettelu ja länsimaisen oikeusvaltion peruseriaatteet on mahdollista asettaa järkipäiseen ja kansanvaltaiseen tasapainoon.

OTK *Kalle Isotalo*

I

KIINTEISTÖOIKEUDEN JA VERO-OIKEUDEN SUHDE*

The Relationship Between the Tax Laws and Laws on Real Estate

In this article I examine the relationship between the tax laws and laws on real estate. I try to discover, systematize and solve questions of legal interpretation which arise from taxation of real estate. Real Estate Formation Act and Code of Real Estate allow different alternatives to trade and define ownership of real estate in ways which have not been taken into consideration in drafting of tax legislation. Similarly land use planning and policy have strong links to tax laws. Changes in land use often cause drastic increases on fair value of land and create incomes. There are also significant tax subsidies for municipal land use policy. Legitimacy of these subsidies is questionable.

In law drafting and interpretation and managing of different administrative organizations it is crucial to remember the importance of a broader view over the different fields of law. Effect to the whole legal system should always be perceived, while creating individual solutions to specific problems.

1 Johdanto

Siviilioikeus ja muu oikeusjärjestelmä luovat perustan, johon verolainsäädäntöä sovelletaan.¹ Monimuotoinen kiinteistö- ja kaavoitusoikeus luo verotukselle mielenkiintoisen ja haastavan pohjakehikon esimerkiksi kiinteistönmuodostamislain (KML), maankäyttö- ja rakennuslain (MRL) ja maakaaren muodostamana kokonaisuutena. Kiinteistö- ja koskeva lainsäädäntö yleensä käsittelee riidanratkaisua ja suojaa kolmatta, julkisia intressejä tai heikompia. Yksimielisten osapuolten toimintavapaus kuitenkin on laaja. Käytännössä monien sopimus pohjaisten järjestelyiden merkittävin tosiasiallinen rajoite syntyy veroseuraamuksista.

* Kirjoitus on referee-artikkeli.

¹ Klami, Hannu Tapani: Verotus ja sopimusoikeus. DL, vuosikirja n:o 62/1981, s. 391–396 ja Määttä, Kalle: Verolakien tulkinta. Edita. Helsinki 2014. s.118–137.

Kiinteistöoikeudellinen sääntely aiheuttaa haasteita tuloverotuksessa niin tuloverolain (TVL), maatilatalouden tuloverolain (MVL) kuin elinkeinotulon verotuksesta annetun lain (EVL) mukaisessa verotuksessa. Myös perintö- ja lahjaverolaissa (PerVL), varainsiirtoverolaissa (VSVL), varojen arvostamisesta verotuksessa annetussa laissa (arvostuslaki) ja kiinteistöverolaissa (KivL) on haastavia yhteensovitusilanteita kiinteistöoikeudellisen sääntelyn kanssa. Pyrin artikkelissa kartoittamaan ja systematisoimaan näistä rajapinnoista muodostuvia kysymyksiä ja luomaan ratkaisuvaihtoehtoja ongelmiin sekä esittämään lainsäädännön muutostarpeita. Keskeisenä tarkoituksena on muodostaa kokonaiskäsitys kiinteistöjuridiikan vero-oikeudellisista ongelmatilanteista ja luoda keskusteluyhteyttä yli vero-, esine-, ja ympäristöoikeuden raja-aitojen. Samalla pyrin osoittamaan säännöllisen säädöshuollon, toiset oikeudenalat huomioon ottavan lainvalmistelun, oikeudenala- ja verolajirajat ylittävän tulkintakäytännön sekä eri sektoriviranomaisten yhteistyön merkityksen oikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta. Artikkelissa ei käsitellä arvonlisäverotusta, jonka kiinteistöoikeudelliset rajapinnat ovat hankalia. Samoin artikkelin ulkopuolelle olen jättänyt erilaisten kiinteistön käyttörajoi- tusten sekä haittojen korvausten jaottelun luovutusvoittoihin, veronalaisiin ja verovapa- paihin vahingonkorvauksiin sekä eräisiin muihin verotustapoihin. Pääpaino artikkelissa on luonnollisten henkilöiden verotuksessa, mutta ajoittain sivuan oikeushenkilöiden verottamista.

2 Tuloverotuksen perusteet

2.1 Luovutusvoiton perusteet

Luovutusvoiton verotuksessa on lähtökohtaisesti kysymys nettoarvonnousujen verotta- misesta.² Luovutettavan omaisuuserän luovutushinnasta vähennetään sen poistamaton hankintameno lisätyn voiton hankkimisesta aiheutuneilla kustannuksilla. Erotus on pääomatuloa. TVL-tulolähteen tulojen osalta luonnollisten henkilöiden, kuolinpesien ja yhteisetuoksien on mahdollista vähentää todellisen hankintameno- sijaan hankinta- meno-olettama, joka on alle 10 vuotta omistetun omaisuuden osalta 20 % ja yli vuotta omistetun omaisuuden osalta 40 %. Hankintameno-olettamaa käytettäessä ei voi vähen- tää mitään muuta. Luovutusvoittoverotuksen aiheuttava luovutus tapahtuu, vaikka vas- tike luovutetusta omaisuudesta maksetaan muuna kuin rahana. Tyypillinen esimerkki tällaisesta tilanteesta on kiinteistöjen vaihto.

Hankintameno voi muodostua todellisen hankintameno- sijaan perintö- tai lahja- verotusarvosta. Osituksessa saadun omaisuuden osalta hankintameno tulee ositusta edeltäneestä saannosta. Jos omaisuudesta luovutaan saaden vastikkeena korkeintaan $\frac{3}{4}$ luovutetun omaisuuden arvosta vastaava korvaus, kyse on lahjanluontoisesta kaupasta,

² Luovutusvoittojen verotuksesta säädetään TVL 45– 50 §:ssä.

joka jaetaan lahjoitettuun ja vastikkeellisesti luovutettuun osaan. Verotus toimitetaan kuin osasta luovutettua omaisuuserää olisi tehty kauppa ja osa olisi lahjoitettu. Erilaisiin omaisuuseriin ja saantoihin liittyy erityisiä sääntöjä ja kysymyksiä.

Olennaista tämän artikkelin tarkastelunäkökulmasta on, että luovutusvoittoverotus on keskeinen tapa saattaa omistuksen arvonnousut verotuksen piiriin. Verotuksessa on tarkoituksena verottaa myös inflaatiovoittoja³, joskin osittain niiden lieventämiseksi käytettävissä ovat hankintameno-olettamat ja verokanta pääomatuloissa on ansiotulon korkeampia asteikkoja huomattavasti matalampi.⁴

2.2 Muiden tulolähteiden ja oikeushenkilöiden luovutusvoitot

Maatilatalouden tulolähteeseen kuuluvan kiinteän omaisuuden luovutusvoitot verotetaan TVL-tulolähteessä.⁵ Sovellettavaksi tulevat normaalit luovutusvoiton laskusäännöt, kuten hankintameno-olettamat. Sen sijaan elinkeinotoiminnan tulolähteeseen kuuluvan omaisuuden luovutusvoitot verotetaan elinkeinotulona.⁶ Se on osa toiminnan tulosta ja jaetaan verotettavaksi elinkeinotulon jakoperusteiden mukaisesti. Hankintameno-olettamaa ei sovelleta EVL-tulolähteen luovutuksiin eikä henkilö- tai osakeyhtiöiden luovutuksiin tulolähteestä riippumatta. Osakeyhtiöiden osalta verotus tapahtuu kaksivaiheisesti, kun ensin verotetaan yhteisöverolla yhtiötä ja tämän jälkeen varojenjaosta omistajaa.

2.3 Poistot

Tulohankkimiskäytössä olevien kiinteistöjen rakennuksista ja rakennelmista saa tehdä poistoja vuotuisessa verotuksessa kaikissa tulolähteissä. Poiston avulla pyritään jaksottamaan meno ajalle, jolla se hyödyttää tulohankintaa. Poiston määrä on kytketty laskennalliseen rakennusten ja rakennelmien kulumiseen. Hankintameno alenee tehdyillä poistoilla ja myöhempi luovutusvoitto muodostuu vastaavasti isommaksi. Sen sijaan yksityistaloudessa olevasta omaisuudesta ei tehdä poistoja eikä hankintamenosta vähennetä rakennusten osalta mitään fiktiivistä kulumaa.

Poistomenettelyssä sovelletaan TVL 114 §:n nojalla pääosin samoja poistoprosentteja kuin EVL:n menon jaksottamisen osalta on säädetty. Koska maapohjan ei katsota

³ Myrsky Matti: Suomen veropolitiikka. Talentum. Helsinki 2013. s. 137–144.

⁴ Luovutusvoittoverotuksen perusteista: Nykänen, Pekka – Räbinä, Timo: Yksityishenkilön luovutusvoittojen verotus. Talentum. Helsinki 2013. s. 1–97.

⁵ Maatalouden harjoittamisen käsitteestä ja MVL:n soveltamisalasta: Ossa, Jaakko: Maa- ja metsätalousverotus. Kauppakaari. Helsinki 2000. s. 13–19.

⁶ EVL:n soveltamisalasta: Andersson, Edward – Ikkala, Jarmo – Penttilä, Seppo: Elinkeinoverolain kommentaari. Talentum. Helsinki 2009. s.15–46.

kuluvan, ei sen osalta ole mahdollista tehdä poistoja. Kiinteistöjen osalta poistot koskevat käytännössä rakennuksia, rakennelmia, tiettyjä maapohjan perusparannusmenoja (esimerkiksi salaojat⁷ tai metsätiet) sekä siviilioikeudessa ainesosiksi katsottavia, mutta verotuksessa koneiksi katsottavia, esineitä.⁸

2.4 Metsävähennys

Metsävähennyksellä on säännelty mahdollisuus vähentää 60 % vastikkeellisesti hankitun metsän hankintamenosta puunmyyntituloista. Järjestelmä rakentuu periaatteeseen, jossa kaikki metsäverotuksen laskentayksikköön kuuluvat vastikkeellisesti vuoden 1993 alun jälkeen hankittujen metsien hankintamenot muodostavat metsävähennysoikeutta 60 % metsästä maksetusta vastikkeesta. Tätä metsävähennysoikeutta voi käyttää mihin tahansa puunmyyntituloon, joka on saatu samaan metsävähennyksen seurantayksikköön ja metsävähennyksen piiriin kuuluvasta metsästä. Jos metsävähennystä tuonut kiinteistö luovutetaan, luovutusvoittoon lisätään käytettyä metsävähennystä korkeintaan kiinteistön tuoma määrä. Lisäyksen tekemiseen ei vaikuta, miltä tilalta on myyty puut, joista metsävähennys on tehty.⁹

2.5 Luovutusvoittoverotuksen erityissäännöt

Sukupolvenvaihdosluovutukset: Kiinteistön tai sen osan luovutusvoitto on verovapaa, jos maa- tai metsätalouden harjoittamiseen käytetty kiinteistö tai kiinteistön osa myydään TVL 48 §:ssä mainitulle sukulaiselle ja se on omistettu yli 10 vuotta. Omistusaikaan otetaan huomioon edellisen omistajan omistusaika, jos omaisuus on saatu vastikkeettomalla saannolla, kuten lahjana, osituksessa tai perintönä.¹⁰ Verovapauteen liittyy viiden vuoden seurantajakso, jonka aikana verovapaa luovutusvoitto voidaan vähentää jatkoluovutuksen hankintamenosta tai hankintameno-olettamasta. Verovapaus menetetään osittain myös kiinteistön osan jatkoluovutuksissa.

Yhdistettynä metsävähennykseen TVL 48 § mahdollistaa monimuotoisen verosuunnittelun metsätalousomaisuuden osalta esimerkiksi vaihtotilanteissa. Vaihdettaessa metsä esimerkiksi veljen kanssa verovapauteen oikeuttavalla vaihdolla maksettavaksi tulee ainoastaan varainsiirtovero. Samalla vaihdettujen omaisuuserien käyvistä arvoista

⁷ Salaojien osalta on verotuskäytännössä sallittu jopa se, että olemassa olevan salaojitetun pellon kaupassa salaojalle jyvitetään osa kauppahinnasta.

⁸ Myrsky, Matti – Rabinä, Timo: Henkilökohtaisen tulon verotus. Talentum. Helsinki 2010. s. 82–84.

⁹ Metsävähennyksen perusrakenteesta esimerkiksi: Isotalo, Kalle: Metsävähennys, verotusyhtymä ja puolisoiden metsätalous. Edilex 3/2014. s. 2–8.

¹⁰ Nykänen-Rabinä 2013. s. 527–535.

muodostuu metsävähennyspohjaa. Esimerkiksi perinnönjaoissa ei välttämättä kannata jakaa omaisuutta suoraan lopulliselle saajalle, vaan ottaa peritystä metsästä välivaihdolla metsävähennystä.

Oman asunnon luovutusvoittoverovapaus: Asuinrakennuksen ja sen rakennuspaikan luovutusvoitto on verovapaa, jos asuntoa on käytetty luovuttajan tai hänen perheensä vakituksena asuntona yhdenjaksoisesti omistusaikana yli kaksi vuotta (TVL 48 §). Rakennuspaikka on joko vahvistettu rakennuspaikka tai maksimissaan 10 000 neliometriä. Perheellä tarkoitetaan puolisoa ja alaikäisiä lapsia.¹¹

Luovutus luonnonsuojelualueeksi: Jos kiinteistö vaihdetaan toiseen kiinteistöön ja luovutettu kiinteistö luovutetaan luonnonsuojelualueeksi, luovutusvoitto on kokonaisuudessaan verovapaa (TVL 48 §). Saadun omaisuuden hankinta-ajaksi katsotaan luovutetun kiinteistön saantohetki, mutta hankintameno muodostuu vastikkeena luovutetun kiinteistön arvosta. Jos luovutuksessa maksetaan muuta vastiketta, on kyse tältä osin normaalista luovutuksesta.¹² Lisäksi valtiolle tai valtion liikelaitokselle tapahtuva myynti luonnonsuojelualueeksi on verovapaa.

Korotettu hankintameno-olettaja ja määräaikaiset verovapaudet luovutuksissa kunnille: Tiettyjen luovutusten kohdalle on säädetty korotettu 80 % hankintameno-olettaja (TVL 49 §). Korotettuun hankintameno-olettamaan oikeuttavat omaisuuden luovuttaminen pakkolunastuksessa tai pakkolunastusuhan alla, luovutus vesistön patoamista varten sekä luovutus julkisyhteisöille. Liikelaitosten osalta verovapaus on rajoitettu tilanteisiin, joissa se ei aiheuta markkinahäiriöitä.¹³ Kunnille tehtäviin kiinteistöluovutuksiin on aika ajoin tehty täysi verovapaus. Niistä on säädetty määräajoin siten, että tietyllä aikavälillä luovutetut kiinteistöt ovat kokonaisuudessaan verovapaita.¹⁴

3 Muiden verolajien perusteet

3.1 Varainsiirtovero

Varainsiirtoverotuksessa verotetaan kiinteistöjen ja arvopapereiden vastikkeellisia luovutuksia. Kiinteistöjen osalta tulee suorittaa 4 % varainsiirtoveroa kiinteistön luovutuksessa maksetusta vastikkeesta.¹⁵ Vastikkeeksi lasketaan niin rahana kuin muulla tavoin maksetut vastikkeet, kuten esimerkiksi toiset kiinteistöt tai velan siirrot.¹⁶

¹¹ Nykänen-Räbinä 2013. s. 457–527.

¹² Nykänen-Räbinä 2013. s. 537–538.

¹³ Nykänen-Räbinä 2013. s. 540–542.

¹⁴ Tuorein tällainen verovapaus on lakimuutoksella 30.12.2013/1246 säädetty TVL 48a §.

¹⁵ Kiinteistöjen varainsiirtoverotuksesta säädetään VSVL 4–14 §.

¹⁶ Varainsiirtoverotuksen peruskysymyksistä esimerkiksi: Verohallinnon ohje: Varainsiirtoverotuksen yhtenäistämishoje. A 716/4340/2013.

3.2 Perintö- ja lahjavero

Perintö- ja lahjaverotuksessa verotetaan lahjoittajan/perittävän ja lahjansaajan/perillisen sukulaissuhteen mukaan määräytyvän veroasteikon mukainen vero lahjana tai perintönä saadun omaisuuden arvosta verovelvollisuuden alkuhetkellä.¹⁷ Verovelvollisuuden katsotaan yleensä alkavan perittävän kuolemasta tai lahjan antamisesta. Veronalaisen lahjan käsite on vero-oikeudessa laaja ja sen piiriin kuuluvat hyvin monimuotoiset tavat siirtää omaisuutta.¹⁸

Jos perittyyn tai lahjana saatuun omaisuuteen sisältyy yrityksen tai maatilán osa, jolla jatketaan yritystoiminnan, maatalouden tai maa- ja metsätalouden harjoittamista, voidaan omaisuuteen myöntää sukupolvenvaihdoshuojennus (PerVL 55 §). Silloin osa tai koko vero huojuennetaan. Huojennettu vero maksuunpannaan korotettuna, jos pääosa huojuennetusta omaisuudesta luovutetaan edelleen viiden vuoden sisällä verotuksen toimitamisesta.¹⁹

3.3 Kiinteistövero

Kiinteistöverotuksessa määrätään vuoden alussa kiinteää omaisuutta omistaneille kiinteistövero.²⁰ Vero on kunnan määräämän prosentín mukainen osuus kiinteistön verotusarvosta. Verotusarvo lasketaan arvostuslain periaatteiden mukaisesti. Maksimissaan se on kiinteistön käyvän arvon suuruinen, mutta yleensä arvo on huomattavasti alhaisempi.²¹ Maa- ja metsätalousmaa on säädetty veropohjan ulkopuolelle. Maa- ja metsätalouksmaan katsotaan muuttuvan rakennusmaaksi asemakaavoituksen osalta välittömästi kaavan vahvistuttua. Muun kaavoituksen osalta taas verolle laukeaminen tapahtuu, kun omistaja ryhtyy myymään rakennusoikeuksiaan rakennustarkoitukseen. Verotuskäytännössä ranta-asemakaavoja ei ole rinnastettu asemakaavoihin.

¹⁷ Omaisuuden arvostamisesta katso: Puroñen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. Talentum, Helsinki 2011. s. 167–197 sekä Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A200/200/2013.

¹⁸ Puroñen 2011. s. 27–35.

¹⁹ Huojennuksen laskemisperiaateista ja siihen liittyvistä ongelmista maatilakiinteistöjen osalta: Isotalo, Kalle: Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjaverolain mukainen sukupolvenvaihdoshuojennus ja perheoikeudelliset oikeustoimet. Edilex 16/2013.

²⁰ Kiinteistöverotuksen peruskysymyksistä esimerkiksi: Verohallinnon ohje: Kiinteistöverolain soveltamisohje. A197/200/2013.

²¹ Peltola, Risto: Kiinteistöjen arvostamisperusteiden kehittämistarve kiinteistöverotuksessa. Valtiovarainministeriön julkaisu 11.4.2014. s. 35–50. Syvän maaseudun isot rannattomat rakennuspaikat voivat muodostaa poikkeuksen vuodesta 2014 alkaen, koska hallitus ohjeisti verohallinnon kiristämään niiden verotusta usein moninkertaiseksi säätämällä 75 sentin minimaluehinnan, jota alennuskaava ei koske. Niiden osalta verohallinnossa on ollut vireillä huomattava määrä vaatimuksia verotusarvoa alemman käyvän arvon käyttämisestä. Verohallinnon ohje: Kiinteistön verotusarvo kiinteistöverotuksessa. A5/200/2014 ja hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varojen arvostamisesta verotuksessa annetun lain 30 §:n muuttamisesta HE 102/2013 vp. s. 6–7.

4 Maakaaren mukaiset oikeustoimet verotuksessa

4.1 Veronalainen luovutus

Kiinteän omaisuuden luovuttamisesta säädetään maakaaressa.²² Kiinteistön luovuttamiselle on asetettu sopimusvapautta rajoittavat muotomääräykset. Maakaaressa säädetään oikeuksista ja velvollisuuksista saada ja hakea kiinteistön omistuksen kuvaava lainhuuto tai siirtokelpoisen vuokraoikeuden kirjaus. Käytännössä kiinteän omaisuuden luovutukset on perinteisesti tehty maakaaren mukaisilla sopimuksilla.²³

Verotuksen logiikka pohjautuu rekisteriysikkökiinteistön mieltämiseen yhdeksi esineeksi. Lähtökohtaisesti luovutusvoiton ja varainsiirtoverotuksen luovutuksen käsite on yhtenäinen. Kun jonkun osapuolen katsotaan luovuttavan omaisuutta siten, että luovutusvoitto lasketaan tietyistä vastikkeesta, omaisuuden saajan suoritettavaksi tulee vastaavasta summasta varainsiirtovero.²⁴ Kun kiinteistöstä myydään määräosa, katsotaan luovutetuksi murto-osaa vastaava osuus koko kiinteistön alueesta. Silloin luovutusvoitosta saa vähentää myytyä kiinteistön osaa vastaavan osuuden koko kiinteistön hankintamenosta.

Ostettaessa kiinteistö tai sen murto-osa, ostohinnan katsotaan jakaantuvan kiinteistön osille niissä suhteissa, joissa kiinteistön eri osat muodostivat kiinteistön kokonaisarvon ostohetkellä. Jos esimerkiksi $\frac{3}{4}$ kiinteistön arvosta oli ostohetkellä metsää ja $\frac{1}{4}$ peltoa, ostohinta jaetaan omaisuuserille näissä suhteissa. Vastaavat periaatteet soveltuvat esimerkiksi lahjaverotusarvon jakamiseen. Saantohetken arvoihin pohjautuvaan hankintamenon jakamiseen perustuu lisäksi esimerkiksi poistopohjien ja metsävähennysoikeuksien määrittäminen.

Määräalan luovutuksissa vähennetään luovuttajan tai luovuttajien koko kiinteistön hankintamenosta osuus, joka kohdistui myytävään määräalaan omaisuuden ostohetkellä. Määräalan osuudella kiinteistön kokonaisarvosta luovutushetkellä ei ole luovutusvoiton laskennassa merkitystä.²⁵ Tämä korostuu esimerkiksi omistusaikana etenevässä kaavoituksessa. Jos ostohetkellä on mielletty ostettavan metsää, joka myöhemmin kaavoitetaan rakennusmaaksi, luovutusvoitosta vähennetään alkuperäisen hankinnan metsän osuus. Hankintamenon jako ei muutu, vaikka kaavoitus olisi nostanut myydyin alueen osuutta kiinteistön kokonaisarvosta merkittävästi.

Usein eri henkilöt omistavat yhden tai useita kiinteistöjä yhdessä. Näitä yhteisomistussuhteita voidaan haluta muuttaa tai purkaa. Verotus toimitetaan esinekohtaisesti

²² Maakaaren järjestelmästä: Jokela, Marjut; Kartio, Leena – Ojanen, Ilmari: Maakaari. Talentum. Helsinki 2010.

²³ Asiakirjoilta edellytetyistä muotomääräyksistä ja erilaisista rekisterimerkintäoikeuksista ja velvollisuuksista: Maanmittauslaitos: Kirjaamisenettelyn käsikirja 4.2.2014.

²⁴ Vastikkeen symmetriasta on eräitä erikseen säädettyjä poikkeamia, kuten asunto-osakkeiden yhtiölaina.

²⁵ Nykänen-Räbinä 2013. s. 71.

luovutuksia tarkastellen. Jos maakaaren mukaisessa luovutuksessa joku luopuu osastaan oikeudestaan yhdessä rekisteriyksikössä saadakseen vastiketta, kyse on sekä luovutusvoiton että varainsiirtoveron realisoivasta luovutuksesta. Sillä ei ole merkitystä, käytetäänkö vastikkeena esimerkiksi toisen kiinteistön osaa vai rahaa.

Siltä osin kuin määräosainen omistusosuus yksittäisessä rekisteriyksikössä muuntuu alueelliseksi, kyse ei ole vastikkeellisesta luovutuksesta. Kysymys on verotuksessa yhteisomistuksen purkamisesta²⁶. Omaisuutta ei katsota luovutetuksi, vaan omaisuus ainoastaan muuttuu tietyksi alueeksi. Jos kolme omistajaa on omistanut yhtä suurin murto-osin 300 000,00 euron arvoisen kiinteistön ja yhdelle lohkaistaan 100 000,00 euron arvoinen erillinen kiinteistö, kaikkien omistus tarkentuu alueellisesti. Määräalan saaneen aiempi kolmasosan murto-osa tarkentuu erilliskiinteistöksi, ja kahden muun omistus tarkentuu alueellisesti pienemmästä kiinteistöstä tulevaan suurempaan murto-osaan omistuksen arvon säilyessä ennallaan.

Hyvin tyypillistä on, että samaan oikeustoimeen sisältyy osittain kiinteistön yhteisomistuksen purkamista ja osittain vastikkeellinen luovutus. Silloin kuhunkin vastikkeellisesti luovutettuun kiinteistön osaan kohdistuvasta kauppahinnan osasta lasketaan erillinen luovutusvoitto, josta vähennetään vastikkeellisesti luovutettua osuutta vastaava osa kiinteistön hankintamenosta. Jos esimerkiksi kiinteistöstä katsotaan vastikkeellisesti luovutetuksi $\frac{1}{4}$, luovutushinnasta vähennetään $\frac{1}{4}$ kyseisen kiinteistön hankintamenosta. Käytännön laskelmat esimerkiksi laajoissa metsätalajokonaisuuksissa, joiden omistus on pirstoutunutta, voivat muodostua hyvin vaikeiksi.²⁷

Kun oikeustoimessa yhdistyy yhteisomistuksen purku ja vaihto, joudutaan yhteiseen sopimukseen tulkitsemaan järjestys, jos kohteena olevaan kiinteistöön kuuluu erilaisia osia, esimerkiksi metsää ja peltoa. Ennen varsinaista luovutusvoitolaskelmaa tulee määrittää, mitkä alueet kiinteistöistä katsotaan vaihdetuiksi. Pääsääntöisesti yhteisomistuksen purkautuminen tapahtuu ensin ja kaupassa myydään osa alueesta, joka luovutuksensaajalle sopimuskokonaisuudessa tulee. Luovutuksensaajan ei yleensä voida katsoa ostaneen ensin jako-osaa koko kiinteistöstä, joka vain tarkentuu alueellisesti välittömästi. Jos vaihdon katsottaisiin tapahtuvan ensin, voisi kahden osapuolen välillä tulla myydyksi osuus sellaisesta alueesta, joka samassa sopimuksessa tarkentuu jonkun kolmannen osuuteen. Kysymys on silti sopimuskokonaisuuksien tulkinnasta, johon tapauskohtaiset olosuhteet voivat vaikuttaa. Yhteisomistuksen ensin tapahtuva tarkentuminen johtaa siihen, että luovutusvoiton laskennan esikysymyksenä joudutaan ratkaisemaan kaikki luvussa 4.2 kuvatut ongelmat hankintamenon tarkentumisesta erilaiseen omaisuuteen sekä luvussa 4.3 kuvatut kysymykset verovapaussäännösten ulottuvuudes-

²⁶ Yhteisomistuksen purun käsitteellä tässä artikkelissa tarkoitetaan juuri yksittäisen esineen yhteisomistuksen purkamista muodostamalla siitä useita esineitä. Tämä verotuksellinen käsite on ajoittain aiheuttanut sekaannusta verovelvollisissa, jotka eivät välttämättä miellä verojärjestelmän esinekohtaista logiikkaa: Huhtala, Kati: Kiinteistöjen yhteisomistuksen purkaminen-varainsiirtoverotus. Verotus 3/2009. s. 306.

²⁷ Nykänen-Räbinä 2013. s. 43 ja verohallinnon ohje: A 716/4340/2013. Kohta: 13.2.

ta. Toisaalta myös katsottaessa vaihdon tapahtuvan ensin ja yhteisomistuksen purkautumisen sen jälkeen, joudutaan uudelleenkohdistumisia tekemään välittömästi luovutusvoiton laskemisen jälkeen.

Jos osasta kiinteistöä luovutaan ilman vastiketta, on kyseessä verotettava lahja, ellei $\frac{3}{4}$ -sääntö johda verovapauteen. Esimerkiksi tilanteessa, jossa 100 000,00 euron arvoinen kiinteistö luovutetaan 80 000,00 euron arvoista kiinteistöä vastaan, ei synny verotettavaa lahjaa. Verotuskäytännössä luovutusvoitto on yleensä laskettu siten, että molempien osapuolten luovutusvoitto on laskettu 80 000,00 eurosta. Hankintameno on yleensä vähennetty kokonaisuudessaan myös osapuolelta, joka luovutti arvokkaamman kiinteistön osan, eikä lahjoitettua 20 000,00 euron osuutta, eli 20 % osuutta hankintamenosta, ole jätetty vähentämättä.

Perusteltuja näkökohtia voisi esittää vaihtoehtoisillekin verotustavoille, esimerkiksi edellä kuvatun lahjoitetun osuuden hankintamenon vähentämättä jättämiselle tai luovutusvoiton laskemiselle molemmille osapuolille sen omaisuuden arvosta, jonka he todellisuudessa saavat.²⁸ Vaihtotilanteiden oikean verotustavan vahvistava KHO:n ratkaisu olisi suotava, vaikka verotuskäytäntö melko vakiintunut onkin.²⁹ Monimutkaisemmissa kiinteistöjärjestelyissä, joissa osittain on kysymys vaihdoista ja osittain yhteisomistuksen purkamisesta, verotustapa johtaa vaikeisiin laskelmiin siitä, soveltuuko $\frac{3}{4}$ -sääntö.

4.2 Hankintamenon tarkentuminen eri tulolajeihin ja -lähteisiin sekä poisto-ongelmat

Yhteisomistuksen purkamisessa tapahtuva hankintamenon tarkentuminen on yksinkertaista, jos kyseessä oleva kiinteistö ei ole ollut EVL-tulolähteessä eikä siitä ole lainkaan tehty vähennyksiä. Jos esimerkiksi kaksi henkilöä on omistanut yhdessä yhtenäisen pelon ja kummallekin lohkaistaan oma erillinen tilansa, molempien omistajien aiempaan rekisteriyksikön osaan kohdistunut hankintameno tarkentuu heille tulevan peltolohkon hankintamenoksi. Aiemmin mainittu kaavoitusongelma kuitenkin nousee esiin. Kun määrälän myynnissä saa normaalisti vähentää vain ostohetkellä kyseiseen omaisuus-

²⁸ Esimerkiksi metsävähennyksen siirtäminen ja lisääminen luovutusvoittoon muodostuu hyvin ongelmalliseksi, jos on olemassa joku lahjaksi katsottava saanto, jota ei kuitenkaan lahjaverotuksessa lahjaksi katsota. Jos molempia saantoja verotettaisiin täydestä maksetusta vastikkeesta, olisi myös metsävähennys ongelmaton, eikä tällöin tarvitsisi lähteä arviomaan kysymyksiä hankintamenosta tai hankintameno-olettaman käytöstä lahjana saatavan osuuden kohdalla. Myös vaihto, jossa maksetaan välirahaa, mutta ei täyttä määrää, nostaa esiin vaikeita tulkintatilanteita.

²⁹ Sinällään peruslogiikka koko hankintamenon vähentämisoikeudesta alihintaisessa kaupassa on vahvistettu ennen hankintamenon jakamista koskevan lainkohdan säätämistä. KHO 2002:24. Sen sijaan luovutustappio voidaan jättää vahvistamatta, jos tappion syntyminen johtuu käypää arvoa alemman luovutushinnan hyväksymisestä. KHO 2014:85.

erään kohdistuneen osan, on ongelmallista, jos pienelläkin yhteisömuutoksen purkamisella saa kohdentaa uudelleen isomman osan alkuperäisestä hankintamenosta luovutettavaksi aiottuun määrään.

Tilanne muuttuu paljon vaikeammaksi, kun purettavaa rekisteriyksikköä on käytetty useaan eri tarkoitukseen. Samalla kiinteistöllä voi esimerkiksi olla salaojitettu pelto, josta voi vähentää poistoina salaojan osuutta juoksevassa tuloverotuksessa, metsä, josta saa tehdä metsävähennystä, ja navetta, josta saa tehdä poistoja. Jos tällainen kiinteistö on ollut yhteisömuutoksessa, sekä metsä- että maatalous on verotettu yhtymässä, johon kaikki osastajat ovat tuoneet omat hankintamensa. Kaikkien omistajien hankintamenoihin perustuvat vähennykset, kuten metsävähennykset ja poistot, tehdään yhtymässä ja nettotulo jaetaan omistajilla verotettavaksi.³⁰ Samalla tavoin toimitaan esimerkiksi yhtymän vuokratessa kiinteistöä³¹ tai tilan ollessa sijoitettuna elinkeino-yhtymään, josta ei ole tehty henkilöyhtiötä.

Elinkeino- ja verotusyhtymiin liittyy erityiskysymyksiä. Esimerkiksi siirto elinkeinotoimintaan tai sieltä pois realisoi tulon verottamisen ja muuttaa hankintamenoa. Vastaavasti esimerkiksi lahjana saatujen metsien ja maatalouden tuotantorakennusten osalta metsävähennykset ja poistot lasketaan edellisen omistajan vähennyksiä jatkaen, vaikka lahjaverotusarvosta muodostuu hankintameno, jonka saa vähentää luovutusvoitosta. Yhteisömuutosta purettaessa kiinteistön osiin kohdistuva hankintameno seuranta menee sekaisin.

Esimerkki: Kiinteistöllä on 100 000,00 euron arvoinen pelto, 100 000,00 euron arvoinen metsä ja 100 000,00 euron arvoinen navetta sekä sen rakennuspaikka. Tilalla on kolme yhteisömuutajaa yhtä suurin osin. Jokainen heistä on saanut osuutensa tilasta eri aikaan ja jokaisella on erilainen poistamaton hankintameno. Osa on voinut saada osuutensa kiinteistöstä metsävähennykseen oikeuttavasti ja osa ei. Poistoja on tehty eri määrä eri omistajien hankintamenojen perusteella. Jos yhteisömuutos puretaan siten, että yksi saa metsän, yksi pellon ja yksi navetan, kaikkien lohki-kiinteistöjen hankintamenoiksi tulee kunkin yhteisömuutajan saaman tilan osalta hänen hankintamensa. Esimerkiksi poistojen ja metsävähennysten kohdalla kuitenkin syntyy ongelmia. Tarkentuuko navetan saaneen henkilön hankintameno poistopohjaksi yksi yhteen? Tämä voi tarkoittaa joko poistopohjan nousemista tai laskemista. Esimerkiksi navetan osalta voisi poistopohja kasvaa alkuaan pellostä maksetun kauppahinnan perusteella. Vastaavasti metsän osalta on ongelmallista, että metsävähennyksen käyttäminen ei leikkaa metsän hankintamenoa, vaan lisää luovutusvoittoon, jolloin metsävähennystä voitaisiin vä-

³⁰ Verohallinnon ohje: Verotusyhtymä.

³¹ Verotuskäytäntö ei välttämättä ole ollut täydellisen yhtenäistä kiinteistön vuokraustoiminnan poiston laskennassa, kun eri osakkeiden omistusosuuksien tuomat poistopohjat ovat poikenneet toisistaan, jolloin yhtymänä tehty poisto on johtanut taloudelliseen epätasapainoon osakkaiden välillä. Käytännössä yhtenäisen vuokratulon laskeminen yhteispoistolla ja tämän vuokratulon jakaminen osakkaille johtaa toisen tekemään vähennykseen toiselle aiheutuneesta menosta.

hentää ensin puunmyyntitulosta ja sen jälkeen vaihtaa sama hankintameno navetasta poistettavaksi.³²

Ongelmia tulee myös elinkeinotoiminnan kiinteistöomistusten uudelleenkohdistumisissa, joissa pitäisi osata määrittää alkuperäinen hankintameno, jota verrataan käypään arvoon yksityiskäyttöönottolanteissa.³³ Lisäksi kirjanpito tuo omat ongelmansa. Missä määrin kirjanpidossa on siirreltävässä eri omaisuuslajien hankintamenoja ilman käyvän arvon mukaisia oikaisuja tai tuloutuksia? Nämä kysymykset korostuvat yhtiömuotoisten omistajien omistusten tarkentumisissa. Paitsi kirjanpidossa tapahtuvan omaisuuslajisiirtymän yhteisomistuksen purkamisen voi aiheuttaa myös tulolähdesiirron. EVL:n mukaisessa verotuksessa myös on itsenäinen ja sanamuodoiltaan tuloverolain luovutusvoittosäännöksistä poikkeava laaja tulon käsite, jolloin verotettava luovutus ei väistämättä ole kaikissa tulolähteissä yhtenäinen.³⁴ Kokonaisuudessaan kirjanpitovelvollisten erilainen kohtelu olisi perusteltavissa pohjatilanteen erilaisuudella. Kirjanpidossa toiseksi muuttuva omaisuus voitaisiin katsoa tulon synnyttävästi realisoituneeksi joskus myös olosuhteissa, joissa TVL:n luovutusvoittoa luonnolliselle henkilölle ei synny.³⁵ Yhteisomistussuhteet, joissa kirjanpitovelvolliset ovat mukana, poikkeavat oleellisesti perinteisistä yhteisomistusten purkamisista luonnollisten henkilöiden maatalakiinteistöissä, joista tuloverotuksen pohjalogiikka kumpuaa.³⁶

Edellä kuvatuista omaisuuslajimuutoksista olisi tarpeen saada oikeuskäytäntöä. Vaikka hankintameno luovutusvoiton laskennassa olisikin mahdollista tarkentaa yhteisomistusta purkamalla erilaiseen omaisuuteen, ei juoksevan tuloverotuksen vähennysten oikaiseminen ole vastaavalla tavalla automaattista. Esimerkiksi metsävähennyspohjaa on säädetty muodostuvaksi metsän hankintamenosta (TVL 55 §), mikä tarkoittanee, että vastike on ostohetkellä maksettu metsästä.³⁷ Vastaavasti esimerkiksi poistopohja ei välttämättä ole aina yksi yhteen luovutusvoiton hankintamenon kanssa. Esimerkiksi maatilalan lahjoituksessa lahjaverotusarvo muodostaa luovutusvoitosta vähennyskelpoisen

³² Tässä kohdassa on huomionarvoista, että metsävähennystä koskevassa verohallinnon ohjeessa metsän yhtiöittämissuhteissa käytetty metsävähennys katsotaan voitavan vähentää perustettavan yhtiön metsän hankintamenosta. Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A119/200/2013. Kohta: 3.4.

³³ Tulolähdesiirron ja yksityiskäytönoton peruskysymyksistä: Nykänen-Räbinä 2013. s. 31–33 ja 79–80.

³⁴ Mattila, Pauli: Verovapaat tulot elinkeinotoiminnan verotuksessa. Verotus 3/2014. s. 236–239 ja Kukkonen, Matti: Verotettavan luovutusvoiton käsite tuloverolaeissa erityisesti osakeyhtiön ja sen omistajan näkökulmasta. Yritys, omistaja ja verotus – Juhlajulkaisu Seppo Penttilälle toim. Pekka Nykänen ja Matti Urpilainen Edita Publishing Oy, 2014. s. 131–141.

³⁵ Käyttöomaisuuden kirjanpitokäsittelystä: Leppiniemi, Jarmo – Wallden, Risto: Tilinpäätös- ja verosuunnittelu. WSOYpro. Juva 2010. s. 228–240.

³⁶ Esinekohtaisen verologiikan perusta kumpuaa ratkaisusta KHO 1963 II 23.

³⁷ Myös hallituksen esitys eduskunnalle tuloverolain ja laiksi eräiden yleishyödyllisten yhteisöjen veron-huojennuksista annetun lain 1 ja 6 §:n muuttamisesta (HE 200/1992) korostaa sitä, että metsävähennystä saa tehdä juuri vastikkeellisesti hankitusta metsästä. Näin ollen on luonteavaa, että hankintamenoa, joka alun alkaen on maksettu jostain muusta omaisuudesta, ei voida muuntaa vähennykseen oikeuttavaksi metsän hankintamenoksi.

hankintamenon, mutta ei anna uutta korkeampaa poisto-oikeutta. Ratkaisussa KHO 21.1.1997/66 perintöverotusarvon ei katsottu muodostavan korkeampaa poistopohjaa kuolinpesän vuokraustoimintaa jatkettaessa. Joka tapauksessa edellä kuvatut hankaludet osoittavat, että kiinteistön ulottuvuuden muuntuminen on verojärjestelmän logiikan kannalta hyvin ongelmallista.

4.3 Luovutusvoiton verovapaussäännösten omistusaikalaskenta

Sekä oman asunnon että kiinteistön sukupolvenvaihdoksen verovapaussäännöksessä on omistusaikaedellytys ja sukupolvenvaihdoksissa lisäksi vielä harjoittamisedellytys. Yhteisomistuksen purkamisen kautta yhtenäisenä omistusajan laskennan aikana verovapaan omaisuuden osuus voi muuttua. Verovapaudet ovat poikkeussäännöksiä normaalisti verotuksesta, joita tulee lähtökohtaisesti tulkita suppeasti. Esimerkiksi yhteisomistuksen purkamisessa kasvanut asunnon tai metsän osuus ei välttämättä tule verovapauden piiriin samaan aikaan kuin aiempi pienempi murto-osainen omistusosuus samasta omaisuudesta.

Jos esimerkiksi yksi määräosainen yhteisomistaja on asunut kiinteistöllä sijaitsevassa asunnossa kaksi vuotta määräosan omistusaikana, voidaanko koko asunto suoraan tarkentaa hänen omistukseensa ja sen jälkeen välittömästi myydä verovapaasti, vaikka asumisaikanaan hän ei ole omistanut koko asuntoa? Kysymys olisi syytä saattaa KHO:n ratkaistavaksi.³⁸

5 Maanmittaustoimitukset verotuksessa

Kiinteistönmuodostuslaissa on säädetty useita maanmittaustoimituksia, joilla muutetaan kiinteistöjen alueellista ulottuvuutta. Maanmittaustoimitusten tausta-ajatuksena on, että kiinteistöjaotus on ollut epäsuotava tai yhteisomistus on pitänyt saada poistettua, vaikka joku yhteisomistaja ei ole ollut muutoksiin halukas tai purkamistavasta ei ole päästy sopuun. Rekisteriyksikön ulottuvuuden muokkaamiseen on luotu säännelty viranomaismenettely. Tiettyjen olosuhteiden täytyessä toimituksia voidaan tehdä ilman kaikkien omistajien suostumusta.

Käytännön toimitusten tekemisessä on periaatteet, joihin toimitusinsinöörit voivat päätöksensä perustaa, kun osapuolet eivät ole yksimielisiä. Tyypillisesti erilaisia yhteisiä

³⁸ Perinnönjaoissa verovapaan osan kasvattaminen yleensä on verotuskäytännössä hyväksytty. Nykänen-Räbinä 2013. s. 523–527. Perinnönjaoissa kuitenkin puretaan vainajan kuolinpesän varallisuutta perillisille ja prosessiin liittyy moninaisia erityissäännöksiä. Kukaan osakas ei suoraan omista yksittäisiä esineitä, vaikka perintökaaren 23 luvun 8 §:ssä kaikille osakkaille lähtökohtaisesti luodaan oikeus kaikenlaiseen omaisuuteen. Kiinteistön yhteisomistuksen purkamisessa muutetaan suoraan omistajan asemaa ilman perheoikeudellista välirakennetta, jolloin pohjatilanne on osittain erilainen. Toki perintötilannekin olisi syytä viedä KHO:een.

omistuksia purettaessa kaikille osapuolille tulisi pyrkiä saamaan kaikenlaista jaettavaa omaisuutta. Yksimieliset osapuolet voivat lisätä toimitusinsinöörin toimivaltuuksia. Jos osapuolet niin sopivat, voidaan kullekin osapuolelle esimerkiksi määrittää tietyistä omaisuuslajista koostuva arvomääräistä oikeutta vastaava kiinteistö tai käyttää välirahaa. Maanmittaustoimituksissa ei ole estettä luopua omista arvomääräisistä oikeuksistaan. Monessa suhteessa maanmittaustoimitukset ovatkin dispositiivisia riidanratkaisusäännöksiä, joissa sopimusvapauden ala on laaja ja rajoituksena on lähinnä, ettei kiinteistöjaotus saa muodostua aivan epäsuotavaksi eikä kolmannen oikeutta saa loukata.

Maanmittaustoimituksia tehdään myös aiemmin kuvattujen maakaaren mukaisten oikeustoimien yhteydessä. Esimerkiksi yhteisomistuksen purkaminen maakaaren mukaisella asiakirjalla johtaa maanmittaustoimituksiin, joissa sopimuksen mukaiset rekisteriyksiköt muodostetaan. Perinteinen halkominen, jossa yksi rekisteriyksikkö jaetaan siten, että yhteisomistajat saavat oikeuttaan vastaavat kiinteistöt, on verotusongelmiltaan samanlainen kuin maakaaren mukaisesti tehty yhteisomistuksen purkaminen. Erityisesti verotusongelmia syntyy, kun olemassa olevien rekisteriyksiköiden rajat ylitetään.³⁹

Yhteishalkomisessa (KML 47–48 §) usea mahdollisesti kirjavin murto-osuuksin omistettu kiinteistö annetaan yhtä aikaa jaettavaksi. Tällöin toimituksessa voidaan muodostaa aiemmista rajoista poikkeava alueellisesti tarkentuva omistus toimitusinsinöörille annettujen valtuuksien puitteissa. Yhteishalkomisella voidaan saattaa voimaan samanlainen muutos omistusoikeuksissa kuin vaihtoja ja yhteisomistuksen purkamisia yhdistävällä maakaaren mukaisella sopimuksella. Alueellinen omistus voidaan muodostaa samanlaiseksi, ja ero on ainoastaan tilojen rajoissa ja rekisterimerkinnöissä.⁴⁰

Tilojen yhdistäminen (KML 17 luku) ja sitä seuraava myöhempi yhteisomistuksen purkaminen (maakaaren mukaisella oikeustoimella tai maanmittaustoimituksella) mahdollistavat maakaaren vaihtosopimuksen välttämisen.⁴¹ Vastaavasti tilusvaihdossa (KML luku 8) voidaan siirtää osa yhdestä tilasta toiseen siten, että maa-alueet vaihtavat rekisteriyksikköä, mutta maakaaren mukaisen oikeustoimen tekeminen voidaan välttää.⁴² Uusjakojen (KML luku 9) ja rakennusmaan järjestelyjen (KML 12 luku) kohdalla tarkoituksena on nimenomaan maa-alueiden laaja siirtely useiden omistajien välillä.⁴³

Verotuksessa pyritään yleensä kohtelevaan samanlaisia ilmiöitä samalla tavoin. On ongelmallista, jos sopimusperusteinen maanmittaustoimitus johtaa erilaisiin veroseuraamuksiin kuin taloudellisesti samanlainen maakaaren mukainen oikeustoimi. Tällaisen ”Sama kaveri, eri verkkarit” -ilmiön ei pitäisi kuulua osaksi verojärjestelmää. Verotus-

³⁹ Maanmittaustoimitusten yleisistä periaatteista: Maanmittauslaitos: Toimitusmenettelyn käsikirja: Jakso: Yleistä.

⁴⁰ Halkomisesta ja yhteishalkomisesta: Maanmittauslaitos: Toimitusmenettelyn käsikirja: Jakso: Halkominen.

⁴¹ Maanmittauslaitos: Toimitusmenettelyn käsikirja: Jaksot: Kiinteistöjen ja tilausuuksien yhdistäminen, Lohkominen ja Halkominen.

⁴² Tilusvaihdosta: Maanmittauslaitos: Toimitusmenettelyn käsikirja: Jakso: Tilusvaihto.

⁴³ Tilusjärjestelyistä: Maanmittauslaitos: Toimitusmenettelyn käsikirja: Jakso: Tilusjärjestelyt.

ja oikeuskäytännössä on ratkaisuja, joissa maanmittaustoimituksella tehtyä alueellisen omistuksen muokkaamista ei ole katsottu luovutukseksi, joka realisoisi vastikkeellisen luovutuksen veroseuraamuksia.⁴⁴ Uusjakojen osalta tämän tyyppisen oikeustilan olemassaolosta on annettu verohallinnon kannanottoja.⁴⁵ Lähinnä välirahojen on katsottu aiheuttavan veroseuraamuksia.⁴⁶

Tällainen logiikka on mielestäni perusteltu esimerkiksi uusjaossa, jossa peltoja järjestellään uusiksi. Samanlaiset perusteet voidaan nähdä tilusvaihdolle, joissa pieniä maa-alueita siirretään tilojen välillä ja pyrkimyksenä on yhtenäistää kaavojen tonttijaotusta ja kiinteistöjaotusta. Tällaisissa olosuhteissa on perusteltua, että välittömiä veroseuraamuksia ei realisoitu. Erityisesti näin on, jos toimituksiin ei ole suostuttu vapaaehtoisesti. Mitä etäämmälle tällaisista olosuhteista päädytään sitä ilmeisemmäksi nousee tarve yhtenäiselle kohtelulle suhteessa maakaaren mukaisiin sopimuksiin.

Esimerkiksi kiinteistöjen yhdistämistä maanmittaustoimituksella ja sitä seuraavaa yhteisomistuksen purkamista on verotuskäytännössä yksittäistapauksessa arvioitu veron kiertämisen näkökulmasta. Jos menettelyyn on ryhdytty vaihdosta aiheutuvien veroseuraamusten välttämiseksi, voi veron kiertämiseksi katsominen olla perusteltua. Kyse on kuitenkin poikkeustilanteiden erityissäännöksestä, joka ei mielestäni ole riittävä ratkaisu maanmittaustoimituksiin.

Julkaistusta oikeuskäytännöstä ei voida vetää johtopäätöstä, että kaikki maanmittaustoimituksissa tehdyt sopimusperusteiset maa-alueiden siirrot olisivat tulo- ja varainsiirtoveron ulkopuolella. Julkaistuissa ratkaisuissa on tuotu esille paitsi maanmittaustoimituksen siviilioikeudellinen lainsäädäntö myös olosuhteet, joissa järjestely on tehty. Olisi hyvin perusteltua verottaa maanmittaustoimituksella tehty omaisuuden vaihtaminen samoin kuin maakaaren mukaiset luovutukset. Tästä voitaisiin poiketa ainakin pakollisissa maanmittaustoimituksissa ja vapaaehtoisissa toimituksissa, jos selvitetään olosuhteiden olevan sellaiset, että pakollisen menettelyn edellytykset todennäköisesti olisivat täyttyneet. Poikkeaminen voisi olla perusteltua myös silloin, jos tapauskohtaisesti osoitettaisiin erityiset olosuhteet, jotka poikkeavat normaaleista vaihtotilanteista. Tyypillisiä esimerkkejä ovat kaavan ja kiinteistörekisterin yhtenäistäminen pienillä tilusvaihdolla sekä peltoalueiden uusjaot. Tulkintaa tukee mielestäni ratkaisun KHO 2006:81 perustelujen ja ratkaisun KHO 26.9.2008 taltio 2348 selosteen muotoilu. Niissä ei mielestäni katsota maanmittaustoimitusta kategorisesti veronalaisen luovutuksen käsitteen ulkopuolelle, vaan otetaan huomioon maanmittaustoimituksen olosuhteet.

⁴⁴ KHO 2006:81, KHO 26.9.2008 taltio 2348, KHO 1976 B II 535 ja Oulun HAO 16.11.2000 457/I.

⁴⁵ Mattjus, Maisa – Heiska, Eila: Uusjaon verotuskysymyksiä. Länsi-Suomen veroviraston julkaisu 30.11.2011 päivitetty versio. Kyse on kuitenkin alueellisen veroviraston julkaisusta, ei verohallinnon virallisesta ohjeesta.

⁴⁶ KVL 81/1995.

KHO 2006:81: ”Korkein hallinto-oikeus katsoo, että kun otetaan huomioon kiinteistönmuodostamislain 58 §:n 1 momentissa säädetyn vapaaehtoisen tilusvaihdon tarkoitus, vaihdettavien alueiden jyvitysarvojen likimääräinen vastaavuusvaatimus sekä se, että tilusvaihto tapahtuu maanmittaus-toimituksena, jossa kiinteistöjen nimet ja rekisterinumerot säilyvät ja ainoastaan niiden ulottuu- vuuksissa tapahtuu muutos, tilusvaihtoa ei ole pidettävä tuloverolain 45 §:ssä tarkoitettuna omai- suuden luovutuksena, josta saatu tulo on veronalaista pääomatuloa.”

KHO 26.9.2008 taltio 2348: ”A oli luovuttanut vapaaehtoisessa tilusvaihdossa asemakaava-alueel- la sijaitsevasta tontistaan rakennusmaata 484 neliometriä ja saanut viereisessä korttelissa olevista B:n tonteista yhteensä 484 neliometriä rakennusmaata. Sanotun tilusvaihdon tarkoituksena oli ol- lut olemassa olevia omistussuhteita muuttamatta järjestellä kiinteistöjen tilukset siten, että alueen kiinteistöjaotus parani ja kiinteistöistä tuli entistä käyttökelpoisempia. Näin maanmittaus-toimituk- sena suoritettua kiinteistönmuodostamislain 58 §:n 1 momentin mukaista vapaaehtoista tilusvaihtoa ei ollut pidettävä varainsiirtoverolain 4 §:n 1 momentissa tarkoitettuna kiinteistön omistusoikeuden luovutuksena, josta olisi ollut suoritettava varainsiirtoveroa.”

Jos maanmittaus-toimitusten ei koskaan katsottaisi aiheuttavan vastikkeellisen luovutuksen veroseuraamuksia, verojärjestelmän logiikkaan tulisi vakavia ongelmia ja verosuunnitteluun tulisi aivan kohtuuttomia mahdollisuuksia. Mikä tahansa omaisuus saattaisi muuttua aivan toiseksi. Aiemmin kuvatut yhteisomistuksen purkamisessa hankintameno- on kytkeytyvien vähennysten ongelmat muodostuisivat hyvin moninaisiksi. Esimerkiksi metsätilan sukupolvenvaihdoksissa syntyisi menettelyjä, joissa maanmittaus-toimituksia ja vaihtoja yhdisteltäisiin. Tyypillinen ratkaisu olisi vaihtaa maakaaren muotoa käyttäen kaikki kiinteistöt, joiden osalta TVL 48 §:n verovapaus soveltuu. Kaikki veronalaiset kiinteistöt taas ”maanmittausvaihdettaisiin”.

Oikeusjärjestelmän kokonaisuuden osalta on epätervettä, jos valinta maanmittaus-toimituksen ja maakaaren mukaisen sopimuksen välillä määräytyy verotuksen perusteella. Verotuksen tulisi olla neutraalia, ja valinnan menettelyjen välillä tulisi perustua vaihtoehtojen väliseen tarkoituksenmukaisuuteen suhteessa toimituksista aiheutuviin kustannuksiin ja kiinteistörekisterin selvytyteen. Erityisen torjuvasti tulisi suhtautua täysin erilaisten omaisuuslajien vaihtelemiseen maanmittaus-toimituksella, esimerkiksi tilusvaihtoon, jossa kesämökki vaihdetaan metsäpalstaan.

Maanmittauslaitoksen tulisi kiinteistöjärjestelyjä koskevan lainsäädännön soveltamisessa olla pidättyväinen ja ottaa huomioon liberaalista toimituskäytännöstä aiheutuvat verotusongelmat järjestelyjen suppeaa soveltamistapaa tukevin reaaliargumentteina.⁴⁷ Toimituskäytännössä tulisi mielestäni pyrkiä mahdollisimman laaja-alaisesti sovittamaan yhteen eri oikeudenalojen taustalla nähtävissä olevia tavoitteita.⁴⁸ Maanmittaus-toimitusten verotuskysymyksistä tulisi myös pyrkiä hakemaan oikeuskäytäntöä.

⁴⁷ Klami, Hannu Tapani: Reaaliset argumentit. Lakimies 3/1996. s. 468–476, Määttä, Kalle: Veropolitiikka: Teoria ja käytäntö. Edita. Helsinki 2007. s. 10–13, Niemivuo, Matti: Lainoppi – analyysiä vai oikeuttamista? Lakimies 5/2002. s. 775–776, Klami, Hannu Tapani: Oikeus ja moraali. Lakimies 8/2001. s. 1312–1313 ja Kulla, Heikki: Pragmatismi hallinto-oikeudessa. Lakimies 4/1999. s. 8.

⁴⁸ Määttä, Tapio: Lakien väliset suhteet oikeudellisen ratkaisun teorian haasteena: ristiriita-ajattelusta yhteensovittamismalliin. Lakimies 2/2013, s. 180–186.

Verovalvonnan näkökulmasta on kuitenkin hankalaa seurata maanmittaustoimituksia. Tästä ja oikeuskäytännön hitaasta muodostumisesta johtuen tilanne pitäisi vakauttaa lakimuutoksin.⁴⁹

Tulisi säätää, että maanmittaustoimitus, jossa omistuksia yhdessä kiinteistössä siirtyy vastineena omistuksista toisessa kiinteistössä, muodostaa verotuksessa vaihdon. Tästä poikettaisiin, jos toimituksessa osoitetaan erityiset perusteet olla katsomatta toimituksessa tapahtuvia siirtoja veronalaisiksi luovutuksiksi. Käytännön ratkaisun tekeminen voitaisiin siirtää maanmittaustoimitukseen, jossa viranomainen joka tapauksessa perehtyy toimituksen yksityiskohtiin. Verohallintoon toimitettaisiin tiedot joko veronalaisista tai -vapaista toimituksista. Samankaltaisia menettelyitä on jo käytössä varainsiirtoverotuksessa maakaaren mukaisissa luovutuksissa metsäjaotuksen parantamisen ja maatilalainoitusten osalta (VSVL 13 ja 14 §).

Maanmittauslaitokset saavat toimituksista rahasuorituksia. Pelaava tuomari -ilmiötä, jossa olisi houkutus kevyesti katsoa maksavan asiakkaan maanmittaustoimitus verovaaksi, tulisi välttää esimerkiksi VSVL 29 §:n kaltaisella lausuntopyyntöillä verohallinnolle. Lisäksi veronsaajien oikeudenvallontayksiköllä tulisi olla muutoksenhakuoikeus kiinteistörajat ylittäviin toimituksiin, joissa ei katsottaisi tehtävän vaihtoa. Laissa pitäisi pyrkiä selkeästi yksilöimään, milloin vaihtoa ei katsottaisi tapahtuvan. Kyse olisi neutraaliudesta poikkeavasta huojennussäännöksestä, jonka soveltamisala olisi suppea.

Lahjaverotuksen osalta maanmittaustoimituksen erityisluonne ei muodosta ongelmia. Lahjan käsite ei ole antotapaan sidottu. Jos suostuu toimitukseen, jossa toiselle siirtyy varallisuutta vastikkeetta tai alihintaan, kyseessä on veronalainen lahja. Samoin tilanne on esimerkiksi palkan tai varojenjaon osalta. Jos työnantajan ja työntekijän välisessä maanmittaustoimituksessa siirretään omaisuutta, kyseessä on palkka. Jos omistaja ja yhtiö tekevät maanmittaustoimituksen, jossa varallisuusarvoisia etuja siirtyy epätasapainoisesti, kyseessä on varojenjako tai pääomansijoitus. Lahja, palkka, pääomansijoitus tai varojenjako voivat yhdistyä aiemmin kuvattuun vaihtoproblematiikkaan, jos kiinteistörajat ylittävästi siirretään omaisuutta, mutta kokonaisuus ei ole arvomääräisesti tasapainossa.

6 Hallinnanjakosopimus

Kiinteistörekisterissä on mahdollista kirjata hallinnanjakosopimuksia parhaalle etusijalle.⁵⁰ Niiden avulla voidaan kolmatta sitovasti tarkentaa kiinteistön määräosaisen

⁴⁹ Niskakangas, Heikki: Veropolitiikka. WSOYpro. Helsinki 2011. s. 59–62 ja 66–68. Maanmittaustoimitusten vero-ongelmat ovat tyypillinen esimerkki Niskakankaan kuvaamasta ongelmasta, jossa KHO ei pysty tyydyttävällä tavalla ja ennen muuta tyydyttävässä ajassa muodostamaan riittävän selkeää oikeustilaa.

⁵⁰ Maanmittauslaitos: Kirjaamismenettelyn käsikirja 4.2. 2014. s. 242–250 ja Jokela- Kartio-Ojanen 2010. s. 349–352.

omistuksen kautta syntyvä oikeus tietyn alueen hallintaan. Näille menettelyille on selvä tarpeellinen käyttöala, jos esimerkiksi kaavoituksesta johtuen erillisiksi kiinteistöiksi lohkominen ei tule kyseeseen. Esimerkiksi paritalojen tai kaupunkikeskustojen liikekiinteistöjen kohdalla hallinnanjakosopimus on perusteltu ja käyttökelpoinen sopimus.⁵¹ Hallinnanjakosopimusta on mahdollista käyttää muissakin tilanteissa. Sen avulla voidaan saada taloudellisesti aikaan hyvin samankaltainen tilanne kuin yhteisomistuksen purkamisella ja halkomis- tai lohkomistoimitusten kustannukset vältetään. Hallinnanjakosopimuksen kirjaaminen ei edellytä, että tarkennettu omistusoikeus vastaa arvoltaan aiempaa murto-osaista omistusoikeutta. Hallinnanjakosopimuksella voidaan siirtää siten omaisuutta. Toisaalta hallinnanjakosopimuksen muuttaminen on yksinkertaista.

Verotuksessa kokonaisuus muodostuu hankalaksi. Yhteisesti omistetut kiinteistöt kuuluvat normaalisti yhtymiin. Purkautuuko yhtymä hallinnanjakosopimuksen perusteella? Onko hallinnanjakosopimus saanto? Miten hallinnanjakosopimuksen purkamisen vaikuttaa?

Oma käsitykseni on, että ainakin metsäverotuksen, elinkeino- ja maatalousyhtymien sekä vuokraustoiminnan verotuksen osalta hallinnanjakosopimus purkaa yhtymäverotuksen. Hallinnanjakosopimuksen jälkeinen tulonhankinta ei tapahdu enää yhdessä, vaan tulonhankinta tarkentuu tietyille osakkaalle. Silloin yhtymäverotuksesta on luovuttava. Kukin yhteisomistaja hallitsee omaa aluettaan ja hänellä kuuluu verottaa siltä saatavat tulot.⁵²

Metsätalouden osalta voidaan kuitenkin esittää painavia näkökohtia myös vaihtoehdolle, että verotus toimitettaisiin kiinteistökohtaisten murto-osien perusteella yhtymäverotuksena, vaikka hallinnanjakosopimuksella olisi sovittu eri kiinteistöosien hallinnasta. Erityisesti metsävähennysjärjestelmää säädettäessä kytkettiin vähennysoikeus juuri metsän omistukseen.⁵³ Jos metsätalouden tulot voitaisiin jakaa hallinnanjakosopimuksen perusteella, olisi silti tulkinnallista, voitaisiinko kaikkiin puunmyyntituloihin soveltaa metsävähennystä ja mikä olisi metsävähennysoikeuden määrä, vaikka omistus hallinnanjakosopimuksen tarkentamaan määräosaan olisi hankittu vastikkeellisesti vuoden 1993 alun jälkeen. Muutoinkin suomalainen metsäverotus on perinteisesti hyvin omistussidonnaista jo pinta-alaverotuksesta ja metsänhoitomaksusta alkaen.⁵⁴

⁵¹ Hallinnanjakosopimusten käyttöalasta esimerkiksi: Tepora, Jarno: Kiinteistön kolmiulotteisesta omistus- ja hallintajärjestelyjen toteuttamisesta. DL 3/2009. s. 364–377 ja Kartio, Leena: Kiinteistön hallinnanjakosopimuksesta, sen kohteesta ja voimassaoloajasta. Sopimus, vastuu, velvoite – Juhlajulkaisu Ari Saarnilehto 1947–21/11–2007. s. 197–210.

⁵² Hallinnanjakosopimuksen tarkentama omistusosuus voidaan toki sijoittaa elinkeino- tai maatalousyhtymään.

⁵³ Hallituksen esitys Eduskunnalle tuloverolainsäädännön ja laiksi eräiden yleishyödyllisten yhteisöjen veronhuojennuksista annetun lain 1 ja 6 §:n muuttamisesta (HE 200/1992 vp). 55 §:n yksityiskohtaiset perustelut.

⁵⁴ Esimerkiksi metsänhoitomaksun osalta maanvuokrasopimuksista huolimatta omistaja on katsottu verovelvolliseksi. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi metsänhoitoyhdistyksistä (HE 171/1997 vp). 2 §:n yksityiskohtaiset perustelut.

Siltä osin kuin hallinnanjakosopimus purkaa yhtymäverotuksen, nousevat esiin yhteisomistuksen purkamisessa kuvatut hankintamenon uudelleen kohdentumisesta nousevat kysymykset. Erityisiä ongelmia tulee maatalouden ja elinkeinotoiminnan nettovarallisuuden laskennassa. Saako hallinnanjakosopimuksen mukaan tarkentuneen hallintaan kuuluvan omaisuuden laskennallista verotusarvoa käyttää suoraan nettovarallisuuden laskennassa ikään kuin olisi kyseisen omaisuuden omistaja? Jos tätä ei hyväksyttäisi, jouduttaisiin hankaliin laskentakysymyksiin verrattaessa poistamatonta hankintamenoa ja laskennallista verotusarvoa osakkeen matemaattisen arvon (arvostuslaki luku 2) laskennassa.⁵⁵ Hallinnanjakosopimuksella tarkennettu kiinteistön osa myös tosiasiallisesti on yhtiön liiketoiminnan käytössä. Nämä seikat puoltaisivat varallisuuteen hyväksymistä.

Hallinnanjakosopimuksen tekemistä ei voitane automaattisesti lukea luovutukseksi, vaan kyse on yhteisomistuksen purkamisen kaltaisesta omistuksen tarkentumisesta.⁵⁶ Jos hallinnanjakosopimuksen yhteydessä maksetaan rahaa tai luovutaan oikeuksista toisessa kiinteistössä saaden vastineena oikeuksia toisessa, tulee luovutuksesta tuloveroseuraamuksia. Lähtökohtaisesti menettely on mielestäni rinnastettava vastaavaan sopimukseen maakaaren mukaan. Tulkintavaihtoehdoksi voitaisiin katsoa muuna pääomatulona verottaminen. Jos omistusoikeus yhdessä kiinteistössä tuottaa varallisuusarvoisia lisäoikeuksia toisessa kiinteistössä tai rahaa, kyse voisi olla laajan tulokäsittelyn mukaisesti realisoituneesta tulosta, vaikkei kyseessä olisikaan luovutusvoiton realisoiva tilanne. Itse pitäisin ensisijaisena luovutusvoittoverotusta, koska taloudellisesti ja tosiasiallisesti kyse on osittaisesta omistusoikeudesta luopumisesta. Myös hallintaoikeudesta luopuminen on katsottu luovutusvoittoveron alaiseksi luovutukseksi, johon kuitenkin ei voida soveltaa oman vakituisen asumisen verovapaussääntelyä.⁵⁷ Tämä puoltaisi hallinnanjakosopimustilanteissa luovutusvoittoverotuksen kohtuullisen laajaa soveltamista, mutta kriittisyyttä erilaisiin verovapaussäännöksiin, vaikka hallinnanjakosopimusten ja omaisuuden pidätettyjen hallintaoikeuksien asetelma ei ole täysin yhtenevä. Lahjaverotuksen, palkan, pääomasijoituksen ja varojenjaon osalta tilanne on maanmittaustoimitusten tavoin ongelmattomampi. Veroseuraamukset syntyvät varallisuutta siirrettäessä muodosta riippumatta. Jos esimerkiksi osapuoli suostuu hallinnanjakosopimukseen, jossa hänen hallintaansa tarkentuvien alueiden arvo alittaa hänen suhteellisen osuutensa koko kiinteistön arvosta, veroseuraamukset mielestäni syntyvät.

Oman erityistilanteensa muodostavat järjestelyt, joissa kiinteistön omistajina ovat yhtiö ja sen omistajat. Tällainen tilanne saattaa syntyä joko niin, että kiinteistö ostetaan osittain yhtiölle ja osittain itselle tai vaihtoehtoisesti TVL 24 §:n yhtiöittämissitilanteissa, jos koko kiinteistöä ei haluta siirtää perustettavaan yhtiöön. Tyypillisesti kysymys on siitä, että yhtenäisessä kiinteistössä on alueita, jotka ovat yksityistalouden käytössä, maa- ja/tai metsätalouden käytössä sekä elinkeinotoiminnan käytössä. Osa tai kaikki

⁵⁵ Matemaattisen arvon laskentaperusteista: Kukkonen 2010. s. 174–178.

⁵⁶ Myös ratkaisussa KHO 2013:153 hallinnanjakosopimuksella tarkennettu määräosa rinnastettiin tosiasiallisten olosuhteiden näkökulmasta alueellisesti rajattuun määräraajaan.

⁵⁷ KHO 2009:13 ja KHO 2011:102.

tulonhankkimiskäytössä oleva omaisuus voidaan haluta yhtiön omistukseen ja yksityistalouden varat suoraan omaan omistukseen.⁵⁸ Hallinnanjakosopimus voi olla luonteva tapa järjestellä omistusta, mutta hinnoittelussa tulee olla tarkka. Yhtiöön pitää tarkentaa sen maksuosuuksia vastaava osuus kiinteistön arvosta ja perusparannusmenojen ja vuosimenojen erittelyn tulee olla yksityiskohtaista. Mahdollisessa edelleen luovutuksessa, jossa usein myydään koko kokonaisuus, tulee kauppahinnanjaossa yhtiölle tilittää sen hallitsemaa omaisuutta vastaava osuus. Muissa tapauksissa verotusmenettelystä annetun lain 29 §:n peiteltyyn osingon verottaminen saattaa realisoitua.

Hallinnanjakosopimuksen osalta varainsiirtoverotus on erityisen ongelmallinen. Siinä veropohja on erikseen määritelty kiinteistön, siirtokelpoisen vuokraoikeuden tai rakennuksen ja rakennelman luovuttamiseksi. Muutoinkin varainsiirtoverotuksessa sidonnaisuus siviilioikeuteen on yleensä ajateltu vahvemaksi kuin tulo- ja lahjaverotuksessa.⁵⁹ Hallinnanjakosopimuksen tekeminen ei voine maapohjan osalta realisoida varainsiirtoverotusta kuin korkeintaan jossain erityistilanteessa veron kiertämistä koskevien säännösten perusteella. Sen sijaan hallinnanjakosopimuksen tekemisen yhteydessä voi tulla luovutetuksi osa rakennuksesta, ja tältä osin vero voi realisoitua esimerkiksi rahavastikkeen osalta.⁶⁰ Tällöin tietysti on olennaista vastikkeen kohdistaminen rakennukseen ja maapohjaan. Jako on nähdäkseni tehtävä hallinnanjakosopimuksella hallintaan saadun omaisuuden käypien arvojen suhteissa.

Jos hallinnanjakosopimuksen katsotaan päättävän yhtymäverotuksen ja esimerkiksi kohdentavan hankintamenot uudelleen, nousee esiin uusia ongelmia, jos hallinnanjakosopimus puretaan. Pysyväisluontoiseksi sovitun hallinnanjakosopimuksen purkaminen tai muuttaminen tulisi mielestäni käsitellä luovutuksena ainakin tuloverotuksessa. Veroseuraamukset tulisi laskea kuin hallinnanjakosopimuksen mukaiset hallinnat olisi muodostettu erillisiksi rekisteriyksiköiksi ja niitä tämän jälkeen vaihdettaisiin. Taloudellisesti ja tosiasiallisesti kuitenkin tällaisessa tilanteessa yleensä luovutaan alueellisesti tar-

⁵⁸ Kukkonen 2010. s. 70–76.

⁵⁹ Puronen, Pertti: Varainsiirtoverotus. Talentum. Helsinki 2007. s. 38–51

⁶⁰ Hallinnanjakosopimuksen tekeminen maapohjasta ei suoraan muuta rakennusten omistusta. Sen sijaan rakennus voidaan luovuttaa vapaamuotoisesti. Hallinnanjakosopimuksen yhteydessä mahdollisesti tapahtuva rakennuksen omistuksen siirto aiheuttaa vaikeita näyttökysymyksiä. Esineoikeuden opit pääsääntöisesti turvaavat vaihdannan suojaamista ja velkojien asemaa. Esineoikeudessakin sopimusosapuolten välille voi syntyä oikeusvaikutuksia, jotka ainoastaan eivät ole suojattuja suhteessa kolmanteen. Tässä yhteydessä verotuksen näyttöratkaisu monesti kytkeytyy juuri asianosaisten väliseen sopimukseen. Huomiota voidaan kiinnittää esimerkiksi siirtojen kirjanpitokäsittelyyn. Vaikka rakennuksen omistusoikeuden katsottaisiinkin siirtyvän, ei mielestäni sitä tule verottaa hallinnanjakosopimusta tehtäessä, jos yhtä kiinteistöä koskevassa hallinnanjakosopimuksessa ei makseta vastiketta ja ainoastaan arvomääräisten omistusten suhteissa tarkennetaan hallintaa eikä vastaava tilanne maakaaren mukaisena sopimuksena realisoisi verotusta. Muutoinkin hallinnanjakosopimusten verottamisen osalta tulisi mielestäni korostaa tosiasiallista taloudellista tilannetta esineoikeuden muodollisten oppien sijaan. Arvioitaessa rakennuksen omistusoikeuden siirtymistä tulee pitää mielessä, että hallintaoikeuden perusteella ei myöskään automaattisesti saa tehdä rakennuksesta verotuksessa vähennyskelpoisia pois-toja (KHO 2002/2765).

kentuneesta omistuksesta. Määräaikaisia hallinnanjakosopimuksia, joissa perustellusta syystä esimerkiksi ainoastaan väliaikaisesti määritellään kiinteistön hallintaan liittyviä oikeuksia, ei välttämättä tule kohdella näin ankarasti. Niissä tulisi arvioida tapauskohtaiset ehdot sekä esimerkiksi se, tehdäänkö sopimus saannon yhteydessä. Varainsiirtoverotuksen osalta tilanne on hankalampi veropohjarajoitteen johdosta. Hallinnanjakosopimuksen muuttaminen ei voine aiheuttaa velvollisuutta suorittaa varainsiirtoveroa muutoin kuin rakennuksiin ja rakennelmiin kohdistuvan vastikkeen osalta.

Kiinteistöverotuksessa hallinnanjakosopimus on erityisen hankala. Siinä peruslähtökohtana on verottaa kiinteistön laskennallista arvoa (KiVL 1 ja 11 §). Kiinteistö ja sillä sijaitsevat rakennukset luetaan lähtökohtaisesti verotusta toimitettaessa yhdeksi kokonaisuudeksi, vaikka osien verotusarvolaskenta on erillistä. Tästä poiketaan, kun rakennusten ja maapohjan omistus on erillään. Kiinteistöverotus ei perustu käypiin arvoihin tai hankintamenoihin, vaan laskennallisiin verotusarvoihin tai niitä alempiin käypiin arvoihin (arvostuslain 32 §).

Tähän kokonaisrakennelmaan hallinnanjakosopimus soveltuu erittäin huonosti. Kiinteistöstä voidaan omistaa edelleen määräosa, mutta se on voinut tarkentua tiettyyn osaan kiinteistöstä. Vaikka hallinnanjakosopimuksen tarkentamat alueet vastaisivat käyvilta arvoiltaan toisiaan, ne voivat verotusarvoiltaan olla toisistaan täysin poikkeavia. Osa kiinteistöstä voi lisäksi kuulua kiinteistöverotuksen ulkopuolelle. Samalla kiinteistöllä voi esimerkiksi olla kolme yhtä arvokasta osaa: Navetta ja sen rakennuspaikka, asuinrakennus ja sen rakennuspaikka sekä pelto. Asuinrakennukselle lasketaan verotusarvo jälleenhankinta-arvon ja ikäalennusten kautta, maapohjille aluehinnan ja maatalouden rakennuspaikan arvon (pellon tuottoon pohjautuvan kertolasku) kautta, navetasta maksetaan vero edellisen vuoden lopun tuloverotuksessa poistamattomasta menojäännöksestä ja pelto on kiinteistöverosta vapaa (Arvostuslain 4 ja 5 luku). Jos tällaisen kiinteistön omistaa yhtä suurin osuuksin kolme yhteisomistajaa, veronalaisten osien perusteella lasketaan vero, josta kolmasosa määrätään kullekin yhteisomistajalle. Jos laaditaan hallinnanjakosopimus, jossa yksi saa hallita navettaa, toinen peltoa ja kolmas asuinrakennusta, mutta kiinteistö omistetaan edelleen yhtä suurin määrösin, miten verotus toimitetaan?

Verohallinto on katsonut, että verotus tapahtuu edelleen määrösaosaisena osuutena koko kiinteistöstä.⁶¹ Tätä tulkintaa tukee, että kiinteistöverolaissa on nimenomaan säädetty omistajanveroisen haltijan käsite (KiVL 5 §). Siinä vero voidaan määrätä muulle kuin omistajalle. Omistajanveroisen haltijan verotuksen ulkopuolelle on säädetty kiinteistön omistajan tekemään sopimukseen pohjautuvat hallintaoikeudet. Niissä verovelvolliseksi on säädetty omistaja. Tästä hallinnanjakosopimuksissa on kysymys. Käytännössä tämä voi johtaa siihen, että peltoa hallitseva joutuu maksamaan kiinteistöveroa navetasta, jonka verotusarvo riippuu toisen hallitsijan tuloverotuksessaan tekemistä poistoista.

Vielä hankalammaksi kokonaisuus muodostuu rakennusten osalta. Jos rakennuksen omistus eroaa maapohjasta, rakennuksen vero voidaan määrätä ainoastaan sen omista-

⁶¹ Verohallinnon ohje: A197/200/2013. Kohta: 9.1.

jalle. Hallinnanjakosopimusten osalta nousee esiin hyvin hankalia rajoja sen suhteen, koska joku hallinnanjakosopimuksella tarkennetulla alueella sijaitseva rakennus on yhteisomistuksessa ja ainoastaan tietyn osapuolen hallitsema, ja koska se on maa-alueen hallitsijan yksin omistama. Raja voi olla täysin teoreettinen ja joka tapauksessa erittäin hankalasti näytettävissä.⁶² Jos rakennuksen voidaan katsoa olevan eri omistuksessa kuin muun hallinnanjakosopimuksella hallitun kiinteistön, nousee erityisongelma suhteessa käypään arvoon. Kun laskennallinen verotusarvo ei saa ylittää kiinteistön käypää arvoa, miten tämä suhteutetaan omistettuun kiinteistöön ja murto-osan omistukseen kiinteistössä, jonka alueellinen hallinta on hallinnanjakosopimuksessa määritetty? Käypä arvo tietysti määräytyy hallinnanjakosopimuksen mukaan hallittavan alueen ja sillä omistetun rakennuksen kautta, mutta laskennallisen verotusarvon laskentaan vaikuttaa murto-osan mukainen osuus laskennallisesta verotusarvosta kiinteistön osissa, joihin ei hallinnanjakosopimuksen mukaan ole hallintaoikeutta. Oma käsitykseni on, että hallinnanjakosopimustilanteissa laissa tarkoitettu vertailu käypään arvoon tulisi tehdä ottaen huomioon kiinteistön ja sillä sijaitsevien maapohjan yhteisomistajien omistamien rakennusten arvo kokonaisuudessaan. Jos kokonaisuuden käypä arvo on enemmän kuin kokonaisuuden laskennallinen verotusarvo, kiinteistövero tulisi määrätä kokonaisuudessaan laskennallisten arvojen kautta.⁶³ Kun erilaiset hallinnanjakosopimuksen jatkuvasti yleistyvät, olisi mielestäni perusteltua lainsäätäjän toimesta pohtia uudelleen kiinteistöverovelvollisuuden jakautumisperiaatteet.

7 Kunnan maapoliittiset keinot ja verotus

7.1 Kuntien maapoliittikka

Kunnilla on alueellaan kaavoitusmonopoli, jolla kunnat ohjaavat alueiden käyttöä.⁶⁴ Rakentaminen edellyttää kaavoitusta ja rakennuslupaa. Maapohjan arvoon vaikuttaa mer-

⁶² Verotuksen näyttökysymyksistä esimerkiksi: Ryyänen, Olli: Todistustaakan jaosta tuloverotuksessa. Verotus 4/2001. s. 344–368 ja Puronen, Pertti: Asian selvittäminen ja verotusmenettely II. Verotus 4/2001. s. 369–382.

⁶³ Erottaisain ainoastaan täysin ulkopuolisen osapuolen omistaman rakennuksen laskennan ulkopuolelle. Ratkaisussa KHO 1996 B 555 hyväksyttiin periaatteessa mahdolliseksi osiin jaoteltu käyvän arvon vertailu. Päätöksessä KHO 1996 B 556 tarkasteltiin mahdollisuutta arvostaa rakennus käypään arvoon ja se torjuttiin olosuhteissa, joissa se ei ollut eikä voinut olla vaihdannan kohteena ja kyseessä oli erityiseen käyttötarkoitukseen (koulu) sidottu vuokraoikeus. Ratkaisussa KHO 2014:128 otettiin kuitenkin vahvasti laskennallisia arvostusperusteita tukeva kanta, joka arvostuslain sanamuodolla loi selkeää rajanvetoa suhteessa vanhempaan tulo- ja varallisuusverolain sekä varallisuusverolain aikaiseen oikeuskäytäntöön todennäköisen luovutushinnan roolista kiinteistöverotuksen kattona. Ratkaisun jälkeen vanhempaan oikeuskäytäntöön voidaan suhtautua varauksellisesti, kun huomioon tulee ottaa kiinteistön arvo omistajan hallussa.

⁶⁴ Kaavoitusjärjestelmästä esimerkiksi: Ympäristöministeriö: Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000 -sarja. Opas 13. s.12–19.

kittävästi, millaiseen käyttötarkoitukseen kiinteistöä saa käyttää ja mitä kiinteistölle saa rakentaa.⁶⁵ Maan käyttötarkoituksen muuttuminen, mahdollisuus muuttaa maan käyttötapaa tai jo pelkästään odotusarvo tulevasta muutoksista vaikuttavat omaisuuden arvoon. Kaavoitusratkaisuilla voidaan siis oleellisesti vaikuttaa kiinteistöjen käypiin arvoihin, jotka usein ovat verotuksessa tärkeitä. Kunnilla on käytössään erityisiä maapoliittisia instrumentteja, joiden avulla kunnat voivat täytäntöönpanna haluamaansa maapolitiikkaa. Näillä välineillä kunta voi ohjata maankäyttöä alueellaan ja varmistaa, että kiinteistöt päätyvät toivottuun käyttötarkoitukseen.⁶⁶ Maapoliittisilla keinoilla on merkittäviä kytköksiä verotukseen.

Kunnan maapolitiikan liikkumavara on varsin laaja ja monessa suhteessa rajatun poliittisen harkinnan alaan kuuluva.⁶⁷ Kenelläkään ei ole automaattista oikeutta saada voimaan tietynlaista kaavaa ja kunnilla on paljon tarkoituksenmukaisuusharkintaa. Esimerkiksi perustuslain asettama yhdenvertaisen kohtelun vaatimus rajaa kunnan liikkumavaraa. Usein kunnat laativat kirjallisia maankäyttöstrategioita, jotka osoittavat maapolitiikan soveltamistavan.⁶⁸ Peruskysymykset kunnan maapolitiikassa ovat: Kaavoitetaanko yksityisen maanomistajan maata rakentamistarkoituksiin ja millä ehdoilla sekä missä määrin ja millä keinoilla rakennettavaa maata hankitaan kunnan omistukseen? Tässä politiikassa kunnalla on käytössään mahdollisuus lunastuksiin, maankäyttösopimuksiin ja kehittämiskorvauksiin. Maata voidaan hankkia kunnalle myös vapaaehtoisin kaupoin. Kokonaisuuteen kytkeytyy erityisiä veroinstrumentteja, joita osittain kuvasin aiemmin.⁶⁹

7.2 Maankäyttösopimukset ja kehittämiskorvaus

Jos kunta suostuu kaavoittamaan yksityisen maanomistajan maata, sillä on silti mahdollisuus saada osa kaavoituksen aiheuttamasta maan arvonnoususta itselleen. Kehittämiskorvaustapauksissa (MRL 91c §), tiettyjen edellytysten täytyessä, maanomistajalle määrätään kaavoitusmaksu, joka vastaa maksimissaan 60 % maan arvonnoususta, jonka

⁶⁵ Maan arvon muodostumisesta esimerkiksi: Laakso, Seppo – Loikkanen, Heikki: Kaupunkitalous. Gaudeamus. Helsinki 2004. s. 137–146.

⁶⁶ Maankäytössä ja kunnan instrumenttien valinnassa huomioon otettavista taloudellisista näkökohdista esimerkiksi: Laakso–Loikkanen 2004. s. 191–238. Pääkaupunkiseudun nykyisestä maapoliittisesta asetelmasta: Laakso, Seppo – Loikkanen, Heikki: Helsingin seudun maankäyttö, kiinteistömarkkinat ja perusrakenteen rahoitus. Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/2013. s. 490–511.

⁶⁷ Hovila, Ilari: Kunnan maapolitiikka oikeuden ja politiikan rajapinnalla. Ympäristöjuridiikka 3/2010. s. 7–69.

⁶⁸ Hovila, Ilari: Maankäyttöstrategiat kunnan maapolitiikan oikeudellisessa ohjauksessa. Edilex 13/2013.

⁶⁹ Hovila, Ilari: Kunnan maapolitiikan oikeudelliset ohjauskeinot. Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2009. s.131–198.

kaavoitus aiheuttaa. Menettely on melko harvinainen, mutta käytännössä verotuksen näkökulmasta vastaavia ratkaisuja tehdään laajasti vapaaehtoisesti maankäyttösopimuksissa⁷⁰ (MRL 91b §), joissa maanomistaja maksaa kehittämiskorvauksen kaltaisella tavalla osan kiinteistön arvonnoususta kunnalle.⁷¹ Välitöntä yhteyttä lakisääteisen kehittämiskorvauksen maksimitasolla ja maankäyttösopimusten maksutasolla ei ole, mutta kehittämiskorvauksen säädöspohja on ohjannut sopimusten sisältöä. Maankäyttösopimusten sisällöissä ja esimerkiksi maksujen tasossa voi olla merkittäviä eroja, mutta ne eivät yleensä ole verotuksen toimittamisen tekniikan näkökulmasta merkittäviä, vaikka vaikuttavat tietenkin verotuksen tasoon.

Kehittämiskorvauksen tai kaavoitusmaksun maksaminen on lisäys kaavoituksen kohteena olevan kiinteistön hankintamenoon ja se kohdentuu niihin kiinteistön osiin, joihin kaavoitus kohdentuu.⁷² Usein kaavoituksen yhteydessä kunnan päätöksenteossa on laskelmat maksujen määrätymisperusteista ja kohdentumisesta. Tyypillisesti laskelmat koskevat sitä, paljonko jonkin kaavassa määrätyn rakennusoikeusneliömetrin katsotaan nostavan kiinteistön arvoa ja mikä osa tästä arvonnoususta leikataan kunnalle. Nämä asiakirjat voidaan yleensä laittaa sellaisenaan verotuslaskelmien perusteeksi.

Arvostettaessa kiinteistöjä verotuksessa tulee ratkaistavaksi maankäyttösopimuksen vaikutus. Verotuksessa usein tarvittavan käyvän arvon määrittämisessä on aina merkittävää, millaisia odotusarvoja alueella on kaavoituksen suhteen. Mitä todennäköisempänä kaavoituksen toteutumista voidaan pitää, sitä lähemmäs kaavoituksen jälkeistä maankäyttöä vastaavaa arvoa omaisuus voidaan arvostaa. Jos esimerkiksi verotuksessa arviotavassa sopimuksessa on kaavoituksen toteutumatta jäämisen varalle purkuehto, voidaan suoraan käyttää maan kaavoituksen jälkeistä arvoa. Jos arvonnousuun liittyy velvollisuus tilittää osa arvonnoususta kunnalle, tulee tämä velvollisuus ottaa huomioon arvostamisessa.

Kun maankäyttösopimus on tehty tai kehittämiskorvaus määrätty, on kunnalle maksettava suoritusvelvollisuus verotuskäytännössä katsottu syntyneeksi velvoitteeksi, jonka siirtäminen esimerkiksi kaupassa uudelle omistajalle on osa vastiketta eikä arvoa alentava erä. Kehittämiskorvauksesta maksetaan luovutuksessa varainsiirtovero ja se on osa ostajan kiinteistön hankintamenoa.⁷³ Vastaavasti suoritusvelvollisuus on realisoitunut osaksi myyjän hankintamenoa.⁷⁴

⁷⁰ Ajasta ennen nykymuotoista MRL 91b § ja maankäyttösopimuksesta oikeudellisena ilmiönä laajemmin: Mäkinen, Eija: Maankäyttösopimus ja hyvä hallinto. Gummerus kirjapaino oy. Jyväskylä 2000. s. 142–252.

⁷¹ Hovila 2009. s. 142–161.

⁷² Ratkaisussa KHO 2009:94 osallistuminen kiertoliittymien rakentamiseen luettiin maapohjan hankintamenoa lisäykseksi.

⁷³ Verohallinnon ohje: A 716/4340/2013. Kohta: 1.6 ja Torkkel, Timo: Maankäyttömaksusta ja kehittämiskorvauksesta tulo- ja varainsiirtoverotuksessa. 3/2014. s. 257–260.

⁷⁴ Ottaen huomioon ratkaisun KHO 2002/1289 verohallinnon tulkintaa ei voida pitää yksiselitteisenä, vaikka rakentamista koskeva lainsäädäntö onkin muuttunut kyseisen tapauksen jälkeen. Asiasta olisi tarpeen julkaistu KHO:n vuosikirjaratkaisu, jossa yksiselitteisesti määritettäisiin, koska sovittu maankäyttösopimuksen korvaus muuntuu siirrettäväksi vastikkeeksi. Onko ratkaiseva hetki kaavan lainvoimaisuus vai onko kyseessä sopimushetkellä syntyneeksi katsottu purkavaehtoinen suoritusvelvoite?

Maanomistaja voi rahasuorituksen sijaan luovuttaa kunnalle maata korvauksena.⁷⁵ Kunnalle luovuttamiseen sovelletaan 80 % hankintameno-olettamaa ja välillä luovutukset on määrääjäksi säädetty täysin verovapaiksi. Kaavoitusmaksun suorittamisessa maana on se hyöty, että kunnalle luovuttu maa on verovapaata tai merkittävältä osin verotuettua, mutta maksu silti muodostaa hankintamenoa seuraavalle luovutukselle. Räbinä ja Nykänen ovat esittäneet⁷⁶ seuraavaa logiikkaa näiden tilanteiden verotukseen:

Maanomistajalla on maa-alue, jonka arvo ennen kaavoitusta on nolla. Kaavoituksen jälkeen maanomistajan maan arvoksi tulee kaksi miljoonaa, joka on kaavoituksen aiheuttaman arvonnousun määrä. Kunta perii korvausta 50 % arvonnoususta, eli miljoonan. Jos maanomistaja maksaisi miljoonan rahana, nettohyöty olisi miljoona, ja korvaus tulisi saadun rakennusoikeuden mukaisessa suhteessa koko alueen hankintameno lisäykseksi. Jos maanomistaja luovuttaa kiinteistöstä vaihdossa kunnalle osan, jonka arvo vastaa kaavoituksen jälkeen puoltaa kiinteistön arvosta, nettohyöty on jälleen miljoona, koska hänellä on järjestelyn tuloksena miljoonan arvoinen kiinteistö, johon ei enää liity velvoitetta. Räbinä ja Nykänen katsovat, että luovutusvoitto lasketaan miljoonasta eurosta ja että tämä koko maksettu miljoona tulee jäljelle jääneen kiinteistön osan hankintamenoksi. Tämä kokonaisuus on hyvin edullinen, jos kunnalle luovutettuun osuuteen sovelletaan joko 80 % hankintameno-olettamaa tai täyttä verovapautta. Mielestäni tämä tulkinta on virheellinen.

Ensimmäinen ratkaistava kysymys on kiinteistön arvo vaihtohetkellä: 1) Katsotaanko maksuvelvoitteen syntyneen ja kaavoitusarvonnousun tapahtuneen koko alueen osalta ennen kunnalle luovutusta, jolloin kunnalle siirtyisi välittömästi kuittaantava maksuvelvollisuus osana vastiketta? vai 2) Katsotaanko kunnalle luovutetun maata, jolla on odotusarvoa (kaavoituksen jälkeinen arvo vähennettynä kaavoitusmaksulla) kaavoituksessa, jolloin odotusarvolla maksettaisiin kunnalle korvaus itselle jäävän maa-alueen arvonnoususta?⁷⁷ Tämä olisi ilman hankintameno-olettamia lähinnä teoreettinen kysymys, kun kunta ei maksa varainsiirtoeroa. Itse puoltaisin ensimmäistä vaihtoehtoa. Maankäyttösopimus tehtäessä ja vähintäänkin kaavan vahvistuessa maan arvo on noussut eikä maksuvelvollisuus suoraan liity maan arvoon, vaan tehtyyn sopimukseen.⁷⁸

Jos lähdetään oletuksesta, että arvonnousu ja kaavoitusmaksun suorittamisvelvollisuus ovat koko omistuksen osalta syntyneet ja tulleet maksetuksi, osa kaavoitusmaksusta

⁷⁵ Näissä tilanteissa myös kunta voi joskus osana kokonaisuutta luovuttaa maanomistajalle maata. Tällaisissa tilanteissa on tärkeää erottaa, miltä osin maanomistaja luovuttaa maata kehittämiskorvauksen vuoksi ja miltä osin vastikkeena saamastaan maasta.

⁷⁶ Nykänen-Räbinä 2013. s. 445–448. He viittaavat julkaisemattomaan koulutusaineistoon ja tekstissä jää hieman epäselväksi, onko kyseessä kirjoittajien kanta vai ainoastaan viittaus kyseiseen koulutusaineistoon.

⁷⁷ Torkkel on tarkastellut kysymystä lähinnä kaavoituksen jälkeisen ja kaavoittamattoman arvon käytämisen vertailuna. Torkkel 2014. s. 255.

⁷⁸ Myöskään metsänparannuslainoissa saatavan erityisluonne ei varainsiirtoverotuksen osalta ole joutanut saatavan poikkeavaan käsittelyyn. KHO 15.12.1998/2796.

kohdistuu kunnalle luovutettavaan kiinteistön osaan. Osa vaihtosopimuksen yhteydessä maanluovutuksella maksetusta kaavoitusmaksusta on suoritettu juuri luovutetun kiinteistön arvonnousun vuoksi ja kohdistuu perusparannusmenona siihen kiinteistön osaan, josta se on maksettu. Jos miljoonan kaavoitusmaksusta puolet perustuu itselle jäävän kiinteistön arvoon kaavoituksen jälkeen ja puolet kunnalle luovutetun kiinteistön arvoon, puolet hankintamenolisäyksestä pitää kohdistaa kunnalle luovutettavan osan hankintamenon lisäykseen. Sillä, että tähän osaan mahdollisesti kohdistuu jokin verohuojennus, ei voi olla asiassa mitään merkitystä.

Asia hahmottuu hyvin, jos maanomistajaksi kuvitellaan osakeyhtiö, jolla ei ole oikeutta käyttää hankintameno-olettaa. Voitaisiinko osakeyhtiöllä verottaa miljoonan tulo kunnalle luovutetusta kiinteistön osasta ja olla kohdentamatta osakaahan kaavoitusmaksusta luovutettuun kiinteistön osaan sekä ainoastaan lisätä kaavoitusmaksu itselle jäävän maapohjan hankintamenolisäykseksi? Yhtiöön tuloutuisi välittömästi koko arvonnousu, vaikka yhtiö ei olisi luovuttanut toista kiinteistön puolikasta, johon puolet arvonnoususta kohdentui. Mielestäni on selvää, ettei tuloverotus voi toimia näin.

7.3 Kaavoitusarvonnousun jakaminen

Kunnan maapoliittisessa päätöksenteossa keskeistä on, missä laajuudessa kaavoituksesta johtuva arvonnousu tulee maanomistajan hyväksi. Olennaista on, pakkolunastaako ja ostaako kunta raakamaata kaavoitettavaksi, vai kaavoitetaanko yksityisen omistamia maa-alueita. Lunastusmenettelyssä on mahdollista lunastaa raakamaata ilman täyttä tulevaa kaavoitusarvonnousua, vaikka osa arvonnoususta on voinut heijastua myös lunastusmenettelyssä käytettävään hinnoitteluun.⁷⁹ Tämän mahdollisuuden käyttäminen on poliittisen harkinnan piiriin kuuluva kysymys. Lunastusmahdollisuuden käyttäminen vaikuttaa siihen, millä hinnalla vapaaehtoisia kauppiaita suostutaan kunnan kanssa tekemään. Kaavoitusmaksut ovat aiemmin kuvatulla tavalla mahdollinen tapa jakaa arvonnousua kunnan ja maanomistajan välillä.

Ympäristöoikeuden näkökulmasta näissä kysymyksissä tulee sovitettavaksi yhteen yhteiskunnan intressit, maanomistajan omaisuuden suoja⁸⁰ sekä hallinnon oikeussuojaperiaatteet, kuten yhdenvertaisuusperiaate. Mitä laajemmin ja voimallisemmin kunta leikkaa itselleen arvonnousua, sitä voimakkaammin omaisuuden suoja rajoitetaan. Kunnalla on laajat mahdollisuudet rahoittaa toimintaansa leikkaamalla osa arvonnoususta, kunhan menettely on johdonmukaista ja kohtelee maanomistajia yhdenvertaisesti.

⁷⁹ Hovila 2009. s. 162–176.

⁸⁰ Jännite maanomistajan oikeuden ja julkisyhteisöjen oikeuksien välillä on ympäristöoikeudessa klassinen: Hyvönen, Veikko: Kaavoitus- ja rakentamisoikeus. Gummerus kirjapaino oy, Jyväskylä 1988. s. 20–23, 56–65 sekä jakso: V.

7.4 Verotuet maan luovuttamisessa julkisiin tarkoituksiin

Mietoina keinoina omistajansuojan näkökulmasta voidaan pitää verotukia.⁸¹ Verotuen vuoksi maanomistaja voi suostua vapaaehtoiisiin luovutuksiin ja ne lieventävät myös pakkotoimien ankaruutta.⁸² Käytännössä verotuet ovat korotettu hankintameno-olettama sekä ajoittaiset verovapaat luovutukset. Oma suhtautumiseni verotukiin on kriittinen.⁸³

Ensimmäinen kysymys on verotuen vaikutus hintaan. Lähtökohtaisesti verotuella pyritään erityisesti vapaaehtoisissa luovutuksissa helpottamaan kauppohen syntymistä. Maanomistaja voi hyväksyä matalamman luovutushinnan, jos luovutuksesta ei tarvitse maksaa normaalia tuloveroa. Erityisesti lunastusmenettelyissä, joissa ainakin pitäisi maksaa todellinen käypä hinta, verotuki tekee lähtökohtaisesti omistajan aseman vahvemmaksi. Jos hinta on sama kuin se olisi vapaassa luovutuksessa, vaikutus on, että tulon saa puhtaana käteen ja valtiolta jää saamatta luovutusvoiton pääomatulovero.⁸⁴ Riippumatta siitä, miltä osin verotuki siirtyy hinnanalennuksena luovutushintaan, se vaikuttaa taloudellisiin asemiin julkisyhteisöjen osalta.

Julkisyhteisöissä pyritään nykyisin laskentatoimeen, jossa yritetään saada kaikille toiminnoille täysi hinta (laskentatoimen täydellisyysperiaate).⁸⁵ Erilaisia piilokustannuksia on pyritty välttämään, jotta päätöksentekoa tukevissa laskelmissa luvut kuvaisivat todellisuutta. Tätä verotuet vääristävät voimakkaasti.⁸⁶ Jos julkisyhteisö saa verotuen johdosta maata käypää arvoa halvemmalla, tilinpäätöksen maksut eivät vastaa todellisia kustannuksia.⁸⁷ Jos verotuki ei siirry hintaan, valtiolta jää uupumaan normaali pääomatulovero. Yhteiskuntapoliittisten tavoitteiden todelliset kustannukset eivät ole läpinäkyviä, olipa kyse sitten kunnan maapolitiikasta, luonnonsuojelusta tai maanpuolustuksesta. Mielestäni jo tämä peruste oikeuttaa negatiivisen suhtautumisen julkisyhteisöjen maahankintojen verotukiin. Olisi parempi, jos luovutukset olisivat veronalaisia ja niistä maksettaisiin vastaavasti aito ja oikea hinta.

⁸¹ Verotuen käsitteestä esimerkiksi. Niskakangas 2011. s. 56–59 ja Myrsky 2013. s. 111–116.

⁸² Hovila, Ilari: Kunnan maapolitiikka: Oikeudelliset ohjauskeinot. Juvenes Print. Tampere 2013. s. 25–28.

⁸³ Myös Valtiontalouden tarkastusvirastossa on suhtauduttu kriittisesti verotukiin: Valtiontalouden tarkastusviraston erilliskertomus eduskunnalle: Finanssipolitiikan tarkastuksen ja valvonnan raportti 2014. s. 18.

⁸⁴ Puhtaimmillaan tämä näkyy käytettäessä etuosto-oikeutta, jolloin maanomistaja on ollut valmis tekemään kaupan normaaleilla veroseuraamuksilla ja luovutuksensaajan muuttuminen yllättäen kunnaksi muuttaa luovutuksen verovapaaksi. Etu-oikeuden käyttötilanteista esimerkiksi: Hovila, Ilari: Kunnan etuosto-oikeuden tarkoitussidonnaisuus KHO:n oikeuskäytännössä. Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja VI 2013. s. 363–398.

⁸⁵ Valtionvarainministeriö: Kohdentaminen, budjetoitiperusteet sekä tuotto- ja kuluperusteinen budjetointi. Vuoden 2001 budjetoitityöryhmän keskustelumateriaali. s. 21–28.

⁸⁶ Myrsky 2013. s. 94–95.

⁸⁷ Valtionvarainministeriö: Kehyksen puitteissa – Finanssipolitiikan sääntöjen ja kehysmenettelyn kehittäminen. Valtionvarainministeriön julkaisu 5a/2007. s. 93–96.

Verotuki asettaa maanomistajat epäyhdenvertaiseen asemaan. Tuki vaihtelee huomattavasti riippuen siitä, kuinka korkea on kiinteistön arvonnousun piilevä verovelka. Jos kiinteistö on esimerkiksi hiljattain peritty ja siitä on maksettu käyvän arvon mukainen perintövero⁸⁸, verotuki on pieni tai nolla. Vastaavasti pitkään omistetun omaisuuden osalta piilevä verovelka on iso. Maanomistajien yhdenvertaisuuden⁸⁹ näkökulmasta normaali verotus ja vastaavasti korkeampi hinta olisi oikeudenmukainen.

Verotuet luovat aina mahdollisuuksia epäterveeseen verosuunnitteluun.⁹⁰ Käytännössä esimerkiksi maankäyttösopimuksessa tehdyillä vaihdoilla voidaan saada verotuja. Täyden verovapauden tilanteessa esimerkiksi kaavoitusmaksun suorittamisessa luovuttamalla maata kunnalle ainoa kaavoitusmaksun hinnoittelun verovaikutus on hankintamenon muodostuminen omistajalle jäävälle maalle. Silloin kunnan kanssa neuvotteluissa voi syntyä houkutus kirjata mahdollisimman korkeita arvoja luovutetulle maalle ja suoritettulle kehittämiskorvaukselle, kun varsinaista rahavastiketta ei jouduta maksamaan. Verohallinnolle esimerkiksi voisi nousta tarve valvoa sopimuksissa käytettyjen arvojen hyväksyttävyyttä. Luonnollisesti kuntien ei pitäisi tällaiseen menettelyyn ryhtyä. Vastaavasti verotuki voi johtaa esimerkiksi pyrkimykseen erilaisiin omaisuuden siirtotilanteiden arvovääristelyihin, kun myöhemmässä vaiheessa arvonnousut voidaan saada osittain tai kokonaan verovapaiksi. Tyypillinen esimerkki on yritys saada maa ensin alhaisella hinnalla ulos osakeyhtiöstä ilman varojenjaon verotusta ja tämän jälkeen pyrkimys oman asunnon luovutusvoittoverovapaudella tai kunnalle tehtävän luovutuksen verotuen avulla välttää arvonnousun verotus kokonaan. Erilaisia menettelyitä ilmenee myös PerVL 55 ja TVL 48 §:ien sukupolvenvaihdoshuojennusten hyödyntämisessä kaavoitusarvonnousujen kohdalla, kun pyritään saamaan hankintamenoja verohuojennetuilla saannoilla seuraavaa luovutusta ajatellen.

Edellisistä syistä suhtaudun verotukiin kriittisesti. Niiden soveltamiseen pitäisi olla erityisen korkea kynnyks. Joskus verotuelle voi olla validit perusteet. Joskus verotuksen toimittamisesta aiheutuvat kustannukset voidaan havaita niin korkeiksi, että on järkevämpää olla verottamatta julkisyhteisöluovutuksia. Luonnonsuojeluun ja maanpuolustukseen voi liittyä olosuhteita, joissa piilevän verovelan realisoituminen olisi hyvin kaukainen ja fiktiivinen tilanne ilman pakkolunastusta.

Kunnan maapolitiikka on erityisen huono kohde verotuille. Ensinnäkin se vääristää kunnan maapoliittisten valintojen hintaa. Jos kunta päättää olla käyttämättä lunastusoi-

⁸⁸ Myös tulevat kaavoitukseen perustuvat odotusarvot tulee aina ottaa huomioon verotuksessa tehtävässä arvostamisessa, vaikka epävarmat arvonnousut arvostetaan varovaisesti. Verohallinnon ohje: A200/200/2013. Kohdat 3.2 ja 4.9.

⁸⁹ Yhdenvertaisen kohtelun tulisi koskea myös lainsäätäjää. Kulla, Heikki: Yhdenvertaisuuden osapuista. Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä toim. Jarkko Männistö. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta 2004. s. 113–114. Tämän huomioon ottaen mielestäni valitettavaa, ettei nykyisissä lainvalmisteluasiakirjoissa juuri vaivauduta perustelevaan kunnan maapolitiikan verotukia. Esimerkiksi: Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2014 tuloveroasteikkolaiksi sekä eräiksi muiksi laeiksi (HE 105/2013 vp).

⁹⁰ Niskakangas 2011. s. 68–69.

keutta ja ostaa maata käyvällä arvolla, verotuki tekee valinnasta todellista halvemman.⁹¹ Kunnan ostohinnat menevät sen varoista, mutta verotulomenetykset kohdistuu valtion tuloihin.⁹² Silloin valtio maksaa verotuella osan valinnan kustannuksista.⁹³ Lunastusta käyttävät kunnat eivät saa samassa laajuudessa tukea.

Kuntien laaja harkintavalta tekee muutoinkin maanomistajien omaisuudensuojan hyvin erilaiseksi eri kunnissa. Toiset saavat arvonnousuja ja toiset eivät. Jos saa arvonnousun, miksi se pitäisi saada ilman normaalia tuloveroa?⁹⁴ Verotuella valtio tukee eriarvoisuutta eri kunnissa asuvien maanomistajien välillä. Kunnassa, jossa harjoitetaan ankaraa maapolitiikkaa, voidaan joutua rahoittamaan toisen kunnan maanomistajamyönteisemmän maapolitiikan kustannuksia. Mielestäni kunnan maanostoon kytketty verotuki on hyvin kyseenalainen. Kaikkein huonoin vaihtoehto kuitenkin on jatkuva seilaaminen verovapauden ja verottamisen välillä.

8 Kaavoituksen eteneminen ja verotus

Oman erityisen kiinteistöoikeuden ja vero-oikeuden ongelmakohdan tuo verotuksen suhde kaavoituksen etenemiseen. Tämä nousee mielestäni esiin korostetusti kolmessa tilanteessa: kaavojen laukeamisessa kiinteistöverotuksen piiriin, omakotitalojen maapohjan luovutusvoittoverotuksessa kaavamuuostilanteissa sekä sukupolvenvaihdoshuojennuksessa maatalaan, jonka alueisiin liittyy kaavoitusodotuksia.

Asemakaavan (MRL 7 luku) katsotaan laukaisevan lainvoimaiseksi tullessaan uuden maankäyttötavan mukaisen kiinteistöveron, vaikka entistä käyttöä jatkettaisiin. Jos esimerkiksi metsään tehdään rakentamiseen oikeuttava asemakaava, rakennusoikeudesta maksetaan kiinteistöveroa, vaikka rakentamiseen ei ryhdytä. Joissain tapauksissa vero määrätään vieläpä korotettuna.⁹⁵ Sen sijaan muut rakentamiseen oikeuttavat kaavat, kuten yksityiskohtainen yleiskaava tai ranta-asemakaava laukeavat verolle, kun myyntitoiminta rakennustarkoituksiin on aloitettu ja sitä voidaan jatkaa (arvostuslaki 29 §).

Ranta-asemakaavan (MRL 10 luku) osalta sen erottaminen normaalista asemakaavasta on perustunut verohallinnon tulkintaan, josta ei ole oikeuskäytäntöä.⁹⁶ Kaavan

⁹¹ Voidaan myös esittää epäilyksiä, onko kyseessä lainsäädäntöilluusio. Asuntopoliittisella argumentilla saatetaan ajaa tosiasiaa tiettyjen maanomistajien verotuksen keventämistä. Fiskaalisesta illuusiosta: Määttä 2007. s. 81–82.

⁹² Kunnat ovatkin kyselytutkimuksissa olleet tyytyväisiä valtion kunnille ja kunnissa maata omistaville ohjaamaan verotukeen. Valtiontalouden tarkastusvirasto: Valtio tonttitarjonnan lisäajana ja yhdyskuntarakenteen eheyttäjänä. Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomus 208/2010.

⁹³ Kuntien rahoitusjärjestelmästä esimerkiksi: Matikainen, Tanja: Rahoitusperiaate kunnallisen itsehallinnon turvaajana. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2014. s. 183–246.

⁹⁴ Tällainen verojärjestelmä on mielestäni selvässä ristiriidassa maksukykyisyysperiaatteen ja perustuslain suojaaman yhdenvertaisuusperiaatteen kanssa. Niskakangas 2011. s. 62–66 ja Myrsky 2013. s. 120–136.

⁹⁵ Verohallinnon ohje: Rakentamattoman rakennuspaikan veroprosentti. A4/200/2014.

⁹⁶ Verohallinnon ohje: A197/200/2013. Kohta: 3.1.3.

laukaisevan myynnin tulkintatapa on ollut suppea. Esimerkiksi laaja maakauppa, jossa hinnanmuodostuksessa otetaan huomioon kaavoitusarvot, ei ole laukaissut kaavaa.⁹⁷ Tonttivaraston laukaisevan myynnin tapahtuessa arvioidaan, mitkä rakennuspaikat kuuluvat samaan tonttivarastoon.⁹⁸ Tulkinat ovat hankalia ja hallinnollisesti työläitä.

Kun omistajalle syntyy kaavalla rakennusoikeutta, rakennusoikeudesta pitäisi määrätä kiinteistövero riippumatta siitä, millä kaavalla oikeus on saatu ja mitä omistaja maallaan tekee. Jos verolta haluaa esimerkiksi metsätalousalueiden osalta välttyä, niin pääsääntöisesti maanomistajalla on mahdollisuus halutessaan välttää rantarakennusoikeuksien vahvistaminen omistamalleen maalle. Samanlaista lainsäädännön korjaamistarvetta liittyy asemakaavoitustilanteisiin, joissa osa rakennusoikeudesta jää veron perusteen ulkopuolelle. Ongelma koskee erityisesti Helsingin kaupunkia.⁹⁹ Lisäksi sellaisen yksityiskohtaisten yleiskaavojen, jotka suoraan oikeuttavat rakentamiseen, erilainen kohtelu suhteessa asemakaavoihin ei mielestäni ole perusteltua.

Oman asunnon luovutusvoittoverovapaus soveltuu, kun omakotitalokiinteistö myydään yhdellä kaupalla (tai usealla lyhyellä aikavälillä toteutuvalla kaupalla), vaikka maankäyttötapa olisi muuttumassa, kunhan sitovaa tonttijakoa ei ole vahvistettu.¹⁰⁰ Käytännössä verovapauden piiriin on voinut kuulua esimerkiksi omakotitalotontti, jolle grynderi on rakentamassa kerrostalon ja hinta muodostuu tämän kerrostalon rakennusoikeuden kautta. Oikeustila on veropoliittisesti hyvin ongelmallinen.

Oman asunnon luovutusvoittoverovapauden tarkoitus on välttää asunnon vaihtamiseen liittyvien inflaatiovoittojen verottamista.¹⁰¹ Sen ei pitäisi johtaa verovapaisiin kaavoitusarvovoittoihin. Lisäksi raja tonttijaon vahvistamiseen on mielestäni erikoinen. Käytännössä sopimukset tehdään tulevan kaavan ja tonttijaon vahvistamiseen sidotuin purkavin ehdoin.¹⁰² Tiukka ero verotuskäytännössä ennen ja jälkeen tonttijaon vahvistamisen välillä on mielestäni perusteeton raja täysin erilaiselle verokohtelulle.¹⁰³ Olisi perustelua muuttaa lainsäädäntöä siten, että oman asunnon luovutusvoittoverovapauden kautta maankäyttötavan muutosten aiheuttamat arvonnousut olisivat entistä harvemmin täysin verovapaita. Luovutusvoittoverovapauden piiristä voitaisiin rajata luovutukset, joissa pääosa arvonnoususta perustuu siihen, että maankäyttötapa on muuttunut tai muuttumassa erilaiseksi. Tämä rajaisi verovapauden ulkopuolelle isojen tonttien myymisen rivi- ja kerrostalojen pohjaksi.

⁹⁷ Säännöksen taustaa vuoden 1967 vuoden verouudistuksen kompromissina kuvaa Andersson. Sama tulkinallinen oikeustila on jatkunut pian 50 vuotta: Andersson, Edward: Tulo- ja varallisuusvarolaki. Vammalan kirjapaino oy. Vammala 1982. s. 396–399.

⁹⁸ KHO 9.5.2007/1220.

⁹⁹ Peltola 2014. s. 32–33.

¹⁰⁰ Nykänen-Räbinä 2013. s. 461–471 ja KHO 2013:153.

¹⁰¹ Niskakangas 2011. s.43–44.

¹⁰² Jokela-Kartio-Ojanen 2010. s. 72–75.

¹⁰³ Tosiasiallisesti maankäyttötavan muuttuminen selviää ennen tonttijaon vahvistamista. Ympäristöministeriö: Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000 –sarja. Opas 13. s. 19–44.

Kolmannen kaavoitusongelman tuo perintö- ja lahjaverolain sukupolvenvaihdoshuojennus. Maatilojen osalta siinä määrätään ensin lahjavero käyvästä arvosta, johon kaavoitusarvot vaikuttavat täysimääräisesti.¹⁰⁴ Tämä verotuksessa käytetty arvo antaa myöhemmässä luovutusvoittoverotuksessa vähennettävän hankintamenon.¹⁰⁵ Varsinaisen maksettava lahja- tai perintövero lasketaan arvostuslain mukaisesta huojenetusta arvosta. Siinä laukeamattomat kaavat ja tulevat kaavoitusodotusarvot eivät näy mitenkään. Sukupolvenvaihdoshuojennuksen kautta voidaan käytännössä ilman kustannusta taikoa kaavoitusodotusarvoille vähennyskelpoinen hankintameno. Tilanne muuttuisi vielä hurjemmaksi, jos metsätilatkin pääsisivät huojenuksen piiriin, kun tapausten lukumäärä kasvaisi valtavasti. Näiden ongelmien ratkaisemiseksi olisi välttämätöntä, että sukupolvenvaihdostilanteissa hankintameno luovutusvoittoverotuksessa tulisi siitä arvosta, josta perintö- tai lahjavero oikeasti maksetaan.¹⁰⁶

Edellä mainittujen veropohjakaksymysten ohella kaavoituksen eteneminen tuo esiin omat ongelmansa myös erilaisten monimutkaisten kiinteistöjen osaomistussuhteiden purkamisessa. Jos kaavoitus on ehtinyt nostamaan maa-alueiden arvot huomattavan korkeiksi, vaihdoksi katsottavien luovutusten veroseuraamukset voivat nousta suuriksi, kun piilevät arvonnousut ovat merkittäviä. Lisäksi varainsiirtovero tulee helposti maksuun moneen suuntaan ja mahdollisesti lyhyen aikavälin aikana useaan kertaan.

9 Yhteenveto

Kokonaisuutena kiinteistöoikeuden ja vero-oikeuden raja on hankala. Kiinteistöoikeus muodostaa pohjalla olevan tosiseikaston, johon verolainsäädäntöä sovelletaan. Kiinteistöoikeus ja vero-oikeus ovat silti erilaisista lähtökohdista rakennettuja. Eri oikeudenaloilla tehtyjen lainsäädäntömuutosten vaikutusta muihin oikeudenaloihin ei ole kattavasti mietitty. Tämä on laajemminkin ongelma suomalaisessa lainsäädännössä, jossa lainvalmistelu on hätäistä ja sektorikohtaista. Kukin ministeriö valmistelee vaihtelevalla tarkkuudella omia lakejaan ilman laajempaa konsultointia toisille oikeudenaloille.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Esimerkiksi: Verohallinnon ohje: A200/200/2013. Kohta: 4.9.1.

¹⁰⁵ Nykänen-Räbinä 2013. s. 103.

¹⁰⁶ Verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 51/2010. s. 205.

¹⁰⁷ Periaatteessa toki sektorirajat ylittävät vaikutukset pitäisi selvittää. Hallituksen esitysten laatimisohteet. Oikeusministeriön julkaisu 4/2004. s. 15–18. Selvittämismahdollisuudet kuitenkin usein ovat rajalliset ja haasteet moninaiset: Tala, Jyrki: Lakien laadinta ja vaikutukset. Edita Prima Oy. Helsinki 2005. s. 105–133. Tosiasiallisesti vero-oikeudellisen sääntelyn valmistelussa on havaittu vakavia puutteita jo keskeisten säännösten pääsisällöstä päätettäessä. Kun tämä on vero-oikeudellisen sääntelyn valmistelun taso, voidaan kysyä, kuinka laajasti sektorirajat ylittäviä seikkoja otetaan huomioon? Valtiontalouden tarkastusviraston lausunto: Valtiovarainministeriön kehyspäätökseen toimittamat taustatiedot. 29.4.2013. Oikeudellisessa keskustelussa on toki esitetty vaatimuksia sektorirajat paremmin ylittävälle sääntelylle: Pöysti, Tuomas: Lainsäädäntöpolitiikan mahdollisuus ja haaste. Valtiontalouden tarkastusviraston selvitys 5/2011.

Tämän johdosta oikeusjärjestelmän kokonaisuus muodostuu lähinnä sattumanvaraiseksi.¹⁰⁸

Vastaavasti eri viranomaiset, kuten kunnat, metsäkeskukset, maanmittauslaitos, verohallinto ja ely-keskukset, kehittävät toimintamallejaan omista lähtökohdistaan melko vähäisellä keskinäisellä yhteistyöllä. Tässä toimintatavassa ei välttämättä tunnisteta ongelmia, joita toimintatapojen muutokset toiselle viranomaiselle aiheuttavat. Jos esimerkiksi tietotekniikan tehokkuuden nousu alentaa maanmittaustoimitusten kustannuksia, niiden houkuttelevuus verosuunnittelun välineenä nousee. Toisena esimerkkinä voidaan mainita verohallinnossa nousseet ongelmat ja työnlisä, kun maanmittauslaitos luopui kiinteistön historiatiedot sisältävistä lainhuutorekisteriotteista. Ongelmia voimistaa, että suomalaisessa lainsäädäntökulttuurissa ollaan vastahakoisia tekemään pieniä lakimuutoksia.¹⁰⁹ Selvien ongelmien korjaamisessa aina odotetaan, kunnes avataan laki muutoinkin. Vuosien ajan siis sovelletaan lakeja, joita kukaan ei ole tarkoittanut säätää tai sisällöltään puolusta.¹¹⁰

Oma käsitykseni kiinteistöoikeuden ja vero-oikeuden suhteesta on, että olennaisista olisi pyrkiä järjestelmään, jossa taloudelliselta luonteeltaan samanlaisia tilanteita kohdeltaisiin muodosta riippumatta samoin, olipa kyse sitten maakaaren mukaisesta vaihdosta, maanmittaustoimituksesta tai hallinnanjakosopimuksesta. Verotuksen neutraalisuudesta poikkeavia erityissääntöjä pitäisi lisäksi karsia. Esimerkkeinä voi mainita luovutusvoiton verotuet, eroavaisuudet eri kaavoitusmuotojen välillä ja kaavoituksen teknisen vaiheen pohjalta vasten tosiasiallista taloudellista sisältöä tehdyt ratkaisut. Tällaiset erityissäännöt aiheuttavat tulkinta- ja näyttöongelmia jo normaaleissa kaupoissa, joita varten säännökset on luotu. Kun erityissääntöjä lähdetään siirtämään poikkeustilanteisiin ja niiden yhdistelmiin, kuten maanmittaustoimituksiin, maankäyttösopimuksiin tai vaiheittaisiin kaavamuutoksiin, kuljettavan suon vetelyys alkaa muuttua sietämättömäksi.

¹⁰⁸ Tällainen menettely myös on omiaan vaarantamaan perustuslaillisten näkökohtien kontrollin. Oikeudellisessa keskustelussa on viime aikoina pohdittu, tulevatko esimerkiksi perusoikeudet riittävästi huomioon otetuksi lainvalmistelussa: Hautamäki, Veli-Pekka: Perusoikeudet lainvalmistelussa. Lakimies 2/2014. s. 256–266. Vero-oikeuden ja sen kytkösten muuhun oikeusjärjestelmään osalta ongelmat ovat todellisia. Jos lainsäädäntömuutosten vaikutuksia ei lainvalmistelussa selvitetä, jää näiden vaikutusten perustuslaillinen kontrollikin tekemättä.

¹⁰⁹ Valtioneuvoston lainvalmistelun suunnittelun ja johtamisen kehittämisryhmän mietintö: Tehokkaampaa, suunnitelmallisempaa ja hallitumpaa lainvalmistelua. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 13/2005. s. 64–65.

¹¹⁰ Säädöshuollon merkityksestä laadukkaalle lainsäädännölle: Tala, Jyrki: Lainsäädäntötoiminnan laadun parantaminen ja hallituksen lainsäädäntösuunnitelma. Teoksessa Tala, Jyrki (toim.). Kohti laadukasta lainsäädäntöstrategiaa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 228. Helsinki 2007. s. 18–21.

Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys

Artikkelin julkaisun jälkeen säädetty muutos TVL 47 §:ssä on estänyt artikkelissa kuvatut verotuen hyödyntämistäjärjestelyt kaavoitusprosessissa. Artikkelissa kritisoitua kunnan maanostojen täyttä verovapautta ei enää ole uusittu. Kiinteistöverotuksessa ratkaisu KHO 2018:45 poisti tilanteet, joissa kiinteistöveroä maksettiin toteutunutta rakennusoikeutta pienemmin perustein, ja haja-asutusalueiden tonttien yliverotus poistettiin ratkaisulla KHO 2018:161.¹ Ratkaisussa KHO 2019:82 ohjattiin rakennusten erillisinä verottamisen edellytyksiä kolmiulotteisessa hallinnanjakosopimuksessa, kun kauppakeskuksen yläpohjan päällä oli erillisen omistajan asuinrakennus. Erillisenä rakennuksena käsittelyä pidettiin mahdollisena, kun asuinrakennuksen omistus ja hallinta olivat kauppakeskuksesta erillistä ja asuinrakennuksen talotekniikka oli mahdollisuuksien mukaan eriytetty kauppakeskuksesta. Ratkaisusta muodostuvassa harkintaohjeessa erityistä merkitystä annettiin edellä mainituille tekijöille, mutta ei MRL:n mukaisille rakennuslupatiedoille tai väestökisterimerkinnöille. Ratkaisun soveltamisalasta nousee vastaisuudessa paljon tulkintariitoja, koska kolmiulotteiset hallinnanjakosopimukset yleensä tehdään yksilöllisistä lähtökohdista yksilöllisin kriteerein. Erilaiset hallinnanjakosopimusjärjestelyt tulisi säätää laissa tarkemmin.

Artikkelissa todettiin, että yhtymän kautta verotettavassa vuokratulossa poisto tehdään yhtymätasolla ennen tulon jakamista omistajille, mutta verotuskäytännön yhtenäisyyttä epäiltiin. Verohallinto on ohjeessaan vahvistanut, että myös poisto tulee tasaisesti kaikkien verovelvollisten hyväksi silloinkin, kun eri omistajien hankintamenot ovat erilaisia.² Tällöin muodostuu samankaltaisia taloudellisia epäoikeudenmukaisuuksia, joita metsävähennysjärjestelmässä kuvataan artikkeleissa *Metsävähennys, verotusyhtymä ja puolisoiden metsätalous* sekä *Metsäverotuksen monimutkaistuminen*. On kuitenkin vireillä lainsäädäntöhanke, jossa verotusyhtymän käsitettä aiotaan muuttaa.³ Silloin vuokratuloa ei lähtökohtaisesti laskettaisi enää yhtymäverotuksen kautta, vaan suoraan osakastasolla. Silloin poistokin laskettaisiin erikseen jokaiselle omistajalle. Tämä muutos kuitenkin on hallituksen esityksen luonnoksessa rajattu sellaisiin kiinteistöihin, joilla ei ole lainkaan maatilavarallisuutta. Siten esimerkiksi vuokrattavan kesämökin poiston taloudellinen vaikutus voisi riippua siitä, onko samalla kiinteistöllä metsää.

Muutoin laintulkintaongelmat ovat pääasiassa ennallaan. Kiinteistöverotuksessa on kuitenkin vireillä arvostamisrakenneuudistus.⁴ Lisäksi Verohallinnon

1 Käyvän arvon merkityksestä kiinteistöverotuksessa: Ranta-Lassila 2018.

2 Verohallinto A250/200/2017, kohta 4.5.

3 VM Luonnos 19.8.2019.

4 VM142:00/2016 ja VM152:00/2017.

Valmis-hankkeen osana ollaan kehittämässä uusia tietovirtoja, jotka saattavat parantaa tiedonsiirtoa ja luoda siten ratkaisuja erilaisten järjestelyiden tunnistamiseen. Myös kiinteistötoimituksia virtaviivaistavia lainsäädäntöhankkeita on suunnitteilla.

Kalle Isotalo
OTK, Pohjois-Savon verotoimisto

II

METSÄVÄHENNYS, VEROTUSYHTYMÄ JA PUOLISOIDEN METSÄTALOUS

EDILEX

Edilex 2014/3

Referee-artikkeli, versio 2.0
Julkaistu 4.11.2019
Alkuperäinen julkaistu 17.2.2014
www.edilex.fi/artikkelit/12352

Sisällys

1	Johdanto	2
2	Metsävähennyksen ja metsäverotuksen rakenne	2
2.1	Metsätalouden harjoittamisen verotus	2
2.2	Metsävähennyksen tekeminen	2
2.3	Metsän hankintamenon käsite	3
2.4	Luovutusvoiton laskeminen	4
2.5	Vastikkeeton saanto	6
2.6	Yhtymien muodostuminen	8
2.7	Puolisoiden metsätalous	9
2.8	Yhtymämuutoksen synnyttävät oikeustoimet	10
3	Metsävähennys seurantayksikön muuttuessa	11
3.1	Metsävähennys yhtymän purkautuessa	11
3.2	Metsävähennys puolisoiden metsätalouden purkautumisessa	14
3.3	Metsävähennys metsän siirtyessä yhtymään tai puolisoiden metsätalouteen	15
4	De lege ferenda	16
	Lähteet	18

1 Johdanto

Käsittelen artikkelissa metsävähennyksen tulkintakysymyksiä, jotka liittyvät seurantayksikön vaihtumiseen. Erityisenä painopisteenä on puolisoiden yhteisen metsätalouden ja verotusyhtymien aiheuttamat metsävähennysongelmat. Pyrkimyksenäni on osoittaa, että metsävähennystä koskeva lainsäädäntö tarvitsee pikaista uudistamista ja ettei lainsäädännön ongelmia ole mahdollista ratkaista laintulkinnalla. En käsittele artikkelissa metsävähennyksen ongelmatilanteita tyhjentävästi. Jätän ulkopuolelle esimerkiksi yhteismetsiin¹ liittyvät kysymykset ja erityisesti maankäyttötavan muutoksia ja muita metsän hankintamenon käsitettä koskevia moninaisia ongelmia vain sivuan.

Tarkoituksena on myös kritisoida verolainsäädännön rakenneuudistusten kiireellistä valmistelutapaa, joka vaarantaa nähdäkseni perustuslain (PeL) verolainsäädännölle asettamien vaatimusten täyttymisen. Jos lainvalmistelussa ei kattavasti selvitetä suunnitellun lainsäädännön vaikutuksia, ei myöskään ennakkolisessa perustuslakivaliokuntakäsittelyssä ole mahdollisuutta arvioida säännösten hyväksyttävyyttä.

2 Metsävähennyksen ja metsäverotuksen rakenne

2.1 Metsätalouden harjoittamisen verotus

Metsätalouden harjoittamisen verotus tapahtuu puun myyntitulon verottamisena (TVL 43 §). Puukaupoista saadut tulot verotetaan maksuperusteisesti. Käytännössä tämä tarkoittaa, että tulo verotetaan sinä vuonna, jona se saadaan. Verotus tapahtuu nettotulon verotuksena, jossa tulosta vähennetään tulon hankkimisesta johtuneet kustannukset (TVL 56 §). Myös nämä kustannukset vähennetään lähtökohtaisesti maksuperusteisesti. Kustannukset, jotka vaikuttavat myönteisesti tulonhankintaan, pyritään kuitenkin jaksottamaan aikavälille, jolla kustannukset vaikuttavat tulon muodostumiseen. Tyypillisesti tämä ilmiö näkyy poistomenettelyssä, jossa esimerkiksi rakennusten tai koneiden ja kaluston osalta hankintamenot vähennetään vaiheittain. Kun vuotuisista myyntituloista on vähennetty kustannukset, on erotus verotettavaa pääomatuloa. Pääomatulo verotetaan 50 000,00 euroon asti 30 % verokannalla. Tämän rajan ylittävä pääomatulo verotetaan 32 % verokannalla.

2.2 Metsävähennyksen tekeminen

Metsävähennyksessä on kysymys metsän hankintamenon vähentämisestä. Järjestelmä koostuu tehtävästä vähennyksestä, josta säädetään TVL 55 §:ssä, sekä käytetyn metsävähennyksen lisäyksestä luovutusvoittoon, josta säädetään TVL 46 §:ssä. Verotuksessa lähtökohta on yleensä, että kuluva omaisuus vähennetään vaiheittain juoksevasta tulosta. Tätä ajatellen on luotu poistomenettelyt. Esimerkiksi maapohjan osalta katsotaan, ettei se kulu käytettäessä, jolloin maapohjan hankintamenon voi vähentää vain luovutusvoitosta.

¹ Yhteismetsään liittyviä moninaisia hankalia verotuskysymyksiä. Johdatuksena yhteismetsän verotuksen peruskysymyksiin katso *Ossa* 2011. s. 48–53.

Metsä poikkeaa muista kiinteistötyypeistä. Ostettaessa metsää maksetaan osittain maapohjasta, mutta yleensä merkittävä osa kauppahinnasta kohdentuu metsässä olevaan puustoon. Kun tämä puusto myydään, kiinteistön arvo alenee. Metsävähennysjärjestelmä on luotu näitä tilanteita ajatellen.² Metsävähennyksen perusajatus on, että laskennallisesti arvioitujen osuuden metsien hankintamenosta voi vähentää puun myyntitulosta.³

Metsävähennysjärjestelmä toimii siten, että metsän hankintamenosta 60 % muodostaa metsävähennysoikeutta. Tämä koskee metsiä, jotka on vastikkeellisesti hankittu vuoden 1993 alun jälkeen (TVL 140 §). Jos verovelvollinen myy puuta metsävähennysjärjestelmään kuuluvasta metsästä, hän voi vähentää puun myyntitulosta 60 %. Käytännössä niin pitkään kuin metsävähennysoikeutta riittää, metsävähennyksen piiriin kuuluvasta metsästä myydystä puusta maksetaan pääomatuloveroa vain 40 %:sta. Tämän lisäksi vähennettäväksi tulevat muut vähennyskelpoiset kustannukset.

Kaikkien saman verovelvollisen metsien tuomat metsävähennysoikeudet muodostavat yhtenäisen metsävähennysoikeuden määrän. Vähennyksen tekemisellä ei ole kiinteistökohtaista sidosta. Seuranta on verovelvolliskohtaista, jolloin toisen kiinteistön hankinnasta syntynyt metsävähennysoikeus voidaan vähentää toiselta kiinteistöltä tapahtuvasta puun myymisestä. Ainoa edellytys on, että metsän, jolta myynti tapahtuu, tulee olla metsävähennysjärjestelmän piirissä. Tähän järjestelmään siirryttiin vuodelta 2008 toimitetussa verotuksessa. Aikaisemmin metsävähennyksen seuranta oli kiinteistökohtaista. Silloin kunkin kiinteistön hankinnan synnyttämä metsävähennys tehtiin siltä kiinteistöltä myydyistä puista.

2.3 Metsän hankintamenon käsite

TVL 55 §:ssä säädetään metsän hankintamenosta: ”Metsän hankintamenona pidetään metsän osuutta kiinteistön hankintamenosta.” Tähän hankintamenuon kuuluvat ainakin kaikki sellaiset luovutushinnat, jotka on maksettu hankittaessa metsää vastikkeellisesti. Metsänä pidetään myös sellaisia metsämaalla sijaitsevien rakennusoikeuksien arvoja, jotka perustuvat muuhun kaavoitukseen kuin asemakaavaan ja joiden osalta myyntitoiminta rakennustarkoituksiin ei ole alkanut.⁴

Verotuskäytännössä on tulkittu, että metsän hankintamenolla tarkoitetaan käytännössä metsästä maksettua vastikkeita ja metsän hankintamenua kasvattavia parannuksia.⁵ Sen sijaan esimerkiksi maanmittaustoimitus, jossa aiemmin muunlainen omaisuus muuntuu metsäksi ilman vastikkeellista saantoa, ei muuta alun perin muusta omaisuudesta maksettua hankintahintaa metsän hankintamenoksi.⁶ Myöskään esimerkiksi metsän hallintaoikeudesta maksettua luovutushintaa tai vaikka testamentilla saadun metsän itsellä pitämiseksi maksettua lakiosakorvausta ei pidettäne metsävähennysoikeutta synnyttävänä. Näissä

² Metsävähennys ja ylipäänsä puiden hankintamenon vähentäminen koskevat vain maatilalta myytäviä puita. KHO 2013:152.

³ *Pilhjerta* 2009. s. 44.

⁴ *Pilhjerta* 2009. s. 49.

⁵ Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A119/200/2013. Kohta 2.

⁶ Myös hallituksen esitys eduskunnalle tuloverolaiksi sekä laiksi eräiden yleishyödyllisten yhteisöjen veronhuojennuksista annetun lain 1 ja 6 §:n muuttamisesta (HE 200/1992) korostaa sitä, että metsävähennystä saa tehdä juuri vastikkeellisesti hankitusta metsästä. Näin ollen on luontevaa, että hankintamenua, joka alun alkaen on maksettu jostain muusta omaisuudesta, ei voida muuntaa vähennykseen oikeuttavaksi metsän hankintamenoksi, vaikka se toki luovutusvoiton näkökulmasta hankintamenua onkin.

tilanteissa ei ole kysymys metsän vastikkeellisesta hankkimisesta.⁷ Mainittujen kysymysten osalta ei kuitenkaan ole oikeuskäytäntöä eikä tällaisia tilanteita myöskään ole käsitelty lainvalmistelusiakirjoissa.

Jos kiinteistön omistusoikeus siirtyy edelleen vastikkeettomalla saannolla, verovelvollisella on sama oikeus metsävähennyksen tekemiseen kuin edellisellä omistajalla olisi ollut. Jos vastikkeettomalla saannolla siirtyy osa luovuttajan omistamista kiinteistöistä, siirtyvän metsävähennysoikeuden määrä vastaa saannon kohteena olevan metsän hankintamenon suhteellista osuutta luovuttajan metsävähennyksen perusteena olevien hankintamenojen kokonaismäärästä. Näitä kysymyksiä käsitelen tarkemmin myöhemmin artikkelissa. Joka tapauksessa ei ole yksiselitteistä, että TVL 55 §:ssä tarkoitettu hankintameno olisi yksi yhteen luovutusvoitosta vähennettävän hankintamenon kanssa edes muissa kuin vastikkeettoman saannon tilanteissa.

2.4 Luovutusvoiton laskeminen

Verotuksessa voi vähentää saman kustannuksen useampaan kertaan vain poikkeustilanteissa. Metsävähennyksen osalta kaksinkertainen vähentäminen on pyritty ehkäisemään luovutusvoittoon tehdyllä lisäyksellä. Kun metsävähennystä tuonut kiinteistö myydään, luovutusvoittoon lisätään käytettyä metsävähennystä. Luovutusvoittoon voidaan lisätä myös muilta kiinteistöiltä tehdyistä puukaupoista tehtyä metsävähennystä. Lisäys on verovelvolliskohtainen. Käytännössä metsävähennys voi tulla lisättäväksi luovutusvoittoon sellaisesta metsästä, josta ei omistusaikana ole myyty lainkaan puuta. Ainoa rajoitus on, että metsävähennystä voidaan lisätä korkeintaan 60 % metsän hankintamenosta. Ajatus on, että lisäystä voidaan tehdä korkeintaan määrä, joka vastaa kyseisen metsän tuoman metsävähennyksen määrää.⁸ Verotuskäytännössä on tulkittu, että hankintamenoilla tarkoitetaan näissä tilanteissa metsävähennystä tuonutta hankintamenoa.⁹ Siltä osin kuin metsällä on hankintameno, joka ei ole tuonut metsävähennysoikeutta, kyseistä osaa ei lisätä luovutusvoittoon. Tältäkin osin metsävähennyksessä tarkasteltava metsän hankintameno poikkeaa luovutusvoitosta vähennettävästä hankintamenosta.

Riippumatta siitä, käytetäänkö luovutusvoiton laskennassa hankintameno-olettamaa vai todellista hankintamenoa, luovutusvoittoon lisätään käytettyä metsävähennystä luovutetun metsän hankintamenon aikana tuoma metsävähennyksen määrä. Käytännössä hankintameno-olettaman soveltamistilanteissa tulee metsävähennyslisäyksen laskemista varten selvittää todellinen hankintameno. Luovutuksen jälkeistä metsävähennysoikeuden määrää selvitetessä käytetyistä metsävähennyksistä poistetaan luovutusvoittoon lisätty metsävähennyksen määrä ja metsävähennysoikeuden määrästä poistetaan luovutetun kiinteistön hankintamenon tuoma osuus.

Metsätalouden luovutuksiin kytkeytyy kuitenkin usein TVL 48 §:n sukupolvenvaihdoshuojennus. Sen mukaan metsän luovutusvoitto on verovapaa, jos luovuttaja on harjoittanut luovutetulla metsäkiinteistöllä metsätaloutta, omistanut

⁷ Tilanne lienee selvä ainakin silloin, kun metsä ei ole ennestään metsävähennyksen piirissä. Näillä oikeustoimilla ei voida katsoa hankitun metsää vastikkeellisesti. Sen sijaan jo metsävähennyksen piirissä olevien metsien osalta tilanne on tulkinnallisempi. Myös perusparannusmenojen, kuten metsätie- ja ojituskustannusten, osalta metsävähennysoikeutta ei syntyne, koska ne saa vähentää poistomenettelyn kautta.

⁸ *Pilhjerta* 2009. s. 54–56.

⁹ Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A119/200/2013. Kohta 7.1.

kiinteistön yli 10 vuotta¹⁰ ja luovutuksensaajana on laissa luettelun sukulaisluetteloon kuuluva henkilö. Verovapaaseen luovutusvoittoon kytkeytyy kuitenkin jatkoluovutusseuranta. Jos ostaja myy saamansa metsän edelleen viiden vuoden sisällä luovutuksesta, edeltäjällä verovapaaksi katsottu luovutusvoitto vähennetään hankintamenosta. Näin ollen etu menetetään, jos metsä luovutetaan vastikkeellisesti viiden vuoden sisällä.

Jos sukupolvenvaihdoshuojennus soveltuu, käytettyä metsävähennystä ei voida luovutusvoittoverottaa, koska luovutusvoitto on verovapaa. Sukupolvenvaihdoshuojennus on kuitenkin säännöksenä epäsymmetrinen. Vaikka luovutusvoitto on verovapaa, luovutustappio ei ole vähennyskelvoton. Sukupolvenvaihdostilanteita ajatellen olennaista on ratkaista kolme kysymystä:

- 1) Pitäisikö luovutusvoittoon silti lisätä käytettyä metsävähennystä? Pitäisikö luovutusvoitto laskea ikään kuin se olisi veronalainen ja lopulta ainoastaan todeta se verovapaaksi?
- 2) Voidaanko luovutustappioon tehdä lisäys, vaikka sukupolvenvaihdoshuojennus soveltuisi? Jos tulkinta on, että veronalaiseen luovutusvoittoon ei ole mahdollista tehdä lisäystä, voidaanko lisäys kuitenkin tehdä tappioon siltä osin, että luovutusvoiton laskennassa päädytään nolatilanteeseen?
- 3) Otetaanko metsävähennyslisäys huomioon jatkoluovutuksen sanktioinnissa?

1) Mielestäni luontevin menettely olisi lisätä käytetty metsävähennys verovapaaseen luovutusvoittoon. Käytännössä laskettaisiin normaali luovutusvoitto, joka vain todettaisiin verovapaaksi. Käytettäessä tätä laskentatapaa vähennettäisiin jatkoluovutuksessa hankintamenosta verovapaaksi katsottu luovutusvoitto edellä kuvatulla tavalla. Tämä tulkinta olisi samanlainen kuin sukupolvenvaihdoshuojennuksen käyttäytyminen yhtiöosuuden luovutuksiin liittyvissä ylisuurissa yksityisotoissa.¹¹ Tämän tulkinnan kannalta ongelmaksi muodostuu TVL 55 §:ssä käytetty lain sanamuoto, jossa käytettävissä olevan metsävähennyksen määrästä säädettyä puhutaan veronalaiseen luovutusvoittoon lisäystä määrästä. TVL 46 §:ssä, jonka perusteella lisäys tehdään, ei tällaista veronalaisuusmäärettä käytetä. Luontevaa tietysti olisi, että lainkohtien tulkinnat olisivat symmetrisiä. Täysin väistämätöntä se ei kuitenkaan ole.

Verotuskäytännössä ei kuitenkaan ole tehty verovapaaksi katsottuun luovutusvoittoon lainkaan luovutusvoittolisäyksiä.¹² Tälle tulkinnalle on löydettävissä tukea myös hallinnollisesta yksinkertaisuudesta. Sukupolvenvaihdoshuojennukseen oikeuttavia luovutuksia tapahtuu paljon. Olisi varsin työlästä laskea lisäykset sisältäviä verovapaita luovutusvoittoja. Niiden valvontaan jouduttaisiin käyttämään huomattavasti virkamiestyötä, eikä tälle työlle kertyisi vastapainoksi juuri lainkaan veroeuroja. Työnsäästöä ei kuitenkaan synny niissä tilanteissa, joissa joudutaan selvittämään tulevia metsävähennyspohjia myöhemmin artikkelissa kuvatulla tavalla.

¹⁰ Verotuskäytännössä lienee pääosin sovellettu tulkintaa, jossa 10 vuoden omistusaajan laskemisessa voidaan ottaa huomioon myös useita peräkkäisiä vastikkeettomia saantoja. Asiasta olisi kuitenkin tarpeen saada KHO:n ratkaisu.

¹¹ Verohallinnon ohje: Yhtiöosuuden luovutus tuloverotuksessa ja lahjaverotuksessa. 330/349/2010. Kohta 3.5.2.

¹² Henkilöverotuksen käsikirja 2012. s. 559 ja Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A119/200/2013. Kohta 7.2. Tälle tulkinnalle voidaan löytää tukea paitsi TVL 55 §:n sanamuodosta myös hallituksen esityksestä eduskunnalle eräksi metsäverotusta koskeviksi muutoksiksi (HE 206/2008) kohdasta 2.6, jossa ilmoitetaan, ettei käytettyä metsävähennystä lisätä verovapaaseen luovutusvoittoon.

2) Jos verovapaisiin luovutusvoittoihin ei lisäyksiä tehdä, tulee ratkaista luovutustappioiden käsittely. Verohallinto on katsonut, että luovutusvoittolisäyksen tekeminen näissä tilanteissa ei ole mahdollista. Oma käsitykseni poikkeaa tästä. Luovutusvoiton verovapaussäännöksen soveltuessa tappioon tulisi lisätä käytettyä metsävähennystä niin paljon, että luovutuksesta ei muodostu voittoa eikä tappiota. Sukupolvenvaihdoshuojennus on verovapaussäännös, jota tulisi tulkita suppeasti. Sen perusteella ei pidä vahvistaa tappiota, jota normaalisti ei katsottaisi syntyvän. Jos sukupolvenvaihdoshuojennus ei sovellu, luovutustappioon tehdään lisäys. Ei ole mitään erityistä syytä vahvistaa perusteettomia tappioita sukupolvenvaihdoshuojennuksen vuoksi. Myös myöhemmin käsittelemäni erityistilanteisiin liittyvät laskentakysymykset puoltavat mielestäni nollatuloksen laskentaa sukupolvenvaihdoshuojennuksen soveltuessa, jos verovapaisiin luovutusvoittoihin ei tehdä lisäystä.

3) Jatkoluovutuksissa luovuttajan hankintamenosta vähennetään edellisellä luovuttajalla verotettu luovutusvoitto. Periaatteessa on selvää, että oikea vähennys on sidoksissa edellisissä kohdissa tapahtuvaan oikean lisäyksen tulkintaan. Perusongelma kuitenkin on, että verovapauden edellytysten täytyessä verovelvolliset ilmoittavat usein ainoastaan luovutusvoiton olevan verovapaa. Tarkkaa verovapaan luovutusvoiton määrää ei lasketa. Käytännössä laskentatoimenpiteisiin ryhdytään silloin, jos jatkoluovutus tapahtuu. Verotuskäytännössä jatkoluovutuksissa ei käsitykseni mukaan ole otettu huomioon metsävähennyslisiä silloin, kun jatkoluovutuksen havaitaan tapahtuneen.

Jos luovutusvoittoon ei lisätä käytettyä metsävähennystä luovutusvoittosäännöksen vuoksi, käytetty metsävähennys jää rasittamaan luovuttajaa.¹³ Metsävähennysoikeuden määrästä leikataan kuitenkin luovutetun kiinteistön osuus. Näin ollen sukupolvenvaihdoshuojennus voi käytännössä poistaa luovuttajalta käytettävissä olevan metsävähennysoikeuden tai viedä sen jopa negatiiviseksi, jolloin tulevienkaan ostojen hankintamenoja ei välttämättä saa vähentää. Tämä ei mielestäni ole ongelma, koska negatiivisen metsävähennyksen tilanteita tapahtuu vain silloin, jos luovuttaja on ensin saanut kevyemmän puun myyntitulon verotuksen ja verovapaan luovutusvoiton, jossa hän välttyy sekä normaalista metsävähennyksen lisäyksestä luovutusvoittoon että koko arvonnousuun perustuvasta luovutusvoiton verotuksesta. Kokonaisuutena luovuttaja saa poikkeuksellisen kevyen verokohtelun suhteessa muihin verovelvollisiin.

2.5 Vastikkeeton saanto

Vastikkeettomien saantojen osalta metsävähennyksestä on säädetty, että luovutuksensaajalle siirtyy luovuttajan käyttämätön metsävähennysoikeus. Ajatuksena on ollut, että luovutuksensaaja saa tehdä saman metsävähennyksen kuin luovuttajakin olisi saanut tehdä.¹⁴ Tuloverolaisissa ei ole säännöstä käytetyn metsävähennyksen siirtymisestä vastikkeettomassa saannossa. On pidetty selvänä, että ainakaan lahjan tai perinnön mukana ei voi siirtyä käytettyä metsävähennystä. Näin ollen käytetty metsävähennys jää luovuttajalle. Kun metsävähennyksen seuranta ei ole kiinteistökohtaista, ei ole perustetta poistaa osaa käytetystä metsävähennyksen määrästä vastikkeettoman luovutuksen perusteella. Luovuttaja on kuitenkin tosiasiasa vähentänyt puunmyyntitulosta osan hankintamenosta kiinteistöstä, jonka hän on päättänyt vastikkeettomasti luovuttaa.

Jos verovelvollinen luovuttaa vastikkeettomasti vain osan metsävähennysjärjestelmään

¹³ Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A119/200/2013. Kohta 5.3.

¹⁴ *Pilhjerta* 2009. s. 51.

kuuluvista metsistään, siirtyy käyttämättömästä metsävähennysoikeudesta vastikkeettomasti luovutetun metsän hankintamenon tuoman metsävähennysoikeuden suuruutta vastaava osa kaikkien verovelvollisen metsävähennysoikeuksien yhteismäärästä. Metsien arvojen suhde luovutushetkellä ei vaikuta metsävähennysoikeuden jakautumiseen. Jos esimerkiksi lahjoitettu metsä on tuonut puolet luovuttajan metsävähennysoikeuksista, siirtyy metsän mukana puolet käyttämättömistä metsävähennysoikeuksista. Jo tämä perustilanne kuitenkin tuo verovelvollisille yllätyksiä verokysymyksiä laskettaessa.

Esimerkki 1. Isä omistaa kaksi metsäkiinteistöä, jotka molemmat kuuluvat metsävähennysjärjestelmän piiriin. Molempien hankintameno on 100 000,00 euroa, ja molemmat ovat tuoneet metsävähennystä 60 000,00 euroa. Yhteensä isällä on ollut metsävähennysoikeutta 120 000,00 euroa. Isä on käyttänyt metsävähennysoikeutta 60 000,00 euroa, ja käyttämättömää metsävähennysoikeutta on 60 000,00 euroa. Isä lahjoittaa toisen kiinteistöistä tyttärelle. Tyttärelle siirtyy puolet jäljellä olevasta metsävähennysoikeudesta, eli 30 000,00 euroa. Isän metsävähennysoikeuden perustasta katoaa 60 000,00 euroa, jolloin metsävähennysoikeuden määrä putoaa 60 000,00 euroon. Käytettyä metsävähennystä on kuitenkin edelleen 60 000,00 euroa. Käytettävissä olevaa metsävähennysoikeutta ei enää ole. Käytännössä lahjan antamisen vuoksi käytettävissä oleva metsävähennysoikeus putoaa 60 000,00 eurosta 30 000,00 euroon.

Toinen tulkintavaihtoehto olisi, että lahjoituksen yhteydessä osa käytetystä metsävähennysoikeudesta leikattaisiin pois. Metsävähennysoikeus on kuitenkin tietoisesti irrotettu kiinteistökohtaisuudesta, ja sitä on haluttu seurata erillisenä verovelvolliskohtaisena laskentana. Käytetyn metsävähennyksen poistamisesta verovelvolliselta ei ole säädetty mitään erityistä perustetta kiinteistön luovutusten osalta. Ongelmalta välttyy tekemällä sukupolvenvaihdoksen kertaluontoisella luovutuksella. Jos sukupolvenvaihdos esimerkiksi verosuunnittelun johdosta halutaan tehdä vaiheittaisena, on syytä valmistautua siihen, että joissain oikeustoimissa lainsäädännöstä aiheutuu verovelvolliselle ikäviä seuraamuksia.¹⁵ Joka tapauksessa tulee muistaa, että käytettyä metsävähennystä ei koskaan ole enempää kuin mitä puun myyntitulosta on todellisuudessa tullut vähennettyä. Kun metsävähennyksen seuranta on nimenomaan haluttu tehdä verovelvolliskohtaiseksi ja irrottaa kytköksistä kiinteistöihin, on luontevaa, että käytettyä metsävähennystä poistetaan vain selkeästä lakiin perustuvasta syystä.¹⁶

Erityisen ongelmallinen tilanne muodostuu lahjanluonteisessa kaupassa. Siinä tapahtuu sekä vastikkeellinen että vastikkeeton saanto. Vastikkeettoman saannon osalta tulisi siirtää vastikkeetonta saantoa vastaava osa käyttämättömästä metsävähennysoikeudesta.¹⁷ Kauppaosuuden osalta taas tulisi tehdä normaalin kaupan metsävähennyksestä johtuvat lisäykset luovutusvoittoon ja muutokset metsävähennyspohjaan. Luovutusvoitto voi olla joko verovapaa tai veronalainen. Olennainen kysymys on, miten vastikkeettomasti siirtyvän metsävähennyksen määrä lasketaan. Vaihtoehtoina ovat:

- 1) Lasketaan luovutusvoiton vaikutus metsävähennyksen määrään ensin ja tämän laskennan jälkeen lahjan osuutta vastaava osa metsävähennysoikeudesta siirretään lahjaosuuden mukana.

¹⁵ On syytä muistaa, että kiinteistökohtaisesta metsävähennyksestä luovuttaessa oli tavoitteena nimenomaan keskittää metsänomistusta aktiivisille harjoittajille. HE 206/2008. Kohta 2. Ehdotetut muutokset.

¹⁶ Myös verohallinnon ohjeessa tuodaan esiin mahdollisuus, että luovutusten jälkeen käytetyt metsävähennykset voivat jäädä rasittamaan luovuttajaa. Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A119/200/2013. Kohta 5.3.

¹⁷ KHO 2013:158.

- 2) Siirretään lahjaa vastaava osuus käyttämättömästä metsävähennyksestä ensin ja siten lasketaan metsävähennyksen luovutusvoittokysymykset.

Kysymys on luovutusjärjestyksestä, joka tulee tulkita yhtenäiseen luovutukseen. Kun luovutus katsotaan verotuksessa lahjanluontoiseksi, tulee lahjaosuuden osalta ratkaista annetaanko se metsävähennyksen laskennan näkökulmasta ennen vai jälkeen vastikkeellisesti luovutetun osuuden. Ratkaisu vaikuttaa olennaisesti jatkajalle siirtyvän metsävähennysoikeuden määrään. Vaikutuksen suunta riippuu siitä, onko luovutus veronalainen vai verovapaa. Jos luovutus on veronalainen ja kauppa tapahtuu ensin, käytetyt metsävähennykset lisätään luovutusvoittoon ja metsävähennysoikeudesta vähennetään kaupalla luovutettu osuus. Tämän jälkeen lahjaosuuden mukana voisi siirtyä enemmän metsävähennysoikeutta. Jos taas nykyisen verotuskäytännön mukaisesti verovapaaseen luovutusvoittoon ei tehdä lisäystä, vaan käytetyt vähennykset jäävät rasiittamaan luovuttajaa, vastikkeettoman saannon mukana siirtyvät metsävähennysoikeuden määrät pienenevät. Käsitelen tätä luovutusjärjestyskysymystä tarkemmin myöhemmin yhtymän purkautumisen yhteydessä. Mielestäni on kuitenkin selvää, että luovutusjärjestys ei voi riippua siitä, sattuuko luovutus olemaan verovapaa vai ei.¹⁸

2.6 Yhtymien muodostuminen¹⁹

Metsät eivät aina ole suoraan yhden luonnollisen henkilön omistuksessa. Päinvastoin on yleistä, että esimerkiksi kaksi sukulaista omistaa metsäkiinteistöjä murto-osissa ja harjoittavat kiinteistöillä yhdessä metsätaloutta. Yhdessä omistettujen metsien osalta verotus toimitetaan siten, että verotettava tulo lasketaan yhtymässä (TVL 4 ja 15 §), josta se siirretään osakkailla verotettavaksi.²⁰ Yhtymässä lasketaan metsätalouden tulot ja menot. Metsävähennyksen seuranta tehdään yhtymässä.²¹ Käytännössä tämä johtaa metsävähennyksen kyseenalaiseen taloudelliseen kohdentumiseen. Kun metsävähennysoikeuden määrä perustuu osakkaiden suorittamiin hankintahintoihin, mutta se vähennetään yhtymässä, voi toinen yhtymän osakas saada vähentää toisen maksaman hankintamenoja tuomaa vähennysoikeutta.²²

Ennen metsävähennyksikysymyksiä tulee ratkaista, millaisia verotusyhtymiä tulee erilaisissa tilanteissa perustaa. Kiinteistöverotuksen toimittamista varten perustetaan kiinteistöyhtymiä. Niiden osalta on selvää, että samassa kiinteistöyhtymässä voi olla vain samoin omistussuoksin omistettuja kiinteistöjä. Kysymys on kuitenkin kiinteistön omistamiseen pohjautuvan veron määräämisestä.

Maatalouden ja elinkeinotoiminnan harjoittamisessa voi verotuksen toimittamista varten muodostua yhtymä. Näissä tilanteissa yhtymään kootaan kokonaisuus, jolla harjoitetaan

¹⁸Tämä periaate todetaan myös verohallinnon ohjeessa: Metsävähennys. A119/200/2013. Kohta 3.2.

¹⁹ Verotuksessa yhtymiä käytetään elinkeino-, maatalous-, metsä- ja kiinteistöverotuksessa. Tässä artikkelissa käytän pääsääntöisesti termiä yhtymä tarkoittamaan verotusyhtymää, jossa verotetaan metsiä. Seuraavassa käyn kuitenkin läpi myös muut yhtymätyypit.

²⁰ Henkilöverotuksen käsikirja 2012. s. 39 ja verohallinnon syventävät vero-ohjeet. Verotusyhtymä. Tarkastettu 11.1.2014.

²¹ Metsävähennyksen tekeminen verotusyhtymässä on vahvistettu ratkaisussa KHO 2001:54. HE 206/2008 kohdassa: 2.6 tämä oikeustila haluttiin säilyttää. Ratkaisussa KHO 2013:3 on muun ohessa tuotu esiin edelleen yhtymässä tapahtuva metsävähennyksen käsittely.

²² Oikeustilaa kohdistuvaa kritiikkiä katso esimerkiksi *Kiviranta* SanomaPro e-kirja. Jakso 5. Kohta: Verotusyhtymän metsävähennys. Tarkastettu. 11.1.2014.

maataloutta tai elinkeinotoimintaa.²³ Tähän yhtymään voi kuulua monenlaista kiinteää tai irtainta omaisuutta. Olennaista on, että ne muodostavat yhtenäisen tulonhankintakokonaisuuden. Kaiken yhtymässä verotettava omaisuuden ei tarvitse olla samoin murto-osuuksin yhteisomistettua. Mahdollista on, että osakkaat tuovat erilaista omaisuutta ja työpanoksiaan yhtymään ja erilaiset panostukset yhtymän tulonhankintaan otetaan huomioon tulo-osuuksien määrittämisessä.²⁴

Metsäyhtymien osalta ei ole hyväksytty tulonhankintakokonaisuuksiin perustuvia kokonaisuuksia. Samaan yhtymään on hyväksytty vain kiinteistöjä, jotka omistetaan samoissa murto-osaisissa suhteissa. Hallintaoikeudella hallitseminen on rinnastettu omistamiseen.

Tämä tulkinta johtaa käytännössä siihen, että samojen osapuolten metsistä voi syntyä monta erillistä yhtymää, jos kiinteistöjen omistusosuudet eivät ole yhtenäiset. Pienikin omistussuhteiden muutos johtaa siihen, että joudutaan perustamaan uusi yhtymä. Jokaisella erillisellä yhtymällä taas on itsenäinen metsävähennyksen seuranta. Sama metsänomistaja saattaa helposti olla jäsenenä viidessä yhtymässä ja mahdollisesti vielä lisäksi harjoittaa omaa metsätalouttaan yksin.

Yhtymä voi purkautua hyvin erilaisilla oikeustoimilla. Jos esimerkiksi kaksi metsänomistajaa on aikaisemmin omistanut puoliksi kaksi kiinteistöä, heille muodostuu yhtenäinen yhtymä. Jos toinen omistajista myy puolet toisesta kiinteistöstä kolmannelle, tulee jatkossa olla kaksi erillistä yhtymää.

Käytännössä yhtymä joko purkautuu tai muuttuu osittain uudeksi yhtymäksi tai osa yhtymään aikaisemmin kuuluneista kiinteistöistä irtautuu yhtymästä aina, kun kiinteistöjen omistusosuudet vähänkään muuttuvat. Kiinteistöjen omistusosuudet taas voivat muuttua hyvin erilaisilla oikeustoimilla, esimerkiksi kaupoilla, lahjoilla, vaihdoilla, yhteisomistusten purkamisilla, kiinteistöimituksilla, osituksilla, erotteluilla tai kuolintapausten johdosta testamentilla ja perinnönjaoilla. Pelkkä kuolintapaus ei pura yhtymää, vaan kuolinpesä tulee yhtymän osakkaaksi. Edellisten siviilioikeudellisten omistajanvaihdosten ohella kuolinpesä purkautuu yhtymäksi, jos pesän osakkaisiin kuulumaton osapuoli ostaa kuolinpesäosuuden.²⁵

2.7 Puolisoiden metsätalous

Oman erityiskysymyksensä tuo esiin puolisoiden metsätalous. Puolisoiden yhteisesti harjoittama metsätalous verotetaan yhtenä kokonaisuutena ja seurataan erillisenä laskentayksikkönä, joka tekee metsävähennykset puunmyyntituloistaan. Puolisoiden yhteiseen metsätalouteen sovelletaan lähtökohtaisesti samoja sääntöjä kuin verotusyhtymiin (TVL 14 §). Puolisoiden yhteisessä metsätaloudessa voi olla metsiä, joita puoliset eivät omista samoin murto-osuuksin.

²³ Myös maatalousyhtymässä voidaan verottaa metsiä, jos metsien omistukset vastaavat osuuksia maatalousyhtymässä. Tyypillisesti esimerkiksi tilanteissa, joissa kaikki omaisuus on puoliksi omistettua yhtymän jäsenten kesken.

²⁴ Maatalousyhtymän muodostamisesta: Verohallituksen kannanottoja yritysverokysymyksiin 2007. 1582/345/2007. Kysymys 8.

²⁵ Kuolinpesäosuuden kaupassa tapahtuvaa kuolinpesän verotuksellista purkautumista Timo Rabinä on mielestäni aiheellisesti kritisoinut voimakkaasti. *Rabinä* 2001. s. 219–226. Nykyinen metsävähennysmalli vain voimistaa tätä kritiikkiä. Kuolinpesäosuusluovutusten metsävähennysongelmat ovat hyvin moninaiset.

Puolisoiden yhteistä metsätaloutta koskevaa menettelyä sovelletaan aviopuolisoihin ja verotuksellisiin puolisoihin (TVL 7 §). Puolisoina käsittely päättyy, kun puoliset muuttavat pysyvästi erilleen. Tämän jälkeen heidän yhteisomistuksiaan tulee käsitellä yhtyminä. Näissä tilanteissa aiemmin yhtenäisen puolisoitten metsätalouden muodostaneet erilaiset murto-osuuksin omistetut kiinteistöt voivat jakaantua useisiin erilaisiin yhtymiin. Nämä syntyneet yhtymät usein vielä muuttuvat oleellisesti, kun yhteisomistuksia ryhdytään purkamaan esimerkiksi osituksella, erottelulla tai muulla vastaavalla toimenpiteellä. Esimerkiksi avio-oikeuden sulkeminen pois avioehdolla ei vaikuta puolisoitten yhteisen metsätalouden tarkastelemiseen.

2.8 Yhtymämuutoksen synnyttävät oikeustoimet

Yhtymä voi purkautua tai muuttua sekä vastikkeettomalla että vastikkeellisella saannolla. Usein kysymys on osittain vastikkeellisesta ja osittain vastikkeettomasta saannosta. Luovutus voi kuitenkin koskea vain osaa yhtymän osakkaista tai yhtymään kuuluvista kiinteistöistä. Joidenkin yhtymän osakkaiden osalta yhtymätilanne saattaa muuttua, vaikka heidän omistuksissaan ei tapahdu mitään muutosta. Yhtymä voi purkautua siten, että muussa verotuksessa ei katsota tapahtuvan mitään luovutusta. Käyn seuraavaksi läpi muutamat yhtymän purkautumisen perustilanteet aiemmin käsiteltyjen lahjojen ja kauppojen lisäksi.

Vaihto

Verotuksessa vaihdoksi katsotaan tilanteet, joissa henkilö luopuu omaisuudestaan saadakseen vastineena enemmän toisen omaisuutta. Näissä tilanteissa katsotaan tapahtuvan vastikkeellinen luovutus molempiin suuntiin. Jos esimerkiksi kaksi henkilöä omistaa puoliksi kaksi yhtä arvokasta kiinteistöä ja tekevät vaihdon, jossa toinen saa toisen kiinteistön ja toinen toisen, molemmat kiinteistön puolikkaat siirtyvät vastikkeellisella luovutuksella, joka realisoi luovutusvoitto- ja varainsiirtoveron. Luovutusvoittoveron laskenta tapahtuu kuten kaupassa. Kun metsät usein omistetaan yhdessä sisarususten kanssa, sukupolvenvaihdoshuojennus tekee luovutusvoitoista monesti verovapaata.

Yhteisomistuksen purkaminen

Yhteisomistuksen purkamiseksi katsotaan tilanteet, joissa yksi yhtenäinen esine jaetaan alueellisesti sen omistajien kesken. Tällaisessa tilanteessa ei tapahdu vastikkeellista luovutusta, vaan omistus ainoastaan tarkentuu alueellisesti. Metsien osalta yhteisomistuksen purkaminen yhdistyy usein vaihtoon, kun useasta yhteisesti omistetusta kiinteistöstä muodostetaan kullekin omistajalle omat kiinteistöt. Silloin vastikkeellinen luovutus muodostuu niistä kokonaisuuden osista, joissa yksi omistaja luopuu omistuksestaan yhden kiinteistön osasta saadakseen enemmän toista.

Maanmittaustoimitukset

Maanmittaustoimituksissa kysymys on kiinteistömuodostamislain mukaisista toimituksista, joissa puututaan kiinteistöjen alueelliseen ulottuvuuteen. Esimerkkeinä voidaan mainita halkominen, uusjako, kokonaisarvohalkominen, yhdistäminen ja tilusvaihto. Näissä toimituksissa on mahdollista muuttaa kiinteistöjen omistus alueelliseksi hyvin samankaltaisella tavalla kuin vaihdoissa ja yhteisomistuksen purkamisissa. Maanmittaustoimitusten osalta melko vakiintunut verotuskäytäntö on, että

veroseuraamuksia syntyy, jos tasauseränä käytetään rahasuorituksia.²⁶ Muutoin järjestelyt olisivat luonteeltaan omistusta tarkentavia.²⁷ Maanmittaustoimitusten verotukseen kuitenkin liittyy monia hyvin tulkinnallisia kysymyksiä, joita en tässä yhteydessä laajemmin tarkastele.²⁸

Ositus

Osituksessa vastikkeellinen luovutus tapahtuu siltä osin kuin pesän ulkopuolisia varoja käyttämällä saadaan omaisuutta toiselta puolisolta.²⁹ Muilta osin kysymys on vastikkeettomasta saannosta. Osituksessa usein on mahdollista, että osapuolet vaihtavat ositettavaan varallisuuteen kuuluvia kiinteistön osia keskenään. Siltä osin kuin osituksessa tapahtuu vastikkeellinen saanto, voi metsävähennys tulla lisättäväksi luovutusvoittoon.

Perinnönjako

Perinnönjaossa vastikkeellinen luovutus muodostuu siltä osin kuin pesän ulkopuolisia varoja käyttämällä saadaan perheoikeudellisia oikeuksia suurempi osuus jaettavasta omaisuudesta. Jos ulkopuolisia varoja käytetään lakiosan suorittamiseen, ei verotuskäytännössä ole katsottu kyseessä olevan vastikkeellinen luovutus. Muutoin perinnönjaossa ainoastaan perintönä saatu omaisuus tarkentuu tietyiksi omaisuusesineiksi ja siirtyy kuolinpesästä perillisillä verotettavaksi.

Erottelu

Erottelussa ei ole osituksen mukaista mahdollisuutta järjestellä yhteistä omaisuutta ilman vastikkeellisia saantoja. Erottelussa sovelletaan samoja periaatteita kuin vaihdossa. Käytännössä esimerkiksi metsä, joka siirtyy toisen osapuolen omistukseen sitä vastaan, että henkilö antaa osan toisesta kiinteistöstä tai ottaa vastattavakseen osan yhteisestä velasta, siirtyy kokonaisuudessaan vastikkeellisella saannolla.

Kaikki edelliset oikeustoimet kauppojen, lahjojen ja lahjanluonteisten kauppojen ohella voivat muuttaa verotusyhtymien rakennetta.

3 Metsävähennys seurantayksikön muuttuessa

3.1 Metsävähennys yhtymän purkautuessa

Kun tehdään oikeustoimia, jotka muuttavat olemassa olevaa yhtymää, tulee ratkaista, mitä tapahtuu käytetyille ja jäljellä oleville metsävähennysoikeuksille. Laissa ei ole millään tavalla säädetty, mitä näissä tilanteissa tehdään. Ainoa säännös koskee vastikkeettomia saantoja, ja sekin on hyvin yleisluontoinen. Kuten edellä selvitin, metsävähennyksen seurantayksikkö voi muuttua ilman vastikkeetonta tai vastikkeellista saantoa ja osan

²⁶ Katso esimerkiksi *Mattjus & Heiska*. Uusjaon verotuskysymyksiä. Länsi-Suomen veroviraston julkaisu. 30.11.2011 päivitetty versio.

²⁷ KHO 2006:81.

²⁸ Maanmittaustoimitusten käyttöalan sopimusperusteinen laajentuminen omistusmuutoksiin, joita aikaisemmin on tehty maakaaren mukaisilla oikeustoimilla, on muuttanut tilannetta merkittävästi.

²⁹ Jos ulkopuolisin varoin maksetaan tasinkoa, ei kyseessä ole vastikkeellinen saanto. Tällöin ei myöskään synny uutta metsävähennysoikeutta. KHO 24.10.2013/3354.

yhtymän osakkaista osalta jopa ilman mitään toimenpidettä.³⁰ Mitä metsävähennyksille näissä tilanteissa tapahtuu? Voidaanko uusille metsävähennyksen seurantakohteille siirtää aiempia käyttämättömiä tai käytettyjä metsävähennyksiä? Käyttämättömän metsävähennyksen siirtämiselle voitaisiin jonkinlainen perusta vastikkeettoman saannon säännöksen laajentavalla tulkinnalla, eli tulkitsemalla sitä sellaisiin seurantayksikön muutoksiin, jotka eivät pohjaudu vastikkeelliseen saantoon (esimerkiksi yhtymän purkautumistilanteisiin). Selvää lienee, etteivät käyttämättömät metsävähennysoikeudet voi ainakaan kokonaisuudessaan jäädä vanhaan seurantayksikköön. Jonkinlainen siirto täytyy olla mahdollista tehdä. Olennaista on, siirretäänkö pelkästään käyttämättömä oikeutta vai koko metsävähennysseuranta sellaisena kuin se oli edellisessä seurantayksikössä.

Käytetyn metsävähennyksen siirtämiselle ei löydy suoraa säädöksiin pohjautuvaa tukea.³¹ Oikeustila saattaa olla, että metsävähennyksen seurantayksikön muuttuessa käytetty metsävähennys katoaa.³² Tai oikeastaan käyttämätön metsävähennys vain jäisi yhtymään, joka lakkaisi olemasta. Samalla tavalla henkilökohtaisesta metsätaloudesta yhtymään siirryttäessä käytetyt metsävähennykset jäisivät henkilökohtaiseen metsätalouteen.³³

Jos käytettyjen metsävähennysoikeuksien siirtämiselle ei säädöspohjan puutteellisuudesta johtuen löydy oikeuttamisperustetta, syntyy verotukseen merkittävä neutraliteettivirhe. Käytännössä yhtymässä on ensin mahdollista vähentää 60 % metsän hankintamenoista. Tämän jälkeen seurantayksikköä muuttamalla käytetyt metsävähennykset olisi mahdollista jättää edelliseen seurantayksikköön. Myöhemmässä luovutusvoitossa olisi mahdollista vähentää sama hankintameno uudelleen eikä aiemmin käytetty metsävähennys estäisi uusien metsävähennysoikeuksien muodostumista myöhemmistä kaupoista. Tämä muodostaisi esimerkiksi tuloverolain sukupolvenvaihdoshuojennussäännökseen yhdistettynä mahdollisuuksia hyvin laajoihin metsävähennyspohjien monistusoperaatioihin.

Edellä mainitut ongelmat saattavat olla osa verolainsäädännön todellisuutta, ellei lainulkinnalla tehdä hyvin aggressiivista aukkotilanteiden paikkaamista tai tulkita vasten julkaistua oikeuskäytäntöä, jonka mukaisen oikeustilan säilyttäminen ennallaan on kiinteistökohtaisuudesta luovuttaessa nimenomaan lainvalmisteluasiakirjoissa mainittu³⁴, metsävähennyksen oikeaksi seurantayksiköksi kiinteistön omistajaa, vaikka muu metsäverotus tehtäisiin edelleen yhtymässä. Perustuslaissa verotukselta edellytetään sekä lakiin perustumista³⁵ että verovelvollisten yhdenvertaista³⁶ kohtelua.³⁷ Näiden vaateiden yhteensovittaminen on nykyisellä lainsäädännöllä hyvin vaikeaa. Valitettavasti

³⁰ Maakaari ei esimerkiksi anna kiinteistön osaoimistajille mahdollisuutta estää muiden osaoimistajien luovutuksia. Maakaaren sääntelyjärjestelmästä katso esimerkiksi *Jokela, Kartio & Ojanen* 2010.

³¹ Hallituksen esityksessä HE 206/2008 ei käsitellä yhtymän syntymisiin ja purkautumisiin liittyviä tilanteita ja muutoinkin yhtymien käsittely on suppeaa.

³² Myös verohallinnon ohjeessa puhutaan erityistilanteissa ainoastaan käyttämättömän metsävähennysoikeuden siirtymisestä. Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A119/200/2013. Kohta 3.3.

³³ Oman tulkintatilanteensa tuovat tapaukset, joissa henkilön koko metsäomistus siirtyy yhtymään ja hänelle jää käytettyjä metsävähennyksiä. Jos hän myöhemmin aloittaa uudelleen metsätalouden harjoittamisen yksin, ovatko käytetyt metsävähennykset pakkasessa odottamassa tätä metsätaloutta? Tässä tapauksessa uusi ostettu metsä ei mahdollistaisi metsävähennyksen käyttämistä.

³⁴ KHO 2001:54 ja HE 206/2008 kohta 2.6.

³⁵ *Saraviita* 2011. s. 708–713.

³⁶ *Saraviita* 2011. s. 146–149.

³⁷ *Myrsky* 2012. s. 493–493.

metsävähennystä valmisteltaessa asiaa ei viety perustuslakivaliokunnan tarkasteltavaksi.³⁸ Veronsaajien oikeudenvilvontayksikkö taas on suhtautunut hyvin pidättyväisesti ajatukseen PeL 106 §:n perustuslain etusijasäännökseen³⁹ pohjautuvasta muutoksenhausta. Tämä käytäntö on hyvin perusteltu ottaen huomioon säännöksen edellyttämän ristiriidan ilmeisyysvaatimuksen.⁴⁰ Yhdenvertaisuuskysymysten tarkastelu pitäisi pääsääntöisesti varmistaa perustuslakivaliokunnan lausunnoilla ja perustuslakimyönteisellä⁴¹ laintulkinnalla.

Riippumatta siitä, siirtyykö seurantayksikön muutostilanteissa vain käyttämätöntä metsävähennysoikeutta vai myös käytettyjä metsävähennysoikeuksia, olennaista on ratkaista tapahtumien luovutusjärjestys. Usein yhtymien muuttuessa tai purkautuessa tapahtuu (mahdollisesti useita) vastikkeellisia, vastikkeettomia ja osittain vastikkeellisia luovutuksia. Jos vastikkeelliset luovutukset tapahtuvat ensin, ne vaikuttavat sekä luovutusvoiton määrään että jäljellä oleviin ja käytettyihin metsävähennysoikeuksiin. Vaikutukset ovat erilaiset riippuen siitä, soveltuuko luovutuksiin sukupolvenvaihdoshuojennus. Seuraava esimerkki osoittaa ongelmien luonteen:

Esimerkki 2. Neljä osakasta omistaa yhtä suurin osuuksin kaksi kiinteistöä. Molemmat kiinteistöt on ostettu 100 000,00 eurolla. Metsävähennysoikeutta niistä on muodostunut yhteensä 120 000,00 euroa. Kiinteistöjen nykyarvo on 200 000,00 euroa per kiinteistö. Metsävähennystä on käytetty 60 000,00 euroa. Yksi yhteisomistajista myy ¼ toisesta kiinteistöstä (arvo myyntihetkellä 50 000,00 euroa) yhtymään kuulumattomalle lapselle 25 000,00 eurolla. Luovutus on lahjanluonteinen kauppa, jossa vastikkeellinen osuus on puolet. Käytännössä oikeustoimen tuloksena on, että jatkossa on kaksi erillistä yhtymää, joissa on eri osakkaat. Yhtenäinen metsävähennyksen seuranta on lopetettava. Lapselle luovutetun kiinteistön osan hankintameno oli 25 000,00 euroa. Koska luovutus on lahjanluonteinen, saa luovutusvoitosta vähentää vain vastikkeellista osuutta vastaavan osan, eli puolet. Luovutusvoittoa syntyy 12 500,00 euroa. Lapsen maksama kauppahinta 25 000,00 euroa muodostaa uutta vähennyspohjaa syntyvään seurantayksikköön. Lisäksi annetuksi tulee 25 000,00 euron lahja, jonka osalta lapselle (tai yhtymälle johon lapsi tulee osakkaaksi) tulisi siirtyä sama oikeus kuin lahjoittajalla on ollut.

Seuraavaksi esittelen, miten verotus voisi toimia, jos ensin tapahtuisi lahjaosuus, sitten kauppa ja viimeisenä yhtymän jakautuminen. Kun lahjoituksen kohteena on kiinteistöosuus, joka on tuonut 1/8 luovutusta hankintamenosta, metsävähennysoikeutta siirtyisi 7 500,00 euroa. Tämän jälkeen tulisi laskettavaksi isän luovutusvoitto, johon lisättäisiin käytettyä metsävähennystä maksimissaan 60 % vastikkeellisesti luovutetun kiinteistön hankintamenosta eli 7 500,00 euroa. Tämän jälkeen yhtymästä olisi kadonnut luovutettu kiinteistön osa. Yhtymässä olisi jäljellä metsiä, joiden hankintameno olisi yhteensä 175 000,00 euroa, joista olisi syntynyt metsävähennysoikeutta 105 000,00 euroa. Tästä olisi käytetty 52 500,00 euroa (aiemmin käytetty 60 000,00 euroa, josta on vähennetty isän luovutusvoittoon tehty lisäys). Käyttämättä olisi 52 500,00 euroa, joka jakaantuisi ilmeisesti siten, että 3/7 menisi yhtymään jossa lapsi olisi mukana ja 4/7 toiseen yhtymään. Jos käytetyn metsävähennyksen siirtymiselle ei löydy oikeusperustaa, tulee tällaisessa tilanteessa ratkaistavaksi, syntyykö kaksi uutta yhtymää vai jatkaako jompikumpi yhtymä edellisen toimintaa, jolloin sille jäisi kannettavaksi kaikki edellisen

³⁸ Saraviita 2011. s. 634–640. Perustuslakivaliokunta antaa lausuntomenettelyssä perusteellisia lausuntoja, mutta lakiesitysten perustuslakivaliokunnan käsiteltäväksi vieminen on eduskuntakäsittelyn varassa.

³⁹ Saraviita 2011. s. 907–921.

⁴⁰ Tikka 1999. s. 982–994.

⁴¹ Saraviita 2011. s. 919–920.

yhtymän tekemät metsävähennykset.

Jos edellisessä esimerkissä muutettaisiin luovutusjärjestystä joko niin että luovutusvoitto tapahtuisi ensin tai niin että yhtymä purkautuisi ensin, laskelmat olisivat aivan erilaisia. Sama koskisi tilanteita, joissa luovutusvoittoon soveltuisi sukupolvenvaihdoshuojennus. Edellinen esimerkki osoittaa, kuinka monimutkaiseksi muodostuu jo äärimmillen yksinkertaistettu tilanne. Todellisuudessa luvut eivät ole pyöreitä, murto-osaiset omistukset eivät ole samansuuruisia ja oikeustoimia tehdään useita. Kaikkiin erilaisiin tapoihin purkaa yhtymä liittyy omia erityispiirteitä.

Mielestäni olennaista on, että yhtymän purkautumisen (tai syntymisen/muuttumisen) sekä vastikkeettoman ja vastikkeellisen saannon järjestyksen täytyy olla yhteneväinen riippumatta siitä, mikä saanto on kysymyksessä ja soveltuuko vastikkeelliseen osuuteen sukupolvenvaihdoshuojennus. Lainsäädännön puutteellisuuden vuoksi tämä kuitenkin johtaa aivan sattumanvaraisiin lopputuloksiin. Kun nämä tilanteet vaihteittain siirtyvät tuomioistuinten ratkaistavaksi, on olemassa suuri riski, että ratkaisut tehdään tavoilla, jotka ovat perusteltavissa kyseisessä yksittäistapauksessa, mutta eivät muodosta loogista kokonaisuutta. Jos erilaisissa murto-osissa omistettuja kiinteistöjä sisältävät tulonhankkimiskokonaisuudet hyväksyttäisiin metsätalouden puolella, ei tilanne olisi metsävähennyksen osalta yhtään parempi, pikemminkin päinvastoin. Silloin seurantayksikkö purkautuisi vain ilmoituksella yhteisen metsätalouden lopettamisesta.

3.2 Metsävähennys puolisoiden metsätalouden purkautumisessa

Puolisoiden metsätalouden purkautumiseen liittyy hyvin samanlaiset ongelmat kuin yhtymän purkautumiseen. Niissä erityisongelma muodostuu kaksivaiheisuudesta. Tyypillisessä tilanteessa puolisoiden metsätalous ensin lakkaa pysyvistä erilleen muutosta. Tämän jälkeen yhtenäinen metsätaloukokonaisuus hajoaa useaan erilliseen seurantayksikköön. Kummankin puolison omistamat metsät siirtyvät heidän henkilökohtaiseen metsätalouteensa, ja kaikista erisuuruisissa murto-osissa omistetuista metsäkiinteistöistä muodostuu erilliset yhtymät. Jo tässä vaiheessa yhtenäinen metsätalouden seurantayksikkö hajoaa ja ratkaistavaksi tulevat kaikki käytettyjen metsävähennysten ja käyttämättömien metsävähennyspohjien siirtämiset. Tällaista puolisoiden yhteisen metsätalouden päättymistä seuraa usein uusi luovutuskokonaisuus, esimerkiksi ositus, erottelu tai vaihdot ja yhteisomistuksen purkamiset. Erityisesti osituksen osalta muodostuu hankalaksi, että juuri hajotettu puolisoiden yhteinen metsätalous on kuitenkin osituksessa yksi yhtenäinen ositettava kokonaisuus.

Jos tulkitaan, että puolisoiden metsätalouden purkautumisessa ei voi siirtyä käytettyä metsävähennystä, estyy käytettyjen metsävähennysten lisääminen osituksessa tapahtuviin pesän ulkopuolisten varojen käyttöön pohjautuviin luovutuksiin. Jos taas vain toinen puoliso olisi omistanut metsää eikä puolisoiden yhteistä metsätaloutta olisi, siirtyviin metsiin kohdistuviin luovutusvoittoihin voitaisiin tehdä metsävähennyksen lisäys. Iso verokohteluero pohjautuisi aivan sattumanvaraisiin seikkoihin. Mahdollinen tulkintavaihtoehto voisi olla, että puolisoiden metsätalouden päättymisen ja osituksen väliaika unohtettaisiin, jos väliaika on lyhyt. Tälle tulkinnalle olisi kuitenkin vaikea löytää kestävä perustelua. Ajan kulumisen osalta jouduttaisiin tekemään hankalia määräyksiä, ja riittaiset ositukset jäisivät aina tämän kohtelun ulkopuolelle. Tyydyttävän tulkinnan löytäminen ei tosiasiaa olisi näin mahdollista.

3.3 Metsävähennys metsän siirtyessä yhtymään tai puolisoiden metsätalouteen

Yhtymä perustetaan, kun usea henkilö harjoittaa yhdessä metsätaloutta samoissa murto-osissa hallituilla kiinteistöillä. Näin ollen uusi yhtymä voi syntyä kirjavilla oikeustoimilla, joita listasin aiemmin. Olemassa olevaan yhtymään voi tulla uusia metsäkiinteistöjä, jos uusi kiinteistö muuttuu samoissa murto-osuuksissa omistetuksi kuin aiemmat samaan yhtymään kuuluneet kiinteistöt. Jos luovuttaja on henkilö, joka ei jatkossa ole mukana metsätalouden harjoittamisessa, tulee ratkaistavaksi aiemmin kuvatut luovutuksiin liittyvät perusongelmat.

Vielä erikoisemmaksi kokonaisuus muodostuu, jos luovuttaja on itsekin mukana seurantayksikössä, joka oikeustoimella syntyy. Jos uuteen seurantayksikköön on mahdollista siirtää ainoastaan käyttämätöntä metsävähennysoikeutta, voi seurantayksikön muutoksella karistaa vanhat metsävähennykset selästään. Pelkistettynä esimerkkinä voidaan ajatella tilannetta, jossa vanhempi on käyttänyt merkittäviä määriä metsävähennysoikeutta ja harkitsee kiinteistön myymistä vieraalle henkilölle kaupalla, johon ei sovelleta TVL 48 §:n verovapautta. Jos henkilö lahjoittaa lapselleen esitoimena osuuden tilasta, metsävähennyksen seuranta siirtyy yhtymään. Voiko tällaisessa tilanteessa välttyä aiemmin käytetyn metsävähennyksen lisäämiseltä luovutusvoittoon, koska metsävähennykset jäävät isän metsätalouteen, eikä niitä enää ole käytetty siinä metsävähennyksen seurantayksikössä, josta kiinteistö myydään?

Jos yhtymään siirrytään henkilökohtaisesta metsätaloudesta, olisi siinä tehtyjä metsävähennyksiä mahdollista lisätä luovutusvoittoihin kiinteistöistä, jotka eivät luovutushetkellä ole, mutta ovat joskus olleet, henkilökohtaisessa metsätaloudessa. Kuten aiemmin totesin, henkilökohtaiseen metsätalouteen voi jäädä aiemmin luovutetuista kiinteistöistä peräisin olevia käytettyjä metsävähennyksiä. Jos kuitenkin seurantayksikkö, josta yhtymään siirrytään, on jo ennestään ollut toinen (purkautuva tai pienempänä jatkava) yhtymä, ei samaa periaatetta voitaisi soveltaa, jos käytetyn metsävähennyksen siirtämiselle yhtymästä ei löydy oikeutusta.

Vielä hankalampia tilanteita syntyy puolisoiden metsätaloudessa, jossa voi olla erilaisin osuuksin omistettuja kiinteistöjä. Yhteisestä metsätaloudesta huolimatta puolisoit voivat harjoittaa lisäksi itsenäistä erillistä metsätaloutta. Jos samaa metsää omistamassa on puolisoiden ohella kolmas osapuoli, ei seuranta tapahdu enää puolisoiden metsätaloudessa, vaan syntyy yhtymä. Jos tämä yhtymä tavalla tai toisella purkautuu, se yleensä joko synnyttää puolisoiden metsätalouden tai sulautuu jo aiemmin olemassa olleeseen puolisoiden metsätalouteen. Puolisoiden metsätalouden syntymiseen ja purkautumiseen liittyvät kysymykset tuovat jo ennestään kohtuuttoman vaikeaan hahmotettavaan kokonaisuuteen niin monenlaisia tulkintatilanteita, etten niitä lähde tässä yhteydessä tarkemmin systematisoimaan.

Paitsi yhtymien (ja puolisoiden metsätalouden) purkautumisesta myös niiden syntymisestä ja niihin liittymisestä aiheutuu vaikeita tulkintaongelmia. Näihin erityisongelmiin kytkeytyvät kaikki aiemmin kuvatut metsävähennyksen perusrakenteeseen liittyvät ongelmat, kuten lahjanluontoisen kaupan luovutusjärjestys. Jos käytetyt metsävähennykset katoavat yhtymän kadotessa, tulee esiin hyvin vaikeita tulkintakysymyksiä siitä, koska joku yhtymä jatkaa entisen yhtymän toimintaa ja koska kyseessä on uusi erillinen yhtymä.⁴²

⁴² Ratkaisussa KHO 2013:3 yhtymän katsottiin jatkuvan ja ainoastaan yhtymäosuuden kaupan vaikutus yhtymän metsävähennysseurantaan vahvistettiin.

Verotusteknisen seurantayksikön muodostumISRatkaisu vaikuttaa oleellisesti verotuksen tasoon.

4 De lege ferenda

Artikkelissa kuvattu metsäverotukseen synnytetty tilanne on mielestäni keStämätön. Sovellettava säädöspohja on riittämätön luomaan keStäviä, yhdenvertaisia ja hyväksyttäviä verotuskäytäntöjä. Verojärjestelmän rakenteeseen tehty erityinen vähennys on niin puutteellisesti säädetty, että lainsoveltajat tavallisista metsänomistajista puhumattakaan on asetettu mahdottomaan tilanteeseen. Käytännön asetelma on, että kiinteistökohtaisuudesta luovuttaessa ei otettu huomioon ja säännelty sitä, että metsätalouden verottaminen voi tapahtua yhtymissä, metsäomistusta voidaan siirtää vaiheittain tai että metsiä siirtyy muillakin tavoilla kuin puhtaina vieraiden välisinä kauppoina ja koko metsätaloukokonaisuuden kerralla siirtävillä vastikkeettomilla saannoilla. Lainsäädäntöä valmisteltaessa on jätetty täysin valmistelematta ja ottamatta huomioon hyvin tyypilliset suomalaiset metsänomistusrakenteet ja omaisuuden siirtotilanteet.

Kokonaisuudesta on muodostunut sellainen, että siitä on käytännössä mahdotonta luoda edes teoreettisesti kohtuullisen loogista kokonaisuutta. Jokainen ratkaisu, joka yhdessä yksittäistapauksessa vaikuttaisi jotenkin kohtuulliselta ja oikealta tulkinnalta, on pienellä pohjatilanteen muutoksella muodostumassa täysin epäloogiseksi ja keStämättömäksi. Joka tapauksessa kaikissa ratkaisuvaihtoehdoissa samankaltaisia ilmiöitä ja tilanteita verotetaan toisistaan täysin poikkeavasti. Verotuksen taso saattaa riippua aivan sattumanvaraisista asioista. Samalla verojärjestelmään tosiasiaassa voi muodostua tilanteita, joissa tulon jaksottamista koskemaan tarkoitettu säännös todellisuudessa johtaa saman hankintamenon päällekkäisiin vähennyksiin.

Lisäksi järjestelmä saattaa aiheuttaa täysin kohtuuttomia verosuunnittelumahdollisuuksia erityisesti, jos käytetyn metsävähennyksen siirtämiselle ei ole löydettävissä tulkintaoikeutusta. Lainsäädännön epäkohtia ei mielestäni ole täytettävissä tulkintaopeilla.⁴³ Asetelma on vaikea niin verotusta toimittavien viranomaisten kuin verovelvollistenkin näkökulmasta. Verovelvollisilla itsellään pitäisi olla kyky seurata ja laskea metsävähennyspohjat esimerkiksi yhtymien purkautuessa.⁴⁴ Käytännössä monissa tilanteissa metsänomistajilta vaaditaan täysin mahdotonta asiaa.

Hyvälle verojärjestelmälle voidaan asettaa monia tunnuspiirteitä. Hyvä verotus olisi neutraalia, yksinkertaista ja verovelvollisia yhdenvertaisesti kohtelevaa, eikä verotus saisi aiheuttaa kohtuutonta hallinnollista taakkaa verovelvollisille tai verohallinnolle. Nykyinen metsävähennysjärjestelmä ei tällaisia vaatimuksia saavuta. Syy ongelmiin on lainvalmistelussa. Suomalaisessa oikeudellisessa keskustelussa on viime vuosina puhuttu paljon lainvalmistelun tasosta. Oma käsitykseni on, että verolainsäädännön valmistelu on tässä suhteessa esimerkki pahimmasta päästä. Harvaa yhteiskunnallisesti yhtä merkittävää oikeudenalaa koskeva sääntely pohjaa yhtä yleispiirteiseen ja vaillinaiseen lainvalmisteluun.⁴⁵ Huolellisessa lainsäädännön valmistelussa pyrittäisiin selvittämään

⁴³ Katso esimerkiksi *Määttä* Edilex 27.1.2012. s. 218–223.

⁴⁴ Verohallinnon päätös ilmoittamisvelvollisuudesta ja muistiinpanoista. A131/200/2012. 26 § ja 39 §.

⁴⁵ Esimerkiksi Valtiontalouden tarkastusviraston lausunto: Valtiovarainministeriön kehyspäättökseen toimitamat taustatiedot. 29.4.2013.

suunnitellun lainsäädännön vaikutukset laaja-alaisesti.⁴⁶ Esimerkiksi poikkeuksellisia vähennysjärjestelmiä luotaessa tulisi kattavasti selvittää, millaisia verovelvollisia suunniteltu lainsäädäntö koskee. Olennaista olisi, että pyrittäisiin hahmottamaan kaikki todennäköiset tilanteet, joissa sääntelyä joudutaan soveltamaan.

Pilhjerta on kuvannut asetelmaa, jossa lainvalmistelua tehtiin.⁴⁷ Uudistus tehtiin kiireellisesti reaktionä perintö- ja lahjaverolain muuttamisen perustuslakiongelmien. Nopeasti valmistellun epävirallisen luonnoksen varauspohjainen rakenne uudistettiin, ja kokonaisuudessa oli otettava huomioon myös Eurooppa-oikeuteen liittyvät de minimis -kysymykset⁴⁸. Lisäksi kokonaispakettiin oli yhdistetty pysyviä muutoksia verojärjestelmän rakenteeseen sekä määräaikaista suhdanteisiin reagoivia verotukia. Mielestäni voidaan kysyä, onko tällainen merkittävien rakenneuudistusten valmistelutapa omiaan luomaan edellytyksiä hyvälle lainsäädännölle? Asiaan oli eduskuntakäsittelyssä kiinnittänyt huomiota myös Bjarne Kallis sekä sosiaalidemokraattien ryhmä eriävissä mielipiteissään valtiovarainvaliokunnan mietintöön.⁴⁹ Tämän prosessin nopeudesta saattaa johtua, että esimerkiksi metsäverotuksen perustuminen yhtymässä tapahtuvaan verotukseen jäi lainvalmistelussa puutteellisesti käsitellyksi. Tällaisen lainvalmistelutavan johdosta verojärjestelmä on hajoamassa yhä vaikeammin hallittavaksi kokonaisuudeksi.

Suomalaisen verojärjestelmän perusongelmiin kuuluu, että lakimuutoksia valmistellaan tiukalla aikataululla ja lyhyellä valmistelulla. Koska tässä menettelyssä ei usein huomata kaikkia vaikutuksia verojärjestelmän kokonaisuudessa, ei niiden hyväksyttävyyttä kyetä saattamaan perustuslakivaliokunnan tarkastettavaksi. Perustuslain lähtökohdat laista verotuksen perustana ja edellytys siitä, ettei kansalaisia saa perusteettomasti asettaa epäyhdenvertaiseen asemaan, jäävät käytännössä tutkimatta. Metsävähennyksen perusongelma on, että järjestelmästä aivan ilmeisesti puuttuu kohtia, joista olisi tullut lailla säätää. Näiden aukkojen täyttäminen laintulkinnalla on ylitsepääsemättömän vaikeaa, kun kysymys on poikkeuksellisesta ja lähtökohdiltaan laskennallisesta vähennyksestä.

Mitä metsävähennysjärjestelmälle sitten pitäisi tehdä? Yksi vaihtoehto olisi siirtyä takaisin kiinteistökohtaiseen metsävähennysjärjestelmään. Tähän liittyy kuitenkin hyvin vaikeita siirtymäongelmia. Jo useamman vuoden ajan metsävähennys on ollut kiinteistökohtaisuudesta irrotettu. Paluu entiseen olisi hyvin vaikeaa. Verovelvollisten muistiinpanot eivät olisi oikein tehtyinä välttämättä riittäviä, puutteellisista muistiinpanoista puhumattakaan. Lisäksi kaikki ongelmat toisen kiinteistön hankintamenon käyttämisestä toisen kiinteistön metsänmyynteihin tulisi jotenkin ratkoa.

Itse näen ratkaisuna tilanteeseen joko varausjärjestelmään siirtymisen tai verovelvolliskohtaisen metsävähennysseurannan, jos puun myyntituloon perustuvasta verojärjestelmästä halutaan pitää kiinni. Varausjärjestelmässä ongelman muodostaa, että varaus voisi tuloutua sukupolvenvaihdostilanteissa, joissa luovutusvoitot ovat verovapaita.

⁴⁶ Katso esimerkiksi *Tala* 2005. s. 119–130, 149–154, 180 ja 231 ja *Määttä* 2011. s. 40–44 ja 72–85.

⁴⁷ *Pilhjerta* 2009. s. 44–59.

⁴⁸ Käytännössä metsävähennyksen osalta kysymys on siitä, katsotaanko se valtiontueksi vai osaksi normaalia verojärjestelmää. Asiasta tarkemmin: Valtiovarainvaliokunnan mietintö VaVM 23/2011 hallituksen esityksestä eduskunnalle vuoden 2012 tuloveroasteikkolaiksi sekä laeiksi eräiden verotusta koskevien lakien muuttamisesta, hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2012 tuloveroasteikkolaiksi sekä laeiksi eräiden verotusta koskevien lakien muuttamisesta (HE 50/2011), hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2012 tuloveroasteikkolaiksi sekä laeiksi eräiden verotusta koskevien lakien muuttamisesta annetun hallituksen esityksen (HE 50/2011 vp) täydentämisestä (HE 130/2011) sekä *Kiviranta* 2011.

⁴⁹ Valtiovarainvaliokunnan mietintö 32/2008 hallituksen esityksestä eräiksi metsäverotusta koskeviksi muutoksiksi.

On poliittinen kysymys, kuinka suureksi sukupolvenvaihdosten verotuen halutaan muodostuvan. Jos varauksen tuloutumista ei sukupolvenvaihdostilanteissa haluta, olisi se kuitenkin mahdollista hoitaa erillisellä huojennuksella. Huolellisella suunnittelulla olisi mahdollista luoda kohdennettu huojennus sukupolvenvaihdostilanteisiin. Tämä huojennus olisi mahdollista rakentaa siten, että se kannustaisi verovelvollisia tekemään sukupolvenvaihdokset ilman monimutkaista ja vaiheittaisista sarjaoikeustoimista koostuvaa kokonaisuutta. Kun muu yhteiskunta säättää tietyille erityisryhmälle kohdennetun verotuen, ei voida pitää mahdollisena, että sen saaminen rajattaisiin tilanteisiin, jossa sukupolvenvaihdos tehdään ilman verohallinnolle isoa ja raskasta työtaakkaa aiheuttavaa vaiheittaisen luovutuksen verosuunnittelua. Verosuunnittelumahdollisuuksien kiristämisen vastapainona olisi aina mahdollista keventää esimerkiksi veronalaisen puunmyyntitulon veroprosenttia.

Toinen vaihtoehto olisi metsävähennyksen seuraaminen luonnollisilla henkilöillä. Silloin metsävähennys tehtäisiin samalla henkilöllä, joka on luovutusvoittoverotuksen kohteena. Vaikka muu verotus toimitettaisiin yhtymässä, metsävähennys tehtäisiin vasta jaetusta tuloosuudesta. Tämän jälkeen kunkin henkilön luovutusvoittoihin lisättäisiin ne metsävähennykset, jotka hän on itse tehnyt. Jos verovapauden tai vastikkeettoman saannon johdosta metsävähennyksiä ei voitaisi luovutusvoittoon lisätä, ne jäisivät rasittamaan myöhempiä metsän hankintoja. Tällä tavoin aidoissa sukupolvenvaihdoksissa ei tulisi ongelmia tuloutuvista vähennyksistä, mutta järjestelmä ei olisi verosuunnittelulle äärimmäisen herkkä. Kun lainvalmistelussa huolellisesti määritettäisiin tyypilliset vastikkeettoman saannon tilanteet, ei järjestelmään jäisi epäjohtomukaisuusketjuja.

Nykytilanne on joka tapauksessa kestävä. Asiassa tarvitaan lainsäädäntömuutoksia suuntaan taikka toiseen. Mitä pidempään lainsäädännön korjaamistoimenpiteitä lykätään, sitä suuremmiksi vaillinaisen lainvalmistelun aiheuttamat vahingot muodostuvat.

Lähteet

Oikeuskirjallisuus:

- Jokela, Marjut; Kartio, Leena – Ojanen, Ilmari: Maakaari. Talentum. Helsinki 2010.
- Kiviranta, Esko: De minimis -tuesta yhteismetsien kompastuskivi? Käytännön Maamies 14/2011.
- Kiviranta, Esko: Maatilaverotus. SanomaPro e-kirja.
- Myrsky, Matti: Perustuslakivaliokunta ja verotus. Verotus 5/2012.
- Määttä, Kalle: Laadukas lainsäädäntö osana valtiontaloudellista päätöksentekoa. Edita. Helsinki 2011.
- Määttä, Tapio: Lainsäätäjän kunnioittamisasenne, tavoitteellinen laintulkinta ja lakien tavoitesäännökset vallitsevassa tuomariniideologiassa. Edilex.
- Ossa, Jaakko: Yhteismetsä ja sen verokohtelu. Verotus 1/2011.
- Pilhjerta, Kari: Metsävähennys. Verotus 1/2009.
- Räbinä, Timo: Vastikkeeton saanto ja luovutusvoiton verotus. Kauppakaari. Helsinki 2001.

Saraviita, Ilkka: Perustuslaki. Talentum. Helsinki 2011.

Tala, Jyrki: Lakien laadinta ja vaikutukset. Edita. Helsinki 2005.

Tikka, Kari: Verolakien perustuslainmukaisuuden tutkimisesta tuomioistuimissa. Lakimies 6–7/1999.

Lainvalmisteluasiakirjat:

HE 200/1992. Hallituksen esitys eduskunnalle tuloverolaiksi sekä laiksi eräiden yleishyödyllisten yhteisöjen veronhuojennuksista annetun lain 1 ja 6 §:n muuttamisesta.

HE 206/2008. Hallituksen esitys eduskunnalle eräksi metsäverotusta koskeviksi muutoksiksi.

HE 50/2011. Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2012 tuloveroasteikkolaiksi sekä laiksi eräiden verotusta koskevien lakien muuttamisesta.

HE 130/2011. Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2012 tuloveroasteikkolaiksi sekä laeiksi eräiden verotusta koskevien lakien muuttamisesta annetun hallituksen esityksen (HE 50/2011 vp) täydentämisestä.

Valtiovarainvaliokunnan mietintö 32/2008 hallituksen esityksestä eräksi metsäverotusta koskeviksi muutoksiksi.

Valtiovarainvaliokunnan mietintö 23/2011 hallituksen esityksestä eduskunnalle vuoden 2012 tuloveroasteikkolaiksi sekä laeiksi eräiden verotusta koskevien lakien muuttamisesta.

Oikeuskäytäntö:

KHO 2001:54

KHO 2006:81

KHO 2013:3

KHO 2013:152

KHO 2013:158

KHO 24.10.2013/3354

Virallisjulkaisut:

Mattjus, Maisa – Heiska, Eila. Uusjaon verotuskysymyksiä. Länsi-Suomen veroviraston julkaisu 30.11.2011 päivitetty versio.

Valtiontalouden tarkastusviraston lausunto: Valtiovarainministeriön kehyspäätökseen toimittamat taustatiedot. 29.4.2013.

Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A119/200/2013.

Verohallinnon ohje: Yhtiöosuuden luovutus tuloverotuksessa ja lahjaverotuksessa. 330/349/2010.

Verohallinnon syventävät vero-ohjeet. Verotusyhtymä.

Verohallinto: Henkilöverotuksen käsikirja 2012.

Verohallituksen kannanottoja yritysverokysymyksiin 2007. 1582/345/2007.

Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys

Metsävähennyksen soveltamiseen on saatu muutamia prejudikaattisääntöjä. Niitä on kuvattu artikkelissa *Metsäverotuksen monimutkaistuminen*, jossa muutoinkin kuvataan metsäverotuksen kehitystä. Näytöllisesti metsäverotuksen arvostamiskysymyksiä ovat muuttaneet Luonnonvarakeskuksen ja Suomen metsäkeskuksen keräämiin numeerisiin metsävaratietoihin perustuvat metsän arvon määrittämisen automaattisovellukset, joita esimerkiksi pankit ja metsäyhtiöt tarjoavat asiakkailleen. Verohallinto nykyisin hyväksyy ne näytöksi metsän arvosta, ja sovellusten kautta puuston määrästä pystytään edes karkealla tasolla saamaan entistä helpommin selvitystä.¹ Artikkelin keskeiset lasku- ja tulkintaongelmat ovat säilyneet ennallaan.

¹ Verohallinto A73/200/2018, kohta 4.6.2.

Metsäverotuksen monimutkaistuminen

1. Tarkastelun rajauksesta

Vuoden 2017 alussa voimaan tulleet metsälahjavähennys, yrittävävähennys sekä perintö- ja lahjaverolain¹ ja tuloverolain² 47 §:n suhteen muutokset toivat uusia kiemuroita jo ennestään mutkikkaaseen metsäverotukseen.

Artikkelissa tarkastelen metsäverotusta kolmesta näkökulmasta:

- 1) metsäverosäännösten yhteisvaikutukset,
- 2) metsäverotuksen hallinnolliset näkökohdat ja
- 3) metsäverotuksen hyväksyttävyyden perustuslain kannalta.

Vältän kannanottoja metsäverotuksen ankaruuteen, joka on riippuvainen verotuksen yleisestä tasosta ja verojärjestelmän muusta rakenteesta. Koska artikkeli sisältää veropoliittisia arviointeja, lähtökohdat on aiheellista kertoa avoimesti:

- 1) Metsänomistajien kiinnostus metsien hoitoon ja metsänhoidollisesti tarkoituksenmukaiset pääte- ja harvennushakkuut ovat tärkeitä asioita. Uskon niiden toteutuvan, jos metsä muodostaa merkittävän osan metsänomistajan omaisuudesta ja tuloista ja jos metsän

omistusasema on selvä. Tilojen pitäisi olla pääsääntöisesti melko isoja, vähintään puoliammattimaisesti hoidettuja ja mieluiten yhden henkilön, puolisoiden tai yhteisomistajien omistuksessa. Pidän ongelmallisina omistusmuotoina sekä kuolinpesää että murto-osaista kiinteistöjen yhteisomistusta, josta usein käytetään verotuksen laskentayksiköltä lainattua termiä metsäyhtymä. Toki myös yhteisomistussuhteissa voi harjoittaa järkevää metsätaloutta, jos yhteistyö on harkittua ja tuo jotain lisäarvoa. Jos yhteisomistukseen ajaututaan ja kuolinpesässä on muuta (metsää arvokkaampaa) omaisuutta tai joku yhteisomistajista kuolee, asetelma voi muodostua vaikeasti hallittavaksi ja monimutkaiseksi.³

³ Näiden hallintovaikeuksien vuoksi esimerkiksi Metsäkeskuksen tietojärjestelmistä annettuun lakiin (6.5.2011/419) säädettiin 13c §, joka pian korvattiin 13e §:llä, tiedon saamiseksi Verohallinnosta. Maa- ja metsätalousvaliokannan lausunto MmVM 21/2016vp. Metsätalouden harjoittajien tavoitteista ja niiden suhteista metsätalouden ohjauskeinoihin esimerkiksi: Horne, Paula – Hietala, Jyri – Rämö, Anna-Kaisa: Metsänomistajat ja metsätalouden ohjauskeinot. Kirjoitus on osa tutkimuksesta, jossa käsitellään esimerkiksi keinoja laajentaa ja lisätä metsäverotuksen erityissääntöjä: Metsäverotuksen kehittämistarpeet metsä- ja elinkeinopoliittikan kannalta. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 27/2016. Hänninen, Harri – Leppänen, Jussi: Metsätalamarckkinoiden aktivointi. Luonnonvara- ja biotalouden tutkimus 23/2016 taas käsittelee keinoja aktivoida metsätalamarckkinoita.

¹ Perintö- ja lahjaverolaki, 12.7.1940/378 (PerVL).

² Tuloverolaki, 30.12.1992/1535 (TVL).

- 2) Metsänomistajien, joiden metsien arvo ja metsistä saadut tulot ovat kutakuinkin yhtä suuria, verotuksen pitäisi olla samantasoista. Oikeustoimisarjoilla ja muulla verosuunnittelulla saatu huomattavasti normaalia matalampi verotus ei ole suositeltavaa. Yhtä valitettavaa on yksittäisten verovelvollisten tietämättömyydestä johtuva putoaminen veroansoihin. Silloin heitä verotetaan paljon muita samankaltaisessa tilanteessa olevia ankarammin. Verotuksen ankaruuden ei pitäisi riippua muodollisista tai sattumanvaraisista asioista.
- 3) Metsänomistajien pitäisi ymmärtää, mihin verotus perustuu. Myös metsäverotusta tekevien virkamiesten pitäisi osata metsäverojärjestelmä. Verotuksessa pitäisi tavoitella korkeaa katetta. Verojen ei pitäisi rasittaa maksajia oleellisesti enemmän kuin rasi-tuksella voidaan kattaa järkeviä julkisia menoja. Tällainen vaikutus voi syntyä esimerkiksi veronmaksajan tai Verohallinnon liiallisten hallintokustannusten vuoksi. Järjestelmän ymmärrettävyyttä ja ennustettavuutta heikentävää jatkuvaa muutosta ja monimutkai-sia sääntöjä tulisi välttää.

2. Metsäverotuksen nykytilasta

2.1. Metsän tuloverotuksen perusta

Metsätalouden tuloverotus on pinta-alave-roituksesta luopumisen jälkeen ollut melko loogista. Kaikki metsätalouden tulot ovat pääsääntöisesti⁴ olleet pääomatuloa.⁵ Tuloista on vähennetty luonnolliset vähennykset. Ne

⁴ Poikkeuksena esimerkiksi tuloverolain 30.12.2008/1085 määräaikainen puunmyyntitulon verovapaus. Tämäkin verotuki oli haasteellinen, kun puumarkkinoilla tapahtui merkittäviä muutoksia kysynnässä ja hinnassa jo lain säätämisprosessin aikana. Metsäntutkimuslaitos: Metsätalastollinen vuosikirja 2009. s. 155.

⁵ Myös TVL 63 §:ssä säädetty hankintatyön verottaminen ansiotulona monimutkaistaa verotusta jonkin verran, kun siihen liittyy vielä vuosittainen vapaaosa. Sen vuoksi joudutaan esimerkiksi vuotuisesti määrittämään hallinnollisia laskutapoja hankintatyön arvosta: Verohallinnon yhtenäis-tämisohjeet vuodelta 2018 toimitettavaa verotusta varten VH/1926/00.01.00/2018. Kohta 4.1.10.

ilmoitetaan 2c-lomakkeella.⁶ Jos metsäkiin-teistö⁷ on usean henkilön yhteisomistuksessa, tulo lasketaan metsäyhtymässä. Yhtymä antaa 2c-lomakkeen, jonka tulojen ja menojen netto siirretään omistajille metsätalouden tuloksi murto-osaomistusten suhteissa. Samassa yhtymässä seurataan vain metsäkiinteistöjä, joissa omistajat ja heidän omistusosuutensa ovat täysin samat.⁸ Siten metsänomistaja voi saada tuloa monesta yhtymästä. Yhtymässä verotettavien metsien ohella metsänomistajalla voi olla yksin omistettuja metsiä.

Monen lomakkeen seurannassa olevan met-sänomistajan kuluja saatetaan ilmoittaa teoreet-tisesti osittain väärällä 2c-lomakkeella. Tästä esimerkkinä matkakulujen tai konepoistojen vähentäminen omalla lomakkeella, vaikka osa niistä kohdistuisi yhtymään.⁹ Jos meno ilmoi-tetaan vain kerran, tulo ainoastaan kohdistuu osin väärälle verovelvolliselle. Verokanta on joka tapauksessa ollut ainakin melkein sama. Menojen ilmoittaminen väärällä lomakkeella ei ole ollut merkittävä veroriski.

Metsätalouden lainojen korot ovat osa pää-omatulon hankkimiseen kohdistuvista korois-ta.¹⁰ Kun metsätalouden tulot ovat pääomatuloa ja korot vähennetään pääomatuloista, ei ole ollut tarvetta yhdistää 2c-lomaketta ja korkoja. Lopputulos on sama: pääomatulovero maksea-taan nettotulosta, jossa korot vain laskennan eri vaiheessa vähennetään samalla verokannalla kuin tulo verotetaan. Verotettava nettotulo on ollut sama, kun metsänomistajalla on joko met-

⁶ 2c-lomakkeen mukainen tietovirta on otettu huomioon Verohallinnon tietojärjestelmissä. Kun verovalvonnassa hyödynnetään tietokoneita, lomakerakenteiden merkitys korostuu.

⁷ Tai useat metsäkiinteistöt, jotka omistetaan samoin murto-osuuksin.

⁸ Puolisoiden yhteisellä 2c-lomakkeella voidaan seurata puolisoiden metsiä kokonaisuutena. Silloin seurannassa voi olla eri puolisoiden omia kiinteistöjä ja heidän yhdessä (myös erilaisin murto-osuuksin) omistamiaan kiinteistöjä.

⁹ Konepoistojen oikaisumenettelystä yhtymätalanteissa: Verohallinnon ohje: Metsätalouden pääomatulon hankin-nassa käytettävien koneiden hankintamenon vähentäminen. A41/200/2017. Kohta 2.1.

¹⁰ Korkomenojen vähentämisestä yleisesti: Verohallin-non ohje: Korkojen vähentäminen henkilöverotuksessa. A2/200/2016. Korkomenon vähennysvaiheesta: Verohal-linnon ohje: Verotettavan tulo laskeminen henkilövero-tuksessa. VH/356/00.01.00/2019. Kohta 6.1.

sätälouden tuloja 50.000 euroa ja korkomenoja 40.000 euroa tai 10.000 euron metsätalouden tulot ilman korkomenoja.

2.2. Metsävähennys järjestelmän osana

Metsävähennyksellä metsän ostohintaa vähennetään puuta myydessä. Metsäkiinteistön kauppahinta maksetaan usein pääasiassa puusta. Kun puu myydään metsästä, puun ostohinnan vähentäminen on luontevaa. Puuston ja maapohjan arvojen suhdetta ei voida tutkia jokaisessa metsäkaupassa. Siksi tarvitaan karkea jako. Nyt metsävähennysoikeutta muodostuu 60 %:sta metsän hankintamenoa. Vähennysoikeutta on kritisoitu liian pieneksi. Puun osuus voi olla jopa 95 % myydyin metsäkiinteistön arvosta.¹¹ Pidän 60 %:n osuutta liian pienenä, jos metsävähennysoikeus syntyy normaalisti luovutusvoittoverotettavasta kaupasta. Jos puuston käypä arvo verotetaan myyjällä luovutusvoittona, pitää ostajan myydessä puuta vastaavasti vähentää puun ostohinta mahdollisimman oikein.

Peräkkäisissä luovutuksissa metsävähennysjärjestelmä teoriassa jaksottaa tulot. Aiemmasta kaupasta muodostuneen metsävähennyksen käyttö jää eräänlaisena erityisvarauksena vähennyksen tehneen veroseurantaan. Kun metsäkiinteistö aikanaan myydään, käytetty metsävähennys lisätään luovutusvoittoon. Nettotulo on sama riippumatta siitä, muodostuuko tulo myymällä puuta vai metsä.

TVL 48 §:ssä säädetään metsän sukulaiskauppojen luovutusvoitot verovapaiksi. Suuri osuus metsäkaupoista on verovapaita sukulaiskauppoja.¹² Silloin verottamatta jäävät sekä metsän omistusaikainen arvonnousu että mahdolliset käytetyt metsävähennykset, koska käytetty metsävähennystä ei lisätä verovapaisiin luovutusvoittoihin.¹³ Silti ostajalle muodostuu metsävähennysoikeutta samoin perustein kuin

luovutuksista, jotka ovat myyjälle veronalaisia. Metsävähennyksenä vähennetäänkin usein myyjälle verovapaan luovutuksen kauppahinnan osa, eikä käytettyjä metsävähennyksiä todellisuudessa lisätä luovutusvoittoihin. Järjestelmä vääristää metsämarkkinoita. Kun verovapaan sukulaiskaupan ja metsävähennyksen yhdistelmän veroetu suhteessa normaaliin metsäkauppaan on iso, vieraille myynti ei kannata. Järjestelmä vaikeuttaa ammattimaisten metsätaloudenharjoittajien laajentumismahdollisuuksia, kun verojärjestelmä syrjii metsän myymistä heille.¹⁴

Myös sisarusten väliset luovutukset kuuluvat metsän verovapaiden sukulaisluovutusten piiriin. Verovapauden edellyttämää 10 vuoden omistusaikaa laskettaessa aiemman omistajan omistusaika rinnastetaan luovuttajan omistusaikaan, jos metsä on saatu vastikkeettomalla saannolla. Tämä mahdollistaa metsävähennysoikeuden monistusoperaatiot ilman luovutusvoittoveroja esimerkiksi vaihdoissa ja perinnönjaoissa. Kun kaksi veljestä luovuttaa toisilleen perimänsä 100.000 euron arvoiset metsäkiinteistöt, molemmat saavat 60.000 euroa metsävähennysoikeutta, eikä kumpikaan maksa luovutusvoittoveroa. Oma omistusaikaa ei tarvitse olla kuin lyhyt jakso, jolla täytetään vaatimus metsätalouden harjoittamisesta. Perintötilanteissa tämä aika täyttyy yleensä jo pesää selvitetäessä.¹⁵

Kun luovutus on verovapaa, katoaa ensinnäkin TVL 47 §:n hankintameno muodostumisesta normaalisti syntyvä kannustin arvostaa omaisuus oikein perintö- ja lahjaverotuksessa. Tämä voi johtaa yrityksiin arvostaa metsä muuhun kuin käypään arvoon. Toiseksi perintö- ja lahjaverotuksen perusteena ollut arvo ei muodosta metsävähennysoikeutta, mutta

¹⁴ Työryhmässä on esitetty luovutusvoittoverohelpotusta myös muille kuin sukulaisille. Metsätalokoon ja rakenteen kehittäminen. MMM:n työryhmäraportti 1/2012. Jakso 3.3.

¹⁵ Ratkaisun KHO 2010:24 mukaisesti myös kuolinpesässä tapahtunut metsätalouden harjoittaminen huomioidaan osakkaan metsätalouden harjoittamisena arvioitaessa verovapauden edellytyksiä osakkaan myöhemmässä luovutuksessa. Ratkaisussa KHO asettui eri kannalle kuin päätöksessään 20.8.1999 taltio 2081. Ennen vuoden 2010 päätöstä jouduttiin ensin tekemään perinnönjako ja sen jälkeen odotettiin yhtymässä, että myös henkilökohtainen jatkaminen täyttyi.

¹¹ Keskustelusta: Määttä, Kalle – Hietala, Jyrki: Puun tarjonnan verokannusteet. PTT:n työpaperi 178/2016. Kohta 5.2.

¹² Hyydytysvaikutuksesta: Määttä-Hietala 2016. Kohta 5.4.

¹³ Vuoden 2008 lakihankkeessa varausmalli torjuttiin juuri sen varmistamiseksi, ettei TVL 48 §:n mukaisissa luovutuksissa tuloutuisi käytettyjä metsävähennyksiä. Pilhjerla, Kari: Metsävähennys. Verotus 1/2009. s. 54-55.

perillisten välisessä metsien vaihdossa metsävähennysoikeutta muodostuu. Vaihdoista seuraa varainsiirtovero, joka on melko pieni ja muodostaa metsävähennyspohjaa.¹⁶ Kolmanneksi metsävähennystä saa tehdä vain puun myynneistä metsästä, joka on vastikkeellisesti luovutettu 1.1.1993 jälkeen (TVL 140 §). Veljesten välinen vaihto on tällainen luovutus, joka siten tuo paitsi metsävähennysoikeutta myös metsiä vähennysjärjestelmän piiriin. Metsän omistusjärjestelyjä ohjaakin usein metsävähennyksen optimointi. Järjestelmä kannustaa metsätilojen pilkkomisiin ja verovapaisiin sukulaisluovutuksiin. Tämä tuskin johtaa metsänhoidollisesti optimaalisiin metsien omistusrakenteisiin.

Ongelmallisinta on metsävähennyksen tekeminen yhtymän verotuksessa. Metsävähennysoikeus perustuu osakkaan maksamaan kauppahintaan. Silti se vähennetään yhtymässä ennen tulon jakamista osakkaille. Toisen verovelvollisen tulosta siis vähennetään toisen menoa. Yhtymän kautta osittain toisen hyväksi tulleet vähennykset voidaan myös lisätä yhden osakkaan luovutusvoittoon. Lähtökohta on oikeudenmukaiselle verotukselle vieras.¹⁷

Ongelma kasvoi vuoden 2008 metsävähennysuudistuksessa. Kiinteistökohtainen vähennys muuttui seurantayksikkö- eli 2c-lomakekohtaiseksi. Seurantayksikössä saa toisen kiinteistön puukaupasta vähentää toisen kiinteistön hankintamenoon perustuvaa metsävähennysoikeutta. Tämä lisää tilanteita, joissa yhtymän osakkaan luovutusvoittoon lisätään muiden hyväksi tulleita vähennyksiä. Yhtymän metsävähennysoikeuden määrä muuttuu ratkaisun KHO 2013:3 mukaisesti myös seurantayksikön omistajien välisissä metsän murto-osien luovutuksissa, jotka eivät siirrä metsää toiseen seurantayksikköön. Nämä luovutukset voivat olla luovutusvoittoverotuksessa a) veronalaisia, jolloin niihin lisätään yhtymän käytettyjä metsävähennyksiä, tai b) TVL 48 §:n perusteella verovapaita luovutuksia, joihin metsävähennyksiä ei lisätä.

Luovutuksen vuoksi yhtymän metsävähennys-

¹⁶ Joskus varainsiirtoveroa ei mene varainsiirtoverolain, 29.11.1996/931 (VSVL) 13 §:n johdosta.

¹⁷ Lähtökohta on jännitteinen veronmaksukyvyyn kanssa, josta esimerkiksi: Myrsky, Matti: Suomen veropolitiikka. Talentum. Helsinki 2013. Kohta 12.2.

nysseurannassa pitää poistaa luovutetun metsän murto-osan tuoma metsävähennysoikeus ja lisätä uudesta luovutushinnasta muodostuva vähennysoikeus. Lisäksi veronalaisessa luovutuksessa pitää lisätä käytettyä metsävähennystä myyjän luovutusvoittoon ja huomioida tämä lisäys yhtymän metsävähennysseurannassa luovutusvoittoon lisättyinä käytettynä metsävähennyksenä. Yhtymät voivat olla omistusrakenteeltaan ja syntyhistorialtaan kirjavia ja luovutustilanteet voivat olla monimuotoisia, esimerkiksi lahjanluonteisia kauppoja tai kytkeytyä perinnönjakoon. Siksi syntyy hyvin monia erilaisten sääntöjen ristivaikutustilanteita.

Yhtymien osalta on olemassa ratkaisemattomia tulkintakysymyksiä, koska vuoden 2008 uudistuksessa yhteisomistusten ongelmia ei selvästi ratkottu.¹⁸ Tyyppitilanteessa puoliksi omistettu metsäkiinteistö voidaan jakaa molempien omiin metsäkiinteistöihin. Silloin molemmat saavat oman kiinteistön ja aiemmin yhtymänä verotettu metsätalous siirtyy kahden verovelvollisen omaksi metsätaloudeksi.

Verohallinto katsoo järjestelyn vastikkeettomaksi saannoksi.¹⁹ Tulkinta perustuu TVL 55 §:n kolmannessa momentissa säädettyyn:

”Jos kiinteistön omistusoikeus siirtyy edelleen vastikkeettomalla saannolla, verovelvollisella on sama oikeus metsävähennyksen tekemiseen kuin edellisellä omistajalla olisi ollut. Jos vastikkeettomalla saannolla siirtyvä osa luovuttajan omistamista kiinteistöistä, siirtyvän metsävähennysoikeuden määrä vastaa saannon kohteena olevan metsän hankintameno suhteellista osuutta luovuttajan metsävähennyksen perusteena olevien hankintamenojen kokonaismäärästä.”

Lainkohta koskee vain käyttämätöntä metsävähennystä, ei jo käytettyä. Laissa puhutaan luovuttajan omistamista metsistä tunnistamatta erikseen sitä, että sama omistaja voi omistaa monessa eri seurantayksikössä verotettavia metsiä. Laissa ei myöskään tunnisteta kaikkia monimuotoisia metsän omistajanvaihdoksia. Jos käytetyn metsävähennyksen siirrolle ei

¹⁸ Hallituksen esityksessä Eduskunnalle eräksi metsäverotusta koskeviksi muutoksiksi (HE 206/2008vp) metsävähennyksen käsittely oli suppeaa.

¹⁹ Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A60/200/2017. Kohta 3.3.

voida tulkinnalla luoda oikeutusta metsävähennyksen seurantayksikön muuttuessa, pienellä järjestelyllä pääsee eroon luovutusvoittoon normaalisti tehtävästä lisäyksestä. Verokohteluero on muodollinen ja perusteeton. Metsäyhtymä voi purkautua monin tavoin ja pelkkää yhteisomistuksen purkamista on vaikea nähdä epäasialliseksi verosuunnitteluksi. Siten on vaikeaa siirtää yhtymässä käytettyjä metsävähennyksiä toiselle seurantayksikölle ilman selvää lainkohtaa. Jos laajentava tulkinta luotaisiin, sen rajaaminen olisi vaikeaa.

Myös selvästi vastikkeettomissa saannoissa luovutuksensaajalle siirtyvä luopujan käyttämätön metsävähennysoikeus aiheuttaa tulkinallisuutta. Järjestelmä on looginen, kun kaikki seurantayksikön metsät luovutetaan jatkajalle kerralla puhtaalla vastikkeettomalla saannolla. Sen sijaan lainsäädännössä ei ole selviä vastauksia vähennysoikeuden siirtymiseen, kun vastikkeettomalla saannolla siirtyy osa luopujan metsistä ja hän jatkaa myös itse metsätaloutta joillakin metsillä. Metsävähennysseuranta perustuu kolmeen elementtiin, metsävähennysoikeuden määrään, tehtyihin vähennyksiin ja luovutusvoittoihin tehtyihin lisäyksiin. Niistä muodostuu käytettävissä oleva vähennysoikeus.²⁰ Jos luovutuksessa, joka koskee osaa seurantayksikön metsistä, siirretään saajalle käyttämätöntä oikeutta, mutta käytettyä oikeutta ei lisätä luovutusvoittoon eikä siirretä saajalle, muodostuu väistämättä ongelmia. Perusongelmaa voidaan kuvata esimerkkitalanteella:

Isällä on kaksi kiinteistöä, jotka molemmat ovat tuoneet metsävähennysoikeutta 50.000 euroa. Yhteensä metsävähennysoikeutta on muodostunut 100.000 euroa. Vähennystä on käytetty 50.000 euroa, joten jäljellä on 50.000 euroa. Jos isä lahjoittaa toisen kiinteistön pojalle, isän seurannassa on enää 50.000 euron metsävähennysoikeuden tuonut kiinteistö. Jos isän käytetty metsävähennys lahjasta huolimatta säilyy 50.000 euron, isällä on omistuksessaan 50.000 euroa vähennysoikeutta tuonut metsä ja hän on käyttänyt vähennysoikeutta 50.000 euroa. Näiden erotus on nolla euroa. Käyttämätöntä metsävähennysoikeutta ei ole, vaikka ennen lahjaa oli ja isä lahjoitti kiinteistön, joka oli tuonut vain puolet vähennysoikeudesta.

²⁰ Nämä erät verovelvollinen vuotuisesti 2c-lomakkeen kohdissa 18-20 ilmoittaa.

Esimerkiksi lahjanluonteisessa kaupassa ja käytettäessä ulkopuolisia varoja osituksessa tai perinnönjaossa tapahtuu osittain vastikkeettomia luovutuksia. Myös niissä joudutaan ratkomaan metsävähennyksen käyttäytymistä. Asiaa voidaan havainnollistaa siten, että edellisessä esimerkissä toinen kiinteistö luovutettaisiin lahjanluonteisella kaupalla, jossa lahjan osuus olisi puolet. Silloin ensin pitää ratkaista, tapahtuuko samanaikaisessa luovutuksessa ensin lahjaosuus vai kauppaosuus, jotka todellisuudessa tapahtuvat samaan aikaan. Verohallinto on tulkinnut, että lahjaosuus tapahtuu ensin ainakin siinä mielessä, että lahjan mukana siirtyvän metsävähennysoikeuden määräyksessä ei oteta huomioon vastikkeellisen osan luovutusvoittolaskennan vaikutusta metsävähennysoikeuden määrään. Kauppaosuus voi olla luovutusvoittoverotuksessa verovapaa tai veronalainen.²¹

Metsänomistus voi lisäksi siirtyä järjestelyillä, joille ei ole selvää verotuksellista luonnetta, kuten maanmittaustoimitukset. On osittain epäselvää, käsitelläänkö niitä vastikkeettomina saantoina. Muutakaan säännöstä ei ole.²²

Erilaiset metsävähennyksen seurantayksiköiden syntymiset, muutokset ja purkautumiset voivat siis tapahtua monenlaisilla luovutuksilla, jotka voivat tapahtua peräkkäin. Siten kaikki edellä kuvatut asetelmat voivat tulla ratkaistavaksi samassa seurantayksikössä kirjavina yhdistelminä. Ristivaikutusten kautta muodostuva oikeustila joudutaan määrittämään ilman selviä ja huolellisesti valmisteltuja lakeja.

Järjestelmän perusrakenteet siis käsiteltiin lainvalmistelussa puutteellisesti. Esimerkiksi ratkaisussa KHO 2015:47 korkein hallinto-oikeus kritisoi melko ankaraan sävyyn metsävähennystä koskevan lainsäädännön laatua. Ratkaisussa oli kysymys siitä, tuliko kuolinpesän verotuksessa luovutusvoittoon lisätä yhtymässä

²¹ Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A60/200/2017. Kohta 3.2. Verohallinnon tulkinta on yleensä verovelvolliselle edullinen, jos oletetaan, että luovutus on TVL 48 §:n nojalla verovapaa ja että verovapaaseen luovutukseen ei lisätä käytettyjä metsävähennyksiä. Silloin myydyin osan poistaminen metsävähennysoikeudesta ja käytettyjen metsävähennysten säilyminen muuttumattomana johtaisi usein siihen, että lahjaosan mukana ei välttämättä siirtyisi lainkaan vähennysoikeutta.

²² Isotalo, Kalle: Metsävähennys, verotusyhtymä ja puolisoiden metsätalous. Edilex 3/2014. Jakso 3.

käytettyjä metsävähennyksiä ja miten luovutusvoittoon lisättävä määrä laskettiin. KHO korosti verotuksen oikeudenmukaisen kohtaantumisen tärkeyttä, vaikka hallinnollisia haasteita muodostuisikin. KHO:n tulevaa tulkintakäytäntöä metsävähennyksestä on vaikeaa ennakoita. Linjaan voivat vaikuttaa oikeudenmukaisuusnäkökohdat niissä yksittäistapauksissa, jotka ensimmäisenä KHO:n ratkaistavaksi tulevat. Verohallinnon lainsäädännön aukkotilanteissa tekemät tulkinnat saattavat oikeuskäytännössä kaatua. Metsänomistajia verotetaan nykyisellä lainsäädännöllä joka tapauksessa eri tavoin ilman loogista syytä. Pääsyy oikeustilalle on sattuma ja huolimaton lainvalmistelu.

Käytetyt metsävähennykset jäävät siis joskus lisäämättä luovutusvoittoon täysin muodollisin syin. Mielestäni sääntelyä olisi tullut arvioida perustuslakivaliokunnassa sekä yhdenvertaisuuden että lakisidonnaisuuden osalta. Puuston ostohinnan vähentäminen puunmyyntitulosta on toki normaalia yhteiskuntakehityksen vaatimaa poliittista päätöksentekoa.²³ Perustuslakivaliokunnan olisi tullut arvioida:

- 1) Säädetäänkö laissa riittävän selvästi, kuka ja millä perusteella vähennyksen saa?
- 2) Riippuko vähennysoikeuden määrä tai käytetyn metsävähennysoikeuden lisääminen luovutusvoittoon liian sattumanvaraisista syistä?

Lisäksi tavallisen metsänomistajan on Verohallinnon ohjeiden avullakaan vaikeaa ymmärtää järjestelmää ja vaikeaa se on virkamiehillekin.

2.3. Parempaan tilussijoitteluun johtava vaihto ja tilusvaihto

Kiinteistön vaihto on luovutus, josta seuraa luovutusvoitto- ja varainsiirtoverotus. VSVL 13 §:n nojalla vaihto voi kuitenkin olla varainsiirtoverovapaa, jos se johtaa parempaan

²³ Valtiontukinäkökulma on ollut järjestelmän kannalta pohdinnassa. Siitä esimerkiksi valtiovarainvaliokunnan mietinnöt: VaVM 32/2008vp ja VaVM 23/2011vp.

tilussijoitteluun.²⁴ Varainsiirtoverovapaudesta huolimatta kyse on luovutusvoittoverotuksessa veronalaisesta vaihdosta. Kiinteistönmuodostamislaissa taas säädetään tilusvaihdosta, joka on kiinteistöjen ulottuvuutta muokkaava kiinteistötoimitus. Ainakaan kaavanmukaisen tonttijaon voimaansaattamiseksi tehty tilusvaihto ei oikeuskäytännössä (KHO 2006:81) ollut veronalainen luovutus.²⁵ Muutoin maanmittaustoimitusten veroseuraamukset ovat osin tulkinnallisia.²⁶

Kokonaisuus on verovelvollisille hankala. Yhtäältä on vaikeaa hahmottaa, että vaihto on kahteen suuntaan kauppa. Toisaalta TVL 48 § kannustaa vaihtoihin metsävähennyssuunnittelussa. Sekaannusta lisää, että joskus puhutaan parempaan tilussijoitukseen johtavasta vaihdosta, joka pitäisi osata ymmärtää vaihdon alalajiksi, ja toisinaan tilusvaihdosta, joka aina ei ole verotuksessa ”vaihto”.

2.4. Perintö- ja lahjaverolain huojennus

Perintö- ja lahjaverolain 55 §:n sukupolvenvaihdoshuojennus laskee metsätilan lahjaveroa huomattavasti. Jos luovutushinta ylittää puolet luovutetun maatilian arvosta, veroa ei maksuunpanna lainkaan. Muutoin vero maksuunpannaan PerVL 55 §:ssä säädetystä arvosta (spv-arvo),

²⁴ Säättämisvaiheen hallituksen esityksessä edellytyksiä ei kuvattu kovin tarkasti. Lähinnä kuvattiin, että tarkoitus on korjata metsäomistuksen alueellista pirstoutumista eikä niinkään alueellisesti yhtenäisen maatilakokonaisuuden omistuksen pirstoutumista. Eri-laisen luovutusvoittoverotuksen vuoksi yhteisomistussuhteiden purkamisen verokysymykset eivät olleet yhtä akuutteja kuin nyt. Sinällään lainkohta mielestäni antaa liian suuren harkintalan viranomaiselle. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi leimaverolain muuttamisesta (HE 21/1978vp).

²⁵ Hallinto-oikeustasolla on katsottu, ettei esimerkiksi kokonaisarvohalkomista voida rinnastaa kaavoitustilanteiden tilusvaihtoon: Pohjois-Suomen HAO 18.02.2016 16/0072/3.

²⁶ Isotalo, Kalle: Kiinteistöoikeuden ja vero-oikeuden suhde. Ympäristöjuridiikka 3-4/2014. s. 49-53. Metsätalouden omistusrakenteiden muokkaaminen kiinteistönmuodostamislain mukaisilla tilusjärjestelyillä on ollut melko harvinaista ja sen lisätukitarpeesta on keskusteltu: Hänninen, Harri – Leppänen, Jussi – Ovaskainen, Ville – Uusivuori, Jussi – Viitala, Esa-Jussi: Metsätalouden uusi kannustinjärjestelmä – teoriaa, käytäntöjä ja ehdotukset. Luonnonvarakeskuksen tutkimus 5/2017.

joka metsän osalta on 40 % arvostuslain²⁷ 7 §:n arvosta. Arvostuslain arvo saadaan kertomalla Verohallinnon vahvistama metsän kuntakohtainen vuotuinen hehtaarituo²⁸ luvulla kymmenen. Esimerkiksi vuoden 2017 verotuksessa vuosituo²⁸ tto oli Rovaniemellä 20,72 euroa ja hehtaarin spv-arvo 82,88 euroa (20,72x10x40%). Laihiilla vastaavat luvut olivat 74,81 ja 299,25 sekä Sauvossa 84,25 ja 337,00. Verohallinnon arvostamisohjeen mukainen metsäarvion puuttuessa käytettävä ja kauppahintatilastoihin perustuva hehtaariarvo vuonna 2018 oli vastaavasti Lapissa 1.300 euroa, Pohjanmaalla 3.100 euroa ja Varsinais-Suomessa 5.100 euroa.²⁹ Spv-arvo on siis jo tässä vertailussa 5-10 % arvostamisohjeen taulukkoarvoista. Samalla pienempi arvo asettuu progressiivisella veroasteikolla matalammalla veroprosentilla verotettavaksi. Veroedun suuruuteen tuo kuitenkin tapauskohtaista vaihtelua se, että metsän arvo yleensä koostuu puustosta. Sen arvo ei vaikuta arvostuslain 7 §:n mukaiseen arvoon lainkaan, vaan tukkimetsän ja taimikon spv-arvo on sama. Tämä on metsän huojennuksen olennainen osa.³⁰

Huojennuksen jälkeen maksuunpantavalle verolle saa myös PerVL 56 §:n maksuaikaedun, jossa vähintään 1.700 euron vero maksuunpannaan vähintään 850 euron suuruisissa korottomissa vuotuissa tasaerissä enintään kymmenen vuoden aikajaksona. Verotukseen kuuluu viiden vuoden seurantajakso jatkoluovutuksille. Vero voidaan maksuunpanna korotettuna, jos pääosa

maatilasta luovutetaan.³¹ Huojennus edellyttää maatalouden harjoittamista. Maatalous voi olla marginaalista suhteessa metsän arvoon.³² Järjestelmä kannustaakin verosuunnitteluun. Esimerkiksi yhden lapsista ollessa varsinainen maataloudenharjoittaja ja muiden saadessa pääosin metsää, kaikille lapsille annetaan pienet peltolohkot. Silloin huojennuksen saavat myös lapset, jotka tosiasiallisesti ovat vain metsänomistajia. Sisarukset voivat ostaa käytännön maataloustyöt lapselta, joka oikeasti on maanviljelijä.

Joskus ison metsätilan sukupolvenvaihdoksen ensivaiheena jopa ostetaan naapurilta peltotilkku. Se luo metsän huojennuksen vaatiman vähimmäismaatalouden.³³ Verovelvollisten käytös on loogista, kun metsän lahjavero putoaa murto-osaan vähäisen maatalouden jatkamisen vuoksi. Oikeustila on järjestelmällisesti pidetty sekä lainsäädäntömuutosten ulkopuolella että estetty sen käsittely perustuslakivaliokunnassa.³⁴

Aiemmin huojennetun metsän jatkoluovutuksessa luovutusvoiton laskennassa vähennettiin metsän käypä arvo lahjoitushetkellä, vaikka veroa maksettiin yleensä pienestä osasta metsän käyvästä arvosta tai ei lainkaan. TVL 47 § muutettiin vuoden 2017 alusta. Nyt

³¹ Maatiloissa jatkoluovutuksiin liittyy tulkinnallisuutta. Maatila koostuu yleensä hyvin erilaisista omaisuuseristä, kuten asunto, tuotantorakennukset, koneet ja kalusto, tuotantoeläimet, pelto ja metsät. Niiden käypien arvojen suhde voi vaihdella maatilakohtaisesti merkittävästi. Voiko esimerkiksi hyvin arvokkaan tilan päärakennuksen luovutus laukaista huojennuksen menetyksen, vaikka peltoja ja metsää ei luovutettaisi lainkaan ja varsinainen maa- ja metsätalouden harjoittaminen tosiasiallisesti jatkuisi suipustumatta?

³² Rabinä, Timo: Maa- ja metsätalouden jatkaminen perintö- ja lahjaverolain 55 §:n sukupolvenvaihdosluovutusta koskevassa säännöksessä. Verotus 3/2011.

³³ MTK:n lausunnossa luonnoksesta metsälahjavähennyksestä kiinnitettiin huomio huojennustasojen epäsuhteeseen, jolloin jatkossakin pyritään PerVL 55 §:n huojennuksen piiriin. MTK: Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi metsälahjavähennykseksi VM046:00/2016. 21.6.2016.

³⁴ Poliittinen tahto välttää perustuslakivaliokunnan käsittelyä on avoimesti kerrottu medialle. Helsingin Sanomat: Hallitus muuttanee nyt perintöveron muutosesitystä – alaikäisille ei sittenkään huojennusta yrityksen perintötilanteesta. 21.10.2016, klo 15:43. Perustuslakivaliokunnan lausunnon välttelyllä on pitkä historia. Mattila, Pauli: Pari näkökulmaa sukupolvenvaihdosten verotukseen. Verotus 4/2018.

²⁷ Laki varojen arvostamisesta verotuksessa, 22.12.2005/1142 (arvostuslaki).

²⁸ Verohallinnon päätös metsän keskimääräisestä vuotuisesta tuotosta. A211/200/2017.

²⁹ Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A73/200/2018. Kohta 4.6.3.

³⁰ Valtiovarainministeriön selvitys: Selvitys keinoista yri²⁸ tysten sukupolvenvaihdosten helpottamiseksi, VM 126:00/2014. s. 15-17.

hankintameno on spv-arvo, josta huojennettu perintö- tai lahjavero lasketaan.³⁵ Metsän osalta käyvän ja spv-arvon suuri ero yleensä johtaa jatkoluovutuksessa hankintameno-oletettaman käyttöön.³⁶ Muutos paransi järjestelmän osuutta. Sen vaikuttavuutta metsiin heikentää TVL 48 §:n luovutusvoittoverovapaus.³⁷ Jos jatkoluovutus on esimerkiksi veljesten välinen vaihto, pienempi hankintameno ainoastaan johtaa suurempaan verovapaaseen luovutusvoittoon. Kannuste sukulaisten kesken tehtäviin järjestelyihin kasvaa.

2.5. Yrittäjävähennys

Vuonna 2017 otettiin käyttöön yrittäjävähennys (TVL 30a §). Siinä metsätalouden tulosta vähennetään 5 % tulonhankkimiskulujen vähentämisen jälkeen, mutta ennen myöhemmin käsiteltävää metsälahjavähennystä ja korkoja. Perustilanteessa metsätalouden tulosta verotetaan 95 %. Hallituksen esityksessä hahmoteltiin

³⁵ Tarkoituksena oli parantaa veroedun kohdistumista poistamalla tuloveroetu omaisuuden jatkoluovutuksista. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perintö- ja lahjaverolain sekä tuloverolain 47 §:n muuttamisesta (HE 175/2016vp). Kohta 2.7.

³⁶ Lahjan mukana siirtyvä lahjoittajan käyttämätön metsävähennysoikeus. Siirtyvä metsävähennysoikeus perustuu yleensä lahjaa edeltävän kaupan luovutushintaan, joka usein vastaa metsän (ja sen puuston) käypää arvoa. Kun metsävähennysoikeutta on muodostunut 60 %:sta vastiketta, sen määrä on usein metsän spv-arvoa suurempi. TVL 46 §:ssä käytetyn metsävähennyksen lisäyksen maksimimääräksi on säädetty 60 % hankintamenosta. Verohallinto katsoo, että lisäyksen kattona pidetään lahjassa siirtynyttä metsävähennysoikeuden määrää, vaikka metsän hankintameno olisi suurempi. Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A60/200/2017. Kohta 7.1. Lahjanluonteisessa kaupassa ei lisäystä lasketa koko hankintamenosta, vaan vastikkeellisesti myydyin osan hankintamenosta (KHO 2013:158). Voidaanko koko metsän tuoma ja sen jälkeen käytetty metsävähennys lisätä luovutusvoittoon, jos lahjana saatu metsä on tuonut hankintamenoaan enemmän metsävähennysoikeutta? Metsävähennyksessä lain sanamuotoa ei muutoinkaan ole käytetty ottamatta huomioon järjestelmän kokonaisuutta. Olisi ongelmallista, jos lahjansaajan itse käyttämää metsävähennystä ei saisi kokonaisuudessaan lisätä hänen myydessään metsän. Tämä ongelma voi yhdistyä monenlaisiin luovutuksiin, joissa metsävähennys on muutoinkin tulokinnallinen.

³⁷ Metsän luovutusvoittoverovapaus ei osakeyhtiöiden tavoin edellytä luovutuksen vähimmäiskokoa. Siten metsän osalta verovapaus täyttyy miltei järjestään.

vähennys tehtäväksi 2c-lomakkeella, eli yhteisomistustilanteissa yhtymätasolla.³⁸

Valtiovarainvaliokunta muutti lakiesitystä. Säädetyn lainkohdan mukaan (korostukset kirjoittajan):

*”Luonnollisen henkilön ja kuolinpesän tulona verotettavasta verovuoden elinkeinotoiminnan, maatalouden, metsätalouden ja porotalouden tulosta vähennetään yrittäjävähennyksenä viisi prosenttia siltä osin kuin kyse on:
6) maatilana pidettävältä kiinteistöltä saadusta 43 §:ssä tarkoitetusta pääomatulosta, josta on vähennetty 55 ja 56 §:ssä tarkoitetut vähennykset sekä 111 §:ssä tarkoitettu menovaraus.”*

Valiokunnassa luodussa lainkohdassa puhutaan vain luonnollisen henkilön tai kuolinpesän metsätalouden tulosta, joka muodostuu kaikkien seurantayksiköiden tulojen summasta. Ennen yrittäjävähennystä tehtävät vähennykset nimenomaisesti luetaan. Luettelossa ei mainita metsälahjavähennystä eikä korkoja. Muotoilun mukaisesti vähennys tehtäen luonnollisen henkilön tai kuolinpesän eri seurantayksiköistä saamien metsätalouden tulojen ja tappioiden summasta.³⁹

Yrittäjävähennyksen laskemista kaikista seurantayksiköistä siirrettyjen tulojen tai tappioiden summasta puoltaa tappioiden käsittely. Alkuperäisessä lakiesityksessä tappioistakin leikattiin vastaava 5 % osuus vähennyskelvottomaksi. Valiokunta muutti tappiot kokonaan vähennyskelvoiksi. Alkuperäisen esityksen mallissa tappioleikkaus olisi ilmeisesti tehty tietokoneella suoraan 2c-lomakkeelta ennen tappion siirtämistä osakkaalle.⁴⁰ Kun yhdeltä lomakkeelta siirrettäisiin tulosta 95 % ja toiselta tappiosta 95 %, ei kokonaisveroon vaikuttaisi, monestako 2c-lomakkeesta verotus muodostuu. Valtiovarainvaliokunnan muokkaamaan lakitekstin mukaan tappiot saa vähentää, mutta tuloista on veronalaista vain 95 %. Silloin laskenta ei voi

³⁸ Hallituksen esitys eduskunnalle yrittäjävähennystä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 176/2016vp). Kohta 2.2: Metsätalous. Esityksessä puhutaan juuri menojen ja tulojen huomioimisesta vain 95 %:n osalta ja tuloksen siirrosta yhtymästä osakkaalle. Siten hallituksen esitys oli laadittu vastaamaan 2c-lomaketta.

³⁹ Valtiovarainvaliokunnan mietintö: VaVM 29/2016vp.

⁴⁰ Ennen yrittäjävähennystä tehtävät vähennykset seurataan 2c-lomakkeella.

olla 2c-lomakekohtaista. Yrittäjävähennys voisi muodostua suuremmaksi kuin 5 % metsätalouden tulojen summasta, jos verovelvollisen metsiä seurattaisiin usealla 2c-lomakkeella. Yhdeltä lomakkeelta leikattaisiin 5 % tulosta, mutta toiselta lomakkeelta vähennettäisiin koko tappio. Syntyisi kannuste järjestellä yhdelle lomakkeelle tappiota ja toisille tuloja esimerkiksi merkittävällä osin toiseen seurantayksikköön kuuluvia kuluja seurantayksikköön, josta verovuonna ei ole tehty puukauppoja. Verohallinnon pitäisi tiukasti tutkia, ovatko kulut oikealla lomakkeella.

Yrittäjävähennyksen vuoksi metsävähennyksen vaikutus on vain 95 %, koska metsävähennys tehdään TVL 55 §:n mukaisesti, joka on lueteltu TVL 30a §:ssä ennen yrittäjävähennystä tehtävien vähennysten luettelossa. Kun tehdään esimerkiksi 10.000 euron metsävähennys 2c-lomakkeella, metsätalouden tuloa jää muodostumatta 10.000 euroa. Ilman metsävähennystä tulosta veronalaista olisi yrittäjävähennyksen vuoksi 9.500 euroa. Verotuksessa on silti tehty 10.000 euron metsävähennys. Metsävähennyksen seurannassa seurataan käytetyn metsävähennyksen määrää, ei tehdyn metsävähennyksen vaikutusta tuloveron määrään. Luovutusvoittoon taas lisätään käytetty metsävähennys. Lisäyksen laskemisessa ei huomioida, että yrittäjävähennyksen vuoksi metsävähennyksen vaikutus on vain 95 %. Luovutusvoitto siis kasvaa enemmän kuin metsävähennys pienensi tuloa.⁴¹ Toisaalta metsävähennys lykkää veroa. Kun metsävähennys muutoinkin on melko sattumanvarainen ja verosuunnitteluherkkä vähennys, on lisäongelma suhteellisen pieni. Tavallisen metsänomistajan kyky ymmärtää järjestelmä kuitenkin heikentyy.

Metsätalouden korot vähennetään osana pääomatulojen korkoja kohdentamatta niitä erityisesti metsään. Siksi ne vähennetään kokonaan, vaikka tulosta 5 % on verovapaata. Maataloudessa tai elinkeinotoiminnassa korot vähennetään ennen yrittäjävähennystä, kun ne vähennetään juuri elinkeinotoiminnan tai maatalouden korkoina. Metsätalouden yrittäjävähennys on sitä suurempi, mitä kovempi

⁴¹ Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A60/200/2017. Kohta 7.1. Jos lisäyksessä otettaisiin huomioon, onko käytetyn metsävähennyksen vaikutusta pienentänyt yrittäjävähennys, pitäisi erotella eri vuosina tehtyjä metsävähennyksiä. Tämä aiheuttaisi monia uusia tulkintatilanteita.

velkavipu metsätalossa on. Perinteisesti Suomessa verotetaan nettotuloa, jossa tuloista on vähennetty tulonhankkimislainan korot. Esimerkiksi 10.000 euron nettotulo on verotettu yhtä ankarasti riippumatta siitä, onko verovelvollisella 10.000 euron tulot ilman korkomenoja vai 50.000 euron tulot ja 40.000 euroa korkomenoja. Nyt ensimmäisessä vaihtoehdossa verotetaan 9.500 euron tulo ja jälkimmäisessä 7.500 euron tulo. Ero veron määrässä on noin 600 euroa (2.000x30%). Tätä ei hallituksen esityksessä suoraan vaikutuksena kuvata ja perustella.⁴²

Esimerkiksi osinkoverotuksessa kannustetaan vakavaraisuuteen, mutta metsäverotuksessa päädyttiinkin kannustamaan velkaksiin metsätiloihin. Syynä valitulle sääntelylle saattavat olla hallinnolliset vaikeudet erotella metsätalouden korot muista pääomatulojen koroista. Lakiesitysten vaikutukset pitäisi silti ilman poliittista tai muuta harkintaa kuvata hallituksen esityksissä.⁴³

2.6. Metsälahjavähennys

Vuoden 2017 alusta lahjoista voi saada tuloverotukseen metsälahjavähennysoikeutta. Sitä muodostuu lahjaveron suhteellisesta osasta, joka kohdistuu lahjaan sisältyvän metsän osaan, jonka arvostuslain mukainen arvo ylittää 30.000 euroa. Jos siis lahjoituksen kohteena on pelkkää metsää ja metsän arvostuslain mukainen arvo on 60.000 euroa, metsälahjavähennysoikeutta muodostuu puolesta lahjaveron määrää. Varsinaisen lahjaveron lasketaan metsän käyvän eikä arvostuslain arvon perusteella. Niiden ero on yleensä iso. Arvostuslain arvo riippuu teoreettisista tuottoarvoista maapohjalle. Käypä arvo riippuu pääosin puuston arvosta.

Jos lahjaan sisältyy muuta kuin metsää, täytyy metsälahjavähennysoikeuden laskennassa

⁴² HE 176/2016vp.

⁴³ Esimerkiksi lainvalmisteluohjeissa vaikutusarviointi ohjataan tekemään todelliset vaikutukset kuvaten melko vahvasti velvoittavaan sävyyn. Hallituksen esitysten laatimisohteet. OM 4/2004. Jakso 4.

erottaa muun kuin metsän osuus lahjaverosta.⁴⁴ Jos metsälahjaan kumuloidaan muita aiemmin annettuja lahjoja PerVL 20 §:n mukaisesti, lasketaan metsälahjavähennysoikeus vasta aiemman lahjaveron vähentämisen jälkeisestä lahjaverosta. Kumulointi tekee laskennasta vaikeampaa ja vaatii usein enemmän verotuksen tuntemusta kuin tavallisella metsänomistajalla on. Jos aikoo kolmen vuoden aikana lahjoittaa sekä muuta omaisuutta että metsää, kannattaa lahjoittaa ensin muu omaisuus ja sen jälkeen metsä. Silloin muu omaisuus kohdistuu verasteikon matalampaan ja metsä korkeampaan osaan. Tätä suunnittelua rajaa kuitenkin KHO 2014:155, jonka mukaan saman ajallisen ja asiallisen kokonaisuuden muodostavat luovutukset voidaan tarkastella yhtenä luovutuksena. Siten esimerkiksi saman kiinteistön asuinrakennuksen erottaminen ensin lahjoitetuksi ja sen jälkeen tehtävä erillinen metsän lahjoitus yleensä katsotaan tällaiseksi yhdistettäväksi kokonaisuudeksi. Lahjoitettavaan metsään liittymättömän omaisuuden osalta verosuunnittelu lahjoitusten järjestyksen valinnalla onnistuu.

Kun on laskettu omavastuuosuuden ylittävään metsään kohdistuva lahjaveron, se kerrotaan luvulla 2,4. Näin muodostuvaa metsälahjavähennysoikeutta saa vähentää viiden toista vuoden ajan kaikista eri metsäverotuksen seurantayksiköistä (eri 2c-lomakkeilta) samalle verovelvolliselle jaetuista puhtaista metsätalouden pääomatuloista. Tuloista on jo vähennetty metsävähennys, luonnolliset vähennykset ja yrittäjävähennys. Vähennyksen minimimäärä on 1.500 euroa, ja se voi olla korkeintaan 50 % metsätalouden puhtaasta tulosta. Metsälahjavähennyksen jälkeen vähennetään tappiot. Kun metsätalouden lainojen korot vähennetään suoraan pääomatuloista, ne vähennetään metsälahjavähennyksen jälkeen, jolloin taloudellisessa mielessä metsälahjavähennyksen ja korkovähennyksen yhdistelmä voi tappionkin luoda.

Kun metsälahjavähennys tehdään yrittäjävähennyksen jälkeen, vähennyksen alaraja

⁴⁴ Metsään kohdistuvan lahjaveron osan laskemisessa sovelletaan samoja laskuperiaatteita kuin määritettäessä PerVL 55 §:n sukupolvenvaihdoshuojennuksessa huojennettavan ja muun omaisuuden veron osia. Laskelmista tarkemmin: Isotalo, Kalle: Sukupolvenvaihdoshuojennuksen lasku- ja sovellusongelmia. DL 5/2016. s. 787-788.

kasvaa yrittäjävähennyksen vuoksi. Toisaalta vähennyksen jälkeisen tulon ero todelliseen tuloon kasvaa, kun metsälahjavähennys tehdään yrittäjävähennyksen jälkeen. Esimerkiksi 100.000 euron tulosta vähennetään ensin 5 % yrittäjävähennys, minkä jälkeen voidaan vielä tehdä 50 % metsälahjavähennys.⁴⁵

Metsälahjavähennyksen ankara sulkusäännös rajaa jatkoluovutuksia 15 vuotta. Jos lahjana saadun metsän pinta-alasta luovutetaan 10 % seuranta-aikana, käytetyt metsälahjavähennykset lisätään puhtaaseen metsätalouden pääomatuloon 20 % korotettuna. Lisäys tehdään metsätalouden tuloon tai tappioon mahdollisesti toisesta lahjasta saadun metsälahjavähennyksen käyttämisen jälkeen. Koska yrittäjävähennys on tehty jo metsätalouden tuloa määritettäessä laskennan aiemmassa vaiheessa, se ei pienennä lisäystä.

Metsälahjavähennys sopii tietokonevalvontaan. Vähennys lasketaan Verohallinnon määräämästä lahjaverosta. Lahjaveron löytyy Verohallinnon tietojärjestelmästä. Vähennyksen saa tehdä mistä tahansa metsästä saadusta puunmyyntitulosta, joten metsävähennyksen tavoin ei ole tarvetta varmistua tulon tulevan vähennykseen oikeuttavasta metsästä. Lahjasta saatu vähennysoikeus vanhenee tai menetetään kerralla. Missään vastikkeettomassa saannossa metsälahjavähennysoikeus ei siirry saajalle. Siksi metsälahjavähennyksessä vältytään metsävähennyksen suhteellisista laskelmista siirtävistä oikeuksista ja luovutusvoittoon lisättävistä käytetyistä oikeuksista. Pinta-alaraja myös ehkäisee vaihteittaisia järjestelyitä ja kannustaa kerralla tehtäviin selviin omistajanvaihdoksiin. Monimutkaisuudestaan huolimatta metsälahjavähennysjärjestelmä onkin säätämistekniikaltaan suhteellisen helposti sovellettava ja tietojärjestelmät huomioiva. Verovelvollisten neuvonta kuitenkin lisää sääntelyn kuormitusta

⁴⁵ Metsälahjavähennyksestä säädetään TVL 55a-55d §:ssä. Vähennyksestä on tehty melko laaja Verohallinnon ohje: Metsälahjavähennys. A171/200/2017. Ohjeen kohdissa 3.2 ja 4.2. kuvataan muun ohessa metsätalouden pääomatulosta tehtävien vähennysten järjestys juuri siten, että ensin vähennetään 2c-lomakkeella seurattavat vähennykset, sitten yrittäjävähennys ja sitten metsälahjavähennys.

Verohallinnolle.⁴⁶

Metsälahjavähennys myös lieventää verotuksen epäreilua perheille, joilla ei ole PerVL 55 §:n huojennuksen vaatimaa pientä peltoa.⁴⁷ Merkittävä etu kuitenkin vaatii isoa metsälahjaa, kun arvostuslain 30.000 euron arvoon saakka verotukea ei saada lainkaan. Tämä on suuri ero verrattuna PerVL 55 §:ään, jossa rajan muodostaa pelkäästään 850 euron vähimmäisvero. Muutoinkin etu on suhteessa PerVL 55 §:ään pieni, koska metsälahjavähennys on suurimmillaan noin 80 % ison omavastuuosuuden ylittävistä veron osasta.⁴⁸ Metsälahjavähennys myös edellyttää ensin maksettua veroa, josta osa saadaan vähennyksinä takaisin jälkikäteen. Aina kannattaa pyrkiä PerVL 55 §:n huojennuksen piiriin metsälahjavähennyksen sijaan.⁴⁹ Järjestelmä myös on tavalliselle metsänomistajalle vaikea. Lisäksi sulkusäännös pudottaa epäonnisia metsänomistajia, jotka eivät ymmärrä monimutkaista järjestelmää, kohtuuttomiin veroansoihin.

2.7. Metsälahjavähennyksen ja yrittäjävähennyksen valmisteluprosessi

Metsälahja- ja yrittäjävähennystä sekä valmisteltiin valtiovarainministeriössä että käsiteltiin eduskunnassa samaan aikaan. Silti prosessit olivat aika erillisiä. Hallituksen esityksissä ei esimerkiksi arvioida vähennysten ristivaikutuksia metsänomistajien hallintotaakkaan ja verovelvollisten kykyyn ymmärtää verotuksen kokonaisuus. Molemmista lakiehdotuksista saatiin lainsäädännön arviointineuvoston lausunnot, jotka toivat esiin verotuksen monimutkaistumisen ja kasvavan hallintotaakan ongelmat. Lausunnoissa perättiin näiden haittojen perusteellisempaa vertailua tavoiteltuihin

⁴⁶ Lisäksi metsälahjavähennyksen kuuluminen de minimis-tuen piiriin vaatii TVL 55 d §:n mukaisen valtiontukiseurannan rakentamisen, vaikka tuen kolmen vuoden jaksoissa laskettava 200.000 euron maksimimäärä on niin suuri, että se luonnollisen henkilön metsätaloudessa harvoin täyttyy.

⁴⁷ Eivätkä he halua luoda itselleen pientä maataloustoimintaa verotuksen vuoksi.

⁴⁸ Hallituksen esitys eduskunnalle metsälahjavähennystä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 158/2016vp). Kohta 3.3.

⁴⁹ Mattila 2018. s. 411.

hyötyihin.⁵⁰

Metsälahjavähennys käsiteltiin myös perustuslakivaliokunnassa, jonka lausunnossa vähennys nähtiin jonkin verran ongelmallisena perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuusvaatimuksen kannalta. Laki kuitenkin voitiin säätää normaalissa lainsäätämisyksityksessä. Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan yhdenvertaisuusperiaate rajoittaa lainsäätäjän veropoliittista harkintavaltaa, joka kuitenkin on melko laaja. Poikkeavalla kohtelulla tulee olla hyväksyttävät perusteet, joiden painavuuden on oltava järkevissä suhteissa poikkeamaan. Poikkeaman pitää myös tosiasiallisesti kohdentua tavoitteisiin, joilla se oikeutetaan. Tuori käyttää asiasta termiä osumatarkkuus: voidaanko perustellusti olettaa, että perusoikeuspoikkeuksen sisältävä keino todella edistää perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävää tavoitetta?⁵¹ Näiden oikeuttamisperusteiden selvittämisen velvollisuus on hallituksella, joka katsoo poliittisten syiden vaativan yhdenvertaisesta kohtelusta poikkeamista. Metsälahjavähennyksen katsottiin kuuluvan lainsäätäjän harkintavaltaan, vaikka valiokunta olikin kriittinen edun oikeasuhtaisuudesta verrattuna esityksen tavoitteisiin. Perustuslakivaliokunnan lausunnossa tunnustettiin, että verojärjestelmässä on jo merkittäviä poikkeamia.⁵²

Metsälahjavähennys lienee ollut lähellä hyväksyttävyyden rajaa. Paljon merkittävämpää etua ei olisi voitu säätää. Asiantuntijalausunnoissa metsälahjavähennystä vertailtiin etuihin,

⁵⁰ Lainsäädännön arviointineuvoston lausunto tuloverolain muuttamisesta (ns. metsälahjavähennys) 12.8.2016 ja yrittäjävähennysesityksestä 12.9.2016.

⁵¹ Tuori, Kaarlo: Lausunto metsätalouden sukupolvenvaihdon veronhuojennuksista perustuslain näkökulmasta. Maa- ja metsätalousministeriön työryhmäraportin taustamuistiota: Metsätalokoon ja rakenteen kehittäminen – Työryhmän taustaselvitykset. Helsinki 2011.

⁵² Perustuslakivaliokunnan lausunto 52/2016vp. Samaa problematiikkaa koskee myös samaan aikaan käsitelty eläketulojen verotusta koskeva lausunto 53/2016vp, johon liittyviä ongelmia arvioitiin myös ratkaisussa KHO 2016:180.

joita verojärjestelmä jo sisältää.⁵³ Tällaisia etuja ovat esimerkiksi TVL 48 §:n luovutusvoittoverovapaus ja PerVL 55 §:n huojennus. Niiden edut ovat huomattavasti metsälahjavähennyistä suurempia ja sulkusäännökset lievempiä. Jos metsälahjavähennyistä ei olisi voitu säätää ja kyseiset verotuet olisivat jääneet voimaan, olisi muodostunut erikoinen tilanne. Suuret edut olisivat säilyneet, mutta osin keinotekoisin rajanvedoin niiden ulkopuolelle jääville ei olisi sallittu pienempää veroetua ankarammin ehdoin.

Samaan aikaan metsälahjavähennyksen kanssa käsiteltiin myös perintö- ja lahjaverotuksen sukupolvenvaihdoshuojennuksen laajennus alaikäisille perillisille. Hallitus perui esityksen välttääkseen perustuslakivaliokunnan käsittelyn.⁵⁴ Poliittinen oppositio kritisoi menettelyä viitaten esimerkiksi PerVL 55 §:n soveltamisiin metsiin vähäisen maatalouden vuoksi.⁵⁵ Menettelyn

⁵³ Heikki Niskakankaan ja Matti Urpilaisen asiantuntijalausunnat perustuslakivaliokunnalle lakiesitykseen HE 158/2016vp. 11.11.2016. pitivät esitystä perustuslain sallimana vertaillen sitä myös PerVL 55 §:n huojennukseen. Sukupolvenvaihdoshuojennukseen viitattiin myös esimerkiksi Esko Linnakankaan lausunnossa, joka piti metsälahjavähennyistäkin perustuslainvastaisena. Tuomas Ojanenkin näki valitun mallin vähemmän ongelmallisemmaksi kuin aiemmat PerVL 55 §:n laajennussuunnitelmat. Kokonaisuutena asiantuntijalausunnoista näkyi melko yksimielisesti, että PerVL 55 §:n huojennusmalli olisi ollut yhdenvertaisuuden kannalta kyseenalaisempi.

⁵⁴ HE 175/2016vp ja HE 245/2016vp. Hallitus aikoi rinnastaa osakeyhtiöissä edunvalvojan toiminnan perillisen omaan toimintaan, kun perillinen on alaikäinen. Jotkut ovat nähneet esitetyn huojennuksen laajennuksen melko yksioikoisesti yhdenvertaisuuden parannuksena, kun alaikäiset perilliset eivät yksittäistapauksissa jäisi huojennuksen ulkopuolelle. Toisaalta huojennusta on ainakin osittain oikeutettu sillä, että verotus ei saa vaarantaa perillisen kykyä jatkaa yritystoimintaa. Osin kyse on siitä, halutaanko huojennuksella tukea yrittämistä vai omistamista. Erityisesti suurissa osakeyhtiöissä omistajarooli voi korostua, kun taas pienemmissä yrityksissä henkilökohtainen työpanos yrityksessä on usein merkittävä. Jos verotuen rakenne perustuu jyrkkään rajaan sen piirissä olevien ja muiden välille, joku jää aina tuen ulkopuolelle. Yhdenvertaisuusarvioinneissa tulisikin arvioida aina, onko jyrkkä raja perusteltu ja missä sen pitäisi olla. Rajanveto muodostuu vaikeaksi, jos verotuki koskee hyvin monimuotoista tuettavien joukkoa, kuten maataloudenharjoittajia, pienyrittäjiä sekä suurten ja arvokaiden osakeyhtiöiden omistajia. Silloin yhdenvertaisuuden tarkastelussa on aina monta osin keskenään jännitteistä tasoa.

⁵⁵ Valtiovarainvaliokunnan mietinnön VaVM 33/2016vp eriyvä mielipide.

osasy oli luultavasti metsälahjavähennyksen käsittely perustuslakivaliokunnassa. Vaikuttaakin mahdolliselta, että PerVL 55 § tai TVL 48 §:n verotuet eivät täyttäisi perustuslain yhdenvertaisuusvaatimuksia, ainakaan ilman ehtotarkennuksia tai edun määrän maltillistamista.⁵⁶

⁵⁶ Mielestäni PerVL 55 §:n osumatarkkuus on viime vuosina huomattavasti parantunut ja epäasiallisen verosuunnittelun ala supistunut erityisesti yritysomaisuuden osalta. Tähän ovat vaikuttaneet paitsi luovutusvoittoverotuksen hankintamenomuutos myös esimerkiksi osinkoveromuutokset. Nykyisin esimerkiksi merkittäviä lipastoituja varoja omistavan osakeyhtiön varojen jakaminen jatkajalle kohtaa aina vähintään 7,5 % osinkoveron. Tämän verorasituksen voidaan vastaisuudessa ennakoida ennemminkin kasvavan kuin supistuvan: Yritysverotuksen asiantuntijatyöryhmän raportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 12/2017. Jakso 5. Kun osinkoveroon lisätään lahjavero spv-arvosta, saatetaan usein ylittää normaali lahjavero. Jos merkittävät sijoitusvarat omistavasta yhtiöstä maksetaan käyvän arvon mukainen lahjavero, vuoden kuluttua lahjasta yhtiölle muodostuu hankintameno yhtiön lahjoitushetken käyvästä arvosta. Jos yhtiö vuoden kuluttua lahjoituksesta puretaan, ei jako-osuudesta usein tule lainkaan luovutusvoittoveroseuraamusta. Jakautumisella sijoitusvarat voidaan erottaa muusta yrityksestä ja lahjoittaa sijoitusvarayhtiö erikseen joko samalle henkilölle tai esimerkiksi sisaruksille, jolloin lahjaverotuksen kohteeksi saadaan erikseen vain sijoitusvarat. Kun taustalla on sukupolvenvaihdos, ei yhtiön purkamiseen ratkaisun KHO 2016:115 mukaisesti lähtökohtaisesti sovelleta peiteltyä osinkoa koskevaa sääntelyä. Kun lisäksi kaikkeen muuhunkin omaisuuteen saa lahjan avulla käyvän arvon mukaisen hankintameno vuoden odotuksen jälkeen, on vaikea nähdä perusteita kohdella jakautumisessa syntyneen sijoitusvarojen hallinnoivan yhtiön purkamista ankarammin. Lisäksi TVL 45a §:n pääomanpalautus koskee vain omia sijoituksia sijoitetun vapaan oman pääoman rahastoon. Siten tämäkään menettely ei ole käytössä lahjoituksen jälkeen tapahtuvassa varojensaajassa lahjansaajalle. Edelliset seikat huomioiden nykyisin ei ole yksioikoisesti kannattavaa vaatia huojennusta merkittävästi sijoitusvarojen sisältävään osakeyhtiöön. Lisäksi ratkaisu KHO 2018:163 lisää mahdollisuuksia niin sanotulle taaseen avaamiselle huojennuksen laskemisessa, joskin sen soveltaminen saattaa luoda uusia tulkintaraitoja ja uusia yhdenvertaisuusnäkökohdistakin ongelmallisia rajoja. Yritysomaisuuden huojennuksen puolesta argumentointi on helpottunut, vaikka itse perintö- ja lahjaverotuksen lainsäädännössä ei ole tapahtunut muutoksia. Asetelma on hyvä esimerkki siitä, että yhdenvertaisuusarvioinnissa pitäisi tarkastella järjestelmän kokonaisuus ja huojennuksen rooli siinä.

3. Kokonaisuus vuoden 2017 alussa

Metsäverotus monimutkaistui selvästi vuoden 2017 alussa. Juoksevan metsätalouden verotukseen kuuluvat nyt metsävähennykset, tulonhankkimiskulut, meno- ja tuhovaraus, yrittäjävähennys, metsälahjavähennys ja korot. Niistä osa vähennetään ja seurataan yhtymä- ja osa henkilötasolla.⁵⁷ Joskus syntyy tarve siirtää jokin vähennys seuraavalle vuodelle tai jättää varaus tekemättä, ettei toinen vähennys jää saamatta tai tappio vanhene.⁵⁸ Jo vuotuinen tuloverotus on monelle metsänomistajalle ja verovirkailijalle vaikeaa.

Metsävähennyksen yhtymäseuranta, TVL 48 §:n, metsälahjavähennyksen ja PerVL 55 §:n kolmen verotuen yhdistelmä, joilla kaikilla on erilainen sulkusäännös, ja metsän luovutusvoittoverotuksen erityiskysymykset monimutkaistavat verotusta lisää. Verohallinnolle on haaste kouluttaa metsäverovalvontaa ja -neuvontaa tekevät virkamiehet hallitsemaan soveltamansa lainsäädännön. Sama koskee yksityisen sektorin veroneuvojia. Kaikkein vaikeinta on tavallisella metsänomistajalla, joka joutuu perehtymään moninaiisiin vaihtoehtoihin toimintatapoihin käyttääkseen etuja, joilla häntä kannustetaan. Kun esimerkiksi eri verotukien sulkusäännökset ovat erilaisia, verovelvollinen voi tarkistaa väärän verotuen sulkusäännökset ja pudota ankarana veroansa. Pahimmillaan verotuksessa syntyy pahoja virheitä, kun sekä verovelvolliset, heidän neuvojansa että verovirkamiehet osaavat monimutkaisen järjestelmän puutteellisesti.

4. Kansainväliset tilanteet

Kansainvälinen verotus luo uusia monimutkaistavia rakenteita metsäverotukseen, kun arvioitavaksi tulee ulkomaisen metsän verottaminen ja erilaisia verotusoikeuden jakoon

⁵⁷ Perusrakenteesta metsän tuloverotuksesta esimerkiksi: Määttä, Kalle: Tuloverotus metsäpoliittisena ohjauskeinona. Edilex 9/2017.

⁵⁸ Kiviranta, Esko: Näkökohtia metsälahjavähennyksen käyttämisestä. Kansanedustaja Kivirannan verkkosivusto. Tarkastettu 21.3.2017. Kiviranta kuvailee mahdollisuuksia käyttää metsälahjavähennystä määräajan puitteissa esimerkiksi muita vähennyksiä lykkäämällä.

liittyviä kysymyksiä eri maiden välillä. Kysymysten monimuotoisuuden vuoksi niitä ei ole tarkoituksenmukaista kattavasti käsitellä tässä yhteydessä. Syytä on kuitenkin kiinnittää huomio ongelmiin, joita muodostuu, kun erityisiä verotustapoja luodaan kansallisista lähtökohdista ottamatta huomioon kansainvälistymiseen liittyviä ongelmia.

Suomen perintö- ja lahjaverotus voi kohdistua metsään joko luovuttajan, luovutuksensaajan tai metsän sijainnin perusteella (PerVL 4 §). Suomi verottaa myös rajoitetusti verovelvollisten Suomesta saamia metsätalouden tuloja verotusmenettelylain mukaisesti.⁵⁹ Yleensä erilaiset verotuet pitää antaa myös vastaavalle ulkomaiselle omaisuudelle.⁶⁰ Tuoreessa Unionin tuomioistuimen ratkaisussa myös Belgian alueellisesti rajattu metsien perintöveroetu katsottiin sopimuksen Euroopan unionin toiminnasta 63 artiklan pääoman liikkumisvapauksien vastaiseksi.⁶¹ Veroedun tavoitteena oli ympäristönsuojelu ja metsän pirstoutumisen estäminen. Unionin tuomioistuimen mukaan SEUT 63 artiklaa on tulkittava siten, että se on esteenä pääasiassa kyseessä olevan kaltaiselle jäsenvaltion lainsäädännölle, jossa annetaan veroetu perintönä saatujen metsien osalta sillä edellytyksellä, että niitä hoidetaan kestävästi kansallisessa oikeudessa määritetyin ehdoin, mutta jossa rajataan kyseinen etu metsiin, jotka sijaitsevat kyseisen jäsenvaltion alueella.

Metsien sukupolvenvaihdostuille tai esimerkiksi yrittäjävähennykselle lienee vaikea esittää perusteita, joilla edut voitaisiin rajata Suomessa sijaitseviin metsiin.

Metsälahjavähennys on rakennettu arvostuslain 7 §:n perustalle. Verohallinto vahvistaa arvon vain Suomen kuntien metsille. Jos Suomessa lahjaverotetaan ulkomainen metsä, miten vähennysoikeus lasketaan, kun arvostus-

⁵⁹ Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rajoitetusti verovelvollisen tulon verottamisesta annetun lain muuttamisesta (HE 173/2009vp).

⁶⁰ Yleensä erilaiset poikkeusedut pitää antaa myös ulkomaiseen toimintaan. Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen ratkaisut: 17.1.2008, asia C-256/06 sekä 25.10.2007, asia C-464/05.

⁶¹ ECLI:EU:C:2018:940.

lain mukaista arvoa ei ole?⁶² Samoin voidaan kysyä, pitäisikö joskus toiseen valtioon ennen Suomeen muuttamista maksetun lahjaveron perusteella saada metsälahjavähennystä, jos Suomi verottaa yleisesti verovelvolliselta ulkomailla sijaitsevan metsän tulot.⁶³ Ulkomailta saadusta metsätalouden tulosta pitää yleensä myös hyvittää ulkomaista tuloveroa, koska kyse on kiinteistön tuottamasta tulosta, jossa kiinteistön sijaintivaltiolla on verotusoikeus.⁶⁴ Metsälahjavähennyksen kansainväliset ongelmat lienevät melko pieniä, koska käytännön tapauksia on todennäköisesti hyvin vähän.

Yrittäjävähennys myönnettäneen ulkomaisista metsätuloista, kun Suomella on tuloihin verotusoikeus. Vähennys koskee kaikkia yleisesti verovelvollisten omistamia ulkomaisia metsiä koosta tai saantotavasta riippumatta. Ulkomailta saatujen tulojen verotukseen kytkeytyy myös ulkomaisen veron hyvitys. Kansainvälisen kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta annetun lain (18.12.1995/1552) 4 §:n mukaan: *Ulkomaisen veron hyvitys on enintään yhtä suuri osa tulolähteen tai tulolajin tulosta täällä suoritettavasta verosta kuin vieraista valtioista saatujen tulojen yhteismäärä on tulolähteen tai tulolajin tulosta. Näitä suhdelukuja laskettaessa katsotaan tuloiksi määrät, jotka saadaan, kun tuloista vähennetään tulojen hankkimisesta ja säilyttämisestä aiheutuneet menot ja korot.*

Tuloon, myös metsätalouden, pitää hyvityksen laskennassa kohdistaa korot.⁶⁵ Normaalisti metsätalouden yrittäjävähennyksessä korkoja ei kohdisteta metsätalouden tuloon ennen vähennyksen laskemista. Yksittäistapauksissa metsätalouden yrittäjävähennyksen ja hyvityksen

⁶² Sama ongelma koskee PerVL 55 §:n huojennusta maataloissa. Yrityksissä tilanne on helpompi, kun yleensä kaikissa maissa on jonkinlainen kirjanpito, jota voidaan hyödyntää soveltuvin osin.

⁶³ Verotuskäytännössä luovutusvoiton laskennassa hyväksytään hankintamenon muodostuminen toisen valtion lahjaverotuksessa käytetystä arvosta. Verohallinnon ohje: Omaisuuden luovutusvoitot ja -tappiot luonnollisen henkilön tuloverotuksessa. A192/200/2016. Kohta 11.1.

⁶⁴ Helminen, Marjaana: Kansainvälinen verotus. AlmaTalent Pro Fokus -verkkojulkaisu. Jaksio 11: Kohta Kiinteistötulosten verotus. Tarkistettu 21.11.2018.

⁶⁵ Verohallinto: Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2015. s. 63-67.

laskelman sovittaminen yhteen on melko monimutkaista ja tulkinnallista, jos metsätalouteen liittyy paljon korkomenoja. Nähdäkseni yrittäjävähennystä koskevassa hallituksen esityksessä olisi pitänyt esittää laskuesimerkit siitä, miten yrittäjävähennys yhdistetään ulkomaisen veron hyvitykseen ainakin metsätalouden tulojen osalta. Metsänhoito ei vaadi jatkuvaa läsnäoloa, ja metsätaloutta voidaan harjoittaa pitkäänkin muussa kuin asuinvaltiossa.

Kansainvälinen verotus siis monimutkaistaa kansallista sääntelyä huomattavasti. Erityisesti näin on silloin, kun luodaan verotukia, jotka rakennetaan puhtaasti kansallisista lähtökohdista arvioimatta niiden soveltuvuutta kansainvälisesti. Esimerkiksi valitaan laskuperusteeksi kansallinen metsän arvostuslain mukainen arvo käyvän arvon sijaan tai ei huomioida kansainvälisen verotuksen erityistä sääntelyä, kuten korkojen huomiointia veroja hyvitetessä. Kansainvälisellä tasolla monimutkaisuus voi olla tosiasia, johon vain on sopeuduttava. Kansallisesti kuitenkin monimutkaisuus on yleensä tietoinen valinta. Jos kansallisen sääntelyn perusratkaisut olisivat yksinkertaisia, voitaisiin kansainvälisen verotuksen erityissäätöjä paremmin hallita.

5. Onko KHO:n tulkintakäytäntö ennakoitavissa?

Metsävähennyksen, metsälahjavähennyksen ja yrittäjävähennyksen hallinnollinen toteutus perustuu tulkintoihin, joihin vaikuttavat nykyiset ilmoitusrakenteet ja sovellukset. Päällekkäiset verolaskennat voidaan tehdä koneellisesti, jos KHO tulkitsee lainsäädäntöä toivotusti. Kun metsäverotuksen kokonaisuus on epäneutraali, arvaamaton, yksittäistapauksissa kohtuuton ja muodollisin syin sattumanvarainen, KHO voi sivuuttaa hallinnollisesti toimivia tulkintoja. Monimutkaisten laskennallisten poikkeussäännösten luomisessa pitäisi muistaa yhtymässä käytettyjen metsävähennysten kuolinpesän luovutusvoittoon lisäämistä koskevan ratkaisun KHO 2015:47 perustelut: ”...*Vaikka hallinnolliset näkökohdat saattaisivat puoltaa mainitunlaista tulkintaa, verotuksen kohtaantumiseen liittyviä oikeudenmukaisuuseriaatteita*

on pidettävä hallinnollista tarkoituksenmukaisuutta painavampina...”

Niskakankaan kuvaamat prejudikaatio-ideiden ongelmat korostuvat tällaisessa lainsäädännössä.⁶⁶ Eri tilanteiden ja lakien yhteisvaikutuksena muodostuvissa tulkinnallisissa aukkotilanteissa hallinnollinen toimivuus ja oikeudenmukaisuus voivat olla voimakkaassa jännitteessä.⁶⁷ KHO ei välttämättä ole valmis sivuuttamaan oikeudenmukaisuutta yksittäistapauksissa kohtuuttomasti suojatakseen hallinnollisen järjestelmän toimivuutta.⁶⁸ Varsinkaan, jos lainsäätäjät ei pyri säätämään selviä lakeja eikä huolla ja selvänä oikeustiloja. Ilmiön ongelmallisuutta korostaa tietotekniikan rooli. Menettelyt on ohjelmoitava jonkinlaisin tulkinnoin. Jos ne osoittautuvat vääriksi, tietokoneohjelmien päivityskulut ja muut menettelyn muutuskustannukset voivat olla merkittäviä suhteessa kerättävien verojen määrään. Siksikin huolellinen lainvalmistelu olisi tärkeää.

6. Tonttimaan erityisongelmana

Metsällä voi erityisesti vesistöjen tai kaupunkikeskittymien läheisyydessä olla arvoa myös rakennusmaana. Tähän taloudelliseen arvoon liittyy erityispiirteitä eri verolajeissa. Kiinteistöverotuksessa verotetaan rakennusmaata, mutta ei metsää. Arvostuslain 29 §:ssä säädetään rakennusmaan ja metsän rajan määrittelystä. Kun metsään tehdään asemakaavoitus, se siirtyy suoraan kiinteistöverotuksen piiriin. Myös muilla kaavoilla, kuten ranta-asemakaava ja yksityiskohtainen yleiskaava, voi saada raken-

nusoikeutta.⁶⁹ Niiden osalta kiinteistöveroalkaa yhtenäisistä rakennuspaikkakokonaisuuksista, kun ensimmäinen tontti myydään rakentamistarkoituksiin.⁷⁰ Rakentamistarkoituksiin myyntiä on tulkittu suppeasti. Esimerkiksi laajan metsätilan myynti ei synnytä kiinteistöverovelvollisuutta, vaikka hinnassa huomioitaisiin rakennusoikeuden arvo.⁷¹ Nähdäkseni syntyy epäterve ohjausvaikutus, kun yksittäisen tontin myynti siirtää muutkin tontit kiinteistöverotuksen piiriin. Sidos voitaisiin purkaa ankaralla tai lievemällä veromallilla: kiinteistöveroalkaa kaikkista tonteista rakennusoikeuden jo syntyessä tai kustakin tontista myyntihetkellä.

Rakennusmaaksi kelpaavien alueiden arvostaminenkin on vaikeaa. Rakennusmaan arvo varmistuu vaihteittain kaavoituksen edetessä. Kun rakennusoikeus on varma, maa-alueen käypä arvo muodostuu suoraan rakennusmaan arvosta. Rantarakennusoikeuksien arvoon vaikuttavat korostuneesti yksilölliset piirteet, kuten maisemat ja vesistöt, jolloin myymättömien tonttien arvostaminen on usein haastavaa. Myös odotusarvot tulevasta rakennusoikeudesta huomioidaan käyvässä arvossa, mutta kaavoituksen epävarmuus vaikuttaa alentavana varovaisuustekijänä.⁷² Esimerkiksi perintöverotuksessa odotusarvojen riittävän tarkka määrittäminen on verovelvollisellekin tärkeää, koska asianmukaisesti tietyille kiinteistöjen osille vahvistetut perintö- ja lahjaveroarvot muodostavat luovutusvoittoverotuksen hankintamenot. Samoin esimerkiksi yhtenäisten laajojen metsäalueiden vastikkeellisissa luovutuksissa, jotka voivat olla TVL 48 §:n nojalla verovapaita, pitäisi määrittää luovutushetkellä rakennusmaahan tai siihen liittyviin odotuksiin perustuva hinnanosan myöhempiä luovutuksia ajatellen.

Erityisongelmia muodostuu, jos laissa on verotuksen metsän käsitteeseen sidottua sääntelyä. PerVL 55 §:n huojennus koskee metsää ja

⁶⁶ Niskakangas, Heikki: Veropolitiikka. WSOYpro. Helsinki 2011. s. 59-61.

⁶⁷ Metsävähennyksessä ongelmia korostaa lakia säädettäessä tunnistettu järjestelmän ominaisuus, jossa vähennys voi yhtymätilanteissa kohdistua muuhun henkilöön kuin vähennyksen perusteena olleen kauppahinnan maksajaan. Pihljerta 2009. s. 50 ja HE 206/2008 vp. Kohta 2.6. Oikeudenmukaisuusnäkökohdat ovat haastavia, jos arvioitavana on, milloin tietoisesti säädetyt oikeudenmukaisuusongelmat kasvavat liiallisiksi.

⁶⁸ Esimerkiksi Linnakangas katsoo, että juuri tulkintatilanteissa esimerkiksi yhdenvertaisuudelle pitää antaa suurempi merkitys. Linnakangas, Esko: Poikkeavasti verotettavat tulot ja yhdenvertaisuus perustuslaissa. Vero-oikeuden professori Matti Myrskyn muistoseminaari Itä-Suomen yliopisto, Joensuu 24.3.2017. s. 11-12.

⁶⁹ Kaavajärjestelmästä esimerkiksi: Ympäristöministeriö: Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000 -sarja. Opas 13. s. 12-30.

⁷⁰ Lainkohdan taustasta vuoden 1967 verouudistuksen kompromissina: Andersson, Edward: Tulo- ja varallisuusverolaki. Vammalan kirjapaino oy. Vammala 1982. s. 396-399.

⁷¹ Verohallinnon ohje: Kiinteistöverolain soveltamisohje. A11/200/2018. Kohta 3.1.4.

⁷² Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaveroetuksessa. A73/200/2018. Kohdat. 4.9.1-3.

TVL 48 §:n verovapaus koskee metsän luovutusta. Metsävähennysoikeutta muodostuu metsän hankintamenosta, ja käytettyä metsävähennystä lisätään metsän luovutusvoittoihin. Metsälahjavähennystä saa lahjoitetusta metsästä. Siksi rajanveto metsän ja rakennusmaan välillä on tärkeä. Vaihtoehtojen edullisuus riippuu asetelmasta. Esimerkiksi luovutusvoittoverotuksessa metsän luovutus lapselle voi olla verovapaa TVL 48 §:n perusteella, mutta rakennuspaikan luovutukseen ei lisätä käytettyä metsävähennystä.⁷³ Metsänä käsittely on edullista, jos sukulaistuovutusten luovutusvoittoverovapauden muut edellytykset täyttyvät, mutta epäedullista veronalaisessa luovutusvoitossa.

Ratkaisussa KHO 2017:162 kyse on juuri metsän ja rakennusmaan rajasta. Siinä sukupolvenvaihdosluovutuksen kohteena oli maatilakokonaisuus, johon kuului kaksi rakennuspaikkaa ranta-asemakaava-alueelta. Näitä rakennuspaikkoja oli luovutukseen saakka käytetty metsätaloudessa. Muita rakennuspaikkoja oli aiemmin myyty, joten tonttivarasto oli siirtynyt kiinteistöverotuksessa rakennusmaaksi jo ennen tätä luovutusta. Näiden kahden rakennuspaikan osalta kyse ei ollut TVL 48 §:ssä tarkoitettua metsän sukulaistuovutuksesta. Vastaavasti tällainen luovutus ei olisi metsän myynti myöskään metsävähennyksen lisäyksen kannalta. Kyse on rakennusmaan luovutuksesta, vaikka aluetta olisi käytetty metsätaloudessa ja alueen hankintameno olisi muodostanut metsävähennysoikeutta, joka olisi vähennetty. Ratkaisussa ei mainita suoraan sidosta arvostuslain 29 §:n metsän ja rakennusmaan rajanvetoon, vaikka perustelut mukailevat sitä. Tämä luo epävarmuutta tilanteisiin, joissa rakennusoikeus on vahvistettu, mutta kiinteistöverotuksessa kyse on vielä metsästä. Näihin tilanteisiin verovapautta lienee sovellettu.

KHO:n ratkaisu tarvittaisiin luovutuksesta, joka nimenomaisesti muuttaa myytävän kohteen metsämaasta rakennusmaaksi. Kohde on ennen myyntiä ollut myyjällä metsää, ja myynnin jälkeen se on ostajalla rakennusmaata. Mitä se on myyntihetkellä? Verohallinnon metsävähennystä koskeva ohje toteaa, ettei lisäystä tehdä myynteihin rakennusmaana. Ohje ei yksilöi rakennusmaaksi

muuttumisen hetkeä. Johdonmukaisuus puoltaisi käsittelyä metsänä tai rakennuspaikkana samoin perustein sukulaistuovutusten verovapaudessa ja käytetyn metsävähennyksen lisäämisessä. Verovapaussäännösten suppea tulkinta puoltaisi ainakin luovutusvoittoverovapauden estymistä. Metsävähennyksen osalta kiinteistökohtaisuudesta irrotettu metsävähennysjärjestelmä johtaa muutoinkin usein siihen, että käytetty metsävähennys jää lisäämättä luovutusvoittoon. Nykyisessä metsävähennysjärjestelmässä tonttikauppoihin voisi tulla lisättäväksi muista metsistä myytyihin puihin käytettyä vähennystä. Kun kaupan kohde on lisäksi tosiasiallisesti rakennuspaikka eikä metsä, tulisi verolle laukaisevaa myyntiä käsitellä kaikissa suhteissa rakennuspaikan myyntinä.

PerVL 55 §:ssä arvostetaan käypää arvoa alempaan arvoon maatalousmaa, metsä sekä maa- ja metsätalouden rakennusten rakennuspaikat. Kun maa-alue on maatalousmaata tai metsämaata arvostuslain kannalta, se arvostetaan spv-arvoon, vaikka pellolle tai metsälle olisi vahvistettu rakennusoikeutta, joka ei kiinteistöverotuksessa ole muuttunut rakennusmaaksi. Ennen vuoden 2017 muutosta TVL 47 §:ssä tämä johti siihen, että rakennuspaikoille muodostui perintö- ja lahjaverotuksessa tonttien käypää arvoa vastaava hankintameno. Vero maksettiin pellon tai metsän spv-arvosta, johon rakennusoikeus ei vaikuttanut lainkaan. Silloin isollekin tonttivarastolle saattoi muodostua korkea hankintameno ilman perintö- tai lahjaverokustannusta. Ilmiö katosi vuoden 2017 alusta. Nykyisin huojennuksessa maa- tai metsätalousmaana pidettävät alueet, joilla on rakennusoikeutta, saavat hankintamenoiksi vain pellon tai metsän spv-arvon. Rakennuspaikkojen myyntien luovutusvoittoverotuksessa tämä käytännössä johtaa hankintameno-olettaman käyttöön. Silloin luovutusvoittovero yleensä on paljon suurempi kuin olisi ollut käyvän arvon mukainen lahjavero. Siksi vaadittaessa huojennusta maatalon luovutukseen kannattaa usein rajata huojennusvaatimuksen ulkopuolelle verotuksessa peltomaata ja metsänä käsiteltävät maa-alueet, joille on rakennusoikeutta. Silloin niistä maksetaan normaali perintö- tai lahjavero ja rakennuspaikat saavat käyvän arvon mukaisen

⁷³ Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A60/200/2017. Kohta 7.2.

hankintamenon luovutusvoittoverotukseen.⁷⁴

Metsiin liittyvät rakennusoikeudet ja niitä koskevat odotukset kuvaavat metsäverotuksen haasteellisuutta. Ilmiö on melko yksikertainen: kaavoitus nostaa maan arvoa, joka realisoituu tuloksi tontin myynnissä. Jossain vaiheessa alue lisäksi kiinteistöverotuksessa muuttuu metsästä rakennuspaikaksi. Nykyisellään sekä kiinteistöverotuksen taso että rakennuspaikan luovutuksen veroseuraamukset riippuvat olennaisesti sattumasta ja verosuunnitteluosaamisesta.

7. Perustuslaki metsäverotuksen kokonaisuudessa

7.1. Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuudesta poikkeavat verotustavat lähtökohtaisesti vaativat, että

- a) poikkeuksella on hyväksyttävä tavoite (syy),
- b) poikkeus edistää tavoitteen toteutumista (osuvuus) ja
- c) poikkeuksen määrä on järkevä suhteessa tavoitteeseen (suhteellisuus).

Kun metsälahjavähennys ylitti perustuslakivaliokunnan tarkastelun rimaa hipoen, olisi perustuslakia kunnioittavaa käydä läpi koko järjestelmä. Verotukien käsittelyä perustuslakivaliokunnassa ei pitäisi estää esimerkiksi perumalla hallituksen esityksiä.⁷⁵

Verotukia, kuten metsälahjavähennys, voidaan säätää käymällä läpi perustuslakivaliokunnan käsittely, kun verotuet määritellään riittävän tarkasti ja niiden osuvuus ja suhteellisuus selvitetään asianmukaisesti.⁷⁶ Melko laaja konsensus vallinnee siitä, että maanvil-

jelyn verotuet voivat olla merkittävämpiä kuin metsätalouden tuet.⁷⁷ Aidoille maanviljelijöille maatalousvarojen nykymuotoinen lahjaverotuksen huojennustaso lienee hyväksyttävä. Huojennusta kannattaa vaatia vain aidossa jatkamisessa, koska luovutusvoittoverotuksessa spv-arvon käyttäminen hankintamenona johtaa paljon normaalia lahjaveroa suurempaan luovutusvoittoveroon. Maatalouden osalta on huomioitava, että sitä tuetaan myös merkittäväillä suorilla julkisilla tuilla. Suorat tuet ja verotuet tulisi arvioida kokonaisuutena. Olennaista olisi ainakin, etteivät verotuet johda merkittäviin tarpeettomiin hallintokustannuksiin. Sellaisia voi syntyä, jos on lukuisia päällekkäisiä ja lomittaisia tukimuotoja, joissa on monimutkaisia ehtoja ja laskutapoja ja joiden määrään oleellisesti vaikuttavat valinnat useiden vaihtoehtoisten sukupolvenvaihdon toteutustapojen välillä.

Metsien osalta on vaikea perustella eroja isojen metsätilojen lahjaverotuksessa riippuen sen ohella saatavasta vähäisestä pellostasta. Parasta olisi tukea metsien sukupolvenvaihdoksia samoin riippumatta siitä, onko jatkaja myös maanviljelijä. Tuen pitäisi olla yksinkertainen ja mahdollisimman vähän herkkä keinotekoiselle monistamiselle. Tällainen etu voi olla merkittävä. Vertailuna voidaan huomioda, että lahjana saatua rakennusta vuokraava henkilö saa tehdä poistoja rakennuksen lahjaverotusarvosta.⁷⁸ Vastaavasti esimerkiksi ratkaisun KHO 2017:195 mukaisesti kapitalisaatiosopimuksen perintöverotusarvo rinnastetaan sopimukseen sijoitettuun pääomaan, jonka saa nostaa sopimuksesta ilman pääomatuloeroa. Olisi metsänomistajille epäreilua, jos metsälahjassa puuston käyvästä arvosta maksettaisiin normaali lahjavero ja sen jälkeen koko myydystä puustosta pääomatuloero, mutta tuloverotuksessa ei lainkaan otettaisi huomioon maksettua lahjaveroa, jos koko metsäkiinteistöä ei myydä. Perustuslaki esimerkiksi mahdollistaneen, että metsän lahjaverotusarvosta muodostuisi metsävähennysoikeutta samoin kuin kaupasta,

⁷⁴ Maatilan sukupolvenvaihdoshuojennusvaatimuksen ulkopuolelle voi rajata maatilan osia. Verohallinnon ohje: Maatilan sukupolvenvaihdos verotuksessa. A262/200/2017. Kohta 2.5.5.

⁷⁵ Myös Urpilainen ja Nykänen näkevät tarpeen käsitellä PerVL 55 §:n huojennus perustuslakivaliokunnassa tilanteen selventämiseksi. Urpilainen, Matti: Eläketulon lisävero ja metsälahjavähennys perustuslakikysymyksinä. Verotus 2/2017. s. 179 ja Nykänen, Pekka: Perustuslain yhdenvertaisuuden vaatimus ja välitön verotus. Oikeus 2/2017. s. 240-242.

⁷⁶ Verotuista yleisemmin: Rauhanen, Timo: Verotuet valtion politiikkavälineenä ja ohjauskeinona. VATT 71/2017.

⁷⁷ Esimerkiksi Ojanen, Tuomas: Lausunto eduskunnan perustuslakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle metsälahjavähennystä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 158/2016vp). 11.11.2016. s. 2.

⁷⁸ Verohallinnon ohje: Vuokratulojen verotus. A250/200/2017. Kohta 3.9.4.

kunhan metsävähennysjärjestelmä kokonaisuutena huollettaisiin. Näin muodostuisi varsin merkittävä etu, joka olisi reilu ja johdonmukainen suhteessa esimerkiksi vuokraustoimintaan ja kapitalisaatiosopimuksiin. Tuki kohdistuisi oikeasti metsätaloutta jatkaviin, sillä sen hyödyntäminen vaatisi puun myymistä. Tällainen veromalli myös tukisi metsäteollisuudelle tärkeää puun tarjontaa. Metsävähennystä muodostavalle lahjalle pitäisi kuitenkin asettaa kynnyksarvo tai muu ehto, jolla poistettaisiin kannusteet pilkkoa lahjoja. Muutoin järjestelmä voisi johtaa suureen määrään pieniä ja hallinnollisesti raskaita lahjoja veroasteikon progression välttämiseksi.

Luovutusvoittojen täysi verovapaus on niin suuri tuki, että yhdenvertaisuuden kannalta sen hyväksyttävyyden on kyseenalainen. Ongelmallisuutta metsän osalta korostaa kaupasta muodostuva metsävähennysoikeus. Pelloista ja yrityksistä verovapaa kauppahinta vähennetään vain jatkoluovutuksissa. Jos verovapaan luovutusvoiton ja metsävähennyksen yhdistelmä merkittävästi estää metsän myymistä ammattimaisille metsätaloudenharjoittajille, onko verotuen tavoite edes hyväksyttävä, saati oikeasuhtainen?⁷⁹

7.2. Lakisidonnaisuus

Perustuslaki vaatii myös verotuksen perusteiden riittävän tarkkaa määrittelyä suoraan laissa.⁸⁰ Silloin verolain soveltaminen pysyy

sidottuna harkintana.⁸¹ Metsien omistajanvaihdoksissa on tältä kannalta kolme keskeistä haastetta. Ensinnäkin luovutuksia ja niitä seuraavia jatkoluovutuksia on monenlaisia. Niiden riittävä huomioiminen vaatii huolellista vaihtoehtoiset tapahtumat kattavaa lainvalmistelua.⁸² Muutoin erilaisten sääntöjen ja tilanteiden yhdistelmistä muodostuu yllättäviä lopputuloksia.

Toiseksi osa poikkeussäännöksistä on ainakin osin laskennallisia erityissääntöjä. Kaavamaisen sääntelyn aukkotilanteita on laintulkintaopeilla vaikea ratkaista.⁸³ Reaaliset argumentit ovat helposti ristiriitaisia. Perustuslaki- tai verovelvollismyönteinen laintulkinta voi ratkaista yksittäisen tulkintakysymyksen.⁸⁴ Yhdessä tapauksessa järkevä ratkaisu voi olla toisessa yhteydessä epäoikeudenmukainen. Tarvetta olisi juuri yleistettävälle säännölle.⁸⁵

Kolmanneksi eduskunnassa käsitellään yleensä yksittäistä erityissääntöä. Sääntelyn tarkkarajaisuusongelma muodostuu useiden lakien tai tilanteiden yhteisvaikutuksesta, jolloin on vaikeaa tunnistaa uuden sääntelyn tuomaa lisävaikeutta. Ongelmia on myös vaikea korjata yksittäistä sääntöä koskevaa lakiesitystä muuttamalla. Ongelmia kasvattavat lainvalmistelun kiireiset aikataulut.

Metsäverotus on tavallisten ihmisten toiminnan verotusta. Sen hallitsemisen ei pitäisi vaatia syvää vero-oikeuden tuntemusta. Verovelvollisten pitäisi osata itse ymmärtää järjestelmä ja antaa veroilmoitukset oikein. Lisäksi heidän pitäisi ymmärtää käyttäytymiskannusteensa,

⁷⁹ Kansantaloustieteessä ei yritystenkään osalta pidetä yksiselitteisenä, että juuri sukulaiset ovat parhaita jatkajia. Ropponen, Olli: Perintö- ja lahjavero: kirjallisuuskatsaus. VATT Muistiot 45/2015. Jakso 4.1. Luovutusvoiton verovapaus esimerkiksi osakeyhtiössä ei kuitenkaan vaikuta yhtiön yhteisöverotukseen tai osinkoverotukseen. Yrityksissä myös lienee metsiä enemmän yksilöllisiä ominaispiirteitä, joissa esimerkiksi hiljaisen tiedon siirtäminen ja omistajanvaihdoksen vaihteellisuus voisivat tuoda merkittävää lisäarvoa.

⁸⁰ Ajoittain yhdenvertaisuus ja tarkkarajaisuus asettuvat yhdessä tarkasteltavaksi. Ojanen, Tuomas: Lausunto metsätalouden sukupolvenvaihdoksen veronhuojennuksista perustuslain näkökulmasta 19.2.2011. Maa- ja metsätalousministeriön työryhmäraportin taustamuistioista: Metsätalouden ja rakenteen kehittäminen – Työryhmän taustaselvitykset. Helsinki 2011.

⁸¹ Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi (HE 1/1998vp). 81 §:n yksityiskohtaiset perustelut.

⁸² Käytännössä kaikkien ongelmien huomioon ottaminen ei yleensä ole mahdollista, ja tämä korostaa usein oikeuskäytännön roolia oikeustilanteiden muodostumisessa. Ilmiöstä esimerkiksi: Linnakangas, Esko: Hallintotuomioistuinten veropäätösten julkaisemisesta ja varsinkin julkaisemattomuudesta. Verotus 3/2010. s. 245 ja Määttä, Kalle: Verolakiin tulkinta. Edita 2014. s. 143.

⁸³ Niskakangas 2011. s. 61

⁸⁴ Pääsääntöisesti jännitteitä pitäisi purkaa juuri perustuslainmyönteisellä laintulkinnalla. Tikka, Kari: Verolakiin perustuslainmukaisuuden tutkimisesta tuomioistuimissa. Lakimies 6–7/1999 s. 983.

⁸⁵ Esimerkiksi metsävähennysjärjestelmän kiinteistökohtaisuutta koskevassa lakiesityksessä ei ollut lainsäätämisyjärjestyksen arviointia, jossa olisi arvioitu sääntelyn tarkkarajaisuutta. HE 206/2008vp.

jotta he osaisivat käyttäytyä toivotusti.⁸⁶

Nyt erityissääntöjen sisältö ei suoraan ilme-
ne laista esimerkiksi metsävähennysjärjestel-
mässä. Erityisen vaikeaa laista on suoraan lukea
erityissääntöjen päällekkäisen soveltamisen
yhteisvaikutuksia. Elämän monimuotoisuudesta
kumpuavat tilanteet, kuten kuolemat, avioerot,
ulkomaillemuutot, yhteisomistusriidat ja insol-
venssiongelmat, otetaan huomioon vain osassa
erityissäännöistä. Mahdolliset huomiointitavat
vaihtelevat.⁸⁷ Siksi yksittäinen verovelvollinen
voi pudota kohtuuttomaan veroansa ja toinen
melko samanlaisessa tilanteessa oleva voi saada
perusteettomia veroetuja.⁸⁸

Perustuslakivaliokunnassa pitäisi arvioida
useita kysymyksiä:

- 1) Tuleeko jossain vastaan raja, kuinka paljon
pieniä ja melko sattumanvaraisia sääntöjä
metsäverojärjestelmään voidaan laittaa?⁸⁹
Varsinkin, kun säännöt käsitellään erillisinä
esityksinä arvioimatta kokonaisuutta, joka
niiden yhteisvaikutuksena syntyy.

⁸⁶ Lainsäätäjä myös kannustaa metsänomistajia moniin asi-
oihin, kuten yhtäältä puuntarjonnan lisäämiseen ja toisaalta
esimerkiksi luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseen.
Myös luonnonsuojelussa voidaan käyttää taloudellisia
kannusteita, kuten verotusta: Similä, Jukka – Kokko, Kai:
Oikeudellinen sääntely ja metsäluonnon monimuotoisuus.
Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2009. Jakso 4.
⁸⁷ Esimerkiksi Verohallinnon ohjeissa (suhteessa reaali-
maailmaan hyvin pelkistetyt) esimerkit metsävähennyksen
käyttäytymisestä kuolintilanteissa, osituksissa ja perinnön-
jaissa ovat melko vaikeita. Verohallinnon ohje: Sukupol-
venvaihdos perintötilanteissa. A57/200/2017. Esimerkit:
35, 47 ja 49-51.

⁸⁸ Monimutkaisten erityissääntöjen yhdistelmät aiheutta-
vat lukitustilanteita. Esimerkiksi metsälähjavähennys voi
tosiasiallisesti estää metsien yhtiöittämistä. Tuloverolain
24 §:n toimintamuodon muutos, jonka perusteella jatkossa
saa varainsiirtoverovapauden, edellyttää koko metsäta-
louden siirtoa yhtiöön. Hallituksen esitys eduskunnalle
laiksi varainsiirtoverolain muuttamisesta (HE 109/2017vp).
Yhtiöittäminen koskee isoja metsätiloja, joihin metsälähja-
vähennys kohdistuu. Yhtiöön siirtäminen johtaa käytetyn
metsälähjavähennyksen tuloutukseen korotettuna. HE
158/2016 vp. Yksityiskohtaiset perustelut. Kohta. 1.1. Käy-
tännössä metsien yhtiöittäminen kuitenkin todennäköisesti
on aika vähäistä niin pitkään kuin metsävähennys ei ole
osakeyhtiöiden käytettävissä.

⁸⁹ Perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännössä selvänä
pääsääntönä voidaan pitää vaadetta säätää soveltamisala
selvästi. Esim. PeVL 44/2005vp, PeVL 36/2005vp ja Ojanen
2011. s. 53.

- 2) Millainen huolellisuusvelvoite lainsäätäjällä
on selvittää suunnitellun lain vaikutukset?
- 3) Vaikuttaako päällekkäisten ja lomittaisten
poikkeussääntöjen säätämisedellytyksiin,
kykenevätkö sääntelyn kohteeksi joutuvat
verovelvolliset ymmärtämään järjestelmän?
Uskottavat positiiviset käyttäytymisvaiku-
tukset ja niiden oikeasuhtaisuus lienevät
sidoksissa sääntelyn selkeyteen ja ymmärret-
tävyYTEEN. Jos sääntelyjen yhdistelmät ovat
niin monimutkaiset, ettei niiden yhteisvai-
kutusta hahmoteta edes lainvalmistelussa,
ovatko säännöt järkeviä ja saadaanko niillä
positiivisia vaikutuksia?

Avoim lainvalmistelu suojaa demokratiaa ja
oikeusvaltiota. Hallituksen esityksistä pitäisi
rehellisesti ilmetä säädettäväksi tarkoitettu
oikeustilakokonaisuus. Silloin oppositio voisi
esittää järkipärisiä vaihtoehtoja.⁹⁰ On epäre-
hellistä, jos lakiesitysten mahdollisesti kyseen-
alaisia yhteisvaikutuksia ei avoimesti kerrota
lakiesityksissä, vaan ne kätetään moneen eri
osaan. Esimerkiksi syksyllä 2016 oppositiosta
olisi voitu esittää myös järjestelmän yksinker-
taistamista ja saada väitteille kaikupohjaa, jos
suunnitelmien monimutkaisuus olisi avoimesti
kuvattu.⁹¹ Nyt keskustelu oli ainakin metsäläh-
javähennyksen osalta suhteetonta kritiikkiä
kaverikapitalismista, kun veroetu on maltillinen
ja kohtaantumiseltaan asianmukainen.

8. Yhteenvedo ja tulevaisuus

Kun tuloverolaki säädettiin, pääomatulovero-
prosentti oli 25 %. Nykyisin se on 30.000 euroon
asti 30 % ja sen jälkeen 34 %. Muutoksen syyt
liittyvät muihin tulonhankkimistoimintoihin,
esimerkiksi tulonmuuntoon palkkatulon ja
yritystulon välillä sekä osakeyhtiöiden ja

⁹⁰ Vaikutusarviointista on tehty ohjeet, joissa korostetaan
oikean tiedon merkitystä poliittisen päätöksenteon perusteena:
Säädösehdotusten vaikutusten arviointi. OM 6/2007. s. 7.

⁹¹ Myös Valtiontalouden tarkastusviraston mukaan vero-
järjestelmän selkeyteen, tehokkuuteen ja automaattisen
täytäntöönpanon edellytyksiin tulisi kiinnittää huomiota
veromuutoksia tehtäessä. Valtiontalouden tarkastusviraston
laillisuustarkastuskertomus 18/2018: Verolainsäädännön
selkeys - Tuloverolain muutokset 2006-2017.

finanssimarkkinasijoitusten verotukseen.⁹² Kokonaisuutena prosentit ovat korkeita, varsinkin verotettaessa osittain inflaatiotuloa, josta metsätuloissa pitkällä aikavälillä on kyse. Myös perintö- ja lahjaverotuksen veroprosentit on nostettu melko korkeiksi. Korkea veroprosentti luo tarpeita lieventäville poikkeuksille.

Metsätalous on Suomessa tärkeä elinkeino. Metsät pitää hoitaa hyvin, että puunjalostusteollisuus saa vakaan raaka-ainevirran. Merkittäviä tuloja tuottavaa toimintaa täytyy myös verottaa julkisten menojen rahoittamiseksi. Metsän omistajanvaihdoksien verotuksen kokonaisuuden ei silti pitäisi olla niin monimutkainen, verosuunnitteluherkkä, hallinnollisesti raskas ja yhdenvertaisuusnäkökohdista kyseenalainen kuin se nyt on. Metsänomistajilta voitaisiin kerätä sama verokertymä sekä yhdenvertaisemmin että tuottavampaan metsätalouteen kannustavammin.⁹³

⁹² Pääomatuloverotukseen vaikuttavista näkökohdista esimerkiksi: Viherkenttä, Timo: Hyödyllistä analyysia osakeyhtiöiden ja osinkojen verotuksesta. Kansantaloudellinen aikakauskirja. 1/2017. Kari, Seppo – Ropponen, Olli: Yritysverotuksen vaikutus rahoitus- ja investointikannusteisiin. VATT muistio 53/2016. Matikka, Tuomas – Harju, Jarkko – Kosonen, Tuomas: Tuloverotuksen vaikutus työn tarjontaan. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 5/2016 ja Niskakangas, Heikki: Vuosisadan verouudistuksesta neljännesvuosisata. Verotus 5/2017.

⁹³ Tarpeen voisi olla esimerkiksi koko metsäverojärjestelmästä tehtävä sääntelytaakka-analyysi: Määttä, Kalle – Tala, Jyrki: Mitä sääntely maksaa – sääntelytaakan ja lainsäädännön kustannusten tarkastelua. Edilex 10.3.2015.

Nykyisten verotuksen rakenteiden korjaamisen tuomia lisäverotuottoja ei välttämättä ohjattaisi muun metsäverotuksen keventämiseen. Tämä voi kannustaa etujärjestöjä puolustamaan nykyjärjestelmää. Yhteiskunnan kannalta on masentavaa, jos järjestelmä ohjaa takertumaan epäterveisiin etuihin, koska hyvää ja rakentavaa edunvalvontatoimintaa ei palkita. Voitaisiinko pelkoja torjua esimerkiksi laajapohjaisella komiteatyöllä? Toimeksiantona voisi olla, että ilman riittävää konsensusta ei julkaista raporttia lainkaan. Näin osallistuminen ei olisi kohtuuton edunvalvontariski eikä uudistustyöryhmän alla olisi valmista kuopanrakennusosastoa.⁹⁴

Muutoin monimutkaisuuden suossa tarpoaminen jatkuu. Olaus Petrin tuomarinohjeiden mukaan ”Mikä ei ole oikeus eikä kohtuus, ei voi olla lakikaan.” Periaate ei koske nykyistä metsäverotusta. Mikä ei ole oikeus eikä kohtuus, on luultavasti metsäverolaki. Luonnonlaki asiantila kuitenkin ei ole.

⁹⁴ Komiteoiden käytön lisäämistä onkin esitetty. Valtiovainministeriön julkaisu: Yhtenäinen valtioneuvosto syntyy yhteistyöllä ja yhtenäisillä toimintatavoilla. 15/2017. Kohta. 2.6.2. Metsäverotuksessa komiteatyötä puoltaisi sääntelyn vahva yhteys sektorikohtaisiin edunvalvontajärjestöihin. Komiteatyökään ei aina ole ongelmatonta. Pilhjertan kuvaamalla tavalla taannoin jopa kuuden hengen metsäverotuskomitean työn tulokseen on liittynyt viisi täydentävää tai eriväätä mielipidettä. Pilhjerta 2009. s. 44.

Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys

Artikkelin julkaisemisen jälkeen ei ole tapahtunut merkittävää kehitystä.

Kalle Isotalo
OTK, Pohjois-Savon verotoimisto

IV

YKSITYISTILI HENKILÖYHTIÖN LUOVUTTAMISEN VEROTUKSESSA

EDILEX

Edilex 2014/1

Referee-artikkeli, versio 2.0
Julkaistu 4.11.2019
Alkuperäinen julkaistu 17.1.2014
www.edilex.fi/artikkelit/11951

Sisällys

1	Johdanto	2
2	Yksityistilit ja henkilöyhtiön arvostaminen	2
2.1	Yhtiön käypä arvo	2
2.2	Arvostuslain mukainen arvo ja yksityistilit	4
2.3	Yhtiön arvon muokkaaminen yksityistilin muutoksilla	4
2.4	Yhtiön arvon jakaminen yhtiöosuuksiin	5
2.5	Yksityistilin vaikutus yhtiöosuuksien käypään arvoon	6
2.6	Yksityistilin käyttäminen sukupolvenvaihdon apuvälineenä	8
3	Yhtiöosuuden luovuttaminen kaupalla	9
3.1	Luovutusvoiton laskeminen	9
3.2	Ylisuuret yksityisotot	13
3.3	Negatiivinen yksityistili peräkkäisissä luovutuksissa	15
4	Yhtiöosuuden luovuttaminen lahjana	15
4.1	Sukupolvenvaihdoshuojennus ongelmakenttänä	15
4.2	Yrityksen osa	15
4.3	Huojennuksen laskenta	17
4.4	Yksityistilien epätasapainoon puuttuminen erityistilanteissa	19
4.5	Hankintameno jatkoluovutuksessa	19
5	Yhtiöosuuden luovuttaminen osittain vastikkeellisesti	20
5.1	Lahjanluonteinen kauppa	20
5.2	Jatkaja yhtiökumppaniksi	21
6	Yhtiöosuuden luovuttaminen osituksessa	23
7	Yhtiöosuuden luovuttaminen perintönä	24
7.1	Perintöverotus	24
7.2	Luovutusvoitto	25
7.3	Yksityistilin negatiivisuus ja yhtiömiehen kuolema	27
8	PerVL 55 §:n huojennuksen menettäminen	28
9	Yhteenveto	29

1 Johdanto

Henkilöyhtiöt¹ ovat verotuksen näkökulmasta mielenkiintoinen erityisryhmä. Niillä on siviilioikeudessa perusluonne itsenäisinä oikeushenkilöinä, joiden velvoitteista vastuunalaiset yhtiömiehet kuitenkin omaisuudellaan vastaavat. Henkilöyhtiöiden voitto verotetaan silti osakkailla. Juokseva tuloverotus on joustavaa. Kun yhtiömiehet vastaavat henkilöyhtiön veloista suhteessa kolmanteen ja tulot verotetaan suoraan yhtiömiehillä niiden syntyessä (eikä osakeyhtiöiden tapaan ole varojenjaon verotusta), ei yleensä ole tarvetta seurata, millaisia yksityisottoja yhtiöissä tehdään.

Yhtiöosuuksien luovutustilanteissa yksityistilien saldoilla sen sijaan on merkitystä. Henkilöyhtiöiden yksityistilien saldoilla on olennaista merkitystä luovutuksia koskevan verotuksen toimittamisessa. Tämän artikkelin tarkoituksena on tarkastella, miten yksityistilien saldot vaikuttavat yhtiöosuuden omistajanvaihdosten verotukseen. Kokonaisuutta arvioitaessa on otettava huomioon perintö- ja lahjaverolain (PerVL), tuloverolain (TVL), elinkeinotulon verottamisesta annetun lain (EVL) ja varojen arvostamisesta verotuksessa annetun lain (arvostuslaki) sisältö sekä pohjalla vaikuttava siviilioikeus.

Aihe on sinällään oikeuskäytännössä ja -kirjallisuudessa varsin vähän käsitelty, vaikka lain-säädäntö on ollut voimassa jo pitkään ja käytännön luovutuksiakin on tehty paljon. Kirjoituksen kannat esitetään yksityishenkilönä, eivätkä ne välttämättä vastaa Verohallinnon käsitystä.

2 Yksityistilit ja henkilöyhtiön arvostaminen

2.1 Yhtiön käypä arvo

Henkilöyhtiön omistusten luovutukset tapahtuvat usein saman intressipiirin välillä. Verotuksen toimittamisessa merkitystä on sillä, tapahtuuko luovutus käyvistä arvosta vai alihintaan tai lahjana. Näissä tilanteissa käyvän arvon määrittäminen on tärkeää.

Kun selvittävänä on henkilöyhtiöiden arvo, käytetään luotettavinta käytettävissä olevaa arvostusmenetelmää.² Kyseeseen voivat teoriassa tulla yksityisen sektorin usein käyttämät yrityksen useisiin tunnuslukuihin ja verokkiyrityksiin perustuvat arvostusmenetelmät tai kohteesta tehdyt vertailukaupat.

Massaluontoisessa verotuksessa ei ainakaan pk-yritysten osalta voida soveltaa tällaisia menetelmiä.³ Verohallinto onkin julkaissut arvostusohjeen⁴, jonka ensisijaisena tavoitteena on,

¹ Avoimet yhtiöt ja kommandiittiyhtiöt.

² Sama periaate koskee kaikkea verotuksessa tehtävää arvostamista verolajista riippumatta, kun selvittävänä on käypä arvo.

³ Immonen, Raimo – Lindgren, Juha. Onnistunut sukupolvenvaihdos. Talentum. Helsinki 201, s 130–133.

⁴ Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A132/200/2012. Yritysvaivallisuuden arvostamista koskee ohjeen kohta 5. Ohjeen taustasta. Puronen Pertti. Perintö- ja lahjaverotus. Talentum. Helsinki 2011. 2011, s. 167–169.

että käytännöt ja menettelyt omaisuuden käyvän arvon määrittämisessä ovat valtakunnallisesti yhtenäisiä. Ohjeessa kerrotaan arvostamistavoista silloin, kun luotettavampia arvostuskeinoja ei ole käytettävissä. Yritysvaarallisuuden arvostamisessa ohjeen perusajatus on, että yhtiön arvo määritetään yhtiön varallisuuden ja toteutuneiden voittojen kautta. Käytännössä yhtiön substanssin, eli varojen ja velkojen, nettoarvoon lisätään yhtiön kolmen vuoden voittojen keskiarvo tietyillä oikaisuerillä korjattuna ja pääomitettuna 15 % korkokannalla. Yhtiön arvo saadaan jakamalla näiden arvojen summa kahdella. Käytännössä arvo perustuu puolittain yhtiön varallisuuteen ja puolittain tuotto-odotuksiin. Yhtiön vähimmäisarvona pidetään joka tapauksessa varallisuuteen perustuvaa substanssiarvoa.

Substanssiarvon laskennassa lähdetään pääsääntöisesti yhtiön omaisuuden ja velkojen tasearvoista. Tasearvoja oikaistaan omaisuuseristä, joista voidaan saada luotettavampi arvo. Tyypillisesti tällaista omaisuutta ovat kiinteistöt, osakehuoneistot, omistukset toisissa yrityksissä tai julkisesti noteeratut varat. Näin oikaistut varat muodostavat yrityksen substanssiarvon. Tuottoarvon määrittämisen perusajatus taas on kolmen edellisen tilikauden keskiarvovoittojen päämittaminen 15 % korkokannalla. Käytännössä siis vanhojen vuosien tuotoista tehdään oletta myös tulevien vuosien tuottojen muodostumisesta.

Arvostamisessa voidaan painottaa joko tuotto- tai substanssiarvoa, jos siihen on erityistä syytä. Valtaosassa tavanomaisista henkilöyhtiöistä tosiasiallinen arvostaminen pohjautuu mekaanisesti edellä mainittuihin periaatteisiin. Perustilanne substanssiarvon painottamiselle tai tuottoarvon huomiotta jättämiselle on henkilöyhtiö, jonka tuotto perustuu omaisuudesta luopuvan yhtiömiehen työpanokseen.

Samat arvostusperiaatteet koskevat paitsi henkilöyhtiöitä myös muita yritysmuotoja. Vaikka periaate on sama, eri yhtiömuotoihin liittyy erityiskysymyksiä, koska yhtiöön kuuluvan varallisuuden määrittely ja varojen siirtämismahdollisuudet yhtiöön ja sieltä pois vaihtelevat oleellisesti eri yritysmuotojen välillä. Toiminimellä harjoitetun toiminnan verotuksessa on aina kyse suoraan omistajiensa varallisuudesta ja tuloista. Ei ole olemassa siviilioikeudellista oikeushenkilöä, joka omistaisi jotain. Lisäksi toiminimissä harvoin on yrittäjäpuolisoita laajempaa omistajapohjaa, jolloin vieraita osapuolia on harvemmin vaikuttamassa yrityksen toimintaan. Osakeyhtiössä taas yhtiön omaisuus on selkeästi erotettu sen omistajien varallisuudesta. Yhtiön varojen siirtäminen osakkaalle vaatii käytännössä päätöstä varojenjaosta esimerkiksi osingonjaon kautta. Varojenjako myös pääsääntöisesti aiheuttaa veroseuraamuksia.⁵

Myös henkilöyhtiössä yhtiön varat ovat erillään osakkaiden varoista. Varojen liikkuminen on kuitenkin huomattavasti joustavampaa kuin osakeyhtiöissä. Henkilöyhtiössä yhtiön voitot ohjautuvat yhtiösopimusten mukaisesti yhtiömiesten yksityistilien varoiksi ja ne verotetaan suoraan osakkailla. Yhtiömiehillä on mahdollisuus nostaa yhtiöstä varoja, jolloin yksityistilille ainoastaan kirjataan nosto. Vastaavasti yhtiön rahatarpeisiin voidaan vastata sijoittamalla yhtiöön lisää varoja tai jättämällä voittovarot yhtiöön. Erityisesti likvidien rahavarojen liikkuminen yhtiömiehen ja yhtiön välillä on joustavaa, kun varojen siirto ei aiheuta veroseuraamuksia. Likvidien rahavarojen puute voi käytännössä estää joustavat yksityisotot myös silloin, kun yksityistilille on kertynyt merkittävästi varoja. Jos varat ovat kiinni omai-

⁵ Seuraamukset toki vaihtelevat varojenjaon tavasta riippuen esimerkiksi osingonjaossa, pääomanpalautuksissa tai omien osakkeiden hankinnassa.

suudessa, voi omaisuuden myyminen tai siirtäminen yhtiöstä yhtiömiehelle synnyttää vero-seuraamuksia.⁶

Kun yhtiön arvostaminen perustuu pääsääntöisesti tuotto- ja substanssiarvon kautta tapahtuvaan arvonmääritykseen, vaikuttaa yhtiön arvoon olennaisesti, kuinka paljon nostoja osakkaat ovat yhtiöstä tehneet. Niin pitkään kuin yhtiön tuottoarvo on substanssiarvoa pienempi, jokainen yhtiöön jätetty euro suoraan nostaa yhtiön käypää arvoa ja yhtiöstä nostettu vastaavasti alentaa. Jos taas tuottoarvo on substanssiarvoa korkeampi, nostaa jokainen nostamatta jätetty euro yhtiön arvoa 50 senttiä.

2.2 Arvostuslain mukainen arvo ja yksityistilit

Arvostuslaissa säädetään perusteista, joilla omaisuutta arvostetaan tietyissä verotustilanteissa, esimerkiksi tuloverotuksen pääomatulo-osuuden ja lahjaverotuksen sukupolvenvaihdoshuojennuksen laskennassa. Arvostuslain taustalla on sittemmin kumottu laki varallisuuden verottamisesta. Varallisuusverotuksen päättymisen⁷ jälkeen arvostamisperiaatteista säädettiin erikseen. Juoksevassa tuloverotuksessa nämä arvostusperiaatteet määrittävän yhtiön nettovarallisuuden, jota käytetään verotettavan tulon pääomaosuuden laskemisessa. PerVL 55 §:n mukaisessa sukupolvenvaihdoksessa huojennettava omaisuus arvostetaan käyvän arvon sijaan 40 %:iin arvostuslain mukaisesta arvosta.

Myös arvostuslain arvo pohjautuu oikaistuun taseeseen. Oikaistuna arvona käytetään käypien arvojen sijaan tase-erien arvostuslain mukaisia arvoja. Tavanomaisissa henkilöyhtiöissä tämä tarkoittaa, että esimerkiksi kiinteistöjen, osakehuoneistojen ja julkisesti noteerattujen arvopaperien käypä arvo poikkeaa olennaisesti arvostuslain mukaisesta arvosta. Kun tuottoarvokaan ei vaikuta arvostuslain mukaiseen arvoon, arvostuslain mukainen arvo muodostuu usein huomattavasti käypää arvoa pienemmäksi.

Yksityistileissä tapahtuneet muutokset vaikuttavat henkilöyhtiön arvostuslain mukaiseen arvoon täysimääräisesti. Jokainen euron muutos yksityistilillä oikaisee myös arvostuslain mukaista arvoa eurolla. Siksi yksityistilin saldolla on tärkeä merkitys vastuunalaisen yhtiömiehen yhtiöosuuden luovutuksen verotuksessa. Erityisesti tämä ilmenee sukupolvenvaihdosluovutuksissa.

2.3 Yhtiön arvon muokkaaminen yksityistilin muutoksilla

Yksityisottojen ja -sijoitusten avulla osakas voi vaikuttaa yhtiöosuuden arvon laskentaan sukupolvenvaihdostilanteessa. Vaikutus näkyy luovuttajalle tärkeässä yhtiöosuuden hankintamenossa. Vaikutus ilmenee myös välillisesti yhtiön taseella olevan varallisuuden muuttuessa, jolloin yhtiön ja siis myös yhtiöosuuden käypä arvo ja arvostuslain mukainen arvo muuttuvat. Yksityistilin muutos ja yhtiön varallisuuden arvojen muutokset eivät kumoa toisiaan, koska ne lasketaan eri tavalla. Verohallinto voi joskus puuttua epäasialliseen me-

⁶ Jos yksityisotto tehdään ottamalla omaisuusesine yhtiöstä omaan käyttöön, tuloutuu yhtiön verotuksessa joko hankintamenon ja käyvän arvon tai hankintamenon ja alkuperäisen hankintahinnan tai sitä alhaisemman käyvän arvon erotus. Tuloutustapa riippuu yksityiskäyttöön otettavan omaisuuden laadusta. EVL 51b §. Katso tarkemmin Järvenoja Markku. Henkilöyhtiön oikeusasema tuloverotuksessa. Lakimiesliiton kustannus. Vantaa 2013, s. 484–486.

⁷ Varallisuusverotus toimitettiin viimeisen kerran vuonna 2005.

nettelyyn veron kiertämistä koskevien säännösten⁸ kautta. Käytännössä tällainen tilanne voi syntyä, jos tiettyä ajankohtaa ajatellen yksityistilille lisätään tai sieltä nostetaan varoja ilman liiketaloudellisia perusteita. Erityisen tuomitsevasti voidaan suhtautua järjestykseen, joissa tavoitellun arvonmäärityksen tapahduttua uudella vastakkaisella toimenpiteellä palautetaan aiempi tilanne. Tällaista voi tapahtua, jos pääomatulo-osuutta esimerkiksi pyritään kasvattamaan yhtiön näkökulmasta perusteettomilla lyhytaikaisilla lisäsjöjoituksilla.⁹

Sukupolvenvaihdosten näkökulmasta yksityistili antaa joustavan mahdollisuuden verosuunnitteluun. Ottamalla yhtiöstä varallisuutta yksityistilin kautta on usein mahdollista poistaa yhtiöltä arvostuslain mukaisen arvon pääosa. Silloin käyvältä arvoltaan korkeista lahjoista ei lopulta tule maksettavaksi kuin marginaalisia veroseuraamuksia. Toisaalta keräämällä paljon varoja yksityistileille on mahdollista saada jopa rahavaroihin sukupolvenvaihdoshuojennus. Käytännössä henkilöyhtiöön sijoitetuista varoista voi saada sukupolvenvaihdoshuojennusta ja heti omistuksen siirrettyä uusi omistaja voi nostaa varat yhtiöstä. Lopputulos on verotuksessa tyystin erilainen kuin se olisi, jos aiempi yhtiömies olisi suoraan lahjoittanut kyseiset rahavarat.¹⁰

2.4 Yhtiön arvon jakaminen yhtiöosuuksiin

Henkilöyhtiön omistavat sen yhtiömiehet. Avoimen yhtiön yhtiömiehet ovat kaikki vastuunalaisia, jolloin he vastaavat yhtiön velvoitteista koko omaisuudellaan. Kommandiittiyhtiöissä on vastuunalaisten yhtiömiesten ohella myös äänettömiä yhtiömiehiä, jotka ainoastaan sijoittavat tietyn pääomapanoksen yhtiöön.

Henkilöyhtiössä laaditaan yhtiösopimus, jossa määrätään osapuolten oikeudet yhtiön voittoihin ja varoihin. Lisäksi sopimuksessa sovitaan monista yhtiön toimintaan liittyvistä kysymyksistä. Koska henkilöyhtiöt vaativat suurta luottamusta vastuunalaisten yhtiömiesten välillä, ovat ne yleensä perheyhtiöitä. Tavanomaisesti yhtiösopimuksissa sovitaan mahdollisille äänettömille yhtiömiehille tulevat osuudet. Äänettömän osuus voi olla esimerkiksi sovittu yhtiöpanoksen korko tai voitto-osuus. Muilta osin sovitaan yleensä murto-osat, joiden mukaisissa suhteissa yhtiön voitot ja varat jakaantuvat yhtiömiesten välillä.¹¹

Koko henkilöyhtiön käypä arvo jakautuu yhtiömiesten kesken heidän yhtiöosuuksiensa ja yksityistiliensä saldon osoittamalla tavalla. Jos vastuunalaisten yhtiömiesten yksityistilien saldot ovat samassa suhteessa kuin yhtiösopimuksen mukaiset osuudet, voidaan kunkin yhtiöosuuden arvo saada jakamalla yhtiön arvo kyseisellä murtoluvulla, kunhan mahdollisen äänettömän yhtiömiehen osuus on ensin leikattu pois.¹²

⁸ VML 28 § ja PerVL 33a §.

⁹ Tällöin kysymys on usein siitä, mihin tulolähteeseen tietyt varat katsotaan kuuluviksi. Ks. Immonen, Raimo – Ossa, Jaakko – Villa, Seppo. Henkilöyhtiön pääoman hallinta. Talentum. Helsinki 2012 s. 71–73 ja Linna-kangas, Esko. Nettovarallisuuden ja yritystulon pääomatulo-osuuden kasvattaminen ylisuurella rahoitusomaisuudella – aineelliset ja menettelylliset linjaukset. Verotus 5/2007, s. 453–466.

¹⁰ On tapauskohtaista, millainen yhtiön arvon muokkaaminen on kannattavinta. Ratkaisu riippuu useasta liikkuvasta muuttujasta, kuten yhtiön varojen rakenteesta, osapuolten varojen tarpeesta, muun omaisuuden lahjoittamishalusta, yhtiöön liittyvistä jatkosuunnitelmista ja monesta muusta seikasta.

¹¹ Järvenoja 2013, s. 525–528.

¹² Usein olisi perusteltua laskea myös yhtiön käypä arvo siten, että yhtiön substanssista leikattaisiin äänettömän yhtiöpanos ja pääomitettavasta voitosta hänen voitto-osuutensa, ja vasta sen jälkeen laskettaisiin tuotto- ja substanssiarvojen keskiarvo, joka olisi yhtiöosuuksien arvostuksen pohjana. Jos tavoitteena on laskea vas-

Vain poikkeuksellisissa olosuhteissa yhtiön kokonaisarvoksi voitaisiin katsoa eri arvo kuin yhtiöosuuksien summa. Tällaista tilannetta ei voida verotuksessa hyväksyttävästi perustaa suvun keskinäisiin sopimuksiin veroetujen tavoittelemiseksi. Esimerkiksi isän ja pojan väliseen yhtiösopimukseen ei voida liittää erityistä ehtoa, jonka vuoksi yhtiöosuuksien summa poikkeaisi yhtiön kokonaisarvosta.¹³

Jos yhtiösopimus esimerkiksi antaa jollekin yhtiömiehelle erilaisen murto-osaisen oikeuden yhtiön olemassa oleviin varoihin ja erilaisen murto-osaisen oikeuden tuleviin voittoihin, tämän yhtiöosuuden arvostamisessa tulisi ensin määrittää kyseisen yhtiömiehen oikeus yhtiön sen hetken substanssiin ja sitten pääomittaa siihen yhtiösopimuksen osuus kolmen edellisen vuoden voitosta ja jakaa tämä summa kahdella. Käytännössä tuottoarvon ja substanssiarvon laskeminen tehtäisiin silloin yhtiömiehen eikä yhtiön tasolla.¹⁴

2.5 Yksityistilin vaikutus yhtiöosuuksien käypään arvoon

Vaikka yhtiösopimus tavanomaiseen tapaan määrittäisi yhtiömiehille murto-osaiset oikeudet yhtiön voittoihin ja varoihin, eivät kaikki yhtiömiehet aina nosta yhtiösopimuksen mukaista murto-osaista osuuttaan yhtiön voitoista täysimääräisesti tai samassa tahdissa muiden yhtiömiesten kanssa. Kun jokainen yhtiömies hallitsee yksityistiliään itsenäisesti, voivat tilien saldot poiketa toisistaan huomattavasti paitsi euromääräisesti myös suhteessa yhtiösopimuksen mukaiseen yhtiöosuuteen. Yksi osakas voi nostaa yksityistililtään varat sitä mukaa kuin voittoja syntyy. Toinen saattaa jättää kaikki varansa yksityistililleen. Kolmas taas saattaa nostaa tililtään enemmän kuin sijoitustensa ja voitto-osuuksiensa summan. Tällöin hän on tehnyt niin kutsuttuja ylisuuria yksityisottoja.

On selvää, että yhtiöosuuksien arvoihin vaikuttaa, millainen yksityistili itse kullakin osakkaalla on. Yhtiöosuus, jonka perusteella on oikeus korkeaan yksityistilin saldoon, on arvokkaampi kuin muutoin vastaava yhtiöosuus, jonka omistajan yksityistili on tyhjä.¹⁵

Sukupolvenvaihdosten näkökulmasta on yleensä kysymys yhtiöosuuden omistajanvaihdoksesta. Sukupolvenvaihdoksessa luovutetaan usein vastikkeettomasti tai lahjanluonteisesti tietyn yhtiömiehen osuus tai sen osa uudelle omistajalle. Verotusta toimitettaessa on tarkistettava, mitä yksityistileille tapahtuu. On olemassa seuraavia mahdollisuuksia:

- Kirjataan osa luopuvan yhtiömiehen yksityistilin positiivisesta saldosta yhtiön velaksi luopujalle.¹⁶
- Yksityistilejä on mahdollista tasata siirtämällä jonkun yhtiömiehen korkeampaa yksityistilin saldoa toiselle¹⁷ tai tekemällä lisäsijoituksia ja nostoja.

tuunalaisten yhtiömiesten osuuksien arvo tuotto- ja substanssiarvon kautta, on usein perusteltua pyrkiä eliminoimaan äänettömän yhtiömiehen osuuden vaikutus.

¹³ Lähipiirin välillä tehtävissä erityisissä yhtiösopimusehdoissa voi realisoitua verotettavan lahjan antaminen. Järvenoja Markku. Henkilöyhtiöt verotuksessa. Lakimiesliiton kustannus. Tampere 1993, s. 312–313.

¹⁴ Verohallinnon ohje: Yhtiöosuuden luovutus tuloverotuksessa ja lahjaverotuksessa. 330/349/2010. Kohta 7.2.3.1.

¹⁵ Verotuksen toimittamista varten tulee aina selvittää yksityistilien saldot luovutushetkellä, jos yhtiössä on useita osakkaita eivätkä yksityistilien saldot ole yhdenmukaiset murto-osaisten yhtiöosuuksien suuruuksien kanssa.

¹⁶ Immonen – Ossa – Villa 2012, s. 153.

- Jos yhtiömies luovuttaa vain osan yhtiöosuudestaan, on mahdollista jättää hänen yksityistilinsä ennalleen. Tällöin luovutuksen kohteena ovat ainoastaan tulevat voitot sekä osuus yhtiön varoista, jotka ei vielä ole realisoituneet yhtiömiesten yksityistileille.
- Varsin tavanomaista on luovuttaa yhtiöosuus siten, että uusi yhtiömies tulee kokonaan tai omaa murto-osaansa vastaavalta osin luopujan sijaan.

Oma lukunsa ovat ylisuuret yksityisotot, eli tilanteet, joissa omistaja on nostanut enemmän varoja kuin hänen yksityistililleen on tullut. Jos yhtiömies ei luovutuksen yhteydessä joudu palauttamaan varoja yhtiölle, on osapuolten sovittava, kenen osuudesta nämä varat ovat pois. Tyypillinen tilanne on tietysti se, että luovutuksensaaja jatkaa luopujan yksityistiliä sellaisenaan. Ennen yhtiöosuuden arvostamista tulee selvittää, millaiset yksityistilien saldot ovat ennen luovutusta ja mitä niille tapahtuu.¹⁸

Verohallinto on lähtenyt siitä, että epätasapainoiset yksityistilit¹⁹ tulee arvostettaessa ottaa huomioon siten, että yhtiön kokonaisarvon jakamisessa yksityistilien epätasapaino otetaan huomioon.²⁰ Luovutuksen kohteena olevan yhtiöosuuden arvona ei suoraan pidetä yhtiösopimuksen mukaista murto-osaa yhtiön kokonaisarvosta, vaan selvitettyt yksityistilien saldot ja niiden luovutuksen yhteydessä tapahtuvat muutokset huomioon ottaen yhtiöosuuksien arvoja oikaistaan.

Yksityistilin vaikutus yhtiöosuuden arvoon on helppoa ottaa huomioon, jos yhtiö arvostetaan pelkästään substanssiarvon perusteella tai jos käytettävissä on tuotto- ja substanssiarvojen keskiarvoa parempi arvostusmenetelmä. Substanssiarvoon perustuvan arvostuksen kohdalla yksityistilistä johtuvat epätasapainot voidaan oikoa pääsääntöisesti siten, että yhtiöosuuksien arvoero on niiden yksityistilien saldojen eron suuruinen. Käytettäessä muita arvostuskeinoja, tulee yksityistilien epätasapainon vaikutus oikaista tapauskohtaisesti. Perussääntönä voidaan pitää sitä, että mitä enemmän arvo pohjautuu tuleviin tuotto-odotuksiin, sitä vähemmän merkitystä yksityistilien epätasapainolla on yhtiön kokonaisarvon jakamisen näkökulmasta.²¹ Jos arvostuksen kohteena on yhtiöosuus ja käytetään substanssi- ja tuottoarvojen keskiarvoa, on pääosassa tapauksista luontevampaa tehdä laskenta siten, että lasketaan yhtiöosuuskohtainen substanssi, jossa otetaan yksityistilit huomioon. Tuottoarvon laskennassa taas pääomitetään yhtiösopimuksen mukainen osuus yhtiön kolmen edellisen vuoden keskiarvotuotoista. Yhtiöosuuden arvoksi saadaan näiden arvojen keskiarvo.²²

¹⁷ Jos tämä tehdään vastikkeetta, on kyseessä rahalahjaan rinnastuva lahjoitus. KHO 1988 B 591. Siikarla Pertti. Henkilöyhtiöt. Gummerus Kirjapaino oy. Jyväskylä 2003, s. 258–259.

¹⁸ Verohallinnon ohje: Yhtiöosuuden luovutus tuloverotuksessa ja lahjaverotuksessa. 330/349/2010. Kohta 7.2.3.2 ja Immonen – Ossa – Villa 2012, s. 109–113.

¹⁹ Epätasapainoisilla yksityistileillä tarkoitetaan tilannetta, jossa yksityistilien saldot poikkeavat olennaisesti yhtiömiesten yhtiösopimuksen mukaisista oikeuksista varoihin ja voittoihin.

²⁰ Verohallinnon ohje: Yhtiöosuuden luovutus tuloverotuksessa ja lahjaverotuksessa. 330/349/2010. Kohta 7.2.3.2.

²¹ Toki tuottoarvoon perustuvat tarkemmat arvostusmenetelmät usein nostavat yhtiön kokonaisarvon huomattavan korkeaksi suhteessa Verohallinnon mekaaniseen arvostukseen. Tällöin on mahdollista ottaa yksityistiliepätasapaino suoraan huomioon euro eurosta ja vaikutus ei silti ole kovinkaan merkittävä suhteessa kokonaisarvoon.

²² Kaikissa tilanteissa tämäkään ei olisi yksiselitteisesti oikea laskentatapa. Esimerkiksi lahjoitettaessa hyvin suuren yksityistilin sisältävä yhtiöosuus, yksityistilialdo eliminoi tuottoarvon vaikutuksen, vaikka yhtiö kokonaisuudessaan olisi hyvin tuottava.

2.6 Yksityistilin käyttäminen sukupolvenvaihdon apuvälineenä

Yhtiön arvostuslain mukainen arvo pienenee, kun yhtiöstä nostetaan varallisuutta yksityistilin kautta. Samalla PerVL:n sukupolvenhuojennuksen määrä saadaan korkeammaksi.²³ Siltä osin kuin kyse on luopuvan osakkaan varojen nostamisesta tai velaksi kirjaamisesta, ei asiaan ole perusteita puuttua. On luontevaa, että yritystoiminnasta luopuva osapuoli nostaa jo hänellä verotetut voittovarot itselleen ja luovuttaa jäljelle jäävän yhtiöosuuden.

Jos taas muut yhtiömiehet tekevät isoja yksityisnostoja ennen luovutusta ja palauttavat pian luovutuksen jälkeen yhtiöön merkittävästi varoja, on tilanne erilainen. Tällaisella menettelyllä ei pidä voida poistaa luovutuksesta menevää lahjaveroa. Kuinka ongelmalliseksi tällainen menettely muodostuu huojennuksen laskennassa, riippuu siitä, miten yksityistilisaldot otetaan huomioon. Asiasta tarkemmin jäljempänä.

Henkilöyhtiöissä voidaan pyrkiä saamaan sukupolvenvaihdoshuojennuksen piiriin muitakin kuin varsinaisessa yritystoiminnassa tarvittavia varoja. Käytännössä henkilöyhtiöön voidaan pyrkiä sijoittamaan paljon rahaa tai muuta elinkeinotoiminnassa tarpeetonta varallisuutta, joka siirtyisi yhtiöosuuden mukana. Saman ilmiön kohtaamme osakeyhtiön sukupolvenvaihdosluovutuksessa, jos osakeyhtiöllä on runsaasti TVL-tulolähteessä verotettavaa elinkeinotoiminnan ulkopuolista omaisuutta. Huojennuksen myöntäminen edellyttää elinkeinotoiminnan (tai maatilatalouden) tulolähteessä verotettavaa toimintaa. Jos huojennus myönnetään, se myönnetään myös henkilökohtaisen (TVL) tulolähteen varoista. Elinkeinotoiminnan harjoittamisen kautta myös sijoitusluonteiseen varallisuuteen on mahdollista saada kevyempi lahjaverokohtelu.²⁴

Sukupolvenvaihdostilanteisiin liittyvää elinkeinotoiminnan ulkopuolista varallisuutta koskevaa julkaistua oikeuskäytäntöä on valitettavan vähän ja verohallinto on joutunut määrittämään kantaansa julkaisemattoman ratkaisun pohjalta.²⁵ Verohallinto on pitänyt lähtökohdanaan, että huojennus myönnetään koko yhtiöstä, kunhan huojennuksen edellytykset täyttyvät.²⁶ Tästä voidaan poiketa lähinnä silloin, jos TVL-tulolähteen varallisuutta on pyritty kasvattamaan verosuunnittelumielessä ennen sukupolvenvaihdosta. Jos kysymys on ainoastaan yhtiöön jätetyistä elinkeinotoiminnasta syntyneistä voittovaroista, ei merkittäväkään TVL-varallisuutta ole syytä leikata huojennuksen ulkopuolelle. Ongelmallisempaa sen sijaan on, jos osakeyhtiöön on sijoitettu uutta elinkeinotoimintaan kuulumatonta varallisuutta pääomansijoituksena ennen sukupolvenvaihdosta. Oikeuskäytäntö olisi tarpeen myös siitä, voiko marginaalisen pienikin elinkeinotoiminta tuoda suuret TVL-tulolähteen varat huojennuksen piiriin.²⁷

²³ Kun tuottoarvo tai yhtiön taseen piilevät arvonnousut eivät katoa, kasvaa käyvän arvon ja arvostuslain mukaisen arvon ero yksityisnostojen vuoksi ja arvostuslain mukainen arvo asettuu veroasteikossa alemmas. Tätä kautta huojennus kasvaa.

²⁴ Jo työllisyysryhmän loppuraportissa vuonna 2003 pelättiin tätä vaikutusta ja asiasta on käyty huomattavasti poliittista keskustelua. Työllisyysryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2003, s. 19–20.

²⁵ KHO 2009 taltio 1491 (ei julk.).

²⁶ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa A67/200/2013. Kohta 2.5.6.4.

²⁷ Erityisesti käytäntöä tarvittaisiin tapauksista, joissa suhteessa elinkeinotoimintaan ison TVL-varallisuuden muodostuminen ei pohjautu erityisiin lahjoitusta edeltäviin järjestelyihin.

Edellä kuvattuja periaatteita tulisi soveltaa myös henkilöyhtiöihin.²⁸ Jos luovuttaja ei ole nostonut yhtiöstä voittovaroja, vaan jättänyt ne yhtiöön, ei asiaan pääsääntöisesti tule puuttua. Erityisesti näin on silloin, jos varat ovat pääosin muussa muodossa kuin rahavaroina, jolloin yksityistililtä tehdyt nostot aiheuttaisivat tuloveroseuraamuksia. Jos yhtiöön pyritään tuomaan yhtiön näkökulmasta tarpeettomia sijoitusvaroja sukupolvenvaihdoshuojennusta tavoitellen, voidaan kyseiset varat irrottaa huojenetusta kokonaisuudesta.

Puuttumistarve voi ilmetä myös silloin, jos yhtiöosuuden luovutuksen yhteydessä tehdään sarjaoikeustoimia. Siis esimerkiksi ostetaan ja lahjoitetaan lyhyellä aikavälillä useita yhtiö-osuuksia saman intressipiirin välillä ja samalla pyritään muokkaamaan yksityistilin kautta luovutettujen yhtiöosuuksien käypiä ja arvostuslain mukaisia arvoja sekä hankintamenoja tulo- ja lahjaverotuksen näkökulmasta optimaaliseksi.

Lisäksi yhtiömiesten välinen yksityistilien erityinen epätasapaino voi aiheuttaa tiettyjä erityistilanteita lahja- ja tuloverotuksen näkökulmasta. Käsittelen niitä tarkemmin jäljempänä.

3 Yhtiöosuuden luovuttaminen kaupalla

3.1 Luovutusvoiton laskeminen

Yhtiöosuuden myynnin luovutusvoittoverotuksessa luovutushinnasta vähennetään hankintameno tai hankintameno-olettama riippuen siitä, kumpi on edullisempi.

1. Jos yhtiöosuus on saatu perustamalla yhtiö tai tulella mukaan yhtiöön ilman vastikkeellista tai vastikkeetonta saantoa²⁹, hankintamenoa voidaan vähentää sijoitettu yhtiöpanos, johon on lisätty kertyneet voitto-osuudet sekä lisäsijoitukset ja joista on vähennetty yksityistililtä nostetut varat.
2. Jos yhtiöosuus on saatu lahjana tai perintönä, hankintameno on perintö- tai lahjaverotusarvo. Tätä arvoa oikaistaan saantohetken jälkeisillä voitoilla, lisäsijoituksilla ja varojen nostoilla.
3. Kaupalla saadun omaisuuden osalta hankintameno on maksettu vastike, johon oikaistaan ostohetken jälkeiset voitot, lisäsijoitukset ja varojen nostot.

Hankintameno-olettama on alle 10 vuotta omistetuista yhtiöosuuksista 20 % ja yli kymmenen vuotta omistetuista 40 % (TVL 46 §).

Yhtiöosuuden luovutusvoittoa laskettaessa yksityistilin negatiivinen saldo lisätään luovutusvoittoon. Tästä tarkemmin kohdassa 3.2.

Yhtiöosuudesta on mahdollista myydä ainoastaan osa.³⁰ Silloin selvitetään, mitä yksityistilin saldolle tapahtuu kaupassa.³¹ Jos luovuttavan yhtiömiehen yksityistilien saldo jää koko-

²⁸ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa A67/200/2013. Kohta 9.5.2.4.

²⁹ Tarkemmin näistä tilanteista luvussa 5.2.

³⁰ Yhtiöoikeudellisesta myynnin luonteesta ks. Järvenoja 2013, s. 519–525. Vero-oikeudessa osan luovuttaminen kytkeytyy taloudellisten oikeuksien muuttumiseen. ks. Järvenoja 2013, s. 536–542.

naisuudessaan myyjälle, kaupalla luovutetaan oikeus vain tuleviin voittoihin sekä kirjanpidossa ja verotuksessa vielä realisoitumattomiin yhtiön varoihin. Myyjä ei menetä oikeuttaan yksityistilin positiiviseen saldoon. Näin ollen yksityistilin positiivista saldoa ei voi vähentää luovutetun osuuden hankintamenoa. Yksityistilin positiivinen saldo on luopuvan yhtiömiehen jäljelle jäävän yhtiöosuuden hankintamenoa. Jos yksityistilien saldosta osa siirtyy ostajalle, on myös se luettavissa ostajalla yhtiöosuuden hankintamenoksi.

Kun yhtiöosuus on saatu vaiheittain ja siitä luovutetaan murto-osa, katsotaan luovutetun suhteellisesti kaikkia vaiheittain hankittuja yhtiöosuuksia. Vaiheittain saaduille yhtiöosuuksille lasketaan erikseen, onko todellinen hankintameno vai hankintameno-olettama edullisempi.³² Käytännön laskenta on välillä haastavaa, erityisesti näin on silloin, jos yhtiösopimuksessa on jotain poikkeuksellisia ehtoja. Vaikka yhtiöosuudet oikeuttavat normaaleihin murto-osaisiin oikeuksiin yhtiön varoihin ja voittoihin, yksityistilit voivat aiheuttaa hankaluuksia laskentaan. Yhtiömiehillä on kullakin vain yksi yksityistili, vaikka yhtiöosuuksien saantohetkiä on useita. Hankintameno laskennassa tulee nähdäkseni ensin erottaa kunkin saantohetken mukainen yksityistilin tilanne ja ratkaista kunkin saannon yhteydessä tehdyn sopimuksen pohjalta, miten kyseisen hetken yksityistilin saldo jakaantuu saadulle ja aiemmin omistetuille yhtiöosuuksille. Käytännössä ratkaistavaksi tulee, onko saadun yhtiöosuuden mukana tullut uusia oikeuksia yksityistilille. Tämän jälkeen tapahtuneet yksityistilien muutokset tulee jakaa kunkin yhtiöosuussaanon murtolukujen suhteissa kunkin yhtiöosuussaanon hankintameno-oikaisuuksi. Myynnin yhteydessä selvitetään, mitä sen hetken saldolle tapahtuu. Hankintamenoja oikaistaan ottamalla huomioon luovutetun ja jäljelle jääneen osuuden oikeudet yksityistilin saldoon. Olennaista on, että yksityistilimuutokset ja siirtyvien saldojen leikkaus tehdään suhteellisella laskennalla eikä yksityistilimuutosten vaikutusta voi valikoida kohdistamaan tiettyyn saantoon.

Tässä laskennassa voi lopputuloksena olla, että jonkin luovutettavan yhtiöosuuden osalta yksityisnostot muodostuvat suuremmiksi kuin saadut oikeudet yhtiöön sijoitettuihin varoihin tai yhtiön voittoihin³³. Kokonaisuutena ottaen yhtiömies ei kuitenkaan ole ehkä tehnyt ylisuuria yksityisottoja, jos yksityistilillä on muissa vaiheissa saatujen yhtiöosuuksien osalta nostoja vastaavia varoja. Tällöin kyseiset nostot voisivat leikata esimerkiksi lahjaveroituksessa vahvistettua hankintamenoa (lahjassa siirtyneet yksityistilin saldot ylittävästi) tai kauppahintaa (kaupassa siirtyneet yksityistilin saldot ylittävästi). Käytännössä nostot voisivat siis leikata hankintamenoa, joka pohjautuu saantohetken piileviin yhtiöosuuden arvoihin. Siltä osin kuin jonkin saannon perusteella saadut varat on jo nostettu, tulee loput nostot kohdistaa pelkästään muihin yhtiöosuuksien saantoihin. Edellä kuvattuja laskentäsääntöjä soveltaen saadaan laskettua hankintameno kustakin vaiheittaisesta saannosta saadulle luovutetulle yhtiöosalle.

Oma käsitykseni on, että luovutettaessa yhtiöosuus, joka on saatu useassa vaiheessa, luovutettujen yhtiöosuuksien suhteellinen jakaminen³⁴ tulee tehdä siten, että eri vaiheissa muo-

³¹ Järvenoja korostaa juuri taloudellisten oikeuksien luonnetta luovutuksen tapahtumisen tarkastelussa. Järvenoja 2013, s. 541–542. Olennaista onkin aina luovutustapahtumissa selvittää taloudellisen luovutuksen sisältö, johon kuuluu olennaisella tavalla sen selvittäminen, mitä yksityistilisaldoille luovutuksessa tapahtuu.

³² KHO 1984 B II 581 ja KHO 2004:78. Yhtiöosuuksiin ei sovelleta FIFO-periaatetta. Ratkaisusta KHO 2004:78 katso tarkemmin. Linnakangas Esko. Henkilöyhtiön yhtiömiesosuuksien hankintameno luovutusvoitoverotuksessa (KHO 2004:78). Verotus 1/2005, s. 79–85.

³³ Joko saantohetken saldoina tai myöhemminä voitto-osuuksina.

³⁴ Suhteellisella jakamisella tarkoitan nimenomaan luovutuksen kohteen suuruutta. Jos luovutuksen kohteena on ¼ yhtiöstä, jolla vain on pieni yksityistilin saldo, tulisi verotuksessa silti katsoa luovutuksi ¼ yhtiöstä.

dostuneita yksityistiliosuuksia ei oteta huomioon. Luovutetut suhteelliset yhtiöosuudet laskettaisiin vain pohjaten yhtiösopimuksen mukaisiin oikeuksiin voittoihin ja varoihin yksityistilit ylittävältä osin. Menettely on sama, luovutettiinpa yhtiöosuus kerralla tai vaiheittain. Yksityistilien vaikutus vain oikaistaan hankintamenoon ja yhtiöosuuden arvoon. Käytännössä oikeudet yhtiön varoihin ja voittoihin määrittäisivät yhtiöosuuden suuruuden ja yksityistilit vaikuttaisivat vain sen arvoon.³⁵

Tulevien jatkoluovutusten hankintamenojen näkökulmasta laskentapa tarkoittaisi, että vaiheittain saatuja yhtiöosuuksia luovutettaessa (luovutettujen) osuuksien suuruuksia määritettäessä ei otettaisi huomioon yksityistilejä. Jos esimerkiksi sama henkilö olisi saanut kahdessa vaiheessa $\frac{1}{4}$ yhtiöstä, toisessa saannossa olisi saatu oikeus 100 000,00 euroa pienempään oikeuteen yksityistilivaroihin. Nyt luovutettaisiin $\frac{1}{4}$ yhtiöstä. Molemmissa vaiheissa saaduista osuuksista katsottaisiin luovutetun $\frac{1}{8}$:n yhtiöosuus. Tämän jälkeen yksityistilioikeudet otettaisiin huomioon ainoastaan hankintameno laskennassa ja kauppahinnan kohdentamisessa siltä osin kuin oikeus saldoihin siirtyy uudelle omistajalle.

Yksityistilien huomioon ottaminen suhteellisten osuuksien laskennassa olisi äärimmäisen vaikea jatkuvasti elävä laskentamalli, joka peräkkäisissä luovutuksissa aiheuttaisi hyvin vaikeita yhteensovitustilanteita. Yksityistilialdot ovat periaatteessa nostokelpoisia varoja. Yhtiöosuuden luovutuksissa ostetaan tai saadaan lahjaksi osuutta yhtiöön, jonka tarkoitus on jatkaa elinkeinotoimintaa kokonaisuutena. Silloin luovutettavaa osuutta on luontevaa tarkastella ajatellen tulevia oikeuksia. Yksityistilipoikkeamat tulevat huomioon otetuksi riittävällä tavalla, kun niiden vaikutus hankintamenoon ja luovutushintaan lasketaan yhtiöosuutta pois myytessä.

Kauppahinnan kohdistaminen kerralla luovutettavaan omaisuuseriin tulee tehdä käypien arvojen suhteissa. Käytännössä laskenta tapahtuu siten, että ensin lasketaan vaiheittain saatujen yksityistilien saldot ylittävä osuus kauppahinnasta ja jaetaan tämä murto-osaisesti kaikille yhtiöosuuksille. Tätä jakoa oikaistaan siirtyvillä yksityistilialdoilla.

Käytännön laskenta ilmenee oheisesta esimerkistä:

A on yhtiön perustajaosakas. Yhtiö perustettiin 2002. A:n alkuperäinen yhtiöosuus oli $\frac{1}{4}$. Sijoitettu yhtiöpanos oli 10 000,00 euroa. Vuonna 2003 hänen yksityistililleen on kertynyt voittoja 40 000,00 euroa. Yhtiöosuuden hankintameno on siis 50 000,00 euroa. Vuonna 2003 hän osti 20 000,00 euron hinnalla $\frac{1}{8}$ yhtiöosuuden, jonka yksityistilin saldo oli -10 000,00 euroa. A:n yksityistilien kokonaissaldo on kaupan jälkeen 40.000,00 euroa. Seuraavaksi hän saa lahjana $\frac{1}{8}$ yhtiöosuuden vuonna 2004. Lahjoitushetkellä aiempien yksityistilien saldo on kasvanut 47 500,0 euroon. Alkuperäinen yhtiöosuus on kasvanut 5 000,00 euroa ja ostettu 2 500,00 euroa. Lahjana saadun yhtiöosuuden mukana tulee 10.000,00 euron yksityistilialdo, ja lahjoitetun yhtiöosuuden arvo on 20 000,00 euroa. Nyt yksityistilin saldoksi muodostuu 57 500,00 euroa.

A myy puolet yhtiöosuudestaan hintaan 100 000,00 euroa vuonna 2013. Kaupassa sovitaan siirtyvän myös puolet A:n yksityistilien kokonaissaldosta. Viimeisen saannon ja myynnin välillä A on nostanut yhtiöstä 17 500,00 euroa enemmän kuin uusia voitto-osuuksia on syntynyt ja lisäsijoituksia tehty. Yksityistilin 40 000,00 euron saldosta puolet siirtyy kaupassa. Nostoista aluksi kohdistetaan 5 000,00 euroa vuoden 2002 saantoon ja 2 500,00 euroa vuonna 2003 ja 2004 saatuihin yhtiöosuuksiin. Tämän jälkeen nostoja ei voida kohdistaa kaupalla vuonna 2003 saatuun yhtiöosuu-

³⁵ Myöskään yhtiöoikeudellisesti korkeampi yksityistilialdo ei oikeuta suurempaan osaan yhtiöstä. Järvenoja 2013, s. 593–598.

teen. Viimeisestä 7 500,00 eurosta 5 000,00 euroa kohdistetaan 2002 hankittuun yhtiöosuuteen ja 2 500,00 lahjana vuonna 2004 saatuun osuuteen. Osaakaan ei voida kohdentaa vuonna 2003 ostettuun yhtiöosuuteen, koska sen mukana tulleita saldoja tai sen voitto-osuuksia ei ole jäljellä. Nyt vuonna 2002 hankitun yhtiöosuuden hankintameno on 45 000,00 euroa. (pääomapanos 10 000,00 + 40 000,00 voitto-osuuksia ennen yhtiöosuuden ostamista + 5 000,00 voitto-osuuksia ennen lahjana saatua yhtiösaa - 10 000,00 nostoja ennen yhtiöosuuden myymistä). Kaupalla vuonna 2003 saadun yhtiöosuuden hankintameno on kauppahinta 20 000,00. Lahjana vuonna 2004 saadun yhtiöosuuden hankintameno on 15 000,00 euroa. (Lahjaverotusarvo 20 000,00 - 5 000,00).

Kun A:n yhtiöosuudesta myydään puolet, kaupan kohteena on yhtiöstä $\frac{1}{4}$, josta $\frac{1}{8}$ on peräisin perustamisesta vuonna 2002 ja $\frac{1}{16}$ sekä A:n vuonna 2003 ostamasta yhtiöosuudesta että lahjana vuonna 2004 saamasta yhtiöosuudesta. Kun kaupan mukana yksityistilien saldoista siirtyy puolet, voidaan vähentää kaikista hankintamenoista puolet. $22\,500,00$ euroa + $10\,000,00$ euroa + $7\,500,00$ euroa = $30\,000,00$ euroa. Luovutusvoittoa olisi syntymässä $70\,000,00$ euroa. Vielä ratkaistavaksi tulee kuitenkin hankintameno-olettaman soveltaminen. Yhtiöosuuksien arvostamisessa tulee ottaa huomioon, paljonko kunkin yhtiöosuuden mukana tulee yksityistilialdosta. Alkuperäisen osuuden mukana tulee $22\,500,00$ euroa, kaupalla saadun osan mukana $-5\,000,00$ euroa ja lahjana saadun mukana $2\,500,00$ euroa. Kun suhteellisella laskennalla vaiheittaisiin kauppahintoihin kohdistuva jako meni $50\,000,00$ euroa alkuperäiselle ja $25\,000,00$ lahjana ja perintönä saaduille yhtiöosuuksille, tulee tätä kauppahinnan kohdentumista oikaista ottamaan huomioon siirtyvät yksityistilit. Kauppahinnasta $80\,000,00$ euroa jakaantuu yksityistilialdot ylittäviin arvoihin. Tämä jakaantuu murto-osien mukaisesti. Tätä kauppahinnan jakoa oikaistaan yksityistilien saldoilla. Vuonna 2002 hankittuun yhtiöosuuteen kohdistuu $62\,500,00$ euroa ($40\,000,00$ euroa + $22\,500,00$ euroa), vuonna 2003 ostettuun osuuteen $15\,000,00$ euroa ($20\,000,00$ euroa - $5\,000,00$ euroa) ja vuonna 2004 lahjana saatuun osuuteen $22\,500,00$ euroa ($20\,000,00$ + $2\,500,00$).

Luovutusvoitoksi muodostuu

$62\,500,00$ euroa - $22\,500,00$ euroa = $40\,000,00$ euroa

$15\,000,00$ euroa - $10\,000,00$ euroa = $5\,000,00$ euroa

$22\,500,00$ euroa - $7\,500,00$ euroa = $15\,000,00$ euroa

Näitä luovutusvoittoja verrataan hankintameno-olettamiin.

Normaaleissa koko yhtiöosuuden kaupoissa tilanne onkin varsin selvä. Kun kauppa tehdään koko yhtiöosuudesta, uusi omistaja jatkaa yleensä samanlaisella yhtiöosuudella, joka luovuttavalla yhtiömiehellä oli. Kaupan yhteydessä kauppahinnan muodostumisessa otetaan huomioon yksityistilien saldot. Myös kauppaan osallistumattomat yhtiömiehet huolehtivat yhtiösopimuksen muuttamisen yhteydessä omien oikeuksiensa toteutumisesta. Heidänkin myötävaikutustaan usein tarvitaan kaupan tekemiseen jo henkilöyhtiöiden yhtiömiehille asettamien luottamusvaatimusten vuoksi.³⁶ Lähipiirin ulkopuolelle tehtävissä yhtiöosuuskaupoissa vaikeimmat kysymykset liittyvät usein aiemmin käsiteltyyn hankintamenojen laskentamalliin silloin, kun vaiheittain saaduista yhtiöosuuksista luovutetaan osa. Tällöin on olennaista laskea hankintameno ja osata vielä lisäksi verrata kunkin yhtiöosuuden osalta todellista hankintamenoa hankintameno-olettamaan.

³⁶ Immonen – Ossa – Villa 2012, s. 109–113.

Sukupolvenvaihdokset ovat yhtiöosuusien luovutusten osalta haastava erityisryhmä. Niissä yhdistyvät monet ongelmat. Hallitusti toteutetuissa sukupolvenvaihdoksissa on tyypillistä luovuttaa yhtiöosuuksia vaihteittain. Lisäksi yksityistilien tasapainoja ei useinkaan vaadita otettavaksi huomioon yhtä tarkasti kuin yhtiöosuuksien kauppoissa vieraiden välillä. Luovutuksiin kytkeytyy usein osittainen lahjan antaminen. Tuloverotuksessa on lisäksi erityinen sukupolvenvaihdoshuojennus (TVL 48 §), joka tekee laissa mainituille sukulaisille tehdyt yli kymmenen vuotta omistetut yhtiöosuuden luovutukset verovapaiksi. Vaihteittain hankituissa yhtiöosuuksissa on mahdollista, että verovapaus soveltuu osaan luovutetuista yhtiöosuuksista, muttei kaikkiin. Tämä korostaa tarvetta huolellisesti laskutoimituksille, jolloin osataan määrittää oikea hankintameno veronalaisesti luovutetuille yhtiöosuuksille. Sinällään laskenta ei poikkea edellä kuvatusta veronalaisten luovutusten laskennasta. Käytännössä kullekin yhtiöosuudelle lasketaan normaali luovutusvoitto ja sen jälkeen verovapauteen oikeuttavat luovutukset erotetaan veronalaisista. Usein sukupolvenvaihdoksiin liittyvässä verosäännöskokonaisuudessa yhdistyvät edellä mainitut tuloverotuskysymykset, jotka lisäksi kytkeytyvät jäljempänä käsiteltyihin lahjaverokysymyksiin.

3.2 Ylisuuret yksityisotot

Henkilöyhtiössä yksittäinen yhtiömies voi nostaa varoja enemmän kuin yksityistilinsä saldon verran. Silloin yksityistili muuttuu negatiiviseksi.³⁷ Kysymys on niin kutsutuista ylisuurista yksityisotoista. Verotuksen näkökulmasta tilanne on ongelmallinen. Tavallisesti yksityistileillä on joko yhtiöön sijoitettuja varoja tai jo verotettuja yhtiöön jätettyjä voittoja, joita yhtiömies voi normaalisti nostaa.³⁸ Ylisuurissa yksityisotoissa on kysymys tulevien voittojen nostamisesta etukäteen.³⁹ Yrityksen rahoitusaseman näkökulmasta tällainen menettely edellyttää yleensä, että toinen osakas pitää yksityistilinsä positiivisena ja siten mahdollistaa yhtiökumppanin yksityisotot. Käytännössä tilanne näyttäytyy usein sellaisena, että yhtiömies on nostanut myös kumppaninsa voitot. Tavallisimmillaan tämä tilanne voi olla vanhemman ja lapsen yhtiössä, joissa vanhempi on jättänyt voitto-osuutensa yhtiöön ja lapsi nostanut yhtiöstä varoja yli oman yhtiöosuutensa.

Ylisuuria yksityisottoja koskevan ongelman yhtiöosuuden luovutustilanteissa lainsäätäjä on ratkaissut säätämällä ne lisättäviksi luovutusvoittoon (TVL 46.4).⁴⁰ Oikeuskäytännössä on vahvistettu, että luovutettua osuutta vastaava osuus ylisuurista yksityisotoista lisätään myös silloin, jos luovutetaan osa yhtiöosuudesta ja luovuttaja jää osakkaaksi yhtiöön.⁴¹ Samaten yksityisotot lisätään lahjaoikeustoimeen, jolloin luovutus katsotaan osittain vastikkeelliseksi.⁴²

³⁷ Kirjanpitokäsittelystä ks. Järvenoja 2013, s. 480–484 ja Kirjanpitolautakunnan lausunnot: KILA 7.4.1986/834, KILA 2.4.2004/1678 ja KILA 23.11.1992/1211.

³⁸ Rajoitukset syntyvät ainoastaan yhtiömiesten mahdollisista sopimuksista. Järvenoja 2013, s. 476–480.

³⁹ Järvenoja 2013, s. 643.

⁴⁰ Immonen – Lindgren 2013, s. 48–51.

⁴¹ KHO 2005:68. Osittaisluovutuksissa tulee käsitykseni mukaan aina selvittää, mitä yksityistilien saldoille tapahtuu luovutuksessa. Ylisuuriin yksityisottoihin suhteuduttaneen erityisen torjuvasti. Niiden tulouttamisen välttäminen käytännössä edellyttäneee velaksi kirjaamista yhtiösopimuksen muuttamisen yhteydessä tai sitä aikaisemmin.

⁴² KHO 2010:54. Järvenoja on pohtinut lahjansaajan vastuulle siirtyvän negatiivisesta yksityistilistä vastaa-misvelvollisuuden mahdollista luonnetta lahjansaajan hankintamenona. Järvenoja 2013, s. 580–581. Oma

Ylisuuriin yksityisottoihin muodostunutta oikeustilaa voidaan pitää hyvin onnistuneena. Jos yksi yhtiömies on nostanut yhtiöstä varoja yksityistilin saldot ylittävästi, häntä ei ole varoista verotettu eikä hän joudu varoja palauttamaan yhtiöosuudesta luopuessaan, on hänelle ilman muuta syntynyt verotettavaa tuloa. Vaikka yksityisotot olisivat ylisuuret, ne usein alittavat yhtiöosuuden todellisen substanssivarallisuuden arvon (tuottoarvon sisältävästä käyvästä arvosta puhumattakaan). Käytännössä tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että kiinteistöjen ja arvopaperien todelliset arvot poikkeavat olennaisesti tasearvoista. Luovutuksen kohteena onkin taloudellisesti usein yhtiöosuus, jonka piilevistä voitoista osa on realisoitumatta, mutta jo etukäteen nostettu ulos. Tällöin luovutuksensaaja saa oikeuden varallisuuteen, jonka arvonnousuista osa on nostettu ulos ennen luovutusta. Kysymys on tällöin usein kirjanpidollisesta tulon realisoitumattomuudesta ja piilevästä verovelasta. Siksi ei olisi luontevaa ajatella ylisuuria yksityisottoja luovutushintana, joka sitouduttaisiin maksamaan osana kauppahintaa. Tyypillisessä tilanteessa oikea ratkaisumalli on verottaa tällainen erä kokonaisuudessaan pääomatulona⁴³, joka toteutuu luovutusvoittoon lisäämisen kautta. Samalla se tulee sukupolvenvaihdoistilanteissa verovapaan luovutusvoiton piiriin. Jos ylisuuret yksityisotot käsiteltäisiin luovutusvoiton ulkopuolisena pääomatulona, olisi olennaista aina muistaa ensin sijoittaa yksityistilille varoja nollassoon saakka ja vastaavasti periä tämä summa luovutushintana. Tämän unohtuessa saattaisi tulla yllättäviä ja rajuja veroseurauksia.

Ylisuurten yksityisottojen lisääminen luovutusvoittoon on hyvä menettely myös siksi, että se ei aiheuta vaikeuksia muussa verotuksessa. Ylisuuret yksityisotot voidaan käsitellä lisäyseränä luovutusvoittoon, mutta se ei vaikeuta lahjaverotusta tai tulevien hankintamenojen laskemista. Jos luovutuksensaaja joutuu jatkamaan negatiivisella yksityistilillä, se alentaa hänen yhtiöosuutensa arvoa, kuten aiemmin yhtiöosuuden arvostamisessa todettiin. Uuden omistajanhan ei välttämättä ole mikään pakko tehdä yhtiöön uutta sijoitusta, vaan hän voi odottaa, kunnes voitot tasaavat yksityistilin.⁴⁴ Jos yksityisotot luettaisiin kauppahinnaksi, nousisi hyvin vaikeita kysymyksiä esimerkiksi jäljempänä käsiteltävien ¾ ja 50 % - sääntöjen⁴⁵ osalta sekä hankintameno määrittämisessä lahjanluontoisissa kaupoissa. Kun lisäys tehdään luovutusvoittoon, on mahdollista laskea ensin yhtiöosuuden arvo siten, että ylisuuret yksityisotot alentavat yhtiön arvoa. Sen jälkeen voidaan laskea kaikki muut verokysymykset pitäen luovutuksen kohteen arvona tätä oikaistua yhtiöosuuden arvoa. Vasta varsinaisen luovutusvoiton laskennan jälkeen voidaan lisätä yksityisotot luovutusvoittoon. Tällöin jatkoluovutusten verotus on varsin yksinkertaista. Luovutuksensaajan hankintamenoa kasvattavat kaikki voitot ja lisäsijoitukset, jotka pienentävät hänen yksityistilinsä negatiivisuutta. Muutoin hankintameno määräytyy tavanomaisten sääntöjen mukaan. Luovutuksensaajan verotukseen vaikuttaa vain sukupolvenvaihdoshuojennuksen jatkoluovutuksen

käsitykseni on, että negatiivisuus otetaan huomioon lahjan suuruuden arvostamisessa. Itse negatiivisuudesta ei synny hankintamenoa. Käytännössä hankintameno usein syntyy, kun lahjansaaja kattaa negatiivisuuden myöhemmillä voitoilla tai pääomansijoituksilla.

⁴³ Jos taseessa realisoitumattomat arvonnousut olisivat realisoituneet, koko arvoero olisi ollut tuloa.

⁴⁴ Järvenoja on pohtinut luovutuksensaajan vastuulle siirtyvän negatiivisesta yksityistilistä vastaamisvelvollisuuden mahdollista luonnetta hankintamenoa myös vastikkeellisissa luovutuksissa. Järvenoja 2013, s. 567–568. Oma käsitykseni on, että käytännössä hankintameno usein syntyy, kun lahjansaaja kattaa negatiivisuuden myöhemmillä voitoilla tai pääomansijoituksilla. Pelkästään vastattavaksi siirtämisestä hankintameno ei kuitenkaan synny, vaan voittojen tai sijoitusten kautta negatiivisuutta katettaessa.

⁴⁵ PerVL 18 ja 55 §.

maksuunpano.⁴⁶ Kun kysymys on verottamatta jätetyn luovutusvoiton vähentämisestä hankintamenosta tai hankintameno-olettamasta⁴⁷, on kyse yksinkertaisesta vähennyslaskusta.

3.3 Negatiivinen yksityistili peräkkäisissä luovutuksissa

Lisäys luovutusvoittoon tehdään, kun yksityistilin negatiivisuus johtuu luovuttajan itsensä tekemistä ylisuurista yksityisotoista. Luovutuksensaajalle on aikanaan saattanut siirtyä yhtiöosuuden saantohetkellä jo valmiiksi negatiivinen yksityistili, jonka perusteella edelliselle luovuttajalle on tehty lisäys luovutusvoittoon. Uusi lisäys tulee näissä tapauksissa tehdä vain siltä osin kuin negatiivisuus on kasvanut suhteessa saantohetkeen ja lisäykset ovat johtuneet uuden yhtiömiehen tekemistä yksityisotoista. Käytännössä luovutuksensaaja aloittaa verotuksen näkökulmasta ikään kuin nollatulta yksityistililtä ylisuurten yksityisottojen osalta.⁴⁸

4 Yhtiöosuuden luovuttaminen lahjana

4.1 Sukupolvenvaihdoshuojennus ongelmakenttänä

Aiemmin käsittelin yhtiön ja yhtiöosuuden arvostamista. Jos yhtiöosuuksia lahjoitetaan, lahjaverotuksen perusteeksi laitetaan arvo, joka lasketaan aiemmin kuvatulla tavalla. Tältä osin lahjaverotus on yksinkertaista. Lahjaverotukseen liittyvistä ongelmista valtaosa koskeekin sukupolvenvaihdoshuojennusta. Lisäksi poikkeuksellisiin yksityistilien saldoihin voi liittyä erillisiä lahjaverotuskysymyksiä.

Sukupolvenvaihdoshuojennuksen myöntäminen yhtiöosuuteen edellyttää PerVL 55 §:n mukaan, että saantoon sisältyy yrityksen osa, jolla jatketaan yritystoiminnan tai maatalouden harjoittamista. Yrityksen osan käsite on välillisen omistuksen osalta määritelty PerVL 57 §:ssä yhtiöosuudeksi, joka oikeuttaa kymmenesosaan yhtiön omistamiseen oikeuttavista osuuksista. Huojennus myönnetään lahjaan siten, että yhtiöosuus arvostetaan arvostuslain mukaiseen arvoon. Tämän arvon 40 %:sta määrätään maksuunpantava lahjavero. Jos huojennetusti lasketun veron määrä olisi jäämässä alle 850,00 euron, määrätään kuitenkin 850,00 euron vähimmäisvero.⁴⁹

4.2 Yrityksen osa

Yrityksen kymmenesosan käsitteen määrittäminen on yhtiöosuuden kohdalla hankala kysymys. PerVL 57 §:ssä on lähdetty ajatuksesta, että osakeyhtiössä kaikki osakkeet antavat

⁴⁶ TVL 48.5.

⁴⁷ Hankintameno-olettaman osalta vähennystä ei ratkaisun KHO 2009:65 mukaan voitu tehdä. Tämän osalta TVL 48 §:ään tehtiin kuitenkin tarkennus.

⁴⁸ Rabinä, Timo – Nykänen, Pekka. Yksityishenkilöiden luovutusvoittojen verotus. Talentum. Helsinki 2009, s. 327–328.

⁴⁹ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa A67/200/2013. Kohdat 9.5.2.4 ja 10.1.

samanlaiset oikeudet ja henkilöyhtiöissä kaikki oikeudet jakaantuvat murto-osaisesti ja osapuolet nostavat voittovaroja yhtiöstä yhtenäisesti. Silloin kymmenesosan laskeminen on melko helppoa. Todellisuudessa osakeyhtiöidenkin puolella eri sarjoihin jaetut osakkeet ja erilaiset osakassopimukset ovat muuttaneet tilannetta. Myös henkilöyhtiöissä on mahdollista sopia erilaisia oikeuksia ja velvollisuuksia eri sopimuspuolille yhtiösopimuksessa. Lisäksi kommandiittiyhtiössä on aina äänetön yhtiömies, jolla hänelläkin on jonkinlainen osuus.⁵⁰ Verohallinto kuitenkin on julkaissut kannan, jonka mukaan kokonaisuuden kannalta vähäistä äänettömän yhtiömiehen osuutta ei oteta lukuun.⁵¹ Tätä kantaa voidaan pitää perusteltuna, koska muutoin pienen velanluontoisen äänettömän yhtiöomiosuuden vuoksi pitäisi ryhtyä esimerkiksi yhtiömuodonmuutokseen, jotta kymmenesosan yhtiöosuuden luovutukseen soveltuisi huojennus.

Vastuunalaisten yhtiöomiosuuksien vertailu on sen sijaan hyvin vaikeaa jo tavanomaisissa murto-osin omistetuissa henkilöyhtiöissä, kun yksityistilit poikkeavat toisistaan. Voittovarat, jotka henkilöyhtiöön on jätetty, ovat osa yhtiötä. Yhtiöstä nostetut varat taas eivät ole. Yhtiöosuuksien luovutuksissa voidaan sopia erilaisia asioita yksityistileihin liittyen. Perusajatus tietysti on, että huojennuksen edellytys on yhtiöosuus, joka antaa oikeuden kymmenesosaan yhtiön varoista ja voitosta. Normaalisti tämän ajatellaan vastaavan arvoltaan kymmenesosaa yhtiön arvosta.⁵² Jos luovutuksen kohteena on periaatteessa kymmenesosan yhtiöosuus, mutta sen mukana siirtyvä yksityistiliasaldo on pienempi kuin muilla yhtiöosuuksilla, luovutettavan yhtiöosuuden perusteella ei saada purkutilanteessa yhtä kymmenesosaa substanssista. Monesti tällainen yhtiöosuus ei vastaa kymmenesosaa henkilöyhtiön käyvästä arvosta. Tulkinnanvaraista on, voidaanko sen silti katsoa täyttävän PerVL 57 §:n mukaisen yrityksen osan?

Verohallinnon ohjeessa tulkitaan yrityksen omistusoosuuden olevan kytköksissä siihen, että yhtiöosuuden arvo on 10 % yhtiön käyvästä arvosta. Osakeyhtiön osakkeiden huojennuksen osalta ei ole esitetty tällaista vaatimusta. Luovutusvoiton verovapauden, jossa on samankaltainen yrityksen osan edellyttämisvaatimus, osaltahan ohjeessa on nimenomaisesti jopa sanottu, että vain oikeus yhtiön varoihin ratkaisee huojennuksen myöntämisen eikä esimerkiksi poikkeavilla äänioikeuksilla ole merkitystä (kohta 2.2.5.2). Perintö- ja lahjaverotuksen arvostamisohjeessa (kohta 5.6) taas todetaan, että poikkeuksellisesti ja tapauskohtaisesti on mahdollista, että poikkeavat oikeudet voivat vaikuttaa osakkeen arvoon. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty PerVL:n huojennuksen edellytyksenä kymmenesosan suuruista oikeutta osakeyhtiön varoihin purkutilanteessa⁵³ tai erisarjaisten osakkeiden aikakaudella hieman epäselvempää termiä omistusoikeus⁵⁴. Käsitykseni mukaan TVL:n 48 §:n ja PerVL:n 55 §:n omistusvaatimus on Verohallinnossa usein ajateltu osakkeissa yhteneväksi, vaikka sanamuoto on erilainen.

Oma käsitykseni on, että yrityksen osan edellytys täyttyy, kun henkilöyhtiöiden yhtiöosuuden perusteella saadaan oikeus kymmenesosaan tulevista voitoista ja olemassa olevista varoista, kun yksityistilien epätasapainoa ei oteta huomioon. Huojennuksen tarkoituksena on edistää yritystoiminnan jatkamista. Ei ole perustetta tulkita huojennussäännöstä siten, että

⁵⁰ KHO 1994 B 560.

⁵¹ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa A67/200/2013. Kohta 9.5.2.2.

⁵² Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa A67/200/2013. Kohta 9.5.2.2.

⁵³ Immonen – Lindgren 2013. s 155.

⁵⁴ Juusela, Janne – Tuominen, Sami. Sukupolvenvaihdoksen verotus. WSOYpro. Juva 2010, s. 133.

aiemman omistajan halu nostaa hänelle jo kertyneet voitot pois yhtiöstä estäisi huojennuksen saamisen. Tällöin huojennuksen kohteena ei kuitenkaan ole suoraa oikeutta kymmenesosaan yhtiön substanssivaroista. Jos yrityksen osan määrittämisen perusteeksi asetettaisiin käypä arvo tai jako-osuus teoreettisessa yhtiön purkamisessa välittömästi lahjan jälkeen, voisi hyvin pienikin murto-osainen osuus yhtiöön täyttää huojennuksen edellytykset, jos yksityistili vain olisi jätetty huomattavan positiiviseksi suhteessa muihin yhtiömiehiin. Tämä olisi aivan ilmeisessä ristiriidassa huojennussäännöksen tavoitteiden kanssa. Käypää arvoa tai jako-osuutta korostava tulkinta johtaisi muihin yhtiömiehiin kohdistuviin pyyntöihin tehdä isoja nostoja yhtiöstä ennen yhtiöosuuden lahjoitusta tai pyrkimykseen kirjata muiden osapuolten yksityistilialdoja veloiksi. Jo koko huojennuksen tarkoituksen huomiotaan olisi hyvin arveluttavaa, jos huojennuksen myöntäminen riippuisi olennaisesti siitä, missä suhteessa yhtiömiehet ovat yhtiöstä heillä jo verotettuja varoja nostaneet. Käypään arvoon tiukasti kytketty yrityksen osan käsite johtaisi siihen, että luopuva yhtiömies ei voisi nostaa jo verotettuja voittovaroja ulos, vaan osapuolet joutuisivat tekemään yhtiöstä kauppoja, jotka uusi yhtiömies rahoittaisi välittömästi kaupan jälkeen tehtävillä yksityisotoilla. Tämä olisi erityisen ongelmallista silloin, jos tuloverolain sukupolvenvaihdohuojennuksen edellytykset eivät täyty. Jos esittämäni ratkaisumallia pyrittäisiin keinoitekoisesti yksityistilijä manipuloimalla käyttämään väärin, olisi silloinkin olemassa riski veron kiertämisen soveltamisesta. Tästä asiasta tarkemmin huojennuksen laskemisen yhteydessä.

Jos henkilöyhtiöissä hyväksytään ajattelu, jossa huojennuksen tarkastelussa ei oteta huomioon yksityistilien epätasapainoa, voi nousta esiin tarve kyseenalaistaa ajatusmalli, jossa osakeyhtiöissä huojennus kytketään nimenomaan kymmenesosaan yhtiön substanssista teoreettisessa purkutilanteessa. Joka tapauksessa oikeuskäytäntö oikeasta PerVL 57 §:n tulkinnasta olisi tarpeen.

Vielä vaikeammaksi tilanne muuttuu, kun yhtiösopimuksessa on erityisiä ehtoja esimerkiksi voitonjakoon liittyen. Näin on esimerkiksi silloin, jos jollekin yhtiömiehelle sovitaan tietty kiinteä voitto-osuus ja jaetaan varat ja voitot muutoin murto-osin.⁵⁵ Silloin etuoikeus on mielestäni otettava huomioon yrityksen osan laskennassa. Tämän tulisi tapahtua samassa suhteessa kuin erityinen sovittu oikeus vaikuttaa yhtiöosuuden arvon suhteeseen yhtiön kokonaisarvoon yksityistilien epätasapainon sivuuttamisen jälkeen. Itse pidän perusteltuna huojennuksen kytkemistä kymmenesosaan yhtiön kokonaisarvosta. Poikkeaisin tästä ajattelusta edellä mainittujen yksityistilien epätasapainojen kohdalla. Jos yhtiösopimuksen mukainen murto-osaisuudesta poikkeava erityisehto on merkitykseltään hyvin pieni, se voidaan mielestäni jättää huomioon ottamatta, kuten äänettömän yhtiöosuudenkin kohdalla tehdään. Yhtiösopimuksen erityisehtojen vaikutuksesta yrityksen osan laskentaan tarvittaisiin kuitenkin oikeuskäytäntöä.

4.3 Huojennuksen laskenta

Huojennuksen laskennassa omaisuus arvostetaan lähtökohtaisesti 40 %:iin arvostuslain mukaisesta arvosta. Koko yhtiön arvostuslain mukainen arvo on melko helposti laskettavissa.⁵⁶ Sen sijaan yhtiömieskohtaisten yksityistilien vaikutus muodostaa hankalan kokonaisuuden. Yksityistilit vaikuttavat yhtiöosuuden arvoon sekä oikeuksiin yhtiön varoihin. Ar-

⁵⁵ Erityisehdot usein koskevat yhtiössä työskentelyyn liittyviä sopimuksia.

⁵⁶ KHO 1990 B 581, KHO 2000 taltio 851 ja Juusela – Tuominen. 2010, s. 213–214.

vuostuslain mukainen arvostus poikkeaa sekä verotuksessa jo realisoituneista varoista että käyvistä arvoista. Jos yksityistilien epätasapainojen vuoksi lahjoitetun yhtiöosuuden oikeus varoihin poikkeaa tietyllä euromäärällä murto-osuuden mukaisesta oikeudesta yhtiön varoihin, tulee ratkaista, miten se vaikuttaa huojennuksen laskentaan.⁵⁷

Yksi vaihtoehto olisi oikaista yksityistilien epätasapaino yhtiöosuuksien arvoihin euro eurosta. Yhtiön varat jaettaisiin arvostuslain mukaisesti arvostettuna murto-osien mukaisesti, ja tätä nettoa oikaistaisiin yksityistilien epätasapainon mukaisissa suhteissa. Vaikutus olisi samanlainen kuin yksityistilien vaikutus yhtiöosuuden substanssiarvoon, kun lasketaan yhtiöosuuden käypää arvoa. Erona olisi vain se, että taseen käyvät arvot korvattaisiin arvostuslain mukaisilla arvoilla. Lopputulos olisi, että luovutetun yhtiöosuuden yksityistilien muita yhtiöosuuksia pienempi saldo leikkaisi myös huojennettua arvoa, ja vastaavasti korkeampi saldo kasvattaisi suoraan arvoa. Jos luovutetaan yhtiöosuus, jonka yksityistilien saldot ovat huomattavasti muita yhtiömiehiä pienemmät, huojennuksen jälkeinen lahjavero on pääsääntöisesti hyvin pieni suhteessa lahjan arvoon. Usein maksettavaksi tulisi käytännössä ainoastaan 850,00 euron minimivero.⁵⁸ Jos taas luovutetaan yhtiöosuus, jonka yksityistilien saldo on huomattavasti muita yhtiömiehiä suurempi, ero saldoissa siirtyisi suoraan myös arvostuslain mukaiseen arvoon.

Toinen vaihtoehto olisi ottaa huojennetuksi yhtiöosuuden arvoksi yhtiön arvostuslain mukaisesta arvosta yhtiöosuuden osuutta koko yhtiön käyvästä arvosta vastaava osa. Yksityistilien epätasapaino voidaan oikaista paitsi jo realisoituneilla varoilla tai arvostuslain mukaisessa arvostamisessa mukana olevilla arvonnousuilla myös realisoitumattomilla arvonnousuilla ja tulevilla voitoilla. Ei ole mitenkään automaattista, että epätasapainoisista yksityistileistä johtuen yhtiömies saisi juuri jo realisoituneista yksityistilivaroista suuremman osan. Itse asiassa esimerkiksi yhtiön purkamistilanteessa piilevät arvonnousut realisoituisivat.⁵⁹ Tällä laskentatavalla muita yhtiömiehiä pienempi yksityistilin saldo ei käytännössä poistaisi lahjaveroa kokonaisuudessaan. Toisaalta tämä laskentamalli olisi hyvin edullinen lahjoitettaessa yhtiöosuus, jolla on huomattavan positiivinen yksityistili. Silloin osa yksityistilin epätasapainosta katsottaisiin täytettävän arvostuslain mukaisessa arvossa näkymättömillä varoilla ja sen osalta lahjaveroa ei menisi lainkaan, vaikka yksityistilin positiivista saldoa vastaavat varat olisi helppo nostaa.

Kolmanneksi olisi mahdollista kohdistaa yksityistilien epätasapaino ensisijaisesti arvostuslain mukaisessa arvostamisessa realisoitumattomiin varoihin. Luovutettaessa kymmenesosan murto-osainen yhtiöosuus myös kymmenesosa yhtiön arvostuslain mukaisesta arvosta katsottaisiin luovutetuksi huojennusta laskettaessa. Tätä puoltaisi se, että huojennuksen myöntämisessä ratkaisevaa on mielestäni suhteellinen murto-osa yhtiöstä yksityistilit siivuuttaen. Jos luovutetun yhtiöosuuden yksityistilit olisivat pienemmät kuin muiden yhtiöosuuksien omistajien, katsottaisiin nämä epätasapainot ensisijassa oikaistavan niillä varoilla ja arvo-odotuksilla, jotka näkyvät käyvässä arvossa, mutteivät arvostuslain mukaisessa arvossa. Vain siinä tapauksessa, että nämä arvo-odotukset eivät riittäisi, alennettaisiin yhtiöosuuden huojennettua arvoa. Jos taas luovutetun yhtiöosuuden yksityistilien saldot olisivat muita korkeammat, voitaisiin tulkita kyseessä olevan muita yhtiöosuuteen kuuluvia varoja,

⁵⁷ Huojennuksen laskennan peruskysymyksistä katso esimerkiksi Immonen – Lindgren 2013, s. 173–180 ja Puronen 2011, s. 617–621.

⁵⁸ PerVL 55 §:n mukaan huojennus myönnetään vain siltä osin kuin huojennetusti laskettu vero olisi enemmän kuin 850,00 euroa.

⁵⁹ Immonen – Ossa – Villa 2012, s. 196.

joita tarkoitetaan PerVL 55 §:n 3 momentissa. Silloin tällaiset yksityistileihin lisättävät arvo-odotukset lisättäisiin luovutettua osuutta vastaavaan yhtiön murto-osaan.⁶⁰

Oikeasta huojenuksen laskentatavasta tarvittaisiin vahvistavaa oikeuskäytäntöä. Mielestäni laskenta tulisi tehdä siten, että huojennettava arvo laskettaisiin henkilöyhtiölle nimenomaan kokonaisuutena ja yhtiöosuuden huojennettava arvo olisi sen käyvän arvon osuus yhtiön kokonaisarvosta. Tällä tavalla yksityistilien epätasapaino ei vaikuttaisi merkittävästi huojenuksen suuruuteen. Samalla tavalla huojenuksen laskennassa otetaan huomioon osakeyhtiön osakkeisiin sovitun osinko-oikeuden vaikutus.⁶¹ Ongelmia muodostuisi enää lähinnä silloin, kun luovutettavan yhtiöosuuden mukana siirtyisivät poikkeuksellisen suuret yksityistilialdot. Näihin tilanteisiin tulisi kuitenkin yksittäistapauksissa puuttua erityistoin.

4.4 Yksitystilien epätasapainoon puuttuminen erityistilanteissa

Käsittelin aiemmin yhtiön arvon ja arvostuslain mukaisen arvon muuttumista yksityistilien kautta tapahtuvilla varallisuudensiirroilla. Samat periaatteet ohjaavat taustalla suhtautumista yksityistilien epätasapainoon. Perheyriyksissä on hyvin tyypillistä, että yksityistilien välillä on huomattavia epätasapainoja. Esimerkiksi isä on saattanut jättää kaikki voittovarasensa yhtiöön ja poika vastaavasti nostaa kaikki omat varansa ulos yhtiöstä. Silloin isän yhtiöosuuden vastikkeeton tai alihintainen luovutus pojalle muistuttaa osittain keskinäisen velkasaatavan anteeksiantoa. Oma käsitykseni on, ettei epätasapainoon tule puuttua, jos isän osalta ei ole tehty verohuojennuksia tavoitellen uusia sijoituksia yhtiöön, vaan isän yksityistili on muodostunut kertyneistä voitoista, ja pojan yksityisotot eivät ole olleet ylisuuria. Jos taas epätasapaino johtuu tällaisista isän lisäsijoituksista tai pojan ylisuurista yksityisotoista, tulisi nämä varat jättää huojenuksen ulkopuolelle ja arvostaa käypään arvoon.

Joskus luovutuksen kohteena on yhtiöosuuksia, joissa yksityisotot ovat poikkeuksellisen suuria myös suhteessa yhtiön arvoon. Ylisuuret yksityisotot lähtökohtaisesti luovutusvoiton lisäyksiksi aiemmin kuvatulla tavalla. Jos luovutuksen kohteen yksityisotot ovat niin korkeat, ettei niiden vastattavaksi ottamista voi järkevästi perustella edes yhtiön piilevillä arvoilla, voi kyseessä olla lahja, joka annetaan ottamalla vastaan yhtiöosuus, joka tosiasiassa on arvoltaan negatiivinen. Silloin negatiivisen arvon osuus tulisi verottaa lahjana, jonka antaa osapuoli, joka suostuu yhtiöosuuden ottamaan. Näin siinäkin tapauksessa, että luovutus tapahtuisi lahjakirjalla, jossa lahjanantajan ja -saajan roolit olisivat toisin kuin toimitettavassa verotuksessa.

4.5 Hankintameno jatkoluovutuksessa

Lahjaverotuksessa vahvistetun arvon saa vähentää luovutusvoittoverotuksessa, kun lahjoituksesta on kulunut vuosi (TVL 47 §). Siihen saakka hankintameno on lahjoittajan hankin-

⁶⁰ Yksi tulkintavaihtoehto olisi, että murto-osaista yhtiöosuutta korkeammat yksityistilialdoon perustuvat varallisuus oikeudet katsottaisiin huojenuksen ulkopuolisiksi ja arvostettaisiin täyteen arvoon. Tämän vaihtoehdon osalta on otettava huomioon vakiintunut tiukka kanta osakeyhtiöiden taseiden avaamiseen. Pelkkä yksityistilien epätasapaino ei mielestäni riitä myöskään osan henkilöyhtiön varoista lukemiseen huojenuksen ulkopuolelle.

⁶¹ KHO 28.3.2006/715.

tameno.⁶² Vuoden määräajan kuluttua lahjaverotusarvoa päivitetään luovutushetken jälkeisillä yksityistilimuutoksilla. Periaatteessa on mahdollista saada lahjana yksityistili, joka alkaa negatiivisena. Silloin jo negatiivisuuden pienentyminen kasvattaa hankintamenoa. Olennaista on havaita, että yksityistilin negatiivisuus ei suoraan vaikuta hankintamenuon, vaikka se luovutusvoittoon lisätäänkin. Yksityistilien negatiivisuuden vaikutus hankintamenuon tapahtuu siten, että ylisuuret yksityisotot usein vaikuttavat saadun yhtiöosuuden käyvän arvon suuruuteen. Ylisuurten yksityisottojen ainoa suora vaikutus jatkoluovutuksen luovutusvoittoverotukseen tapahtuu sukupolvenvaihdosluovutusten jatkoluovutuksen sääntelyn kautta.

Jos luovutus tapahtuu ennen vuoden määräajan kulumista, tulee selvitettäväksi edellisen omistajan hankintameno. Silloin luovutusvoiton laskenta tehdään, kuten aiemmin kaupan kohdalla selvitin.

Molempien vaihtoehtojen osalta eniten erityiskysymyksiä nousee silloin, jos lahjoituksen kohteena ei ole ollut yhtiömiehen koko yhtiöosuus. Tällöin aivan olennaisia ovat muutokset yksityistileissä, koska ne vaikuttavat oleellisesti sekä lahjoitetun yhtiöosuuden lahjaverotusarvoon että lahjoittajalle jääneen yhtiöosuuden hankintamenuon. Vastaavia kysymyksiä syntyy, kun lahjansaajalla on jo ennestään omistuksessaan yhtiöosuus samassa yhtiössä. Silloin yhtenäisen yksityistilin saldo tulee kullakin saantohetkellä purkaa eri yhtiöosuuden saannoille. Periaatteet ovat nähdäkseni samat kuin aiemmin yhtiöosuuden kaupan yhteydessä todettiin.

5 Yhtiöosuuden luovuttaminen osittain vastikkeellisesti

5.1 Lahjanluonteinen kauppa

Sukupolvenvaihdoksissa on tyypillistä, ettei luovuttaja vaadi osuudestaan käypää hintaa, mutta vaatii silti jonkinlaisen kauppahinnan. Verotuksessa näitä luovutuksia ajatellen on kaksi olennaista rajaa. Jos kauppahinta on enemmän kuin $\frac{3}{4}$ käyvästä arvosta, verotuksessa ei katsota annetun lahjaa (PerVL 18 §). Myös luovutusvoitto lasketaan ikään kuin kauppa olisi tehty käypään hintaan. Esimerkiksi mitään perintö- ja lahjaverotuksessa vahvistettua korkeamman hankintamenuon synnyttävää arvoa ei ole. Ainoastaan luovutustappio voidaan jättää vahvistamatta siltä osin kuin tappio olisi syntymässä käypää alemman kauppahinnan käyttämisestä johtuen.⁶³ Näistä luovutuksista käytetään termiä alihintainen kauppa.

Jos kauppahinta on korkeintaan $\frac{3}{4}$ käyvästä arvosta, jaetaan luovutus lahjaosuuteen ja kauppaosuuteen (PerVL 18 §). Lahjaosasta määrätään lahjavero ja kauppaosuudesta lasketaan luovutusvoitto siten, että hankintamenuon saa vähentää vastikkeellisen saannon suuruutta vastaavan osan (TVL 47.5). Lahjanluonteisten kauppojen osalta olennainen raja on 50 %. Jos lahjaverotuksen sukupolvenvaihdosluovutuksen edellytykset täyttyvät, huojen-

⁶² Maksettavaksi tuleva luovutusvoittoverotus otetaan kuitenkin huomioon lahjaverotuksen toimittamisen yhteydessä. PerVL 21a §.

⁶³ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa A67/200/2013. Kohta 9.3 ja Oulun HAO 11.08.2011 11/0360/1.

nusta vaaditaan ja kauppahinta ylittää 50 % yhtiöosuuden arvosta, lahjavero huojenetaan kokonaisuudessaan (PerVL 55 §).

Yhtiöosuuden arvo lasketaan aina ottaen huomioon siirtyvät yksityistilien saldot. Näin laskettua käypää arvoa verrataan maksettuihin vastikkeeseen, jolloin selvää, täyttykö joko $\frac{3}{4}$ tai 50 % -sääntö. Jos kauppahinta on maksimissaan 50 %, lasketaan yhtiöosuuden arvo kuten puhtaassa lahjassa, ja maksuunpannaan lahjoitettua osaa vastaava vero huojenetusta arvosta.

Negatiivinen yksityistilin saldo lisätään luovuttajan luovutusvoittoon, mutta luovutuksen saajalla sitä ei lueta osaksi kauppahintaa. Yksityistilin negatiivinen saldo ei siten vaikuta 50 %:n tai $\frac{3}{4}$:n kauppahintarajojen täyttymiseen. Kyseessä on vain luovuttajan luovutusvoittoon lisättävä erä, joka lisätään kokonaisuudessaan myös lahjanluonteiseen luovutukseen.

Luovutuksensaajan hankintamenon näkökulmasta $\frac{3}{4}$ -sääntö käyttäytyy siten, että maksettu kauppahinta muodostaa hankintamenon, jota oikaistaan ottaen huomioon vain ne yksityistilimuutokset, jotka ovat tapahtuneet ostajan omistusaikana.

Lahjanluonteisissa kaupoissa vaikuttaa jälleen vuoden sääntö. Kauppaosuuden maksettu vastike muodostaa hankintamenon, jota oikaistaan luovutuksen jälkeen tapahtuvilla yksityistilimuutoksilla. Sama koskee lahjaverotusarvoa vuoden kuluttua lahjoituksesta. Jos jatkoluovutus tapahtuu ennen kuin on kulunut vuosi edellisestä luovutuksesta, kauppaosuus käyttäytyy edellä kuvatulla tavalla, mutta lahjaosuuden hankintameno tulee edellisestä saannosta. Silloin yksityistilimuutoksetkin otetaan huomioon edellisestä saannosta lasketuina. Näin ollen lahja- ja kauppaosalle tulee mahdollisessa jatkoluovutuksessa tehdä erillinen yksityistililaskenta.

Ennen lahjanluontoista kauppaa kannattaa usein pohtia nostojen tekemistä yhtiöstä. Niillä voidaan vaikuttaa sekä yhtiön arvoon ja sitä kautta lahjanluontoisuuteen että hankintameno mahdollisessa luovutusvoittolaskennassa.

5.2 Jatkaaja yhtiökumppaniksi

Henkilöyhtiöön on mahdollista ottaa uusia yhtiökumppaneita. Usein tämä tapahtuu aiemmin kuvatulla yhtiöosuuden ostolla. Kaikissa tilanteissa uuden yhtiökumppanin mukaan ottaminen ei kuitenkaan tarkoita yhtiöosan luovuttamista verotuksen näkökulmasta. Uusi yhtiömies on voinut tulla mukaan esimerkiksi fuusioimalla aiempia yhtiöitä⁶⁴ tai sijoittamalla uusia varoja yhtiöön niin paljon, että sijoitus vastaa uuden yhtiöosuuden arvoa. Olipa sitten kysymys yhtiöosuuden kaupasta tai uuden yhtiökumppanin mukaan tulemisesta ilman verotuksen näkökulmasta vastikkeellista luovutusta yhtiösopimusta tulee muuttaa.

Uuden yhtiökumppanin tullessa yhtiöön yhtiöosuutta ei ole aina verotuksen näkökulmasta katsottu luovutetuksi, jos uusi yhtiömies sijoittaa yhtiöön niin paljon varoja, että vanhojen yhtiömiesten yhtiöosuuksien tuottama oikeus yhtiön varoihin säilyy arvoltaan yhtä korkeana kuin ennen uuden yhtiökumppanin mukaantuloa.

Jos henkilöyhtiö on vakiintunut ja yhtiöllä on merkittävä tuottoarvo sekä tase-erissä piileviä arvonnousuja tai ylipäänsä huomattava alkuperäiset sijoitukset ylittävä omaisuusmassa, nousee esiin kysymys siitä, koska osa yhtiöstä on katsottava luovutetuksi. Erityisen vahvasti kysymys on esillä, jos uuden yhtiökumppanin mukaan ottaminen kytkeytyy sukupolven-

⁶⁴ Immonen – Ossa – Villa 2012, s. 167–178.

vaihdokseen ja mukaan tulemisesta ei pyydetä saatavan yhtiöosuuden täyttä arvoa vastavaa sijoitusta.⁶⁵ Usein aiemmassa yhtiösopimuksessa on ollut vain alkuperäinen yhtiöpanos ja säännöt voittojen jaosta. Kun uusi yhtiökumppani sijoittaa varoja yhtiöön, ne arvostetaan verotuksessa käypään arvoon.⁶⁶ Sen sijaan yhtiössä jo olevissa varoissa voi olla suuria piileviä arvonnousuja. Muutettaessa yhtiösopimusta uuden kumppanin tullessa mukaan, tulee ratkaista esimerkiksi kysymykset oikeuksista piileviin arvonnousuihin ja uuden sijoituksen kirjaamisesta eri yhtiömiesten yksityistileille. Tällöin nousee ratkaistavaksi, onko yhtiöosuus luovutettu lahjanluontoisella kaupalla vai sisältyykö yhtiösopimuksen muuttamiseen erillinen uuden yhtiökumppanin mukaan tuleminen ja pienemmän yhtiöosuuden lahjoitus.

Verotuksessa selvitysvelvollisuus on sillä osapuolella, joka parhaiten asian kykenee selvittämään. (VML 26 §).⁶⁷ Yhtiösopimuksen muuttamisen yhteydessä tapahtuneiden muutosten sisällöstä selvitysvelvollisuus on yhtiömiehillä.⁶⁸

Tavallisten murto-osaiseen omistukseen pohjautuvien henkilöyhtiöiden osalta voidaan lähteä mielestäni siitä, että kyseessä on yhtiöosuuden luovutus, ellei yksityiskohtaisesti ja luotettavasti muuta selvitetä.⁶⁹ Käytännössä ajatellaan, että osa yhtiöosuudesta tulee myydyksi.⁷⁰ Kauppahintana voidaan pitää sitä osuutta sijoituksesta, johon uudella yhtiömiehellä ei uusitun yhtiösopimuksen mukaan ole oikeutta. Kauppahintana pidetään sijoituksen osaa, jonka voidaan katsoa tulevan muiden yhtiömiesten hyväksi. Jos esimerkiksi yhtiösopimuksen muutoksen jälkeen uudella yhtiökumppanilla on oikeus ¼ osuuteen yhtiöstä ja hän sitoutuu sijoittamaan yhtiöön 1 000 000,00 euroa, kauppahinnaksi katsotaan 750 000,00 euroa. Tällöin sijoitetuista varoista hänellä on oikeus 250 000,00 euroon ja loppuosa tulee muiden yhtiömiesten hyväksi. Näin meneteltäessä sukupolvenvaihdoksen yhteydessä voivat sovellettavaksi tulla myös ¾ ja 50 % -säännöt.⁷¹

Jos verovelvolliset katsovat, että yhtiöosuus ei ole tullut myydyksi, tulee verovelvollisten kyetä selvittämään johdonmukaisesti yksityistilille sijoitetun yhtiöpanoksen kirjaamistavat ja yhtiösopimuksen muutoksen vaikutukset muun ohessa olemassa oleviin piileviin omaisuuden arvonnousuihin.⁷²

⁶⁵ Puronen 2011, s. 319–320. Toki asiaan voi kytkeytyä myös työpanoksen arvostaminen ja joissain tilanteissa myös ansiotulon realisoituminen on mahdollista.

⁶⁶ Henkilöyhtiön pääoman käsittelystä verotuksessa ja kirjanpidossa. Leppiniemi, Jarmo – Walden, Risto. Tilinpäätös- ja verosuunnittelu. WSOYpro. Juva 2010, s. 161–162 ja 415–420.

⁶⁷ Myrsky, Matti – Linnakangas, Esko. Verotusmenettely ja muutoksenhaku. Talentum. Helsinki 2007, s.130–132.

⁶⁸ Lahjan syntymisen arvioinnista yhtiösopimuksen muutoksissa. Puronen, Pertti. Lahjaverotuksen ala. Lakimiesliiton kustannus. Tampere 1990, s. 191–195.

⁶⁹ Luovutukseksi tulkitsemista henkilöyhtiöissä voidaan pitää laajana. KHO 1989 B 529.

⁷⁰ Immonen – Ossa – Villa 2012, s.109–113 ja 131–132. Kukkonen, Matti. Yrityksen luovutusvoittojen verotus. Talentum. Helsinki 2007, s. 235–238. Erityisesti ylisuurten yksityisottoja sisältävissä tilanteissa luovutusta koskevan sääntelyn soveltaminen on ollut varsin yleistä ja laajaa.

⁷¹ Immonen – Lindgren 2013, s. 253–257.

⁷² Vrt. Järvenoja 2013, s. 544–563. En näe perusteita sille, että tulkitsemiselle olisi yksioikoisen ratkaiseva yhteys yksityistilin negatiivisuuteen. Mielestäni on myös selvää, että yhtiöön on mahdollista tulla mukaan tavalla, jossa ei tapahdu luovutusvoittoveron alaista luovutusta. Lähtökohtainen oletama ainoastaan on vastikkeellinen luovutus ja on verovelvollisen vastuulla selvittää, ettei vastikkeellista luovutusta tapahdu. Ylisuurten yksityisottojen osalta tämä kuitenkin yleensä edellyttää nostojen muuttamista velaksi. Mielestäni myöskin ratkaisusta KHO 2005:68 voidaan saada tukea tällaiselle tulkinnalle.

6 Yhtiöosuuden luovuttaminen osituksessa

Yksityistilien saldo vaikuttaa arvoon, jota osituksessa käytetään. Edellisen saannon hankintameno voidaan vähentää osituksessa saadun omaisuuden hankintamenona, ja omistusaikakin lasketaan edellisestä saannosta (TVL 46.2). Pääsääntöisesti osituksessa saadun yhtiöosuuden luovutusvoiton laskenta suoritetaan samoin kuin luovutusvoitto olisi laskettu aiemmalla omistajalla. Osituksessa, jossa ei käytetä ulkopuolisia varoja toiselle kuuluneen omaisuuden lunastamiseen, ei synny luovutusvoittoverotuksen piiriin kuuluvaa saantoa.

Osituksessa vaikeimmaksi muodostuu kysymys ylisuurista yksityisotoista. Yksityistilien negatiivisuus voidaan lisätä luovutusvoittoon, kun negatiivisuus johtuu luovuttajan ylisuurista yksityisotoista. Ositussaannossa hankintameno tulee edellisestä saannosta. Sen sijaan luovutusvoittoon tehtävien lisäserien ei säädetä siirtyvän. Näin ollen osituksessa saadun yksityistilien negatiivisuuden johdosta ei voida tehdä enää lisäystä jatkoluovutuksen luovutusvoittoon.⁷³ Siirrettäessä yhtiöosuus osituksessa luovutusvoittoon tulisi tehdä mielestäni yksityistilien ylisuurista yksityisotoista johtuvan negatiivisen saldon osalta lisäys, vaikka muutoin yhtiöosuus siirtyisi puhtaana ositussaannona.⁷⁴ Kun aiemmin kuvatulla tavalla puhtaaseen lahjaan voidaan tehdä tällainen lisäys, en näe painavaa syytä toimia osituksessa toisin. Lähtökohtaisesti kuitenkin yhtiöosuuden siirtäminen osituksessa perustuu aina sopimukseen.⁷⁵ Asiasta olisi kuitenkin hyvä saada vahvistavaa oikeuskäytäntöä.

Jos osituksessa käytetään pesän ulkopuolisia varoja, on kyseessä osittain vastikkeellinen luovutus. Tällöin on selvää, että ainakin suhteellinen vastikkeellisesti luovutettua osuutta vastaava osa ylisuurista yksityisotoista lisätään luovutusvoittoon. Osituksessa siirtyvän osuuden lisäys luovutusvoittoon tulee ratkaista yhtenäisesti puhtaan osituksen käsittelyn kanssa. Jos puhtaaseen ositukseen ei voitaisi tehdä lisäystä, ei osittainen ulkopuolisten varojen käyttö muuttaisi ylisuurten yksityisottojen ositusosuuden käsittelyä. Kyse ei ole lahjanluontoisesta kaupan kaltaisesta yhtenäisestä toimesta, joka erityissääntelyn mukaisesti jaetaan lahjaosaan ja kauppaosaan. Kysymys on verotuksen näkökulmasta perheoikeudellisesta ja vastikkeellisesta saannosta erikseen.

Pesän ulkopuolisten varojen käyttäminen osituksen tasoituseränä aiheuttaa normaalin luovutusvoittoverotuksen myös henkilöyhtiöiden osalta.⁷⁶ Vastikkeellisesti ostetusta osuudesta lasketaan luovutusvoitto, ja vastaavasti ostetusta osuudesta tulee uudeksi hankintamenoksi yhtiöosuuteen kohdentuneet ulkopuoliset varat. Näin ollen uuden omistajan näkökulmasta luovutusvoiton laskennassa seurataan ositussaannon osalta edellisen omistajan yksityistilien kehitystä ja ostetun osuuden osalta lähdetään nolatilanteesta.

Ennen ositussopimuksen allekirjoitusta on syytä harkita, olisiko järkevää nostaa yhtiöstä ensin varoja. Ositusta edeltävillä yksityisotoilla on mahdollista vaikuttaa lunastettavan yhtiöosuuden arvoon ja sitä kautta lunastushintaan sekä siihen, tuleeko edullisemmaksi käyttää hankintameno-olettamaa vai todellista hankintamenoa. Lisäksi ennen osituksen toimit-

⁷³ Myöskään esimerkiksi luovutusvoittoon lisättävät käytetyt metsävähennykset eivät siirry osituksessa.

⁷⁴ Vrt. Räbinä 2001, s. 475.

⁷⁵ Yhtiöosuuden siirtäminen tasinkona vastentahtoiselle osapuolelle ei liene mahdollista ja johtaisi kuitenkin pikaiseen yhtiön purkamiseen tai yhtiösopimuksen muutokseen.

⁷⁶ Luovutusvoittoverotuksen peruskysymyksistä katso esimerkiksi Räbinä – Nykänen 2009, s. 158–161.

tamista yhtiöstä tehtävillä yksityisotoilla on mahdollista saada ositukseen pesän sisäisiä varoja, joita on sitten osituksessa mahdollista käyttää tasoituseränä.

Oma kysymyksensä on, tulisiko pesän ulkopuolisten varojen käytön näkökulmasta puuttua juuri ennen ositusta tehtyihin isoihin yksityisnostoihin. Kysymys on osittain samankaltaisesta ongelmasta kuin juuri ennen ositusperusteen syntyä otettavilla uusissa lainoissa, joita käytetään pesän sisäisinä tasoituserinä.⁷⁷ Oma käsitykseni on, ettei tehtyihin yksityisostoihin tule puuttua. Ei edes silloin, kun ne ovat ylisuuria. Ylisuuret yksityisotot tehdään pääsääntöisesti siksi, että yhtiömiehellä on erityistä tarvetta varoille. Niihin voivat puuttua muut yhtiömiehet, ja ne otetaan huomioon verotuksessa yhtiöosuutta luovutettaessa.⁷⁸ Ositusta (tai jäljempänä käsiteltävää perinnönjakoa) ei tule kohdella poikkeavan verotuksen oikeuttavana rahantarpeen synnyttäjänä. Jos ylisuurien yksityisottojen lopullinen tuloutuminen on laajaa myös perheoikeudellisissa oikeustoimissa, kuten itse ajattelen, ja ylisuurille yksityisotoille syntyy rajat viimeistään yhtiön likvidien rahavarojen määrästä, ei erityistä puuttumista suuriin yksityisostoihin tarvita.

7 Yhtiöosuuden luovuttaminen perintönä

7.1 Perintöverotus

Perintöverotusta varten yhtiöosuus arvostetaan sellaisena kuin se oli vainajan kuolinhetkellä. Tällöin on olennaista laskea yhtiöosuuden arvo kuolinhetkellä perustuen kuolinhetken yksityistiliin. Laskentamalli on samanlainen kuin puhtaassa lahjassa. Myös perintötilanteisiin voi liittyä aiemmin mainittu sukupolvenvaihdoshuojennus. Edellytyksenä on, että perintöosuuteen sisältyy kymmenesosa yhtiöstä. Jos perinnönjaon sisällöstä ei ole tietoa eikä vainajan testamentista muuta johdu, lähdetään olettamasta, jonka mukaan vainajan omistama yhtiöosuus jaetaan perintökaaren tasajaon periaatteita soveltaen perillisille (perintökaari 23:8).

Toimitetun (osituksen ja) perinnönjaon perusteella tasajaon periaatteesta voidaan poiketa. Silloin yhtiöosuus ohjataan perintöverotuksessa perilliselle, jolle yhtiöosuus todellisuudessa tulee. Olennaista on, että perintöverotus toimitetaan kaikilta osin siitä yhtiöosuudesta, joka oli olemassa vainajan kuolinhetkellä. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kaikki laskelmat tehdään kuolinhetken mukaisella taseella ja yksityistilien saldoilla. Jos kuolinhetken ja perinnönjaon välillä on tapahtunut muutoksia, nämä muutokset tulee oikaista pois laskelmista riippumatta siitä, ovatko muutokset kasvattavia tai pienentäviä.⁷⁹

⁷⁷ Rabinä Timo. Vastikkeeton saanto ja luovutusvoiton verotus. Kauppakaari. Helsinki 2001, s. 390–391. Uudet velat ovat erityisen hankala kysymys henkilöyhtiöiden näkökulmasta, jossa yhtiön velat ovat välillisesti yhtiömiesten vastattavia. Jos yhtiömiehen oma uusi velka katsotaan pesän ulkopuolisiksi varoiksi, on mahdollista nostaa varoja yhtiöstä, jolloin yhtiön varat pienevät ja osakas saa yhtiöstä käyttöönsä varoja, jotka ovat pesän sisäisiä. Lisäksi yhtiön nimiin saatetaan ottaa lainoja, joilla yhtiömiehen nostot voidaan rahoittaa.

⁷⁸ Immonen – Ossa – Villa 2012, s. 91.

⁷⁹ Isotalo, Kalle. Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjaverolain mukainen sukupolvenvaihdoshuojennus ja perheoikeudelliset oikeustoimet. Edilex-asiantuntijakirjoitukset. 22.5.2013. Luvussa 2 esitettyjä maatalan sukupolvenvaihdosta koskevia periaatteita voidaan soveltuvin osin käyttää myös henkilöyhtiöiden kohdalla.

Erityisen hankalaksi laskenta menee silloin, jos perinnönjaon yhteydessä muutetaan yhtiösopimusta. Nähdäkseni kyseessä ei ole miltään osin luovutus, jos yhtiösopimuksella ainoastaan jaetaan oikeuksia ja velvollisuuksia, jotka kuuluivat edesmenneelle yhtiömiehelle, ja muiden yhtiömiesten oikeudet säilyvät ennallaan. Silloin kyse on osasta perinnönjakoa ja ainoastaan kuolinhetken mukainen yhtiöosuus jaetaan perillisille yhtiösopimuksen ja perinnönjaon mukaan. Tällöin yhtiösopimuksen mukaan tulee arvioida, mikä osuus vainajan kuolinhetken mukaisesta yhtiöosuudesta on tullut kuhunkin perintöosaan. Sukupolvenvaihdoshuojennuksen vaatiman yrityksen osan täytyminen ja huojennuksen laskeminen tehdään tämän arvion perusteella.

Jos perinnönjaon yhteydessä tehtävä yhtiösopimusmuutos muokkaa muiden kuin perityn yhtiöosuuden mukaisia oikeuksia, tulee ratkaista, tapahtuuko muutoksessa luovutus, jossa kuolinpesä tai sen osakas myisi tai ostaisi osan yhtiöosuudesta. Kuolinpesälle mahdollisesti ostettava osuus tulee silloin erottaa peritystä yhtiöosuudesta. Vastaavasti arvioitavaksi voi tulla, miten kuolinhetken jälkeen kuolinpesän myymä yhtiöosuuden osa vaikuttaa mahdolliseen huojennuksen myöntämiseen. Itse arvioisin vaikutusta ensisijassa huojennuksen menettämistä koskevan pääosan luovuttamisen tarkastelun kautta. Jos myydään yli puolet peritystä yhtiöosuudesta, johon on myönnetty huojennus, tulee huojennus maksuunpanna korotettuna. Poikkeus voidaan kuitenkin mielestäni tehdä esimerkiksi silloin, jos huojennusta vaadittaessa osa vainajan yhtiöosuudesta ilmoitetaan luovutetuksi ja ilmoitetaan jatkettavan yritystoimintaa pienemmällä yhtiöosuudella, joka kuitenkin täyttää PerVL 57 §:n edellytykset.

Kun kuolintapauksissa tehdään yhtiösopimusten muutoksia, olisi tärkeää pitää siviilioikeudellinen pohja selkeänä. Sovellettavana ovat sekä henkilöyhtiöitä koskevat säännökset että perintökaaren sääntely perinnönjaon osalta. Aina pitäisi välttää sopimuksia, joiden vuoksi joudutaan harkitsemaan esimerkiksi sitä, onko yhtiösopimuksen perusteella tulkittava, että olisi tehty myös jonkinlainen muotovirheinen perinnönjako.⁸⁰

7.2 Luovutusvoitto

Perintöverotusarvo antaa hankintameno tulevaa luovutusta ajatellen (TVL 47.1). Periaate on muutoin sama kuin lahjaverotuksessa, mutta perintöverotuksessa hankintameno syntyy heti ilman vuoden odottamista. Yksityistilimuutokset vaikuttavat hankintamenoon siltä osin kuin ne ovat tapahtuneet kuolinhetken jälkeen. Kuolinpesä voi myydä yhtiöosuuden ennen perinnönjakoa tai yhtiö voidaan purkaa. Luovutusvoitto lasketaan kuolinpesälle, ja kauppahinnasta tai purkamisessa saaduista varoista vähennetään hankintameno, jossa perintöverotusarvoa on oikaistu kuolinhetken jälkeen tapahtuneilla yksityistilimuutoksilla. Jos taas toimitetaan perinnönjako ilman ulkopuolisten varojen käyttöä, perintöverotuksessa vahvistettu perintöverotusarvo kuolinhetken jälkeisillä yksityistilimuutoksilla oikaistuna siirtyy perilliselle, joka saa yhtiöosuuden.

⁸⁰ Jos esimerkiksi tehdään pelkkä yhtiösopimuksen muutos, nousee aina esiin kysymys, onko ositus tai perinnönjako tullut (osittain) tehdyksi muotovirheisenä. Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo. Perhevarallisuus oikeus. Talentum. Helsinki 2010, s. 472–475.

Perinnönjaossa on mahdollista käyttää pesän ulkopuolisia varoja.⁸¹ Silloin yhtiöosuuteen kohdistuvista pesän ulkopuolisista varoista lasketaan luovutusvoitto ulkopuoliset varat saaneelle henkilölle. Laskelmassa hankintamenoa voidaan käyttää luovutettua osuutta vastaavaa osaa yksityistilimuutoksilla oikaistusta perintöverotusarvosta. Omaisuutta saaneella taas lasketaan erikseen hankintamenoa peritylle ja lunastetulle yhtiöosuuden osalle. Näiltä osin yksityistiliseuranat tulee hankintamenoaikutusten osalta tehdä erikseen kuten muissakin vaiheittain saaduissa yhtiöosuuksissa.

Vainajan puolisolle kuulunut omaisuuserä voidaan osittaa ensin kuolinpesälle ja tämän jälkeen jakaa osakkaalle. Rabinä on esittänyt, että kysymyksessä on perintö- eikä ositussaanto.⁸² Oma käsitykseni on, ettei asiaa tulisi nähdä yksioikoisesti joko-tai -kysymyksenä vaan enemmänkin sekä-että -näkökulmasta. Kun laissa on erillinen säännös sekä perintösaannolle (TVL 47.1) että ositussaannolle (TVL 46.2), ne tulisi sovittaa yhteen laintulkinnalla. Tosiasiassa kysymys on sekä ositus- että perintösaannosta. Kun juuri perintöoikeuden perusteella on syntynyt oikeus, joka täytetään osituksen kautta kuolinpesään tulleella omaisuudella, on luontevaa, että hankintameno päivitetään vastaamaan perintöverotuksessa vahvistettua arvoa ja omistusaika lasketaan kuolinhetkestä. Sen sijaan ositussaantoa koskevan säännöksellä voidaan nähdäkseni oikeuttaa perintöverotusarvon oikaisemisen. Näin voidaan ottaa huomioon kuolinhetken jälkeen tapahtuneet muutokset, jotka olisivat vaikuttaneet lesken hankintamenoon. Tyypillisesti tällaisia päivitystarpeita ilmenee vainajan kuolinhetken jälkeen tapahtuneiden yksityistilimuutosten osalta yhtiöosuudessa, joka osituksessa siirtyy kuolinpesälle. Näin ollen perintöverotusarvoa päivitetään kuolinhetken jälkeen kerätyillä voitoilla, lisäsjoituksilla ja yksityisotoilla.

Perintöverotuksessa vahvistettu arvo ei voi olla automaattisesti ja poikkeuksetta perillisten hankintameno riippumatta siitä, mitä leski on kuoleman jälkeen omaisuudella tehnyt. Tarve päivittää perukirja-arvoa lesken kuolemaa seuranneen omistusajan tapahtumien perusteella ilmenee kaikkein selkeimmin henkilöyhtiöiden voitoista, lisäsjoituksista tai yksityisotoista. Myös osakeomistuksiin voi liittyä esimerkiksi hankintamenoa leikattavia pääomanpalautuksia tai yhtiöön tehtyjä pääomansijoituksia.⁸³ Kiinteistöjen osalta poistot ja perusparannusmenot sisältävät samoja kysymyksiä.⁸⁴

Kuten osituksissa, myös perinnönjaossa on olennaista harkita ennen perinnönjakosopimuksen laatimista, olisiko yhtiöstä syytä tehdä yksityisottoja ennen perinnönjakoa. Yksityistilimuutokset kuolinhetken ja jaon välillä vaikuttavat oleellisesti sekä mahdollisista pesän ulkopuolisten varojen käyttämisestä johtuviin luovutusvoittoihin että myöhempään hankintamenoihin.⁸⁵

⁸¹ Rabinä 2001, s. 414–415. Uusien velkojen osalta ks. osituksen käsittely osituksen kohdalla. Oma käsitykseni on, että kuolinpesän ottamat henkilöyhtiön toimintaa varten tarvittavat velat tulee lähtökohtaisesti katsoa pesän sisäiseksi veloiksi.

⁸² Rabinä 2001, s. 331–336.

⁸³ Henkilöverotuksen käsikirja 2012, s. 109–110.

⁸⁴ Perheoikeudellisten saantojen kohdalle ei ole katsottu olevan erityistä estettä hankintamenojen päivittämiselle. Rabinä – Nykänen 2009, s. 69–70 ja 89.

⁸⁵ Pesän ulkopuolisten varojen käyttämisestä osituksessa esimerkiksi Rabinä – Nykänen 2009, s. 157–162.

7.3 Yksityistilin negatiivisuus ja yhtiömiehen kuolema

Yksityistilin negatiivisuus voidaan lisätä luovutusvoittoon, kun se johtuu yhtiömiehen tekemistä ylisuurista yksityisotoista. Kuolintapauksissa tilanne on hankala. Siinä yhteydessä muodostuu ensin kuolinpesä, jota kuolinvuoden ajan verotetaan ikään kuin vainaja olisi elänyt vuoden loppuun (TVL 17 §). Kuolemaa seuraavasta vuodesta alkaen verotetaan kuolinpesää, kunnes perinnönjako toimitetaan. Perinnönjaon jälkeen verotus siirtyy osakkaalle, joka saa omaisuuden perinnönjaossa. Tässä yhteydessä voi tapahtua osittain luovutusvoiton verotus, jos jaossa käytetään pesän ulkopuolisia varoja. Yksityistili voi olla negatiivinen vainajan kuollessa tai perinnönjaon tapahtuessa johtuen vainajan elinaikaisista yksityisotoista tai kuolinpesässä tapahtuneista yksityisotoista tai niiden yhdistelmästä. Oikeuskäytäntöä tarvittaisiin siitä, voidaanko tällaisia yksityisottoja verottaa, ja jos voidaan, missä vaiheessa.⁸⁶

Oma käsitykseni on, että vainajan elinaikaiset ylisuuret yksityisotot tulisi verottaa kuolinvuoden luovutusvoittona, jos yhtiötä ei luovuteta tai pureta eikä yhtiöön tehdä ylisuuret yksityisotot korjaavia lisäsjoituksia ennen kuolinvuoden päättymistä. Kuolinpesän ylisuuret yksityisotot taas tulisi verottaa perinnönjakohetkellä.⁸⁷ Kun puhtaasta lahjasta katsotaan voivan syntyä luovutusvoitto, ei voida pitää mahdottomana, että kuolintapahtuma tai perinnönjako synnyttäisi perusteen verottaa luovutusvoitto. Jos ylisuuret yksityisotot jäisivät verottamatta, olisi erittäin kannattavaa tehdä kuolinpesän toimesta merkittäviä ylisuuria yksityisottoja ennen jakoa.

Näin ollen luovutusvoittolisäys käyttäytyisi ikään kuin varaus, joka realisoituu viimeistään omistajanvaihdostilanteissa. Tämä on perusteltua, kun kysymys on käytännössä yhtiöstä nostetuista verottamattomista varoista. Tältä menettelyltä voitaisiin välttyä palauttamalla yhtiöön varoja ennen vainajan kuolinvuoden päättymistä tai perinnönjakoa. Käytännössä tämä voitaisiin tehdä esimerkiksi velkakirjauksella.⁸⁸ Poikkeuksen tästä menettelystä voitaisiin katsoa soveltuvan silloin, jos yhtiö todellisuudessa osoittautuisi niin vähäarvoiseksi, että kuolinpesä joutuu palauttamaan kyseiset varat yhtiöön. Tällöin oikaisu voitaisiin hyväksyä, vaikka palautus tapahtuisi vasta kuolinvuoden päättymisen jälkeen. Tämä voi tapahtua esimerkiksi silloin, jos vainaja on kuollut loppuvuodesta, jolloin mahdollista velkakirjauksen tekemisen tarvetta ei ole ollut mahdollista huomata ennen vuoden päättymistä.

Menettely poikkeaa oleellisesti muista luovutusvoittoon lisättävistä eristä, kuten käytetystä metsävähennyksestä tai tietyistä vakuutuskorvauksista, joita ei vainajan elinajalta lisätä kuolinpesän (ainakaan kuolinvuotta seuraavien vuosien) tai perillisten luovutusvoittoihin. Ei tällaisia erii toisaalta lisätä puhtaisiin lahjoihinkaan. Joka tapauksessa ylisuurten yksityisottojen käsittelystä kuolintapauksissa tarvittaisiin oikeuskäytäntöä. Mielestäni on selvää, ettei ainakaan vainajan tai kuolinpesän ylisuuria yksityisottoja tule lisätä osakkaiden omiin luovutusvoittoihin, syntyivätpä ne sitten ulkopuolisten varojen käytön seurauksena tai perinnönjakoa seuraavassa luovutuksessa. Vainajan elinaikaiset yksityisotot ovat vaikuttaneet siihen, millaisen varallisuuden vainaja jälkeensä jätti. Kuolinpesän omat yksityisotot

⁸⁶ Käytännön tilanteet eri kuolinpesissä voivat vaihdella hyvin paljon.

⁸⁷ Jos kuitenkin kuolinpesän ylisuuret yksityisotot tuloutetaan luovutusvoitoksi kuolinpesälle, joka syntyy perinnönjakosopimuksen johdosta, voi sovellettavaksi tulla TVL 48 §:n luovutusvoittoverovapaus. Tällöin mahdollista pesän ulkopuolisten varojen käyttöä ei tulisi katsoa jatkoluovutukseksi. Mahdollinen verovapaaksi katsottava luovutusvoitto tulisi leikata hankintamenosta vasta perinnönjakoa seuraavasta luovutuksesta.

⁸⁸ Ervasti, Perttu. Henkilöyhtiön yhtiöosuuden luovutuksen verotuksesta. Verotus 2/2005, s. 200–201.

taas hyödyttävät kaikkia osakkaita kasvattaen muuta jaettavaa jäämistöä.⁸⁹ Vainajan tai kuolinpesän tekemiä yksityisottoja ei tule missään tapauksessa lisätä kuolinpesän osakkaan luovutusvoittoon. Lisääminen yksittäisen osakkaan luovutusvoittoon kohdistaisi väärin kaikkien hyödyksi tulleen noston pelkästään yhden osakkaan maksettavaksi.

8 PerVL 55 §:n huojennuksen menettäminen

Perintö- ja lahjaverolain sukupolvenvaihdoshuojennuksen menettämistä koskeva oikeuskäytäntö on melko suppeaa. PerVL:ssä on useita kohtia, joiden perusteella toimitettuun verotukseen voidaan puuttua. Toimitetun verotuksen muuttamisesta säädetään 38–39 §:ssä perusteoikaisusta, 40–41 §:n veronoikaisusäännöksillä ja 55 §:n sukupolvenvaihdoshuojennuksen korotettua maksuunpanoa koskevalla säännöksellä.

Perusteoikaisussa on kysymys tilanteista, joissa olosuhteet ovat muuttuneet verotuksen jälkeen. Veronoikaisusäännöksissä oikaistaan verotusta, jos verotus havaitaan toimitetuksi virheellisesti joko Verohallinnon virheen tai verovelvollisten tai muiden ilmoitusvelvollisten antaman puutteellisen, erehdyttävän tai väärän tiedon vuoksi.

Myönnetyn sukupolvenvaihdoksen menettämisestä säädetään, että jos luovutuksensaaja luovuttaa pääosan saamastaan yrityksen osasta, josta on myönnetty sukupolvenvaihdossäännöksen perusteella huojennus, niin huojennus menetetään, jos luovutus tapahtuu ennen kuin viisi vuotta on kulunut verotuksen toimituspäivästä. Huojennetun veron lisäksi maksettavaksi tulee veronhuojennuksen vuoksi maksuunpanematta jätetty vero korotettuna 20 prosentilla.

Huojennuksen menettämisen perusratkaisu on siis kytketty siihen, että huojennukseen oikeuttava omaisuus luovutetaan. Verohallinto on katsonut⁹⁰, että luovuttamisella tarkoitetaan vapaaehtoista luopumista yritysvaarallisuudesta tai -toiminnasta. Luovuttamisen käsite on siis katsottu laajaksi.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty kannanottoja, joissa elinkeinotoiminnan harjoittamisen voisi lopettaa luovutusvuoden tilikauden päätyttyä huojennusta menettämättä. Näitä kannanottoja voidaan pitää hyvin kyseenalaisina.⁹¹ Sukupolvenvaihdoshuojennus on poikkeussäännös, jonka tulkintatavan tulisi olla suppea. Oikeuskäytäntö olisi kuitenkin tarpeen huojennuksen menettämisestä toiminnan lopettamisessa. Tätä arviointia tulisi tehdä paitsi PerVL 55 §:n korotetun maksuunpanon myös PerVL 40 §:n verovelvollisen vahingoksi tehtävän veronoikaisun näkökulmasta. Huojennuksen edellytyksenähän on oma ilmoitus siitä, että huojennuksen saaja jatkaa huojennukseen oikeuttavaa toimintaa.

Huomioon on syytä ottaa myös, mitä hallituksen esityksen (HE 290/1977) yksityiskohtaisissa perusteluissa kirjoitettiin toiminnan jatkamisen merkityksestä huojennuksen menettämisen arviointiin:

⁸⁹ Joskin ennen jakoa tapahtuviin yksityisottoihin saattaa tosiasiaa kytkeytyä esimerkiksi osittainen (ositus ja) perinnönjako.

⁹⁰ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa A67/200/2013. Kohdat 2.5.6.5. ja 9.5.2.5.

⁹¹ Immonen – Lindgren 2013, s. 186.

Pykälän 3 momentissa on säännökset niistä seurauksista, jotka aiheutuvat yritystoiminnan harjoittamisen lopettamisesta ennen lykkäysajan päättymistä. Suojanormiston soveltaminen on niin sidoksissa toiminnan jatkamiseen, että verovelvollisen luovuttaessa pääasiallisen osan maatilasta, muusta yrityksestä tai sellaisen osasta seurauksena on maksuaikaedun menettäminen ja perintöverolautakunta määrää kaikki vielä tällöin maksamatta olevat maksuerät kannettaviksi seuraavan kantoerän yhteydessä. Pääasiallisen osan luovuttamisena pidetään sellaista pääasiallisen osan luovuttamista, joka tapahtuu toiminnan supistamiseksi.

Pääosan luovuttamisen näkökulmasta yksityisöt ovat mielenkiintoinen rajapinta. Tekeillä yksityisottoja pienennetään saadun omaisuuden hankintamenoa. Pitäisikö tällaista yksityisottojen tekemistä jotenkin ottaa huomioon pääosan luovutetuksi tulemistä arvioitaessa? Esimerkinä voidaan ajatella tilanne, jossa huojennetun yrityksen osan lahjaverotusarvo on 100 000,00 euroa. Jos huojennuksen saanut henkilö on nostanut yksityisottoja niin paljon, että hankintamenoa on jäljellä 60 000,00 euroa ja hän tämän jälkeen myy osan yhtiöosuudestaan, tulisiko tehdyt yksityisöt jotenkin ottaa huomioon arvioitaessa pääosan luovuttamista?

Oma käsitykseni on, että lähtökohtaisesti pääosan luovuttamista tulisi tarkastella yksityisöt sivuuttaen. Normaalisissa tilanteissa laskenta olisi luovutusvoittojen tarkastelun tapaan murto-osiin perustuvaa. Pääsääntöisesti ainakaan rahan yksityisöt juoksevan elinkeinotoiminnan jatkuessa eivät vaikuttaisi mitenkään pääosan luovutetuksi tulemisen tai verotuksen toimittamista varten annettujen tietojen oikeellisuuden arvioinnissa.

Kun huojennuksen myöntäminen edellyttää elinkeinotoiminnan harjoittamista yhtiössä, voidaan yksityisöt ottaa huomioon huojennuksen menettämisen arvioinnissa siltä osin kuin kysymys on elinkeinotoimintaa supistavien varojen yksityisöistä. Kun oikeuskäytäntö huojennuksen menettämiseen liittyy on hyvin vähäistä ja yksityisottojen ja yhtiösopimusten muutosten yhdistyminen erilaisissa tilanteissa voi muodostaa hyvin kirjavia kokonaisuuksia, on usein syytä varmistaa ennakkoratkaisuilla huojennuksen säilyminen, jos yksityisöt ja niihin mahdollisesti liittyvät yhtiösopimusten muutokset olennaisella tavalla muokkaavat yhtiöosuutta, jonka perusteella huojennus on myönnetty.⁹²

9 Yhteenveto

Kokonaisuudessaan henkilöyhtiöiden yksityistilien vaikutus omistajanvaihdosten verotukseen on varsin vaativa kokonaisuus. Erilaisia huomioon otettavia asioita on paljon. Kokonaisuutena lainsäädäntö on kuitenkin varsin johdonmukainen. Ilman sukupolvenvaihdossäännöksiä sääntelyä voitaisiin pitää toimivana. Niidenkin osalta voidaan todeta, etteivät henkilöyhtiöiden ongelmat ole mitenkään erityisen suuria suhteessa muihin yhtiömuotoihin. Peruskysymys huojennuksen epäsuotavasta osumatarkkuudesta ei ole erityisesti henkilöyhtiöiden ongelma. Kun yhtiömiehen ja yhtiön välinen rahaliikenne on joustavaa, aukeaa verosuunnitteluun luonnollisesti monia mahdollisuuksia.

Henkilöyhtiöiden verosuunnittelussa olennaista on, että ennen minkäänlaisia yhtiösopimuksen muutoksia tulisi aina käydä läpi yksityistilien saldot ja tiedostaa, miten aiottu sopimus

⁹² Kun tämän artikkelin pääasiallinen aihe ei ole huojennuksen menettämisen arvioiminen, en tarkastele huojennuksen menettämisen arvioimiseen liittyvää vaikeaa ongelmakenttää tämän perusteellisemmin.

vaikuttaa saldoihin, sekä havaita, että nämä ratkaisut vaikuttavat olennaisella tavalla tuleviin veroseuraamuksiin.

Tässä artikkelissa käsitellyistä kysymyksistä olisi tarpeen saada oikeuskäytäntöä. Erityisen tärkeää se olisi luovutusvoiton laskentaan liittyvistä yksityistilikysymyksistä yhtiöosuuden osan luovutuksissa, yksityistilien suhteesta perintö- ja lahjaverolain sukupolvenvaihdoksen laskemiseen ja yrityksen osan käsitteeseen sekä ylisuurten yksityisottojen luovutusvoittoliäyksistä perheoikeudellisissa vastikkeettomissa saannoissa.

Toiveeni on, että julkaistua oikeuskäytäntöä saataisiin myös oikeista laskentatavoista. Veronsaajien oikeudenvaihtoyksikkö usein mielellään vie tuomioistuimiin käsiteltäväksi ja tuomioistuimet julkaisevat ratkaisuja, joissa oikeuskysymys voidaan helposti pelkistää kirjalliseen muotoon. Verotuksessa nousee usein esiin vaikeita oikeuskysymyksiä oikeista tavoista tehdä verotukseen liittyviä laskutoimituksia. Vaikeimmat kysymykset usein vaativat monimutkaisia laskutoimituksia. Silti ne luonteeltaan kuitenkin ovat oikeuskysymyksiä, joissa tarvittaisiin korkeimman hallinto-oikeuden verotusta yhtenäistävää oikeuskäytäntöä.

Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys

Aihepiiristä ei ole uutta oikeuskäytäntöä. Verohallinnon ohjeet ovat laajentuneet kattamaan artikkelissa kuvattuja laskukysymyksiä.¹ Artikkelin keskeiset lasku- ja tulkintaongelmat ovat kuitenkin ennallaan.

TVL 47 §:n muutos, jossa spv-arvo muodostaa hankintamenon, kun perintö- tai lahjaverotuksessa on sovellettu sukupolvenvaihdoshuojennusta, on osin monimutkaistanut ristivaikutusten hallintaa. Kun spv-arvo on lähtökohtaisesti 40 % henkilöyhtiöosuuden mukana siirtyvästä arvostuslain mukaisesta nettovarallisuudesta, saajalle yleensä muodostuu hankintamenoa vain 40 % hänelle siirtyvästä nettovarallisuudesta. Vastikkeetta saatu nettovarallisuus on mahdollista nostaa yhtiöstä ilman välitöntä tuloverotusta. Nostokelpoisia varoja siis huojennuksen soveltuessa saadaan järjestään enemmän kuin hankintamenoa. Jos henkilöyhtiö kuitenkin puretaan tai luovutetaan, luovutusvoittoa laskettaessa hankintameno voi olla nolla, vaikka yhtiössä olisi yhtiömiehelle kuuluvaa nettovarallisuutta. Nostoja, jotka ylittävät hankintamenon mutta eivät omistajalle kuuluvaa osuutta verotuksen nettovaroista, ei voida pitää ylisuurina yksityisottoina. Kyse ei ole tuloverotuksessa verottamatta olevista varoista. Ne on verotettu luovuttajalla ennen sukupolvenvaihdosta.

Käytännön verotuksessa näiden asioiden seuranta luultavasti tulee olemaan vajavaista, kun usein henkilöyhtiöt ovat verrattain pieniä, yhtiömiehet toisilleen läheisiä ja eri henkilöiden saannot ja laskettavat asiat erilaisia. Tämä johtaa ainakin teoriassa monenlaisiin verosuunnittelumahdollisuuksiin ja käytännössä sekaviin näyttöongelmiin, kun asiakirja-aineisto on vajavaista. Ongelmia voi muodostua erityisesti, kun yhtiön nettovarallisuuteen huojennuksen soveltamishetkellä kuuluu varoja, joiden todellinen arvo ylittää niiden nettovarallisuudessa käytettävät hankintamenot ja joista yrityksen toimintaa lopetettaessa realisoituu siksi voittoja. Saattaa muodostua kannusteita esimerkiksi siihen, että yhtiöstä nostetaan varat yksityistilin kautta mutta tyhjennetty henkilöyhtiö jätetään purkamatta tai luovuttamatta, jotta luovutusvoittoa ei koskaan laskettaisi. Silloin erilaisiin rekistereihin voi jäädä merkityksi yhtiöitä, joilla ei tosiasiallisesti tehdä mitään ja joiden olemassaolon ainoa syy on luovutusvoiton laskennan välttäminen. Ainakaan ei juuri koskaan kannata purkaa yhtiötä jako-osuutta vastaan, vaan kannattaa ensin nostaa yhtiöstä varat ja lopuksi purkaa yhtiö, jossa ei ole lainkaan varoja.

1 Verohallinto A125/200/2017 ja VH/456/00.01.00/2019. Ohjeissa nyt selvästi korostetaan, että luovutusten vaikutus yksityistileihin tulee kattavasti selvittää. Ohjeissa tehdyt tulkinnat ovat pääosin samansuuntaisia kuin artikkelissa. Esim. vainajan elinaikaisten ylisuurten yksityisottojen osalta jälkimmäinen ohje kuitenkin kohdassa 2.5.8 melko kategorisesti sulkee pois mahdollisuuden verottaa elinaikaisia ylisuuria yksityisottoja kuoleman jälkeen. Nähdäkseni ylisuuruus joudutaan kuoleman seurauksena aina järjestelemään muiden yhtiömiesten ja kuolinpesän välillä. Erilaisiin velkakirjauksiin ja muihin oikaisu toimiin pitäisi suhtautua joustavasti, mutta kategorinen lisäämättömyys voi yksittäistapauksissa johtaa innovatiivisiin järjestelyihin.

Kalle Isotalo
OTK, Itä-Suomen verotoimisto

V

JOUSTAVA OSAKEYHTIÖ VEROJÄRJESTELMÄSSÄ

EDILEX

Edilex 2016/28

Referee-artikkeli, versio 2.0
Julkaistu 4.11.2019
Alkuperäinen julkaistu 27.9.2016
www.edilex.fi/artikkelit/16837

Sisällys

1	Johdanto	3
2	Perinteinen osakeyhtiön veroajattelu ja siviilioikeuden joustavuus	4
2.1	Klassinen yhteisöverotuksen ja varojenjaon verotuksen yhteensovittamisen haaste	4
2.2	Osinko, palkka ja luovutusvoitto	5
2.3	Osakeyhtiön omistuksen siviilioikeudellinen perusta	5
3	Osakeyhtiön omistajan verotuksen perusrakenne	7
3.1	Osinko	7
3.2	Työpanososinko.....	8
3.3	Ulkomaisen yhtiön osinko.....	8
3.4	Peitelty osinko	9
3.5	Palkka ja luontoisedut	9
3.6	Luovutusvoitto osakkeiden myynnistä.....	9
3.7	Omien osakkeiden hankinta	10
3.8	Pääomanpalautus	11
3.9	Yhtiön lainoittaminen ja yhtiölle vuokraaminen tai myynti	13
3.10	Suosiva varojenjako	14
3.11	Eri sarjaan kuuluvien osakkeiden varojenjako	14
3.12	Säästöpossuilmiö	16
3.13	Oman työn myynnin yhtiöittäminen ja osakeyhtiön sivuuttaminen	17
3.14	Holdinyhtiö	18
4	Oikeustoimet yhtiön ja sen omistajan, työntekijän tai omistajan lähipiirin kanssa	19
4.1	Etuyhteyskaupat	19
4.2	Osakeyhtiön lähipiirikauppa peiteltyinä osinkona	22
4.3	Läheisten osakeyhtiölle annettava lahja	22
4.4	Omien osakkeiden hankkimisen hinnoitteluongelmat	24
4.5	Lunastuslauseke osakkeen arvostamisen osatekijänä.....	25
5	Oikeudet tulevaan varojenjakoon verotuksen näkökulmasta	27
5.1	Osakeannit	27
5.2	Yritysjärjestelyt ja toimintamuodon muutos	28
5.3	Osakkeiden erisarjaistaminen	29
5.4	Erisarjaistetut osakkeet sukupolvenvaihdoksessa	31

5.5	Erisarjaistaminen omaan tai lähipiirin osakeyhtiöön	33
5.6	Osakassopimus	33
5.7	Erilaiset erisarjaistamisen, osakassopimuksen, lunastusehdon, työpanososingon ja muiden erityistilanteiden yhdistelmät	34
6	Nettovarallisuus	35
6.1	Nettovarallisuuden luominen	35
6.2	Käyttöomaisuusosakkeiden luovutusvoitot	35
6.3	Osakevaihto	36
6.4	Osakeanti	36
6.5	Fuusio ja jakautuminen	37
6.6	Tytäryhtiön tyhjäminen	37
6.7	Toimintamuodon muutos	37
6.7.1	Elinkeinotoiminta	37
6.7.2	Maatila	38
7	Luovutuksen, luovutusvoiton ja hankintameno-ongelmakysymyksiä.....	39
7.1	Yritysjärjestelyt, osakeannit ja toimintamuodon muutokset	40
7.2	Tuloverolain sukupolvenvaihdosluovutus.....	41
7.3	Lahjaverotuksessa käytetty arvo	42
7.4	Sukupolvenvaihdoshuojennukset, yritysjärjestelyt ja toimintamuodon muutokset	43
7.5	40 % hankintameno-olettama verojärjestelmän ongelmana.....	46
8	Tuotto- tai osinko-oikeuden pidättäminen.....	46
8.1	Kiinteään omaisuuteen ja osakehuoneistoihin pidätetyistä oikeuksista	46
8.2	Oikeuksien pidättäminen osakkeisiin	47
8.3	Pidätetyn osinko-oikeuden taloudellinen luonne ja arvo	48
8.4	Verotuskäytänteistä	50
8.4.1	Varainsiirtoverotus	50
8.4.2	Lahjaverotus	50
8.4.3	Tuloverotus.....	51
8.4.4	Osinko-oikeuden sopiminen kolmannelle	52
8.5	Miksi verotus kannustaa erottamaan omistuksen ja hallinnan tai tuoton?	53
9	Ohjaava veropolitiikka	53
9.1	Eriyisvähennykset	53
9.2	Sukupolvenvaihdos ohjaavan veropolitiikan esimerkkinä	55
10	Hallinnolliset näkökohdat osakeyhtiöiden omistajien verotuksessa.....	57
10.1	Veron kiertäminen, peitelty osinko, liiketoiminnallinen perusteltavuus ja luottamuksensuoja	57

10.2	Verotuksen toimittaminen, tarkastaminen, resursointi ja yhdenvertaisuus.....	58
10.3	Kansainvälistymisen haaste.....	61
11	Tulevaisuus.....	62
11.1	Veropoliittisessa keskustelussa esitettyjä vaihtoehtoja varojenjaon verotukseen	62
11.2	Onko yhdenvertaisuudella merkitystä?	63
11.3	Yhteenveto ongelmista ja korjausliikkeitä	66

1 Johdanto

Artikkelissa käsittelen osakeyhtiön verotuksen pirstaleisuuden luomia mahdollisuuksia suunnitella taloudellisen hyödyn siirtämistä yhtiöstä omistajalle ja hänen lähipiirilleen. Tarkastelun kohteena on kansallinen lainsäädäntö tuloverolain (TVL), elinkeinotulon verotuksesta annetun lain (EVL), verotusmenettelystä annetun lain (VML), perintö- ja lahjavero lain (PerVL), varainsiirtoverolain (VSVL) ja varojen arvostamisesta verotuksessa annetun lain (arvostuslaki) näkökulmasta. Nykyisessä verojärjestelmässä yhtiön omistajan ja hänen lähipiirinsä mahdollisuudet käyttää osakeyhtiötä monimuotoisen verosuunnittelun välineenä ovat laajat. Kokonaiskuvaksi muodostuu, että verolainsäädäntö ei ole riittävällä tavalla seurannut niitä muutoksia, joita joustava siviililainsäädäntö ja elinkeinotoiminnan muuttuminen ovat aiheuttaneet.

Verotus kohtelee usein taloudellisesti samankaltaisessa tilanteessa olevia kansalaisia epäyhdenvertaisesti. Veronmaksukykyisyyden mukainen verotus ei mielestäni toteudu. Kokonaisuutena verojärjestelmä syrjii yrittäjiä, joita juhlapuheissa väitetään haluttavan suosia: Riskialttiissa yritystoiminnassa muita ihmisiä työsuhteeseen palkkaavia yrittäjiä, jotka luovat yhtiörakenteen liiketaloudellisin perustein sekä ottavat taloudellisen hyödyn yhtiöstä avoimesti osingoilla ja palkkatuloina sekä yrityksen myydessään maksavat luovutusvoiton veron ilman erityisjärjestelyitä. Samalla verojärjestelmää on monimutkaistettu erityissäännöillä, jotka eivät sovi tietotekniikalähtöiseen verovalvontaan. Kehitys on vaiheittain vaarantamassa verotuksen oikeudenmukaisuuden. Tässä kokonaisuudessa jo normaalin verosuunnittelun kautta tapahtuva mahdollisuus vaikuttaa verotuksen kokonaistason muodostuu liian merkittäväksi. Samalla muodostuu ongelmia tunnistaa ja puuttua sellaiseen verosuunnitteluun, jossa veron kiertämisen soveltaminenkin voisi olla perustelua.

Olen jakanut artikkelin seuraavasti: Luvussa 2 käsittelen perinteistä osakeyhtiön veroajattelua ja osakkeen siviilioikeudellista luonnetta. Luvussa 3 tarkastelen peruskysymyksiä taloudellisen hyödyn siirtämisestä yhtiöstä omistajalle. Luvussa 4 tarkastelen omistajan ja yhtiön välisiä omaisuuden siirtoja sekä muita erityisiä kaupankäyntiasetelmia. Luvussa 5 käsittelen erityisiä oikeustoimia, joilla siirretään oikeuksia tuleviin varojenjakoihin. Luvussa 6 käsittelen yhtiön nettovarallisuuteen kytkeytyviä ongelmia. Luvussa 7 käsittelen osakkeiden hankintamenon ongelmia luovutusvoittoverotuksessa. Luvussa 8 käsittelen osakkeen antamien oikeuksien irrottamista osakkeiden omistuksesta. Luvussa 9 tarkastelen ohjaavaa veropolitiikkaa. Luvussa 10 käsittelen veron kiertämistä ja muita keinoja sivuuttaa sopimusrakenteita verotuksessa sekä verotuksen toimittamisen hallinnollisia ongelmia ja kansainvälisen verotuksen näkökohtia. Viimeisessä luvussa 11 kokoaan järjestelmän ongelmia ja uudistustarpeita.

Pyrin luomaan perinteisellä lainopillisella tutkimustavalla tulkintasuosituksia yksittäisiin verotuskysymyksiin ja kokoamaan yksittäisistä ratkaisuista systeemitasoista kokonaisuutta. Niiden rinnalla käsitelän ajoittain myös perustuslaillisia, oikeustaloustieteellisiä, lainsäädäntöpoliittisia ja erityisesti hallinnollisia näkökohtia. Tarkastelussa on paitsi se, millainen oikeustila on olemassa, myös se, millaisia täytäntöönpanovaikeuksia nykyinen oikeustila aiheuttaa. Verolainsäädäntö on lopulta voimassa siinä laajuudessa kuin se pannaan täytäntöön. Tarkastelen myös järjestelmän kokonaisuutta niin perustuslain yhdenvertaisuusvaatimusten kuin hyvän lainsäädäntöpolitiikan¹ periaatteiden näkökulmasta.

2 Perinteinen osakeyhtiön veroajattelu ja siviilioikeuden joustavuus

2.1 Klassinen yhteisöverotuksen ja varojenjaon verotuksen yhteensovittamisen haaste

Osakeyhtiön verotuksen tason määrittelyssä liikutaan perinteisesti kahden kysymyksen välillä: Verotetaanko yhtiön voittoa vai varojenjakoa vai molempia, ja missä suhteissa? Ja, mikä on verotuksen tason suhde sekä muuhun sijoitustoimintaan että palkkaverotukseen?²

Yhtiön verottamisen puolesta puhuvia seikkoja ovat esimerkiksi kansainväliset kysymykset. Yhteisöverotuksessa tuloa verotetaan siellä, missä se syntyy ja se rasittaa myös ulkomaista omistajaa. Ulkomaisen yhteisöomistajan osingoista taas ei usein lainkaan kerry Suomeen veroa. Yhteisöverotuksessa myös ainakin osa tulosta tulee välittömästi verotetuksi, eikä koko tulon verottamista voi lykätä kauas tulevaisuuteen. Toisaalta yhtiön voiton verottaminen rajoittaa mahdollisuuksia kehittää toimintaa tulorahoituksella.

Verotuksen tasossa on kaksi hankalaa perusasetelmaa, joita yritetään sovittaa yhteen. Yhtiöön sijoitetun pääoman verotuksen ei pitäisi olla ankarampaa kuin muiden sijoitustoimien tuoton, eikä vieraan pääoman käyttämisen tulisi olla omaa pääomaa edullisempaa. Toisaalta erityisesti pienten osakeyhtiöiden verottamisessa on kysymys omistajayrittäjän tai yrittäjäperheen työn hedelmien verottamisesta, jolloin huomattavasti ansiotuloverotusta kevyempi tuloverotuksen taso johtaa kannustimeen myydä työtä osakeyhtiön kautta ja asettaa eri verovelvolliset erilaiseen asemaan muodollisten seikkojen perusteella. Myös järjestelmän oikeudenmukaisuus voidaan kyseenalaistaa, jos suuret pääoman tuotoksi luokiteltavat tulot verotetaan pienempiä ansiotuloja kevyemmin. Pohjimmiltaan ongelma kumpuaa Suomen eriytetystä tuloverojärjestelmästä, jossa pääomatuloverotuksen taso on huomattavasti matalampi kuin ansiotuloverotuksen korkeammat rajaveroasteet.³ Tämä perusrakenne vaatii tulojen luonteiden määrittelyä tavalla, joka on monimutkaistuvassa maailmassa yhä vaikeampaa.

¹ Pöysti, Tuomas: Lainsäädäntöpolitiikan mahdollisuus ja haaste. Valtiontalouden tarkastusviraston selvitys 5/2011.

² Niskakangas, Heikki: Osinkoverotuksen uudistamisesta. Muistio verotuksen kehittämistyöryhmälle. 21.9.2009. s. 1–6.

³ Kysymyksen perusrakennetta on käsitelty melko laajasti taloustieteellisestä näkökulmasta niin sanotun Hentemäen työryhmän väliraportissa. Verotuksen kehittämistyöryhmän väliraportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 35/2010. Jakso 3.

2.2 Osinko, palkka ja luovutusvoitto

Osakeyhtiö on suomalaisen yritystoiminnan tyypillinen peruskehikko, jossa yhtiön varat ja vastuut ovat erillään omistajan vastuista. Omistajan hyödyn yhtiöstä on perinteisesti ajateltu tulevan kolmea reittiä: Osingonjaosta, nostetuista palkoista ja osakkeiden arvonnoususta. Yhtiöön kannattaa sijoittaa ja yhtiössä tehdä töitä, työllistää ja käydä kauppaa, koska yhtiön varoja voi saada voitonjaon tai palkan kautta itselleen tai myydä yhtiön ulkopuoliselle hyvällä hinnalla. Suomessa käytettävä verotustapa perustuu tähän ajatustapaan. Vuotuista tuottoa varten on osinko- ja palkkaverotus ja yhtiön myyntiä varten on luovutusvoitto.

Koska maksettu palkka on yhtiössä vähennyskelpoinen kustannus, sen verotus voi olla hieman ankarampaa kuin varojenjaon, jossa pääsääntöisesti verotetaan kertaalleen verotettuja varoja uudelleen. Usein palkkaverotuksen ja omistajayrittäjän verotuksen välillä tarkastellaan laskelmaa, jossa verrataan yhteisöveron ja osinkoveron summaa ansiotuloveroon. Laskelma ei ole totuudenmukainen, jos toisessa vaihtoehdossa on mahdollista jättää voitot yhtiöön, ja myöhemmässä vaiheessa jakaa ne osinkoverotusta kevyemmin verotettuina. Siksi useat tässä artikkelissa käsiteltävät tilanteet, joissa verotus muodostuu erilaiseksi suhteessa perustilanteeseen, kyseenalaistavat järjestelmän oikeudenmukaisuuden ja osinkoveromallien valmistelussa käytettyjen tietojen oikeellisuuden.

Verotuksen perusrakenne on ollut pitkään melko pysyvä, vaikka osingonjaon ja luovutusvoiton verotuksen yksityiskohdat sekä palkan ja varojenjaon kannustimet ovat vuosien saatossa vaihdelleet. Verojärjestelmä on pohjautunut oletamaan, että pääsääntöisesti osakkeet antavat yhtäläiset tai lähes yhtäläiset oikeudet. Osake ikään kuin olisi yhtiö jaettu osakkeiden lukumäärällä.

2.3 Osakeyhtiön omistuksen siviilioikeudellinen perusta

Osakeyhtiön omistus on välillistä. Osakkeen kautta ei muodostu murto-osaista yhteisomistussuhdetta osakeyhtiön varallisuuteen. Osakkeen varallisuusarvo muodostuu siitä, että osake tuottaa osakeyhtiölain (OYL) 3 luvun 1 §:n mukaiset yhtäläiset tai yhtiöjärjestyksessä määritellysti toisistaan poikkeavat oikeudet yhtiössä. Käytännössä oikeudet muodostuvat valtaoikeuksista, joiden kautta voidaan käyttää päätösvaltaa yhtiössä, varojenjako-oikeuksista yhtiön toiminta-aikaiseen varojenjako- ja oikeuteen saada jako-osa yhtiön varallisuuteen yhtiö purettaessa.

Yhtiön toimintaa ohjaavat enemmistöperiaate (OYL 6 §) ja yhdenvertaisuusperiaate (OYL 7 §). Enemmistöperiaatteen mukaisesti päätöksenteko tapahtuu yhtiökokouksessa äänen enemmistöllä. Yhdenvertaisuusperiaate kuitenkin edellyttää osakkeenomistajien kohtelua yhdenvertaisesti. Yhtiöjärjestyksessä osakkeille voidaan luoda joko yhtäläiset valta- ja varallisuus-oikeudet tai yhtiöön voidaan muodostaa erilaiset oikeudet tuottavia osakkeita. Tyypillisesti voidaan luoda esimerkiksi korotetun äänivallan osakkeita, joiden kautta voidaan käyttää valtaa yhtiön liiketoimintaa ohjattaessa. Vastaavasti tietyille osakkeille voidaan sopia esimerkiksi oikeus saada muita osakkeita korkeampia osinkoja. Osakeyhtiölaki on joustava osakesarjojen muodostamisessa. Oleellista on, että eri osakkeiden tuottamat erilaiset oikeudet tulee määrittää yhtiöjärjestyksessä. Yhtiöjärjestyksen muuttaminen taas lähtökohtaisesti edellyttää osakkeenomistajien yksimielisyyttä tai yhtiöjärjestyksen mukaisista menettelyä osakesarjojen muuttamiseksi. Jos kaikki osakkeenomistajat ovat yksimielisiä, yhtiöjärjestyksen määrittämistä oikeuksista esimerkiksi varojenjako- ja oikeuteen saada jako-osa yhtiön varallisuuteen yhtiö purettaessa (OYL 13:6.4).

Käytännössä osakeyhtiölain periaatteet merkittävältä osin määrittävät eri osakkeenomistajien oikeuksia erimielisyystilanteissa sekä suojaavat kolmatta osapuolta, kuten yhtiön ja sen omistajien velkojia tai yhtiön kauppakumppaneita. Siltä osin kuin kolmannen etu ei vaaranu, yhtiön omistajien yksimielisyys mahdollistaa joustavan päätöksenteon.

Omistajien keskinäisessä suhteessa oikeuksia on mahdollista jalostaa keskinäisin osakassopimuksin. Nämä sopimukset lähtökohtaisesti sitovat omistajia keskinäissuhteessa, mutta niissä voidaan myös esimerkiksi luoda yhtiölle oikeuksia suhteessa omistajiin. Osakassopimuksen rikkomisesta lähtökohtaisesti vastataan yhtiön omistajien keskinäisessä suhteessa vahingonkorvauksin ja muiden vastaavien keskinäissuhteessa muodostuvien seuraamuksien kautta. Tyypillisesti osakassopimuksessa voidaan esimerkiksi sopia yhtiön liiketoiminnan sisällöstä, varojenjako politiikasta tai osakkeiden luovuttamisen ehdoista ja hinnoista.

Verotuksen näkökulmasta tämä siviilioikeudellinen pohjatilanne on haastava. Osakeyhtiöstä voi saada taloudellista etua monella tavalla ja näitä tapoja voidaan verottaa eri tavoin. Kun verotus on erilaista, nousee tarve määrittää ja rajata tilanteita, joissa kyse on kustakin tiettyyn verotukseen johtavasta ilmiöstä. Samoten verotuksen näkökulmasta voidaan joutua soveltamaan päällekkäin usean verolain tarkoitusta.⁴

Moni verotuksen rakenne (esim. osinkojen erilaiset verotussäännöt, pääomanpalautukset, lahjaverohuojennukset) on pääasiallisesti luotu yhtäläiset varojenjako-oikeudet luovia osakkeita ajatellen. Verotuksessa nouseekin tulkintaongelmia jo silloin, kun yhtiöön on muodostettu erilaisia osakesarjoja. Silloin kohdataan haasteita jo monessa verotuksen vaiheessa merkittävä osakkeen käypää arvoa määritettäessä. Ongelmat kasvavat, kun erilaisin osakassopimuksen määritetään keskinäisessä suhteessa yhtiöjärjestyksestä poikkeavia tai merkittävästi tarkentavia osakkeenomistajien keskinäisiä oikeuksia ja velvollisuuksia.

Verotus ei ole sopimusoikeutta eikä varsinkaan yhtiön omistajien keskinäistä sellaista. Pelkästään se, että yhtiö- ja sopimusoikeuden näkökulmasta jostain asiasta sopiminen on mahdollista, ei automaattisesti johda siihen, ettei järjestelystä voi muodostua veroseuraamuksia. Tämä ei myöskään lähtökohtaisesti tarkoita sitä, että sopimus olisi jotenkin epäsuotava. Miltei kaikki veroseuraamuksia aiheuttavat oikeustoimet työsuorituksista ja yrityskaupoista lahjoihin lähtökohtaisesti ovat normaaleja ja sallittuja toimia, joista ainoastaan seuraa veroja. Veron kiertämistä ja muita vastaavia verotuksen poikkeussääntöjä sovellettaessa se, että jollain sopimusjärjestelyllä nimenomaan on tarkoitus suojata jotain verotuksen ulkopuolista intressiä keskinäisessä suhteessa, on painava näkökanta poikkeussäännöksiä vastaan, jos verotusta ei voida perustaa normaaleihin verotuskäytänteisiin. Erityisesti, jos siviilioikeudellinen suojaustapa ei ole erilaisista vaihtoehdoista valittu nimenomaan verotussyistä olosuhteissa, joissa valittu suojaustapa on ainakin osalle omistajista erityisen edullinen ja muillekin vähintään neutraali. Monesti erityisen edullinen verotus voi olla kaikkien etu. Näin on esimerkiksi silloin, jos yhtiöllä on tarve saada jonkin henkilön työpanos, josta pitää maksaa jotain. Jos tämä suoritus on mahdollista maksaa jollain tavalla kevyemmin veroseuraamuksin, voi saaja tyytyä matalampaan suoritukseen. Siten kaikilla voi olla yhtäläinen etu.

Tämän artikkelin painopiste on kuitenkin korostetusti yhtiöissä, joissa omistajat ovat harvoja tai hyvin läheisiä keskenään. Näissä tilanteissa etujen yhteydet korostuvat ja monessa

⁴ Hyvänä esimerkkinä kysymys ns. suosivasta varojenjaosta, jonka osalta ration pohdinnasta tuloverotuksessa: Järvenoja, Markku: Epävarmuuden hallinta verosuunnittelussa. Oikeustiede–Jurisprudentia XLVIII:2015. s. 91–96. Suosivassa varojenjaossa tarkastellaan tuloverotuksen tarkoitusta verottaa osakeyhtiön osingon muodossa tapahtuvaa varojenjako ja toisaalta lahjaverotuksen tarkoitusta verottaa vastikkeettomia varallisuuden siirtymiä henkilöltä toiselle. Tällainen tulkinta-asetelma on jo lähtökohdiltaan haastava, kun päällekkäin ratkaistaan tuloverotuksen sääntelyä siitä, miten tietty tietystä lähteestä saatu tulo verotetaan, ja toisaalta sovelletaan paljon yleisluonteisempaa lähtökohtaa verottaa omaisuuden vastikkeetonta siirtymää, jolle ei ole pyrittävä määrittelemään yhtä tiettyä esimerkiksi siviilioikeudelliseen osakeyhtiölainsäädäntöön sidottua tapaa.

tilanteessa kaikkien intressit ovat yhteneviä. Sellaisessa tilanteessa teoreettisen riitatilanteen siviilioikeudellinen ratkaisutapa ei välttämättä ole yhtä voimakkaasti verotukseen vaikuttava seikka kuin se on silloin, kun kyse on nimenomaan aidosta liiketaloudellisesta tarpeesta lähtevistä yhtiöjärjestyksistä ja/tai osakassopimuksista. Aivan erityisen korostettuja nämä asetelmat ovat tietenkin lahjaan liittyen. Kun jo peruslähtökohta on omista oikeuksista luopuminen, ei lahjoittajalla ole tarkoitustakaan tavoitella maksimaalisia oikeuksiaan suhteessa muihin omistajiin silloin, kun hänellä on aikomus antaa omaisuuttaan muille omistajille.

Kokonaisuutena erilaiset veromuodot, erilaisella tavalla käsiteltäväksi määritellyt yksityiskohdat (kuten erilaiset tulot), joustava siviilioikeudellinen sääntely sekä erilaiset yhtiöiden omistustilanteet ja omistajien intressit muodostavat kokonaisuuden, josta kumpuaa moninaisia yhteensovittamisiongelmiä. Ratkaistavat kysymykset voivat näyttäytyä hyvin erilaisina verrattuna niihin perustilanteisiin, joita erilaisia verolakeja säädettäessä on ajateltu.

3 Osakeyhtiön omistajan verotuksen perusrakenne

3.1 Osinko

Luonnollisten henkilöiden osinkoverotus jakaantuu kahteen erilaiseen verotustapaan riippuen, onko osinkoa jakava yhtiö listattu vai listaamaton. Listatuissa yhtiöissä osingot ovat 85 %:sti veronalaista pääomatulona. Listaamattomissa yhtiöissä taas osingonjaolle on erityissäntöjä. Jos osinkoa jaetaan korkeintaan 8 % yhtiön matemaattisesta arvosta, eikä verovelvollinen saa tällaisia osinkoja kuin korkeintaan 150 000 euroa vuodessa, verotetaan osinko vain 25 %:sti pääomatulona. Jos jaettu osinko ylittää mainitun tuottorajan, verotetaan osingosta 75 % ansiotulona. Jos vuotuiset osingot (kaikista noteeraamattomista yhtiöistä) ylittävät 150 000 euroa, verotetaan rajan ylittävät, mutta nettovarallisuuden puitteissa jaetut, osingot 85 %:sti pääomatulona.⁵

Listamattomien yhtiöiden osalta matemaattinen arvo on siis merkittävä. Matemaattisen arvon laskennassa käytetään osingonjakovuotta edeltäneenä vuonna päättyneen tilikauden taseen mukaista varallisuutta, joka arvostetaan arvostuslain mukaisesti. Arvostuslaki pohjautuu pitkälti poistamattomiin hankintamenoihin. Niitä kuitenkin oikaistaan esimerkiksi kiinteistöjen, yhtiön omistamien osakkeiden ja muiden arvopapereiden osalta arvostuslailla säädettyjen perusteiden mukaiseen arvoon. Kiinteistöjen osalta vertailu hankintamenon ja vertailuarvon välillä on kiinteistökohtaista. Arvopapereiden osalta hankintamenoja verrataan vertailuarvoihin kokonaisuutena. Matemaattiseen arvoon ei lueta esimerkiksi yhtymän nettovarallisuuden laskennassa tehtäviä maksettuihin palkkoihin kytkeytyviä lisäyksiä. Matemaattiseen arvoon tehdään eräitä omistajakohtaisia oikaisuja.⁶

Vertailuarvot perustuvat kiinteistön osalta mekaanisiin arvostusperusteisiin, joita käytetään myös kiinteistöverotuksessa. Julkisesti noteeratut arvopaperit arvostetaan 70 %:iin niiden tilinpäätöspäivän kurssista. Noteeraamattomat yhtiöt taas arvostetaan arvostuslain säännöksiin pohjautuviin vertailuarvoihin. Vertailuarvon laskenta pohjautuu pitkälti samoihin periaatteisiin kuin matemaattinen arvo. Siihen kuitenkin kytkeytyy tiettyjä erityissäntöjä esimerkiksi arvon nousutahtiin, pääomansijoituksiin, negatiiviseen varallisuuteen ja yritysjär-

⁵ Osinkoveron säädöspohja löytyy TVL 33a–33d §:stä. Huomionarvoista on, että jo osinkoverotuksen perusmallia on oikeuskirjallisuudessa kritisoitu kohtuuttoman monimutkaiseksi. Myrsky, Matti: Muutoksia osinkoverotuksessamme. DL 3/2014. s. 422–423.

⁶ Verohallinnon ohje: Osinkotulojen verotus. A207/200/2013. Kohdat: 2.3 ja 2.5.

jestelyihin liittyen. Lisäksi vertailuarvosta vähennetään sen perusteena olevan tilinpäätöksen perusteella jaetut osingot.⁷

3.2 Työpanososinko

Vuonna 2009⁸ TVL 33 b §:ään tuotiin säännös, jonka mukaan työpanokseen perustuvat osingot verotetaan joka tapauksessa sen henkilön ansiotulona, kenen työhön osinko perustuu. Säädos on pyritty kirjoittamaan mahdollisimman pitkälti tosiasialliseen tilanteeseen perustuvaksi ja mahdollisimman vähän muodollisten seikkojen rajoittamaksi. Tarkoituksena on, että tosiasiallisesti työpanokseen perustuvat osingot verotetaan ansiotulona riippumatta siitä, perustuuko osingon maksaminen esimerkiksi yhtiöjärjestykseen, osakassopimukseen tai johonkin muuhun tekniseen seikkaan. Sinällään tämäkään sääntely ei ole ollut ongelmatonta. Esimerkiksi lääkäriyhtiössä toimimisesta luovuttaessa tehtävään omien osakkeiden hankintaan, joka perustuu osakassopimukseen ja lääkärin työskentelyyn pohjautuvaan henkilökohtaisen tulospisteen kertyneisiin varoihin, työpanososingon soveltaminen on ollut hallinto-oikeustasolla epäyhtenäistä.⁹ Nämäkin ongelmat ilmentävät epäneutraalin verotuksen aiheuttamia ongelmia ja tukevat myöhemmin esitettäviä kriittisiä näkökohtia omien osakkeiden hankinnan verotustapaan sekä hankintameno-olettamiin. Tuloksin joudutaan tekemään valinta ansiotuloverotuksen ja hankintameno-olettamaa käyttävän luovutusvoiton välillä olosuhteissa, joissa kertyneet varat pääosin ovat perustuneet työhön. Silti lääkäriyhtiössä tarvitaan pääomaa ja osa tulospisteen kertyneen varallisuuden myynnistä on aidosti pääoman tuottamaa tuloa. Jo sääntelyä luotaessa tiedostettiin, ettei kyseessä ole kattava ratkaisu tulonmuuntokysymykseen.¹⁰

Sääntelyn perusongelmaksi on muodostunut sen suhde holdingyhtiörakenteisiin. Kun työpanokseen perustuva osinko tosiasiallisesti ohjataan holdingyhtiöön, se on osa holdingyhtiön varoja ja jo verotettu. Tämä muodostaa moninaisia ongelmia määriteltäessä, mikä osa osingoista on tosiasiallisesti jo verotettu. Oman erityistilanteensa muodostavat järjestelyt, joissa holdingyhtiön omistus on osittain muillakin kuin varsinaisella työpanososinkoa saavalla osakkaalla. Miten tällaisissa tilanteissa jo työpanososinkona verotettu osinko-osuus pitäisi käsitellä?¹¹ Mielestäni asiaa pitäisi tarkastella lahjaverotuksen kautta. Jos toisen henkilön työpanososinkona verotettua tuloa on ohjattu holdingyhtiöön, jossa etu ohjautuu hänen lähipiirilleen, ei osingon edelleen jakamista pidä uudelleen verottaa osinkotulona. Sen sijaan järjestelyssä tulee annetuksi verotettava lahja, kun selvästi toiselle kuuluva tulo ohjataan muille holdingyhtiön avulla.

3.3 Ulkomaisen yhtiön osinko

Ulkomaisten listaamattomien yhtiöiden osalta TVL 33 c §:ssä on erityissäännös, jonka mukaan ulkomaisten yhtiöiden osinkoverotuksessa 8 % tuoton saa vaihtoehtoisesti laskea arvostuslain mukaisesti lasketun matemaattisen arvon sijaan osingonjakoa edeltävän vuoden lopun käyvälle arvolle.

⁷ Matemaattisen arvon ja vertailuarvon säädöspohja löytyy arvostuslain 2. luvusta.

⁸ Lakimuutos 26.6.2009/469.

⁹ Hämeenlinnan HAO 28.05.2015 15/0296/1 ja Pohjois-Suomen HAO 31.03.2015 15/0166/3.

¹⁰ Hallituksen esitys Eduskunnalle työpanokseen perustuvan osingon verotuksesta HE 47/2009 vp. Kohta: 2. ehdotetut muutokset.

¹¹ Ilmiöstä esimerkiksi: Helsingin HAO 14.01.2015 15/0019/6.

Jos osinkoa jakavan yhteisön kotimaassa tapahtuva verotus ei ole ankaraa, verotus on melko keveää suhteessa suomalaisen osakeyhtiön verotukseen. Verojärjestelmä kannustaa sijoittamaan nimenomaan ulkomaille, kun realisoitumattomien arvonnousujen ja tulevaisuuden tuotto-odotusten pohjalta voidaan maksaa kevyemmin verotettuja osinkoja. Kevenneen verotuksen maksimimäärien kasvattaminen kannustaa suomalaisia investoimaan ulkomaisiin yrityksiin.

3.4 Peitelty osinko

Peitellyn osingon (VML 29 §) verotusta voidaan soveltaa kaikkiin järjestelyihin, joihin on ryhdytty osingosta menevän veron välttämiseksi. Tyypillisesti kyse on joko tilanteista, joissa yhtiö maksaa omistajalle kuuluvia kustannuksia (kuten elantomenoja), yhtiö ostaa omistajalta jotain ylihintaan tai yhtiön myy varojaan omistajalle alihintaan.¹² Paitsi hinnoitteluvirheenä peitelty osingonjako voi ilmetä myös yrityksenä esittää tosiasiallinen osingon jakaminen muodollisesti luovutuksena esimerkiksi omien osakkeiden hankinnassa tai oman yhtiön kanssa tehtävässä kaupassa. Kyse on käytännössä yhtiön varojen jakamisesta omistajalle ilman avointa osingonjakoa. Peitellyn osingon logiikka lähtee siitä, että yhtiön verotus oikaistaan lopputulokseen, johon avoin osinko olisi johtanut. Peitellyn osingon jakamisesta aiheutuvat kustannukset ovat yhtiön verotuksessa vähennyskelvottomia. Osakkaalle peitelty osinko on 75 %:sti ansiotuloa.¹³

3.5 Palkka ja luontoisedut

Yhtiötä omistavilla henkilöillä on mahdollisuus ottaa taloudellista etua yhtiöstä maksamalla rahapalkkaa ja antamalla luontoisetuja. Palkka verotetaan ansiotulona, normaalilla progressiivisella veroasteikolla. Palkkaa voidaan maksaa määrä, joka on muita varojenjakotapoja edullisempaa. Lisäksi omistajayrittäjät voivat antaa itselleen mieluisia luontoisetuja, joissa maksajayhtiö usein vähentää todellisuudessa aiheutuneet kustannukset, mutta saajien edut ovat verovapaita tai verotetaan laskennallisin perustein.¹⁴ Samanlaisia mahdollisuuksia liittyy esimerkiksi erilaisiin vakuutuksiin.¹⁵ Vastaavasti henkilökohtaisiin matkoihin voi yhdistää tulonhankkimiseen liittyvää toimintaa ja siten kattaa elantokustannuksia, jotka olisivat syntyneet joka tapauksessa.

3.6 Luovutusvoitto osakkeiden myynnistä

Henkilöomistajan osakkeiden myyntien verotus tapahtuu luovutusvoiton verotuksena. Luovutusvoitosta saa vähentää omaisuuden todellisen hankintamenon voitonhankkimisesta johtuneilla kuluilla lisätynä tai vaihtoehtoisesti hankintameno-olettaman. Hankintameno-olettama on 10 vuotta omistetusta omaisuudesta 40 % luovutushinnasta ja muutoin 20 %.

¹² Immonen, Raimo – Ossa, Jaakko – Villa, Seppo. Osakeyhtiön pääoman hallinta. Talentum. Helsinki 2014. s. 297–301.

¹³ Verohallinnon ohje: Osinkotulojen verotus. A207/200/2013. Kohta: 2.8. Peitellystä osingosta laajemmin: Mattila, Pauli K: Peiteltyyn osinkoon liittyviä kysymyksiä ja erityistilanteita. Verotus 2/2016.

¹⁴ Verohallinnon ohje: Luontoisedut verotuksessa. A15/200/2016. Tyypillisimpinä autoedut, asuntoedut, puhelin edut ja tietoliikennetytydet.

¹⁵ Esimerkiksi Verohallinnon ohje: Työnantajan ottaman sairauskuluvakuutuksen verotus. A41/200/2014. Kohta 14.1. ja Verohallinnon ohje: Työnantajan ottamat vapaaehtoiset eläkevakuutukset. 218/31/2010. Kohta 3.

Hankintameno-olettamaa käytettäessä ei voi vähentää muuta. Luovutushinnan ja hankintameno- tai hankintameno-olettaman erotus on pääomatuloa. Liikeosakkeen todellinen hankintameno koostuu osakkeiden merkintähinnasta tai ostohinnasta omistusaikana tehdyillä pääomansijoituksilla lisätynä.¹⁶ Jos osakkeita myydään lahjanluontoisella kaupalla, jossa vastike on korkeintaan $\frac{3}{4}$ osakkeiden arvosta, jaetaan kauppa vastikkeelliseen ja vastikkeetomaan osaan. Vastikkeellisen osan luovutusvoittelaskennassa saa vähentää vain vastikkeellisen luovutuksen osuutta vastaavan osan hankintamenosta.¹⁷

Luovutusvoitossa yhtiöön kertyneet varat verotetaan (myyjän näkökulmasta) kokonaisuudessaan pääomatuloina. Usein pitkään omistetuissa osakeyhtiöissä on paljon kertyneitä voittovaroja, jolloin alkuperäinen hankintameno on pieni. Kun yhtiön verottamisesta siirrytään merkittävästi kohti varojenjaon verotusta, muodostuu hankintameno-olettama korostetun edulliseksi. Myynnistä saaduista varoista vain 60 % on tuloa ja sekin aina pääomatuloa.

Hankintameno-olettaman tausta on inflaation torjunnassa ja hallinnollisessa selkeydessä. Erityisen vahvasti tämä ilmenee kiinteistöjen luovutusvoitossa ja merkittävästi myös esimerkiksi pörssissä käytävässä arvopaperikaupassa. Tilanne on ongelmallisempi yrittäjän työn hedelmiin pohjautuvan yrityksen myynnissä, varsinkin yhtiöön jätettyjen voittovarojen osalta. Esimerkiksi elinkeinonharjoittajien ja henkilöyhtiöiden kohdalla ei ole mahdollista edes osittain lykätä verotusta tulevaisuuteen, saati saada myöhemmällä verosuunnittelulla tasoa kevennettyä.

3.7 Omien osakkeiden hankinta

Yksi osakeyhtiölain sallimista varojenjakoavoista on omien osakkeiden hankkiminen. Hankinta voidaan eräissä tilanteissa tehdä vastentahtoisena lunastuksena, mutta verotuksen näkökulmasta olennaisempia ovat vapaaehtoiset hankinnat. Osakeyhtiölaki mahdollistaa omien osakkeiden hankinnan varsin joustavasti, jos omistajat ovat yksimielisiä. Omien osakkeiden hankinta verotetaan joko luovutusvoittoa koskevien säännösten mukaan tai peiteltyä osinkona. Peiteltyä osinkona (VML 29 §) verotus tapahtuu, jos omien osakkeiden hankinta tehdään osinkoverotuksen välttämiseksi. Erityisen helposti peiteltyä osinkona verottaminen tapahtuu, jos yhtiön omistussuhteet eivät muutu, yhtiön toiminta ei ole supistunut tai yhtiön osingonjako aikaisemmin on ollut vähäistä.¹⁸ Peiteltyä osinkoa vastaan taas puhuu erityisesti sukupolvenvaihdoistarkoitus, muu yrityskauppa tai olennainen toiminnan supistuminen. Peiteltyyn osingon verotusta sovelletaan myös silloin, jos luovutushinta ylittää käyvän arvon.¹⁹

Kun peiteltyyn osingon verotus ei tule kyseeseen, sovelletaan hankintaan luovutusvoittoa koskevia säännöksiä. Jos osakkeiden hankintameno on lähellä osakkeiden luovutushintaa, luovutusvoitto muodostuu varsin pieneksi, mutta perustuu ainakin yleensä maksettuun kauppahintaan tai muutoin (esimerkiksi lahjaverotuksessa tai palkkana) verotettuun arvon-

¹⁶ Joissain jäljempänä käsiteltävissä tilanteissa hankintamenosta myös vähennetään esimerkiksi saatuja pääomanpalautuksia.

¹⁷ Luovutusvoittojen perussääntely löytyy TVL 45–47 §:stä.

¹⁸ Vähäinen osingonjako on nykyisin ongelmallinen kriteeri, jos osinkoa on aina jaettu juuri verovapaat tai kevennetyt osingot, muu voitto on lipastoitu yhtiöön ja omien osakkeiden hankinnalla nostetaan näitä lipastoituja voittoja. Ossan käsityksen mukaan oikeuskäytännöstä ei voidakaan suoraan löytää tätä kriteeriä: Ossa, Jaakko: Sukupolvenvaihdos ja yritystoiminnan lopettaminen. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2014. s. 161.

¹⁹ Immonen – Ossa – Villa 2014. s. 279–282 sekä Kukkonen, Matti: Pienosakeyhtiön ja sen osakkaan tuloverotus. Talentum. Helsinki 2010. s. 247–257.

nouluun.²⁰ Neutraliteettiongelmia ilmenee pitkään omistetuissa yhtiöissä hankintameno-olettaman vuoksi. Verrattuna uuteen kevennetyn osingonjaon ylittävään osinkojen verotukseen jo 20 % hankintameno-olettama, jonka saa heti, on edullinen. 40 % hankintameno-olettamassa ero suurten osinkojen verotukseen on todella iso. Tuloa verotetaan pääomatulona ja ainoastaan 60 % osuudesta. Tulon osuus on 25 prosenttiyksikköä matalampi kuin kevennetyt osingot ylittävän osingon verotus. 40 % hankintameno-olettaman piiriin pääsee kymmenen vuoden omistusajalla. Pitkään omistettujen yhtiöiden todellinen hankintameno on usein matala (mahdollisesti johtuen osittain yhtiön rahoittamisesta yhtiön omistajan antamalla lainoilla) ja 40 % hankintameno-olettama tulee käytännössä osinkojen verovapaan 15 % osuuden sijaan eikä ansiotuloverotuksen piiriin mene osaakaan tulosta.

3.8 Pääomanpalautus

Osakeyhtiölain 13 luvun 1 §:n mukaisesti yhtiöstä voidaan paitsi jakaa osinkoa myös palauttaa sijoitetun vapaan oman pääoman rahastosta (SVOP) tai osakepääomasta omistajille yhtiöön sijoitettua pääomaa. Pääomanpalautus SVOP-rahastosta ei ole aikaisemmin ollut sidoksissa siihen, onko omistaja, jolle pääomanpalautus tehdään, itse tehnyt yhtiöön pääomansijoituksia. Myös pääomanpalautuksessa verotuksen vaihtoehdot ovat olleet osinko ja luovutusvoitto. Osinkoverotuksen kohteena varat ovat silloin, jos ne tosiasialliselta luonteeltaan ovat alkujaan voittovaroja eivätkä pääomasijoituksia.²¹

Luovutusvoiton verotustapa on ollut edullinen, kun hankintamenoa syödään päältä pois. Jos esimerkiksi osakkeen hankintameno on ollut 50 euroa ja yhtiö tekee 10 euron pääomanpalautuksen, hankintameno on jatkossa 40 euroa. Käytännössä verotus on lykkääntynyt, mistä muodostuu etua korkoa korolle hyötynä. Lisäksi ensin on vähennetty vaiheittain todellinen hankintameno ja myöhemmin myyty osakkeet käyttäen hankintameno-olettamaa. Hankintameno-olettaman tarkoituksena on ollut inflaatiovoittojen vaikutuksen vähentäminen sekä hallinnollinen yksinkertaistaminen tilanteisiin, joissa luonnollisella henkilöllä on vaikeuksia selvittää omaisuuden hankintamenoa.²² Tarkoituksena ei ole ollut sekä olettaman että todellisen hankintamenon päällekkäinen vähentäminen.

Nyt pääomanpalautuksen verotustapaa on muutettu.²³ Jatkossa luovutusvoittoverotus koskee vain itse tehtyjä pääomasijoituksia ja voi tapahtua vain 10 vuoden sisällä pääomasijoituksesta. Muutoin verotus tapahtuu osinkojen tapaan. Pääomanpalautuksille on kuitenkin säädetty siirtymäsäännös vuosille 2014 ja 2015. Siirtymäsäännöksen taustaa ja perusteita ei lainvalmistelusiakirjoissa juurikaan perusteltu.²⁴

Uudistus muodostui osittain ongelmalliseksi. Ensin lähetettiin lakiluonnos lausuntokierrokselle, mutta pykälä säädettiin lopulta merkittävästi erilaisena.²⁵ Uuden TVL 45 a §:n mukaan pääomanpalautus käsitellään luovutuksena, kun verovelvolliselle palautetaan tämän yhtiöön tekemä pääomansijoitus, jos:

1) pääomansijoituksen tekemisestä on varoja jaettaessa kulunut enintään kymmenen vuotta ja

²⁰ Toki tässäkin ongelmaksi muodostuu korkea nettovarallisuuden tuotto prosentti, jolloin sijoitukselle on jossain tilanteessa maksettu jo hyvin merkittäviä kevyesti tai ei ollenkaan verotettuja osinkoja.

²¹ Verohallinnon ohje: Uuden osakeyhtiölain vaikutuksia verotukseen. 206/345/2007.

²² Niskakangas, Heikki: Veropolitiikka. WSOYpro. Helsinki 2011. s. 43–44.

²³ Lakimuutoksessa 30.12.2013/1237 säädetyt TVL 33a ja 33b §:t.

²⁴ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuloverolain, elinkeinotulon verottamisesta annetun lain sekä eräiden muiden verolakien muuttamisesta (HE 185/2013 vp). s. 49.

²⁵ Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle elinkeinotulon ja yhteisöjen varojenjaon verotusta koskevien säännösten muuttamisesta 15.10.2013.

2) verovelvollinen esittää tässä pykälässä tarkoitettujen edellytysten täyttymisestä luotettavan selvityksen.

Kyse on periaatteessa suppeasti tulkittavasta erityissäännöksestä, jota sovelletaan vaadittaessa ja vain verovelvollisen luotettavasta selvityksestä.²⁶ Lainkohdan valmisteluaineisto on kuitenkin valitettavan suppeaa ja yleisluontoista. Oma käsitykseni koko sääntelyn syystä on, että yhtiön tarvitessa väliaikaisesti pääomanehtoista rahaa, omistaja voi sijoittaa varat ja 10 vuoden sisällä nostaa ne ilman osingon veroa. Tavoite on perusteltu. Tällöin pääomansijoitus on väliaikaisesti lisännyt osakkeen hankintamenoa, joka luovutuksen kautta palaa alkuperäiselle tasolle. Silti sääntelyä ei voi pitää onnistuneena. Ensinnäkin lainvalmistelussa ei kunnolla otettu kantaa aivan ilmeisiin peruskysymyksiin. Esimerkiksi: 1) Pidetäänkö EVL 52 f §:n mukaista osakevaihtoa laissa tarkoitettuna pääomasijoituksena?²⁷ 2) Siirtykö (ja jos siirtyy, millä ehdoilla) pääomasijoitus yritysjärjestelyissä? 3) Muodostuuko tällainen sijoitus myös toimintamuodon muutoksessa? 4) Missä määrin SVOP-rahastossa hyväksytään erillinen seuranta pykälässä tarkoitettulle pääomasijoitukselle ja muille SVOP-rahastoa muodostaneille erille? Korkealaatuisessa lainvalmistelussa nämä peruskysymykset olisi ratkaistu.

Kaikkein ongelmallisinta lainkohdan valmistelussa oli, että pääomasijoituksen ja osakkeen hankintamenon kytkös jätettiin käytännössä käsittelemättä. Vaikka SVOP-rahasto ei kohdistu mihinkään tiettyyn osakkeeseen yhtiön näkökulmasta (vaan on yhtiön varoja, johon oikeudet jakaantuvat yhtiöjärjestyksen mukaan), henkilön tekemä pääomansijoitus kohdistuu hankintamenoiksi tietyille osakkeelle. Rahasijoitus, esineapportti tai osakkeiden merkintähinta muodostavat joko hankintamenon merkitylle osakkeelle tai sen lisäyksen sijoituksen hetkellä omistetuille osakkeille. Lainvalmistelussa olisi pitänyt yksiselitteisesti ratkaista, voidaanko luovutuksena käsitellä vain pääomanpalautusta, joka maksetaan sijoituksen tehneen omistajan niille osakkeille, joiden hankintamenoa pääomasijoitus on lisännyt, vai minkä tahansa osakkeen perusteella? Nyt asia on tulkinnallinen ja monessa vaiheessa saaduista ja luovutetuista osakkeista sekä vaiheittain tehdyistä pääomasijoituksista tulee noustamaan monenlaisia tulkintaongelmia. Verohallinnon pääomanpalautuksia koskeva ohjeantokin jättää avoimeksi nimenomaan henkilöomistajan vaiheittaisiin omistusmuutoksiin ja niiden hankintameno yhteyksiin liittyvät kysymykset.²⁸

Esimerkiksi henkilö A on voinut ensin merkitä osakkeita miljoonalla eurolla (josta SVOP:iin on muodostunut miljoona), sen jälkeen myydä puolet (ja vähentää puolet sijoituksen muodostamasta hankintamenosta näiden osakkeiden myynnissä) ja tämän jälkeen ostaa samoja osakkeita myyntinsä verran henkilö B:ltä. Jos A:lle maksetaan yhtiöstä miljoona pääomanpalautusta, (puoliksi alkuperäisen omistuksen ja puoliksi uusien ostettujen osakkeiden perusteella), voidaanko koko summa verottaa luovutuksena? Mielestäni tämä olisi jo säännöksen suppea soveltamistapa huomioiden kestävä tulkinta. Luovutuksena käsitteilyn edellytyksenä tulisi pitää, että palautukseen oikeuttaa omistus osakkeesta, jonka hankintamenoiksi sijoitus on luettu tai johon sijoitus muutoin esimerkiksi osakevaihdon johdosta kohdistuu. Kutakin osaketta kohtaan korkeintaan määrä, jonka sijoitus on tuonut hankintamenoa osakkeelle. Tämä periaate tulisi siirtää myös toimintamuodon muutoksiin ja yritysjärjestelyihin. Oleellista on muistaa, että esimerkiksi fuusiossa sama omistaja voi omistaa (ja usein omistaaakin) molempia fuusioituvia yhtiötä. Hyvässä lainvalmistelukuluttuurissa

²⁶ Valtiovarainvaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi tuloverolain, elinkeinotulon verottamisesta annetun lain sekä eräiden muiden verolakien muuttamisesta. VaVM 32/2013 vp. Kohta. 4.

²⁷ Asia ratkaistiin vuosikirjapäätöksessä KHO 2016:103 ja osakevaihto katsottiin luovutusvoittona verotettavan pääomanpalautuksen mahdollistavaksi. Asetelmasta tarkemmin: Penttilä, Seppo: Osakevaihdossa syntyneen svop-rahaston palautus - osinkoa vai luovutuksena verotettavaa tuloa - KHO 2016:103. Edilex 11.8.2016.

²⁸ Verohallinnon ohje: Vapaan oman pääoman rahaston varojen jako verotuksessa. A216/200/2014.

asia olisi yksiselitteisesti säädetty. Uusi pykälä onkin esimerkki hedelmäpeliä muistuttavasta verolainsäädännön valmistelukulttuurista, jossa verojärjestelmään heitetään kolikon lailla pykälä ja katsotaan, millainen oikeustila syntyy.

Oman erityiskysymyksensä pääomanpalautusten osalta tuovat tilanteet, jossa osakkeenomistaja tekee pääomansijoituksen monen omistamaan yhtiöön yksin. Vaikka vain yksi tekee sijoituksen, yhtiön varat kasvavat ja muidenkin omistajien omistusten arvo nousee. Muut omistajat voivat myös sijoituksen perusteella saada kevennettyjä osinkoja. Vastaavasti varoja palautettaessa ne lähtökohtaisesti palautetaan yhtiöjärjestyksen varojenjakoäännösten mukaisesti. Muidenkin hyväksi tuleva pääomansijoitus on varallisuuden siirtoa, josta tulee lahja- tai tuloveroseuraamuksia. Samalla tavoin palautettaessa varat sijoittajalle realisoituu usein suosivan varojenjaon veroseuraamukset.

Joskus esimerkiksi rahoituksellisista syistä on tarpeen tehdä pääomanehtoinen sijoitus, jonka vain yksi omistajista voi käytännössä tehdä. Tämä omistaja voi lainata muille heidän osuutensa pääomasijoituksesta, ja laina voidaan maksaa aikanaan tehtäessä pääomanpalautus. Silloin muidenkin osakkeiden pääoman palautus käsitellään luovutuksena verotuksessa. Lainalle voidaan luonnollisesti maksaa korkoa. Muulla tavoin toimittaessa yhden omistajan tekemät pääomansijoitukset pitäisi verottaa ensivaiheessa omaisuuden siirtona muille ja palautettaessa muiden saamana varojenjako. Verotuksessa ei tule hyväksyä rakenteita, joissa osakeyhtiöstä muodostuu henkilöyhtiön kaltainen säästöpossi, jonka yhtiöjärjestys ei kuvaa oikeuksia yhtiön varoihin. Järjestelmän logiikan kannalta on parempi pitäytyä tiukasti yhtiöjärjestyksen osoittamissa oikeuksissa. Osakkaiden välisiä suhteita voi omistajien keskinäisillä sopimuksilla jalostaa, mutta sen ei pitäisi vaikuttaa yhtiön ja omistajan välisen rahaliikenteen verotukseen.²⁹

3.9 Yhtiön lainoittaminen ja yhtiölle vuokraaminen tai myynti

Yhtiöön on mahdollista paitsi sijoittaa varoja myös lainata yhtiön tarvitsemaa pääomaa. Jos omistajilla itsellään ei ole käytössä pääomia, lainoitus tapahtuu markkinaehtoisesti vieraalta lainatuilla varoilla. Vierasta pääomaa saattavat lainata myös yhtiön omistajat. Silloin yhtiö voi maksaa omistajalle korkoa, joka on veronalaista pääomatuloa osakkaalle. Toisaalta maksettu korko on pääsääntöisesti vähennyskelpoista yhtiölle.³⁰ Tämä lieventää koron kautta tapahtuvan tuoton verorasitusta suhteessa osakeyhtiölain mukaisiin varojenjakotapoihin, joista yhteisöverotuksessa ei voi tehdä vähennyksiä. Yhtiön ja omistajan välisiin lainoihin voidaan puuttua peitellyn osingon kautta, jos lainat ovat yhtiön näkökulmasta tarpeettomia tai jos korkotasoa on perusteeton.

Yhtiölle voidaan vuokrata omistajan omistuksessa olevaa omaisuutta. Tyypillisesti toimitilakiinteistöjä tai -huoneistoja. Näistä maksettava vuokra on omistajan pääomatuloa ja yhtiölle vähennyskelpoisia. Yhtiölle vuokraamiseenkin voidaan soveltaa peitellyn osingon verotusta, jos hinnoittelu on verotusta varten tehty keinotekoiseksi tai vuokraa esimerkiksi maksetaan yhtiölle tarpeettomasta omaisuudesta. Sama koskee tavaroiden ja palveluiden myyntiä tai ostamista yhtiön kanssa.

Vuokraamisjärjestelyitä ja kaupankäyntiä voidaan luoda myös omien yhtiöiden välille, jolloin tuloja voidaan ohjata sopivasti omien yhtiöiden kesken. Tällainen optimointi on sallittua, kunhan hinnoittelu perustuu käypään arvoon. Hinnoitteluvirheisiin voidaan puuttua siirtihinnoitteluoikaisun (VML 31 §) kautta. Erityisongelmia vuokraamisessa tai muussa

²⁹ Tällaisen tilanteen ongelmattomaan ratkaisuun esimerkiksi osakassopimus soveltuu usein hyvin. Toki myös yhtiöjärjestystä voidaan muuttaa.

³⁰ Verohallinnon ohje: Korkovähennysoikeuden rajoitukset elinkeinotoiminnassa. A206/200/2013.

yhtiöiden välisessä myynnissä syntyä, jos toinen yhtiöistä on suoriteperusteisessa EVL/TVL-tulolähteessä ja toinen maksuperusteisessa MVL-tulolähteessä. MVL-yhtiön myydessä velaksi ei synny tuloa, mutta EVL-yhtiölle syntyy vähennys. Siirtohinnoitteluoikaisu pitäisi käyttää, jos myyntisaamiset alkavat kasautua pidemmäksi aikaa ilman syytä. Silloin asetelma ei ole markkinaehtoinen.

3.10 Suosiva varojenjako

Osakeyhtiölaki mahdollistaa poikkeamisen yhtäläisestä varojenjaosta, kun omistajat ovat yksimielisiä. Silloin suosivaan varojenjako suostuvien ja ilman osakkeidensa tuottamia etuja jäävien katsotaan luopuvan oikeudestaan.³¹ Jos luopuminen tapahtuu vastikkeetta, kyse on verotettavasta lahjasta. Tällöin ensin verotetaan varojenjako omistajalla ja sen jälkeen lahja varojen lopullisella saajalla. Joskus oikeudesta luopuminen voi tapahtua vastikkeena jostain. Esimerkiksi työstä, kauppahintana tai vaikka kompensationsuostumisesta yhtiöjärjestyksen tai osakassopimuksen muuttamiseen. Tällaisessa tilanteessa varojenjako tulee verottaa edelleen yhtiön osakkeiden omistajalla, mutta lopullista saajaa ei lahjaveroteta. Hänen verotuksensa riippuu suosivan varojenjaon syystä. Se voi olla vaikkapa palkan, koron, velan tai kauppahinnan maksaminen.

3.11 Eri sarjaan kuuluvien osakkeiden varojenjako

Aikaisemmin varojenjako-oikeudet poikkesivat yleensä lähinnä osinko-oikeuksien osalta ja erot olivat maltillisia. Osakeyhtiölaki sallii liberaalin, erilaisia oikeuksia sisältävien, osakesarjojen luomisen. Poikkeavat oikeudet voivat koskea esimerkiksi äänivaltaa, yhtiöjärjestyksen muuttamista tai osinko- ja muita varojenjako-oikeuksia. Siviilioikeudellisesti osakeyhtiölaki pohjautuu hyvin pitkälle sopimusvapauteen. Rajoitteena ovat lähinnä erilaiset kolmannen suojaamiseksi tehdyt rakenteet, jotka eivät usein aiheuta ohittamattomia ongelmia vakavaraisten yhtiöiden verosuunnittelulle. Erisarjaiset osakkeet voivat muodostaa siviili- ja sopimusoikeudellisia ongelmia esimerkiksi siitä, millaisissa tilanteissa voidaan tehdä pääomanpalautuksia tai omien osakkeiden hankintoja, joiden osalta osingonjaon kaltaisesta tiettyjen osakesarjojen suosimisesta ei ole sovittu.

Asianmukaisesti tehty ja liiketaloudellisesti perusteltu eri osakesarjojen muodostaminen johtaa siihen, että varojenjako verotetaan osakkeiden antamien oikeuksien mukaisesti. Kukin varojenjako tyyppi verotetaan sitä koskevien säännösten mukaan. Osinkoverotuksen peruslähtökohta on, että jaettaessa yhtiön matemaattista arvoa kevennettyä osinkoverotusta varten, osakkeiden erilaisia oikeuksia ei oteta huomioon (KHO 1999:24).³²

³¹ Asian taustasta: Immonen – Ossa – Villa 2014. s. 225–228 ja Verohallinnon ohje: Uuden osakeyhtiölain vaikutuksia verotukseen. 206/345/2007. Kohta: Suosivat varojenjakotilanteet.

³² Verohallinnon ohje: Osinkotulojen verotus. A207/200/2013. Kohta: 2.19. Kun otetaan huomioon, että ratkaisun jälkeen sekä osinkoveromalli että ennen kaikkea osakeyhtiölaki on muuttunut, voisi kysymys olla tarpeen saattaa KHO:n tarkasteltavaksi. Ratkaisun mukaisesti on toki perusteltua, että lähtökohtaisesti koko yhtiön matemaattiselle arvolle voidaan vuotuisesti jakaa kevennetty osinko. Sen ei kuitenkaan välttämättä tule tarkoittaa, että mikä tahansa osakeyhtiölain sallima osakkeiden erisarjaistamisjärjestely on jätettävä huomiotta matemaattista arvoa jaettaessa. KHO:1999:24 ratkaisun olosuhteet pitkän päätöksen perusteella vaikuttavat sellaisilta, että kyse olisi voinut olla työpanososingosta, suosivasta varojenjaosta tai jostain muusta tämän kaltaisesta tilanteesta. Päätöksen yleistämisessä kaikkiin erisarjaisten osakkeiden tilanteisiin kannattaa olla varovainen. Osakeomistus myös oli pääasiassa yhden omistajan käsissä.

On valitettavaa, ettei yleistynyttä osakkeiden muokkaamista erilaisiin sarjoihin ole otettu juuri lainkaan huomioon verolainsäädännössä.³³ Osakkeiden yhtäläinen oikeus kevennettyyn verotukseen on ongelmallista, jos oikeudet varojenjakoön ovat tyystin erilaiset. Samanlaisia ongelmia liittyy esimerkiksi TVL 48 §:n sukupolvenvaihdoshuojennukseen, lähipiirikauppojen arvostamiseen, yhtiöiden etuyhteystilanteisiin ja moniin muihin tuloverokysymyksiin. Myös PerVL 55 §:n sukupolvenvaihdoshuojennuksen rakenne on luotu yhtenäisiä osakkeita ajatellen. Tällaista lainsäädäntöä luotaessa on lähdetty perinteisestä ajattelusta, jossa osakesarjat poikkeavat lähinnä vallankäytön suhteen, ei varojenjaon osalta. Nykyisin yleistyneet mallit, joissa osakesarjoille luodaan yksilöllisiä oikeuksia varojenjakoisiin jopa erilaiset varojenjakotavat huomioon ottaen ja kytketään menettelyt mahdollisesti osakassopimuksiin, eivät vanhaan ajatusmaailmaan sovi.

Veron kiertämistä koskevat säännökset sekä peitelty osinko ovat näissäkin tilanteissa vaihtoehtoja. Ne kuitenkin edellyttävät, että järjestelyt on tehty veroetujen tavoittelemiseksi. Erityisesti nämä tilanteet korostuvat, kun järjestelyt rakennellaan saman intressipiirin sisällä. Kriittinen tulisi olla järjestelyihin, joissa yhtiöllä on vain yksi tai muutamia osakkaita ja joissa he omistavat tasaisesti erilaisia osakkeita ja käytetyssä osakkeiden erisarjaistamisessa saavutetaan selkeitä veroetuja. Tällaisten järjestelyiden osalta tulisi aina selvittää, onko järjestelylle joku muu aito tarkoitus kuin tietyn tulon tai lahjan verotustavan välttäminen. Läheskään kaikkia vaikeita yhteensovitusongelmia ei silti voida ratkaista veron kiertämisellä. Suuri osa erisarjaisten osakkeiden verotustilanteista on verotettava siten, että pohjatilanne hyväksytään verotuksen perusteeksi ja verotus toimitetaan oikeuksien mukaisesti. Silloin katset tulee kääntää jäljempänä käsittelemäni yhtiöjärjestyksen luomishetkeen.

Erityisen ongelmallisia ovat yhtiöjärjestykset, joissa yksilöityjä osinkojen suhteita ei ole määritely. Yhtiöjärjestys ei esimerkiksi takaa tietyille osakesarjalle moninkertaisia tai liikevoittoon pohjautuvia osinkoja, vaan toinen osakesarja esimerkiksi oikeuttaa aina vähintään samaan osinkoon kuin toinen. Keskinäiseen luottamukseen pohjautuen voidaan luoda hyvin erilaisia yhtiöjärjestyksiä. Verotuksessa on vaikeaa osoittaa, miksi yhtiössä on päädytty tietynlaiseen osingonjakoon. Tällaisia yhtiöjärjestyksiä (erityisesti jos niihin ei liity mitään selkeää osakassopimusta, jossa osoitettaisiin täysin verotuksesta riippumaton hyväksyttävä syy poikkeukselliselle erisarjaistamiselle) pitäisi mielestäni käsitellä esimerkiksi työpanososion tai veron kiertämisen puolesta puhuvana seikkana. On vaikeaa nähdä, että olisi esimerkiksi olemassa liiketaloudelliset perusteet olla sopimatta, millä perusteella yhtiön voitot jaetaan. Pääsääntöisesti asia lienee niin, että tulevasta varojenjaosta on sovittu jotain. Jos todellisia syitä ei esimerkiksi kuulemisten kautta saada selville, joudutaan tosiasiallinen luonne arvioimaan.

Muissa kuin laajan toisistaan riippumattoman omistuspohjan omaavissa osakeyhtiöissä erisarjaiset osakkeet muodostavat suuren haasteen verotukselle. Esimerkiksi erilaiset päätösvaltarakenteet luovat hankalia asetelmia. Kuka tosiasiallisesti päättää varojenjaosta ja millaisia suullisia sopimuksia erilaisista kysymyksistä on tehty? Oman ongelmansa luovat osakkeiden ja velkakirjojen välimaastoon kuuluvat instrumentit. Niissä esimerkiksi osakkeelle saatetaan sopia koron kaltaisia varojenjako-oikeuksia. Peruskysymys näidenkin osalta on, että verotus joudutaan toimittamaan säännöksillä, jotka eivät tunnista todellisen siviilioikeudellisen pohjakehikon muuntumista. Esimerkiksi koron tyyppiseen osinkoon voidaan soveltaa korkoa matalampaa verotusta.³⁴

³³ Kukkonen 2010. s. 168–170.

³⁴ Sinällään tällaisten verosuunnittelutarpeiden esiintyminen osoittaa nykyisen veromallin ongelmia, jos osinkotulon verotus voi johtaa kevyempään verotukseen kuin korkona verottaminen. Pääsääntöisesti välipääomarahoituksessa tavoitellaan korkovähennysoikeutta. Myllymäki, Janne: Hybridilaina suomalaisilla arvopaperimarkkinoilla. Helsinki Law Review 2013/2. Kohta 2.4.

3.12 Säästöpossuilmio

Erilaisissa verorasitusta määrittävissä mittareissa lasketaan yleensä yhteen yhtiön maksama yhteisövero ja osingosta maksettava vero. Niistä muodostuu todellinen verorasitus.³⁵ Osakeyhtiöön liittyy olennainen etu suhteessa palkkatuloihin tai muihin yritysmuotoihin, toimimisiin ja yhtymiin (pääasiassa henkilöyhtiöt). Muissa toimintamuodoissa koko tuloveron joutuu maksamaan heti. Osakeyhtiöissä vain yhteisöveron osuuden joutuu maksamaan tulon realisoituessa. Osingon vero-osuutta ei veroteta heti, vaan sen voi jättää yhtiöön. Pääomalle voidaan kerryttää tuottoa ennen veron maksamista. Käytännössä suuriakin varoja voidaan jakaa yhtiöstä vaiheittain kevennettyinä osinkoina. Esimerkiksi nykyinen puolisoiden yhteenlaskettu kevennetyn osingon vuotuinen maksimi on 300 000,00 euroa.³⁶ Erityisen epäneutraaliksi tilanne muodostuu, jos tulon voi ottaa yhtiöstä myöhemmin kokonaisuudessaan tai osittain ajateltua osinkoverotuksen tasoa kevyemmin verotettuna. Silloin veron maksamisen lykkäämisen ohella voi syntyä koko veron katoamisen aiheuttamat edut. Tyypillisimmillään ilmiö on sukupolvenvaihdon yhteydessä tapahtuvassa omien osakkeiden hankinnassa.

Vaiheittainen verotus mahdollistaa yrityksen kehittämisen investoinneilla. Tämä investoinnin kannustinvaikutus kohdistuu pääasiassa myös yhtiön omistajan intresseissä tapahtuvaan säästämiseen (mahdollisesti varsinaiseen yritystoimintaan liittymättömiin sijoituskohteisiin). Ongelma korostuu, jos tulot ovat selvästi ansiotulon luonteisia ja lähellä kohdassa 3.13 käsiteltäviä rajapintoja palkkatuloon.³⁷

Osakeyhtiöön lipastoituun tuloon omistaja voi käyttää kaikkia tässä artikkelissa käsiteltäviä veron minimointimahdollisuuksia. Lipastoiduilla varoilla on mahdollista hankkia monenlaisia omistajaakin hyödyttävää omaisuutta. Henkilökohtaisten matkojen ja tulonhankkimismatkojen yhdistämismahdollisuudet ovat suuret. Luontoisetuautot ja muut vastaavat voidaan optimoida omistajalähtöisesti. Yhtiölle voidaan hankkia veneitä tai kesä- ja hiihtomökkejä. Yhtiöllä voi olla edustuskustannuksia vaikkapa ruuasta ja alkoholista yksittäisten yksityiselämän ystävyyssuhteen rajamailla liikkuvista liiketuttavien tapaamisista ja nämä kustannukset yhtiö maksaa ilman varojenjaon verottamista. Luonnollisella henkilöllä vastaavat kulut jouduttaisiin maksamaan jo verotetuilla tuloilla eikä palkkaverotuksessa ole kovinkaan suuria mahdollisuuksia vähentää ravintolakustannuksia palkkatulon hankkimisesta johtuvina menoina. Yhtiön tulo ei välttämättä tule yhteisö- ja osinkoverotuksessa verotettua likimainkaan samoin kuin palkkatulo. Lisäksi verotarkastusten maksuunpanoesityksissä maksuunpanot perustetaan aina varovaisuusperiaatteella tehtyihin arviointeihin, joissa tosiasiallisesti ei päästä käyvän arvon mukaisesti maksuunpanoihin.³⁸ Rahana maksetuissa palkkatuloissa ei ole verotuksellista näyttöalennusta.

³⁵ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuloverolain, elinkeinotulon verottamisesta annetun lain sekä eräiden muiden verolakien muuttamisesta. HE 185/2013. s. 37–40.

³⁶ Kevennetyn osingon maksimitaso ohjaa melko vahvasti harvojen luonnollisten henkilöiden omistamien osakeyhtiöiden osingonjakokäytäntöjä: Harju, Jaakko – Karikallio, Hanna – Matikka, Tuomas: Listaamattomien osakeyhtiöiden osingonjako ja taserakenteet. VATT muistio 8/2010. s. 27.

³⁷ Esimerkiksi osinkouudistusten vaikutusten arvioimisessa investointikannuste kuulostaa huomattavasti paremmalta kuin lipastointikannuste. Grönberg, Sami – Kari, Seppo – Ropponen, Olli: Kehysriihessä ehdotettujen osinkoveromuutosten arviointia. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT Valmisteluraportti 18/2013.

³⁸ Toivanen, Timo: Verotarkastuksesta ja oikeusturvasta. Verotus 3/1998. s. 286.

3.13 Oman työn myynnin yhtiöittäminen ja osakeyhtiön sivuuttaminen

Osakeyhtiö on joskus mahdollista sivuuttaa, jos omistajan tuloja ohjataan yhtiölle veroetujen tavoittelemiseksi. Tavoitteena on yleensä progressiivisen ansiotuloverotuksen välttäminen sekä aiemmin mainittu lipastointi, jos omistaja ei välittömästi tarvitse varoja.³⁹ Omistajan työhön perustuvan tulon muotoilu yhtiön tuloksi on kuitenkin laajasti mahdollista. Sivuttaminen tulee kyseeseen vain poikkeuksellisissa tilanteissa. Näiden tapausten seulominen kaikista osakeyhtiöistä on haastavaa ja yksittäistapausten näyttöongelmat estävät usein sivuuttamisen.⁴⁰

Kun osakeyhtiöiden täysi sivuuttaminen on suppeaa, välittömän tulojen ansiotuloverottaminen on perustunut palkkaa vai työkorvausta -asetelman arviointiin. Jos ostajan katsotaan ostavan palkkatyötä eikä työkorvauksena pidettävää työsuhdetta muodostamatonta työsuoritusta, tulo täytyy käsitellä tekijän palkkana eikä tuloa voi maksaa ennakonpidätystä toimittamatta osakeyhtiölle. Viimeisimmässä ohjeen päivityksessä merkittävästi laajennettiin mahdollisuuksia katsoa suoritus palkan sijaan työkorvaukseksi.⁴¹ Pelkkää tulon katsomista työkorvaukseksi ei kuitenkaan tulisi automaattisesti pitää osoituksena siitä, että tulo voidaan käsitellä yhteisön eikä työsuorituksen tehneen tulona.

Palkkaa vai työkorvausta -asetelman kautta tapahtuva yksittäisen tuloerän sivuuttaminen johtaa käytännössä siihen, että työn tehneen henkilön palkaksi katsottu osuus yhtiön tuloista irrotetaan yhtiön verotettavasta tulosta ja verotetaan työntekijällä. Tuloa ei veroteta enää sitä yhtiöstä jaettaessa. Käytäntöön liittyy moninaisia ongelmia. Jo ennakkoperinnän puolella haasteita tuovat esimerkiksi vuokratyötilanteet, joissa kyse on kiistatta palkkatyöstä tekijän näkökulmasta, mutta on epäselvää, kuka on ennakonpidätyksen toimittava työnantaja. Ennakonpidätyksen ja sen laiminlyönnin taustalla olevien maksuunpanojen tarkoitus on varmistaa palkasta maksettavien ansiotuloverojen kertyminen. Tämä tavoite täyttyy esimerkiksi sijaismaksajan hoitaessa ennakonpidätyksen toimittamisen ja tilittämisen.⁴²

Yksittäisen tuloerän sivuuttamisessa syntyy myös tarve pitää erillään jo palkaksi luetut varat ja tehdä niiden pohjalta veroilmoituksiin moninaiset oikaisut. Myös erilaisten tulo-hankkimiskustannusten erotella yhtiöstä aiheuttaa vaikeuksia. Pohjimmiltaan kysymys on sangen yksinkertainen. Jos osakeyhtiön toiminta käytännössä perustuu yksittäisen henkilön työpanoksen myymiseen, voidaan kysyä: Miten ja millä oikeudella yhtiö myy omana tuotteenaan yksittäisen ihmisen työtä? Harvemmin yhtiö tätä työtä on sen arvoa vastaavalla palkkasuorituksella ostanut, kuten normaalisti yrityksissä työpanos hankitaan.⁴³

Sekä koko yhtiön sivuuttamisen että palkkaa vai työkorvausta -asetelmien arvioimisessa tietokonevalvonta on vaikeaa.⁴⁴ Asianmukaisista tilinpäätöksistä ja veroilmoituksista pitäisi erotella yhtiön myymien tuotteiden kautta tarve oikaista ilmoitettu tulo erilaiseksi tuloksi.⁴⁵

³⁹ Ronkanen, Veikko: Osakeyhtiön sivuutus, tulojen kohdistus vai yhteentörmäys. Verotus 4/1997. 425–426 ja 428–429.

⁴⁰ Verohallinnon yhtenäistämisohteet vuodelta 2013 toimitettavaa verotusta varten. 164/200/2013. Kohta 3.10.

⁴¹ Verohallinnon ohje: Palkka ja työkorvaus verotuksessa. A19/200/2016.

⁴² Laitinen, Mirjami – Peltomäki, Tomi. Ennakoperintä. Sanoma Pro e-kirja, jaksot 4, kohta: Toisen lukuun tehty työ, ja ennakoperintälain 9, 13 ja 38–39 §.

⁴³ Ronkanen 1997. s. 429–432. Kun esimerkiksi lääkärin omistama osakeyhtiö myy tuotteenaan yksittäisen lääkärin työtä, niin mistä tämä oikeushenkilö on luovuttamansa työpanoksen omistukseensa saanut?

⁴⁴ Ronkanen 1997. s. 423–424.

⁴⁵ Usein muutamakin vuosi, joiden aikana yhtiön tulorakenteen vääristymää ei ole huomattu, nostaa esiin vaatimuksia luottamuksensuojasta. Kukkonen 2010. s. 93. Mielestäni on olennaista, onko yhtiön tulonmuodostus aidosti ollut verotuksessa tutkittavana. Jos verovelvollinen itse kokee tilanteen epävarmaksi ja haluaa asiasta tulkinnan, on aina mahdollista hakea ennakkoratkaisua.

Tämä vaatii virkailijan tekemää tulon tarkastamista. Ilmiö täytyisi kyetä estämään ratkaisuilla, joilla lievitetään verojärjestelmään rakennettuja kannustimia tulon muuntamiseen, ja lipastoimisen etuja pitäisi pienentää.⁴⁶ Verohallinnon ohjemuutos korostaa tätä tarvetta. Muutoin edessä on vaiheittainen työn verotuksen jakautuminen korkeammin verotettavaan palkkatyöhön ja matalammin verotettuun osakeyhtiötyöhön.⁴⁷

Valinta työn organisoimisessa työsuhteiden tai alihankinnan välillä ei saisi perustua siihen, että samanlaista työsuoritusta verotetaan työkorvauksena oleellisesti palkkaa kevyemmin.⁴⁸ Ongelma korostuu, kun kyse ei ole kuluttajalle myytävästä lopputuotteesta, vaan lopputuotteen valmistusketjun työvaiheiden muokkaamisesta verotuksellisista syistä työkorvaukseksi palkan sijaan. *Viherkenttä* on mielestäni onnistuneesti luonnehtinut kehitystä ihmisten konvertoitumiseksi osakeyhtiöiksi.⁴⁹

3.14 Holdingyhtiö

Usein varsinaisen osakkeiden omistajan omistus ei ole suoraan yhtiössä, jossa arvonnalisäystä tuottava elinkeinotoiminta tapahtuu. Välissä on holdingyhtiö rakenne, jossa luonnollisen henkilön ja yhtiön välillä on yksi tai monta osakeyhtiötä. Suomessa ei ole käytössä osinkojen ketjuttaista verotusta, jolloin osakeyhtiö ei maksa veroa saamastaan osingosta. Poikkeuksen tekevät listaamattoman yhtiön listatusta yhtiöstä saamat osingot, jos yhtiö ei omista suoraan kymmentä prosenttia yhtiön osakepääomasta. Käytännössä holdingyhtiöketjut voivat olla pitkiä ja välillä kulkea ulkomaisten välyhtiöiden kautta. Niitä voidaan käyttää lipastoimiseen ja lopullisen varojenjaon lykkäämiseen. Monessa tilanteessa osakevaihtoa koskevia säännöksiä käyttäen olemassa oleva suora osakeomistus on mahdollista muuntaa holdingyhtiörakenteeksi ilman välitöntä veroseuraamusta.⁵⁰

Osakevaihto mahdollistaa luovutusvoittoverotukselta välttymisen. Osittain tämä johtuu siitä, että osakevaihdossa yhtiöön sijoitettavista osakkeista saa hankintamenoksi käyvän arvon.⁵¹ Silloin jatkoluovutuksessa on mahdollista myydä omaisuus ilman luovutusvoittoa. Toisaalta osakeyhtiöiden luovutusvoitot ovat laajasti verovapaita käyttöomaisuusosakkeiden luovutusvoittoina.⁵² Varsinainen elinkeinotoimintaa harjoittava yhtiö pystytään usein

⁴⁶ Toisaalta esimerkiksi Juusela ei ole pitänyt tulonmuunto-ongelmaa merkittävänä ja on katsonut parhaaksi asiaan puuttumisen siirtämällä yhtiön tuloa palkaksi yhtiö yhtiöltä yksityiskohtatutkien. Juusela, Janne: Kasvun prosentit – Näin korjaamme osinko- ja pääomatuloverotuksen. Eva analyysi 5.11.2014. s. 12.

⁴⁷ Tämän riskin osalta merkittävä vaikutus on myös eläkejärjestelmällä, kun yrittäjien eläkejärjestelmään kuuluvilla henkilöillä voi olla mahdollisuus määrittää matala työtulo ja sitä kautta pienentää välittömiä maksuja, vaikka sillä onkin seuraamuksia tulevien etuuksien tasoon eikä voida puhua mistään suorasta säästöstä. Yrittäjän eläkelaki 112 §.

⁴⁸ Professori Heikki Niskakankaan lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi yrittäjävähennyksestä. 17.8.2016. Niskakangas kiinnittää huomiota samaan kysymykseen palkkaveron ja yrittäjävähennyksen oikeuttavan tulon suhteesta.

⁴⁹ Viherkenttä, Timo: Haja-ajatuksia arviointineuvoston raportista. Kansantaloudellinen aikauskirja 1/2016. s. 83–84. Yritystulon suunnittelualttiuden vaikutuksesta kansantaloustieteen näkökulmasta: Matikka, Tuomas – Harju, Jaakko – Kosonen, Tuomas: Tuloverotuksen vaikutus työn tarjontaan. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 5/2016. Kohdat 2.2, 3.2 ja 4.2.

⁵⁰ Immonen – Ossa – Villa 2014. s. 150–164.

⁵¹ KHO 2002:81 ja Immonen – Ossa – Villa 2014. s. 161–164.

⁵² Käyttöomaisuusosakkeiden luovutusvoittoverovapaus ei automaattisesti esty esimerkiksi myyvän yhtiön omistajien harvalukuisuuden vuoksi, vaan on lähtökohtaisesti tulolähdetarkaisu riippuvainen ja karsii ulkopuolelle tilanteet, joissa holdingyhtiö on omistajan varoja hallinnoiva TVL-yhtiö. Käytännössä tältä osin ratkaisevaa on tulolähdesubjektitestin täyttäminen. Sääski Keskitalo, Wisa M.: Osakeyhtiön verovapaat osakeluovutukset. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2012. s. 420–485. Kun käyttöomaisuusosakkeiden luovutusvoittojen verovapauden tausta on leimallisesti suurten konsernien sijoittautumisratkaisuihin, on sen so-

myymään pienillä veroseuraamuksilla ja voitto voidaan lipastoida emoyhtiöön. Jos ja kun varojenjaon verojärjestelmä on suunnitteluherkkä, veron minimointiin tulee monipuolisia mahdollisuuksia. Veroseuraamukset saa joka tapauksessa lykättyä ja monessa tilanteessa kevennettyjen osinkoverotusmallien vuoksi varat nostetaan kevyesti verotettuina. Joskus kyse voi olla veron kiertämisestä, mutta jäljempänä kuvaamistani syistä sitä ei voi pitää kattavana ratkaisuna ongelmaan.

Holdingsyhtiö aiheuttaisi aiempaa rajumpia ongelmia silloin, jos perintö- ja lahjaverosta luovuttaisiin. Silloin yhtiöön lipastoitavia varoja ei usein verotettaisi arvonnousuista koskaan. Lahjavero on tähän saakka kerran sukupolvessa edes huojetusti halkaissut yhtiöketjut ja verottanut osan varoista. Lahjaverosta luovuttaessa lipastoinnin hyödyt kasvaisivat entistäkin suuremmiksi.

Holdingsyhtiötä on käytetty pyrkimyksiin muuntaa esimerkiksi ansiotuloja pääomatuloiksi. Tällaiseen rakenteeseen ratkaisussa KHO 2014:66 luotiin merkittävä kynnyks. Yhtiöihin rakennettu ansiotulon muuntomekanismi murrettiin ja tulo verotettiin kokonaisuudessaan ansiotuloina. Yhtiörakenne oli tapauksessa luotu sellaiseksi, että siinä tosiasiallisesti maksettiin työsuoritukselta osakkeen kurssikehityksen avulla ilman merkittävää oman sidotun pääoman menettämisen riskiä. Olennaista järjestelyiden tulkinnassa tulisikin olla TVL 29 §:n tarkastelu. Siivuttaminen pitäisi tehdä, kun kysymys ei aidosti ja tosiasiallisesti ole pääoman tuotosta, vaan työpanoksen kompensoimisesta yhtiön arvokehityksen kautta.⁵³ Silloin kyse on tosiasialliselta luonteeltaan ansiotulosta, joka on muunnettu verotuksellisista syistä vasten tosiasiallista luonnetta muuksi kuin ansiotuloksi.

4 Oikeustoimet yhtiön ja sen omistajan, työntekijän tai omistajan lähipiirin kanssa

4.1 Etuyhteyskaupat

Osakeyhtiön ja omistajan välisessä kaupankäynnissä sovelletaan käyvän arvon hinnoittelua. Jos oikeustoimet hinnoitellaan käyvästä arvosta poiketen, katsotaan käyvän arvon ja käytetyn hinnan erotus joko varojenjaoksi tai apportiin rinnastettavaksi pääomasijoitukseksi, hinnoitteluvirheen suunnasta riippuen.⁵⁴ Jos varojenjako ei avoimesti kirjata, se verotetaan peiteltyä osinkona. Käytännössä molemmille osapuolille niin varainsiirto- kuin tuloverotuksessakin määrätään veroseuraamukset, jotka käyväällä arvolla tehty kauppa olisi aiheuttanut. Samoin tulee nähdäkseni menetellä konsernirakenteessa tehdyissä järjestelyissä, joissa omaisuus sinällään sijoitetaan tytäryhtiöön. Silloin ainoastaan tuloverotuksen kirjausketju tulee oikaista vastaamaan avointa järjestelyä.

veltaminen yksittäisen henkilön (perheen) varallisuuden hallinnointiyhtiöön ongelmallista, jos järjestelyiden lopputuloksena päädytään hyvin matalaan kokonaisverorasitukseen.

⁵³ Myllymäki on käyttänyt hienojakoisempaa viiden kriteerin erittelyä: Myllymäki, Janne: KHO 2014:66 – Johdon holdingyhtiö verotuksessa. Lakimies 2/2015 s. 284–286.

⁵⁴ Pääomasijoitukseksi katsominen ei kuitenkaan ole yhtä laajaa kuin esimerkiksi peitelty osingon verotus. Jos esimerkiksi omistajayrittäjä ei peri täyttä vuokraa yhtiön käyttöön annetuista toimitiloista, ei häntä veroteta pääomasijoituksena annetusta vuokranalennuksesta. Sen sijaan alihintainen omaisuusluovutus yhtiölle on alihinnan osalta pääomasijoitus jäljempänä käsiteltävän ratkaisun KHO 2009:66 mukaisesti.

Jos käyvästä arvosta poikkeavan hinnoittelun perusteena on työ, on kysymys palkanmaksusta.⁵⁵ Jos yhtiö myy työntekijälle omaisuutta alihintaan, myyty omaisuus tuloutetaan käyvästä arvosta, ja erotus suhteessa käypään arvoon verotetaan palkkana (ja palkka on luonnollisesti maksajalle vähennyskelpoinen). Varainsiirtoveron peruste on käypä arvo silloinkin, kun osa vastikkeesta on maksettu työpanoksena (VSVL 6 §). Näissä tilanteissa ongelmat yleensä kumpuavat näyttökysymyksistä käyvän arvon osalta. Samoin kuuluu käsitellä muita vastikesuorituksia, jotka selittävät hinnoittelua. Esimerkiksi yhtiön myydessä jotain alihintaan kolmannelle osapuolelle omistajan saamaa vastasuoritusta vastaan, alihinta on peiteltyä osinkoa ja lisäksi omaisuuden saajalle määrätään vero sen perusteella, miksi omistaja on halunnut edun kolmannelle ohjata.

Kun pääomistaja myy yhtiön osakkeita alihintaan yhtiössä työskentelyn vuoksi, edun saaneelle työntekijälle kyse on palkasta. Ratkaistavaksi tulee kuitenkin kysymys luovutusvoiton laskennasta sekä palkan sivukuluista. Voidaanko omistajan luovutusvoitto laskea käyvästä arvosta ja lukea alihinta muiden osakkeiden hankintameno⁵⁶ tai jakaa hankintameno? Mielestäni perustelluinta olisi rinnastaa palkkana luovutettu osakkeen osa työsuhteen perusteella tehtäviin osakeanteihin. Luovutusvoittoa ei alihinnasta laskettaisi (eikä vanhoille osakkeille muodostune uutta hankintamenoa).⁵⁷ Omistus vain laimentuisi palkan verran, kuten tapahtuu työsuhteoptiota käytettäessä.⁵⁸ Palkkana luovutetun osakkeen osan hankintameno siirtämistä muille osakkeille voitaisiin kuitenkin harkita, vaikka luovutusvoittoa ei palkkaosasta laskettaisiakaan. Silloin mikään osa todellisesta hankintamenosta ei jäisi vähentämättä.⁵⁹ Hankintameno siirtäminen johtaisi kuitenkin hankaliin laskuongelmiin, jos osakkeet luovuttava henkilö ei olisi ainoa omistaja. Näin voi olla esimerkiksi silloin, jos muutkin työntekijät ovat jo aiemmin saaneet vastaavia etuja muilta omistajilta tai jos yhtiön pääasiassa omistaa yksi perhe, jonka yksittäinen jäsen hoitaa palkitsemisen. Työsuhteoptioon rinnastettaessa palkan sivukuluja ei tulisi maksettavaksi. Vastikkeellisen osan luovutusvoitosta voisi joka tapauksessa vähentää vain sen osuuden hankintamenosta, joka aidosti on myyty.

Oman erityistilanteensa tuovat sellaiset järjestelyt, joissa esimerkiksi osakassopimuksella sidotaan ehdot yhtiöön mukaantulolle ja lähtemiselle. Tietyillä ehdoilla saa ostaa tai merkitä osakkeita ja lähtiessä sitoutuu myymään osakkeet ennalta sovituilta ehdoilla. Tällaisesta järjestelystä oli kysymys ratkaisussa KHO 2016:18, kun asianajotoimistoon mukaan tullessaan henkilö sai ostaa edulliseen hintaan osakkeita, mutta yhtiöstä lähtiessään joutui myymään osakkeet substanssiarvolla. Tällaisessa tilanteessa Verohallinto pyrki verottamaan edun suoraan ansiotulona osakkeiden käyvästä arvosta määrittäen osakkeen arvoksi tuotto- ja substanssiarvon keskiarvon. KHO kuitenkin rajasi edun määräksi osakkeen substanssiarvon ja hinnan erotuksen. Päätös on luonteva, substanssiarvon ja hankintahinnan arvoeron mukainen etu lopullisesti syntyi mukaan tullessa. Tapauksen taustakuvauksessa ei suoraan ilmene, miten mukaan tulleen saamien osakkeiden määrään oli päädytty eikä osakassopimuksen mahdollisia sopimuksia maksettavan palkan määrästä. Jos saatu osakepotti on vahvasti sidoksissa asianajajan työpanoksen oletettuun arvoon, voitaisiin olla lähellä työpano-

⁵⁵ KHO 2014:4, KHO 2014:5 ja KHO 2014:6 käsittelivät esimerkiksi hankalaa rajapintaa palkan ja lahjan välillä.

⁵⁶ Tässä vaihtoehdossa myös yhtiön pitäisi saada vähentää luovutushinnan ja käyvän arvon ero. Tilanne rinnastuisi siihen, että yhtiölle on syntynyt palkkavelka, jonka omistaja osakkeen alihintaosuudella maksaa sijoittaen sen arvon käytännössä yhtiöön. Taloudellisesta logiikasta: Haapaniemi, Ossi: Osakeperusteisten kannustinjärjestelmien verokohtelu. WSOYpro. Helsinki 2006. s. 410–411.

⁵⁷ Luovutushinta luovutusvoittoverotuksessa siis poikkeaisi varainsiirtoverotuksesta.

⁵⁸ Työsuhteoptioin antaminen tai käyttäminen ei vaikuta muiden osakkeenomistajien verotukseen tai hankintameno. Sen verovaikutuksista yleisesti: Verohallinnon ohje: Työsuhteoptioiden verotus. A186/200/2015.

⁵⁹ Silloinkin siis nimenomaan siirrettäisiin vanhan osakkeen hankintamenoa, eikä sitä arvoa, joka palkkana verotetaan.

sosingon soveltamisolosuhteita, kun osinko jaetaan. Järjestelyhän kokonaisuudessaan muistuttaa sitä, että asianajajalle sovitaan oikeus tietyn yhtiössä työskentelyajan suhteelliseen voittoon. On joka tapauksessa selvää, ettei samaa etua voi moneen kertaan verottaa ansiotulona. Tapaus sinänsä ilmentää hyvin epäneutraalin tuloverotuksen luomia ongelmia. Kun ansiotuloverotus on paljon ankarampaa kuin osinko- tai luovutusvoittoverotus, väistämättä haetaan keinoja nostaa muita kuin ansiotuloja. Tässä yhteydessä kyse oli luontevasta riippumattomien osapuolten sopimuksesta yhtiön tulonhankinnassa, jolle oli selvät verotuksen ulkopuoliset syyt. Päätöksen yleistämisessä muunlaisten tilanteiden arvostamiseen tulisi olla varovainen.

Hinnoitteluvirhe voi tulla myös toisen hyväksi, kun yhtiölle myydään omaisuutta alihintaan (tai ostetaan ylihintaan) tarkoituksena antaa lahja yhtiön omistajalle. Tässä tilanteessa tulee mielestäni jälleen soveltaa käyvän arvon periaatetta hinnoittelussa. Varainsiirtoverot, luovutusvoitot ja muut tuloveroseuraamukset tulisi laskea käyvän arvon mukaan. Lisäksi lahjana siirtyvä osuus kuuluu lahjaverottaa saajayhtiön omistajilla. Rakenteisiin ei mielestäni pidä soveltaa PerVL 18 §:n 3/4-sääntöä tai sukupolvenvaihdoshuojennusta⁶⁰ koskevaa sääntelyä. Verohallinnon ohjeenanto on tältä osin kuitenkin liberaalia ja keskittyy lahjaverotukseen tulovero-ongelmat unohtaen.⁶¹ Pohjimmiltaan kysymys on omistajan puolesta yhtiöön tehdystä pääomansijoituksesta. Jos yhtiöön tulee uusia varoja, niillä täytynee olla joku luonne myös yhtiön näkökulmasta. Jos yhtiö ei saa niitä lahjana, sen täytynee saada ne pääomansijoituksena. Käytännössä on lahjoitettu osa yhtiöön siirrettävästä omaisuudesta yhtiön omistajalle, jonka puolesta sijoitus on tehty. Tässä menettelyssä voitaisiin harkita mahdollisen yhtiöön siirretyn omaisuuden arvonnousun verottamista yhtiön omistajalla siten, että omaisuus ensin lahjaverotettaisiin ja sitten sijoitettaisiin apportina yhtiöön. Silloin apportista laskettaisiin normaali luovutusvoitto. Siinä otettaisiin huomioon, että lahjaverotuksesta muodostuu hankintameno vasta vuoden päästä lahjasta, mutta tulovero otettaisiin huomioon lahjan suuruudessa PerVL 21 a §:n nojalla. Parempi käytäntö on luovutusvoitto osakkeet luovuttavalle ja lahja osakkeet saaneelle. Asetelma olisi sama kuin perinteisissä sukupolvenvaihdosten sisarusuoksissa, joissa sisaruksille maksettu kauppahinta on heille lahjaa, mutta vastiketta vanhempien ja jatkavan lapsen välisessä suhteessa.⁶²

Joka tapauksessa luovutusvoittoverotusta ei pidä voida välttää lähipiirin yhtiön käyttämisellä. Jos verotuksen peruste ei olisi käypä arvo, vähennettävän hankintamenon määrittely olisi vaikeaa. Saisiko hankintamenon vähentää kokonaisuudessaan, vaikka henkilö olisi tietoisesti myynyt omaisuuden alihintaan lahjan antamistarkoituksessa ja vaikka tällaisessa tilanteessa on normaalisti nimenomaan säädetty hankintamenon jakamisesta (TVL 47 §)? Normaalin lahjanluontoisen kaupan jälkeen tapahtuva uuden omistajan sijoitus omistaansa yhtiöön johtaa suoraan käyvän arvon mukaiseen luovutusvoiton laskentaan.

Aika ajoin on pohdittu ajatusta, että TVL 48 §:n sukupolvenvaihdosluovutusten verovapaus olisi ulotettava myös lähisukulaisen yhtiölle tapahtuvaan myyntiin.⁶³ Itse pitäisin tällaista

⁶⁰ Jos hallituksen suunnittelemana tavalla TVL 47 § muutettaisiin ja tällaisiin järjestelyihin sovellettaisiin sukupolvenvaihdoshuojennusta, nousisi kysymyksiä siitä, mihin arvoon saatu omaisuus kuuluu yhtiössä arvostaa (ja riippuuko se tulolähteestä, kun EVL 15 §:ää ei ole tarkoitus muuttaa). Ratkaistavaksi tulisi se, mitä yhtiön näkökulmasta on sellainen uusi varallisuus, jota ei yhtiölle lahjoiteta ja jota yhtiö ei myöskään saisi pääomansijoituksena. Hallituksen esitys perintö- ja lahjaverolain sekä tuloverolain 47 §:n muuttamisesta. Luonnos 30.6.2016.

⁶¹ Isotalo, Kalle: Osakeyhtiön sukupolvenvaihdoksen lahjaverotuksen erityiskysymyksiä. Edilex 29/2013. Luvut 4 ja 5. TVL 48 §:n sukupolvenvaihdoshuojennuksen soveltumattomuudesta on myös KHO:n ratkaisu 17.10.2014/3167.

⁶² Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013. Kohta 2.5.2. ja Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. Talentum. Helsinki 2011. s. 291.

⁶³ Immonen, Raimo – Lindgren, Juha: Onnistunut sukupolvenvaihdos. Talentum. Helsinki 2013. s. 123. Viimeisenkin epäselvyyden nykyisestä oikeustilasta vei ratkaisu KHO 17.10.2014/3167.

lakimuutosta vahingollisena. Vaikka luonnollisten henkilöiden välinen kauppa on verovapaata, kauppahinta joudutaan maksamaan tulolla, josta maksetaan vero. Jos tällainen verovapaus ulotettaisiin kaupankäyntiin yhtiön kautta, muodostuisi tosiasiallisesti verovapaa varojenjakotapa. Kun yhtiö olisi myyty lasten osakeyhtiölle, olisi kauppahinta tai sen maksamiseen otettu laina yhtiön eikä omistajan kulu, ja se voitaisiin maksaa ilman varojenjaon veroa. Ostettu yhtiö ja sen ostaja olisi myös mahdollista fuusioida. Tällainen lakimuutos laajentaisi valtavasti verosuunnittelumahdollisuuksia.

4.2 Osakeyhtiön lähipiirikauppa peiteltyä osinkona

Yhtiön myyminen omalle tai lähipiirin osakeyhtiölle tuo kysymyksiä suhteessa muuhun varojenjakoon, kun omistajan saamia varoja verotetaan luovutusvoittona. Aikaisemmin myynteihin liittyi yhtiöveron hyvityksen kautta nykyistä laajempia verosuunnittelumahdollisuuksia.⁶⁴ Nytemmin nämä mahdollisuudet ovat heikentyneet, mutta luovutusvoittoverotuksen matala taso suhteessa osinkoverotukseen luo mahdollisuuden saada omistajan käteen suurempia varoja kerralla ja yleensä 40 % hankintameno-olettamalla vähennetyksi pääomatulona.

Osakkeiden myynti omalle tai lähipiirin omistamalle yhtiölle voi olla peiteltyä osinkoa, jos myynti on tehty osinkoveron välttämiseksi. Peitelty osingon torjumiseksi on usein mahdollista osoittaa liiketaloudellisia perusteita, joiden sivuuttaminen on haastavaa.⁶⁵ Kun sukupolvenvaihdos tehdään myyntinä jatkajan yhtiöön, ei peitelty osinko yleensä tule kysymykseen.

Olenneisen rajan suunnittelumahdollisuuksille tuo KHO:n ratkaisu 2009:66.⁶⁶ Sen mukaan myynti omalle yhtiölle verotetaan käyvän arvon mukaisesti. Käytännössä erilaiset liikearvot ja omaisuuserien piilevät tasearvot pitää ottaa huomioon kauppahinnan määrittämisessä eikä luovutusta voi suoraan tehdä esimerkiksi osakkeiden matemaattisella arvolla. Jos kauppahinta ja käypä arvo osoitetaan verovelvollisen dokumentaatiossa matemaattisen arvoon, eli noin kertyneiden voittovarojen suuruiseksi, on tämä voimallinen peruste peitelty osingon soveltamiselle. Yleensä liiketaloudellisten perusteiden ollessa järjestelyn taustalla, yhtiöllä pitäisi olla kertyneet voittovarot ylittävää liikearvoa, ja ainakin taseen piilevät arvonnousut pitäisi avoimesti ottaa huomioon kauppahinnan määrittämisessä.⁶⁷

Kokonaisuutena nämäkin asetelmat tukevat myöhemmin esitettäviä kriittisiä näkökohtia osakeyhtiön osakkeiden luovutusvoiton laskennassa käytettävään nykymuotoiseen hankintameno-olettamaan.

4.3 Läheisten osakeyhtiölle annettava lahja

Oikeuskäytännössä on vahvistettu mahdollisuus antaa lahja myös osakeyhtiöön.⁶⁸ Jos lähipiiriin omistamaan yhtiöön annetaan vastikkeetta tai alihintaan omaisuutta, lahjansaajaksi

⁶⁴ Tikka, Kari: Taseyhtiöjärjestelyt. KHO:n prejudikaatit ja lainsoveltamisen rajat. Verotus 1/1998. s. 4–15.

⁶⁵ Kukkonen 2010. s. 409–417.

⁶⁶ Ossa 2014. s. 302–303.

⁶⁷ Jos yhtiöllä on jo verotuksen karkeiden perusteiden mukainen tuottoarvo, niin ainakin se täytyy lähtökohdaisesti laskea sisään luovutushintaan: Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A182/200/2015.

⁶⁸ KHO 2011:44 ja KHO:1987 b 631. Osakeyhtiöstä lahjansaajana yleisesti katso Äimä, Marina: Osakeyhtiön vastaanottaman lahjan verotuksesta. Verotus 5/1987, s. 378–385 sekä ja Kolehmainen, Antti – Råbinä, Timo: Jäämistösuunnittelu. Talentum. Helsinki 2012. s. 292–297.

voidaan katsoa yhtiö, jos yhtiö on lahjansaajaksi tarkoitettu. Silloin yhtiölle määrätään toisen veroluokan mukainen lahjavero normaalin lahjan/lahjanluonteisen kaupan sääntöjen mukaan ja tuloverotuksessa hankintamenosta vähennetään vain vastikkeellisen luovutuksen suhteellinen osa. Tämä tilanteen selkeys koskee kuitenkin ainoastaan tilanteita, joissa lahjoitettu omaisuus kiistatta ja lopullisesti siirtyy pois lahjoittajan omaisuuspiiristä. Tyypillisenä esimerkkinä omaisuuden luovuttaminen osakeyhtiöön, jonka toimintaan ei itse enää osallistuta ja jossa mitään muuta vastiketta kuin mahdollinen lahjansaajayhtiön maksama kauppahinta ei ole.

Lahjana saatu omaisuus kirjataan matemaattisen arvon määrittämisessä yhtiön varoihin lahjan käyvästä arvosta, eli menettely johtaa samaan matemaattisen arvon korotukseen kuin pääomasijoituksena yhtiöön sijoitettu omaisuus. Kun veroluokkia on vain kaksi, lahjasta ei määrätä varainsiirtoveroa ja yhtiökin voi saada sukupolvenvaihdoshuojennuksen⁶⁹, voi yhtiön lahja olla edullinen ratkaisu. Verosuunnittelussa yhtiölle annettavaa sukupolvenvaihdoshuojennukseen oikeuttavaa lahjaa yritetäänkin käyttää yritysrakenteen muokkaamiskäytännönä. Omaisuuserien vastikkeellisen vaihdon sijaan on esitetty omaisuuden lahjoittamista ristiin toisten omistamiin osakeyhtiöihin tai lahjoitus on nähty ikään kuin pääomansijoituksen vaihtoehtona. Verotuksellinen lahjan käsite ei kuitenkaan ole sopimusoikeudellisesti vapaasti määriteltävä, vaan yhtiölle annettava lahja koskee ainoastaan tilanteita, joissa lopullisesti ja ilman muiden kuin yhtiön kanssa tehtäviä sopimuksia luovutaan omaisuudesta. Silloin järjestelyn tosiasiallinen luonne on nimenomaan yhtiön saama lahja.

Omaisuuden siirtämisessä lähipiiriin yhtiöön tulee muistaa, ettei toisen omistamaan osakeyhtiöön voi pidättää mitään oikeuksia. Esimerkiksi myöhemmin käsiteltävät osinko-oikeuksien pidätykset ovat mahdollisia korkeintaan itse omistettuihin osakkeisiin. Jos pidättää oikeuksia toisen omistamiin osakkeisiin sitä vastaan, että suostuu sijoittamaan yhtiöön omaisuuttaan lahjana tai alihintaan, kyseessä on vaihto. Se aiheuttaa tuloveroseuraamuksia molempiin suuntiin ja lahjaverotuksen mahdollisen vaihdon epätasapainon osalta. Myöskään järjestelyssä, jossa omaisuutta lahjoitetaan muiden omistamaan yhtiöön, jonka osakkeisiin lahjoittajalla on ääni- ja/tai osinko-oikeuksia, lahjaa ei anneta yhtiölle. Olisi kestävämpiä ja aitoa lahjoitusta vastaamatonta, jos henkilö voisi tosiasiallisesti pidättää osinko-oikeuden lastensa yhtiöön (joka helposti olisi järjestelyä varten perustettu ja tyhjä), lahjoittaa yhtiöön omaisuutta, johon yhtiö saisi sukupolvenvaihdoshuojennuksen, ja jatkossa yhtiö maksaisi lahjoittajalle lahjan käypään arvoon perustuvia osinkoja. Mielestäni tällaiset tilanteet tulisi rinnastaa KHO 2009:66 päätöksen mukaisesti pääomansijoituksiin ja niistä pitäisi määrätä varainsiirtoveroa ja luovutusvoitto myös mahdollisen yhtiöön tehdyn luovutuksen ja vastikkeena saadun osinko-oikeuden arvojen epäsuhdasta pääomansijoituksena. Mahdollinen lahjaverotus tulee kohdistaa nimenomaan osakkeiden omistajiin, jos kokonaisjärjestelyssä voidaan ylipäänsä katsoa tapahtuvan joku lahjoitus. Tässä ratkaisussa oleellista olisi todellisen tulevan osingonjaon määrä ja siitä tehdyt sopimukset.

Oman erityisen rajapintansa yhtiön käyttämiseen lahjan välineenä muodostaa läheisten osakeyhtiön rahoittaminen. Perinteisesti pelkkä lainan korottomuus on katsottu veropohjan ulkopuolelle. Lahjaksi on katsottu ainoastaan tilanteet, joissa lainaa ei alun alkujaankaan ole tarkoitettu takaisin maksettavaksi tai velka myöhemmin annetaan anteeksi. Luonnollinen henkilö vastaa veloistaan koko omaisuudellaan, ja maksukyvyttömyys edellyttää henkilön ylivelkaisuutta. Esimerkiksi lasten osakeyhtiölle lainaaminen poikkeaa tästä olennaisesti. Omistajat eivät vastaa yhtiön velasta. Voidaan esimerkiksi lainata korotta ja vakuudetta omaisuutta lasten yhtiöön, joka sijoittaa varat riskialttiiseen liiketoimintaan. Jos toiminta

⁶⁹ Mahdollinen TVL 47 §:n muutos voi tehdä tilanteesta erilaisen, jos lahjoitettu omaisuus katsotaan lahjansaajayhtiön TVL-omaisuudeksi. Sen sijaan EVL 15 §:n sanamuotoa ei voitane sivuuttaa muuttamalla vain tuloverolakia.

kannattaa, voitto tulee lapsille, mutta liiketoimien epäonnistuessa yhtiö muuttuu maksukyvyttömäksi, eivätkä lapset vastaa henkilökohtaisella omaisuudellaan yhtiön veloista. On tietysti selvää, että kyse on tavasta antaa lahjaa. Tällaisia lainoitusjärjestelyitä ei missään muussa tarkoituksessa tehdä. Oleellista on vain, onko tällainen lahjoitustapa veropohjan ulkopuolella. Rakenteista tarvittaisiin KHO:n oikeuskäytäntöä.

Oma käsitykseni on, että velan lahjana käsittelemisen kynnyksen tulee näissä rakenteissa olla huomattavasti matalampi kuin luonnollisten henkilöiden välillä annettavissa korottomissa lainoissa. Niissä korottomuus on ainoa todellinen etu, kun taas osakeyhtiöjärjestelyssä tarjotaan koko pääomakin yhtiön omistajien puolesta hävittäväksi. Jos tällaiset lainat yhdistellään laajoihin muihin eri verolajien etuja optimoiviin yhdistelmiin, tulisi myös aina vakavasti harkita koko järjestelyn sivuuttamista veron kiertämisenä, jollei järjestelylle kyetä selvittämään aitoja liiketaloudellisia perusteita (jotka lähtökohtaisesti vaatisivat koron perimistä). Perintö- ja lahjaverotuksen veronkiertämisympäälän säättämisen yhteydessäkin tyyppillisenä tilanteena kuvattiin järjestely, jossa tosiasiallisesti oli kyse lainan sijaan lahjasta.⁷⁰ Lainaluonnetta vastaan puhuu vahvasti, jos lainaa antava taho ei millään tavalla pyri turvaamaan tosiasiallista takaisinmaksua, vaikka siihen tosiasiallisesti olisi mahdollisuus esimerkiksi henkilötakauksin. Silloin velkasuhteen edellytyksenä pidettävä aito takaisinmaksutarkoitus on kyseenalainen.

4.4 Omien osakkeiden hankkimisen hinnoitteluongelmat

Omien osakkeiden hankinta verotetaan aiemmin kuvatulla tavalla pääsääntöisesti luovutusvoittoverotuksena. Peitelyä osinkoa sovelletaan esimerkiksi silloin, kun luovutus on ylihintainen. Sen sijaan alihintaista omien osakkeiden hankintaa on käsitelty lähinnä lahjaverotuksen kysymyksenä. Kun osakkeet myydään yhtiölle alihintaan tarkoituksena antaa muille omistajille lahja, on kyse verotettavasta lahjasta.⁷¹ Kun ratkaisussa KHO 2016:76 omien osakkeiden hankintaa soveltuu lahjaverotuksen 3/4 -sääntö, alihintaiseen luovutukseen soveltuu myös rajaan oleellisesti kytkeytyvä periaate hankintamenon jakamisesta alihintaisessa luovutuksessa ja lahjoitetun osuuden hankintamenon vähennyskelvottomuudesta.

Jos kyse ei ole sukupolvenvaihdoksesta, vaan omien osakkeiden hankinta tapahtuu tarkoituksena jakaa varoja omistajalle, on tilanne vielä ongelmallisempi. Silloin ei ole lahjaa. Jos käytettävänä on muu hankintameno kuin hankintameno-olettama, käypää arvoa alemman luovutushinnan käyttäminen puhuu mielestäni vahvasti peitellyn osingon puolesta. Kun hankinta tehdään käyvän arvon sijaan esimerkiksi hankintamenolla, on hinnoittelun tarkoituksena yleensä juuri se, että varojenjaosta ei tule veroseuraamusta.⁷²

Omien osakkeiden hankinnassa verotuksen arvostamiskäytännöt muodostuvat ongelmalliseksi. Verohallinto on julkaissut arvostusohjeen, jossa kerrotaan arvostamistavoista silloin, kun luotettavampia arvostuskeinoja ei ole käytettävissä.⁷³ Yritysvarallisuuden osalta ohjeen perusajatus on, että yhtiön arvo määritetään yhtiön varallisuuden ja toteutuneiden voittojen kautta. Käytännössä yhtiön varojen ja velkojen nettoarvoon lisätään yhtiön kolmen tilikauden voittojen keskiarvo tietyillä oikaisuerillä korjattuna ja pääomitetuna 15 %:n korkokannalla. Yhtiön arvo saadaan jakamalla näiden arvojen summa kahdella. Käytännössä arvo

⁷⁰ Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta. HE 68/1995 vp. Kohta 2.8.

⁷¹ Kysymykseen liittyvistä ongelmista: Isotalo Edilex. 29/2013. Kohta 2.1.

⁷² Erityisesti näin on silloin, kun myös kevennetyt osingot on samassa yhteydessä optimoitu juuri verovelvolliskohtaisille maksimitasoille.

⁷³ Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A182/200/2015. Yritysvarallisuuden arvostamista koskee ohjeen kohta 5. Ohjeen taustasta. Puronen 2011. s. 167–169.

perustuu puolittain yhtiön nettovarallisuuteen ja puolittain sen tuotto-odotuksiin. Yhtiön vähimmäisarvona pidetään joka tapauksessa varallisuuteen perustuvaa substanssiarvoa.

Substanssiarvon laskennassa lähdetään yhtiön omaisuuden ja velkojen tasearvoista. Tasearvoja oikaistaan omaisuuseristä, joista voidaan saada luotettavampi arvo. Tyypillisesti tällaista omaisuutta ovat kiinteistöt, osakehuoneistot, omistukset toisissa yrityksissä⁷⁴ tai julkisesti noteeratut varat. Näin oikaistut varat muodostavat yrityksen substanssiarvon. Arvostamistapa toimii jotenkuten, jos yhtiö ei ole luovutuksen osapuoli. Toki verovelvolliset voivat hankkia hienostuneempia tilinpäätösanalyyssejä. Myös verohallinto voi soveltaa arvostamisessa kehittyneempiä arvostustapoja. Viranomaisresurssien rajallisuuden vuoksi arvostettavan kohteen täytyy olla merkittävä, jos muuta kuin tuotto- ja substanssiarvon laskentaa käytetään.

Kun omia osakkeita hankitaan, substanssiarvo pienenee ja tuottoarvo pysyy ennallaan. Tällöin omien osakkeiden hankinnassa tulee arvioitavaksi, miten käypä arvo määritetään ja milloin luovutushinta sen olennaisesti ylittää. Toisaalta liian pieni lunastushinta voi muodostaa lahjan tai olla ongelmallinen hankintamenon vähentämisen näkökulmasta. Kokonaisuus on vaikea, kun verotuksen arvostuslogiikassa yhtiöstä nostettu euro usein alentaa sen arvoa vain 50 senttiä. Voiko omien osakkeiden hankinnalla esimerkiksi tuottoarvoon perustuvaan käypään arvoon vedoten ottaa kaikki jakokelpoiset varat yhtiöstä luovutusvoittona? Kun arvostusmetodi on ilmeisen heikosti soveltuva omien osakkeiden hankintaan, ei verotusta pidä aggressiivisesti toimittaa pienen tuottoarvoon pohjautuvien epäjohdonmuokaisuuksien vuoksi. Toisaalta aggressiivista taseen tyhjäämistä ei voi oikeuttaa laskennallisilla tuottoarvoilla. Tuotto- ja substanssiarvoihin perustuvan arvostamisen lähtökohta on yhtiön toiminnan jatkuminen karkeasti samanlaisena. Jos omien osakkeiden hankinta muuttaa taseen radikaalisti, ovat tapauskohtaiset laskelmaoikaisut perusteltuja. Perusteluvelvollisuus asettuu luontevasti normaaleista säännöistä poikkeamista vaativalle. Peruslähtökohtana, jota oiotaan, voidaan kuitenkin pitää tuottoarvon ja substanssiarvon keskiarvoa, joka muodostuu ennen omien osakkeiden hankinnan ensimmäistä vaihetta.

Nämä arvostamisongelmat puhuvat sen puolesta, että omien osakkeiden hankinnan verotusta koskevaa lainsäädäntöä tulisi muuttaa. Niihin ei saisi soveltaa⁷⁵ osinkoverotuksen verovapaata osaa (nykyistä 15 %) korkeampaa hankintameno-olettamaa. Tämän jälkeen olisi lähinnä kysymys siitä, ettei keinotekoisesti luotaisi ”plus miinus nolla -luovutuksia” tai tappioita eikä aggressiivisesti muunnettaisi ansiotuloa pääomatuloksi. Joka tapauksessa ongelmatilanteet olisivat paljon harvinaisempia.

4.5 Lunastuslauseke osakkeen arvostamisen osatekijänä

Useissa etuyhteysasetelmissä tehtävissä luovutuksissa on merkittävää, mikä on osakeyhtiön osakkeen käypä arvo. Arvostamisessa käytetään pääsääntöisesti laskumalleja, joissa yhtiölle ensin määritetään arvo ja se jaetaan osakkeille. Yhtiöjärjestyksiin luodaan ajoittain lunastusehtoja, joilla yhtiölle tai muille omistajilla luodaan esimerkiksi oikeus ostaa yhtiön osakkeet tiettyyn lunastusehdon mukaiseen hintaan, tietyn määritellyn ehdon täyttyessä. Hinta on usein osakkeen substanssi- tai matemaattinen arvo. Tyypillinen lunastukseen oikeuttava ehto taas on omistajan aikomus myydä osakkeet vieraalle. Lunastusehdoilla siis rajoitetaan yksittäisten osakkeenomistajien mahdollisuutta myydä ja ostaa osakkeita vapaasti, kun halutaan välttää ulkopuolisten omistajien mukaantuloa. Mahdollinen yrityskauppa halutaan

⁷⁴ Konserneissa pääsääntö kuitenkin on arvostaa tuottoarvon ja substanssiarvon keskiarvo konsernitalinpäätöksen kautta.

⁷⁵ Ainakaan muissa kuin julkisesti noteeratuissa yhtiöissä.

rajata tilanteisiin, joissa omistajat ovat yksimielisiä. Käytännössä siis halutaan pitää perheyhtiö perheyhtiönä.

Ratkaisussa KHO 1975 B II 534 lunastuslauseke ei vaikuttanut osakkeen arvoon lahjaveroituksessa (kyse oli kunnallisverotuksessa tuolloin tulona verotetusta sivulahjasta). Tämän ratkaisun voimassaoloa tai soveltamisalaa kyseenalaistetaan aika ajoin. Usein peruste on esimerkiksi se, että ratkaisussa tarkoitettaisiin vain tilanteita, joissa lunastusehto ei läheisyyden johdosta ole todellinen. Sen sijaan aitoja lunastusehtoja pitäisi hyväksyä osoitukseksi käyvästä arvosta. KHO 1975 B II 534 osalta ei ole mitään syytä epäillä, etteikö lunastusehto olisi ollut aito. Isä ohjasi tyttärelleen (toimitusjohtajalta ostettavan) vähemmistöosuuden halliten itse edelleen pääosaa yhtiöstä, jolla oli lunastusoikeus. Lunastusoikeutta olisi todennäköisesti käytetty, jos tytär olisi aikonut myydä osakkeensa vieraalle.

Jos arvostamisen perustaksi asetettaisiin harvaomisteisissa yhtiöissä lunastusehto, joka on luotu vieraalle myymisen estämiseksi, tuhoutuisi veropohja laajasti. Verohallinto ei juuri koskaan pystyisi osoittamaan lunastusehtoja epäaidoiksi siinä teoreettisessa tilanteessa, jossa joku yhtiön omistaja käyttäytyisi tavalla, jonka estämiseksi koko lunastusehto on luotu. Kun ehto otetaan jonkin ei-toivotun menettelyn estämiseksi, niin tietysti oikeutta käytetään, jos joku siitä huolimatta näin toimii. Verotuksen arvostamisen ei kuitenkaan perintö- ja lahjaveroituksessa tai muussakaan verotuksessa pidä pohjata tällaiseen logiikkaan. Käytännössä tämä johtaisi vain siihen, että verotuksessa käytettävä käyvän arvon periaate voitaisiin yksinkertaisella menettelyllä poistaa. Samaan johtaisi myös kategorinen osakassopimuksen asettaminen arvostamisen perusteeksi ottamatta huomioon arvostamistilanteiden erityispiirteitä.

Tässä logiikassa tulee myös muistaa, että kaikissa yhteisomistussuhteissa on vaikeaa myydä omaa osuuttaan henkilölle, jota muut yhteisomistajat kovasti vastustavat. Kiinteistöissä tämä tosiasiallisesti johtaa helposti riitaisiin yhteisomistuksen purkuihin. Henkilöyhtiöissä jo vastuunalaisten yhtiömiesten henkilökohtainen velkavastuu estää vapaan luovutettavuuden. Silti näillekin omaisuuserille määritetään kokonaisarvo, joka jaetaan omistusosuuksiin. Lisäksi tulee ottaa huomioon, että myös jäljempänä käsittelemieni hallinta- ja muiden vastaavien oikeuksien osalta peruslähtökohta on kohteen käypä arvo, johon tehdään vain erillinen alennus. Myös tällaisten oikeuden rasittaman omaisuuden myynti vieraalle on yleensä tosiasiallisesti mahdotonta. Tällainen oikeus on lisäksi lunastusehtoja taloudellisesti ankarampi. Siinä paitsi tosiasiallisesti estetään luovuttaminen myös syödään vuosiksi omaisuuden tuotto.

Lunastusehdon merkitystä arvostamisessa ei kuitenkaan voi kategorisesti sulkea pois. Olennaista on, missä määrin ehto todellisuudessa rajoittaa omaisuuden arvoa omistajan kädessä.⁷⁶ Esimerkiksi harvaomisteisessa yhtiössä, jonka toimintaa aiotaan jatkaa, ehdolle ei pitäisi lähtökohtaisesti antaa merkitystä. Se ei todellisuudessa tuo omistajalle millään tavoin huonompaa asemaa kuin vastaava osake ilman ehtoa toisi. Mitä harvempi ja toisilleen läheisempi omistajien joukko on, sitä vahvempana periaatetta voidaan pitää. Kun omistuksen osuus on vähäinen, omistajajoukko on laaja sekä ainakin vähän toisistaan riippumaton, vaikutusmahdollisuudet yhtiön toimintaan voivat olla kovin rajalliset. Esimerkiksi osingon tasoon vaikuttamismahdollisuudet voivat olla pienet. Jos osakkeelle nyt (ja uskottavasti pidemmällä aikavälilläkin) maksetaan osinkoa, joka on hyvin maltillinen esimerkiksi yhtiön arvoon tai jakokelpoisiin varoihin nähden, lunastuslauseke voi aidosti asettaa

⁷⁶ Asetelma muistuttaa ratkaisua KHO:2014:128, vaikka se ei olekaan yleisesti sovellettavissa muuhun verotukseen. Myös siviilioikeudessa lunastuslauseke on voitu sivuuttaa perheyhtiön arvostamisessa osituksen yhteydessä. KKO:2008:74. Siinä korkein oikeus on käyttänyt samankaltaista arvostusratkaisun perustelua: ”Tämän vuoksi omaisuuden arvostamisessa on otettava huomioon myös se taloudellinen arvo, joka omaisuudella on omistajalleen.”

osakkeiden saajan muita muutoin samankaltaisen osakkeen saaneita huonompaan asemaan. Tällainen omistajasta itsestään riippumaton varojen pakkolipastointi yhdistettynä luovutuskieltoihin voi olla syytä ottaa huomioon verotuksessa jonkinlaisella arvonalennuksella. Tällaisen alennuksen näyttökynnyksen tulisi kuitenkin olla melko korkea, ja alennuksessa pitäisi olla maltillinen. Alennuksen tulisi aina olla järkevässä suhteessa hallintaoikeuksien arvostamisperusteisiin, ja alennusta arvioitaessa pitäisi muistaa, että pääsääntöisesti kaikessa yhdessä harjoitetussa toiminnassa hankala kumppani voi tuhota kumppaninsa maksimaa-lisia taloudellisia etuja, jos on valmis itsekäin kärsimään tällaiset haitat. Lisäksi ostajat yleensä ostavat mieluiten koko omaisuuserän tai osuuden vain järkevissä olosuhteissa.⁷⁷

Pohjimmiltaan kaikessa käypään arvoon liittyvässä verotuksessa peruslähtökohdaksi tulee asettaa, että arvostustilanteissa pitää verotuksen piiriin saada se todellinen varallisuusarvoinen etu, joka edunsaajalle on tosiasiallisesti muodostunut. Ainakaan keinotekoiset tai muodolliset seikat eivät saa vaikuttaa. Normaalisti arvostamisesta poikkeamisessa omaisuuden saajan taloudellisen asetelman on aidosti oltava huonompi kuin muissa rinnasteisissa tapauksissa. Siten voidaan oikeuttaa tämän erilaisuuden kompensoiva arvostuksen oikaisu. Kokonaisuutena kuitenkin käyvän arvon kytkeminen todennäköiseen luovutushintaan on ratkaisu, joka sopi paremmin vanhaan kiinteistökeskeiseen maailmaan. Kun taloudellinen arvo yhä useammin kytkeytyy oikeuteen käyttää jotain omaisuutta jossain toiminnassa tai nauttia omaisuuden tuottoa, olisi syytä lainsäädännön tasolla harkita selvästi käyvän arvon määrittelytavaksi todennäköisen luovutushinnan rinnalle arvoa omistajan kädessä.

5 Oikeudet tulevaan varojenjakoon verotuksen näkökulmasta

5.1 Osakeannit

Uusi yhtiökumppani voi tulla mukaan yhtiöön kaupan sijasta osakeannilla, jolla uusi omistaja merkitsee osakkeita. Jos osakkeita saadaan merkitä hintaan, joka alittaa osakkeiden arvon, kyse on lahjasta tai tulosta, riippuen järjestelyn syystä.⁷⁸ Arvostamisessa kohdataan usein samankaltaisia ongelmia kuin edellä kuvattiin omien osakkeiden hankinnan osalta. Yleensä osakeanti ei aiheuta välittömiä veroseuraamuksia, koska merkintähinta vastaa merkittyjen osakkeiden arvoa. Osakeannin tuloksena yhtiöön tulee uutta varallisuutta merkintähinnan verran. Oikeus näihin varoihin on yhtä lailla uusilla ja vanhoilla omistajilla. Yhtiöön tuodut varat nostavat myös vanhojen omistajien osakkeiden matemaattista arvoa, ja uudet varat voidaan jakaa vanhoille omistajille.

Käytännössä osakeanti voi muistuttaa yrityskauppaa, kun osuus lupaavasta liiketoiminnasta luovutetaan yhtiöön sijoitettavia konkreettisia varoja vastaan ja aiemman omistajan omistuksille syntyy osuuttaan vastaava oikeus yhtiön uusiin korkeampiin varoihin. Toisaalta monessa uuden yhtiökumppanin mukaantulossa on paljon palkan kaltaisia piirteitä, jos nimenomaan yhtiön avainhenkilölle tai yhtiökumppanille tarjotaan mahdollisuutta merkitä osakkeita matalalla pääomasijoituksella. Jos voidaan osoittaa, että kysymys on palkkatyön

⁷⁷ Kansainvälisissä käyvän arvon määrittelyissä puhutaan riippumattomien, asiantuntevien, halukkaiden ja pystyvien välisestä luovutushinnasta. Vehmanen, Petri: Käypä arvo kiisteltynä käsitteenä ja IFRS 13:n mukaisena määrittämisperusteena. Verotus 3/2013. s. 312.

⁷⁸ Isotalo 29/2013. s. 4–5

perusteella saadusta edullisesta merkintäoikeudesta, kyse on suoraan TVL 66 §:n nojalla palkasta.

Usein jotkut osakkaista sijoittavat yhtiöön painotetusti pääomaa ja toiset osaamista sekä työskentelyvalmiutta (sekä liikeidean) ja tähtäimenä on tulevaisuuden liiketoiminnan luonti. Menettely ei yleensä aiheuta välittömiä veroseuraamuksia. Välitön tulon realisoituminen onkin perusteetonta, kun varoilla rahoitetaan elinkeinotoiminnan kehittämistä. Periaate ei silti voi olla poikkeukseton. Jos esimerkiksi yhtiöjärjestyksessä on tai osakassopimuksessa tehdään poikkeuksellisia ehtoja tulevasta varojenjaosta, osakeanti yhdistettynä sen ulkopuolisiin sopimuksiin voi johtaa järjestelyn katsomiseen tosiasiallisesti palkaksi tai luovutusvoitoksi ja sitä kautta välittömään verotukseen.

5.2 Yritysjärjestelyt ja toimintamuodon muutos

Yritysjärjestelyjen (EVL 52–52 f §) peruslogiikassa osapuolten omaisuuksien suhteet säilyvät lähtökohtaisesti ennallaan, kun järjestelyn tuloksena saatavat osakkeet vastaavat arvoltaan aiempia omistuksia tai nousevat arvoltaan ainoastaan järjestelystä johtuvan kokonaisarvonlisäyksen verran. Yritysjärjestelystä voi kuitenkin seurata lahja- tai ansiotuloverotus, jos järjestelyssä siirtyy netto-omaisuutta (käyvin arvoin laskettuna). Oma mielenkiintoinen kysymyksensä on, miten palkkaosuus suhteutetaan yritysjärjestelyiden edellytykseen, että korkeintaan 10 % vastikkeesta saa tulla maksetuksi rahana. Palkkaosuudessa osa jonkin osapuolen osakkeista maksetaan oikeastaan työnä. Lahjaverotuksen osalta mahdollinen epätasapainoisen yritysjärjestelyn lahjaverotus ei vaikuttane järjestelyn hyväksyttävyyteen tuloverotuksessa.⁷⁹ Myös mahdollista ansiotuloveroseuraamusta käsiteltäen samoin. Ongelmat johtuvat pohjimmiltaan siitä, että yritysjärjestelyt on suunniteltu suuria yrityksiä varten, mutta niitä voivat käyttää myös melko pienet yritykset. Varallisuuden siirtymiä ei tule arvioida pelkästään järjestelyssä käsiteltävän (verotus- tai käypien arvojen mukaisen) nettovarallisuuden pohjalta, koska järjestelyihin liittyy aina tulevien tuotto-oletusten huomioon ottaminen.⁸⁰

Vastaavasti TVL 24 §:ssä tapahtuvissa toimintamuodon muutoksissa voi tapahtua omaisuuden siirtymiä, jotka eivät estä tasejatkuvuutta.⁸¹ Varallisuuden siirtymät voidaan (niiden) syystä riippuen verottaa laajan tulo- tai lahjakäsitteen pohjalta. Sekä lahjan että tulon verottaminen osuusmuutosten vuoksi vaatii objektiivista osoitusta varallisuuden siirtymisestä, jossa yritysjärjestelyiden tavoin ei voida aina pohjata pelkkään nettovarallisuuteen. Käytännössä perhepiirin toimintamuodon muutoksesta voi seurata lahjaverotus. Tuloverotus yleensä vaatii erityisiä olosuhteita, kuten osakassopimuksen, aiemman työsuhteen tai muun seikan osoittaman perusteen verottaa oikeuksien epätasapaino ennen ja jälkeen toimintamuodon muutoksen tulona. Jos varallisuutta voidaan objektiivisesti osoittaa toimintamuodon muutoksessa siirtyneen, tulee etu verottaa, ja osapuolet voivat selvittää omaisuuden siirron syyn.⁸²

⁷⁹ Vastikkeen tarkastelu tapahtuu ensi sijassa suhteessa yhtiöön ja sitten omistajien välisen tarkastelun pohdinta tapahtuu erikseen. Näin voitane päätellä esim. Verohallinnon ohjeesta: Yritysjärjestelyt ja verotus – osakevaihto. A21/200/2015. Kohta 3.1. Siinä todetaan, että varallisuusepätasapaino omistajien välillä voi aiheuttaa lahjan, muttei erityisemmin pohdita sen vaikutusta järjestelyn hyväksyttävyyteen.

⁸⁰ Esimerkiksi maineen, verkostojen, osaamisen tai muiden vastaavien vaikutus tuotto-odotuksiin.

⁸¹ Kukkonen 2010. s. 76–78. Verohallinnon ohje: Toimintamuodon muutos osakeyhtiöksi. A52/200/2015. Kohdat 4.3.4 ja 7.2.

⁸² Ajoittain erityisesti perhepiirissä harjoitetun yrityksen toimintamuodon muutoksessa ongelmaksi muodostuu, että eri osapuolten henkilökohtaisten oikeuksien seuranta on puutteellista.

5.3 Osakkeiden erisarjaistaminen

Osakkeiden antamia oikeuksia muuttamalla yhtiön omistusta voidaan siirtää luovuttamatta yhtäkään osaketta tai luomatta osakeanneilla uusia osakkeita. Kaikki pitävät osakkeensa omistuksessaan, ja sopimuksilla muutetaan vain sitä, millaisia oikeuksia eri osakkeet antavat. Järjestelyt muistuttavat henkilöyhtiöiden yhtiösopimusten muuttamista, joka vakiintuneesti aiheuttaa veroseuraamuksia.⁸³ Samalla tavalla tulisi suhtautua osakkeiden muuttamiseen erisarjaisiksi.⁸⁴ Jos esimerkiksi yhtiöjärjestyksen muutoksella siirtyy oikeuksia yhtiön varojenjakkoon ja yhtiössä on jo olemassa jakokelpoisia varoja, osakkeiden, joilla saa korkeammat oikeudet varojenjakkoon, arvo nousee kiistatta. Toki se nousee lähtökohtaisesti myös tulevaisuuden voittojen kautta.

Jos kaikkien omistajien osakkeita muutetaan erisarjaisiksi samoissa suhteissa, ei varallisuusarvoisia etuuksia siirry omistajien välillä. Jos taas jollekin omistajalle luodaan enemmän arvokkaampia osakkeita, hänen omaisuutensa arvo kasvaa. Hänelle syntyy varallisuusarvoinen etuus. Ne ovat Suomessa laajasti veronalaisia. Jos muutos tehdään ilman oman edun tavoittelua, kyse on lahjasta. Jos muutoksella kompensoidaan tulevaa työskentelyä tai jo tehtyä työtä, kyse on ansiotulosta.⁸⁵

Osakkeiden oikeuksien laimentamisesta voi saada vastiketta esimerkiksi rahana, vaihtona (johonkin) tai jollain muulla tavalla. Tällainen omistettuun yhtiöön liittyvistä oikeuksista saatu vastike kuuluu pääomatuloverotuksen piiriin joko luovutusvoittona tai muuna pääomatulona. Luovutusvoittoverotus vastaisi parhaiten tilanteen taloudellista luonnetta osakkeen osan luovutuksena. Hankintamenon määrittämisessä tulee arvioida, mikä osa osakkeiden (erisarjaistamista edeltävästä) arvosta katoaa erisarjaistamisessa. Vastaava osa osakkeiden hankintamenosta tulisi vähentää. Myös lahjaan liittyy kysymys, pienentykö osakkeiden hankintameno, kun osakkeen tuottamista oikeuksista luovutaan lahjalla. Tämä olisi luontevaa, kun vastaavasti toisella osapuolella verotettava lahja kasvattaa osakkeiden hankintamenoa, eikä lahjoitetun omaisuuden hankintamenoa muutoinkaan saa tuloverotuksessa vähentää.

Osakkeiden erisarjaistaminen voi kytkeytyä uuden liikekumppanin mukaan tulemiseen. Esimerkiksi osakekaupassa ostetut osakkeet voidaan sopia muutettavaksi erisarjaisiksi. Luovutettujen osakkeiden hankintamenon määrittämisessä pitää ottaa huomioon, millaisista oikeuksista yhtiöön omistamiseen erisarjaistamisessa luovutaan. Jos esimerkiksi omistaja luovuttaa puolet osakemäärästään, mutta yhtiöjärjestyksen muutoksella jäljelle jääville osakkeille annetaan aiempaa parempia oikeuksia, ei pelkkä luovutettujen osakkeiden hankintamenon vähentäminen luovutushinnasta ja erotuksen luovutusvoittoverottaminen riitä. Tulisi ratkaista, vähennetäänkö osakkeiden hankintamenosta vain osa ja siirretään osa jäljelle jääville osakkeille, vai katsotaanko jäljelle jäävien osakkeiden arvon kasvattaminen osaksi suoritusta vaihtona.⁸⁶

⁸³ Isotalo, Kalle: Yksityistili henkilöyhtiön luovuttamisen verotuksessa. Edilex 1/2014. kohta 5.2 ja Järvenoja, Markku: Henkilöyhtiön oikeusasema tuloverotuksessa. Lakimiesliiton kustannus. Vantaa 2013. jaksio 6.

⁸⁴ Erisarjaistamista ei kuitenkaan pitäisi tarkastella kategorisena luovutusvoittoverotuksena, vaan nimenomaan sopimuksena muiden osakkeiden omistajien kanssa. Esimerkiksi pörssiyhtiön äänivaltaetuoikeuksien purkaminen on asetelmana täysin poikkeava verrattuna harvaomisteisen osakeyhtiön varojenjakoäänäntösten monimuotoistamiseen. Nykänen, Pekka: Julkisesti noteerattujen arvopapereiden luovutusvoitot henkilöverotuksessa. Edita Prima Oy. Helsinki 2004. s. 405–408.

⁸⁵ Isotalo Edilex 29/2013. s. 23–24.

⁸⁶ Immonen, Ossa ja Villa ovat esittäneet (joskin varovaisesti) liberaaleja mahdollisuuksia muunnella osakesarjoja ilman veroaikutuksia. Mielestäni on selvää, ettei pelkästään sopimuksia laajasti salliva osakeyhtiölaki voi suoraan johtaa siihen, että verotuksen opit laajoista tulon ja lahjan käsitteistä laimenisivat. He myös viittaavat yksittäiseen ennakkoratkaisuun sen esimerkkinä kuvaten. Ennakkoratkaisut ovat kuitenkin aina yksit-

Kun uusi kumppani tulee osakeannilla mukaan yhtiöön, hänelle voidaan luoda erisarjaisia osakkeita. Yleensä tällaiseen menettelyyn ei ole tarvetta verotuksessa puuttua, koska aiempien omistajien välisissä suhteissa ei tapahdu muutoksia. Jos menettely yhdistyy kokonaisuutena muihin oikeustoimiin, voidaan perustella myös poikkeavia verotusratkaisuja. Erisarjaisuus voi esimerkiksi olla tapa muuttaa kauppahinnan maksamisen veroluonnetta sopimalla vanhojen omistajien osakesarjoille poikkeuksellisia varojenjako-oikeuksia yhtiöön pääomansijoituksella annettaviin varoihin. Silloin kyse voi tosiasiallisesti olla tavasta maksaa kauppahintaa kevennetysti verotetuilla osingoilla ja harkittavaksi tulee luovutusvoittoverotuksen toimittaminen veron kiertämistä koskevien säännösten pohjalta.

Erisarjaistaminen nostaa kysymyksiä myös varainsiirtoverotuksessa: Jos osakkeen omistaja maksaa vastiketta siitä, että osakkeen oikeudet merkittävällä tavalla kasvavat suhteessa aiempaan, voidaanko järjestely lukea varainsiirtoveron alaiseksi arvopaperiluovutukseksi? Tosiasiallisesti kyse on arvopaperin osan luovutuksesta.

Yhtiöjärjestyksessä olevilla erisarjaisuuksilla voidaan muokata oikeuksia tuoton jakamiseen, käytännön liiketoiminnan johtamiseen ja muuhun päätöksentekoon sekä yhtiöjärjestyksen muuttamiseen. Kun osakkeilla on erilaisia oikeuksia, yhtiön arvo ei jakaannu osakkeille tasaisesti, vaan paremmat oikeudet sisältävät osakkeet ovat muita arvokkaampia. Eryteisesti valtaoikeuksille ei kuitenkaan yleensä ole verotuskäytännössä annettu suurta merkitystä ainakaan verohallinnon aloitteesta. Verohallinnon ohjeissa arvostamisessa on painotettu oikeuksia varojenjako.⁸⁷ Kun osakeyhtiön arvo kuitenkin lopulta pohjautuu sen varoihin ja oikeuksiin saada sen voitoista muodostuvia tulevia varoja, on verotuksessa luontevaa korostaa näitä seikkoja. Pääsääntöisesti yhtiön arvo pitäisi jakaa varojenjako-oikeuksien mukaisesti. Jos oikeudet eri varojenjakotapoihin ovat toisistaan poikkeavia (esimerkiksi osinko- ja pääomanpalautusoikeudet eivät ole samanlaiset), yhtiön arvo pitää jakaa osakkeille sen mukaisesti, millaisessa muodossa yhtiön varojenjako on tarkoitettu tehdä. Tyypillisesti tällaiselle yhtiöjärjestykselle on joku nimenomainen syy, joka usein on osakassopimukseen merkitty. Kyse on aina tapauskohtaisesta arvioinnista, jossa selvityselvöllisyys on poikkeuksellisen yhtiöjärjestyksen luoneilla osapuolilla. Joka tapauksessa nämä arvostamisseikat pitäisi ottaa huomioon esimerkiksi omien osakkeiden hankinnassa, etuyhteyskaupoissa, yritysjärjestelyissä ja muissa vastaavissa menettelyissä, joissa osakkeiden käyvällä arvolla on merkitystä.

Erytisen ankarasti tulisi suhtautua yhtiöjärjestyksiin, joissa käytännössä jollekin osakesarjalle määritetään oikeus tosiasiallisesti päättää, millaista varojenjako toisiin osakkeisiin kohdennetaan. Tällöin ensin arvioidaan, liittyykö sopimukseen osakassopimus tai työsopimus, joissa tosiasiallisesti sovittaisiin enemmän kuin yhtiöjärjestyksessä. Tällaiset olosuhteet puoltavat verotuksen toimittamisessa tosiasiallisten olosuhteiden painottamista muodon sivuuttaen ja peiteltyä osingon, suosivan varojenjaon, veron kiertämisen ja muiden poikkeussäännösten soveltamista. Vaikka kirjallista sopimusta ei olisi, on tällaisen yhtiöjärjestyksen taustalla todennäköisesti vähintäänkin suullinen sopimus. Liiketaloudellisia perusteita onkin vaikea nähdä sille, että joku osapuoli suostuu omistamaan osakkeita, joiden oikeudet ovat muiden osakkeiden omistajien tahtoon sidottuja. Tällaisia yhtiöjärjestyksiä pääsääntöisesti lieneekin tehty vain sellaisten osapuolten kesken, joissa luottamus on hyvin korkea ja omistajia vain vähän.

täiseen tapaukseen annettuja yksittäisiä päätöksiä eivätkä muodosta suoraan ja yksinään mitään verotuskäytäntöä, jonka perusteella voisi vaatia myös myöhemmät muiden verovelvollisten samanlaiset tai -tapaiset asiat samoin ratkaistavaksi. Ennakkoratkaisut tehdään lyhyellä aikataululla ratkaisupakon alla. Ne voivat yksittäistapauksissa olla virheellisiä siinä missä mitkä tahansa muutkin yksittäistä verovelvollista koskevat verotuspäätökset. Niissä verohallinto ensisijaisesti kantaa riskin yksittäisen tapauksen väärästä verotulkinnasta eikä luo yleisiä verohallinnon kantoja. Immonen – Ossa – Villa 2014. s. 228–232.

⁸⁷ Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö ja lahjaverotuksessa. A182/200/2015. Kohta 5.6.

Joskus erisarjaistamisen taustaksi tai puolustukseksi esitetään, että osakesarjoja saatetaan myöhemmin yhdistää tai muuttaa uudelleen. Syynä voi olla esimerkiksi lahjaveron rahoittaminen tai halu ohjata pääomatuloja tietyille omistajalle. Nämä syyt voivat olla aitoja ja todellisia, mutta ne nimenomaan puhuvat sen puolesta, ettei järjestelyn juridinen muoto vastaa tosiasiallista tilannetta ainakaan itsenäisesti ilman jotain muita tekijöitä. Samalla tulee muistaa, että lähtökohtaisesti tiettyjen osakesarjojen etuoikeuksia ei voida poistaa muiden osakkeiden valtaoikeuksien kautta ilman kompensatioita.

5.4 Erisarjaistetut osakkeet sukupolvenvaihdoksessa

Sukupolvenvaihdoksissa voidaan käyttää erisarjaisia osakkeita. Sukupolvenvaihdosjärjestelyn ensimmäisenä vaiheena osakkeita muutetaan erilaisiin sarjoihin ja sen jälkeen luovutetaan korostetusti tiettyyn osakesarjaan kuuluvia osakkeita. Perinteisin tapa on ollut painottaa äänivaltaa osasta omistuksestaan luopuvalle vanhemmalle ja antaa valtaoikeuksiltaan heikompia osakkeita lapsille. Näin yhtiön ohjausvalta on korostetusti säilynyt vanhemmilla. Tämän ilmiön rinnalle on muotoutunut rakenteita, joissa myös osinko-oikeudet tai kaikki varojenjakooikeudet on muokattu erilaisiksi kulloiseenkin tilanteeseen sopivaksi ja yhdistellen eri verolajien tarpeita (esimerkiksi tarkoituksenmukainen osinkotulojen ohjaaminen).

Kun erisarjaistaminen tehdään ensin ja seuraavaksi luovutetaan osakkeita, ei varsinaisessa erisarjaistamisessa siirry omaisuutta kenellekään, jos erisarjaistaminen tapahtuu aiemman omistuksen mukaisissa suhteissa.⁸⁸ Oikeuksia yhtiöön siirtyy yleensä vasta seuraavassa vaiheessa tapahtuvassa luovutuksessa. Toki joskus varallisuutta voi siirtyä molemmissa vaiheissa.

Erisarjaisuus on yleensä mahdollista ottaa huomioon niissä sukupolvenvaihdoksen verotusvaiheissa, jotka perustuvat osakkeiden käypään arvoon, esimerkiksi lahjan käyvän arvon määrittäminen tai arviointi luovutuksen lahjanluonteisuudesta. Erityisesti monimutkaiset sarjaoikeustoimet voivat luoda ongelmia näihin tilanteisiin. Niissä peiteltyä osinkoa tai veron kiertämistä tulisi soveltaa, jos järjestelyille ei osoiteta järkeviä liiketaloudellisia perusteita ja selvänä seurauksena on esimerkiksi tulo- tai lahjaverotuksen tason oleellinen laskeminen tai perustuminen laskennallisiin oletuksiin, joiden suhde todellisiin taloudellisiin suhteisiin on epävarma.⁸⁹ Sukupolvenvaihdoksessa liiketaloudellinen peruste ei voi olla se, että joku omistajista (lahjoittajien lapset) tarvitsee muita (vanhempia) enemmän rahaa esimerkiksi verojen maksamiseen tai toisilta omistajilta ostettujen osakkeiden maksamiseen. Kevyttä verotusta ei voi perustella sillä, että tavoitellaan myös toisessa yhteydessä kevyttä verotusta tai halutaan antaa lahja ilman normaalia lahjaveroa.

Vakavimmin nämä ongelmat korostuvat kuitenkin TVL 48 §:n ja PerVL 55–57 §:n sukupolvenvaihdossääntelyssä, jossa sääntely ei ole kytketty suoraan luovutettavan osakkeen arvoon tai osuuteen yhtiön arvosta. Tuloverolaissa huojennuksen soveltamisen edellytys on *10 prosentin omistusosuus yhtiössä*, kun taas perintö- ja lahjaverotuksessa puhutaan *kymmenesosasta yhtiön omistamiseen oikeuttavista osakkeista*. Kun tuloverolain sanamuoto korostaa nimenomaan omistusosuutta, ei osakkeiden lukumäärää voi pitää automaattisena tulkinnan lähtökohtana. Enemmänkin voitaisiin katsoa edellytykseksi kymmenesosan osuutta yhtiön varoihin. Perinteisesti se on määritetty laskemalla, miten nettovarot jaettai-

⁸⁸ Aiemman omistuksen säilyminen voidaan saavuttaa myös siten, että jonkin osakkeenomistajan osakkeiden oikeuksia muutetaan kahteen sarjaan, joista toisen oikeuksia heikennetään ja toisen parannetaan. Tällöin taustalla on yleensä tarkoitus käyttää erisarjaisia osakkeita osana suunniteltua oikeustoimien ketjua.

⁸⁹ Tällaisissa tilanteissa verohallinnon tulisi suhtautua pidättyväisesti myös ennakkoratkaisujen antamiseen. Ennakkoratkaisuja ei ole tarkoitettu kaikkien monimutkaisten verosuunnittelukivioiden kokeilemiseen. Järjestelmän pohjana on kuitenkin suojata aitoja ja oikeutettuja oikeusturvaodotuksia.

siin yhtiö purettaessa. Tätäkään tulkintaa ei poikkeuksellisemmissa yhtiöjärjestyksissä voida ehdottomana. Usein yhtiön purkaminen on kovin fiktiivinen asetelma ja todellisuudessa varojenjakoon oikeudet osoittavat osakkeiden oikeutta yhtiön varoihin.⁹⁰

Lahjaverotuksessa asetelma on ongelmallisempi, kun laissa puhutaan nimenomaan kymmenesosasta osakkeista. Voiko huojuksen näkökulmasta olla merkityksetöntä, jos toisella osakesarjalla on esimerkiksi kaksikymmenkertaiset oikeudet kaikkeen varojenjakoon?⁹¹ Käytännössä näiden osakkeiden kautta siirtyy usein miltei koko yhtiön arvo. Jos esimerkiksi 10 %:n vähimmäisomistusvaatimus aiheuttaa ongelmia, voitaisiin täyteen luoda käytännössä tyhjiä tai melkein tyhjiä osakkeita ja täyellä osuudella niillä. Täysin keinotekoiset järjestelyt olisi mahdollista torjua, mutta oikeustilan pohjaksi olisi kestävämpi, että omistusosuusvaatimus olisi sidottu suoraan osakemäärään tilanteessa, jossa osakkeet eivät osoita todellista omistusta yhtiössä. Laissa (PerVL 57 §) puhutaan *omistamiseen oikeuttavista osakkeista*. Tosiasiallisesti erilaiseen omistajuuteen oikeuttavat osakkeet voitaisiin käsitellä vähimmäisomistuksen laskemisessa erikokoisina.

Myös äänivallan eriyttäminen on PerVL:n huojuksen näkökulmasta ongelmallista. Lahjana saatu yritystoimintaa pitäisi jatkaa. Jos lahjana saaduista osakkeista on karsittu vaikutusmahdollisuudet yrityksen toimintaan, saadaan nimenomaan passiivinen varallisuusmassa, jota ei mitenkään voi rinnastaa yrittämiseen ja joka siten ei vastaa huojuksen alkuperäistä tarkoitusta. Tilanne on samankaltainen kuin myöhemmin käsiteltävä äänioikeuden pidätys, mutta vielä ongelmallisempi. Äänioikeuden pidätykset lähtökohtaisesti päättyvät joskus, mutta erisarjaisuus ei. Kun ratkaisun KHO 2015:154 mukaisesti määräaikaisen äänioikeuden pidättäminen osakkeisiin estää huojuksen soveltamisen, ei pysyvää äänivallan poistamista voi mielestäni käsitellä kevyemmin.

Lisäongelma muodostuu siitä, että huojuksen jälkeen maksuunpantava lahjavero on irrotettu käyvästä arvosta.⁹² Pääsääntöisesti lahjoitetun osakkeen arvona käytetään suoraan osakkeen vertailuarvoa. Laissa kuitenkin käytetään muotoilua: ”*Osakeyhtiön yritysvarallisuus arvostetaan määrään, joka vastaa 40 prosenttia mainitun lain 4 ja 5 §:n mukaisten perusteiden mukaan lasketusta määrästä*”. Tämä mielestäni avaisi mahdollisuuden tulkita, että kysymys on nimenomaan lahjoituksen kohteena olevan yhtiön vertailuarvosta. Huojuksen perusteeksi voitaisiin ottaa sama osuus yhtiön vertailuarvosta, joka vastaa luovutettujen osakkeiden osuutta yhtiön kokonaisarvosta. Muutoin lopputulemat muotoutuisivat täysin sattumanvaraisiksi. Välillä huojuksen jälkeinen verotus putoaisi aivan marginaaliseksi, ja toisinaan 40 % vertailuarvosta olisi paljon suurempi arvo kuin osakkeiden käypä arvo. Kertaluonteinen lahjaverotus on luonteeltaan erilainen kuin vuotuinen laskennallinen kevennetty osinkoverotus, jota ratkaisu KHO 1999:24 käsiteli. Siinä keskeinen ratkaisun peruste oli oikeus kevennettyyn verotukseen yhtiön koko matemaattisen arvon mukaan.

Sukupolvenvaihdosten lainsäädäntö tarvitsisi tältäkin osin modernisointia lainsäädäntömuutoksien tai ainakin julkaistua oikeuskäytäntöä. Mielestäni omistusosuusvaatimus pitäisi kytkeä osakkeiden oikeuksiin yhtiön nykyisiin ja tuleviin varoihin. Marginaalista äänivaltaa taas pitäisi tarkastella jatkamisen kautta. Osakeyhtiölain joustavuus on luotu aidosti eteenpäin katsovien osapuolten liiketaloudelliseen sopimiseen, jossa jaetaan valtaa, riskejä ja voittoja.

⁹⁰ Verohallinnon ohjeenannossakin on pohdittu erityisesti valtaoikeuksia. Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013. Kohta 2.2.5.2.

⁹¹ Hallituksen esityksessä laiksi perintö- ja lahjaverolain 57 §:n muuttamisesta (HE 104/2000 vp) on pidetty osakkeiden erisarjaisuutta merkityksettömänä.

⁹² Lausuntokierrokselle olleen hallituksen esitysluonnoksen mukaisesti tämä vertailuarvo jatkossa olisi myös luovutusvoiton laskennan hankintameno. Hallituksen esitys perintö- ja lahjaverolain sekä tuloverolain 47 §:n muuttamisesta. Luonnos 30.6.2016.

Lahjatilanteet poikkeavat niistä oleellisesti, kun jollain osapuolella ei ole aikomustakaan vahtia omia oikeuksiaan.

5.5 Erisarjaistaminen omaan tai lähipiirin osakeyhtiöön

Yhtiön omistus voi olla osittain osakkaan suorassa omistuksessa ja osittain välillisesti omistettua. Tällainen väliomistus on mahdollista muuttaa erilaisiin sarjoihin. Esimerkiksi äänivaltaa voidaan säilyttää henkilöomistajilla, mutta varojenjakoa ohjata yhtiöön lipastoitavaksi. Vastaavasti sukuyhtiöissä omistus saattaa olla jakaantunut eri henkilöille ja heidän yhtiöilleen. Eri sarjaan muuttamisella voidaan tosiasiallisesti siirtää merkittäviä varallisuus-oikeuksia yhtiöiden ja omistajien välillä. Tällaiset omaisuuden siirrot pitäisi verottaa mahdollisimman pitkälti samoin kuin vastaava avoin järjestely. Olipa kysymys lahjasta, apportista, varojenjaosta tai muusta vastaavasta, veroseuraamuksien tulisi realisoitua taloudellisen luonteen mukaisesti.

Tulon ja lahjan laajat käsitteet yhdistettyinä omistajan ja yhtiön välillä tapahtuvien varallisuudensiirtojen käypään arvoon pohjautuvaan verokäsittelyyn antavat laajat mahdollisuudet tosiasiallisen luonteen mukaiseen verotukseen. Jos esimerkiksi sekä luonnollinen henkilö että hänen omistamansa yhtiö omistavat jonkin toisen yhtiön osakkeita ja yhtiön osakkeiden varojenjakoa-oikeuksia kasvatetaan omistajan osakkeiden kustannuksella, annetaan tosiasiallisesti yhtiöön pääomansijoitus. Vastaavasti yhtiön toisesta yhtiöstä omistamien osakkeiden varojenjakoa-oikeuksien siirtäminen yhtiön omistajalle on varojenjakoa.

5.6 Osakassopimus

Osakassopimuksissa omistajat sopivat yhtiön toimintaan ja omistajaoikeuksien käyttöön liittyvistä asioista.⁹³ Näiden sopimusten rikkomisen sanktiot käsitellään normaalien sopimus-oikeudellisten sopimusrikkomusten tapaan. Itse yhtiötä ne eivät pääsääntöisesti sido.⁹⁴ Sama koskee esimerkiksi suhdetta kolmanteen osapuoleen, kuten esimerkiksi osakkeet ulosmittanneeseen ulosottoviranomaiseen. Siviilioikeudellinen tilanne ei ole sama, vaikka osakassopimus loisi samankaltaisia oikeuksia kuin osakekaupoilla, yhtiöjärjestyksen muuttamisilla esimerkiksi osakkeiden erisarjaistamisen kautta tai osakeanneilla luodaan. Tyypillinen esimerkki on sopiminen suosivasta varojenjaosta yhtiöjärjestyksestä poiketen.

Osakassopimukset on esitettävä verohallinnolle verotuksen toimittamista varten. Mielestäni tällaisilla oikeuksilla ei kuitenkaan automaattisesti tule saada samanlaista verokohtelua kuin yhtiöjärjestyksen muuttamisella. Toisaalta ratkaisun KHO 2016:18 mukaisesti osakassopimuksella voi olla luonteva tulon realisoitumista ja määrää osoittava luonne, kun osakassopimuksella aidosti liiketaloudellisista syistä riippumattomien osapuolten kesken sovitaan yhteisestä toiminnasta. Ratkaisut tulisi käsitellä verotuksen yleisten oppien kautta, tulojen ja lahjojen laajaan veronalaisuuteen pohjaten. Jos sopimuksella syntyy varallisuusarvoinen etu, se voi tulla verotuksen piiriin. Tämän jälkeen arvioidaan, onko kyse lahjasta vai tulos-

⁹³ Esimerkiksi Savela, Ari: Osakassopimusten sitovuus ja oikeusvaikutukset. DL 4/2013. Tässäkin yhteydessä osakassopimusten kohtuullisen laajaa soveltamista puolletaan sen keskenään, mutta ei kolmatta, sitovalla luonteella. Osakassopimukset tulisivatkin pitää liiketaloudellisten sopimusten eikä verosuunnittelun välineenä.

⁹⁴ Osakassopimuksissa voi olla myös yhtiötä sitovia elementtejä. Yhtiöille voidaan luoda oikeuksia ja esimerkiksi liiketoimintaan tai palkitsemiseen kytkeytyviä velvoitteita. Usein kuitenkin juuri verotuksessa merkittävät omistajien voitonjakosopimukset eivät ole yhtiötä tai kolmatta sitovia. Osakeyhtiön osakassopimuksessa mukana olemisen suhteesta yhdenvertaisuuteen: Vahtera, Veikko: Osakeyhtiön itsensä oleminen osakassopimuksen osapuolena ei ollut yhdenvertaisuusperiaatteen vastaista, vaikka yhtä osakkeenomistajista ei otettu sopimuksen osapuoleksi (HO). Julkaistu Edilexissä 12.11.2015.

ta, ja mahdollinen tulo jaetaan tai määritetään ansio- ja pääomatuloverotuksen välillä. Sen sijaan tiettyihin erityistilanteisiin tarkoitetut säännöt eivät kuitenkaan mielestäni tule automaattisesti sovellettavaksi, vaikka osakassopimuksella luotaisiin vähän samantapainen tilanne kuin mistä kulloisessakin erityisvähennyksessä tai -säännössä on kysymys.

Ratkaisu KHO 2016:104 tunnisti osakassopimuksen lahjaverotuksen osalta juuri vaiheittaisesti tosiasiallista asetelmaa tarkastellen. Tapauksessa yhtiöön oli tehty sijoituksia SVOP-rahastoon ja osakelahjoituksen yhteydessä sijoitettu pääoma sovittiin palautettavan lahjoittajalle. KHO piti erillään osakkeen arvostamisen, johon yksittäistapauksessa osakassopimuksella ei ollut merkitystä, ja lahjan arvon, johon osakassopimus vaikutti. Asetelma oli siinä mielessä helppo, ettei ollut tarpeen määritellä tarkkaa sukupolvenvaihdoshuojennuksen laskentatekniikkaa. Kun verohallinnon ohjeen mukaisesti myös osinko-oikeuden pidättäminen edelliselle omistajalle on varainsiirtoverotuksen näkökulmasta vastiketta⁹⁵, olisi tämä johdonmukaisesti varainsiirtoverotuksessa yhtä lailla vastiketta. Sen sijaan tuloverotuksen käsittelyn osalta asetelmassa yhdistyvät jaksossa 8 ja kohdassa 3.8 käsitellyt ongelmat, kun arvioidaan esimerkiksi pääomanpalautuksen oikeaa verotustapaa. Siinäkin yhteydessä ratkaisun kannalta olisi oleellista, onko pääomanpalautuksen luovutuksena tarkastelussa joku sidos siihen osakkeeseen, jonka hankintamenoa pääomasijoitus on kasvattanut.

Osakassopimuksia voidaan joutua arvioimaan erityissääntöjen, kuten työsuhteoption, työpanososinkojen, peitelty osingon tai veron kiertämisen kautta. Silloin määritetään kokonaisuuden tosiasiallinen luonne muoto sivuttaen. Ensin pitää silti arvioida, millaisia vero-seuraamuksia osakassopimus ilman poikkeussäännöksiä aiheuttaa. Vasta sitten ratkaistaan, vaatiiko joku erityissäännös ankarampaa verotusta. Usein riittävä verotus voidaan perustaa laajoihin tuloon ja lahjan käsitteisiin, jolloin asioita ei aluksi saa tarkastella vain erityissäännön kautta. Näin tapahtui esimerkiksi ratkaisussa KHO 2016:18, jossa osakassopimuksen kautta määritettiin asianmukaisesti se tulo, joka yhtiöön mukaan tullee siinä vaiheessa todella syntyi. Erityissäännöksiä tarvitaan, jos muodon mukainen verotus ei mahdollista riittävää verotusta ja/tai kyse on kokonaisuutena täysin keinotekoisesta järjestelystä. Epätavallinen järjestely ei ole yhtä kuin keinotekoinen. Toisaalta muu kuin keinotekoinen ei ole kategorisesti veroseuraamuksia aiheuttamaton. Kaikissa tilanteissa perustaksi pitäisi kuitenkin saada selvyys siitä, millainen kokonaisuus tosiasiallisesti sopimuksista muodostuu. Sitten verotuksessa pitäisi verottaa sellaisia varallisuusarvoisia etuuksia, joita tosiasiallisesti syntyy esimerkiksi tuloina tai lahjoina.

5.7 Erilaiset erisarjaistamisen, osakassopimuksen, lunastusehdon, työpanososingon ja muiden erityistilanteiden yhdistelmät

Ratkaisujen KHO 2016:18 ja 2016:104 osalta nähdäkseni korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisulinjana voidaan pitää sitä, että kussakin tilanteessa järjestelystä pitäisi etsiä kokonaisuuden varsinainen taloudellinen luonne. Molemmista tilanteista loogisesti perusteltiin sen varallisuusarvoisen etuuden määrä, joka järjestelyssä tosiasiallisesti siirtyi. Tämä määrä sitten verotettiin tulona ja lahjana. Muillakin keinoin kuin pelkästään osakassopimuksella luotuja samoista pohjaongelmista kumpuavia tulkintatilanteita pitäisi tarkastella samoin. Aina pohjatilanteeksi pitäisi kunnolla selvittää yksittäisen järjestelyn tosiasiallinen tarkoitus sekä yksilölliset olosuhteet. Tämän olosuhdeselvityksen jälkeen pitäisi ratkaista, millaisten varallisuusarvoisten etuuksien siirrosta on aidosti sovittu ja koska nämä etuudet siirtyvät.

Sen jälkeen voidaan arvioida sitä, millainen tämän varallisuusarvoisen etuuden normaali verotus on. Kuinka arvokkaan lahjan tai tuloon joku on saanut, onko järjestelyn tarkoitus

⁹⁵ Verohallinnon ohje: Varainsiirtoverotuksen yhtenäistämisoheje. A 34/200/2015. Kohta: 13.8.

todellisuudessa jakaa osinkoja työpanokseen perustuen ja niin edelleen. Kun tämä arvio on tehty, voidaan erikseen arvioida, soveltuuko tähän tuloon tai lahjaan joku erityissäätely (millainen tulo on verotukselliselta luonteeltaan tai miten PerVL 55 §:n huojennus kokonaisuuteen suhteutuu). Viimeisenä arvioitavaksi tulee, onko järjestelyssä tapauskohtaisesti jotain veron kiertämisen tai peitellyn osingon kaltaisia ominaisuuksia.

Nähdäkseni kuitenkin oleellista ratkaisuihin ovat tapauskohtaiset olosuhteet, joiden yksioikeudessa yleistämisessä tulisi olla varovainen sekä verohallinnossa että verokonsultoinnissa.

6 Nettovarallisuus

6.1 Nettovarallisuuden luominen

Matemaattinen arvo on ratkaisevan tärkeä osinkoverotuksen näkökulmasta. Kyse on teoriassa yhtiön sidotun pääoman tuoton kevennyksestä verotuksesta, joka ei kuitenkaan yleensä koske verotuksessa realisoitumattomia tase-erien arvonnousuja. Toisaalta esimerkiksi Ruotsissa tuotto lasketaan lähtökohtaisesti omistajan tekemälle sijoitukselle eikä suhteelliselle osalle taseesta, joka suoraan sisältää kaikki lipastoidut voitot.⁹⁶ Ongelmia verotuksessa aiheutuu, jos nettovarallisuutta voidaan luoda ilman realisoituvaa tuloverotusta tai (rahana tai veronalaisena apportina tehtävää) pääomansijoitusta. Samankaltaisia ongelmia kytkeytyy toisen omistajan puolesta luotuun nettovarallisuuteen.

Nämä kysymykset nousisivat erityisen suureen asemaan, jos kevennettyjen osinkojen katoista luovuttaisiin muuttamatta matemaattisen arvon laskentaa tai osinkoverotuksen sääntöjä. Tällaisesta muutoksesta Jyrki Kataisen hallitus teki periaatepäätöksen, joka kuitenkin peruttiin.⁹⁷

6.2 Käyttöomaisuusosakkeiden luovutusvoitot

Yhtiöiden käyttöomaisuusosakkeiden luovutusvoitot ovat tietyissä tilanteissa verovapaita. Edellytyksenä on 10 % osuus, vuoden omistus ja kuuluminen elinkeinotoiminnan käyttöomaisuuteen.⁹⁸ Ostetut osakkeet kirjataan ostajayhtiön varallisuuteen ostohinnastaan. Myyjällä kauppahinta on osa nettovarallisuutta. Verovapaalla käyttöomaisuusosakkeiden myynnillä syntyy nettovarallisuutta pelkällä varainsiirtoverotuksen transaktiokustannuksella. Verovapaiden käyttöomaisuusosakkeiden luovutusvoittojen ja korkeaan matemaattisen arvon vuosituottoon pohjautuvan osinkoverotuksen yhdistelmä luo neutraliteettivirheen.

Veromalli on suunnittelualtis ja yhdistettynä kevennettyyn osinkoverotukseen se johtaa matalaan kokonaisverotukseen. Käytännössä yrityskauppa tehdään verovapaana käyttöomaisuusosakkeiden myyntinä ja kauppahinta jaetaan vaiheittain kevennettyinä osinkoina verovapaassa yrityskaupassa saatujen varojen muodostaman matemaattisen arvon perusteella. Verotujen tavoitteluun voidaan puuttua veron kiertämistä koskevien säännösten

⁹⁶ Kari, Seppo – Ropponen, Olli: Yritysverotuksen vaikutus rahoitus- ja investointikannusteisiin. VATT muistio 53/2016. s. 10–12.

⁹⁷ Valtioneuvoston tiedote 135/2013.

⁹⁸ Sääntely ei koske kiinteistöosakkeita tai pääomasijoitustoimintaa, ja siinä on tiettyjä kansainvälisiä rajoitteita. EVL 6 ja 6 b §. Perustilanteista: Verohallinnon ohje: Yhteisön osakkeiden luovutusten verokohtelu. A84/200/2012.

kautta, jos esimerkiksi esitoimena luodaan verovapaaseen myyntiin oikeuttava konsernirakenne vain myyntiä ajatellen esimerkiksi liiketoimintasiirrolla tai vääristävällä hinnoittelulla.⁹⁹ Pelkästään käyttöomaisuusosakkeiden luovutuksesta syntyvä verottoman nettovarallisuus ei voi olla peruste veron kiertämisen soveltamiselle, vaan tarvitaan jotain suurempaa verosuunnittelua.¹⁰⁰

6.3 Osakevaihto

Osakevaihdossa (EVL 52 f §) luovutetaan osakkeenomistajan omistamat osakkeet yhtiölle ja vastineena aiemmalle omistukselle saadaan vastaanottavan yhtiön osakkeita. Oikeuskäytännössä on ratkaistu, että osakevaihdossa yhtiön saamat osakkeet katsotaan verotuksessa käypään arvoon hankituksi.¹⁰¹ Vastaanottavan yhtiön matemaattisen arvon laskennassa siis sen saamien osakkeiden arvona käytetään vaihtohetken käypää arvoa, vaikka osakevaihto ei realisoi tuloverotusta käyvästä arvosta. Osakevaihdolla voidaan luoda matemaattista arvoa varainsiirtoveron kustannuksella eikä yhtiön omistus siirry kuin välilliseksi. Kun osakevaihto myös luo mahdollisuuden luovuttaa myöhemmässä vaiheessa varsinaista elinkeinotoimintaa harjoittavan osakeyhtiön osakkeet yhteisöverotuksessa verovapaasti tai matalalla verolla, on korkea nettovarallisuuden tuotto omiaan mahdollistamaan monimuotoista verosuunnittelua.

Osakevaihdon omistajalähtöisistä järjestelyistä onkin vireillä monenlaisia riitoja siitä, milloin järjestelyt ovat veron kiertämistä. Asian ratkaiseminen veronkiertosäännöksellä on kovin vaikeaa. Pohjaongelma kuitenkin on se, että erilaisia tuloja, kuten luovutusvoitto ja erilaiset osinkotulot, verotetaan hyvin erilaisilla säännöillä ja eri ankaruudella. Monesti kyse on joko kevennetyn osingon verotuksen tai hankintameno-olettaman hyödyntämisestä. Jos kyse on pohjimmiltaan vain näistä kysymyksistä olosuhteissa, joissa hinnoittelut ovat käypä, taloudelliset edut jakaantuvat suoraan yhtiöjärjestyksen mukaan oikeille omistajille, järjestelyyn ei yhdisty mitään lähipiirin kanssa tehtäviä jatkojärjestelyitä eikä kyse miltään osin ole ansiotulon muuntamisesta pääomatuloksi, kuuluisiko epäneutraalien rakenteiden korjaaminen eduskunnalle? Moniko järjestelyjen kyseenalainen verouetu olisi korjattavissa, jos matemaattisen arvon tuotto prosentti olisi matalampi, hankintameno-olettaman ja osinkojen verovapaan osan ero olisi pienempi ja osakevaihdossa vastaanottavalle yhtiölle siirtyisi luovuttajan osakkeiden hankintameno?¹⁰²

6.4 Osakeanti

Osakeannissa maksettava merkintähinta nostaa yhtiön matemaattista arvoa. Kyse on nimenaan osakeyhtiön sijoitetuista varoista. Sijoitettujen varojen aiheuttama matemaattisen arvon kasvu ei kuitenkaan kohdennu erityisesti ne sijoittaneelle omistajalle, vaan nostaa

⁹⁹ Keskitalo 2012. s. 622–640.

¹⁰⁰ Kukkonen kuvaa hyvin pohjajännitettä, joka kumpuaa suurten konsernien tarpeista luodun sääntelyn soveltamisesta toimintaan, joka on kovin omistajalähtöistä. Kokonaisuutta monimutkaistaa verojärjestelmän erilainen suhtautuminen erilaisiin tuloihin. Kukkonen, Matti: Pienyrityksen tulolähteet holdingyhtiörakenteessa: Aitoa liiketoimintaa vai välillistä omistajien privaattisijoittamista? Juhlakirja Matti Myrsky 60 vuotta. toim. Altti Mieho. Edita Publishing Oy. 2013

¹⁰¹ KHO 2002:81.

¹⁰² Järvenoja, Markku: Vero- ja kirjanpitolakien sisällöllisestä yhtenevyydestä ja sidonnaisuuksista. Edilex 16/2016. s. 23–24. Järvenoja puolustaa KHO 2002:81 ratkaisun mukaista oikeustilaa myös kahdenkertaisen verotuksen riskin välttämiseksi seuraamusargumenttina. Tämä peruste lieneekin hyvin validi isommissa yhtiöissä, joissa ei ole mahdollisuuksia tulon nostamiseen kevennettyinä osinkoina.

kaikkien osakkeiden matemaattista arvoa. Sijoitettujen varojen perusteella kevennettyä osinkoa maksetaan myös vanhoille omistajille, jotka eivät ole tehneet sijoitusta tai jättäneet kertyneitä voittoja yhtiöön. Osakeannin tuomilla varoilla voidaan esimerkiksi siirtää omaisuutta ostajalta vanhoille omistajille vaiheittaisen osingonjaon kautta eikä luovutusvoittoverotettavana kauppahintana, jos se on edullista. Osakeannin kautta pääomansijoittaja voi mahdollistaa yhtiössä työskentelevien yrittäjien elämiseen tarvittavan tulon maksamisen kevennetysti verotetuilla osingoilla palkan sijaan.

6.5 Fuusio ja jakautuminen

Fuusiossa ja jakautumisessa syntyvät yhtiöt jatkavat järjestelyn kohteena olevien yhtiöiden matemaattisten arvojen summilla tai jakamisilla.¹⁰³ Esimerkiksi fuusiossa voidaan yhdistää kahden yhtiön matemaattiset arvot. Omistus uudessa yhtiössä ei välttämättä vastaa matemaattisten arvojen suhdetta, jolloin toisten osakkeiden oikeus kevennettyyn osinkoverotukseen kasvaa ja toisten pienenee. Jakautumisessa matemaattinen arvo jakaantuu kahdelle syntyvälle yhtiölle. Se ei välttämättä tapahdu samoissa suhteissa kuin osakkeiden hankintamenojen jakautuminen, esimerkiksi johtuen eroista käyvän arvon ja matemaattisen arvon laskennassa käytettävien arvojen välillä. Jakautumista hyödyntämällä voidaan toiseen yhtiöön ohjata matemaattista arvoa ja jakaa sieltä varoja osinkona. Vastaavasti voidaan siirtää hankintamenoa toiseen yhtiöön ja sen osalta käyttää omien osakkeiden hankintaa tai myydä yhtiö.¹⁰⁴

Varojenjakotapojen etuisuuksia voidaan yritysjärjestelyillä monistaa ja optimoida. Niillä on laajasti mahdollista siirtää matemaattista arvoa tarpeiden mukaan, esimerkiksi yhdistää jakokelpoisia varoja ja nettovarallisuutta samaan yhtiöön.

6.6 Tytäryhtiön tyhjäminen

Yksi nettovarallisuuden luontitapa on tytäryhtiön tyhjäminen. Arvostuslain mukaan osakkeen matemaattista arvoa laskettaessa arvostetaan yhtiön omistamat arvopaperit joko vertailuarvojen summaksi tai tuloverotuksessa poistamattomien hankintamenojen summaksi. Varojen jakaminen tytäryhtiöstä emoyhtiöön esimerkiksi osingonjaolla ei pienennä tytäryhtiön hankintamenoa, eikä osinkojen ketjuverotuksen puuttuessa muutoinkaan aiheuta maksettavaa veroa. Jos ostetussa tytäryhtiössä on jakokelpoisia varoja, joihin ostohinta on osittain perustunut, voi näiden varojen jakaminen emoyhtiöön nostaa sen muita varoja. Silti tytäryhtiön hankintameno vähentymättömänä säilyy emoyhtiön nettovarallisuuden laskennassa. Käytännössä yhtiöön ”sidottua” pääomaa ilmestyy tyhjästä. Jos konsernirakenne on luotu osakevaihdoilla, voi yhtiöön kasaantua moninkertaisesti verottamatonta pääomaa.

6.7 Toimintamuodon muutos

6.7.1 Elinkeinotoiminta

Toimintamuodon muutoksissa jatketaan uudessa yhtiömuodossa lähtökohtaisesti samalla nettovarallisuudella. Elinkeinotoiminnan tulolähde on melko ongelmaton, koska siellä on vähemmän hankintameno-olettaman, luovutusvoittojen verovapauden tai lahjaverotuksessa

¹⁰³ Järvenoja, Markku: Yritysjärjestelyt. WSOYpro. Juva 2007. s. 439–446.

¹⁰⁴ Jakautumisen käyttöalasta: Järvenoja 2007. s.138–142.

muodostuvan hankintamenon kaltaisia erityissääntöjä kuin maataloudessa. Elinkeino-omaisuuden osalta matemaattisen arvon laskenta muodostaa erityisiä ongelmia lähinnä muutosvuonna tapahtuvan osingonjaon verottamisen osalta.¹⁰⁵

Myös oikeus- ja verotuskäytännön melko lievä suhtautuminen henkilöyhtiön negatiiviseen nettovarallisuuteen luo ongelmia. Negatiivisuus on verotettu vain toimintamuodon muutokseen välittömästi kytkeytyvien nostojen osalta. Aiemmin kerrytetyn negatiivisuuden (etukäteen nostetut voitot) saa siirtää tulevilla voitoilla katettavaksi.¹⁰⁶ Silloin niistä maksetaan pelkkä yhteisövero ja verotuksen taso jää paljon normaalia henkilöyhtiön tuloverotusta kevyemmäksi. Osakeyhtiön veromallista jää uupumaan osinkovero kokonaisuudessaan. Ongelma korostuu verotuksen painopisteen siirtyessä osinkoverotukseen.

6.7.2 Maatila

Maatilojen toimintamuodon muutoksiin liittyy useita erityiskysymyksiä. Maatilat verotetaan maksuperusteisesti, ja luonnolliset henkilöt ovat ainoastaan muistiinpanovelvollisia.¹⁰⁷ Metsätalouden tulot ovat pääomatuloa, eikä nettovarallisuutta ole. Maatalouden nettovarallisuudessa pellot ja metsät arvostetaan hankintamenon sijaan arvostuslain laskennallisilla periaatteilla. Yhtiöittämisen jälkeen matemaattisen arvon laskennassa voidaan käyttää hankintamenoa. Jo verotuksen perustassa on selvä neutraliteettiero, joskin toimintamuotojen verotuksessa on muitakin merkittäviä eroja ja osakeyhtiössä maksetuista palkoista ei saa tehdä kevennyttä osingonjakoa, vaikka luonnollisten henkilöiden maataloudessa palkat muodostavat pääomatulo-osuutta.¹⁰⁸ Järjestelmään liittyy lisäksi muutamia lisäongelmia. Metsien yhtiöittämistä rajaa osakeyhtiöiden kuuluminen metsävähennysjärjestelmän ulkopuolelle.¹⁰⁹

Metsän hankintameno ei pienene, vaikka metsästä myytäisiin puut pois. Jos metsän hankintameno on perustunut tukkimetsän arvoon, joka sitten on muutettu rahaksi, matemaattista arvoa muodostuu vuosikymmeniä arvosta, joka ei ole sidottuna yhtiöön, tai nettovarallisuus muodostuu kahteen kertaan metsän hankintamenoa ja surrogaattiomaisuutena. Vielä ongelmallisempaa on, kun yhtiöitettävän maatilan peltöjen ja metsien hankintamenot eivät perustu luovutukseen, josta myyjä tai lahjansaaja olisi maksanut normaalin luovutusvoitto- tai edes lahjaveron. Yleensä hankintamenot pohjautuvat joko PerVL 55 §:llä huojennettuun lahjaverotukseen¹¹⁰ tai TVL 48 §:llä huojennettuun luovutusvoittoon.¹¹¹ Pysyvä korkea matemaattinen arvo määräytyy ilman arvonnousun verotusta.¹¹² Neutraliteettivirhe suhteessa osakeyhtiön ostaneeseen tai lahjana saaneeseen henkilöön on suuri.

¹⁰⁵ Kukkonen 2010. s. 181.

¹⁰⁶ Verohallinnon ohje: Toimintamuodon muutos osakeyhtiöksi. A146/200/2012. Kohta 5.1.

¹⁰⁷ MVL 4 §. Asiasta tarkemmin Kovalainen, Markku: Maatilayrityksen yhtiöittäminen. s. 30–35. ProAgria 2007. Suhteesta kirjanpitoon: Kirjanpitolautakunnan lausunto: Maatilaosakeyhtiön tilinpäätöksen laatimisesta. Antopäivä 25.9.2012.

¹⁰⁸ Maatilaosakeyhtiössä sovellettavaksi tulee myös arvostuslain 2 luku, kun suoraan omistetussa maataloudessa arvostaminen pohjautuu vain 4 ja 5 lukuihin.

¹⁰⁹ Metsävähennyksen laajentamista osakeyhtiöihin on työryhmätasolla esitetty: Metsätaloon ja rakenteen kehittäminen – Työryhmän kannanotot. Helsinki 2011. s. 34–35. Itse olisin kriittinen lähtökohdiltaan laskennallisen ja jo luonnollisilla henkilöillä vaikeatulkintaisen vähennyksen laajentamiseen osakeyhtiöverotukseen.

¹¹⁰ Jos TVL 47 §:ää muutetaan hallituksen suunnitelman mukaan, tämä mahdollisuus katoaa. Hallituksen esitys perintö- ja lahjaverolain sekä tuloverolain 47 §:n muuttamisesta. Luonnos 30.6.2016.

¹¹¹ Säännösten yksityiskohdista tarkemmin luvussa 7.

¹¹² Ei kuitenkaan ole korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisua lahjaverotuksen sukupolvenvaihdoshuojennuksen säilymisestä toimintamuodon muutoksessa. Asia olisi syytä saattaa KHO:een, vaikka muutoksia verotuskäytännössä ole verotettu. Joka tapauksessa tältäkin osin ongelma pitkälti ratkeaisi, jos hankintameno tulisi

Lahjaverotusarvon osalta TVL:n mukainen luovutuksesta vähennettävä hankintameno muodostuu vasta vuoden kuluttua lahjoituksesta. Sitä ennen sovelletaan edeltäjän hankintamenoa. Nähdäkseni sama tilanne koskee maatilán yhtiöittämisistä. Omaisuus luovutetaan, eikä ole olemassa korkeampaa lahjaverotukseen perustuvaa hankintamenoa. Jos hankintamenoksi halutaan kirjata käypä arvo, tulee lahjan ja yhtiöittämisen välillä odottaa vuosi. TVL 48 §:n osalta taas olisi tarpeen saada KHO:n ratkaisu siitä, voitaisiinko viiden vuoden sisällä verovapaasta saannosta tehdyssä yhtiöittämisessä matemaattisen arvon laskentaan siirtävistä hankintamenoista leikata edellisellä luovuttajalla verottamatta jätetty luovutusvoitto.¹¹³ Huomionarvoista on, että verohallinto on katsonut tällaisen tulkinnan mahdolliseksi käytetyn metsävähennyksen osalta.¹¹⁴ Metsävähennyksessä on kysymys pelkästään luovutusvoittoon tehtävästä lisäyksestä. TVL 48 §:n jatkoluovutussanktio on hankintamenoikkauksen, jolloin sen osalta perusteet leikkaukseen olisivat paremmat.

Maatilan toimintamuodon muutokseen liittyy mahdollisuus ottaa korkeat hankintamenot kaupalla vanhempien kanssa, jossa kauppahinta jätetään korottomaksi velaksi. Toimintamuodon muutoksella velka voidaan siirtää yhtiöön inflatoitumaan ja maksaa vuosien kulu-
tua. Korkeita hankintamenoja on mahdollista luoda paitsi arvonnousuja verottamatta myös maksamalla kauppahinta merkittävästi inflatoituneena. Jos luovutukseen saadaan korkotukilainaa, on mahdollista vapautua varainsiirtoverostakin.¹¹⁵

Kokonaisuutena on valitettavaa, että verojärjestelmä ohjaa aktiivisesti yhtiöittämään kehittyviä tiloja. Käytännössä tämä johtuu kahdesta seikasta: keinotekoisesti sukupolvenvaihdoshuojennettujen arvojen kautta rakennetuista matemaattisista arvoista, joita muissa harjoittamismuodoissa ei voida pääomatulo-osuuden määrittämisessä hyödyntää, ja kaksivaiheisen verotuksen luomasta mahdollisuudesta paremmin rahoittaa velkavivutettuja investointeja tulorahoituksella.¹¹⁶ Verojärjestelmän rakennetta tulisi muuttaa neutraalimpaan suuntaan. Maatilan yhtiöittäminen pitäisi tehdä verotuksesta riippumattomista syistä. Esimerkiksi silloin, jos useampi maatila tekee laajan ja kalliin yhteisen navetan. Sen sijaan perhetiloja ei pitäisi kannustaa yhtiömuotoon vain verotuksesta johtuvista syistä.

7 Luovutuksen, luovutusvoiton ja hankintamenon ongelmakysymyksiä

Osakeyhtiön luovutusvoittoverotuksessa ilmenee moninaisia ongelmia niin hankintameno-
n, hankintameno-olettamaan kuin erilaisiin erityissäätöihin ja osakkeiden jatkoluovu-

vain verotuksen perusteena olleesta huojenneetusta arvosta. Verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 51/2010. s. 205.

¹¹³ Nykänen ja Rabinä katsovat, että sukupolvenvaihdoshuojennus voidaan leikata vain sijaan saatujen osakkeiden hankintamenoista. Nykänen, Pekka – Rabinä, Timo: Luovutusvoittoverotusta koskevaa oikeuskäytäntöä vuodelta 2014. Verotus 2/2015. s. 163.

¹¹⁴ Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A113/200/2015. Kohta: 3.4.

¹¹⁵ VSVL 14 § ei rajaa osakeyhtiötä soveltamisalan ulkopuolelle. KHO:n ratkaisua ei ole siitä, hyväksytäänkö verovapaus saman lainan perusteella ensin oston esimerkiksi vanhemmilta ja sen jälkeen uudelleen siirtona lapsen osakeyhtiöön. Ketjujärjestely tehdään yleensä muiden veroetujen maksimoimiseksi. Nimenomaan siirtokohtaa koskevassa sääntelyssä käytetään sanaa hänen, joka yleensä viittaa luonnolliseen henkilöön. Lisäksi yhtiöittämisessä siirretään laina henkilöltä yhtiölle, jonka lainoituskelpoisuus perustuu samaan henkilöön. Omaisuus siis siirretään uudelle omistajalle vain muodollisesti. Kun verovapaus on sukupolvenvaihdostarkoituksella oikeutettua valtiontukea tietyille toiminnalle, laajentavaan tulkintaan pitäisi lähtökohtaisesti suhtautua varauksella. Valtionapukiellosta: Helminen, Marjaana: EU-vero-oikeus. Talentum. Helsinki 2008. s. 50–51.

¹¹⁶ Kukkonen, Matti: Maatilan osakeyhtiöittäminen verokysymyksiä. Verotus 3/2001. s. 252–253.

tuksiinkin liittyen. Paitsi normaalin yrityskaupan luovutusvoiton näkökulmasta myös luovutusvoittoina verotettavien omien osakkeiden luovutusten ja osittain pääomanpalautustenkin osalta hankintamenon muodostuminen on tärkeää.

7.1 Yritysjärjestelyt, osakeannit ja toimintamuodon muutokset

Yritysjärjestelyissä aiempien osakkeiden hankintamenot siirtyvät uusien osakkeiden hankintamenoiksi. Jos järjestelyissä saadaan eri yhtiöiden osakkeita (jakautuminen), jaetaan aiemman osakkeen hankintameno saatujen osakkeiden käypien arvojen suhteissa. Jakosuhte voi poiketa matemaattisen arvon jakoperusteista. Osakeannissa saatujen osakkeiden hankintameno on merkintähinta lisättyinä mahdollisesti lahjana tai tulona verotettavalla alihintaosuudella.¹¹⁷ Vaikka osakeannissa sijoitettavat varat yleensä muuntavat muiden omistajien osakkeiden matemaattista arvoa, ne eivät vaikuta heidän osakkeidensa hankintameno, jos annissa ei tapahdu lahjaa tai makseta tulona käsiteltävää suoritusta. Yritysjärjestelyt ja osakeannit ovat tyypillinen esimerkki tilanteesta, jossa luovutusvoitossa tärkeä hankintameno käyttäytyy eri tavalla kuin osinkoverotuksessa tärkeä matemaattinen arvo. Näillä toimenpiteillä voidaan järjestää omaisuutta tarpeen mukaan joko luovutusvoittoina verotettavaksi, osinkoina tyhjättäväksi tai osittain molempiin tarkoituksiin. Suunnittelumahdollisuudet ovat erityisen suuret, jos jatkotoimena tapahtuviin järjestelyihin voidaan yhdistää luovutusvoiton verovapaus tai erityinen varojenjakotapa. Ratkaisussa KHO 2016:115 jakautumista seurasi purku ja ratkaistavana oli, onko järjestely kokonaisuutena peiteltyä osinkoa. Kun kyseessä ei ollut ilmeinen välivaihe, peiteltyä osinkoa ei kuulunut soveltaa. Ratkaisu on onnistunut. Oma käsitykseni on kuitenkin se, että asiaa pitäisi ratkoa lähentämällä avoimen osingon ja luovutusvoiton verotuksen ankaruutta lainsäätäjän toimesta. Silloin voitaisiin välttää riitelyä siitä, onko osinko keinotekoisesti luovutusvoitoksi puettua tai luovutusvoitto pyritty järjestämään kevennetyiksi osingoiksi.

Vaiheittain saadun henkilöyhtiöosuuden muuttaminen toimintamuodon muutoksella osakeyhtiöksi taas johtaa helposti merkittäviin laskuvaikkeuksiin. Kun toimintamuodon muutoksessa yhtiöosuuksia vastaan saatavien osakkeiden hankintamenot ja -ajat tulee siirtää saaduille osakkeille, pitää siirto vaiheittain saaduissa yhtiöosuuksissa tehdä yhtiöosuuksikohtaisesti. Eri vaiheissa saatuihin yhtiöosuuksiin taas ei välttämättä sisälly samaa suhteellista määrää yhtiön varoista kuin sen perusteella saadaan tulevista tuloista, jolloin tämä täytyy ottaa huomioon hankintamenojen ja -aikojen määrittelyssä. Ensin on esimerkiksi voitu aloittaa yhtiökumppaneina ja yhtiöön on kertynyt voittovaroja. Myöhemmin muut yhtiömiehet nostavat osuutensa voitoista ja myyvät loppuosuuden, jonka arvo pohjautuu liikearvoon ja realisoitumattomiin arvonnousuihin. Kun yhtiö tämän jälkeen muutetaan osakeyhtiöksi, ensin hankitun yhtiöosuuden perusteella tulee syntyä suurempi osuus sijaan saatavien osakkeiden hankintamenoista (ja laskea suuremmalle osalle hankintameno-olettaman omistusaika sen saantohetkestä). Sen yhtiöosuuden mukana osakeyhtiöön siirtyy enemmän kertyneitä voittovaroja. Vielä vaikeammaksi laskeminen muuttuu, kun kyse on perheyhtiöstä ja yhtiöosuudet siirtyvät osittain mahdollisesti PerVL 55 §:n mukaisesti huojennettuina lahjoina. Mahdollisen edellä kuvatun TVL 47 §:n muutoksen jälkeen myös hankintameno siirtyy huojennetusta arvosta, joka vaikeuttaa laskentaa entisestään.

¹¹⁷ Jos merkintäoikeus on saatu vanhojen osakeomistusten pohjalta, voi lisäksi yhdistettäväksi tulla uusien osakkeiden hankintameno. Verohallinnon ohje: Arvopaperien luovutusvoittojen verotus. A71/200/2014 Koh- ta: 9. Lisäksi TVL 66 §:n henkilöstöanteihin liittyy erityissääntelyä.

7.2 Tuloverolain sukupolvenvaihdosluovutus

Luovutusvoittoihin on TVL 48 §:ssä säädetty sukupolvenvaihdoshuojennus, jonka mukaan 10 vuotta omistettujen yhtiöiden osakkeiden luovutukset ovat tietyille sukulaisille verovapaita tietyin ehdoin. Sukupolvenvaihdosluovutuksen kautta on käytännössä mahdollista saada yhtiöön kertynyt varallisuus muutetuksi omistajalle rahaksi ilman mitään tuloveroa. Tähän kytkeytyy ehto, jonka mukaan verovapaa luovutusvoitto vähennetään hankintamenoista luovutuksissa, jotka tapahtuvat viiden vuoden sisällä verovapaasta luovutuksesta. Viiden vuoden odotuksen jälkeen tapahtuvassa myynissä tämä arvonnousu jää pysyvästi verottamatta. Se ei kuitenkaan ole ainut tapa hyödyntää säännöstä.

Kun verotuksen painopiste on siirtynyt voiton verotuksesta varojenjaon verotukseen, on säännös muodostunut entistäkin ongelmallisemmaksi. Lahjaverotuksessa on sallittu pitkät korottomat maksuajat kauppahinnalle, jolloin rahoitus pystytään usein järjestämään kevennetyillä osingoilla vuosien saatossa. Kun verovapaan myynnin vähimmäisosana on pieniyhtiöiden näkökulmasta matala 10 % yhtiöstä, kokonaisuus on verosuunnittelultaan ja kannustaa vaiheittaiseen sukupolvenvaihdokseen nimenomaan kevennetyjen osinkojen maksimoinnin näkökulmasta. Vaiheittaisella sukupolvenvaihdoksella kevennetyjen osinkojen verovelvolliskohtaiset maksimit voidaan perhepiirissä moninkertaistaa vuosiksi.

TVL 48 §:n verovapaus ei estä yrityksen substanssin myymistä viiden vuoden sisällä kaupasta. Mahdollista on esimerkiksi osakkeiden myynti lapselle verovapaalla kaupalla ja pitkäaikaisella korottomalla maksuajalla, tätä seuraava yhtiön substanssin myynti ja kauppahinnan maksaminen vuosittain inflatoituvana yhtiöstä kevennetyjen osinkojen puitteissa tai seuranta-ajan jälkeen tapahtuva yhtiön purkaminen. Kun luovutusvoittoverovapaus on myönnetty holding- tai emoyhtiöön, voi myynti olla paitsi niin sanottu substanssikauppa myös toisen osakeyhtiön myynti, joka voi olla verovapaa käyttöomaisuusosakkeiden luovutus.

Pääomanpalautuksiin sukupolvenvaihdosluovutus toi aikaisemmin mahdollisuuksia. Hankintameno pienennyksestä huolimatta verovapaan luovutusvoiton kauppahintaan perustuva hankintameno oli usein huomattavasti. Pääomanpalautuksella voitiin nostaa yhtiöstä varoja veroitta perustuen verovapaan sukulaisluovutuksen hankintamenoon. Nämä mahdollisuudet katosivat vuosien 2014 ja 2015 siirtymäkauden jälkeen.

Omien osakkeiden hankinnan kautta voidaan suunnitellusti maksaa aiemman verotuen vuoksi verovapaan kaupan kauppahinta yhtiön kassasta. Jos omien osakkeiden hankinta tehdään seuranta-ajan päätyttyä eikä peiteltyyn osingon verotusta sovelleta, vähennettäväksi tulee verovapaasta sukulaiskaupasta muodostunut hankintameno. TVL 48 § mahdollistaa pitkäjänteisellä suunnittelulla kokonaisuudessaan verovapaan tai matalasti verotetun varojenjaon.

Erityisesti osakeyhtiön osakkeiden osalta olisi syytä harkita luovutusvoittojen verovapauden supistamista. Osakeyhtiöissä asetelma on osittain erilainen kuin esimerkiksi maatilojen peltojen kohdalla, joissa kyse on yleensä puhtaasti inflaatiovoitoista. Osakkeiden kohdalla kyse on usein vaiheittain kertyneistä yhtiön lipastoiduista varoista. Tällaisiin tilanteisiin täydelliset verovapaudet luovat laajaa verosuunnittelua. Ongelma korostuu siirryttäessä yhtiön verotuksesta omistajan verotukseen. Esimerkiksi tuloverolain säätämisvaiheen hallituksen esityksen korotettu hankintameno-olettama voisi olla relevantti vaihtoehto.¹¹⁸ Toisena vaihtoehtona olisi huojentaa luovutusvoitto vain siltä osin kuin se ylittää 85 % osakkeen

¹¹⁸ Hallituksen esityksen eduskunnalle tuloverolaiksi sekä laiksi eräiden yleishyödyllisten yhteisöjen veronhuojennuksista annetun lain 1 ja 6 §:n muuttamisesta (HE 200/1992) yleisperusteluiden kohta 4.4.6 ja luovutusvoittoverotuksen yksityiskohtaiset perustelut.

matemaattisesta arvosta ja samalla määrittää ostajan osakkeen hankintamenoksi näissä tilanteissa luovutushetken matemaattinen arvo. Inflaation ja saman tulon päällekkäisen verotuksen ala pysyisi suppeana, mutta verosuunnittelumahdollisuudet supistuisivat.

Verovapauden soveltuminen sisarusten välisiin luovutuksiin on ongelmallista. Sisarusten välisen vaihdon verovapaus luo verosuunnittelua. Esimerkiksi yritysjärjestelyiden ketjun osana voidaan tehdä vaihto, joka on molemmille verovapaa. Sukupolvenvaihdosluovutusten verovapauden tarkoitus ei ole antaa veljesten osakeyhtiön rakenteiden verosuunniteluun muita suurempia mahdollisuuksia. Yhtä ongelmallista on, että vastikkeettomien saantojen omistusaikalaskennassa otetaan huomioon edellisen omistajan omistusaika. Siksi perinnönjaoissa verovapautta rajaa käytännössä vain omistusosuus.¹¹⁹

7.3 Lahjaverotuksessa käytetty arvo

Perintö- ja lahjaverotuksessa käytetystä arvosta saa luovutusvoitosta vähennyskelpoisen hankintamenon. Perintöverotuksessa hankintameno syntyy heti, mutta lahjaverotuksessa vuoden kuluttua lahjoituksesta. Jatkamalla lahjana saadulla omaisuudella yritystoiminnan harjoittamista voi saada PerVL 55 §:n sukupolvenvaihdoshuojennuksen lahjaveroon. Huojennuksen menettää, jos luovuttaa pääosan huojennetusta omaisuudesta. Vähennyskelpoinen hankintameno huojennusta edeltävästä arvosta syntyy kuitenkin jo vuoden kuluttua lahjan antamisesta.¹²⁰

Omien osakkeiden hankinnalla (ja erityisesti vuosina 2014 ja 2015 pääomanpalautuksella) voidaan vähentää hankintamenoja, joiden perusteella ei ole maksettu lahjaveroa. Omien osakkeiden hankintaan järjestely soveltuu, jos peiteltyä osinkoa ei sovelleta, kunhan huojennetusta yhtiöstä ei luovuteta yli puolta.

Arvoltaan vakaan omaisuuden osalta huojennus mahdollistaa luovutusvoittoverotuksen välttämisen. Lahjaverotuksen avulla saadaan korkea hankintameno ilman vaikutusta todellisuudessa maksettuaan veroon. Viiden vuoden kuluttua omaisuus voidaan myydä vähentäen huojennusta edeltävä arvo. Huojennuksen soveltamistilanteissa jatkoluovutuksessa vähennettävän hankintamenon tulisikin pohjautua arvostustasoon, jonka mukainen verotus on oikeasti lahjaa tai perintöä kohdannut. Se vähentäisi huojennuksen perustuslaillisia yhdenvertaisuusongelmia.¹²¹

¹¹⁹ Säännöksen perusta luotiin aikana, jolloin luovutusvoittoverotuksen ala muutoinkin oli suppea suhteessa nykyiseen laajaan luovutusvoittojen veronalaisuuteen. Sieltä luovutusvoittoverovapaus on siirtynyt uudistuksesta toiseen. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tulo- ja varallisuusverolain, elinkeinotulon verottamisesta annetun lain, maatilatalouden tuloverolain 5 §:n ja verotuslain 60 §:n muuttamisesta (HE 116/1985). s. 6–7.

¹²⁰ Niin sanotun Hetemäen työryhmän loppuraporttissakin vaadittiin tämän luovutusvoiton hankintamenon laskutavan muuttamista. Verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 51/2010. s. 205.

¹²¹ Hallituksen esitys perintö- ja lahjaverolain sekä tuloverolain 47 §:n muuttamisesta. Luonnos 30.6.2016. Muutoksen sanamuotoa olisi syytä harkita. Nyt esityksessä huojennetun omaisuuden hankintamenoksi ehdotetaan arvoa, josta vero on maksettu. Tämä tietysti suurimmassa osassa tilanteista vastaa esimerkiksi osakkeissa 40 % osakkeen vertailuarvosta. Esimerkiksi pienemmissä lahjoissa kuitenkin määrättäväksi voi tulla ns. 850 euron vähimmäisvero, jolloin veroa ei ole suoraan maksettu mistään arvosta. Ehdotetusta sanamuodosta kumpuaisi myös laajoja laskuvaikeuksia perintöverotuksissa, jossa 850 euron vähimmäisvero voi tulla useammin sovelletuksi, koska perintöön usein kuuluu paljon muitakin huojennuksen ulkopuolelle jäävää omaisuutta. Siitä maksuunpannaan aina tämän omaisuuden suhteellinen osa huojennusta edeltävästä verosta.

7.4 Sukupolvenvaihdoshuojennukset, yritysjärjestelyt ja toimintamuodon muutokset

Sekä PerVL 55 §:ään että TVL 48 §:ään liittyy jatkoluovutussanktiointi. Niiden säätämistekniikka on toisistaan poikkeava. PerVL:n huojennukseen liittyy myös velvollisuus jatkaa yritystoimintaa. PerVL:n jatkoluovutus on verotuksessa hankalasti seurattava, jos huojennuksen kohteena olleet osakkeet ovat yritysjärjestelyiden kohteena. Kun osakeyhtiöt muuttuvat ja varojenjako on kirjavaa, on mahdollisen jatkoluovutuksen tapahtumisen valvominen vaikeaa. Vielä vaikeampaa on seurata tosiasiallisen jatkamisen tapahtumista, jos yritysjärjestelyiden tuloksena on aivan eri yhtiöitä kuin huojennuksen kohteena aikanaan oli. Muutoin tasejatkuvuudella tapahtuvat järjestelyt saattavatkin aiheuttaa PerVL:n huojennuksen menetyksen.¹²² Yritysjärjestelydirektiivi, johon järjestelmä pohjaa, on luotu tuloverotuksen lähtökohdista. Hankintamenon siirtymisen avulla vero lykkääntyy, mutta ei lähtökohtaisesti katoa kokonaan. Järjestelmä ei koske perintö- ja lahjaverotusta eikä sen suunnittelussa ole ajateltu tätä veromuotoa.

Fuusio on vielä jotenkin hallittavissa oleva yritysjärjestely. Siinä osakkeilla omistettu isompi siivu pienemmästä yhtiöstä muuntuu pienemmäksi siivuksi isommasta kokonaisuudesta, mutta huojennettu kokonaisuus ei hajoa eikä välillisyyden aste muutu. Sen sijaan jakautumisessa huojennettu yhtiö hajoaa, jolloin jatkoluovutuksen tai toiminnan lopettamisen määrittely on vaikeaa. Osakevaihdossa ja toimintamuodon muutoksessa jatkoluovutuksen määrittely on erittäin vaikeaa, koska omistus siirtyy aiempaa välillisemmäksi ja huojennetun omaisuuden myynti ei ole huojennuksen saaneen päätös eikä sitä veroteta hänen tulonaan.¹²³

Kaikkein hankalin huojennuksen menettämisen näkökulmasta on osakevaihto. Kun aiemmin kuvastusti osakevaihdossa apporttina arvostettavat osakkeet kirjataan käypään arvoon vastaanottavan yhtiön varoihin, myös vastaanottavan yhtiön vertailuarvo perustuu osakevaihdon jälkeen tämän omaisuuden osalta käypään arvoon. Osakevaihdossa usein saman omaisuuserän vertailuarvo moninkertaistuu ja tätä nimenomaan tavoitellaankin tulevaa osingonjakoa ajatellen. Ilmiö johtaa kuitenkin siihen, että käyvältä arvoltaan saman omaisuuden lahjoittaminen ennen osakevaihtoa johtaa usein murto-osaan siitä verosta, joka seuraisi osakevaihdon jälkeen, jos molemmissa tilanteissa sovellettaisiin huojennusta. Jos osakevaihto ei koskaan johda huojennuksen menettämiseen, verosuunnittelussa korostuu tarve antaa ensin lahjoja ja vasta sen jälkeen toteuttaa osakevaihto. Tämä olisi ongelmallista, koska lahjaverotus määrättäisiin erilaisiin laskutekijöihin perustuvasta vertailuarvosta kuin missä toimintaa todellisuudessa jatketaan ja johon esimerkiksi varojenjaon verotus jatkajalla perustuu.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty kantoja, joiden mukaan verohuojennuksen vaatimaa yritystoimintaa ei tarvitsisi jatkaa kuin luovutusvuoden tilikauden loppuun saakka.¹²⁴ Silloin toiminnan jatkamisen seuraamisen ongelmatkaan eivät tulisi yritysjärjestelyissä akuuteiksi. Tulkinta on nähdäkseni kyseenalainen. Esimerkiksi aktiivinen arvopaperikauppa saattaa oikeuttaa sukupolvenvaihdoshuojennukseen. Käytännössä tällainen tulkinta tarkoittaisi, että

¹²² Isotalo 29/2013. Kohta 5.3.

¹²³ Osakevaihdossa myös edellä kuvattu TVL 47 §:n mahdollisen muutoksen vaikutus voidaan eliminoida. Kun hankintameno yhtiöön luovutetuille osakkeille ei siirry yhtiön verotukseen, vaan syntyy apporttihenken arvosta, voidaan huojennettu omaisuus myydä ilman huojennuksen vaatimisesta muille syntyvää haittavaikutusta. Toki matalampi hankintameno silti siirtyisi osakevaihdossa saaduille uusille osakkeille ja tulee vastaan niiden mahdollisessa jatkoluovutuksessa. Tämä ei kuitenkaan vaikuta järjestelyihin, joissa varsinaisen yrityksen myyntihinta lipastoidaan ja jaetaan vaihteittain osinkoina.

¹²⁴ Immonen – Lindgren 2013. s. 186.

aiemman omistajan arvopaperikaupan perusteella olisi mahdollista myöntää huojennus, vaikka uusi lahjansaja lopettaisi aktiivisen arvopaperikaupan ja siirtyisi passiivisen holdingyhtiön omistajaksi.¹²⁵ Mielestäni näin meneteltäessä ei voida täyttää huojennuksen jatkamisedellytystä. Asiassa kannattaa muistaa, että huojennuksen laskennan pudottaminen 40 %:sta 20 %:iin lahjoitettavan omaisuuden arvostuslain mukaisesta arvosta jouduttiin vetämään pois eduskunnasta perustuslaillisten ongelmien vuoksi.¹²⁶ Jos aidossa jatkamisessa tällainen huojennuksen laajennus ei kestä perustuslain tarkastelua, miten nykyinen suuri huojennus voitaisiin myöntää ja jättää poistamatta vain lyhyen toiminnan jatkamisen perusteella? Laintulkinnassa pitäisi pyrkiä ensisijassa vaihtoehtoihin, jotka olisivat sopusoinnussa perustuslain vaatimusten kanssa.¹²⁷ Huojennus on hyvin merkittävä, kun se pudottaa verotuksen tason murto-osaan¹²⁸ ja antaa verolle pitkän korottoman maksuajan. Kohdassa 11.2 selvitetyn mukaisesti tällainen verotuksen tason merkittävä poikkeaminen eri verovelvollisten välillä pitäisi oikeuttaa hyväksyttävillä ja suhteessa etuun oikeasuhtaisille perusteilla. Huojennuksen luomis- ja laajennusvaiheissa laadituissa hallituksen esityksissä¹²⁹ ja asiaan liittyvissä taustaselvityksissä¹³⁰ korostetaan tavoiteltavana hyötynä juuri yritystoiminnan jatkumista ja työpaikkojen säilymistä. Jos yritystoimintaa ei tosiasiallisesti jatketa, on vaikeaa nähdä hyväksyttävää perustetta paljon muita samankaltaisen varallisuuden saaneita kevyemmälle verotukselle.¹³¹

Huojennuksen menettämistä koskevassa harkinnassa tulisi muistaa mahdollisuus käyttää PerVL 40 §:n normaalia verotuksen oikaisua verovelvollisen vahingoksi. Huojennushan perustuu omaan ilmoitukseen toiminnan jatkamisesta. Jossain tilanteissa arvioitavaksi voisi tulla myös se, onko jatkamisvelvoitteen laiminlyönti peruste, joka oikeuttaisi verotuksen oikaisun 40 §:n perusteella. KHO:een pitäisi saada mahdollisimman laajasti tapauksia, joissa ratkaistavana olisi huojennuksen säilyminen, jos huojennetulla omaisuudella tehdään seuranta-aikana yritysjärjestelyitä ja toimintamuodon muutoksia. Ratkaistavaksi tulisi saattaa kaikki järjestelyt, myös jakautuminen ja toimintamuodon muutos, joiden osalta huojennuksen säilymisestä on verohallinnon ohjeissa kannanotto.¹³² Kokonaisuutena asetelma on kuitenkin ongelmallinen asia ratkaistavaksi oikeuskäytännöllä. Yritykset, niiden omistus-suhteet ennen ja jälkeen järjestelyiden sekä veron määrän kannalta olennaisen vertailuarvon käyttäytyminen yritysjärjestelyssä ovat niin kirjavia, että riittävän selvän kokonaisuuden muodostuminen oikeuskäytännön avulla on haastavaa. Mahdollisissa oikeustapauksissakin on suuri riski, että niiden osalta törmätään uusiin tulkintakysymyksiin siitä, mitä yksittäiset ratkaisut merkitsevät vähän erilaisissa tilanteissa. Tämän tyyppisten kysymysten ratkaiseminen kuuluisi tehdä lainsäätäjän toimesta selventämällä lainsäädäntöä.

Nykyisen lainsäädännön vallitessa itse etsisin ratkaisua alkuperäisen hallituksen esityksen¹³³ kuvauksesta sääntelyn tarkoituksesta: ”*Pykälän 3 momentissa on säännökset niistä*

¹²⁵ Huojennuksen soveltumisesta arvopaperikauppaan esimerkiksi: Immonen – Lindgren 2013. s. 147–153.

¹²⁶ Niskakangas 2011. s. 140–142.

¹²⁷ Saraviita, Ilkka: Perustuslaki. Talentum. Helsinki 2011. s. 146–149 ja 708–713.

¹²⁸ Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain 56 §:n muuttamisesta (HE 364/2014). Kohta 1.3.

¹²⁹ Hallituksen esitys perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta (HE 290/1977) ja Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain 55 §:n muuttamisesta (HE 84/2004 vp).

¹³⁰ Esim. Työllisyysryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2003.

¹³¹ Hallituksen esitys eduskunnalle metsälahjavähennyistä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 158/2016 vp).

Metsälahjavähennyksen hallituksen esityksessä on käsitelty yhdenvertaisuuden edellytyksiä ja asiasta mahdollisesti nyt tulee jonkinlainen perustuslakivaliokunnan kanta.

¹³² Jakautumisen osalta: Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013.

Kohta 2.8 ja toimintamuodon muutoksen osalta: Maatilan sukupolvenvaihdos verotuksessa. A62/200/2016.

Kohta 2.5.5.4.

¹³³ Hallituksen esitys perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta (HE 290/1977).

seurauksista, jotka aiheutuvat yritystoiminnan harjoittamisen lopettamisesta ennen lykkäysajan päättymistä. Suojanormiston soveltaminen on niin sidoksissa toiminnan jatkamiseen, että verovelvollisen luovuttaessa pääasiallisen osan maatilasta, muusta yrityksestä tai sellaisen osasta seurauksena on maksuaikaedun menettäminen ja perintöverolautakunta määrää kaikki vielä tällöin maksamatta olevat maksuerät kannettaviksi seuraavan kantoerän yhteydessä. Pääasiallisen osan luovuttamisena pidetään sellaista pääasiallisen osan luovuttamista, joka tapahtuu toiminnan supistamiseksi”. Asettaisiin siis ratkaisun perusteeksi sen, säilyykö jatkajan yrittäjäasema myös uudessa yhtiössä tosiasiallisesti huojennukseen oikeuttavana. Jos se järjestelyn johdosta tosiasiallisesti olennaisesti supistuu (tai omaisuus muuttuu esimerkiksi hyvin sijoitusluontoiseksi), etu tulisi menettää. Silloin esimerkiksi saman omistajan yhtiöiden yhdistely ei muodostuisi ongelmaksi. Omistaja omistaisi edelleen kaikki osakkeet, pystyisi jatkamaan yritystoimintaa omaisuudellaan ja hänen päätösvallassaan säilyisi ratkaisu huojennetun omaisuuden myymisestä. Vastaavasti taas huojennus tulisi menettää, jos järjestelyn tuloksena omistusosuus laimentuisi marginaaliseksi ja järjestely tosiasiallisesti vastaisi omaisuuden luovuttamista ja esimerkiksi huojennetun omaisuuden jatkoluovutuksesta päättäminen siirtyisi tosiasiallisesti muiden omistajien päätökseksi.¹³⁴ Tässä ratkaisutavassa tosin ongelmaksi väistämättä muodostuisi se, että verotuksen taso eräissä tilanteissa vaihtelisi olennaisesti riippuen siitä, missä järjestyksessä lahja ja yritysjärjestely tehdään. Tästä taas seuraa väistämättä erilaista suunnittelua lahjoitushetken vertailuarvon optimoimiseksi. Kaikin tavoin onnistuneen ratkaisun löytäminen on kuitenkin vaikeaa, jos lainsäädäntövalta ei ole halukas selkeyttämään tahtoaan.

TVL:n sukupolvenvaihdoshuojennuksessa jatkoluovutus on yritysjärjestelyihin sopimaton.¹³⁵ Miten estetään, ettei yritysjärjestelyä tai toimintamuodon muutosta hyödyntämällä voi välttyä huojennetun veroedun menetykseltä yritys myydessä? Jakautumisen osalta jatkoluovutussanktio jakautunee saatujen osakkeiden välille samoin kuin hankintameno. Fuusiossa ongelmana on usein, että tosiasiallisesti huojennettu omaisuus tulee pääosin luovutetuksi. Huojennettu omaisuus muuttuu ohueksi siivuksi uudessa yhtiössä ja usein menetetään mahdollisuus päättää alkujaan huojennetun omaisuuden myynnistä. Vähintäänkin seurantajakso siirtyy sijaan saataviin osakkeisiin. Osakevaihto on kaikkein ongelmallisin, koska siinä huojennetun omaisuuden myynti siirtyy yhteisön verotukseen. Selkeintä olisi lailla säätää, että seurantajakson aikana tehtävässä yritysjärjestelyssä saatavien osakkeiden hankintamenoista leikattaisiin aiemman verovapaan luovutusvoiton määrä. Käytännössä siis uusi hankintameno olisi netto ja edun menetys realisoituisi osakkeet myöhemmin luovutettaessa. Aidossa yritysjärjestelyn jälkeen tapahtuvassa jatkamisessa ei siis lopulta menetettäisi mitään, mutta verosuunnittelun ala kaventuisi. Osakevaihdossa vähennys pitäisi tehdä myös yhteisön saamasta hankintamenoista. Mielestäni ei olisi ongelma, että verovapaus menetettäisiin kahdessa kohdassa. Yhteisöverokanta on alhaisempi, verotus lykkääntyy ja on käytössä hankintameno-olettama. Näiden yhteisvaikutuksen huomioon ottaen lainsäädäntö ei johtaisi kohtuuttomuuksiin. Enemmänkin ongelman muodostaisi, että käyttöomaisuusosakkeiden luovutusvoittoverovapaudella arvonnousun verotus voitaisiin silti välttää. Usein olisi mahdollista lisäksi tehdä ensin osakevaihto ja sukulaiskauppa vasta sen jälkeen. Sinällään TVL 48 § on pieni erityisongelma osakevaihtojärjestelmän epäjohdonmukaisuudessa.

¹³⁴ Joskus voi tietysti esiintyä asetelmia, joissa yksittäinen huojennuksen saanut taho ei pysty estämään yritysjärjestelyä. Näissä oloissa huojennuksen menettäminen saattaisi olla kohtuutonta. Tällöin voi täytyä verohallinnon ohjeistuksessa tunnistettu ylivoimaisen esteen kaltainen olosuhde, jossa huojennusta ei menetä. Tämä kuitenkin pohjautuu kokonaisharkintaan, ja olosuhteiden tulee kokonaisuutena olla sellaiset, että huojennuksen menettäminen on kohtuutonta. Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013. Kohta. 2.5.6.5.

¹³⁵ Tuloverolain huojennuksen ongelmia toimintamuodon muutoksessa käsiteltiin aiemmin kohdissa 6.7.1–2.

7.5 40 % hankintameno-olettama verojärjestelmän ongelmana

Monen nykyisen verosuunnitteluongelman pohja on 40 % hankintameno-olettamassa, jonka 10 vuotta omistetun omaisuuden osalta saa vähentää todellisen hankintamenon sijaan. Silloin luovutushinnasta vain 60 % on pääomatuloa. Ero nykyisiin osinkojen verovapaisiin osuuksiin on liian suuri silloin, kun kauppahinta todellisuudessa maksetaan yhtiön substanssista, joka tosiasiallisesti vastaa pääasiassa kertyneitä voittovaroja.

Hankintameno-olettama on silti tärkeä osa verojärjestelmää, koska se lieventää inflaatiovoittojen verotusta. Yrityskaupoissakin se on perusteltu, kun kauppahintaa maksetaan liikearvosta tai taseen piilevistä arvonnousuista (jotka usein esimerkiksi kiinteistöissä pohjaavat inflaatioon), jotka tulevaisuudessa realisoituvat jollekin muulle. Sen sijaan substanssin osalta iso ero varojenjakkoon on ongelmallinen. Kun osakeyhtiön tulon verotus on kaksivaiheista ja osa verorasituksesta on laskettu varojenjaon verorasituksen varaan, kyse on yleensä tulosta, joka ei ole ”täysin” verotettu. Lisäksi omistajayrittäjä voi käytännössä optimoida luovutuksiaan suhteessa osingonjakoon ja palkkaan.

Ongelmia voitaisiin lievittää siten, että 40 % hankintameno-olettaman soveltamisalaa rajoitettaisiin. Se voitaisiin esimerkiksi vähentää noteeraamattoman osakeyhtiön luovutushinnasta ainoastaan silloin, kun sen avulla laskettu voitto olisi enemmän kuin 85 % (tai muu vastaisuudessa osinkojen veronalaista osuutta vastaava prosentti) yhtiön matemaattisesta arvosta. Silloin inflaatiovoitot ja aidot liikearvoon pohjautuvat kaupat saisivat entiseen tapaan hankintameno-olettaman, mutta verosuunnittelumahdollisuudet vähentyisivät. Siltä osin kuin kyse on pitkään elinkeinotoiminnan pääomana olleista varoista, ei välttämättä olisi tarpeen määritellä mitään osaa ansiotuloksi. Tässäkin kohdassa kuitenkin ongelman muodostaisivat osakeyhtiöt, jotka tosiasiallisesti alihankintaketjussa myyvät omistajansa työtä.

8 Tuotto- tai osinko-oikeuden pidättäminen

8.1 Kiinteään omaisuuteen ja osakehuoneistoihin pidätetyistä oikeuksista

Ennen kuin tarkastelen oikeuksien pidättämistä tavallisten yhtiöiden osakkeisiin, käyn läpi kiinteistöjen ja asunto-osakeyhtiöiden hallintaoikeuden pidätysten peruskysymykset. Ratkenteilla on yhteyksiä liikeosakkeiden verotuskäytäntöjen muotoutumiseen.¹³⁶

Kiinteistöjen ja asunto-osakeyhtiöiden huoneistojen hallintaan oikeuttavien osakkeiden luovutuksen yhteydessä luovuttajalle pidätettyjen hallintaoikeuksien verotuskohtelu on melko vakiintunut. Pidätetty hallintaoikeus ei sisälly luovutukseen, joten se jää luovuttajalle. Hallintaoikeuden haltijaa verotetaan omaisuuden tuotosta hallinta-ajalta. Hallintaoikeutta vastaava osa hankintamenosta jää vastaavasti hallintaoikeuden hankintamenoksi. Tätä tulkintaa tukevana voi pitää ratkaisua KHO 2009:13, jossa KHO lausui: (alleviivaus kirjoittajan) ”*Korkein hallinto-oikeus katsoo, että A:n pidättyessä 1984 kiinteistöosuuden lahjoituksen yhteydessä kiinteistöosuuden elinikäisen hallinta- ja tuotto-oikeuden, omaisuus on jäänyt tuota oikeutta vastaavilta osin A:lle. Koska kysymyksessä oleva oikeus on A:n kädessä ollut hänen rahanarvoista omaisuuttaan, johon myös osan A:n kiinteistöosuuden hankin-*

¹³⁶ Perinteisestä ajatusmallista esimerkiksi: Ossa, Jaakko: Hallinta- ja tuotto-oikeudesta verotuksessa. Verotus 4/2009. s. 366–380.

tamenosta on katsottava aikoinaan kohdistuneen ja jollaisen oikeuden luovuttamista ei ole rajattu tuloverolain 45 §:ssä tarkoitetun omaisuuden ulkopuolelle, kysymyksessä olevan oikeuden luovutukseen on sovellettava luovutusvoittoa koskevia oikeusohjeita.”

Jos verotuksessa joudutaan arvostamaan hallintaoikeuden rasittamaa omaisuutta, omaisuuden käyvistä arvosta vähennetään hallintaoikeuden osuus, jolloin saadaan hallintaoikeuden rasittaman omaisuuden käypä arvo. Puhtaissa lahjoissa tästä arvosta määrätään lahjaveron ja kauppojen lahjanluonteisuus arvioidaan tämän arvon pohjalta. Jos lahjaverotuksessa vahvistetaan käypä arvo, josta tehdään hallintaoikeusvähennys, vähennystä edeltävä arvo muodostaa luovutusvoittoverotuksessa vähennettävän hankintamenon. Hankintamenon saa ratkaisun KHO 1998:27 mukaan vähentää kokonaisuudessaan, vaikka omaisuus myytäisiin hallintaoikeuden rasittamana tai hallintaoikeuden omistaja myisi itse hallintaoikeutensa.¹³⁷

Hallintaoikeuden arvon laskennassa käytetään hallintaoikeuden pidättäjän ikään perustuvaa PerVL 10 §:ssä määritettyä ikäkerrointa. Ikäkertoimella kerrotaan etuuden vuosituotto. Määräaikaisen hallintaoikeuden arvo saadaan laskettua etuusvuosien ja kahdeksan prosentin korkokannan avulla. Hallintaoikeusedun vuosituotto on yleensä muun selvityksen puuttuessa viisi prosenttia omaisuuden käyvistä arvosta. Tämä käytäntö perustuu ratkaisuun KHO 1987 B 624. Ratkaisun yleistettävyyttä arvioitaessa on hyvä muistaa, että se koskee lesken hyväksi tehdyn hallintaoikeustestamentin perintöverovähennystä pesässä, joka koostui pääasiallisesti tavallisesta asunto- ja sijoitusvarallisuudesta (osakkeissa ja asunnoissa omistajalla on sisään rakennettu inflaatio suoja), ja jossa lesken ohella oli osakkaana vain puolisoitten yhteinen lapsi.¹³⁸ Ratkaisussa eri mieltä olleet hallintoneuvokset äänestivät sen puolesta, että vähennyksen laskentaan olisi pitänyt soveltaa silloisen tulo- ja varallisuusverolain 49 §:ää. Oikeuskirjallisuudessa ja osittain verotuskäytännössäkin ratkaisu on tulkittu koskemaan moninaisia tilanteita, esimerkiksi osapuolten välisiä sopimuksia yksittäisistä tarkasti määritellyistä omaisuuseristä. Asetelma tällaisissa sopimuksissa on kaukana KHO:n ratkaistavana olleesta tilanteesta. Mielestäni viiden prosentin arvostustapaa voidaan melko heikosti pohjata oikeuskäytäntöön ja se on muodostunut aivan nykyisestä poikkeavaan inflaation oloissa.

8.2 Oikeuksien pidättäminen osakkeisiin

Oikeuskirjallisuudessa ja osittain verotuskäytännössä on omaksuttu edellä kuvattu ratkaisutapa liikeosakkeiden luovutuksissa. Verotuksessa liikeosakkeisiin sovittuja oikeuksia on käsitelty usein samanlaisina pidätettyinä oikeuksina kuin oikeutta hallita kiinteistöä tai asunto-osaketta.¹³⁹ Lähtötilanne on tyystin toisenlainen niin taloudellisesti kuin juridisesti-

¹³⁷ KHO:n ratkaisussa vahvistettiin, että hallintaoikeuden rasittaman omaisuuden luovutuksessa saa vähentää perintöverotuksessa vahvistetun arvon, vaikka kohteesta olisi tehty hallintaoikeusvähennys eikä hallintaoikeus ollut päättynyt. Ratkaisua onkin vaikeaa rajata tilanteisiin, joissa hallintaoikeus olisi päättynyt joko hallintaoikeuden haltijan kuoltua tai luovuttua oikeudestaan. Rabinä ja Nykänen ovat esittäneet toisenlaista tulkintaa, joka vastaisi paremmin asian taloudellista luonnetta: Nykänen – Rabinä: Yksityishenkilöiden luovutusvoittojen verotus. Talentum. Helsinki 2013. s. 485. Asia pitäisi saattaa uudelleen KHO:een, avaten sille mahdollisuuden harkita uudelleen vanhaa ratkaisua. Jos esimerkiksi kauppahinta jaetaan osittain hallintaoikeuden myyjälle ja osittain hallintaoikeuden rasittaman omaisuuden myyjälle, on ongelmallista, jos toinen voi vähentää koko perintöverotuksessa vahvistetun arvon ja toinen lisäksi esimerkiksi hankintameno-olettaman. Ratkaisua annettaessa ei välttämättä ymmärretty, kuinka laajaksi ja hankalaksi pidätettyjen oikeuksien ilmiö muodostuu.

¹³⁸ Tässä yhteydessä on merkityksellistä muistaa, että lähtökohtaisesti tällaisessa tilanteessa lapsella on oikeus vaatia lakiosaa, jota hallintaoikeustestamentti ei voi loukata. Pääsääntöisesti ainakin alaikäisen lapsen osalta tämä vaatimus pitäisi holhoustoimilain mukaan myös esittää.

¹³⁹ Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A213/200/2014. Kohta 6.2.

kin. Monet veroratkaisut lienevät silti kiinteistöjen verotustavasta osakeyhtiöihin vähäisellä kritiikillä siirrettyjä.

Liikeosakkeiden omistamiseen liittyy oppi niiden tuottamien oikeuksien jakamattomuudesta.¹⁴⁰ Sen mukaan omistaja käyttää osakkeen tuottamia oikeuksia. Osakkeen omistaja voi itseään sitovasti sopia erilaisia asioita omistamiinsa osakkeisiin liittyen. Omistaja voi esimerkiksi sopia luovuttavansa osakkeiden tuottoja edelleen tai valtuuttaa jonkin toisen osapuolen toimimaan puolestaan yhtiötä koskevassa päätöksenteossa. Sopimusten rikkomisesta osakkeiden omistaja vastaa henkilökohtaisesti. Tällaiset sopimukset eivät yleensä sido esimerkiksi ostajan velkoja ulosmittaavaa ulosottoviranomaista. Kyse on lähtökohtaisesti erilisestä sopimuksesta luovuttajan ja luovutuksensaajan välillä. Kuten myös KHO tuo esiin ratkaisussa 2016:104 osakassopimuksista.

Oikeuksien pidättämisen ongelmallisuutta osakkeiden osalta korostaa myös niiden suhde yritysjärjestelyihin. Kiinteistö, johon on pidätetty hallintaoikeus, ei lähtökohtaisesti muutu hallinta-aikana ihan toisenlaiseksi kiinteistöksi ainakaan kiinteistön omistajasta tai hallitsijasta riippumattomista syistä. Yritysjärjestelyissä voi käydä juuri näin. Aiempi osake voi muuttua aivan erilaiseksi, ja myös valtaoikeuden tosiasiallinen merkitys voi muuttua, kun esimerkiksi aiemmassa yrityksessä merkittävä osakeomistus laimentuu fuusiossa marginaaliseksi. Silloin joudutaan arvioimaan, millainen sopimus oikeastaan oikeudet pidätettäessä tehtiin. Missä määrin uusi omistaja on sitoutunut käyttämään oikeuksiaan omistajana tietyllä tavalla, ja missä asioissa hän on hyväksynyt veto-oikeuden toiminnalleen myös vanhalle omistajalle? Käytännössä joudutaan arvioimaan, mitä tosiasiallisesti sovitaan esimerkiksi järjestelyssä, jossa aiempi osinko-oikeus siirretään sijaan tuleviin osakkeisiin. Onko kyse osinko-oikeuden vaihtamisesta toiseen osinko-oikeuteen vai jonkinlaisesta oikeuden automaattisesta siirtymästä? Järjestelyssä syntyy lahja, jos sovittu osinko-oikeuden rasitus osakkeiden omistajalle pienenee merkittävästi.

8.3 Pidätetyn osinko-oikeuden taloudellinen luonne ja arvo

Taloudellisesti liikeosakkeisiin sovitut oikeuden pidätykset poikkeavat kiinteistöjen tai asunto-osakkeiden luovutusten yhteydessä pidätetyistä hallintaoikeuksista. Omakotitaloon pidätetty hallintaoikeus oikeuttaa hallitsemaan asuntoa joko käyttämällä sitä itse tai vuokraamalla sitä kolmannelle ja nauttimalla vuokratulon. Metsän hallintaoikeus sisältää oikeuden hakata vuotuinen metsänkasvu. Hallintaoikeus velkakirjaan oikeuttaa saamaan koron. Tällaisen omaisuuden osalta on olemassa selkeä vuotuinen tuotto, joka on määritettävissä hallintaoikeuden haltijan oikeudeksi. Näiltä osin viiden prosentin tuotto-oletus on kohtuullisen luonteva tapa luoda yksinkertainen laskentaoletus verotuksen perustaksi. Esimerkiksi kiinteistöön pidätetty hallintaoikeus, lesken asumissuoja tai hallintaoikeustestamentti¹⁴¹ nauttivat selkeästi määriteltyä suojaa suhteessa kolmanteen.¹⁴²

¹⁴⁰ Immonen – Ossa – Villa 2014. s. 255–258 ja Pönkä, Ville: Oppi osakkeen jakamattomuudesta. DL 3/2013. s. 331.

¹⁴¹ Esimerkiksi jäämistöoikeudellisiin hallintaoikeuksiin kytkeytyy osakeyhtiöitä koskevista sopimuksista erillinen problematiikka säilyttämisperiaatteesta ja hallintaoikeuden haltijan toimintaoikeuksista. Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus I. Talentum. Helsinki 2009. s. 992–994.

¹⁴² Oleellista on muistaa, että verolainsäädäntöä sovelletaan siviilioikeudellisen taustan päälle. Asetelma on aivan erilainen riippuen siitä, onko pohjalla osakeyhtiölaki, asunto-osakeyhtiölaki vai maakaari ja onko kyse pelkästään sopimuksesta vai perintökaaren soveltamisesta. Siten verotusratkaisujenkaan ei välttämättä tarvitse mennä täysin samoin, koska kyse on erilaisten ilmiöiden verottamisesta. Muun lainsäädännön suhteesta verolainsäädäntöön: Määttä, Kalle: Verolakien tulkinta. Edita. Helsinki 2014. s. 118–137.

Liikesakkeiden osalta hallintaoikeuden pidättäminen ei ole juridisesti ongelmaton selvästi määritelty oikeus, vaan oikeuden sisältö pitää määrittää tarkemmin koskemaan tiettyjä osakkeen tuottamia oikeuksia. Liikesakkeisiin onkin ryhdytty pidättämään osinko-oikeuksia ja äänioikeuksia. Arvostaminen on osinkotulon osalta perustunut yleensä joko osakkeen arvosta laskettavaan kaavamaiseen viiden prosentin tuottoon tai vakiintuneen osingonjakokäytännön kautta saatavaan vuosituloarvioon. Pidätetyn äänioikeuden arvostuskäytäntö ei ole täysin vakiintunut. Pääsääntöisesti sillä ei ole katsottu olevan erillistä arvoa.¹⁴³

Suuria ja laajan omistus pohjan omaavia osakeyhtiötä lukuun ottamatta pidätettyjen osinko- ja äänioikeuksien arvostaminen on epävakaa pohjalla. Perheyhtiöissä osingonjakokäytäntö pohjautuu osingonjakokäytännön ohella yleensä kahteen tekijään: perusteena ovat omistajien kulloisetkin rahantarpeet sekä verolainsäädännön osingonjakoon asettamat kannusteet tai rajoitteet. Yksiselitteisesti määriteltävissä olevaa vuosituoton tasoa ei ole, eikä mikään taakaa, että vanhat osingonjakokäytännöt jatkuisivat tai että tietty osuus kulloisestakin vuotuisesta voitosta jaetaan.

Saman intressipiirin sisällä omistuksessa olevat osakemäärät ja niiden muutokset erilaisilla luovutuksilla vaihtelevat tapauskohtaisesti. Osingosta tai muusta varojenjaosta päättämisen näkökulmasta muodostuu erilaisia tilanteita sen suhteen, kenellä päätösvalta tosiasiallisesti on. Henkilö, joka äänestää osakkeiden enemmistöllä yhtiökokouksessa ja on sopinut luovuttamaan osinkonsa edelleen, voi yksin ratkaista osingon suuruuden. Joskus taas henkilöllä, jolla on oikeus saada osinko toisen omistamista osakkeista, on tosiasiallinen päätösvalta jaettava osingon määrästä. Edelliset esimerkit osoittavat, ettei oikeuden laskennallinen arvostaminen perustu mihinkään järkevään taloudelliseen tai juridiseen pohjaan. Esimerkiksi käyvän arvon viiden prosentin laskennalliseen vuosituottoon nähden vähintään yhtä relevantteja arvauksia voisivat olla kevennetyn osingon verotuksen piirissä oleva osuus¹⁴⁴ tai osakeyhtiölain määrittämä vähimmäisosinko.¹⁴⁵ Verotuksessa selvittämismuutokset on sillä osapuolella, jolla on parempi kyky selvittää kyseessä oleva asia, ja puutteellisen selvityksen pitää kaataa selvitysvastuun vahingoksi. Jos sopii omistamansa osakkeen osinkojen edelleen tilittämistä, on selvitysvastuu maksettavan osingon todennäköisestä määrästä sopimuksen tehneillä, kuten verohallinnon arvostamisohje nykyisin ohjaa.¹⁴⁶

Osinko-oikeuden taloudellisen sisällön määrittäminen hankaloittavat sopimukset, joissa pidätetään samassa yhteydessä osakkeisiin liittyvä äänivalta. Muitakin ongelmia liittyy erilaisiin oikeudenpidätyksiin. Millä tavoin verotetaan pääomanpalautus tai omien osakkeiden hankkiminen? Miten nämä yleistyvät varojenjakotavat suhtautuvat osinko-oikeuden pidätykseen? Lisäksi luovutusten yhteydessä yleistyvät erilaiset osakesarjat mutkistavat kokonaisuutta.

Luovutuksen osapuolet voivat tehdä osakassopimuksia, joissa yksilöidään pidätettyjä oikeuksia. Näihin sopimusjärjestelyihin saatetaan ottaa mukaan muita osakkaita. Tällaiset sopimukset tuleekin esittää esimerkiksi ennakkoratkaisuhakemuksen liitteeksi. Siten kustakin järjestelystä ja sen olosuhteista muodostuu oikea kuva ja todellinen tilanne vastaa hakemuksesta muodostuvaa kuvaa. Vastaavasti normaalia verotusta toimitettaessa velvoitteiden arvioinnin taustalle tulee esittää osakassopimukset ja esimerkiksi osingonjaon osalta

¹⁴³ Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A182/200/2015. Kohta 5.6.

¹⁴⁴ Harju, Jaakko – Karikallio, Hanna – Matikka, Tuomas: Listaamattomien osakeyhtiöiden osingonjako ja taserakenteet. VATT muistio 8/2010. Tutkimuksen mukaan nimenomaan tuloverotuksen osinkoveromalli ohjaa tosiasiallisesti jaettua osinkoa.

¹⁴⁵ Immonen – Ossa – Villa 2014. s. 195–197.

¹⁴⁶ Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A182/200/2015. kohta 6.2.

toimia sen selvityksen mukaisesti, joka verotuksen perusteeksi toimitetuissa osakassopimuksissa on kerrottu.

8.4 Verotuskäytänteistä

8.4.1 Varainsiirtoverotus

Varainsiirtoverotuksen yhtenäistämisohteessa on vahvistettu, että omistusoikeuden siirtämisen jälkeen edelliselle omistajalle maksettavat osingot ovat vastiketta kaikissa muissa tilanteissa paitsi silloin, jos kysymys on ennakko-osingoista, jotka on asianmukaisesti käsitelty ennakko-osinkoa koskevien yhtiöoikeudellisten ja kirjanpidollisten säännösten mukaisesti. Käytäntö perustuu ratkaisuun KHO 27.4.2010/909, joka on ajalta ennen nykyistä VSVL 20 §. Nyt vastikkeen käsitettä on laajennettu eikä ratkaisun ennakkopäätösarvo ole riidaton. Osinko-oikeuden pidättäminen on luettu veronalaiseksi vastikkeeksi, vaikka muuta vastiketta ei makseta. Tämä jo aiemmin vallinnut verotuskäytäntö on saanut säädöstasollakin vahvistusta lakimuutoksessa, jossa vastikkeen käsitettä kasvatettiin laajaksi ja siviilioikeudelliset rakenteet sivuuttavaksi. Käytännössä varainsiirtoverotuksessa esimerkiksi sukupolvenvaihdoksen yhteydessä edelliselle omistajalle pidettävät oikeudet katsotaan osaksi kauppahintaa ja varainsiirtoveron perustetta. Varainsiirtoverotus saattaa PerVL:n sukupolvenvaihdoshuojennuksen huomioon ottaen muodostua miltei huojennetun lahjaveron tasolle. Osinko-oikeuden pidättäminen ei välttämättä johda sukupolvenvaihdoksessa verosäästöihin.¹⁴⁷

8.4.2 Lahjaverotus

Lahjaverotuksen verotuskäytännössä osinko-oikeuden pidättäminen on arvoa alentava tekijä. Kun lahjaverotuksessa verotetaan varallisuusarvoisten etujen vastikkeetonta siirtymistä, ei normaalissa lahjassa ole ollut merkitystä, ajatellaanko oikeuden pidättäminen arvoa alentavaksi vai vastikeluontoiseksi eräksi. Nettolahja on sama.

Osinko-oikeuden vastike- tai arvonlennusluonteen arvioinnilla on tärkeä merkitys PerVL 18 §:n 3/4-säännön ja 55 §:n kokonaishuojennuksen kohdalla. Yhtiössä, jonka arvo on miljoona euroa ja johon sovitaan arvonlennuksena käsiteltävä osinko-oikeus, jonka arvo on 300 000 euroa, tulee kokonaishuojennuksen saamiseksi maksaa yli 350 000 euroa. Jos kyse on vastikkeesta, tulee kokonaishuojennus jo 200 000,01 euron kauppahinnalla. Kysymystä ei ole viety oikeuskäytännössä ratkaistavaksi. Lahjaverotuksen osalta on olemassa KHO:n ratkaisu (28.3.2006/715) siitä, miten osinko-oikeuden pidättäminen vaikuttaa sukupolvenvaihdoshuojennuksen laskentaan. Ratkaisussa ei ollut arvioitavana vastikkeeksi katsominen ja se koski aikaa ennen nykyistä osakeyhtiölakia, jolloin sen ennakkopäätösarvo ei ole yksiselitteinen. Lopputulos olisi ollut sama oikeuden pidätys vastikkeeksi katsottaessa. Oikeuskäytäntöä ei liene tilanteista, joissa olisi vaadittu (varainsiirtoverotuksen tavoin) pidätetyn oikeuden vastikkeeksi, ei arvonlennukseksi, lukemista.¹⁴⁸

Ratkaisun KHO 2015:154 mukaisesti sukupolvenvaihdoshuojennus estyy, jos osakkeisiin pidätetään äänioikeus. Huojennuksen vaatima yritystoiminnan jatkaminen ei täyty, kun lahjansaaja ei käytä lahjana saamassaan yrityksessä omistajavaltaa. Päätös on johdonmukainen suhteessa alaikäistä jatkajaa koskeneeseen ratkaisuun KHO 2011:1, jossa lahjansaaja ei

¹⁴⁷ Verohallinnon ohje: Varainsiirtoverotuksen yhtenäistämisohje. A 34/200/2015. Kohta: 13.8.

¹⁴⁸ Veronsaajien oikeudenvälontayksiköllä ei tällaisen vaatimuksen esittämiseen intressiä ole, joten tämän asian ratkaistavaksi saattaminen edellyttäisi verovelvollisten vaatimusta.

voinut itse jatkaa yritystoimintaa. Äänioikeuden pidätyksessä lahjansaaja sopii, ettei jatka yritystoimintaa omistuksensa perusteella.

8.4.3 Tuloverotus

Tuloverotuksessa on pääsääntöisesti lähdetty osinkojen verottamisesta osinko-oikeuden pidättäjällä.¹⁴⁹ Se on mahdollistanut kevennetysti verotettujen osinkojen maksimoinnin hajuttamalla osingot verotettavaksi monelle sukulaiselle. Osinko-oikeutta ei varainsiirtoverotuksesta poiketen ole katsottu osaksi luovutusvoiton laskentaperustetta. Sen sijaan osinko-oikeuden arvo on otettu huomioon arvioitaessa, onko luovutus lahjanluonteinen ja tuleeko hankintameno jakaa. Toinen verotusvaihtoehto olisi osakkeen jakamattomuudessa pitäytyminen. Osinkotulo verotettaisiin osakkeiden omistajalla, ja hänen sopimukseen pohjautuva sitoumuksensa maksaa osinko edelleen entiselle omistajalle olisi osa kauppahintaa.

Verotuskäytäntö on ollut ensimmäisen vaihtoehdon mukainen. Sopimusta, jossa tulevat osingot tilitetään edelliselle omistajalle, on verotettu pelkästään kertaalleen osinkotulona. Käytännössä näin on mahdollistettu kauppahinnan maksaminen yrityksen kassasta luovutusvoittoverotus välttämällä. Menettelyn ulkopuolelle ei ole rajattu edes vieraiden välisiä kauppia. Sukulaiskauppojen ja vieraiden välillä tehtävien kauppojen erilainen kohtelu olisi vaikea perustella, kun molemmissa tapauksissa yrityksen osinko ohjataan henkilölle, joka ei osakkeita enää omista. Sukulaisuus tai kaupan lahjanluonteisuus ei voi olla peruste tällaisten tilanteiden erilaiseen kohteluun. Erilaisen kohtelun peruste voisi korkeintaan olla sidottu siihen, kuinka vahvasti jaettavan osingon määrä on osakas- tai muilla sopimuksilla sidottu.

Kokonaisuutena verotuskäytäntö on mielestäni kritiikille altis. Luovutusvoitoissa ehdollinen ja muu lisäkauppahinta verotetaan muutoin luovutusvoittona, ja sen maksamiseen käytettävät tulot yleensä joudutaan hankkimaan maksamalla tulovero. Jos yhtiön kassasta osinkoina maksettava kauppahinta laitetaan erityisasemaan, miksi kukaan maksaisi kauppahintaa suoraan omilla rahoillaan?¹⁵⁰

Osakeyhtiöiden osinko-oikeuspidätykset kyseenalaistavat monessa järjestelyssä puu ja hedelmät -opin perusrakenteet.¹⁵¹ Myös tuloverotuksessa pitäisi siirtyä varainsiirtoverotuksen käytäntöön, jossa osinko kuuluu osakkeiden omistajalle ja verotetaan hänellä.¹⁵² Tästä käytännöstä voitaisiin poiketa korkeintaan testamenttien osalta, joissa kyse on testamentin tulokinnasta ja jäämistöoikeudellisten oikeuksien määrittämisestä, eikä sopimuksesta. Jos osak-

¹⁴⁹ Myös käytännön osinkoverotukseen liittyy ongelmia. Matemaattisen arvon laskennalliseen tuottoon pohjautuvassa kevennetyssä osinkoverotuksessa on myös osakastasolla tehtäviä oikaisueriä. Näiden oikaisuerien soveltaminen tilanteisiin, joissa osingot verotetaan muulla kuin osakkeiden omistajalla, aiheuttaa moninaisia ongelmia. Ensin joudutaan ratkaisemaan, missä määrin erilaiset oikaisuerät otetaan huomioon osakkeen omistajalla ja missä määrin osinkotulon saajalla. Kun osinkopidätykset tehdään järjestään pienen toisiinsa sidoksissa olevan piirin välillä, järjestelyihin voidaan kytkeä myös muita vaihteittaisia järjestelyitä. Säädöksiä luotaessa näitä kysymyksiä ei erityisesti ole pohdittu. Kokonaisuus on omiaan johtamaan hyvin ongelmallisiin, yllättäviin ja taloudellisesti perusteettomiin lopputulemiin. Asiaan liittyvästä keskustelusta ja taustasta esimerkiksi: Arhonen, Hanna: Osakkeen tuotto-oikeus luonnollisen henkilön verotuksessa. Tampereen yliopiston opinnäytetyö. Jakso 6.

¹⁵⁰ Toki näihin tilanteisiin voi kytkeytyä riski maksukyvyttömyydestä, mutta sellaisia riskejä liittyy muutoinkin maksuajan antamiseen ja lisäkauppahintaehtoihin.

¹⁵¹ Puu ja hedelmät -opin taustasta esimerkiksi: Järvenoja, Markku: Osinko-oikeuden lahjoitus ja pidätys ja osinkotulon verotus. Verotus 5/2012. s. 516–523.

¹⁵² Tätä tulkintaa ovat esittäneet myös Nykänen ja Rabinä: Nykänen – Rabinä 2013. s. 70.

keen omistaja sitoutuu osinkonsa toiselle maksamaan, tämän sopimuksen seuraamukset voitaisiin arvioida erikseen.¹⁵³

Tuloverotuskäytännön ongelmallisuutta korostavat myös muut varojenjakotavat. Omien osakkeiden hankinta ja pääomanpalautus sopivat tuotto-oikeuden pidätykseen huonosti. Kolehmainen ja Rabinä ovat osakeyhtiölakia korostavin perustein suositaneet esimerkiksi pääomanpalautuksen osakkeiden omistajalla verotettavaksi. Suositus kuitenkin koskee ensisijaisesti testamentteja, joissa tilanne on erilainen kuin elävien välisissä sopimuksissa oikeuksien irrottamisesta osakkeista.¹⁵⁴ Kun koko osinko-oikeuden pidätys on rakennettu siviilioikeuden osakkeen jakamattomuus sivuuttaen osapuolten keskinäisen sopimuksen pohjalle, ei ratkaisuja ainakaan muissa kuin kuolemanvaraisissa tilanteissa voi perustaa osakeyhtiölain muodollisiin rakenteisiin. Esimerkiksi verotuskäytännön viiden prosentin tuotto-oletama on ajateltu lähtökohdista, jossa omaisuudesta ei oikeuden kestoaikana tule omistajalle juoksevaa hyötyä. Kun lisäksi erityisesti pienemmän piirin perheyriyksissä osingon ja pääomanpalautuksen välillä voidaan yleensä valita, ei verovelvollisen valintaa voi pohjata varojenjaon tekniseen tapaan. Enemmänkin pitäisi arvioida, millainen sopimus osapuolten kesken on alkujaan tehty ja kuinka suuri pääomanpalautus on (ylittäkö se esimerkiksi oleellisesti normaalit vuotuiset osingot ja millaista osingonjako aiemmin on ollut). Myös muiden varojenjakotapojen yleistymisen on raskas peruste koko tuoton pidättämislogiikkaa vastaan.

Mitä laajemmin erilaisten tuotto-oikeuksien pidätyksiä hyväksytään, sitä innovatiivisemmin niitä myös ryhdytään rakentelemaan erilaisissa vaiheittaisissa järjestelyissä. Aiemmin kuvaamallani tavalla oikeuksia on esitetty pidätettäväksi apuyhtiöihin, joihin osakkeita ollaan luovuttamassa. Vastaavasti joskus verosuunnittelussa on esitetty rakenteita, joissa osakeyhtiölle myytäisiin osakkeita, joista osinko-oikeudet on pitkäksi ajaksi pidätetty edelliselle omistajalle. Kun koko tuotto-oikeuden pidätys on luonteeltaan keinotekoinen ja taloudellisesti epälooginen, muodostuu vaikeaksi vetää rajaa sen edelleenkehittelylle vedoten pohjimmitaan siihen, että keinotekoisuus ja taloudellinen epäloogisuus viedään liian pitkälle.

8.4.4 Osinko-oikeuden sopiminen kolmannelle

Kun verotuskäytännössä on (varainsiirtovero lukuun ottamatta) hyväksytty osinkotuoton erottaminen osakkeesta sopimuksenvaraisesti, on osakkeita lahjoitettaessa osinko-oikeuksia sovittu kolmannelle osapuolelle. Tällaisessa tilanteessa ero erilaisiin kiinteistöjen hallinto-oikeuksiin on kaikkein ilmeisin. Oikeuden perusteella saadaan vaiheittain jaksotettuna puhdasta rahaa. On vaikeaa nähdä kestäväää perustetta verottaa tällaista lahjoitusmenettelyä olennaisesti kevyemmin kuin vaihtoehtoa, jossa osinko-oikeus pidätetään itselle ja osingot lahjoitetaan tai velvoitetaan osakkeet saanut henkilö maksamaan sisarusuuden tai jonkin muun vastaavan suorituksen kolmannelle henkilölle. Kaikissa näissä tilanteissa verotetaan sekä osinko että lahja. Samoin tulisi menetellä sovittaessa kolmannelle henkilölle osinko-oikeus. Sopimus osingon tilityksestä jollekin on aivan eri asia kuin erilaiset kesämökkien hallinto-oikeudet puolisoille ja muille vastaaville.

¹⁵³ Kiinteistöverotuksessa kokonaisuus on ratkaistu onnistuneesti. Kiinteistöverotuksessa kiinteistön omistaja ei ole verovelvollinen, jos esimerkiksi yksipuoliseen lahjaan pidätetystä hallinto-oikeudesta johtuen hän ei saa kiinteistön hallintaa. Jos taas kiinteistön omistaja on ollut mukana sopimassa hallinto-oikeudesta, vero määrätään aina kiinteistön omistajalle, vaikka hallinto-oikeus olisikin edelleen jollain muulla. Vastaavalla logiikalla oikeuden pidättäminen perustuu osinkoverotuksessa aina sopimukseen, kun osinko muutoin kuuluu osakkeen omistajalle osakkeen jakamattomuusperiaatteen mukaisesti. Kuolintapausten testamentit voitaisiin arvioida erikseen.

¹⁵⁴ Kolehmainen – Rabinä 2012. s. 164–166.

8.5 Miksi verotus kannustaa erottamaan omistuksen ja hallinnan tai tuoton?

Hallinta-, tuotto- ja äänioikeuksien pidättämisen historia on verotuksessa pitkä. Rakenteen taustalla on syvästi agraarisen yhteiskunnan vanhuudenturvan luominen. Tämä peruste kuuluu verohistorian kysymykseksi. Modernissa yhteiskunnassa verojärjestelmän ei pidä kannustaa epäselviin omistaja-asemiin. Kaikenlaiset oikeuden pidätykset ovat omiaan aiheuttamaan epävarmuutta ja heikentämään vaihdantaa sekä synnyttämään riitoja. Nykyisin oikeuksia rakennellaan täysin verotuksellisista lähtökohdista ja aivan suhteettomassa laajuudessa. Miksi yhteiskunnassa olisi tarkoituksenmukaista kannustaa siihen, että lapset omistavat vanhempiensa kesämökkejä muodollisesti vuosikymmeniä? Vielä vähemmän tulisi kannustaa sopimaan aiemmalle omistajalle oikeus osinkoihin vuosikausia omistuksesta luopumisen jälkeen.

Pidätettyjen oikeuksien kannusteet pitäisi poistaa verojärjestelmästä. Verohallinnon lienee vaikeaa korjata verotuskäytänteitä, vaikka ne olisikin luotu heikoin perustein. Korkein hallinto-oikeus voisi rohkeilla prejudikaateilla korjata rakenteen, jos veronsaajien oikeudenvalvontayksikkö veisi tapauksia ratkaistavaksi. Parasta kuitenkin olisi korjata tilanne lakimuutoksin. Yksi vaihtoehto voisi olla, että lahjaverotuksessa luovutettuun omaisuuteen pidätetty oikeus, jota ei katsota vastikkeeksi, ei olisi vähennys verotettavan lahjan arvosta. Vaihtoehtoisesti vastikkeetta saatu oikeus voisi olla veronalainen lahja. Ainoa jokseenkin legitiimi kohde nykyiselle vähennykselle on leskien lakisääteinen asumisoikeus yhteisessä vakituksessa asunnossa ja joskus avolesken asumisen turvaaminen. Nämä tilanteet ovat kuolemanvaraisia, eivätkä elävien välisiä sopimuksia. Ne voitaisiin erottaa muista oikeuksien pidätyksistä. Tuloverotuksessa tulisi yksiselitteisesti säätää, että kaikki varojenjakoa verotetaan osakkeet omistavalla henkilöllä. Myös hallinnollisen taakan näkökulmasta erilaiset oikeuksien pidätykset ovat nousseet suhteettomaksi ilmiöksi. Ne rasittavat huomattavasti verohallinnon asiakasneuvontaa, ja johtavat silti helposti riitaisuuksiin verotuksen ulkopuolella. Kun ne vielä kohdentavat verotaakkaa epäoikeudenmukaisesti, ilmiöllä on laajat ja monimuotoiset haitat ja niiden vastapainona lähes olemattomat hyödyt.

9 Ohjaava veropolitiikka

9.1 Erityisvähennykset

Ohjaavassa veropolitiikassa pyritään verotuksen avulla ohjaamaan verovelvollisten käyttäytymistä. Yleensä tietyllä tavalla toimimisesta annetaan normaalia edullisempi verokohtelu.¹⁵⁵ Veropoliittisessa keskustelussa erityisryhmille vaaditaan usein kirjavia verotuksia.¹⁵⁶ Viime vuosina malliesimerkkejä ovat olleet erityisvähennykset koulutukseen¹⁵⁷ ja t&k -toimintaan¹⁵⁸ sekä enkelivähennykset¹⁵⁹.

¹⁵⁵ Ilmiön käsitteistä ja taustasta: Frände, Joakim: Den styrande skattepolitikens återkomst? JFT 5/2009 s. 710–735. Jo vuonna 2009 havaittu suunta kohti ohjaavampaa veropolitiikkaa ei ole sen jälkeen kääntynyt.

¹⁵⁶ Verotuen käsitteestä esimerkiksi: Niskakangas 2011. s. 56–59 ja Myrsky, Matti: Suomen veropolitiikka. Talentum. Helsinki 2013. s. 111–116.

¹⁵⁷ Verohallinnon ohje: Työnantajan koulutusvähennys. A196/200/2013.

¹⁵⁸ Verohallinnon ohje: Tutkimus- ja kehittämistoiminnan lisävähennys. A93/200/2014. T&k -vähennyksestä myös: Viitala, Tomi: Tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan verokannustimet. Lakimies 2013/7–8. Tässäkin yhteydessä arvioitiin hyödyt vaatimattomiksi. s. 1327–1328.

Koulutuksen ja t&k -toiminnan verotuissa tiettyjen ehtojen täytyessä samoja kustannuksia saa vähentää moneen kertaan. Vähennyksissä on verotuksen toimittamiseen liittyviä hankaluuksia. Erilaisten kustannusten luonteen jaottelu on vaikeaa. Pääsääntöisesti rakenteet on luotu sellaisiksi, että verovelvollisten tulee dokumentoidusti osoittaa, että kysymys on moninkertaisesti vähennettäväksi tarkoitettua kustannuksesta. Rajanvedot ovat väistämättä tulkinnallisia, ja ilmoitusten virheelliseksi osoittamisessa joudutaan jälkikäteisissä verotarkastuksissa kyseenalaistamaan, mitä yrityksissä on normaalina työaikana tosiasiallisesti tehty. Tällainen valvonta on näytön hankinnan osalta vaikeaa, eikä sen pitäisi verohallinnolle kuulua.

Vastaavasti erilaisia poikkeusetuuksia voidaan luoda omistajien hyväksi. Esimerkiksi sijoitetun pääoman halutaan tuottavan normaalin kevennetyn osinkoverotuksen ja hankintameno muodostumisen ohella erityisiä poikkeusetuja. Viimeksi tällainen järjestely luotiin sijoitustoiminnan määräaikaisesta verohuojennuksesta annetulla lailla (993/2012). Enkelivähennyksessä Suomessa yleisesti verovelvollisella luonnollisella henkilöllä on oikeus ylimääräiseen vähennykseen muuhun kuin julkisesti noteerattuun osakeyhtiöön tekemänsä osakepääomasijoituksen perusteella. Vähennys on säädetty pääomatuloista tehtäväksi.

Veroetu ei aina ole lopullinen. Se vähennetään osakkeiden luovutuksessa hankintamenoista, mutta ei hankintameno-olettamasta.¹⁶⁰ Enkelisijoituksia keräävät yhtiöt ovat yleensä nopeaan kasvuun pyrkiviä, jolloin sijoituksen onnistuessa veroetu on lopullinen. Veroedun rakennetta voidaanakin pitää erikoisena. Se maksuunpannaan ankarasti, jos yritys ei ota tuulta siipiensä alle ja luovutuksessa realisoituu tappio, mutta onnistumistilanteissa veroetu on pysyvä. Jos osakkeet luovutetaan vastikkeettomalla saannolla, kuten osituksessa, lisätään koko veroetu suoraan pääomatuloksi.

Verotuet mahdollistavat moninaisen verosuunnittelun ja luovat hallinnollista taakkaa niin verovelvollisille kuin verohallinnollekin. Samalla syntyy väliinpuotoajia niiden yrittäjien joukkoon, jotka eivät ole olleet tietoisia kaikista mahdollisuuksista tai epäohdonmukaisuuksista. Erityissäännösten perusteena pitäisi olla, että normaali, kaikkia koskeva verotustapa, ei tiettyyn yksittäistilanteeseen sovi; joku erityisryhmä vaatii erityisluontoisuutensa vuoksi normaalista poikkeavaa kohtelua. Tämä vaatii ainakin kahden edellytyksen täyttämistä: 1) erityiskohtelun tarpeen pitäisi olla aito ja myös muiden verovelvollisten näkökulmasta määrältään hyväksyttävä (peruste) ja 2) erityiskohtelun tosiasiallisen vaikutuksen pitäisi osua juuri aiottuun erityisryhmään ja -tarkoitukseen (kohtaanto). Perusteen ja kohtaannon pitäisi myös olla järkevässä suhteessa verotuksen monimutkaistumisen haittoihin.¹⁶¹

¹⁵⁹ Enkelivähennyksestä on annettu verohallinnon ohje: Sijoitustoiminnan määräaikainen verohuojennus. A48/200/2013. Salokosken lakimuutoksen jälkeen kirjoittamassa artikkelissa ilmenee, kuinka monimuotoinen ja raskas byrokratia on suhteellisen pienen vähennyksen ympärille rakennettu. Salokoski, Jari: Bisnesenkeli-vähennys. Verotus 3/2013. s. 263–273.

¹⁶⁰ Hankintameno-olettamasta tehtävän leikkauksen puuttuminen on mielestäni erikoista, koska esimerkiksi sukupolvenvaihdoshuojennuksen osalta ratkaisun KHO 2009:65 jälkeen nimenomaan säädettiin, että spv-tilanteissa huojennus leikataan myös hankintameno-olettamasta. Sukupolvenvaihdostilanteissa jatkuvuutuksessa on kuitenkin käytössä 20 % oletta ja edellisellä luovuttajalla on yleensä ollut 40 % oletta. Tässä tilanteessa lainsäätäjä halusi säätää jatkuvuuteen paljon ankaramman verotuksen kuin mikä suoralla edellisen luovuttajan verotuksella olisi aiheutunut. Siksi halu olla leikkaamatta enkelivähennystä hankintameno-olettamasta tuntuu erikoiselta.

¹⁶¹ Verojärjestelmän monimutkaistumisen haittojen suhteuttamiseen tavoiteltuihin etuihin on kiinnitetty huomiota myös lainsäädännön arviointineuvoston tuoreissa lausunnoissa aiotuista metsälahja- ja yrittävähennyksistä. Lausunto yrittävähennyksesityksestä 12.9.2016 ja Lausunto tuloverolain muuttamisesta (ns. metsälahjavähennys) 12.8.2016.

Kun verotukien tausta on usein kulisilobbaamisessa tai esimerkiksi palkkaneuvottelujen vauhditusporokkana¹⁶², voidaan edellytysten täyttymisen suhteen olla kriittisiä. Verotuet voivat olla jopa vieteriukkoja, joita on jo huonolla menestyksellä kokeiltu. Silti ne yhden sukupolven kuluttua kaivetaan uudelleen esiin vain pikaista uutta hautaamista varten, kuten t&k-vähennyksen kohdalla on asianlaita.¹⁶³

9.2 Sukupolvenvaihdos ohjaavan veropolitiikan esimerkkinä

Artikkelissa on aiemmissa vaiheissa käsitelty sukupolvenvaihdoshuojennuksiin liittyviä verokysymyksiä, mikä on ehkä voimakkain ilmentymä ohjaavasta veropolitiikasta osakeyhtiöiden omistajien verotuksessa. Tietyllä tavalla määritellyjä oikeustoimia verotetaan valtaavan paljon muita oikeustoimia kevyemmin. Veropoliittisessa keskustelussa sanalla sukupolvenvaihdos onkin ollut perinteisesti hyvä kaiku, ja se on löytänyt tiensä useisiin hallitusohjelmiin¹⁶⁴, vaikka kansantaloustiede on ollut epävarma sukulaisten suosimisen hyödyllisyydestä¹⁶⁵ ja entisetkin verotuet ovat vuosia olleet laajoja.¹⁶⁶

Sääntely on verosuunnitteluherkkää, hallinnollisesti raskasta ja osittain epäjohtonmukaista. Huojennusten kohtaanto ei myöskään ole tarkka. Osittain ongelmia ovat aiheuttaneet myös käytetyt tulkintatavat. Perinteisesti neutraalista verotuksesta poikkeavaa ohjaavaa veropolitiikkaa pitäisi tulkita suppean tulkinnan kautta. Poikkeuksia normaalista verotuksesta ei pitäisi laintulkinnalla laajentaa.¹⁶⁷ Sukupolvenvaihdoksissa verohallinto on kuitenkin ohjeessaan johtanut poikkeussäännösten laveaa tulkintaa.

Muutoinkin tulkinnassa on mielenkiintoisia yksityiskohtia. Kun puhutaan huojennuksen soveltumisesta erilaisiin järjestelyihin, käytetään mielellään argumentaatiota, jossa 1) verotus ei saisi rajoittaa tarkoituksenmukaisen toimintatavan valintaa, 2) veroekonomistisesti veroetu jossain tilanteessa olisi syytä laajentavasti tulkita toiseenkin tilanteeseen soveltuvaksi tai 3) rahoitukselliset seikat puoltavat jotain laajentavaa perättäisten oikeustoimien järjestelyä (mahdollisesti käyttäen rahoituksellisena argumenttina sitä, että järjestelyssä verotuksen taso muodostuu edulliseksi). Esimerkiksi lain sanamuotojen tiukkaa noudattamista ei huojennusten myöntämisen yhteydessä ole pidetty tarpeellisena, eikä laventavien tulkintojen edellytykseksi ole esimerkiksi laitettu niihin liittyvien laskuongelmien ratkomista. Tulkinnat ja tulkintavaatimukset ja -suositukset ovat olleet teleologista laintulkintaa ja siinäkin suhteessa valikoivaa ja yksipuolista.

¹⁶² Esimerkiksi koulutusvähennyksen pääasialliseksi syyksi todetaan hallituksen esityksessään sen kytkös raamisopimukseen, eikä esitetä muutoin perusteluita sille, miksi muutos olisi järkevä. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi elinkeinotulon verottamisesta annetun lain ja maatilatalouden tuloverolain muuttamisesta. HE 95/2013 vp.

¹⁶³ Linnakangas, Esko: Historiallinen verokirja. Multiprint Helsinki 2014. s. 201–202.

¹⁶⁴ Viimeisimpänä: Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Liite 1. Sinänsä pääasiallinen muutos ilmeisesti on tällä kertaa veroasteikon alennus, joka ei monimutkaista verotusta. Metsälahjavähennys toki tähän tekee selvän poikkeuksen.

¹⁶⁵ Korkman, Sixten – Lassila, Jukka – Määttä, Niku – Valkonen, Tarmo: Kohti parempaa verotusta – eväitä verokeskusteluun. ETLA. Helsinki 2009. s. 62.

¹⁶⁶ Ropponen, Olli: Perintö- ja lahjaverot: kirjallisuuskatsaus. Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen muistio 45/2015.

¹⁶⁷ Kulla, Heikki: Suppea tulkinta korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytännössä. Lakimies 2/2015. s. 151–169. Tämän tulkintatavan soveltamista sukupolvenvaihdoshuojennuksiin KHO muistutti esimerkiksi ratkaisussa KHO 2011:51 ”*Kyseinen säännös, jonka soveltuessa vero jätetään kokonaan maksuunpanematta, on huojentava poikkeus suhteessa muihin saman pykälän sukupolvenvaihdossäännöksiin, jotka nekin merkitsevät veronhuojennusta muiden perintöjen ja lahjojen verotukseen nähden. Näin ollen lain 55 §:n 5 momentin soveltamisanalavan laventavaan tulkintaan tulee suhtautua pidättyvästi.*” Huomionarvoista on tässä yhteydessä, että normaalin veron määrittämisessä KHO tarkasteli samaa asetelmaa toisin ratkaisussa KHO 2016:76.

Huojennusten menettämistä arvioitaessa on ensinnäkin vaadittu esimerkiksi PerVL 55 §:n sanamuodon tiukkaa tulkintaa. Usein on kokonaan sivuutettu PerVL 40 §, joka mahdollistaa verotuksen oikaisemisen verovelvollisen vahingoksi, jos verotusta varten annettu tieto on ollut väärää. Kyse on kuitenkin verotuesta, joka annetaan perustuen omaan ilmoitukseen siitä, mitä aikoo tulevaisuudessa tehdä. Myös erilaiset sanamuodon täyttävät tilanteet, kuten erilaiset yritysjärjestelyt ja toimintamuodon muutokset on pyritty verotuksen yleisillä opeilla perustelevaan huojennuksen menettämisen ulkopuolelle, vaikka kyse olisi toisen verolain sääntelystä. Esimerkiksi hallinnollisia seurantavaikeuksia ei näissä yhteyksissä ole juurikaan nostettu esiin.

Tällainen keskustelu näyttyy poikkeussäännöksen suppean tulkinnan näkökulmasta vaikuttaa lähinnä irvikuvalta. Ääriesimerkkinä voidaan esittää tilanne, jossa lahjaveron huojennusta vaaditaan osakepottiin yhtiössä, joka harjoittaa aktiivista arvopaperikauppaa ja jossa luovutettaville osakkeille on annettu 10-kertainen oikeus pääomanpalautukseen. Osakelahja annetaan muutama kuukausi ennen tilikauden päättymistä. Tilikauden loppuessa aktiivinen arvopaperikauppa päättyy. Seuraavalla tilikaudella arvopaperit myydään, ja vuoden 2015 pääomapalautusjärjestelmän aikana vuoden kuluttua (siis hankintameno synnyttä huojennusta edeltävästä arvosta) SVOP-rahastosta puretaan suuri summa lahjoitetuille osakkeille. Itse lahjoitetut osakkeet sitoudutaan säilyttämään myymättä vielä viisi vuotta. Kun kohteena on ollut yritys, sitä on jatkettu tilikauden loppuun ja osakkeet säilytetään omistuksessa viisi vuotta lahjaverotuksen toimittamisesta, onko järjestely ongelmatonta verosuunnittelua?

Tietenkin tällaiset ketjut voidaan aggressiivisimmillaan purkaa veron kiertämisenä tai ylipäänsä soveltamisalan ulkopuolisena tilanteena, jos ne havaitaan. Kyse on myös kärjistävästä esimerkistä. Siitä huolimatta se ilmentää ohjaavan veropolitiikan haasteita. Mielikuvat ja todellisuus ajautuvat helposti eri suuntiin, ja asianmukaisen kohtaannon luominen muodostuu vaikeaksi. Ongelmaa korostaa verojärjestelmän tilkkutäkkimäisyys. Kun jotkut pohjasäännökset ovat vuosikausia ennallaan, mutta muu järjestelmä rakennetaan ristiriitaisiin suuntiin uudestaan (ehkä moneen kertaan), kokonaisuus muodostuu helposti epäonnistuneeksi. Esimerkiksi omana aikanaan täydellisen järkevä KHO:n ratkaisu voi myöhemmin muuttua ongelmalliseksi.¹⁶⁸ Ongelmaa voitaisiin torjua jatkuvalla säädöshuollolla ja kokonaisvaikutusten arvioinneilla. Tällaisten selvitysten tekeminen ja resursointi on kuitenkin haastavaa, eikä tilannetta helpota, että usein kulloisessakin verotuessa jollakin intressiryhmällä on oma saavutettu etu puolustettavana. Lisäksi valtiovarainministeriön vero-osastolla verolainsäädännön valmistelulle usein asetetaan suhteessa valmisteluresursseihin suhteetoman kiireellisiä vaatimuksia.

Kokonaisuutena sukupolvenvaihdosten verotuet esimerkkinä puhuvat vahvasti ohjaavaa veropolitiikkaa vastaan lainsäädäntövaiheessa ja tiukan suppean tulkinnan puolesta laintulkinnassa. Jos tulkintakäytäntö muodostuu lainsäätäjän näkökulmasta liian tiukaksi, on mahdollista laajentaa verotukea. Silloin kuitenkin asia joudutaan viemään lainsäädäntöprosessiin, jossa muutostarve joudutaan perustelevaan ja toivottavasti joskus myös oikeuttamaan perustuslakivaliokunnan käsittelyssä.

¹⁶⁸ Erityisen ongelmalliseksi asia muodostuu, jos päätöksiä luetaan nykyisen verojärjestelmän pohjalta, eikä välttämättä tiedetä kaikkia alkuperäisiä olosuhteita. Ilmiötä korostaa esimerkiksi 1980 ja 1990 -lukujen KHO:n ratkaisujen nykyistä paljon suppeampi muotoilu, joka ei aina vuosien jälkeen anna asianmukaista kokonaiskuvaa. Tällaisia haasteita mielestäni liittyy esimerkiksi ratkaisuihin: KHO 1987 B 633, KHO 1989 B 567, KHO 1994 B 560, KHO 1987 B 631, KHO 1987 B 624 ja KHO 1993 B 538.

10 Hallinnolliset näkökohdat osakeyhtiöiden omistajien verotuksessa

10.1 Veron kiertäminen, peitelty osinko, liiketoiminnallinen perusteltavuus ja luottamuksensuoja

Periaatteessa moniin ongelmiin voidaan puuttua veron kiertämisellä, sivuuttamisella, peitelystä osingolla, siirtohinnoitteluoikaisuilla tai esimerkiksi torjumalla yritysjärjestelyn tapahtuminen tasejatkuvuutta soveltaen. Monesti ketjuihin sinänsä voidaan puuttua paitsi erityissäännöksin myös ihan normaalissa menettelyssä korjaamalla esimerkiksi hinnoitteluratkaisuja vastaamaan käypää hintaa tai todellisia ehtoja. Näihin tilanteisiin liittyy hankalia valvonnallisia haasteita. Sarjatoimista koostuvan hyväksyttävyyden rajamailla liikkuvan verosuunnittelun torjuminen vaatii yksityiskohtaista näyttöä verovelvollisen harjoittaman liiketoiminnan olosuhteista tai omaisuuserien arvoista. Lisäksi verovelvollisten järjestelyjen puolustamiseksi tuomat näkökohdat pitää torjua. Käytännössä verottaminen edellyttää sekä löytämistä että näyttöhaasteen voittamista. Erilaisten lukujen epäjohtonmukaisuuksien osalta tietokoneohjelmat löytävät poikkeamia esimerkiksi siirtohinnoitteluoikaisujen kohdentamiseksi. Tietokoneita on kuitenkin vaikeaa ohjelmoida löytämään numeraalisista ilmoitustiedoista, millaisesta tulosta lukujen taustalla on kysymys, tai osoittamaan yhtiöjärjestyksen muutos tai varojenjakotapa verotuksen vuoksi valituksi.¹⁶⁹

Kaikki puuttumiset edellyttävät, että virkamies perehtyy yksityiskohtaisesti yrityksen asioihin. Kun tällainen verosuunnittelutapahtuma löydetään, tulevat vastattavaksi kaikki verovelvollisen järjestelyn puolustukseksi tuomat näkökohdat. Erityisen ongelmallinen on argumentti liiketaloudellisesta perusteltavuudesta. Verovelvollinen vetoaa helposti siihen, että tietty järjestely pitää katsoa verotuksessa hyväksyttäväksi, koska sille on esitetty verotuksesta riippumattomat liiketaloudelliset perusteet. Kun kysymys on yritysrakenteiden muokkaamisesta tai muusta samankaltaisesta toimenpiteestä, on verohallinnon vaikea osoittaa toimenpide liiketaloudellisesti perusteettomaksi. Verohallinnon pitäisi osoittaa, että verovelvollisen tulonhankkimistoiminta olisi perusteltua järjestää muulla kuin hänen valitsemallaan tavalla. Pohjimmiltaan pitäisi osata yrittää yrittäjää paremmin. Verohallinnolla ei voi olla laajamittaista kykyä osoittaa kirjavia yritysrakenteita liiketoiminnallisesti huonoiksi. Aivan erityisesti tämä nousee esiin omistajan verosuunnittelussa, joka ei välittömästi vaikuta merkittävästi itse yhtiön elinkeinotoimintaan. Erityissäännösten käyttämisessä tulisin korostaa erityisesti järjestelyn ilmeisiä verotuksellisia etuja. Jos verotukselliset edut pystytään osoittamaan kiistattomaksi ja merkittäviksi suhteessa tavanomaisiin tapoihin luoda samanlainen taloudellinen asetelma, ohuiden liiketaloudellisten perusteiden osoittamisen ei pitäisi estää poikkeussäännösten käyttämistä.¹⁷⁰

Prosessin oikeassa järjestyksessä pitämiseksi erityissäännösten soveltamisen osalta on verohallinnon toiminnassa tärkeää muistaa muutama asia. Kun asiaa verotarkastuksessa, enakkoratkaisussa tai normaalissa verovalvonnassa lähdetään tarkemmin tutkimaan, pitää ensimmäiseksi kysyä kunnollinen pohjaselvitys, eikä lähteä oletamaan saati esittämään mitään. Esimerkiksi omaisuuden järjestelyissä voidaan esittää rutiiniluonteinen kysymysten sarja: ”Miksi tämä järjestelyjen sarja on valittu? Mihin hinnoittelu on eri vaiheissa perustu-

¹⁶⁹ Tietotekniikan roolista verovalvonnan pohjana esimerkiksi: Rabinä, Timo: Verohallinnon uusi strategia. Verotus 3/2003. s. 267–268.

¹⁷⁰ Tämänkaltaista perustelua KHO käyttikin esimerkiksi ratkaisussa KHO 2014:66: ”Johdon kannustinjärjestelmän olemassaololle on sinänsä liiketaloudelliset perusteet. Kannustinjärjestelmän toteuttamiselle tässä nimenomaisessa muodossa esitettyjä liiketaloudellisia perusteita on kuitenkin pidettävä suhteellisen ohuina.”

nut? Mitä järjestelyitä on tehty aiemmin ja mitä on tarkoitus tehdä jatkossa? Ovatko eri vaiheessa tehdyt järjestelyt oman käsityksenne mukaan osa yhtenäistä kokonaisuutta, vai onko niille myös itsenäisiä syitä?” Samalla jos joku asia vaikuttaa erityisen raskauttavalla tai tavanomaisesta poikkeavalta, pitää silti aina ensimmäiseksi varata mahdollisuus selvittää asia arvailematta enemmälti syytä järjestelyn taustalla. Näin saadaan nopeasti erotettua ilmeisen hyväksyttävät tapaukset enemmästä tutkinnasta, ja rajatapausten prosessi ei ohjaudu väärille urille. Arvioitavaksi tulevat perusteet, jotka verovelvollinen itse järjestelylleen esittää. Samalla myös saadaan selkeästi erotettua näyttöä koskevat arvostamisasiat oikeudellista hyväksyttävyyttä koskevista kysymyksistä.

Erilaisissa järjestelyissä lähdetään herkästi vaatimaan luottamuksensuojaa koskevien säännösten soveltamista ja verohallinnon toiminnan johdonmukaisuutta, kun järjestelyyn puututaan. Jos vaikeasti tunnistettava järjestely huomataan ja toimenpiteisiin ryhdytään, esitetään väite, että edellisinä vuosina verohallinto on hyväksynyt menettelyn ja linjaa ei saa muuttaa. Moderni verovalvonta ei kuitenkaan voi perustua siihen, että joka vuosi virkamies yksityiskohtaisesti tutkii kaiken mahdollisen kaikkien verovelvollisten toiminnasta. Verotuksen lähtökohta on, että veroilmoituksessa ilmoitettu tieto on oikeaa ja kattavaa. Pääsääntöisen valvonnan on oltava pistokoemaista ja laajentua sen mukaan kuin verotuksessa löytyy korjattavaa. Luottamuksensuoja on tarkoitettu tilanteisiin, joissa asia on todellisuudessa tutkittu, ja sen johdosta tehty tietoinen ratkaisu oikean ja asianmukaisen taustatiedon valossa. Silloinkin sen soveltaminen vaatii eräiden muiden edellytysten täyttymistä. Joka tapauksessa se, että aiempina vuosina ei ole havaittu jotain järjestelyä, ei ole peruste jättää verotoimenpiteitä tekemättä, kun asia nousee tutkittavaksi.¹⁷¹

Joskus tähän ilmiöön saattaa vielä kytkeytyä se, että KHO:n verovelvolliselle tiukkoja tulkintoja vaaditaan herkästi sovellettavaksi vasta ratkaisun antamisen jälkeen tapahtuviin verotuksiin.¹⁷² Silloinkin, kun asiasta ei ole julkaistua verohallinnon kannanottoa tai laajaa ja vakiintunutta verotuskäytäntöä. Vakiintunutta verotuskäytäntöä eivät muodosta yksittäisten virkailijoiden yksittäisillä verotuskiirroksilla tai yksittäisissä ennakkoratkaisuissa antamat päätökset. Ratkaisut tekee yleensä yksittäinen virkailija yksittäisessä verotoimistossa. Hän (tai hänen työkaverinsa) ei tietenkään voi muodostaa mitään vakiintunutta, kaikkiin verovelvollisiin kohdistuvaa, verotuskäytäntöä. Kun kyse on KHO:n ratkaisusta asiassa, josta ei ole ollut olemassa yhtenäistä vakiintunutta verotuskäytäntöä, sitä kuuluu soveltaa ratkaisun antamisesta alkaen kaikkiin vastaaviin ratkaistaviin tapauksiin. Jos taas ratkaisu on ristiriidassa esimerkiksi verohallinnon julkisen ohjeen kanssa ja sitä tiukempi, verohallinto säännönmukaisesti soveltaa ratkaisua vasta sen antamisen jälkeen tehtyihin oikeustoimiin.¹⁷³

10.2 Verotuksen toimittaminen, tarkastaminen, resursointi ja yhdenvertaisuus

Verotuksen toimittaminen on Suomessa monelta osin ilmoitusvelvollisuuteen pohjautuvaa. Ilmoitusten oikeellisuutta on mahdollista kontrolloida normaalissa verotuksen toimittamisessa (annettujen ilmoitusten pohjalta) tai jälkikäteisissä verotarkastuksissa. Valvonnassa

¹⁷¹ Luottamuksensuoja vaatii aina, että asiassa on otettu selvä verohallinnon kanta ja että asia on aidosti tulkinnallinen. Kun kyse on poikkeuksellisesta omistajan verosuunnittelurakenteesta, ollaan myös kaukana niistä oikeutettujen odotusten suojaamisperiaatteista, joiden vuoksi luottamuksensuojaaminen kuuluu oikeusvaltioiden verojärjestelmiin. Knuutinen, Reijo: Luottamuksensuoja verotuksessa – sääntö vai periaate? Lakimies 6/2014. s. 799–824.

¹⁷² Myllymäki 2015. s. 289.

¹⁷³ Esimerkkinä Maatilan sukupolvenvaihdos verotuksessa -ohjeen päivityksen (A84/200/2015) johdanto.

voidaan määrätä ilmoituksista puuttuvia veroseuraamuksia, maksuunpanna korkoja puuttuvista veroista ja sanktioita virheellisiä menettelyitä veronkorotuksin tai rikosoikeudellisin seuraamuksin.

Monimutkaisessa yritysverojärjestelmässä omistajien verosuunnittelu on pitkäjänteistä. Jonkin järjestelyn kokonaisuus voi muodostua pitkälle aikavälille suunnitelluista oikeustoimista.¹⁷⁴ Kaikkia artikkelissa mainittuja järjestelyitä voidaan yhdistellä moninaisin tavoin ja usein siten, etteivät järjestelyt merkittävästi vaikuta varsinaiseen elinkeinotoimintaan. Se luo ongelmia. Ensinnäkin on vaikeaa siirtää riittävää ja kattavaa tietoa aiemmista tapahtumisesta hetkeen, jolloin veroetu realisoituu. Etu saattaa realisoitua toisessa verolajissa, esimerkiksi lahja-, henkilö- tai yritysverotuksessa. Tiedonsiirtomenettely, jossa vuosien päässä edellisestä vaiheesta (mahdollisesti toisessa verolajissa) pitäisi osata löytää relevantti yhteys oikeustoimien välille, on vaikeaa. Se asettaa suuria vaatimuksia niin tietojärjestelmille kuin verovirkailijoiden osaamiselle tai verohallinnon toiminnan organisoinnille. Järjestelyt tulisi pystyä tunnistamaan periaatteessa asianmukaisesti täytettyjen veroilmoitusten, tilinpäätösten ja yhtiöjärjestysmuutosten yhdistelyllä.

Verohallinto, kuten koko valtionhallinto, on tuottavuusohjelmien puitteissa ollut virkailijamäärien vähentämisvaateiden alaisena.¹⁷⁵ Pienemmän virkamiesmäärän pitäisi tarkastaa veroilmoitukset.¹⁷⁶ Samalla tulonhankkimistoiminta monimuotoistuu ja kansainvälistyy jatkuvasti. Haastavaa tilannetta helpottaa parantuva tietotekniikka. Numeraalisen datan seulonnan osalta tietotekniikka luo uusia mahdollisuuksia torjua vilppiä. Näin verovalvonnan tuottavuutta voidaan parantaa.¹⁷⁷

Erilaisissa omistajan ja yhtiön välisissä omaisuusjärjestelyissä on moninaisia vaihtoehtoisia toimintamalleja, joista voi valita edullisimman tai vaikeimmin havaittavimman. Tilanne on poikkeava esimerkiksi suhteessa palkan tai tulon hankkimiseen. Harvoin yritys jättää tuotettaan myymättä verotuksen vuoksi, ja palkkatyön osaltakin sitä tapahtuu käytännössä kannustinloukkutilanteissa.¹⁷⁸ Niissä verotuksen aiheuttava toimenpide joka tapauksessa tehdään, ja verovalvonnassa tutkitaan tapahtuman ilmoittamista.

Kun omaisuusjärjestelyissä etsitään porsaanreikiä tai kätketään verotettavia tapahtumia, liikutaan haastavan asiantuntijatyön alueella. Siinä vaaditaan syvää osaamista ja mahdollisuuksia ajallisiin panostuksiin laajassa kirjallisessa prosessoinnissa ja ristiväitteiden torjumisessa. Verotuksessa verovelvollisella on yleensä käytössä veroasioiden hoitamiseen enemmän aikaa kuin viranomaisella, mutta viranomaisten asiantuntemus on syvällisempi. Tavanomaiset verotusasiat kokenut virkamies hoitaa yleensä kohtuullisella ajankäytöllä tyydyttävällä tavalla. Yritysomaisuiden järjestelyjen osalta tilanne on erilainen, kun verointressien suuruuden vuoksi on mielekästä ostaa konsulttien aikaa ja osaamista.

Pääsääntöisesti verohallinnolla on vaikeuksia kilpailla työvoimasta, joka kykenee laajasti ja syvällisesti hahmottamaan ja tunnistamaan erilaisten ketjutettujen järjestelyiden luomat verosuunnittelumahdollisuudet. Verohallinnon paras osaaminen voidaan ostaa yksityiselle sektorille palkkaeduilla, joihin julkishallinto ei pysty vastaamaan. Jo pelkässä tapausten

¹⁷⁴ Viime vuosien veropolitiikalle ominainen arvaamattomuus kuitenkin rajaa verosuunnittelumahdollisuuksia.

¹⁷⁵ Valtiovarainministeriön hallinnonalan VATU -ohjelma. 1.10.2013.

¹⁷⁶ Toiminnan kehittämisessä pyritään luomaan erilaisia malleja hallita lainkuuliaisuusriskejä ja siten kohdentaa rajalliset resurssit pyrkien pitämään ero lainmukaisten ja kerättyjen verojen välillä mahdollisimman pienenä. Rosendahl, Marjukka: Asiakkaiden lainkuuliaisuusriskien hallinnasta. Verotus 1/2009.

¹⁷⁷ Esimerkiksi verotarkastusten kohdistamisessa pyritään kehittämään veroriskin suuruuteen pohjautuvia analyysimalleja. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 5/2013. Verotarkastustoiminnan tulokellisuus. s. 122–123.

¹⁷⁸ Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 1/2013: Matalapalkkatyö Suomessa.

tunnistamisessa verohallinnolla on suuria haasteita. Vielä haastavammaksi asetelma muuttuu löydettyjen tapausten ratkaisemisessa maksuunpanoin, jotka kestävät kaikki vastaväitteet. Verovelvollisen menettelyjä perustellaan laajoin kirjelmin, joiden erittely, jäsentäminen ja torjuminen vaativat paljon laadukasta asiantuntijatyötä. Verohallinnon rajallisesta riittävän osaamistason kykypoolista pitäisi irrottaa ihmisiä pitkiin ja haastaviin tutkimuksiin ja prosesseihin. Samoja henkilöitä tarvittaisiin muihinkin tehtäviin.

Vero-oikeudellisessa tutkimuksessa huomattavan vähäisessä osassa on ollut verohallintolain soveltaminen. Verohallintolaissa määritellään verohallinnon tehtäväksi verovalvonnan ja erityisvalvonnan toimittaminen.¹⁷⁹ Lain soveltamisala tarkentuu käytännössä verohallinnon menettelytapojen, johtosääntöjen, ohjeiden ja resurssointien kautta. Verohallinnon toiminta pitää järjestää hyvän hallinnon periaatteiden mukaisesti.¹⁸⁰ Pyrkimyksenä tulee olla annettujen resurssien puitteissa maksuunpanna ja kerätä lainmukaiset verot mahdollisimman oikein ja yhdenvertaisesti.¹⁸¹ Kaikkea ei koskaan voida havaita ja oikealla tavalla verottaa.

Lainsäätäjä määrittää todellista oikeustilaa ja verovelvollisten yhdenvertaisuutta sekä aineellisen verolainsäädännön, verohallinnon rakennetta ja toimivaltuuksia koskevan lainsäädännön että resursoinnin kautta. Ainakaan henkilöstöresursseja verohallinto ei tule tulevaisuudessa saamaan lisää. Päinvastoin resursointi on supistumassa. Siksi tempoileva ja sotkuinen verolainsäädäntö on ongelma. Yhdenvertaisuus paranisi, jos verolainsäädäntö olisi neutraalia ja vähän poikkeuksia sisältävää. Yksittäiset virkamiehet arvioisivat menettelyjen hyväksyttävyyttä tapauskohtaisesti mahdollisimman harvoin. Viime vuosina on kuitenkin luotu hankalia ja tulkinnallisia verolakeja suppealla tai olemattomalla valmistelulla.¹⁸² Lisäksi samoja asioita on lyhyellä aikavälillä muutettu edestakaisin. Se luo Suomen verojärjestelmään kansalaisia epäyhdenvertaiseen asemaan asettavia rakenteita, myös vaikeuttamalla verovelvollisten normaalia verosuunnittelua.

Eriyissäntöihin liittyy kysymys arvostamisen vaikeudesta. Oikeudellisessa keskustelussa arvostamisen kysymyksiä on kyllä käsitelty. Painopisteitä on ollut kaksi: arvostaminen perintöverotuksessa ja siirtohinnoittelu.¹⁸³ Tosiasiallisesti arvostamisongelma koskee kaikkea verotusta. Kysymys on sama tai samankaltainen peiteltyssä osingossa, apportissa, varainsiirtoverotuksen pääomansijoituksessa ja varojenjaossa, kiinteistöverotuksen arvostuska-toissa, luovutusvoiton laskennassa, luontoisetujen arvostamisessa, hyväksyttävässä korkotasossa, laskennallisissa vähennyksissä ja monessa muussa kysymyksessä. Arvostaminen on vaikeaa ja työlästä. Kokonaisuuteen liittyy varovaisuuden periaate. Kun omaisuutta joudutaan arvostamaan ilman objektiivista markkinahintaa, verotuksessa jätetään välys varo-

¹⁷⁹ Verohallinnosta annetun lain 2 § jättää verovalvonnan organisoinnin yleisellä tasolla säädellyksi. Käytännössä ohjaaminen tapahtuu valtionhallinnon tulosoikeuksien kautta. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 9/2014. Valtiovarainministeriön hallinnonalan ohjausjärjestelmä sekä Valtiovarainministeriön ja Verohallinnon välinen STRATEGIA-ASIAKIRJA 2012–2015. Tulosoikeuksien taustasta yleisellä tasolla: Myrsky, Matti: Tulosoikeus julkisella sektorilla – mistä olikaan kysymys? Lakimies 2/2013. s. 276–287.

¹⁸⁰ Hallinnon yleisperiaatteiden suhteesta verotukseen: Myrsky, Matti: Hyvä hallinto ja verotus. Verotus 4/2009. s. 355–365.

¹⁸¹ Pohjimmiltaan asetelman voi rinnastaa poliisin harjoittamaan liikennevalvontaan. Poliisin tehtävänä on pitää liikennejärjestelmä jatkuvasti toimivana, kuten verohallinnon tehtävänä on pitää lainmukaisten verojen keräämisjärjestelmä. Ronkanen 1997. s. 423.

¹⁸² Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 15/2014. Veromuutosten taloudelliset vaikutukset – verojärjestelmän kokonaisuuden tarkastus. s. 45–53.

¹⁸³ Siirtohinnoittelutilanteissa nojataan pitkälti kansainvälisiin standardeihin, joista esimerkiksi: Vehmanen 2013. Henkilöverotuksen arvostamistilanteissa joudutaan tosiasiallisesti usein pohjaamaan ratkaisut karkeampiin ja laskennallisempiin periaatteisiin, kun arvostamistilanteita on niin suuri määrä. Henkilöverotuksen arvostaminen perustuu pitkälti perintö- ja lahjaverotukseen luotun ohjeistukseen. Se perustuu karkeisiin hallinnollisiin arvostusmenetelmiin, kun parempaakaan tietoa ei ole käytettävissä. Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A182/200/2015.

vaiselle arvostukselle. Jos omaisuus arvostetaan täyteen todennäköiseen arvoon, ratkaisu helposti viedään oikaisulautakuntamenettelyyn ja hallintotuomioistuimiin. Käytännössä arvostusratkaisuissa haetaan arvoa, joka pystytään valituksen kestävästi perustelevaan. Samantyyppinen asetelma koskee esimerkiksi rajanvetoa luonnollisen vähennyksen ja elantomenon välillä. Niissäkin elantomenoiksi maksuunpantavina esitetään osuus, joka pystytään näyttämään tai jolta osin arvion uskotaan kestävästi valitukset.

Varovaisuusperiaate on ongelmallinen, jos eri vaiheissa tapahtuvaa arvonnousua tai muuta tuloa verotetaan erilaisella tavalla. Jos esimerkiksi veroprosentti on erilainen yhtiöllä ja omistajalla tai on mahdollisuus täyteen verovapauteen jossain verotuksen vaiheessa, verotuksen hetki pyritään valikoimaan. Silloin verohallinto joutuu näyttövaikeuksista huolimatta yrittää osoittaa arvonnousun tapahtuneen tiettyä oikeustoimea edeltäneenä aikana. Jos verojärjestelmä olisi neutraalimpi, ei olisi tarpeita riidellä arvostuksesta tietyssä transaktioketjun vaiheessa. Vero maksettaisiin suurin piirtein samalla ankaruudella kaikissa vaiheissa.

Mitä hankalamman tehtävän eteen verohallinto asetetaan, sitä heikommin verotus niukoilla resursseilla onnistuu. Myös resurssien järkevästä kohdistamisesta tulee vaikeaa. Suomalaisessa valtionhallinnossa ei myöskään voida vaihtaa vanhaa henkilöstöä uusiin olosuhteisiin paremmin sopivaan. Toki verohallintokin voi organisaatorakenteillaan reagoida toimintaympäristön muutokseen edesauttamalla esimerkiksi tiedonsiirtorakenteita ja verotuksen eri vaiheiden yhteensovittamista.¹⁸⁴ Kun yritystoiminnan verotuksessa varojenjaon merkitys korostuu, pitäisi olla kriittinen korkeisiin organisatorisiin raja-aitoihin henkilö- ja yritysverotuksen sekä verotarkastuksen välillä.

Tämä toimintaympäristö pitäisi aineellisessa laintulkinnassa ottaa huomioon. Prejudikaatteja annettaessa pitää tuoda esiin ja ottaa huomioon hallinnon järjestämiseen liittyvät näkökohdat. Muutoin perusteltavissa olevista tulkintavaihtoehdoista pitäisi valita tulkinta, jonka yhdenvertainen täytäntöönpano on mahdollista. Päävastuu asiasta kuuluu kuitenkin lainsäätäjälle. Tuomioistuimet eivät voi tulkita verojärjestelmää loputtoman paljon paremmaksi kuin lainsäätäjä on sen säätänyt.¹⁸⁵

10.3 Kansainvälistymisen haaste

Elinkeinotoiminta kansainvälistyy jatkuvasti. Kansallisen veropolitiikan suunnittelussa on otettava huomioon kansainvälistymisen aiheuttamat rajoitteet. Kansainväliset verosopimukset ohittavat kansallisen lainsäädännön. Pääsääntöisesti sopimuksilla vain tarkennetaan kansallisen verolainsäädännön soveltamista. Mitä monimutkaisempi kansallinen lainsäädäntö on, sitä hankalampia rajapintoja eri verosopimuksiin syntyy. Samalla verosuunnitteluun aukeaa moninaisia mahdollisuuksia, kun verosopimusten ja monimutkaisten kansallisten säännösten välikköihin aukeaa väistämättä porsaanreikiä.

Euroopan unionin sääntelykin rajoittaa kansallisen verotuksen liikkumavaraa. Tulo-, varainsiirto- tai perintö- ja lahjaveroa ei ole harmonisoitu. Lainsäädäntö ei silti saa olla syrjivää tai rajoittaa yhteisöoikeudellista tavaroiden, palveluiden, ihmisten ja pääomien liikku-

¹⁸⁴ Esimerkiksi alueelliset yritysveroimistot olivat varmasti perusteltuja aikana, jolloin maassa oli valtavat määrät pieniä verotoimistoja, joiden alueella toimi vain vähän osakeyhtiöitä. Kun sekä yritys- että henkilöverotoimistojen lukumäärä on kuitenkin pudonnut valtavasti, ei tämä peruste enää ole kovin validi. Jo nykyistä organisaatiota luotaessa harkittiin myös toista mallia, jossa yrittäjät olisi selvemmin erotettu henkilöasiakkaita: Pirinen, Arto: Verohallinnon organisaation kehittäminen. Verotus 2/2006. s. 144–145.

¹⁸⁵ Esimerkiksi yhtiön metsävähennystä koskevassa ratkaisussa KHO 2015:47 KHO mielestäni varsin suorakaisesti tuo esiin, kuinka ongelmallista on ratkaista vero-oikeuden yleisillä opeilla kysymyksiä, joista pitäisi säätää laissa.

mista. Käytännössä Suomessa tapahtuvaa toimintaa ei voi suosia ulkomaiseen verrattuna. Veroetuja ei voida rajoittaa Suomeen, vaan vastaavissa olosuhteissa ulkomaillekin on sovellettava samoja veroetuja kuin Suomessa toimivaan yrittämiseen sovellettaisiin.

Jos kansallinen verolainsäädäntö perustuisi johdonmukaiseen ja tiiviiseen veropohjaan, olisi kansainvälistymiseen helpompi vastata. Juoksevan tuloverotuksen osalta erilaisista siirtohinnoittelun liittyvistä rajoitteista ja mahdollisuuksista on puhuttu paljon. Vähemmälle keskustelulle on jäänyt kokonaisuus, jonka kansainvälinen toimintaympäristö luo varallisuuden järjestelyihin. Jos esimerkiksi luovutusvoiton ja osingon soveltamisala ja verotuksen taso asetetaan epäjohdonmukaiseksi ja epäneutraaliksi, voidaan ulkomaisilla järjestelyillä vivuttaa epäjohdonmukaisuuksia ja joskus välttää verot kaikissa vaiheissa.

11 Tulevaisuus

11.1 Veropoliittisessa keskustelussa esitetyt vaihtoehdot varojen verotukseen

Verotuksen kehittämistyöryhmän raportit (väli- ja loppuraportti) ovat luoneet pohjaa verojärjestelmän kehittämiseksi. Väli- ja loppuraportissa osinko- ja yhteisöverotuksen yhteensovittamista pohdittiin melko laajasti. Raportit ovat käyttökelpoisia, vaikka Kataisen hallitus uudisti verotusta vastoin kehittämistyöryhmän suosituksia. Ehdotuksena oli luoda normaalituottoon perustuva veromalli, jossa oman pääoman suhde vieraaseen pääomaan olisi neutraalia. Valtionlainojen keskikorkojen kautta laskettaisiin kevennetysti verotettu osinko, joka yhteisöveron ohella johtaisi karkeasti pääomatuloveron tasoiseen verotukseen. Ylittävän osingon verotasolla pyrittiin yhdistettynä yhteisöveroon tavoittelemaan karkeasti työryhmän suosittamia nykyistä matalampia ansiotulojen rajaveroasteita. Ehdotuksella tasapainoitiin kahden keskeisen paineen välillä. Suuryritysten yhteisöverokanta pyrittiin pitämään kilpailukykyisenä kiinnittäen kuitenkin huomiota siihen, että suhde ansiotuloverotuksen rajaveroasteisiin ei mahdollisesti repeäisi.¹⁸⁶

Väliraportin jälkeen esimerkiksi Keinonen toi esiin vaihtoehdon verottaa osakeyhtiössä muodostuvaa osinkoa kolmiportaisesti ensin yhteisöverona, tämän jälkeen erillisenä yhtiön voitonjakoverona ja lopuksi vielä osinkoverona. Tällä mallilla voitaisiin rahoittaa investointeja yhtiöön jätetyillä voitoilla syömättä varsinaisesti yhteisöveropohjaa.¹⁸⁷

Linnakangas taas esitti yhteisöveron täydennykseksi osinkoveromallia, jossa osingoista pääomatuloa olisi ollut esimerkiksi 70 % riippumatta nettovarallisuudesta korostaen erityisesti listattujen ja listaamattomien yhtiöiden verotuksen johdonmukaisuutta.¹⁸⁸ Juusela on esittänyt samantapaista mallia, joskin selvästi matalammilla prosenteilla. Juuselan lähtökohtana on ollut pelkästään vertailu yleiseen pääomatuloverotukseen, eikä hän anna juuri painoa osakeyhtiön kokonaisverotuksen tason suhteelle ansiotulon rajaveroasteisiin.¹⁸⁹

Juuselaakin radikaalimpia eroja yhtiön kautta saadun tulon ja ansiotulon välille vaativat esimerkiksi Suomen Yrittäjät ja Teknologiateollisuus esittäen yleistä pääomatuloverokantaa

¹⁸⁶ Verotuksen kehittämistyöryhmän väliraportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 35/2010. Jakso 3.

¹⁸⁷ Keinonen, Markku: Osakeyhtiön käännetty kaksikantaverotus – voitonjaon verotus. Verotus 1/2011. s. 29–32.

¹⁸⁸ Linnakangas, Esko: Lausunto Hetemäen työryhmän väliraportista. Helsinki 17.9.2010. s. 8–10.

¹⁸⁹ Juusela 2014.

matalampaa verotusta, joka maksettaisiin vasta voittoa jaettaessa.¹⁹⁰ Samanaikaisesti Suomen yrittäjät on korostanut suurena edunvalvonnan onnistumisena palkan ja työkorvauksen rajan siirtämistä mahdollisimman pitkälle työkorvauksen suuntaan, jolloin mahdollisimman suuri määrä tuloista voitaisiin luokitella muuksi kuin palkaksi.¹⁹¹ Vertailukohtana käytettävässä Virossa yhtiön kautta saatua ja suoraa luonnollisen henkilön tuloa verotetaan samalla rajaveroasteella. Suomessa on käytössä jopa 55 %:n ansiotulojen rajaveroasteet, joista vero maksetaan heti. Jos vaihtoehtoisesti saa valita 26–28 % verokannan, joka maksetaan itse valittavan lipastointivaiheen jälkeen, miten palkkaveropohja voisi säilyä?

Sipilän hallituksen hallitusohjelmassa selvitetään mahdollisuuksia laajentaa varausmahdollisuuksia keinona rahoittaa investointeja yhtiön voitoilla. Varaukset tietysti tuloutuvat joskus eivätkä siten syö koko veropohjaa. Erityisesti suhteessa ansiotuloverotukseen ne ovat suoria veronalennuksia vähemmän ongelmallisia. Toisaalta niihin liittyy seuranta- ja määrittelyongelmia ja nekin lopulta ovat veronalennuksia, jotka vievät erilaisten tulojen verotusta entistä voimakkaammin erilleen.¹⁹²

Veropoliittisessa keskustelussa järjestelmästä puhutaan pelkistettyjen perustilanteiden verotuksen kautta. Niistä keskustelijat valitsevat itselleen läheisen ongelman, johon etsitään kannustavaa mallia. Verolajit ylittävä ja erityistilanteita tai niiden yhdistelmiä kartoittava keskustelu on vaikeaa. Mielestäni pitäisi yrittää tunnistaa mahdollisimman pitkälti kaikki järjestelmän ongelmat ja etsiä niiden yhteisvaikutukset huomioon ottaen vähiten huonoa vaihtoehtoa. Kaikkiin tilanteisiin erinomaisesti sopivan mallin löytämiseen en usko, jos verokertymät eivät saa merkittävästi laskea.

11.2 Onko yhdenvertaisuudella merkitystä?

Verotuksen näkökulmasta perustuslaissa on kolme keskeistä näkökohtaa: 6 §:ssä on säädetty yhdenvertaisuudesta, 15 §:ssä omaisuuden suojusta ja 81 §:ssä verotuksen perustumisesta lakiin. Verotuksella ja omaisuuden suojusta on jännite, mutta omaisuuden suoja ei ole estänyt verrattain korkeaa verotuksen tasoa. Verotuksen lainalaisuudella taas suojataan kansalaisia mielivallalta. Kun verotuksen määrä ja perusteet on säädettävä laissa, viranomaistoiminnan harkintavalta on selvästi rajattua. Ongelmallisin ja vähiten käsitelty verotuksen perustuslainlinen kysymys on yhdenvertaisuus.

Yhdenvertaisuus on perinteisesti ajateltu verohallinnon toiminnan rajoitteena. Verotus pitää kohdistaa yhtäläisin perustein kaikkiin verovelvollisiin. Sen sijaan aineellisen verolainsäädännön osalta Suomessa ei ole perinnettä tuoda ohjaavan veropoliittikan lainsäädäntöratkaisuja perustuslakivaliokunnan arvioitavaksi.¹⁹³ Siksi ei ole muodostunut käytäntöä siitä, milloin perustuslain yhdenvertaisuusvaatimus rajoittaa mahdollisuuksia verottaa poliittisesti valittuja suosittavia tuloja, lahjoja tai tiettyjä verotusrakenteita normaalia edullisemmin. Poliittista päätöksentekoa edeltävä verolainsäädännön valmistelu on usein rajallista. Edes

¹⁹⁰ Suomen Yrittäjät ja Teknologiateollisuus: Suomen yritysverojärjestelmä on uudistettava – mallia Virossa. Perustelut ja laskelma uudistuksen vaikutuksista yritysten investointeihin ja työpaikkoihin.

¹⁹¹ Suomen yrittäjien internet-sivusto: Toiminnan tuloksia vuodelta 2014: Pienyrittäjien mahdollisuudet tulla katsotuksi verotuksessa yrittäjinä paranivat. <http://www.yrittajat.fi/fi-FI/suomenyrittajat/edunvalvonta/verotus/>. Tarkastettu 29.8.2015.

¹⁹² Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. s.11.

¹⁹³ Professori Tuomas Ojasaen lausunto metsätilan sukupolvenvaihdoksen veronhuojennuksista perustuslain näkökulmasta 19.2.2011. s. 66. Professori Kaarlo Tuorin lausunto metsätilan sukupolvenvaihdoksen veronhuojennuksista perustuslain näkökulmasta. s. 40–42. Molemmat lausunnot Maa- ja metsätalousministeriön työryhmäraportin taustamateriaalista: Metsätilakoon ja rakenteen kehittäminen – Työryhmän taustaselvitykset. Helsinki 2011.

perustilanteiden vaikutuksia ei päätöksiä tehtäessä välttämättä selvitetä.¹⁹⁴ Kun voimakkaimmat erityisedut muodostuvat yleensä erityistilanteissa ja niiden yhdistelmissä, ei tällaisia vaikutuksia välttämättä lakeja säädettyessä tunnisteta, kuten on asianlaita monissa tässä artikkelissa käsitellyissä kysymyksissä. Jos säädettyvän lain vaikutuksia ei säädettyessä tiedetä, ei yhdenvertaisuusvaatimusten täyttämistäkään voida arvioida. Joidenkin verojärjestelmämme osien perustuslaillinen hyväksyttävyyys ei olisi välttämättä ollut itsestäänselvyys, jos lainsäädäntö olisi viety perustuslakivaliokunnan arvioitavaksi.¹⁹⁵ Kun verotuksen pitää toisaalta perustua lakiin, asetelma on vaikea. Jos laki näyttäisi sanamuodon ja perinteisten laintulkintatapojen kautta väistämättä johtavan lopputulokseen, joka olisi yhdenvertaisuusnäkökulmasta ongelmallinen nimenomaan siksi, että joku verovelvollinen olisi pääsemässä aivan perusteettoman edullisen verotuksen kohteeksi, on asiaa vaikea laintulkinnalla korjata. Asia on toinen, jos kyse on aidosti avoimesta tulkintatilanteesta, jossa mikään vahva oikeuslähde ei anna yksiselitteistä ratkaisua. Silloin yhdenvertaisuus ja seuraamusperusteiset näkökohdat muutoinkin voidaan ottaa laajemmin huomioon.¹⁹⁶

Yhdenvertaisuusvaatimus koskee kuitenkin lähtökohtaisesti myös lainsäätäjää¹⁹⁷, jolloin tiettyjen verovelvollisten tai verotustapahtumien käsittely yhdenvertaisuudesta poiketen edellyttää hyväksyttävät perusteet.¹⁹⁸ Erilaisen kohtelun hyväksyttävyyden osalta on oleellista, että

1. veroetu kohdistuu hyväksyttävään tarkoitukseen (hyväksyttävyyys),
2. etu osuu asianmukaisesti tähän hyväksyttävään tarkoitukseen eikä laajasti muihin toimintaan (osumatarkkuus) ja
3. edun määrä on hyväksyttävä suhteessa niihin hyväksyttäviin tarkoituksiin, joita uudistuksella tavoitellaan (suhteellisuus).¹⁹⁹

Pääsääntöisesti erilaisissa ohjaavan veropolitiikan ratkaisuisissa on taustalla jollain tavalla hyväksyttävä tavoite tai ainakin sellaista tavoitetta käytetään perusteena illuusion luomiseen.²⁰⁰ Lainsäädäntöilluusiolla voidaan esimerkiksi esittää harhaanjohtavia oikeuttamisperusteita jonkin veroedun antamiselle tietyille eturyhmälle, vaikka tosiasiallinen tarkoitus olisi ainoastaan alentaa eturyhmän veroja suhteessa muihin.²⁰¹ Pääsääntöisesti yhdenvertaisuusarvioinneissa vaadittavista kriteereistä hyväksyttävä tarkoitus löytyy helpoiten. Se voi olla esimerkiksi asuntopolitiikka, työllisyys (niin työn tarjonnan kuin kysynnän kautta) tai vaikkapa ympäristönsuojelu.

Kriteereistä ongelmallisempia ovat osumatarkkuus ja suhteellisuus. Ensiarvoista näiden kysymysten kontrollissa on lainvalmistelun taso. Jos lainvalmistelu on vain yleisluontoisia perustilanteiden کارkeita selvityksiä, ei asianmukainen yhdenvertaisuuskontrolli voi toteutua. Kuten tästäkin artikkelista ilmenee, esimerkiksi osakeyhtiön verotus on tilkkutäkki, jossa jokaisesta yksittäisen osan pienestä muutoksesta syntyy aaltona erilaisia vaikutuksia verojärjestelmän muissa osissa. Lainsäädännön vaikutus voi olla jotain muuta kuin se hy-

¹⁹⁴ Esimerkkinä tämänkaltaisesta lainvalmistelusta: Valtiontalouden tarkastusviraston lausunto: Valtiovarainministeriön kehyspäätökseen toimittamat taustatiedot. 29.4.2013.

¹⁹⁵ On esimerkiksi vaikeaa nähdä, miten perustuslakivaliokunnalle olisi voitu oikeuttaa vertailuarvon jarrusaännön nykyinen vaikutus lahjaveron sukupolvenvaihdoshuojennukseen.

¹⁹⁶ Määttä 2014. s. 286–299 sekä Mähönen, Jukka: Taloustiede laintulkinnassa. Lakimies 1/2004. s. 59–64.

¹⁹⁷ Kulla, Heikki: Yhdenvertaisuuden osapuista. Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä toim. Jarkko Männistö. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta 2004. s. 113–114.

¹⁹⁸ Linnakangas 2010. s. 6–7.

¹⁹⁹ Tuori 2011. s. 44–46 ja Ojanen 2011. s. 56–63.

²⁰⁰ Määttä, Kalle: Veropolitiikka: Teoria ja käytäntö. Edita. Helsinki 2007. s. 81–82.

²⁰¹ Esimerkiksi Niskakankaan esiin tuomalla tavalla yrittäjävähennyksen valmistelussa ei juurikaan käsitelty suhdetta palkan ja työkorvauksen rajaan ja vaikutukseen nimenomaan palkkatulon ja työkorvauksen välille luotavasta erosta. Niskakangas 2016.

väksyttävä tarkoitus, joka kulloisillakin uudistuksilla on ollut. On tärkeää muistaa, että verojärjestelmän eri etuja maksimoidaan verosuunnittelussa mahdollisimman laajasti. Tämä suunnittelu on väistämätöntä normaalia käytöstä veronmaksajilta, kunhan järjestely vastaa todellista tilannetta ja kulloisenkin etuuden soveltamisala nimenomaan kuuluu kuhunkin järjestelyyn. Syntyvä suunnittelun määrä kuitenkin on nimenomaan sellainen lainsäädännön vaikutus, joka pitäisi juuri lainvalmistelussa analysoida ja ottaa varteen.

Jos lainvalmistelussa tehdään kunnolliset ja kattavat vaikutusarviot, voidaan perusteellisesti arvioida, osuuko verotuki säädettyyn tarkoitukseen ja onko edun määrä järkevissä suhteissa tarkoitukseen. Silloin yhdenvertaisuuspoikkeama ei perustu pelkkään hyväksyttävään tavoitteeseen, vaan myös kohtaanto ja poikkeaman määrä pitää oikeuttaa. Jos erityiskohtelua halutaan oikeuttaa sen positiivilla vaikutuksilla työllisyyteen ja talouskasvuun, taustaksi on osoitettava myös uskottava taloustieteellinen selvitys talousvaikutusten synnystä ja niiden järkevistä laajuudesta.

Olennaista tässä kontrollissa on myös yhdenvertaisten täytäntöönpanoedellytysten selvittäminen. Lainvalmistelussa pitää kyetä osoittamaan paitsi teoreettinen kohtaanto myös käytännön viranomaistoiminnan seurauksena syntyvä kohtaanto poikkeaman oikeuttavaksi. Pitää myös varmistaa, ettei lainsäädäntö mahdollista muihin veroetuihin yhdistettynä sellaisia sarjaoikeustoimi- tai muita verosuunnittelumahdollisuuksia, joiden tuloksena etuja voisi suhteettomasti vivuttaa.

Kun suhteellisuuden ja osumatarkkuuden varmistamisessa olennaista on lainvalmistelun taso, nykyistä laajempi perustuslakivaliokuntakäsittely parantaisi valmistelua. Perustuslakivaliokunta voi esimerkiksi pyytää lisäselvitystä erilaisen kohtelun hyväksyttävyydestä. Kun perustuslakivaliokunnan lausuntoja pyydetäisiin useammin ja perustuslakivaliokunnan käsittelyissä säännönmukaisesti vaadittaisiin yhdenvertaisuuspoikkeamiin hyväksyttävän peruste, osumatarkkuuden ja suhteellisuuden osoittavat vaikutusarviot, näitä vaikutusarvioita oikeasti myös laadittaisiin. Perustuslakivaliokunnassa ei myöskään lähtökohtaisesti kielletä lakien säätämistä, vaan tarkennetaan yksityiskohtia siten, että ne ovat sopuainnissa perustuslain kanssa. Siten laeista karsiutuisivat useammin ainakin ilmeisimmät epäkohdat. Laajempi perustuslakivaliokuntakäsittely myös rytmittäisi verolainsäädännön valmistelua paremmin. Ei olisi mahdollistaa säätää lakeja kiireellä aivan vuoden lopussa,²⁰² kun pitäisi varautua perustuslakivaliokuntakäsittelyyn.²⁰³

²⁰² Tällaisesta lainsäädännöstä on esimerkki pahimmasta päästä vuoden 2008 metsäverouudistus, jonka laatimisolosuhteista: Pilhjerta, Kari: Metsävähennys. Verotus 1/2009. ja lopputuloksesta: Isotalo, Kalle: Metsävähennys, verotusyhdytymä ja puolisoisten metsätalous. Edilex 3/2014.

²⁰³ Kun esimerkiksi PerVL:n maksuaikahuojennusta laajennettiin (lakimuutos 24.4.2015/514), muutosta ei viety perustuslakivaliokunnan käsiteltäväksi. Lakihanke vietiin eduskuntaan juuri ennen istutokauden päättymistä, valtiovarainvaliokunta laajensi etua merkittävästi ja muutos aikataulutettiin siten, että perustuslakivaliokunnan käsittelyyn ei ollut aikaa. Siten epäyhdenvertaisuusnäkökohtia ei tarvinnut laittaa avoimeen tarkasteluun, kun perustuslakivaliokunnan käsittely olisi joka tapauksessa johtanut lakiesityksen raukeamiseen. Voidaan esittää kysymys, oliko hallituksen tarkoitus välttää menettelyllä riski avoimesta perustuslakivaliokuntakäsittelystä ja muutoinkin asiasta käytävästä kansalaiskeskustelusta, kun taustatyö oli aivan ilmeisesti tehty jo kuukausia aikaisemmin. Asiasta oli laadittu jo marraskuussa 2014 raportti: Valtiovarainministeriön selvitys: Selvitys keinoista yritysten sukupolvenvaihdosten helpottamiseksi, VM 126:00/2014. Raportissa arvioitiin huojennuksen laajentamisyrittäksen pahimmillaan johtavan siihen, että nykyinenkin huojennus katsottaisiin perustuslainvastaiseksi. s. 27. Asian taustaksi on huomattava, että verotuksen kehittämistyöryhmäkin esitti kiristyksiä sukupolvenvaihdoshuojennukseen, mutta sitä on vain laajennettu. Verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 51/2010, s. 205. Tästä paineesta on kirjoittanut myös esimerkiksi Lindgren: Lindgren, Juha: Perintö- ja lahjaverotuksen sukupolvenvaihdoshuojennus – verotuki ja sen uudistaminen. Yritys, omistaja ja verotus – Juhlajulkaisu Seppo Penttilälle toim. Pekka Nykänen ja Matti Urpilainen Edita Publishing Oy, 2014. s. 211.

Yhdenvertaisuus ei saisi johtaa kohtuuttomiin rajoituksiin poliittiselle päätöksenteolle ja arvovalinnoille. Veropolitiikan kontrollointi kuuluu ensisijaisesti oppositiolle. Ellei oppositiolla ole käytössään voimakkaita sidosryhmiä, voi olla vaikeaa tunnistaa heikkoa lainvalmistelua. Valtiovarainministeriön vero-osaston virkamiesten tulisi muistaa, että vaikutusarvioiden tulisi olla kattavia ja objektiivisia (ei vain kulloistakin hallitusta ja sen politiikkaa tukevia). Myös poliittisella oppositiolla pitää olla mahdollisuus kyseenalaistaa ratkaisuja, jolloin objektiivinen hyödyt ja haitat tunnistava virkamiesvalmistelu on opposition toimintaedellytysten perusta.²⁰⁴ Veropolitiikan yhdenvertaisuusrajoitteiden ei tule olla millimetrioikeudenmukaisuutta.²⁰⁵ Veropolitiikkaa ei liioin pidä oikeudellistaa kohtuuttomassa laajuudessa.²⁰⁶ Itse suhtautuisin kriittisesti esimerkiksi yhdenvertaisuusongelmien etsimiseen eläketulojen jonkin verran korkeammasta verotuksesta suhteessa palkkaverotukseen. Tällaisessa tilanteessa on selvä hyväksyttävä tavoite lisätä työn määrää yhteiskunnan rahoittamiseksi, kohtaanto osuu laajasti ja yhdenvertaisesti työhön perustuvia ansiota hankkiiviin ja verokantaero on maltillinen.²⁰⁷

Myöskään pelkästään se, että poliittisesti valittu veropolitiikka olisi mahdollisesti esimerkiksi juridiikan ja talouden asiantuntijoiden konsensuksen mielestä huonoa, ei tee veropolitiikasta perustuslainvastaista. Jos esimerkiksi poliittisista syistä halutaan säätää hallinnollisesti raskaita ja talouspoliittisesti kyseenalaisia ohjaavan veropolitiikan välineitä, näistä kuuluu ensisijaisesti vastata vaaleissa.

Yhdenvertaisuuskontrollin pitäisi kohdistua erityisesti veromalleihin, joissa luodaan täysiiä verovapauksia, verotuksen murto-osaan pudottavia huojennuksia tai rakenteita, joissa taloudellisesti samankaltaisessa asemassa olevia henkilöitä verotetaan merkittävästi toisistaan poikkeavasti muodollisten tai jopa mielivaltaisten seikkojen johdosta. Samalla yhdenvertaisuuskontrollilla pitäisi karsia ainakin suppeiden erityisryhmien merkittävät suosimiset, joiden syyt perustuvat esimerkiksi joidenkin puolueiden tai poliitikkojen erityissuhteisiin kyseisten veroetujen nauttijiin. Perustuslakivaliokuntaan pitäisi pysähtyä ainakin sellaisten verolainsäädäntöhankkeiden, joissa hallituksen esityksissä tietoisesti kirjoitetaan poliittisista syistä puutteellisia ja harhaanjohtavia perusteluita uudistukselle, peitellään uudistusten ilmeisiä epäkohtia, tai joissa oleellisia asioita ei ole selvitetty laisinkaan. Juuri edellä kuvatuilta yksittäisen enemmistöhallituksen valta-aseman väärinkäyttöiltä perustuslain yhdenvertaisuusvaatimuksilla on haluttu yhteiskuntaa suojata.

11.3 Yhteenveto ongelmista ja korjausliikkeitä

Suomalaisen pienosakeyhtiön ja sen omistamisen verottaminen on verojärjestelmän keskeinen osa. Pienosakeyhtiössä tapahtuvan taloudellisen toimeliaisuuden verottaminen on väistämätöntä nykymuotoisen yhteiskunnan rahatarpeen täyttämiseksi. Tämän verotuksen pitäisi tapahtua mahdollisimman neutraalisti ja yhdenvertaisesti ja aiheuttaa mahdollisimman vähän hallinnollisia kustannuksia niin verohallinnolle kuin verovelvollisillekin. Verosuunnittelulle pitäisi jättää mahdollisimman vähän tilaa. Tämä mahdollistaisi myös kansanta-

²⁰⁴ Tältä osin voidaan antaa tunnustusta Timo Viherkentän kirjoitukselle Sipilän hallitusohjelmasta. Siinä ei pelkästään perustella hallituksen tavoitteita, vaan myös oppositio voi perustaa kritiikkiään artikkelin näkökohdille: Viherkenttä, Timo: Verotus hallitusohjelmassa. Verotus 4/2015.

²⁰⁵ Niskakangas 2011, s. 62–64.

²⁰⁶ Tuori, Kaarlo: Oikeuden Ratio ja voluntas, s. 273–274. Suomalaisessa veropolitiikassa on vaikeaa nähdä syytä pelolle liiallisesta poliittisen toiminta-alan kaventumisesta.

²⁰⁷ Tämänkin osalta on kuitenkin esitetty yhdenvertaisuuteen pohjautuvaa kritiikkiä. Jos tällainen lainsäädäntö olisi aidosti perustuslainvastaista, pitäisi koko verojärjestelmää oleellisesti uudistaa. Järjestelmä sisältää paljon suurempiakin yhdenvertaisuusongelmia. Tulokas, Mikko: ”Kyky tehdä vaikeita päätöksiä” – solidaarisuusvero. DL 3/2014.

loustieteellisesti perustellun veropolitiikan. Kansantaloustieteellinen laskutapa pohjautuu usein normaalien sääntöjen ja perustilanteiden mukaiseen verotukseen. Jos erilaisella aktiivisella toiminnalla verotuksen taso muuttuu oleellisesti perustilannetta matalammaksi, viedään pohjaa myös erilaisilta rationaalisilta perusteluilta perusmallin puolesta tai sitä vastaan. Verotuksen pohjautumisen lakiin ei pitäisi estää taloudellisesta rationaalisuutta ja yhdenvertaisuutta.

Tavoitteita estää muutama asia. Ensinnäkin Suomeen on iskostunut ajatustapa, jossa osakeyhtiön suuri oma pääoma on erityisen hyödyllinen asia. Matemaattisen arvon 8 %:n tuotto on suhteeton verrattuna korkotasoon. Kun se saadaan paitsi oikeasti tehdyille sijoituksille myös kertyneille voittovaroille ja jopa erityisille verosuunnittelukeinoille, omaa pääomaa suositaan liikaa, ja samalla lukitaan yhtiöihin omaisuutta sekä kannustetaan passiiviseen taserakenteeseen ja luodaan hankalia rajoja. Oma pääoma, joka riittää toimintaa rahoittaville pankeille sekä yhtiön liikekumppaneille, on aivan riittävä. Ylimääräistä kannustetta suurempaan omaan pääomaan ei tarvita, kun se vielä johtaa moninaiseen veron minimointiin.

Toiseksi, yhtiöverotuksen osia on liiaksi muutettu itsenäisesti. Joissain kohdissa ratkaisevaa on osakkeen vertailuarvo, toisessa hankintameno ja kolmannessa käyvän arvon kautta laskeutu hankintameno-olettama. Kun järjestelmään kuuluu vielä erilaisia verovapaussäännöksiä ja verotuksia sekä tuloverolain rinnalla muut veromuodot, järjestelmä on hajanainen ja verosuunnitteluherkkä. Ongelma korostuu, kun verotuksen painopiste siirtyy varojenjakoon.

Kolmantena, Suomessa suositaan liikaa sukulaisia liiketoiminnan jatkajina. Jo nyt merkittävästi huojennetut sukupolvenvaihdokset koetaan edelleen ongelmaksi, eikä julkisessa keskustelussa haluta lainkaan puhua verosuunnittelukeinoista, jotka on luotu erityisesti vakavaraisille harvainomistetuille yhtiöille.²⁰⁸ Toinen asia on, kuinka onnistunut vastikkeetoman varallisuuden lisäyksen verottaja nykyinen PerVL on.²⁰⁹

Neljänneksi, Suomessa on hitaasti tunnistettu muuttuvan maailman vaateet. Tulonmuodotuksen monimuotoistumisen, kansainvälistymisen, liberalisoituvan siviililainsäädännön ja mataloituvien verotuksen ulkopuolisten transaktiokustannusten toimintaympäristössä liikkuminen kohti sotkuista ja tulkinnallista verolainsäädäntöä on kestävä kehitys-suunta. Marginaalisten ja vaikeasti mitattavien hyötyjen vastapainoksi saadaan monimuotoisia haittoja aggressiivisena verosuunnitteluna ja väärin kohdistuvana viranomaistoimintana. Osakeyhtiö ei enää ole konepaja, joka väistämättä toimii Suomessa ja jonka verotarkastukseksi riittää ajopäiväkirjojen, ennakonpidätysten, pimeän myynnin ja elantomenojen kirjanpitoon lisäämisen tutkinta.

Viidentenä, kyseenalaiseksi voidaan nostaa osakeyhtiön yhtenäinen käsittely ilman laajaa erottelua isojen ja pienten yritysten tai ennen muuta laajasti ja suppeasti omistettujen yhtiöiden välillä. Suurten ja laajan omistajapohjan yhtiöiden verottamiseen sopivat säännöt kohtaavat ongelmia, kun yhtiön ja omistajan erillisyyden on muotojuridiikkaa ja omistajat lähipiireineen järjestävä yhtiötä ilman ulkopuolista kontrollia.²¹⁰

²⁰⁸ Perintöveron poistamiseksi on ollut vireillä aggressiivinen lobbausoperaatio: Isotalo, Kalle: Lobbaus ja perintöveron tulevaisuus. Oikeus 4/2014.

²⁰⁹ Tästä keskustelusta esimerkiksi: Linnakangas, Esko: Perintöverotuksen synty, nykytila ja tulevaisuus. Lakimies. 1/2013 ja Niskakangas, Heikki: Perintöverotuksen yhteiskunnallisesta roolista. Edilex. 26.5.2014.

²¹⁰ Esimerkiksi niin kutsutun kaksoisrangaistavuuden kiellon osalta rikosoikeudessa on lähdetty vahvasta verovelvollisten erillisyyperiaatteesta, osakeyhtiölle kohdistuva veronkorotus ei kategorisesti ole sen omistajan saama rangaistus. Laki erillisellä päätöksellä määrättävästä veron- tai tullikorotuksesta (781/2013) ja verohallinnon ohje: Ne bis in idem -periaate ja verotus: samasta asiasta ei voi rangaista kahteen kertaan. 2.12.2013.

Kuudes ja ehkä suurin ongelma ovat ansiotuloverotuksen rajaveroasteet.²¹¹ Kun rajaveroasteet ovat korkeita, niiden torjumiseen käytetään paljon suunnittelua. Silloin verojärjestelmää joudutaan liiaksi rakentamaan tulonmuunnon estämisen kautta. Pitäisi harkita, voitaisiinko vauraamman kansanosan solidaarisuustarpeet järjestää tavalla, joka sallisi korkeimpien ansiotuloverotuksen rajaveroasteiden alentamisen.

Kokonaisuutena veropolitiikan pitäisi olla yksinkertaista ja neutraalia. Kaikkia varojenjako- tapoja verotettaisiin yhtä ankarasti, eikä minkään lipastoinnin tuloksena saisi olla mahdollisuuksia johonkin erityisesti kevennettyyn veromalliin. Erityissäantöihin tai huojennuksiin pitäisi suhtautua karsaasti, niiden säätämisessä pitäisi huolellisesti arvioida valvontavaikeudet, ja virheratkaisut pitäisi korjata heti. Esimerkiksi oleellisesti normaalitasoa matalamman verotuksen mahdollistavat porsaanreiät pitäisi tukkia nopeasti.

Erityinen painopiste pitäisi asettaa verolainsäädännön valmistelun tasoon. Säännöllisesti pitäisi tehdä koko järjestelmän tarkastelu, jossa korjattaisiin ilmenneitä ongelmia.²¹² Kokonaisuhoillon ohella yksittäisten muutostenkin valmistelun pitäisi olla huolellista ja kattavaa. Verolainsäädännön valmistelussa pitäisi huolellisesti arvioida, millaisia vaikutuksia suunnitellulla lakimuutoksella on veron minimoimisoperaatioihin ja millaisia hallinnollisia täytäntöpanovaikeuksia verohallinto tulee kohtaamaan.²¹³ Yhteiskunnallisessa keskustelussa ei pitäisi luoda illuusiota kaikkivoipaisesta hallintokoneistosta, joka kykenee täytäntöönpanemaan mitä mielikuvituksellisimpia erityisuuksia tavalla, jossa verouetu oikeasti kohdistuu suunniteltuun tarkoitukseen. Hyvässä verojärjestelmässä verovirkamiehet ohjaavat oikein toimivia verovelvollisia sekä etsivät vääriä ilmoituksia eivätkä pohdi monipolvisten erityisten verohuojennussäännösten ketjuuntumista sarjaoikeustoimissa.

Veropolitiikan peruslähtökohdaksi täytyy myös tunnustaa, että hyvinvointivaltion halu kulluttaa paljon rahaa julkisiin menoihin vaatii kohtuullisen korkeita veroja. Korkeita veroja taas ei voi kerätä haittaamatta mitään toimintaa. Jotain haittoja joudutaan aina kärsimään, eikä yksittäisen vakavankaan haitan osoittaminen ole peruste muuttaa verolainsäädäntöä; muutoksesta ei saa seurata isompaa haittaa muualla. Jos keksitään keinot selvittää pienemmillä julkisilla menoilla, sopivia alennettavia veroja kyllä löytyy.

Oma käsitykseni järjestelmän olennaisista suojattavista osista ovat arvonlisävero- ja palkkaverokertymä. Niiden luotettava, ajantasainen ja tehokas kertymä ovat järjestelmän perusta. Kaikissa muutoksissa ja uusissa verotusrakenteissa pitäisi esittää kysymys: Vaarantaako tämä jotenkin jompaakumpaa ydinkertymää? Kun näiden kahden kertymän pohja pidetään laajana, ei ainakaan molempien tasoa jouduta nostamaan aivan kohtuuttomaksi. Hyvä osakeyhtiöverojärjestelmä ei tavoitteita vaaranna. Se lisää aktiivista ja oikein ilmoitettua kaupankäyntiä ja siten arvonlisäverokertymää. Vastaavasti sen pitäisi kannustaa (eikä ainakaan syrjiä) yrittäjiä, jotka antavat toiselle työn ja maksavat siitä korvauksen ennakoperintälaisissa tarkoitettuna palkkana. Monien yritystoiminnan verohelpotusten peruste tapaakin olla työpaikkojen lisääminen tai turvaaminen. Veropolitiikassa voidaan vaikuttaa yhteiskunnassa tehtävän työn määrään paitsi erilaisilla ohjaavan veropolitiikan monimutkaisilla tukimuodoilla myös työn verotuksen ankaruudella. Jos maltillinen työn verotuksen taso synnyttää työpaikan vaikkapa kukkakauppaan, yksittäisen päättäjän on kuitenkin vaikea osoittaa, että se johtui hänen toiminnastaan. Helsingissä lobbaavat etujärjestötkään tuskin taputtele-

²¹¹ Professori Seppo Penttilän lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi yrittävähennyksestä. 22.8.2016. Penttilä tuo esiin sen perusongelman, että ansiotulon rajaveroasteet ovat korkeita ja se johtaa tarpeeseen kaikenlaisiin tukiin.

²¹² Tala, Jyrki: Lainsäädäntötoiminnan laadun parantaminen ja hallituksen lainsäädäntösuunnitelma. Teoksessa Tala, Jyrki (toim.). Kohti laadukasta lainsäädäntöstrategiaa. s. 18–21.

²¹³ Hallituksen esityksissä tavataan usein kuitata valvonnallisesti ongelmalliset lakihankkeet hallinnollisten vaikutusten osalta vain lyhyesti maininnalla, esim: ”soveltamisedellytysten tutkiminen verotuksessa lisäksi joissain määrin Verohallinnon työmäärää.” (HE 95/2013).

vat selkään sen ansiosta. Silti tällainen työpaikka on yksittäiselle ihmiselle aivan yhtä arvokas kuin kummallisilla verokiemuroilla luotu työpaikka. Samalla yhteiskunnan varoja on voitu käyttää johonkin verovalvontaa hyödyllisempään.²¹⁴

²¹⁴ Jo Adam Smith suositti verojärjestelmää, jossa tavoitellaan sitä, että ihmisten taskusta pitäisi ottaa mahdollisimman vähän enemmän kuin se, mikä tästä otetusta omaisuudesta voidaan käyttää tuloina julkisten menojen kattamiseen. Myrsky, Matti: Uutta kirjallisuutta. Verotus 1/2016. s. 97.

Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys

Artikkelin kohteen laajuus huomioiden miltei kaikki verotuksen muutokset ovat vaikuttaneet välillisesti artikkelin aihepiiriin. Pääomanpalautusten verotuksen uudistaneen lainsäädännön sisältö on alkanut vaiheittain rakentua KHO:n ja KVL:n ratkaisuin ja vilkkaassa oikeustieteellisessä keskustelussa.¹ Monet kysymykset ovat edelleen epäselviä, ja oikeustilan hallinta on heikkoa. Ensimmäiset ratkaisut erisarjaisten osakkeiden (KHO 2018:53) ja lunastuslausekkeiden (KHO 2018:129) käsittelystä sukupolvenvaihdoksissa on saatu. Erisarjaisten osakkeiden huojennuksen määrän laskuperiaatteita KHO 2018:53 ei vielä ratkaissut, joten asia palanee KHO:n käsittelyyn tulevaisuudessa. Artikkelissa pelätyt verotuskäytännön soveltamisvaikeudet lunastuslausekkeiden osalta KHO esti ratkaisun KHO 2018:129 huolellisilla perusteluilla. Ratkaisut KHO 2018:160 ja KHO 2018:163 siirsivät PerVL 55 §:n huojennuksen keskeiseksi kysymykseksi laissa käytetyn yritysvarallisuuden² käsitteen, jonka tulkinnan merkitys heijastuu esimerkiksi erisarjaisiin osakkeisiin.

Yritysjärjestelyiden ja huojennuksen suhteeseen on muodostunut ensimmäistä oikeuskäytäntöä osakevaihdon osalta; ratkaisussa KHO 2016:185 huojennusta ei menetetty. KHO ei kuitenkaan muodostanut kategorista prejudikaattisääntöä osakevaihtoon vaan enemmänkin harkintaohjeen, jossa tosiasiallisella jatkamisella on merkitystä. KHO 2018:163 mahdollisti vuosikirjapäätöksessä niin sanotun taseen avaamisen myös yhtiöön jätettyjen voittovarojen osalta. Tämänkin ratkaisun soveltamisesta nousee uusia rajanvetokysymyksiä. Ratkaisussa taseen avaamista perusteltiin osin myös yhdenvertaisuudella, jolloin myös perustuslaillisten näkökohtien arviointi verotukien soveltamisessa nousi käsiteltäväksi.

Ratkaisulla KHO 2018:160 avattiin ensimmäistä kertaa holdingyhtiörakenteiden soveltamisongelmia. Holdingyhtiöistä nousee monenlaisia tulkintatilanteita. Ratkaisussa lahjansaaja sai noin 20 % yhtiöstä, joka omisti noin 48 % Å Oy:stä, joka harjoitti lämpökeskustoimintaa. Verovelvollinen vetosi muun ohella Å Oy:n toiminnan jatkamiseen välillisesti. KHO ei ratkaisussaan noteerannut tätä vaatimusta lainkaan vaan arvioi ainoastaan lahjoitetun yhtiön ja sen tytäryhtiöiden toimintaa. Päätöksen merkityksestä nousee soveltamisriitoja.

Lääkäriyhtiöiden verosuunnittelusta on tullut rajoja ohjaavaa oikeuskäytäntöä: KHO 2016:218, KHO 2016:219 ja KHO 2018:40. Tilanne on kuitenkin pulmallinen myös yksityisen ja julkisen toiminnan kilpailun lisääntyessä terveydenhuollossa. Yksityisen terveydenhuollon kilpailuetu ei saisi perustua siihen, että yksityisen sektorin myymän lääkäriyhtiön verotus on epäneutraalia suhteessa julki-

1 Penttilä 2016, Mattila 2017b, Järvenoja 2017, KHO 2017:55, KVL 2017:44 ja KVL 2018:44.

2 Lindgren kiinnitti tulolähdejako uudistuksen valiokuntakäsittelyssä huomion yritysvarallisuuden käsitteen merkityksen korostumiseen. Lindgren 2019. Lain sanamuodossa puhutaan osakeyhtiön yritysvarallisuuden, ei osakkeen, arvostamisesta arvostuslain mukaisesti.

seen toimintaan.³ Johdon kannustinjärjestelmien holdingyhtiömallien käsittely on täsmentynyt päätöstä KHO 2014:66 täydentävällä ratkaisulla KHO 2019:26. Osakevaihtojen verosuunnittelun osalta ratkaisu KHO 2017:78 toi selvästi esiin sen, ettei yritysjärjestelyä voida katsoa veron kiertämiseksi sillä perusteella, että osinkoverotuksen perusrakenne järjestelyn tuloksena muodostuu edulliseksi Suomen osinkoveromallin rakenteen vuoksi. Artikkelissa todettiin tältä osin: ”*Moniko järjestelyjen kyseenalainen veroetu olisi korjattavissa, jos matemaattisen arvon tuottoprosentti olisi matalampi, hankintameno-olettaman ja osinkojen verovapaan osan ero olisi pienempi ja osakevaihdossa vastaanottavalle yhtiölle siirtyisi luovuttajan osakkeiden hankintameno?*” Kun ongelmana ovat juuri nämä asiat, yritysjärjestelyn katsominen veron kiertämiseksi epäneutraalien perusrakenteiden vuoksi korjaisi seurausta eikä syytä.

Ratkaisu KHO 2019:50 on selkeyttänyt osia artikkelissa kuvatuista ongelmista. Ratkaisun KHO 1998:27 laskusääntö, jonka mukaan perintöverotuksessa tehty hallintaoikeusvähennys ei vaikuta perintöverotuksessa muodostuvaan omaisuuden hankintamenuon, koskee myös lahjaverotusta. Tämä lisää artikkelissa kuvattuja paineita uudistaa erilaisiin pidätettyihin oikeuksiin liittyvää sääntelyä. Aiheutuu valtavasti ristivaikutusongelmia, kun tilanteet ja omaisuuserien erityispiirteet vaihtelevat. KHO 2019:50 myös vahvistaa ratkaisun KHO 2009:66 linjaa, jossa alihintaiset osakeluovutukset osakeyhtiöön rinnastetaan apportiin artikkelin suositusten mukaisesti ja luovutusvoitto lasketaan osakkeiden käyvästä arvosta. Ratkaisussa muodostuva apportiin rinnastamista koskeva prejudikaattisääntö on varsin vahva ja yksiselitteinen. Vaikutusta vahvistaa enemmistön perustelujen vertailu oikeusneuvos Pikkujämsän äänestyslausuntoon. Pikkujämsä olisi sitonut periaatteen soveltamisedellytyksiä voimakkaammin yksilöllisiin olosuhteisiin. Ratkaisussa KHO 2019:50 ei yksiselitteisesti otettu kantaa käyvän arvon määrittämiseen sellaisissa tilanteissa, kun apportiin rinnastettavaan luovutukseen liittyy osakkeeseen sovittuja oikeuksia muulle kuin omistajalle. Arvostamisratkaisu palautettiin vain ohjauksella, että arvostamisperuste on käypä arvo. Prosessiasetelma oli sidottu perintö- ja lahjaverotuksen arvostuskäytänteisiin. Kun osakeyhtiölle luovutetaan osakkeita, joihin on osakkeiden jakamattomuusperiaatteesta poiketen sovittu oikeuksia jollekin muulle kuin osakkeet saavalle yhtiölle, sopimuksella ja sen jatkoluovutuksen ehdoilla on laajoja ristivaikutuksia verojärjestelmässä.⁴ Asetelma poikkeaa oleellisesti tavanomaisista

3 Isotalo 2016, s. 9–11.

4 Esim.: 1. Miten osinko-oikeudettomat osakkeet arvostetaan nettovarallisuudessa? 2. Vaikuttaako yhtiön omistaman osakkeen vertailuarvoon, jos yhtiö ei saa omistamastaan osakkeesta osinkoja? 3. Voiko yhtiön omistamien osakkeiden osingot kuljettaa kirjanpidon ja verotuksen ohi? 4. Voidaanko yhtiön tuloverotuksessa jotenkin käyttää perintöverotuksen ikäkertoimia, selvittämättä todellisia ehtoja ja olosuhteita? 5. Millä ehdoilla osakeyhtiö ylipäänsä voi ostaa osakkeita, joilla ei vuosiin ole osinko-oikeuksia? 6. Voidaanko osakeyhtiön ostaessa tällaisia osakkeita hyväksyä tarkasti yksilöimättömiä ehtoja? 7. Miten pääomanpalautukset käyttäytyvät osingottomissa osakkeissa? 8. Miten tehdään päätökset yhtiön myydes-

osinko-oikeuksien pidätyksistä luonnollisten henkilöiden välillä. Näissä järjestyksissä pitäisi laajemmin selvittää todellisia sopimusten ehtoja osapuolten kaikkien verovaikutusten osalta ja olla varovainen kaavamaisten perintö- ja lahjaverotuksen laskusääntöjen siirtämisessä suoraan yhtiön ja sen osakkaiden välisten luovutusten tuloverotukseen. Tältä osin prosessiasetelma ja selvitys eivät olleet ratkaisussa optimaalisia. Asia pitäisikin saattaa KHO:lle avoimempaan ratkaisutilanteena. Mahdollisissa prejudikaattisäännöissä pitäisi selvästi pohtia, miten erilaisia luovutuskohteita julkisesti noteeratun yhtiön osake ja perheyhtiön osake tällaisessa asetelmassa ovat.

Maatilan yhtiöittämisten helpottamiseksi luotiin varainsiirtoverovapaus toimintamuodon muutoksiin. Sen odottaminen johti toisaalta artikkelissa kuvattuihin perustettavien yhtiöiden nettovarallisuuksien muodostumisiin pienemmiksi kuin vaihtoehdossa, jossa yhtiöittäminen olisi tehty ennen TVL 47 §:n muutosta. Siten varainsiirtoverovapauden odottaminen saattoi muodostua viljelijöille kalliiksi. Samalla metsälahjavähennyksen sulkusäännös on laadittu kattamaan myös toimintamuodon muutokset.⁵ Tämä on sinänsä välttämätöntä ottaen huomioon vähennyksen lakitekninen rakenne ja sidos luonnolliseen henkilöön. Seurannan siirto osakeyhtiöön olisi ollut äärimmäisen vaikeaa, eikä yhtiöittäminen saisi vapauttaa ankarasta sulkusäännöksestä. Valittu sääntelymalli loi kuitenkin lukitusvaikutuksen ja saattaa vähentää halua hyödyntää vähennystä, jos verovelvollinen uskoo myös osakeyhtiöiden tulevaisuudessa saavan metsävähennysoikeuden, jolloin metsätalouden yhtiöittämisen kannusteet oleellisesti nousisivat.⁶

TVL 47 §:n muutos, jossa sukupolvenvaihdoshuojennuksen soveltuessa perintö- ja lahjaverotuksessa muodostuu hankintamenoksi spv-arvo, johtaa moniin ristivaikutuksiin. Usein arvioitavaksi tulee esimerkiksi se, kannattaako huojuennusta ylipäänsä haluta, jos myynti on realistinen vaihtoehto. Luovutusvoittoverotuksen verokannat ylittävät olennaisesti perintö- ja lahjaverotuksen ensimmäisen veroluokan veroprosentit. Osinkoverotuksen, pääomanpalautuksen, omien osakkeiden hankinnan ja palkan nostamisen välinen optimointi muuttuu, kun hankintamenon laskentaperusteet muuttuvat. Myös yksityiskohtien tasolla heijastusvaikutukset voi-

sä omistamiaan osinko-oikeudettomia osakkeita? 9. Jos nämä yhtiön omistamat osinko-oikeudettomat osakkeet myydään, voivatko pidätetyt oikeudet siirtyä kauppahintaan tai esim. osakevaihdossa luovutettuja osakkeita vastaan saatuihin osakkeisiin? Nähdäkseni kaikki nämä ongelmat olisivat parhaiten hallittavissa, jos yhtiön katsottaisiin aina vastaanottavan osakkeet käypään arvoon ja saavan kaikki osakkeiden tuottamat oikeudet. Mahdollinen sopimus jollekin muulle sovitusta osinkosuorituksesta käsiteltäisiin erillisenä kauppahintana, joka arvioitaisiin yksilöllisen selvityksen, ei perintö- ja lahjaverotuksen kaavamaisten oletusten, kautta. Mitä enemmän tällaisista säännöistä poiketaan, sitä laajempi ristivaikutusongelmien kokonaisuus tullaan tulevana vuosina kohtaamaan. Kokonaisuutena tuotto- ja hallintaoikeuksien ongelmat ovat paisuneet mittakaavaan, jossa tarvittaisiin lainsäätäjän toimia. Järjestelmä on hallitsema-

5 Verohallinto A171/200/2017, kohta 4.1.

6 MTK 2017. Lausunnossa yhtiöittämisten varainsiirtoverovapaudesta vaaditaan suoraan seuraavaksi toimeksi metsävähennyksen ulottamista osakeyhtiöön.

vat olla merkittäviä. Esimerkiksi kuolinpesälle palautettu vainajan pääomansijoitus voidaan valtiovarainvaliokunnan mietinnön⁷ mukaisesti verottaa luovutusvoittona, jos muut edellytykset täyttyvät. Jos osakkaat saavat sukupolvenvaihdoshuojennuksen, kuolinpesän hankintameno kuitenkin on spv-arvo, joka voi oleellisesti alittaa kuolinpesälle maksettavan pääomanpalautuksen määrän.

Myös tekijänoikeustulojen saamiseksi osakeyhtiöihin tapahtui varsin poikkeuksellinen menettely, sillä valtioneuvosto ohjasi Verohallinnon tekemään ohjeen, jolla tulot voidaan siirtää osakeyhtiöön.⁸ Samaan aikaan osinkoverotuksen ja yhteisöveron suhteen välinen poliittinen debatti on jatkunut aktiivisena. Taloustieteessä ja veropolitiikassa on ilmestynyt uutta tutkimusta verokannusteista.⁹ Siten artikkelin aihepiiri on jatkuvassa jännitteessä. Riippumatta siitä, millaiseksi lainsäädäntömuutokset ja tulevien prejudikaattien sisällöt muodostuvat, ne tulevat johtamaan monimutkaisiin ristivaikutuksiin suhteessa artikkelin käsittelemiin teemoihin.

7 VaVM 32/2013 vp.

8 Verohallinto A120/200/2018. Parempi hallituksen veropolitiikan väline olisi lakien säätäminen.

9 VM 2017, jakso 5. Verotuksen sidosryhmät antoivat raportista laajasti lausuntoja, joihin voi tutustua ministeriön sivustolla.

Kalle Isotalo
OTK, Pohjois-Savon verotoimisto

VI

OSAKEYHTIÖN SUKUPOLVENVAIHDOKSEN LAHJAVEROTUKSEN ERITYISKYSYMYKSIÄ

EDILEX

Edilex 2013/29

Referee-artikkeli, versio 2.0
Julkaistu 4.11.2019
Alkuperäinen julkaistu 23.9.2013
www.edilex.fi/artikkelit/10816

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Lahjan määrittely	2
2.1	Omien osakkeiden hankkiminen	2
2.2	Osakeanti	4
2.3	Substanssikauppa.....	5
2.4	Apuyhtiökauppa	5
3	Arvostaminen	6
3.1	Arvostamisen perusteet	6
3.2	Tuotto- ja substanssiarvon ongelmia	7
3.3	Muut veroseuraamukset	8
3.4	Sarjaoikeustoimet	10
3.5	Yhteenveto arvostamisesta	12
4	Perintö- ja lahjaverolain 3/4-sääntö.....	12
5	Sukupolvenvaihdoshuojennus	15
5.1	Yleistä.....	15
5.2	Huojennuksen soveltaminen.....	16
5.2.1	Omien osakkeiden hankkiminen	16
5.2.2	Suunnattu osakeanti	19
5.2.3	Suuntaamaton osakeanti	19
5.2.4	Substanssikauppa.....	20
5.2.5	Apuyhtiökauppa	20
5.3	Huojennettu omaisuus ja yritysjärjestelyt	22
6	Osakkeiden erisarjaistaminen	23
7	Yhteenveto	24

1 Johdanto

Yritysvarallisuuden siirtäminen sukupolvenvaihdoksissa on ollut viime vuosina monipuolisen keskustelun kohteena. Verohallinto on vuonna 2004 antanut sukupolvenvaihdoksia

koskevan ohjeen, jota on vaiheittain päivitetty.¹ Ohjeessa on sovellettu perintö- ja lahjaverotuksen huojennussäännöksiä hyvin laajentavasti ja tuloverotuksen monet ongelmakysymykset on sivuutettu. Oikeuskirjallisuudessa ohjeelle on annettu vahva asema. Sen sijaan tuomioistuimissa ohjetta on käsitelty valitettavan vähän.

Tämän kirjoituksen tavoitteena on tuoda esiin tulkintavaikkeitä, joita ohjeessa omaksuttu verohuojennussäännösten laajentava tulkinta aiheuttaa. Artikkelissa tarkastellaan lahjan antamista omia osakkeita hankkimalla, osakeanneilla, substanssikaupoilla, apuyhtiökaupoilla sekä osakkeiden erisarjaistamisella. Pääpaino artikkelissa on lahjaverotuksen tarkastelussa, mutta sivuan osittain myös tulo- ja varainsiirtoverotusta.

2 Lahjan määrittely

Vero-oikeudessa lahjan määritelmää ei ole pyritty säätämään tarkasti.² Kun varallisuusarvoinen etu siirretään vapaaehtoisesti ilman esimerkiksi perhevarallisuus oikeuteen perustuvaa tai muuta vastaavaa velvoitetta, syntyy verotettava lahja. Käytännössä lahjaverotuksen edellytykseksi usein katsottu lahjoitustahdon olemassaolo voidaan osoittaa, jos objektiivisesti havaittavissa olevalle varallisuuden vastikkeettomalle tai alihintaiselle siirtämiselle ei pystytä selvittämään luotettavasti muuta syytä kuin lahjan antaminen. Tiettyjä tapoja antaa lahja on säädetty verovapaaksi. Tyypillisin tällainen tilanne on niin kutsuttu 3/4-sääntö³, jonka mukaan verotettavaa lahjaa ei synny, jos kauppa- tai vaihtosopimuksessa maksetaan vastiketta enemmän kuin 3/4 myydyin kohteen arvosta. Lähtökohta on, että lahja on veronalainen, ellei sitä ole verovapaaksi säädetty.

Erilaisten yrityksiin liittyvien oikeustoimien osalta voidaan lähteä siitä, että verotettava lahja syntyy, jos varallisuusarvoinen etu siirtyy vastikkeettomasti tai alihintaan ja kyseessä olevaa tapaa antaa lahja ei ole erityisesti verovapaaksi säädetty. Käytännössä tämä tarkoittaa, että suostuttaessa vapaaehtoisesti järjestelyyn, jossa jonkun osapuolen varallisuusasema heikkenee ja muiden vahvistuu, on kyse verotettavan lahjan synnyttävästä tilanteesta.

2.1 Omien osakkeiden hankkiminen

Omien osakkeiden lunastuksessa tai hankkimisessa on kysymys siitä, että osakeyhtiö saa vastikkeellisesti omia osakkeitaan. Nämä osakkeet on mahdollista joko mitätöidä tai säilyttää yhtiön omassa omistuksessa mahdollisia myöhempiä tarpeita varten. Osakeyhtiölaissa on tietyt säännökset, miten ja millä ehdoilla osakkeita on mahdollista hankkia tai lunastaa.⁴ Näitä oikeuksia, ehtoja ja edellytyksiä voidaan tarkentaa yhtiöjärjestyksen määräyksillä. Pääsääntöisesti osakkeenomistajien ollessa yksimielisiä, osakeyhtiölaki mahdollistaa varsin joustavasti erilaiset järjestelyt. Siltä osin kuin osakeyhtiö maksaa jakokelpoisilla varoillaan lunastamistaan tai hankkimistaan osakkeista, on kysymys osakeyhtiön näkökulmasta varo-

¹ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013 on viimeisin versio ohjeesta.

² Purotonen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. Talentum. Helsinki 2011, s. 27–35.

³ PerVL 18.3 §.

⁴ Termiä lunastus käytetään tapauksissa, joissa osakkeiden osto ei edellytä vapaaehtoisuutta, ja termiä hankinta vapaaehtoisissa osakkeiden hankinnoissa.

jenjaosta (osakeyhtiölaki 13:1).⁵ Osakkeen omistajan näkökulmasta kyse on luovutuksesta, jolla hän menettää osakkeen tuottamat oikeudet yhtiöön.⁶

Jos osakkeita lunastetaan pakolla osakkeenomistajalta, ei lahjaverotus tule kysymykseen. Silloin lunastushintana käytetään käypää arvoa. Jos taas osakas luovuttaa osakkeitaan vapaaehtoisesti yhtiölle, verotettavan lahjan syntyminen on mahdollista.⁷ Kun osakeyhtiö hankkii osakkaalta osakkeita, on tuloverotuksessa ratkaistavana, miten luovutus käsitellään tuloverotuksessa. Yhtiöstä ulos jaettavat varat kuuluvat joka tapauksessa tuloverotuksen piiriin. Käytännön verotusvaihtoehtoina ovat luovutusvoitto ja peitelty osinko.⁸ Peiteltyä osinkona verottaminen on mahdollista, jos omien osakkeiden hankintaa käytetään osingonjaosta seuraavan veron välttämiseksi. Lisäksi peitelty osingon käyttäminen on mahdollista siltä osin kuin osakkeista maksetaan ylihintaa. Verohallinto on antanut ohjeen osakeyhtiölain mahdollistamien varojenjakotapojen verotuksesta.⁹ Yrityksen sukupolvenvaihdoksia koskevassa ohjeessa on tarkennettu olosuhteita, joissa peitelty osingon verotus ei tule kysymykseen.¹⁰ Peitelty osinko ei tule kysymykseen, jos omien osakkeiden hankkimisen johdosta yritystoiminnan jatkajan omistusosuus kasvaa merkittävästi, luopujan omistukseen jää korkeintaan 20 % yhtiöstä ja luovutushinta on korkeintaan käypä arvo. Jos peiteltyä osinkoa ei sovelleta, yhtiön maksamat varat verotetaan luovutusvoittoa koskevien säännösten mukaisesti. Peitelty osingon välttämiseksi sukupolvenvaihdokset, joissa käytetään omien osakkeiden hankkimista, tehdään yleensä siten, että luopujan omistusosuudeksi jää korkeintaan 20 %.

Omien osakkeiden hankinnassa tulee annetuksi lahja, jos osakkeet luovuttava henkilö ei vaadi osakkeistaan niiden täyttä arvoa.¹¹ Verohallinnon ohjeen mukaan lahjan määrä on käytetyn hinnan ja osakkeiden käyvän arvon erotus. Lahja jakaantuu verohallinnon käsityksen mukaan luovuttajan lähipiiriin kuuluville osakkaille heidän omistustensa suuruuden mukaisissa suhteissa.¹² Kun osakas myy koko omistuksensa alihintaan ja alihinnan suuruus vastaavalta osin kasvattaa muiden osakkaiden omistusten arvoa, voidaan hankintahinnan ja käyvän arvon erotusta pitää annetun lahjan arvona. Laskentatapaan liittyy arvostusongelmia, joita käsitelen myöhemmin. Jos luovuttajalle jää omistukseensa osakkeita, myös niiden arvo nousee. Näissä tilanteissa oikeana lahjan arvona voidaan pitää sitä määrää, jolla muiden osakkaiden omistusosuuden arvo kasvaa. Seuraava esimerkki kuvastaa oikeaa laskentatapaa. Esimerkissä oletetaan, että hankintahinta alentaa yhtiön käypää arvoa suoraan.

Esimerkki 1.

Isä omistaa kuusi ja poika neljä osaketta. Yhtiön arvo on 100 euroa. Pojan omistuksen arvo on 40 euroa. Yhtiö hankkii isältä viisi osaketta 25 euron hintaan. Yhtiön arvo on 75 euroa (100 eurosta vähennetään hankintahinta), eli 15 euroa osaketta kohden. Pojan omistuksen arvo nousee 60 euroon. Pojan katsotaan saavan 20 euron lahjan osakkeiden hankinnassa.

⁵ Koski, Pauli & Sillanpää, Matti J.: Yhtiöoikeus. Sanoma Pro e-kirja, jakso 9, kohta: Varojen jakaminen. Tarkistettu 2.6.2013.

⁶ Kukkonen, Matti: Pienosakeyhtiön ja sen osakkaan tuloverotus. Talentum. Helsinki 2010, s. 247.

⁷ Puronen 2011, s. 316.

⁸ Kukkonen 2010, s. 252–254.

⁹ Verohallinnon ohje: Uuden osakeyhtiölain vaikutuksia verotukseen 206/345/2007.

¹⁰ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013. Kohdat 4.2.1.–4.2.2.

¹¹ Käytännössä tällaisessa oikeustoimessa syntyy mielenkiintoinen rajapinta valeoikeustoimen, dissimiloidun oikeustoimen ja keinotekoisien järjestelyjen näkökulmasta. Siviilioikeudessa kyse on varojenjaosta, jossa tulee pohdittavaksi myös lahjaoikeustoimen ja esimerkiksi peitelty osingon kysymykset. Kukkonen, Reima: Valeoikeustoimet, keinotekoiset järjestelyt ja takaisinsaannilla peräytyvät oikeustoimet – erot ja oikeusvaikutukset. DL 4/2008, s.521–524.

¹² Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013, kohta 4.4.

Omien osakkeiden alihintaisella hankinnalla voidaan antaa lahja alihintaiseen hankintaan suostuvien osakkeiden luovuttajilta muille osakkeenomistajille. Käytännössä lahja muodostuu muiden osakkaiden omistamien osakkeiden arvonnousun kautta. Joskus esimerkiksi eri sukujen yhteisissä yrityksissä hankitaan sukupolvenvaihdoksen yhteydessä molempien sukujen luopuvilta osakkailta osakkeita alihintaan tavalla, joka nostaa jatkajasukupolven omistusten arvoa. Tällöin on luontevaa, että lahjaverotus kohdennetaan kunkin lahjoittajan lähipiirille.

2.2 Osakeanti

Osakeanneissa osakeyhtiö luovuttaa aiemmin omistamiaan tai uusia osakkeita joko maksua vastaan tai maksutta ulos yhtiöstä.¹³ Osakeanteja voidaan tehdä suunnattuina tietyille tahoille tai vaihtoehtoisesti anti voidaan kohdistaa kaikille yhtiön osakkaille. Anti voi olla vastikkeellinen tai vastikkeeton. Osakeanneissa vanhojen osakkeiden antama omistusosuus yhtiöstä pienenee, kun kokonaisosakemäärä kasvaa.¹⁴ Vanhojen osakkeiden arvo ei laske, jos merkintähinta vastaa niiden antaman omistusosuuden arvoa yhtiössä sen jälkeen, kun yhtiö on saanut merkintähinnan. Jos kaikki osakkaat saavat osakkeita samoilla perusteilla, osakkaiden välillä ei siirry varallisuusarvoisia etuja, vaikka merkintähinta ei olisikaan niin korkea, että vanhojen osakkeiden arvo säilyisi. Suunnatulla annilla, jossa ei makseta täyttä hintaa, vanhoja osakkeita omistaneiden osapuolten omistusten arvo voi alentua. Pelkästään edullinen merkintähinta suunnatussa annissa ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita lahjan antamista. Merkintä voi olla perusteltavissa vanhojen osakkeiden omistajien näkökulmasta esimerkiksi sillä, että uudet osakkeet merkinneen uskotaan kykenevän kehittämään liiketoimintaa tavalla, joka nostaa myös muiden osakkeiden arvoa. Tällaisia etuja voidaan saada esimerkiksi yhteistyökumppanin mukaantulossa osaomistajaksi. Tällaisessa tilanteessa ei ole kysymys lahjasta, koska suunnattuun merkintään suostuneet omistajat ovat toimenpiteillään tavoitelleet omien osakkeidensa arvonnousua. Edullista merkintäoikeutta voidaan käyttää myös tapana maksaa palkkaa ja sitouttaa työntekijöitä. Silloin kysymys ei ole vastikkeettomasta lahjasta, vaan korvauksesta tehdystä tai tulevaisuudessa tehtävästä työstä.¹⁵ Nämä korvaukset kuuluvat ansiotuloverotuksen piiriin.¹⁶

Siltä osin kuin suunnattua osakeantia ei voida perustella edellisen kaltaisilla syillä ja edullisen merkintähinnan johdosta vanhojen osakkaiden omistus laimentuu, kyse on lahjasta. Käytännössä myös suuntaamattomalla edullisella merkintähinnalla voidaan vastaavasti antaa lahja, jos lahjanantajat jättävät omat merkintäoikeutensa käyttämättä. Verohallinnon ohjeen mukaan merkintähinnan suuruutta voidaan verrata osakkeiden käypään arvoon, jolloin erotus muodostaa lahjan.¹⁷ Oma käsitykseni on, että lahjan arvo tulee määrittää oikeustoimen aiheuttamana muutoksena lahjansaajan omaisuuden kokonaisarvossa. Jos osakkeita merkitsevä osakas ei ole aiemmin omistanut osakkeita, voidaan lahjan suuruus laskea siten,

¹³ Immonen, Raimo, Ossa, Jaakko & Villa, Seppo: Osakeyhtiön pääoman hallinta. Talentum. Helsinki. 2010, s. 22–31.

¹⁴ Yhtiöoikeudellisesta puolesta katso Kukkonen 2010, s. 505–508 ja Koski & Sillanpää 2013, jaks 10, kohta: Osakeanti.

¹⁵ Lindgren, Juha: Osakeyhtiön osakkaan ja työntekijän välisen alihintaisen osakeluovutuksen verotuksesta. Verotus 4/2003, s. 355–358. Mielestäni olennaista rajanvedossa lahjan ja tulon välillä ei ole siirtyneen osakeomistuksen suuruus, vaan syy järjestelyn taustalla. Olennaista on lisäksi muistaa palkan ja muun ansiotulon rajanvedossa sijaismaksajan käsite ja palkan ensisijainen tarkastelu sen saajan näkökulmasta. Laitinen, Mirjami & Peltomäki, Tomi. Ennakkoperintä. Sanoma Pro e-kirja, jaks 4, kohta: Toisen lukuun tehty työ. Tarkastettu 9.6.2013

¹⁶ Puronen 2011, s. 317–319 ja Immonen, Raimo & Lindgren, Juha: Onnistunut sukupolvenvaihdos. Talentum. Helsinki 2013, s. 206–211.

¹⁷ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013, kohta 5.3.

että verrataan merkintähintaa merkinnässä saatujen osakkeiden arvoon. Tämän arvon laskennassa tulee ottaa huomioon yhtiöön maksettu merkintähinta. Jos taas lahjansaaja on aiemmin omistanut osakkeita, myös hänen aiemmat omistuksensa laimentuvat. Verotettavan lahjan suuruus tulee laskea hänen kokonaisomistuksensa arvonmuutoksen kautta.

Esimerkki 2.

Yhtiön arvo on 80 euroa. Isä omistaa kaksi ja poika kaksi osaketta. Poika saa merkitä suunnatussa osakeannissa kuusi osaketta yhteensä 20 euron hintaan. Yhtiön arvoksi tulee 100 euroa. Pojan aiemman omistuksen arvo oli 40 euroa. Nyt pojan omistuksen arvo kasvaa 80 euroon. Hän saa 40 euron lahjan.

Lahja olisi muodostunut yhtä suureksi silloin, jos molemmilla olisi ollut oikeus suuntaamatomassa annissa merkitä kuusi osaketta 20 euron hintaan ja isä olisi jättänyt oikeutensa käyttämättä.

2.3 Substanssikauppa

Substanssikaupalla tarkoitetaan, että osakeyhtiö myy omistamiaan varoja. Varat muodostavat yleensä sukupolvenvaihdostilanteissa liiketoimintakokonaisuuden, jolla elinkeinotoiminnan harjoittamista jatketaan. Ostajana voi olla toinen yhtiö tai esimerkiksi omistajan lähipiiriin kuuluva henkilö. Jos tällaista omaisuutta myydään alihintaan, myyjäyhtiön omistajien varallisuus pienenee. Tällöin he antavat lahjan. Osakeyhtiön omistaja ei kuitenkaan voi suoraan lahjoittaa yhtiön varoja. Jos osakeyhtiö myy omaisuuttaan alihintaan, koska varoja halutaan lahjoittaa omistajan lähipiirille tai niiden omistamille yhtiöille, tulee sovellettavaksi myös peitelty osinko tai siirtohinnoitteluoikaisu.¹⁸ Näissä tilanteissa osakeyhtiön varallisuus pienenee omistajan lähipiirille siirretyn varallisuuden johdosta. Pääsääntöisesti puuttumistapana tulee käyttää peitellyn osingon verotusta.¹⁹

Nämä tuloveroseuraamukset eivät automaattisesti estä verotettavan lahjan syntymistä. Jos avoimesti ensin jaettaisiin tietty varallisuus ulos yhtiöstä ja tämän jälkeen myytäisiin alihintaan varat lähipiiriin kuuluvalle henkilölle tai heidän omistamalleen yhtiölle, seuraisi ensin varojenjaon tuloverotus. Tämän jälkeen tehtäisiin alihintainen kauppa, josta realisoituisi tuloveroseuraamusten ohella toimitettavaksi lahjaverotus. Peiteltyä osinkoa ei tule käsitellä kevyemmin kuin vastaavaa järjestelyä avoimen osingonjaon kohdalla.

2.4 Apuyhtiökauppa

Apuyhtiökaupassa lahja annetaan siten, että luopuja myy tai lahjoittaa omat osakkeensa (tai muuta omaisuutta) jatkajan omistamalle yhtiölle alihintaan.²⁰ Järjestelyssä apuyhtiön arvo kasvaa. Näissä tilanteissa on ensimmäisenä kysymyksenä oikea verovelvollinen. Osakeyhtiö ja sen omistaja ovat erillisiä (oikeus)henkilöitä. Molempien varallisuus kasvaa, kun apuyhtiö saa ostaa omaisuutta alihintaan. Lahjaverovelvollisuuden osalta on perinteisesti ajateltu, että lahja annetaan luovuttajan intressipiiriin kuuluvalle osakkeenomistajalle eikä

¹⁸ Kukkonen 2010, s. 404–409.

¹⁹ Ryytänen, Olli: Förtäckt dividend i beskattningen. Vammalan Kirjapaino Oy. Helsingfors 1996, s. 317–319 ja 365–369.

²⁰ Oulun HAO 29.4.2013 t 13/0194/1. Kyseisessä ratkaisussa lahjaa ei verotettu. Tapauksessa oli prosessuaalisia ja näytöllisiä erityispiirteitä, joiden johdosta tehty ratkaisu oli mielestäni yksittäistapauksessa täysin oikea. Sen sijaan tapauksen pohjalta tehtäviin yleistyksiin kaikkiin apuyhtiötilanteisiin suhtaudun pidättyväisesti.

yhtiölle. Heillehän lahja on yleensä tarkoitettu. Oikeuskäytännössä on vahvistettu, että lahja voidaan verottaa myös yhtiöllä, jos lahja annetaan sille.²¹

Lahjan laskemiseen on kaksi ajattelutapaa: Lahjan määräksi voidaan ajatella joko apuyhtiön luovutetun omaisuuserän käyvän arvon ja luovutushinnan erotus tai luovutuksen kasvattava vaikutus jatkajan yhtiön arvoon. Jos lahjansaajaksi katsotaan osakeyhtiö, tulee mielestäni lahjan määräksi katsoa lahjoitetun omaisuuden arvo tai kaupassa käytetyn hinnan ja käyvän arvon erotus. Niinhän toimitaan aina, kun lahjoitetaan tai myydään lahjanluonteisesti omaisuutta. Jos lahjansaajiksi katsotaan apuyhtiön osakkeiden omistajat, tulisi lahjan arvoksi määrä, jolla järjestely kasvattaa apuyhtiön osakkeiden arvoa. Lähtökohtaisesti näiden ajattelutapojen tulisi johtaa yhtä suureen lahjaan. Tämä nostaa esiin haasteita omaisuuden arvostamisessa.

3 Arvostaminen

3.1 Arvostamisen perusteet

Lahjaverotuksen kohteeksi joutuvan omaisuuden arvon määrittämisessä voidaan arvostusmenetelmänä käyttää luotettavinta mahdollista arvostustapaa, kun on tarve selvittää kyseessä olevan omaisuuden käypä arvo.²² Käytettäväksi voivat teoriassa tulla yksityisen sektorin usein käyttämät yrityksen useisiin tunnuslukuihin ja verrokkiyrityksiin perustuvat arvostusmenetelmät tai kohteesta tehdyt vertailukaupat.²³

Massaluontoisessa verotuksessa ei ainakaan pk-yritysten osalta voida soveltaa tällaisia menetelmiä.²⁴ Verohallinto on julkaissut arvostusohjeen, jossa kerrotaan arvostamistavoista silloin, kun luotettavampia arvostuskeinoja ei ole käytettävissä.²⁵ Yritysvarallisuuden osalta ohjeen perusajatus on, että yhtiön arvo määritetään yhtiön varallisuuden ja toteutuneiden voittojen kautta. Käytännössä yhtiön varojen ja velkojen nettoarvoon lisätään yhtiön kolmen tilikauden voittojen keskiarvo tietyillä oikaisuerillä korjattuna ja pääomitettuna 15 %:n korkokannalla. Yhtiön arvo saadaan jakamalla näiden arvojen summa kahdella. Käytännössä arvo perustuu puolittain yhtiön nettovarallisuuteen ja puolittain sen tuotto-odotuksiin. Yhtiön vähimmäisarvona pidetään joka tapauksessa varallisuuteen perustuvaa substanssiarvoa.

Substanssiarvon laskennassa lähdetään yhtiön omaisuuden ja velkojen tasearvoista. Tasearvoja oikaistaan omaisuuseristä, joista voidaan saada luotettavampi arvo. Tyypillisesti tällaista omaisuutta ovat kiinteistöt, osakehuoneistot, omistukset toisissa yrityksissä tai julkisesti noteeratut varat. Näin oikaistut varat muodostavat yrityksen substanssiarvon. Tuottoarvon määrittämisen perusajatus on kolmen edellisen tilikauden keskiarvovoittojen päämittaminen 15 %:n korkokannalla.

²¹ KHO 2011:44. Osakeyhtiöstä lahjansaajana yleisesti katso Äimä, Marina: Osakeyhtiön vastaanottaman lahjan verotuksesta. Verotus 5/1987, s. 378–385 sekä ja Kolehmainen, Antti & Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu. Talentum. Helsinki 2012, s. 292–297.

²² PerVL 9 ja 21 §.

²³ Käyvän arvon teoreettisesta taustasta katso esimerkiksi Vehmanen: Petri: Käypä arvo kiisteltyä käsitteenä ja IFRS 13:n mukaisena määrittämisperusteena. Verotus 3/2013, s. 306–322.

²⁴ Immonen & Lindgren 2013, s 130–134.

²⁵ Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A132/200/2012. Yritysvarallisuuden arvostamista koskee ohjeen kohta 5. Ohjeen taustasta katso Puronen 2011, s. 167–169.

Jos tapauskohtaisesti on erityisiä syitä painottaa arvostamisessa joko tuotto- tai substanssiarvoa, se on mahdollista. Valtaosassa tavanomaisista osakeyhtiön luovutustilanteista tosiasiallinen arvostaminen pohjautuu mekaanisesti edellisiin periaatteisiin. Perustilanne substanssiarvon painottamiselle tai tuottoarvon huomioita jättämiselle on yhtiö, jonka tuotto käytännössä perustuu omaisuudesta luopuvan omistajan työpanokseen.

Jos arvostamisen kohteena on konsernin emoyhtiö, tuotto- ja substanssiarvon keskiarvon laskenta tehdään koko konsernin tasolla. Usein tämä voidaan tehdä konsernitilinpäätöksen kautta. Jos sellaista ei ole käytettävissä, olennaisten tytäryhtiöiden ja osakkuusyhtiöiden taseet ja tuloslaskelmat voidaan purkaa emoyhtiön tilinpäätökseen arvostamista tehtäessä.

Käytännössä arvostaminen tehdään pk-yrityksissä edellä kuvattuja mekaanisia arvostamistapoja käyttäen, ellei arvosta ole saatavissa parempaa selvitystä. Tällainen selvitys voi olla yleensä vertailukauppa yhtiöstä lähijajoilta. Verotusta varten on myös mahdollista toimittaa esimerkiksi yksityiskohtaisempiin tilinpäätösanalyysiin perustuvia asiantuntijalausuntoja yhtiön arvosta. Jos tällaista lausuntoa voidaan pitää asianmukaisesti tehtynä eikä siinä pyritä esittämään epäaitoja arvoja veroetujen tavoittelemiseksi, lausunto voidaan asettaa arvostamisen perustaksi.

Normaalit pk-yritysten sukupolvenvaihdokset, jotka tehdään osakkeita lahjoittamalla tai alihintaan myymällä, tulevat tuotto- ja substanssiarvoihin perustuvalla arvostamistavalla verotetuksi varsin tyydyttävästi. Arvostaminen on ennakoitavaa, yhdenvertaista ja johdonmukaista. Tuotto- ja substanssiarvoon pohjautuva arvostaminen sopii kuitenkin erittäin huonosti tässä artikkelissa tarkasteltaviin tapoihin antaa lahja.

3.2 Tuotto- ja substanssiarvon ongelmia

Omien osakkeiden hankkimisessa ja osakemerkinnöissä, joissa maksetaan jonkinlainen merkintähinta, oikeustoimet muuttavat lahjoituksen kohteena olevaa yhtiötä. Yhtiöön joko tulee uusia tai sieltä katoaa vanhoja substanssiarvoon kuuluneita varoja. Sen sijaan kolmen edellisen vuoden tuloskeskiarvo pysyy ennallaan.

Esimerkki 3.

Isä omistaa kuusi ja poika neljä osaketta. Yhtiön tuottoarvo on 100 euroa, kuten myös sen substanssiarvo. Yhtiön arvoksi katsotaan 100 euroa. Pojan omistuksen arvo on 40 euroa. Yhtiö hankkii isältä viisi osaketta 25 euron hinnalla. Yhtiön substanssiarvo on 75 euroa, mutta tuottoarvo edelleen 100 euroa. Yhtiön tuotto- ja substanssiarvojen keskiarvoksi tulee 87,5 euroa. Yhtiön arvo laskee 12,5 euroa, vaikka taseesta katoaa 25 euroa. Pojan omistuksen arvo nousee 70 euroon (poika omistaa neljä yhtiön viidestä osakkeesta ja yhtiön arvo on 87,5 euroa). Pojan katsotaan saavan 30 euron lahjan.

Esimerkki 4.

Yhtiön tuottoarvo on 100 euroa ja substanssiarvo 60 euroa. Käyväksi arvoksi tulee 80 euroa. Isä omistaa kaksi ja poika kaksi osaketta. Poika saa merkitä kuusi osaketta yhteensä 20 euron hintaan. Yhtiön tuottoarvona on edelleen 100 euroa, mutta substanssiarvo kasvaa 80 euroon. Käyväksi arvoksi tulee 90 euroa. Yhtiöön tulee 20 euroa lisää rahaa, mutta yhtiön arvo nousee vain 10 euroa. Pojan aiemman omistuksen arvo oli 40 euroa. Nyt pojan omistuksen arvo kasvaa 72 euroon (yhtiön arvo on 90 euroa, poika omistaa yhtiön kymmenestä osakkeesta kahdeksan). Hän saa 32 euron lahjan.

Jos molemmilla olisi ollut oikeus merkitä kuusi osaketta 20 euron hinnalla ja isä olisi jättänyt oikeutensa käyttämättä, olisiko lahja ollut yhtä suuri? Jos lahjan ajatellaan tulevan an-

netuksi, kun päätetään jättää merkintäoikeus käyttämättä, voitaisiin lahjan arvo laskea myös seuraavasti:

Osakeantipäätöksen jälkeen isällä ja pojalla on ollut oikeus merkitä osakkeita alihintaan. Jos oikeudet olisi käytetty, isällä ja pojalla olisi ollut kummallakin kahdeksan osaketta ja yhtiössä 40 euroa enemmän rahaa. Pojan saaman lahjan arvo olisi erotus, jossa hänen omistuksensa toteutuneesta arvosta vähennettäisiin hänen omistukselleen syntynyt arvo siinä teoreettisessa tilanteessa, että isäkin olisi käyttänyt merkintäoikeutensa.

Käytännössä omien osakkeiden hankinnassa tuottoarvon vaikutus kasvaa ja merkinnässä pienenee. Talousteoreettisesti toki on niin, että yhtiöön jätetyn pääoman määrä vaikuttaa myös tuottoarvoon, esimerkiksi vaikutuksena vieraan pääoman korkomenoihin. Selvää on, ettei massaluontoisessa verotuksessa voida tällaisia seikkoja viran puolesta ottaa huomioon. Verotuskäytännössä ei ole puututtu esimerkiksi huomattavaan osingonjakoon ennen sukupolvenvaihdosta, vaikka siinä yhtiön taseesta jaetaan huomattavasti varoja.

Oma käsitykseni on, että kun sukupolvenvaihdos tehdään omien osakkeiden hankinnalla tai osakemerkinnällä, lahjan arvo tulisi laskea siten, että tuottoarvon annettaisiin vaikuttaa lahjan arvoon. Järjestelyn verotuksessa hyväksymisen edellytyksenä on, ettei sitä kokonaisuudessaan katsota epäaidoksi. Käytännössä tämä tarkoittaa, että laskettaessa lahjansaajien osakkeiden arvonmuutosta, tuottoarvo pidetään ennallaan, vaikka substanssiarvo pienenee tai kasvaa. Tuottoarvolaskenta tulisi tehdä aina verraten todellista tilannetta ennen ja jälkeen tehdyn oikeustoimen. Erityisen suurella varauksella tulee suhtautua tuotto- ja substanssiarvolaskennan soveltamiseen yhtiön taseeseen, joka olisi mahdollisesti syntynyt jotenkin toisin toimittaessa.

Substanssikaupan osalta kyse on yleensä liiketoimintakokonaisuudesta. Substanssi pystytään laskemaan luovutettavasta liiketoimintakokonaisuudesta. Myös tuottoarvo tulisi ottaa huomioon. Se edellyttää tuloslaskelman jakamista siten, että pystytään erottamaan liiketoimintakokonaisuuden vuotuinen tulos. Tämän osoittaminen voi usein olla vaikeaa ja käytännössä tasearvojen mukaisista arvoista pystytään usein oikomaan ainoastaan esimerkiksi kiinteistöjen ja arvopapereiden osuus.

Apyyhtiötilanteisiin liittyy vaikeita tuotto- ja substanssiarvon ongelmia. Erityisesti ongelmat kiertyvät sen ympärille, onko lahjan arvo apuyhtiölle luovutetun omaisuuden arvo tai vastikkeellisessa luovutuksessa kauppahinnan ja käyvän arvon erotus vai apuyhtiölle tehdyn lahjoituksen vaikutus apuyhtiön arvoon. Jos lahjan määrä on apuyhtiön omistajan osakkeiden arvonnousu, voidaanko arvoksi lukea suoraan apuyhtiölle myydyt yhtiön tuotto- ja substanssiarvojen keskiarvon ja myyntihinnan erotus? Arvostamisohjeen mukaan konsernin emoyhtiö arvostetaan konsernitilinpäätöksen kautta, jolloin tuotto- ja substanssiarvojen keskiarvo lasketaan siten, että luovutettu yhtiö sulaa emoyhtiöön. Oma käsitykseni on, että arvostus tulisi tehdä myös tässä tilanteessa pelkästään apuyhtiölle luovutetun yhtiön arvon kautta, vaikka lahjan arvo periaatteessa mielestäni on oikeustoimen vaikutus apuyhtiön arvoon.

Jo edellä kuvatuista esimerkeistä voidaan huomata, että lahjaverotuksen arvostaminen on hyvin vaikeaa erikoisemmissa lahjanantamistavoissa.

3.3 Muut veroseuraamukset

Arvostamisratkaisua tehtäessä on syytä huomata, ettei verosuunnittelun näkökulmasta useinkaan ole eduksi käyttää alinta mahdollista arvoa. Erityisesti tämä näkyy myöhemmin

käsiteltävissä sarjaoikeustoimissa. Korkeamman arvon tavoittelu kytkeytyy yleensä tuloverotukseen.

Omien osakkeiden hankinnan yhteydessä ei tiettyjen reunaehtojen täytyessä ole sovellettu peiteltyyn osingon verotusta, kun omien osakkeiden hankinta on osa sukupolvenvaihdosta. Jos peiteltyä osinkoa ei sovelleta omien osakkeiden hankkimiseen, verotus tapahtuu luovutusvoiton verotuksena.²⁶ Jos käytettävissä on 40 %:n hankintameno-olettama, omien osakkeiden hankinta muodostuu edullisemmaksi kuin osingonjako nettovarallisuuden pohjalta verovapaan tuoton ylittävältä osalta.²⁷

Jos luovutettava varallisuus tulee lahjoittajan lähipiiriin kuuluvan henkilön omistamalle osakeyhtiölle, on olennaista, millainen arvo tälle omaisuuserälle tulee yhtiön nettovarallisuuden laskennassa. Jos arvo on korkea, yhtiö voi jatkossa jakaa enemmän osinkoa kevyemmällä verorasituksella.

Lahjaverotuksessa vahvistettu arvo antaa lahjana saadulle omaisuudelle hankintamenon, kun lahjoituksesta on kulunut vuosi. Ensimmäisessä veroluokassa lahjaverokanta on paljon luovutusvoittoverokantaa matalampi. Jos yhtiön osakkeet on tarkoitus myöhemmin realisoida, on korkea lahjaverotusarvo hyvin edullinen. Erityisen edullinen se on silloin, jos lahjoitettuun omaisuuteen saa PerVL 55 §:n sukupolvenvaihdoshuojennuksen. Siinä omaisuus arvostetaan käyvän arvon sijaan 40 %:iin arvostuslain mukaisesta arvosta, mutta käyvän arvon mukaisesta arvosta saa silti luovutusvoittoverotuksessa vähennettävän hankintamenon.²⁸ Sukupolvenvaihdoshuojennukseen liittyy kuitenkin korotettuna maksuunpano, jos saadusta omaisuudesta pääosa myydään viiden vuoden sisällä verotuksen toimittamisesta.

Myös luovutusvoittojen osalta on säädetty sukupolvenvaihdoshuojennus, jonka nojalla yli 10 vuotta omistetun yli 10 %:n omistusosuuden myynti lähisukulaiselle on verovapaa. Verovapauteen liittyy viiden vuoden jatkoluovutusseuranta, mutta sen kuluttua loppuun osakkeet voi myydä käyttäen hankintamenona ostohintaa. Silti se antaa mahdollisuuden realisoida arvonnousu käyttäen ostohintaa hankintamenona. Käytännössä luovutuksen kohteena olevia osakkeita ei automaattisesti haluta arvostaa mahdollisimman pieneen arvoon. Joskus edullista on myös korkean arvon tavoittelu.

²⁶ TVL 45–50 §.

²⁷ Kun käytössä on 40 %:n hankintameno-olettama, on luovutusvoitosta veronalaista pääomatuloa 60 %. Nykyisin osingonjaosta voi olla verovapaata verovelvolliskohtaisesti maksimissaan 60 000,00 euroa vuodessa. Tämä edellyttää, että osingot jaetaan yhtiöistä, jotka jakavat osinkoa maksimissaan 9 % matemaattisesta arvostaan. Jos osinkoa jaetaan tätä enemmän, on siitä 70 % ansiotuloa. Verovapaat osingot ylittävän varojenjaon osalta omien osakkeiden hankkiminen on usein hyvin edullista. Jyrki Kataisen hallitus on ilmoittanut aikovansa muuttaa osinkojen verotusta. Muutoksen sisältö on vaihdettu tähän mennessä kahteen kertaan. Viimeisimmän suunnitelman mukaan kevennetyn verotuksen matemaattisen arvon tuotto on alennettu 8 %:iin. Kevennetyt osingot ovat 150 000,00 euroon asti ainoastaan 25 %:sesti pääomatuloa. Tämän rajan jälkeen osingot ovat 85 %:sesti pääomatuloa. Laskennallisen tuoton ylittävät osingot taas ovat 75 %:sesti ansiotuloa. Hallitus on tiedottanut osinkoverosuunnitelmistaan Valtioneuvoston tiedotteilla 135/2013, 153/2013 ja 350/2013. Hallituksen suunnitelmien toteutuessa syntyy monia tilanteita, joissa luovutusvoittona verotettava omien osakkeiden hankinta on hyvin edullista. Suunnitellun verouudistuksen yksi ongelma on, että 40 %:n hankintameno-olettamaa käytettäessä pääomatulona verotettavan luovutusvoiton verotettava osuus on 60 % ja vastaavasti osingonjaossa kevennetyn verotuksen ylittäviltä osin 85 %:sesti pääomatuloa tai 75 %:sesti ansiotuloa. Varojenjakotapojen välille ollaan luomassa suurta neutraliteetti-poikkeamaa.

²⁸ Verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 51/2010, s. 205.

3.4 Sarjaoikeustoimet

Erityisen vaikeaa arvostaminen on silloin, kun sukupolvenvaihdos tehdään oikeustoimien sarjana.²⁹ Ensinnäkin ennen omistuksen siirtoa voi tapahtua esimerkiksi jakautuminen. Tämä tuo omat haasteensa arvostamiseen, kun luovutuksen kohteena ei ole täysin sama yritys kuin aiempina vuosina on toiminut. Yritysjärjestelyn seurauksena syntyvällä yhtiöllä toki on itsenäinen tase, josta voidaan laskea substanssiarvo. Sen sijaan tuottoarvon laskeminen tulisi tehdä siirtäen soveltuvin osin aiemman yhtiön (tai yhtiöiden) tulosta luovutuksen kohteena olevaan yhtiöön. Tuottoarvon selvittämiseksi joudutaan tekemään työläitä ja haastavia laskelmia.

Lahjan antaminen voi jakaantua esimerkiksi osittaisiin omien osakkeiden hankkimisiin, osakeanteihin ja lahjanluonteisiin kauppoihin saman intressipiirin kesken.³⁰ Joku luopuja voi haluta enemmän kuin toinen, jonkun luovutus täyttää luovutusvoiton verovapauden edellytykset ja lisäksi kokonaisuuteen voi liittyä esimerkiksi ulkopuolinen yhtiökumppani, joka haluaa omistuksistaan luopumisesta käyvän arvon mukaisen korvauksen. Tilanteet voivat olla hyvin kirjavia.

Olennaista on, että jokainen oikeustoimi pitää verottaa erikseen, ellei ole perusteita soveltaa veron kiertämistä koskevia säännöksiä.³¹ Jos tällaiset olosuhteet ovat olemassa, siviilioikeudellinen muoto sivuutetaan ja luovutukset verotetaan siitä poiketen. Jos esimerkiksi lahjaverotuksen osalta yhdistetään oikeustoimia yhdeksi lahjaksi, tulee yhdistämistä tehtäessä ottaa huomioon jäljempänä tarkasteltava sukupolvenvaihdossäännös ja tuloverotus.³²

Oikeuskäytännössä on vahvistettu, että lyhyellä aikavälillä tehtyjä erillisiä kauppoja ei ole mahdollista yhdistää huojuksen vaatiman yrityksen vähimmäisosan saavuttamiseksi.³³

²⁹ Esimerkkejä sukupolvenvaihdoksen suunnitteluun liittyvistä toimista. Immonen & Lindgren 2013, luku 10 ja Juusela, Janne & Tuominen, Sami: Sukupolvenvaihdoksen verotus. WSOYpro. Helsinki 2010, luku 6.

³⁰ Pelkistetty esimerkki tällaisesta tilanteesta katso Immonen & Lindgren 2013, s. 247–249. Esimerkissä ei kuitenkaan käsitellä arvostamiskysymystä, omistusrakenne on yksinkertainen ja oikeustoimet vain omien osakkeiden hankinta ja lahjanluonteinen kauppa.

³¹ Olennaista on, ettei pelkkä monimutkaisen sarjaoikeustoimiketjun käyttäminen anna oikeutusta yhdistää toimia verotuksessa. Ratkaisevaa on veronvälttämistarkoituksen osoittaminen. Jos lahjoja annetaan vaihteilla sarjaoikeustoimilla, ei järjestelyn monimutkaisuus sinällään ole osoitus kielletystä veron kiertämisestä. Normaali lahjojen kumulointi sitä paitsi tekee valtaosin turhaksi monimutkaisten sarjaoikeustoimien käyttämisen lahjaverotuksen hankkimiseksi. Sen sijaan verohuojennusten osalta ei ole mitään erityistä syytä vaatia, että niiden tulisi soveltua kaikkiin sarjaoikeustoimiin. Katso sarjaoikeustoimien arvioinnista esim. Mehtonen, Pekka: Siirtohinnoittelu, tuloverotus ja konsernistrategiat. Edita. Helsinki 2005, s. 143–151.

³² Sukupolvenvaihdoksissa tehdään tuloverosuunnittelua monen verolajin osalta. Käytännössä on usein mahdotonta erotella, minkä verolajin veroetujen tavoittelu on ollut päällimmäisenä esillä verosuunnittelua tehtäessä.

³³ KHO 1994 B 560. Oikeuskirjallisuudessa ratkaisu KHO 1989 B 567 on ajoittain luettu osittain ristiriitaiseksi edellisen päätöksen kanssa. Esimerkiksi Andersson, Edward: Sukupolvenvaihdos verotuksen kannalta ja sen verohuojennukset. DL 1/2004, s. 8. Oma käsitykseni on, että tämä johtuu hieman harhaanjohtavasta lyhyestä ratkaisuselosteesta. Pitkästä ratkaisusta asia hahmottuu selkeämmin. Tosiasiassa ratkaisu vain vahvistaa kumulointia ja hylkää vaatimukset erillisten oikeustoimien yhtenä käsittelemiseksi verovelvollisen vaatimuksesta. Kyseessä ei siis ollut veroasiamiehen vaatimus muodon sivuuttamisesta. Ohessa muutama keskeinen leikkaus päätöksestä:

Vaasan lääninoikeuden ratkaisu 1.6.1988

A on 24.2.1987 ostanut isältään tämän osuuden maatalouskiinteistöistä ja saanut 27.2.1987 päivätyllä lahjakirjalla 15 000 markan vastiketta vastaan niinkään isältään tämän osuuden maatalousirtaimistosta. Noita luovutuksia oli pidettävä yhtenä kokonaisuutena. Koska suoritettu vastike oli pienempi kuin kolme neljänestä luovutetun omaisuuden käyvästä arvosta, oli luovutusta pidettävä lahjanluonteisena. Käyvän hinnan ja vastikkeen välinen ero oli siten katsottava lahjaksi, josta on määrättävä yksi lahjavero. Tuon veron maksuunpantavaa osaa vahvistettaessa oli irtaimiston osalta jo maksuunpantu vero otettava vähennyksenä

Erillisistä oikeustoimista tulee laskea erilliset lahjaverot ja kumuloida ne yhteen PerVL 20 §:ssä säädetyllä tavalla. Erilliset lahjan sisältävät oikeustoimet voidaan mielestäni yhdistää vain veron kiertämistä koskevilla säännöksillä, joita ei sovelleta verovelvollisen eduksi. Sarjaoikeustoimissa ei ole mitään erityistä syytä sille, että niitä arvioitaisiin jotenkin lievemmin ja useita oikeustoimia voitaisiin yhdistää yhdeksi kokonaisuudeksi. Asia on pikemminkin päinvastoin.

Vastaavasti tuloverotuksen puolella eri oikeustoimista pitää ratkaista kysymykset oikeasta luovutusvoiton määrästä (esimerkiksi rinnastus apportteihin ja hankintamenon jakaminen alihintaisissa luovutuksissa) ja toimitettavassa lahjaverotuksessa hankintamenoa synnyttävistä vahvistetuista lahjaverotusarvoista. Näiden asioiden ratkaisemiseen ei sovi ratkaisutapa, jossa ainoastaan verrattaisiin koko oikeustoimisarjan alussa tietyllä osapuolella olleen omaisuuden arvoa sarjan päätteeksi hänellä olevaan omaisuuden arvoon. Erityisesti näiden lahja- ja tuloverotusten elimellisten yhteyksien vuoksi ajatus perättäisten oikeustoimien kategorisesta yhdistämisestä lahjaverotuksessa tulee hylätä. Pääsäännöksi tulee katsoa erillisten lahjojen normaali yhteenlaskeminen ja kumulointi.³⁴

Oikeustoimien kohteena olevan omaisuuden arvostamista ei kuitenkaan tule tehdä kokonaisuudesta erillisenä, vaan siinä tulee ottaa huomioon koko oikeustoimisarjan muodostama kokonaisuus.³⁵ Näissä tilanteissa tuotto- ja substanssiarvon keskiarvo voi olla taustalla nähtävänä arvostamista ohjaavana periaatteena. Mekaanisesti (ja seuraavat tai edeltäneet oikeustoimet unohtaen) sitä ei kuitenkaan tulisi soveltaa. Käytännön verotusratkaisuja tehtä-

huomioon. Sen vuoksi ja ottaen huomioon perintö- ja lahjaverolain 18 §:n 3 momentin, 20 §:n 2 momentin ja 63 a §:n 1 ja 2 momentin säännökset lääninoikeus on hyväksynyt valituksen ja alentanut maksuunpantavan määrän 1 650 markkaan.

Korkeimman hallinto-oikeuden päätöslauselma

Jos lahjansaaja on saanut samalta lahjanantajalta useampia lahjoja kahden vuoden kuluessa, on nämä lahjat perintö- ja lahjaverolain 20 §:n 2 momentin mukaan otettava huomioon siten, että yhteisestä verosta vähennetään se lahjavero, mikä aikaisemmista lahjoista on jo suoritettu. Perintö- ja lahjaverolain 63 a §:n mukaisissa laskelmissa on otettava huomioon näin saatu erotus. Lahjaverotus on näin ollen toimitettu oikein. Tämän vuoksi korkein hallinto-oikeus kumoaa lääninoikeuden päätöksen ja saattaa perintöverolautakunnan päätöksen voimaan.”

³⁴ Verolainsäädännön systematiikan yhtenäisyyttä puolustava tulkintatapa eri verolajien samanaikaisessa tarkastelussa on tulkintalainopillisesti perusteltua ainakin silloin, kun eri verolajeissa esiintyviä samoja ilmiöitä tai samoja käsitteitä ei ole nimenomaisesti lainsäädännössä säädetty tulkittavaksi keskenään eri tavalla. Arvioitaessa (siviilioikeudellisesti sinällään oikein toteutettuja) erillisiä luovutuksia ja niihin liittyvää eri verolajit huomioon ottavaa luovutuskokonaisuuden verosuunnittelun hyväksyttävyyttä on sarjatoimien osalta tulkittava eri verolakien veron kiertämistä koskevia säännöksiä mahdollisimman yhdenmukaisella tavalla. Tässä toimintokokonaisuuden osien varsinaisen luonteen, reaalisen taloudellisen sisällön ja motiivien vero-oikeudellisessa arvioinnissa korostuvat kokonaisluovutuksen sijasta erillisinä toteutettujen oikeustoimien taloudelliset sisällöt – mukaan lukien veroedut ja –haitat kokonaisuudessaan. Siviilioikeudellisten muotojen sijasta tulkintametodissa korostuvat perustellusti niin kutsutut reaaliset argumentit. Reaalisista argumenteista katso Klami, Hannu Tapani: Reaaliset argumentit. Lakimies 3/1996, s. 468–476.

Verolajien sidoksien, luottamuksen suojaa koskevien säännösten ja verotuksen yleisten periaatteiden näkökulmasta on hyvin poikkeuksellista, että sama oikeustoimi yhdistettäisiin tai oltaisiin yhdistämättä toisistaan poikkeavasti esimerkiksi tuloverotuksessa, varainsiirtoverotuksessa ja lahjaverotuksessa. Veronkiertosäännöksen soveltamisen tällaiseen tilanteeseen tulee pääsääntöisesti ratkaista kaikkia verolajeja koskien yhteväisesti. Kun luovutuksen kohteen jakaminen vaiheittaisiin osaluovutuksiin monessa tilanteessa tuo etuja useassa verolajissa, ei ole selkeästi eroteltavissa, minkä verolajin välttäminen on ollut keskeisimpänä vaikuttimena oikeustoimen tosiasiallisen luonteen vastaisen muodon käyttämiselle. Omaisuuden vaiheittaisissa eri siviilioikeudellisilla oikeustoimilla tapahtuvissa siirroissa se, onko kysymyksessä todellisuutta vastaamaton vain verotusta varten rakennettu kokonaisuus, tulee ratkaista yhtenäisesti kaikki verolajit huomioon ottaen.

³⁵ Kuopion HAO 12.3.2013 13/0100/1. Tässä ratkaisussa hallinto-oikeus tarkasteli juuri kokonaisuutta arvostamisen kautta. Tapaukseen ratkaisutapa sopi, koska omistusten rakenne ja yhtiön varallisuus oli yhtenäisen tulkinnan näkökulmasta melko yksinkertainen.

essä on olennaista arvostamisen perustelevinen ja verovelvollisten kuuleminen heidän käsityksistään arvostamisen kokonaisuudesta.³⁶

Jos sukupolvenvaihdossuunnitelmista halutaan hakea lahjaverotusta koskevia ennakkoratkaisuja, tulee hakemuksiin joka tapauksessa ilmoittaa koko suunniteltu sukupolvenvaihdoskokonaisuus. Ennakkoratkaisut sitovat, kun ennakkoratkaisuhakemuksissa ei ole annettu vääriä, puutteellista tai erehdyttävää tietoa. Jos oikeustoimien sarjasta irrotetaan vain yksi oikeustoimi kertomatta aikomusta tehdä sarja muita oikeustoimia, on hakemuksessa annettu puutteellista ja erehdyttävää tietoa.³⁷

3.5 Yhteenveto arvostamisesta

Arvostaminen on erikoisemmissa lahjanantotavoissa kaiken kaikkiaan hyvin vaikeaa. Mahdollisten verohuojennusten kohdalla vaikeudet vain lisääntyvät. Myös tuloverotukseen, jota tässä artikkelissa vain ajoittain sivutaan, liittyy erityisemmissä lahjanantotavoissa vaikeita tulkintakysymyksiä. Lahjan antamiseen poikkeuksellisia lahjanantotapoja käyttäen ei tulisi lainsäädännöllä tai sen tulkinnalla luoda perusteettomia kannustimia.

On luonnollista ja perusteltua, että yhtiön taseen keventäminen ja jatkajan tarvetta vastaavaksi muokkaaminen ennen sukupolvenvaihdosta mahdollistetaan ilman peiteltyä osingon kaltaisia ankaria veroseuraamuksia. Siksi voi olla perusteltua, että esimerkiksi omien osakkeiden hankintaan sukupolvenvaihdoksen yhteydessä ei sovelleta peiteltyä osingon verotusta. Luontevaa on myös, että yhtiön mahdollisesti tarvitsemat uudet pääomat sijoittaa jatkaja. Nämä menettelyt eivät kuitenkaan edellytä, että niiden yhteydessä annettaisiin lahjoja. Mahdolliset lahjat on mahdollista antaa tämän jälkeen suoralla osakkeiden lahjoittamisella tai myymisellä, joihin on luotu varsin suuret verohelpotukset.

Sallittuja tapoja antaa verotettava lahja, ei ole suomalaisessa oikeusjärjestelmässä tyhjentävästi säännelty. Lainsäätäjä ei ole nähnyt perustelluksi yrittää ennakolta määrittellä kaikkia kuviteltavissa olevia tapoja antaa lahja. Siksi on hyvä, että veronalaisuus on laaja. Sen sijaan erilaisten verohelpotusten myöntämiseen voidaan lainsäädännöllä vaikuttaa. Erikoisiin tapoihin antaa lahjoja ei tulisi erityisesti kannustaa. Kun tulkitaan olemassa olevia lahjaan liittyviä erityissääntöjä, tulisi harkinnassa ottaa huomioon arvostamiseen liittyvät reaaliset argumentit. Jos tulkinnalla kannustetaan lahjan antamiseen erityisillä ja välillisillä järjestelyillä, luodaan vaikeita arvostustilanteita ja suuria hallinnollisia kustannuksia niin viranomaisille kuin verovelvollisillekin.

4 Perintö- ja lahjaverolain 3/4-sääntö

Lahjaverotuksessa on jo PerVL:n säätämisestä saakka ollut niin kutsuttu 3/4-sääntö (PerVL 18 §). Sen mukaan verotettavaa lahjaa ei synny, kun kauppa- tai vaihtosopimuksen vastike on enemmän kuin 3/4 luovutetun omaisuuserän käyvästä arvosta. Tämä säännös on tietysti hyvin luonteva, ennustettava ja hallinnollisesti tehokas siksi, ettei ole tarpeen tutkia pienehköjä poikkeamia hinnanmuodostuksessa.

³⁶ Ryynänen, Olli: Selvittämisvelvollisuus ja todistustaakka verotuksessa. DL 2/2001, s. 274–275.

³⁷ Puronen 2011, s. 496 ja Myrsky, Matti: Ennakkopäätökset verotuksessa. Talentum. Helsinki 2011, s. 167–170.

Säännöksen taustalla on ollut ajatus järjestelystä, jossa toinen osapuoli myy ja toinen osapuoli ostaa alihintaan ja kauppahinta suoritetaan näiden osapuolten välillä. Kysymys on lisäksi verohuojennuksesta, siis poikkeuksesta normaaliin lahjojen yleiseen veronalaisuuteen. Verohuojennuksia ja muita poikkeamia neutraalista verotuksesta tulisi pääsääntöisesti tulkita suppeasti.³⁸

Olenainen kysymys on, tuleeko $\frac{3}{4}$ -sääntöä soveltaa erilaisiin järjestelyihin, joissa osapuolena on osakeyhtiö. Oma käsitykseni on hyvin kriittinen. Sen sijaan Verohallinnon ohje³⁹ ja pääosa oikeuskirjallisuudesta⁴⁰ ovat tulkinneet soveltamisalan laajaksi. Oikeuskirjallisuus kaiken kaikkiaan on ollut huomattavasti varovaisempi kuin Verohallinto, joka on hyvin yksioikoisesti tulkinnut soveltamisalan laajaksi. Omien osakkeiden hankinnassa on kysymys osakeyhtiön varojenjaosta. Se on yksi osakeyhtiölain sallima tapa jakaa osakeyhtiön varoja omistajille.⁴¹ Vaikka teknisesti kysymys on luovutuksesta, ei voida pitää yksiselitteisenä, että kysymys olisi $\frac{3}{4}$ -säännössä tarkoitettua kaupp- tai vaihtosopimuksesta. Vastavasti osakkeiden merkintähinta on pääomansijoitus osakeyhtiöön. Esimerkiksi varainsiirtoverotuksessa sen ei ole katsottu olevan edes luovutus, eikä merkittävistä osakkeista tarvitse suorittaa varainsiirtoveroa.

Substanssikaupan osalta mahdollinen alihintaa vastaava lahjaosuus annettaisiin jakamalla varoja lähipiirille tai heidän omistamilleen yhtiöille. Substanssikaupoissa $\frac{3}{4}$ -säännön voisi ajatella soveltuvan, jos tilanne olisi vastaava kuin jaettaessa substanssi ulos yhtiöstä ja luovutettaessa se edelleen. Tällaisen tulkinnan tulisi edellyttää, että tuloverotuksessa toimittaisiin kuten avoimessa järjestelyssä. Jos substanssi luovutettaisiin toiseen osakeyhtiöön, varojenjako seuraava verotus olisi käytännössä samanlainen kuin seuraavaksi käsiteltävässä apuyhtiökaupassa.

Apu-yhtiökaupassa, jossa osakkeiden omistaja luovuttaa lähipiirinsä omistamalle yhtiölle omaisuutta alihintaan, on taloudellisesti kysymys siitä, että sijoitetaan vastikkeetta varoja toisen luonnollisen henkilön omistamaan yhtiöön ja kasvatetaan tämän toisen henkilön omistaman yhtiön varallisuutta. Miten tällaista luovutusta tulisi käsitellä verotuksessa? Pitäisikö tämä rinnastaa apportiin, jossa luovutusvoitto tuloutuisi⁴² täyteen arvoon? Jos luonnollinen henkilö tekee pääomasijoituksen lähipiirinsä omistamaan yhtiöön, on vaikeaa ajatella, että pääomasijoitusosuuden osalta kysymys voisi olla $\frac{3}{4}$ -säännön soveltamistilanteesta. Tällöin olisi luontevaa, että lähipiiriin kuuluvan henkilön puolesta tehty pääomasijoitus olisi lahjaa ja lahjana verotettu määrä olisi hankintamenoa apuyhtiön osakkeista.

Toinen tulkintavaihtoehto olisi, että luonnollisen henkilön lähipiiriinsä kuuluvan henkilön apuyhtiölle tekemä luovutus olisi luovutusvoittoveron alainen vain maksettua vastiketta vastaavalta osin. Ongelmalliseksi muodostuu hankintamenokysymys. Jos luovutushinta olisi esimerkiksi puolet luovutetun omaisuuden arvosta, olisiko hankintamenon jakaminen oikeutettua? Hankintamenon jakaminen edellyttää yleensä, että luovutus on lahjanluonte-

³⁸ Penttilä, Seppo: Yritysvaarallisuuden perintö- ja lahjaverotuksesta erityisesti PerVL 63 a §:n soveltamisedellytyksiä silmällä pitäen. Verotus 4/1992, s. 323.

³⁹ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013. Kohdat 4.4, 5.3 ja 8.2.

⁴⁰ Immonen, Raimo & Lindgren, Juha: Onnistunut sukupolvenvaihdos. Talentum. Helsinki 2009, s. 216, 250–256 ja 363, Juusela & Tuominen 2010, s. 167–170 ja 259–263 ja Kukkonen 2010, s. 509–514. Oikeuskirjallisuudessa $\frac{3}{4}$ -säännön soveltamiseen laajasti on suhtauduttu varovaisen myönteisesti. Kirjoitukset ovat ajalta ennen päätöstä KHO 2011:51. Tuoreimmassa versiossa Immonen & Lindgren omien osakkeiden hankinnan osalta Immonen & Lindgren 2013, s. 211–212, 246–247 ja 352.

⁴¹ Kukkonen. 2010, s. 513. Kukkonen tuo esiin oleellisen seikan siitä, että osakeyhtiöläki on monelta osin muuttunut. Näissä yhteyksissä olisi vanhaa oikeuskäytäntöä arvioitaessa syytä muistaa oppi siviilioikeudesta verotuksen pohjana. Klami, Hannu Tapani: Verotus ja sopimusoikeus. DL, vuosikirja n:o 62/1981, s. 391–396.

⁴² Käytän artikkelissa termiä tuloutuminen tarkoittaen tilanteita, joissa omaisuuden tuloverotus realisoituu omaisuuden siirtymässä.

nen PerVL 18.3 §:ssä tarkoitettusti. Jos lahjansaaaja olisi yhtiön osakkeita omistava henkilö, olisi vaikeaa ajatella, että hankintameno voitaisiin puolittaa, jos lahjaa ei saisi ostaja, vaan ostajan omistaja. Lisäksi tulisi ratkaista, mikä tällaisen omaisuuden hankintameno olisi yhtiön verotuksessa? Olisiko alihintaisuusosa mahdollista kirjata hankintamenoksi vastikkeetomana saantona? Vastaavat kysymykset tulisi ratkaista kokonaan ilman vastiketta lähipiirin omistamaan yhtiöön luovutetun omaisuuden osalta. Jos antaa omaisuutta vastikkeetta lähipiiriin yhtiöön ja syy on halu antaa lahja yhtiön omistajalle, realisoituuko silloin luovutusvoitto?

Siitä, miten lähipiirin omistamaan yhtiöön alihintaan myyty tai lahjoitettu omaisuus luovutusvoittoverotetaan ja mikä sille hyväksytään verotuksessa hankintamenoksi, tulisi saada oikeuskäytäntöä. Ainakin siinä tapauksessa, että tällainen luovutus katsotaan aina apporttiin rinnastettavaksi täydestä arvosta luovutusvoittoverotettavaksi luovutukseksi, ei 3/4-sääntö voi soveltua. Apporttina käsitellyssä taas ei mielestäni voi olla ratkaisevana rajana alihintaisuuden tason kytkeminen 3/4-rajaa. Jos kyseessä on apporttiin rinnastuva tilanne, se käsitellään käyvän arvon mukaisesti. Oma käsitykseni on, että apporttina käsitely olisi oikea verotuksen toimittamistapa.⁴³ Oikeuskäytännössä on vahvistettu, että omalle yhtiölle alihintaan myyminen realisoi luovutusvoiton.⁴⁴ Jos omistaja itse ei saa luovuttaa alihintaan yhtiöön omaisuuttaan ilman käyvän arvon mukaista verotusta, tulisi myös lähipiiriin vastaavaa luovutusta käsitellä samoin. Lähipiiriin yhtiölle luovuttamisen erityisasemalle ei ole perusteita.

Verotuksen neutraliteetin näkökulmasta olisi hyvin valitettavaa, jos luovuttamalla omaisuuden suoraan lähipiiriin osakeyhtiöön verotus muodostuisi huomattavasti kevyemmäksi kuin luovutettaessa se ensin lähipiiriin kuuluvalle henkilölle, joka luovuttaisi sen edelleen yhtiöön. Olennaista on huomata, että jos varainsiirtoveron alaista omaisuutta myytäisiin ensin 3/4 ylittävällä hinnalla vastaan ottavan yhtiön osakkaalle, joka sitten sijoittaa omaisuuden apporttina yhtiöön, luovutusvoitto verotettaisiin koko arvosta ja vajaan neljäsosan osalta ilman hankintameno-olettamaa. Lisäksi varainsiirtovero tulisi miltei kaksinkertaisena maksettavaksi, ensin kaupasta ja sitten pääomasijoituksesta.

Vaikka apporttina verottaminen ei tulisi kyseeseen, ei silti pitäisi tulkita 3/4-säännön soveltuvan, jos omaisuus halutaan kirjata yhtiön tuloverotuksessa täyteen arvoon. Jos omaisuus halutaan merkitä täydestä arvosta yhtiön tuloverotukseen, tulisi aina toimittaa lahjaverotus.⁴⁵

Apuyhtiökaupassa lahjansaaaja voi olla vastaanottava apuyhtiö. Näin ollen osakeyhtiö voinee olla ostajana alihintaisessa kaupassa. Silloin osakeyhtiön ei pitäisi katsoa saaneen vastikkeetta mitään, ja ainoastaan maksettu vastike tulisi kirjata hankintamenoksi. Lahjoitushetken käypään arvoon perustuva EVL 15 §:n mukainen hankintameno voi mielestäni syntyä vain silloin, jos todellisuudessa toimitetaan lahjaverotus. Perintö- ja lahjaverotuksessa vahvistettu arvo voi synnyttää hankintamenoa tuloverolain mukaisissa luovutusvoiton laskennoissa. Jos apuyhtiökaupassa syntyy lahja apuyhtiön omistajalle, voitaneen verotettava

⁴³ Tässäkin tilanteessa tulee vielä ratkaista oikea luovutusvoittoverovelvollinen. Kohdennetaanko vero luovuttajalle vai katsotaanko ensin tapahtuvan lahjoituksen, jolloin sitä seuraavan sijoituksen luovutusvoittoverotus kohdentuisi lahjansaaajaan?

⁴⁴ KHO 2009:66.

⁴⁵ Jos omaisuuden siirtohetkellä ei realisoitu käypään arvoon kytketty lahja- ja tai tuloverotus, voi olla mahdollista, että omaisuuden arvon nousu jää kokonaisuudessaan verottamatta. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, jos yhtiön osakkeet myydään myöhemmin verovapaana käyttöomaisuusosakkeiden luovutusvoittona. Kyseisen säännöksen omistusaikavaatimus on varsin lyhyt, yksi vuosi. Jos apuyhtiön rakenne saadaan muut verovapauden edellytykset täyttäväksi, voi verottoman arvon nousun realisoiminen tapahtua varsin nopeasti. Käyttöomaisuusosakkeiden verovapaista luovutusvoitoista katso esimerkiksi Sääski Keskitalo, Wisa M.: Osakeyhtiön verovapaat osakeluovutukset. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2012.

lahja katsoa lahjansajaan osakkeiden hankintamenon lisäykseksi. Jos taas lahjaverotus toimitetaan apuyhtiölle annettavana lahjana, ei apuyhtiön osakkeille voida katsoa syntyvän lisää hankintamenoa.

Lisäksi oman kysymyksensä tilanteeseen tuo varainsiirtoverotus. Varainsiirtoverotuksessa on nimenomaisesti säädetty, että pääoman sijoittaminen yhtiöön verotetaan käyvästä arvosta. Tässä yhteydessä varainsiirtoverotuksessa tarkoitetun pääomasijoituksen tulkinta voi olla laajempi kuin apporttikäsitteen tulkinta tuloverotuksessa. Ainakaan välitöntä tulkin-tayhteyttä lainkohdilla ei voi katsoa olevan.⁴⁶

Kokonaisuudessaan $\frac{3}{4}$ -sääntöä olisi hyvä tulkita suppeasti. Sen peruslähtökohta on ollut luonnollisten henkilöiden välisessä vaihdannassa ja sen lahjaverotusarvioinnissa. Mitä laajempiin lähipiiriin omistuksessa olevien yhtiöiden välisiin järjestelyihin huojennusta sovelletaan, sitä vaikeampi, sattumanvaraisempi ja verovelvollisia epäyhdenvertaisesti kohtelevampi verojärjestelmän kokonaisuudesta muodostuu. Lisäksi koko säännöksen taustalla on ollut hallinnollista yksinkertaisuuden tavoittelua. Aiemmin todetusti $\frac{3}{4}$ -säännön johdosta ei ole ollut tarpeen tutkia hyvin pieniä poikkeamia käyvästä arvosta. Jos sääntöä lähdetään laajasti soveltamaan kirjaviin oikeustoimiin yhtiön omistajien lähipiiriin kanssa, verotuksen yksinkertaistamismielessä annettu säännös vain monimutkaistaa verotusta.

5 Sukupolvenvaihdoshuojennus

5.1 Yleistä

PerVL 55–57 §:ssä on säädetty sukupolvenvaihdoshuojennuksesta. Lainsäädäntökokonaisuuteen kuuluu useita komponentteja. Huojennus voidaan myöntää, jos yritys tai sen osa saadaan lahjana tai perintönä. Osakeyhtiöiden ja henkilöyhtiöiden osalta huojennus on mahdollistettu välillisen omistuksen kautta tapahtuviin yritysten lahjoituksiin. Huojennuksen edellytys välillisen omistuksen osalta on, että lahjaan tai perintöön sisältyy yrityksen osa, joka on osakeyhtiöiden osalta määritelty kymmenesosaksi yhtiön omistamiseen oikeuttavista osakkeista. Laissa on säädetty omistamiseen oikeuttavista osakkeista, eikä esimerkiksi kymmenesosasta yhtiöstä tai yhtiön arvosta. Huojennuksen edellytyksenä on, että saadulla omaisuudella jatketaan yritystoiminnan tai maatalouden harjoittamista. Sukupolvenvaihdoshuojennus voi olla joko koko veron huojennus tai osittainen huojennus, jossa määrätään kevyempi vero. Osittaihuojennuksessa lahjoitettava omaisuus arvostetaan 40 %:iin arvostuslain⁴⁷ mukaisesta arvosta ja tästä arvosta määrätään lahja- tai perintövero. Vähimmäisvero huojennettavalle omaisuudelle on osittaihuojennuksessa 850,00 euroa. Verolle voidaan myöntää pidennetty maksuaika, jolloin vero peritään erissä maksimissaan viiden vuoden aikana. Jos huojennettava omaisuus luovutetaan alihintaisella luovutuksella, jossa vastike ylittää puolet luovutetun omaisuuden arvosta, huojennetaan vero kokonaisuudessaan. Huojennukseen liittyy edun menettämismahdollisuus. Jos huojennetusta omaisuudesta luovutetaan pääosa ennen kuin viisi vuotta on kulunut verotuksen toimittamisesta, määrätään huojennettu vero maksuun 20 %:lla korotettuna.

⁴⁶ Apportti ymmärretään tuloverotuksessa TVL 45 §:ssä tarkoitettuna luovutuksena ja varainsiirtoverolain 4 §:ssä tarkoitettuna pääomasijoituksena.

⁴⁷ Varojen arvostamisesta verotuksessa annettu laki. Arvostuslain mukainen arvo tavallisten osakkeiden luovutusten osalta tarkoittaa osakkeiden vertailuarvoa. Juusela & Tuominen 2010, s. 190–199.

Säännöskokonaisuus on jo itsessään hankala. Sen soveltamiseen liittyy ongelmia normaaleissa osakkeiden lahjoissa ja lahjanluonteisissa kaupoissa. Esimerkkeinä voidaan mainita tulkintarajapinnat siitä, mikä on laissa tarkoitettu yritys ja mitä lain jatkamisedellytyksellä tarkoitetaan. Siltä osin kuin huojennussäännöksiä sovelletaan muihin kuin tavallisiin lahjoihin tai lahjanluonteisiin kaappoihin, ongelmista tulee entistä vaikeampia. Seuraavaksi käsitelen eri lahjanantotapojen huojennukseen liittyviä tulkintahaasteita.

5.2 Huojennuksen soveltaminen

5.2.1 Omien osakkeiden hankkiminen

Omien osakkeiden hankkimisessa lahja annetaan edellä kuvatulla tavalla siten, että lahjoittaja myy lahjansaaajien (osittain) omistamalle yhtiölle yhtiön omia osakkeita alihintaan. Näin toimittaessa jäljelle jäävien osakkeiden arvo kasvaa. Kuten aiemmin totesin, jo lahjan suuruuden laskenta on haastavaa, kun taseesta poistuu jaettavia varoja, mutta tuottoarvo säilyy. Lahjan määräksi voidaan näissä tilanteissa katsoa arvonnousu, joka jäljelle jääviin osakkeisiin menettelyssä syntyy.

Kun lahja annetaan omien osakkeiden hankkimisen yhteydessä, lahjansaaajille ei siirry yhtäkään uutta osaketta. Miten tässä tilanteessa voidaan arvioida yrityksen osan täyttymistä? Verohallinnon ohjeiden mukaan huojennuksen edellytyksenä olisi, että lahjan arvo on vähintään 10 % yhtiön arvosta.⁴⁸ Oletettavasti tällä tarkoitetaan arvoa sen jälkeen, kun hankintaan käytetyt varat on yhtiön taseesta vähennetty. Tällaisen tulkinnan lainmukaisuus voidaan asettaa kyseenalaiseksi.⁴⁹

Laissa on nimenomaan säännelty yrityksen osan käsite välillisen omistuksen kohdalla. Yrityksen osana voidaan pitää kymmenesosaa yrityksen omistamiseen oikeuttavista osakkeista. Kysymyksessä on verovelvollisten yhdenvertaisesta kohtelusta poikkeava huojennussäännös, jota pitäisi tulkita suppeasti.⁵⁰ Miksi yrityksen osaksi pitäisi silloin tulkita järjesteily, jossa lahjansaaaja ei saa yhtäkään uutta osaketta?

Lisäksi ajatusmallia voidaan kritisoida vertailulla lahjanluonteiseen kauppaan. Hyvin tyyppillinen sukupolvenvaihdoshuojennuksen soveltamistilanne on lahjanluonteinen kauppa, jossa 10 % yhtiön osakkeista myydään hinnalla, joka vastaa noin 60 % niiden arvosta. Silloin lahjan määrä on noin 4 % yhtiön arvosta. Lahjanluonteisissa kaupoissa ei edellytetä, että lahjan määrä olisi 10 % yhtiön arvosta. Niissä edellytyksenä on, että luovutuksessa siirtyy 10 % yhtiön osakkeista. Verohallinnon ohjeessa tehdyille tulkinnalle yrityksen osan käsitteestä onkin vaikea löytää suoraan lain sanamuotoon perustuvaa oikeutusta. Perustetta tulkinnalle on vaikea löytää myöskään lainvalmisteluasiakirjoista⁵¹, oikeuskäytännöstä tai edes kestävästä reaalisista argumenteista.⁵²

Huojennukseen liittyy jatkoluvutusten korotettu maksuunpano. Omien osakkeiden hankkimisessa jatkoluvutuksen tapahtumisen määrittäminen on haastavaa, koska mitään uutta omaisuutta ei saada. Ilmeisesti jatkoluvutukseksi pitäisi katsoa niiden osakkeiden luovut-

⁴⁸ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013, kohta 4.4.

⁴⁹ Oikeuskirjallisuudessa huojennuksen soveltamiseen omien osakkeiden hankkimiseen on suhtauduttu myönteisesti. Immonen & Lindgren 2013, s. 245–247, Juusela & Tuominen 2010, s. 263 ja Kukkonen 2010, s. 513. Sen sijaan itse yrityksen osan käsitteen, huojennuksen laskennan sekä sen menettämisen käsittely on suppeaa.

⁵⁰ Lindgren, Juha: Osakeyhtiön sukupolvenvaihdoksen verotus. Kauppakaari. Helsinki 2001, s. 243. Lindgren toteaa yleisen pääsäännön, vaikka katsoo, että sukupolvenvaihdoshuojennusta pitää tulkita laajentavasti.

⁵¹ HE 290/1977, HE 68/1995 ja HE 104/2000.

⁵² Mähönen, Jukka & Määttä, Kalle: Nya tendenser inom rättsekonomi. JFT 2/2003, s. 222–225.

taminen, jotka omien osakkeiden hankintahetkellä omistettiin. Käytännössä huojennus menetettäisiin, jos luovutettaisiin pääosa osakkeista, joiden arvo omien osakkeiden hankinnassa nousee.⁵³ Tähän kytkeytyy kysymys osakkeiden hankintamenosta. Perintö- ja lahjavero- tuksessa omaisuudelle vahvistetun arvon saa yleensä vähentää tulevasta luovutusvoitosta. Jos omien osakkeiden hankinnassa annettavan lahjan arvo kasvattaa jo omistettujen osakkeiden hankintamenoa, olisi näiden osakkeiden hankintamenoa mahdollista vähentää hyvin nopeasti vanhoja osakkeita myydessä.⁵⁴ Pääosan luovuttaminen ei silti kovin helposti toteutuisi. Mikäli perintö- ja lahjaverolain sukupolvenvaihdoshuojennuksen laventavalla tul- kinnalla kannustetaan antamaan lahjoja alihintaisilla omien osakkeiden hankinnoilla, syn- tyä luovutusvoittoverotuksen puolella hyvin vaikeita tulkintatilanteita: Miten normaalissa lahjanluonteisessa kaupassa tapahtuva hankintamenon jakaminen vastikkeelliseen ja vas- tikkeettomaan osaan tehdään? Miten sovelletaan erityissääntöä, jonka mukaan lahjavero- tuksessa vahvistetun arvon saa hankintamenoksi vasta vuoden kuluttua lahjoituksesta?⁵⁵

Kaikkein suurimmat vaikeudet syntyvät huojennuksen laskennassa. Sivuttaen Verohallin- non silloisen ohjeen⁵⁶ KHO on hyvin ansiokkaassa päätöksessä 2011:51 ratkaissut, että omien osakkeiden hankintaan ei voi soveltaa sukupolvenvaihdossääntelyn kokonaishuojen- nusta, koska lahjansaaja ei maksa osakkeiden luovuttajalle mitään. Ratkaisussaan KHO toteaa:

”Korkeimmassa hallinto-oikeudessa ei ole tutkittavana kysymystä siitä, onko suunnitellussa järjestelyssä kysymys perintö- ja lahjaverolain 55 §:ssä tarkoitetusta sukupolvenvaihdok- sesta. Ratkaistavana on vain kysymys siitä, sovelletaanko järjestelyyn lain 55 §:n 5 momen- tin säännöstä, jonka mukaan lahjavero jätetään kokonaan maksuunpanematta.”

ja

”Lain 55 §:n 5 momentin säännöksessä tarkoitetaan lähtökohtaisesti tilannetta, jossa jatkaja ostaa luopujalta yrityksen tai sen osan. Lainkohdassa tarkoitettua vastikkeeseen luopujalle suo- rittaa tällöin luovutuksensaaja, joka jatkaa yritystoimintaa yrityksessä. Lainkohdan sovel- taminen järjestelyyn, jossa yhtiö lunastaa omia osakkeitaan eikä jatkajaosakas itse suorita vastiketta, edellyttäisi säännöksen laventavaa tulkintaa. Kyseinen säännös, jonka soveltes- sa vero jätetään kokonaan maksuunpanematta, on huojentava poikkeus suhteessa muihin saman pykälän sukupolvenvaihdossäännöksiin, jotka nekin merkitsevät veronhuojennusta muiden perintöjen ja lahjojen verotukseen nähden. Näin ollen lain 55 §:n 5 momentin so- veltamisalan laventavaan tulkintaan tulee suhtautua pidättyvästi. Kun suunnitellun lunas- tuksen maksaja on yhtiö, jonka vakavaraisuus alenee lunastushintaa vastaavalla määrällä, järjestely ei myöskään kaikilta osin täytä yritystoiminnan jatkuvuuteen ja toimintaedellytys- ten turvaamiseen liittyviä huojennuksen tavoitteita.”

KHO korostaa ratkaisussaan, että tapauksessa ei ole ollut ratkaistavana eikä ole voitu rat- kaista, sovelletaanko omien osakkeiden hankintaan ylipäänsä sukupolvenvaihdoshuojen- nusta. KHO toteaa, että säännöksellä tarkoitetaan lähtökohtaisesti tilanteita, joissa luopuja myy yrityksen osan jatkajalle. Samalla KHO tuo vahvasti esiin säännöksen luonteen poik- keuksena lahjojen yhdenvertaisesta verottamisesta ja muistuttaa, että tällaisia säännöksiä ei

⁵³ Lindgren 2001, s. 268. Lindgren esittää esimerkkilaskelman osuudesta huojennuksen menettämiseen edellyttävästä laskennasta. Siinä hän ei ota kantaa osakkeiden luovutusjärjestykseen liittyviin kysymyksiin jatkoluovutuksen osalta. Esimerkissä otetaan kantaa, montako osaketta pitäisi luovuttaa, että luovutukset vastaavat arvoltaan yli puolta saadusta lahjasta.

⁵⁴ Erityisen ongelman muodostaa pääomanpalautus, jos siihen sovelletaan luovutusvoittoverotusta koskevia säännöksiä. Verohallinto: Henkilöverotuksen käsikirja 2012, s. 109–110.

⁵⁵ Luovutusvoittojen sääntely löytyy TVL 45–50 §:stä.

⁵⁶ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. 137/349/2011. kohta 4.4.

kuulu soveltaa laventavasti. Lisäksi KHO huomauttaa, ettei yhtiön vakavaraisuuden heikentäminen edesauta yritystoiminnan jatkuvuuteen liittyviä huojennuksen taustalla olevia tavoitteita.

Kun kokonaishuojennus ei ole käytettävissä, voi sovellettavaksi tulla korkeintaan osittais-huojennus. Tavanomaisesti osakeyhtiöiden osakkeiden osittaishuojennuksen laskennassa on käytetty suoraan osakkeiden lahjoitusta edeltävän vuoden osakeyhtiön osakkeiden vertailuarvoa. Tämän ratkaisumallin etuna on voitu pitää, että huojennuksen laskenta on kohtuullisen ennustettavaa ja hallinnollisesti melko yksinkertaista. Myös yhtiön taseiden avaaminen TVL-tulolähteen leikkaamiseksi on rajattu veronkiertotilanteisiin. Jos huojennusta sovelletaan omien osakkeiden hankintaan, joudutaan tekemään laskennallinen taseenavaus ja muuntamaan käyvän arvon mukainen lahja huojennetusti arvostetuksi. Siinä osakkeiden arvon kasvaminen joudutaan muuntamaan arvostuslain mukaan arvostetuksi arvonnousuksi, joka arvostetaan 40 %:iin.⁵⁷ Olennaista on muistaa, että omien osakkeiden hankintaan käytetyt varat yleensä leikkaantuvat suoraan pois osakkeiden vertailuarvosta.⁵⁸ Käytännössä vaihtoehdot voisivat olla esimerkiksi:

1. Laskea ensin yhtiön omien osakkeiden hankkimisen jälkeinen nettovarallisuus edellisen vuoden arvostamislain mukaiseen arvoon arvostettuna. Tästä arvosta otettaisiin huojennetuksi arvoksi osuus, joka vastaa lahjan suuruutta yhtiön käyvästä arvosta omien osakkeiden hankkimisen jälkeen.

tai

2. Poistaa ensin omien osakkeiden hankintahinta edellisen vuoden arvostuslain mukaisesta yhtiön vertailuarvosta ja jakaa jäännös jäljelle jääville osakkeille. Lahjansaajan omistamien osakkeiden uutta vertailuarvoa verrattaisiin omien osakkeiden hankintaa edeltävään lahjansaajien omistamien osakkeiden vertailuarvoon.⁵⁹

Verohuojennussäännös on pyritty huojennuksen laskennan osalta säätämään ja tulkitsemaan mahdollisimman yksinkertaiseksi ja vähän laskentaa vaativaksi käyttämällä suoraan vertailuarvoa. Olisi epäjohdonmukaista tulkita huojennusta samaan aikaan laajentavasti koskemaan juridisia rakennelmia, joissa yksinkertaisesta huojennuksen laskennasta olisi väistämättä luovuttava.

Omana mielipiteenäni totean, että sukupolvenvaihdoshuojennuksen soveltaminen omien osakkeiden hankkimiseen edustaa huojennussäännöksen laajentavaa ja verotusta monimutkaistavaa laintulkintaa, jota tulisi välttää. Yhtiön näkökulmasta tarpeettomat kertyneet voitot varat olisi mahdollista hankkia ensin yhtiöstä pois käyväällä arvolla tehtävällä omien osakkeiden hankinnalla tai ne olisi mahdollista jakaa ulos osinkoina. Tämän jälkeen voitaisiin tehdä normaali osakkeiden lahja tai kauppa. Vaikka huojennus ei soveltuisi omien osakkeiden hankintaan, siitä ei näin muodostuisi erityistä estettä sukupolvenvaihdosten joustavalle toteuttamiselle.

⁵⁷ Esimerkiksi arvostamislain säätämistä koskeva hallituksen esitys 144/2005 ja sen kohta 3.3 havainnollistaa, että jo osakehuojennusten laskeminen on koettu vaikeaksi eikä lainsäätäjän voida mitenkään havaita suunnitelleen huojennuksen laskentaa erilaisissa poikkeuksellisissa järjestelyissä annettuihin lahjoihin.

⁵⁸ Toki huojennuksen laskenta olisi mahdollista tehdä ottamalla verotuksen perusteeksi lahjan arvoa omien osakkeiden hankkimista edeltäneestä yhtiön arvosta vastaava osa yhtiön omien osakkeiden hankkimista edeltäneestä vertailuarvosta. Tämä olisi erikoista, koska silloin mukana olisivat omien osakkeiden hankkimiseen käytettävät varat.

⁵⁹ Vaikeita tulkintatilanteita aiheutuisi esimerkiksi niin kutsutusta jarrusäännöstä. KHO 2003:53. Kukkonen 2010, s. 485.

5.2.2 Suunnattu osakeanti

Suunnatulla osakeannilla toteutettavaan lahjaan sisältyy samankaltaisia ongelmia kuin omien osakkeiden hankkimiseen. Lahja annetaan suostumalla siihen, että joku toinen saa merkitä alihintaan yhtiön osakkeita. Näissä tilanteissa Verohallinto on katsonut, että yrityksen osaksi riittää, että saadaan merkitä 10 % yhtiön osakkeista.⁶⁰ Käytännössä tämä tarkoittanee, että yhtiössä, jossa aiemmin oli 90 osaketta, tulisi merkitä 10 osaketta, jotta huojuksen soveltaminen olisi mahdollista. Nyt tilanne poikkeaisi omien osakkeiden kohdalla vaaditusta yhtiön arvoon sidotusta yrityksen osan määrittelystä. Lahjan ei tarvitsisi olla 10 % yhtiön arvosta. Kanta on täysin erilainen kuin omien osakkeiden hankinnan kohdalla. Jos lahjanantajia on useita, muodostuu tämä kytkentä merkittyjen osakkeiden määrään hyvin vaikeaksi. Erityisesti näin on silloin, jos lahjoittajilla on erisuuruisia omistuksia.

Samalla Verohallinto on tulkinnut, että kokonaishuojennus on mahdollinen. Yhtiölle maksettu merkintähinta olisi mahdollista katsoa huojuennussäännöksessä tarkoitetuksi vastikkeeksi. Kuten jo aiemmin arvostamisen kohdassa totesin, osakeanti on melko huonosti yhdistettävissä tuotto- ja substanssiarvon kautta tehtävään osakkeen arvostamiseen. Oma käsitykseni on, että osakeannissa annettavan lahjan arvo tulisi määrittää annista aiheutuvalla muutoksella lahjansaajan omistuksen arvossa. Jos maksettua merkintähintaa haluttaisiin rinnastaa vastikkeeseen, tulisi ensin laskea fiktiivinen oikea merkintähinta. Käytännössä tulee arvioida, kuinka korkea olisi ollut käypä arvo, jota verrattaisiin merkintähintaan. Tämä edustaisi äärimmäisen laaventavaa huojuennussäännöksen tulkintaa.⁶¹

Yliä erikoisemmaksi muodostuu osittaishuojennuksen laskenta. Kun lahjalle lasketaan arvostuslain mukaista arvoa, tulee se laskea osakeyhtiön arvostuslain mukaisen arvostamisen kautta. Tässä laskennassa mahdollinen merkintähinta tulisi ottaa mukaan osaksi yhtiön varoja. Käytännössä sama merkintähinta olisi kokonaishuojennuksen arvioinnissa osa maksettua vastiketta, mutta osittaishuojennuksen laskennassa osa saatua lahjaa. Tällaista saman merkintähinnan luonnetta sekä osana annettua lahjaa että siitä maksettua vastiketta voidaan pitää hyvin epäjohdonmukaisena laintulkintana.

Mielestäni lahjaan, joka annetaan kohdennetulla alihintaisella merkinnällä, ei ole syytä soveltaa sukupolvenvaihdoshuojennusta koskevaa sääntelyä.⁶²

5.2.3 Suuntaamaton osakeanti

Käytännössä perheyhtiöissä on mahdollista antaa lahja paitsi suunnatulla myös suuntaamattomalla annilla, jossa lahjoittajat eivät käytä oikeuksiaan. Käytännön lopputulokset on mahdollista saada aivan samanlaisiksi. Eroksi muodostuisi vain, että toisissa tilanteissa lahja annettaisiin suostuttaessa merkintään ja toisissa jätettäessä oma oikeus käyttämättä. Tämä ero on varsin tekninen, ja sitä on vaikea pitää hyväksyttävänä perusteena oleellisesti erilaiselle verotukselle, kun laista ei suoraan tällaiselle tulkinnalle ole saatavissa tukea.

Ainoa oleellinen ero näiden sukupolvenvaihdoksen toteuttamistapojen välillä on, että suuntaamattomassa merkinnässä on mahdollista, että muut osakkaat käyttävät oikeuttaan osit-

⁶⁰ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013, kohta 5.3.

⁶¹ Varsinkin ottaen huomioon HE 68/1995:stä ilmenevän lainsäätäjän tarkoituksen kokonaishuojennuksen säättämisen taustalla. Lainkohdan taustalla olivat kysymykset mautilojen arvostamisesta. Hallituksen esityksestä ei voida havaita, että kokonaishuojennusta säädettyä olisi tarkoitettu sen soveltuvan esimerkiksi osakeanteihin.

⁶² Oikeuskirjallisuudessa huojuennuksen soveltamiseen osakeanteihin on suhtauduttu myönteisesti. Immonen & Lindgren 2013, s. 211–212 ja Kukkonen 2010, s. 510–511. Sen sijaan itse yrityksen osan käsitteen sekä huojuennuksen laskennan käsittely on suppeaa.

tain. Tällöin käytännön lahjojen ja erityisesti mahdollisten huojennusten laskeminen muuttuu entistään monimutkaisemmaksi.

Muutoin sukupolvenvaihdoshuojennuksen soveltaminen suuntaamattomiin osakeanteihin kohtaa ihan samanlaisia ongelmia kuin suunnattujen antien kohdalla havaittiin. Myös sukupolvenvaihdoshuojennuksen soveltaminen suuntaamattomiin anteihin on aivan yhtä huonosti perusteltavissa kuin suunnattujenkin antien kohdalla.

5.2.4 Substanssikauppa

Oman käsitykseni mukaan substanssikauppaa ei pitäisi voida tehdä muutoin kuin käyvällä arvolla ilman peiteltyä osingon säännöksiin liittyviä ongelmia. Jo tämän pitäisi ehkäistä melko tehokkaasti vaateita sukupolvenvaihdoshuojennuksen soveltamisesta. Jos omaisuus jaettaisiin ensin ulos yhtiöstä ja tämän jälkeen yritys lahjoitettaisiin tai myytäisiin alihintaan, ei huojennuksen myöntämiselle ole estettä ainakaan, jos kyseessä on luonnollinen henkilö. Silloin kaupan kohteena on suoraan yritys, eikä osakkeiden kautta tapahtuva välillinen omistaminen. Jos taas ostajana on lähipiiriin kuuluvan lahjansaajan omistama yhtiö, nousevat esiin samat kysymykset kuin apuyhtiökaupoissa yleensäkin.

5.2.5 Apuyhtiökauppa

Yhtenä vaihtoehtona toteuttaa sukupolvenvaihdos voidaan pitää osakkeiden lahjoittamista tai myymistä alihintaan omistajan lähipiiriin kuuluvan henkilön yhtiölle. Ensimmäiseksi on aina ratkaistava, katsotaanko lahjansaajaksi yhtiö vai yhtiön omistaja.⁶³

Jos lahjansaajaksi katsotaan yhtiö, on tilanne yrityksen osan ja huojennuksen laskennan näkökulmasta melko ongelmaton.⁶⁴ Silloin lahjansaaja saa suoraan osakkeita lahjana tai lahjanluonteisella kaupalla ja normaalit laskentamallit soveltuvat. Sen sijaan laissa edellytetty yritystoiminnan jatkaminen ja jatkoluoovutuksen määrittely tuovat esiin isoja haasteita. Jatkaminen on luonnollisilla henkilöillä kytketty toimimiseen yhtiön johdossa.⁶⁵ Osakeyhtiö ei voi olla osakeyhtiön hallituksen jäsen tai toimitusjohtaja. Jos lahjansaajaksi ei katsota osakkeiden omistajia, on heiltä vaikea vaatia jatkamista. Huojennuksen myöntäminen edellyttää, että jatkaja esittää vaatimuksen huojennuksen soveltamisesta. Tämä edellytys lienee ratkaistava niin, että yhtiön tulee sitoutua jatkamaan saadulla yrityksellä tai sen osalla yritystoimintaa eikä tätä jatkamista sidota kehenkään henkilöön.

Oikeuskirjallisuudessa apuyhtiökauppaa seuraavaksi menettelyksi on kytketty luovutettavan yhtiön ja vastaanottavan yhtiön fuusioituminen tai yhtiön purkaminen.⁶⁶ Fuusio muodostaa jatkoluoovutuksen näkökulmasta suuren ongelman. Fuusion jälkeen lahja ja lahjansaaja ovat yksi ja sama oikeushenkilö. Miten tällaisessa tilanteessa pitäisi seurata jatko-

⁶³ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013, kohta 8.2. Ohje on kokonaisuudessaan suppea ja vähän perusteltu, mutta lahjaverotuksen huojennussäännöstä laajasti soveltava.

⁶⁴ Oikeus huojennukseen on vahvistettu ratkaisussa KHO:1987 b 631.

⁶⁵ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013, kohta 2.5.6.3 ja Kukkonen 2010, s. 473–480. Myös ratkaisussa KHO 2011:1 edellytettiin nimenomaan henkilökohtaista jatkamista, eikä huojennusta voitu myöntää lapselle, jota edustaisi joku muu yhtiön hallituksessa. Kyseisen ratkaisun perusteluista on syytä ottaa huomioon seuraava kohta: ”Alaikäisen osalta huojennuksen edellytysten on katsottu täyttyvän, kun toimintaa on jatkettu alaikäisen lukuun. Erityisesti tällaista tulkintaa on pidetty perusteltuna, kun perheen maatalous- tai yritysvarallisuutta perineistä joku on vielä alaikäinen.” KHO:n ajatuksena on hyvinkin saattanut olla, että perintösaannoissa huojennuksen myöntämisedellytykset voisivat olla hieman lahjaverotusta matalammat. Tämä olisi hyvin perusteltua, koska perintötapaüksissa ei ole verosuunnittelulla mahdollista optimoida kaikkia verolajeja samalla tavalla kuin lahjoilla toteutettavissa suunnitelmallisissa sukupolvenvaihdoksissa.

⁶⁶ Immonen & Lindgren 2013, 350–354.

luovutusta? Pitäisikö uuden yhtiön tase-eriä seurata siltä osin, miten lahjoitetusta kohteesta peräisin olevaa omaisuutta mahdollisesti on luovutettu. Lienee selvää, että tällainen seuranta olisi hallinnollisesti äärimmäisen kallista. Fuusion tai muun yritysjärjestelyn tulisikin realisoida huojennuksen menetys, vaikka sitä ei tuloverotuksessa luovutuksena pidettäisi. Yritysjärjestelyjä koskevien säännösten ja pääosan luovuttamisen käsitteen välillä ei voida katsoa olevan erityistä poikkeuksetonta yhteyttä.⁶⁷ Se, että yritysjärjestelyjä koskevassa lainsäädännössä on säännelty tapoja tehdä liiketoiminnan harjoittamisen näkökulmasta perusteltuja rakennemuutoksia ilman realisoituvia tuloveroseuraamuksia, ei estä, että järjestelyillä olisi seuraamuksia lahjaverotuksessa.⁶⁸

Jos lahjansaajaksi katsotaan apuyhtiön omistaja, muodostuu huojennuksen soveltaminen aivan erityisen vaikeaksi kokonaisuudeksi. Lahjaverotus riippuu siitä, miten asia ratkaistaan tuloverotuksessa. Jos toisen yhtiöön tehty pääomasijoitus katsottaisiin apportiin rinnastettavaksi käypään arvoon luovutusvoittoverotuksessa tuloutuvaksi eräksi, olisi hyvin vaikea soveltaa järjestelyyn sukupolvenvaihdoshuojennusta. Avoimena oikeustoimikokonaisuutena tämä rinnastuisi ketjuun, jossa ensin omistaja lahjoittaisi tai myisi alihintaan osakkeet yhtiön omistajalle, joka sitten sijoittaisi ne yhtiöön. Näin tapahtuisi jatkuva luovutus ja huojennus menetettäisiin heti. Teoriassa olisi mahdollista, että tuloutuksesta huolimatta lahjoitettuun osuuteen myönnettäisiin sukupolvenvaihdoshuojennus. Tällöin ratkaistavaksi tulisivat samat ongelmatkysymykset kuin vaihtoehdossa, jossa yhtiöön tehty lahja tai alihintainen myynti ei realisoisi aportin tapaista tuloutusta.

Verohallinto ei ole arvioinut tuloutuskysymystä sukupolvenvaihdosohjeessa. Ohjeessa todetaan ainoastaan, että huojennus voidaan näissä tilanteissa myöntää ja että yrityksen osan täyttyminen edellyttää, että lahjan arvo ylittää 10 % yhtiön arvosta. Tässä tullaan jo omien osakkeiden hankkimisen kohdassa käsiteltyyn epä johdonmukaisuuteen yrityksen osan käsitteen kytkemisestä 10 %:iin yhtiön arvosta.

Kun lahjansaajaksi katsotaan vastaanottavan yhtiön omistaja, arvostuslain mukaisen arvon laskeminen on hyvin vaikeaa. Pitäisikö arvioida lahjansaajan yhtiöön siirtyvän lahjoitettavan omaisuuden arvostuslain mukaista arvoa, vai pitäisikö ajatella annetun lahjan vaikutusta apuyhtiön omistajan omistamien osakkeiden arvostuslain mukaiseen arvoon?⁶⁹ Käytännössä lahjansaajan omaisuuden kasvu on hänen aiemmin omistamiensa osakkeiden arvonnousu.

Vielä huojennuksen laskentaa vaikeampien kysymysten äärelle tullaan yritystoiminnan jatkamisessa ja huojennuksen menettämisessä. Jos lahja annetaan lahjoittamalla tai myymällä alihintaan osakkeita lahjansaajan omistamalle yhtiölle, miten yritystoiminnan harjoittaminen arvioidaan? Riittääkö huojennuksen myöntämiseen toiminta pelkästään konsernin emoyhtiössä vai pitäisikö toimia myös yhtiössä, joka varsinaisesti lahjoitetaan? Jos huojennus ylipäänsä katsottaisiin apuyhtiölahjoissa perustelluksi, nähdäkseni jatkaminen tulisi arvioida kokonaisuutena. Käytännössä tulisi arvioida kokonaisuutena, voidaanko lahjansaajan katsoa harjoittavan lahjana saamallaan omaisuudella yritystoimintaa.

Vaikein tilanne on huojennuksen menettämisen näkökulmasta. Huojennus pitäisi maksuunpanna korotettuna, jos pääosa huojennettavasta omaisuudesta luovutetaan. Kun omaisuus luovutetaan apuyhtiölle, mutta lahja verotetaan osakkaalla, tulisi yrityksen tuloverotuksessa seurata, luovutetaanko huojennetusta omaisuudesta pääosa. Jo tämä on hallinnollisesti ää-

⁶⁷ Immonen & Lindgren 2013, s. 184.

⁶⁸ Rynänen, Olli: Oikeusturvan parantamisesta verotuksessa. Verotus 4/2004, s. 433–435. Kokonaisuudessaan nämä järjestelyt edustavat Rynänen kuvaamaa lennokasta verosuunnittelua, joka asettaa sekä verovalvonnan että verovelvollisten selvittämisvelvollisuuden hyvin vaikeaan asetelmaan.

⁶⁹ Tässä yhteydessä on olennaista, mistä arvosta apuyhtiöön saadut osakkeet arvostetaan nettovarallisuuden laskennassa. Kirjataan arvoksi vain maksettu vastike vai käypä arvo?

rimmäisen vaikeaa. Vielä vaikeammaksi tilanne muuttuu, jos lahjoitettu omaisuus fuusioidaan apuyhtiöön (tai yhtiölle myydään alihintaan esimerkiksi toiminimellä harjoitettu elinkeinotoiminta). Tällöin lahjoitettu omaisuus sulaa osaksi jo omistettua yhtiötä ja liiketapah- tumien kautta tulisi arvioida, tuleeko huojennetusta omaisuudesta pääosa luovutetuksi. Pe- riaatteessa verovelvollisen pitäisi osata tehdä tällainen seuranta itse ja antaa ilmoitus pää- osan luovutetuksi tulemisesta. Käytännössä tällainen laskenta voi olla mahdotonta.⁷⁰

Apuyhtiöiden osalta on edellä selvitetysti aivan erityisen vahvat perusteet katsoa, että huo- jennusta ei voi soveltaa, ellei lahjansaajaksi katsota yhtiötä. Verovelvollisen yhdenvertai- sesta kohtelusta poikkeavien huojennusten laventavaa tulkintaa ei pitäisi laajentaa edelleen järjestelyihin, joiden kautta laissa vaaditun jatkoluovutusseurannan järjestäminen olisi ää- rimmäisen epäselvää ja vaikeaa. Kun lisäksi käytännössä kaikki muutkin yrityksen osan käsitteeseen, huojennuksen laskemiseen ja muihin huojennusta koskeviin kysymyksiin liit- tyvät tulkintaongelmat ovat äärimmäisen vaikeita, ei pitäisi olla mitään erityistä syytä tulki- ta huojennuksen soveltumista mahdollisimman laajaksi ilman laissa selvästi säädettyä tai oikeuskäytännössä vahvistettua perustetta.

5.3 Huojennettu omaisuus ja yritysjärjestelyt

Oikeuskirjallisuudessa on korostettu ajattelua, että EVL:n säännösten mukaisten yritysjär- jestelyiden ei tulisi realisoida sukupolvenvaihdoshuojennuksen menettämistä.⁷¹ Tulkintaa voidaan puoltaa sillä, että sukupolvenvaihdokset eivät saisi vaikeuttaa yritystoiminnan rakenteen tarkoituksenmukaista muokkaamista. Tällainen ratkaisu edellyttäisi, että itse huo- jennuksen myöntäminen rajattaisiin suppeasti osakkeiden lahjoittamiseen ja lahjanluontei- seen ostamiseen. Kun yritysjärjestelyissä pääsääntöisesti jo omistettujen osakkeiden sijaan tulee uusia osakkeita, joille osakkeiden hankintamenot ja -ajat siirtyvät, olisi huojennuksen menettämisen seuranta pääosan luovuttamisen kautta mahdollista kytkeä näihin saatuihin osakkeisiin.⁷² Jos huojennuksen myöntämisessä halutaan harjoittaa verohuojennuksen la- ventavaa tulkintaa, tulisi siinä tapauksessa olla ainakin hyvin jyrkkä yritysjärjestelyihin suhtautumisessa. Jos huojennuksen synnyttävässä oikeustoimessa ei ole saatu osakkeita, on jatkoluovutuksen tai jatkamisvelvoitteen täyttämisen arviointi yritysjärjestelyn jälkeen hy- vin vaikeasti selvitettävissä.

Vaikka huojennus myönnettäisiin vain rajattuihin tapauksiin, muodostaisivat yritysjärjeste- lyt hyvin vaikeita tilanteita erityisesti jatkamisen suhteen. Vaativimmat ongelmat liittyvät yhtiön elinkeinotoiminnan jatkamisen seuraamiseen sekä isoihin henkilökohtaisen tulolähteen varoihin.⁷³ Huojennuksen jatkamisen edellytyksenä on yritystoiminnan jatkaminen saadulla varallisuudella. Monien yritysjärjestelyiden jälkeen on hyvin vaikeaa seurata, mitä saadulle omaisuudelle tapahtuu. Lisäksi osa huojennetusta omaisuudesta saatetaan yritys- järjestelyn jälkeen realisoida ja elinkeinotoiminta voi muuttua pelkäksi passiiviseksi sijoi- tustoiminnaksi.

⁷⁰ Ryyänen 2001, s. 262–283. Huomattavan paljon yksinkertaisemmissa kysymyksissäkin verotuksen näyttökysymykset ovat muotoutuneet todella vaikeiksi.

⁷¹ Kukkonen 2010, s. 492. Immosen ja Lindgrenin osalta asiaa vain sivutaan, mutta selvää kannanottoa teoksesta on vaikea hahmottaa. Immonen & Lindgren 2013, s. 182–186.

⁷² Suurimmaksi ongelmaksi muodostuisi silloin tosiasiallisen substanssin luovutus. Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013, kohta 2.5.6.5, Immonen & Lindgren 2013, s. 186 ja Juusela & Tuominen 2010, s. 227–228.

⁷³ Juusela & Tuominen 2010, s. 195–198 ja 223–224.

Nämä seikat huomioon ottaen ei tulisi pitää itsestään selvänä, että mikään EVL:n sallimista yritysjärjestelyistä ei muodostaisi perintö- ja lahjaverolaisissa tarkoitettua jatkuvoitusta.⁷⁴ Siviilioikeudellisesti monessa yritysjärjestelyssä tapahtuu luovutuksia, joita ei pidetä tuloverotuksessa veronalaisina luovutuksina. Vähimmäisedellytyksenä huojennuksen säilymiselle tulisi olla, että huojennuksen saanut henkilö osaa uskottavasti selvittää, että hän yritysjärjestelyn jälkeenkin pystyy seuraamaan, tuleeko pääosa lahjana saadusta omaisuudesta luovutetuksi ja että hän jatkaa saamallaan omaisuudella yritystoiminnan harjoittamista. Ilmoitusvelvollisuus huojennuksen menettämisen realisoitumisesta on verovelvollisella.

Erilaisten yritysjärjestelyiden suhteesta huojennuksen menettämiseen ja jatkamisedellytykseen tulisi pyrkiä aktiivisesti hakemaan oikeuskäytäntöä. Tapauksia ratkottaessa tulisi korostetusti muistaa, että kyseessä on yhdenvertaisuudesta jyrkästi poikkeava verohuojennus, jonka oikeutus perustuu yritystoiminnan jatkamiseen sitoutumiseen ja jota lähtökohtaisesti tulee tulkita pikemminkin suppeasti kuin laeasti.

Tiukka suhtautuminen lahjan jälkeen tehtäviin yritysjärjestelyihin ei pääsääntöisesti olisi ongelma yritystoiminnan rakenteen kehittämisen näkökulmasta. Sukupolvenvaihdos yhtiössä, jossa kannattaa tehdä yritysjärjestelyitä, on yleensä huolellisen suunnittelun tulos. Syntyneellä rakenteella pyritään toimimaan useita vuosia. Yrityksen rakenteen muokkaavat yritysjärjestelyt on yleensä mahdollista tehdä ensin. Sen jälkeen voidaan jatkajalle lahjoittaa tai myydä alihintaan osakkeita.⁷⁵ Tämä on hallinnollisesti paljon yksikertaisempaa ja asettaa huojennukseen oikeutetut yritystoiminnan jatkajat paljon yhdenvertaisempaan asemaan niin verotuksen tason kuin sen säilyvyyden seurannan yhteismitallisuuden näkökulmasta.

6 Osakkeiden erisarjaistaminen

Uusi osakeyhtiölaki mahdollistaa erilaisia oikeuksia synnyttävien osakesarjojen luomiseen. Eri osakesarjoille on mahdollista luoda hyvin erilaisia oikeuksia. Ne voivat koskea esimerkiksi äänivaltaa, yhtiöjärjestyksen muuttamista tai osinko- ja muita varojenjako-oikeuksia. Siviilioikeudellisesti osakeyhtiölaki pohjautuu hyvin pitkälle sopimusvapauteen.⁷⁶

Olennaista on muistaa, ettei vero-oikeus ole sopimukseen perustuvaa siviilioikeutta. Suomalaisessa vero-oikeudessa on laajat käsitteet sekä tulolle että lahjalle.⁷⁷ Lainsäätäjä ei pyri kasuistisesti luettelemaan kaikkia tapoja antaa lahja tai saada tuloa. Peruslähtökohta on, että siirtyvät varallisuusarvoiset etuudet ovat veronalaisia, jos niitä ei erityisesti ole verovapaik-

⁷⁴ EVL:n mukaisten yritysjärjestelyiden tarkoitus on nimenomaan, että järjestelyt voidaan toteuttaa ilman luovutuksista realisoituvaa välitöntä tuloveroa. Mahdollisia vaikutuksia muiden verolajien erityisiin verohuojennuksiin ei mielestäni voida suoraan ja automaattisesti sulkea pois. EVL:n lykkäävän tuloverotuksen osalta lykkääminen on teknisesti suunniteltu siten, että myöhemmin ei synny erityisiä ongelmia verottaa lykättyjä tuloveroseuraamuksia. Samoin asia ei välttämättä ole muiden verolajien kysymyksissä. Immonen, Raimo: Yritysjärjestelyt. Talentum, Helsinki 2011, s. 9–14.

⁷⁵ Kukkonen 2010, s.499. Myöskään tuloverotuksen sukupolvenvaihdoshuojennus ei muodostu ongelmaksi tehtäessä yritysjärjestelyt ensin. Sen osalta kymmenen vuoden omistusajan laskennassa otetaan huomioon yritysjärjestelyä edeltänyt aika.

⁷⁶ Immonen, Ossa & Villa 2011, s. 201–207 ja Koski & Sillanpää 2013, jakso 5, kohta: Erilaiset osakkeet.

⁷⁷ TVL 29 § ja PerVL 1 §.

si säädetty.⁷⁸ Lähtökohtaisesti samalla henkilöllä sama erä ei kuitenkaan voi olla sekä tuloa että lahjaa, vaan ainoastaan jompaakumpaa.⁷⁹

Jos osakeyhtiön eri osakkeet muutetaan eri sarjoihin jakaantuviksi tavalla, jossa tiettyjen omistajien osakkeiden antamat oikeudet (erityisesti yhtiön varoihin ja voitonjakoon) parantuvat olennaisesti suhteessa muihin osakkeenomistajiin, järjestelyssä siirtyy eittämättä varallisuusarvoinen etuus. Tällöin on olennaista selvittää, miksi varallisuusarvoinen etuus siirtyy. Jos peruste on esimerkiksi maksettu vastike tai työskentely yhtiössä, kuuluu muutos ensisijaisesti tuloverotuksen piiriin. Jos taas tällaiseen muutokseen suostutaan ilman vastiketta, syntyy erisarjaisten osakkeiden synnyttämässä verotettava lahja.

Käytännössä joustava osakeyhtiölaki ja siihen liittyvät mahdollisuudet tehdä keskinäisessä suhteessa sitovia osakassopimuksia tuovat osakeyhtiötä verotuksen näkökulmasta kohti henkilöyhtiötä. Niiden osalta yhtiösopimuksen muutoksia on perinteisesti arvioitu sisällön mukaisesti esimerkiksi lahjoina tai kauppoina. Jos osakeyhtiön yhtiöjärjestyksen muutoksilla ja osakassopimuksilla luodaan samankaltaisia osapuolia sitovia sopimuskokonaisuuksia, tulee lahjaverotuksessa tällaisia kokonaisuuksia arvioitaessa käyttää samankaltaisia periaatteita kuin henkilöyhtiöissä. Henkilöyhtiöissä yhtiösopimuksen muutos, jossa siirtyy oikeuksia yhtiön varoihin ja voitonjakoon vastikkeetta, on vakiintuneesti katsottu verotettavaksi lahjaksi.⁸⁰

Toivottavaa on, ettei sukupolvenvaihdoksia ryhdytä tekemään edellä mainituilla sopimusrakenteilla. Tällaiset järjestelyt olisi syytä jättää tilanteisiin, joissa niille on aidot yhtiön liiketoimintaan liittyvät tarpeet. Jos esimerkiksi lahja halutaan antaa tavanomaisesta olennaisesti poikkeavalla menettelyllä, altistutaan hyvin heikosti ennakoitavalle verotukselle, johon liittyy merkittäviä taloudellisia riskejä. Lisäksi osakkeiden erisarjaistamisella annettu lahja on järjestely, joka mahdollisessa myöhemmässä riitatilanteessa voi aiheuttaa hyvin vaikeita siviilioikeudellisia ongelmia. Verolainsäädännön tulkinnalla tällaisia lahjoja ei tule edistää. Esimerkiksi huojennussäännösten soveltamisen ulottaminen tällaisilla kokonaisjärjestelyillä annettuihin lahjoihin tulisi johdonmukaisesti torjua.

7 Yhteenveto

Artikkelini kantava teema on, että yrityksen sukupolvenvaihdoksia koskeva verotuskäytäntö on muodostunut mielestäni perusteettoman laveaksi. Verohallinnon ohjeilla verohuojennussäännöksiä on tulkittu äärimmäisen laajentavasti. Tätä kehitystä ei voida perustella korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytännöllä. Sukupolvenvaihdoksesta on luotu verotuksessa perusteettoman laventaviin tulkintoihin oikeuttava argumentointiperuste, jonka nojalla verokannustimien poimiminen eri verolajeista olisi samanaikaisesti mahdollista. Tämä kehitys on hyvin huolestuttava. Se asettaa huonompaan asemaan ne pk-yritykset, joissa

⁷⁸ Kukkonen 2010, s. 168–170. Erityisesti osinkojen verotuksen huojennettavien osuuksien osalta verosääntely on ilmeisen jälkeenyäännyttä.

⁷⁹ Sen sijaan on hyvin mahdollista, että joku taloudellinen tapahtuma on ensin tuloa yhdelle ja sitten välittömästi edelleen siirrettynä lahjaa toiselle. Esimerkiksi käy suosiva varojenjakoa, jossa tosiasiaa sovitaan yhdelle omistajalle kuuluvan osinkotulon ohjaamisesta toiselle. Immonen, Ossa & Villa 2011, s. 198–201.

⁸⁰ Järvenoja, Markku: Henkilöyhtiön oikeusasema tuloverotuksessa. Lakimiesliiton kustannus. Vantaa 2013, s. 683–686. Järvenojan mukaan henkilöyhtiön tuloverotus on osittain osakeyhtiöistynyt. Mielestäni kehitys on kaksisuuntaista. Erilaisten osakesarjojen luomisen ja osakassopimusten kautta monet osakeyhtiöt verotuksen näkökulmasta henkilöyhtiöistyvät jatkuvasti.

sukupolvenvaihdos tehdään tavalla, jota huojennusta suunniteltaessa tarkoitettiin;⁸¹ lahjoitamalla tai myymällä alihintaan osakkeita, joilla jatketaan yritystoiminnan harjoittamista.

Käsitykseni mukaan verotuskäytäntöjä pitäisi merkittävästi tiukentaa. Sukupolvenvaihdoshuojennusta pitäisi muiden verohuojennusten tapaan tulkita suppeasti ja tulkintaa laven-taa vasta mahdollisten korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisujen pohjalta. Sääntelyn taustalla ollut tavoite, ettei verotus estä sukupolvenvaihdoksia, on saavutettavissa suorien luopujan ja jatkajan välisten osakkeiden lahjojen tai lahjanluonteisten kauppojen kautta. Näitä on helpotettu sekä lahja- että tuloverotuksen puolella. Tätä laajempi huojennuksen tulkinta vain heikentää oikeusvarmuutta, laajentaa vaikeita tulkintatilanteita, lisää verotuksen hallinnollista taakkaa ja kohdistaa huojennuksia epätarkoituksenmukaisesti.

Lievän verotustulkinnan soveltamista poikkeuksellisiin tapoihin antaa lahja perustellaan esimerkiksi rahoitukseen pohjautuvilla seikoilla. Tätä ei voida pitää kestäväenä. Verotuksessa on mahdollista tyhjästä taseesta tarpeettomat varat ja pienentää sitä kautta jatkajan maksutaakkaa. Luopujalla on halutessaan mahdollisuus antaa korotonta maksuaikaa kauppahinnalle. Muilta osin rahoitukseen perustuvat argumentit pohjautuvat pääsääntöisesti siihen, että erilaisten velvoitteiden maksaminen on yksittäistapauksissa helpompaa, kun pääsee muita yrittäjiä kevyemmän verotuksen piiriin käyttämällä jotain innovatiivista ja tavanomaisesta toiminnasta verotussyistä merkittävästi poikkeavaa juridista järjestelyä. Se, että muita alhaisemmalla verotuksella on mahdollista käyttää varojaan muihin tarkoituksiin, ei voi olla kestävä peruste verottaa verovelvollista muita kevyemmin.

Suomi kansainvälistyy jatkuvasti. Verolainsäädännön tulkinnassa tulee aina ottaa huomioon kansainvälisten velvoitteiden asettamat vaatimukset. Kansallisella verolainsäädännöllä ei saa estää eurooppalaisen yhteisöoikeuden liikkumisvapauksien toteutumista eikä verolainsäädäntö saa syrjiä ulkomaalaisia.⁸² Tämän vuoksi sukupolvenvaihdoshuojennuksia sovelletaan ulkomailta lahjana saatuun vastaavaan omaisuuteen.⁸³ Jos sukupolvenvaihdoshuojennusta ollaan valmiita tulkitsemaan Suomessa kirjaviin osakeyhtiöiden väliin oikeustoimiin tai yhtiön tasetta muokkaaviin oikeustoimiin lahjoittajan lähipiiriin ja heidän omistamiensa yhtiöiden kanssa, samanlaiseen tulkintaan on oltava valmis ulkomaisten yhtiömuotojen kanssa. Jos oman käsitykseni mukaisesti huojennukset rajattaisiin vain omaisuuden suoriin lahjoihin ja lahjanluonteisiin kauppoihin, samanlainen kohtelu olisi mahdollista kansainvälisissä tilanteissa. Silloin Suomessa toimitettavassa verotuksessa ei olisi tarpeen selvittää huojennuksen soveltamista kaikkiin kuviteltavissa oleviin ulkomaisiin yhtiömuotoihin, ja niihin liittyviin lahjanantotapoihin. Jos valitaan kansallinen laventavan tulkinnan tie, voidaan kansainvälisen verotuksen puolella joutua todella syviin tulkintaongelmiin, kun huojennussäännöstä tulee soveltaa vierailta yhtiömuodoilla tehtäviin tasetta muokkaaviin lahjanantotapoihin.

Harkittaessa verohuojennusten soveltamisalaa tulisi verotuksen neutraalisuutta arvioitaessa pitää mielessä verohuojennuksen luonne. Verohuojennusten tulee olla suppeita ja tietoisia poikkeuksia normaalista neutraalista kohtelusta. Verohuojennuksia taas ei tulisi tulkita siten, että neutraaliuden nimissä niitä ulotetaan erilaisiin järjestelyihin, joihin voisi liittyä tarve muita verovelvollisia kevyempään verokohteluun.

⁸¹ Esimerkiksi tarkastelemalla hallituksen esityksiä HE 290/1977 ja HE 68/1995 ei voi havaita suunnitellun, että huojennussäännöksiä sovellettaisiin muihin tilanteisiin kuin lahjoihin ja lahjanluonteisiin kauppoihin. Esimerkiksi kokonaishuojennuksen säätämisen taustalla olivat maatalojen arvostamisen ongelmat, eikä hallituksen esityksessä käsitelty tavanomaisesta poikkeavia yrityslahjan antamisen tapoja.

⁸² Helminen, Marjaana: Kansainvälinen verotus. SanomaPro e-kirja, jakso 3, kohta: Syrjäntäkielto. Tarkastettu 1.6.2013 ja Mäenpää, Olli: Eurooppalainen hallinto-oikeus. Talentum. Helsinki 2011, s. 84–86.

⁸³ Verohallinnon ohje: Perintö- ja lahjaverotus kansainvälisissä tilanteissa. A79/200/2013, kohta 3.11.6 ja siinä viitatus Euroopan yhteisöjen tuomioistuimen ratkaisut: 17.1.2008, asia C-256/06 sekä 25.10.2007, asia C-464/05.

Sukupolvenvaihdos on kestävä peruste, kun arvioidaan, onko oikeustoimelle olemassa hyväksyttävä verotuksesta riippumaton syy. Tyypillisinä esimerkkeinä voidaan mainita veron kiertämistä tai peiteltyä osinkoa koskevat kysymykset.⁸⁴ Tällaiset pohdinnat eivät kuitenkaan kuulu sukupolvenvaihdoshuojennusten tulkintaan. Sukupolvenvaihdos on täysin sallittu ja yhteiskunnassa tyypillinen syy antaa lahja. Huojennussäännösten osalta ei ole kyse suunniteltujen oikeustoimien hyväksyttävyydestä, vaan siitä, millaisiin lahjoihin on säädetty neutraalisuudesta poikkeava verohelpotus.

Verohallinnon ohje yrityksen sukupolvenvaihdoksista on ollut merkittävässä roolissa nykyisen verotuskäytännön muokkaajana. Mielestäni ohjeen sisältöön voidaan suhtautua hyvin suurella varauksella.⁸⁵ Verohallinnon ei tule ajaa ylikireää tulkintalinjaa, jossa kaikissa asioissa pyritään verovelvollisten näkökulmasta mahdollisimman ankariin tulkintoihin. Verohallinnon tulisi silti suhtautua pidättyväisesti yhdenvertaisesta verokohtelusta poikkeavien säännösten laajentavaan tulkintaan. Näillä laajentavilla tulkinnoilla mahdollistetaan käytännössä yksittäisten kansalaisten varallisuuden verovapaa kasvu, vaikka muut verovelvolliset joutuisivat vastaavasta varallisuuden kasvusta veroa maksamaan.

Verohuojennusten tulkinta tulisi Verohallinnon ohjeistuksessa kytkeä tukeviin oikeuslähteisiin, kuten lakiin, lainvalmisteluasiakirjoihin ja korkeimman hallinto-oikeuden ennakkopäätöksiin.⁸⁶ Huojennussäännöksiä ei tulisi Verohallinnon ohjauksessa soveltaa tilanteisiin, joihin ei voida löytää selvää oikeutusta tällaisista oikeuslähteistä. Lisäksi ratkaisujen perustana tulisi olla huolellinen harkinta ohjeiden heijastusvaikutuksista.⁸⁷ Huojennussäännöstä sovellettaessa tulee aina pyrkiä kattavasti arvioimaan säännöksen erityispiirteet kyseiseen tilanteeseen liittyen.⁸⁸ Tulkinnoissa tulisi esimerkiksi ottaa selkeästi kantaa yrityksen osan ja osittaishuojennuksen laskentaan, jatkamisedellytyksiin sekä huojennuksen menettämisen kriteereihin. Lisäksi tulisi arvioida heijastuspinnat muihin Verohallinnon ohjeisiin ja verotuskäytäntöihin. Sukupolvenvaihdoshuojennuksen osalta esimerkiksi suhde valtakunnalliseen (tai sitä edeltäneisiin alueellisiin) arvostamisohjeeseen tulisi pohtia perusteellisesti.

Ohjeita annettaessa tulisi selvittää verolajien välisten kytkösten laintulkinnassa aiheuttamat ongelmat. Verohallinnon ei tulisi edistää verotuskäytäntöjä, jotka heikentävät oikeusjärjestelmän johdonmukaisuutta ja kannustavat rakentamaan vaikeita tulkintatilanteita. Lisäksi verohuojennuksia koskevia ohjeita annettaessa tulisi arvioida huojennuksen vaikutuksia huojennettavaa oikeustoimea seuraaviin tuleviin oikeustoimiin, esimerkiksi sukupolvenvaihdosta seuraaviin yritysjärjestelyihin. Verohallinnon ei tulisi edistää verotusratkaisuja,

⁸⁴ Tikka, Kari S., Nykänen, Olli, Juusela, Janne & Viitala, Tomi: Yritysverotus I–II. Sanoma Pro e-kirja, jaksot 25 ja 26.

⁸⁵ Toki huomioon tulee kuitenkin ottaa yksittäistapausten ratkaisemisessa ohjeen luottamuksensuojaa antava vaikutus. Puronen, Pertti: Luottamuksensuojaperiaate verotuksessa. Verotus 5/2009, s. 487–490.

⁸⁶ Verotuksen oikeuslähteistä katso Myrsky, Matti: Oikeuslähteistä verotuksessa. Verotus 1/2004, s. 39–55.

⁸⁷ Vaikka verotus on tiukasti lakisidonnaista, on verotukselle luonteenomaista erilaisten siviilioikeudellisten ja vero-oikeudellisten säännösten rinnakkainen ja päällekkäinen soveltaminen. Verohallinnon lainsoveltamisella ei tulisi edesauttaa epäjohdonmukaisen verojärjestelmän muodostumista, jos epäjohdonmukaisuus ei ole väistämätön seuraamus laista tai KHO:n ratkaisukäytännöstä. Ohjeita annettaessa olisi olennaista pyrkiä muodostamaan kattava kokonaiskäsitely ohjeen käsittelemästä ilmiöstä ja sen yleisluontoisesta sopivuudesta verojärjestelmän kokonaisuuteen. Vasta kattavan kokonaiskäsitelyn jälkeen tulisi arvioida, joudutaanko tulkinta vahvojen oikeuslähteiden vuoksi tekemään sellaiseksi, että verojärjestelmä muodostuu hankalasti valvottavaksi tai epäjohdonmukaiseksi. Yhteensovittavasta ajattelumallista katso Määttä, Tapio: Lakien väliset suhteet oikeudellisen ratkaisun teorian haasteena: ristiriita-ajattelusta yhteensovittamismalliin. Lakimies 2/2013, s. 180–186.

⁸⁸ Sundström, Zacharias: Oikeudenmukainen tuomio – Tuomarin harkinta rikosasiassa – Kansalliset ja kansainväliset vaikutteet tuomarin harkinnassa. Edita. Porvoo 2011, s. 219. Sundström käsittelee tuomioharkinnassa tarvittavaa tilannetajua. Tilannetajulla hän tarkoittaa arviota siitä, miten ratkaisumalli sopii oikeusjärjestelmän yleiseen logikkaan. Samanlaista ajattelua on syytä korostaa vero-oikeudellisten huojennussäännösten ulottuvuuden tulkinnassa.

jotka ovat omiaan aiheuttamaan siviilioikeudellisia vaikeita erityistilanteita. Artikkelissa kuvatut tavat antaa lahja ovat erityisen hankalia esimerkiksi perheoikeuden⁸⁹ tai velkojien ja muiden kolmansien osapuolten suojan järjestämisen kannalta.⁹⁰ Käsitykseni on, että Verohallinnon ohjauksessa huojuennusten soveltamisalaa on laajennettu varomattomasti ilman tukeviin oikeuslähteisiin pohjautuvaa perustaa.⁹¹ Huojuennussäännöstä on kritisoitu vaikeaselkoiseksi ja ongelmalliseksi.⁹² Tämä johtuu merkittävältä osin huojuennuksen laveasta soveltamisesta verotuskäytännössä.⁹³

Toimiva talouselämä edellyttää selviä sääntöjä ja niiden noudattamista. Epäselvät pelisäännöt ja niiden venyttäminen tekevät järjestelmästä epäjohtomukaisen ja huonosti toimivan. Ne aiheuttavat suuria hallinnollisia kustannuksia kaikille osapuolille ja heikentävät oikeusvarmuutta. Vaikka lainsäätäjät on säätäneet tietyille toiminnalle huojuennuksen, ei ole syytä tulkita huojuennuksen soveltuvan kaikkiin samantapaisiin järjestelyihin. Jos tavoitteena on yhdistellä eri tarkoituksiin luotuja pelisääntöjä ja poimia päällekkäiset verotuet, ei liikuta kestäväällä pohjalla. Yrittäjyyden edistäminen ei edellytä, että kannustetaan käyttämään kaltaista ja byrokraattisia menettelyitä. Terveessä markkinataloudessa yrittäjyyteen kannustetaan luomalla kohtuullinen malli siirtää yritystoiminta seuraavalle sukupolvelle tavalla, jossa omaisuuden siirto ei aiheuta kohtuuttoman korkeita veroseuraamuksia. Tämän tavoitteen saavuttamiseen riittävät nykymuotoiset huojuennukset lahjaverotukseen ja luovutusvoittoon, kun lahja annetaan joko puhtaalla lahjalla tai lahjanluonteisella kaupalla.⁹⁴

⁸⁹ Lohi, Tapani: Ennakkoperinnöstä. Kauppakaari. Helsinki 1999, s.12 ja Kolehmainen & Rabinä 2012, s. 225–227 ja 288–292.

⁹⁰ Katso esimerkiksi Kukkonen. 2008, s. 521–534 ja Tuomisto, Jarmo: Takaisinsaanti. Talentum. Helsinki 2012. Keinotekoisien järjestelyjen ja lahjan takaisinsaannin näkökulmasta osakeyhtiön kanssa tehtävissä oikeustoimissa annetut lahjat muodostavat hyvin vaikeita tulkintatilanteita. Esimerkiksi lahjan peräyttäminen ei ole sidoksissa tiettyyn tapaan antaa lahja.

⁹¹ Vero-oikeuden vahvassa sitomisessa legalismiin on yleensä lähdetty ajattelusta, jossa muu vaihtoehto johtaisi mielivaltaan. Pelko on aiheellinen. Verohallinnon tavat muodostaa tulkintakäytänteitä eivät kuitenkaan automaattisesti johda ankariin tulkintoihin. Mähönen, Jukka: Taloustiede laintulkinnassa. Lakimies 1/2004, s. 59–60.

⁹² Myrsky, Matti: Veropolitiikkamme kehittämisehdotuksia. DL 5/2012, s. 714–715.

⁹³ Tämä käytäntö on myös hallinnollisen tehokkuuden näkökulmasta erittäin huono. Määttä, Kalle: Veropolitiikka: Teoria ja käytäntö. Edita oy. Helsinki 2007, s. 82–87.

⁹⁴ Monimutkaisten järjestelyiden haitallisuudesta verojärjestelmän toimivuudelle on kirjoittanut esimerkiksi Veikko Ronkanen tarkastellessaan osakeyhtiön sivuuttamista. Ronkanen, Veikko. Osakeyhtiön sivuutus, tulojen kohdistus vai yhteentörmäys. Verotus 4/1997, s. 432.

Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys

Artikkelin julkaisemisen jälkeen ratkaisussa KHO 2016:76 todettiin, että omien osakkeiden hankintaan sovelletaan $\frac{3}{4}$ -sääntöä. Verohallinnon ohjeistus on myös laajentunut kattamaan erilaisia artikkelissa kuvattuja laskumalleja.¹ Apuyhtiöjärjestelyt on jaoteltu ohjeissa erilaisiksi lahjansaajasta riippuen, ja ohjaus on ulotettu myös luovutusvoitto- ja varainsiirtoverotukseen. Yritysjärjestelyihin ja huojennuksen suhteeseen on muodostunut ensimmäistä oikeuskäytäntöä osakevaihdon osalta; ratkaisussa KHO 2016:185 huojennusta ei menetetty. KHO ei kuitenkaan muodostanut kategorista prejudikaattisääntöä osakevaihtoon vaan enemmänkin harkintaohjeen, jossa tosiasiallisella jatkamisella on merkitystä.

TVL 47 §:n muutos on tuonut uusia laskuvaikeuksia lahjaveron ja hankintamenon suhteeseen. Kun lahja muodostuu osakeomistuksen arvon muutoksena, osakkeen spv-arvo ei suoraan muodosta lahjana saadun osakkeen hankintamenoa. Lainvalmistelussa ei näitä asioita ratkottu. Verohallinto sen sijaan ohjeessaan esittää käsityksensä laskutavoista. Artikkelin keskeiset lasku- ja tulkintaongelmat ovat ennallaan.

1 Verohallinto A56/200/2017.

Kalle Isotalo
OTK, Pohjois-Savon verotoimisto

VII

EROT JA VEROT

EDILEX

Edilex 2015/30

Referee-artikkeli, versio 2.0
Julkaistu 4.11.2019
Alkuperäinen julkaistu 4.8.2015
www.edilex.fi/artikkelit/15464

EDILEX Edita Publishing Oy 2015

313

Isotalo: Varainverotus – ristivaikutukset ja niiden hallinta

Sisällys

1	Johdanto	2
2	Avioero verotuksessa	3
2.1	Osituksen ja erottelun siviilioikeudellinen pohja.....	3
2.2	Osituksen verotus.....	4
2.3	Erottelun verotus	7
2.4	Osituksen ja erottelun yhdistäminen	7
2.5	Osittainen ositus.....	9
3	Avioeron erityistilanteiden verotus	11
3.1	Nimiperiaate ja keskinäiset velat	11
3.2	Avio-oikeuden ulottuvuus.....	12
3.3	Vastikesäännökset ja muu osituslaskelman oikominen	13
3.4	Osituksen sovittelu verotuksessa	13
3.5	Näytön arvioiminen erotilanteiden verotuksessa	14
3.6	Sopimus osituksen varalle.....	14
3.7	Ositukseen liittyvät jälkikäteiset sanktiolausekkeet	15
3.8	Elatusavun kertakuittaus erotilanteessa	15
3.9	Omaisuuksien arvostaminen erossa	16
4	Avoero verotuksessa	16
4.1	Verotukselliset puoliset.....	16
4.2	Avoero, johon ei sovelleta avoliittolakia	17
4.3	Avoero, johon sovelletaan avoliittolakia	17
5	Maatila erossa	19
5.1	Maatalousomaisuuden tuloverotus ja luovutusvoitot.....	19
5.2	Tasausvaraukset ja maatalouden tappiot.....	20
5.3	Yksittäisen esineen yksityiskäyttöön otto maataloudesta	21
5.4	Maatalouden nettovarallisuus erossa	22
5.5	Metsätalousirtaimen ja metsien luovutusvoitot.....	22
5.6	Metsätalouden varaukset ja yksityiskäyttöön otot	23
6	Yritys erossa	23
6.1	Osakeyhtiö erossa	23
6.1.1	Varojenjaolla sisäisiä varoja	23
6.1.2	Omien osakkeiden hankkiminen eron yhteydessä	23
6.1.3	Kevennetyn osingon maksimointi erossa.....	24

6.1.4	Enkelivähennys erossa	24
6.1.5	Työsuhdeoptiot erossa.....	25
6.2	Henkilöyhtiö erossa.....	25
6.3	Yrittäjäpuolisoiden ero.....	26
6.4	Tappioiden poikkeusluvut erotilanteissa.....	28
7	Muiden omaisuserien erityiskysymyksiä erossa	28
7.1	Asunto-osakkeiden yhtiölaina erossa.....	28
7.2	Velat ja korot erossa.....	29
7.3	Oman asunnon luovutusvoitto erossa	29
7.4	Vakuutus sopimukset erossa	30
7.5	Sukupolvenvaihdosten verotuet erossa	30
8	Kansainväliset liitot ja kansainvälinen verotus erotilanteissa	31
8.1	Verotusvalta ja verojen hyvittäminen erotilanteissa	31
8.2	Ulkomaisten siviililain soveltaminen eroon.....	32
9	Yhteenveto	33

1 Johdanto

Artikkelissa jäsenän parisuhteiden päättymiseen liittyviä veroseuraamuksia. Nostan esiin keskeiset verotuksen periaatteet eri verolaeissa, kuten perintö- ja lahjaverolaissa (PerVL), varainsiirtoverolaissa (VSVL) ja tuloverotuksessa, niin elinkeinotulon verottamisesta annetun lain (EVL), maatalouden tuloverolain (MVL) kuin tuloverolain (TVL) näkökulmasta. Samalla käsitelen erotilanteiden verotuksessa selvitettäväksi tulevia näyttökysymyksiä ja tiettyihin omaisuuslajeihin liittyviä erityiskysymyksiä.

Suomalainen siviilioikeus pohjautuu pitkälti sopimusvapauteen. Erotilanteissa yksimielisillä puolisoilla on laajasti oikeus sopia eroon liittyvistä asioista. Esimerkiksi ositussopimuksella voidaan siviilioikeudellisesti pätevästi tehdä moninaisia taloudellisia sopimuksia, jotka kiistatta sitovat osapuolia. Sopimisvalta ei kuitenkaan ulotu veroseuraamuksiin.

Tietyt siviilioikeuden perusrakenteet on otettu huomioon verojärjestelmän pohjana. Perintösaanto ja ositussaanto tunnustetaan verolainsäädännössä ja niiden kohdalla perustilanteiden verotusratkaisut on laissa säädetty. Sääntely on kuitenkin hyvin yleisellä tasolla.¹ Siviilioikeuden sääntöjen kautta tarkentuu esimerkiksi se, mikä omaisuus on saatu perintönä, avio-oikeuden perusteella tai osituksessa. Verotus ei poikkeuksetta ole sidoksissa edes saannon muodolliseen luonteeseen perheoikeudessa. Esimerkiksi ratkaisussa KHO 2013:106 ositusta koskevan verosääntelyn katsottiin soveltu-

¹ Esimerkiksi TVL 47 ja 51 §, PerVL 1, 4 ja 25 § ja VSVL 4 §. Niinkin yleisten tilanteiden kuin lakiosan ja tasinkovelvoitteen maksamisen avio-oikeuden tai jaettavan jäämistön ulkopuolisin varoin käsittely verotuksessa on jouduttu ratkaisemaan ilman selvää lainkohtaa.

van, vaikka siviilioikeudellisesti tilanteessa ei ollut mahdollista tehdä ositusta. Taloudellisen ja tosiasiallisen asetelman samanlaisuus oikeutti osituksen laajentavan tulkinnan verotuksessa. Kyse on verotuksellisesta siviilioikeuden tulkinnasta, jossa verolainsäädännössä käytetty ositusta koskeva lainkohta voitiin ymmärtää siviilioikeutta laajemmin.

Vielä vahvemmin siviilioikeuden ja verotuksen suhde eroaa sopimusten kohdalla. Suuri osa perheoikeudellisesta sääntelystä koskee leimallisesti riitojen ratkaisemista ja sitä kautta määrittää osapuolten oikeuksia silloin, jos ne vaaditaan täysimääräisesti. Sen sijaan omista oikeuksista luopuminen, joko korvausta vastaan tai vastikkeetta, voi verotuksessa tuoda sopimukselle luonteen myös muuna kuin puhtaana perheoikeudellisena saantona. Voi muodostua sekasaantoja, joissa esimerkiksi ositukseen yhdistyy lahja tai kauppa. Käytännössä esimerkiksi yksittäinen ositus- tai erottelusopimus on mahdollista verotuksellisen luonteensa osalta pilkkoa osiin.

Sekasaantojen mahdollisuus aiheuttaa verotuksessa tarpeen eritellä sopimusten sisältöä tavalla, joka siviilioikeudellisissa riidanratkaisussa ei ole välttämätöntä. Siviilioikeudessa sopimuspuolet voivat yleensä tehdä vapaasti sellaisen sopimuksen, joka heidän tarpeensa tyydyttää. Esimerkiksi ositukseen liittyvät riidat on mahdollista ratkaista kokonaisuopimuksella, johon kaikki osapuolet tyytyvät. Verotuksessa tällainen sopimus voidaan silti joutua pilkkomaan. Silloin tehty sopimus ja sen siviilioikeudellinen tausta muodostavat pohjakehikon, johon verolainsäädäntöä sovelletaan.² Tyypillisenä esimerkkinä sen erotteleminen, miltä osin riidat ratkaissessa sopimuksessa jotain omaisuutta on myyty toiselle osapuolelle.

Käytännössä verotus määrittää usein rajat sopimusvapaudelle. Siviilioikeuden sallimat sopimukset voivat aiheuttaa veroseuraamuksia, jotka tosiasiallisesti estävät sopimusten tekemisen. Toisaalta joskus taloudellisesti melko samanlainen asetelma on saavutettavissa eri tavoin laadituilla asiakirjoilla hyvin erilaisin veroseuraamuksin. Ennakollisen suunnittelun roolia korostaa myös se, että jälkikäteen veroseuraamuksia ei voi välttää muuttamalla tehtyjä sopimuksia.³

Näytön arvioinnin osalta erotilanteet ovat osittain muusta verotuksesta poikkeavia. Verotuksessa asetelma usein on veronsaaja vastaan veronmaksaja ja näytön arvioinneissa on kysymys siitä, mil-laisiin veroihin julkisyhteisö on oikeutettu. Erotilanteissa kuitenkin usein eron osapuolet ovat myös verotuksen näkökulmasta toistensa vastapuolia, kun vaihtoehtoisista ratkaisuista toinen olisi edullinen toiselle ja toinen toiselle. Tällaisia asetelmia syntyy erityisesti silloin, jos sopimusta laadittaessa asiakirja-aineisto ei ole kattavaa ja verotusta koskevat kysymykset on sivuutettu.

2 Avioero verotuksessa

2.1 Osituksen ja erottelun siviilioikeudellinen pohja

Ositus voidaan toimittaa osituksen syntyperusteen jälkeen. Avioerossa osituksen syntyperuste on avioeron hakeminen käräjäoikeudesta. Eron ei tarvitse olla lopullinen. Jos ositus tehdään ennen eroa ja ero peruuntuu, ositus jää voimaan.⁴ Silloin avio-oikeuden palauttaminen omaisuuteen edellyttää avioehtosopimusta.⁵

² Klami, Hannu Tapani: Verotus ja sopimusoikeus. DL, vuosikirja n:o 62/1981, s. 391–396.

³ Muun lainsäädännön suhteesta verolainsäädäntöön: Määttä, Kalle: Verolakien tulkinta. Edita. Helsinki 2014. s.118–137.

⁴ Alkuperäistä omistustilannetta ei myöskään voida palauttaa ositusta edeltäväksi millään avioliittolain mukaisella menettelyllä. Toki mahdollista on tehdä kauppvoja, lahjoja tai muita vastaavia oikeustoimia.

⁵ Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuus-oikeus. Talentum. Helsinki 2010. s. 84.

Siviilioikeudellinen osituksen perusrakenne on, että avio-oikeuden piiriin kuuluvat omaisuuserät ja velat muodostavat ositettavan kokonaisuuden. Osituksen molemmille osapuolille lasketaan avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö. Tässä tilanteessa kummankin osapuolen avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta vähennetään avio-oikeuden alaiset velat.⁶ Osapuoli, jonka avio-oikeuden alainen omaisuus on korkeampi, on velvollinen suorittamaan tasinkoa määrän, jonka jälkeen molemmilla osapuolilla on yhtä korkea omaisuuden säästö. Lähtökohtaisesti tasinkovelvollinen saa valita omaisuuden, jota tasinkona haluaa luovuttaa.⁷ Kiusantekomielessä ei kuitenkaan saa luovuttaa toiselle osapuolelle sopimatonta omaisuutta. Tasinkovelvollisuuden saa aina suorittaa rahalla, mutta muuta avio-oikeuden ulkopuolista omaisuutta käytettäessä tulee saada suostumus toiselta osapuolelta.⁸

Ositus voidaan tehdä joko pesänjakajan suorittamana toimitusosituksena tai sopimusperusteisesti. Toimitusosituksessa pesänjakaja ratkaisee riitakysymykset. Ratkaisuihin osapuolet ovat tyytymättömiä, voidaan nostaa osituksen moitekanne käräjäoikeuteen. Toimitusositus tulee lainvoimaiseksi kuuden kuukauden kuluttua osituspäätöksestä. Sopimusperusteisissa osituksissa kysymys on määrämuotoisesta sopimuksesta, jossa osituksen sisällöstä sovitaan. Ositussopimuksen määrämuoto edellyttää kahta todistajaa, eikä siltä edellytetä kaupanvahvistajan käyttöä, vaikka sopimuksella siirtyisi kiinteää omaisuutta.⁹ Sopimusositus tulee lainvoimaiseksi viimeistään kuuden kuukauden kuluttua sopimuksen tekemisestä. Tästä moiteoikeudesta kuitenkin usein luovutaan sopimuksia tehtäessä. Koska käytännössä tavoitteena on purkaa taloudellisia kytköksiä eron osapuolten väliltä, osituksessa yleensä siirretään omaisuutta.¹⁰ Toimitusosituksissa pesänjakaja voi hakea myös myyntilupaa puolisoiden omaisuuteen.¹¹

Erottelussa ei ole avio-oikeuden alaista omaisuutta, vaan siinä ainoastaan erotellaan puolisoiden omaisuudet toisistaan. Tällaisella sopimuksella voidaan omaisuutta myös vaihtaa tai myydä. Sopimusten tekemiseen liittyvän menettelyn ja muotomääräysvaatimusten osalta sovelletaan hyvin samankaltaisia periaatteita kuin osituksessa.¹²

2.2 Osituksen verotus

Osituksessa verotuksen perusrakenne on melko vakiintunut.¹³ Kaikki varat ja velat, jotka kuuluvat avio-oikeuden piiriin, muodostavat verotuksessa kokonaisuuden. Jos molemmat osapuolet saavat avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta arvomääräisesti puolet eikä osituksessa siirry elinkeinotoiminnan tai maatalouden tulolähteisiin kuuluvaa omaisuutta, ei välittömiä veroseuraamuksia yleensä aiheudu. Käytännössä osituksessa voidaan siirrellä melko vapaasti erilaisia omaisuuseriä ja velkoja oikean taloudellisen tasapainon saavuttamiseksi. TVL 46 §:n nojalla osituksessa siirtyvä omaisuus siirtyy jatkuvuusperiaatetta noudattaen. Se tarkoittaa, että osituksessa saadun omaisuuden hankintameno ja -aika tulevat edellisestä saannosta, eli omaisuutta luovuttaneen henkilön saannosta. Tämä

⁶ Jos jompikumpi osapuolista on ylivelkainen, käytetään omaisuuden säästönä nollaa.

⁷ Toimitusosituksessa viimeinen sananvalta on kuitenkin pesänjakajalla, joka yleensä kuitenkin ottaa huomioon tasinkovelvollisen perustellut toiveet. KKO 1975 II 24 ja KKO 2013:34.

⁸ Aarnio –Kangas 2010. s. 203–206.

⁹ Maanmittauslaitos: Kirjaamismenettelyn käsikirja. 4.2.2014. s. 150–151.

¹⁰ Aarnio – Kangas 2010. s. 163–182.

¹¹ KKO 2002:121.

¹² Aarnio – Kangas 2010. s. 211–212.

¹³ Perusrakenteesta: Nykänen, Pekka – Råbinä, Timo: Yksityishenkilöiden luovutusvoittojen verotus. Talentum. Helsinki 2013. s.180–186 ja Mattsson, Jarmo: Osituksen yhteydessä tapahtuvien omistajanvaihdosten varainsiirtoverotuksesta. Verotus 3/2003. Verotuskäytännön perusrakenne on muotoutunut varsin vakiintuneeksi Mattssonin artikkelin julkaisemisen jälkeen.

hankintamenon siirtyminen koskee mielestäni paitsi luovutusvoiton myös esimerkiksi vuokratulon poiston laskemisen hankintamenoa.¹⁴

Jatkuvuusperiaatteen soveltumisen osalta tulkinnallisena voidaan pitää korkeintaan ositusta, jossa osapuolet siirtävät toisilleen esineet, joiden osalta ei ole ollut yhteisomistusta. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty käsityksiä, joiden mukaan joissain tilanteissa saattaisi kyseessä olla vaihto.¹⁵ Mielestäni tällainen tulkinta voi tulla kyseeseen korkeintaan silloin, jos omaisuuden siirtäminen voidaan havaita osituksen toimittamisen näkökulmasta tarpeettomaksi. Puuttumisen tulee tapahtua veron kiertämistä koskevan sääntelyn pohjalta, jolloin oikeustoimen motiivina tulee olla nimenomaan verotuksellinen edullisuus.¹⁶ Jos eriarvoisia esineitä on ollut tarpeen siirtää avioliittolain mukaisen varallisuustasapainon saavuttamiseksi, ei veron kiertäminen mielestäni tule kyseeseen. Itse harkitsin veron kiertämistä ainoastaan silloin, jos oikeustoimien sarjalle yritetään saada joku selvä ja nopeasti realisoituva verotuksen erityisetu.

Osituksessa, jossa ei käytetä jäljempänä käsiteltäviä ulkopuolisia varoja, veroseuraamuksia voi syntyä lähinnä lahjaverotuksessa. Lahjaverotuksen lahjan käsite on laaja. Jos sopimusosituksessa luovuttaa omaisuutta vapaaehtoisesti ilman perhevarallisuus oikeuteen perustuvaa velvoitetta tai toisen osapuolen luovuttamaa vastiketta, syntyy verotettava lahja.¹⁷ Osituksessa osapuolet pitävät yleensä puolensa ja lahjoja ei anneta. Lahjoja saatetaan kuitenkin antaa esimerkiksi silloin, jos lahjoittaja uskoo omaisuuden lopulta päätyvän yhteisille lapsille.¹⁸

Oikeustila oli pitkään tulkinnallinen siltä osin, syntykö osituksessa verotettava lahjaa, jos laskennallista tasinko-oikeutta ei vaadita täysimääräisesti? Oikeuskirjallisuudessa oli esitetty tulkintasuosituksia, joiden mukaan avioero-osituksessa tasingosta luopuminen olisi lahja.¹⁹ Jäämistöosituksen osalta oli olemassa KHO:n oikeuskäytäntöä, jossa tasingosta luopumista ei katsota verotettavaksi lahjaksi.²⁰ Jäämistöosituksissa lahja on verotettu vain, jos tasinkoon voidaan katsoa tosiasiallisesti (esimerkiksi ajan kulumisen johdosta) ryhdytyn. Ratkaisussa KHO 2014:135 jäämistöositusten ratkaisutapa vahvistettiin koskemaan myös avioero-osituksia. Ratkaisu on mielestäni oikea. Vaikka jäämistöosituksessa vaatimatta jätetty tasinko perintöverotetaan, se ei anna aiheutta toisenlaiseen ratkaisuun avioerossa. Avioerossa tapahtuu aivan samanlainen harkinta kuin haluaako leski vaatia oikeutensa täysimääräisesti. Myöskään lakiosailmoituksen tekemättä jättämistä tai päätöstä olla vetoamatta testamenttiin ei lahjaveroteta. Tasingosta luopuminen poikkeaa olennaisesti siitä, että luovutaan vapaaehtoisesti omasta omaisuudesta. Tasingosta luopumisen lahjaksi katsominen olisi ollut myös hallinnollisesti hankalaa. Verohallinnon pitäisi tutkia arvoja ositussopimuksista, joissa mikään omaisuus ei siirry, mutta yksilöityjä arvostuksia ei ole.²¹

Avio-oikeuden ulkopuolisten varojen käyttö saattaa aiheuttaa tulo- ja varainsiirtoveroseuraamuksia.²² Jos ositettavaan varallisuuteen kuulumattomilla varoilla korvataan sitä, että toinen osapuoli luovuttaa omaa omaisuuttaan, kyse ei ole ositussaannosta, vaan vastikkeellisesta luovutuksesta. Myyjän maksettavaksi tulee luovutusvoittovero ja ostajan maksettavaksi varainsiirtovero, jos siirty-

¹⁴ Tämä kanta on otettu myös verohallinnon ohjeessa: Vuokratulojen verotus. A64/200/2015. Kohta 3.9.4.

¹⁵ Nykänen – Rabinä 2013. s. 149–151.

¹⁶ Veron kiertämisen arviointi tulee nähdäkseni tehdä kokonaisarviona kaikki verolajit huomioon ottaen, jos kiertämiin kytkeytyviä näkökohtia ja verovaikutuksia on useassa verolajissa. Isotalo, Kalle: Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjaverolain mukainen sukupolvenvaihdoshuojennus ja perheoikeudelliset oikeustoimet. Edilex – asiantuntijakirjoitukset. Edilex 16/2013. s. 48 ja Isotalo, Kalle: Osakeyhtiön sukupolvenvaihdon lahjaverotuksen erityiskysymyksiä. Edilex 29/2013. s. 10–11.

¹⁷ Nykänen – Rabinä 2013. s. 174–177.

¹⁸ Lahjaverotuksesta näissä tilanteissa tarkemmin: Isotalo Edilex 16/2013. Luku 3.

¹⁹ Nykänen – Rabinä 2013. s. 176.

²⁰ KHO 1977 B II 616 ja KHO 1993 B 542.

²¹ Hallinnollisesta tehokkuudesta: Määttä, Kalle: Veropolitiikka: Teoria ja käytäntö. Edita oy. Helsinki 2007, s. 82–87.

²² Luovutusvoitoista säädetään TVL 45–50 §:ssä ja varainsiirtoverosta osituksessa VSVL 4 §. Lisäksi tulee muistaa tuloverolain laaja tulokäsite muista tuloista kuin luovutusvoitoista ja EVL:n ja MVL:n tulokäsitteet.

vä omaisuus on varainsiirtoveron piiriin kuuluvaa. Jos ulkopuolisia varoja käyttäneelle luovutetaan monenlaista omaisuutta, ulkopuoliset varat kohdistetaan käypien arvojen suhteissa. Jos laskennallinen tasinkovelvoite suoritetaan ulkopuolisin varoin, ei seurauksena ole luovutusvoitto- tai varainsiirtoverotusta. Ulkopuolisia varoja tasinkona saanut ei luovuta mitään omaisuutta. Tasinkovelvoitteen suorittaminen ulkopuolisin varoin ei toisaalta synnytä hankintamenoa omaisuudelle, jonka itellä pitämiseksi varat maksetaan.²³ Kyse on maksajalla vähennyskeltovottomasta perheoikeudellisesta suorituksesta riippumatta tulolähteestä, johon tasinkovelvollisen omaisuus kuuluu. Usein samassa asiakirjassa luovutetaan omaisuutta ulkopuolisia varoja vastaan ja lisäksi saadaan ulkopuolisia varoja tasinkona.

Avio-oikeuden sisäisten varojen piiri täsmentyy ositusperusteen syntyhetken mukaan. Sen jälkeen, mutta ennen ositusta, hankittu omaisuus on avio-oikeuden ulkopuolista. Veron kiertämistä koskevin säännöksin on saatettu puuttua ennen ositusperusteen syntyhetkeä tapahtuneisiin omaisuusmuutoksiin. Tyypillisin tilanne on lainan ottaminen juuri ennen ositusperusteen syntyä, jolloin tarkoituksena on käyttää lainaa tasoituseränä. Tällaisen lainan tuomat varat voidaan lukea avio-oikeuden ulkopuolisiksi, jos lainalle ei ole verotuksen ulkopuolista aitoa tarvetta.

Ositusperusteen jälkeisiin tapahtumiin liittyy tiettyjä erityiskysymyksiä. Ensinnäkin ratkaistavaksi tulevat surrogaattikysymykset. Peruslähtökohtana voidaan pitää, että avio-oikeuden alaisen omaisuuden surrogaattien voidaan katsoa pysyvän osana ositettavaa varallisuutta. Ongelmaksi usein kuitenkin muodostuu surrogaattien erottaminen ositusperusteen syntyhetken jälkeen saadusta omaisuudesta. Erityisesti ongelma korostuu tulonhankkimiskäytössä olleen omaisuuden ositusperusteen syntyhetken ja osituksen välisen ajan arvonnousuissa. Mikä osuus esimerkiksi osakeyhtiön osakkeen arvossa on ositusperusteen syntyhetken jälkeiseen työhön perustuvaa? Mielestäni verotuksessa ei ole syytä tehdä tällaisia laskuja, jos osapuolet käsittelevät omaisuutta kokonaisuudessaan avio-oikeuden alaisena.

Ositusperusteen jälkeen otettujen lainojen osalta tilanne on hankalampi. Mielestäni tällainen laina ja sillä ostetut varat katsotaan lähtökohtaisesti ositettavien varojen ulkopuolisiksi. Jos laina kuitenkin on tarvittu ja käytetty avio-oikeuden alaisen omaisuuden parantamiseen ositusperusteen syntyhetken ja osituksen välillä, laina tulee katsoa avio-oikeuden sisäiseksi velaksi. Tyypillinen esimerkki voi olla maatilakiinteistöön tehty investointi. Tällaista lainaa ei tule mielestäni katsoa avio-oikeuden ulkopuoliseksi. Ei ainakaan siinä tapauksessa, että esineestä, johon laina käytetään, ei osakaana osituskirjassa lueta avio-oikeuden ulkopuoliseksi. Myös esimerkiksi elinkeinotoiminnassa ja maataloudessa syntyy väistämättä ositusperusteen ja varsinaisen osituksen välillä uusia ostovelkoja, joita ei ole perusteltua tulkita osituksessa avio-oikeuden ulkopuolisiksi veloiksi. Ositusperusteen syntyhetken jälkeen otettu laina on kuitenkin lähtökohtaisesti avio-oikeuden ulkopuolinen ja osituksen osapuolten tulee selvittää uuden velan syntymistapa sellaiseksi, että velka voidaan hyväksyä avio-oikeuden sisäiseksi.

Joskus osituksen yhteydessä käytetään myös ulkopuolisia varoja, mutta niiden määrä ei vastaa täytettyä siirtyvän omaisuuden arvoa. PerVL 18 §:ssä on säädetty $\frac{3}{4}$ -sääntö, jonka mukaan kauppasopimuksessa, jossa siirtyvästä omaisuudesta maksetaan enemmän kuin $\frac{3}{4}$, alihinta ei muodosta verotettavaa lahjaa. Osituksen yhteydessä sääntöä ei mielestäni voida soveltaa, koska ulkopuolisilla varoilla lunastetaan vain niiden arvoa vastaava osuus ositettavasta varallisuudesta. Jos kuitenkin ulkopuolisten varojen määrä ylittää $\frac{3}{4}$ niiden omaisuuserien arvosta, joiden siirtymistä ei voida selittää muuten kuin alihinnalla, voidaan molempien osapuolten ollessa asiasta yksimielisiä tulkita ensin tapah-

²³ KHO 11.10.2013/3251.

tuvan osituksen, jossa luovuttaja saa omaisuutta, jonka hän välittömästi luovuttaa edelleen. Tämä kuitenkin edellyttää johdonmukaisuutta kaikissa verotuskysymyksissä.²⁴

Joskus ulkopuoliset varat voidaan haluta kohdistaa tiettyyn omaisuuteen, jos se on verotuksessa edullista. Verotuskäytännössä ei tällaista ositus sopimuksessa tehtyä kohdentamista ole aina hyväksytty, vaan ulkopuoliset varat on voitu kohdistaa siirtyvien omaisuuserien käypien arvojen suhteissa.²⁵ Mielestäni samaa käytäntöä tulee soveltaa, jos ensin tehdään ositus ja heti sen perään kauppakirja, jolla kohdistetaan maksettava luovutushinta tiettyyn omaisuuserään, jos valikointi on tehty veron välttämistarkoituksessa. Oikeuskäytäntö oikean puuttumisrajan määrittämiseksi olisi kuitenkin tarpeellista.

Avio-oikeuden sisäisten varojen käsite koskee osituksen toimittamishetkellä siirtyvää varallisuutta. Jos suoritus tapahtuu osituksen jälkeen, on kyse ulkopuolisten varojen käytöstä, vaikka varat olisivat peräisin avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta. Esimerkiksi entiselle puolisolle vasta osituksen toimittamishetken jälkeen saaduilla puunmyyntituloilla maksettu suoritus on ulkopuolisia varoja, vaikka metsä olisi ennen ositusta kuulunut avio-oikeuden alaiseen varallisuuteen.²⁶

2.3 Erottelun verotus

Kun puolisoiden välillä on avio-oikeuden täysin poissulkeva avioehtosopimus, puretaan puolisoiden yhteistalous osituksen sijaan erottelulla. Verotuksen näkökulmasta erottelussa tapahtuvat omaisuuden siirrot rinnastetaan vaihtoon. Jos osapuoli luovuttaa omaisuutta saadakseen tilalle muuta omaisuutta, katsotaan syntyvän veronalainen luovutus molempiin suuntiin. Molemmille osapuolille realisoituu luovutusvoitto- ja varainsiirtoverotus siltä osin kuin vaihdossa siirretään varainsiirtoveron alaista omaisuutta.

Erottelua suunniteltaessa on tärkeä muistaa, että myös velkaosuuden siirtäminen rinnastetaan vastikkeeseen. Kun osapuolilla on esimerkiksi täysin poissulkeva avioehtosopimus, lainan siirtäminen rinnastuu kauppahintaan. Jos yhteinen omaisuus koostuu esimerkiksi asunnosta, josta on lainaa jäljellä miltei koko asunnon arvon edestä, tulee myös lainan siirtämisestä maksettavaksi luovutuksen veroseuraamukset, jos toinen osapuoli saa asunnon ja ottaa asuntolainan vastattavakseen. Avioehtosopimuksia laadittaessa olisikin syytä harkita, vastaako täysin poissulkeva avioehtosopimus niihin varallisuuden suojaamistarpeisiin, joiden vuoksi avioehtosopimus halutaan laatia.

2.4 Osituksen ja erottelun yhdistäminen

Usein vain osasta puolisoiden omaisuutta on suljettu avio-oikeus pois. Tämä voi perustua avioehtosopimukseen tai esimerkiksi lahjaan tai testamenttiin liitettyyn ehtoon. Osittainen avio-oikeuden poissulkeminen johtaa siihen, että avio-oikeuden alaiseen omaisuuteen sovelletaan ositusta ja avio-oikeuden ulkopuoliseen erottelua koskevia sääntöjä. Perusrakennelma ei aiheuta ongelmia. Avio-oikeuden ulkopuolisen omaisuuden siirtäminen on osituksessa ulkopuolisten varojen käyttöä. Jos

²⁴ Isotalo Edilex 16/2013. s. 38–39. Räbinä ja Nykänen katsovat, että säännöt voivat tulla sovellettavaksi ainakin perinnönjaossa käytettävien ulkopuolisten varojen osalta yksilöimättä tarkemmin laskentaperiaatteita. Nykänen – Räbinä 2013. s. 179.

²⁵ Oikeuskäytäntö veron kiertämisen soveltamisalasta näissä tilanteissa olisi kipeästi kaivattua. Isotalo Edilex 16/2013. s. 48. Myös erotilanteissa voidaan johtaa hakea esimerkiksi maatilalan sukupolvenvaihdosten pilkkomista koskevista ratkaisuksista KHO 2014: 154 ja 155. Yhtenäisen maatilakokonaisuuden sukupolvenvaihdoksen keinotekoista pilkkomista osiin ei hyväksytty. Erillisten luovutusten yhdistäminen oli mahdollista niin sanotulla normaalitulkinnalla ilman veron kiertämistä. Toisaalta laajaa itsenäisten oikeustoimien yhdistämistä ei katsottu mahdolliseksi.

²⁶ KHO 1980 B II 653.

osapuoli luovuttaa avio-oikeuden alaista omaisuuttaan saaden vastineena avio-oikeuden ulkopuolista omaisuutta puolisoltaan, on kyseessä aina veroseuraamuksen aiheuttava vaihto molemmille osapuolille niin luovutusvoiton kuin varainsiirtoveron osalta. Näyttökysymykset esimerkiksi avio-oikeuden ulottuvuudesta muodostavat ongelmia, joita käsitelen jäljempänä.

Tulkinnallisena tilannetta voidaan pitää, kun laskennallista tasinkovelvoitetta suoritetaan avio-oikeuden ulkopuolisella omaisuudella.²⁷ Tasinkovelvoitteen suorittaminen ulkopuolisin rahavaroin ei aiheuta luovutusvoittoa tai varainsiirtoveroa. Jos suoritus tapahtuu omaisuusesineellä, tilanne on tulkinnallisempi. Jos 100 000 euron tasinkovelvoite suoritetaan siten, että tasinkoon velvoitettu luovuttaa omistamansa avio-oikeuden ulkopuolisen 100 000 euron kiinteistön, syntyykö luovutuksesta veroseuraamuksia? Tilanteeseen on käsitykseni mukaan verotuskäytännössä sovellettu kahta erilaista tapaa eikä verotuskäytäntö ole ollut yhtenäinen:

1. Laskennallinen tasinkovelvoite katsotaan velkasaatavaksi, joka kuitataan avio-oikeuden ulkopuolista esinettä vastaan.
2. Laskennallisen tasinkovelvoitteen suorittaminen hyväksytään suoritettavaksi avio-oikeuden ulkopuolisella omaisuudella ja käsitellään puhtaana ositussaantona.

Ensimmäisessä vaihtoehdossa velan kuittaaminen aiheuttaisi kiinteistön saaneelle varainsiirtovero-velvollisuuden ja kiinteistön luovuttaneelle luovutusvoiton.²⁸ Osituksessa käytetty arvo muodostaa myös saadulle omaisuudelle hankintamenon. Toisessa vaihtoehdossa katsottaisiin kyseessä olevan TVL 46 §:n mukainen ositussaanto, josta ei syntyisi varainsiirtoveron tai luovutusvoittoveron suorittamisvelvollisuutta. Toisaalta osituksessa käytetystä arvosta ei muodostuisi hankintamenoa, vaan se tulisi edellisestä saannosta.

Mahdollisuutta suorittaa tasinkovelvoite avio-oikeuden ulkopuolisella esineellä ilman vastikkeellista saantoa voidaan perustella sillä, että tasinkovelvoite on mahdollista maksaa myös avio-oikeuden ulkopuolisella rahasuorituksella ilman vastikkeellisen saannon realisoitumista. Voisi vaikuttaa johdonmukaiselta sallia myös esineellä tapahtuva suorittaminen ilman veroseuraamusta. Erilaista kohtelua voidaan kuitenkin puoltaa siviilioikeuteen pohjautuvilla argumenteilla. Tasinkona on hyväksyttävä lähtökohtaisesti tasinkovelvollisen valitsema ositettavaan varallisuuteen kuuluva omaisuus tai raha. Sen sijaan avio-oikeuden ulkopuolisen esineen käyttäminen edellyttää toisen osapuolen hyväksyntää. Käytännössä tasinkoon oikeutettu tekee avio-oikeuden ulkopuolisen esineen hyväksyntänsä sopimuksen, joka oikeuttaa vastikkeellisen luovutuksen veroseuraamusten aiheutumisen.²⁹

Tätä verotustapaa puoltaa mielestäni myös muunlaisen tulkinnan aiheuttamat ongelmat jäämistöosituksessa. Perillisten henkilökohtaiset varat ovat jäämistöosituksen näkökulmasta ulkopuolisia varoja, vaikka kuolinpesän osakkailla olisi tasinkovelvollisuus leskelle. Jälkimmäisessä tulkintavaihtoehdossa tulisi ratkaista, miten osakkaiden omistamalla esineellä tapahtuva lakiosan suorittaminen verotettaisiin.

Vaihtoehtoja tulkinnalle on ainakin kaksi:

- a) Omaisuus voidaan katsoa luovutetuksi ensin kuolinpesään, jolloin kuolinpesälle tulee varainsiirtovero ja luovuttajalle luovutusvoitto. Laskennallisen tasinkovelvoitteen suorittamisen voidaan katsoa menevän puhtaana ositussaantona pesältä leskelle. Tällöin ei realisoidu veroseuraamuksia ja hankintameno ja -aika kuolinpesän ”ostosta” siirtyisivät leskelle. Ositusta seuraavassa perinnönjaoissa suoritus otetaan huomioon pesän sisäisenä velkana tasingon suorittaneelle osakkaalle.

²⁷ Laskennallisen tasinkovelvoitteen laskutavan mallista: Mattsson 2003.

²⁸ Nykänen ja Rabinä edustavat tätä kantaa, jota myöhemmin selvitetysti itsekin pidän oikeana. Verotuskäytäntö ei kuitenkaan asiassa ole yhtenäinen. Nykänen – Rabinä 2013. s. 184–186.

²⁹ Aarnio – Kangas 2010. s. 205–206.

b) Laskennallinen tasinkovelvoite voidaan myös jakaa osakkaille laskennallisesti. Oman osuuden suorittaminen katsotaan ositussaannoksi, mutta muiden osakkaiden osuuden suorittaminen on vastikkeellinen luovutus. Heidän katsotaan ostaneen omaisuuden luovuttaneelta osakkaalta tasinkosuuttaan vastaavan osan leskelle luovutetusta esineestä. Tästä heille tulee varainsiirtovero ja luovuttajalle luovutusvoittovero. Tässä tilanteessa muiden puolesta tehty suoritus muodostaa saatavan, jonka kuittaaminen suurempaa perintöosaa vastaan synnyttäisi normaalit ulkopuolisten varojen käyttämistä koskevat veroseuraamukset.

Ratkaisussa tulee ottaa huomioon laskennallisen tasinkovelvoitteen suorittamiseksi otetun velan tarkastelu perinnönjaossa. Mielestäni perinnönjaossa tällainen velka on kuolinpesän sisäinen.³⁰ Ositus toimitetaan ensin ja vasta sen tuloksena täsmentyy jaettava jäämistö. Tasinkovelvoitteen suorittamiseksi otettu velka ei myöskään ole erityisesti veroetujen tavoittelemista varten otettu.

Erityisesti edellä kuvattujen jäämistöosituksen ongelmien johdosta laskennallinen tasinkovelvoite pitäisi tulkita saatavaksi, jonka suorittaminen avio-oikeuden ulkopuolisella esineellä realisoi esineen saajalle varainsiirtoveron ja luovuttajalle luovutusvoiton. Mielestäni kanta on perusteltavissa sekä perheoikeudellisilla että verojärjestelmän koheesiota tukevilla seikoilla. Tällä tulkinnalla myös jäämistöositusten moninaiset ongelmat olisivat vältettävissä.

2.5 Osittainen ositus

Ositus on mahdollista tehdä myös osittain. Silloin osa avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta ositetaan ja osa jätetään myöhemmin jaettavaksi. Tyypillistä tällainen menettely on jäämistöosituksessa, jossa voi olla tarve saada yhden osakkaan perintöosa jaetuksi ja ennen perinnönjakoa on purettava jaettavasta omaisuudesta avio-oikeus. Myös luovutusvoittoverosuunnittelu voi aiheuttaa tarpeita osittaa omaisuutta. Avioeroprosesseissa erityisesti riitatilanteissa voi olla tarpeen joskus osittaa tietty omaisuuserä alkuvaiheessa, jos riita ei sitä koske ja avio-oikeusyhteydestä kumpuaa ongelmia. Tyypillisesti tällaisia kysymyksiä voi nousta asumisjärjestelyissä tai yritys- ja maatalo-omaisuuden osalta.

Osittaiseen ositukseen liittyy verotuksen osalta tulkinnallisuutta. Selvää on, että osittaisen osituksen jälkeen jo ositettu omaisuus on täysin osituksen ulkopuolisia varoja. Tällaista omaisuutta ei voi palauttaa myöhempään lopulliseen ositukseen ositettavaksi ilman vero-ongelmia. Jos lopullisessa osituksessa jo ositettua omaisuutta siirretään, kysymys on ulkopuolisten varojen käytöstä. Ositettavana varallisuutena pidetään lopullisessa osituksessa ainoastaan omaisuutta, joka on aiemmissa vaiheissa jätetty osittamatta.

Osittaisessa osituksessa veroseuraamusten määrittämisessä on olennaista, millä tavalla aikaisempi ositus tullaan ottamaan huomioon lopullisessa osituksessa. Jos osittaisessa osituksessa molemmille osapuolille tulee yhtä paljon avio-oikeuden alaista netto-omaisuutta, myöhemmässä osituksessa ei ole erityistä tarvetta ottaa aiempaa ositusta huomioon. Jäljellä oleva avio-oikeuden alainen omaisuus jaetaan loppuvaiheessa puolittamisen periaatteiden mukaisesti.

Jos osittaisessa osituksessa ei saada arvomääräisesti yhtä suurta omaisuusmäärää, tulee selvitettäväksi, miten epätasapaino otetaan huomioon lopullisessa osituksessa. Jos epätasapainoa ei ole tarkoitus ottaa huomioon, on kyseessä verotettava lahja siltä osin kuin toisen omaisuutta siirretään toiselle. Lahjaverotus estyy, jos ensivaiheen osituksen epätasapaino korjaantuu lopullisessa osituksessa. Lahjaverotuksen torjumiseksi enemmän omaisuutta saaneen osapuolen tulee luotettavasti selvittää, että epätasapaino tulee otetuksi huomioon lopullisessa osituksessa.

³⁰ Kuolinpesän ottamasta velasta: Nykänen – Rabinä 2013. s. 188.

Pääsääntöisesti osittaisessa osituksessa saatu omaisuus otetaan huomioon ositushetken nominaalisesta arvosta. Tämä voi johtaa epätasapainoisiin lopputuloksiin, jos osittamatta jäänyt omaisuus otetaan huomioon osittaisen osituksen arvoilla ja lopullisen osituksen omaisuus on merkittävästi nostanut arvoaan suhteessa osittaisen osituksen tekohetkeen. Jo pelkästään inflaatio johtaa arvostustasoeroihin, jos osituksen eri vaiheiden välillä on pitkä aika. Tämä ongelma voidaan välttää, jos osittainen ositus sovitaan otettavaksi huomioon suhteellisesti. Jos osittaisessa osituksessa yksi osapuoli esimerkiksi saa 1/8 ositettavan omaisuuden arvosta ja toinen 1/4 ja 5/8 jää osittamatta, voidaan sopia, että loppu varallisuus jaetaan lopullisessa osituksessa suhtein 2/5 ja 3/5. Tällainen sopimus voidaan lahjaverotuksessa mielestäni ongelmitta hyväksyä. Tulkinnallisempaa on, voidaanko lahjaverotuksella puuttua siihen, että osittainen ositus tehdään hyvin epätasapainoisena, otetaan huomioon lopullisessa osituksessa nominaalisesta arvosta ja osittaisen jaon vaikutus jätetään inflatoitumaan. Mielestäni lahjavero voidaan määrätä, jos pystytään osoittamaan, että järjestely on tehty lahjan antamisen tarkoituksessa. Erotilanteissa ilmiö lienee hyvin harvinainen ja käytännössä tällaista ilmenee lähinnä jäämistöosituksissa.³¹

Jos epätasapainoinen osittainen ositus sovitaan otettavaksi mukaan lopullisessa osituksessa, katso taanko sopimuksessa tapahtuvan vastikkeellisen saannon? Olennaista on, tarkastellaanko ulkopuolisten varojen käyttöä käsitellen osituksen eri vaiheita itsenäisinä osina vai vaiheittaisena kokonaisuutena.

Jos ensimmäisen osituksen epätasapaino sovitaan otettavaksi huomioon lopullisessa osituksessa, voidaanko kompensointia pitää ulkopuolisten varojen käyttönä? Myöhemmät kompensointieräthän eivät tule ositetuksi tässä ositussopimuksessa, jolloin itsenäisessä tarkastelussa myöhempi tasapainon korjaaminen voisi olla ulkopuolisia varoja. Jos osituksessa siirtyy omaisuutta myöhempää kompensointia vastaan, voitaisiin tämä epätasapaino verottaa vastikkeellisena luovutuksena heti. Jos taas osapuoli saa osituksessa avio-oikeuden ulkopuolelle tietyn jo omistamansa erän kuitenkin siten, että tämä otetaan huomioon lopullisessa osituksessa, olisi lopullisessa osituksessa mahdollista katsoa tämä huomioon otettava osuus ulkopuolisten varojen käyttöksi.

Toinen vaihtoehto on tarkastella ositusta vaiheittaisena kokonaisuutena, jossa jo tehty oikeustoimi ainoastaan muokkaa tulevia osuuksia. Silloin ensimmäisen vaiheen osituksen epätasapainon myöhempi huomioon ottaminen ei olisi ulkopuolisten varojen käyttöä. Tämä edellyttäisi, että jäljelle jäävät sellaiset avio-oikeuden sisäiset varat, joilla epätasapaino voidaan kompensoida. Ulkopuolisten varojen käyttöksi katsottaisiin vain sellainen epätasapaino, jonka korvaamiseen lopulliseen ositukseen jätetyt varat eivät riitä.

Kokonaisuutta monimutkaistaa laskennallinen tasinkovelvoite, joka olisi mahdollista suorittaa ulkopuolisilla varoilla ilman veroseuraamuksia. Jos ensimmäisessä vaiheessa tasinkovelvollinen suorittaa ulkopuolisia varoja, mutta ositusta ei tehdä loppuun, miten tämä tulee ottaa huomioon verotuksessa? Tasingon määrä saattaa osittaisen ja lopullisen osituksen välillä elää arvojen muuttumisen vuoksi. Tasinkokysymyksen osalta on selvää, että verovapaana tasinkona käsittely edellyttää verovelvollisen luotettavaa selvitystä suorituksen luonteesta juuri laskennallisen tasinkovelvoitteen suorittamisena.

³¹ Jäämistöosituksessa tämä ilmiö voi korostua verosuunnittelupyrkimyksinä, jos esimerkiksi osakkaat jakavat omaisuutta myytäväksi käyttäen tuoretta perintöverotusarvoa tai TVL 48 §:n verovapautta ja jättävät muun osituksen toimitamatta. Myöhemmin (ajan kuluttua ja arvojen muututtua) jo jaetun omaisuuden arvo osittaisjaon hetkellä voi olla pienempi suhteellinen osa jäämistöstä kuin osittaisjakoa tehtäessä. Puolittamalla omaisuus lopullisessa osituksessa käyttäen jo jaetun omaisuuden arvona osittaisen osituksen omaisuuden arvoa voidaan lapsille jakaa enemmän kuin puolet ositettavan omaisuuden arvosta. Järjestelyllä voidaan myös yrittää saada kokonaisuutena luovutusvoittoverotuksessa käytettävä hankintameno enemmän kuin puolelle avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta, vaikka perintövero on maksettu vain avio-oikeuden alaisen omaisuuden puolikkaasta. Menettelyn hyväksyttävyyttä ei tietääkseni ole koeteltu oikeusteissa.

Kaikkiin tulkintavaihtoehtoihin liittyy ongelmia. Monesti osittaisen osituksen käyttämiselle on perusteltuja riidanratkaisutarpeita, esimerkiksi asuntojärjestelyt, yritysomaisuuden avio-oikeudesta purkamisen ennen muita riitoja tai esimerkiksi jäämistöosituksessa yhden ulosotossa veloistaan olevan osakkaan osuuden osittaminen ja jakaminen ennen muuta jakoa. Näitä tilanteita ei tulisi verotuksellisilla ratkaisuilla vaikeuttaa. Toisaalta pitkään keskeneräiset ositukset muodostavat vaikeita ongelmia, kun omaisuuserien arvot muuttuvat, tasinkovelvollisuuden määrä elää ja muutoinkin erilaiset näyttövaikeudet kasvavat. Jos myöhemmin korjattavaa epätasapainoa ei katsota ulkopuolisten varojen käytöksi, aukeaa mahdollisuuksia moninaiseen luovutusvoittoverotuksen verosuunnitteluun erityisesti jäämistöosituksissa.

Vaiheittaisen osituksen luovutusvoitto- ja varainsiirtoverokysymyksistä tulisi pyrkiä saamaan oikeuskäytäntöä. Jos osittaisessa osituksessa selvästi sovitaan sen huomioon ottamisesta lopullisessa osituksessa, ei siinä saatua omaisuutta pitäisi katsoa ulkopuolisten varojen käytöksi lopullisessa osituksessa. Aivan erityisesti tämä menettely on perusteltu, jos osittaisen osituksen toimittamiselle on verotuksesta riippumattomat syyt ja ositus kuitenkin kohtuullisella aikavälillä pyritään toimittamaan loppuun.

3 Avioeron erityistilanteiden verotus

3.1 Nimiperiaate ja keskinäiset velat

Suomalaisessa oikeusjärjestelmässä omistusoikeus perustuu nimiperiaatteeseen eikä esimerkiksi rahoitusperiaatteeseen.³² Esimerkiksi kiinteistön omistaa se, jonka nimiin kiinteistö on ostettu, vaikka joku muu mahdollisesti olisi omaisuuden rahoittanut.

Omistajaa osoittavista rekisterimerkinnoista voidaan verotuksessa poiketa ensinnäkin verotuksen kiertämistä koskevan sääntelyn kautta, jos verojen välttämiseksi omaisuuden todellinen omistaja on pyritty kätkemään. Avioerotilanteissa verotuksessa nousee joskus esiin kysymyksiä bulvaanin käytöstä, jos omaisuutta on tietoisesti hankittu toisen puolison nimiin esimerkiksi ulosotolta suojautumiseksi. Lähtökohtaisesti väitteet bulvaaneista ja valeoikeustoimista eivät saa vaikuttaa verotukseen ainakaan lieventävästi. Joskus nämä tilanteet voivat kuitenkin antaa perusteen ohjata verotusta aiemmasta poiketen.

Nimiperiaatteesta poikkeaminen verotuksessa kytkeytyy pääsääntöisesti tahattomiin virheisiin omistusmerkinnöissä.³³ Nimiperiaate on verotuksessa aina vahva peruslähtökohta.³⁴ Siitä poikkeaminen edellyttää verovelvollisten luotettavaa selvitystä, että omaisuus on virheellisesti, vastoin ostohetken tarkoitusta, tullut ostetuksi väärän henkilön nimiin. Näyttökynnys on melko korkea, eikä väitteitä hyväksytä vähäisellä näytöllä. Esimerkiksi myöhemmin ilmennyt vero- tai muu ikävä seuraamus ei ole peruste nimiperiaatteesta poikkeamiselle.

Nimiperiaatteesta poikkeamisen hyväksyminen pohjautuu usein rakennustoimenpiteisiin. Usein yhteiselämän aikana saatetaan rakentaa uusia rakennuksia toisen omistamalle kiinteistölle. Näiden

³² Esimerkiksi KKO 2010:57.

³³ Nimiperiaatteeseen liittyvistä suunnittelukysymyksistä: Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu. Talentum. Helsinki 2012. s. 57–60.

³⁴ Verohallinnon ohje: Omaisuuden luovutusvoitot ja -tappiot luonnollisen henkilön tuloverotuksessa. A139/200/2014. Kohta 4.1.

rakennusten omistussuhde voi poiketa maapohjan omistussuhteista.³⁵ Yksin toiselle kuuluvalla kiinteistöllä voi sijaita yhteiselon aikana yhdessä rakennettu ja yhdessä omistettu omakotitalo tai tuotantorakennus. Rakennusten yhteisomistuksia ei kuitenkaan oleteta maapohjista poikkeaviksi, vaan selvityksen pitää tulla osapuolilta. Jos rakennusten maapohjasta poikkeava omistus tai joku muu nimiperiaatteesta poikkeaminen voidaan hyväksyä, osituslaskelmassa omaisuus merkitään todellisen omistuksen mukaisena ja kaikki verotuslaskelmat tehdään tosiasiallisen omistuksen perusteella.

Rahoituslaitoksilla on yleensä pyrkimyksenä saada molemmat puoliset vastaamaan yhteisvastuullisesti mahdollisista lainoista. Joskus voi olla tarpeen arvioida velan luonne keskinäisessä suhteessa uudelleen. Jos omaisuus, johon laina on käytetty, on yksin toisen omistama, voi olla mahdollista poiketa nimiperiaatteesta myös velan osalta. Korkojen vähennysoikeuden osalta tulee kuitenkin muistaa, että vähentää saa vain sellaisia korkoja, jotka on vähennettäväksi säädetty. Jos kyse ei ole itselle kuuluvasta vähennyskelpoisesta lainan korosta, ei vähennysvaatimuksiakaan saa tehdä.³⁶

Vaikka nimiperiaatteesta poikkeamiselle ei katsottaisi olevan edellytyksiä, ei omaisuuden rahoitus ole merkityksellisen seikka veroseuraamusten määrittelyssä. Jos puoliso rahoittaa toisen nimiin hankittua omaisuutta eikä kyse ole lahjan antamisesta, voi osapuolten välille syntyä keskinäinen velka. Keskinäisen velkasuhteen olemassaolo tulee osapuolten selvittää. Sen näyttökynnys on nähdäkseen matalampi kuin nimiperiaatteesta poikkeamisen. Velkasuhteenkin osalta tulee kuitenkin selvittää, mihin se perustuu ja miten velan määrä on laskettu. Olennaista on huomata, että velan pääoman maksaminen ei aiheuta veroseuraamuksia. Sen sijaan korot ja muut pääoman tuottoa ja arvonnousua kompensoivat erät synnyttävät pääomatulon verotuksen.³⁷

Jos velkasuhteen olemassaolo luotettavasti selvitetään, osituslaskelmassa merkitään toiselle osapuolelle velkasaatava ja toiselle velka. Avio-oikeuden alaisen yhteissäästön määrä pysyy ennallaan, mutta säästö jakaantuu poikkeavasti. Tämä vaikuttaa esimerkiksi laskennallisen tasinkovelvoitteen olemassaoloon. Velkasuhteen osalta on olennaista, ettei velan määrä kasva automaattisesti. Sen sijaan keskinäisen velan aiheuttama omaisuus tyypillisesti nostaa arvoaan. Epäsuhta keskinäisen velan ja sillä hankitun omaisuuden arvon välillä usein nousee ajan kuluessa. Jos velkapääoman tuottoa korvataan, kyse on silti verotettavasta pääomatulosta.

3.2 Avio-oikeuden ulottuvuus

Erottelen ja osituksen rajan määrittämisen näkökulmasta on olennaista määrittää oikein, mikä omaisuus on avio-oikeuden alaista ja mikä ei. Avio-oikeuden ulottuvuus määräytyy avioeron hakemishetken perusteella. On sallittua muuttaa avioehdon sisältöä ennen eron hakemista veroseuraamusten muuttamiseksi.³⁸ Avioehtosopimusten laadinnassa tulisi kiinnittää huomiota mahdollisimman selvään muotoiluun. Ongelmia muodostuu usein esimerkiksi mautiloilla. Jos toisen omistama kiinteistö on avioehtosopimuksella tai esimerkiksi lahjakirjan ehdolla avio-oikeuden ulkopuolella, ongelmia voi jälleen muodostua kiinteistölle yhdessä rakennetuista rakennuksista. Usein nämä rakennuk-

³⁵ Ilmiöstä esineoikeuden näkökulmasta: Kärtio, Leena: Puolisoiden asuinrakennusten omistus esineoikeuden ongelmana. Artikkelijulkaisu Maaliskuun 25 päivän rahasto 100 vuotta -teoksessa. s. 91–117.

³⁶ TVL 58–58b § ja Verohallinnon syventävät vero-ohjeet: Korkomenot ja pääomatuloista tehtävien vähennysten vähentämisjärjestys sekä Korokojen vähentäminen pääomatuloista.

³⁷ Siviilioikeuden näkökulmasta kokonaisuudesta esimerkiksi: Mikkola, Tuulikki: Avio- ja avopuolisoiden yhteisomistukseen liittyvistä kysymyksistä. Edilex 44/2010.

³⁸ Asiasta on hallinto-oikeustasoista oikeuskäytäntöä tapauksessa, josta ei saatu valituslupaa KHO:een. Turun HaO 14.3.2008 T 08/0162/3. Tämän jälkeen verotuskäytännössä ei käsitäkseni ole verotettu avioehtosopimusten muutoksia. Silti tällaisesta tapauksesta olisi hyvä vielä pyrkiä saamaan KHO:n ratkaisu. Ei voida tietää, miksi KHO ei kyseisessä tapauksessa nähnyt ennakkopäätösarvoa. Kyseessä olevalle ratkaisulle ei pitäisi antaa normaalia julkaistua hallinto-oikeuden ratkaisua korkeampaa verotuskäytäntöä ohjaavaa arvoa.

set on yrittäjäpuolisoina työllä rahoitettu. Myös lainat voivat olla puolisoiden yhteisvastuullisia. Äärimmäisinä esimerkkeinä esiintyvät osituslaskelmat, joissa avio-oikeuden ulkopuolella on maatiila, jonka lainhuuto on vain toisella puolisoilla, ja osituksen piiriin kuuluvat maatiilan kehittämiseen otetut yhteiset lainat.

Ratkaistavaksi tulee, koskeeko avioehtosopimus myös uusia rakennuksia. Samalla tulee monesti arvioitavaksi, onko jonkin omaisuuserän (tai velan) osalta perusteita poiketa nimiperiaatteesta. Kun oikea avio-oikeuden ulottuvuus on määritetty, tulee osituslaskelma tehdä todellisen avio-oikeuden ulottuvuuden pohjalta siten, että avio-oikeuden alaiseksi ja ulkopuoliseksi tulkitut omaisuuserät pidetään erillään. Tämä vaikuttaa muun ohessa laskennallisen tasinkovelvoitteen määrään ja siihen, minkä omaisuuden siirtäminen katsotaan ulkopuolisten varojen käytöksi.

3.3 Vastikesäännökset ja muu osituslaskelman oikominen

Kun omaisuuden todellinen omistustilanne ja avio-oikeuden ulottuvuus on selvillä, on seuraavaksi arvioitava, onko perusteltua soveltaa avioliittolain vastikesäännöksiä. Esimerkkeinä tulevat kyseen hukkaamisvastiketilat³⁹ ja avio-oikeuden alaisen omaisuuden käyttäminen avio-oikeudesta vapaan omaisuuden parantamiseen (tai päinvastainen omaisuuden parantaminen). Jos näiden avioliittolain erityissäännösten soveltamisolosuhteet osoitetaan todellisiksi, ne otetaan huomioon myös verotuksessa.

Osituslaskelman muokkaaminen voi tapahtua monella tavalla. Omaisuutta voidaan siirtää avio-oikeuden alaisesta avio-oikeudesta vapaaseen omaisuuteen, laskelmaan voi tulla laskennallinen vastikelisäys tai omaisuus voidaan restitutiolla palauttaa laskelmaan. Kaikilla eri malleilla on erilainen vaikutus esimerkiksi laskennallisen tasinkovelvoitteen muodostumiseen ja ulkopuolisten varojen oikeaan kohdistamiseen.⁴⁰

3.4 Osituksen sovittelu verotuksessa

Kun mahdolliset virheet alustavassa osituslaskelmassa on oikaistu, voidaan arvioida avioliittolain mukaista osituksen sovittelua. Jos soveltamisedellytykset ovat todelliset, voidaan myös verotuksessa hyväksyä sovittelu. Sovittelussa tulee käyttää normaaleja avioliittolain sovittelutapoja. AL 103 b § sisältää sovittelutapoina tasinkovelvoitteen poistamisen osittain tai kokonaan sekä omaisuuden siirtämisen avio-oikeuden alaisesta avio-oikeudesta vapaaseen omaisuudesta ja päinvastoin.⁴¹

Sovitteluvaikeus vaikuttaa olennaisesti myös verotukseen. Lopullinen osituslaskelma, jonka kautta määritetään esimerkiksi laskennallinen tasinkovelvoite tai ulkopuolisten varojen kohdistuminen, tehdään ottaen huomioon toimitettu sovittelu. Verotusta varten tulee yksilöidä, miltä osin ositusta on sovittelu, sekä luotettavasti selvittää, että avioliittolain sovittelusäännöksen edellytykset täyttyvät. Osituksen sovittelussa, joka verotuksessa voidaan hyväksyä, osapuolten oikeudet netto-omaisuuteen muuttuvat. Verotuksessa hyväksyttävää osituksen sovittelmista ei esimerkiksi ole se, että omakotitalo ja siihen liittyvä asuntolaina siirretään avio-oikeuden ulkopuolelta avio-oikeuden alle.

³⁹ Esimerkki laskelmasta: Välimäki, Pertti: Olennaista on osata ositusta. Rovaniemen hovioikeuspiirin laatuhankeksen työryhmäraportteja VI, Saarijärvi 2005. s.165.

⁴⁰ Aarnio – Kangas 2010. s. 190–199.

⁴¹ Nykänen – Rabinä 2013. s.137–139.

3.5 Näytön arvioiminen erotilanteiden verotuksessa

Kokemukseni mukaan käytännön osituksissa usein ensin tehdään rekisterimerkintöihin perustuva alustava laskelma, joka havaitaan epäoikeudenmukaiseksi. Seuraavaksi osapuolet usein hahmottelevat varallisuuden jakotavan, johon kaikki ovat tyytyväisiä. Tämä usein tarkoittaa käytännössä ulkopuolisia varoja sisältävää kokonaiskorvausta, johon alustavassa laskelmassa heikossa asemassa ollut tyytyy. Siviilioikeudellisesti tilanne onkin ongelmaton.

Tällaisessa tilanteessa on usein samanaikaisesti tarvetta oikoa alustavaa osituslaskelmaa usealla tai jopa kaikilla edellä kuvatuilla tavoilla. Kun kaikilla menettelyillä on vaikutusta verotukseen (erityisesti, jos osituksessa käytetään ulkopuolisia varoja), on kokonaiskohtuullistaminen verotuksen näkökulmasta huono vaihtoehto. Verotus ei ole sopimus oikeutta, vaan kokonaiskohtuullistamistilanteissa joudutaan määrittämään, miten alkuperäistä luonnoslaskelmaa on oiotu.

Jälkikäteinen suorituksen luonteen selvittäminen on kaikkien osapuolten näkökulmasta hankalaa. Riitainen avioeroproessi joudutaan ottamaan uuteen käsittelyyn, jossa osapuolten intressit ovat usein vastakkaisia. Ongelma korostuu osituksissa, joissa on merkittävää ja monipuolista omaisuutta, esimerkiksi maatiloja tai yritysvarallisuutta. Asetelma on usein sellainen, että ulkopuolisten varojen suoritus on joko yhdellä osapuolella vähennyskelpoinen ja toisella veronalaista tuloa tai yhdellä vähennyskelvoton ja toisella verovapaa. Jos käytännön osituksessa on sovittu, että maksetaan 100 000 euroa ulkopuolisia varoja, on tietysti osapuolten näkökulmasta olennaista, saako 100 000 euroa puhtaana käteen vai joutuuko siitä maksamaan tuloveron tai vastaavasti onko maksettu 100 000 euroa vähennyskelpoinen meno vai vähennyskelvoton perheoikeudellinen suoritus. Jos ositussopimus on tulkinnanvarainen, joutuu verohallinto kuulemiskirjein selvittämään osituksen todellisen luonteen.

Mielestäni olisi olennaista merkitä ositussopimukseen kattavasti, miten ja millä perusteella sovittuun lopputulokseen on päädytty. Käytännössä tulisi avoimesti merkitä osituslaskelmat ja selvittää, mitä erityissäännöksiä on sovellettu ja yksityiskohtaisesti kertoa, miten ja minkä omaisuuserien osalta on sovellettu kutakin erityistilannetta koskevaa sääntelyä. Myös toimitusosituksissa olisi tarpeen tiedostaa sovintoedellytysten taustalla mahdollisesti olevat verotuskysymykset. Näin voitaisiin välttää ikävät tilanteet, joissa esimerkiksi puoli vuotta osituksen tekemisen jälkeen joudutaan kaivelemaan riitaisen ositussopimuksen taustaa.

Erotilanteissa on mahdollisuus myös ennakkoratkaisun hakemiseen. Monesti ositussopimusten tuloveroseuraamukset voivat olla yllättävämpiä kuin tavanomaisten lahjojen, lahjanluontoisten kauppojen ja perinnönjakojen verotuskysymykset, joista haetaan ennakkoratkaisuja huomattavia määriä.

3.6 Sopimus osituksen varalle

Sopimus osituksen varalle on siviilioikeudellisesti sallittu menettely. Verotuksen systematiikkaan se sopii erittäin huonosti. Asianmukainen osituksen varalle tehty sopimus sitoo osapuolten keskinäisessä suhteessa, mutta veroseuraamuksista ei voida sopia.

Verolainsäädännössä on sääntelyä ja vakiintuneita käytäntöjä normaalien ositusten ja erottelujen veroseuraamuksista. Sen sijaan sopimuksista osituksen varalle ei ole käytäntöä. Olennaista on esimerkiksi muistaa, että puolisoiden välillä on mahdollista antaa lahjoja, vaikka avioliittolain mukainen osituksen toimittaminen tai avioehtosopimuksen tekeminen ei synnytä lahjaa. Osituksen varalle tehty sopimus voi siis aiheuttaa lahjaveroseuraamuksia. Lisäksi esimerkiksi ulkopuolisten

varojen käsitettä ei automaattisesti voi sivuuttaa pelkällä osituksen varalle tehtävällä sopimuksella. Sopimus voi aiheuttaa hyvin merkittäviä ja monimuotoisia tulovero-ongelmia.⁴²

Sopimus osituksen varalle on verotuksen ja siviilioikeuden rajapinnan näkökulmasta klassinen. Siviilioikeus sallii monimuotoisia sopimuksenvaaria järjestelyitä.⁴³ Verotuksen puolella vastaan tulevat tulon ja lahjan käsitteiden laajuus ja verovapaiden erityissäännösten suppeus. Monessa tilanteessa osituksen varalle tehtävä sopimus saattaa rinnastua esisopimukseen, jonka lopullinen tekeminen realisoi veroseuraamukset.

Oikeuskäytäntö osituksen varalle tehtävistä sopimuksista on suppeaa, ja sitä tarvittaisiin lisää. Käytännön sopimusten laatijoiden kannattaa kuitenkin mielestäni tarkkaan harkita, onko kussakin yksittäistapauksessa välttämätöntä käyttää verotuksellisesti epävarmaa osituksen varalle tehtävää sopimusta vai olisivatko siviilioikeudelliset omaisuuden suojaukset saavutettavissa esimerkiksi avioehtosopimuksin ja keskinäisin velkasopimuksin, joiden veroseuraamukset olisivat paremmin ennustettavia.

3.7 Ositukseen liittyvät jälkikäteiset sanktiolausekkeet

Ajoittain ositus- ja erottelukäytännöissä esiintyy erilaisia myöhempiin tapahtumiin liittyviä erillisehtoja. Taustalla voi olla esimerkiksi halu varmistaa omaisuuden päätyminen yhteisille lapsille tai osuuden saaminen mahdollisessa myöhemmässä omaisuuden luovutuksessa saatavaan kauppahintaan. Sopimuksissa on erilaisia kertakorvauksia, omaisuuden palautusvelvollisuuksia tai hinnankohotukseen sidottuja johdannaisten kaltaisia eriä. Näiden sopimusten sitovuuteen ja suhteeseen myöhempiin tapahtumiin, esimerkiksi ulosmittauksiin, vakuutena käyttämiseen, kuolintapauksiin, yllätäviin hinnankohotuksiin tai uusiin avioliittoihin, liittyy varmasti siviilioikeudessa ongelmia, jotka jo itsessään kyseenalaistavat tällaisten sopimusten järkevyyden ja sitovuuden.

Verotuksen näkökulmasta tällaiset sopimukset ovat omiaan aiheuttamaan ongelmia. Tällaisia eriä ei ole erityisesti säädetty verovapaiksi, vaan ne pääsääntöisesti ovat verotettavaa tuloa ja mahdollisesti samanaikaisesti maksajalla vähennyskelvottomia. Myöhemmät maksettavaksi tulevat lisäkorvaukset eivät automaattisesti poista aiempia veroseuraamuksia. Ne ovat yleensä uusia verotustapahtumia, joissa vanhoja veroja ei poisteta ja lisäksi saattaa tulla uusia veroja. Tällaisten sopimusten tekemistä tulisi mielestäni välttää.

3.8 Elatusavun kertakuittaus erotilanteessa

Siltä osin kuin osituksessa käytetään elatusavun kertakuittauksena, ei kyseessä ole ulkopuolisten varojen käyttö.⁴⁴ Tästä kuittauksesta ei tule luovutusvoittoa tai varainsiirtoveroa, eikä se toisaalta ole myöskään lahja tai synnytä uutta hankintamenoa. Omaisuus siirtyy normaalina ositusaantona, jolloin hankintamenot ja -ajat määräytyvät ositusta koskevien sääntöjen mukaan. Osituksessa voidaan esimerkiksi kuitata elatusapuja luovuttamalla osa asunnosta.

Elatusavun kertakuittaus on syytä merkitä ositussopimukseen selvästi ja osapuolten on valmistauduttava selvittämään, että kyseessä todella on elatusavun kertakuittaus. Huomattavaa on, että erotte- lussa omaisuuden siirtäminen elatusavun kertakuittaukselta vastaan on vastikkeellinen luovutus.

⁴² Nykänen – Rabinä 2013. s.135.

⁴³ Myös siviilioikeudessa on viime vuosina käyty keskustelua osituksen varalle tehtyjen sopimusten sallittavuudesta. Esimerkiksi: Lohi, Tapani: Osituksen esisopimuksen käyttöalasta – keskustelua puolisoiden sopimusvapauden rajoista. Lakimies 5/2013 s. 909–916.

⁴⁴ VSVL 4 § ja KHO 1977 II 569.

3.9 Omaisuuden arvostaminen erossa

Kun siviilioikeutta varten tehty arvostaminen on asiamukainen ja todellinen, se laitetaan sellaiseen verotuksen perusteeksi. Esimerkiksi ulkopuoliset varat kohdistetaan tämän arvostuksen mukaisena. Arvostuksen ei verotuksessa kuulu olla sidoksissa esimerkiksi omaisuuden nykyiseen käyttö-tarkoitukseen verotuksessa, jos omaisuudella on muita korkeamman arvon sisältäviä käyttötarkoitussodotuksia. Tyypillisesti tämä ilmenee kaavoitustilanteissa.⁴⁵ Käytettävissä oleva selvitys käyväs-tä arvosta voi myös olla tarkempi tai erilainen kuin esimerkiksi perintö- ja lahjaverotuksen arvostuskäytäntö.⁴⁶ Jos kuitenkin on havaittavissa, että ositus on keinotekoisesti vääristetty veroetujen tavoittelemiseksi, voidaan arvoja oikaista verotuksessa. Tyypillinen esimerkki on ulkopuolisten varojen käytössä verovapaaseen luovutusvoittoon oikeuttavan omaisuuden yliarvostaminen ja veronalaisen omaisuuden kompensoiva aliarvostaminen. Verotuksessa arvostus voidaan oikaista vastaamaan todellista tilannetta.

Oma kysymyksensä ovat piilevät verovelat. On luontevaa, että osapuolet eivät pidä luovutushinnal-taan 100 000 euron arvoista verovapaasti luovutettavissa olevaa asuntoa yhtä arvokkaana kuin esi-merkiksi 100 000 euron osakesalkkua, josta luovutustilanteessa tulee maksettavaksi 40 % hankin-tameno-olettamalla laskettava luovutusvoittovero. Jos osapuolet ottavat tällaisen piilevän verovelan huomioon omaisuuden arvotuksessa, ei mielestäni ole syytä puuttua asiaan lahjaverotuksella. Osi-tuslaskelmat ja esimerkiksi sen pohjalta tapahtuvat laskennallisen tasinkovelvoitteen määrittäminen ja ulkopuolisten varojen kohdentaminen tehdään kuitenkin arvoilla, joita osituksessa käytetään. Tä-mä saattaa esimerkiksi ulkopuolisia varoja käytettäessä johtaa yllätyksiin luovutusvoitoissa. Tällai-sen suunnittelun tekemisessä on olennaista huolellisesti laskea erilaiset veroseuraamukset ja ottaa huomioon, että verolainsäädännössä tapahtuu jatkuvasti muutoksia eivätkä esimerkiksi verovapau-det ja verokannat ole kiveen hakattuja.⁴⁷

4 Avoero verotuksessa

4.1 Verotukselliset puoliset

Tuloverolain 7 §:n nojalla puolisoita koskevia verosäännöksiä sovelletaan paitsi aviopuolisoihin myös avioliitonomaisissa suhteissa eläviin avopuolisoihin, jotka ovat olleet naimisissa tai joilla on yhteinen lapsi. Määritelmä poikkeaa siviilioikeudellisesta avoliiton käsitteestä. Rinnastus aviopuoli-soihin koskee vain niitä tuloverolain kohtia, joissa nimenomaan puhutaan puolisoista, sekä eräitä tilanteita, joissa kyse on perheellisyydestä. Esimerkiksi mitään osituksen kaltaista erityistä tapaa omaisuuden siirtojen verottamiseen ei ole.

⁴⁵ Kaavoituksesta osituksen näkökulmasta siviilioikeudessa: Kangas, Urpo: Kaavoitus, ositus ja perinnönjako. Teokses-sa: Kaavoitus, rakentaminen, varallisuus – juhlijulkaisu Vesa Majamaa. Edita. Helsinki 2005. s. 147–161. Osituksessa tapahtuvaa omaisuuden siirtoa edes ulkopuolisia varoja käyttäen ei kuitenkaan voitane pitää myyntitoiminnan aloituk-sena, joka oikeuttaisi tonttivaraston laukaisemisen varojen arvostamisesta verotuksessa annetun lain 29 §:n mukaisesti.

⁴⁶ Yritysomaisuuden arvostamisesta osituksessa siviilioikeudessa: KKO 1994:6 ja KKO 2008:74. Arvostamisen teoreet-tisestä taustasta: Savolainen, Hanna: Pienyrityksen arvonmääritys oikeudellisena ongelmana, osa I: Arvokäsitteiden merkityksestä. Edilex 19/2014.

⁴⁷ Piilevästä verovelasta siviilioikeuden näkökulmasta: Kolehmainen, Antti: Ositus ja piilevä verovelka. DL 1/2015. s. 59–75.

4.2 Avoero, johon ei sovelleta avoliittolakia

Avoeroja ajatellen ei verotuksessa ole olemassa erityistä saantoa. Omaisuuden siirtämiseen sovelletaan normaaleja kaupan, vaihdon ja lahjan sääntöjä. Jos omaisuutta siirretään, sille määritetään joko vastikkeellinen tai vastikkeeton luonne.

Myös avoeroissa voi olla ratkaistavana kysymyksiä omaisuuden todellisesta omistajasta tai esimerkiksi keskinäisistä veloista. Sopimuksia tarkastellaan samoin kuin vieraiden välillä tehtyjä sopimuksia. Jos suoritusvelvoite on todellinen, arvioidaan sen peruste ja määrätään perusteen mukaiset verot maksettavaksi.

Tyypillisesti avoeroissa tulee huomattavia veroseuraamuksia, jos yhteisesti omistettuja asuntoja tai kesämökkejä joudutaan siirtämään puolisolta toiselle. Esimerkiksi omaisuuden vaihtaminen tai lainan siirto aiheuttavat verotettavia luovutusvoittoja ja varainsiirtoveron suorittamisvelvollisuuksia.

4.3 Avoero, johon sovelletaan avoliittolakia

Suomeen on säädetty avoliittolaki.⁴⁸ Verotuksen näkökulmasta tällä avoliittolailla ei erotilanteissa ole kovin suurta merkitystä. Pääsääntöisesti verokohtelu on samanlaista kuin avoeroissa, joihin ei sovelleta avoliittolakia. Merkittävin erotilanteiden verotukseen vaikuttava kysymys on avoliittolain mukainen velvollisuus maksaa hyvitystä, jolla pyritään ehkäisemään perusteetonta hyötymistä toisen osapuolen kustannuksella. Hyvityksen maksuvelvollisuus voi realisoitua seuraavilla perusteilla:

1. työ yhteisen talouden tai toisen avopuolison omistaman omaisuuden hyväksi,
2. varojen käyttö yhteiseen talouteen,
3. varojen sijoitus toisen avopuolison omistamaan omaisuuteen tai
4. muu näihin verrattava toiminta.

Valitettavasti lakia valmisteltaessa verotuskysymykset jätettiin tietoisesti ottamatta huomioon.⁴⁹ Tämän vuoksi verotuskäytänteet joudutaan muodostamaan yleisten verotusperiaatteiden pohjalta ja käytännön tulkinnat tulevat lopulta ratkaistavaksi oikeuskäytännössä. Suotavaa olisi ollut, että verotuskysymykset olisi otettu huomioon ja ratkaistu laissa. Suomessa on käytössä laaja tulojen veronalaisuus: tulot ovat veronalaisia, jos niitä ei ole erikseen verovapaiksi säädetty. Tietyt perheioikeudelliset saannot on säädetty verovapaiksi TVL 51 §:ssä. Tätä pykälää ei muutettu avoliittolain säätämisen yhteydessä. Hyvityksen katsominen verovapaaksi tämän pykälän perusteella ei voi tulla kysymykseen.

Selvänä voidaan mielestäni pitää, että hyvitys on velan kaltainen erä. Sen suorittaminen siirtämällä esimerkiksi kiinteistön omistusoikeus aiheuttaa luovuttajalle luovutusvoittoverotuksen ja saajalle varainsiirtoveron maksuvelvollisuuden. Vaikeimmat tulkintakysymykset kytkeytyvät siihen, onko hyvitys saajalle tuloa tai maksajalle verotuksessa vähennyskelpoista.

Jos kysymys on siitä, että henkilö on luovuttanut omaisuutta toisen omaisuuden parantamiseen, ei pääomasuorituksen palauttaminen ole veronalaista tuloa. Sen sijaan mahdollinen tuotto kuuluu pääomatulon verotuksen piiriin muuna pääomatulona. Maksajan näkökulmasta pääomapanoksen korvaaminen on osa hankintamenoa. Tällöin alkuperäiset kulut eivät kuitenkaan ole tulleet rasittamaan omistajaa, jolloin niitä ei voi vähentää. Jos esimerkiksi avopuoliso on maksanut kiinteistön remonttikustannuksia toiselle avopuolisolle ja nämä remonttikustannukset kompensoidaan hyvityksellä, kulu tulee vähennetyksi, kun toisen maksamia kustannuksia vastaava osa hyvityksestä muodos-

⁴⁸ Laki avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta 26/2011.

⁴⁹ Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (HE 37/2010). 1 §:n yksityiskohtaiset perustelut.

taa hankintamenoa. Sen sijaan tuotto ei liene TVL 58 §:n perusteella vähennyskelpoista korkomenoa. Tuotto-osuuden vähentäminen tuleekin harkittavaksi lähinnä silloin, jos luovutetulla omaisuudella on parannettu tulonhankkimiskäytössä ollutta omaisuutta. Tällöin tulee harkittavaksi, onko kysymys luonnollisesta vähennyksestä.

Samankaltainen kysymys nousee esiin arvioitaessa työntekoon perustuvia hyvitystilanteita. Niiden osalta verohallinto on ohjeistanut, että hyvitys on verovapaa, jos kyse on kodista ja perhe-elämästä vastaamiseen pohjautuvasta työstä. Sen sijaan työ, joka tehdään toisen omaisuuden parantamiseksi tai esimerkiksi toisen yritys- tai maataloustoiminnan hyväksi, on katsottu veronalaiseksi ansiotuloksi. Omaisuuden parantamiseksi tehty työ, tyypillisesti rakennustyö, luetaan osaksi työkohteen hankintamenoa. Sen sijaan maatalouden ja elinkeinotoiminnan hyväksi tehdystä työstä maksettavat korvaukset on verohallinto katsonut vähennyskeltottomiksi. Samassa yhteydessä verohallinto on katsonut, että palkan maksaminen on vähennyskeltovotonta, jos avopuolisoihin on verotuksessa sovellettu puolisoita koskevaa sääntelyä.⁵⁰

Myös verohallinnon tulkinnasta poikkeavalle ratkaisuvaihtoehdolle olisi mahdollista esittää painavia näkökohtia. Jos avopuolison yritystoiminnassa tai maataloudessa työskentelyn korvaaminen hyvityksellä on veronalaista tuloa saajalle, mutta vähennyskeltovotonta maksajalle, luodaan ankara epäneutraali ja epäsymmetrinen verotus. Avopuolisoiden yhteistaloudessa yritystoiminnan voitto on jo kertaalleen verotettu ja verotettava tulo on muodostunut korkeammaksi, koska toinen on työskennellyt toiminnassa ilman korvausta. Jos tämä korvaus epäsymmetrisesti verotetaan, sama tulo tulee osittain uudelleen verotetuksi.

Siviilioikeudessa kyse on kokonaisarviona tehtävästä hyvityksen määrittämisestä. Verotuksessa saatetaan joutua pilkkomaan osiin tulo- ja menoeriä, joiden tarkempi jaottelu siviilioikeudellisessa riidanratkaisussa on tarpeetonta.⁵¹ Avoliittoa koskeva laki myös on tarkoitettu korvaamaan paremmin säänneltyä perusteettoman edun palautuksia. Tulonhankintaan kytkeytyvät perusteettoman edun palautukset on yleensä käsitelty tulona ja menona.

Työhön perustuvan hyvityksen sijaan olisi mahdollista katsoa avopuolisoiden välillä olevan myös palkkasaatava, joka maksettaisiin kerralla. Tässä yhteydessä on huomattava, että maksuhetkellä kysymys ei ole enää puolisoista. Oikeuskäytäntö voisi olla tarpeen siitä, estyykö vähentäminen vain sen seikan johdosta, että hyvityksen maksamisen perusteen syntyessä kyse oli puolisoista. Puolisolle maksetun palkan vähennyskeltottomuuden taustalla on ajatus siitä, että yrittäjäpuolisoiden kesken jaetaan työhön perustuvat tulo-osuudet. Näin molemmat saavat osuutensa verotettavasta tulosta. Tämä pohjautuu sopimukseen. Hyvitystilanteissa tämä tulonjako ei ole mennyt oikein. Silloin hyvitykseen oikeutetulle on tullut liian pieni osuus ja vastaavasti toiselle puolisolle liian suuri osuus. Kyse on siitä, että aiempina vuosina hankittu tulo on verotettu väärin. Verotuksen oikaisuajkojen puitteissa tulonjakoa on mahdollista muuttaa. Tällöin tietysti toisen tulo-osuus kasvaa ja toisen pienenee. Tällaisen tulonjako-oikaisun perusteella määritetyn keskinäisen saatavan maksaminen ei mielestäni voi olla tuloa. Vanhentuneiden verovuosien verotusta ei ole mahdollista enää muuttaa. Tämä ei kuitenkaan muuta siviilioikeudellista asetelmaa ja mahdollista keskinäistä velkaa, mutta verotustapaan se saattaa vaikuttaa.

On hankala kokonaisuus, jos hyvityksen sijaan tulee aina pyrkiä osoittamaan perusteet oikoa vanhojen vuosien tulonjakoa tai maksaa kertaluontoisesti kertyneitä palkkoja. Koska lainvalmistelussa ei otettu verotusta huomioon, tarvittaisiin avoeroista yhtenäistäväää oikeuskäytäntöä. Näissä tilanteissa ennakkoratkaisujen hakemista olisi syytä harkita hyvityksen suuruudesta sovittaessa. Hyvitysvel-

⁵⁰ Verohallinnon ohje: Avoeron yhteydessä maksettava hyvitys. A82/200/2013. Hyvityksen käsittely kohdassa 4.4.

⁵¹ Myös verohallinnon ohjeessa korostetaan verotusmenettelystä annetun lain (VML) 26 §:n mukaisesti osapuolten vastuuta selvittää hyvityksen peruste.

voitteen oikeaa suuruutta määritettäessä olisi olennaista hahmottaa oikein korvauksen verokäsittely, joka voi käytännössä käteen jäävän hyvityksen osalta vaikuttaa kymmeniä prosentteja.

5 Maatila erossa

5.1 Maatalousomaisuuden tuloverotus ja luovutusvoitot

Puolisoita, jotka yhdessä harjoittavat maataloutta,⁵² verotetaan yrittäjäpuolisoina TVL 14 §:n mukaan. Vuotuinen maatalouden tulo jaetaan pääomatulo-osuuden osalta pääomapanosten suhteissa ja ansiotulo-osuus työskentelyn suhteissa. Yrittäjäpuolisoina käsittely päättyy, kun osapuolet muuttavat pysyvästi erilleen. Tämän jälkeen verotus tapahtuu verotusyhtymänä. Puolisoina käsittely päättyy yleensä ennen yhteisomistussuhteiden purkamista. Usein yhteisomistuksen purkava ositus tapahtuu kesken vuoden. Ositusta edeltävät verovuoden tulot jaetaan työ- ja pääomapanosten suhteissa. Osituksen jälkeiseltä ajalta kumpikin osapuoli maksaa verot omasta toiminnastaan.

Olennaisimmat eroon liittyvät veroseuraamukset syntyvät yhteisomistusten purkamisesta. Veroseuraamukset riippuvat siitä, tapahtuuko yhteisomistusten purkamisessa vastikkeellisia saantoja. Vastikkeettoman saannon määrittäminen tapahtuu samoin kuin muunkin omaisuuden kohdalla. Jos yhteisomistukset voidaan purkaa kokonaisuudessaan vastikkeettomalla saannolla, on kyseessä MVL 19 §:n soveltamistilanne, jossa jatkaja jatkaa entisillä vähennyspohjilla. Näin tapahtuu esimerkiksi osituksessa, jossa ei käytetä ulkopuolisia varoja.

Jos osa omaisuudesta siirtyy vastikkeellisella saannolla, veroseuraamuksia syntyy. Kiinteän omaisuuden osalta verotus tapahtuu normaalina luovutusvoiton verotuksena. Tässä yhteydessä ostajan tulee maksaa varainsiirtovero. Vastikkeellisesti ostettu osuus tuotantorakennuksista antaa ostohinnan hankintamenoksi, jota voi ryhtyä vähentämään poistoina. Ositustilanteissa on tyypillistä, että osittain tapahtuu vastikkeeton ositussaanto ja osittain vastikkeellinen kauppa ulkopuolisten varojen käytön osalta. Vastikkeettomasti saatujen kiinteistöjen osien osalta hankintameno säilyy ennallaan ja ostetusta osuudesta saa korkeamman hankintamenon.

Maatalousirtaimen osalta peruseriaate on sama. Vastikkeettomien saantojen osalta sovelletaan jatkuvuseriaatetta, jolloin ei synny välittömiä tuloveroseuraamuksia ja jatkaja jatkaa samoilla vähennysoikeuksilla (MVL 19 §). Osituksessa ei automaattisesti katsota tapahtuvan yksityiskäyttöön-ottoa.⁵³ Sen sijaan avio-oikeuden ulkopuolisia varoja vastaan luovutettu maatalousomaisuus verotetaan maatalouden tulona. Koneiden ja kaluston hankintamenon vähentäminen tapahtuu siten, että menojäännöksestä poistetaan luovutushinta (MVL 8 §). Seuranta ei ole suoraan yksittäiseen koneeseen kohdistuvaa, vaan koneita ja kalustoa seurataan kokonaisuutena.

Koneiden ja kalustojen poistamaton menojäännös tulee erotilanteissa mielestäni ensin jakaa niin, että kumpikin osapuoli saa menojäännöksestä osuuden, joka vastaa heille ilman vastikkeellista luovutusta tulevaa osuutta maatalouden koneiden ja kaluston kokonaisarvosta. Jos ulkopuolisia varoja kohdistuu koneisiin ja kalustoon, saa niistä vähentää aiemman seurantayksikön poistamattomasta hankintamenosta osuuden, joka vastaa koneisiin ja kalustoon kohdistuvien ulkopuolisten varojen

⁵² Maatalouden harjoittamisen käsitteestä ja MVL:n soveltamisalasta: Ossa, Jaakko: Maa- ja metsätalousverotus. Kaup-pakaari. Helsinki 2000. s. 13–19.

⁵³ Tilanne poikkeaa olennaisesti esimerkiksi lahjanluonteisesta kaupasta, jossa pienenkin vastikkeen käyttäminen aiheuttaa yksityiskäyttöön ottona myös lahjaksi katsottavasta luovutuksen osasta. Verohallinnon ohje: Maatilan sukupol-venvaihdos verotuksessa. A63/200/2014. Kohta 2.2.3.

osuutta koneiden ja kaluston kokonaisarvosta. Vastaavasti ulkopuolisia varoja suorittanut saa niistä uuden vähennyskelpoisen hankintamenon. Itse en siis poistaisi koneisiin ja kalustoon kohdistuvia avio-oikeuden ulkopuolisin varoin maksettuja vastikkeita suoraan menojäännöksestä.

Jos osituksessa koneiden ja kaluston menojäännös on 10 000 euroa ja käypä arvo 100 000 euroa ja toinen osapuoli saa ne maksaen niihin kohdistuvia ulkopuolisia varoja 25 000 euroa, syntyy seuraavat veroseuraamukset: Ulkopuolisista varoista tulee luovuttajalle 22 500 euron tulo (ulkopuoliset varat 25 000 euroa vähennettynä neljäsosalla menojäännöksestä 2 500 euroa) ja lunastajan koneiden ja kaluston menojäännökseksi tulee 32 500 euroa (ulkopuoliset varat 25 000 euroa + kolme neljäsosaa menojäännöksestä 7 500 euroa). Osituksessa mielestäni ensin jaetaan omaisuus sekä hankintamenot, ja vasta tämän jälkeen tapahtuu luovutuksia. Laskutapa toimii myös silloin, jos yhtenäinen maatala jaetaan kahdeksi.

Erotilanteissa omaisuudesta hankitaan usein huolelliset käyvät arvot ja maatalousverotuksessa monet omaisuuserät saa poistaa todellista arvonalennusta nopeammin. Siksi ulkopuolisten varojen tai muun lunastushinnan kohdistuminen maatalousirtaimen johtaa ankariin veroseuraamuksiin. Vastaavasti ulkopuolisia varoja käyttävä osapuoli voi saada suuria vähennyksiä. Maataloudessa on usein lisäksi omaisuutta, jolla on arvoa osituksessa, vaikka varoilla ei ole lainkaan (vähentämätöntä) hankintamenoa. Esimerkkinä voidaan mainita tuotantoeläimet, tuotevarastot ja tilatukioikeudet. Niihin kohdistuvat vastikkeelliset luovutukset ovat kokonaisuudessaan maatalouden tuloa myyjälle ja vähennyskelpoista menoa ostajalle.

5.2 Tasausvaraukset ja maatalouden tappiot

Tasausvarauksessa on kysymys vähennyksestä, joka tehdään verotettavasta tulosta, mutta palauteaan tuloon viimeistään kolmantena vähennysvuotta seuraavana vuonna suoraan tai välillisesti. Käytännössä lisätään käytetty varaus tuloksi tai käytetään se hankintaan, jolloin osa muutoin vähennyskelpoisesta menosta katetaan tasausvarauksella eikä sitä enää verotuksessa ole mahdollista vähentää (MVL 10 a–10c §). Aiemmassa verotuksessa tasausvaraus on tullut molempien osapuolten hyväksi. Edun jakaantuminen riippuu puolisoitten pääomapanosten ja työskentelyn suuruudesta.

Yrittäjäpuolisoina käsittely päättyy pysyvään erilleen muuttoon, joka synnyttää puolisoitten välille yhtymän. Mielestäni tasausvaraus ei tässä tilanteessa automaattisesti tuloudu, vaan siirtyy yhtymään. Ennen ositusta tai muuta yhteisomistukset purkavaa oikeustoimea olisi mielestäni syytä purkaa tasausvaraukset. Kun kysymys on yhteisestä toiminnasta aiheutuneen tulon verottamisen lykäämisestä, olisi se luontevaa verottaa molemmilla puolisoilla. Aina osapuolet eivät näin menettele.

Verotuskäytännössä on katsottu, että yhtymäosuuden luovutus ulkopuoliselle pitää yhtymän ennaltaan eikä tulouta tasausvarausta.⁵⁴ Tällaista voi tapahtua esimerkiksi luovutettaessa puolison osuus lapselle eron yhteydessä tehtävässä sukupolvenvaihdoksessa tai, jos maatalouden harjoittaminen ei ole tapahtunut yrittäjäpuolisoina, vaan yhtymänä⁵⁵. Sen sijaan yhtymän purkautuessa tasausvaraus tavallisesti tuloutuu. Tuleeko erotilanteita käsitellä jotenkin poikkeavasti?

Tuleeko varauksen tuloutua kokonaisuudessaan, kun toinen puolisoista jatkaa toimintaa yksin? Mielestäni erottelutilanteissa varaukset tuloutuvat aina. Niitä on vaikea käsitellä normaalista yhtymän purkautumisesta poiketen, kun ei ole mitään erityistä osituksen kaltaista vastikkeetonta saantoa.

⁵⁴ Verohallituksen kannanottoja yritysverokysymyksiin 2004. 2181/345/2004. Verotusyhtymän osakasvaihdoksen vaikutus tasausvaraukseen.

⁵⁵En tässä yhteydessä selvitä yksityiskohtaisesti yhtymäverotuksen kysymyksiä. Niistä esimerkiksi: Kiviranta Esko: Maatilaverotus. Talentum Fokus. Jatkuva täydenteinen sähköinen julkaisu. Luku 8. Verotusyhtymä, kuolinpesä ja yhteisetuus.

Osituskysymys on hankalampi. Osituksen osalta olisi tarpeen saada oikeuskäytäntöä tasausvarauksen käsittelystä. Voisiko osituksessa a) tuloutua vain luopuvan osuus, b) tuloutuminen jäädä kokonaan tapahtumatta, jos ulkopuolisia varoja ei käytetä, c) tuloutua vain ulkopuolisten varojen käyttöä vastaava osuus tai d) jäädä tuloutus kokonaan tekemättä, vaikka ulkopuolisia varoja käytettäisiin?

Kun kyseessä on saman maatilatalouden harjoittaminen, ei mielestäni ole syytä torjua varauksen siirtymistä jatkajalle verohallinnon toimesta. Tätä menettelyä voidaan soveltaa, vaikka maatalaan kohdistuisi ulkopuolisia varoja. Tämä voi silti mielestäni tapahtua vain puolisoiden yhteisellä suostumuksella. Jos jompikumpi puolisoista vaatii tasausvarauksen tulouttamista viimeisessä yhteisessä veroilmoituksessa, tulee varaus mielestäni tulouttaa. Käytännössä varauksen siirto edellyttää, että jatkava puoliso hyväksyy tasausvarauksen siirtymisen kokonaisuudessaan hänen rasitteekseen. Oikeustilaa selventävä oikeuskäytäntö olisi kuitenkin tarpeen.

Maatalouden tappiot voidaan joko vähentää vuotuisesti pääomatuloista tai tulevien vuosien maatalouden tuloista. Esimerkiksi yhtymän purkautuessa tappiot siirretään osakkaiden pääomatuloista vähennettäväksi.⁵⁶ Tätä voidaan pitää pääsääntönä erotilanteissa. Mielestäni ositustilanteissa on mahdollista siirtää tappio kokonaisuudessaan jatkajan tulevista voitoista vähennettäväksi, jos toinen puoliso ei esitä vaatimusta tappioiden siirtämisestä pääomatuloista vähennettäväksi ja katso toiminnan tulleen lopetetuksi TVL 121 §:ssä tarkoitettusti. Mielestäni kysymys ei ole myöskään TVL 59 §:n mukaisesta tilanteesta, vaan oikeuskäytännössä ratkaistavasta tulkintakysymyksestä.

5.3 Yksittäisen esineen yksityiskäyttöön otto maataloudesta

MVL 19 §:n mukaan omaisuutta voi osituksessa siirtyä jatkuvuusperiaatteella ilman arvonnousujen tuloutumista. Vastaavasti arvonlisäverolain 19 a §:ssä on säädetty liikkeen luovuttamisesta, joka ei realisoi arvonlisäveroa, vaikka myytäisiin omaisuutta, joka muutoin olisi arvonlisäverollista myyntiä. Jatkuvuus kuitenkin edellyttää toiminnan jatkamista. Jos aiemmin maatalouteen kuulunutta omaisuutta siirretään osituksessa yksityistaloudessa käytettäväksi puolisolle, joka ei enää maatalouden harjoittamista jatka, syntyy yksityiskäyttöön otosta veroseuraamuksia. Tyypillisesti tällainen tilanne voi koskea autoa.

Tuloverotuksessa yksityiskäyttöön otossa verotetaan yksityiskäyttöön siirretty omaisuuserä siten, että sen alkuperäinen hankintameno tai sitä alhaisempi nykyarvo leikataan menojäännöksestä (MVL 4 ja 8 §). Myös yksityiskäyttöön ottojen osalta tulee mielestäni toimia samoin kuin koneisiin ja kalustoon kohdistuvissa ulkopuolisissa varoissa, eli menojäännös tulee käypien arvojen suhteissa jakaa kaikkiin koneisiin ja kalustoon kuuluviin esineisiin. Näin ollen esimerkiksi autosta saa yksityiskäyttöön otossa vähentää vain puolisoiden purettavan maatalouden koneiden ja kaluston menojäännöksen osuuden, joka vastaa auton käyvän arvonnousun osuutta koneiden ja kaluston kokonaisarvosta. Tämän hankintameno ja yksityiskäyttöön otossa käytettävän arvonnousun erotus on yksityiskäyttöön oton tehneelle veronalaista tuloa.⁵⁷ Jatkajan koneiden ja kaluston hankintamenoista vähennetään yksityiskäyttöön otetusta omaisuudesta vähennetty menojäännöksen osa.

Jos auto tai muu maatalouteen kuulunut omaisuuserä otetaan eron yhteydessä yksityiskäyttöön, tulee arvonlisävero maksettavaksi omaan käyttöön otetun omaisuuden ostohinnasta tai sitä alemmasta käyvästä arvosta (AVL 74 §).⁵⁸ Arvonlisäverotuksen osalta on olennaista muistaa kiinteistöinvestointien arvonlisäverovähennysten palautusmenettely (AVL 120 §). Jos kiinteistö, josta on tehty

⁵⁶ Myrsky, Matti – Räbinä, Timo: Henkilökohtaisen tulon verotus. Talentum. Helsinki 2010. s. 163–166. s. 340–344.

⁵⁷ Kun kyse on poiston palauttamisesta, voitaisiin perustella yksityisoton lukemista myös viimeiseksi yhteisen maatalouden tapahtumaksi ja siten jaettavaksi molemmille tulo-osuuksien mukaan.

⁵⁸ Verohallinnon ohje: Oman käytön ja alivastikkeellisten luovutusten arvonlisäverotus. 621/40/2009.

arvonlisäverovähennyksiä, otetaan osituksessa yksityiskäyttöön seurantakauden aikana, osa arvonlisäverovähennyksistä tuloutuu.⁵⁹

5.4 Maatalouden nettovarallisuus erossa

Yleensä maatalousomaisuuden pääomatulo-osuus lasketaan pohjautuen edeltävän vuoden lopun nettovarallisuuteen. Erotilanteissa alkuvuoden tulo jakaantuu usein luontevasti edellisen vuoden omistusten pohjalta. Eron yhteydessä tehtävissä omistusjärjestelyissä nettovarallisuuden muodostava omaisuus kuitenkin saattaa tulla osittain vastikkeellisesti luovutuksi ja siirtyä osittain vastikkeettomana saantona. Pääomatulo-osuuden laskenta on tulkinnallista. Pitäisikö pääomatulo-osuuteen oikeuttava nettovarallisuusosuus jakaa ajan kulumisen suhteessa, tai pitäisikö vastikkeettoman saannon perusteella saada jotenkin muuten enemmän nettovarallisuusosuuteen perustuvaa pääomatulo-osuutta kuin mikä omistusosuus oli edellisen vuoden lopussa? Joka tapauksessa tulee muistaa, että pääomatulo-osuus on nimenomaan vuotuista tuottoa. Osan vuotta maataloutta harjoittanut saa ainoastaan harjoittamisaikaansa vastaavan osan pääomatulo-osuudesta (TVL 38 §). Tämä voisi puoltaa myös vastikkeettoman ositussaannon osalta nettovarallisuusosuuden jakamista vuoden aikana kahteen vaiheeseen.

Asiasta olisi tarpeen saada oikeuskäytäntöä. Oma käsitykseni kuitenkin on, että niin pitkään kuin asiasta ei saada selvää KHO:n ratkaisua, tulisi pitäytyä omaisuudessa, joka edellisen verovuoden lopussa oli verovelvolliskohtainen nettovarallisuus. Ei pääomatulo-osuuden laskennassa muutenkaan oteta huomioon verovuoden aikana tapahtuvia pääoman kasvuja. Lisäksi muut ratkaisut ovat omiaan johtamaan vaikeisiin ja monimutkaisiin erityistilanteisiin.

5.5 Metsätalousoirtaimen ja metsien luovutusvoitot

Metsätalousoirtaimen koneiden ja kaluston osalta verotus tapahtuu luovutusvoiton verotuksena. Esimerkiksi koneista tulee erikseen maksettavaksi luovutusvoitto, jos niihin kohdistuu kauppahintaa. Metsien osalta erityiskysymyksen muodostaa lisäksi metsävähennys. Käytettyä metsävähennystä on mahdollista lisätä kiinteistöjen luovutusvoittoihin korkeintaan määrä, joka vastaa luovutetun kiinteistön tuomaa metsävähennyksen määrää. Käytännössä tämä tarkoittaa, että erojen yhteydessä tapahtuvissa vastikkeellisissa luovutuksissa voi tapahtua metsävähennyksen lisäyksiä. Tähän liittyy kuitenkin moninaisia puolisoiden metsätalouden päättymiseen ja verotusyhtymiin liittyviä erityiskysymyksiä. Näiden erityistilanteiden käsittelyn rajaan tämän artikkelin ulkopuolelle.⁶⁰ Metsävähennyskysymykset vaikuttavat merkittävästi ja ne kannattaa huolellisesti selvittää; luovutuksiin voi tulla lisättäväksi käytettyä vähennystä ja toisaalta esimerkiksi metsään kohdistuvat ulkopuoliset varat tuovat uutta vähennysoikeutta luovutuksensaajalle.

⁵⁹ En tässä yhteydessä yksityiskohtaisesti selvitä palauttamismenettelyä. Jos yhteisomistusta ollaan purkamassa tällaisessa tilanteessa tavalla, joka aiheuttaisi arvonlisäverotuksen palauttamista, on sen tarkka määräärkevää selvittää ennen asiakirjojen laadintaa. Asiasta tarkemmin: Verohallinnon ohje: Kiinteistöinvestointien arvonlisäverotus. 1845/40/2007.

⁶⁰ Ongelmatilanteista laajemmin: Isotalo, Kalle: Metsävähennys, verotusyhtymä ja puolisoiden metsätalous. Edilex 3/2014.

5.6 Metsätalouden varaukset ja yksityiskäyttönotot

Metsätaloudessa on käytössä menovaraus (TVL 111 §). Sen käsittely on mielestäni samanlainen kuin tasausvarauksen kohdalla aiemmin kuvasin. Näin siitä huolimatta, että tasausvaraus tehdään maatilatalouden tuloverolain mukaan ja menovaraus tuloverolain mukaan. Pohjatilanne on kuitenkin mielestäni yhtenevä.

Myös metsätalouden kaluston osalta osituksessa voi tapahtua arvonlisäverotuksen yksityiskäyttöön-ottoja samoin kuin maataloudessa. Yksityiskäyttöön osituksessa otettu omaisuus voi aiheuttaa arvonlisäveroseuraamuksen. Sen sijaan metsätalouden kaluston osalta ei yksityiskäyttöönotto aiheuta tuloveroseuraamusta, koska metsätaloudessa ei ole koneiden ja kaluston yksityiskäyttöönotton tulouussäännöstä.

6 Yritys erossa

6.1 Osakeyhtiö erossa

6.1.1 Varojenjaolla sisäisiä varoja

Jos osituksessa tarvitaan avio-oikeuden sisäisiä rahavaroja, on niitä mahdollista hankkia osakeyhtiön varojenjaon kautta. Tästä seuraa varojenjaon verotus, kuten esimerkiksi osinkoverotus tai joskus luovutusvoiton verotus pääoman palauttamisen tai omien osakkeiden hankinnan kautta.⁶¹ Näin voidaan vaikuttaa osakeyhtiön osakkeiden arvoon ja usein vähentää niihin kohdistuvaa ulkopuolisten varojen käyttöä. Tällöin luovutusvoitto- ja varainsiirtoveroseuraamukset ovat pienemmät. Tämä on mielestäni täysin sallittua verojen minimoointia. Pääomanpalautuksella on mahdollista eräissä tilanteissa käyttää ensin todellinen hankintameno ja tämän jälkeen vähentää osituksen yhteydessä tapahtuvassa luovutusvoiton verotuksessa lisäksi hankintameno-olettama.⁶²

6.1.2 Omien osakkeiden hankkiminen eron yhteydessä

Omien osakkeiden hankinta on yksi osakeyhtiölain sallimista varojenjakotavoista. Sen osalta arvioidaan ensin, onko kysymys peitelystä osingosta (VML 29). Kysymys peitelystä osingosta ratkaistaan kokonaisarvioinnin kautta.⁶³ Mielestäni avioeron aiheuttama kertaluontoinen tarve varojenjaolle puhuu peiteltyä osinkoa vastaan. Eron kertaluontoisen rahatarpeen ei pitäisi ainakaan laajasti johtaa ansiotulona verottamiseen. Valitettavasti nykyinen epäneutraali varojenjaon verotusmalli johtaa käytännössä siihen, että varojenjakoon omien osakkeiden hankinnalla kohdentuu usein paljon alhaisempi verorasitus kuin normaaliin osinkoon. Tämä epäneutraali järjestelmä on kuitenkin ollut tiedossa ja lainsäätäjä on tietoisesti nimenomaan halunnut kasvattaa varojenjakotapojen verokohtelueroa, kun se osinkoverotusta muuttaessaan ei muuttanut omien osakkeiden hankinnan verokohtelua.⁶⁴ Mielestäni omien osakkeiden hankinnalle pitäisi säätää erillinen muusta luovutusvoittoverotuksesta poikkeava verotusmalli, koska kyse on aivan erilaisesta pohjatilanteesta. Omien osakkeiden

⁶¹ Verohallinnon ohje: Osinkotulojen verotus. A207/200/2013.

⁶² Pääomanpalautuksen verotus muuttuu vuoden 2016 alusta. Asiasta tarkemmin Verohallinnon ohje: Osinkotulojen verotus. A207/200/2013. Kohdat 2.3.2 ja 2.3.3.

⁶³ Kukkonen Matti: Pienosakeyhtiön ja sen osakkaan tuloverotus. Talentum. Helsinki 2010. s. 247–257.

⁶⁴ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuloverolain, elinkeinotulon verottamisesta annetun lain sekä eräiden muiden verolakien muuttamisesta (HE 185/2013).

hankintaan ei pitäisi soveltaa ainakaan osinkojen verovapaata osaa korkeampaa hankintameno-olettamaa.

Varojenjakotapoja on mahdollista yhdistää esimerkiksi siten, että osinkoa jaetaan kevennetysti verotettujen osinkojen verran ja loput tarvittavat varat hankitaan omien osakkeiden hankinnalla. Tällainen optimointi saattaa kuitenkin olla peitelty osingon verottamisen puolesta puhuva seikka. Omien osakkeiden hankinta on usein perusteltua tehdä ennen osituksen toimittamista. Silloin hankinnasta aiheutuva vero voidaan maksaa pois ja osittaa netto-omaisuutta. Jos osituksessa ensin luovutetaan toiselle puolisololle osakkeita, jotka häneltä sitten kohdennetulla omien osakkeiden hankinnalla ostetaan, kohdistuu varojenjaon verorasitus yksin osakkeet saaneeseen.

6.1.3 Kevennetyn osingon maksimointi erossa

Noteeraamattomissa osakeyhtiöissä sovelletaan kevennettyä verotusta. Ainoastaan neljäsosa osingosta on veronalaista pääomatulona, jos osinkoa jaetaan korkeintaan 8 % osakkeen matemaattisesta arvosta. Verovelvolliskohtaisesti kevennetyille osingoille on säädetty 150 000,00 euron vuotuinen katto. Myös pääomanpalautukset verotetaan osinkojen tapaan, jos kyse ei ole omistajan omista pääomansijoituksista.⁶⁵ Lainvalmisteluasiakirjoissa ei ole otettu kantaa osituksiin, joissa sovelletaan hankintamenon jatkuvuusperiaatetta.⁶⁶ Kyse ei osituksen jälkeen ole osakkeet osituksessa saaneen henkilön pääomansijoituksesta, jolloin osituksessa saatujen osakkeiden pääomanpalautukset tulee mielestäni verottaa osinkojen tapaan. Pääomanpalautuksille on kuitenkin säädetty siirtymäsäännös vuosille 2014 ja 2015. Siirtymäsäännöksen taustaa ei lainvalmisteluasiakirjoissa juurikaan perusteltu.⁶⁷

Jos toisella osituksen osapuolella on osakeomistukset, joiden nettovarallisuus oikeuttaisi korkeampaan kevennettyyn osinkoon kuin verovelvolliskohtainen maksimimäärä, luovuttamalla osituksessa osakkeita on mahdollista nostaa enemmän kevennetysti verotettuja osinkoja. Tätä menettelyä rajaa usein haluttomuus siirtää osakkeiden mukana omistusoikeuksia yhtiöön.

Tulkinnallisena voidaan pitää, miten suhtaudutaan verovuoden aikana tapahtuviin useisiin osingonjakoihin, jos osakkeet on luovutettu vuoden aikana. Käytännössä ongelma koskee tilanteita, joissa samasta osakkeesta ensimmäisen osingon saanut henkilö luovuttaa osakkeensa toiselle omistajalle, joka saa toisen osingon. Voiko saman osakkeen matemaattisen arvon perusteella useampi osakas nostaa kevennetty osingot? Jos tämä tilanne on mahdollinen normaalissa kaupassa, ei ole perusteita käsitellä osituksen jälkeistä osinkoa poikkeavasti.⁶⁸ Tämä avaa ositukseen mahdollisuuksia verojen minimointiin.

6.1.4 Enkelivähennys erossa

Sijoitustoiminnan määräaikaisesta veronhuojennuksesta annetun lain (993/2012) mukaisesti Suomessa yleisesti verovelvollisella luonnollisella henkilöllä on oikeus ylimääräiseen vähennykseen (niin kutsuttu enkelivähennys) muuhun kuin julkisesti noteerattuun osakeyhtiöön tekemänsä osakepääomasijoituksen perusteella. Vähennys tehdään pääomatulosta.⁶⁹

⁶⁵ TVL 33 b §.

⁶⁶ Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuloverolain, elinkeinotulon verottamisesta annetun lain sekä eräiden muiden verolakien muuttamisesta (HE 185/2013).

⁶⁷ Vanhan lainsäädännön soveltamisesta: Kukkonen 2010. s. 257–266.

⁶⁸ Kukkonen 2010. s. 164.

⁶⁹ Enkelivähennyksestä on annettu melko laaja verohallinnon ohje: Sijoitustoiminnan määräaikainen veronhuojennus. A48/200/2013.

Veroetu ei ole aina lopullinen. Se vähennetään osakkeiden luovutuksessa hankintamenosta. Vähennystä ei ole säädetty tehtäväksi hankintameno-olettamasta.⁷⁰ Enkelisijoituksia keräävät yhtiöt ovat usein nopeaan kasvuun pyrkiviä, jolloin sijoituksen onnistuessa veroetu on usein lopullinen. Veroodun rakennetta voidaankin pitää erikoisena. Se maksuunpannaan ankarasti, jos yritys ei ota tuulta siipiensä alle ja luovutuksessa realisoituu tappio. Onnistumistilanteissa veroetu on usein käytännössä pysyvä. Jos osakkeet luovutetaan vastikkeettomalla saannolla, kuten osituksessa, lisätään koko veroetu suoraan pääomatuloksi. Ainakaan huomattavasti arvoaan nostaneita osakkeita ei kannata osituksessa siirtää, jos niiden myynti lähitulevaisuudessa on todennäköinen. Mieluummin kannattaisi luovuttaa osakkeet jo ennen ositusta, jolloin voidaan käyttää hankintameno-olettamaa ja pitää verotuki pysyvästi.

Jos osakkeet siirtyvät osittain vastikkeellisella saannolla, kuten osituksessa, jossa osakkeisiin kohdistuu ulkopuolisia varoja, jaetaan luovutus vastikkeelliseen ja vastikkeettomaan osaan. Vastikkeellisestä osasta tehty enkelivähennyksen osuus vähennetään hankintamenosta, ja vastikkeettomasta osasta se lisätään suoraan tuloon. Siirrettäessä osakkeita, joihin on saatu enkelivähennys, on syytä huolellisesti harkita ja selvittää tulevat veroseuraamukset.

6.1.5 Työsuhdeoptiot erossa

Työsuhdeoptio on mahdollista luovuttaa osituksen yhteydessä.⁷¹ Tällöin työsuhdeoptio tulee käytyksi TVL 66 §:ssä tarkoitetulla tavalla. Työsuhdeoption arvosta realisoituu verotus. Tässä yhteydessä verotetaan ansiotulona kohdeoikeuden arvo vähennettynä oikeudesta maksetulla hinnalla. Jos esimerkiksi optio oikeuttaa 100 euron arvoiseen osakkeeseen ja siitä on maksettu 10 euroa, realisoituva tulo on 90 euroa. Verohallinnon ohjeenannossa tämä realisoituva tulo on hyväksytty osaksi option hankintamenoa ne osituksessa saaneella henkilöllä. Kanta on taloudellisesti perusteltu ja juridisesti johdonmukainen, jos optioiden käytön katsotaan tapahtuvan ensin ja välittömästi sen jälkeen optiot luovutetaan osituksessa. Silloin hankintameno on ehtinyt kasvaa ja normaali osituksen hankintamenoilgiikka siirtää korkeamman hankintamenon.

Jos osituksessa siirtyvien optioiden perusteella osakkeiden merkitsemisessä tulee vielä maksettavaksi erillinen lisähinta, tämä summa pitää vähentää verotettavan ansiotulon määrästä optiota käytettäessä. Tarkoituksena on nimenomaan verottaa option taloudellinen arvo käyttöhetkellä ja siihen vaikuttaa suoraan merkinnän yhteydessä mahdollisesti maksettavaksi tulevat erät.⁷²

6.2 Henkilöyhtiö erossa

Puolisot voivat olla yhdessä henkilöyhtiön yhtiömiehinä ja tämän yhteys halutaan usein eron yhteydessä purkaa. Henkilöyhtiön yhtiöosuus on erossa normaali omaisuuserä siltä osin, että sen luovuttamisesta voi aiheutua luovutusvoittoverotus siihen kohdistuvien ulkopuolisten varojen osalta ja ositussaannolla siirtyvissä yhtiöosuuksissa hankintamenokin siirtyy. Erotilanteissa on olennaista muistaa mahdollisuus muokata yhtiöosuuden arvoa ennen omaisuusjärjestelyitä. Yhtiön arvoon ja ulkopuolisten varojen kohdistumiseen voidaan vaikuttaa yksityisotoilla. Samalla on mahdollista

⁷⁰ Hankintameno-olettamasta tehtävän leikkauksen puuttuminen on mielestäni hyvin erikoista, koska esimerkiksi sukupolvenvaihdoshuojennuksen osalta ratkaisun KHO 2009:65 jälkeen nimenomaan säädettiin, että spv-tilanteissa huojenus leikataan myös hankintameno-olettamasta. Sukupolvenvaihdostilanteissa jatkoluovutuksessa on käytössä 20 % olettama, ja edellisellä luovuttajalla on yleensä ollut 40 % olettama. Tässä tilanteessa lainsäätäjä halusi säätää jatkuoluovutukseen paljon ankaramman verotuksen kuin mikä suoralla edellisen luovuttajan verotuksella olisi aiheutunut. Siksi halu olla leikkaamatta enkelivähennystä hankintameno-olettamasta tuntuu erikoiselta.

⁷¹ Työsuhdeoptioista osituksessa siviilioikeuden näkökulmasta: Kangas, Urpo: Optiot ja omaisuuden ositus. Lakimies 6–7/2001 s. 1057–1069.

⁷² Verohallinnon ohje: Työsuhdeoptioiden verotus. A113/200/2013. Kohta 2.2.3.

saada osituksessa käytettäväksi sisäisiä rahavaroja ja muokata hankintamenoa. Lisäksi on tärkeää tehdä samanaikaisesti ositus- tai erottelukirjan kanssa muutokset yhtiösopimukseen, ettei ole tarpeen tulkita mahdollisia muotovirheitä tai muutoin hiljaisia oikeustoimia. Oman kysymyksensä tuovat niin kutsutut ylisuuret yksityisöt, jotka lisätään luovutusvoittoon TVL 46 §:n erityissäänönsellä. Tällainen lisäys on oikeuskäytännössä vahvistettu tehtäväksi myös vastikkeettomaan lahjaan.⁷³ Lisäys tulisi mielestäni tehdä myös ositussaantoihin.⁷⁴

Juoksevan tuloverotuksen osalta yhtiösopimuksen muutoshetken asti kertyneet tulot kuuluu verottaa edeltävän yhtiösopimuksen mukaan ja eron yhteydessä tehtävän uuden yhtiösopimuksen tekemisen jälkeen kertyneet tulot vastaavasti sen mukaan.⁷⁵ Oikealla yhtiösopimuksen muuttamisen ajoituksella on mahdollista jaksottaa tuloja ja optimoida ansio- ja pääomatulon suhteet edullisiksi. Tulon jakamisessa ansio- ja pääomatuloksi lienee noudatettava suoraan edellisen vuoden lopun nettovarallisuudelle laskettua 20 % vuotuista tuottoa elinkeinotoiminnan harjoittamista vastaavalta ajalta. Edes puhtaana ositussaantona siirtyvän yhtiöosuuden mukaista osuutta edellisen omistajan edellisen vuoden lopun nettovarallisuudesta ei voida ottaa huomioon pääomatulo-osuutta laskettaessa edes ositussaannon jälkeistä aikaa vastaavalta osin. Tällöin osa nettovarallisuudesta menisi ikään kuin hukkaan pääomatulo-osuuden laskennassa. TVL 40 §:n tulkinta ostettujen yhtiöosuuksien osalta on ollut ankara⁷⁶, enkä näe perusteita kohdella ositussaantoa toisin.

Yksityiskäyttöönottojen osalta tulee huomioon otettavaksi TVL 26 §:n ja EVL 51 b §:n sääntely. Kiinteistön, rakennuksen, rakennelman, arvopaperin tai oikeuden ottaminen henkilöyhtiöstä aiheuttaa käyvän arvon mukaisen tuloutuksen. Muun omaisuuden tuloutus tapahtuu vain alkuperäiseen hankintamenoon tai sitä alempaan käypään arvoon. Näissä yhteyksissä merkitystä voi olla omaisuuden tulolähteellä ja sillä, mihin omaisuuslajiin luovutettu omaisuus kuuluu. Henkilöyhtiöiden osalta yksityiskäyttöönoton tuloutuksessa ei erotilanteissa mielestäni voida hankintameno jakamisen osalta poiketa normaaleista yksityiskäyttöönoton tulouttamisen periaatteista. Tulkinnallista kuitenkin on, miten yksityiskäyttöönotto pitäisi ottaa huomioon tulo-osuuksien jaossa. Vaikka yksityiskäyttöönotto tulee tietyille yhtiömiehelle, palautuvat poistot ovat hyödyttäneet kaikkia. Nähdäkseni verohallinnon ei tulisi kiistää osapuolten yksimielisiä ilmoituksia tulojaosta. Riitatilanteissa lukisin yksityiskäyttöönoton ainakin poistojen palauttamisen osalta kaikille osapuolille.⁷⁷

6.3 Yrittäjäpuolisoiden ero

Jos yrittäjäpuolisoiden toiminta siirretään puhtaalla ositussaannolla vain toiselle puolisolalle, sovelletaan jatkuvuusperiaatetta. Ongelmaksi tulee lähinnä oikea tulo jakaminen kesken vuotta tapahtuvan eron ja yhteisen elinkeinotoiminnan lopettamisen perusteella. Nettovarallisuuteen pohjautuva pääomatulo-osuuden määrittämisen tulkinnallinen laskutapa tulee mielestäni ratkaista maataloudenharjoittajien kanssa yhtenäisellä tavalla.

Yrittäjäpuolisoiden osalta tilanne on erityisen hankala, jos osituksessa käytetään ulkopuolisia varoja. Omaisuus on suoraan omistajien omistuksessa, mutta yhtenäisessä kirjanpidossa. Ulkopuolisia varoja saatetaan joutua kohdistamaan jatkavan elinkeinotoiminnan taseeseen. Ositussopimuksessa elinkeinotoiminta saatetaan käsitellä yhtenä netottuna kokonaisuutena eikä eritellä koko tasetta so-

⁷³ KHO 2010:54.

⁷⁴ Isotalo, Kalle: Yksityistili henkilöyhtiön luovuttamisen verotuksessa. Edilex 1/2014. s. 23–24.

⁷⁵ Immonen, Raimo – Ossa, Jaakko – Villa, Seppo: Henkilöyhtiön pääoman hallinta. Talentum. Helsinki 2012. s. 73–76.

⁷⁶ Verohallinto: Henkilöverotuksen käsikirja 2012. s. 581.

⁷⁷ Järvenoja, Markku: Henkilöyhtiön oikeusasema tuloverotuksessa. Lakimiesliiton kustannus. Vantaa 2013. s. 484–486.

pimukseen omaisuuserät ja velat tarkasti yksilöiden. Silloin esimerkiksi ulkopuolisten varojen kohdentamisessa elinkeinotoiminta voitane käsitellä tällaisena kokonaisuutena.

Jos elinkeinotoimintaan kohdistetaan ulkopuolisia varoja, pitää ne tulouttaa elinkeinotoiminnan verotuksessa. Ositusta edeltävään elinkeinotoimintaan syntyisi tuloa, mutta jatkavaan elinkeinotoimintaan vastaavasti korkeampia vähennyskelpoisia menoja. Verohallinnon näkökulmasta tuloverotus on kuitenkin melko lähellä nollasummapeliä. Sen sijaan osapuolten välillä nousee vaikeita erityiskysymyksiä: mikä osa hankintamenoista voidaan vähentää, ja miten tulo-osuus on perusteltua jakaa?

Ainakin molempien verovelvollisten niin vaatiessa on syytä hyväksyä vaihtoehto, että elinkeinotoiminnan osalta poikettaisiin normaalista pääsäännöstä ulkopuolisten varojen kohdistamisesta käypien arvojen suhteissa kaikkeen siirtyvään omaisuuteen. Huomattavaa on, että tällainen normaaleista verotuskäytänteistä poikkeava ratkaisu on tehty sukupolvenvaihdoksissa, kun yhtenäisen taseen johdonmukainen jatkuvuus on haluttu varmistaa ja elinkeinotoiminnan taseen lainojen siirtämistä ei ole katsottu veronalaiseksi luovutukseksi.⁷⁸ Jos kuitenkin ulkopuolisten varojen määrä on niin suuri, että ulkopuolisia varoja joudutaan kohdentamaan elinkeinotoimintaan, on tuloutukset jotenkin ratkaistava. Varainsiirtoveron alaiseen omaisuuteen kohdistuvista ulkopuolisista varoista on joka tapauksessa aina maksettava varainsiirtovero, vaikka ne olisivat osa yhtenäistä tasetta.

Siltä osin kuin taseeseen joudutaan kohdistamaan osituksen ulkopuolisia varoja tai esimerkiksi erotelussa tapahtuu vaihto, nousee samankaltaisia kysymyksiä kuin puolisoiden maatalousomaisuuden kohdalla. Jollei menojäännöksen seuranta ole ollut esinekohtaista, tulee mielestäni tuloutuksesta vähentää ainoastaan vastikkeellisesti luovutetun omaisuuden käypien arvojen mukainen suhteellinen osuus menojäännöksestä. Esinekohtaisesti seurattun omaisuuden tuloutukset tehdään kunkin esineen tasolla. Joka tapauksessa merkittävien verointressien kohdalla on syytä hakea ennakkoratkaisua tai jopa harkita toimintamuodonmuutosta.⁷⁹

Jos avio-oikeus on poissuljettu tai kyse on avopuolisoiden erosta, ulkopuolisten varojen normaalista kohdistamisesta poikkeaminen ei voi olla ratkaisu. Silloin ei ole osituksen kaltaista vastikkeetonta saantoa, vaan kaikki omaisuus siirtyy vastikkeellisesti tai lahjana. Silloin kaikki vastikkeelliset luovutukset tulee tulouttaa jatkavassa elinkeinotoiminnassa. Lisäksi tulee ratkaistavaksi, voidaanko sukupolvenvaihdostilanteissa käytettyä siirtyvien lainojen ei-vastikkeellisena pitämistä soveltaa eroihin? Selvää on, että varainsiirtoverotuksessa lainan siirto osituksen ulkopuolella on aina vastiketta.

Yksityiskäyttönottojen osalta olennainen kysymys on hankintamenon ja tulo-osuuden jako. Puolisoiden elinkeinotoiminnan yksityisöissä sovelletaan henkilöyhtiötä kevyempää tuloutusta (EVL 51 a ja 51 b §), jossa lähtökohtaisesti palautetaan tehdyt poistot. Osituksen yhteydessä tuloutus lieene tehtävä yksityiskäyttönoton tehneen puolison tulo-osuuteen. Omaisuuseristä, jotka eivät ole esinekohtaisessa hankintamenseurannassa, tulee vähentää suhteellinen osuus menojäännöksestä, joka vastaa yksityiskäyttönottotun omaisuuden arvon osuutta kaikesta taseessa olevasta samaan hankintamenseurantaan kuuluvasta omaisuudesta. Vähentää tulee kuitenkin korkeintaan tuloutuva määrä. Näin yksityiskäyttönottolla ei suoraan syödä menojäännöstä. Arvonlisäverotuksessa yksityiskäyttönotto käyttäytyy kuten maataloudenkin kohdalla.

Mielestäni verotuksessa ei tulisi katsoa, että käytännön yhteisomistuksen purkamisen ja puolisoina käsittelyn päättävän välirikon (TVL 7 §) väliselle ajalle voitaisiin katsoa syntyvän elinkeinoyhtymää. Tämä johtaisi eräissä tilanteissa käyvän arvon mukaisiin yksityiskäyttönoton tuloutuksiin. Toisenlaiseksi tilanne muuttuu, jos osapuolet aidosti päättävät eron jälkeen jatkaa yhdessä elinkeinotoimintaa. Tappioiden ja varausten voidaan mielestäni katsoa siirtyvän ainakin osituksessa

⁷⁸ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013. Kohta 14.1.

⁷⁹ Osakeyhtiöksi muuttamisesta: Kukkonen 2010. s. 70–85.

samoin perustein kuin maa- ja metsätaloudessa. Yrittäjäpuolisoiden ero on kokonaisuus, josta tarvittaisiin kunnollista KHO:n oikeuskäytäntöä.

6.4 Tappioiden poikkeusluvut erotilanteissa

Tuloverolain 122 §:n mukaan tappioiden vähennyskelpoisuus saatetaan menettää, jos yli puolet yrityksen omistuksesta tulee tappiovuonna tai sen jälkeen luovutetuksi. Näin voi tapahtua osituksen tai muun eron yhteydessä tapahtuvan omaisuusjärjestelyn johdosta. Tappioiden vähentämiseen on kuitenkin mahdollista saada poikkeuslupa. Lähtökohtaisesti eroon liittyvän omaisuuden järjestelystä johtuvien omistajanvaihdosten tulisi oikeuttaa poikkeuslupa, jos tilanteessa ei ole havaittavissa mitään erityistä tuomittavaa verosuunnittelua.⁸⁰

7 Muiden omaisuserien erityiskysymyksiä erossa

7.1 Asunto-osakkeiden yhtiölaina erossa

Varainsiirtoverolakiin on tehty erityissäännös asunto-osakkeiden yhtiövelkojen osalta. Siinä sivuutetaan osakkeen siviilioikeudellinen muoto ja katsotaan myös siirtyvät yhtiölainat osaksi vastiketta (VSVL 20 §). Sääntely on osituksessa ja muissa vastikkeettomissa saannoissa ongelmallinen. Erotteluissa ja avoeroissa yhtiölainan siirtyminen on aina osa vastiketta ja aiheuttaa varainsiirtoveron.

Osituksessa verohallinto on ottanut kannan, jossa koko siirtyvää omistusosuutta vastaavasta yhtiölainasta menee vero, jos osakkeeseen kohdistuu senttikin ulkopuolisia varoja.⁸¹ Puhtaaseen ositussaantoon tällaista seuraamusta ei ole kytketty. Mielestäni yhtiölainasta pitäisi määrätä vero vain siltä osin kuin osakehuoneistoa on luovutettu vastikkeellisesti. Käytännössä siltä osin kuin huoneistoon on kohdistunut ulkopuolisia varoja. Toinen vaihtoehto olisi, että myös täysin vastikkeettomiin ositussaantoihin määrättäisiin varainsiirtovero koko siirtyvästä yhtiölainasta.⁸²

Verohallinnon ratkaisun perusteena voidaan nähdäkseni pitää seuraavaa logiikkaa: Yhtiölainasääntely on veron laskentaperusteen tarkennus. Se ei muuta veronalaisten luovutusten määrittelyä. Puhutaan vastikkeettoman saannon osalta voidaan katsoa, että kyse ei oikeastaan ole varainsiirtoveron alaan kuuluvasta saannosta ylipäänsä. Siksi yhtiölainasääntelyllä ei voida laajentaa veronalaisen saannon käsitettä, vaikka sillä voidaan muuttaa veron laskentaperusteita. Itse sinänsä puollan tätä ajattelua. Torjuisin verohallinnon ositusratkaisun siksi, että mielestäni ulkopuolisten varojen käytössä osituksessa ei ole kysymys yhtenäisestä saannosta verotuksessa, vaan erillisestä vastikkeellisesta ja vastikkeettomasta saannosta. Pelkästään ulkopuolisten varojen käyttämisen johdosta ei voi mielestäni tuoda vastikkeetonta osaa ositus- tai perintösaannosta verotuksen piiriin. Ulkopuoliset varat voivat olla vain marginaalinen tasoituserä pääsääntöisesti sisäisin varoin tapahtuvassa useiden omaisuserien perheoikeudellisiin sääntöihin perustuvassa siirtelyssä. Omaisuserien siirroissa voi lisäksi olla merkittävä rooli ulkopuolisella pesänjakajalla. Tilanne poikkeaa mielestäni oleellisesti esimerkiksi lahjanluonteisista kaupoista sekä pääomansijoituksista tai varojenjaosta. Esimerkiksi lahjanluontoinen kauppa on yhtä luovutuskohdetta koskeva kahden osapuolen välinen kauppa, joka

⁸⁰ Verohallituksen ohje: Vahvistettu tappio ja omistajanvaihdos. 634/348/1996.

⁸¹ Verohallinnon ohje: Varainsiirtoverotuksen yhtenäistämisohje. A 716/4340/2013. Kohta: 2.3.5.4.

⁸² Hallinto-oikeustasolla veronsaajien oikeudenvallontayksikön vaatimus veron määräämisestä myös puhtaasta lahjasta ei menestynyt. Itä-Suomen HAO 27.2.2015 15/0256/1.

vain jaetaan lahja- ja tuloverotuksessa erillisiin osiin. Siinä yhtiövelan muuhun vastikkeeseen rinnastaminen on luonteavaa ja sääntelyn tarkoitusta vastaavaa. Yhtiölainan vastattavaksi ottaminen on vastiketta, vaikka muusta vastikkeesta annettaisiinkin alennusta. Osituksessa ja perinnönjaossa taas sisäisin varoin tuleva osuus ei miltään osin ole ostettu, vaan perheoikeudellinen saanto, jossa myös suorat avio-oikeuden tai pesän sisäiset velat voi siirtää ilman veroa.

Verohallinnon tulkinta johtaa lisäksi erikoisiin tilanteisiin. Jos ensin osituksessa siirretään osa asunnosta toiselle osapuolelle ja tämän jälkeen välittömästi tehdään erillinen kauppa jäljelle jääneestä omistuksesta, voitaisiinko tämä kauppa katsoa osituksessa avio-oikeuden sisäisin varoin siirretyn huoneiston yhtiölainaosuuden varainsiirtoverovelvollisuuden kiertämiseksi? Jos järjestely olisi sallittua veron minimointia, säännös käytännössä ainoastaan velvoittaisi erottamaan ulkopuolisten varojen käytön erilliseen kauppakirjaan. Kun asiaa ei ole käsitelty lakimuutoksen valmisteluasiakirjoissa⁸³, olisi kyseisestä kysymyksestä tarpeen saada pikaisesti yhtenäistävää oikeuskäytäntöä.

7.2 Velat ja korot erossa

Osituksen yhteydessä voidaan siirtää lainoja tasoituserinä. Lainoja siirretään yleensä vastineena omaisuudesta, jota osituksessa saadaan, vaikkei kyse olisikaan luovutusvoiton ja varainsiirtoveron aiheuttavasta vastikkeellisesta luovutuksesta. Silloin lainojen käyttötarkoitus vaihtuu.⁸⁴ Velat tulee kohdistaa tulonhankkimislainoihin (tulolähteet erotellen), vakituiseen asunnon lainoihin ja vähennyskeltottomiin lainoihin. Sama koskee lainoja, jotka on otettu ulkopuolisten varojen suorittamiseen. Niiden lainojen korkojen vähennyskelpoisuus tulee ratkaista riippuen siitä, mihin maksetut ulkopuoliset varat kohdottuvat. Tasingon maksamiseen otetun lainan korot voinevat olla vähennyskelpoisia siltä osin kuin niitä on maksettu sellaisen omaisuuden itsellä pitämiseksi, jonka hankintaan otettu laina olisi vähennyskelpoista.⁸⁵

7.3 Oman asunnon luovutusvoitto erossa

Tuloverolain 48 §:ssä on erityinen verohelpotus vakituiseen asunnon luovutuksille. Siksi luovutusvoittoveroa ei yleensä aiheudu vakituiseen asuntoon kohdistuvista ulkopuolisista varoista tai esimerkiksi erotteluissa siirtyvistä veloista. Tämä edellyttää kahden vuoden asumisen täyttymistä eroa edeltävänä omistusaikana.⁸⁶

Ulkopuolisin varoin lunastetun tai esimerkiksi erottelussa saadun omaisuuden osalta omistusaika alkaa ositus- tai erottelusopimuksen laatimishetkestä. Näin ollen vastikkeellisesti hankitulta osalta verovapaus jatkoluovutuksessa edellyttää aina kahden vuoden asumista omistuksen siirtäneen sopimuksen jälkeisenä aikana.

Oman asunnon luovutusvoittoverovapaus on myös kytketty omana tai perheen vakituiseena asuntona käyttämiseen. Näin ollen verovapauteen oikeuttavan asumisajan kertyminen ei välttämättä katkea omistajan muuttaessa pois. Avioeron osalta puolison perheeseen kuulumisen päättyminen avioeron tullessa lainvoimaiseksi. Verotuksellisten puolisojen osalta, jotka myös lasketaan perheeksi, perheeseen kuulumisen katkeaa pysyvään erilleen muuttoon.⁸⁷ Huomattavaa kuitenkin on, että perheen

⁸³ Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varainsiirtoverolain muuttamisesta (HE 125/2012).

⁸⁴ Verohallinto: Henkilöverotuksen käsikirja 2012. s. 440.

⁸⁵ KHO 1988 B 533. Kun tätä ratkaisua vertaa päätökseen KHO 11.10.2013/3251, voi havaita juuri koron osalta poikkeavan kohtelun suhteessa tuloutuksiin, vähennyksiin ja varainsiirtoverotukseen.

⁸⁶ Luovutusvoittoveron ongelmia muodostuu asunnon osalta omakotitalon rakennusprojektin yhteydessä tapahtuvissa eroissa, joissa hartia pankkirakentaminen on muodostanut talolle huomattavasti aiheutuneet menot ylittävän arvon.

⁸⁷ Myrsky – Rabinä 2010. s. 163–166.

asumista voitaneen kerryttää myös alaikäisten lasten asumisen kautta. Esimerkiksi annettaessa omistusasunto lasten ja entisen puolison asumiskäyttöön.⁸⁸

7.4 Vakuutus sopimukset erossa

Useissa säästövakuutusinstrumenteissa on ehto, jonka mukaan vakuutus tai muu säästösumma voidaan eräyttää avioerotilanteessa. Eräyttämismahdollisuuden kautta varat voidaan ottaa huomioon ja siirtää osituksessa. Tämä vaikuttaa myös verotukseen.

Pääsääntöisesti vakuutus sopimusten eräyttämiset erotilanteissa toimivat normaalien sääntöjen mukaan. Jos ne ovat ositettavaa varallisuutta, niiden eräyttäminen tai nostaminen aiheuttaa normaalit veroseuraamukset. Tämän jälkeen ne ovat surrogaattia alkuperäiselle omaisuudelle ja siten osituksessa avio-oikeuden sisäisiä varoja. Tyypillisesti tuoton osuus realisoituu tuloksi.

Oman erityistilanteen muodostavat pitkäaikaissäästämistilit (ps-tilit) ja yksilölliset eläkevakuutukset.⁸⁹ Niihin on ottoajankohdasta riippuen sisältynyt mahdollisuus vähentää sijoitukset verotuksesta. Näissä säästömuodoissa on tarkoitus säästää varoja eläkettä varten ja lykätä tulon verottaminen eläkeiikaan. Veroetuihin liittyy nistorajoituksia, jotka nykyisin on kytketty yleiseen eläkeiikaan. Vanhemmissa vakuutuksissa voi olla yleistä eläkeiikää aikaisempia nostomahdollisuuksia.

Jos varoja nostetaan ennen eläkeiikää, tulot verotetaan ansio- tai pääomatulona samoin kuin ne olisi verotettu aikanaan eläkettä nostettaessa. Tavallisesti aikaistettu nostaminen kuitenkin johtaa korotettuun verotukseen. Erotilanteissa nämä sanktiot on poistettu. Näin on myös silloin, kun varat ovat avio-oikeuden ulkopuolella. Avioerotilanteissa on usein syytä harkita, onko vakuutuksessa tai ps-tilissä lukittuina olevat varat tarpeen nostaa, kun siihen on ilman korotussanktiota kertaluontoinen mahdollisuus.⁹⁰

7.5 Sukupolvenvaihdo sten verotuet erossa

Tuloverolain 48 §:ssä on erityinen sääntely sukupolvenvaihdosluovutuksista. Olennaista on huomata, että kyseisen säännöksen luettelossa verovapautteen oikeuttavista luovutuksensaajista ei ole puolisoa. Siksi luovutusvoittoverovapaus ei tule koskaan sovellettavaksi erotilanteissa.

Sen sijaan PerVL 55 §:n sukupolvenvaihdoshuojennuksessa ei ole sukulaisuusedellytystä. Eron yhteydessä annettavaan lahjaan voi siis saada sukupolvenvaihdoshuojennuksen. Lahja saatetaan antaa esimerkiksi silloin, jos toinen osapuoli lahjoittaa osuutensa yrityksestä tai maatilasta, koska tietää tai ainakin uskoo sen lopulta päätyvän yhteiselle perilliselle. Esimerkiksi maatilalan osan lahjoittamisessa osituksessa hujennuksen jälkeen maksettava vero yleensä on hyvin matala. Erityisesti näin on silloin, jos osituksessa lahjoitettuun maatilalan osaan voidaan katsoa kohdistuvan myös velkoja. Kun hujennuksen laskennassa maatilalan varat pääsääntöisesti arvostetaan käypää arvoa matalamman verotusarvon 40 %:iin ja velat käyvän arvon 40 %:iin, hujennuksen jälkeen maksuunpantava vero voi nettomääräisesti arvokkaidenkin mautilojen osalta muodostua 850 euroksi.

Erityisen tärkeää on muistaa sukupolvenvaihdoshujennusten jatkoluovutussanktioiden kysymykset. Ositettavaan varallisuuteen kuuluu usein omaisuutta, joka on saatu saannolla, johon on sovellet-

⁸⁸ Korkeiden osalta asia on ratkaistu päätöksellä: KHO 2013:201. Mielestäni sama logiikka toimii myös asumisen osalta. Tätä tukee myös ratkaisu KHO 1979 B II 583.

⁸⁹ Tarkemmin näiden tilanteiden verotuksesta: Verohallinnon ohje: Pitkäaikaissäästämissopimuksen ja vapaaehtoisen yksilöllisen eläkevakuutuksen verotus. 361/32/2010. Siviilioikeudellisesta taustasta: Kolehmainen, Antti: Pitkäaikaissäästämissopimuksen säästövarat osituksessa. DL 3/2015.

⁹⁰ Vakuutuksista tarkemmin esimerkiksi: Kolehmainen – Rabinä 2012. Jakso 4.

tu jompaakumpaa huojennussäännöstä. Nämä huojennukset saatetaan menettää osituksessa. Olenaista on muistaa, että seuranta-ajat eivät ole yhtenäiset. PerVL:n seuranta-aika on viisi vuotta verotuksen toimittamisesta, joka helposti on jopa vuoden päässä itse luovutuksesta. Tuloverotuksessa viiden vuoden seuranta lasketaan luovutuspäivästä luovutuspäivään.

Tuloverotuksen sanktiossa luovutusvoiton laskennassa hankintamenosta vähennetään aiemmin verovapaaksi katsottu luovutusvoitto. Jos esimerkiksi ulkopuolisilla varoilla lunastetaan omaisuuserä, johon on saatu verovapaus ja jonka seuranta-aika ei ole päättynyt, vastikkeellisesti luovutetun osuuden hankintamenoa tai hankintameno-olettamaa leikataan. Vastikkeettomasti osituksessaanolla siirtävään osuuteen tällaista seuraamusta ei voi sisältyä. Jos ei ole luovutusvoittoa, ei voi olla myöskään hankintamenon pienennystä. Mielenkiintoinen kysymys on, voiko osituksessa siirretyn jatkoluovutusseurannan alaisen omaisuuden mukana siirtyä myös tämä hankintamenoileikkaus. Vaikka ositukseen sovelletaan hankintamenon osalta jatkuvuusperiaatetta, ei esimerkiksi luovutusvoittoon lisättävää käytettyä metsävähennystä siirretä. Jatkoluovutussanktio on nimenomaan hankintamenoa vaikeuttava tekijä, eikä lisäys luovutusvoittoon. Siksi se voidaan mielestäni siirtää. Muussa tapauksessa aikakarenssi olisi mahdollista osituksen kautta välttää.

PerVL:n huojennussäännöksen osalta huojennuksen menettää luovuttaessaan pääosan huojennetusta omaisuudesta. Silloin huojennettu vero maksuunpannaan korotettuna. Huojennus voidaan menettää vastikkeettomalla luovutuksella, kuten osituksella. Jos osituksessa luovutetaan joko suoraan tai aiemmat luovutukset siihen yhteen laskien enemmän kuin puolet huojennetusta omaisuudesta, voi huojennuksen menettää.

Verohallinnon ohjeissa on kuitenkin katsottu, että eräissä ennakoimattomissa ylivoimaisen esteen kaltaisissa olosuhteissa huojennus voidaan olla maksuunpanematta, vaikka pääosa huojennetusta omaisuudesta luovutettaisiin. Tämä saattaa soveltua osituksiin, mutta ositus ei voi olla automaattinen huojennuksen menettämisen estävä tekijä riippumatta ositukseen liittyvistä olosuhteista.⁹¹

8 Kansainväliset liitot ja kansainvälinen verotus erotilanteissa

8.1 Verotusvalta ja verojen hyvittäminen⁹² erotilanteissa

Kansainvälisen rajapinnan sisältäviin eroihin kytkeytyy omia erityiskysymyksiä. Näidenkin erojen osalta sovelletaan pääosin aiemmin artikkelissa kuvattuja laskentamalleja. Joidenkin ulkomailla olevien omaisuuserien osalta Suomelta saattaa kuitenkin puuttua verotusoikeus esimerkiksi verosopimuksen johdosta. Näistä omaisuuseristä aiheutuvia tuloja ei ole mahdollista verottaa. Joskus ulkomaille maksettua veroa tulee hyvittää Suomen verotuksessa.⁹³ Huomattava on myös, että TVL 7 §:n verotuksellisia puolisoita koskeva sääntely ei koske rajoitetusti verovelvollisia. Tämä vaikuttaa ainoastaan tilanteisiin, joissa verotus perustuu verotuksellisen puolison käsitteeseen. Sillä ei ole vaikutusta esimerkiksi osituksessa tapahtuvien vastikkeellisten luovutusten määrittelyyn.

⁹¹ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013. Kohta 2.5.6.5. Ositusta ei enää tuoreessa ohjeessa mainita suoraan huojennuksen menettämisen estävänä tilanteena, kuten se oli joissain ohjeen vanhemmissa versioissa. Ositus voi kuitenkin mielestäni joskus olla ohjeessa mainittu muu verrattava syy.

⁹² Tässä artikkelissa ei yksityiskohtaisesti selvitetä kansainvälisen verotuksen kysymyksiä. Niistä tarkemmin esimerkiksi: Helminen, Marjaana: Kansainvälinen verotus. Talentum Fokus. Jatkuva täydenteinen sähköinen julkaisu. Siinä tämän artikkelin näkökulmasta tarpeellista tietoa erityisesti luvuissa 3–5 ja 11. Tarkistettu. 17.8.2014.

⁹³ Kansainvälisten luovutusvoittojen verotuksesta tarkemmin: Nykänen, Pekka: Kansainvälisen kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta erityisesti luovutusvoiton verotuksen näkökulmasta. Oikeustiede – Jurisprudentia 2013. s. 143–195.

Vastaavasti perintö- ja lahjaverotuksella ja varainsiirtoverotuksellakin on oma alueellinen ulottuvuutensa, jota voidaan tarkentaa verosopimuksilla. Myös perintö- ja lahjaverotuksen osalta voi Suomessa määrättävästä verosta tulla hyvitettyväksi ulkomaille suoritettava vero.⁹⁴ Kaiken verotuksen lähtökohta on, että Suomen lakien mukaan luovutuksen kohteena olevan omaisuuden tulee kuulua Suomen verotuksen piiriin, eivätkä verosopimukset ole saaneet sulkea Suomen verotusoikeutta pois.

Käytännön erotilanteet ovat hyvin yksilöllisiä ja moniulotteisia. Eri valtioiden välillä verokohtelu voi vaihdella riippuen tehtyjen verosopimusten sisällöistä. Jos eroihin liittyy erityisiä kansainväliseen verotukseen kytkeytyviä ongelmakysymyksiä, voi olla perusteltua hakea ennakkoratkaisua ennen sopimusten tekemistä.

Tuloverotuksen osalta pääsääntöinen lähtökohta on, että yleisesti verovelvollisten osalta Suomella on oikeus verottaa maailmanlaajuiset tulot. Tätä oikeutta on voitu verosopimuksin rajoittaa. Vieraan valtion alueella sijaitsevan omaisuuden luovutusvoitot on esimerkiksi voitu sopia Suomessa verosta vapautetuksi (joko progressioehtoisesti tai kokonaan) tai useassa maassa yleisesti verovelvollista ei sopimuksessa katsota Suomessa asuvaksi ja sitä kautta Suomen oikeutta verottaa maailmanlaajuisia tuloja rajoitetaan. Ulkomailta saaduista tuloista Suomessa määrättävästä verosta vähennetään yleensä ulkomaille samasta tulosta maksettu vero, jonka laskemiseen kuitenkin liittyy moninaisia erityiskysymyksiä. Rajoitetusti verovelvollisten osalta Suomi lähtökohtaisesti verottaa Suomesta peräisin olevat tulot. Näiden tulojen verotusoikeutta ja määrittelyä on mahdollista tarkentaa verosopimuksilla.⁹⁵

Kyseiset periaatteet soveltuvat erotilanteissa realisoituviin tuloihin. Tulo voi olla veronalaista Suomessa vain silloin, kun se on Suomen lain mukaan Suomessa veronalaista eikä verosopimuksilla ole rajoitettu Suomen verotusoikeutta. Vastaavasti esimerkiksi lahjavero tai varainsiirtovero voidaan määrätä erotilanteissa vain silloin, kun oikeustoimen kohteena oleva omaisuus on Suomen lain mukaan veronalaista eikä verotusoikeutta ole rajattu.

Kun verotusoikeus riippuu usein siitä, mitä omaisuutta luovutuksen kohteena on ja missä se sijaitsee, voi erotilanteessa olla Suomen verotusoikeuden osalta hyvin merkityksellistä, mihin esimerkiksi ulkopuolisten varojen katsotaan kohdentuvan tai mikä omaisuus katsotaan luovutettavan lahjana. Nämä kysymykset kannattaa pitää mielessä esimerkiksi osituksissa ulkopuolisia varoja vastaan luovutettavaa omaisuutta valittaessa.

8.2 Ulkomaisen siviililain soveltaminen eroon

Joskus esimerkiksi Suomessa verovelvollisten henkilöiden eroon tulee sovellettavaksi vieraan valtion siviilioikeudellinen lainsäädäntö, esimerkiksi toisen maan avioliittolaki. Silloin tulee nähdäkseen soveltuvin osin soveltaa samoja periaatteita kuin Suomen avioliittolakiin sovellettaisiin. Verovelvollisten kuitenkin tulee selvittää, minkä valtion sääntelyä heihin sovelletaan ja millainen tämän valtion lainsäädäntö kyseisessä asiassa on.⁹⁶

Kun sovellettavaksi tulee ulkomainen siviilioikeus, arvioidaan, ovatko tehdyssä sopimuksessa tahtuneet omaisuudensierrot luonteeltaan esimerkiksi ositussaantoa, tasinkoa, erottelua tai ulkopuo-

⁹⁴ Perintö- ja lahjaverotuksen kv-tilanteista: Perintö- ja lahjaverotus kansainvälisissä tilanteissa. A79/200/2013.

⁹⁵ Yleisesti ja rajoitetusti verovelvollisen käsitteestä ja muista kansainvälisen tuloverotuksen peruskysymyksistä katso: Verohallinnon julkaisu: Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2013.

⁹⁶ Nämä tilanteet ovat jo siviilioikeuden puolella haastavia. Verotuksessa asiat hankaloituvat entisestään, kun siviilioikeuden päälle tulevat kansalliset ja kansainväliset verosäännökset. Mikkola, Tuulikki: Toimitusositus ja kansainväliset liittymät: Pesänjakajan haasteista rajat ylittävissä menettelyissä. Edilex 34/2013. Luku 3.

listen varojen käyttöä vastaavia. Tämän jälkeen määrätään verot vastaavien periaatteiden mukaan.⁹⁷ Jos ulkomaisen siviililain mukaista oikeustoimea ei voida määritellä Suomessa tuloksi tai lahjaksi, ei sitä voi Suomessa verottaa, olipa kyseessä Suomessa yleisesti tai rajoitetusti verovelvollinen tai olipa verosopimuksessa säädetty verotusoikeudesta mitä hyvänsä.

9 Yhteenveto

Erotilanteiden verokysymykset ovat moninainen viidakko. Tässäkään artikkelissa ei ole käsitelty tyhjentävästi kaikkia asiaan liittyviä ongelmia. Jo tavanomaista omaisuutta koskevat tuloverolain ja varainsiirtoverolain mukaiset luovutuksen veroseuraamukset ovat hankalia ja tulkinnallisia. Vaikka vuosien varrella on haettu ja saatu oikeuskäytäntöä, ovat monet peruskysymykset edelleen tulkinnallisia.

Vielä monimuotoisemmiksi ongelmat muodostuvat, kun erotilanteissa joudutaan siirtämään omaisuutta, johon liittyy erityistä verosääntelyä. Tyypillisenä esimerkkinä voidaan tuoda esiin tulonhankkimiskäytössä olleet omaisuuslajit. Niiden kohdalla jo normaalit vastikkeelliset luovutukset sisältävät tulkintakysymyksiä, eikä säännöksiä valmisteltaessa ole usein mitenkään otettu huomioon perheoikeudellisia erityistilanteita. Samanlaista problematiikkaa kytkeytyy kansainvälisiin kysymyksiin, niin siviilioikeuden kuin verotuksenkin osalta.

Verolainsäädäntöä sovelletaan siviilioikeuden luomaan pohjaan, joka aika ajoin muuttuu ja kehittyy. Suomessa siviililainsäädännön valmistelussa otetaan harvoin kantaa lainmuutosten verovaikutuksiin. Tämä käytäntö on mielestäni omiaan luomaan huonoa lainsäädäntöä. Tosiasiallisesti veroseuraamukset luovat usein rajat siviilioikeuden sopimusvapaudelle.

Kaiken kaikkiaan erotilanteet, ja perheoikeuteen liittyvät erityistilanteet muutoinkin, ovat raskas argumentti neutraalin ja vähän erityistilanteita sisältävän verojärjestelmän puolesta. Erot ovat nyky-yhteiskunnassa yleisiä. Erilaisia kirjavia erityisvähennyksiä ja -sääntöjä on vaikeaa yhteensovittaa erotilanteisiin. Jo aivan tavallisissa tapauksissa laskelmat ovat niin verohallinnon ja erotilanteita hoitavien asiamiesten työmäärien kuin verovelvollisten ymmärryskyvyn näkökulmasta kohtuuttoman vaikeita. Järjestelmä myös yksittäistapauksissa nakertaa jyrkästi ja monesti perustellustikin verovelvollisten uskoa verojärjestelmän oikeudenmukaisuuteen.⁹⁸ Verojärjestelmää pitäisi mahdollisimman paljon yksinkertaistaa, jotta verotuksen ulkopuoliset siviilioikeudelliset erityistilanteet olisi mahdollista jonkinlaisella kohtuudella sovittaa osaksi järjestelmää.

Nykyisen lainsäädännön vallitessa tiettyihin ongelmakysymyksiin tarvittaisiin oikeuskäytäntöä, jonka hankkiminen yksittäisissä riitaisissa eroissa on hankalaa. Tällaisissa kysymyksissä etujärjestöjen, kuten MTK:n ja yrittäjäjärjestöjen, rooli voisi olla merkittävä. Ne voisivat organisoida periaatteellisiin kysymyksiin tarvittavien prejudikaattien hankintaa. Epävarmuus verotuksesta on monen viljelijän ja yrittäjän kohdalla vaikea tilanne, kun ratkaistavana on monta muutakin ongelmaa.

⁹⁷ Mielestäni vastaavien periaatteiden soveltaminen on väistämätöntä eurooppavero-oikeuden syrjimättömyyden periaatteiden johdosta. Helminen Talentum Fokus. 3. kohta: Syrjintäkielto ja Mäenpää, Olli: Eurooppalainen hallinto-oikeus. Talentum. Helsinki 2011, s. 84–86 ja Nykänen – Rabinä 2013. s. 135–136.

⁹⁸ Niskakangas, Heikki: Veropolitiikka. WSOYpro. Helsinki 2011. s. 59–64.

Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys

Verohallinnon ohjeistus on laajentunut jonkin verran artikkelin jälkeen.¹ Lainsäädäntömuutoksia on tapahtunut metsälahjavähennyksen ja osakesäästötilin luomisessa ja kapitalisaatiosopimusten tunnistamisessa laissa. Metsälahjavähennyksen jatkuvuutusten sulkusäännösten valmistelussa erikseen tunnistettiin osituslausuen nimenomaan, että ulkopuolisten varojen käyttökään ei osituksessa johda sulkusäännöksen soveltamiseen.² Kapitalisaatiosopimuksen ja osakesäästötilin osalta lainvalmisteluaineistossa ratkaistiin omaisuuden käsittely osituksessa.³ Artikkelin keskeiset lasku- ja tulkintaongelmat ovat ennallaan.

Artikkelissa käsiteltiin mahdollisuutta monistaa kevennettyjä osinkoja maksamalla niitä eri henkilöille sekä ennen ositusta että sen jälkeen. Asia todettiin yleisesti tulkinnalliseksi, mutta osituksen muita luovutuksia ankarammalle käsittelylle ei nähty perusteita. Ratkaisuparilla KHO 2019:56 ja KHO 2019:57 suljettiin kevennetyn osingon monistus yleisesti pois, jolloin mahdollisuutta ei ole osituksessakaan.⁴ Luovutuksensaaja voi hyödyntää pääomatulo-osingoista vain sen osuuden, jota luovuttaja ei jo ole käyttänyt. Tämä sääntö voidaan huomioida optimoitaessa osituksen ajoitusta suhteessa osingonjakoon.

Ratkaisussa KHO 2016:160 pidettiin voimassa artikkelissa mainittu Itä-Suomen hallinto-oikeuden ratkaisu, jossa puhtaasta lahjasta ei voitu periä varainsiirtoveroa osakkeisiin sisältyvän yhtiölainan vuoksi. Varainsiirtoverotuksen yhtenäistämisohjeen mukaan mikä tahansa asunto-osakkeeseen kohdistuva ulkopuolisten varojen määrä johtaa varainsiirtoveroon koko yhtiölainasta.⁵ Tätä ei mielestäni voi pitää perusteltuna, koska ulkopuolisia varoja käytettäessä on kaksi saantoa: vastikkeellinen ja vastikkeeton. On hyvä huomata, että esimerkiksi lahjanluonteisessa kaupassa maatilairtain katsotaan otetuksi omaan käyttöön myös lahjaosasta. Sen sijaan ulkopuolisten varojen käyttö osituksessa ja perinnönjaossa johtaa tuloutukseen vain ulkopuolisten varojen käytöstä, ja osituksessa tai perinnönjaossa saatua osuutta pidetään erillisenä vastikkeettomana saantona.⁶ Maatilaverotuksessa Verohallinto katsoo siten, että ulkopuolisten varojen käyttö on tilanteena erilainen kuin lahjanluonteinen kauppa.

1 Esim. Verohallinnon ohjeet A57/200/2017 ja A39/200/2016.

2 HE 158/2016 vp ja VaVM 28/2016 vp 55c §:n yksityiskohtaiset perustelut.

3 HE 275/2018 vp.

4 Urpilainen 2019.

5 Verohallinto VH/558/00.01.00/2019, kohta 2.6.5.

6 Verohallinto A262/200/2017, kohta 2.2.3 sekä Verohallinto A57/200/2017, kohta 4.9.1.

Kalle Isotalo
OTK, Pohjois-Savon verotoimisto

VIII

**MAATALOUSOMAISUUDEN PERINTÖ-
JA LAHJAVEROLAIN MUKAINEN
SUKUPOLVENVAIHDOSHUOJENNUS JA
PERHEOIKEUDELLISET OIKEUSTOIMET**

.....

EDILEX

Edilex 2013/16

Referee-artikkeli, versio 2.0

Julkaistu 4.11.2019

Alkuperäinen julkaistu 22.05.2013

www.edilex.fi/lakikirjasto/10373

Sisällys

1	JOHDANTO	2
2	PERINTÖVEROTUS	4
2.1	Huojennuksen laskeminen, kun osituksen ja perinnönjaon sisältöä ei tiedetä	4
2.1.1	Kuolinhetken laskennallinen perintöosuus verotuksen perustana	4
2.1.2	Jäämistöön ei sisälly legaatteja	5
2.1.3	Jäämistöön sisältyy legaatteja	13
2.2	Osituksen ja perinnönjaon vaikutus sukupolvenvaihdoshuojennukseen	14
2.2.1	Yleistä	14
2.2.2	Osituksen ja perinnönjaon merkitys.....	15
2.2.3	Huojennuksen laskeminen osituksen ja perinnönjaon jälkeen.....	18
2.2.4	Osituksen ja perinnönjaon vaikutus huojennuksen myöntämiseen.....	22
2.3	Perintöverotuksen muuttaminen ja muutokset kuolinpesän varallisuudessa	23
2.3.1	Yleistä	23
2.3.2	Ositus- ja perinnönjako huojennuksen muutosperusteena	23
2.3.3	Pesän ulkopuolisten varojen käytön vaikutus verotuksen oikaisemiseen.....	26
2.3.4	Perusteikaisun myöhäisin mahdollinen ajankohta	27
2.3.5	Perusteikaisun tekemättä jättäminen.....	28
2.3.6	Omaisuuuden muuttuminen kuolinhetken ja jakotoimenpiteiden välillä	29
2.3.7	Ilmoitusvelvollisuus ja mahdollisuus jättää oikaisu tekemättä hallinnollisista syistä.....	32
2.4	Perintökaaren 25 luku ja huojennuksen laskeminen	33
3	LAHJAVEROTUS	34
3.1	Kuolinpesäosuuden lahjoitus.....	34
3.2	Osituksen ja perinnönjaon yhteydessä annettava lahja	35
3.2.1	Yleistä	35
3.2.2	Lahja osituksessa.....	35
3.2.3	Pesän ulkopuolisten varojen käytön vaikutus osituksessa annettavaan lahjaan	38
3.2.4	Lahja perinnönjaossa ilman testamenttia	40
3.2.5	Lahja perinnönjaossa testamenttitilanteessa	40
3.2.6	Velat osituksessa ja perinnönjaossa.....	41
3.2.7	Pesän ulkopuoliset varat ja velkojen vastattavaksi ottaminen	47
3.2.8	Sarjaoikeustoimet.....	48
4	DE LEGE FERENDA	49
	LÄHTEET	52

1 JOHDANTO

Perintö- ja lahjaverolain (PerVL) 55 §:ssä on säädetty sukupolvenvaihdoshuojennus tilanteisiin, joissa yritystoimintaa tai maatalouden harjoittamista jatketaan verotettavaan lahjaan tai perintöön sisältyvällä maatilalla tai yrityksessä. Tämä huojennus on synnyttänyt useita hankalia tulkintatilanteita. Oikeuskäytännössä on ratkaistu monia huojennuksen saamis-edellytyksiä koskevia oikeuskysymyksiä sekä käsitelty, mikä kaikki omaisuus kuuluu huojennuksen soveltamisalaan.¹ Erityisen paljon tulkinnallisuutta liittyy huojennuksen oikeaan laskentatapaan olosuhteissa, joissa huojennuksen laskeminen yhdistyy perheoikeudellisten oikeustoimien, kuten osituksen ja perinnönjaon, tekemiseen.

Sukupolvenvaihdoshuojennus on pääasiassa suunniteltu elinaikaisia lahjoja ja lahjanluontoisia kauppoja ajatellen. Yritysvaarallisuuden osalta lahjan tai perinnön kohteena on yleensä osakeyhtiön osakkeita tai henkilöyhtiön osuuksia. Huojennussäännöksen ja sen muutosten valmistelussa käsiteltiin pääasiassa näitä tilanteita. Myös valtaosa oikeuskirjallisuudesta ja oikeuskäytännöstä koskee juuri lahjoja ja lahjanluontoisia kauppoja.²

Ositus- ja perinnönjakokirjojen laadinnassa jaettavaan omaisuuteen kuuluu usein huojennukseen oikeuttavaa omaisuutta, joka saatetaan lahjoittaa asiakirjan laadinnan yhteydessä.³ Samaten osituksen tai perinnönjaon yhteydessä saattaa täsmentyä, kuinka paljon PerVL 55 §:n soveltamisalaan kuuluvaa omaisuutta sisältyy perintöön. Näissä tilanteissa siviilioikeuden ja verohuojennuksen yhteensovittaminen nostaa esiin haastavia oikeuskysymyksiä. Ongelmat lisääntyvät, kun huojennuksen kohteena on varallisuutta, jota ei omisteta välillisesti oikeushenkilön kautta, vaan omistus on suoraan luonnollisella henkilöllä. Tämä korostuu maatalousomaisuuden kohdalla, koska se on tyypillisesti paitsi suoraan luonnollisten henkilöiden omistuksessa myös kirjanpitovelvollisuuden ulkopuolella.

Perintöverotuksessa syntyy monia ongelmia, kun määritellään, kuinka paljon huojennukseen oikeuttavaa maatalousomaisuutta ja -velkoja katsotaan kuuluvan verotettavaan perintöosuuteen. Sovellettavaksi tulevat siviilioikeuteen pohjautuvat säännökset, joiden pohjalta määritellään, mihin kullakin osakkaalla sekä vainajan mahdollisesti jälkeensä jättämällä leskellä oli oikeus vainajan kuollessa. Toisaalta tulee myös ottaa huomioon, että ositus tai perinnönjako voidaan tehdä sopimuksella eri tavalla kuin mihin siviilioikeudellinen pesänjakomenetely johtaisi, jos osapuolet eivät sopisi mistään. Sekä varsinainen verotuksen toimittaminen että sen mahdollinen muuttaminen huomioiden jo toimitettu ositus ja perinnönjako nostavat esiin monia tilanteita, joissa olisi perustellusti mahdollista esittää useita tulkintavaihtoehtoja. Näitä kysymyksiä käsittelem kirjoituksen luvussa 2.

Vero-oikeudellista lahjaa taas ei ole pyritty tarkasti rajaamaan vain tietyissä tilanteissa syntyväksi, vaan verovelvollisuus voi syntyä hyvin monenlaisissa oikeustoimissa.⁴ Monesti lahjaverotettava lahja syntyy esimerkiksi luovuttaessa kuolinpesäosuuden luovutuksen, osituksen tai perinnönjaon yhteydessä osasta omia varallisuus oikeuksia toisen osapuolen hyväksi.

¹ Huojennuksen soveltumisesta maataloihin ks. Räbinä Timo. Maa- ja metsätalouden jatkaminen perintö- ja lahjaverolain 55 §:n sukupolvenvaihdosluovutusta koskevassa säännöksessä. Verotus 3/2011. s. 255–265.

² Lahjojen yhteydessä tehdään usein erilaisia yritysjärjestelyjä. Ks. esimerkiksi Immonen Raimo & Lindgren Juha. Onnistunut sukupolvenvaihdos. Talentum. Helsinki 2009.

³ Joskus asia ilmaistaan asiakirjoissa suoraan. Toisinaan taas annetusta lahjasta ei suoraan mainita.

⁴ Ks. Puroon Pertti. Perintö- ja lahjaverotus. Talentum. Helsinki 2011. s. 27–35.

Myös tällaiseen lahjaan voi sisältyä huojennukseen oikeuttava maatilana osa. Näihin lahjaverotuksiin liittyviä kysymyksiä käsitellään luvussa 3.

Perintö- ja lahjaverolaki on säädetty vuonna 1940. Lahjan syntymistapa on tietoisesti jätetty tarkasti määrittelemättä, ja perinnön osalta verovelvollisuudella on suora yhteys perhe- ja jäämistöoikeuteen. Lakia on muutettu useaan otteeseen, eikä muutosten yhteydessä aina ole kattavasti käsitelty muutosten yhteensovittamista edes saman lain toisiin säännöksiin. Useat asiat on jätetty oikeus- ja verotuskäytännön ratkaistavaksi. Tämä koskee myös itse huojennussäännöstä.

Tyypillisin maatilana lahjoitustilanne on elinaikana tehty vastikkeeton tai osittain vastikkeellinen luovutus jatkajalle. Suuri osa lainvalmistelusta onkin painottunut näihin kysymyksiin. Kun huojennussäännöstä pyritään sovittamaan perheoikeudellisiin oikeustoimiin, tulee tulokittavaksi paitsi perintö- ja lahjaverolaki myös avioliittolaki ja perintökaari, joita niitäkin on alkuperäisen voimaantulon jälkeen osittain muutettu.

Perintö- ja lahjaverotuksessa ratkaistavat kysymykset ja tehdyt tulkinnat ovat olennaisia myös muissa verolajeissa. Vastikkeettomilla saannoilla ja perheoikeudellisilla oikeustoimilla on monia vaikutuksia esimerkiksi varainsiirto- ja tuloverotukseen. Tuloverotuksen osalta vaikutukset vaihtelevat riippuen siitä, tuleeko sovellettavaksi tuloverolaki (TVL), laki elinkeinotulon verottamisesta (EVL) vai maatilatalouden tuloverolaki (MVL). Verovelvollisten kannalta ei sukupolvenvaihdostilanteissa ole ratkaisevaa, minkä nimistä veroa joudutaan maksamaan. Olennaista on, millaiseksi verotuksen kokonaistaso muodostuu.

Sovitettaessa yhteen siviilioikeudellisesti haastava lainsäädäntökokonaisuus sopimusvapauden ja useisiin vaiheittain säädettyihin verolakeihin, muodostuu monia tulkinnallisia oikeuskysymyksiä, joihin ei löydy suoraa vastausta laista tai lainvalmistelusiakirjoista. Käytännössä pääosa tässä artikkelissa käsitellyistä kysymyksistä koskee tilanteita, joita ei ole otettu huomioon lainvalmistelussa, joista ei ole julkaistua oikeuskäytäntöä ja joiden osalta oikeuskirjallisuuskin on vähäistä. Tulkinnassa joudutaan nojautumaan siviilioikeudellisten ja vero-oikeudellisten säännösten taustaan ja säätämistarkoitukseen lainsäätäjän tahdon määrittämiseksi. Samaten vastauksia laissa säätämättä jääneisiin kohtiin tulee etsiä muissa verolajeissa säädetyistä oikeusohjeista, verotuksen yleisistä periaatteista sekä taloudellisista reaaliargumenteista⁵.

Joskus lain selkeä sanamuoto yhdistettynä valmisteluvaiheessa ennakoiattomiin olosuhteisiin synnyttää tilanteita, joissa vero määräytyy tavalla, joka ei vastaa lainsäädännön taustalla olleita tavoitteita. Samaten taloudellisesti samankaltaisessa tilanteessa olevia verovelvollisia saatetaan joutua kohtelemaan toisistaan poikkeavasti, yritysmuotojen veroneutraalisuus ei toteudu, tai jonkin siviilioikeudellisen asiakirjan tekeminen/tekemättä jättäminen vaikuttaa merkittävästi maksettavan veron määrään. Jos lain sanamuoto tai verojärjestelmän johdonmukaisuus ei tällaisten tilanteiden syntymistä väistämättä edellytä, ei niitä laintulkinnalla tulisi luoda.⁶ Vero-oikeuden tulkinnalla ei pitäisi luoda taloudellisia kannustimia toimia tavalla, joka ei tue siviilioikeudellisia tavoitteita purkaa kohtuullisessa ajassa kuolinpesään kuuluva omaisuus osakkaille sopuisasti.⁷

⁵ Ks. Klami Hannu Tapani. Reaaliset argumentit. Lakimies 3/1996. s. 468–476 ja Määttä Kalle. Veropolitiikka: Teoria ja käytäntö. Edita. Helsinki 2007. s. 10–13.

⁶ Ks. Niemi Matti. Lainoppi – analyysiä vai oikeuttamista? Lakimies 5/2002. s. 775–776 ja Klami Hannu Tapani. Oikeus ja moraalit. Lakimies 8/2001. s. 1312–1313.

⁷ Ks. Kulla Heikki. Pragmatismi hallinto-oikeudessa. Lakimies 4/1999. s. 8 sekä oikeustaloustieteelliset kysymyksenasettelut niin viranomaisille kuin verovelvollisille aiheutuvista suunnittelu- ja hallinnointikustannuksis-

Näitä periaatteita soveltaen pyrin tässä artikkelissa esittämään ratkaisu- ja laskentamallit seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Miten sukupolvenvaihdoshuojennus lasketaan perintöverotuksessa, kun osituksen ja perinnönjaon sisältöä ei tiedetä?
- 2) Miten sukupolvenvaihdoshuojennus lasketaan perintöverotuksessa, kun osituksen ja perinnönjaon sisältö tiedetään?
- 3) Miten toimitettua perintöverotusta muutetaan osituksen ja perinnönjaon johdosta?
- 4) Miten sukupolvenvaihdoshuojennus lasketaan osituksessa ja perinnönjaossa annettavassa lahjassa?

Esittämäni ratkaisumallien avulla huojuksen myöntäminen voidaan tehdä johdonmukaisesti ilman ristiriitoja siviilioikeuden ja muiden verolakien kanssa. Näillä suosituksillani pyrin edistämään hallinnon ratkaisutoiminnan yhdenmukaisuutta unohtamatta kuitenkaan verovelvollisten oikeusturvan ja oikeusvarmuuden vaatimuksia yksittäistapauksissa. Luvussa 4 palaan siihen, miten maatalouden verotukien yhdistelmän ei tällä hetkellä voida katsoa täyttävän tavoitteita, joita hyvälle verolainsäädännölle voidaan asettaa.

2 PERINTÖVEROTUS

2.1 Huojennuksen laskeminen, kun osituksen ja perinnönjaon sisältöä ei tiedetä

2.1.1 Kuolinhetken laskennallinen perintöosuus verotuksen perustana

Perintöverotus joudutaan usein toimittamaan ilman tietoa lopullisesta jaosta yhden tai useamman perillisen jatkaessa maatalouden harjoittamista jakamattomassa kuolinpesässä. Koska sukupolvenvaihdoshuojennuksen saamisen edellytykset täyttyvät myös kuolinpesässä harjoitetun maatalouden kautta, voidaan huojuksen myöntää ilman tietoa lopullisesta jaosta.

Perintöverotus tulee toimittaa lähtökohtaisesti vainajan kuolinhetken varoista niiden oikeuksien mukaisesti, joita vainajan kuolinhetkellä on syntynyt hänen perillisilleen. Verotettavan perintöosuuden laskennassa on vakiintuneesti katsottu, että vainajan kuoleman jälkeisistä tapahtumista ainoastaan muutamat erityistilanteet ovat vaikuttaneet verotettavan perintöosuuden suuruuteen ja maksettavaksi tulevan perintöveron määrään. Tyypillisimmät kuolinhetken jälkeen tapahtuvat muutokset, joilla on katsottu olevan vaikutusta perintöveron määrään, ovat: 1) perinnöstä luopuminen, 2) testamenttiin vetoamatta jättäminen, 3) osittainen testamenttiin vetoaminen sekä 4) lesken avioliittolain 103.2 §:n tasinkoetuoikeuden käyttäminen tai lesken ilmoitus olla vaatimatta tasinkoaan tai vaatia se vain osittain. Nämä kuolinhetken jälkeiset tapahtumat muuttavat perintöverotuksen toimittamisperusteita synnyttämättä lahja-verovelvollisuutta.⁸

ta, joista esimerkiksi Määttä Kalle. Elinkeinotoiminnan sääntelystä Suomessa. Edilex 2011/3.

⁸ Perinnöstä luopumiset tulee tehdä ennen kuin oikeuksiin voidaan katsoa ryhdytyn. Asiasta tarkemmin Puronen Pertti. Luopumisjärjestelyistä perintöverotuksessa. Verotus 5/2010. s. 476–486.

Edellisten poikkeustilanteiden ulkopuolella perintöverotus toimitetaan perittävän kuolinhetkellä syntyneiden oikeuksien mukaisesti. Käytännössä verotuksen pohjaksi toimitetaan laskennallinen perinnönjako kuolinhetken oikeuksien mukaisesti. Perintöverotuksessa on erityinen perusteokisä säännös muutostilanteisiin, joissa verotukseen vaikuttavia asioita selviää vasta verotuksen toimittamisen jälkeen.⁹ Nämä tosiseikat ovat yleensä olleet olemassa jo kuolinhetkellä. Oikaisuperuste on tällöin syntynyt ainoastaan sen vuoksi, että kuolinhetkellä vallinneet olosuhteet on pystytty näyttämään vasta myöhäisemmässä vaiheessa. Tyypillisiä tällaisia tilanteita ovat epäselvyydet avio-oikeuden oikeasta ulottuvuudesta, vastikesääntösten soveltamisolosuhteiden olemassaolosta, testamenttien oikeasta tulkintatavasta tai elinai-kaisten lahjojen antamisesta ja niiden mahdollisesta luonteesta ennakkoperintönä.

Perintöverotuksen lähtökohta on, että vainajan kuolinhetken varallisuus verotetaan hänen perillisillään niissä suhteissa, joissa perillisille on syntynyt oikeus vainajan omaisuuteen vainajan kuolinhetkellä. Kuolinhetken jälkeisiä tapahtumia taas otetaan huomioon vain poikkeuksellisesti.

2.1.2 Jäämistöön ei sisälly legaatteja

Kun vainajan omaisuus on menossa joko lakisäänteille perillisille tai yleistestamentinsaajille,¹⁰ ei testamentimääräyksistä voida saada tietoa tulevan perinnönjaon sisällöstä. Tällöin perintöverotus joudutaan pohjaamaan laskennallisiin oletamiin tulevasta perinnönjaosta ja mahdollisesta osituksesta. Käytännössä tämä tarkoittaa pesän osakkaiden perintökaaren mukaista murto-osaista esineosuutta kaikkeen perittävään jäämistöön kuuluvaan omaisuuteen. Esineosuudella tarkoitetaan osuutta jaettavana oleviin omaisuuseriin, joka vastaa kyseisen osakkaan perintöosuuden suuruutta jaettavasta jäämistöstä. Tämän osuuden määrittämisen yhteydessä luonnollisesti otetaan huomioon ennakkoperinnöt ja muut mahdolliset tasajaon periaatteesta poikkeamiseen oikeuttavat tekijät.¹¹

Kun verotettavaan lahjaan tai perintöön sisältyy yritys, maatila tai niiden osa, tulee veroa huoventaa PerVL 55 §:n nojalla, jos omaisuuden vastikkeettomasti saava taho sitoutuu jatkamaan saamallaan omaisuudella yritystoiminnan tai maa- ja metsätalouden harjoittamista ja vaatii huojennuksen soveltamista ennen perintöverotuksen toimittamista. Arvioitaessa oikeutta PerVL 55 §:n soveltamiseen perintöverotusta toimitettaessa, ja laskettaessa oikeaa huojennuksen jälkeistä veroa, tulee perustaksi asettaa kuolinhetkellä pesään kuulunut varallisuusmassa. Tällöin omaisuuden jaon lähtökohtana on pidettävä perintökaarensa perillisille säädettyä oikeutta esinekohtaiseen osuuteen kaikkeen pesässä olevaan varallisuuteen. Kullakin perilliselle on kuolinhetkellä syntynyt oikeus saada oma murto-osansa pesään mahdollisesti kuuluvasta huojennuksesta oikeuttavasta varallisuudesta ja velvollisuus osaltaan vastata pesän veloista.

⁹ PerVL 38 ja 39 §

¹⁰ Vaikka käsittelen asiaa lakisäänteisen perillisen näkökulmasta, samoja periaatteita voidaan soveltaa myös yleistestamentinsaajiin.

¹¹ Ks. Aarnio Aulis & Kangas Urpo. Suomen jäämistöoikeus I. Talentum. Helsinki 2009. s. 1294–1309. Siviilioikeudellisesti toimitettavassa perinnönjaossa pesänjakajamenettelyä käytettäessä on tiettyjen edellytysten täytyessä mahdollista poiketa esineosaisesta tasajaosta myös tilanteissa, joissa osakkaat eivät ole asiasta yksimielisiä. Esinekohtainen perintöosuus siviilioikeuden yleisenä periaatteena voidaan silti ottaa lähtökohdaksi verotusta toimitettaessa. Viran puolesta lienee mahdotonta ottaa verotuksen toimittamisen yhteydessä huomioon esinekohtaisesta tasajaosta poikkeamista ilman toimitettua perinnönjakoa ja ositusta. Poikkeuksen tähän tehnee tilanne, jossa vainajan jäämistöön on kuulunut velkasaatava joltakin osakkaalta. Tämä poikkeus voitaneen ottaa huomioon myös perintöverotuksen toimittamisen yhteydessä.

Esimerkki 1:

Vainajalla on omaisuutta 300 000,00 €n arvosta. Omaisuus koostuu 150 000,00 €n arvoisesta maatilasta ja 150 000,00 €n arvoisesta huojennuksen ulkopuolisesta omaisuudesta. Maatilan arvostuslain¹² mukainen arvo on 75 000,00 € ja huojennettu arvo 30 000,00 €. Vainajalla on kolme perillistä, joista kaksi jatkaa maatalouden harjoittamista.

Kaikille perillisille määrätään vero 100 000,00 €n perintöosasta. Jos perillinen ei jatka maatalouden harjoittamista, vero myös maksuunpannaan. Tämän jälkeen huojennukseen oikeutettujen perillisten perintöosa arvostetaan huojennettuun arvoon.

Molemmille jatkajille maksuunpannaan vero jäämistöstä, johon kuuluu kolmasosa kaikesta pesään kuolinhetkellä kuuluneesta varallisuudesta huojennettuun arvoon arvostettuna. Kun pesässä olleen maatalousomaisuuden huojennettu arvo on 30 000,00 € ja muun omaisuuden arvo 150 000,00 €, tulee huojennetusti arvostetun jäämistön arvoksi 180 000,00 €. Tästä arvosta jatkavien perillisten laskennallinen perintöosa on 60 000,00 €. Heille maksuunpannaan vero 60 000,00 €n perinnöstä. Vero, joka olisi tullut maksettavaksi 60 000,00 €n ja 100 000,00 €n välisestä veroasteikon osasta, huojennetaan. Huojennettu vero maksuunpannaan 20 %:lla korotettuna siinä tapauksessa, että pääosa huojennetusta omaisuudesta luovutetaan viiden vuoden sisällä perintöverotuksen toimitamisesta.

Kun kuolinpesän osakkaana on leski, ja vainaja on leskeä varakkaampi, vainajan kuolinpesä on velvollinen luovuttamaan leskelle tasinkoa. Kun tasingon todellinen sisältö ei ole selvillä, laskennallisena tasinkovelvoitteena katsotaan leskelle luovutettavan varallisuutta niissä suhteissa, joissa vainajan kuolinpesälle on kuolinhetkellä kuulunut maatalous- ja muuta omaisuutta.

Esimerkki 2:

Vainajan omaisuus on 300 000,00 €n arvoinen. Omaisuus koostuu 150 000,00 €n maatilasta ja 150 000,00 €n arvoisesta huojennuksen ulkopuolisesta omaisuudesta. Maatilan huojennettu arvo on 30 000,00 €. Vainajalla on kolme perillistä, joista kaksi jatkaa maatalouden harjoittamista. Leskellä on omaisuutta 200 000,00 €n arvosta. Avioliittolain mukainen tasinkovelvoite on 50 000,00 €. Tasinkovelvoite vähennetään leikkaamalla sekä vainajan maatilan että muun omaisuuden määrää niiden arvojen suhteissa. Tässä tapauksessa siis tasinkovelvoitteeseen sisältyy yhtä paljon maatalomaaisuutta ja muuta omaisuutta eli 25 000,00 € kumpaakin. Perittävä omaisuus tasinkovelvoitteen vähentämisen jälkeen on 250 000,00 €, josta 125 000,00 € on sekä huojennettavaa että huojentamatonta. Samalla huojennettavan omaisuuden arvostuslain mukainen 40 %:n arvo putoaa 25 000,00 €oon. (Huojennettavaa omaisuutta on 150 000,00 €, josta tasinkona katsotaan luovutetun 25 000,00 € eli kuudesosa, jolloin myös omaisuuden huojennetusta arvosta leikataan sama kuudesosa) Tasingon vähentämisen jälkeen pesässä oleva 250 000,00 €n omaisuus on huojennetulta arvoltaan 150 000,00 €. Jatkajilla verotetaan 50 000,00 €n perinnöstä määrättävä perintövero.

¹² Laki varojen arvostamisesta verotuksessa. Huojennusta laskettaessa huojennettava omaisuus arvostetaan kyseisen lain säädösten mukaiseen arvoon muutoin perintö- ja lahjaverotuksessa käytettävän käyvän arvon sijaan. Arvostuslain mukaisesta arvosta otetaan huomioon huojennuksen jälkeistä veroa laskettaessa vain 40 %. Käytännin termiä arvostuslain mukainen arvo, kun puhutaan omaisuuden arvostuslain mukaisesta arvosta. Termiä huojennettu arvo taas käytän, kun arvostuslain mukainen arvo on PerVL 55 §:ssä säädettyltä osin arvostettu 40 %:iin.

Edellinen laskentamalli poikkeaa oikeuskirjallisuudessa¹³ ja lainvalmisteluasiakirjoissa¹⁴ esitetystä sinänsä yrityksen osan laskentaa koskevasta kannasta. Tämän kannan mukaan huojenuksen myöntämisedellytyksenä tulisi pitää laskennallista ositusta ja perinnönjakoa ja jakaa varallisuus leskelle ja perillisille niissä suhteissa, joissa heillä on oikeus lesken ja vainajan varallisuuden säästöön. Kyseinen laskentamalli toimiikin käsitykseni mukaan perinnönjaon, muttei osituksen, osalta. Tämä johtuu siitä, että muusta perintöverotuksesta poiketen sukupolvenvaihdoshuojennusta sovellettaessa on otettava huomioon paitsi kuolinhetken laskennallinen tilanne myös omaisuuden käyttö jatkossa.

Jos jaettavaan omaisuuteen kuuluu myös velkaa, tulee ratkaistavaksi, mikä osa kuolinpesän velasta tulee arvostaa PerVL 55 §:ssä säädettyllä tavalla 40 %:iin velan arvosta. Oikeaksi laskentamalliksi olisi esitettävissä useita vaihtoehtoja. Vaikka esitänkin seuraavaksi oman käsitykseni oikeasta laskentamallista, velan oikeasta kohdentamistavasta tarvittaisiin kipeästi KHO:n ennakkoratkaisu. Mikäli jakotoimenpiteitä ei ole tiedossa, voidaan lähteä vainajan kuolinhetken mukaisesta tilanteesta. Tällöin maatalouteen kohdistuvat velat (eli velat, joiden korot ovat olleet vähennyskelpoisia maatalouden harjoittamiseen liittyvinä velkoina) sekä mahdollinen asuntolaina¹⁵, tulee suoraan arvostaa 40 %:iin niiden arvosta. Tästä lienee kuitenkin mahdollista poiketa siltä osin kuin velan pystytään osoittamaan otetun¹⁶ sellaisen maatalousomaisuuden hankintaan, jota ei PerVL:n huojennussäännöksen kuulu arvostaa arvostamislain mukaiseen arvoon¹⁷ (esimerkiksi tuotantoeläinten, maitokiintiöiden, asuinrakennuksen maapohjan tai muun maatalousomaisuuden hankintaan). Tällaiset velat käsitellään osana vainajan muita velkoja. Nämä velat ovat melko harvinaisia, sillä pääosin maatalouden tulohankkimislainat kohdistuvat huojennuksen piiriin kuuluvan kiinteän omaisuuden ja konekannan laajentamiseen ja kehittämiseen. Vaikka vainajalta perittyyn maatalousomaisuuteen kuuluisi myös huojennettuun arvoon arvostamisen ulkopuolelle jäävää omaisuutta, osaakaan huojennukseen oikeuttavaan omaisuuteen kohdistuvasta velasta ei voida kohdistaa suoraan huojennuksen ulkopuoliseen maatalousomaisuuteen.¹⁸ Maataloudenharjoittajien velat eivät yleensä kohdistu kaikkeen tulolähteeseen liittyvään omaisuuteen tasaisesti eivätkä liioin ole osa mitään kirjanpidollista tasetta.¹⁹ Velat kohdistuvat tietyin poikkeuksin²⁰ siihen omaisuuteen, jonka hankintaan velat on otettu.

Toinen vaihtoehto olisi ainoastaan laskea jäämistöön kokonaisuudessaan kohdistuvien velkojen summa (mahdollisesti EVL:n mukaan verotettavan yrityksen taseeseen kuuluvia velkoja lukuun ottamatta) ja kohdistaa huojennettavaan maatalaan sen arvoa koko perittävästä varallisuudesta vastaava osuus veloista. PerVL 55 §:ssä on kuitenkin ollut tarkoitus arvostaa juuri

¹³ Ks. Arvela Lasse. Perintö- ja lahjaverolain uusista säännöksistä. Verotus 1/1980. s. 27–28.

¹⁴ Ks. HE 104/2000 vp.

¹⁵ Joka on kohdistunut huojennukseen oikeuttavalla maatilalla sijaitsevaan asuinrakennukseen.

¹⁶ Velan kohdistumisesta ks. Henkilöverotuksen käsikirja 2012. s. 440 ja Myrsky Matti & Rabinä Timo. Henkilökohtaisen tulon verotus. Talentum. Helsinki 2010. s. 193–195 ja 200–203.

¹⁷ Ks. Kovalainen Markku. Maatilan varojen arvostaminen -ohje (joka on saatavissa verohallinnosta ja esitetty useissa Verohallinnon ulkopuolisissa koulutusilaisuuksissa), s. 22–23 sekä HE 144/2005. s. 16. Vrt. Kiviranta Esko. Maatilaverotus. WSOY:n sähköinen julkaisu, luku 15. Tarkistettu 22.5.2012 16.07.

¹⁸ Poikkeus muodostuu joskus tilanteissa, joissa maatalous on ylivelkainen. Tällöin huojennusta ei kuitenkaan ylipäänsä myönnetä.

¹⁹ Näin siitä huolimatta, että maatalousomaisuudelle lasketaan nettoarvo, jota käyttäen tehdään jako ansio- ja pääomatulona verotettaviin osuuksiin.

²⁰ Esimerkiksi tasingon suorittamiseen otettu velka, jolla on mahdollistettu maatalousomaisuuden itsellä pitäminen avioeron yhteydessä. Ks. KHO 1988 B 533.

huojennettavaan maatalaan tai yritykseen kohdistuvat velat nimellisarvoa alempaan arvoon. Toiminimellä elinkeinotoimintaa harjoittavien osalta kirjanpidolliseen taseeseen kuuluvien velkojen irrottaminen kohdistumaan muuhun perittävään omaisuuteen ilman perinnönjakoa vaatisi kaikissa huojennustapauksissa taseen muokkaamista. Tämä olisi varsin suuritöistä ja lähtisi ajatuksesta, että yritys ei tule jatkamaan perityn kaltaisena kokonaisuutena, mikä olisi huojennuksen tavoitteiden vastaista. Kun perinnönjako ei ole tiedossa ja toiminimien velkoja ei kohdisteta perintöverotuksessa uudelleen, puoltaisi tämä myös maatalouden velkojen luonteen säilyttämistä.²¹

Kun maatalouden harjoittamista jatketaan kuolinpesänä, maatalaan kohdistuneet velat eivät muunnu kohdistumaan osittainkaan muuhun omaisuuteen. Ne eivät esimerkiksi muunnu korkojen osalta osittainkaan vähennyskeltottomiksi. Tilanne lienee samanlainen myös silloin, jos perillisiä on vain yksi ja pesä samaistuu ainoaan osakkaaseensa ilman erillisiä jakotoimenpiteitä. Näin ollen on nähdäkseni sivuutettava tulkintavaihtoehto, jonka mukaan maatalousomaisuuden velat tulisi kohdistaa käypien arvojen suhteissa kaikkeen pesän varallisuuteen myös tilanteissa, joissa kuolinpesä, testamentinsaaja tai ainoa perillinen jatkaa maatalouden harjoittamista samanlaisella tilakokonaisuudella, kuin vainaja ennen kuolemaansa.

Nähdäkseni perintöverotuksen toimittamisen yhteydessä velan luonteen määrittelyssä alkuperäinen nostotarkoitus tulee sivuuttaa ainoastaan silloin, kun perinnönjako on tehty ja osoitettu velkojen luonne juuri tilaa jatkavan maataloudenharjoittajan tai yrittäjän näkökulmasta huojennukseen oikeuttavaan omaisuuteen kohdistuvana tai kohdistumattomana.

Jos perinnönjättäjältä jäi myös muuta kuin aiemmin mainittua suoraan huojennuksen piiriin kuuluvaan omaisuuteen kohdistuvaa velkaa, tulee myös osa tästä velasta kohdistaa huojennukseen oikeuttavaan omaisuuteen ja arvostaa 40 %:iin velan arvosta.²² Käytännössä tämä tulee nähdäkseni tehdä siten, että huojennukseen oikeuttavasta omaisuudesta vähennetään ensivaiheessa siihen suoraan kohdistuvat velat. Muut velat kohdistetaan pesään kuuluvaan huojennettavaan ja huojennuksesta vapaaseen omaisuuteen omaisuserien käypien arvojen mukaisessa suhteessa kuitenkin niin, että maatalousomaisuuden käypänä arvona pidetään nettoarvoa, joka on saatu vähentämällä maatalousomaisuuden käyvästä arvosta siihen suoraan kohdistuvat velat.²³

Jos perinnönjakoa ei ole tehty, myös muut kuin huojennettavan omaisuuden hankintaan otettut velat kohdistuvat omaisuuteen, jonka hankkimiseen ne oli vainajan elinaikana otettu. Velkojen kohdennuksella ei kuitenkaan pääsääntöisesti²⁴ ole perintöverotuksessa merkitystä

²¹ Maatilojen ja elinkeinotoiminnan omaisuuden ja velkojen käsittely ositukseen ja perinnönjakoihin liittyen ei kuitenkaan välttämättä ole kaikissa tilanteissa samanlaista.

²² Sama kohdentamisongelma tulee ratkaistavaksi myös korkojen vähennysoikeuden näkökulmasta silloin, kun vainajalla on vain yksi perillinen ja pesä samaistuu ilman jakotoimenpiteitä.

²³ Verohallinto on tulkinnut, että myös toiminimellä harjoitetun omaisuuden velat, jotka on yksilöity taseessa, käsitellään osana huojennettavaa yritystä, vaikka ne siviilioikeudellisesti omistajiensa velkoja ovatkin. Ks. Verohallinnon ohje 547/349/2011. Kohta 13.2. Tulkintaa voidaan puoltaa yritysmuotojen neutraalisuudella. Jos taseessa olevien velkojen vastattavaksi ottaminen katsottaisiin vastikkeeksi, syntyisi yleensä tarve tehdä toimintamuodonmuutos ennen elinkeinotoiminnan lahjoitusta. Maatalouden osalta tällaista ongelmaa ei suuressa mittakaavassa esiinny, sillä suurin osa maatilavarallisuudesta on yleensä kiinteää omaisuutta, jonka osalta tuloverolain sukupolvenvaihdoshuojennus pitää tuloveroseuraamukset lievänä.

²⁴ Poikkeuksena lähinnä kahden vuoden sisällä perittyyn omaisuuteen sisältyvät velat ja erät kansainväliset tilanteet. Niissäkin on kuitenkin kyse yleensä vain verotuksen ulkopuolelle jäävän omaisuuden tai edellisestä perinnöstä tai ulkomailla maksetun veron määrittämisestä, jolloin tarvitaan ainoastaan nettoarvot kyseessä olevan omaisuuden osalta.

muutoin kuin PerVL 55 §:n osalta.²⁵ Velat ovat vähennyskelpoisia, kunhan ne ovat vainajan (tai lesken) velkoja.²⁶ Huojennuksen laskennassa myös huojennukseen oikeuttavaan omaisuuden suoraan kohdistumattomat velat on syytä kohdentaa osittain huojennettavaan omaisuuteen.

Mikäli huojennuksen ulkopuoliseen omaisuuteen kohdistuvat velat vähennettäisiin aina täysimääräisesti, huojennukset voisivat kasvaa aivan suhteettomasti. Perittyyn varallisuuteen kohdistuisi paljon velkaa, joka pienentäisi netto-omaisuutta. Huojennuksen laskennassa valtaosa omaisuudesta arvostettaisiin arvostuslain mukaisen arvon 40 %:iin, mutta velat vähennettäisiin täydestä arvosta.

Jos huojennuksen piiriin kuuluvan omaisuuden hankintaan otetut velat kohdistetaan kokonaisuudessaan huojennettavaan maatalousomaisuuteen²⁷, ei muuta velkaa voi mielestäni kohdentaa käypien arvojen suhteissa huojennettavaan ja muuhun omaisuuteen. Tämä laskentatapa kohdentaisi kohtuuttoman pienen osuuden kokonaisvelkataakasta huojennuksen ulkopuoliseen omaisuuteen ja olisi verovelvollisille hyvin ankara. Huojennuksen ulkopuoliseen omaisuuteen kohdistuvat velat arvostetaan huojennusta laskettaessa täyteen arvoonsa, eikä huojennettavaan omaisuuteen kohdistuvien velkojen tapaan 40 %:iin niiden arvosta.

²⁵ Ks. Aarnio Aulis, Kangas Urpo, Puronen Pertti & Rabinä Timo. Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamus. Talentum. Helsinki 2011. s. 228-231.

²⁶ Yhteisöoikeudellisista syistä johtuen perintö- ja lahjaverolakiin tuodaan vuoden 2013 alusta säädös, jonka mukaan Suomessa veronalaisista varoista ei vähennetä velkoja, jotka kohdistuvat verovapaaseen omaisuuteen. Ks. HE 93/2012 vp. Kohdistumattomista veloista taas vähennyskelpoisiksi katsotaan suhteellinen osa, joka vastaa Suomessa veronalaisen varojen osuutta koko jäämistön arvosta. Muutoksen säätämistapa luo uusia hankalia kysymyksiä velkojen kohdistumiseen liittyen. Pykälää joudutaan soveltamaan ns. rajanylitystilanteissa perusteiltaan ja systematiikaltaan hyvinkin erilaisiin oikeus- ja verojärjestelmiin. Näissä tilanteissa voi olla hyvin vaikeaa määrittää, mihin omaisuuserään tietty velka kohdistuu. Pohdittavana on, pitääkö ratkaisu tehdä perustuen vieraiden valtioiden vakuusjärjestelmiin, verosopimuksiin, vieraiden valtioiden velan vähennyskelpoisuuteen vai siihen, olisiko vastaava velka ollut tiettyyn omaisuuteen kohdistuvana vähennyskelpoista Suomessa. Ratkaistava on myös, annetaanko merkitystä sille, miten vieraiden valtioiden lainsäädäntö ja vainajan testamentti määräävät velasta vastaamisesta tai millainen ositus ja perinnönjako tehdään. Jatkossa olisi kuitenkin olennaista tietää, mitä ovat ne velat, jotka ovat kohdistumattomia. Tulkinnallista lienee esimerkiksi se, otetaanko kohdistumattomien velkojen varoille kohdentamisen perustaksi eri maissa sijaitsevien varojen bruttoarvojen suhteelliset osuudet veronalaisista ja verovapaista kokonaisvaroista (mahdollisesti maittain) vai kohdistettujen velkojen jälkeiset vastaavat varojen nettoarvojen suhteet. Nähdäkseni yhteisöoikeudelliset tavoitteet olisi luultavasti voitu saavuttaa kokonaan uuden kohdennusmallin sijasta joko pelkästään vanhaan kohdennusmalliin tehtävällä lisäyksellä tai pelkällä kotimaisen lainsäädännön yhteisöoikeuden edellyttämällä tulkinnalla ilman varsinaista lakimuutosta. Mielestäni nykyiseen lakiin olisi voitu tehdä lisäys, joka oikeuttaisi vaihtoehtoisesti vähentämään Suomessa veronalaisesta omaisuudesta sen suuruutta perillisen laskennallisesta perintöosuudesta vastaavan osan kaikista jäämistön veloista. Jos perintöön sovellettava oikeusjärjestelmä määrittää velat tietyn perillisen tai testamentinsaajan vastuulle, tulisi ne ottaa huomioon vain tällä perillisellä. Esittämälläni järjestelyllä velkojen vähentäminen ei olisi koskaan asettanut huonompaan asemaan niitä henkilöitä, jotka ovat verovelvollisia vain tietyistä Suomessa sijaitsevista esineistä ja jotka selvittäisivät jäämistöön sovellettavan lain mukaisen laskennallisen perintöosuutensa velkoineen. Tällä menettelyllä suuri osa tapauksista voitaisiin verottaa entiseen tapaan ja poikkeustilanteissa ei olisi tarvinnut ratkoa vaikeita velankohdistumiskysymyksiä. Kun lainmuutoksen tarkoitus on kuitenkin ollut ratkoa harvinaisia ongelmia liittyen juuri yksittäisiin Suomesta perittyihin esineisiin, ei tästä säädöksestä tulisi hakea tulkinta-apua muihin velkakysymyksiin jäämistöissä, jotka ovat kokonaan tai edes pääosin Suomessa verotettavia. Käytännössä kyseistä säännöstä tulisi käyttää vain Suomessa veronalaisen perintöosan selvittämiseen. Tässä yhteydessä tapahtuvan velan kohdistamisen ei tulisi ratkaista esimerkiksi sukupolvenvaihdoshuojennuksen velan kohdistamista. Säännöksessä oleva maininta veronalaisuudesta on myös syytä ymmärtää juuri kansainvälisiä tilanteita varten säädetyksi. Hallituksen esityksestä voidaan huomata, ettei tarkoituksena ole ollut säätää esimerkiksi verovapaaseen alle 4000,00 €:n koti-irtaimen kohdistuvia lainoja miltään osin vähennyskeltottomiksi.

²⁷ Käsitellen yksityiskohtaisemmin huojennukseen oikeuttavan velan kohdistamista jäljempänä toimitetun osituksen ja perinnönjaon vaikutuksia käsiteltäessä.

Esittämälläni laskentatavalla lopputulos vastaa myös taloudellisesti elinkeino-omaisuuden huojennustilanteita. Yhtiön tai elinkeinotoiminnan taseessa olevat velat tulevat huomioon otetuiksi osakkeiden, yhtiöosuuden tai elinkeinotoiminnan varallisuuden arvostuksessa. Muut velat kohdennetaan yritysomaisuuden nettoarvoon ja muun omaisuuden arvoon käypien arvojen suhteissa.

Esimerkki 3:

Vainajan omaisuus on 300 000,00 €n arvoinen. Tästä huojennettavaa omaisuutta on puolet, eli 150 000,00 €n arvosta (PerVL:n huojennettu arvo 58 000,00 €). Lisäksi vainajalla on 100 000,00 €velkaa, josta puolet on kohdistunut huojennettavaan omaisuuteen ja puolet muuhun omaisuuteen. Verotettava jäämistö on siis 200 000,00 €. Vainajalla on kolme perillistä, joista kaksi jatkaa maatalouden harjoittamista. Huojennusta laskettaessa maatalousvelka 50 000,00 €arvostetaan 40 %:iin eli 20 000,00 €oon. Muu velka tulee kuolinpesän vastattavaksi, jolloin se tulee kohdistaa osittain huojennettavaan omaisuuteen. Kohdistaminen tehdään siten, että maatalousomaisuuden arvona käytetään nettoarvoa, josta on jo vähennetty maatalousvarallisuuteen suoraan kohdistuvat velat. Maatalousomaisuuden netto on siten 100 000,00 €. Muuta omaisuutta on 150 000,00 €. Näin ollen maatalouteen kohdistuu 40 % muusta velasta ja muuhun omaisuuteen 60 %. Siten alkujaan huojennettavaan omaisuuteen kohdistumattomasta velasta maatalousomaisuuteen kohdistuu 20 000,00 €, joka tulee huojennusta laskettaessa arvostaa 40 %:iin nimellisarvosta. Näin velan arvo on 8 000,00 €. Huojennuksen ulkopuoliseen omaisuuteen taas kohdistuu 30 000,00 €n velkaosuus.

Kaiken kuolinpesään kuuluvan omaisuuden huojennettu arvo on 208 000,00 €. Tästä tulee vähentää 30 000,00 €muuhun kuin huojennettavaan omaisuuteen kohdistuvana velkana sekä 20 000,00 €varsinaisena maatalousvelkana ja 8 000,00 €maatalousomaisuuteen kohdistuvana muuna velkana. Huojennettu verotettava jäämistö on siten 150 000,00 €, josta kolmasosa on 50 000,00 €. Huojennettu vero maksuunpannaan tämän suuruudesta perinnöstä.

Huojennuksen laskeminen monimutkaistuu, kun avio-oikeuden alaisessa pesässä on ollut tasinkovelvoitteita ja velkoja. Mikäli vainajalla on ollut tasinkovelvollisuus, katsotaan tasinkona luovutettavan huojennettavaa ja huojennuksen ulkopuolista omaisuutta niiden käypien arvojen suhteissa.²⁸ Tällaisen tulkinnan sijaan olisi mahdollista sukupolvenvaihdoshuojennusta laskettaessa käsitellä tasinkovelvollisuutta myös velkana, joka osana muuta kuin suoraan huojennettavaan omaisuuteen kohdistuvaa velkaa kohdennettaisiin huojennettavaan ja huojennuksen ulkopuoliseen omaisuuteen.

Kun ei ole tietoa lopullisen osituksen sisällöstä²⁹, lähdetään nähdäkseni siitä, että vainajan kuolinpesä luovuttaa omaisuutta, eikä käytä oikeuttaan maksaa tasinkovelvoite rahalla. Tasinkovelvollisuus on luonteeltaan ensisijaisesti velvollisuus luovuttaa valitsemaansa avio-oikeuden alaista omaisuutta, joka on mahdollista korvata rahasuorituksella. Tulo- ja varainsiirtoverotuksessa tämä laskennallinen tasinkovelvoite olisi suoritettavissa pesän ulkopuolisiin rahavarainiin. Tällöin kyseessä ei katsottaisi olevan vastikkeellinen luovutus. Tämä johtuu tasingon luonteesta maksuna siitä, että saa pitää omaisuutensa kokonaan itsellään.³⁰

²⁸ Tästä poiketaan tilanteissa, joissa vainaja on testamentillaan määrittänyt, millaista omaisuutta hän haluaa puolisolleen tasinkovelvoitteena luovutettavan. Mikäli testamentista tällainen määräys löytyy, tulee juuri tämä omaisuuserä vähentää verotettavasta jäämistöstä ennen huojennuksen laskemista.

²⁹ Osituksen sisällön vaikutuksesta tarkemmin jäljempänä tässä luvussa.

³⁰ Ks. Mattsson Jarmo. Osituksen yhteydessä tapahtuvien omistajanvaihdosten varainsiirtoverotuksesta. Verotus 2003/3. Tässä artikkelissa ei tarkemmin selvitetä pesän ulkopuolisten varojen käyttöä koskevia kysymyksiä.

Jos vainajan leski on vainajaa varakkaampi ja luovuttaa tasinkoa,³¹ tasinkosaatava katsotta-
neen yllä kuvatuissa laskelmissa osaksi huojennuksen ulkopuolista varallisuutta. Lesken va-
rallisuuteen sisältyvää huojennuksen piiriin kuuluvaa maatilaa tai yrityksen osaa ei siis voida
katsoa perintöön kuuluvaksi. Perhevarallisuus oikeus lähtee kuitenkin siitä, että leskellä on
mahdollisuus valita, millaista omaisuutta hän tasinkona luovuttaa. Vainajan perillisillä ei ole
oikeutta vaatia leskeä luovuttamaan hänen ammattiinsa liittyvää omaisuutta, eikä lesken yk-
sittäisiä omaisuuseriä voida ainakaan ilman toimitettua ositusta katsoa perittävään omaisuu-
teen kuuluvaksi. Siten perintöosuuteen ei voida näissä tilanteissa katsoa kuuluvan osakaan
esimerkiksi lesken varoihin kuuluvasta maatilasta.³²

Kun tasinkovelvoite on otettu huomioon, tehdään velkojen osalta jälleen laskelma, jossa var-
sinaiset maatalousvelat ensin kohdistetaan maatalousomaisuuteen. Tämän jälkeen muut velat
kohdistetaan maatalousomaisuuden nettoon ja muuhun omaisuuteen käypien arvojen mukai-
sissa suhteissa.

Esimerkki 4:

*Vainajalla on 150 000,00 €n arvoinen maatila ja 150 000,00 €n arvosta muuta
omaisuutta. Maatilan huojennettu arvo on 30 000,00 €. Hänellä on kolme perillistä,
joista kaksi jatkaa maatalouden harjoittamista. Leskellä on omaisuutta 200 000,00
€n arvosta. Sekä leskellä että vainajalla on 100 000,00 €n velkaa. Puolet vainajan
velasta on maatalousvelkaa ja puolet muuta velkaa. Vainajan omaisuuden säästö
on 200 000,00 € ja lesken 100 000,00 €. Tasinkovelvoite on 50 000,00 €. Kunkin
perillisen huojennusta edeltävä perintöosa on siis 50 000,00 €. Vainajan kuolinpe-
sän tasinkovelvoite katsotaan täytettävän luovuttamalla omaisuutta 50 000,00 €lla,
jolloin vainajan pesään jää tasingon luovuttamisen jälkeen omaisuutta 250 000,00
€. Tästä sekä huojennettua että huojentamatonta on yhteensä 125 000,00 €n edestä
(huojennettavan omaisuuden huojennettu arvo putoaa 25 000,00 €oon). Huojenne-
tusti arvostettu omaisuuden arvo tasingon suorittamisen jälkeen on siis 125 000,00 €
+ 25 000,00 € = 150 000,00 €.*

*Tästä summasta vähennetään ensin 40 % maatalousvelan arvosta eli 20 000,00 €.
Tämän jälkeen kohdennetaan muu velka huojennuksen piiriin kuuluvien varojen ja
velkojen nettoarvon sekä muun omaisuuden arvon suhteissa (75 000,00 €n suh-
de 125 000,00 €oon). Muusta velasta 37,5 % kohdistuu maatalousomaisuuteen
(18 750,00 €, josta 40 % on 7 500,00 €). Muuhun omaisuuteen kohdistuu 31 250,00
€. Kun maatalousomaisuus tässä tilanteessa olisi muodostumassa negatiiviseksi
(25 000,00 € - 20 000,00 € - 7 500,00 € = -2 500,00 €), maksuunpannaan vero si-
ten, että jatkajilla verotetaan se suhteellinen osuus huojennusta edeltäneestä perin-
töverosta, joka vastaa huojennuksen ulkopuolisen netto-omaisuuden osuutta (62,5
%) huojennusta edeltävästä verosta ((125 000,00 € - 31 250,00 €) / 150 000,00 € =*

Niihin ainoastaan viitataan silloin, jos niillä nähdäkseni on vaikutusta perintö- ja lahjaverotuksen huojennuskyy-
symysten oikeaan tulkintaan. Ulkopuolisten varojen käytöstä osituksessa aiheutuvien veroseuraamusten pää-
periaatteet ilmenevät Mattssonin artikkelin ohella esimerkiksi seuraavissa lähteissä: Rabinä Timo & Nykänen
Pekka. Yksityishenkilöiden luovutusvoittojen verotus. Talentum. Helsinki 2009. s. 157–162 ja Puronen Pertti.
Varainsiirtoverotus. Talentum. Helsinki 2007, s. 106–119.

³¹ Lesken tasinkoetu oikeuden nojalla on oikeus pidättäytyä tasingon luovuttamisesta.

³² Tilanne on epäsymmetrinen, kun tasinkona voidaan katsoa luovutettavan osa vainajalle kuuluneesta huojen-
nettavasta omaisuudesta. Tästä ei kuitenkaan nähdäkseni muodostu ongelmaa, jos ositus- ja/tai perinnönjako
otetaan huomioon tavalla, joka käsitellään myöhemmin artikkelissa. Osakkailla on mahdollisuus täyttää lesken
avio-oikeus luovuttamalla haluamaansa omaisuutta. Toisaalta tilanteessa, jossa leski ei halua luovuttaa huojen-
nukseen oikeuttavaa omaisuutta tasinkona, ei huojennusta kuulu myöntää. Ainoan ongelman muodostaa se, että
näissä pesissä jakotoimenpiteet joudutaan tekemään melko nopeasti, koska PerVL 55 §:n mukaista huojennusta
tulee vaatia ennen perintöverotuksen toimittamista. Ks. KHO 1986 II 598..

62,5 %). Lisäksi huojenettavan omaisuuden osalta maksuunpannaan 850,00 €:n vähimmäisvero³³. Käytännössä siis maksuunpannaan 62,5 % normaalista 50 000,00 €:n perinnöstä määrättävästä verosta ja 850,00 €:n vähimmäisvero.

Esimerkissä velat olisivat arvostuslain mukaisesta arvostamisesta johtuen muuttamassa huojenettavan omaisuuden arvon negatiiviseksi.³⁴ Näissä tilanteissa huojenettavan omaisuuden osalta maksuunpannaan 850,00 €:n vähimmäisvero sekä täysi vero huojenuksen ulkopuolisesta omaisuudesta. Kun perintöön sisältyy maatala, yritys tai niiden osa, niihin kohdistuva suhteellinen osa verosta huojenetaan 850,00 € ylittäviltä osin vastaamaan perintö- tai lahjaveroa, joka perustuu arvostuslain mukaiseen arvostamiseen. Huojennettu vero saadaan lisäämällä huojenuksen ulkopuoliseen omaisuuteen huojenettava omaisuus ja niihin kohdistuvat velat PerVL 55 §:ssä säädetyllä tavalla arvostettuna ja määräämällä tästä summasta perintövero. Kaikissa tilanteissa tulee määrättäväksi vähintään vero, joka vastaa huojenuksen ulkopuolisen omaisuuden osuutta kokonaislahjasta tai perinnöstä ilman huojenusta sekä vähimmäisvero.³⁵

Vähimmäisveron ohella määrättävä huojenuksen ulkopuolisen omaisuuden vero tulee suhteelliselta osaltaan maksuunpannuksi siltä asteikolta, jolta huojenusta edeltävä vero määrätään. PerVL 55 §:n vaihtoehdoisen laskentatavan mukaan arvostettu huojenettava omaisuus lisätään huojenuksen ulkopuoliseen omaisuuteen, ja summasta määrätään vero siltä asteikon tasolta, jota tämä summa vastaa. Maataluovutuksissa muun kuin maatalan osan³⁶ sisältymisen lahjaan tai perintöön johtaa veroasteikon vuoksi usein siihen, että huojenettavasta omaisuudesta määrätään ainoastaan vähimmäisvero.

Huojennettavan omaisuuden määrittelyä ei nähdäkseni tulisi ositustilanteissa tehdä tavanomaista puolesta määrin -logiikkaa soveltaen edes tilanteissa, joissa lopullinen jako ei ole tiedossa. Siis ajatellen, että kaikesta avio-oikeuden alaisesta varallisuudesta puolet menisi leskelle ja puolet perillisille. Puolesta määrin -ajattelun soveltamistilanteista sukupolvenvaihdoshuojennus poikkeaa olennaisesti siinä, että sen myöntämiseen ei riitä, että kuolinhetken laskennalliseen jäämistöön on kuulunut jotain omaisuutta, vaan tällä omaisuudella tulee myös jatkaa maatalouden tai yritystoiminnan harjoittamista. Perilliset eivät esimerkiksi voi ilmoittaa jatkavansa maatalouden harjoittamista lesken omaisuudella, koska heillä ei ole mahdollisuutta tällaista päätöstä tehdä.³⁷

Kun vainajan kuolinpesällä on tasinkovelvoite ja huojenusta pyytävät perilliset yksimielisesti ilmoittavat, että tasinko tullaan suorittamaan muilla varoilla kuin huojenukseen oikeuttavalla maatilavarallisuudella, tasinko tulisi kuitenkin kohdistaa muuhun vainajan omaisuuteen.³⁸ Tällainen ilmoitus on helposti liitettävissä vaatimukseen huojenuksen sovelta-

³³ PerVL 55 §:n neljännen momentin mukaan huojenuksen kohteena olevasta omaisuudesta määrätään 850,00 €:n vero, jos huojenettavasta arvosta määrättävä vero olisi muodostumassa pienemmäksi kuin 850,00 €.

³⁴ Tilanne on tyypillisimmillään maatalousomaisuuden perheoikeudellisissa tilanteissa, mutta saattaa nousta esiin myös elinkeino-omaisuuden osalta erityisesti tilanteissa, joissa sovelletaan arvostuslain 5 §:n leikkurisääntöä. Tämä saattaa johtaa minimaaliseen osakkeen vertailuarvoon. Mikäli tällaiseen omaisuuteen kohdennetaan käypien arvojen suhteissa velkaa, saattaa arvokaskin osake muodostua huojenuksen laskennassa arvottomaksi. Ks. KHO 2003:53.

³⁵ Ks. Juusela Janne & Tuominen Sami. Sukupolvenvaihdoksen verotus. WSOYpro, Juva 2010 s. 184 ja 188 sekä Puronen 2011. s. 621–622.

³⁶ Olennaista on muistaa, että maatalan osaan voi kuulua omaisuutta, joka ei kuulu lain luetteloon varoista ja veloista, jotka arvostetaan osittaihuojennuksen laskennassa alennettuun arvoon.

³⁷ Aarnio Aulis & Kangas Urpo. Perhevarallisuus oikeus. Talentum. Helsinki 2010. s. 204–208.

³⁸ Perustelut tälle kannalle pohjautuvat samoihin seikkoihin kuin jäljempänä käsiteltävän toimitetun osituksen

misesta, joka sekin tulee tehdä kirjallisesti.³⁹ Tällöin muut laskelmat voidaan tehdä edellä kuvattujen periaatteiden mukaisesti ja ainoastaan tasinkona luovutettava omaisuus täsmentää ilmoituksen perusteella.⁴⁰

2.1.3 Jäämistöön sisältyy legaatteja

Legaatit täytetään pesästä päältä. Ne ovat kuitenkin täytettävissä vain siltä osin kuin ne eivät loukkaa esimerkiksi lesken asumissuojaa, tasinko-oikeutta tai oikeutta lakiosaan.⁴¹ Näin ollen legaattina saatu omaisuus tulee perintöverotuksessakin verottaa legaatinsaajan verotettavaan perintöosaan kuuluvana. Mikäli legaattia vahvemmat oikeudet on mahdollista täyttää legaatin ulkopuolisella omaisuudella, tulee verotuksessa olettaa näin tehtävän. Legaattiomaisuus luetaan lähtökohtaisesti legaatinsaajan osuuteen kokonaisuudessaan. Kun omaisuudella ei pystytä legaattia vahvempia oikeuksia täyttämään, oletetaan verotuksessa legaatin väistyvän vahvemmat oikeudet turvaavalla tavalla. Tällaisia tilanteita esiintyy esimerkiksi silloin, kun legaattiomaisuuden saadakseen legaatinsaajan täytyy suorittaa lakiosaan oikeutetuille perillisille rahasuoritus legaattiomaisuuden säilyttämiseksi.

Kun huojennettavaa omaisuutta koskeva legaatti loukkaa lakiosaa, on tulkinnallista, tulisi siko tällaista ulkopuolisten varojen suoritusta huojennuksen laskennassa käsitellä velkana vai leikata ulkopuolisia varoja vastaava osuus legaatista pois perintöosuudesta. Huojennusta edeltävän perintöverotuksen näkökulmasta asialla ei ole merkitystä, mutta myöhemmin kuvattu velkojen vaikutus huojennuksen suuruuteen tekee velkana käsitellyn edulliseksi. Oma käsitykseni on, että legaattiomaisuuden säilyttämiseksi maksettuja lakiosakorvauksia tulisi käsitellä juuri velkana huojennusta laskettaessa. Legaatinhan on tarkoitus olla jakamaton, ja sen saamiseksi tulee vain tehdä suoritus lakiosaan oikeutetulle taholle. Velkana käsittely kuitenkin edellyttää sitä, että legaatinsaaja ilmaisee aikomuksensa käyttää pesän ulkopuolisia varoja lakiosan suorittamiseen. Ilman omaa ilmoitusta tällaista ei voida olettaa, vaan lakiosavelvoitteen mukainen osuus legaatilla saatavasta omaisuudesta leikataan pois perintöosasta.

Kun legaatin sivuuttavat oikeudet on otettu huomioon, testamentilla tietyille perilliselle määrätty maatilaomaisuus luonnollisesti luetaan suoraan verotettavaksi hänellä. Mikäli testamentista voidaan päätellä, että legaattina on annettu maatila velkoineen, tulee kyseiset velat kohdistaa huojennuksen laskennassa legaattina saatuun maatilaosuuteen. Jos huojennuksen ulkopuolinen omaisuuserä määrätään legaatilla, se tulee lähtökohtaisesti irrottaa huojennuksen laskennassa erikseen suoraan kyseiselle perilliselle. Tähän omaisuuserään ei kohdistu mitään velkaosuutta. Omaisuus, josta ei legaatilla ole määrätty, ositetaan ja jaetaan laskennallisesti kuten tilanteissa, joissa legaatteja ei ole annettu.

Testamenttimääräykset ovat ajoittain ristiriitaisia tai tulkinnallisia. Epäselvyyttä voi olla testamenttitilanteissa esimerkiksi siitä, mistä omaisuudesta tasinko suoritetaan. Olennaista on, että testamentin tulkinnassa sovelletaan ensisijaisesti testaattorin tahtoa erilaisten tulkinta-olettamien sijaan. Nämä tilanteet ovatkin usein siviilioikeudellisesti riitaisia ja johtavat pe-

ja/tai perinnönjaon huomioon ottamiselle.

³⁹ Mikäli tällaisen ilmoituksen perusteella myönnetään korkea huojennus ja myöhemmin toimitaan sen vastaisesti, verovelvollisen vahingoksi tehtävän PerVL 40 §:n veronkorotussanktion sisältävän veronoikaisun edellytykset mielestäni täyttyvät.

⁴⁰ Yhdistettäväksi huojennuksen laskentaan voivat tulla myös monet muut perintöverotuksen verovapaus- tai helpotussäännökset, jotka tulee yhdistää huojennuksen laskentaan jäljempänä selvitettävillä periaatteilla.

⁴¹ Lisäksi legaatin voivat sivuuttaa esimerkiksi työhyvitykset tai pesästä annettavat lakisääteiset avustukset.

rintöverotuksessa perusteoikaisu tilanteisiin, kun oikea siviilioikeudellinen tulkinta saadaan selville.

Huojennuksen laskennassa olennaista on selvittää ja ratkaista, mikä omaisuus tulee legaattina ja mikä yleistestamentilla tai lakisääteisen perintöoikeuden kautta. Kun tietoa perinnönjaon sisällöstä ei ole, pyritään määrittämään legaattiomaisuus, joka leikataan suoraan tietyn perillisen osaan ja johon ei kohdenneta mitään velkoja, joita legaattiin ei katsota sisältyvän. Tämän jälkeen muu kuin legaattiomaisuus verotetaan tavanomaisilla laskennallisilla oletuksilla.

Jäljempänä käsitellään osituksen ja perinnönjaon vaikutusta huojennuksen laskentaan. Osituksen ja perinnönjaon huomioon ottamista tarkasteltaessa legaatteja koskevat kysymykset tulee pitää erillään tilanteista, joissa kysymys on jako-osuuden kohdistumisesta tiettyyn omaisuuteen. Legaatin osalta jakotoimenpiteet osoittavat, mitä legaattimääräyksen pohjalta on todella saatu. Jos perinnönjako osoittaa, että legaatin perusteella saadaan muu omaisuusmassa kuin mitä testamentin pohjalta oli perintöverotusta toimitettaessa oletettu saatavan, tulee verotus oikaista vastaamaan legaatin oikeaa sisältöä käyttäen PerVL 38 ja 39 §:ien perusteoikaisusäännöstä.⁴²

2.2 Osituksen ja perinnönjaon vaikutus sukupolvenvaihdoshuojennukseen

2.2.1 Yleistä

Lainvalmistelussa tai oikeuskäytännössä ei ole yksiselitteisesti ratkaistu, millainen merkitys toimitetulle ositukselle ja perinnönjaolle tulee antaa laskettaessa sukupolvenvaihdoshuojennuksen määrää.⁴³ Samanlaisia kysymyksiä liittyy myös siihen, millaisia oikaisumahdollisuuksia toimitettuun verotukseen syntyy osituksen tai perinnönjaon toimittamisen johdosta. Oikaisumahdollisuudet perustuvat joko PerVL:n normaaliin verovelvollisaloitteiseen muutoksenhakusäännökseen, PerVL:n perusteoikaisua koskevaan 38 §:ään tai huojennetun veron korotettuna maksuunpanoon 55 §:n mukaisesti.⁴⁴

Selvää on, että sukupolvenvaihdoshuojennustilanteissa tulee aina laskea ensin oikea normaaleja laskentamalleja seuraava verotettava perintöosuus ja vasta tämän laskelman laatimisen jälkeen voidaan lähteä arvioimaan oikeaa tapaa laskea huojennuksen suuruutta.⁴⁵ Huojennus-

⁴² Poikkeuksen muodostavat lähinnä tilanteet, joissa katsotaan legaattiin ryhdytyn ja sen jälkeen osan siitä tullessa lahjoitetuksi edelleen. Tällöin myös lahjoitettu osuus tulee verottaa perintönä legaatin saajalla, vaikka lahja annettaisiinkin jakotoimenpiteiden yhteydessä. On selvää, että tällainen tilanne on hyvin harvinainen, koska legaatti voidaan ottaa vastaan myös osittain. Käytännössä tällainen tilanne voisi tulla esiin silloin, jos legaatin saaja haluaa testamentin sijaantulosäännösten vastaisesti määrätä, kenelle legaattiomaisuus osittain tai kokonaan menee. Testamenttiin ryhtymistä arvioidaan samanlaisten periaatteiden mukaan kuin perintöön ryhtymistä.

⁴³ Ks. Puronen 2011. s. 401.

⁴⁴ Luvussa 2.2 käsitellään osituksen ja perinnönjaon vaikutusta huojennuksen myöntämiseen varsinaisen perintöverotuksen toimittamisen yhteydessä. Luvussa 2.3 taas käsitellään jo toimitetun verotuksen muuttamiseen liittyviä kysymyksiä. Luvussa 2.4 käsitellään erikseen vielä ne kysymykset, jotka nousevat perintökaaren 25 luvun maatilaperinnönjakoa koskevista säännöksistä.

⁴⁵ Ks. KHO 2010 t 2485. Tapauksessa KHO totesi, että perintö- ja lahjaverotuksessa vahvistetaan ensin verotettavan perintöosuuden tai lahjan arvo ja vasta tämän jälkeen lasketaan huojennuksen soveltamisala kyseisessä tapauksessa.

kysymyksissä tuleekin ensin ratkaista, millainen merkitys laaditulle ositus- ja perinnönjakokirjalle annetaan määritettäessä varsinaista huojennusta edeltävää perintöveroa.

2.2.2 Osituksen ja perinnönjaon merkitys

Olisi yksinkertaista, jos ositus- ja perinnönjako vaikuttaisi ainoastaan siihen, ketkä osapuolista ovat olleet oikeutettuja sukupolvenvaihdoshuojennukseen ja menettäkö joku perillinen jo myönnetyn huojennuksen. Huojennuksen suuruus määräytyisi tällöin laskennallisin perustein. Huojennuksen myöntämisen edellytyksenä on yrityksen tai maatilán osan sisältyminen perintöön. Erityisen tärkeää tämä on välilliselle omistukselle asetetun omistussuuden suuruutta koskevan vaatimuksen osalta. Tämän omistussuuden täyttymisen arvioimisessa toimitettu ositus ja perinnönjako on otettava huomioon. Siksi PerVL 25 §:ssä on säädetty mahdollisuus lykätä perintöverotusta sen varmistamiseksi, että huojennettu omaisuus sisältyy perintöosaan. Huojennuksen suuruuden laskemisessa tilanne on hankalampi, koska monet huojennusta edeltävää veroa koskevat ongelmat ratkaistaan kuolinhetken laskennallisten oikeuksien mukaan.

Oikeuskäytännössä⁴⁶ on katsottu, että lesken hallintaoikeusvähennys tulee tehdä kuolinhetken laskennallisten oikeuksien mukaan puolittamisperiaatetta soveltaen. Hallintaoikeusvähennys on näin ollen vähennetty mekaanista puolesta määrin -ajattelumallia soveltaen eikä toimitetulle ositusratkaisulle ole annettu merkitystä.⁴⁷ Myös PerVL 17 §:n mukaisissa kahden vuoden sisällä perityn omaisuuden huojentamistilanteissa veroetu jakaantuu laskennallisen osituksen ja perinnönjaon kautta. Osituksen ja/tai perinnönjaon, jossa kahden vuoden sisällä peritty omaisuus tulee tietyn perillisen osuuteen, perusteella ei voida oikeuttaa verohuojennuksen poistamista muilta verovelvollisilta ja verohuojennuksen kasvattamista omaisuuden saaneen henkilön osalta. Toimitetulle jaolle ja ositukselle ei siis näissäkään tilanteissa tule antaa merkitystä.⁴⁸

Oikeuskäytännössä huojennus myönnetään myös lesken varallisuuteen kuuluvasta kahden vuoden sisällä peritystä omaisuudesta.⁴⁹ Näissä tilanteissa voitaisiin esittää, että esimerkiksi sillä, kummalle puolisoista kahden vuoden sisällä verotettu omaisuus on kuulunut, olisi merkitystä kahden vuoden sisällä perittyä omaisuutta koskevan huojennuksen laskemisessa.

⁴⁶ Ks. KHO 2000:33. Jos hallintaoikeus puolisoitten tasaosuuksin omistamaan 200 000,00 €:n arvoiseen asuntoon pidätetään, verotettavasta perinnöstä tehdään 50 000,00 €:n hallintaoikeusvähennys, kun tuottoarvoksi katsotaan päätöksen KHO 1987 B 624 mukainen 5 % tuottokerroin ja lesken PerVL 10 §:n mukainen ikäkerroin on 10.

⁴⁷ Myös kuolinpesän osakkaat yleensä ottavat hallintaoikeuden huomioon arvostaessaan omaisuutta perinnönjaossa. Huojennusta edeltävä hallintaoikeusvähennys tehdään kuitenkin puolesta määrin. Varsinaisessa perinnönjaossa perintöosuuteen kuuluva osa asuinrakennuksesta voi kuitenkin olla muutakin kuin hallintaoikeusvähennyksen perusteena ollut kuolinhetken laskennallinen osa. Huojennettavan omaisuuden osalta tulee ottaa huomioon, että sukupolvenvaihdoshuojennus voidaan myöntää myös asuinrakennuksesta, johon ei ole hallintaoikeutta (KHO 2011:60). Kun huojennusta lasketaan perintöverotuksessa, tulee hallintaoikeuden alainen asuinrakennus siis arvostaa arvostuslain mukaisen arvon 40 %:iin.

⁴⁸ Asia voi olla tulkinnallinen ainakin tilanteessa, jossa myöhempi kahden vuoden sisällä kuollut vainaja määrää esinelegaattina perimänsä huojennukseen oikeuttavan esineen tietyille perillisille. Voidaanko testamenttaustavan piiriin katsoa kuuluvan myös mahdollisuus määrittellä veroedun saaja? Suhtautuisin myös tällaisiin tilanteisiin kriittisesti, mutta oikeuskäytäntö oikeasta tulkinnasta näissä tilanteissa olisi tarpeen. Huomioon tulee myös ottaa se, millaisia vaikutuksia tällainen epäsuora verohelpotuksesta määrittäminen synnyttäisi siviilioikeuden puolella. Olisiko testamenttia seuraavaa verohelpotusta pidettävä eränä, joka tulisi ottaa huomioon lakiosan laskennassa?

⁴⁹ Ks. KHO 1969 II 604.

Tämä voikin olla perusteltua tilanteissa, joissa vedotaan esimerkiksi tasinkoetuoikeuteen. Tällöin lesken kahden vuoden sisällä puolisonsa kuolemasta perimä omaisuus ei vaikuta perillisten perintöosuuden suuruuteen. Niin pitkään kuin perintöverotuksen toimittamisessa kuitenkin tehdään laskennallinen ositus, sekä lesken että vainajan sama omaisuus on yhtä lailla joutumassa kahteen kertaan verotetuksi kahden vuoden sisällä, kun omaisuus kasvattaa puolisoiden ositettavaa avio-oikeuden alaista varallisuutta. Näin ollen riippumatta siitä, onko leski vai vainaja varsinaisesti saanut ositettavaan omaisuuteen kuuluvan kahden vuoden sisällä kuolemasta perityn perinnön, tulee se perintöveroa huojennettaessa vähentää vainajan perillisten perintöosuuksista siltä osin kuin perinnön saamisella on ollut heidän laskennallista perintöosuuttaan kasvattava vaikutus.⁵⁰ Tätä verotuksen kohteeksi joutumista ei verovelvolliskohtaisesti muuta se, kenelle omaisuus lopulta tulee.

Jos vainajalla on henkivakuutus, jonka edunsaajana on ollut kuolinpesä, varat ovat osa kuolinpesän verotettavaa varallisuutta. Myös näissä tilanteissa on avio-oikeuden osalta sovellettu puolesta määrin -ajattelua ja perittävään jäämistöön tullut osuus on PerVL 7 a §:n vapaaosia ajatellen jaettu kuolinhetken laskennallisten oikeuksien mukaisesti. Näitä päätöksiä ei muuteta sillä perusteella, että vakuutuskorvausrahojen osoitetaan tulleen osituksessa ja/tai perinnönjaossa tietylle osapuolelle.⁵¹

Verotettavan perintöosan ja siitä seuraavan perintöveron laskennassa ei lähtökohtaisesti anneta merkitystä sille, kenen perintöosaan huojennukseen oikeuttava omaisuuserä lopulta tulee. Siksi olisi mahdollista, ettei myöskään sukupolvenvaihdoshuojennuksen määrää muutettaisi kuolinhetken jälkeisten tapahtumien johdosta. Huojennus laskettaisiin aina kaavamaisiin kuolinhetken esineoikeudellisiin oikeuksiin perustuen. Toimitetulla osituksella ja perinnönjaolla olisi merkitystä vain harkittaessa tietyn tahon oikeutta huojennuksen saamiseen tai mahdollisesti saadun huojennuksen menettämiseen.

Mikäli huojennuslaskentaan vaikuttaa, paljonko huojennettavaa omaisuutta tietyn perillisen todellisuudessa saamaan huojennettavaan omaisuuteen kohdistuu, joudutaan ratkaisemaan monia ongelmia. Niitä syntyy esimerkiksi silloin, kun osituksen ja jaon jälkeinen perintöosa koostuu kokonaisuudessaan huojennukseen oikeuttavasta omaisuudesta ja siihen kohdistuvista veloista, mutta vainajan ja lesken ositettavaan varallisuuteen on kuulunut esimerkiksi lesken hallintaoikeusvähennykseen oikeuttava asunto, kahden vuoden sisällä peritty osakehuoneisto tai kuolinpesälle edunsaajamääräyksellä tullut henkivakuutuskorvaus. Huojennukseen oikeutetun jatkajan perintöosaan ei välttämättä perinnönjaossa tule mitään osaa lesken hallintaoikeusvähennykseen oikeuttavasta asunnosta, kahden vuoden sisällä peritystä omaisuudesta tai kuolinpesälle maksetusta henkivakuutuskorvauksesta. Ratkaistavaksi tulee, voidaanko muut vähennykset antaa laskennallisina kuolinhetken tilanteen mukaan, jos sukupolvenvaihdoshuojennus myönnetään todellisuudessa saadun omaisuuden perusteella.

⁵⁰ Asia on tulkinnallisempi, jos osituksessa on perusteita poiketa puolittamisperiaatteesta.

⁵¹ Ks. Räbinä Timo. Säästöhenki- ja vapaaehtoiset eläkevakuutukset yksityishenkilön varallisuuden siirron ja verosuunnittelun välineenä II. Verotus 4/2006. s. 401–403. Räbinä tosin katsoo, että kuolinpesälle maksettu henkivakuutuskorvauksen vapaaosa tulisi ottaa huomioon toimitetun perinnönjaon mukaisena, mikäli korvausrahat lopullisessa osituksessa ja jaossa kohdentuvat laskennallisesta osituksesta ja perinnönjaosta poikkeavasti. Itse katson kuitenkin, että huojennus tulee aina myöntää laskennallisten oikeuksien mukaisena. Perintöverotus perustuu laskennallisiin oikeuksiin kuolinhetkellä, eikä kuolinpesälle maksetuissa vakuutuskorvauksissa ole mitään sellaisia erityispiirteitä, miksi juuri niiden osalta jakotoimenpiteille pitäisi antaa kuolinhetken laskennallisen osituksen ja perinnönjaon sivuuttava vaikutus. Pahimmassa tapauksessa tämä vain vaikeuttaisi järkevää jakoa pesän sisäisin varoin, kun jollekin osapuolelle vakuutuskorvausrahoista luopuminen aiheuttaisi perintöveron kasvamisen. Lisäksi ratkaistavaksi tulisivat ongelmat vakuutuskorvausrahojen ja muiden rahojen sekoittumisesta.

Toisaalta tulee ratkaistavaksi velkakysymys. Kuten myöhemmin osituksen ja perinnönjaon yhteydessä annetun lahjan käsittelyssä tarkemmin totean, osituksessa ja perinnönjaossa voidaan käyttää velkaa pesän sisäisenä tasoituseränä. Silloin velan kohdentuminen riippuu jaossa saatavasta omaisuudesta, ei siitä, mihin tarkoitukseen velka alkujaan otettiin. Jos toimitulle ositukselle ja perinnönjaolle annetaan merkitystä huojuennuksen suuruuden laskennassa, ratkaistavaksi tulee, kohdennetaanko myös perintöverotuksessa vähennyskelpoiset velat osituksen ja perinnönjaon eikä alkuperäisen käyttötarkoituksen mukaan.

Tulkinta, jossa ositus- ja perinnönjakokirja vaikuttaisi ainoastaan siihen, onko joku osakas oikeutettu sukupolvenvaihdoshuojennukseen, olisi todennäköisesti verojärjestelmän johdonmukaisuuden, yhdenvertaisuuden, verotuksen massamenettelyluonteen asettamien rajoitteiden huomioon ottamisen sekä todennäköisesti myös jäljempänä käsiteltävien näyttökysymysten ja olosuhdemuutostilanteiden näkökulmasta perusteltu huojuennuksen laskentamalli.⁵² Tästä huolimatta se on nähdäkseni sivuutettava. Säädetessä PerVL:n sukupolvenvaihdoshuojennusta on haluttu huojuentaa verotaakkaa juuri niiltä, jotka saamallaan omaisuudella jatkavat maa- ja metsätalouden tai yritystoiminnan harjoittamista. Lainsäätäjän tarkoituksena on ollut huojuentaa veroa siltä osin kuin vastikkeettomaan saantoon sisältyy huojuennettavaa omaisuutta. Lisäksi suurin osa sukupolvenvaihdoksista pystytään tekemään lahjoina ennakkoratkaisun pohjalta laajaa ennakkollista verosuunnittelua käyttäen. Näilläkin perusteilla olisi kohtuutonta tulkita huojuennuksen soveltamista tosiasiallisen jatkajan näkökulmasta suppeammin, kun yleensä yllättävän kuolinatapauksen johdosta monet sukupolvenvaihdostilanteissa pääsäännöiksi muodostuneet verosuunnittelumahdollisuudet jäävät käyttämättä.⁵³ Hallinnollisen menettelyn yksinkertaisuus ei oikeuta merkittävän verotuen kohdentamista väärille perillisille tai liian pienen huojuennuksen kohdentamista todellisille jatkajille.

Muista verotettavaan jäämistöön kuuluviin omaisuuseriin liittyvistä verohelpotuksista⁵⁴ poiketen sukupolvenvaihdoshuojennuksen saamiseen ei riitä, että verotettavaan jäämistöön kuuluu tällaista varallisuutta. Huojennus edellyttää sanktion uhalla tietyn toiminnan harjoittamista perityllä omaisuudella. Tämä puoltaa jakotoimenpiteiden huomioon ottamista sukupolvenvaihdoshuojennuksessa, vaikka muut jäämistöön kuuluvaan omaisuuteen pohjautuvat verohelpotukset myönnettäisiinkin kuolinhetken laskennallista ositusta ja perinnönjakoa soveltaen. Nähdäkseni mekaanisiin kuolinhetken mukaisiin esineosuuksiin perustuva laskentamalli tuleekin sivuuttaa. Huojennus tulee laskea ottaen huomioon, kuinka paljon huojuennukseen oikeuttavaa omaisuutta perintöosuuteen lopulta kuuluu.⁵⁵

Maatalousomaisuuden osalta tällaista tulkintaa puoltavat sopimustilanteissa perintökaaren 25 luvun maatilaperinnönjakoa koskevat säännökset. Jäljempänä käsitellään tarkemmin varsinaista veron huojuentamista kyseisen luvun tilanteissa. Osapuolten perinnönjakoa koske-

⁵² Ks. Määttä 2011. s. 67–68 ja Määttä. 2007. s. 30–33 ja 82–87. Laskennallinen ositus- ja perinnönjako verotuksen perusteena on sekä hallinnollisesti tehokas, ennustettava että verovelvollisia yhtäläisesti kohteleva verotuksen toimittamistapa.

⁵³ Ks. Puronen 2011. s. 602–603. Myös Puronen toteaa, että perinnönjako saattaa osoittaa oikeuden huojuennukseen ja että verotus voidaan toimittaa todellisen jaon pohjalta.

⁵⁴ Esimerkiksi kahden vuoden sisällä uudelleen peritty omaisuus, ulkomailla verotettu omaisuus, kuolinpesän henkivakuutuskorvaukset ja verovapaa koti-irtaimisto.

⁵⁵ Hallituksen esityksestä (HE 104/2000 vp), jossa selostetaan perusteluita yrityksen osan käsitteen pienentämisellekin, voidaan havaita, ettei tarkoituksena ole ollut soveltaa puolesta määrin -ajattelua sukupolvenvaihdoshuojennukseen: ”Viidesosan vaatimus merkitsee kuitenkin, että osakeyhtiömuotoisessa perheyrietyksessä huojuennus jää käytännössä saamatta, jos perinnönjättäjä on omistanut yrityksen yksin ja häneltä jää leski ja kolme lasta. Jos joku lapsista jatkaa yritystoimintaa, hän ei saa huojuennusta, ellei hän perinnönjaossa ole saanut osalleen yli viidesosaa osakkeista.”

vissa neuvotteluissa soveliaalla tilanjatkajalla olisi usein mahdollisuus vedota perintökaaren jakoa koskeviin erityissäännöksiin. Tämä puoltaa osituksen ja perinnönjaon huomioon ottamista myös olosuhteissa, joissa jaosta on sovittu sopimusteitse eikä arvostuksessa ole käsitelty omaisuutta käypää arvoa alhaisempana jatkajan perintöosan kasvattamiseksi. Nähdäkseni kyseessä on kuitenkin vain jaon huomioon ottamista tukeva seikka. Myös muun kuin perintökaaren 25 luvussa tarkoitetun huojennettavan omaisuuden (yritysvarallisuus) osalta toimitulle ositukselle ja perinnönjaolle tulee mielestäni antaa merkitystä huojennusta laskettaessa.

2.2.3 Huojennuksen laskeminen osituksen ja perinnönjaon jälkeen

Kun perinnönjako (ja mahdollinen ositus) on tehty ilman merkittäviä muutoksia pesän kuolinhetken varallisuuteen⁵⁶, määritetään ensin normaalisti verotettava perintöosuus tavallisen laskutavan mukaan. Kaikki soveltuvat laskennalliset huojennukset tehdään verotettavaa perintöosuutta vähentävinä. Seuraavaksi katsotaan, millainen varallisuus perillisen osaan on jakotoimenpiteiden yhteydessä tullut. Jaon tuloksena saatu omaisuus arvostetaan normaalien huojennuksen laskemista koskevien käytäntöjen mukaisesti. Käytännössä laskelma on samanlainen kuin yhden perillisen tilanteessa tehtävä laskelma. Kun verotettavaan jäämistöön on kohdistunut verohelpotuksia⁵⁷, joiden johdosta koko laskennallinen perintöosuus ei tule verotettavaksi, saadusta omaisuudesta leikataan vähennyksiä vastaava osuus laskennallisesta perintöosasta. Kun huojennusta edeltävästä perintöverosta vähennetään aiemmin maksettu vero⁵⁸, tulee huojennuksen jälkeisestä verosta vähentää vastaava osa.

Velkoja arvostettaessa ensin lasketaan, missä suhteessa todelliseen perintöosaan on kuulunut huojennukseen oikeuttavaa ja sen ulkopuolista omaisuutta. Vastattavaksi otetut velat kohdennetaan huojennettavaan ja huojennuksen ulkopuoliseen omaisuuteen niiden kokonaisarvojen suhteissa. Huojennettavaan omaisuuteen kohdistuva velka arvostetaan 40 %:iin nimellisarvosta. Tämän jälkeen poistetaan kaikesta saadusta varallisuudesta osa, joka vastaa hallintaoikeuksien, vakuutuskorvausten, kahden vuoden sisällä perittyjen omaisuuserien ja muiden vastaavien erityissäännösten nojalla tehtyä laskennallista vähennystä verotettavasta perintöosasta. Maksuunpantava vero lasketaan ainoastaan siitä osasta todellisuudessa saatua omaisuutta, joka vastaa myös veronalaista osaa kyseisen perillisen perintöosuudesta.

Osituksen ja perinnönjaon jälkeen ei ole merkitystä, mihin tarkoitukseen lainat on otettu ennen perhevarallisuus oikeudellisen sopimuksen tekemistä. Huojennuksen laskennassa ei vaikuta se, onko kyseinen velka ollut ennen jakoa maatalouden vähennyskelpoista tulohankkimisvelkaa taikka jotain muuta velkaa. Kun kyseessä ei ole erilliselle oikeushenkilölle kuuluva tai edes toiminimen kirjanpidolliseen taseeseen merkittävä velka, velan alkuperäisellä luonteella ei tule olla merkitystä velan käsittelyyn huojennusta laskettaessa.

Osituksessa ja perinnönjaossa velat voidaan ottaa vastattavaksi, jotta saadaan suurempi osuus jaettavana olevista varoista. Perillisen on mahdollista ottaa esimerkiksi kesämökkiin kohdistuva velka vastattavakseen sitä vastaan, että hän saa suuremman osuuden maatalousvarallisuudesta. Toisaalta perillinen voi myös ottaa maatalousvelkaa vastattavaksi saadakseen suuremman osuuden muusta kuin maatalousomaisuudesta. Huojennuksen laskennassa velkaa pitää käsitellä siitä näkökulmasta, mitä omaisuutta velan vastattavaksi ottanut osapuoli on

⁵⁶ Varallisuuden muuttumisesta jäljempänä.

⁵⁷ Näitä ovat esimerkiksi kahden vuoden sisällä peritty omaisuus, kuolinpesän henkivakuutuskorvaus ja lapsi- tai puoliso vähennys.

⁵⁸ Näitä ovat esimerkiksi ennakkoperintö, ulkomaille samasta perinnöstä maksettu vero tai kahden vuoden sisällä peritystä omaisuudesta maksettu vero.

saanut, eikä sen mukaisesti, mihin tarkoitukseen velka alkujaan on otettu. Näin toimitaan myös tuloverotuksessa velan vähennyskelpoisuuden osalta perheoikeudellisen asiakirjan laatimisen jälkeen.

EVL:n mukaan verotettavaan omaisuuteen kohdistuvien velkojen osalta tilanne voi olla toisenlainen. Velat ovat osa kirjanpidollista ja verotuksellista tasetta, vaikka niitä olisi mahdollista käyttää tasoituseränä.

Seuraavat laskuesimerkit kuvastavat laskentaongelmia, joita osituksen ja perinnönjaon huomioon ottamisesta aiheutuu. Ensimmäisessä tapauksessa kahden vuoden sisällä peritty omaisuus tulee jälkimmäisessä perintöverotuksessa toimittaa pienemmän tai saman veroluokan mukaan kuin alkuperäisessä verotuksessa, jolloin omaisuus voidaan jättää perintöverotuksen ulkopuolelle. Jälkimmäisessä tilanteessa veroluokka on korkeampi, jolloin omaisuus tulee ottaa huomioon osana verotettavaa varallisuutta ja ainoastaan vähentää aiemmin maksettu vero.⁵⁹

Esimerkki 5:

A:n kuolinhetken jäämistöön kuuluu 500 000,00 €:n edestä huojennettavaa omaisuutta (jonka arvostuslain mukaisesta arvosta laskettu 40 %:n osuus on 100 000,00 €), puolet 400 000,00 €:n arvoisesta asunnosta, 200 000,00 €:n osuus kahden vuoden sisällä peritystä jakamattomasta kuolinpesästä sekä 100 000,00 €:n arvosta muuta omaisuutta. A:n leskellä B:llä (puolisoiden välillä rajoittamaton avio-oikeus) on 500 000,00 €:n arvosta huojennettavaa omaisuutta, puolet 400 000,00 €:n arvoisesta asunnosta sekä 300 000,00 €:n arvosta muuta omaisuutta. Molempien avio-oikeuden alaisen omaisuuden säästö on miljoona euroa, joten tasinkovelvoitteita ei ole. Leski pidättää hallintaoikeuden asuntoon. Lesken ikäkerroin on 10, jolloin puolesta määrin-periaatetta sekä 5 %:n laskennallista hallintaoikeusvähennystä sovellettaessa perintöverotuksessa tehtävän hallintaoikeusvähennyksen suuruudeksi tulee 100 000,00 €. A:lta jäi kaksi rintaperillistä C ja D. Molempien laskennallinen perintöosuus on 500 000,00 €. Ositus ja perinnönjako toimitetaan siten, että C saa vainajan maatalousomaisuuden ja D muun omaisuuden. Leski pitää oman omaisuutensa.⁶⁰

⁵⁹ PerVL 17 §:n mukaan samasta omaisuudesta saa määrätä kahden vuoden sisällä perintöveron vain yhden kerran. Vero määrätään korkeamman veroluokan mukaan, jos peräkkäisiin perintöihin sovelletaan eri veroluokkia. Ks. KHO 1978 II 636, KHO 1944 I 29, KHO 10.3.1992 taltio 823 ja KHO 1969 II 604 sekä Puronen 2011. 284–286. Kaiken kaikkiaan on valitettavaa, että kahden vuoden sisällä perittyä omaisuutta koskeva oikeuskäytäntö on varsin vanhaa. Edellä lueteltujen päätösten antamisen jälkeen perheoikeudessa on tapahtunut muutoksia ja erityisesti vastikkeettomasti saatujen omaisuuserien luovutusvoittojen veronalaisuus on laajentunut merkittävästi. Toivottavaa olisi, että kahden vuoden sisällä useampaan kertaan peritystä omaisuudesta saataisiin tuoreempaa oikeuskäytäntöä niin perintöverotuksen kuin luovutusvoittojen hankintamenojenkin näkökulmasta. Ks. esim. Rabinä Timo. Vastikkeeton saanto ja luovutusvoiton verotus. Kauppakaari. Jyväskylä 2001. s. 372–374.

⁶⁰ Näissä tilanteissa lesken hallintaoikeus jää tosiasiallisesti rasittamaan omaisuutta, joka on ositettu ja jaettu D:n osaan. KHO on kuitenkin päätöksessään 2000:33 ratkaissut, että lesken hallintaoikeuden perusteella tehtyä vähennystä ei ositustoimenpiteiden johdosta muuteta. Jos toimitettu ositus ei oikeuta huoennuksen laskennan muuttamiseen, ei myöskään jaolle, jota edeltää kuitenkin väistämättä ositus, voida antaa merkitystä perintöverotusta muuttavana tekijänä. Sen sijaan lahjaverovelvollisuus saattaa syntyä, jos leski luopuu pidättämästään hallintaoikeudesta. Kun hallintaoikeudesta ei sinällään luovuta, vaan sen kohde ainoastaan ositetaan ja jaetaan kohdentumaan jonkun tietyn saajan osuuteen, ei lesken voida katsoa luopuneen hallintaoikeudesta lahjaverovelvollisuuden synnyttävällä tavalla. Perillisten keskinäisessä suhteessa tulee ratkaistavaksi, syntykö hallintaoikeuden alaisen omaisuuden hyväksymisessä osuuteensa lahjaa toisille osakkaille. Pelkästään sitä, että joku perillisistä suostuu jaossa ottamaan hallintaoikeuden alaista omaisuutta, ei voida kaikissa tilanteissa pitää yksiselitteisenä osoituksena lahjaverovelvollisuutta synnyttävästä tilanteesta. Omaisuuden arvot ovat voineet muuttua sen verran, että kuolinhetken arvot eivät vastaa omaisuuserien arvojen suhteita. Lisäksi kaikkien osapuolten käsitykset jaettavien esineiden arvoista eivät välttämättä ole täysin yhtenäiset. On hyvin tyypillistä, että

Laskettaessa ensin verotettava perintöosa voidaan perittävästä miljoonan euron omaisuudesta tehdä 100 000,00 €:n vähennys osuudesta, joka oli peritty kahden vuoden sisällä ennen A:n kuolemaa (toisen puolikkaan katsotaan menevän leskelle). Tämän jälkeen tehdään vielä toinen 100 000,00 €:n vähennys hallinto-oikeusvähennyksenä, jolloin verotettava jäämistö olisi 800 000,00 €. Molempien perillisten verotettava perintöosa taas olisi 400 000,00 €. Yhteensä C:n verotettavaa perintöosuutta alentaisivat 100 000,00 €:n arvosta omaisuuserät, jotka kuolinhetkellä kuuluivat jäämistöön, mutta eivät osituksessa ja jaossa tulleet hänelle.

Kun ositus ja perinnönjako otetaan huomioon, tällaisessa tilanteessa C:n saama maatalousomaisuus tulee arvostaa A:n kuolinhetken mukaiseen arvostuslain arvon 40 %:iin. Kun C:n laskennallisesta 500 000,00 €:n perintöosasta 100 000,00 € ei tullut hallinto-oikeusvähennyksen ja kahden vuoden sisällä perityn omaisuuden vuoksi verotettavaksi, C:n saamasta perinnöstä 400 000,00 € on perintöveron alaista (80 %). Määrättäessä huojennuksen jälkeen maksuunpantavaa perintöveroa perinnönjaon pohjalta, C:n perimän maatalousomaisuuden PerVL 55 §:n säännösten mukaisesti arvostetusta perintöosuudesta tulisi vähentää vielä 20 %:n osuus vastaamaan hallinto-oikeusvähennyistä ja kahden vuoden sisällä verotettua perintöä. Käytännössä perintöverotus siis määrättäisiin 80 %:sta C:n saaman maatilalan osan huojennetusta arvosta.

Seuraavassa esimerkissä tilanne on muutoin sama kuin edellisessä, mutta A:n perimä omaisuus on ollut ensimmäisessä veroluokassa verotettava. A:n veljenpojat C ja D ovat nyt perillisinä yleistestamentin kautta, jolloin heihin sovelletaan toista veroluokkaa. Vuoden 2011 perintöverotaulukolla 200 000,00 €:n perinnöstä tulee maksaa ensimmäisessä veroluokassa perintöveroa 21 700,00 €.

Kun kahden vuoden sisällä peritystä kuolinpesäosuudesta puolet katsotaan kuuluvan lesken osuuteen ja puolet A:n perintöön, josta puolet kuuluu C:n osuuteen, tulee neljäsosa A:n perimästä kuolinpesäosuudesta katsoa C:n perintöverotuksessa vähennettäväksi. Kun veroluokassa on eroa, kuuluu C:n maksettavaksi tulevasta perintöverosta vähentää neljäsosa A:n maksettavaksi tulleesta perintöverosta, eli 5 425,00 €. Vähennykselle on kaksi vaihtoehtoista tulkintatapaa:

Esimerkki 6a:

Hallinto-oikeuden arvo vähennetään kuten edellisessä esimerkissä, jolloin perintövero määrättäisiin 90 %:sta arvosta, joka saadaan arvostamalla 500 000,00 €:n maatalousomaisuus arvostuslain arvon 40 %:iin. Tämän jälkeen saadusta veron määrästä vähennettäisiin vielä mainittu 5 425,00 €.

Tällä laskutavalla huojennus muodostuu liian korkeaksi. Kahden vuoden sisällä perityn omaisuuden verotusta koskevan säännöksen tarkoituksena on ollut, että vero tulee maksaa kerran suuremman veroluokan mukaan. Jos ensin tehdään alennus 40 %:iin arvostuslain mu-

joku osakkaista haluaa esimerkiksi juuri kesämökin ja joku toinen vaikkapa maa- ja metsätalousomaisuutta. Samaten osapuolten käsitys lesken todennäköisestä eliniästä voi poiketa paljonkin laskennallisista oletuksista. Tällaisessa jaossa saatujen omaisuuserien epäsuhtan suhteessa laskennallisiin oikeuksiin tulee olla selvä, jotta lahjaverottaminen perinnönjaon yhteydessä tulisi kyseeseen. Pieni hallinnollisiin laskentasaantoihin perustuva epätasapaino ei voi automaattisesti osoittaa verotettavan lahjan syntymistä perinnönjaon toimittamisen yhteydessä. Verotettava lahja edellyttää objektiivisesti arvioiden selvän taloudellisen edun siirtymistä ilman vastiketta. Toki hallinto-oikeusvähennys otetaan usein huomioon osakkaiden keskinäisessä suhteessa jaettavan omaisuuserän arvoa alentavana tekijänä. Sinänsä ei ole mahdotonta tai edes harvinaista, että hallinto-oikeuden käsittelystä osituksen tai perinnönjaon yhteydessä syntyy verotettava lahja. Vaikka lahjaverotus toimitettaisiin, se ei kuitenkaan poista perustetta perintöverotuksen hallinto-oikeusvähennykselle, vaan ainoastaan synnyttää lahjaverovelvollisuuden. Mikäli jaon epätasapainon vuoksi joudutaan toimittamaan lahjaverotus, se toimitetaan myöhemmin kuvatulla tavalla ja tulee luonnollisesti ottaa huomioon myös perintöverotuksessa.

kaisesta arvosta, josta sitten vähennetään aiempi todellisuudessa maksettu vero, tulee lopulta maksettavaksi veron määräksi joskus pienempi summa kuin tilanteissa, joissa aiempi perintö oli samassa veroluokassa. Huojennuksen jälkeen maksuunpantava vero ei voi pienentyä siksi, että veroluokka jälkimmäisessä perinnössä on korkeampi. Kahden vuoden sisällä perityn omaisuuden osalta on nimenomaan haluttu määrätä korkeampi vero, mikäli sukulaisuussuhde on jälkimmäisessä perinnössä etäisempi. Näin ollen huojennus tulee laskea seuraavasti:

Esimerkki 6b:

Lasketaan ensin varsinainen perintöosuus ja siitä menevä vero. Perintöosuus olisi tässä tapauksessa 450 000,00 € ja vero vuoden 2011 asteikolla 54 200,00 €. Sen jälkeen lasketaan C:n jaossa saaman omaisuuden arvo arvostuslain 40 %:iin arvostettuna ja vähennetään hallintaoikeusvähennykseen kohdistuva 10 %:n osuus. Sitten huojennetaan vielä suhteellinen osuus, joka vastaa C:n perintöosuuteen kohdistuvan aiemman veron osuutta huojentamattomasta verosta (tässä tapauksessa 5 425,00 € / 54 200,00 €).

Tällä laskumallilla aiemmin maksettu vero vähentää maksuunpantavaa veroa samassa suhteessa kuin se vähentää huojennusta edeltävää veroa. Aiemmin maksettu vero ei huojennukseen yhdistettynäkään muodosta huojennusta korkeammaksi kuin se olisi muodostunut tilanteessa, jossa jälkimmäisessä verotuksessa ei käytettäisi korkeampaa veroluokkaa kuin ensimmäisessä. Edellinen esimerkki osoittaa syyn sille, että huojennusta laskettaessa tulee aiemmin maksetun veron huomioon ottaminen tapahtua aina juuri suhteellisena osana sen vaikutuksesta huojennusta edeltävään veroon.

Seuraavassa esimerkissä yhdistetään kahden vuoden sisällä peritty kuolinpesäosuus ja velkojen siirto perinnönjaon huomioon ottavaan huojennuksen laskentaan.

Esimerkki 7:

A:n kuolinhetkellä hänellä on kolme rintaperillistä ja leski B. Kaikki puolisoiden varallisuus on avio-oikeuden alaista. A:lla on sukupolvenvaihdoshuojennukseen oikeuttavaa omaisuutta miljoona euroa ja huojennuksen ulkopuolista omaisuutta miljoona euroa. Leskellä on samaten miljoona euroa huojennettavaa omaisuutta ja lisäksi miljoona euroa huojennuksen ulkopuolista omaisuutta. Molemmilla puolisoilla on 250 000,00 €:n arvosta maatalouden tulonhankkimisvelkaa, ja lisäksi leskellä on 200 000,00 €:n muu velka. Lesken huojennuksen ulkopuoliseen varallisuuteen kuuluu myös 300 000,00 €:n arvoinen kuolinpesäosuus, joka on peritty kahden vuoden sisällä A:n kuolemasta. A:n omaisuuden säästö on siten 1 750 000,00 € ja B:n omaisuuden säästö taas 1 550 000,00 €. A:lla on siis 100 000,00 €:n tasinkovelvoite. Verotettavaa perintöä on siten A:n jälkeen 1 650 000,00 €, eli 550 000,00 € kullekin perilliselle. Jokaisen heidän osuuteensa kuuluu laskennallisesti myös kuudesosa aiemmin peritystä kuolinpesäosuudesta, eli verottamatta jätetään 50 000,00 €.

Ositus ja perinnönjako tehdään siten, että yksi osakkaista saa: 600 000,00 €:n arvosta huojennukseen oikeuttavaa omaisuutta (joka on voinut kuulua leskelle tai vainajalle) ja 200 000,00 € huojennuksen ulkopuolista omaisuutta. Lisäksi hän ottaa vastattavakseen velkaa yhteensä 250 000,00 €. Näin ollen hänen saamansa omaisuus vastaa hänen 550 000,00 €:n laskennallista osuuttaan. Verotus tehdään tällöin seuraavasti: 600 000,00 €:n huojennukseen oikeuttava omaisuus arvostetaan 40 %:iin niiden arvostuslainmukaisesta arvosta (100 000,00 €), ja tähän lisätään 200 000,00 €:n huojennukseen oikeuttamaton omaisuus. Tästä 300 000,00 €:n summasta vähennetään vastattavaksi otetut velat siten, että saatua huojennettavaa omaisuutta vastaava osa $\frac{3}{4}$ (600 000,00 € / 800 000,00 €) arvostetaan 40 %:iin nimellis-arvosta ja loppuvelka vähennetään huojentamattomaan omaisuuteen kohdistuvana nimellis-arvostaan. Laskutoimitukseksi tulee siis $100\,000,00\ € + 200\,000,00\ € - (\frac{3}{4} \times 250\,000,00\ € \times 40\%) - \frac{1}{4} \times 250\,000,00\ € = 162\,500,00\ €$. Tästä summasta tulee vielä vähentää osa,

joka kohdistuu kahden vuoden sisällä perittyyn omaisuuteen. Kun tällaista omaisuutta sisältyi perintöosaan 50 000,00 € ja koko osuuden ollessa 550 000,00 €, tulee huojennettavaksi yhdestoistaosa perintöosuudesta. Näin ollen huojennuksen jälkeinen verotettava perintöosuus saadaan, kun 162 500,00 € kerrotaan luvulla 10/11. Tästä tulosta (noin 147 727 €) lasketaan asteikon mukainen perintövero.

Oheiset esimerkit kuvastavat hallinnollisesti vaikeita ja työläitä sekä verovelvollisille usein ennakoimattomissa olevia laskuongelmia, joita muodostuu otettaessa huomioon jakotoimenpiteitä huojennuksen laskennassa ja yhdistettäessä niitä muihin perintöverotuksen erityistilanteisiin. Mikäli perinnönjaossa saadaan omaa perintöoikeutta suurempi osuus jaettavista varoista käyttämällä tasoituseränä jaettavaan omaisuuteen kuulumattomia pesän ulkopuolisia varoja, leikataan niitä vastaava osuus pesästä saadusta varallisuudesta pois saaduista huojennettavasta perintöosasta. Jäljelle jääneestä perintöosasta lasketaan huojennus aiemmin kuvatuilla periaatteilla.⁶¹

2.2.4 Osituksen ja perinnönjaon vaikutus huojennuksen myöntämiseen

Jos leski luovuttaa osituksessa omaisuuttaan vainajan kuolinpesälle, huojennus voidaan nähdäkseni myöntää myös tästä omaisuudesta. Huojennuksen myöntämiselle ei ole estettä ainakaan tilanteissa, joissa kysymys on esimerkiksi tilakokonaisuudesta, jolla puoliset ovat yhdessä harjoittaneet maa- ja metsätaloutta.

Tilanne on hieman tulkinnallisempi, kun vainaja itse ei ole koskaan harjoittanut osituksessa ja perinnönjaossa saadulla omaisuudella maa- ja metsätaloutta tai yritystoimintaa. On ratkaistava, voidaanko huojennus myöntää, kun perinnönjättäjä ei ole koskaan harjoittanut maa- ja metsätaloutta, vaan huojennettava omaisuus on ainoastaan ollut osa hänen puolisonsa avio-oikeuden alaista omaisuutta. Oma käsitykseni on, ettei huojennuksen myöntämiselle ole estettä. Luopujan maatalouden harjoittamista välittömästi ennen lahjoitusta tai perintöverovelvollisuuden synnyttävää kuolintapausta, ei huojennuksen myöntäminen edellytä.⁶² Maatalouden harjoittamista voidaan jatkaa, jos tulonhankkimistarkoituksessa tapahtuvaa viljelyä ei ole maatilalla kokonaan lopetettu. Viljelyä on käytännössä voinut harjoittaa esimerkiksi naapuri, jolle pellot on vuokrattu. Kun juuri perittävän omaa katkeamatonta jatkamista ei edellytetä, on vaikea nähdä perusteita sille, että huojennuksen myöntäminen edellyttäisi, että perittävä henkilö olisi joskus harjoittanut maataloutta tilalla.

Huojennuksen myöntämisen edellytyksenä on mielestäni pidettävä vain sitä, että perillinen saa vastikkeettomalla saannolla osan maatilasta, jolla jatkaa maatalouden harjoittamista. Tämä kuitenkin vaatii nopeita ositustoimenpiteitä, koska huojennusta tulee vaatia ennen perintöverotuksen toimittamista. Huojennusta ei voi vaatia lesken omaisuuden perusteella ilman ositusta, jossa leski suostuu huojennukseen oikeuttavaa omaisuuttaan jatkajalle luovuttamaan.

⁶¹ Pesän ulkopuolisten varojen ja velkojen suhteesta tarkemmin ositus- ja perinnönjakokirjalla annetun lahjan käsittelyn yhteydessä luvussa 3.2.

⁶² Ks. KHO 1991 B 564 ja Puronen 2011. s. 603–605 sekä Kukkonen Matti. Pienosakeyhtiön ja sen osakkaan tuloverotus. Talentum. Helsinki 2010. s. 478–480 viittaauksineen.

2.3 Perintöverotuksen muuttaminen ja muutokset kuolinpesän varallisuudessa

2.3.1 Yleistä

Edellä kuvattuja periaatteita tulisi soveltaa perintöverotuksen yhteydessä ainakin, kun jaettava omaisuus ei ole muuttunut kuolinhetken ja jakohetken välillä, vaan kaikki kuolinhetken mukainen omaisuus on jaettavana myös jakohetkellä.

Tosiasiallisesti perinnönjaon ja kuolinhetken välillä tapahtuu yleensä muutoksia.⁶³ Kuolinpesän laskuja maksetaan, pesässä harjoitetaan juoksevaa tuloa tuottavaa maa- ja metsätaloutta (jota usein myös jaetaan pesästä ilman jakokirjaa) ja omaisuuden arvo nousee jo inflaation johdosta. Perinnönjaossa jaetaan yleensä hyvin erilainen jäämistö kuin mikä vainajan kuolinhetkellä oli olemassa. Käytännön huojennuslaskelmien tekemisessä nousee esiin uusia ratkaistavia kysymyksiä, kun omaisuus on muuttunut kuolinhetken ja jakotoimenpiteiden välillä ja ositus ja/tai perinnönjako otetaan huomioon perintöverotusta toimittaessa. Ratkaistavaksi tulee lisäksi kysymys, miten jo toimitettua perintöverotusta tulee oikaista toimitetun osituksen ja perinnönjaon perusteella.

2.3.2 Ositus- ja perinnönjako huojennuksen muutosperusteena

Osituksen ja perinnönjaon toimittamista on mielestäni pidettävä sellaisena olosuhdemuutoksena, jonka huomioon ottamista varten on säädetty muusta verolainsäädännöstä poikkeava perusteoikaisusäännös (PerVL:n 38 §). Jos perintöverotus on toimitettu ja huojennus myönnetty laskennallisten esineosuuksien mukaisesti, on osituksen ja/tai perinnönjaon toimittaminen sellainen verotuksen toimittamisen jälkeinen muutos, joka oikeuttaa jo toimitetun verotuksen oikaisemisen.

Perusteoikaisun tausta on veronjärjestelyä koskevassa lainsäädännössä, joka korostetusti oli ajateltu siviilioikeudellisia jako-osuuksia koskevia tilanteita varten.⁶⁴ Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei verojärjestelyssä tai perusteoikaisua tehtäessä voida myöntää huojennusta.⁶⁵ Tämä onkin perusteltua huojennuksen myöntämisen näkökulmasta, koska viiden vuoden määräaika jatkoluovutuksille tulee laskea varsinaisen perintöverotuksen toimittamisesta.⁶⁶ Tältä osin laissa on selkeä edellytys vaatia huojennusta ennen perintöverotuksen toimittamista, jolloin huojennuksen myöntämisen edellytysten on täytyttävä jo ennen perintöverotuksen toimittamista.

Sen sijaan jo myönnetyn huojennuksen oikaisemista (ja joissain tilanteissa poistamista) perusteoikaisun kautta ei tule torjua. Perusteoikaisu on tehokkaampi, paremmin verotuen kohdistava ja paremmin verojärjestelmän kokonaisuuteen soveltuva tapa reagoida perintöverotuksen toimittamisen jälkeisiin ositus- ja jakotoimenpiteisiin kuin jatkoluovutusta koskevat säännökset. Perusteoikaisua edeltäneen verojärjestelyn suhdetta huojennuksen suuruuden

⁶³ Aarnio & Kangas 2010. s. 105–106.

⁶⁴ Ks. HE 15/1994 vp.

⁶⁵ Ks. Puronen Pertti. Perintö- ja lahjaverotus. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1991. s. 348 ja Puronen 2011 s. 631.

⁶⁶ Joskin oikeuskäytännössä on yksittäistapauksissa annettu huojennus, vaikka sitä ei ole vaadittu ennen perintöverotuksen toimittamista. Ks. KHO 2.12.1985 TALTIO 5576.

laskentaan ei käsitelty hallituksen esityksessä⁶⁷ lakimuutoksesta, jolla huojennus alkujaan säädettiin. Huojennuksen säätämisen yhteydessä ei siis ole erityisesti haluttu estää perusteoikaisun käyttämistä myönnetyn huojennuksen oikaisemiseen.

Perintö- ja lahjaverolain 55 §:ssä on myös säädetty mahdollisuudesta maksuunpanna vero korotettuna, mikäli huojennuksen saanut perillinen luovuttaa pääosan huojennukseen oikeutaneesta omaisuudesta viiden vuoden sisällä perintöverotuksen toimittamisesta. Säännöksen tarkoituksena on ollut estää perillistä saamasta huojennusta omaisuudesta, jolla hän ei jatka maatalouden tai yritystoiminnan harjoittamista. Jos huojennettava omaisuus tulee maatalouden harjoittamista jatkavan perillisen perintöosaan ja huojennus poistetaan perusteoikaisulla muilta perillisiltä, ei korotussäännöksen taustalla ollut tarvetta korotetulle veron maksuunpanolle ole olemassa.

Vaikka perintöoikeus onkin esinekohtainen, ei yhdelle perilliselle jaettu huojennettava omaisuus synnyttä perustetta korotettuun maksuunpanoon. Perinnönjaossa ei luovuteta mitään⁶⁸, vaan perillisten osuus kuolinpesän jakamattomaan varallisuusmassaan ainoastaan yksilöityy tietyiksi omaisuusesineiksi.⁶⁹ Myöskään varainsiirtoverotuksessa tai luovutusvoittoverotuksessa ei ole esitetty, että puhtaassa perinnönjaossa, jossa ei käytetä pesän ulkopuolisia varoja, olisi kysymys luovutuksesta. Kyse on vain oman perintöosuuden esinekohtaisesta tarkentumisesta. Kun PerVL 55 §:ssä on juuri pyritty estämään huojennuksen ottaminen ja omaisuuden myynti sen jälkeen, ei ole olemassa perusteita tulkita laajentavasti luovutuksen käsitettä huojennetun veron maksuunpanemista harkittaessa.

Maatalousomaisuuden osalta myös perintökaaren 25 luvun säännökset puhuvat korotetun maksuunpanon käyttämistä vastaan. Mikäli joku osakkaista pystyy osoittamaan olevansa sovelias tilanjatkaja, hänen on mahdollista saada normaalia laskennallista perintöosuuttaan suurempi perintöosuus ja koko maatila perintöosaansa. Korotettu maksuunpano estyy, jos jatkamisen esteeksi osoitetaan hyväksyttävä syy⁷⁰. Korotettu maksuunpano ei siten tule kyseeseen osakkaan suostuessa sovintojakoon, jos muussa tapauksessa joku toinen osakkaista olisi vedonnut 25 luvun maatilaperinnönjakoa koskeviin säännöksiin. Jos kyseessä on aito tilanne, jossa jakoon on suostuttu käyvän arvon mukaista perintöosuutta pienemmän jako-osan pelossa (ja jossa ei siltikään olisi ollut mahdollisuutta jatkaa maatalouden harjoittamista), ei korotettuna maksuunpaneminen voi tulla kyseeseen. Korotettuna maksuunpanemistahan ei ole sovellettu myöskään tilanteissa, joissa jatkaminen on estynyt taloudellisten ylivoimaisten esteiden vuoksi.⁷¹ Taloudellisten ylivoimaisten esteiden riittäessä korotetun maksuunpanon välttämiseen ei siviilioikeuteen suoraan perustuvaa estettä voi käsitellä ainakaan ankarammin. Vaikka perintökaaren 25 luku tässä tilanteessa puhuu korotettuna maksuunpanemista vastaan erityisesti maatalousomaisuuden osalta, en pidä korotettuna maksuunpanemista aiheellisena myöskään muun huojennettavan omaisuuden osalta tavallisen perinnönjaon vuoksi.

⁶⁷ Ks. HE 209/1977 vp.

⁶⁸ Perinnönjaossa tapahtuu luovutus vain siltä osin kuin siinä käytetään pesän ulkopuolisia varoja.

⁶⁹ On hyvä muistaa myös se, että ositus- ja perinnönjako saatetaan joutua tekemään vapaaehtoisten sopimusten sijaan myös pesänjakajamenettelyä käyttäen. Olisi kestävämpää, että näissä tilanteissa korotetusti maksuunpannun perintöveron uhka vaikeuttaisi sovintoratkaisun aikaansaamista entisestään, kun osapuolille syntyisi erityinen motiivi vaatia huojennettavaa omaisuutta heidän omaan osuuteensa.

⁷⁰ KHO 17.12.2010 t. 3787, ei julkaistu. Sama tapaus on julkaistu hallinto-oikeusvaiheessa: Vaasan HAO 27.02.2009 09/0099/2.

⁷¹ Verohallinnolla harvoin on edellytyksiä lähteä väittämään, että tilaa jatkava osakas ei olisi voinut saada hyväkseen 25 luvun mukaista soveliaan tilanjatkajan asemaa.

Lisäksi huojennuksen menettämisen kynnyksenä olevaan pääosan luovuttamisen käsitteeseen liittyvät tulkintaongelmat puoltavat juuri perusteoikaisun käyttöä. Jos päädyttäisiin soveltamaan korotettua maksuunpanoa perinnönjakoihin, nousisi esiin myös todella hankalia kysymyksiä siitä, milloin pääosa huojennetusta omaisuudesta voitaisiin katsoa luovutetuksi. Osakeyhtiöiden osakkeiden kohdalla korotettuna maksuunpaneminen olisi vielä suurimmas- sa osassa tapauksia myös käytännössä toteutettavissa. Kun kaikki osakkaat vaativat huojen- nusta ja kuolinpesän osakemäärästä riittää kaikille 10 %:n osuus yhtiöstä, voidaan kaikille katsoa tulevan esineosan mukainen osuus jaettavasta varallisuudesta. Tällöin suostuminen perinnönjakoon, jossa omaan osaan tulee pienempi osakemassa, voitaisiin tulkita osakkeiden luovuttamiseksi. Korotettu maksuunpano voitaisiin tehdä, jos jaossa luovutetuksi katsottu osakemäärä ylittäisi puolet kuolinhetken laskennallisesta esineosuudesta osakkeisiin.

Myös osakeyhtiöiden kohdalla voidaan kuvitella monia tilanteita, joissa perinnönjaon tulkit- seminen PerVL 55 §:ssä tarkoitetuksi luovutukseksi johtaa tulkintaongelmiin. Näitä tilanteita ovat esimerkiksi yritysjärjestelyiden tapahtuminen ennen jakoa tai useamman huojennukseen oikeuttavan yrityksen tai maatilän sisältyminen jaettavaan omaisuuteen. Jos yritysjärjestelyt, jotka tehdään EVL:n yritysjärjestelysäännösten mukaisesti, eivät pääsääntöisesti synnytä huojennuksen menetyksen aiheuttavaa tilannetta, niiden jälkeinen perinnönjako on korotetun maksuunpanon kannalta hyvin vaikea.⁷² Ongelmaksi muodostuu esimerkiksi, miten pääosan luovuttamisen tarkastelussa verrattaisiin jakautumisen tuloksena syntyviä yhtiöitä.⁷³ Tai toi- saalta, miten suhteuduttaisiin korotettuna maksuunpanoon, jos useat huojennuksen piiriin kuuluvat yritykset (tai maatilat) jaettaisiin osapuolten välillä. Vielä vaikeampia kysymyk- siä aiheuttaisivat muutoinkin huojennuksen näkökulmasta ongelmalliset eri sarjoihin jaetut osakkeet, jotka nykyisin usein eroavat toisistaan paitsi äänivallaltaan myös yhtiön varoja ja voitonjakoa koskevilta oikeuksiltaan.

Tyypillisimmissä tilanteissa korotettuna maksuunpanon soveltaminen osakeyhtiöissä johtaa siihen, että jos kuolinpesä omistaa 30 % yhtiöstä ja pesässä on kolme osakasta, voidaan ensin vaatia kaikille huojennus, vaikka omaisuus olisi tarkoitus ohjata pääosin yhdelle perilliselle. Varallisuus voidaan myöhemmin jakaa siten, että yksi perillisistä saa 19,9 % osakkeista ja kaksi muuta reilut 5%. Korotettuna maksuunpano ei tulisi kysymykseen, koska luovutetuksi ei olisi tullut pääosaa huojennetusta omaisuudesta. Mahdollisesti näihin tilanteisiin voitaisiin yhdistää myös esimerkiksi jakautuminen elinkeinotoimintaa harjoittavaan EVL:n mukaan verotettavaan ja sijoitustoimintaa harjoittavaan TVL:n mukaan verotettavaan yhtiöön.⁷⁴

Henkilöyhtiön osalta korotetun maksuunpanon edellytysten täyttymisen tulkintatilanne han- kaloituu entisestään, kun joudutaan arvioimaan erilaisten liiketaloudellisesti välttämättömien yhtiösopimusten muutosten, sijoitusten ja yksityisottojen vaikutusta pääosan luovuttamisen tarkasteluun. Vielä vaikeammaksi nämä tilanteet muuttuvat suorassa omistuksessa olevien yritysten ja mautilojen osalta. Maatiloilla tätä kuvastavat hyvin ongelmat, joita nousee esiin omaisuuden muuttuessa kuolinhetken ja jakotoimenpiteiden välillä.

Perusteoikaisuvaihtoehdon soveltaminen perinnönjakoihin ja osituksiin ei ole ongelmaton- ta, ja näihin tilanteisiin liittyy monia tulkinnallisia kysymyksiä tyypilliseen osakeyhtiöönkin sovellettuna. Perusteoikaisua käyttämällä pystyttäisiin kuitenkin pääsääntöisesti ottamaan

⁷² Jakautumisen osalta Verohallinnon ohjeen 547/349/2011 kohdassa 2.5.6.5 on otettu kanta siitä, ettei huojen- nusta menetä yrityksen jakaantuessa EVL 52 c §:n mukaisesti.

⁷³ Ratkaisuna voisi olla esimerkiksi jakaantumisessa syntyvien yhtiöiden nettovarallisuuden tai käypien ar- vojen suhde. Mikä merkitys olisi jakautumisen tuloksena syntyneiden yhtiöiden toiminnan tulolähteellä, jos tyypilliseen tapaan sijoitusvarallisuus erotetaan elinkeinotoimintaa harjoittavasta yhtiöstä?

⁷⁴ Toki veron kiertämistä koskevat säännökset tulevat joissain tilanteissa asettamaan rajat.

paremmin huojennuksen kohteeksi varallisuus, jolla kukin perillinen todellisuudessa jatkaa maatalouden tai yritystoiminnan harjoittamista. Tämä on kuitenkin ollut huojennuksen tarkoituksena. Perusteoikaisussa voidaan tarkastella, mitä kukin on jaossa todella saanut ja millä omaisuudella kukin jatkaa huojennukseen oikeuttavaa toimintaa. Erilaiset hankalat pääosan luovutetuksi tulemista koskevat kysymykset eivät perusteoikaisussa tule akuuteiksi. Kun perinnönjako ei tapahdu täsmällisesti esineosuuksien mukaisesti, ei verotuksessa ole yleensä katsottu tapahtuvan luovutusta. Nähdäkseni ei ole mitään perintö- ja lahjaverolaista johtuvaa syytä tulkita luovutuksen käsitettä PerVL 55 §:n kohdalla laajentavasti. Toimitettu ositus ja/tai perinnönjako tulee siten ottaa huomioon juuri perusteoikaisua soveltaen.

2.3.3 Pesän ulkopuolisten varojen käytön vaikutus verotuksen oikaisemiseen

Kun omaa laskennallista perintöosuutta kasvatetaan ulkopuolisia varoja käyttäen, voidaan ajatella, että kyseessä on korotettuun maksuunpanoon oikeuttava tilanne. Tulo- ja varainsiirtoverotuksessa katsotaan tapahtuvan luovutus ulkopuolisten varojen käytön osalta. En kuitenkaan pidä tätä vaihtoehtoa perusteltuna. Ilman pesän ulkopuolisten varojen käyttöä tapahtuva perinnönjako ei käsitykseni mukaan mahdollista perintöveron maksuunpanemista korotettuna. Tällöin ei myöskään perinnönjaon yhteydessä tapahtuvan ulkopuolisten varojen käytön tulisi johtaa muuhun kuin toimitetun perintöverotuksen oikaisemiseen perusteoikaisua käyttäen. Tällä menettelyllä lainsäätäjän alkuperäinen tavoite tilan jatkamisesta perillisen toimesta toteutuu.

Perinnönjaot ovat monesti riitaisia ja hankalia menettelyitä, joihin ei verotuksella pitäisi pyrkiä tuomaan esteitä, joita tasapuolinen ja riittävä verojen kerääminen ei välttämättä edellytä.⁷⁵ Käytännössä pesän ulkopuolisten varojen käyttämisestä aiheutuva korotettuna maksuunpano poistaisi merkittävässä määrin halukkuutta suostua pesän ulkopuolisten varojen käyttöä sisältävään perinnönjakoon, jolloin myös vaarannettaisiin huojennuksen tavoitteena ollut elinvoimaisten tilojen ja yritysten säilyminen toimintaan sitoutuneella jatkajalla. Yritys tai maatila muodostaa pääsääntöisesti yhtenäisen kokonaisuuden, jonka pilkkominen olisi usein epätarkoituksenmukaista.

Laintulkinnassa ei tulisi etsiä vaihtoehtoja, joilla verotus tarpeettomasti kannustaisi maatalouden tai elinkeinotoiminnan harjoittamiseen yhdessä olosuhteissa, joissa osapuolten oma tahto (yhteiseen harjoittamiseen) uupuu. Maa- ja metsätalousomaisuuden osalta on myös ollut huolta peltojen ja metsien omistuksen pirstoutumisesta. Tätä kehitystä on lainsäädännöllä pyritty torjumaan.⁷⁶ Tämän huomioon ottaen ei olisi perusteltua kannustaa sukupolvenhuojennussäännöksen tulkinnalla tilojen pilkkomiseen ilman painavia perusteita.

Korotettuna maksuunpano edellyttää pääosan luovuttamista. Jos oma perintöosuus tarkentuu osittain huojennuksen ulkopuoliseen omaisuuteen ja osittain saadaan pesän ulkopuolisia varoja, nousee esiin hankalia tulkintatilanteita. Tällöin pitää arvioida, milloin pääosan luovutus täytyy ja miten yhdistetään korotettu maksuunpano ulkopuolisten varojen osalta ja perusteoikaisu oman perintöosuuden tarkentumisen osalta.

⁷⁵ Ks. Määttä 2011. s. 22–24. Kun koko huojennuksen tarkoitus on alentaa kustannusta maatalouden tai yritystoiminnan jatkamiselle, ei laintulkinnalla tule pyrkiä luomaan tarpeettomia transaktiokustannuksia.

⁷⁶ Pirstoutumista estämään pyrkivästä lainsäädännöstä esimerkkejä ovat yhteismetsien perustamiseen kannustava säännöstö, perintökaaren 25 luku, kiinteistönmuodostamislainsäädännön uusjakoa ja tilusjärjestelyä koskevat säännökset, maatalouden investointituet sekä sittemmin eurooppaoikeuteen kaatunut pyrkimys antaa peltojen myynnille tilapäinen luovutusvoittovapaus.

Mikäli perinnönjako ilman pesän ulkopuolisten varojen käyttöä hyväksytään perusteoikaisu synnyttäväksi tilanteeksi, on korotettu maksuunpano usein hyvin yksinkertaisesti vältettävissä. Esimerkiksi maatilasta voitaisiin jakaa metsäkiinteistö (joka yksinään ei oikeuta huojennukseen) osakkaalle, joka ei aio maataloutta jatkaa. Tällöin tulisi toimitettavaksi perusteoikaisu. Tämä metsäkiinteistö voitaisiin joskus myöhemmin myydä lopulliselle jatkajalle. Metsäomaisuuden vakaus ja monissa kasvuvaiheissa kohtuullisen vähäinen aktiivisten hoitotoimenpiteiden vaatiminen mahdollistaisivat usein odottamisen oikeustoimien välillä, jolloin veron kiertämissäännöksellä puuttuminen olisi vaikeaa.

Huojennuksen vaatimisen tulisi perustua vakaaseen harkintaan ja aikomukseen toiminnan jatkamisesta. Siksi on perusteltua, että huojennuksen korotettuna maksuunpaneminen soveltuu laajasti erilaisiin luovutuksiin. Tiukkaa tulkintaa puoltaa erityisesti se, ettei erilaisilla sarjaoikeustoimilla voida aggressiivisen verosuunnittelun kautta maksimoida eri verolajien verohuojennuksia. Nämä korotettuna maksuunpanemista puoltavat seikat ovat kuitenkin heikoimmillaan tilanteissa, joissa ratkaisu jatkamisesta joudutaan usein yllättävän kuolintapauksen vuoksi tekemään nopeasti ja perusteoikaisuun kautta on mahdollista saattaa huojennus tosiasiallisesti kohdistumaan ainoastaan lopulliselle jatkajalle. Aiheettoman perintöveron huojennuksen estämisen kannalta korotetun maksuunpanon soveltaminen jopa todennäköisesti sotisi alkuperäistä tavoitettaan vastaan, sillä edellytyksenä olisi pääosan luovuttaminen, joka todennäköisesti useissa tilanteissa olisi vältettävissä oikeassa järjestyksessä tehdyin oikeustoimin. Pahimmassa tapauksessa tämä kasvattaisi verosuunnittelua, jonka ulkopuolelle pienemmät tilat ja yritykset kustannusten vuoksi jäivät.

Edellä mainitun perustein katson, että jakotoimenpiteiden jälkeen aiheettomaksi osoittautunut myönnetty sukupolvenvaihdoshuojennus tulee poistaa perusteoikaisua eikä korotettuna maksuunpanemista soveltaen⁷⁷ myös silloin, jos joku osapuolista käyttää pesän ulkopuolisia varoja oman jako-osuutensa kasvattamiseen.

2.3.4 Perusteoikaisuun myöhäisin mahdollinen ajankohta

Perusteoikaisuun tekeminen on mahdollista 10 vuoden sisällä perittävän kuolemasta. Huojennettu omaisuus on mahdollista myydä ulkopuoliselle huojennusta menettämättä viiden vuoden kuluttua perintöverotuksen toimittamisesta. Tämän määräajan kuluttua saatua huojennusta ei mielestäni tule poistaa myöskään perusteoikaisusäännöksellä. Korotettu maksuunpano on sanktioluonteinen huojennuksen poistotapa epätoivotun menettelyn johdosta. Perusteoikaisulla saatua etua ei tule poistaa ainakaan tätä ankarammin.

Perusteoikaisuun soveltaminen sukupolvenvaihdoshuojennuksen viiden vuoden seuranta-ajan jälkeen johtaisi vain tilan esinekohtaisen jakoon ja sitä seuraaviin lahjoihin, vaihtoihin ja kauppoihin, joilla ohjattaisiin omaisuus jatkajalle. Näissä tilanteissa luovutusvoittoverotus ei yleensä muodostu ongelmaksi, koska tuloverolain sukupolvenvaihdossäännös on pääsääntöisesti sovellettavissa. Oikeuskäytännössä on katsottu, että TVL 48 §:ssä vaadittu maa- tai

⁷⁷ Oman kuriositeettinsa tilanteisiin tuovat myös lainsäädännön sinänsä sallimat osittaiset ositus- ja jakotoimenpiteet. Harkittavaksi tulee, voidaanko tällaista toimenpidettä pitää perusteena oikaista toimitettua perintöverotusta. Mikäli osittainen jakotoimenpide osoittaa esineosaisiin omistuksiin perustuvan huojennuksen laskentamallin virheelliseksi, voidaan oikaisuun edellytysten katsoa täyttyvän. Kyse onkin verovalvontaan liittyvästä tarkoituksenmukaisuusharkinnasta, jossa tulee ottaa huomioon myös hallintolaista ilmenevä suhteellisuusperiaate ja oikaisemisesta verohallinnolle aiheutuvat kustannukset. Aivan pienten osittaisten jakotoimenpiteiden ei näillä perustein voida katsoa synnyttävän myöskään verovelvollisten yhdenvertaisen kohtelun edellytyksen näkökulmasta pakottavaa tarvetta oikaista toimitettua perintöverotusta.

metsätalouden harjoittaminen voi tapahtua kuolinpesässä⁷⁸. Toisaalta luovutettavana on yrityksen osa tai maa- ja metsätalouden kiinteää omaisuutta, joka on yleensä ollut perittävän ja kuolinpesän omistuksessa yli 10 vuotta. Lisäksi luovutus tapahtuu sisarusten välillä. Myöskään viittä vuotta lyhyempää ajanjaksoa on vaikea nähdä perusteltuna. Jos katsotaan, että jakotoimenpiteiden pohjalta syntyy perusteoikaisuperuste, niin toiselle maksuunpantava aiempi aiheuton huojennus oikeuttaa toiselle osakkaalle korkeamman huojennuksen. Samasta huojennukseen oikeuttavasta omaisuudesta ei tulisi myöntää huojennusta päällekkäin usealle perilliselle.⁷⁹ Tällainen epäsymmetria saattaa syntyä korkeintaan, jos jaossa esineosuuttaan suuremman osuuden maatalousomaisuudesta saanut henkilö hakee huojennuksen kasvattamista perusteoikaisuun vedoten, kun jakotoimenpiteet on tehty yli 5 vuoden kuluttua perintöverotuksen toimittamisen jälkeen. Toivottavaa kuitenkin olisi, että oikaisun määräaika olisi yhtä kaukana molempiin suuntiin. Muutoin saattaa syntyä erityisiä verosuunnittelumahdollisuuksia.

Jollei korotettua maksuunpanoa tai edes huojennuksen menetystä perusteoikaisun kautta synny, verosuunnittelun kannalta perinnönjakoa seuraava kaupan ja vaihdon käyttäminen on hyvin usein edullisin vaihtoehto, ellei luovutusvoittoverovapauden kohdalla osakeyhtiön 10 %:n omistusosuuden luovuttamisen edellytys muodostu esteeksi. (maa- ja metsätalouden osalta tällaista omistusosuusvaatimusta ei ole). Tämä rajoittanee melko paljon mahdollisen epäsymmetria-ajan houkuttelevuutta.

2.3.5 Perusteoikaisun tekemättä jättäminen

Huojennus on voitu jättää maksuunpanematta korotettuna myös myyntitilanteissa, jos myynti on perusteltu ylivoimaisen esteen kaltaisilla syillä. Olisi mahdollista tulkita, että verovelvollisen vahingoksi tehtävä perusteoikaisu voitaisiin jättää tekemättä, kun suostutaan perinnönjakoon, jossa ei saada huojennukseen oikeuttavaa omaisuutta. Itse en pidä tätä tulkintaa perusteltuna. Pääsääntöisesti jollekin perilliselle syntyy oikeus korkeampaan huojennukseen ja muut osakkaat saavat huojennukseen oikeuttamatonta omaisuutta. Näillä varoilla he pysyvät aivan yhtä hyvin tai huonosti maksamaan normaalin perintöveron kuin sellaiset verovelvolliset, jotka eivät alkujaankaan saaneet huojennusta. Kun perusteoikaisussa korkoa ei maksuunpanna, verovelvollinen, jolta huojennus perusteoikaisulla poistetaan, on joka tapauksessa saanut merkittävän veronmaksua lykkäävän edun.

Korotetun maksuunpanon tekemättä jättämistä voidaan joissain tilanteissa puoltaa myös ylivoimaisen esteen kaltaisilla seikoilla, kuten sairaudella ja konkurssilla. Korotetun maksuunpanon tekemättä jättämisen tapahtuessa edun saava onkin yleensä muihin vastaavan perinnön tai lahjan saaneisiin nähden selkeästi huonommassa asemassa. Tällaisia perusteita ei ole perityn omaisuuden tarkentuessa huojennuksen ulkopuoliseksi.⁸⁰ Perintö- ja lahjaverolain sukupolvenvaihdoshuojennus on merkittävä poikkeus yleisestä perintöjen ja lahjojen verotuksesta. Huojennuksen myöntämisen kynnyks on melko alhainen. Verovelvollisten yhden-

⁷⁸ KHO:2010:24. Huojennukseen riittävä oma harjoittaminen kuitenkin pääsääntöisesti täyttyy ajassa, jossa suhteessa perintöverotusarvoihin on ehtinyt kerääntyä arvonnousua.

⁷⁹ Tällöinhän lopputulos olisi se, että huojennukseen oikeuttavaa omaisuutta perittäisiin laskennallisesti enemmän kuin sitä on ja toisaalta huojennuksen ulkopuolista omaisuutta sen todellista määrää vähemmän.

⁸⁰ Sairaus on kaikessa verotuksessa ollut erilaisten huojennusmahdollisuuksien perusteena, ja huojennuksen kohteena olleen yrityksen mentyä konkurssiin ei veroetu säily samalla tavoin kuin silloin, jos peritty omaisuus tarkentuu huojennuksen ulkopuolelle tarkoitetuksi omaisuudeksi. Jakotoimenpiteiden johdosta tehtävässä perusteoikaisussa taas muuta omaisuutta saanut on yhtä maksukykyinen kuin perillinen, jolle alkujaankaan ei huojennusta myönnetty.

vertainen kohtelu tulee siksi ottaa erityisesti huomioon, kun harkitaan huojenuksen poistamista joko perusteokaisuna tai korotettuna maksuunpanona.⁸¹ Jos perillinen ei jatka maa- ja metsätalouden tai yritystoiminnan harjoittamista laissa tarkoitettuihin viiden vuoden ajan verotuksen toimittamispäivästä, häntä ei tulisi verottaa muita samansuuruisen perinnön saaneita kevyemmin.⁸² Jos esimerkiksi kolmen vuoden ajan tapahtunut maatalouden harjoittaminen kuolinpesässä estäisi korotettuna maksuunpanemisen, tarkoittaisi se nähdäkseni myös estettä toiselle jo myönnetyn huojenuksen kasvattamiseen. Silloin toimintaa tosiasiallisesti jatkava perillinen ei saisi riittävän kattavaa ja lainsäätäjän tarkoittamaa huojenusta.

2.3.6 Omaisuuden muuttuminen kuolinhetken ja jakotoimenpiteiden välillä

Perintöverotuksen pohjana oleva perukirja osoittaa luotettavasti kuolinhetkellä olemassa olleen omaisuuden. Kun kuolinpesässä usein aktiivisesti harjoitetaan maa- ja metsätaloutta kuoleman ja perinnönjaon välillä, jaettava omaisuus on jakohetkellä yleensä hyvin erilaisessa muodossa kuin perittävän kuolinhetkellä. Tuotoilla on voitu ostaa uutta omaisuutta, velkoja on voitu maksaa tai kuolinpesä on esimerkiksi voinut rahoittaa koneinvestointeja metsää myymällä.⁸³ Erityisesti harjoitettaessa maa- ja metsätaloutta kuolinpesässä on myös tavanomaista, että ainakin juoksevaa tuloa voidaan yhteistuumin jakaa ulos kuolinpesästä ilman lain sinänsä edellyttämiä (ositus- ja) perinnönjakokirjoja. Myös irtainta omaisuutta on usein saatettu jakaa. Toisaalta joidenkin esineiden osalta saattaa olla vaikeasti selvitettävissä (erityisesti silloin, jos kuolinpesä on ollut jäsenenä verotuksellisessa maatalousyhtymässä), mikä osa omaisuudesta on jaettu ulos pesästä tai mikä omaisuus on kuolinpesän ja mikä jonkin muun omistuksessa olevaa.

Näissä tilanteissa käytännön perusteokaisujen toimittamisessa nousee esiin vaikeita näytökysymyksiä.⁸⁴ Perintöveron huojenuksen laskennassa tulee kuitenkin lähteä vainajan kuolinhetken tilanteesta. Voitaisiin toki ajatella, että jokaisen omaisuuserän sijaan tullutta

⁸¹ Toki joissain tilanteissa tulee tarkasteltavaksi myös PerVL 33a §:n veron kiertämistä koskeva säännös sekä PerVL 40 §:n verovelvollisen vahingoksi oikaisemista koskevat säännökset.

⁸² Yritystoiminnan sukupolvenvaihdoksia koskevassa kirjallisuudessa (Juusela & Tuominen 2010. s. 224–229, Kukkonen 2010. s. 491–494 sekä Immonen & Lindgren 2009. Jakso 6.4.1) on pääosin käsitelty substanssi-kauppoja, sairastumisia sekä elinkeinotoiminnan lopettamista. Verohallinnon ohjeessa 547/349/2011 kohdassa 2.5.6.5 taas luovuttamisella tarkoitetaan vapaaehtoista luopumista yritysvarallisuudesta tai -toiminnasta. Verohallinnon kannassa on huojenuksen poikkeusluonne huomioon ottaen tuotu siis esiin laaja-alainen menettämisen soveltamisala tilanteissa, joissa itse huojenuksen perusteena ollut yritystoiminnan harjoittaminen ei jatku. Tätä puoltaa myös se, että yritysjärjestelyiden osalta verotus- ja oikeuskäytäntö (esim. KHO 1993 B 538) ei ole ollut ankara tilanteissa, joissa yritystoiminnan harjoittaminen tosiasiallisesti jatkuu.

⁸³ Oman ongelmansa muodostavat tietysti kysymykset kuolinpesän nimissä tehdyistä lisäinvestoinneista, niin vero- kuin siviilioikeudenkin näkökulmasta. Näiden kysymysten käsittely maatalousomaisuuden verotuksen näkökulmasta on kysymysvyyhti, jonka osalta voisi olla tarvetta itsenäiselle artikkelille. Verotuskäytännössä esimerkiksi kuolinpesään tehtäviin laajennusinvestointeihin ei ole suhtauduttu pidättyväisesti, vaan ne on katsottu mahdolliseksi. Mikäli tämä kanta osoitettaisiin virheelliseksi, käytännön maatalouden tuloverotukseen tulisi tehdä suuria muutoksia. Tämän huomioon ottaen pidän tässä yhteydessä mahdollisena uuden omaisuuden hankkimista kuolinpesään. Mikäli verotuskäytäntö muuttaisi kuolinpesän rahojen käytön vaikkapa pellon ostamiseen osittaiseksi (ositukseksi) perinnönjaoiksi (jolloin nähdäkseni tulisi muodostaa kuolinpesän ja osakkaiden välinen maatalousyhtymä), huojenuslaskelmissa tulisi luonnollisesti ottaa huomioon tällainen muutos.

⁸⁴ Vastaavia ongelmia huojenuksen soveltamisessa perusteokaisuissa, joissa omaisuus on muuntunut kuolinhetken ja perusteokaisuperusteen selvitetyn tulemisen välillä, nousee toki myös muissa kuin sovinnollisissa perinnönjaossa, joissa korotettuna maksuunpanoa voitaisiin edes harkita. Esimerkiksi testamentin tulkinta- tai ennakkoperintöriidan lopputuloksen ratkaiseva siviilioikeudellinen ratkaisu voi synnyttää vastaavat ongelmat sisältävän perusteokaisutilanteen.

omaisuutta pyrittäisiin seuraamaan esinekohtaisesti. Tämä lienee kuitenkin erillisen oikeushenkilön puutteen ja maksuperusteisten muistiinpanojen johdosta tosiasiallisesti mahdotonta toteuttaa.

Perusteokaisuna tehtävän myönnetyn sukupolvenvaihdoshuojennuksen muuttamisen rajan muodostavat vainajan kuolinhetken varat. Huojennettavaa omaisuutta voidaan jakaa perintöosiin yhteensä se määrä, joka vainajan kuolinhetken varoihin sisältyi. Vastaavasti myös kaiken huojennuksen ulkopuolisen omaisuuden tulee tulla jonkin osakkaan osaan.

Kuolinpesän omaisuuden jakamisesta tulisi tehdä jakokirja. Lisäksi maatalousverotukseen liittyy muistiinpanovelvollisuus hankinnoista ja kuluista. Kuolinpesän osakkailla tulisi olla kyky selvittää kuolinpesän yhteishallinnon aikainen omaisuuden hoito.⁸⁵ Verotuksessa yleensä lähdetään verotusmenettelystä annetun lain 26 §:ssä mainitusta periaatteesta, jonka mukaan selvityselvöllisyys on siihen parhaiten kykenevällä osapuolella. Verotus ei saa monistaa sen vuoksi, ettei Verohallinnolle pystytä selvittämään, mitä alkuperäiselle huojennetulle omaisuudelle ja muulle pesässä olleelle omaisuudelle on tapahtunut kuolinhetken ja jaon välillä. Esimerkiksi ratkaistaessa perusteokaisua verovelvollisen vahingoksi tai verovelvollisen vaatimusta oman verohuojennuksen kasvattamiseksi perusteokaisua soveltaen, tulee ensisijassa verovelvollisten selvittää kuolinpesän varallisuudessa tapahtuneet muutokset, joista ei perinnönjakokirjan ja sen liiteaineiston pohjalta pystytä saamaan riittävää selvyyttä.⁸⁶

Tyypillisesti kuitenkin perusteokaisussa on kyse toisen veron kasvusta ja toisaalta toisen osapuolen verovelvollisuuden pienentymisestä. Tapauksissa on yleensä jommankumman osapuolen intressissä osoittaa jaon oikeuttavan verotuksen muuttamiseen. Tällaisessa tilanteessa asia lienee ratkaistava pääasiassa näyttöenemmyyttä soveltaen. Muutokset kuolinpesän varallisuudessa otetaan huomioon uskottavimman selvityksen mukaisesti. Sikäli kuin osapuolet ovat erimielisiä siitä, mitä kuolinpesässä on tapahtunut, tulee verotuksen oikaisulautakunnan tai hallintotuomioistuimen arvioida, mitä on pidettävä uskottavimpana selityksenä kuolinpesän yhteishallinnon aikaisille varallisuusmuutoksille.⁸⁷ Tässä harkinnassa esimerkiksi kuolinpesän juoksevaan tuloverotukseen annetut veroilmoitukset voivat olla merkittävänä tietolähteenä. Selvää on, että verovelvollisen vaatiessa oman huojennuksensa laajentamista on hänen vastuullaan selvittää luotettavasti, että hän on oikeutettu korkeampaan huojennukseen. Näyttöenemmyyteen pohjautuvan kiistakysymysten ratkaisun voidaankin katsoa koskevan

⁸⁵ Oman kuriositeettinsa näihin kysymyksiin tuovat lesken tilintekovelvollisuus oman omaisuutensa käytöstä ja toisaalta hänen oikeutensa hallita puolisonsa jäämistöä jakamattomana jakovaateen esittämiseen saakka.

⁸⁶ Ks. Tolvanen Matti & Tarukannel Veijo. Näyttöratkaisu hallintolainkäytössä. Lakimies 6/2011. s. 1111 ja 1125–1127, Myrsky Matti & Linnakangas Esko. Verotusmenettely ja muutoksenhaku. Talentum. Helsinki 2007, s. 72 ja 130–132 sekä Puronen 2011. s. 522–535.

⁸⁷ Ks. Tolvanen & Tarukannel 2011. s. 1115 ja 1119–1125 sekä Tolvanen Matti & Tarukannel Veijo. Asian selvittäminen ja todistelu riita-asioissa ja hallintolainkäytössä – mikä yhdistää ja mikä erottaa. Lakimies 6/2010. s. 931–953. Perheoikeudellisten asiakirjojen pohjalta esiin nousevat näyttökysymykset ovat usein varsin hankalia ja niissä tosiasiallisena esikysymyksenä joudutaan usein tekemään siviilioikeudellinen pohjaratkaisu ennen verosäädösten soveltamista. Usein nämä ongelmat ovat verovelvollisille tai jopa heidän palkatuille asiamiehilleen yllättäviä, kun käytännön sopimuksia tehdään ottamatta huomioon mitään veroseuraamuksia pelkästään omaisuuserien nettoarvon pohjalta sekä yksilöimättä, miten ratkaisuihin on päädytty. Tällöin kuitenkin verojärjestelmän soveltamiseksi joudutaan tehdyille oikeustoimille määrittämään siviilioikeudellinen luonne olosuhteissa, joissa osapuolten edut eivät välttämättä ole yhteneväiset. Näin ollen jo sinällään monesti hankalan tai tulkinnallisen verolainsäädännön soveltamisen pohjana oleva siviilioikeus joudutaan osittain pohjakysymyksenä ratkaisemaan hallinnossa tai hallintolainkäytössä olosuhteissa, joissa saattaa ilmetä suora verovelvollisten välinen intressiristiriita.

vain tilanteita, joissa muiden osapuolten kuuleminen on tuonut esiin osapuolten välisen erimielisyyden.⁸⁸

Nähdäkseni suurimmassa osassa tapauksista ainoa sekä perusteltavissa että toteutettavissa oleva laskentamalli olisi huojennettavan ja huojennukseen ulkopuolisen omaisuuden jakosuhteen laskeminen vainajan kuolinhetkestä. Kuvitellaan esimerkkinä tilanne, jossa huojennettava ja huojennuksen ulkopuolinen omaisuus ovat vainajan kuolinhetkellä jakaantuneet suhteella 70/30. Jos jakohetkellä vastaava suhde on 80/20, tulee perintöveron oikaisu tehdä käytännössä siten, että huojennuksen soveltamisalaan kuulumattoman omaisuuden jaossa saaneelle katsotaan jaetun vastaavan suhteellisen osan myös kuolinhetken huojennuksen ulkopuolisesta omaisuudesta. Huojennettavan omaisuuden 10 prosenttiyksikön kasvu kuolinhetken ja jakohetken välillä tulee kohdistaa kaikille perillisille, jotka perinnönjaossa ovat saaneet huojennussäännöksessä tarkoitettua omaisuutta. Kohdistaminen tulisi tehdä saatujen huojennukseen oikeuttavien omaisuuserien arvojen suhteissa. Käytännössä edellä kuvatussa tilanteessa perilliselle, joka jaossa saa pelkästään huojennukseen oikeuttavaa omaisuutta, jaetusta omaisuudesta 7/8 katsottaisiin huojennukseen oikeuttavaksi ja 1/8 huojennuksen ulkopuoliseksi.⁸⁹

Tätä laskentamallia joudutaan vielä täydentämään myös erillislaskelmilla esimerkiksi silloin, kun maatilakokonaisuus ei jaossa säily yhtenäisenä. Tällöinkin tulee lähtökohtana pitää juuri huojennukseen oikeuttavan omaisuuden osuutta kuolinhetkellä kuolinhetken mukaisissa arvoissa. Tämä omaisuus tulee jakaa osuuden maatilasta jaossa saaneille todelliseen perinnönjakoon pohjautuen. Sen jälkeen perintöosuuteen tulee täydentää arvonmuutosten verran huojennuksen ulkopuolista omaisuutta.⁹⁰ Velkojen osalta kuolinhetken ja jakohetken välillä maksettu velka jaetaan laskennallisten tasajaon periaatteiden mukaisesti kaikkien osapuolten osuuksiin kuuluvaksi.

Kuvattua laskentamallia voidaan toki tapauskohtaisesti tarkentaa yksilöllisten olosuhteiden pohjalta. Esimerkkinä poikkeuksesta olisi tilanne, jossa selkeä hakkaamaton metsäpalsta on säilynyt ennallaan ja ohjattu tietyn perillisen osuuteen. Tai tilanne, jossa kuolinhetkellä varoihin kuulunut omaisuuserä on realisoitu ja kyseiset varat on käytetty tietyn surrogaattiomaisuuden hankintaan. Oikeushenkilömuotoisen varallisuuden osalta muutoslaskenta on jonkin verran helpompaa.

Mikäli kuolinpesään on otettu kuolinhetken jälkeen uusia velkoja, niiden käyttötarkoituksen mukaista omaisuutta tulisi ensisijaisesti leikata jaettavasta varallisuudesta velkoja vastaavalla osin.⁹¹ Velat pääsääntöisesti kasvattavat kohteensa arvoa tavalla, joka muuttaa omaisuus-

⁸⁸ Kun perusteoikaisun käyttäminen huojennusta kasvattavasti johtaa pääsääntöisesti toisen verovelvollisen huojennuksen pienenemiseen PerVL 50 §:n seurannaismuutossäännösten nojalla, tulee muita osakkaita perusteoikaisua käsiteltäessä kuulla, ellei sen voida katsoa olevan asiakirja-aineiston pohjalta ilmeisen tarpeetonta.

⁸⁹ Mikäli asianmukaisilla laskelmilla ja muistiinpanoilla pystyttäisiin osoittamaan tarkat seurannat omaisuuden muuttumisesta ja osoitettaisiin, mikä omaisuus on alkujaan ollut kuolinpesään kuuluvaa huojennettavaa omaisuutta, tällaista laskentatapaa voidaan vaihtoehtoisesti harkita. Käytännön verotustyössä saadun kokemuksen pohjalta pidän kuitenkin tällaisia olosuhteita muun kuin yhtiömuodossa harjoitetun maatalouden osalta varsin teoreettisina. Näissäkin tilanteissa tulisi kuitenkin ratkaistavaksi esimerkiksi puunmyynnin, poistojen ja toisaalta investointien vaikutus sinänsä jo kuolinhetkellä olemassa olleisiin kiinteistöihin.

⁹⁰ Erityisesti kuolinhetken maatilakokonaisuuden jakaantuessa useiksi erillisiksi maatiloiksi nousee esiin tapauskohtaisia erityisen vaikeita huojennuksenlaskentakysymyksiä, joiden osalta oikeuskäytäntöä tarvittaisiin. Samankaltaisia ongelmia syntyy yhtymässä harjoitetusta maataloudesta, jonka olen rajannut tämän artikkelin ulkopuolelle.

⁹¹ Olettaen, ettei kuolinpesän ja velalla omaisuutta ostaneiden osakkaiden välille ole katsottu syntyvän osittainkaan maa- tai metsätalousoyhtymää ja kaiken omaisuuden katsotaan kuuluvan jaettavaan kuolinpesän varallisuus-

erien arvojen suhteita vainajan kuolinhetken tilanteeseen verrattuna tai tuo kuolinpesään uusia varoja. Kun velan sisältyminen perintöosaan kasvattaa perintöveron huojennusta, ei tätä vipuvaikutusta saa kasvattaa koskemaan velkoja, jotka eivät kuolinhetkellä saatuun perintöön kuuluneet.

Vaikka omaisuus olisi säilynyt pääosin muuttumattomana osituksen ja perinnönjaon toimitamisen ja kuolinhetken välillä, omaisuuden arvot ovat yleensä muuttuneet. Samaten esimerkiksi ennakkoperinnön, joka pääsääntöisesti otetaan perinnönjaossa huomioon antohetken arvosta, vaikutus voi olla lopullisessa jaossa pienempi kuin kuolinhetken laskennallisessa jaossa, jos kuolinpesän omaisuuden arvo on kuolinhetken jälkeen noussut. Arvonmuutosten osalta tulee muistaa, että huojennuksen laskennassa kaikkien perillisten osuuteen on tultava kuolinhetken laskennallista osuutta vastaava osuus kuolinhetken omaisuudesta. Jos osakas saa perinnönjaossa omaisuuserän, joka arvonmuutosten vuoksi vastaa hänen osuuttaan jakohetkellä, mutta ei olisi vastannut hänen laskennallista osuuttaan kuolinhetken arvoilla, tulee huojennuksen laskennassa hänen kuolinhetken laskennalliseen osaansa lisätä myös muille jaossa tullutta omaisuutta. Jos taas ennakkoperintö on laimentunut suhteessa kuolinhetkeen ja sen saanut henkilö saa suuremman laskennallisen osuuden perinnönjaossa, tulee tämä laimentumisesta johtuva perintöosuuden kasvu kuolin- ja jakohetken välillä silti oikaista muilla osakkailla verotettavaksi.

2.3.7 Ilmoitusvelvollisuus ja mahdollisuus jättää oikaisu tekemättä hallinnollisista syistä

Perillisen, jonka perintövero olisi nousemassa syntyneen perusteoikaisuuperusteen johdosta (PerVL 38 §) tai joka on luovuttanut pääosan huojennetusta omaisuudesta (PerVL 55), tulee ilmoittaa asiasta Verohallintoon kolmen kuukauden sisällä perusteoikaisuuperusteesta tiedon saamisesta tai luovutuksesta.

Kun perusteoikaisu ei ole sidoksissa tarkasti määriteltyyn muutoksen suuruuteen, syntyy ilmoitusvelvollisuus käytännössä aina, kun tehdään huojennusta muuttavia oikeustoimia. Tehdyt ositus- tai jakokirja tulee siis toimittaa aina Verohallintoon kolmen kuukauden sisällä sen laatimisesta, jos sillä on vaikutus huojennuksen suuruuteen. Asiakirja tulee ilmoittaa jätetyn perintöveron oikaisemista varten. Joskus hallinto-oikeuden yleisten periaatteiden pohjalta voidaan havaita muutosten olevan niin vähäisiä, ettei verotuksen muutoksia tehdä.⁹² Muutosten laskemisesta aiheutuva hallinnollinen taakka voi esimerkiksi olla merkittävässä epäsuhteessa veron määrässä tapahtuviin muutoksiin nähden. Tämä ratkaisu tulee kuitenkin tehdä Verohallinnossa ja periaatteiden, joiden pohjalta muuttamiskynnys määritetään, tulee olla yhtäläiset ja johdonmukaiset.⁹³ Jos kuitenkin perilliselle syntyy oikeus korkeampaan huojennukseen ja hän tekee oikaisuvaatimuksen, jossa hän selvittää oikean veron määrän ja sen perusteet, tulee huojennus myöntää vaaditun suuruisena.

teen.

⁹² Ks. Puronen Pertti. Perukirja, jakokirja ja perintöverotus. Verotus 2/1999. s. 158–159.

⁹³ Perusteoikaisun tekemättä jättämisessä on kysymys samankaltaisesta tilanteesta kuin verotusmenettelystä annetun lain 58 §:ssä tarkoitetuissa verotuksen oikaisun toimittamatta jättämisessä. Ks. Myrsky & Linnakangas 2007. s. 192–193.

2.4 Perintökaaren 25 luku ja huojennuksen laskeminen

Silloin, kun jaettavaan jäämistöön kuuluu maatila tai sen osa, perintökaaren 25 luvussa on erityinen sääntely perinnönjaon toimittamista varten. Luvun keskeisenä sisältönä on, että soveliaaksi tilanjatkajaksi katsottavalla perillisellä on oikeus lukea maatila omaan perintöosaansa. Tämä osa tulee myös arvostaa käypää arvoa alhaisempaan hintaan (yleensä noin 60–70 %:n osuuteen käyvistä arvosta). Sovelias tilanjatkaja siis saa suuremman osuuden jaettavasta perinnöstä kuin mihin hän muutoin olisi oikeutettu. Arvomääräistä lakiosaa tämä oikeus ei kuitenkaan saa loukata. Sovelias tilanjatkajalla on oikeus saada tilakokonaisuus omaan perintöosaansa maksamalla lakiosaan oikeutetuille lunastuskorvausta.⁹⁴

Perintöverotuksen toimittamisesta 25 luvun soveltamistilanteissa on annettu Verohallituksen ohje.⁹⁵ Verotus tulee toimittaa siten, että vainajan kuolinhetken tilanteen mukaisesti määritetään, millainen arvomääräinen perintöosa kuuluu maatalousperinnönjakoa noudattelevien periaatteiden mukaisesti sovelialle tilanjatkajalle ja muille perillisille. Kuolinhetken mukainen vainajan nettovarallisuus jaetaan verotettavaksi näiden periaatteiden mukaisesti.

Perintöverotuksen näkökulmasta 25 luvun soveltamistilanteissa huojennuksen laskeminen on melko ongelmattonta. Kun sovelias tilanjatkaja on tiedossa, maatila voidaan lukea hänen perintöosaansa ja arvostaa 40 %:iin arvostamislain mukaisesta arvosta. Tulkinnallista on lähinnä, miten kohdellaan muille perillisille maksettavaa lunastuskorvausta. Monessa suhteessa kyse on lakiosan ja tasingon kaltaisesta perheoikeudellisesta suoritusvelvollisuudesta, jota pääosin on verotuksessa kohdeltava samankaltaisesti kuin tasinkoa tai lakiosaa.⁹⁶

Maatilaperinnönjakoa koskevien siviilioikeudellisten säännösten näkökulmasta ei ole tarkoituksena, että sovelias tilanjatkaja luovuttaisi mitään osaa perittävistä maatilasta muille osakkaille. Lunastuskorvaus maksamalla tilakokonaisuus on tarkoitus pitää yhtenäisenä. Näin ollen huojennusta laskettaessa lunastuskorvauksen suorittamisvelvollisuus on nähdäkseni katsottava sellaiseksi velkaeräksi, joka tulee perintöverotuksen toimittamisen yhteydessä arvostaa 40 %:iin nimellisarvosta, jos jatkaja ilmoittaa maksavansa pesän ulkopuolisin varoin tällaisen korvauksen. Tällöin perintöosaan luetaan sekin omaisuus, joka saadaan lunastuskorvausta maksamalla. Huojennuksen laskennassa ei myöskään tule lukea mitään osaa sovelialle tilanjatkajalle tulevasta omaisuudesta huojennuslaskelman ulkopuolelle. Verovelvolliselle on tyypillisesti edullista, että hänen perintöosuuteensa luetaan enemmän huojennettavaa omaisuutta ja vastaavasti velkaa, vaikka netto-osuuden arvo säilyisi ennallaan.

Kun 25 luvun soveltamisesta ei ole muodostunut pääsääntöä perinnönjakoihin, joissa jäämistöön kuuluu maatila,⁹⁷ ei myöskään verotus- tai oikeuskäytäntöä maatilaperinnönjaon vaikutuksesta ole laajemmalti syntynyt. Perinnönjaon yhteydessä annettavissa lahjoissa kyseinen säännöstö voi tulla ajankohtaiseksi. Lahjaverotuksen yhteydessä jako-osaansa suuremman osan varallisuudesta saanut perillinen voi ilmoittaa, että vaikka hän ei alkujaan ole suoraan

⁹⁴ Tarkemmin maatilaperinnönjaosta siviilioikeuden näkökulmasta ks. Aarnio & Kangas 2009. s. 1142–1204.

⁹⁵ Verohallituksen ohje: 12423/32/83.

⁹⁶ Lakiosaa ei ainakaan esimerkiksi varainsiirtoverotuksen näkökulmasta voida pitää eränä, jonka suorittaminen pesän ulkopuolisin varoin synnyttäisi varainsiirtoverovelvollisuuden. Kysymykset siitä, syntykö perintöverotuksen laskennallista lakiosaa korkeammasta lunastuskorvauksesta luovutusvoittoa ja saako lunastuskorvauksen perusteella vähennyskelpoisia vuosimenoja tai poistopohjia, tarvitsisivat tulkintaa ohjaavaa oikeuskäytäntöä.

⁹⁷ Maatilaperinnönjakoa koskevat säännökset ovat voineet olla osaltaan synnyttämässä käytäntöä, joissa perinnönjaon yhteydessä muut osakkaat joissain tilanteissa ovat päätyneet lahjoittamaan osan perintöosuudestaan tilanjatkajalle.

vaatinut itseään kohdeltavan soveliaana tilanjatkajana ja vaikka jakoa ei tehdä 25 lukua tarkasti seuraten, epätasapainoiseen jakoon on päädytty juuri näitä säännöksiä tilanteeseen soveltaen. Tähän perustuen perillinen voi vaatia, että lahjaverotuksen sijaan perintöverotuksen oikaisu on oikea tapa verottaa perillisen alkuperäistä laskennallista perintöosuutta suurempi osuus jaetusta varallisuudesta.

Itse hylkäisin vaateet perintöveron oikaisemisesta, jos useampi perillinen on harjoittanut aktiivisesti maataloutta pidemmän aikaa jakamattomassa kuolinpesässä. Tällöin voidaan katsoa osapuolten hiljaisesti sitoutuneen yhteiseen maatalouden harjoittamiseen tavalla, joka estää perinnönjaon yhteydessä yhtä osapuolta esittämästä vaadetta PK 25 luvun säännösten soveltamisesta. Näin on erityisesti tilanteissa, joissa on osoitettavissa osapuolten tarkoituksena olleen ryhtyä harjoittamaan maataloutta yhdessä.⁹⁸ Mikäli yhdessä harjoitettu maatalous on kuitenkin ollut lyhytaikaista, väitettä perintöverotuksen oikaisun ensisijaisuudesta ei nähdäkseni voida sulkea pois. Viime kädessä kysymys on siitä, olisiko tapaukseen voinut tulla sovellettavaksi PK 25 luvun säännökset ja olisiko niiden soveltaminen johtanut sopimuksen mukaiseen lopputulokseen.

3 LAHJAVEROTUS

3.1 Kuolinpesäosuuden lahjoitus

Lahjaverotus voidaan toimittaa myös, kun lahjoituksen kohteena on osuus jakamattomaan kuolinpesään.⁹⁹ PerVL 55 §:n huojennus edellyttää, että lahjaan tai perintöön sisältyy maatila, yritys tai niiden osa. Mikäli lahjoituksen kohteena on maatilalla sisältävä osuus kuolinpesästä, tämä huojennuksen edellytys täyttyy. Tilanne poikkeaa tuloverolain 48 §:n luovutusvoittoverovapaussäännöksestä, joka maatalouden osalta kohdistuu lähinnä kiinteään omaisuuteen. Sukupolvenvaihdoshuojennussäännöstä voidaan siis soveltaa myös siviilioikeudelliselta luonteeltaan irtaimena käsiteltävään kuolinpesäosuuden luovutukseen. Oikeuskäytännössä huojennuksen piiriin kuuluvaksi maatilalla osan lahjoitukseksi on katsottu jopa luopuminen oikeudesta hallita maatilaa.¹⁰⁰ Huojennuksen soveltamisen ei voida katsoa edellyttävän, että lahjoituksen kohteena olisi siviilioikeudellisesti suoraan esimerkiksi kiinteää maatalomaaisuutta.

Lahjoitettaessa kuolinpesäosuutta ei toki varmistu, että lopulliseen perinnönjaon tuloksena kuolinpesäosuuslahjan saaneelle lopulta jaetaan juuri maatalousomaisuutta. Toisaalta tällaista varmuutta ei sisälly myöskään perintönä saatuaan jäämistöosuuteen. Lahjoitettaessa maatilalla sisältävä kuolinpesäosuus henkilölle, joka ei aiemmin ollut pesän osakas, myös maatalousverotus siirtyy kuolinpesästä yhtymään.¹⁰¹ Näin ollen voidaan pitää selvänä, että kuolinpesäosuuteen tulee myös perintö- ja lahjaverotuksessa katsoa kuuluvan maatilalla (jos pesän varoihin kuuluu maatila). Kun perinnönjakokirjaa ei ole käytettävissä, huojennus lasketaan

⁹⁸ Näyttönä tällaisesta tarkoituksesta voidaan usein esittää osapuolten kirjallinen ilmoitus tarkoituksesta harjoittaa maataloutta yhdessä ja vaatimus PerVL 55 §:n soveltamisesta.

⁹⁹ Ks. Aarnio & Kangas 2009. s. 728–732. Pesäosuus voidaan luovuttaa paitsi vastikkeellisesti myös lahjana.

¹⁰⁰ KHO 1.10.2007 t 2474.

¹⁰¹ Ks. Rabinä 2001. s. 221–226.

samoja periaatteita noudattaen kuin perintöverotuksessa myönnettävä huojennus. Omaisuus ja velat arvostetaan pesäosuuden luovutushetken tilanteen mukaisesti.

Kuolinpesäosuus on luonnollisesti mahdollista luovuttaa myös alihintaan. Tällöin lahjaverotus toimitetaan luovutushinnan ollessa korkeintaan $\frac{3}{4}$ pesäosuuden käyvästä arvosta. Mikäli luovutushinta ylittää 50 % kuolinpesäosuuden arvosta, huojennetaan maatalaan kohdistuva osuus verosta. Tällöin lasketaan maatilan ja muun omaisuuden arvojen suhde ja huojennetaan maatalaan kohdistuva osuus. Velkojen kohdistaminen tehdään nähdäkseni siten, että maatalaan kohdistuvat velat kohdistetaan suoraan maatalaan ja muut käypien arvojen suhteissa maatilan nettoarvoon ja muuhun omaisuuteen. Kauppahinnan ollessa korkeintaan 50 % kuolinpesäosuuden arvosta lasketaan kuolinpesäosuuden arvo kuten puhtaassa lahjassa ja leikataan lopputuloksesta vastikkeellinen osuus pois. Kuolinpesäosuuden lahjoituksen tai lahjanluontoisen kaupan johdosta seuraavan lahjaveron oikaiseminen toimitettujen ositus- ja jakotoimenpiteiden johdosta noudattelee edellä perintöverotuksen osalta kuvattuja periaatteita.

3.2 Osituksen ja perinnönjaon yhteydessä annettava lahja

3.2.1 Yleistä

Maatalouden harjoittaminen jakamattomassa kuolinpesässä on mahdollista ilman ajallista tarkarajaa. Pitkäaikainen maatalouden harjoittaminen kuitenkin aiheuttaa monenlaisia verotuksellisia ongelmia esimerkiksi omaisuuden oikean omistajan osalta. Siltä osin kuin kyseessä on ositettava ja jaettava omaisuus, on mahdollista toimittaa ositus ja/tai perinnönjako siten, että joku osapuoli ei saa perheoikeudellisten oikeuksiensa mukaista osuutta jaettavasta varallisuudesta. Kyseessä on tällaisissa tilanteissa verotettava lahja.¹⁰² Jos lahjaan kuuluu PerVL 55 §:ssä huojennettavaksi säädettyä omaisuutta, tulee lahjaverotuksessa myöntää sukupolvenvaihduhojennus. Tapa, jolla huojennuksen suuruus lasketaan, ei kuitenkaan verotuskäytännössä ole ollut yhtenäinen.

Osituksen ja perinnönjaon osalta varainsiirto- ja luovutusvoittoverotuksessa on syntynyt laajahko oikeus- ja verotuskäytäntö. Samat periaatteet tulevat huomioon otettavaksi myös osituksen ja perinnönjaon lahjakysymyksiä ratkaistaessa. Verotettavan lahjan suuruus on usein laskettavissa ositus- tai perinnönjakosopimuksesta perheoikeudellisiin jako-osuuksiin pohjautuen, mikäli ositettava ja/tai jaettava omaisuus on selvitetty ja arvostettu asianmukaisesti. Perinnönjaossa lahjat ovat harvinaisempia. Tyypillisimmillään ne ovat maatilan sisältävissä kuolinpesissä, joissa yksi perillisistä jatkaa tilaa ja muut luopuvat oikeuksistaan hänen hyväkseen.

3.2.2 Lahja osituksessa

Osituksessa annettavat lahjat jakaantuvat kolmeen tyyppiin, joita käsitelen tässä alaluvussa.

Tyyppi 1. Tasinkovelvollinen luovuttaa omaisuuttaan tasinkovelvoitettaan enemmän.

Jos tasingon suorittamiseen velvoitettu antaa omaisuuttaan yli siviilioikeudellisen velvollisuutensa, on lahjan määrä arvo, jolla luovutettu omaisuus ylittää tasinkovelvoitteen määrän. Kun osa luovutetusta omaisuudesta oikeuttaa sukupolvenvaihduhojennukseen, tulee huo-

¹⁰² Ks. Puronen 1999, s. 158.

jennukseen oikeuttava ja sen ulkopuolinen omaisuus jakaa tasinko-osaan ja lahjaosaan niiden käypien arvojen mukaisessa suhteessa. Jos esimerkiksi tasinkovelvoite on 100 000,00 € ja osituksessa siirtyy 100 000,00 € huojennukseen oikeuttavaa ja 100 000,00 € sen ulkopuolista omaisuutta, tulee lahjaan katsoa sisältyvän 50 000,00 €:n arvosta molempia. Huojennus tulee tällöin laskea näissä suhteissa. Mikäli lahja halutaan kohdentaa huojennettavaan omaisuuteen, on mahdollista tehdä ensin ositus, jossa ei synny lahjaa, ja tämän jälkeen lahjoittaa maatila tai sen osa jatkajalle.

Tyyppi 2. Tasinkoon oikeutettu ryhtyy tasinkoon ja luopuu siitä myöhemmin.

Jos tasinkoon oikeutettu ryhtyy tasinkoon, mutta luopuu siitä myöhemmin, katsotaan lahjoitetun tasingon arvomäärä. Tällainen tilanne syntyy usein maatalousperintötilanteissa, joissa vauraampi viljelijäpuoliso kuolee yllättäen ja tilanpitoa päätetään jatkaa kuolinpesässä. Tällöin laskennallisessa osituksessa perintöverotuksen yhteydessä vähennetään laskennallinen tasinkovelvoite. Kun aikaa kuluu ja leski haluaa lahjoittaa omaisuuttaan jatkajalle, hän voi luopua oikeudestaan saada tasinkoa.¹⁰³ Luovuttaessa tasingosta verotettava lahja on tasinkovelvoitteen suuruinen.

PerVL 55 § säättää huojennuksen edellytykseksi, että lahjoitettavaan omaisuuteen sisältyy maatilana osa. Kun leskellä ei ole ollut oikeutta saada osuutta tilasta, vaan ainoastaan tasingon suorittajan valitsema omaisuuserä tai rahasuoritus¹⁰⁴, ei hänen voida katsoa luovuttaneen maatilana osaa, mikä olisi edellytyksenä huojennuksen myöntämiselle. Luovuttaessa pelkääntään oikeudesta saada tasinkoa, kasvavat kaikkien pesän osakkaiden oikeudet jaettavaan omaisuuteen ja kaikki saavat osan lahjasta. Huojennus voidaan kuitenkin myöntää, jos leski lahjoittaa välittömästi osituksen jälkeen tasinkona saamansa osan maatilasta jatkajalle. Tällöin kyse on erillislahjasta, josta lasketaan erillinen lahjavero ja huojennus normaalien lahjaa koskevien säännösten mukaisesti.

Mikäli leski luopuu vaatimasta tasinkoa ja lesken osuutta vastaava määrä tulee perinnönjaossa jatkajalle samalla ositus- ja perinnönjakokirjalla, voidaan yleensä katsoa lesken ottaneen tasinkona vastaan hänen osuudestaan puuttuvan lahjoitetun määrän arvosta jatkajalle tullutta omaisuutta ja lahjoittaneen sen edelleen jatkajalle. Ottamalla tasingon vastaan ja luovuttamalla sen jatkajalle leski pystyy kohdentamaan lahjansa haluamalleen henkilölle. Tällöin lesken voidaan katsoa lahjoittaneen lahjan arvon verran kaikkea jatkajan saamaa omaisuutta niiden käypien arvojen suhteissa.¹⁰⁵ Tärkeä on kuitenkin muistaa, että tasingosta luopuminen tai sen vastaanottaminen ja välitön edelleenluovutus voi aiheuttaa seuraamuksia myös muissa verolajeissa.¹⁰⁶ Esimerkiksi MVL:n yksityiskäyttöönnottoja koskevat säännökset kannattaa

¹⁰³ Kun lesken ei voida katsoa ryhtyneen tasinkoon, tarkistetaan lahjaverotuksen toimittamisen sijaan perintöverotusta, jolloin perintöverotuksen verotettava perintöosa ja toisaalta myönnettävä sukupolvenvaihдохuojennus kasvavat.

¹⁰⁴ Leski voi perintökaaren 25. luvun mukaan vaatia itseään pidettäväksi soveliaana tilanpidon jatkajana. Tämä ei kuitenkaan sovellu tilanteeseen, jossa hän on luopumassa tasingosta.

¹⁰⁵ Toki on mahdollista ottaa tasinko vastaan ja sen jälkeen lahjoittaa omaisuus vaikka yhtä suurin osin kaikille perillisille.

¹⁰⁶ Kun etsitään asiakirjoista oikeustoimen sisältöä, ei niitä nähdäkseni tulisi pyrkiä tulkitsemaan tasinko-oikeudesta luopumiksi, ainakaan vasten osapuolten omaa käsitystä. Jos asiakirjasta ei suoraan ilmene, että tasingosta on nimenomaan luovuttu, tulisi olettaa, että tasinko on ensin otettu vastaan ja saatu omaisuus on sen jälkeen luovutettu. Tällöin huojennus voidaan myöntää. Tasingosta luopuminen ei nähdäkseni kuitenkaan voi synnyttää perustetta maatalouden tuloverotuksen tuloutuksiin leskelle yksityiskäyttöönnottoina ja ulkopuolisten varojen käyttötilanteissa omaisuuden myynteinä. Jos taas omaisuus otetaan vastaan ja sen jälkeen lahjoitetaan tai myydään alihintaan, yksityiskäyttöönnottoja tai myyntejä voi tapahtua.

ottaa huomioon toimenpiteitä valmisteltaessa. Olennaista on, että oikeustoimen sisältö on johdonmukaisesti samanlainen kaikissa verolajeissa.¹⁰⁷

Omaisuudesta voidaan luopua myös tasinko-oikeudesta luopumisen yhteydessä. Tällöin lahja koostuu kahdesta osasta: lahjoitetusta tasinko-oikeudesta ja lahjoitetusta lesken omaisuudesta. Sikäli kuin lahjoitettu lesken omaisuus sisältää huojennukseen oikeuttavaa omaisuutta, voidaan huojennus luonnollisesti myöntää. Osituksen yhteydessä myös tasingosta luovuttaessa ja mahdollisesti sen ohella lahjoitettaessa muuta omaisuutta on mahdollista vaihtaa leskelle ja kuolinpesälle kuulunutta varallisuutta, käyttää velkojen siirtoa tasoituseränä sekä käyttää pesän ulkopuolisia varoja. Näistä kysymyksistä tarkemmin jäljempänä. Olennaista on kuitenkin muistaa, että suoritettaessa tasinkoa pesän ulkopuolisin varoin kyse on perheoikeudellisesta suorituksesta, josta ei tule luovutusvoittoja tai maatalouden tuloutuksia, muttei liioin uusia – tasingon suoritushetken mukaisia arvoja vastaavia – hankintamenoja tai poisto- tai metsävähennyspohjia.¹⁰⁸

Tyyppi 3 Osituksen osapuoli luopuu omasta omaisuudestaan vastikkeetta eikä kyse ole osakkaan tasingon luovuttamisesta.

Jos puolisoiden omaisuuden säästöt ovat yhtä suuret tai on alkuaan (esimerkiksi perukirjassa) ilmoitettu, ettei tasinkoa luovuteta tai vaadita, ei osituksen yhteydessä suoritettavaksi tulevaa tasinkovelvoitetta ole. Näissäkin tilanteissa avio-oikeuden alaista omaisuutta on ainakin yhteisomistuksen purkamiseksi katsottu voitavan vaihtaa siten, että kyseessä katsotaan olevan ositussaanto, josta ei tule veroseuraamuksia kuin pesän ulkopuolisten varojen käytön osalta.¹⁰⁹ Osituksessa, jossa tasinkovelvoitetta ei ole, syntyy verotettava lahja, jos osituksen tuloksena jommankumman osituspuolen omaisuus pienenee osituksen toimittamista edeltäneestä tilanteesta. Tämä omaisuuden pieneneminen on verotettavan lahjan määrä.

Kun osituksessa syntyy lahja ja osituksessa on siirtynyt PerVL 55 §:ssä tarkoitettavaa huojennettavaa omaisuutta, tulee huojennus myöntää huojennettavan omaisuuden suhteellista osuutta vastaavassa suhteessa kaikesta siirtyneestä varallisuudesta.

Esimerkki 8:

Osituksen yhteydessä toinen osapuoli on luovuttanut 100 000,00 €:n edestä varallisuuttaan ja saanut 150 000,00 €:n arvosta huojennettavaa maatalousomaisuutta ja 50 000,00 €:n arvosta muuta omaisuutta. Näin hän saa varallisuutta 100 000,00 € oman oikeutensa yli. Tämä on verotettava lahjan suuruus. Lahjan saaneelle osapuo-

¹⁰⁷ Tätä johdonmukaisuutta ja tuloverotuksen ja muiden verolajien yhtenäisyyden edellytystä on haluttu lainsäätäjänkin toimesta tuoda esiin esimerkiksi verotusmenettelystä annetun lain 75 §:ssä, jossa tuloverotuksen seurannaismuutoksen tekeminen mahdollistettiin myös muiden verolajien muutoksesta johtuen. Ks. Anttila Matti. Verotuksen muuttaminen viranomaisaloitteisesti. Verotus 4/2010, s. 368–369.

¹⁰⁸ MVL:n 19 §:n mukaan perintönä, lahjana, testamentilla tai muulla vastikkeettomalla saannolla luovutuksen saajan vähennysoikeus on sama kuin luovuttajalla olisi ollut. Näin ollen luovutushetken arvot eivät muodosta uutta tuloverotuksen vähennyspohjaa. Vastikkeelliselta osalta taas on jatkossa mahdollista tehdä tähän arvoon perustuvia poistoja ja vähennyksiä, kuten mistä tahansa kaupalla hankituista omaisuuseristä. Vastaavasti vastikkeellisen luovutuksen metsään kohdistuvasta osasta metsävähennysoikeutta syntyy 60 % luovutushinnasta. Sen sijaan vastikkeettomasti luovutetusta metsästä metsävähennyspohjaa siirtyy vain luovutetun metsän suhteellista osuutta vastaava osa luovuttajan käyttämättömästä metsävähennyspohjasta (TVL:n 55 §). Edes tasingon maksaminen pesän ulkopuolisin varoin ei synnytä mitään metsävähennysoikeutta. Näin ollen on selvää, että luovuttaessa tasingosta vain lahjan synnyttävällä tavalla ei uutta vähennettävää voi syntyä. Toisaalta tasinko-oikeudesta luopumista ei voi myöskään millään tapaa katsoa lahjottajalle tulon realisoivaksi eräksi. Sitä vastoin luovutettaessa maatalousirtainta esimerkiksi lahjanluontoisesti tapahtuu MVL 4 §:ssä tarkoitettu yksityiskäyttöönotto, josta voi syntyä tuloveroseuraamuksia.

¹⁰⁹ Ks. Rabinä&Nykänen. 2009. s. 129–133.

lelle luovutetusta omaisuudesta ¾ on huojennettavaa ja ¼ huojennuksen ulkopuolista omaisuutta. Näin ollen lahjaan sisältyy 75 000,00 €:n edestä huojennettavaa ja 25 000,00 €:n edestä muuta omaisuutta. Huojennettavasta omaisuudesta lasketaan normaaliin tapaan verohuojennus.

Kun lesken ja perillisten välillä toimitetaan ositus, jossa leski antaa lahjan, verotettava lahja jakaantuu pääsääntöisesti perintöosuuksien suuruuden mukaisissa suhteissa kaikille osakkaille. Lesken osituksessa antama lahja kasvattaa perillisille kuuluvaa varallisuutta kuolinpesässä. Lahjan ei kuitenkaan voida katsoa tulleen suoraan perillisille edes silloin, kun leski osituksen yhteydessä luopuu omasta omaisuudestaan. Näissä tilanteissa omistaja on kuitenkin jakamaton kuolinpesä, jolta omaisuus siirtyy perillisille vasta perinnönjaon hetkellä.¹¹⁰ Vaikka lahjoitettu varallisuus tulee jakamattoman kuolinpesän omistukseen, verotetaan lahja kuitenkin suoraan pesän osakkailta niissä suhteissa kuin heillä on oikeus ositettavaan varallisuuteen. Muiden edellytysten täytyessä myös sukupolvenvaihdoshuojennus voidaan myöntää omaisuudesta, joka osituksen yhteydessä annetussa lahjoituksessa on kasvattanut kuolinpesän varallisuutta.¹¹¹

Kun leski on antanut lahjan jollakin edellä kuvatulla tavalla samanaikaisesti laaditulla ositus- ja perinnönjakokirjalla ja tämä lahja on jaossa tullut suoraan kasvattamaan yksittäisen perillisen osuutta, on lahjavero luonnollista määrätä suoraan hänelle. Näissä tilanteissa muilla osakkailta ei ole ollut tosiasiallista mahdollisuutta saada lesken lahjaa osittain omaksi hyväkseen. Leski on voinut suostua vain kerralla allekirjoitettavaan ositus- ja perinnönjakosopimukseen, jossa hänen antamansa lahja kohdistuu suoraan tietylle hänen haluamalleen osakkaalle. Lesken antama lahja siis verotetaan suoraan ainoastaan omaisuuden lopullisella saajalla.¹¹²

3.2.3 Pesän ulkopuolisten varojen käytön vaikutus osituksessa annettavaan lahjaan

Jos osituksessa tulee samanaikaisesti käytettäväksi pesän ulkopuolisia varoja ja leski saa omaisuutta laskennallista oikeuttaan vähemmän, tulevat tarkasteltavaksi niin kutsutut 75 %:n ja 50 %:n säännöt.¹¹³ Mikäli vastikkeellisessa luovutuksessa omaisuudesta maksetaan yli 75 % sen käyvästä arvosta, ei verotuksessa katsota syntyvän lahjaa. Jos taas kauppahinta ylittää 50 % käyvästä arvosta ja kauppahinta tai sen osa kohdistuu huojennettavaan omaisuuteen, jätetään lahjavero vaadittaessa määräämättä huojennettavan omaisuuden osalta.

Kun suoritetaan laskennallista tasinkovelvoitetta ulkopuolisin varoin, ei verotuksessa kuitenkaan katsota kysymyksessä olevan vastikkeellinen luovutus. Lahjaverotustilanteiden sukupolvenvaihdoshuojennuskysymyksiin tämä sääntö ei kuitenkaan vaikuta. Jos tasinkovelvoite vaaditaan edes osittain ja sitä suoritetaan pesän ulkopuolisin varoin, ei tasingonantajalle voi syntyä huojennettavaa lahjaa. Näin siksi, että lahja on voinut koskea vain vaatimatta jätettyä tasingon osaa, johon ei siis sukupolvenvaihdoshuojennusta tule soveltaa. Jos kuitenkin osituksen yhteydessä toinen osapuoli luopuu omaisuudestaan ja saa siitä vastikkeeksi pesän

¹¹⁰ Tästä poikkeuksen muodostavat tilanteet, joissa vainajalta jäi vain yksi perillinen. Tällöin avio-oikeuden purkaminen osituksella siirtää omistuksen suoraan perilliselle.

¹¹¹ Oikeastaanhan tilanne on samanlainen kuin perintösaantojen kohdalla. Kysymys on irtaimesta oikeudesta omaisuuteen, johon sisältyy huojennettavaa omaisuutta.

¹¹² Käytännössä lahjan kohdentaminen tietyille perillisille on mahdollista järjestää myös ositusta edeltävällä tai seuraavalla erillislahjalla.

¹¹³ PerVL 18.3 § ja 55.5 §.

ulkopuolisia varoja, 75 %:n ja 50 %:n säännöt voivat tulla sovellettaviksi. Näissä tilanteissa ratkaisevaa on luovutusten järjestys. Osituksessa pesän ulkopuolisilla varoilla voidaan ostaa vain niiden arvoa vastaava suhteellinen osuus osituksessa siirtyvästä omaisuudesta. Mikäli osituksen yhteydessä annetaan lahja, se on puhdas lahjasaanto, johon mainittuja säännöksiä ei tulisi soveltaa. Käytännössä tällöin lahjan saajalle jaettavasta varallisuudesta leikataan osuus, joka vastaa käytettyjä pesän ulkopuolisia varoja. Tämän jälkeen verrataan lahjoittajan saamien pesän sisäisten ja ulkopuolisten varojen summaa hänen laskennalliseen oikeuteensa. Niiden erotus on annetun lahjan määrä. Lahjaan sisältyy nähdäkseni kaikkea lahjansaajalle osituksessa siirtynyttä omaisuutta ja velkaa.

Esimerkki 9:

Osituksen molemmilla osapuolilla (A ja B) on 200 000,00 € omaisuutta, josta puolet on PerVL 55 §:ssä tarkoitettua ja puolet muuta omaisuutta. A saa B:ltä 50 000,00 €:n arvosta huojennuksen ulkopuolista omaisuutta. A luovuttaa kaiken huojennettavan sekä 50 000,00 €:n arvosta muuta omaisuuttaan B:lle. Lisäksi B maksaa pesän ulkopuolisin varoin 50 000,00 €. Yhteensä A siis luovuttaa omaisuutta 150 000,00 €:n arvosta, josta $\frac{2}{3}$ on huojennettavaa omaisuutta. A saa omaisuutta 50 000,00 € ja luovuttaa sitä 150 000,00 €, jolloin muutoin kuin ositussaantona siirtyy 100 000,00 €:n omaisuus, josta $\frac{2}{3}$ on huojennettavaa omaisuutta. Tästä 100 000,00 €:n omaisuuserästä maksetaan A:lle 50 000,00 €. B saa lahjana 50 000,00 €, josta $\frac{2}{3}$ on huojennettavaa ja $\frac{1}{3}$ huojennuksen ulkopuolista omaisuutta.

Edellä kuvatussa esimerkissä omaisuutta siirtyi 50 000,00 €:n arvosta ositussaantona, 50 000,00 €:n arvosta lahjana ja 50 000,00 €:n arvosta pesän ulkopuolisia varoja vastaan kauppana. Kunkin saannon hankintamenot saadun omaisuuden myöhemmässä luovutusvoittoverotuksessa muodostuvat omien säännöstensä mukaisesti. Monesti on kuitenkin järkevää tehdä ensin ositus ja tämän jälkeen myydä lahjana saatu omaisuus lahjanluontoisella kaupalla. Tällaisessa tilanteessa sekä 75 %:n että 50 %:n säännöt voivat tulla sovellettaviksi. Tällöin osituksessa siirtynyt omaisuus on tullut siirrettyksi verotuksen näkökulmasta ositussaantona. Tämän jälkeen kysymys on puhtaasta lahjanluontoisesta kaupasta ilman erityisiä tulkinnallisuksia.¹¹⁴

Asiakirjoista on usein vaikeaa päätellä, mitä osapuolten on ollut tarkoitus sopia. Näissä tilanteissa tulee nähdäkseni asettaa painoa sille, missä järjestyksessä osapuolet itse kokevat oikeustoimien tapahtuneen.¹¹⁵ Verohallinnon näkökulmasta on kuitenkin olennaista, että tapahtunut oikeustoimi on sama kaikissa verolajeissa. Ristiriitatilanteissa voidaan nähdäkseni lähteä seuraavasta periaatteesta:

Jos ulkopuolisten varojen määrä ylittää puolet sen omaisuuden arvosta, jonka siirtymistä eivät selitä muut seikat kuin lahja tai ulkopuolisten varojen käyttö, voidaan tulkita ensin tapahtuneen osituksen ja vasta sen jälkeen lahjanluontoisen kaupan. Vastikkeen määrä kuitenkin kuvastaa, onko kyse pääasiassa ulkopuolisina varoina maksetuista tasoituseristä vai kaupasta.¹¹⁶ Kun 50 %:n kauppahintaosuus ylittyy, on yleensä verotuksessa edullista tulkita kyseessä olevan lahjanluontoinen kauppa. Verohallinnolla olisi joka tapauksessa suuria vaikeuksia osoittaa, ettei ensin ole tapahtunut ositusta ja vasta sen jälkeen alihintaista kauppaa, jos kaikki osapuolet tästä järjestyksestä ovat yksimielisiä eikä asiakirja ole yksiselitteinen.

¹¹⁴ Näissäkin tilanteissa on syytä jälleen muistaa kuitenkin tuloverotuksen kysymykset ja hankintamenon muodostumisen kysymykset niin MVL:n kuin TVL:nkin näkökulmasta.

¹¹⁵ Ks. KHO 10.9.2004/2255, jossa KHO piti sukupolven vaihdokseen liittyvän syytingin luonteen määrittelyssä keskeisenä osapuolten sopimustarkoitusta.

¹¹⁶ Vaikka molemmat ovatkin luovutusvoittoveron ja varainsiirtoveron alaisia luovutuksia.

3.2.4 Lahja perinnönjaossa ilman testamenttia

Perinnönjaon yhteydessä annettavaa lahjaa laskettaessa määritellään ensin kunkin perillisen siviilioikeudellinen osuus jaettavaan omaisuuteen. Tämä edellyttää annettujen ennakkoperintöjen, mahdollisten perinnönennakkojen tai osittaisjakojen huomioon ottamista. Näin saadaan lasketuksi kunkin perillisen oikeus ositettavaan jäämistöön. Mikäli joku osakkaista saa perinnönjaossa laskennallista osuuttaan pienemmän osan omaisuudesta, on kyseessä verotettava lahja. Annettu lahja kohdistuu yhdelle tai usealle muulle osakkaalle riippuen siitä, kenen hyväksi tulee osuus, johon toisella oli oikeus.

Ratkaisu siitä, mitä jaettavasta omaisuudesta katsotaan lahjoitetuksi, riippuu tapauskohtaisesta näytöstä. Kysymys on luonteeltaan hyvin samanlainen kuin pesän ulkopuolisten varojen kohdistaminen varainsiirto- ja luovutusvoittoverotuksessa perinnönjaon osalta. Vakiintuneesti ulkopuolisten varojen kohdentamisen on katsottu tapahtuvan siirtyvän omaisuuden käypien arvojen suhteissa. Tästä on kuitenkin voitu poiketa esimerkiksi silloin, kun tietty omaisuus on jaettu esinekohtaisten osuuksien mukaisessa suhteessa ja yksi osakas on sitten saanut muuta omaisuutta yli esineosansa.¹¹⁷ Tällöin ulkopuolisten varojen on voitu katsoa kohdistuneen tähän yli oman esineosuuden saatuun omaisuuteen. Samaa periaatetta voidaan soveltaa myös perinnönjaon yhteydessä annetun lahjan kohdentamisessa, jolloin lahja kohdistuu ensisijaisesti käypien arvojen suhteissa kaikkeen saatuun omaisuuteen. Jos kuitenkin omaisuus on pääosin jaettu esineosuuksien mukaisesti tasan ja lahjan aiheuttava epätasapaino kohdistuu tiettyyn jaettavaan olleeseen omaisuuserään, voidaan katsoa, että on lahjoitettu juuri tätä omaisuutta.

Kun perinnönjaossa annetaan lahja, se kohdennetaan edellä kuvattua laskumallia soveltaen jaettavaan omaisuuteen. Siltä osin kuin lahja kohdistuu huojaettavaan omaisuuteen, lahjaverotusta huojaetaan PerVL 55 §:n mukaisesti.

Niin kutsuttuja 50 %:n ja 75 %:n sääntöjä tulee tarkastella kuten aiemmin osituksen kohdalla kuvasin. Mikäli lahja annetaan osana perinnönjakoa, ulkopuolisilla varoilla ostetaan vain niiden arvoa vastaava osuus lunastajalle tulevasta omaisuudesta. Tällöin lahjan osuus saadaan puhtaana vastikkeettomana saantona, johon mainitut säännökset eivät sovellu. Myös näissä tilanteissa on kuitenkin mahdollista tehdä ensin perinnönjako ja myydä siinä saatu omaisuus välittömästi mainittujen sääntöjen veroedut hyödyntäen. Olennaista kuitenkin on, että kyseessä on samassa järjestyksessä tehty sama oikeustoimi kaikissa verolajeissa, vaikka vaihtoehtojen edullisuus vaihtelisi verolajikohtaisesti. Olipa kyse sitten lahjasta, yksityiskäyttöönotoista, hankintamenon muodostumisesta tai vaikkapa perintöverotuksen muuttamisesta. Myös näissä tilanteissa voidaan lähteä epäselvien asiakirjojen tulkinnassa seuraavasta säännöstä: Jos ulkopuolisten varojen määrä ylittää puolet sen omaisuuden arvosta, jonka siirtymistä eivät selitä muut seikat kuin lahja tai ulkopuolisten varojen käyttö, voidaan tulkita perinnönjaon tapahtuneen ensin ja vasta sen jälkeen lahjanluontoisen kaupan.

3.2.5 Lahja perinnönjaossa testamenttitilanteessa

Testamenttitilanteissa sovelletaan pääsääntöisesti samoja periaatteita kuin tilanteissa, joissa testamenttia ei ole. Esimerkiksi yleistestamentin saaja rinnastetaan lakimääräiseen perilliseen. Testamenttien osalta ratkaistavia tulkintakysymyksiä nousee ensisijaisesti lakiosiin liittyen sekä tilanteissa, joissa testaattori on antanut esinekohtaiseen jakoon puuttuvia määryksiä.

¹¹⁷ KHO 1973 II 613.

Ellei testaattori ole kieltänyt lakiosan suorittamista rahalla, lakiosaperillinen ei ole oikeutettu esineosuuteen jaettavasta omaisuudesta, vaan ainoastaan arvomääräiseen lakiosaan. Mikäli perillinen on ryhtynyt lakiosaan ja päättää myöhemmin luopua oikeudestaan, ei voida katsoa, että perillinen olisi luovuttanut osuutta PerVL 55 §:ssä tarkoitettuun omaisuuteen. Näin ollen lahjaveroa ei voida huoventaa.

Oikeuskäytännössä on vahvistettu, että lakiosa on mahdollista vaatia myös osittain.¹¹⁸ Jos lakiosailmoituksessa vaaditaan lakiosasta täyttä määrää pienempi osa, perintöverotuksessa verotetaan lakiosaan oikeutettua vain ilmoituksen mukaisesti. Muu omaisuus verotetaan testamentin perusteella. Kun testaattori on esimerkiksi määrännyt maatilan yhdelle perillisistä, mutta samalla velvoittanut maksamaan muille lakiosaa suuremman lunastuskorvauksen¹¹⁹, tulee myös tällainen korvaus rinnastaa lakiosaan. Tällaisesta lakiosaa korottavasta testamentitasaannosta voidaan luopua kokonaan tai osittain, jolloin se kasvattaa varsinaisen testamentiperillisen perintösaantoa.¹²⁰ Jos korkeampaan korvaukseen oikeuttava testamentti kuitenkin otetaan vastaan ja siitä myöhemmin kokonaan tai osittain luovutaan, on kyseessä lahja, johon ei voi soveltaa PerVL 55 §:n huojuennussäännöstä.

Jos lakiosaan (tai sen osaan) on ryhdytty¹²¹, osapuolet voivat sopia, että ensin suoritetaan lakiosa halutulla omaisuudella, ja sen jälkeen lakiosana saatu omaisuus lahjoitetaan tai myydään alihintaan kokonaan tai osittain takaisin. Tällaista voi tapahtua erityisesti maatilaperinnoissa, joissa ensin vaaditaan lakiosa, mutta myöhemmin todetaan, ettei sitä ainakaan kokonaisuudessaan halutakaan. Näissä tilanteissa PerVL 33 a §:n veron kiertämistä koskevan säännöksen soveltamiskynnyksen tulisi olla hyvin korkea. Kyseessä on kuitenkin lakiosa, josta on jo kertaalleen maksettu perintövero (ilman huojuennusta) ja joka ollaan edelleen luovuttamassa lahjaveroseuraamuksin.¹²² Nähdäkseni tulisikin puuttua ainoastaan lahjoitettavan omaisuuden selkeään epäaitoon valikointiin, josta tarkemmin jäljempänä.

Testamentti voi myös määräyksillään ohjata tiettyjen jäämistöön kuuluvien omaisuuserien kohdistamiseen tietyn perillisen osuuteen. Tällainen määräys vaikuttaa merkittävästi siihen, miten lahja kohdentuu eri omaisuuserien välillä. Mikäli lahjan perinnönjaossa saanut henkilö on legaatoin nojalla saanut oikeuden tiettyihin pesään kuuluviin esineisiin, ei lahja luonnollisesti miltään osin kohdistu niihin. Lahjana annetaan vain legaattien ulkopuolella olevaa lahjansaajalle jaossa tullutta omaisuutta. Muilta osin perinnönjaossa annettavat lahjat, ja niistä myönnettävä huojuennus lasketaan kuten tilanteissa, joissa testamenttia ei ole.

3.2.6 Velat osituksessa ja perinnönjaossa

Osapuolet voivat järjestellä tulo- ja varainsiirtoverotuksessa ositettavaan ja jaettavaan omaisuuteen kuuluvia omaisuuseriä tarkoituksenmukaiseksi katsomallaan tavalla ilman veroseuraamuksia¹²³. Edellytyksenä on, että kaikkien osapuolten kokonaissaantojen suuruudet vastaavat ositettavaan tai jaettavaan varallisuuteen liittyviä oikeuksia, jotka kullekin osapuolelle

¹¹⁸ KHO 2013:52.

¹¹⁹ Vainaja on halunnut määrätellä jatkajan, mutta ei ole halunnut suosia häntä niin, että muille perillisille jäisi ainoastaan lakiosaoikeus.

¹²⁰ Myös varsinaisen tilan saanut testamentinsaaja voi luopua tällaisesta oikeudesta osittain tai kokonaan.

¹²¹ Lakiosaan ryhtyminen on helppo havaita lakiosailmoituksesta.

¹²² Näissäkin tilanteissa on kuitenkin syytä muistaa MVL:n yksityiskäyttöönottoja koskevat tuloutussäännökset.

¹²³ Mahdollisia perintövero-oikaisuja ja joitain harvinaisempia tuloveroseuraamuksia (kuten MVL:n tasausvauksen tuloutuminen) lukuun ottamatta.

on perhevarallisuus oikeuden nojalla syntynyt. Sama koskee myös velkoja. Osapuolten on mahdollista kasvattaa osituksessa tai perinnönjaossa tietyn osapuolen osuuteen tulevaa varallisuutta sitä vastaan, että osapuoli ottaa vastattavakseen kasvanutta jako-osaa vastaavasti suuremman osuuden pesään kuuluvista veloista. Mikäli velkoja vastattavaksi ottaneen osapuolen oikeus jaettavaan tai ositettavaan omaisuuteen perustuu useampaan saantoon, katsotaan velkojen vastattavaksi ottamisen kasvattavan näitä saantoja niiden nettoarvojen mukaisissa suhteissa. Tällä on merkitystä erityisesti mahdollisen myöhemmän luovutusvoiton hankintamenolähteen määrittämisessä. Perintönä tai lahjana saadun omaisuuden hankintameno määritetään tuloverolain 47 §:n nojalla omaisuuden arvosta perintö- tai lahjaverotuksessa.¹²⁴

Esimerkki 10:

Sisarukset A ja B ovat yhtä suurin osuuksin osakkaina vanhempiensa X:n ja Y:n jakamattomissa kuolinpesissä, joissa kaikki omaisuus on avio-oikeuden alaista. Pesään kuuluu jakohetkellä omaisuutta yhteensä 2 000 000,00 €:n ja velkaa 500 000,00 € arvosta. Puolisoiden kuolemien välillä ei ole tapahtunut muutoksia varallisuudessa, vaan ½ varallisuuden kokonaisuudesta on tullut verotetuksi kummankin jälkeisessä perintöverotuksessa. Näin ollen myytäessä omaisuutta jakamattomana kuolinpesänä puolot hankintamenoista tulee kummastakin perintöverotuksesta.

Jos ositus ja perinnönjako toimitetaan siten, että A saa omaisuutta yhteensä 1 250 000,00 € ja sitoutuu vastaamaan 500 000,00 €:n velasta, hän saa nettovarallisuutta osuuttaan vastaavan 750 000,00 €, mutta bruttovarallisuutta 1 250 000,00 €. B taas saa sekä brutto- että nettovarallisuutta 750 000,00 €. Kun A luovuttaa saamaansa omaisuutta, hankintameno A:n omaisuudelle haetaan puoliksi X:n ja puoliksi Y:n jälkeen toimitetuista perintöverotuksista. Näin ollen velan vastattavaksi ottaminen kasvattaa kummankin alkuperäisen saannon suuruutta niiden käypien arvojen mukaisessa suhteessa.

Osuuksia varallisuuskokonaisuuteen, joka kuuluu yhteen ositettavaan ja jaettavaan omaisuuteen, on voitu saada erilaisina murto-osina erilaisista saannoista, kuten sisäkkäisinä ja peräkkäisinä perittyinä kuolinpesäosuuksina, lahjoina tai pesäosuuden ostoina. Hankintameno lähteen osalta velkojen vastattavaksi ottaminen kasvattaa kaikkien näiden saantojen suuruutta suhteissa, jotka ovat synnyttäneet hänelle oikeuksia jaettavaan varallisuuteen. Toisaalta osittaiset jakotoimenpiteet, kuten osittaiset ositukset ja perinnönjaot sekä perinnönennakot, muuttavat niitä suhteita, joissa kunkin henkilön oikeudet jaettavaan varallisuusmassaan ovat syntyneet.

PerVL 55 §:n mukaan sukupolvenvaihdoshuojennukseen oikeuttava omaisuus tulee arvostaa 40 %:iin omaisuuden arvostuslain mukaisesta arvosta. Huojennettavaan omaisuuteen kohdistuvat velat tulee arvostaa 40 %:iin niiden täydestä arvosta. Lahjoitettavaan omaisuuteen kuuluvien oikeushenkilöiden osakkeisiin tai yhtiöosuuksiin kuuluvien velkojen osalta ei arvostaminen osituksen tai perinnönjaossa annetun lahjan yhteydessä ole ongelma, kun velat otetaan huomioon osakkeen tai yhtiöosuuden arvostamisessa. Siltä osin kuin kysymys on kuitenkin suoraan jaettavaan omaisuuteen kohdistuvista veloista, joita voidaan tulo- ja varainsiirtoveroseuraamuksitta käyttää tasaamaan eri osapuolille tulleen varallisuuden kokonaisarvot heidän osuuksiaan vastaaviksi, on huojennuksen laskenta ongelmallisempaa.

¹²⁴ Myöhemmän luovutuksen luovutusvoiton kannalta on ratkaisevaa, miltä osin vaihteittaisissa vastikkeettomissa saannoissa saatu omaisuus on tullut kustakin luovutuksesta. Myöhemmässä luovutuksessa omaisuuden hankintameno katsotaan perintö- ja lahjaverotuksessa vahvistettu arvo. Jos omaisuuserä tulee luovuttajalle usean eri lahjan tai perinnön tuloksena, myös vähennettävä hankintameno tulee useasta eri perintö- tai lahjaverotuksesta niissä suhteissa kuin omistusoikeus esineeseen on peräisin näistä saannoista.

Pääosa huojennuksen soveltamistilanteista koskee lahjoja, joissa sovitaan varallisuuden ja siihen liittyvien velkojen siirtymisestä luopujilta jatkajille ilman muuta kauppahintaa tai vaihtoehtoisesti alihintaisella luovutuksella. Vaikka siviilioikeudellinen velan luonne on toiminimellä harjoitetun elinkeinotoiminnan sekä maa- ja metsätalouden harjoittamisen osalta samanlainen, on verotuskäytäntö lahjoitustilanteessa ollut erilainen. Toiminimellä harjoitetun elinkeinotoiminnan harjoittamiseen liittyvät velat on katsottu toiminimeen sisältyväksi lahjan arvoa pienentäväksi eräksi.¹²⁵ Huojennuksen laskennassa nämä omaisuuserät ovat tulleet arvostetuksi 40 %:iin niiden arvosta aivan kuten oikeushenkilömuotoisen elinkeino-omaisuuden lahjoitustilanteissakin. Maa- ja metsätalousomaisuuden osalta maatalouteen kohdistuvien velkojen vastattavaksi ottaminen on kuitenkin katsottu osaksi maksettua vastiketta, jolloin velkojen arvostaminen 40 %:iin ei ole tullut kyseeseen. Veloilla on tällöin ollut merkitystä ainoastaan luovutuksen jakamisessa vastikkeelliseen ja vastikkeettomaan osaan. Tässä laskennassa velat on luonnollisesti otettu huomioon täydestä arvostaan.¹²⁶

Olen käsitellyt perintöverotukseen liittyviä velkojen arvostamisongelmia aiemmin luvussa 2. Perheoikeudellisella asiakirjalla annetun lahjan sukupolvenvaihdoshuojennuksen laskemisen nostaa esiin kuitenkin monia kysymyksiä: 1) Mikä osa veloista, joita lahjan saamisen yhteydessä on otettu vastattavaksi, tulee arvostaa 40 %:iin nimellisarvosta? 2) Miten velkojen katsotaan kohdistuvan saatuun omaisuuteen? 3) Mikä merkitys on jaossa saadun omaisuuden jakautumisella huojennukseen oikeuttavaan ja sen ulkopuoliseen omaisuuteen?

Jaettavan kuolinpesän velkojen käyttäminen jaossa saatavia omaisuusosuuksia tasaavana eränä on verotuksessa tulkittu osaksi perinnönjakoa, joka ei muodosta jaon osapuolten välille vastikkeellista tai vastikkeetonta saantoa, ellei jaossa tapahdu lahjaa.¹²⁷ Velkojen vastattavaksi ottamisen ei ole katsottu synnyttävän velvollisuutta maksaa varainsiirto- tai luovutusvoittoeroa. Toisaalta se ei ole myöskään synnyttänyt uusia hankintamenoja. Ainoastaan kasvatatut omaisuutta, jonka katsotaan saavan hankintamenoja perintö- ja/tai lahjaverotuksessa vahvistetuista arvoista.¹²⁸ Näin ollen normaalit maa- ja metsätalousomaisuuden lahjoitustilanteissa syntyneet säännöt velkojen vastattavaksi ottamisen verokohtelusta eivät sovellu silloin, kun huojennettava lahja on annettu osituksen ja/tai perinnönjaon toimittamisen yhteydessä. Verotuksen näkökulmasta velat ovat tulleet henkilölle, joka on ne vastattavakseen ottanut, osana perheoikeudellista saantoa.

Verojärjestelmän muodostaessa yhtenäisen kokonaisuuden, ei ole syytä tulkita eri verolajien välillä poikkeavasti sitä, mikä on vastiketta ja mikä ainoastaan vastikkeetonta saantoa kasvatettava arvoltaan negatiivinen erä. Kun varainsiirto- ja tuloverotuksessa on vakiintuneesti katsottu samaa siviilioikeudellista säädöspohjaa verotukseen soveltaen, ettei velkojen vastattavaksi ottaminen ole verotuksessa vastiketta, vaan osa perheoikeudellista saantoa, ei perintö- ja lahjaverotuksessa ole perusteita tulkita asiaa toisin. Jos velkojen vastattavaksi ottaminen on osa vastikkeetonta saantoa, tulee ratkaistavaksi, miltä osin se sisältyy annettuun lahjaan PerVL 55 §:ssä tarkoitettulla tavalla.

¹²⁵ Ks. Verohallinnon ohje 547/349/2011. Kohta 13.2. Asiassa Verohallinto on kuitenkin muuttanut aiempaa kantaansa. Vrt. Verohallinnon ohje 535/345/2004. s. 49. Asiassa on paljon tulkinnallisuutta ilman jäämistöoikeudellisia yhteyksiäkin. Pesän ulkopuolisten varojen käyttötilanteissa tulkintaongelmia syntyy runsaasti lisää, kun ulkopuoliset varat on joka tapauksessa kohdistettava joltain osin myös elinkeinotoiminnan varoihin.

¹²⁶ Harjoitettaessa maa- ja metsätaloutta osake- tai henkilöyhtiössä velkojen käsittely tapahtuu samoin kuin muissakin yhtiöissä.

¹²⁷ Koko vastikkeeton saanto on peräisin perinnönjättäjältä.

¹²⁸ Ks. tarkemmin esimerkiksi Rabinä & Nykänen 2009. Luku 3.

Voidaan ajatella, että annettaessa lahja perheoikeudellisessa asiakirjassa, lahjana annetaan lahjan arvoa vastaava osuus lahjansaajalle asiakirjan perusteella siirtyvästä omaisuudesta. Lopun omaisuuden katsottaisiin tulevan joko perheoikeudellisena saantona tai velkoja vastattavaksi ottamalla. Velan vastattavaksi ottaminen olisi ikään kuin itsenäinen ja verotuksen näkökulmasta vastikkeeton saanto, jonka ei katsottaisi miltei osin sisältyvän lahjaan. Tällöin huojennus voitaisiin laskea siten, että saadun lahjan kokonaisarvoa vastaava osuus oikeustoimessa lahjansaajalle tulleesta omaisuudesta katsottaisiin saadun lahjana, ja lahjan katsottaisiin sisältävän huojennukseen oikeuttavaa ja sen ulkopuolista omaisuutta niiden käypien arvojen suhteissa.

Esimerkki 11:

Sisarukset A ja B ovat yhtä suurin osuuksin osakkaina vanhempiansa X:n ja Y:n jakamattomissa kuolinpesissä, joissa kaikki omaisuus on avio-oikeuden alaista. Pesään kuuluu jakohetkellä omaisuutta yhteensä 2 000 000,00 €:n arvosta ja velkaa 500 000,00 €. Puolisoiden kuolemien välillä ei ole tapahtunut muutoksia varallisuudessa, vaan puolet varallisuuden kokonaissäätöstä on tullut verotetuksi kummankin jälkeisessä perintöverotuksessa. Jos A saa perinnönjaoissa 1 500 000,00 €:n arvosta omaisuutta ja ottaa velat vastattavakseen, B antaa hänelle 250 000,00 €:n lahjan. A:n saamasta 1 500 000,00 €:n omaisuudesta 1 000 000,00 € on huojennukseen oikeuttavaa ja 500 000,00 € huojennukseen oikeuttamatonta. Tällöin 250 000,00 €:n lahjasta $\frac{2}{3}$ (166 666,66 €) kohdistuu huojennettavaan omaisuuteen ja arvostetaan 40 %:iin arvostuslain mukaisesta arvosta ja $\frac{1}{3}$ (83 333,33 €) on huojennettavaan varallisuuteen kuulumatonta omaisuutta.

Toisaalta olisi mahdollista ajatella, että velan vastattavaksi ottamista ei käsiteltäisi itsenäisenä saantotyyppinä, vaan sen katsottaisiin kasvattavan ainoastaan niitä vastikkeettomia saantoja, jotka verovelvollinen on jo aikaisemmin saanut, jolloin jaon yhteydessä annettuun lahjaan ei sisältyisi velkaa. Tässäkin yhteydessä lahjaan myönnettävä huojennus laskettaisiin edellisen esimerkin mukaisella tavalla.¹²⁹

Kolmas vaihtoehto olisi, että velat kohdistuisivat annettuun lahjaan sekä aiempiin perintöihin tai muihin tapahtumiin, jotka ovat synnyttäneet osituksessa tai perinnönjaoissa lahjan saavalle henkilölle oikeuksia kyseiseen varallisuuteen, niiden suuruuden mukaisissa suhteissa. Tällä tavoin perheoikeudellisessa oikeustoimessa annettuun lahjaan katsottaisiin sisältyvän lahjan nimellisarvoa suurempi määrä omaisuutta ja lisäksi lahjaan sisältyisi osa velasta, joka on tullut lahjan saaneen henkilön vastattavaksi.

Esimerkki 12:

Sisarukset A ja B ovat yhtä suurin osuuksin osakkaina vanhempiansa X:n ja Y:n jakamattomissa kuolinpesissä, joissa kaikki omaisuus on avio-oikeuden alaista. Pesään kuuluu jakohetkellä omaisuutta yhteensä 2 000 000,00 €:n edestä ja velkaa 500 000,00 €. Puolisoiden kuolemien välillä ei ole tapahtunut muutoksia varallisuudessa, vaan puolet varallisuuden kokonaissäätöstä on tullut verotetuksi kummankin jälkeisessä perintöverotuksessa. A:lla oli ennen jakoa oikeus 750 000,00 €:n nettovarallisuuteen jaettavasta jäämistöstä, josta 375 000,00 € oli perintöä X:ltä ja 375 000,00 € Y:ltä. Jos A saa perinnönjaoissa 1 500 000,00 €:n edestä omaisuutta, josta 1 000 000,00 € on huojennukseen oikeuttavaa ja 500 000,00 € muuta omaisuutta, ja ottaa velat vastattavakseen, B antaa hänelle 250 000,00 €:n lahjan. Kun A saa jaossa netto-omaisuutta 1 000 000,00 €, hänen voidaan katsoa saaneen $\frac{1}{4}$ nettovaralli-

¹²⁹ Kahden ensimmäisen vaihtoehdon mukainen lopputulos on mahdollista saada toimittamalla ensin perinnönjako, jossa muille perillisille jaetaan lahjoitettavaksi tarkoitettu osuus, jonka he jaon jälkeen lahjoittavat jatkajalle.

suudestaan lahjana. Lahjaan sisältyisi tällä laskentamallilla omaisuutta 375 000,00 €, josta 250 000,00 € olisi huojenukseen oikeuttavaa ja arvostettaisiin 40 %:iin omaisuuden arvosta arvostuslain mukaan. 125 000,00 €:n lahjasta taas olisi huojenuksen ulkopuolista ja arvostettaisiin täyteen arvoon. Lisäksi lahjaan sisältyisi velkaa 125 000,00 € (¼ 500 000,00 €:sta). Velasta ⅔ (83 333,33 €) kohdistuisi huojennettavaan omaisuuteen ja tulisi arvostaa 40 %:iin nimellisarvosta ja ⅓ (41 666,66 €) kohdistuisi huojenuksen ulkopuoliseen omaisuuteen, jolloin vähennys tehtäisiin täydestä arvosta. Käytännössä tulos olisi, että 250 000,00 €:n lahjasta maksuunpannaisiin huojenuksen jälkeen vero omaisuudesta, joka saataisiin laskemalla yhteen ¼ huojenukseen oikeuttavan omaisuuden huojennetusta arvosta ja 125 000,00 €:stä vähentämällä edellisestä summasta 33 333,33 € (40 % 83 333,33 €:sta) ja 41 666,66 €.

Nähdäkseni kolmas laskentamalli on tapa, jolla perheoikeudellisella asiakirjalla lahjoitetun omaisuuden sukupolvenvaihdoshuojennus tulee laskea. Lahjansaajan saadessa osituksessa ja perinnönjaossa omaisuutta ja velkaa, lahjaan tulee katsoa sisältyvän velkaa, ja tämä velka tulee arvostaa 40 %:iin sen arvosta huojennettavaan omaisuuteen kohdistuvalta osalta. Vastikkeettomaan lahjasaantoon, joka tapahtuu luopumalla perheoikeudellisessa asiakirjassa osasta oikeutta jaettavaan kuolinpesän varallisuuteen, sisältyy siis velka kuten perintösaantoonkin. Sama koskee myös ositussaantoja (kuitenkin niissä rajoissa kuin kysymys ei ole tasingon suorittamisesta tai ryhdytystä tasingosta luopumisesta).

Kuten edellä todettiin, myös kuolinpesäosuuden lahjoituksen yhteydessä toimitettavaan lahjaverotukseen voidaan myöntää sukupolvenvaihdoshuojennus ja siinä yhteydessä huojennettavaan omaisuuteen kohdistuvat velat voidaan arvostaa 40 %:iin niiden arvosta. Myös lahjaverotuksen yhteydessä huojennettavaan omaisuuteen kohdistuvia velkoja voidaan siten muissakin tilanteissa arvostaa 40 %:iin niiden arvosta. Ei siis voida katsoa olevan mitään perustavanlaatuaista eroa lahja- ja perintöverotuksen välillä.

Luovutettaessa vastikkeettomalla saannolla saatua omaisuutta, hankintameno luovutetulle omaisuudelle tulee niissä suhteissa, joissa luovuttajalle oli syntynyt oikeus jaettavaan varallisuuteen. Jakamattomasta kuolinpesästä saatuna tämä tarkoittaa niitä suhteita, joissa myyjälle tullut omaisuus on tullut verotetuksi perintö- tai lahjaverotuksessa tai hankituksi vastikkeellisella kaupalla. Perintönä saadaan laskennallinen jako-osuus perintöön, kuolinpesäosuuden kaupassa myydään osuus jakamattomaan kokonaisuuteen varoineen ja velkoineen ja kuolinpesäosuuden lahjassa lahjoitetaan laskennallinen osuus kaikesta jaettavasta varallisuudesta. Kaikissa näissä tilanteissa syntyy laskennallinen oikeus jäämistöön ja hankintameno perinnönjaossa saadulle omaisuudelle jakaantuu niissä suhteissa, joissa tällaiset saannot ovat synnyttäneet oikeutta jaettavaan omaisuuteen.¹³⁰ Kaikissa näissä kulloinkin saatu oikeus on sisältänyt saantohetkellään omaisuuden, johon ovat kuuluneet kuolinpesän velat.

Lahjaverotuksessa suuremman huojennettavan omaisuuden ja niiden vastapainona myös velkaosuuden sisällyttäminen lahjaan on myöhemmin kuvatusti edullista. Myös hankintamenojen osalta velan vastattavaksi ottaminen kasvattaa hankintameno muodostumista niistä saannoista, joihin on jaossa katsottu kuuluneen velkaa. Tulkinta, jossa perheoikeudellisessa oikeustoimessa annettuun lahjaan ei katsottaisi sisältyvän lainkaan velkaa, synnyttäisi aiheettoman kannustimen lahjoittaa kuolinpesäosuuksia ennen jakotoimenpiteitä. Tällä menettelyllä saadaan lahjaverohuojennus korkeammaksi ja vastaavasti myös hankintameno tulee suuremmalta osin viimeisestä lahjaverotuksesta, jossa arvot ovat yleensä korkeimmat. Ero vaihtoehtojen välillä voidaan osoittaa seuraavalla esimerkillä.

¹³⁰ Erityisesti vastikkeelliseen pesäosuuden ostoon ja velkojen yhdistämiseen liittyy kuitenkin hankalia hankintameno suuruuden määrittämisoongelmia, joita ei tässä käsitellä.

Esimerkki 13a:

Pesässä on neljä perillistä. Jaettavana on 1 000 000,00 €:n maatila (jonka arvostuslain mukainen arvo on 500 000,00 €, josta 40 % on 200 000,00 €) ja velkaa 200 000,00 €. Omaisuuden säästö on 800 000,00 € ja kunkin perillisen oikeus 200 000,00 €. Kaksi perillistä jatkavat maatalouden harjoittamista ja kaksi ovat valmiita lahjoittamaan osuutensa jatkajille.

Jos molemmat lahjoittavat jakamattoman kuolinpesäosuutensa jatkajille, verotettava lahja on 100 000,00 € jatkajaa kohden. Lahjaan sisältyy 1/8 maatilasta ja siihen kohdistuvista veloista. Maatalouden harjoittamista jatketaan, jolloin huojennus soveltuu. Molempiin lahjoihin sisältyy arvostuslain arvoltaan 62 500,00 €:n maatalaosuus ja 25 000,00 € velkaa. Kun molemmat arvostetaan 40 %:iin, määrätään lahjansaajille vero 15 000,00 €:n lahjasta kummaltakin lahjanantajalta. Jos tämän jälkeen tehdään perinnönjako, jossa jatkajat saavat omaisuuden puoliksi, tulee myöhemmissä luovutusvoitoissa vähennettävä hankintameno puolittain alkuperäisestä perintösaannosta ja puolittain omaisuuden arvosta lahjaverotushetkellä.

Mikäli samanlainen lahja annetaan toimittamalla perinnönjako, jossa jatkajat saavat kaiken omaisuuden ja vastaavat kaikista veloista, syntyy samanaiset 100 000,00 € lahjat. Jos näihin katsotaan sisältyvän myös lainaa, muodostuu huojennus ja hankintameno yhtä suureksi.

Esimerkki 13b:

Jos taas katsotaan, että velat kohdistuvat pelkästään aiempaan saantoon ja lahjana saadaan pelkästään lahjan määrää vastaava osuus jaossa tulevasta omaisuudesta, muodostuu lahjavero erilaiseksi kuin esimerkissä 13a. Kuhunkin edellä kuvattuun 100 000,00 €:n lahjaan kuuluu tällöin vain arvostuslain mukaisesti arvostettuna 50 000,00 €:n arvoinen 1/10 maatilasta. Tästä 40 % on 20 000,00 €. Huojennettu lahjavero määrättäisiin tästä summasta. Samaten myöhemmän luovutusvoiton hankintamenosta 40 % tulisi omaisuuserien arvosta jakohetkellä ja 60 % aiemmasta perintöverotuksesta, jossa arvot ovat yleensä alhaisemmat.¹³¹

Siviilioikeudellisesti on mahdollista vaihdella omaisuutta ja siirtää velkaa osituksen ja perinnönjaon yhteydessä. Osituksessa ja jaossa lahjojen katsotaan syntyvän, kun joku saa osuut- taan vähemmän omaisuutta. Tällöin ei ole perusteltua tulkita, ettei annettuun lahjaan voisi sisältyä myös velkaa. Verotuksella ei pitäisi kannustaa laatimaan pesäosuuden lahjoituksia perinnönjakojen sijaan. Lisäksi tulee ottaa huomioon, että samalla (ositus- ja) perinnönja- kokirjalla voi realisoitua sekä lahjaverotus että aiemmin kuvattu perintöverotuksen peruste- oikaisu. Tällöin korostettu velan kohdistaminen perintöön johtaisi ongelmiin perintöveron oikaisemisessa. Kannattaa myös muistaa, että ennen kuolinpesäosuuden lahjoitusta on mah- dollista tehdä myös osittaisia perinnönjakoja, joilla voidaan antaa osuus myös muille peril- lisille, jos he eivät halua lahjoittaa koko perintöosuuttaan. Näin meneteltäessä velan osuus lahjoitettavassa kuolinpesäosuudessa kasvaa entisestään.

Maatilojen osalta on huojennuksen laskennassa yleensä hyvin edullista, jos lahjaan sisältyy käyvältä arvolta verotettavaa lahjaa enemmän omaisuutta, mutta niiden ohella myös velkaa. Maatalousomaisuuden arvostuslain mukaiset arvot ovat yleensä huomattavasti käyviä arvoja alhaisempia. Kun on lahjoitettu paljon maatalousomaisuutta ja lahjaan katsotaan sisältyvän myös niihin kohdistuvaa velkaa, huojennus kasvaa sitä suuremmaksi mitä enemmän omai- suutta ja velkaa lahjaan katsotaan sisältyvän. Näin siitä huolimatta, että verotettavan lahjan suuruus ennen huojennuksen laskentaa pysyy ennallaan. Käytännössä siis huojennettavaan

¹³¹ Tai sitten katsottaisiin, että on lahjana saatu lahjaverotuksen huojennuksen laskennassa erilainen osuus kuin mille myöhemmissä luovutusvoiton laskennassa katsotaan vahvistetuksi lahjaverotusarvo.

omaisuuteen sisältyy kaksi alennuserää, ensin arvostuslain mukainen käypää arvoa alempaan hintaan arvostaminen ja tämän jälkeen vielä arvostuslain mukaisen arvon alentaminen 40 %:iin. Velat taas alennetaan vain kertaalleen 40 %:iin niiden arvosta. Mitä enemmän lahjaan siis sisältyy velkaa, sitä korkeammaksi lahjaverohuojennus kasvaa.

3.2.7 Pesän ulkopuoliset varat ja velkojen vastattavaksi ottaminen

Kysymyksiä voi nousta esiin myös siltä osin, miten pesän ulkopuolisten varojen maksaminen muille osapuolille ja kuolinpesän velkojen vastattavaksi ottaminen tulee yhteensovittaa huojennuksen laskennassa. Kun kaikkiin muihin saantoeriin katsotaan kohdistuvan myös niiden suuruutta vastaava osa veloista, jotka ovat tulleet osapuolen vastattavaksi, voitaisiin ajatella, että pesän ulkopuolisilla varoilla ostetaan niiden arvoa suurempi osuus omaisuudesta ja samalla osa kuolinpesän velasta. Näinhän tilanne taloudellisesti onkin oikeushenkilömuotoisen omaisuuden osalta.¹³²

Kuitenkin maa- ja metsätalousomaisuuden osalta tulee hylätä ajatus velan ostamisesta ositus- ja perinnönjakotilanteissa. Varainsiirto- ja luovutusvoittoverotus lähtevät näissä tilanteissa siitä, että ulkopuolisilla varoilla ostetaan niiden arvon edestä jaettavaa omaisuutta, eikä miltei osin velkaa. Eli siis kohdistetaan ulkopuoliset varat aiemmin kuvattuja sääntöjä soveltaen siirtyneisiin omaisuuseriin. Velan vastattavaksi ottaminen ei näissä tilanteissa korota ostetun omaisuuden määrää. Myös maatalousverotuksen tuloutukset ositus- ja perinnönjakotilanteissa tapahtuvat siten, että kuhunkin omaisuuslajiin kohdistuva osuus pesän ulkopuolisista varoista tuloutetaan. Vastaavasti jatkajan tuloverotuksen myöhemmissä vähennyspohjissa vastikkeellisesti katsotaan ostetun vain ulkopuolisten varojen käyttöä vastaava suhteellinen osa saaduista varoista. Metsätalouspuolella tuloutettava¹³³ aiemmin käytetty metsävähennys lasketaan siten, että sitä ei miltei osin kasvata samassa yhteydessä vastattavaksi otettu velka. Ratkaisevaa on siis ainoastaan metsään kohdistuneiden pesän ulkopuolisten varojen suuruus. Samaten jatkajan metsävähennyspohja kasvaa vain siltä osin kuin pesän ulkopuoliset varat ovat kohdistuneet metsään.¹³⁴

Verotuksessa yleensä lähdetään siitä, että pesän ulkopuolisilla varoilla ostetaan kustakin omaisuuserästä ainoastaan osa, joka vastaa siihen kohdistuvien pesän ulkopuolisten varojen määrää. Velan vastattavaksi ottaminen taas kasvattaa muita samassa oikeustoimessa tapahtuvia saantoja. PerVL 55 §:n huojennuksen laskentaa ei ole perusteltua käsitellä tästä ulkopuolisten varojen käsittelytavasta poikkeavasti, vaan senkin osalta pesän ulkopuolisilla varoilla on katsottava ostetun vain suhteellista osaa jäämistöön kuuluvista omaisuusosineistä.

Toiminimellä harjoitetun elinkeino-omaisuuden osalta tilanne on monesti hankalampi. Elinkeino-omaisuuteen kohdistuvat velat ovat osa elinkeinotoiminnan kirjanpidollista tasetta. Näissäkin tilanteissa on vaikea nähdä ostetun omaisuuden ohella velkaa, koska tämä synnyttäisi ongelmia tuloutuksissa ja poistopohjissa. Toiminimellä harjoitetun elinkeinotoimin-

¹³² Oikeushenkilöiden osalta velat ovat kirjattuina taseen vastattavaksi eräksi, ja niiden määrä pienentää yhtiön kokonaisarvoa, kun omaisuutta ja niiden tuottoa ei voida suoraan jakaa omistajille, vaan myös yhtiön velat ja niiden korot tulevat yhtiön tuloilla ja omaisuuden realisoineilla maksettaviksi.

¹³³ Metsävähennyksen tulouttamiseen ositus- ja perinnönjakotilanteissa liittyy monenlaisia ongelmakohtia, jotka jäävät tämän artikkelin ulkopuolelle.

¹³⁴ Vastikkeettomasti saadulta osin metsävähennyspohjasta ainoastaan siirtyy vastikkeettomasti luovutettua osuutta vastaava osuus luovuttajan käyttämättömästä metsävähennysoikeudesta. Ks. Pilhjerla Kari. Metsävähennys. Verotus 1/2009. s. 50–51.

nan osalta saattaa kuitenkin nousta esiin tilanteita, joissa ulkopuolisten varojen kohdistamisessa olisi syytä tehdä poikkeuksia aiemmin kuvattuihin pääsääntöihin.¹³⁵

Kuten jo aikaisemmin totesin, PerVL:n 50 %:n ja 75 %:n säännöt eivät sovellu osituksessa annettavaan lahjaan. Niitä voidaan soveltaa, jos ositus ja/tai perinnönjako on tullut tehdyksi ja vastikkeellisesti luovutetaan alihintaan juuri esineitä. Kun säännöt eivät tule sovellettaviksi, jos lahja annetaan perheoikeudellisen oikeustoimen tekemisen yhteydessä eikä vasta sen jälkeen, niiden osalta ei nouse esiin erityisiä ongelmakohtia huojennuksen laskennassa.

3.2.8 Sarjaoikeustoimet

Pesän ulkopuolisten varojen käytöstä seuraa usein luovutusvoitto- ja varainsiirtoverovelvollisuus. Näissä tilanteissa on usein merkitystä sillä, mihin pesän ulkopuolisten varojen katsotaan kohdistuvan. Verotuskäytännössä on suhtauduttu torjuvasti menettelyihin, joissa ensin on esimerkiksi perinnönjaolla jaettu jollekin osakkaalle tietty omaisuuserä, joka on välittömästi myyty yhdelle osakkaista. Näin tapahtuu esimerkiksi, kun perittävään varallisuuteen kuuluu kiinteistö ja asunto-osake ja pian perintöverotuksen toimittamisen jälkeen tehdään perinnönjako, jossa yhdelle osakkaista jaetaan kiinteistö ja muille asunto-osake ja sitten kiinteistön saanut lunastaa itselleen myös asunto-osakkeen kaupalla. Näissä tilanteissa on voitu katsoa kyseessä olevan varainsiirtoveron välttämistarkoituksessa tehty tosiasiallista tilannetta vastaamaton oikeustoimisarja. Vastaavalla menettelyllä voidaan pyrkiä kohdistamaan tosiasialliset pesän ulkopuoliset varat esimerkiksi omaisuuteen, johon soveltuvat TVL 48 §:ssä säädetty luovutusvoittoverovapausäännökset. Näissä tilanteissa erikseen ostettu omaisuuserä on saatettu yhdistää perinnönjaossa saatavaan omaisuuteen ja kohdistettu kauppahinta kaikkeen omaisuuteen niiden arvojen suhteissa.

Myös maatalouden sukupolvenvaihdoksissa voidaan saada samankaltaisia etuja lahjoittamalla erikseen juuri sellainen maatilana osa, johon kuuluvassa omaisuudessa käyvän arvon ja arvostuslain mukaisen arvon ero on suurimmillaan. Kaiken kaikkiaan maatalousomaisuuden verosäännökset antavat mahdollisuuden moninaiseen sarjaoikeustoimien hyödyntämiseen. Olipa kysymys lahjaveron huojennuksen, ulkopuolisten varojen kohdentumisen tai muun vastaavan veroedun tavoittelusta sarjaoikeustoimilla, veron kiertämisen soveltamisedellytysten tarkastelun tulisi perustua samoihin periaatteisiin. Käytännössä usein on mahdotonta erotella, minkä verolajin veroetujen tavoittelu on ollut päällimmäisenä esillä verosuunnittelua tehtäessä.

Kun jaon ja lahjan välillä kuluu aikaa ja saatu omaisuus muodostaa kokonaisuuden, jota voi jotenkin järkevästi käyttää itsenäisesti, ei oikeustoimisarjaan tule puuttua. Puuttumisen kynnyks taas voisi olla alhaisempi, jos sama tulonhankintakokonaisuus pyrittäisiin pilkkomaan lyhyessä ajassa tavalla, jossa lahjan ja vastikkeen kohdentuminen järjestelmällisesti valikoitaisiin maksimaaliset veroedut synnyttäväksi. Oikea puuttumisraja on tulkinnallinen, mutta sen tulisi olla yhtäläinen ja johdonmukainen. Oikeuskäytäntöä tilanteista, joissa sarjaoikeustoimiin voidaan puuttua, kaivattaisiin kipeästi.

¹³⁵ Ajateltavissa voisi olla esimerkiksi se, että toiminimen kirjanpidolliseen taseeseen kuuluvat omaisuuserät ja velat olisivat yhtenä eränä ositus- ja/tai perinnönjakokirjassa (kuten ne usein ovatkin) ja ulkopuolisia varoja kohdistettaisiin toiminimeen (tai oikeammin siihen kirjanpidollisesti kuuluvaan varallisuuteen) vain sen nettoarvon mukaisesti.

4 DE LEGE FERENDA

Hyvälle verojärjestelmälle asetetaan monenlaisia vaatimuksia. Sen tulisi olla ennustettava eikä johtaa kohtuuttomuuksiin. Suomessa myös maksukykyisyyden huomioon ottaminen on katsottu hyvän verojärjestelmän osaksi. Verotuksen ei myöskään tulisi aiheuttaa tarpeettomia hallinnollisia kustannuksia julkishallinnolle ja sitä kautta veronmaksajille tai suoraan verovelvollisille itselleen. Hyvässä verojärjestelmässä verovelvollisia kohdellaan yhdenvertaisesti ja verotuksen neutraaliutta edistämällä pyritään välttämään sitä, että samanlaisessa asemassa olevia henkilöitä kohdeltaisiin toisistaan poikkeavasti muodollisten seikkojen vuoksi. Valitettavasti nämä tavoitteet eivät mielestäni toteudu nykyisessä sukupolvenvaihdojen huoennusjärjestelmässä.

Niin perintö- ja lahjaverotuksen kuin tuloverotuksen sukupolvenvaihdojen huoennuksen tavoitteena on ollut edesauttaa yritystoiminnan ja maatalouden harjoittamisen jatkumista seuraavassa sukupolvessa. Tavoitteena on ollut, ettei toimintaa jouduttaisi ainakaan verotuksesta johtuvista syistä lopettamaan. Pidän itsekini perusteltuna tavoitetta antaa verotukea sukupolvenvaihdojen tilanteissa.¹³⁶ Tästä huolimatta nykyinen verotuen myöntämistapa on huono.¹³⁷

Perintö- ja lahjaveron sekä luovutusvoittojen huoennussäännösten ohella maa- ja metsätalouden sukupolvenvaihdoksiin liittyy erityissäännöksiä myös esimerkiksi metsävähennystä, yksityiskäyttöönottoja, tasausvarausta ja varainsiirtoverotusta koskien. Jo tavallisen tilakauden yhteydessä verolainsäädännön kokonaisvaikutukset ovat usein yksittäisen viljelijän näkökulmasta vaikeasti ymmärrettäviä ja ennustettavia. Verotuksen ohella samassa yhteydessä tulee huomioitavaksi myös maataloustukilainsäädäntö, esineoikeus, luopujan kohtelu eläkejärjestelmässä sekä rahoituksen järjestäminen pankin kanssa. Edes yleisimmissä tapauksissa kokonaisuus ei ole helposti hallittavissa, ja vääristä valinnoista voi syntyä merkittäviä kustannuksia. Lisäksi tilakokojen kasvattaminen on nykyisin johtanut yhteistyömuotojen kasvamiseen, jolloin yhä useampaan sukupolvenvaihdokseen liittyy myös verotusyhtymiin tai yhtiötettyyn maatalouteen liittyviä erityiskysymyksiä.

Tilanne monimutkaistuu huomattavasti, jos kuoleman johdosta kokonaisjärjestelyyn tulee sovellettavaksi laaja ja monimutkainen perhevarallisuus oikeus ja osapuoliksi lapsen ja vanhempien ohella myös sisarukset. Kun näissä tilanteissa sovelletaan sukupolvenvaihdojen huoennuksia, on erilaisten toimintavaihtoehtojen vero- ja muiden seuraamusten ennustaminen hyvin vaikeaa. Tällainen järjestelmä ei täytä hyvän verojärjestelmän vaatimuksia verotuksen ennustettavuudesta. Lisäksi järjestelmä on omiaan johtamaan kohtuuttomiin lopputuloksiin. Joskus huono onni tai valinta voi johtaa ankariin veroseuraamuksiin. Toisinaan taas hyvällä onnella tai valinnoilla veroseuraamukset voivat supistua aivan minimaaliseksi.

Myös transaktiokustannukset voidaan arvioida kohtuuttoman suuriksi.¹³⁸ Jo Verohallinnon työmäärän näkökulmasta järjestelmä on kohtuuttoman raskas. Tämän aiheuttaa ennen kaikkea järjestelmän alttius kirjavalle suunnittelulle. Huomattavia veroetuja on mahdollista saada oikeaan aikaan tehdyillä oikeustoimilla. Tämä taas johtaa siihen, että verovelvollisilla on suuri tarve käyttää asiantuntija-apua, joka aiheuttaa heille suuria lisäkustannuksia.¹³⁹ Myös

¹³⁶ Verotuista yleensä ks. Määttä 2007. Luku 5. sekä erityisesti verotukia kohtaan esitetyistä kriittisistä arvioista jaksoissa 5.3.1–3.

¹³⁷ Ks. Myrsky Matti. Veropoliitikamme kehittämisehdotuksia. Defensor Legis 5/2012. s. 714–715.

¹³⁸ Ks. Määttä 2007. s. 32.

¹³⁹ Maatalouden osalta on myös muistettava, että sen kannattavuus perustuu nykyisin suurelta osin julkisiin tu-

yksittäisen ositusta ja perinnönjakoa suunnittelevan perheen omat opiskelutarpeet oikeiden valintojen tekemistä varten ovat kohtuuttoman suuret.

Nykyinen järjestelmä ei myöskään kohdista verotukea onnistuneesti ja tasapuolisesti toimintaa jatkaville. Todellisuudessa hyvin samankaltaisia yrityksiä tai maataloja saaneiden verorasitukset voivat muodostua hyvin erilaisiksi. Myös oikeudellinen muoto, jossa toimintaa harjoitetaan, vaikuttaa usein olennaisesti veroseuraamusten ankaruuteen. Nämä ongelmat muodostuvat nähdäkseni ennen kaikkea siitä, että vaiheittaisissa lainsäädäntöprosesseissa ei ole osattu muodostaa käsitystä, mihin kaikkeen suunnitellut säännökset voivat vaikuttaa. Lisäksi ongelmia on tuonut siviilioikeuden liberalisoituminen, josta hyvänä esimerkkinä osakeyhtiölain ja maanmittaustoimitusten joustavuuden lisääntyminen.

Kokonaisuudessaan syntynyt huojennuskokonaisuus ei kohtelee verovelvollisia yhdenvertaisesti. Osa verovelvollisista saa verohelpotuksia, joissa tehtävä poikkeama yleisestä verotuksen tasosta ei ole hyväksyttävästi perusteltavissa toiminnan jatkuvuudella. Toisaalta myös huojennukseen oikeutettujen välillä huojennuksen suuruus voi riippua lähes sattumanvaraisista tekijöistä.

Kaikkia edellä kuvattuja ongelmia korostaa verotukikokonaisuuden verosuunnitteluherkkyys. Hyvässä verojärjestelmässä veroseuraamukset eivät saisi taloudellisesti samankaltaisessa tilanteessa olevien verovelvollisten välillä vaihdella verosuunnittelun johdosta niin paljon kuin ne nykyisin vaihtelevat. Tämän johdosta lainsäädännön muuttamiselle olisi tarvetta. Mielestäni koko järjestelmä vaatisi uudelleen rakentamista. Kun perintö- ja lahjaverolaki ilmeisesti on päätetty säilyttää, sen rakenteeseen olisi hyvä tehdä muutoksia. Kuitenkin myös pienemmillä muutoksilla voitaisiin pienentää erityisesti järjestelmän verosuunnitteluherkkyttä.

Ensimmäinen toimenpide olisi laskea huojennus edes osittain arvostuslain mukaisen arvon sijaan käyvää arvosta. Yhtenä vaihtoehtona olisi siirtyä kokonaisuudessaan käyvää arvosta tehtävään huojennukseen. Yritysten osalta on kuitenkin esitettävissä hyviä perusteluita ainakin osittaiseen arvostuslain mukaisen arvon käyttämiseen. Yritysten kohdalla olisi luontevaa verottaa jo yrityksessä olevaa varallisuutta, eikä oletettavia myöhempiä voittoja, jotka käypään arvoon pääomitetaan. Jos huojennuksessa ei kokonaisuudessaan siirrytä käyvän arvon mukaiseen arvostukseen, tulisi se tehdä ainakin osittain. Maa- ja metsätalouden osalta käyvää arvosta tehtävään huojennukseen tulisi siirtyä metsien osalta. Nykyinen huojennuksenlaskentatapa määrittää huojennuksen arvostuslain mukaisesta arvosta, joka ei ota huomioon todellista puuston määrää. Sama perintö- tai lahjavero taimikosta tai hakkuukelpoisesta metsästä ei ole hyväksyttävästi perusteltavissa.

Toiseksi luovutusvoittoverotuksen hankintamenoksi tulisi tuoda Hetemäen verotyöryhmän esityksen¹⁴⁰ mukaisesti omaisuuden huojennettu arvo, jos omaisuudesta on myönnetty sukupolvenvaihdoshuojennus. Nykyinen malli, jossa voi saada luovutusvoitosta vähennettävän hankintamenon arvosta, josta perintö- tai lahjaveroa ei makseta, on omiaan luomaan perusteettomia verosuunnittelumahdollisuuksia.

Kolmantena muutoksena olisi tuloverolain sukupolvenvaihdossäännöksen omistusaikaedellytyksen muuttaminen. Kyseisessä säännöksessä on kymmenen vuoden omistusaikavaatimus. Vastikkeettomien saantojen osalta otetaan kuitenkin huomioon myös edellisen omista-

kiin. On olemassa akuutti riski, että tulkinnanvaraiset ja niin hallinnon kuin verovelvollisten kuluja kasvattavat säännökset tulevat lopulta veronmaksajan vastattaviksi. Tämä johtaa siihen, että maatalouspoliittisten tavoitteiden toteuttaminen tulee muulle kansalle tarpeettoman kalliiksi. Ks. Määttä 2011. s. 58 ja 78.

¹⁴⁰ Verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 51/2010. s. 205.

jan omistusaika. Tämä johtaa käytännössä siihen, että huojenuksen edellytykset täyttyvät hyvin lyhyillä vastikkeettoman saannon jälkeisillä omistusaajoilla.

Nykyisessä järjestelmässä on hyvin helppo vaatia huojenusta, koska huojenuksen menettämistä koskevat säännöt ovat hampaattomia ja toisaalta huojenuksen vaatiminen ei usein tule vastaan myöhemmässä luovutusvoittoverotuksessa. Tämä on johtanut käytäntöön, jossa usein kaikki kuolinpesän osakkaat vaativat huojenusta. Nykyisin huojenetaan esimerkiksi perintötilanteissa ennen muuta sitä, että pesässä on huojenukseen oikeuttavaa omaisuutta, eikä sitä, että joku osakkaista oikeasti sitoutuu jatkamaan pitkäjänteisesti toimintaa.

Jos luovutusvoittoverotusta kiristettäisiin, syntyisi kuolinpesissä selvä kannustin miettiä pian kuolintapauksen jälkeen, kenelle huojenettava omaisuus menee. Tällöin osakkailla, jotka oikeasti eivät pitkäjänteisesti aio jatkaa toimintaa, ei olisi nykyisen kaltaista verokannustinta olla mukana jatkajaryhmässä. Tällä tavalla huojenus kohdistuisi tehokkaasti niille yritystoiminnan tai maatalouden harjoittamisen jatkajille, joille huojenus on tarkoitettu. Samalla se vaikeuttaisi olennaisesti sarjaoikeustoimilla ja muulla verosuunnittelulla sellaisten veroetujen saamista, jota ei muiden verovelvollisten näkökulmasta voida pitää oikeutena tai kohtuutena.

LÄHTEET

Oikeuskäytäntö:

Korkein hallinto-oikeus

KHO 2013:52

KHO 2011:60

KHO 2010:24

KHO 17.12.2010 t. 3787, ei julkaistu. Vaasan HAO 27.02.2009 09/0099/2, julkaistu.

KHO 2010 t 2485

KHO 1.10.2007 t 2474

KHO 10.9.2004/2255

KHO 2003:53

KHO 2000:33

KHO 1993 B 538

KHO 10.3.1992 taltio 823

KHO 1991 B 564

KHO 1988 B 533

KHO 1987 B 624

KHO 1986 II 598

KHO 2.12.1985 TALTIO 5576

KHO 1978 II 636

KHO 1973 II 613

KHO 1969 II 604

KHO 1944 I 29

Lainvalmisteluasiakirjat

HE 93/2012 vp

HE 144/2005 vp

HE 104/2000 vp

HE 15/1994 vp

HE 209/1977 vp

Oikeuskirjallisuus:

Aarnio Aulis & Kangas Urpo. Perhevarallisuus-oikeus. Talentum. Helsinki 2010.

Aarnio Aulis & Kangas Urpo. Suomen jäämistö-oikeus I. Talentum. Helsinki 2009.

Aarnio Aulis, Kangas Urpo, Puronen Pertti & Rabinä Timo. Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset. Talentum. Helsinki 2011.

Anttila Matti. Verotuksen muuttaminen viranomaisaloitteisesti. Verotus 4/2010.

Arvela Lasse. Perintö- ja lahjaverolain uusista säännöksistä. Verotus 1/1980.

Immonen Raimo & Lindgren Juha. Onnistunut sukupolvenvaihdos. Talentum. Helsinki 2009.

Juusela Janne & Tuominen Sami. Sukupolvenvaihdoksen verotus. WSOYpro. Juva 2010.

Kiviranta Esko. Maatilaverotus. WSOYpro:n sähköinen julkaisu.

Klami Hannu Tapani. Oikeus ja moraali. Lakimies 8/2001.

Klami Hannu Tapani. Reaaliset argumentit. Lakimies 3/1996.

Kovalainen Markku. Maatilan varojen arvostaminen -ohje (saatavissa Verohallinnosta, esitetty useissa Verohallinnon ulkopuolisissa koulutustilaisuuksissa).

Kukkonen Matti. Pienosakeyhtiön ja sen osakkaan tuloverotus. Talentum. Helsinki 2010.

Kulla Heikki. Pragmatismi hallinto-oikeudessa. Lakimies 4/1999.

Mattsson Jarmo. Osituksen yhteydessä tapahtuvien omistajanvaihdosten varainsiirtoverotuksesta. Verotus 2003/3.

Myrsky Matti. Veropoliitikamme kehittämisvaihtoehtoja. Defensor Legis 5/2012.

Myrsky Matti & Linnakangas Esko. Verotusmenettely ja muutoksenhaku. Talentum. Helsinki 2007.

Myrsky Matti & Räbinä Timo. Henkilökohtaisen tulon verotus. Talentum. Helsinki 2010.

Määttä Kalle. Elinkeino toiminnan sääntelystä Suomessa. Edilex 2011/3.

Määttä Kalle. Veropoliitikka: Teoria ja käytäntö. Edita. Helsinki 2007.

Niemi Matti. Lainoppi – analyysiä vai oikeuttamista? Lakimies 5/2002.

Pilhjerta Kari. Metsävähennys. Verotus 1/2009.

Puronen Pertti. Luopumisjärjestelyistä perintöverotuksessa. Verotus 5/2010.

Puronen Pertti. Perintö- ja lahjaverotus. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1991.

Puronen Pertti. Perintö- ja lahjaverotus. Talentum. Helsinki 2011.

Puronen Pertti. Perukirja, jakokirja ja perintöverotus. Verotus 2/1999.

Puronen Pertti. Varainsiirtoverotus. Talentum. Helsinki 2007.

Räbinä Timo. Maa- ja metsätalouden jatkaminen perintö- ja lahjaverolain 55 §:n sukupolvenvaihdosluovutusta koskevassa säännöksessä. Verotus 3/2011.

Räbinä Timo. Säästöhenki- ja vapaaehtoiset eläkevakuutukset yksityishenkilön varallisuuden siirron ja verosuunnittelun välineenä II. Verotus 4/2006.

Räbinä Timo. Vastikkeeton saanto ja luovutusvoiton verotus. Kauppakaari. Jyväskylä 2001.

Räbinä Timo & Nykänen Pekka. Yksityishenkilöiden luovutusvoittojen verotus. Talentum. Helsinki 2009.

Tolvanen Matti & Tarukannel Veijo. Asian selvittäminen ja todistelu riita-asioissa ja hallintolainkäytössä – mikä yhdistää ja mikä erottaa. Lakimies 6/2010.

Tolvanen Matti & Tarukannel Veijo. Näyttöratkaisu hallintolainkäytössä. Lakimies 6/2011.

Verohallinnon ja valtiovarainministeriön julkaisut:

Henkilöverotuksen käsikirja 2012.

Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. Verohallinnon ohje 547/349/2011.

Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. Verohallinnon ohje 535/345/2004.

Verohallituksen ohje: 12423/32/83.

Verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 51/2010.

Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys

Artikkelin julkaisemisen jälkeen osa artikkelin tulkintaongelmista on ratkennut ainakin osin. Ratkaisupari KHO 2014:154 ja KHO 2014:155 on tuonut selvyyttä siihen, milloin ajallisia ja asiallisia kokonaisuuksia voidaan yhdistää yhdeksi luovutukseksi. Vastaavasti KHO 2019:38 on ratkaissut PK 25 luvun maatilaperinnön- jaossa käytettävien ulkopuolisten varojen luonteen kaupaksi. Muutoin asetelma ja laskuvaikkeudet ovat pääasiassa ennallaan. Verohallinto on kuitenkin laajentanut ohjeitaan sisältämään artikkelissa kuvattujen tilanteiden laskutapoja.¹ KHO:n ratkaisuja artikkelin keskeisistä kysymyksistä ei vielä ole. Verohallinnon ohjeen tulkinnat ovat pääasiassa artikkelin mukaisia. Verohallinto on kuitenkin korostanut mahdollisuutta antaa selvitystä tulevasta jaosta, jos varsinaisia sopimuksia ei ole tehty. Jos tällaista selvitystä ei anneta, muun selvityksen puutteessa tiettyjä laskelmia tehdään ankarammin laskuehdoin kuin artikkelissa esitettiin.

TVL 47 §:n muutos PerVL 55 §:n soveltamisen vaikutuksesta omaisuuden hankintameno on merkittävästi vaikuttanut siihen, millaisessa ympäristössä verosuunnittelua tehdään. Jos omaisuuden myymistä harkitaan, ei enää aina kannata haluta huojennusta. Tämä on muuttanut ristivaikutusten hallintaa merkittävästi, vaikka se ei ole muuttanut huojennuksen laskentaa tai saamisedellytyksiä. Vaikutus korostuu maataloissa, sillä maatilasta on helpompi myydä erikseen rajattu osa kuin yrityksestä. Nykyisin voi olla tarkoituksenmukaista rajata myytäväksi tarkoitettut maatilan osat huojennusvaatimuksen ulkopuolelle. Tämä monimutkaistaa laskentaa ja tiedonsiirtoa sekä lisää vaateita verosuunnitteluosaamiselle.

¹ Verohallinto A57/200/2017.

Perättäisten vastikkeettomien saantojen verotusongelmia

1 Johdanto

Artikkelissa käsitellään peräkkäisten vastikkeettomien saantojen aiheuttamia verotusongelmia ja esitetään niihin ratkaisuja sekä laskumalleja. Tarkastelun kohteena ovat lahjojen kumuloinnit, elinaikaisten lahjojen lisääminen perintösaantoon, peräkkäiset kuolintapaukset ja omistajattoman tilan testamentit.

2 Lahjojen kumulointi

Perintö- ja lahjaverolain (PerVL) 19 ja 20 §:ssä on säädetty lahjojen kumuloinnista. Jos sama henkilö antaa kolmen vuoden sisällä useita veronalaisia lahjoja samalle lahjansaajalle, kaikki tarkastelujakson aikana annetut lahjat lasketaan yhteen ja niistä määrätään yksi lahjavero. Verosta vähennetään aiemmin maksetut lahjaverot ja erotus maksuunpannaan. Näin progressiivisen veroasteikon välttäminen lahjoja pilkkomalla estyy.¹

Kun kaksi lahjaa annetaan kolmen vuoden aikana, mutta kolmannen lahjan antamishetkellä on kulunut yli kolme vuotta ensimmäisen

lahjan antamisesta, toinen ja kolmas lahja lasketaan yhteen ja summasta määrätään lahjavero. Siitä vähennetään toisen lahjan jälkeen määrätystä lahjaverosta osa, joka vastaa toisen lahjan suhteellista osaa ensimmäisen ja toisen lahjan summasta. Käytännössä vähennettävä vero lasketaan kertomalla ensimmäisen ja toisen lahjan yhteissummasta maksettu vero toisen lahjan arvolla ja jakamalla tulo ensimmäisen ja toisen lahjan summalla.² Laskumallilla kumulointiketjuja on mahdollista jatkaa loputtomasti. Verotuskäytäntö lienee **Purosen** kritiikistä huolimatta melko yhtenäinen ja oikeuskäytännössä koeteltu.³ Laskelmia vaikeuttavat asteikkomuutokset, joissa siirtymäsäännöksillä estetään takautuvaa kiristymistä tai verosuunnittelua.⁴

3 Ennakkoperintö ja kolmen vuoden sisällä annettu lahja

Perintökaaren (PK) mukaan rintaperilliselle annetut lahjat ovat ennakkoperintöä, jos

¹ Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. Talentum. Helsinki 2011. s. 354.

² KHO 1951 I 20.

³ Puronen 2011. s. 379–382.

⁴ Esimerkiksi laki perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta 30.11.2012/705.

ennakkoperintöolettamaa ei ole poistettu. Ne otetaan huomioon perittävää omaisuutta jaettaessa jo saatuna perintönä. Jos leski on antanut lahjan hänen ja vainajan yhteiselle rintaperilliselle, lahja voidaan ottaa vainajan perintöä jaettaessa huomioon ikään kuin vainaja olisi sen antanut (PK 6:1). Verotusta toimitettaessa ennakkoperintö lisätään verotettavaan omaisuuteen.⁵ Vainajan ja lesken omaisuuden yhteismäärä ennakkoperinnöillä lisättyinä jaetaan perillisten ja lesken välillä tasajaon ja puolittamisen periaatteita soveltaen. Perilliselle määrätään perintövero hänen suhteellisesta perintöosastaan, mutta veroa määrättäessä vähennetään ennakkoperinnöstä aiemmin maksettu vero.

Kolmen vuoden sisällä annetuissa lahjoissa on kyse lahjasta, jota ei oteta huomioon osituksessa ja perinnönjaossa ennakkoperintönä. Veroasteikon lieventäminen ennakkoperinnöillä luovutuksilla on haluttu estää kolmen vuoden säännöllä. Vainajan ja lesken jäämistöstä tehdään laskennallinen (ositus ja) perinnönjako, jonka kautta verotettava perintöosa lasketaan. Siihen lisätään kolmen vuoden sisällä annetut lahjat ja summasta määrätään perintövero, josta vähennetään aiemmin maksetut lahjaverot.

4 Yhteislahja ja -testamentti

PerVL 15 §:ssä on säädetty yhteistestamentista. PerVL 21 §:n nojalla samoja periaatteita voidaan soveltaa yhteislahjaan. Käsittelen tässä luvussa ensisijaisesti huomattavasti yleisempää yhteislahjaa. Pääsääntöisesti yhteislahjan periaatteet ovat sovellettavissa yhteistestamenttiin. Jos yhteislahjaa on käsiteltävä ennakkoperintönä tai kolmen vuoden sisällä annettuna lahjana, tulee kumulointi mielestäni tehdä samoin periaattein kuin lahjojen kumulointi. Yhteislahjassa perusedellytyksiksi on verotuskäytännössä katsottu, että kaikki yhteislahjansaajat saavat saman osuuden ja että luovutuskirjassa on maininta yhteisesti tai muu vastaava osoitus yhteislahjasta.⁶

⁵ Ennakkoperinnön ja kolmen vuoden sisällä kuolemasta annetun lahjan verokohtelusta säädetään PerVL 16 §:ssä.

⁶ Verohallinnon kannanotto: Yhteislahjana tai testamentilla yhteisesti saadun omaisuuden verottaminen. A14/200/2014. Pääluvun mukaisten osuuksien vaatiminen on luontevaa. Jos

Yhteislahjan verotuksessa keskeistä on, minkä veroluokan mukaan vero määrätään ja miten omistusosuus sukupolvenvaihdoshuojennusta sovellettaessa lasketaan. Yhteislahjassa kahdelle tai useammalle henkilölle määrätään yhtenäiseltä asteikolta yhteisvastuullinen vero etäisimmän sukulaissuhteen pohjalta. Aviopuolisoiden yhteislahjan vero määrätään läheisemmän sukulaissuhteen mukaan, jolloin lapsen ja tämän puolison yhteislahja on ensimmäisessä veroluokassa.⁷ Ratkaisun KHO 2013:11 mukaan sukupolvenvaihdoshuojennuksen välillisen omistuksen edellyttämä 10 %:n osuus täytyy yhteislahjassa, vaikka yhteislahjansaajien laskennallinen osuus erikseen on alle 10 %.⁸

Lahjaverotuksessa käytetään verovapaan osan sisältävää progressiivista veroasteikkoa. Voiko yhteislahjassa välttää kumuloinnin yhteislahjansaajan saamiin lahjoihin, monistaa vapaaosia sekä saada verot määräytyksi veroasteikon alaosasta? Kun kumulointisäännöksellä on haluttu estää lahjoja pilkkomalla saadut asteikkoedut ja yhteislahjaa koskeva sääntely on suppeasti sovellettava poikkeus, ei yhteislahjalla voi välttää kumulointia.⁹ Toisen yhteislahjansaajan veroa ei kuitenkaan voi kasvattaa toisen yhteislahjansaajan erillislahjojen johdosta. Oma käsitykseni, joka käsittääkseni vastaa melko laajalti vakiintunutta verotuskäytäntöä, on seuraavanlainen:

Jos yhteislahjansaajat saavat useita yhteislahjoja samalta lahjoittajalta, mutta eivät lainkaan erillislahjoja, kumuloidaan annetut yhteislahjat keskenään. Jos joku yhteislahjansaajista

lahjoittaja määrittää muut kuin tasaosuudet, omaisuutta ei anneta yhteiseksi, eikä pienemmän osuuden saaneen velvollisuutta vastata isomman osuuden saaneenkin verosta yhteisvastuullisesti voida hyväksyä. Sen sijaan asiakirjainmaininnan korostus on hankala erityisesti lahjanluonteisessa kaupassa. Kiinteistöjen luovutuskirja monesti laaditaan maakaaren periaatteiden mukaisesti kauppakirjana korostamatta, että oikeustoimessa verotuksen näkökulmasta annetaan lahja.

⁷ Merkittävää on huomata, ettei TVL 7 §:n verotuksellista puolisoa ole laissa rinnastettu aviopuolisoon.

⁸ Tämä ratkaisu synnyttää lahjaverojärjestelmään vaikeita tulkintatilanteita esimerkiksi sukupolvenvaihdoshuojennuksen jatkamisedellytyksen ja huojennuksen korotettuna maksuunpanoon johtavan pääosan jatkoluovutuksen osalta. Nämä kysymykset kuitenkin olen rajannut tämän artikkelin ulkopuolelle.

⁹ Aina ei kumulointi kuitenkaan johda lisämaksuunpanoon, jos esimerkiksi yhteislahja on iso suhteessa erillislahjaan.

saa yhteislahjan jälkeen lahjan, erillislahjaan yhdistetään yhteislahjan arvosta lahjansaajan suhteellinen osuus. Summasta määrättävästä verosta vähennetään sama suhteellinen osa yhteislahjasta määrätystä verosta. Jos yhteislahjansaajia on kaksi, erillislahjaan kumuloidaan puolet yhteislahjasta ja vastaavasti vähennetään puolet verosta. Jos yhteislahjaan, joka on aviopuolisoita koskevan sääntelyn johdosta verotettu ensimmäisessä veroluokassa, tulee kumuloitavaksi pelkästään lapsen puolisolle annettava lahja, kumuloinnilla ei saa poistaa veroluokkaetua. Silloin pitää laskea, mikä olisi ollut yhteislahjasta maksettava vero toisessa veroluokassa, ja vähentää tästä verosta kumuloitavaa yhteislahjaosaa vastaava osuus.

Jos yhteislahja annetaan erillislahjan jälkeen, tulee määrätä ensin yhteislahjasta yhteisvastuullinen lahjavero. Sitten aiemman lahjansaajan suhteellinen osuus yhteislahjasta lisätään aiempaan erillislahjaan. Summasta määrätään lahjavero, josta vähennetään sekä ensimmäisestä lahjasta määrätty vero että suhteellinen osa yhteislahjasta määrätystä verosta. Jos aiemmin annettu erillislahja on toisessa ja yhteislahja ensimmäisessä veroluokassa, perustellun laskutavan valinta on vaikeaa. Veroluokkaetua ei kuitenkaan saa poistaa. Vaihtoehtoisiksi voisivat tulla seuraavat ratkaisumallit¹⁰:

a) Lasketaan, mikä vero olisi ollut toisen veroluokan mukaan lasketusta yhteislahjasta. Sitten kumuloidaan erillislahja ja erillislahjansaajan osuus yhteislahjasta toisen veroluokan mukaan. Tästä vähennetään suhteellinen osa verosta, joka yhteislahjasta olisi toisen veroluokan mukaan määrätty, sekä erillislahjasta määrätty vero.

b) Kumuloidaan yhteislahja erillislahjaan ensimmäisen veroluokan mukaan ja vähennetään kumuloinnin tuloksesta suhteellinen osuus yhteislahjasta määrätystä verosta sekä vero, joka erillislahjasta olisi ensimmäisen veroluokan mukaan määrätty.

5 Kahden vuoden sisällä peritty omaisuus

Kun omaisuus kahden kuolintapauksen johdosta verotetaan kahden vuoden sisällä uu-

¹⁰ Joka tapauksessa ensin lasketaan ja määrätään normaali yhteislahjan vero ja sen lisäksi tehdään kumulointi.

destaan, perintövero määrätään kertaalleen korkeamman veroasteikon mukaan (PerVL 17 §). Jos jälkimmäinen perintö on samassa tai alemmassa veroluokassa kuin edellinen perintö, kyseisen omaisuuden perusteella ei määrätä perintöveroa jälkimmäisessä perintöverotuksessa.¹¹ Jos jälkimmäisessä perinnössä on korkeampi veroluokka, otetaan omaisuus mukaan verotettaviin varoihin, mutta ensimmäisen perinnön vero vähennetään jälkimmäisestä perintöverosta.¹² Laskemista hankaloittaa kolme ongelmaa: 1) omaisuuden säilyminen, 2) omaisuuden arvostaminen ja 3) omaisuuden kohdentaminen laskennallisessa jaossa.

1) *Omaisuuden säilyminen.* Jos ensimmäisen kuolemantapauksen kuolinpesää ei ole osittainkaan jaettu, jälkimmäisessä kuolinpesässä on varoina ja arvostettavana ainoastaan kuolinpesäosuus, joka on selvä erillinen omaisuuserä. Jos ensin kuolleen perittävän pesä on osittain tai kokonaisuudessaan jaettu, kahden vuoden sisällä peritty omaisuus täsmentyy esineiksi, jotka ovat osa vainajan varoja. Ilman perinnönjakoa kahden vuoden sisällä perittyä omaisuutta voi tulla myöhemmin kuolleen perittävälle legaatteina. Kahden vuoden sisällä perityt varat voivat siis olla perukirjassa normaaleja vainajan varoja. Ensiksi kuolleelta vainajalta perittyjä varoja on mahdollista lahjoittaa tai kuluttaa ensimmäisen ja toisen kuolintapauksen välisenä aikana. Kaikki peritty omaisuus ei siis välttämättä ole jäljellä pesässä. Omaisuus voi lisäksi muuttua muotoaan, jos esimerkiksi perityillä rahavaroilla on ostettu kiinteistö.

Perukirjaan tulee selvästi merkitä, jos omaisuus on kahden vuoden sisällä perittyä. Käytännössä nämä esineet voidaan luetella ja osoittaa niiden alkuperä mukaan liitetyllä jakosopimuksella. Jos joku omaisuuserä on perinnön surrogaattia, se tulee selvästi merkitä perukirjaan. Rahasta on yleensä mahdotonta erottaa kahden vuoden sisällä perittyjä varoja muista vainajan rahoista. Jos luotettavasti osoitetaan aiemmassa perinnössä saadun raha-

¹¹ KHO 3.12.1999 taltio 3980. Myös verotuksen ulkopuolelle jätettävään omaisuuteen kohdistuvat velat ovat vähennyskelvottomia.

¹² KHO 1978 II 636.

varoja, voidaan perittyjä rahoja vastaava määrä vainajan rahavaroista yleensä olettaa kahden vuoden sisällä perityiksi. Tästä poiketaan, jos on esimerkiksi lahjan tai muun vastaavan seikan perusteella selvää, ettei perittyjä rahoja ole jäljellä.

Samassa tai matalammassa veroluokassa toimitettavassa jälkimmäisessä perintöverotuksessa riittää omaisuuden osoittaminen kahden vuoden sisällä perityksi. Jos myöhempi perintö on korkeammassa veroluokassa, pitää lisäksi laskea, kuinka suuri osa kahden vuoden sisällä perityistä varoista on jäljellä. Aiemmin maksetusta verosta saa vähentää vain tämän osuuden.

2) *Omaisuuden arvostaminen.* Jos myöhempi perintö on korkeammassa veroluokassa, kaikki omaisuus arvostetaan käypään arvoon jälkimmäisen vainajan kuolinhetkellä ja vähennetään aiemmasta perinnöstä määrätty vero. Kun jälkimmäinen verotus tapahtuu samassa tai matalammassa veroluokassa, joudutaan ratkaisemaan verotuksen ulkopuolelle jätettävän omaisuuden arvostaminen. Pitäisikö vähentää arvomääräinen osuus, joka ensin kuolleen jälkeen verotettiin, vai jättää arvostamatta todellisuudessa perityt omaisuuserät? Kahden vuoden sisällä verotetulla omaisuudella mielestäni tarkoitetaan aiemmasta perinnöstä saatuja omaisuusesineitä.¹³ Esineiden arvonmuutokset kuolemantapausten välillä jäävät siten verotuksen ulkopuolelle. Edellisen verotuksen laskennallista perintöosuutta voidaan kuitenkin käyttää arvioitaessa, mikä omaisuus on kahden vuoden sisällä perittyä, ja mikä sen arvo on. Jos kaikki peritty omaisuus on ilmeisesti jäljellä muuhun omaisuuteen sekoittuneena, voitaneen ensimmäisessä perinnössä verotettu laskennallinen perintöosuus vähentää arvioimalla uudelleen arvostetusta omaisuudesta. Silloin jäljempänä kuvattu hankintamenokin päivittynee. Verovelvollisten vastuulla kuitenkin on luotettavasti selvittää, että peritty omaisuus on jäljellä.

Tuloverolain (TVL) 47 §:n nojalla perintöverotuksessa käytetystä arvosta syntyy hankintameno luovutusvoittoverotukseen. Jos omaisuus jätetään erityissäännöksellä perintö-

verotuksen ulkopuolelle, voidaanko perintöverotuksessa katsoa tällaisen omaisuuserän arvoa käytetyksi? **Räbinän** mukaan jälkimmäisessä perintöverotuksessa olisi mahdollista arvostaa omaisuus korkeampaan arvoon ja saada tästä arvosta hankintameno, vaikka omaisuuserä katsottaisiin perintöverovapaaksi, koska kyseessä on huojennussäännös. **Puronen** taas on katsonut tuloverolaissa tarkoitetun hankintamenon tulevan perintösaannosta, jonka pohjalta perintövero on todellisuudessa maksettu. Asia tulisi saattaa KHO:n ratkaistavaksi. Mielestäni hankintamenon tulisi syntyä siitä perintöverotuksesta, jossa omaisuus todellisuudessa verotetaan tai arvostuksella edes on vaikutus perintöveron määrään.¹⁴ Silloin arvoa on lain sanamuodon mukaisesti todellisuudessa käytetty perintöverotuksessa.¹⁵ Muuten perintöverovalvonnassa pitää tutkia hankintamenoa tavoitellessa tehtyjä yliarvostuksia, joilla ei ole yhteyttä todellisuudessa määrättävään veroon.¹⁶ Verotustapa olisi myös taloudellisesti hyväksyttävä, kun kaikki arvononnut tulisivat verotetuiksi joko perintönä tai luovutusvoittona. Asetelma on erilainen kuin esimerkiksi sukupolvenvaihdoshuojennuksessa, jossa huojennetaan osa käyvän arvon mukaan määrätystä verosta eikä huojennus ole kaikissa tilanteissa pysyvä.¹⁷

3) *Omaisuuden kohdentaminen laskennallisessa jaossa.* Usein verotettavaan jäämistöön kuuluu kahden vuoden sisällä verotettua omaisuutta, jota ei ole kenellekään

¹⁴ Jos omaisuus kuitenkin on osa ositettavaa varallisuutta, muttei puoliksi omistettu molempien puolisoitten kesken, se vaikuttaa perintöosiin osituksen kautta. Mallista tarkemmin KHO 1969 II 604 päätöksen pitkässä versiossa. Kyseisessä ratkaisussa vähennys lesken perimästä omaisuudesta myönnettiin puolesta määrin -periaatetta soveltaen. Tämä tukee myös jäljempänä esitettävää tulkintaa osituksen ja perinnönjaon merkityksestä veroetujen kohdentajana. Myös tietyissä testamenttitilanteissa arvostamisratkaisu vaikuttaa aina verotukseen esimerkiksi lakiosan laskennan kautta.

¹⁵ Omaisuuden arvoa on aina perintöverotuksessa käytetty TVL 47 §:ssä tarkoitettuihin myös silloin, jos sinänsä verotuksen kohteena oleva arvostus ei perillisille jaettuna ylitä veroasteikon alarajaa.

¹⁶ Räbinä, Timo: Vastikkeeton saanto ja luovutusvoiton verotus. Kauppakaari. Helsinki 2001. s. 372–374. Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. Kauppakaari. Helsinki 2000. s. 251–252.

¹⁷ KHO 2010 t 2485.

¹³ KHO 1944 I 29.

testamentilla määrätty. Kahden vuoden sisällä verotettavaa omaisuutta voi kuulua myös lesken varoihin. Perintöverotus perustuu laskennalliseen ositukseen ja perinnönjakoon, jossa kuolinhetkellä syntyneet perintöoikeudet verotetaan laskennallisten olettamien kautta. Malli johtaa verovelvollisia yhdenvertaisesti kohtelevaan ja ennakoitavaan verotukseen. Laskennallisuutta tulee mielestäni soveltaa kahden vuoden sisällä perittyyn omaisuuteen, joka tulee kohdentaa kaikille perillisille. Jos veroa määrättäessä tehdään laskennallinen ositus, tulee puolesta määrin -periaatetta soveltaen osa varallisuudesta kohdentaa lesken osuuteen.¹⁸ Tällaisessa tilanteessa samassa tai kevyemmässä veroluokassa verotettavan omaisuuden arvostaminen vaikuttaa todelliseen veron määrään, kun se otetaan huomioon avio-oikeuden alaisen säästön laskemisessa. Laskennallisuuteen perustuva verotuskäytäntö ei kuitenkaan ole ollut valtakunnallisesti täysin yhtenäinen. Erilaisten veroetujen, kuten kahden vuoden sisällä perityn omaisuuden, kohdalla merkitystä on saatettu antaa sille, kenen perintöosaan omaisuus tulee perinnönjaossa.¹⁹

Perukirja on mielestäni **Purosen** kuvaamalla tavalla perintöverotuksen toimittamisessa ensisijainen tietolähde, joita muut asiakirjat, kuten jakosopimus, vain täydentävät.²⁰ Ositus ja perinnönjakosopimus pitää ottaa huomioon sen osoittamien perheoikeudellisten tosiasioiden osalta.²¹ Sen sijaan veroetujen kohdentumiseen (sukupolvenvaihdoshuojennusta lukuun ottamatta) perinnönjaon ei pidä vaikuttaa. Verohelpotuksia, jotka annetaan auto-

maattisesti jonkun omaisuuden verotettavaan jäämistöön kuulumisen vuoksi, ei pidä kytkeä lopulliseen jakoon. Kaikki tällainen omaisuus vaikuttaa laskennallisiin oikeuksiin pesässä. Kuolinhetkellä osakkailla on laskennallinen esineosuus verohelpotukseen oikeuttavaan omaisuuteen. Myös lesken omaisuus voi tarkentua osituksessa perillisille. Jos osakas haluaa osuutensa erityisvähennyksistä ja käytettäisiin muuta kuin laskennallista etujen jakotapaa, hänen pitäisi kieltäytyä perinnönjaosta, jossa hänen osuutensa ei tulisi veroetuun oikeuttavaa omaisuutta. Jos omaisuuden lopullinen saaja vaikuttaisi verotukseen vain ennen verotuksen toimittamista tehdyssä jaossa, pitäisi perinnönjakoa lykätä verotuksen vuoksi.

Jos tiettyyn omaisuuteen kohdistuvia veroetuja kohdennettaisiin perinnönjakosopimusten perusteella, syntyisi vaikeita lasku-ongelmia. Perintöverotuksessa verotetaan kuolinhetken omaisuutta. Perinnönjakoon mennessä tapahtuu muutoksia omaisuusarvoissa ja laadussa, vaikka perinnönjako tehtäisiin kohtuullisen nopeastikin.²² Pidemmällä aikavälillä ongelmat korostuvat. Jos samaan perintöön kuuluu useita erityiseen veroetuun oikeuttavia omaisuususeriä (esimerkiksi jotain kahden vuoden sisällä perittyä, hallinto-oikeusvähennys²³ ja sukupolvenvaihdoshuojennus) ja omaisuuden lopullinen saaja vaikuttaisi etujen kohdentumiseen, laskuvaikeudet nousisivat suuriksi. Aina pitäisi tehdä laskennallisia omaisuudensiirtoja tasoittamaan kuoleman ja jaon välisiä muutoksia, jotta kaikkien perillisten jako-osaan saataisiin heille kuuluva osuus vainajan kuolinhetken varoista. Verotus ei koskaan olisi yhtenäistä, vaan perustuisi yksittäisten verovirkailijoiden tekemiin arvioihin.

Ositus ja perinnönjako tulee mielestäni aina ottaa huomioon samassa laajuudessa

¹⁸ Kolehmainen ja Rabinä katsovat, että laskennallisesta osituksesta ja perinnönjaosta voidaan poiketa ainakin henkivakuutusten kohdalla. Lesken hallinto-oikeuden osalta selvää kantaa on vaikea hahmottaa, joskin sen osalta puolesta määrin -periaatetta korostetaan huomattavasti, kun erisuhteisia omistuksia ei oteta huomioon ja ositus, jossa omaisuus siirretään lesken omaisuuteen, ei aiheuta lahjaa. Kolehmainen, Antti - Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu. Talentum. Helsinki 2012. s. 43–52 ja 220–222.

¹⁹ Verotuskäytäntö kuitenkin yhtenäistyneen tuoreen ohjeen pohjalta: Verohallinnon ohje: Ositus- ja perinnönjakosopimus perintöverotuksessa. A78/200/2015. kohta 2.6.

²⁰ Puronen 2011. s. 401.

²¹ Isotalo Kalle. Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjavero lain mukainen sukupolvenvaihdoshuojennus ja perheoikeudelliset oikeustoimet. Edilex 16/2013. s. 14–17.

²² Pienten velkojen maksut, pörssikurssien muutokset, pesän juoksevat kulut sekä usein pesän varoista maksettavat jakokustannukset muuttavat jakohetken säästön käytännössä aina kuolinhetkestä poikkeavaksi.

²³ Hallinto-oikeusvähennyksen osalta ratkaisussa KHO 2000:33 nimenomaan ei otettu huomioon laskennallisesta osituksesta poikkeavaa suurempaa osuutta, vaikka perintöön sisältyi perinnönjakosopimuksen vuoksi $\frac{3}{4}$ lesken hallinnassa olleesta asunnosta. Kun perinnönjakoa edeltävää ositusta ei oteta huomioon, olisi hyvin vaikeaa ottaa huomioon perinnönjako.

riippumatta siitä, tehdäänkö ne ennen vai jälkeen verotuksen toimittamista. Muutosverotuksessa tulee hyväksyä vaatimukset, jotka hyväksyttäisiin varsinaisessa verotuksessa, jos laissa ei erikseen toisin säädetä. PerVL:ssa verotuksen toimittamiseen kytkettyä sääntelyä on sukupolvenvaihdoshuojennuksessa. PerVL 25 §:n mukaisen perinnönjaon huomioon ottamisen ja PerVL 38-39 §:ien perusteoikaisun soveltamisala on yhtenäinen. Osituksesta ja perinnönjaosta ilmenevät seikat tulee molemmissa ottaa huomioon samassa laajuudessa lainsäädäntöhistoriasta mielestäni ilmenevillä perusteilla. Alkuperäisessä perintö- ja lahjaverolaissa verotuksen toimittamisesta säädettiin 25 §:ssä (alleviivaukset kirjoittajan):

”Perintöveron määrääminen toimitetaan perinnönjättäjän jäämistöstä laaditun perukirjan johdolla.

Niissä tapauksissa, jotka mainitaan 22 §:n 2 momentissa, on veroa määrättäessä otettava huomioon myös edellisen haltijan tai osuutta rasittavan oikeuden haltijan jäämistöstä laadittu perukirja.

Milloin lainmukainen perinnönjako jo on toimitettu, olkoon jakokirja perukirjan ohella ohjeena veroa määrättäessä.”

Perusteoikaisua edeltäneessä verojärjestelyssä säädettiin (56 §):

”Jos testamentti, joka perintöveroa määrättäessä on otettu huomioon, sittemmin käy kokonaan tai osaksi mitättömäksi, taikka jos veroa määrättäessä huomioon ottamatta jätetty testamentti saa sellaisenaan tai joltakin osalta lainvoiman, taikka jos perintöveron määräämisen perusteet muuttuvat tuomioistuimen muuta kuin testamenttia koskevan lainvoimaisen ratkaisun, lainmukaisen perinnönjaon tai perinnön tasoittamisen johdosta tahi muusta sellaisesta syystä, saa se, jonka oikeutta asia koskee, kuuden kuukauden kuluessa sen jälkeen hakea perintöverolautakunnalta veronjärjestelyä. Sama olkoon lakina, kun perunkirjoituksen toimittamisen tai veroilmoituksen antamisen jälkeen on ilmaantunut uutta velkaa, taikka kun pesänosakas on saanut tiedon siitä, että sellainen henkilö, jolle on pantu veroa, on kuollut ennen perinnönjättäjää, tai että pesänosakas, jota ei ole otettu lukuun veroa määrättäessä, edelleen on elossa.”

Sanamuodoista voidaan havaita yhtenäinen soveltamisala. Sanamuodot eriytettiin vuonna

1994.²⁴ Hallituksen esityksen mukaan 25 §:n osalta oikeustilaa ei muutettu ja perusteoikaisua sovelletaan samoissa tilanteissa kuin aiemmin verojärjestelyä.²⁵ Laillisen perinnönjaon huomioon ottaminen ennen verotuksen toimittamista ja sen synnyttämä peruste verojärjestelylle pohjautuvat jo nykyistä perintö- ja lahjaverolakia edeltävään vuoden 1919 PerVL:iin, jolla Suomeen luotiin jako-osiin perustuva perintö- ja lahjavero. Valmisteluasiakirjojen mukaan perintöverotuksen toimittamista ei voida kytkeä perinnönjakoon. Verojärjestely on katsottu tarpeelliseksi tilanteisiin, joissa veron määräämisen perusteet muuttuvat.²⁶ Perinnönjakosopimuksen rooli asetetaan oikeaksi: kun perintöverotus toimitetaan ennen perinnönjakoa perukirjan pohjalta, laillinen jako voi osoittaa tehdyt olettavat virheellisiksi. Silloin verotuksen perusteita tulee oikaista oikeiden, laillisen jaon osoittamien ja perittävän kuolinhetkellä perillisille syntyneiden oikeuksien mukaisiksi.²⁷ Kun kyse on kahden vuoden sisällä perityn omaisuuden kaltaisesta veroedusta, ei laskennallisen perintöverotuksen perusteina olleissa oletuksissa ole mitään virhettä. Osakkaat vain ovat omien tarpeidensa mukaisesti sopineet, mitä kukin saa.

Sukupolvenvaihdoshuojennuksessa kyse ei ole varsinaisen veron määräämisestä, vaan maksuunpanohuojennuksesta.²⁸ Sen saamiseen ei riitä, että huojennettavaa omaisuutta sisältyy perintöön. Omaisuudella pitää jatkaa yritystoiminnan tai maatalouden harjoittamista. Huojennus voidaan menettää verovelvollisuuden alkamisen jälkeen tapahtuvien asioiden vuoksi. Perintöverotuksen toimittamisen lykkäämistä koskeva sääntelykin luotiin ensisijaisesti su-

²⁴ Lakimuutos: 29.4.1994/318.

²⁵ HE 15/1994 vp laeiksi perintö- ja lahjaverolain, verotuslain 85 §:n ja moottoriajoneuvoverosta annetun lain 31 §:n muuttamisesta.

²⁶ HE 38/1918 vp perintö- ja lahjaverosta. s. 1–5.

²⁷ Lisäksi tehty perinnönjako voi osoittaa, onko johonkin oikeuteen, kuten lakiosaan, tasinkoon tai testamenttiin, ryhdytty. Perinnönjakosopimuksen vaikutuksesta perintöverotuksen toimittamiseen yleisesti kerrotaan verohallinnon ohjeessa: Ositus- ja perinnönjakosopimus perintöverotuksessa. A78/200/2015.

²⁸ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013. kohta 15.2.4.

kupolvenvaihdoshuojennusta ajatellen.²⁹ Siksi ositus ja perinnönjako tulee ottaa huomioon sukupolvenvaihdoshuojennuksen osalta, vaikka muut veroedut jaetaan laskennallisesti.³⁰

Ainakin legaatteihin sekä tasajaon ja puolittamisen periaatteiden erityistilanteisiin liittyvä tulkinnallisia kysymyksiä myös verotuksen toimittamisessa kuolinhetken laskennallisten oikeuksien kautta. Jos omaisuus on määrätty legaatilla tietyille perillisille ja se on osa osittettavaa varallisuutta, tuleeko verovapaus erä ohjata legaatinsajalle ilman, että osakaahan siitä menisi avio-oikeuden nojalla leskelle? Jos legaatti on mahdollista täyttää pesästä päältä ilman sitä vahvempien oikeuksien loukkaamista, tulee veroetu mielestäni kohdentaa täysimääräisesti legaattiin, koska se ei kuulu laskennallisesti jaettavan omaisuuden piiriin.³¹

Kahden vuoden sisällä peritty omaisuus voidaan joutua kohdentamaan tarkemmin, jos tasajaon ja puolittamisen periaatteiden soveltamisessa ei voida katsoa, että puolet omaisuudesta menee leskelle ja puolet murto-osien suhteissa perillisille. Syynä voi olla jokin siviilioikeudellinen erityistilanne, kuten enakkoperintö, vainajan määräämä legaatti tai vastikesäännökset. Mielestäni etuudet pitää kohdentaa leskelle ja perillisille suhteissa, joissa todellinen jaettava kuolinhetken varallisuuskin laskennallisesti jaetaan. Jos kohdentumista ei kuitenkaan ole suoraan perukirjaan laskettu, on massaluontoisessa verotuksessa mielestäni perusteltua sivuuttaa vähäiset poikkeamat. Jos esimerkiksi yhdelle osakkaalle on annettu pesän kokonaisvarallisuuteen suhteutettuna vähäinen enakkoperintö, voidaan verohuojennus kohdentaa suoraan puoliksi leskelle ja muutoin tasaosin perillisille.

6 Toteutumaton tasinkoetuoikeus

Korkein oikeus on todennut tasinkoetuoike-

²⁹ HE 290/1977 vp laiksi perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta. s. 3.

³⁰ Asiasta tarkemmin. Isotalo Edilex 16/2013.

³¹ Jos legaatin päältä täyttäminen ei ole mahdollista, tulee muun oikeuden täyttämiseen käytetty suhteellinen osuus siirtää saantoon tai saantoihin, joihin kahden vuoden sisällä käytettyä omaisuutta käytetään.

uden olevan vain lesken käytettävissä.³² Jos leski on kuolleen puolison perintöverotuksessa vedonnut tasinkoetuoikeuteen, mutta ositusta ei elinaikana toimiteta, voi kuolleen puolison perillisille syntyä lesken kuolinhetkellä oikeus lisäperintöön. Onko verotuksellisesti tällöin kyseessä uusi perintö samalta perinnönjättäjältä vai muutos aiempaan perintöön? Verotuskäytännössä tilanne on tulkittu uudeksi perinnöksi.³³ Käytännössä siis vero on määrätty veroasteikon alapäästä täysin uutena perintönä ottamatta mitenkään huomioon aiempaa samalta henkilöltä samalle perilliselle tullutta perintöä. Tulkinta olisi syytä saada oikeuskäytännössä arvioitavaksi, koska relevantti vaihtoehto olisi myös yhdistäminen perusteoikaisulla alkuperäiseen perintösaantoon.

Toteutumattomaan tasinkoetuoikeuteen liittyy ongelmia omaisuuden arvojen muuttamisessa ja omaisuuden sekoittumisessa, jotka vaikuttavat tasingon määrän muuttumiseen kuolleen puolison ja lesken omaisuuden välillä. Jos ensin kuolleen puolison kuolinhetkellä avio-oikeuden alaisesta omaisuudesta 30 % on ensin kuolleen puolison ja 70 % lesken, tasinkovelvoite olisi 20 % kokonaisomaisuudesta. Lesken kuoleman jälkeen laadittavassa perukirjassa suhde voi olla erilainen. Silloin pitää selvittää, miksi tasinkovelvoitteen suhde muuhun omaisuuteen on muuttunut. Jos omaisuudet on pidetty erillään ja niiden ero on muuttunut aidoista arvomuutoksista ja tuoton kertymästä johtuen³⁴, tulee verottaa ainoastaan todellinen tasinkovelvoite. Muutos voi johtua myös vainajan varojen osittaisesta jaosta, varojen sekoittumisesta tai lesken antamista lahjoista. Lisäksi leskellä voi olla kuoleman jälkeen ansaittuja varoja, jotka eivät kuulu avio-oikeuden piiriin. Nämä erät tulee eliminoida laskelmista. Usein kuolleen puolison ja lesken omaisuutta on voinut sekaantua, mutta oikomisista ei ole mahdollista esinekohtaisesti tehdä. Silloin voidaan tasingon määräksi oikaista sama suhteellinen osuus myöhemmästä avio-oikeuden alaisesta säästöstä, joka oli ta-

³² KKO 2001:12.

³³ Kolehmainen-Räbinä 2012. s. 31–36.

³⁴ Verotuksessa yleensä ei ole pantu merkitystä sille, että siviilioikeuden mukaan vainajan omaisuuden tuotto kuuluu leskelle jakovaatimuksen esittämiseen saakka (PK 3:1a).

sinkovelvoitteen osuus avio-oikeuden säästöstä ensin kuolleen puolison perukirjassa (tiedossa olevat oikaisut, kuten osittaiset perinnönjaot ja mahdollisen vaurastumisen avio-oikeuden ulkopuolelle leikkaamisen, tehden).

Verotuskäytännössä 20 000 euron verovapaa perintöosa voi siis monistua, ensin varsinaiseen perintöön ja uudelleen toteutumattomaan tasinkoetuoikeuteen. Vaikka verotuskäytäntö uutena perintönä verottamisesta olisi kestävä, ei vapaaosan monistumista tulisi pitää automaattisena. Laissa ei ole perintöjen kumulointisäännöstä, koska ei yleensä ole ajateltu saman henkilön perivän saman vainajan useaan kertaan. Esimerkiksi eri vuosille jaksettavaa luovutusvoittoa laskettaessa ei kuitenkaan voi käyttää kokonaisuuden sivuuttaen osittain todellista hankintamenoa ja osittain hankintameno-olettamaa, vaikka verokantojen, viivästymisseuraamusten ja muiden vastaavien kysymyksiänsä sovelletaan lisäkauppahinnan selviämisvuoden verosäännöksiä.³⁵

Toteutumattoman tasinkoetuoikeudenkin kohdalla pitäisi vastaavasti laintulkinnalla tavalla tai toisella yhdistää vaihteelliset perinnöt. Uusi perintö voitaisiin esimerkiksi verottaa aloittaen siitä asteikon osasta, johon aiempi perintö yletti, tai laskien perinnöt yhteen ja määräten niistä yhtenäisen perintöveron, josta vähennettäisiin aiemmasta perinnöstä määrätty vero. Jo perustuslain verotukselle asetamat vaatimukset samassa asemassa olevien verovelvollisten yhdenvertaisesta kohtelusta kyseenalaistavat verotustavan, jossa samalta henkilöltä perhevarallisuuden yksityiskohtien tai myöhemmin kuvattujen sopimusten vuoksi vaihteellain tulevat perinnöt verotettaisiin paljon yhtenäistä perintöä kevyemmin.

7 Lesken perintöoikeus, toissijaismääräys ja omistajattoman tilan testamentti

Lesken periessä puolisonsa syntyy toissijaisille perillisille oikeus saada aikanaan osuus lesken kuolinpesästä. Leskeä verotetaan ensivaiheessa tavallisena perinnönsaajana siitä vainajan omaisuudesta, joka ei hänelle avio-oikeuden

³⁵ Verohallinto: Henkilöverotuksen käsikirja 2012. s. 160–162.

perusteella kuulu. Iso puoliso vähennys (PerVL 12 §) pitää verotuksen maltillisena. Kun leski aikanaan kuolee, hänen kuolinpesästään ohjautuu perittyä omaisuutta vastaava suhteellinen osa toissijaisille perillisille.³⁶ Leski voi haluta katkaista yhteyden toiseen sukuhaaraan perinnönjaolla, jossa perillisille tuleva omaisuus erotetaan lesken omaisuudesta. Silloin perintöverotus tapahtuu jakokirjan perusteella.³⁷ Arvoina käytetään perinnönjakokirjan arvoja. Sama omaisuus tulee verotettavaksi kahteen kertaan.³⁸ Tältä voidaan välttyä perinnöstä luopumisella.

Samankaltaisia tilanteita liittyy testamentin toissijaismääräykseen, joissa ensin verotetaan ensisaajaa ja hänen kuoltuaan lopullista testamentinsaajaa. Toissijaissaajan osuuteen kytkeytyy usein lakiosan vaatiminen, jos omaisuus määrätään ensin leskelle ja tämän kuoltua yhteisille lapsille.³⁹ Rintaperillinen voi vaatia lakiosaa tai osaa siitä.⁴⁰ Leski tai muu testamentinsaaja voi myös vaatia testamentinsa vain osittain.⁴¹ Toissijaissaajille voi siis tulla heti kuoleman jälkeen verotettava perintöosuus ja myöhemmin toissijaismääräyksellä uusi perintö. Tällöin esiin nousee jälleen perintöveron vapaaosan kertaantumisongelma.

Jos toissijaismääräystilanteessa tehdään jako lesken eläessä, onko kyse lahjasta vai perinnön aikaistumisesta? Ensisaajalla voi olla tarve saada omaisuuksien yhteys katkaistua ja toissijaisperillisille olisi jossain vaiheessa tullut perintö. Perintöverotuksen aikaistaminen

³⁶ Pääsääntöisesti osuus on puolet, mutta esimerkiksi avioehto, kuoleman jälkeen tapahtuva vaurastuminen ja annetut lahjat voivat muuttaa suhdetta.

³⁷ Rabinä 2001. s. 341–350.

³⁸ Tähän tilanteeseen ei sovelleta PerVL 17 §. Tilanteessa ei ole kahta kuolintapausta.

³⁹ Usein lakiosavaatimus tehdään, mutta lakiosaa ei ainakaan välittömästi makseta. Myöhempää verotusta toimitettaessa on usein ensimmäisenä selvitettävä, onko aiemmasta perintöverotuksesta ilmenevä ja jo verotettu lakiosa maksettu.

⁴⁰ Perintöverotuksen toimittamisen vaatiman laskennallisen osituksen ja perinnönjaon laatimisen näkökulmasta on oleellista, mitä oikeuksia on vaadittu. Verohallinnon kannanotto: Lesken testamenttiosuuden määrittäminen eräissä lakiosatilanteissa. A61/200/2014.

⁴¹ Verohallinnon kannanotto: Osittainen testamentista luopuminen eräissä tilanteissa. (11.11.2014).

olisi asian varsinaista luonnetta vastaava verotustapa, vaikka todellinen asetelma yleensä poikkeaa lapsettomien aviopuolisoiden lakisääteisistä perinnoista. Toissijaismääräyksellä omaisuuden saavat usein ovat myös ensisaajan lapsia ja kyse on vain samojen saajien vaihteisesta verotuksesta.⁴²

Oman erityisongelmansa tuovat osittaiset jaot, joissa toimitetaan osittainen jako lesken ja toissijaisten perillisten välillä tai toissijaismääräyksen sisältävällä testamentilla omaisuutta saanut antaa omaisuutta toissijaissaajalle jo etukäteen. Jos samalta henkilöltä saatavien erillisten perintöjen yhdistäminen ei ole mahdollista, syntyy perusteeton perintöverotuksen vapaaosien monistusmenetelmä. Sopimusvapautteen pohjautuvan siviilioikeuden mahdollisesti hyväksymissä osittaisjärjestelyissä ei ole kysymys aidosta pyrkimyksestä erotella omaisuus ja katkaista eri sukuhaarojen varallisuuden yhteys. Osittaisiin toimenpiteisiin ryhtymisen tulisi johtaa koko perintöosan verotukseen, jos perintösaantojen yhteenlaskemiselle ei voida mahdollisella KHO:n tulkinnalla luoda mallia.

Niin kutsutuissa omistajattoman tilan testamentteissa saadaan omaisuuteen ainoastaan hallintaoikeus. Omistusoikeus siirtyy hallintaoikeuden saajan kuoltua. Omaisuutta ei välitilan aikana omista kukaan. Esimerkiksi omaisuuden realisoinnissa tulisi käyttää maistraatin myötävaikutusta.⁴³ Omistajattoman tilan testamenttia on käytetty verotuksellisista syistä, koska toissijaissaajien ollessa muita kuin rintaperillisiä verotus on jätetty odottamaan omistajattoman tilan päättymistä.⁴⁴ Omistajaton tila lähtökohtaisesti päättyy ja omistusoikeus siirtyy hallintaoikeuden haltijan kuoltua. Verotus tapahtuu välitilan päätyttyä sen hetkisten käypien arvojen mukaan. Ajoittain verotuksessa kuitenkin nousee esiin kysymyksiä siitä, että omistajattomassa tilassa ollutta omaisuutta myydään tai jaetaan. Verotuksen pohjaksi pitää ratkaista, millä oikeudella jako tai myynti on tehty. Jos omistajattoman tilan

testamenttina käsittely havaitaan alkujaan virheelliseksi testamentin luonnehdinnaksi, verotusta pitää oikaista vastaamaan oikeaa testamentin tulkintaa. Ongelmallisempi tilanne muodostuu, jos omaisuuden voidaan katsoa siirtyneen omistajattomaan tilaan, mutta hallintaoikeuden haltija vapaaehtoisesti ja ennen-aikaisesti luopuu hallintaoikeudestaan. Silloin perintösaanto aikaistunee. Ratkaistavaksi tulee myös se, onko tällainen aikaistuminen mahdollinen vain osaan omaisuudesta. Oma käsitykseni on torjuva. Omistajaton tila on verotuksessa hyväksytty aitoihin tilanteisiin, joissa usein iäkkään hallintaoikeuden haltijan viimeisten elinvuosien omaisuuden käyttö turvataan ja omaisuus tulee kerralla verotettavaksi hänen kuoltuaan. Jos elinaikaisiin jakoihin osittainkaan ryhdytään sopimusten perusteella, pitäisi koko perintö verottaa suoraan.

Kaikille edellisille tilanteille on yhteistä, että verotusta toimitettaessa joudutaan ratkaisut pohjaamaan heikkoon selvitykseen. Omaisuus on usein ollut vuosia lesken tai avolesken hallinnassa. Käytännössä varat ovat yleensä sekoittuneet ja muuttaneet muotoaan, jotain omaisuutta on lahjoitettu tai jaettu eikä kuoleman jälkeen ansaittu omaisuus ole erillään aiemman kuolinhetken varoista.⁴⁵ Verotuksessa joudutaan tekemään tapauskohtaisia arvioita ja pyytämään verovelvollisilta selvityksiä asioista, joiden selvittämiseen he eivät kohtuudella kykene. Lesken lakisääteisessä perinössä on pohjalla vastakkainasettelu sukuhaarojen välillä, joka varmistaa osapuolten intressin selvittää oikeuksiaan. Toissijaismääräysten tai omistajattoman tilan testamenttien osalta lopulliset saajat usein ovat samat kaikilla perittävillä. Silloin oikean omaisuuden ohjaaminen oikealta henkilöltä perityksi on pelkästään verotuksessa selvitettävä kysymys, jonka osalta motivaatio asioiden selvittämiseen voi vaihdella perintöverotuksen toimittamisen ja sitä myöhemmin seuraavan luovutusvoittoverotuksen välillä.

⁴² Näin myös Kolehmainen-Räbinä 2012. s. 122–125.

⁴³ Laki holhoustoimesta 10 §.

⁴⁴ Kolehmainen-Räbinä 2012. s. 168–172 ja KHO 2014:141 sekä KHO 2000:66.

⁴⁵ Tyypillisin perintöverotuksen arvionvarainen oikaisu lienee lesken jälkeen toimitettavassa perintöverotuksessa tapahtuva lesken vaurastumisesta johtuvan omaisuuden leikkaaminen laskennallisen osituksen ulkopuolelle. Tätä on korostettu jo julkaistussa alueellisessa perunkirjoitusohjeessa. Uudenmaan veroviraston ohje: Perunkirjoituksesta leskenä kuolleen henkilön jälkeen. 12.11.2008. s. 6.

Tämä on omiaan tekemään verotuksen toimitamisesta raskasta ja byrokraattista.

8 De lege ferenda

Lahjojen ja perintöjen yhteenlaskemisen osalta tämä artikkeli ei ole tyhjentävä. Monia kysymyksiä on myös yksinkertaistettu. Esimerkiksi sukupolvenvaihdoshuojennus ja eräät verosuunnitteluun kytkeytyvät kysymykset on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Silti laskutoimitukset ovat hallinnollisesti kohtuuttoman työläitä ja verovelvollisten näkökulmasta vaikeasti ennakoitavia. PerVL tulisi uudistaa siten, että laskenta helpottuisi ja olisi paremmin ymmärrettävää.

Osa kysymyksistä on perheoikeussidonnaisina välttämätön osa järjestelmää, jos jako-osaverotuksesta ei haluta siirtyä jäämistöverotukseen. Esimerkiksi testamentin toissijais määräysten osalta siviilioikeus voitaisiin kuitenkin sivuuttaa ja verottaa omaisuus ensisijaan kuoleman yhteydessä hänen muun omaisuutensa osana.⁴⁶ Erilaiset erityissäännöt, kuten kahden vuoden sisällä peritty omaisuus, yhteislahja ja käsittelyn ulkopuolelle rajattu sukupolvenvaihdoshuojennus, aiheuttavat tarpeettomia ongelmia. Kahden vuoden säännöstä voitaisiin luopua. Aivan lähekkäin tapahtuneissa kuolemissa voitaisiin sen sijaan tulkita, että vainaja ei ollut ryhtynyt perintöönsä, jos jälkimmäisen kuolinpesän osakkaat ovat siitä yksimielisiä eikä mitään ryhtymistä osoittavia oikeustoimia olisi tehty. Tämä ratkaisisi valtaosan kohtuuttomista peräkkäisistä verotuksista. Perättäisten kuolintapausten verotus ei muutoinkaan ole enää vakava ongelma, kun korkeammista veroluokista on luovuttu.

Yhteislahja pitäisi poistaa laista ja siirtää lapsen puoliso ensimmäiseen veroluokkaan.

⁴⁶ Kun veroluokkia on vain kaksi, ei sukulaissuhteen merkitys ole yhtä suuri kuin aiemmin.

Sukupolvenvaihdoshuojennus (ja sen tuloverotuskytkennät) olisi syytä arvioida kokonaisuutena uudelleen. Myös omistajattoman tilan testamentin verokohtelusta olisi syytä säätää laissa erikseen. Lisäksi siviilioikeutta ja verolainsäädäntöä tulisi mahdollisimman pitkälle kehittää tavalla, joka kannustaisi tekemään myös jäämistöosituksen kohtuullisessa ajassa kuoleman jälkeen. Vuosikausia osittamattomina säilyvät aviovarallisuuskokonaisuudet eivät ole kenenkään etu.

Vakavasti pitäisi pohtia myös sitä, onko nykyinen melko progressiivinen veroasteikko mielekäs. Lahjojen pilkkominen on yksinkertaista. Kun verotus on voimakkaasti progressiivista, kannustaa se samalla erilaisiin vaiheittaisiin järjestelyihin progression välttämiseksi. Verotuksen toimittamisesta tulee hankalampaa ja samalla suositaan verojen minimointia. Mahdollisen progression osalta lahjaveroasteikon pitäisi olla selvästi perintöveroasteikkoa ankarampi, jolloin lahjojen pilkkomisen edut pienensivät. Muutoinkin pitäisi harkita veromalleja, joissa verotettaisiin muita kevyemmin kuolinhetken lakisääteisiä perillisiä.⁴⁷ Tämä vähentäisi kannustimia paitsi pilkottuihin lahjoihin myös verotuksesta johduttuihin testamentteihin ja niistä luopumisiin.

Kokonaisuutena nykyinen monimutkainen, vaikeasti ymmärrettävä ja hallinnollisesti raskas lahjojen ja perintöjen yhteenlaskemiskysymysten viidakko ei kuulu hyvään verojärjestelmään.

⁴⁷ Kun lapsi perii vanhemmansa, 20 000 euroa on melko matala asteikon alaraja, mutta mahdollinen korkeampi alaraja ei saisi johtaa sen monistamiseen vaiheittaisiin perintöihin ja kaikille lapsenlapsille. Jos osittainen perinnöstä luopuminen mahdollistettaisiin, myös veroasteikkoihin pitäisi tehdä muutoksia. Lainsäädäntöä ei saisi kehittää ainakaan verotuksen toimittamista vaikeuttavaan ja verosuunnittelua lisäävään suuntaan, joka tehokkaasti luopumisen sallimisesta ilman muuta lainsäädännön parantamista seuraisi. Asian taustasta: Rabinä, Timo: Perinnöstä ja testamentista luopuminen perintöverotuksessa – olisiko aika muuttaa lakia? Edilex 26.5.2014.

Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys

Artikkelin julkaisemisen jälkeen ei ole tapahtunut oleellisia muutoksia artikkelin aihepiirissä. Verohallinnon valmisohjelmistohanke on kuitenkin tehnyt ristivaikutuskentän hallinnasta pulmallisempaa. Perintö- ja lahjaverotusta on pyritty rakentamaan sovellukseen, johon ohjelmoidaan tavanomaisten tilanteiden verottamista helpottavia ehtoja. Esimerkiksi tavanomaiset lahjojen kumuloinnit ja niihin liittyvät veroasteikkomuutokset on mahdollista koneellistaa. Kun kumuloitavan lahjan käypä arvo ja antohetki ovat tiedossa ja laskusäännöt ovat selvät, kumulointi on puhdasta matematiikkaa ilman arviointeja. Artikkelissa kuvattujen erityistilanteiden yhdistäminen näihin koneellisiin sovelluksiin on vaikeaa ja johtaa tapauskohtaisiin erityislaskentoihin.

SUKUPOLVENVAIHDOSHUOJENNUKSEN LASKU- JA SOVELLUSONGELMIA

Johdanto

Perintö- ja lahjaverolain (PerVL) sukupolvenvaihdoshuojennusta (55–57 §) on vero-oikeudellisessa tutkimuksessa käsitelty melko laajasti siitä näkökulmasta, milloin huojuennusta voidaan soveltaa. Monesti tutkimus on ollut verohallinnon sukupolvenvaihdosohjeen kommentointia tai oikeuskäytännön selittämistä. Käytännön laskutoimituksia on käsitelty vähemmän, erityisesti sukupolvenvaihdoshuojennuksen ja muiden veromuodon erityiskysymysten yhdistämisen osalta.

Laskutapojen osalta verotuskäytäntö on käsitykseni mukaan ollut epäyhtenäistä. Verovelvolliselle on yleensä tärkeintä, myönnetäänkö huojuennus tai huojuennetaanko koko vero. Jos joka tapauksessa sovelletaan osittaihuojennusta, verovelvollisella ei usein ole halua valittaa laskentatavoista. Myöskään veronsaajien oikeudenvallontayksikkö ei ole vienyt laskentatapoja tuomioistuimiin. Siksi on syntynyt yksittäisten virkamiesten luomia paikallisia (tai virkailijakohtaisia) verotuskäytäntöjä. Niihin on vaikuttanut, millaisia sukupolvenvaihdoksia kyseinen virkailija on eniten käsitellyt (esimerkiksi maatiloja vai osakeyhtiöitä). Valtakunnallisesti voidaan puhua epäyhtenäisestä verotuksesta.

Artikkelissa esitän laskutapoja erilaisiin kysymyksiin, joista mielestäni muodostuu melko looginen ja johdonmukainen kokonaisuus. Nykyinen sukupolvenvaihdoshuojennus on kuitenkin niin

huonosti valmisteltu, ettei yhdenvertainen ja oikeudenmukainen verotuksen toimittaminen tahdo onnistua. Artikkelissa ei pääsääntöisesti selvitetä taustalla olevia perintö- ja lahjaverotuksen perusasioita kuin yhteyksissä, joissa ne toimivat perusteluina esittämälleni tulkintavaihtoehdolle.

Sukupolvenvaihdoshuojennuksen perussisältö

Sukupolvenvaihdoshuojennus voidaan PerVL 55–57 §:ien nojalla myöntää, jos perintöön tai lahjaan sisältyy maatalan tai yrityksen osa, jolla jatketaan yritystoiminnan, maatalouden tai maa- ja metsätalouden harjoittamista. Osakeyhtiöiden ja henkilöyhtiöiden osalta yrityksen osa on määritelty kymmenesosaksi yrityksen omistamiseen oikeutavista osakkeista ja osuuksista. Huojennuksen saaminen edellyttää siis määritellyn omaisuuden sisällymistä vastikkeettomaan saantoon ja määritellyn toiminnan jatkamista saadulla omaisuudella.

Huojennus voidaan myöntää osittaisena tai täytenä. Osittaisessa huojuennuksessa vero määrätään omaisuuden varojen arvostamisesta verotuksessa annetun lain (arvostuslaki) mukaisen arvon 40 %:sta käyvän arvon sijaan, jos se on enemmän kuin 850 euroa. Huojennettavasta omaisuudesta maksettavalle verolle voidaan myös antaa kymmenen vuoden koroton tasajaksotus, jos määrättävä vero on 1 700 euroa. Vuotuinen vähimmäismaksuerä on kuitenkin 850 euroa. Jos huojuennettu omaisuus

luovutetaan viiden vuoden sisällä verotuksen toimittamisesta (ei siis lahjan saamisesta/perittävän kuolemasta), huojenettu vero maksuunpannaan 20 %:lla korotettuna. Jos huojenettavasta omaisuudesta maksetaan vastiketta yli puolet sen arvosta, koko lahjavero huojenetaan (kokonaishuojennus).

Reunaehdot sukupolvenvaihdoshuojennuksen laskutavoille

Sukupolvenvaihdoshuojennus on luonteeltaan säännönmukaista verotusta seuraava maksuunpanohuojennus. Sukupolvenvaihdoshuojennus arvioidaan aina vasta varsinaisen huojennusta edeltävän veron (normaali vero) laskemisen jälkeen.¹ Sukupolvenvaihdoshuojennuksen myöntäminen tai myöntämättä jättäminen ei voi koskaan ohjata normaalin veron laskemista. Kun sukupolvenvaihdoshuojennus lasketaan normaaliin veroon, huojenuksen laskennassa sen sijaan on pakko ottaa huomioon normaalin veron laskuongelmien ratkaisutavat.²

Sukupolvenvaihdoshuojennus myönnetään yksittäisille yrityksen tai maatilalla osille, ja huojenus voidaan menettää. Siksi aina täytyy tietää, kuinka suuri huojenus kuhunkin omaisuuserään on annettu. Kerran määrätty huojenus ei lähtökohtaisesti muutu, vaikka myöhemmin annettaisiin samalle lahjansaajalle toinen lahja. Poikkeuksen muodostavat ratkaisun KHO 2014:155 kaltaiset luovutusten yhdistämiset kaikilta osin yhdeksi luovutukseksi.

Koska huojenus voidaan myöntää osittais- tai kokonaishuojennuksena, pitää laskumallien toimia

molemmissa vaihtoehdoissa. Laskutapojen pitää lisäksi sopia kaikkiin mahdollisiin huojennettaviin omaisuuseriin. Laskutavalle ei riitä, että esimerkiksi osakelahjojen laskeminen onnistuu sillä. Saman laskumallin on toimittava henkilöyhtiön yhtiöosuudessa, jossa verotetaan arvostuslain mukaista tasetta yksityistilisaldot huomioon ottaen, toiminimien varoissa tai maatilassa.

Yhtenäiseen saantoon sisältyvä huojenuksen ulkopuolinen omaisuus

Samaan vastikkeettomaan saantoon voi huojenukseen oikeuttavan omaisuuden ohella kuulua myös muuta omaisuutta. Perintöverotuksessa tämä on pääsääntö, mutta näin voi olla myös lahjassa, esimerkiksi lahjoitettaessa samalla lahjakirjalla maatala ja sen ulkopuolella sijaitseva kesämökki.³ Huojennuksen ulkopuolisesta omaisuudesta vero määrätään aina käyvästä arvosta, eikä tätä veroa huojeneta miltään osin. Huojennuksen ulkopuolisesta omaisuudesta määrätään normaalista verosta osa, joka vastaa tämän omaisuuden käyvän arvon osuutta koko lahjan tai perinnön käyvästä arvosta. Huojennuksen laskenta koskee vain huojenettavan omaisuuden käyvin arvoihin laskettua suhteellista osaa normaalista verosta.⁴

Laskumalli yhdistettynä progressiiviseen verosteikkoon aiheuttaa yllätyksiä. Huojennuksen jälkeen maksuunpannaan aina vähintään huojenuksen ulkopuolisen omaisuuden suhteellinen osa normaalista verosta lisättynä 850 eurolla. Jos normaali vero on 40 000 euroa ja ¼ omaisuudesta on huojenuksen ulkopuolista, muusta omaisuudesta

¹ Ratkaisussa KHO 2010 t 2485 selvästi muistutettiin normaalin veron ensisijaisuudesta.

² Tämä peruseriaate on kuvattu myös verohallinnon ohjeessa: Lahjojen kumulointi. A52/200/2016. Kohta 6.

³ Tätä kirjoitettaessa on ollut valmisteltavana tuloverolain 47 §:n muutos, joka muuttaa huojenettavan omaisuuden hankintamenoksi huojenuksen laskuperusteena olleen arvon käyvän arvon sijaan. Tämä luultavasti maataloissa johtaa pyyntöihin soveltaa huojennusta vain osaan maatilasta, jos joku osa maatilasta aiotaan myydä. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perintö- ja lahjaverolain sekä tuloverolain 47 §:n muuttamisesta (HE 175/2016 vp).

⁴ Tätä kirjoitettaessa on ollut valmisteltavana uusi metsälahjavähennyksen, jossa tuloverotuksessa saisi vähentää osan metsän lahjaverosta. Tämän metsään kohdistuvan veron määrittelyssä voidaan nähdäkseni soveltaa samoja laskuperiaatteita kuin käytetään lahjatilanteissa huojenettavan omaisuuden kohdistuvan veron osan laskemisessa. Tässä artikkelissa kuvatut perintöverotuksen laskuvaikkeudet ovat hallituksen esityksen mukaan olleet osasyynä sille, että perintöverotus rajattiin metsälahjavähennyksen ulkopuolelle. Hallituksen esitys eduskunnalle metsälahjavähennyksestä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 158/2016 vp).

määrätään veroa 10 000 euroa ja huojennettavasta omaisuudesta vähintään 850 euroa. Kun huojennuksen ulkopuoliseen omaisuuteen kohdistuva normaalin veron suhteellinen osa määräytyy käyvin arvoon lasketusta huojennettavan omaisuuden ja muun omaisuuden summasta, se ylittää veroasteikon korkeampiin osiin. Laskettaessa 850 euron vähimmäisveron ylittävää huojennusta muun omaisuuden käypään arvoon lisätään huojennettava omaisuus arvostuslain 40 %:iin arvostettuna. Summa ylittää yleensä veroasteikolla paljon matalampaan osaan kuin käyvin arvoon laskettu omaisuus.⁵ Siksi huojennuksen ulkopuolisen omaisuuden suhteellinen osa normaalista verosta on usein korkeampi kuin huojennettavan omaisuuden huojennetun arvon ja muun omaisuuden käyvän arvon summasta määrättävä vero. Esimerkiksi perintöön kuuluvasta maatilasta vero usein on 850 euroa, jos perintöosaan kuuluu muutakin omaisuutta. Sama ongelma koskee myös osakeyhtiöiden taseaukaisuja.⁶

Kokonaishuojennus tai maksuaikapidennys koskevat mielestäni vain normaalin veron osaa, joka kohdistuu huojennettavaan omaisuuteen. Yrityksen sukupolvenvaihdoksia koskevassa verohallinnon ohjeessa maksuaikajaksotus jaetaan kuitenkin maksuunpannulle verolle huojennuksen ulkopuolisen omaisuuden käyvän arvon ja huojennettavan omai-

suuden huojennetun arvon suhteissa.⁷ Kun suoran lainkohdan mukaan huojennus koskee huojennetun omaisuuden suhteellista osuutta normaalista verosta, kyse lienee laskuvirheestä. Ohjeen esimerkissä ei ole vertailua 850 euron vähimmäisveroon, josta näkyisi muuhun kuin huojennettavaan omaisuuteen kohdistuva veron osa.

Huojennettava maatila on kuitenkin laajempi käsite kuin luettelo arvostuslain mukaan arvostettavista omaisuuseristä. Maatilaan voi kuulua osia, jotka arvostetaan käypään arvoon. Tyypillinen esimerkki on maatilan asuinrakennuksen maapohja. Kun maatilasta lasketaan huojennettava vero, tällaiset omaisuuserät lisätään käyvän arvon mukaisesti kevyemmin arvostettuun omaisuuteen. Summasta määrätään huojennettavan maatilasta vero. Maatilaan kuuluvaan käypään arvoon arvostettavaan omaisuuteen voi saada lahjanluonteisen kaupan täyden verohuojennuksen tai kymmenen vuoden maksuaikajaksotuksen. Nämä omaisuuserät eivät siis kuulu edellä kuvattuihin täysin huojennuksen ulkopuolisiin omaisuuseriin, vaan ovat osa huojennettavaa maatilaa.

Tältä osin esimerkiksi hallinto-oikeuden rasittamien metsien verotus on tulkinnallista. Verohallinnon ohjeenannossa on otettu hieman yleisluontoisen kanta: ”Veronhuojennussäännöstä ei voida

⁵ Kuolinpesän velat kasvattavat ongelmaa. Ne tulee kohdistaa ennen huojennuksen laskentaa: *Puronen, Pertti*: Perintö- ja lahjaverotus. Talentum. Helsinki 2015. s. 643. Huojennettavaan omaisuuteen kohdistuvat velat arvostetaan 40 %:iin ja huojennettava omaisuus käypää arvoa matalamman arvostuslain mukaisen arvon 40 %:iin. Huojennus kasvaa kohdistuvien velkojen vuoksi, vaikka nettoperintö ei kasva. Velkojen kohdistaminen taas on tulkinnallista. Perintöverotuksessa verotetaan kuolinhetken laskennallista netto-omaisuutta. Perintökaaren logiikassa ensin maksetaan velat ja jaetaan netto-omaisuutta. Velkavastuusta voidaan myös testamentissa määrätä. Perinnönjaossa osakas voi ottaa velat vastattavakseen saaden vastaavasti enemmän omaisuutta. Silloin velat kohdistuvat perinnönjaon jälkeen tähän omaisuuteen. Kun perinnönjako otetaan huomioon ratkaistaessa, sisältyykö perintöosaan PerVL 57 §:n yrityksen osa, olisi ongelmallista sivuuttaa perinnönjako velkojen kohdentamisessa. Siviilioikeudesta ja perinnönjaoista voi siten kummata perusteet kohdentaa velat vasten vainajan elinaikaisen koron vähennyskelpoisuuden tarkastelua. Samoja velkoja joudutaan myös kansainvälisissä perintöverotuksissa kohdentelemaan jopa tilanteissa, joissa verosopimuksissa on erilaisia Suomen lain sivuuttavia velan kohdennusperusteita.

⁶ Juusela ja Tuominen arvioivat taseaukaisuisia vaihtoehtoisia koko vertailuarvon jakomalleja. He vertailevat käypien arvojen ja tasearvojen suhteita. Oma käsitykseni on sama kuin perintöveron laskumalli. Kun tase avataan, avataan myös vertailuarvo. TVL-varat ovat lahjaverotuksessa mukana käyvästä arvostaan. Huojennuksen vertailulaskelmassa EVL-varat arvostetaan omaisuuseräkohtaisesti arvostuslain 40 %:iin. Jos sovelletaan ns. jarrusääntöä, leikataan TVL-varoilla oiotusta vertailuarvosta se suhteellinen osa, jonka jarrusääntö leikkaa vertailuarvosta. Samoin leikataan vertailuarvosta vähennettävä osinko, jos sitä ei selvästi ole jaettu joko TVL- tai EVL-varoista. *Juusela, Janne – Tuominen, Sami*: Sukupolvenvaihdoksen verotus. Talentum Media Oy. Viro 2014. s. 200–204.

⁷ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013. kohta 15.2.6.

soveltaa, jos maatilán luovuttaja pidättää itselleen tai toiselle henkilölle luovutettavaan maatalaan kohdistuvan hallinta- tai käyttöoikeuden niin, että luovutuksensaaja ei voi harjoittaa saamallaan omaisuudella maataloutta tai maa- ja metsätaloutta.”⁸ Ohjeessa ei käsitellä yksityiskohtaisesti hallintaoikeuden pidättämistä tiettyihin maatilán osiin ja sen vaikutusta kokonaishuojennukseen tai maksuaikajaksotukseen.

Perustuu rajausta siihen, että hallintaoikeuden rasittamalla metsällä ei jatketa metsätalouden harjoittamista, vai katsotaanko metsä osaksi toista maatilaa? Maatilán perusmääritelmä on maatilatalouden tuloverolain (MVL) 2 §:n maatilán käsite: itsenäinen taloudellinen yksikkö, jolla harjoitetaan maa- tai metsätaloutta.⁹ Jos toisen hallitsema metsä ei ole edes osa samaa maatilaa kuin huojennettava omaisuus, ei myöskään kokonaishuojennusta tai maksuaikajaksotusta voida myöntää. Jos ositushuojennuksen evääminen johtuu siitä, että metsällä ei jatketa metsätalouden harjoittamista, voi kyseessä olla maatalaan kuuluva käypään arvoon (hallintaoikeusvähennyksen huomioon ottaen) arvostettava omaisuus. Silloin siihenkin saisi kokonaishuojennuksen ja maksuaikapidennyksen. Jos osa maatilán pelloista on omassa viljelyssä ja osa vuokralla, ei myöskään vuokralla olevia peltoja arvosteta käypään arvoon.¹⁰ Vuokratusta pellostamistaja saa toki edes vuokratulon¹¹, mutta silti raja olisi kyseenalainen. Selkeämpää olisi katsoa hallintaoikeuden rasittamat metsät joko kokonai-

suudessaan huojennuksen piiriin tai rajata ne kaikilta osin huojennuksen ulkopuolelle. Asiasta tarvittaisiin oikeuskäytäntöä, jossa pitäisi harkita myös jäljempänä käsiteltävän vaiheittaisen maatilán sukupolvenvaihdoksen ongelmat.

Lahjojen kumulointi ja sukupolvenvaihdoshuojennus

Verotettavaan lahjaan lisätään (kumuloidaan) kolmen vuoden sisällä annetut lahjat. Summasta määrätään lahjavero, josta vähennetään aiemmista lahjoista määrättyt verot (PerVL 20 §). Myös huojennettavien lahjojen kumuloinnissa lasketaan ensin normaali vero. Kumulointi on ollut osittain epäyhtenäistä jo normaalin veron laskemisessa.¹² Sukupolvenvaihdoshuojennuksen kumuloinnissa verotuskäytäntö on ollut kirjavaa. Päätöksiin voi vaikuttaa, kumuloidaanko kaksi huojennettavaa lahjaa vai huojennukseen oikeuttava ja muu lahja (ja kumpi on annettu ensin).

Kumuloinnissa määrätään vero viimeksi lahjoitetusta omaisuudesta ottaen huomioon myös aiemmat lahjat. Tämä korostuu sukupolvenvaihdoshuojennuksessa, jossa lasketaan myöhemmin mahdollisesti korotettuna maksuunpantava huojennus. Kerran laskettu huojennus ei muutu myöhempien lahjojen vuoksi. Kun kumuloitavana on kokonaishuojennukseen oikeuttava lahjanluonteinen kauppa, koko kumuloinnin tuloksena syntynyt normaali lahjavero huojennetaan.

⁸ Verohallinnon ohje: Maatilán sukupolvenvaihdos verotuksessa. A84/200/2015. kohta: 2.5.5.2.

⁹ Tältäkin osin maatilán käsite ei ole ongelmaton. MVL:n maatilakäsitettä luotaessa eri kuntien metsätalot olivat eri maataloja, mutta ne voivat silti olla KHO:n käytännön mukaan samaa PerVL:n maatilakokonaisuutta. HE 204/1992vp. s. 4. ja KHO 7.7.2009 T 1741.

¹⁰ Näin ratkaisua KHO 1988 II 597 on käsittäkseni pääasiassa tulkittu, vaikka oikeastaan päätös koskee jatkamisedellytystä, eikä huojennuksen laskentaa, joka tuohon aikaan ei ollut yhtä akuutti kysymys. Pellon arvostaminen myös käyvän arvon osalta oli lähellä verotusarvoa, ja 40 %:iin arvostamista ei ollut.

¹¹ Sinänsä myös ratkaisussa KHO 2011:60 maatilán osan vuokraaminen katsottiin merkitykselliseksi huojennuksen ulottamisessa myös vuokrattuun rakennukseen.

¹² Puronen 2015. s. 397–401.

Käsittääkseni yleisin verotuskäytäntö on seuraava, joka pääsääntöisesti vastaa myös omaa käsitystäni:¹³

Jos ensin on annettu huojennukseen oikeuttava lahja ja siihen kumuloidaan huojennuksen ulkopuolinen lahja, kumuloinnissa käytetään huojennusta edeltävää lahjan arvoa ja veroa. Huojennuksen ulkopuolisen omaisuuden lahjavero määrätään asteikon ylemmästä osasta, ja huojennus kohdistuu asteikon alemmaan osaan. Jos miljoonan euron arvoisen huojennettavan lahjan huojennettu arvo on 100 000 euroa, huojennuksen jälkeinen (850 euroa ylittävä) vero määrätään 0–100 000 euron väliseltä asteikolta. Jos tähän kumuloidaan 100 000 euron myöhempi lahja, siitä maksetaan vero 1 000 000–1 100 000 euron väliseltä asteikolta.

Jos ensin on annettu huojennuksen ulkopuolinen lahja ja sen jälkeen huojennettava lahja, huojennuksen ulkopuoliseen lahjaan lisätään huojennettu omaisuus huojennetusti arvostettuna. Summasta määrätään vero, josta vähennetään aiemmasta lahjasta maksettu vero. Jos aiemman esimerkin lahjat olisi annettu toisinpäin, muun lahjan vero määrätäisiin asteikon osasta 0–100 000 euroa ja huojennettavan omaisuuden lahjavero asteikon osasta 100 000–200 000 euroa. Verotuksen taso riippuu sattumanvaraisesti lahjojen järjestyksestä. Taloudellisesti samanlaisessa tilanteessa olevia verotetaan merkittävästi eri tavalla.¹⁴

Peräkkäisissä sukupolvenvaihdoshuojennukseen oikeuttavissa lahjoissa aiempi lahja kumuloidaan

aina käyvästä arvosta, ja kumuloinnin tuloksena saadusta verosta vähennetään aiemman lahjan normaali vero. Uutta huojennusta laskettaessa aiemman lahjan huojennus ei vaikuta mitenkään. Jo määritelty huojennus ei muutu myöhemmän lahjan vuoksi.

Edellä kuvaamani laskutavat eivät kuitenkaan ole olleet yhtenäisiä. Tiedossani on ainakin seuraavia poikkeavia laskutapoja¹⁵:

1) Jos huojennettava lahja on annettu ensin, myöhempi lahja on kumuloitu aiemman lahjan huojennettuun arvoon. Tästä summasta määrätystä lahjaverosta on vähennetty ensimmäisestä lahjasta huojennuksen jälkeen maksuunpantu vero.

Tällä laskutavalla luvun ensimmäiset esimerkit johtaisivat samaan maksuunpantuun veroon lahjojen antamisjärjestyksestä riippumatta, koska huojennuksen ulkopuolista myöhempiä lahjaa ei verotettaisi veroasteikon ylimmistä osista. Laskutapa ei toimi kokonaisuhojennuksessa, kun huojennuksen jälkeen maksuunpantua veroa ei ole. Lisäksi mallissa muutettaisiin aiemman (mahdollisesti korotettuna maksuunpantavan) huojennuksen suuruutta, kun normaali vero määrätään asteikon yläosasta.

2) Huojennuksen ulkopuolisesta lahjasta on määrätty vero, joka vastaa sen suhteellista osaa kokonaisuomaisuuden normaalista verosta. Huojennuksen ulkopuolinen lahja jaetaan suhteellisesti koko asteikolle, johon lahja käyvän arvon mukaan ulottuu. Kumuloitaessa huojennukseen oikeutta-

¹³ Oikeuskäytännöstäkin voidaan löytää tukea näille periaatteille. Ratkaisussa KHO 1984 II 636 perintöön lisättävään lahjaan oli annettu huojennus ja perintöveron laskemisessa käytettiin huojennusta edeltävää veroa. Ratkaisun KHO 1989 b 567 mukaan huojennusta laskettaessakin tehdään normaali kumulointi, jos luovutuksia ei kokonaisuudessaan yhdistetä. Ratkaisua luettaessa ja nykyisin sovellettaessa pitää muistaa muutama näkökohta: Ensisijaisena ratkaistavana kysymyksenä oli, tuleeko kaksi luovutusta katsoa yhdeksi vai kahdeksi erilliseksi lahjaksi. Näistä valituksi tuli luovutusten käsittely erillisinä ja lahjojen kumulointi. Ratkaisua annettaessa ei ollut olemassa kokonaisuhojennusta. Arvostuslain mukainen arvo oli usein myös maatalomaisuuden käypä arvo, eikä sitä arvostettu 40%:iin. Lahjojen antojärjestyksen asteikkokysymys ei tuolloin ollut nykyisenkaltainen ongelma. Näitä kysymyksiä ei siis ole voitu ottaa huomioon ratkaisussa. Lisäksi prosessiasetelma oli erikoinen, kun myöhemmin annettu irtaimistolahja oli jo verotettu ennen kuin aiemmin tehdyn lahjanluonteisen kaupan verotus tapahtui.

¹⁴ Kokonaisuhojennuksessa ilmiö korostuu, kun vain huojennuksen ulkopuolisesta lahjasta maksetaan lopulta veroa.

¹⁵ Nämä laskutavat oletettavasti karsiutuvat verohallinnon ohjeen Lahjojen kumulointi (A52/200/2016) myötä.

maton 100 000 euron lahja 900 000 euron huojennettavaan lahjaan, määrätään huojennuksen ulkopuolisesta omaisuudesta aina 1/10 verosta, joka määrätään 1 000 000 euron lahjasta. Huojennukseen oikeuttava omaisuus taas huojennetusti arvostettuna verotetaan normaalilla veroasteikolla siten, että kustakin portaasta otetaan huomioon 9/10.¹⁶ Maksuunpantava vero on yhtä suuri riippumatta lahjojen järjestyksestä.

Yhdenvertaisuusnäkökohdista huolimatta malli on hylättävä paitsi hallinnollisesti kohtuuttoman raskaana myös siksi, että annettujen huojennusten määrä muuttuisi vaikuttaen jatkoluovutuksissa maksuunpantaviin veroihin. Laskumallia vastaan puhuu myös lain sanamuoto, jos myöhemmin annetaan huojennukseen oikeuttamaton lahja. Tavallisessa kumuloinnissa verotetaan viimeisin lahja ottaen huomioon aiemman lahjan ja vähennetään aiempi vero eikä lasketa huojennuksia. Aiemman huojennettun lahjan vuoksi ei voida tehdä suhteellisia laskutoimituksia, joissa ei vähennetä mitään aiempaa veroa.

3) Huojennettava vero lasketaan aina asteikon alaosasta.¹⁷ Laskutavassa lasketaan veroasteikon alaosasta alkaen huojennettavan omaisuuden normaali ja huojennettu lahjavero. Näistä lasketaan huojennus ikään kuin muuta lahjaa ei olisi. Jos huojennettava lahja kumuloidaan aiempaan lahjaan, kumuloinnissa syntyneestä normaalista verosta vähennetään aiemman lahjan vero sekä edellä kuvatulla tavalla laskettu huojennus. Laskutavassa huojennusta ei lainkaan myönnetä normaalien veron progressiivisesta osasta, joka johtuu aiemman lahjan kumuloimisesta huojennettavaan lahjaan.

Laskutapa ankarimpana tulkintavaihtoehtona vastaisi sukupuolvenvaihdoshuojennuksen luonnet-

ta ahtaasti tulkittavana poikkeuksena yhtäläisestä verotuksesta. Silti se tulee mielestäni hylätä. On vaikeaa perustella huojennuksen määrittämistä veroasteikon alaosasta, vaikka kumuloinnissa myöhemmästä lahjasta veroa määrättäessä vanhat lahjat lisätään uuteen ja vähennetään niistä määrätty vero. Normaali vero, jota huojennetaan, lasketaan kuitenkin korkeammasta veroasteikon osasta; aiempi lahja on käyttänyt alemman osan. Lisäksi kokonaisuhojennukseen oikeuttavasta lahjanluonteisesta kaupasta pitäisi määrätä asteikon kiristymisestä johtuva vero.

4) Jos ensin annetaan huojennuksen ulkopuolinen lahja ja kumuloidaan siihen myöhemmin annettu huojennettava lahja, voidaan harkita seuraavaa vaihtoehtoa: Ensin tehdään kumulointi käyvin arvoihin. Sitten lasketaan, kuinka suurta osuutta normaalista verosta aiemman lahjan vero vastaa. Kun aiempaan lahjaan kumuloidaan huojennettava lahja huojennetusti arvostettuna, vähennetään summasta määrättävästä verosta osa, joka vastaa aiemman lahjan veron osuutta kumuloinnissa syntyneestä normaalista verosta.

Laskutavalla lahjojen järjestyksestä riippuva erilainen verokohtelu lievenisi huomattavasti. Kokonaisuhojennuksessa voitaisiin silti huojentaa koko vero ja huojennuksen laskenta tapahtuisi aina huojennusta myönnettäessä, eivätkä myöhemmät lahjat vaikuttaisi siihen. Malli johtaisi kuitenkin ankarin veroseuraamuksiin tietyissä tilanteissa, esimerkiksi perättäisissä huojennettavissa lahjoissa verrattuna kerralla annettavaan saman omaisuuden lahjaan. Tämäkin vaihtoehto siis lienee hylättävä.

5) Aiemmat kokonaisuhojennukseen oikeuttavat lahjat saatetaan myös jättää kokonaan kumuloimatta myöhempiin lahjoihin. Näin ei kuitenkaan voida

¹⁶ Tästä laskutavasta on voinut olla myös erilaisia muunnoksia, esimerkiksi samanlainen laskutapa kuin perintösaannossa, joihin kuuluu huojennettavaa ja huojennuksen ulkopuolista omaisuutta, tai erilaiset yksittäisten verovirkailijoiden luomat mallit asettaa huojennetusti arvostettu yrityksen osa veroasteikolle ja määrätä siitä vero huojennuksen ulkopuolisen suhteellisen veron osan lisäksi.

¹⁷ Lindgren, Juha: Osakeyhtiön sukupuolvenvaihdoksen verotus. Kauppakaari. Helsinki 2001. s. 139–140. Malli on sivu-
huomautus asetelmassa, jossa liikutaan silloisen asteikon yläosassa, eikä siinä kattavasti käsitellä kumulointia.

menetellä, koska kyseessä on varsinaista verotusta seuraava maksuunpanohuojennus.¹⁸

Lahjojen lisääminen perintöön ja sukupolvenvaihdoshuojennus

Joskus perintöverotuksessa joudutaan soveltamaan sekä huojennussäännöstä että vainajan elinaikaisten lahjojen lisäämistä perintöön (PerVL 16 §). Perintöön kuuluvan huojennettavan omaisuuden osalta huojennuksia joudutaan laskemaan sekä perinnön- jaon sisältö tietäen että sitä tietämättä. Perintöverotus perustuu laskennalliseen jako-osaverotukseen, johon liittyy erityistilanteita, ja perintöverolla on erilainen veroasteikko. Perintöosaan kuuluu myös pääsääntöisesti muutakin kuin huojennettavaa omaisuutta.

Ensin pitää aina laskea huojennettavaan omaisuuteen kohdistuva normaalin veron osa. Se on mielestäni perintöosaan sisältyvän huojennettavan omaisuuden käypää arvoa vastaava suhteellinen osa koko laskennallisesta osuudesta perittävän varoihin.¹⁹ Huojennettavaan omaisuuteen kohdistuvan veron osan määrittämisessä ensin lasketaan laskennallinen verotettava perintöosa, jossa on otettu huomioon ennakkoperinnöt ja kolmen vuoden sisällä kuolemasta annetut lahjat. Tästä lasketaan perintövero, josta vähennetään aiemmat lahjaverot.²⁰ Tämä erotus on perintövero, josta huojennettavaan

omaisuuteen kohdistuvaan suhteelliseen osaan voidaan myöntää huojennus. Kun esimerkiksi lahjat huomioon ottava perintövero on 15 000 euroa ja aiemmista lahjoista määrätty verot ovat 5 000 euroa, perinnön normaali vero on 10 000 euroa. Jos huojennuksen ulkopuolisen omaisuuden arvo (velkojen kohdennuksen jälkeen) on puolet omaisuudesta, jota perillinen on kuolinhetkellä laskennallisesti perintönä saamassa, huojennuksen ulkopuolisesta omaisuudesta määrätään veroa 5 000 euroa. Loppuosa on huojennettavan omaisuuden normaali vero, joka voidaan huojentaa 850 euroon tai sitä korkeampaan arvostuslain mukaiseen arvostukseen perustuvaan veroon.²¹ Laskentaa vaikeuttavat myöhemmin kuvaamani laskennallisin perustein huojennusta edeltävästä perintöosasta tai -verosta tehtävät vähennykset. Nämä vähennykset tehdään ennen huojennettavan omaisuuden suhteellisen veron osan määrittämistä.

850 euron vähimmäisveron ylittävä huojennettu vero lasketaan arvostamalla huojennettava omaisuus huojennettuun arvoon ja muu omaisuus sekä lisättävät lahjat käypään arvoon. Summasta lasketaan vero. On tulkinnallista, pitäisikö tästä perintöverosta vähentää suoraan aiemmista lahjoista määrätty lahjavero vai suhteellinen osa, jota lahjaverot vastasivat laskennallisen perintöosan normaalisti verosta.²² Molemmissa vaihtoehdoissa on hyviä ja huonoja puolia.²³

¹⁸ Immonen ja Lindgren esittävät tämantapaista tulkintaa vedoten Oulun hallinto-oikeuden ratkaisuun. Päätöksessä ei kuitenkaan ollut kysymys kumuloinnista. Hallinto-oikeuden arvioitavana oli, voitiinko lahja ja lahjanluonteinen kauppa katsoa yhtenäiseksi lahjanluonteiseksi kaupaksi. *Immonen, Raimo – Lindgren, Juha: Onnistunut sukupolvenvaihdos*. Talentum. Helsinki 2013. s. 179.

¹⁹ Tätä tukee myös se, että ennakkoperinnöt ja kolmen vuoden sisällä perityt lahjat lisätään verotettavaan perintöosaan tai testamenttiin vain silloin, kun myös kuolintapauksen johdosta saadaan oikeus johonkin omaisuuteen. Jos perintönä ei saada mitään, ei myöskään perintöveroa määrätä, vaikka perintövero yhteenlasketuista lahjoista olisi enemmän kuin lahjoista määrätty lahjaverot yhteensä.

²⁰ Jos ennakkoperintöön tai kolmen vuoden sisällä annettuun lahjaan on myönnetty sukupolvenvaihdoshuojennus, perintöverotuksessa lisätään lahjan käypä arvo ja vähennetään normaali vero.

²¹ Laskutapa toimii myös silloin, jos aiempaan lahjaan joudutaan kumuloimaan yhtenäinen lahja, johon kuuluu huojennuksen ulkopuolinen ja huojennuksen piiriin kuuluva osa.

²² Asetelma ennakkoperinnöissä ja kolmen vuoden sisällä perityissä lahjoissa on erilainen kuin esimerkiksi ulkomaista veroa hyvitettäessä tai kahden vuoden sisällä verotettavissa perinnöissä, joissa veroluokka on jälkimmäisessä perinnössä korkeampi. Jälkimmäisissä tilanteissa omaisuus kuuluu vainajan varoihin eikä ole vain laskennallinen lisäys.

²³ Vähennys voitaisiin myös laskea suhteellisesti erikseen huojennetusta ja muusta omaisuudesta määrättävään veron osaan. Tämä voisi olla oikeudenmukaisempaa, mutta teknisesti vaikeaa.

Perintöverotukseen lisättävien lahjojen ja lahjojen kumuloinnin laskutavan ei välttämättä tarvitse olla sama. Perintöverotuksessa laskennallisesti määritetystä perintöosuudesta määrätään vero erilliseltä asteikolta, lahjojen kumuloinnissa taas yhdistetään yksilöityjä esineiden luovutuksia. Perintöverotuksessa elinaikaisiin lahjoihin voi yhdistyä muita erityistilanteita, kuten laskennallisesti vähennettävät lesken asunnon hallintaoikeusvähennys, kahden vuoden sisällä peritty omaisuus, puoliso vähennys ja ulkomaisen veron hyvitys.²⁴ Ne on otettava huomioon huojuennusta laskettaessa leikkaamalla joko osa huojuennettavasta omaisuudesta verotuksen ulkopuolelle tai vähentämällä verosta osuus. Näissä erityistilanteissa huojuennettavasta omaisuudesta/huojuennuksen jälkeen maksuunpantavasta verosta vähennetään suhteellisesti samat osuudet kuin normaalia perintöveroa laskettaessa.²⁵ Jos näiden erityistilanteiden yhteydessä aiemman lahjan lahjaveron vähennetään suoraan myös huojuennetusta arvostetun omaisuuden perusteella lasketusta perintöverosta, voi laskutoimituksista tulla yllättäviä lopputuloksia ja vero voi isostakin yrityksestä olla 850 euroa. Nämä seikat puoltaisivat saman suhteellisen osan vähentämistä kuin aiemman lahjaveron perusteella vähennetään normaalia perintöverosta tai vaihtoehtoisesti huojuennettavan omaisuuden suhteellisesta osasta normaalia perintöveroa.

Toisaalta esimerkiksi silloin, kun sekä elinikäinen lahja että perintöosa oikeuttavat sukupolvenvaihdoshuojennukseen, vain normaalia verosta tehtävä suhteellinen vähennys johtaisi ankaraan verotukseen. Tämä ja eräät muut ankaraan verotukseen johtavat tilanteet puoltaisivat suoraa aieman veron vähentämistä. Molemmat vaihtoehdot johtavat yksittäistapauksissa erikoisiin lopputuloksiin. Kyse on vähiten huonon laskutavan etsimisestä.

Usea huojuennettava omaisuuseriä samassa saannossa

Samaan lahjaan tai tyyppisemmin perintöön voi kuulua useita huojuennettavia omaisuuseriä, esimerkiksi osuista kahdesta huojuennukseen oikeuttavasta yhtiöstä. Jokaiselle huojuennettavalle omaisuuserialle lasketaan silti itsenäinen huojuennus. Huojuennuksen menettäminen ja 850 euron vähimmäisvero vaativat omaisuuseriäkohtaista huojuennusta. Mielestäni molemmat omaisuuseriät pitää arvostaa huojuennettuun arvoon ja laskea summasta vero. Yhteenlaskettu huojuennuksen suuruus on tämän veron ja normaalin veron erotus. Huojuennus jaetaan omaisuuserialle suhteissa, joissa käyvän arvon ja huojuennettavan lahjan arvojen erotukset jakaantuvat. Huojuennuksessaan helpotetaan käyvän arvon ja arvostuslain 40 %:n mukaisen arvon erosta johtuvaa veroa.

Esimerkki (yksinkertaistamiseksi käytän 10 % verokantaa): Samaan lahjaan sisältyy yhtiöt A ja B. A:n käypä arvo on 1 200 000 euroa ja B:n 300 000 euroa. Niiden lahjoituksesta menee lahjaveroa 150 000 euroa. A:n arvostuslain mukainen arvo on 500 000 euroa (josta 40 % on 200 000 euroa) ja B:n 250 000 euroa (josta 40 % on 100 000 euroa). Huojuennettu lahjaveron on 30 000 euroa. Yhteenlaskettu huojuennus on 120 000 euroa. Käyvän arvon ja huojuennettavan arvon erotus on A:n kohdalla 1 000 000 euroa ja B:n kohdalla 200 000 euroa. Huojuennuksesta 5/6 kohdistuu yhtiöön A ja 1/6 yhtiöön B. Yhtiöstä A maksuunpannaan 20 000 euroa ja huojuennetaan 100 000 euroa. Yhtiöstä B maksuunpannaan 10 000 euroa ja huojuennetaan 20 000 euroa.

Laskutapa on poikkeus normaaliin kumulointiin ja soveltuu ainoastaan yhdellä yhtenäisellä oikeustoimella tapahtuviin lahjoihin. Jos esimerkiksi oikeustoimien sarjassa lahjoja annetaan useassa vaiheessa tai luovutetaan useita omaisuuseriä erillisil-

²⁴ Pelkästään jäämistöön kuulumisen vuoksi myönnettävät veroedut jaetaan laskennallisen osituksen ja perinnönjaon kautta. Verohallinnon ohje: Ositus- ja perinnönjakosopimus perintöverotuksessa. A78/200/2015. kohta 2.6.

²⁵ *Isotalo, Kalle*: Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjaverolain mukainen sukupolvenvaihdoshuojennus ja perheoikeudelliset oikeustoimet. Edilex 16/2013. kohta 2.2.3.

lä lahjanluonteisilla kaupoilla, joissa vastikkeellinen osuus ei ole yhteneväinen, tulee lahjat kumuloida, jos oikeustoimia ei voida kokonaisuudessaan yhdistää tai katsoa veron kiertämiseksi.²⁶

Perintöverotuksessa laskutapa on lähtökohtaisesti sama. Legaattien ulkopuolella kuitenkin peritään vain perinnönjaossa tarkentuvia omaisuuseriä. Lahjojen tavoin ei ole yksiselitteisiä oikeustoimia, joista eri yrityksistä saadut osuudet ilmenevät. Huojennus lasketaan joko pelkästään laskennallisilla olettamilla tai perinnönjakosopimuksella perukirjan olettamia täydentäen.

Yhteislahja ja -testamentti ja sukupolvenvaihdoshuojennus

Yhteislahjassa ja -testamentissa omaisuutta yhteisesti saaneille määrätään yksi yhtenäinen ja yhteisvastuullinen vero.²⁷ Kyse on paljon sukupolvenvaihdoshuojennusta vanhemmasta lainkohdasta, jonka pääasiallinen tausta on veroluokan määrittelyssä ja edellytyksissä määrätä yhteisvastuullinen vero. Kun ratkaisun KHO 2013:11 mukaan PerVL 57 §:n yrityksen osa voidaan täyttää yhteislahjalla, sen käyttö yleistyi. Yhteislahjaa ei silti voida määrittellä sukupolvenvaihdoshuojennuslähtöisesti. Sukupolvenvaihdoshuojennus on maksuunpanohuojennus, joka tehdään normaalin veron määrittämisen jälkeen. Yhteislahjan soveltuminen ratkaistaan

varsinaista veroa laskettaessa ja ratkaisu siirretään huojennukseen. Sitten arvioidaan esimerkiksi yritystoiminnan jatkamisedellytysten täyttyminen.²⁸

Joskus huojennettavaan yhteislahjaan kumuloidaan (jonkun) yhteislahjansaajan aiempi erillislahja. Huojennuksen kumulointikiristyksestä tehdään erillislaskelma, jossa lisätään erillislahjaan suhteellinen osa huojennetusta lahjasta ja lasketaan niistä vero. Verosta vähennetään sekä erillislahjasta maksettu vero että suhteellinen osa yhteislahjan huojennetusta verosta.²⁹ Laskutoimituksen perusteella määrätään erillislahjan saaneelle oma kumulointimaksuunpano. Laskeminen on vaikeaa ja virhealtista sekä verovelvollisen näkökulmasta vaikeasti ymmärrettävää ja ennakoitavaa.

Poikkeuksellisten osakeyhtiölahjojen laskuongelmat

Verohallinto on katsonut julkaistussa ohjeessaan, että sukupolvenvaihdoshuojennusta voidaan soveltaa esimerkiksi omien osakkeiden hankintaan, alihintaisiin tai vastikkeettomiin osakeanteihin ja apuyhtiökauppoihin.³⁰ Ohjeessa ei selvitetä lahjanantotapoihin liittyvää verotettavan lahjan laskentaa, joka muodostaa huomattavia ongelmia tuotto- ja substanssiarvojen keskiarvon käyttämisen osalta. Ohje vaikenee myös monista huojennuksen myöntämiseen ja laskemiseen liittyvistä kysymyk-

²⁶ Lahjarakenteet voivat olla moninaisia. *Isotalo, Kalle*: Osakeyhtiön sukupolvenvaihdoksen lahjaverotuksen erityiskysymyksiä. Edilex 29/2013. s. 10–12.

²⁷ PerVL 15 ja 21 §. Huojennusta edeltävistä laskukysymyksistä: *Isotalo, Kalle*: Perättäisten vastikkeettomien saantojen verotusongelmia. Verotus 5/2015. s. 531–532.

²⁸ Kaikkien yhteislahjansaajien lienee jatkettava yritystoimintaa. Jatkamiselle ei kuitenkaan ole yksiselitteistä määritelmää yleensä saati yhteislahjatilanteessa. Pohjois-Suomen HAO 21.05.2015 15/0246/3 ja KHO:2014:92. Ratkaisussa KHO 2013:11 molemmat lahjansaajat jatkoivat yritystoimintaa. Pääosan luovuttamisen tarkastelu on yhteislahjassa vaikeaa. Jos yhteislahja annetaan viidelle, voidaanko koko huojennus maksuunpanna, jos kolme myy osuutensa? Veron yhteisvastuullisuuden vuoksi huojennuksen menettäisivät nekin, jotka eivät myy osuuttaan. Ongelmallista olisi sekin, jos joku yhteislahjansaaja voisi myydä koko oman osuutensa menettämättä huojennusta. Kaikissa vaihtoehdoissa on loogisuusongelmia. Nykymaailmaan muutoinkin huonosti sopiva yhteislahja sopii erityisen huonosti huojennukseen. Yhteislahjan logiikka pohjautuu ajatukseen yhdestä yhteisestä lahjasta. Huojennus taas pohjautuu omaan ilmoitukseen henkilökohtaisesta sitoutumisesta tietyn toiminnan jatkamiseen.

²⁹ Vastaavat laskelmat täytyy jo ennen huojennuksen laskentaa tehdä normaalista verosta.

³⁰ Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. A67/200/2013.

sistä. Kun KHO ratkaisi (KHO 2011:51), ettei omien osakkeiden hankintaan sovelleta kokonaisuhojennusta, ohjeessa ei selvitetty osittaihuojennuksen laskemista. Kysymys on hankala, koska huojennuksen pohjana oleva yhtiön vertailuarvo muuttuu olennaisesti, kun omien osakkeiden hankinnassa taseesta katoavat osakkeiden hankintaan käytetyt varat. Verohallinto on varomattomasti laajentanut suppeasti tulkittavan poikkeussäännöksen soveltamisalaa.³¹

Ongelma heijastuu myös yhteenlaskukysymyksiin. Usein esimerkiksi omien osakkeiden alihintainen hankkiminen yhdistyy suoraan osakelahjaan tai lahjanluonteiseen kauppaan. Näin osa luopujan korvauksesta voidaan maksaa yhtiön kassasta, johon Suomen epäneutraali varojenjaon verotus kannustaa. Jos yhtiölle luovutettavista osakkeista maksetaan alihintaa ja seuraavana vaiheena annetaan erillinen osakelahja, kokonaisuudessa annetaan kaksi erillistä lahjaa, joiden molempien tulee täyttää PerVL 57 §:n vähimmäisomistusosuus.³² Eri vaiheissa annettavat lahjat joudutaan kumuloimaan, ja laskemaan sukupolvenvaihdoshuojennus lahjoihin erikseen. Ongelma havainnollistuu laskutoimituksella, joka joudutaan tekemään, kun ensin annetaan lahja erityisellä antotavalla ja sen jälkeen lahjoitetaan osakkeita.

Ensin määritetään omien osakkeiden hankinnassa tai muussa järjestelyssä annetun lahjan arvo olosuhteissa, joissa lahjoitustapa muuttaa lahjoitettavaa omaisuutta. Sitten lahja muunnetaan arvostuslain mukaisesti arvostetuksi ja määrätään huojennettu lahjavero. Seuraavaksi suorasta osakeluovutuksesta lasketaan lahjan arvo tilanteessa, jossa yhtiö on muuttunut verrattuna ensimmäiseen lahjaan. Tälle suoralle osakeluovutukselle lasketaan huojennettu arvo, jossa taas on otettava huomioon yhtiön taseen ja vertailuarvon muuttuminen. Sitten nämä lahjat kumuloidaan aiemmin artikkelissa kuvastusti.³³

Kun poikkeuksellisiin lahjanantotapoihin kannustetaan, verotusta toimitettaessa joudutaan monimutkaisiin laskutoimituksiin. Usein perheyhtiöt ovat molempien vanhempien omistuksessa ja sukupolvenvaihdokset tehdään vaiheittain. Erityisempiä lahjanantotapoja käytettäessä omistuspohja voi olla kirjava ja lahjan määränkin laskeminen vaikeaa. Lisäksi osakkeisiin sovitaan usein osinko-oikeuksia ja osa osakelahjoista voidaan antaa yhteislahjana, joista molemmista seuraa erillisiä laskelmia.³⁴ Vaihteellisesta sukupolvenvaihdoksesta on muodostunut verotuksen toimittamisen näkökulmasta kohtuuttoman vaikeaa. Oikeustiedekään ei ole tarjonnut johdonmukaisia ja erilaiset pohjatilanteet

³¹ Ongelmista tarkemmin: Isotalo Edilex 29/2013.

³² KHO 1994 B 560.

³³ Ratkaisussa KHO 2016:76 katsottiin, että omien osakkeiden hankinnassa sovelletaan ns. ¾-sääntöä. Ratkaisu luultavasti ohjaa verosuunnittelua tämän rajan tavoitteluun. Tämä ehkä jonkin verran lieventää laskuvaikeuksia. Silti moninaisia tulkintatilanteita nousee vielä sarjatoimissa ja monimuotoisten omistuspohjien tilanteissa. Erityisesti silloin, kun luopujalta ei hankita kaikkia osakkeita. Alihintainen hankinta nostaa myös myyjälle jäävien osakkeiden arvoa ja tilanteet voivat olla erikoisia, kun taloudellisesti osittain myyjä on myös ostajapuolen edustaja. KHO:n ratkaisua puoltaa, ettei haluta lahjaverotuksen piiriin pieniä arvo-poikkeamia, kun arvostusmetodi on usein epävarma. Ratkaisu olisi voinut olla myös se, että lahjaverotuksen edellytykseksi voitaisiin katsoa omien osakkeiden hankintahinnan olennainen poikkeaminen käyvästä arvosta, joka käytännössä olisi voinut asettautua kutakuinkin 75 % tasoon. Silloin mahdollista olisi ottaa huomioon, kuinka varma arvostustapa on käytössä. Toisaalta selkeä rajakin on juridisesti perusteltu ja käytännöllisesti melko toimiva.

³⁴ Uuden laskuongelman tulevat muodostamaan ratkaisun KHO 2016:104 tilanteet. Tämä sinänsä onnistunut lahjan arvoa koskeva ratkaisu lähti siitä, että osakkeen käypä arvo oli erillinen kysymys suhteessa osakassopimuksessa sovitettuun oikeuteen svop-sijoitukseen. Erillinen kysymys on huojennuksen laskenta erityisesti silloin, kun osakkeen käypä arvo on oleellisesti isompi kuin vertailuarvo. Niissä tilanteissahan osakassopimuksen mukainen pääomanpalautus suoraan pienentää vertailuarvoa. Kun kyse on erillisestä velvoitteesta, osakkeen vertailuarvon 40 % osuudesta lienee vähennettävä sama suhteellinen osa, jota osakassopimuksen mukainen velvoite vastaa osakkeen käyvästä arvosta. Myös varainsiirtoverotuksessa ja luovutusvoittoverotuksessa ratkaisusta nousee uusia tulkintatilanteita, jotka rajaavat artikkelin tarkastelun ulkopuolelle.

huomioon ottavia laskumalleja täydentämään ja oikeuttamaan huojennussäännöksen laveaa soveltamista.³⁵

Toimitilakiinteistöt yrityskokonaisuuden osana

Ajoittain huojennusta vaaditaan useiden erillisten yhtiön osakkeisiin tai yhtiöosuksiin, koska ne muodostavat yhdessä yrityskokonaisuuden, jolla jatketaan yritystoiminnan harjoittamista. Usein yhdessä yhtiössä harjoitetaan jatkettavaa yritystoimintaa ja muut yhtiöt vuokraavat sille toimitiloja. Joskus toimitilat ovat myös yrittäjän suorassa henkilökohteisessa omistuksessa.

Vaatimuksia pohjataan usein ratkaisuun KHO 1987 B 633, jossa perittyihin osakeyhtiön osakkeisiin myönnettiin huojennus, koska yhtiön toiminta koostui tilojen vuokraamisesta yritystoimintaa jatkavalle henkilöyhtiölle. Yhtiöt muodostivat jatkettavan yrityskokonaisuuden, ja huojennus myönnettiin molempiin yhtiöihin. Tapauksessa verovelvollisen valituksessa selvitettiin, että vuokratut tilat olivat yksinomaan kommandiittiyhtiön käytössä ja osakeyhtiö oli henkilöyhtiön äänetön yhtiömies. Luontevaa in casu -luonteista päätöstä tulisi tulkita suppeasti vain yhtenäisillä perintösaannoilla tuleviin vahvasti yhtenäisiin yrityskokonaisuuksiin. Yrityskokonaisuustilanteista, erityisesti lahjaverotuksessa, tarvittaisiin lisää oikeuskäytäntöä.

Yleensä toimitilaomistus on nimenomaan haluttu eriyttää erilliseen yhtiöön. Silloin osingonjako voidaan optimoida ja myydä toimitilayhtiö tai elinkeinotoimintayhtiö joustavasti erikseen. Pohjimiltaan toimitilat on yleensä haluttu erottaa yrityksestä ja varsinainen yritystoiminta järjestää yhtiön varoihin kuulumattomissa toimitiloissa. Yrittäjän suoraan omistamissa tiloissa yhtiöltä voidaan laskea juoksevaa vuokratuloa, joka on pääomatuloa nettovarallisuudesta riippumatta. Suoraan henkilö-

kohtaisesti omistettujen kiinteistöjen vuokratuloista voi myös tehdä poistoja huojennusta edeltävästä lahjaverotusarvosta toisin kuin huojennuksen piirissä olevissa yrityksissä ja maataloissa yleensä.³⁶ Kun toimitilat on nimenomaan haluttu pitää yrityksestä erillään, niitä ei pitäisi laajasti ja kevyesti tuoda takaisin yritykseen ahtaasti tulkittavaa huojennussäännöstä sovellettaessa.

Erilaisissa vuokrausyhteystilanteissa korostuu myös taseen rakenne. Ratkaisussa KHO 1987 B 633 toimitilat olivat pelkästään toisen yhtiön vuokrauskäytössä. Asetelma poikkeaa olennaisesti jo silloin, kun yhtiön taseessa on myös muuta varallisuutta kuin pelkästään yritystoimintaa jatkavalle yhtiölle vuokrattavia tiloja. Lisäksi tiloja vuokranut yhtiö oli yhtiömies yritystoimintaa harjoittaneessa henkilöyhtiössä, jolloin yhtiöiden yhteyden lakkauttaminen vaati yhtiösopimuksen muuttamista. Kokonaisuutena yritysten keskinäinen yhteys oli pelkkää vuokrasuhdetta syvempi.

Molemmat yritykset olivat myös osa samaa yhtenäistä perintösaantoa, jonka kohdalla jo huojennuksen peruslaskentamalli poikkeaa lahjojen kumuloinnista. Jos esimerkiksi jakautumisella luodaan elinkeinotoimintaa harjoittava yhtiö ja sille toimitiloja vuokraava TVL-tulolähteessä verotettava yhtiö, eri yhtiöiden osakkeita ei välttämättä luovuteta edes samassa yhtenäisessä luovutuksessa. Luovutukset voivat tapahtua vaihteittain. Jos lahjaverotettavaan luovutukseen ei sisälly kuin TVL-yhtiötä, ei luovutuksen kohteena ole yrityskokonaisuus. Mitä yritystoimintaa siinä voidaan sitoutua jatkaamaan tavalla, jonka laiminlyönti mahdollistaa huojennuksen menettämisen? Toista yhtiötä voidaan myös lahjoittaa ja toista myydä lahjanluonteisella kaupalla. Tavoitellen esimerkiksi kokonaishuojennusta siihen omaisuuteen, jossa vertailuarvo on lähellä käypää arvoa, ja osittaishuojennusta siihen omaisuuteen, jossa vertailuarvo on pieni.³⁷ Silloin yhtiöt halutaan luovuttaa erikseen eikä kokonai-

³⁵ Nykyisin ainoastaan jokaiselta lahjoitukselta vaadittava 10 % osuus rajaa verosuunnittelua.

³⁶ Verohallinnon ohje: Vuokratulojen verotus. A64/200/2015. Kohta 3.9.4.

³⁷ Monen yhtiön rakenteissa kaavamaisin perustein muodostuvaa vertailuarvoa voidaan suunnitella ja järjestellä.

suutena; molempia omaisuuseriä ei saada samassa saannossa ja lahjat pitää joka tapauksessa kumuloida. Nähdäkseni tällaisessa tilanteessa yrityskokonaisuudeksi katsominen huojennusta myönnettäessä vaatisi vähintäänkin myös saantojen yhdistämistä ratkaisun KHO 2014:155 mukaisesti. Vaikka yhtiöt saataisiin samalla lahjalla tai lahjanluontoisella kaupalla, on silti saatu suora omistusoikeus kahteen erilliseen yhtiöön eikä yhtenäistä myöhemmin tarkentuvaa perintöosuutta. Jatkamiseenkin liittyy ongelmia: Jos yhtiöön myönnetään huojennus toisessa yhtiössä harjoitettavan elinkeinotoiminnan johdosta, tarkastellaanko pääosan luovuttaminen yhtiökohtaisesti vai jotenkin kokonaisuutena? Menetetäänkö toisen yhtiön huojennus, jos vuokrasuhde puretaan? Puhumattakaan monimuotoisista seuraavista yritysjärjestelyistä.

Perintöjä tulisi käsitellä lahjoja suopeammin huojennuksia arvioitaessa.³⁸ Kuolintilanteissa ei voida sopeuttaa omistusrakennetta sukupolvenvaihdokseen ja huojennuksen taustalla ollut pelko toiminnan jatkuvuudesta on erityisen suuri. Yllättävissä kuolintapauksissa sukupolvenvaihdoksesta riippumattomista syistä muokattu omistusrakenne kaatuu jatkajien käsiin sellaisenaan. Perinnöissä huojennusta voidaan mielestäni soveltaa joihinkin yritysrakenteisiin, joista huojennus voidaan evätä kaikki veroodet optimoivassa verosuunnittelussa. Kohtelueroa oikeuttavat paitsi seuraamusargumentit myös juridisen pohjarakenteen erilaisuus. Lahjoissa ja lahjanluontoisissa kaupoissa saadaan yksilöityjä omaisuuseriä. Perintönä saadaan laskennallinen myöhemmässä perinnönjaossa tarkentuva osuus yhtenäisestä kuolinpesästä. Pohjatilanne on

aivan erilainen. Joka tapauksessa yrityskokonaisuustilanteista erityisesti lahjaverotuksessa tarvittaisiin julkaistua KHO:n oikeuskäytäntöä. Pelkkä KHO 1987 B 633 ei riitä ohjaamaan verotusta.

Maatilan vaiheittaisen sukupolvenvaihdoksen ongelmat

Maatilan sukupolvenvaihdos voidaan tehdä vaiheittaisena. Ensin jatkajalle voidaan esimerkiksi luovuttaa murto-osa maatalaan kuuluvista kiinteistöistä tai jotkut määräalat voidaan jättää luovuttamatta. Joihinkin maatilan osiin saatetaan pidättää myös hallintaoikeus. Maatilan eri osien vaiheittaiset luovutukset (esimerkiksi erillisinä lahjoina ja lahjanluonteisina kauppoina) kumuloidaan, jos luovutuksia ei kokonaisuudessaan ja kaikissa verolajeissa yhdistetä yhdeksi luovutukseksi. Ratkaisut KHO 2014:154 ja KHO 2014:155 loivat rajanvedosta onnistuneen kokonaisuuden. Yhtenäisen maatalakokonaisuuden pilkkominen erillisiin luovutuksiin yhdistetään (kunhan niillä on asiallinen ja ajallinen yhteys), mutta aidosti erillisten omaisuuserien samanaikaisia luovutuksia ei.³⁹ Kaikkia ongelmia ratkaisu ei kuitenkaan poista.

Pelkän metsän lahja voidaan jossain erityistilanteissa huoventaa, jos metsä on osa maatilakokonaisuutta, jolla jatketaan maatalouden harjoittamista.⁴⁰ Myös maatilan hallintaoikeus voidaan huoventaa.⁴¹ Huojennusta vaaditaan joskus jopa metsäpalstan hallintaoikeuteen. Siten on olennaista, milloin vaiheittaisessa sukupolvenvaihdoksessa edellisten omistajien hallitsema metsä on osa samaa maatilakokonaisuutta.⁴² Tuleeko asiaa arvioida luo-

³⁸ Myös KHO on korostanut perinnön roolia perusteluissaan esimerkiksi lahjaveron ratkaisussa KHO 2011:1, joskin äänestyksellä 3-2 sama lopputulos tuotiin perintöverotukseen ratkaisussa KHO 2015:166. Myös muissa verovelvolliselle edullisissa KHO:n ratkaisuissa kyse on ollut juuri perinnöstä. Esimerkiksi KHO 1993 B 538 ja KHO 1987 B 632.

³⁹ Luovutukset yhdistävä päätös tehtiin ilman veron kiertosäännöstä. Oman ja vieraan pääoman rajan kohdalla on keskusteltu uudelleen luokittelusta. Ratkaisu mukaillee enemmänkin KHO 2014:119 vähemmistön perusteluita. KHO 2014:155 on kuitenkin mieto uudelleenluokittelu verrattuna velan omana pääomana käsitteelyyn.

⁴⁰ KHO 1994 B 559. Ratkaisussa lahjana saatiin leskeltä metsää, joka oli osituksessa juuri ennen lahjaa lesken avioosaan ohjattu. Lahjansaaja sai kiinteää omaisuutta myös perintönä sekä vuosia aiemmin tapahtuneella luovutuksella.

⁴¹ KHO 1.10.2007/2474.

⁴² Muutoinkin maatilan käsite on vaikea määritellä. KHO 7.7.2009 T 1741 ja Vaasan HAO 16.06.2015 15/0271/1.

pujan vai jatkajan näkökulmasta? Pääsääntöisesti luopujan luovuttaessa osan maatilastaan jatkajalle ja pitäessä osan itsellään, verotukseen syntyy kaksi erillistä maatilaa. Toisaalta jatkajan saadessa uusia omaisuuseriä, ne yleensä tuloverotuksessa tulevat saman maatilana osaksi. Myös jatkamiseen liittyy ongelmia: Jos jatkaja on vuosia aiemmin saanut maatalouden harjoittamiseen liittyvää omaisuutta ja myöhemmin saa metsäpalstan, kauanko hänen pitää harjoittaa vanhalla omaisuudellaan maataloutta, jos hän vaatii huojennusta metsään?

Kokonaisuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon myös muut verokysymykset. Esimerkiksi hankintatyön vähennys on maatilakohtainen (TVL 63 §). Metsävähennysjärjestelmä taas on ongelmallinen vaiheittaisissa sukupolvenvaihdoksissa. Vähennyksen seuranta on yhtymäkohtaista eikä seurantayksikön muutostilanteita ole kattavasti säännelty.⁴³ Johdonmukaista ratkaisua on vaikea löytää, kun tilanteet ovat erilaisia. Kokonaisuus pitäisi korjata lainmuutoksien.

Yhteenveto

Kokonaisuutena sukupolvenvaihdoshuojennus on hallinnollisesti poikkeuksellisen raskas. Huojennusta on vaiheittain muutettu muodostamatta sääntelystä johdonmukaista kokonaiskäsitystä. Jo perintö- ja lahjaverotuksen suppeasta näkökulmasta sääntely on vaikea täytäntöönpanna ja kohdentaa merkittävän veroedun eri verovelvollisille epäjohdonmukaisesti, sattumanvaraisesti ja verosuunnitteluherkästi.

Kun otetaan huomioon myös tuloverotus, kokonaisuus monimutkaistuu lisää. Vaikka PerVL:n

huojennussäännös on samankaltainen yritysten ja maatalojen kohdalla, ovat tuloverotuksen näkökohdat aivan erilaisia. Maatiloissa optimoidaan TVL 48 §:n kautta verovapaalla luovutusvoitolla syntyviä maatalousverotuksen ja metsävähennyksen vähennyspohjia. Osakeyhtiöissä taas luovutusvoitoverovapauden rinnalla on osinkoverotus, jossa jatkuvasti muuttunut verojärjestelmä on eri vuosina kannustanut erilaisiin sukupolvenvaihdosraken-teisiin. Henkilöyhtiöissä kokonaisuutta monimutkaistavat erilaiset yksityistilongelmat.⁴⁴ Huojennus on lisäksi luotu lahjan näkökulmasta. Se sopii huonosti omia erityiskysymyksiä sisältävään perintöverotukseen.

Kokonaisuutena sukupolvenvaihdoshuojennus edustaa sääntelyä, jonka ei pitäisi olla osa modernia verojärjestelmää. Verotuki on huonosti valmisteltu kokonaisuus, jota on jatkuvasti muutettu hahmottamatta kokonaiskuva. Verohallinto on vielä ohjeannollaan tehnyt kokonaisuuden mahdollisimman vaikeatulkintaiseksi.

Kiireellisin muutos olisi siirtyminen yksivaiheiseen verotukseen, jossa huojennuksen edellytysten täytyessä ei aina tarvitsisi laskea sekä normaalia että huojennettua veroa. Nyt sinänsä harvoin toteutuvan sulkusäännöksen sanktion vuoksi tehdään valtavasti monimutkaisia laskelmia. Jatkoluovutus-sanktio olisi mahdollista säätää tavalla, jossa käytännön seuraamuksen tarkka määrä laskettaisiin, kun jatkoluovutus tehdään.

Kalle Isotalo

⁴³ *Isotalo, Kalle: Metsävähennys, verotusyhtymä ja puolisoiden metsätalous. Edilex 3/2014.*

⁴⁴ *Isotalo, Kalle: Yksityistili henkilöyhtiön luovuttamisen verotuksessa. Edilex 1/2014.*

Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys

Artikkelin julkaisemisen jälkeen ei ole tapahtunut oleellisia muutoksia artikkelin aihepiirissä. Verohallinnon valmisohjelmistohanke on kuitenkin tehnyt sukupolvenvaihdoshuojennuksen hallinnasta pulmallisempaa. Valmisohjelmistolla tavoitellaan koneellisen laskennan lisäämistä. Mitä enemmän erikoisempia kokonaisarviointia ja käsin tehtävää laskentaa sisältäviä erityistilanteita esiintyy, sitä vähemmän koneellista laskentaa voidaan käyttää. Samalla oikean lopputuloksen aikaansaaminen laskentaohjelmissa voi vaatia vaikeita erityismenettelyitä.

Artikkelin esille nostamista ongelmista yritys- ja maatilakokonaisuuden määrittelyssä on saatu oikeuskäytäntöä. Vanhojen ratkaisujen KHO 1987 B 633 ja KHO 1994 B 559 pohjalta on ajoittain tulkittu huojennuksen soveltamisalan laajentuneen hyvin pitkälle. Nyt oikeustilaa on selvennetty uusilla päätöksillä KHO 2018:160 ja KHO 2019:30, joissa huojennusta ei sovellettu maatala- tai yrityskokonaisuusperusteella. Ratkaisulla KHO 2018:163 mahdollistettiin vuosikirjapäätöksessä niin sanottu taseen avaaminen myös yhtiöön jätettyjen voittovarojen osalta. Tämänkin ratkaisun soveltamisesta nousee vielä uusia rajanvetokysymyksiä. Ratkaisu kuitenkin lisäänee tilanteita, joissa huojennus myönnetään yhtenäisen saannon osaan, joka aina johtaa vaikeisiin erillislaskelmiin.

Verohallinnon sukupolvenvaihdosohjeet ovat lisäksi laajentuneet erityisesti laskukysymysten osalta. Muutoin artikkelissa esitetyt ongelmat ovat pitkälti ennallaan.

Johdanto

Perheyritysten liitto (PYL) on viime aikoina rahoittanut useita tutkimuksia, joilla pyritään osoittamaan perintö- ja lahjaverolain¹ (PerVL) poistaminen järkeväksi uudistukseksi. Keskeisenä perusteena tavoitteelleen PYL on esittänyt veromuodon sukupolvenvaihdoksissa aiheuttamat ongelmat. Osittain näiden tutkimusten pohjalta *Alexander Stubbin* hallitusohjelmassa sitouduttiin nimenomaan pikaisesti selvittämään helpotuksia sukupolvenvaihdoksiin.² Artikkelissa tarkastelen sitä, voidaanko kyseisten tutkimusten tietoja pitää asianmukaisena faktatietona lainsäädäntömuutoksista päätettäessä. Samassa yhteydessä on tarkoitus nostaa esiin haasteita, joita lobbaaminen aiheuttaa laadukkaan verojärjestelmän luomiselle.

Nykyisen PerVL:n ja sukupolvenvaihdoshuojennuksen säättämishistoria

Ennen PYL:n tutkimusten ja verojärjestelmän nykytilan arvioimista on syytä katsoa taakse lainsäädäntöhistoriaan. Suomen PerVL on säädetty jo vuonna 1940 ja perustuu pitkälti vuoden 1919 lakiin, jolla veromuoto tuotiin Suomeen. Koska lain perusratkaisut ovat olleet voimassa näin pitkään, on tehty hyvää lainvalmistelua ja valittu ajan hammasta kestäviä ratkaisuja. Toki tänä aikana lain yksityiskohtiin on tehty paljon muutoksia.

Perintöverotuksen peruste on omaisuuden käypä arvo (todennäköinen luovutus-hinta), jonka selvittäminen kaikessa verotuksessa luo näyttöhaasteita. Arvostamisen yhtenäisyys ja oikeusvarmuus ovat kuitenkin parantuneet valtakunnallisten arvostamisohjeiden myötä.³ Perintöverotus pohjautuu kuolinhetken jako-osaverotukseen: kuolinhetken omaisuudesta tehdään laskennallinen perinnönjako, josta saatu jako-osa verotetaan progressiiviselta asteikolta. Lahjaverotuksessa lahjan käsite on laaja, ei luettelomainen. Nämä ratkaisut ovat kestäneet yhteiskunnan muuttumista.⁴

1 Tässä artikkelissa käytän luettavuuden vuoksi pääsääntöisesti termiä perintövero kattaen koko veromuodon.

2 *Alexander Stubbin hallituksen hallitusohjelma*. s. 2.

3 *Verohallinnon ohje*: A200/200/2013.

4 *Puronen* 2011. s. 27-35, 400-401 ja 423.

Vuonna 1979 PerVL:ään tuotu ja nykyisin 55 §:stä löytyvä sukupolvenvaihdos-huojennus on koettu ongelmalliseksi.⁵ Alkujaan säännöksessä ainoastaan määritettiin arvostamistasoksi käyvän arvon sijaan varallisuusverotuksessa käytetty arvo ja verolle annettiin koroton tasajaksotus viidelle vuodelle. Lainkohta on hankalasti luettava vähimmäisveron sisältävän laskentatekniikan vuoksi, ja huojennuksen oikea laskutapa perintötilanteissa on tulkinnallinen.⁶ Huojennussäännös sisältää viiden vuoden jatkamisvelvollisuuden ja edun menettämissanktion, joka on epäselvä ja aiheuttanut vuosikausia tulkinnallisuksia. Verohallinnon ohjeenanto säännöksen soveltamisalasta poikkeuksellisissa lahjoitustilanteissa on lisäksi johtanut hankalaan verotuskäytäntöön.⁷

Vuonna 1994 säädettiin mahdollisuus saada sukupolvenvaihdostilanteissa täysi huojennus lahjaveroon, jos omaisuus luovutetaan kaupalla, jossa kauppahinta on enemmän kuin puolet omaisuuden arvosta.⁸ Muutos tehtiin reaktiona pellon arvostamiseen liittyviin ongelmiin. Lainvalmisteluasiakirjoissa ei käsitellä juuri lainkaan yritysomaisuutta. On valitettavaa, että yritysomaisuuden keskeinen huojennussäännös säädettiin käytännössä maataloihin keskittyvän lainvalmistelun sivutuotteena.⁹

Vuonna 2000 sukupolvenvaihdoshuojennukseen oikeuttava osuus oikeushenkilöiden kautta tapahtuvassa omistuksessa pienennettiin alkuperäisestä viidesosasta kymmenesosaan sukupolvenvaihdosten helpottamiseksi.¹⁰ Esimerkiksi PYL:n veropoliittisissa tavoitteissa tämäkään taso ei ole riittävä.¹¹ Lopulta kyse on siitä, onko tarkoitus tukea omistamista vai yrittämistä. Yhä useammin huojennusta vaaditaan, vaikka koko toiminnan käytännön johtaminen halutaan joko yhdelle sukulaiselle tai tosiasiassa täysin ulkopuoliselle johdolle. Huojennusta on vaadittu jopa rakenteisiin, joissa lahjansaaaja ei saa osakkeisiin äänivaltaa, jolloin jatkaja ei siis osallistu yrityksen toiminnasta päättämiseen omistuksensa perusteella.

Vuodesta 2004 sukupolvenvaihdosten verokohtelu keveni todella paljon, kun arvostus vaihtui varallisuusverotuksen (ja sitä seuranneen arvostuslain) täydestä arvosta 40 %:iin.¹² Progression vuoksi verotaso putosi noin kolmannekseen aiemmasta.

5 Lakimuutos 16.3.1979/318.

6 *Isotalo* 2013a. Luku 2.

7 *Verohallinnon ohje: A67/200/2013*. Ohjeessa huojennuksen on ilman laskuesimerkkejä tulkittu soveltuvan esimerkiksi omien osakkeiden hankintaan, osakeantiin ja apuyhtiökauppaan. Tästä johtuvista ongelmista tarkemmin: *Isotalo* 2013b. Verohallinnossa on mielestäni harhaiduttu tekemään vero-ohjeita liiaksi julkisen keskustelun paineiden pohjalta. Samalla unohdettiin verohuojennusten suppea soveltamistapa ja verojärjestelmän logiikka. Neutraalista verotuksesta poikkeavien huojennusten säätäminen tulisi jättää lainsäätäjälle ja niiden laajentava tulkinta KHO:lle. Verohallinnon huolimattomien ohjeiden takaisin vetäminen on vaikeaa.

8 Lakimuutos 8.12.1994/1110.

9 HE 174/1994 vp.

10 HE 104/2000 vp ja lakimuutos 15.12.2000/1084.

11 *Perheyriyksen liitto* 2014a. s. 3.

12 Lakimuutos 24.6.2004/576.

Muutosta ei viety perustuslakivaliokuntaan, vaikka ero huojennettavaa omaisuutta ja muuta omaisuutta perivien verotuksessa nousi suureksi.¹³ *Matti Vanhasen* toinen hallitus aikoi siirtää pelkkää metsätaloutta harjoittavat maanomistajat huojennuksen piiriin ja pudottaa arvostustason 20 %:iin arvostuslain mukaisesta arvosta. Perustuslakivaliokunnan saamat asiantuntijalausunnat olivat niin kriittisiä yhdenvertaisuuden näkökulmasta, että valtiovarainministeri *Katainen* veti esityksensä pois, kun lain säätäminen normaalissa järjestyksessä osoittautui mahdottomaksi.¹⁴ Veronkevennysyritystä on arvosteltu voimakkaasti lobbareiden harhaanjohtamana tehdyksi.¹⁵

Huojennuksen suuruuden ohella ongelmia tuo sen kohdentuminen. Yrityksissä huojennus myönnetään paitsi aktiivisen liiketoiminnan käytössä olevaan omaisuuteen myös passiiviseen sijoitusvarallisuuteen, kuten pörssiosakkeisiin, sijoitusrahastoihin tai vuokralla oleviin osakehuoneistoihin. Tällaista oikeustilaa pelättiin aikanaan valtionvarainministeriön työllisyysryhmässä,¹⁶ ja se toteutui, kun taseiden avaaminen ei kestänyt oikeuskäytännössä.¹⁷ Osakeyhtiöön paketoituna huojennuksen saa omaisuuteen, josta muut ihmiset maksavat käypään arvoon perustuvan veron. Huomionarvoista on, että myös kohtuullisen aktiivinen osakeyhtiössä harjoitettu arvopaperikauppa muodostaa huojennuksen piiriin kuuluvan yrityksen ilman minkäänlaista tuotannollista yritystoimintaa. Käytännössä riittävän suuri arvopaperiomistus ja kohtuullinen kaupankäynti mahdollistavat suuren verohuojennuksen ja siten on luotu vahvasti regressiivinen veromalli.¹⁸ Huojennuksen voi siis saada esimerkiksi yhtiöissä, joista pääoman synnyttänyt yritystoiminta on myyty ja varat on jätetty yhtiöön arvopaperisalkun pääomaksi.

Maatilojen osalta ongelmana on, että hyvin pienimuotoinen ja suppea maatalous tuo laajat metsäomaisuudet ja asuinrakennukset huojennuksen piiriin.¹⁹ Verotuskäytännössä on jatkuvasti tapauksia, joissa satojen tuhansien eurojen metsäomaisuuden tai miljoonien perintökartanon verotuksessa voi olla valtava ero riippuen siitä, sattuuko sen mukana menemään muutaman tuhannen euron arvoinen peltotilkku, jolla harjoitetaan tappiollista maataloutta.²⁰

Tämä oikeustila ja vanha lainsäädäntöhistoria on hyvä pitää mielessä pohdittaessa tulevia lainsäädäntömuutoksia. Jo vuonna 2008 havaitut ja huojennuksen

13 *Lindgrenin* mukaan tämän ison veronalennuksen tekeminen muuttamatta huojennuksen kohdentumista ja menettämissäännöksiä on luonut painetta tarkastella lainsäädäntöä kiristävään suuntaan. *Lindgren* 2014. s. 211.

14 Osittain tähän vaikutti myös asiassa selvitysmieheksi laitetun valtiosihteerin *Sailaksen* hyvin kriittinen raportti: *Sailas* 2007.

15 *Niskakangas* 2011. s. 140-142.

16 *Työllisyysryhmän loppuraportti*. s. 19-20.

17 *Veroballinnon ohje* A67/200/2013. Kohta 2.5.6.4.

18 *Immonen -Lindgren* 2013. s. 147-153.

19 KHO 2010:56

20 *Räbinä* 2011. s. 255-265.

laajennuksen estäneet yhdenvertaisuusongelmat ovat vuosi vuodelta pahentuneet. Silti mitään veropohjan paikkaamista ei ole tehty. Myös KHO:n kynnys kiristää oikeustilaa perustuslain yhdenvertaisuusvaatimusten pohjalta on korkea, kun pohjalla on lainsäädäntö, jota ei olennaisilta osin viety säädettäessä perustuslakivaliokuntaan. Sukupolvenvaihdoshuojennuksen historia osoittaa, että voimallisella lobbaamisella aikaansaadut, kiireellisesti säädetyt ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta ongelmalliset veroedut muodostuvat helposti pitkäaikaisiksi.

Perheyritysten liiton perintöverotutkimukset

Perintöveron poistamiseksi PYL on tähän mennessä tilannut kolme tutkimusta.²¹ Valtion taloudellisen tutkimuslaitoksen (VATT) tutkimuksen sukupolvenvaihdoksen vaikutuksista yrityksen toimintaan, KPMG:n tutkimuksen yhdessä ulkomaisten sisarjärjestöjen kanssa kansainvälisestä perintö- ja lahjaveroveroilusta sukupolvenvaihdoksessa sekä Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen (PTT) laatiman esityksen PerVL:n korvaamisesta luovutusvoittoverotuksella. Näiden tutkimusten pohjalta PYL vaatii perintöverotuksen siirtämistä historiaan. Seuraavassa tuon esiin, mitä raporteissa on selvitetty, miten niitä on tulkittu sekä miten PYL on tutkimuksista viestinyt. Samalla pyrin tuomaan esiin asioita, joita voisi olla tarpeen selvittää ennen päätöksentekoa ja tuomaan esiin vaihtoehtoisia tulkintoja esitetyistä johtopäätöksistä.

VATT:n tutkimus

VATT:n tutkimuksen alussa korostetaan, että tarkoituksena on tutkia perintöveron vaikutusta sukupolvenvaihdoksiin, perintöverosäätelyä ja Ruotsin päätöstä luopua perintöverosta. Varsinainen tutkimus koostuu vastauksista kyselyaineistoon, jossa on kysytty yleisluontoisia sukupolvenvaihdosta koskevia asioita. Tämän jälkeen tilinpäätöstietojen ja muiden tilastojen suhteutuksella kyselytutkimukseen havaitaan, että osingon jakaminen lisääntyy jopa viidenneksellä yhtiöissä, joissa sukupolvenvaihdos on tehty, verrattuna yrityksiin, joissa näin ei ole. Samassa yhteydessä selvitetään, että investointien ja ehkä henkilöstönkin määrä pienenee. Lopussa taas pohditsellaan perintöverotuksen roolia verojärjestelmän osana ja mainitaan osingonjaon kasvaminen ja investointien väheneminen, joka tutkimuksen mukaan saattaa joltain osin riippua verotuksesta. Kaikkien verojen kerrotaan vaikuttavan käyttäytymiseen ja perintöveron lopettamisen saattavan johtaa muiden verojen nousuun. Oikeastaan tutkimuksessa ei väitetä, että mikään erityinen ongelma johtuisi perintöverosta, vaan havainnot voivat johtua muustakin.

21 *Ropponen* 2013, *KPMG* 2014 ja *Holm – Kerkelä* 2014.

Miltei kaikella verotuksella on haittavaikutuksia, kun toimeliaisuudesta otetaan siivu julkisiin menoihin. Veropoliittista päätöksentekoa ei silti pidä tehdä yhden veromuodon oikeinkaan laskettuihin haittavaikutuksiin pohjautuen. Veronkevennysvara tulisi kohdentaa veromuotoihin, joiden kokonaishaitat ovat suurimmat. Perintöveron poistamisen perusteluiksi pitäisi osoittaa, että haittavaikutukset ovat suuremmat kuin vaihtoehtoisilla veronkevennyksillä tai että korvaavat veronkorotukset varmasti aiheuttavat vähemmän vahinkoa. Verotuksen tutkimus kansantaloustieteessä onkin haastavaa. Kun verotus on ristivaikutusten tilkkutäkki, erilaiset *ceteris paribus* -asetelmat ja korrelaatiot voivat johtaa väärin johtopäätöksiin.

Perheyhtiöissä lahjoittaja voi yleensä vaikuttaa osingonjakoon. Jos henkilö aikoo antaa suuren lahjan, hän ei välttämättä tarvitse paljoa uutta varallisuutta. Lahjoittaja on usein iäkäs ja saanut suuren osan kulutustarpeistaan täytettyä aiemmalla varojenjaolla. Jatkajalla taas saattaa olla lapsia elätettävänä, asunto maksettavana tai muita luopujaa suurempia kulutustarpeita. Huojennussäännös myös kannustaa lahjoittamaan yhtiöön paketoitua varallisuutta, sillä se verotetaan paljon kevyemmin kuin yhtiöstä jaettu ja myöhemmin lahjoitettava omaisuus.

Suomessa käytettävässä osinkoveromallissa osingon jakamista ohjaa, kuinka paljon osinkoa saa nettovarallisuuden perusteella jakaa kevennetyllä verotuksella.²² Kun kevennetyssä osinkoverotuksessa on verovelvolliskohtainen katto, omistajajoukon laajentuessa vaiheittainen sukupolvenvaihdos usein moninkertaistaa kevennetyt osingot. Tämä kannustaa jakamaan enemmän osinkoja sukupolvenvaihdoksen jälkeen. Sukupolvenvaihdoksen yhteydessä on myös hyväksytty omien osakkeiden hankkiminen ilman peiteltyä osingon verotusta, joka johtaa osinkoa kevyempään luovutusvoittoverotukseen.²³ Kun luopuvalla omistajalla on kertaluonteinen mahdollisuus osinkoverotusta kevyemmin verotettuun varojenjakoon, hän ei yleensä missään tapauksessa halua itselleen kevennetyä osinkoverotusta ylittäviä osinkoja.

Perintöveron ja osingonjaon kasvun yhteyttä vastaan puhuu se, että pääosan tutkimusjaksosta Suomessa käytetyssä osinkoveromallissa yhtiön nettovarallisuudesta sai jakaa 9 % osinkona verovapaasti. Tyypillisesti lahjaveroa maksetaan ensimmäisessä veroluokassa noin 10 % arvosta, jossa nettovarallisuudesta vähennettyjen yhden vuoden osinkojen netosta otetaan huomioon 40 %. Käytännössä miljoonan euron nettovarallisuuden²⁴ perusteella sai tuolloin jakaa 90.000,00 euroa osinkoa verovapaasti. Jos yhtiö annetaan lahjana, vero määrätään 364.000,00 euron lahjasta $((1.000.000-90.000) \times 40 \%)$. Nykyasteikolla vero olisi noin 50.000,00 euroa, joka maksuunpantaisiin tasaerissä viiden vuoden aikana ilman korkoa. Vuosittain mak-

22 Harju–Karikallio–Matikka 2010. s. 27. Osinkoverouudistusta laatineet virkamiehet olivat huomioineet tämän VAT:n tutkimuksen, mutta PYL:n rahoittamassa VATT:n sukupolvenvaihdostutkimuksessa se jäi vaille huomiota. HE 185/2013 vp. s. 40-41.

23 Veroballinnon ohje A67/200/2013. Kohta 4.2.2.

24 Verotuksen nettovarallisuus on yleensä pienempi kuin yhtiön arvo tai edes taseen omaisuuserien arvojen ja velkojen erotus käyville arvoilla laskettuna.

settavaksi tulisi 10.000,00 euroa ja 80.000,00 euroa maksimiosingosta jäisi muihin tarpeisiin. Maksettava vero olisi 1/9 osinkomäärästä, joka vuotuisesti on ollut mahdollista jakaa ilman osinkoveroa. Jatkossa kevennetysti verotettujen osinkojen katto nousee. Yritysten, joissa kevennetysti verotetut osingot eivät riitä jaksotetun perintöveron maksuun, tulee olla todella suuria ja mennä kerralla yhdelle perilliselle tai lahjansaajalle. Pidän epäuskottavana, että kevennetyn osinkoverotuksen ylittäviä osinkoja laajamittaisesti jaettaisiin perintöveron maksamiseksi, kun vuotuinen maksuunpantava vero on murto-osa vuotuisesta kevennetysti verotettavasta osingosta.

Kauppahinnan maksaminen edelliselle omistajalle voi selittää kasvavaa osingonjakoa, jos lahjaveron välttämiseksi kauppahinnaksi on sovittu yli puolet luovutettavan omaisuuden arvosta. Silloin maksetaan yleensä verovapaan luovutusvoiton kauppahintaa, mikä jo itsessään on suuri poikkeama ja verotuki suhteessa kaikkiin muihin yrityskaupan tekeviin. Tavallisessa yrityskaupassa ostaja joutuu rahoittamaan täyden kauppahinnan, johon ei voi saada verotuen²⁵ vuoksi alennusta, ja lisäksi maksamaan varainsiirtoveron. Lahjavero on aina murto-osa tästä maksutaakasta.

VATT:n tutkimuksessa ei osoiteta, että osingonjaon määrä olisi radikaalisti laskenut vuoden 2004 jälkeen. Jos osingonjako johtuu lahjaverosta, verotuksen tason laskun kolmannekseen pitäisi pienentää sitä merkittävästi. Myös investointien vähentymiselle on helppo kuvitella verotuksesta riippumattomia syitä. Juuri johtovastuun ottanut henkilö ei heti lähde rohkeisiin investointeihin, vaan pyrkii aluksi johtamaan hieman varovaisemmin.

Kokonaisuutena VATT:n tutkimuksen tilastollisia tuloksia voidaan mielestäni pitää uskottavina. Sen sijaan tutkimuksessa ei osoiteta näitä vaikutuksia perintöverosta johtuviksi (tämä myönnetään myös itse tutkimuksessa) ja siksi tutkimuksen pohdintaa sisältävässä osiossa perintöveron rooli on suhteettoman suuri verrattuna muihin veromuotoihin ja eri verolajien ristivaikutuksiin. Tutkimus antaa helposti harhaanjohtavan kuvan tilastojen ja perintöveron yhteydestä.

Matti Vanhanen kirjoitti välittömästi tutkimuksen jälkeen Helsingin Sanomiin asiantuntija-artikkelin.²⁶ Artikkelissa hän yhdistää tutkimuksessa havaitut korrelaatiot suoraan perintöveron haitallisuudesta johtuviksi ja katsoo niiden ilmentävän tarpeita korvata veromuoto ankaralla luovutusvoittoverolla. Tekstissä annetaan jopa ymmärtää, että verotuksen taso olisi 5-19 % yhtiön arvosta.

KPMG:n tutkimus ja kansainvälistymisen kysymykset

Seuraavaksi PYL tilasi KPMG:ltä vertailun perintö- ja lahjaverotuksesta tietyssä määritellyssä yrityksessä. Vertailussa Suomessa todettiin 10 miljoonan arvoisesta

²⁵ Verotuen käsitteestä esimerkiksi: *Niskakangas* 2011. s. 56-59 ja *Myrsky* 2013. s. 111-116.

²⁶ *Vanhanen* 2013.

yhtiöstä maksuunpantavaksi 3,4 % vero, joka tulee viidelle vuodelle tasaisesti jaksotettuna ilman korkoa. Vuotuinen vero on noin 0,7 % yhtiön arvosta ja noin 1,4 % yhtiön nettovarallisuudesta, eli noin viidennes saman nettovarallisuuden vuotuisesta kevennetysti verotettavasta osingonjaosta. Raportissa Suomen verotus näyttäyty korkeampana kuin Euroopassa keskimäärin. Tällaisessa raportissa voidaan valita tutkimusasetelma, jolla tiedetään saatavan haluttu tulos. Yleistettävyyttä rajoittaa, että eri maiden verojärjestelmien muut osat, kuten osinkoverotus, korkovähennysrajoitukset ja luovutusvoittoverotus, eivät ole vertailussa mukana.

Muutama huomio tutkimuksesta pistää silmään. Oman pääoman ylittävän arvon osalta käytetään goodwill-termiä, joka yleensä käännetään liikearvoksi. Tutkimuksessa ei tuoda esiin, että esimerkiksi kolmen miljoonan arvoiseksi merkittyyn liikekiinteistöön voi liittyä realisoitumattomia arvonnousuja, joista huojennuksen jälkeistä veroa ei määrätä.²⁷ Merkittävä osa Suomen perintöverohuojennusta on tasearvojen ja todellisten arvojen ero. On myös mielenkiintoista, että Suomessa annettavaa vuosien korotonta maksuaikaa ei oteta kunnolla huomioon. Yritystoiminnassa vuosien koroton maksuaika koetaan yleensä eduksi suhteessa heti realisoituvaan maksuun.

PYL väittää KPMG:n tutkimuksen osoittavan, että Suomen keskitasoinen perintöverotus on myytti, vaikka maassa kerrotaan olevan käytössä täysi lahjaverohuojennus ja siihen yhdistyvä luovutusvoittoverovapaus.²⁸ Raportissa ei selvitetä eri maiden verojärjestelmien rakenteita ja keinoja sovittaa yhteen erilaisia veromuotoja. Vastaava raportti olisi voitu tehdä Suomessa kohtuullisen tyypillisestä sukupolvenvaihdoksesta, jossa luovutusvoitto- tai lahjaveroa ei mene lainkaan yhtiöstä, jonka tase koostuu laajasti passiivisesta sijoitusvarallisuudesta. Vertailutulokset olisivat voineet olla erilaiset. Kansainvälisiltä konsulttiyhtiöiltä voidaan tilata lobbaamisen tueksi yksipuolisen ja harhaanjohtavan kuvan verojärjestelmästä antavia raportteja ilman suoria virheitä.

Kokonaisuutena KPMG:n tutkimus on mielestäni hyvin suppea ja yksipuolinen eri maiden vertailu. Tämänäyttöiset tutkimusasetelmat aiheuttavat helposti väärää mielikuvia eri maiden verojärjestelmien ankaruudesta.

Perintöveroa on muutoinkin vastustettu kansainväliseen verotukseen liittyvien haasteiden vuoksi. Suomalaisessa verokeskustelussa vedotaan usein siihen, että kansainvälinen verokilpailu edellyttää Suomelta jonkin veron alentamista tai poistamista. Kansainvälisen verokilpailun aiheuttamat ongelmat ovatkin aitoja. Mahdollinen kevyempi verokohtelu kannustaa toimintaan ulkomailla. Myös verohallinnon toiminta ja tiedonsaanti on haastavampaa, kun kysymys on ulkomailla sijaitsevan omaisuuden tai ulkomailla syntyvän tulon verottamisesta.

²⁷ Jos sukupolvenvaihdoshuojennus myönnetään, taseessa olevien omaisuuserien käypä arvo ei Suomessa vaikuta veroon.

²⁸ *Vanhanen* 2014a.

Kansainvälisyyden haasteet on järkevää ottaa huomioon päätöksenteossa, mutta ne eivät ole minkään verolajin erityisominaisuus. Kiinteistövero lukuun ottamatta kaikissa verolajeissa on kansainvälisiä veropohjahaasteita. Veropoliittisessa keskustelussa pitää erotella jyvät akanoista. Väite siitä, että kansainvälisillä järjestelyillä veroja saatetaan laillisesti torjua tai laittomasti kiertää, pitää todennäköisesti paikkansa melkein kaikkien verolajien osalta. Olennaista on kuitenkin selvittää, missä veromuodossa ongelmat ovat kaikkein vakavimmat ja kohdentaa erityistoimenpiteet sinne.²⁹

PTT:n ehdotus veromuodon lakkauttamisesta

Viimeisimpänä PYL tilasi PTT:ltä tutkimuksen perintöveron poistamisesta ja korvaamisesta luovutusvoittoverotuksella. Tutkimuksen alussa kerrotaan perintöverotuksen ja luovutusvoittoverotuksen perusteet. Tilastotieto myönnetään tutkimuksessa suppeaksi. Raportissa on karkeitä esimerkkilaskelmia sukupolvenvaihdoksista, joissa ei käsitellä huojuksen keskeistä ominaisuutta arvostaa tase-erät käypää arvoa alempaan arvostuslain mukaiseen arvoon eikä muistuteta pitkistä korottomasta maksuajasta. Esimerkkiluetteloon tuodaan lisäosingon käsite, ikään kuin perheyhtiössä olisi muuhun tarkoitukseen varattu perusosinko, jonka päälle jouduttaisiin jotain maksamaan. Kansainvälisessä vertailuosuudessa selostetaan lähinnä aiemmin kuvattu KPMG:n raportti.

Tutkimuksen ydin on selvitys perintöveron korvaamisesta ankarammalla luovutusvoittoverotuksella ja varainsiirtoverotuksella. Luovutusvoittoverotuksen tuotto kasvaisi, kun perintöverotusarvosta ei enää muodostuisi vähennyskelpoista hankintamenoa, vaan vähentää voisi vain aiemman omistajan hankintamenon. Koska TVL 48 §:n oman asunnon luovutusvoittoverovapauden kautta perityn omaisuuden luovutusvoittoverotus voitaisiin välttää, se tulisi tutkimuksen mukaan poistaa ja siirtyä Ruotsin lykätyn korollisen kevennetyn luovutusvoiton malliin. Tämä verotuksen kiristys kohdistuisi kaikkiin oman asunnon pankkilainalla ostaneisiin. Jos tämä muutos halutaan tehdä, voitaisiin sen tuotto ohjata perintöveron sijaan vaikkapa työn verotuksen keventämiseen.

Samassa TVL 48 §:ssä säädetyn yritysomaisuuden luovutusvoittoverovapauden muutokselle ei tutkimuksessa nähdä tarvetta. Yhdistettynä perintöveron poistamiseen se mahdollistaa esimerkiksi seuraavan menettelyn: *Isällä on poika ja tytär. Hän haluaa pojasta yrityksen jatkajan ja tyttärellekin saman arvomääräisen omaisuuden. Jos isä lahjoittaisi puolet yhtiöstä pojalle ja puolet työlle, tyttö voisi nykyisellä tuloverosääntelyllä myydä lahjana saamansa omaisuuden verovapaasti veljelleen. Järjestelyn kohteena voi olla vaikka 100 miljoonan euron holding-yhtiö, josta tytär saisi osuuden*

29 Korkman – Lassila – Määttänen – Valkonen 2009, s. 32-36.

ilman mitään veroa. Tähän tutkimuksessa ei nähdä tarvetta puuttua, vaikka pieni- ja keskituloisten verosuunnittelun estäminen nähdään välttämättömäksi.

PTT:n tutkimuksen mukaan perintöveron poisto hyödyttäisi 70 % kotitalouksista, koska valtaosa suomalaisista jättää perintöä ja 70 % omistaa asunnon. Todellisuudessa yli puolet perinnöistä menee kokonaan ilman perintöveroa, koska asteikko alkaa 20.000,00 eurosta. Yli 50 % kotitalouksista ei hyötyisi perintöveron poistamisesta lainkaan, vaikka luovutusvoittoverotuksen kiristämistä ei otettaisi huomioon.³⁰ Jos vanhemmilla on kolme lasta, nykyjärjestelmässä ei makseta senttiäkään perintöveroa alle 120.000,00 euron varallisuudesta. Silti omaisuudelle saa luovutusvoittoverotuksesta vähennettävän perintöverotusarvon. Suomen verojärjestelmä on melko lievä pienien perintöjen verottamisessa, kun otetaan perintöveron tason ohella huomioon luovutusvoittoverotukseen syntyvä vähennyskelpoinen hankintameno. PTT:n malli olisi erityisesti ankara veronkorotus pieniin perintöihin, kun pienen perintöveron sijaan tulisi hankintameno-olettamalla laskettu iso luovutusvoittovero. Keskiluokan osalta järjestelmä olisi kaksijakoinen. Jos perillisellä olisi käyttöä vanhempien omaisuudelle, hän voittaisi. Muissa tilanteissa keskiluokkainen perillinen häviäisi paljon. Syntyisi alueellisia oikeudenmukaisuuskysymyksiä, kun jotkut perivät lähellä ja toiset kaukana asuvia sukulaisia. Lisäksi malli olisi ankara monilapsisissa perheissä. Niissä verotettavat perintöosuudet ovat pienempiä ja omaisuutta joudutaan väistämättä realisoimaan. Jos vanhemmilla on yksi mökki, yksi talo ja viisi lasta, kaikki eivät voi saada perintöosaansa esinettä, jota ei tarvitse myydä. Siltäkin osin mallissa verotettaisiin nykyistä ankarammin niitä, jotka perivät vähemmän.

PTT:n tutkimuksen mukaan vain kohtuullisen hyvätuloisilla on mahdollisuus periä epälikvidiä omaisuutta. Kesämökkejä, kaupunkiasuntoja ja muita omaisuuseriä joudutaan tutkimuksen mukaan usein perintöveron vuoksi myymään. Nykyisellä veroasteikolla kahden lapsen periessä vanhemmiltaan 400.000,00 euron omaisuuden, joka koostuu 200.000,00 euron arvoisesta mökistä ja 200.000,00 euron arvoisesta asunnosta, molemmat lapset saavat kaksi 100.000,00 euron perintöä, joista molemmista tulee 8.700,00 euron perintövero. Noin 17.500,00 euron vero 200.000,00 euron varallisuudenlisäyksestä ei yleensä ole mahdollon maksu rahoitettavaksi ilman omaisuuden myyntiä. Jos se yksittäistapauksessa on, perintöveron ylittävän kauppahinnan saa puhtaana käteen. Jos tällainen 200.000,00 euron peritty omaisuus verotettaisiin luovutusvoittona PTT:n jatkuvuusperiaatteella, luovutusvoittovero olisi omaisuus myytäessä vajaat 40.000,00 euroa.³¹ Paljon suuremmaksi ero tulisi,

30 Verohallinto ei pidä tarkkaa tilastoa verottomien kuolinpesien määrästä, mutta viitteellisten maksunpanotietojen pohjalta esimerkiksi työresursoinnissa oletetaan, että yli puolet perinnöistä on verottomia.

31 Jos verotustapa olisi myöhemmin kuvattu hankintameno-olettaman pienentäminen, vero nousisi liki 50.000,00 euroon.

jos perittävänä olisi pelkkä asunto. Luovutusvoittovero alenisi suhteessa vajaan 20.000,00 euroon, mutta perintövero olisi kahdesta perintösaannosta yhteensä noin 5.000,00 euroa. Verotuksen taso nousisi PTT:n mallissa (ilman hankintameno-olettaman pienennystäkin) liki nelinkertaiseksi.

Kokonaisuutena epälikvidin omaisuuden perimisen ongelma on PTT:n tutkimuksessa liioiteltu. Vaikka perittävä varallisuus pääosin koostuisi asunnosta, sisältyy perintöön yleensä myös muuta omaisuutta, jolla tyypillisen alle 10 % veron osuuden voi maksaa. Lisäksi lesken ja alaikäisten perillisten kohtuuttomaan asemaan joutuminen on estetty PerVL 12 §:n erityisvähennyksillä. Ongelman mittaluokan osoittaa vertailu omakotitalon varainsiirtoverokantaan. Jos perittävältä jää vain asunto, verotuksen taso ei yleensä nouse ainakaan merkittävästi yli 4 %:iin asunnon arvosta. Omakotitalon kaupassa 4 %:n vero maksetaan kauppahinnan päälle. Vastikkeettoman asuntosaannon verotuksessa sama taso, jonka velkarahalla asunnon ostavakin joutuu saannostaan maksamaan, ei ole kohtuuton. Asunnon ostanut joutuu kuitenkin maksamaan veron ohella kauppahinnan. Olisi perusteltua verottaa vastikkeetomia saantoja hieman varainsiirtoverotusta ankarammin, vaikka luovutusvoiton hankintamenoa ei syntyisi. Kun hankintameno syntyy, se on aivan välttämätöntä.

PTT:n tutkimuksessa väitetään perintöveron aiheuttavan ongelmia, jos yhtiö testamentataan toimivalle johdolle, joka kuuluu toiseen veroluokkaan. Merkittävämmissä yhtiöissä vero tutkimuksen mukaan nousee 35 %:iin perinnön arvosta. Näissä tilanteissa voi todellisuudessa saada miltei aina sukupolvenvaihdoshuojennuksen, joka pudottaa verotuksen aina noin 10 % tasolle ja antaa korottoman tasajaksotuksen viidelle vuodelle. Sukupolvenvaihdoshuojennusta ei ole sidottu sukulaisuuteen. Tutkimuksen väitettä voitaneen pitää suorastaan ilmeisen vääränä.

PTT:n tutkimuksessa väitetään aiemman VATT:n tutkimuksen pohjalta, että perintövero haaskaa yrityksen kehittämislähtöisellä viisi vuotta, ja annetaan ymmärtää, että perintöveron poistaminen tuottaisi miltei 5000 työpaikkaa ja sadan miljoonan euron julkistalouden kestävyyskasvun. Väitettä ei juuri perustella, vaikka VATT:n tutkimuksen tekijä ei väittänyt perintöveron osuudesta suoraan mitään.³²

Perintöveromenetyksen kompensoimiseksi PTT esittää luovutusvoittoverotuksen kiristämistä pudottamalla hankintameno-olettama, jota saa käyttää todellisen hankintamenon sijaan, 40 %:sta 25 %:iin. Olettaman tarkoituksena on lieventää inflaatiosta johtuvien tulojen verotusta ja keventää hallinnollista taakkaa. PTT:n mallissa verotettaisiin ankarasti esimerkiksi itse ostettujen pörssiosakkeiden arvonnousua, josta iso osa perustuu rahan arvon muuttumiseen. Perintöveron poistoa halutaan rahoittaa verottamalla ankarasti jopa negatiivista realituottoa. Lisäksi 40 % hankintameno-olettama on niin korkea, ettei usein kannata selvittää olettamaa

32 HE 123/2014. Perintöverotuksen asteikkomuutosta koskevassa hallituksen esityksessäkin kiinnitetään kriittistä huomiota PTT:n tutkimuksessa VATT:n tutkimuksesta vedettyjen johtopäätösten tekotapaan.

pienempiä todellisia kustannuksia. Matalampi hankintameno-olettama johtaisi todellisen hankintamenon laajempaan käyttöön ja kaikille osapuolille työlääseen rakennus- ja remonttikustannusten selvittämiseen vanhoista kuittipinoista. Toisena vaihtoehtona tuodaan esiin normaalia varainsiirtoveroa matalampaa prosenttia varainsiirtoveroa vastikkeettomiin saantoihin. Tavallisessa kaupassa ostaja joutuu jostain hankkimaan ostamiseen tarvittavat rahat veron lisäksi. Miksi lahjana tulevasta omaisuudesta pitäisi maksaa vähemmän?

Nykyisessä veromallissa on hyötyjä, joita PTT:n tutkimuksessa ei kerrota. Yhteiskunnalla on tarve saada kunnollisia perukirjoja, että kuolleet saadaan pois järjestelmästä ja omaisuus siirrettyä perillisille. Kun perukirja on veroilmoitus, se tehdään varmemmin laadukkaasti. Perintövero kannustaa jakamaan perintöä, että saadaan rahaa veron maksuun. Jos omaisuus on pitkään jakamattomissa kuolinpesissä, syntyy usein kirjavia sotkuja ja riitoja. Nykyisessä perintöverossa voi ilman lisäkustannusta myydä perimänsä omaisuuden. PTT:n mallissa väistämättä etsittäisiin mahdollisuutta hyödyntää omaisuutta ilman myyntiä. Verotuksella ei pidä kannustaa ihmisiä omistamaan omaisuutta, jota heidän vanhempansa ovat halunneet, vaikka he itse haluaisivat jotain muuta. PTT:n malli myös vaikeuttaisi perinnönjakoa. Nykyisessä veromallissa pian kuoleman jälkeen tapahtuvassa perinnönjaossa kaikki omaisuus on muutettavissa rahaksi ilman uusia veroja, mutta jatkuvuusperiaatteessa jaettavaan omaisuuteen sisältyisi piileviä verovelkoja. PTT:n mallissa asianajajat joutuvat riitatilanteissa laskemaan jaettavien esineiden piileviä verovelkoja ja kaikki osakkaat todennäköisesti haluaisivat esineosaoikeuteen vedoten omaisuutta, jossa on pieni piilevä verovelka.³³ Esimerkiksi kesämökit muuttuisivat entistäkin halutummaksi omaisuudeksi ja suuremmaksi riidaksi perinnönjaossa, kun niitä ei yleensä ole tarkoitus myydä. Jos saa kesämökin perintöosaansa, ei maksa mitään. Verot menisivät vain niille, jotka saavat myyntiin menevää omaisuutta tai myyvät osuutensa mökistä yhdelle perilliselle. Tärkeää on muistaa, että myös perinnönjaon yhteydessä toimitetaan luovutusvoittoverotus, jos joku perillistä käyttää pesän ulkopuolisia varoja.³⁴

Vakavin puute PTT:n mallissa koskee holding-yhtiöiden ja konsernien emoyhtiöiden käsittelyä. Perintövero läpäisee pitkätkin yhtiökettjut. Emoyhtiö verotetaan arvosta, joka muodostuu sen omistamista yhtiöistä. Veron välttäminen edellyttää usein joko veropetosta tai koko suvun ulkomaille muuttamista.³⁵ Kiristetty luovutusvoittoverotus ei kohdistu lainkaan tällaiseen omaisuuteen, koska rikkaiden sukujen holding-yhtiöissä ei myydä omistavan yhtiön osakkeita kuin korkeintaan

33 Perintökaaren 23 luvun 8 §:n nojalla kaikilla pesän osakkailla on lähtökohtaisesti oikeus saada jako-osaansa kaikenlaatuista omaisuutta.

34 *Nykänen – Rabinä* 2013. s. 186-190.

35 Verovelvollisuus on kytketty sekä omaisuudensaajan että -luovuttajan asuinvaltioon ja joidenkin omaisuuserien osalta lisäksi omaisuuden sijaintiin. Yksittäisen henkilön muutto ulkomaille ei siis vielä poista perintöverotusta. Verohallinnon ohje: Perintö- ja lahjaverotus kansainvälisissä tilanteissa. A79/200/2013.

TVL 48 §:n verovapaustilanteissa. Jos yrityskauppa tehdään, myydään holding-yhtiön omistamia osakkeita, jotka ovat usein verovapaita käyttömajuuosakkeiden myyntejä ja joka tapauksessa yhteisöverotuksen piirissä. Perintöveron poistamisen jälkeen holding-yhtiöihin voitaisiin lipastoida huomattavia varallisuuseriä ilman niiden arvonnousujen verottamista koskaan, vaikka pienituloisten ja keskiluokan omaisuuden arvonnousut verotettaisiin säännöllisesti ja nykyistä ankarammin. Jo nykyisin holding-yhtiöiden omistajat ovat paljon kaikkia muita omaisuutta periviä kevyemmin verotettuja, kun niihin usein sovelletaan sukupolvenvaihdoshuojennusta. PTT:n mallissa tämäkin vero halutaan korvata muilta kerättävillä veroilla.

Lahjaverotus estää myös aggressiivista verontorjuntaa, jossa pyritään välttämään ansiotuloverotusta³⁶ tai lieventämään osinkoverotusta. Samankaltaisia etuja lahjavero tuottaa esimerkiksi ulosoton välttelyn tai perheoikeudellisten suojaäännösten kiertämisen ehkäisemisessä. Yleistäen lahjaverolla voidaan torjua väärin pelaamista.

Lisäksi tutkimuksessa esitetään vahvoja oletuksia perintöverotuksen kansantaloudellisista haittavaikutuksista. Sen sijaan ankaramman luovutusvoittoveromallin mahdollisia kansantaloudellisia negatiivisia vaikutuksia ei tuoda esiin. Esimerkiksi Veronmaksajien keskusliiton toimitusjohtaja *Teemu Lehtinen*³⁷ pelkäsi välittömästi PTT:n mallin vaikutuksia asuntomarkkinoiden toimintaan.³⁸ Luovutusvoittoverotukseen kytkeytyy tehokkuusongelmia, kun verokannustimin vaikeutetaan vaihdantaa ja kannustetaan omistamaan nykyistä omaisuutta. Ilmeisesti kansantaloustieteesä ei ylipäänsä ole edes konsensusta siitä, kannattaako sukuyrityksiä laajasti suosia suhteessa muihin yrityksiin.³⁹

PYL jälleen markkinoi tutkimusta voimakkaana osoituksena tarpeesta luopua perintöverosta ja korvata se ankaralla luovutusvoittoverotuksella, eikä toimitusjohtaja Vanhanen voi ymmärtää, miten verotaakan tulonjakovaikutukset PTT:n mallissa kohdistuisivat perintöverotuksesta poikkeavasti.⁴⁰ PTT:n tutkimuksessa tulonjakovaikutusten arvioidaankin jakaantuvan veromuotojen välillä samoin, koska nykyistä luovutusvoitto- ja perintöveron kertymää voidaan pitää samankaltaisena. Tutkimuksessa myönnetään vertailu varsin karkeaksi. Esiin ei tuoda, että esityksen tarkoituksena on nimenomaan laajentaa luovutusvoiton veropohjaa kohdistumaan kansalaisiin, jotka hyötyvät perintöveron poistosta hyvin vähän tai ei lainkaan.

36 KHO 2014:4, KHO 2014:5 ja KHO 2014:6 käsittelivät esimerkiksi hankalaa rajapintaa palkan ja lahjan välillä. Jos lahjaverotus poistuu, nämä tilanteet tulisi miettiä uudelleen.

37 *Kauppalehti*. 11.6.2014.

38 *VATT:n työryhmä* 2014, s. 21-26. Tässä VATT:n tutkimuksessa oman asunnon luovutusvoittoverotuksen lukitusvaikutukseen suhtauduttiin hyvin vakavasti. Myös paljon luovutusvoittoveroa pienemmän varainsiirtoveron on katsottu luoneen haitallisia lukitusvaikutuksia. *Lyytikäinen – Hilber* 2013.

39 *Korkman – Lassila – Määttänen – Valkonen* 2009, s. 62.

40 *Vanhanen* 2014b.

Kokonaisuutena PTT:n tutkimus on mielestäni kolmesta tutkimuksesta heikko-laatuinen. Siinä otetaan vahvoja kantoja isoihin verolainsäädännön muutoksiin hyvin yksipuolisella ja osittain ilmeisenkin virheellisellä tietopohjalla. Perintöveron säilyttämistä puoltavia näkökohtia ei juurikaan esitetä. Hyvässä lakimuutosvaatimuksen perusteluissa tuotaisiin avoimesti esiin eri vaihtoehtojen hyvät ja huonot puolet ja sen jälkeen pyrittäisiin osoittamaan suositellun muutoksen olevan paras vaihtoehto. Näitä edellytyksiä PTT:n tutkimus ei täytä.

Arvio Perheyritysten liiton tutkimussarjasta

Verolainsäädännön valmistelussa päätöksenteon tueksi pitäisi selvittää voimassa olevan verojärjestelmän sisältö ja kaikki lainsäädäntömuutosten keskeiset vaikutukset. Tämä tarkoittaa esimerkiksi mahdollisimman perusteellisia arvioita suunniteltujen muutosten vaikutuksista esimerkiksi verokertymiin, tulonjakoon sekä ihmisten ja yhteisöjen käyttäytymiseen.⁴¹ Kunnolliset vaikutusarviot myös mahdollistavat perustuslain verotukselle asettamien vaatimusten toteutumisen, kun perustuslakivaliokunnan käsittelyn tarpeellisuus voidaan tunnistaa.⁴² Jos verohuojennuksia laajennetaan puutteellisen ja harhaanjohtavan tiedon pohjalta kiireellisellä aikataululla, esimerkiksi yhdenvertaisen kohtelun vaatimukset voivat jäädä huomioon ottamatta. Jos lakimuutosten vaikutuksia ei edes selvitetä, ei niiden perustuslaillista hyväksyttävyyttä voida saattaa perustuslakivaliokunnan arvioitavaksi.

Kun sekä verotuksen tasoon että verotaakan jakamiseen liittyy vahvoja intressejä, poliittisille päätöksentekijöille esitetään eri eturyhmien verotuksen alentamista puoltavia seikkoja. Päätöksenteossa tulisi ottaa huomioon kaikkien veromuotojen hyödyt ja haitat. Lobbarit voivat sivuuttaa nämä kysymykset eikä heidän tarvitse huolehtia muutosten vaikutuksista eturyhmänsä ulkopuolelle tai verojärjestelmän kokonaisuuteen.⁴³ Oikeuskirjallisuudessa on kritisoitu suomalaista veropolitiikkaa etuuksien antamisesta kovimpaan ääneen huutajille.⁴⁴ Hiljainen enemmistö maksaa silloin yhä kovempia veroja erityisryhmien nauttiessa muita kevyemmästä verotuksesta.

Johtavat poliitikot eivät voi tuntea kaiken lainsäädännön sisältöä ja käyttäytymisvaikutuksia yksityiskohtaisesti. Virkamieskunnan tulisikin erotella oikeat tiedonjyvät akanoista. Jos virkamiehet ohitetaan ja sitoudutaan ratkaisuihin puutteellisen ja harhaanjohtavan tiedon pohjalta, syntyy huonoja päätöksiä. Säädetty laki on voimassa, vaikka päätöksenteon pohjalla olisi väärää tietoa. Perintöveron poistamisessa

41 *Hallituksen esitysten laatimisohteet*. s. 15-18 ja *Tala* 2005. s. 95-135.

42 *Saraviita* 2011. s. 146-149 ja 708-713.

43 Niskakankaan mukaan esimerkiksi Iso-Britannian pääministeri David Cameron pyrki vaalilupauksensa perintöveron poistamisesta, kun hän oli perehtynyt asiaa koskeviin asiantuntijaraportteihin. *Niskakangas* 2014a. s. 252.

44 *Niskakangas* 2011. s. 21-23.

ongelma korostuisi. Lakkautetun veromuodon henkiin herättämiseen liittyy suuria ongelmia ja kustannuksia. Hyvä lobbari voi toteuttaa oman tavoitteensa tuomalla päätöksentekijälle puutteellista tietoa. Poliittiset päätöksentekijät vaihtuvat nopealla syklillä, eikä seuraava poliitikko tunne lobbarin aiempaa toimintaa. Harvemmin harhaan johdetut poliitikot myöskään julkisuudessa kertovat tapahtuneesta. Virkamiehilläkään ei ole ollut tapana nostaa yksittäisiä vääriä tai harhaanjohtavaa tietoa jakavia lobbareita julkisuuden valokeilaan.

Auktoriteettiaseman saavuttaneiden henkilöiden tai erityisesti instituutioiden, kuten taloustieteellisten tutkimuslaitosten, johtopäätöksiin luotetaan päätöksenteossa. Lobbauksessa vedotaankin mielellään niiden tutkimuksiin. Siksi esimerkiksi VATT:n pitäisi vakavasti harkita, millaisiin lobbausoperaatioihin se lähtee mukaan. Jos laajasti tuottaa edunvalvontalähtöistä tutkimusta, voi laitoksen uskottavuus ja luotettavuus horjua.

Kaikki edellä kuvatut heikon veropolitiikan valmistelun sudenkuopat ovat mielestäni nähtävissä PYL:n lobbausprojektissa. Vastuullisen päätöksentekijän ei tulisi muodostaa mielipiteitään PYL:n tutkimusten pohjalta. Ne eivät ole kattavaa, yksityiskohtaista ja objektiivista tietoa, joiden pohjalle hyvä verojärjestelmä on mahdollista rakentaa. Tutkimustuloksia lisäksi tuodaan esiin valitettavan värityneellä tavalla.

Muutoinkin pidän valitettavana PYL:n edunvalvontatapaa, jossa ei nähdä ongelmia missään heidän omistajaryhmänsä poikkeusetuudessa. PYL esimerkiksi puolustaa luovutusvoitosta vähennettävän hankintamenon muodostumista sukupolvenvaihdoistilanteissa käyvistä arvosta, vaikka maksettava vero määrätään paljon matalammasta arvosta. PYL puoltaa jopa verotuksen jarrusääntöä. Sen vuoksi lahjoitushetkellä taloudellisilta ominaisuuksiltaan samanlaisia yrityksiä verotetaan täysin eri tavalla siksi, että ne ovat aikaisemmin kasvaneet toisistaan poikkeavasti.⁴⁵

Myös PYL:n voimallinen rooli⁴⁶ Kataisen hallituksen osinkoverouudistuksen taustalla on omiaan viemään luotettavuutta sen toiminnan asianmukaisuudelta.⁴⁷ Keväällä 2013 Kataisen hallitus saatiin yhteisöverouudistuksen⁴⁸ yhteydessä voimallisen lobbauksen johdosta ensin hylkäämään⁴⁹ verotuksen kehittämistyöryhmän perusteellisesti punnitut esitykset neutraalista osinkoverotuksesta⁵⁰ ja päättämään sekä ansiotulo-osingoista että kevennettyjen osinkojen verovelvolliskohtaisesta katosta

45 *Perheyritysten liitto* 2011. s. 3-4.

46 *Perheyritysten liitto* 2013a, 2013b ja 2014b.

47 Osinkoverouudistuksen sisällöstä ja siihen johtaneesta prosessista: *Niskakangas* 2014b.

48 Yhteisöverouudistuksessa on huomionarvoista, että siinä käytännössä peruttiin tutkimus- ja kehittämistoiminnan lisävähennyksestä annetun lain erityishuojennus, joka sekin tehtiin voimakkaan lobbauksen johdosta. Kyse oli saman hallituksen säätämästä verovähennyksestä, joka oli säädetty käytännössä vain pari kuukautta ennen sen perumista.

49 *Valtiontalouden tarkastusvirasto* 2013. Lausunnossa arvostellaan ankarasti päätöksenteon taustalla olleen tiedon suppeutta.

50 Verotuksen kehittämistyöryhmän väliraportti. s. 65-88.

luopumisesta. Päätökset peruttiin myöhemmin, koska ne olisivat niin voimakkaasti suosineet rikkaita holding-yhtiötä ja työtulon kierrättämistä osakeyhtiön kautta.⁵¹ Professori *Niskakangas* onkin syystä luonnehtinut PYL:a veropolitiikan häiriköksi.⁵²

Perintöveron tulevaisuus?

En ole vakuuttunut veromuodon tulevaisuudesta suuntaan taikka toiseen. Joka tapauksessa sukupolvenvaihdosten verotuksen ankaruus ei mielestäni ole ongelma. Yhdenvertaisuuden näkökulmasta sukupolvenvaihdosten laajojen verotukien legitimitetti on kyseenalainen. Varsinkin, kun huojennuksen kohteena on suuria sijoitusluontoisia varoja eikä varsinaista tuotannollista liiketoimintavarallisuutta.⁵³ Verotus on todella lievää suhteessa vieraiden välisen yrityskaupan veroihin, vaikka yrityksen ostajan pitää maksaa verojen ohella kauppahinta. Joka tapauksessa perintöveron mahdollinen poistaminen tulisi korvata muulla omaisuusverotuksella eikä ainakaan korkeammalla ansio- ja yritystulojen verotuksella. Samalla pitäisi muistaa, että yhteiskunnan tärkeitä jäseniä perillisten ohella ovat myös henkilöt, jotka itse luovat menestyviä yrityksiä työllä ja lainarahoituksella.

Toivoisin veromuodon tulevaisuudesta selvitystä, jossa aidosti ja rehellisesti selvitettäisiin mahdollisuudet joko lakkauttaa veromuoto tasapainoisesti tai tiivistää veropohjaa ja poistaa epäterveitä verosuunnittelurakenteita.⁵⁴ Päätökset pitäisi tehdä myöhemmässä vaiheessa. Käytännössä voitaisiin perustaa kaksi työryhmää *Linnakankaan* esittämällä tavalla. Toinen valmistelisi veromuodon lakkauttamista ja toinen veropohjan korjaamista.⁵⁵ Tällainen menettely vastaisi hyvää lainsäädäntöpolitiikkaa.⁵⁶

Perintöveron kohdalla on nähtävissä perusteltuja pelkoja, että poliittinen keskustelu ei laadukkaasta pohjatyöstä huolimattakaan muodostu vapaaksi populismista tai väärästä ja puutteellisesta tiedosta. Ilmiötä vahvistaa verotustiedoille säädetty kattava salassapito.⁵⁷ Viranomaiset eivät voi käsitellä yksittäisen ihmisen verotusta julkisuudessa. Jos sanomalehti julkaisee tunnetusta julkisuudenhenkilöstä arvion maksettavaksi tulevasta perintöverosta, jutun tiedot voivat olla täydellisen väärät. Maksuunpantavan veron määrä saatetaan arvioida kymmenen- tai satakertaiseksi.

51 Valtioneuvoston tiedotteet: 135/2013, 153/2013 ja 350/2013.

52 *Niskakangas* 2014a. s. 258-259.

53 *Korkman – Lassila – Määttänen – Valkonen* 2009. s. 75. Usea yrittäjä kokee järjestelmän ymmärtämisen vaikeaksi ja pelkää totuutta vastaamattomia veroseuraamuksia mielikuvien pohjalta.

54 *Tikka* 2005. 344-354.

55 *Linnakangas* 2009. s. 8-9. Vaihtoehtoisille ryhmille olisi löydettävissä myös puheenjohtajat. Professori *Linnakangas* voisi koota lopettajien ryhmän ja professori *Niskakangas* säilyttäjien ryhmän.

56 *Pöysti* 2011.

57 Verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annetun lain 4 §.

Väärää tietoa ei ole mahdollista oikaista. Myös osapuolet itse voivat julkisuudessa selittää verotuksesta ihan mitä hyvänsä ilman pelkoa todellisen verotuksen tason selviämisestä. Siksi julkinen keskustelu saattaa johtaa hyvin virheellisiin käsityksiin esimerkiksi verotuksen tasosta. Julkisen keskustelun laadun kannalta valitettavasti PYL on myös saanut mediassa roolin perintöveron vastustajien edustajana ja esimerkiksi professori Linnakankaan tasapainoisemmat näkökannat ovat jääneet vähälle huomiolle.⁵⁸

Joka tapauksessa perintöveron poistamisen kompensointi omaisuusveron kiristyksillä ei saisi olla PYL:n tavoittelema Nottinghamin sheriffi -veromalli, jossa keskituloisen ja aivan erityisesti vähävaraisen kansanosan verotusta kiristettäisiin varakkaiden holding-yhtiöiden omistajien verotuksen keventämiseksi.⁵⁹ Mahdolliset omaisuusverokiristykset tulisi kohdentaa kaikkiin kansalaisiin.⁶⁰ Jos tähän ei pystytä luomaan hyvää ratkaisumallia, on veromuodosta syytä pitää kiinni.

Lähteet:

Alexander Stubbin hallituksen hallitusohjelma.

Andersson, Edward: Perintö- ja lahjaverotus. Muistio verotyöryhmälle, 13.12.2010.

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perintö- ja lahjaverolain 14 ja 19 a §:n sekä perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta (HE 123/2014).

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuloverolain, elinkeinotulon verottamisesta annetun lain sekä eräiden muiden verolakien muuttamisesta (HE 185/2013 vp).

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain 55 §:n muuttamisesta. HE 174/1994 vp.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain 57 §:n muuttamisesta. HE 104/2000 vp.

Harju, Jaakko – Karikallio, Hanna – Matikka, Tuomas: Listaamattomien osakeyhtiöiden osingonjako ja taserakenteet. VATT muistio 8/2010.

Holm, Pasi ja Kerkelä, Leena: Voisiko Suomi seurata Ruotsin ja Norjan esimerkkiä? Näkökohtia perintö- ja lahjaverosta sekä luovutusvoittoverosta: PTT:n raportti 246/2014.

Immonen, Raimo – Lindgren, Juha: Onnistunut sukupolvenvaihdos. Talentum. Helsinki 2013.

Isotalo, Kalle: Maatalousomaisuuden perintö- ja lahjaverolain mukainen sukupolvenvaihdoshuojennus ja perheoikeudelliset oikeustoimet. Edilex 16/2013. (2013a).

58 *Linnakangas* 2013. s. 82-101.

59 Kataisen hallitus on jo säätänyt erityisesti vähävaraisiin kohdistuvia omaisuusverotuksen kiristyksiä. Kiinteistöverotuksen kiristykset toteutettiin siten, että muulta väestöltä verotusta kiristettiin hieman, mutta harvaanasutun maaseudun maapohjien kiinteistöverotus moninkertaistettiin. Päätöksellä vahvistetaan aluehinnan alarajaksi 1 euro neliöltä ja estetään pinta-alaleikkurin soveltuminen.

60 Tämä ehto täyttyisi esimerkiksi jonkinlaisessa sovelluksessa niin kutsutusta Kanadan mallista. Andersson 2010. s. 4.

Isotalo, Kalle: Osakeyhtiön sukupolvenvaihdoksen lahjaverotuksen erityiskysymyksiä. Edilex 29/2013.(2013b).

Kauppalehti. 11.6.2014.

KHO 2010:56

KHO 2014:4

KHO 2014:5

KHO 2014:6

Korkman, Sixten – Lassila, Jukka – Määttänen, Niku – Valkonen, Tarmo: Kohti parempaa verotusta – eväitä verokeskusteluun. ETLA. Helsinki 2009.

KPMG. European Family Business Tax Monitor Comparing the impact of tax regimes on family businesses. KPMG 2014.

Lindgren, Juha: Perintö- ja lahjaverotuksen sukupolvenvaihdoshuojennus – verotuki ja sen uudistaminen. Yritys, omistaja ja verotus – Juhlajulkaisu Seppo Penttilälle toim. Pekka Nykänen ja Matti Urpilainen Edita Publishing Oy, 2014.

Linnakangas, Esko: Hokkuspokkusjuridiikkaa verotuksessa. Verotus 1/2009.

Linnakangas, Esko: Perintöverotuksen synty, nykytila ja tulevaisuus. Lakimies 1/2013.

Lyytikäinen, Teemu – Hilber, Christian A. L.: Housing transfer taxes and household mobility: Distortion on the housing or labour market? VATT Working Papers 47. 9.8.2013.

Myrsky, Matti: Suomen veropolitiikka. Talentum. Helsinki 2013.

Niskakangas, Heikki: Perintöverotuksen yhteiskunnallisesta roolista. Edilex. 26.5.2014. (2014a).

Niskakangas, Heikki: Veropolitiikka. WSOYpro. Helsinki 2011.

Niskakangas, Heikki: Vuoden 2014 osinkoverouudistus. Verotus 1/2014. (2014b).

Nykänen, Pekka – Rabinä, Timo: Yksiyhden henkilöiden luovutusvoittojen verotus. Talentum. Helsinki 2013.

Oikeusministeriö: Hallituksen esitysten laatimisohteet. Oikeusministeriön julkaisu 4/2004.

Perheyritysten liitto: Perheyritysten liiton lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle elinkeinotulon ja yhteisöjen varojenjaon verotusta koskevien säännösten muuttamisesta. 28.10.2013.(2013a).

Perheyritysten liitto: Perheyritysten liiton lausunto verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportista. 10.2.2011.

Perheyritysten liitto: Perheyritysten liiton tiedote 21.3.2013 Hallitus sorvasi kasvua ja työllisyyttä vahvistavia ratkaisuja. (2013b).

Perheyritysten liitto: Perheyritysten liiton tiedote 3.4.2014: Verouudistus suosii ulkomaalaisia omistajia kotimaisten omistajien kustannuksella. (2014b).

Perheyritysten liitto: Vastuullinen omistajuus ja verotus. s. 3. Liiton verkkosivusto. Tarkastettu. 6.10.2014. (2014a).

Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. Talentum. Helsinki 2011.

Pöysti, Tuomas: Lainsäädäntöpolitiikan mahdollisuus ja haaste. Valtiontalouden tarkastusviraston selvitys 5/2011.

Ropponen, Olli: Sukupolvenvaihdoksen vaikutus perheyritysten toimintaan. VATT:n tutkimus 174/2013.

Rabinä, Timo: Maa- ja metsätalouden jatkaminen perintö- ja lahjaverolain 55 §:n sukupolvenvaihdosluovutusta koskevassa säännöksessä. Verotus 3/2011.

Sailas, Raimo: Perheyritysten sukupolvenvaihdosten erityisongelmien selvittäminen. Valtiovarainministeriön selvitys VM120:00/2007.

Saraviita, Ilkka: Perustuslaki. Talentum. Helsinki 2011.

Tala, Jyrki: Lakien laadinta ja vaikutukset. Edita. Helsinki 2005. s. 95-135.

Tikka, Kari: Perintövero: luopuminen vai uudistaminen edessä? Verotus 4/2005.
Työllisyysryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2003.
Valtioneuvoston tiedote: 135/2013.
Valtioneuvoston tiedote: 153/2013.
Valtioneuvoston tiedote: 350/2013.
Valtionalouden tarkastusviraston lausunto: Valtiovarainministeriön kehyspäätökseen toimittamat taustatiedot. 29.4.2013.
Vanhanen, Matti: Perintö- ja lahjavero johtaa osinkopakeroon. Helsingin Sanomat. 2.11.2013.
Vanhanen, Matti: Suomessa on yksi EU:n kireimmistä perintöveroista. Perheyritysten liiton blogi. 8.5.2014. (2014a).
Vanhanen, Matti: Reunahuomautuksia perintöverokeskusteluun. Perheyritysten liiton blogi. 8.6.2014. (2014b).
VATT:n työryhmä: Hyvän veropolitiikan periaatteet. VATT-julkaisu 63. 5.6.2014.
Verohallinnon ohje: Perintö- ja lahjaverotus kansainvälisissä tilanteissa. A79/200/2013.
Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A200/200/2013.
Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa A67/200/2013.
Verotuksen kehittämistyöryhmän väliraportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 35/2010.

Artikkelin julkaisemisen jälkeinen kehitys

Artikkelissa osin kritisoidun VATT:n lausunto perintö- ja lahjaveron roolista vuoden 2018 kansalaisaloitteen osalta on samansuuntainen kuin artikkelin havainnot, eikä siinä suoraan viitata artikkelin arvioiden kohteena olleeseen tutkimukseen.¹ Muutoinkaan kritiikin kohteina olleisiin tutkimuksiin vetoaminen ei ole ollut kovin laajaa.

Artikkelin julkaisemisen jälkeen tehtiin vielä yksi sukupolvenvaihdoshuojennuksen laajennusyritys. Lakiesitys peruttiin, jottei huojennus joutuisi perustuslakivaliokunnan käsittelyyn.² Osakeyhtiöiltä poistettiin myös tulolähdejako. Tämän hankkeen lainvalmistelussa Verohallinto toivoi, että uudistuksen yhteydessä selkeytettäisiin myös huojennuksen soveltamista verotuksen ennustettavuuden parantamiseksi.³ Uudistuksen vuoksi soveltamisessa tarvittavat tietovirrat huonontuvat. Valtionvarainvaliokunnan käsittelyssä äänestettiin seuraavista lausumista valiokunnan lausuntoon:

1. Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto seuraa tulolähdejaon uudistamisen vaikutusta verosuunnitteluun, veropohjaan sekä verotuloihin, raportoi tästä eduskunnalle ja ryhtyy tarvittaessa toimenpiteisiin veropohjan tiivistämiseksi.

2. Eduskunta edellyttää, että valtioneuvosto seuraa perintö- ja lahjaverolain 55 §:ssä tarkoitettujen yrityksen sekä yritysvarallisuuden käsitteiden tulkintaa verotuskäytännössä, raportoi tästä eduskunnalle ja ryhtyy tarvittaessa toimenpiteisiin lainsäädännön täsmentämiseksi.

Näitä lausumia ei hallituspuolueiden äänin liitetty lausuntoon.⁴

Lisäksi eduskunnassa käsiteltiin kansalaisaloitetta perintö- ja lahjaverosta luopumisesta. Asiasta järjestettiin asiantuntijakuuleminen. Siinä valtiovarainministeriö asettui selvästi vastustamaan veromuodosta luopumista monelta osin artikkelissa kuvatuin syin.⁵ Samansuuntaisen lausunnon artikkeliin viitaten antoi myös oikeusneuvos Timo Räbinä.⁶ Tavanomaisesta kansalaisaloitteiden käsittelystä poiketen aloitteesta ei laadittu muistiot eikä aloitetta viety eduskunnan äänestykseen. Tämän vuoksi nousi sanaharkka hallituksen ja opposition välille.⁷

Oikeuskäytännössä ensinnäkin ratkaisussa KHO 2015:154 torjuttiin artikkelissa esiin nostettu ilmiö, jossa huojennusta vaadittiin järjestelyihin, joissa lahjansaaja ei

1 VATT 2018. Artikkelissa tarkastellun tutkimuksen laadinta-ajan ja lausunnon välisenä aikana VATT:n ylijohtaja on vaihtunut Juhana Vartiasta Anni Huhtalaksi. Siten tutkimuksen painotukset ja menetelmät ovat voineet muuttua.

2 Perustuslakivaliokunnan lausunnon välttelyllä on pitkä historia. Mattila 2018.

3 VH 2017, s. 10–11.

4 VaVM 29/2018 vp.

5 Vanhanen 2018.

6 Räbinä 2018.

7 HS 27.11.2018.

saa äänioikeutta osakkeisiin. Ratkaisun soveltamisalan laajuus ei ole ollut riidaton ja yksiselitteinen, mutta Verohallinto on katsonut, että huojennuksen saaminen edellyttää 10 %:n äänioikeutta yhtiössä.⁸ Lisäksi ratkaisulla KHO 2018:163 mahdollistettiin vuosikirjapäätöksessä niin sanottu taseen avaaminen myös yhtiöön jätettyjen voittovarojen osalta. Ratkaisussa huomioitiin myös verotukselle asetettu vaatimus yhdenvertaisuudesta. Tämänkin ratkaisun soveltamisesta nousee uusia tulkintariitoja.

Ratkaisulla KHO 2018:160 avattiin ensimmäistä kertaa holdingyhtiörakenteiden soveltamisongelmat. Tämä ilmiö tulee nostamaan monenlaisia tulkintatilanteita. Ratkaisussa lahjansaaaja sai noin 20 % yhtiöstä, joka omisti noin 48 % Ä Oy:stä, joka harjoitti lämpökeskustoimintaa. Verovelvollinen vetosi muun ohella Ä Oy:n toiminnan jatkamiseen välillisesti. KHO ei ratkaisussaan noteerannut tätä vaatimusta lainkaan, vaan arvioi ainoastaan lahjoitetun yhtiön ja sen tytäryhtiöiden toimintaa. Päätöksen merkityksestä nousee soveltamisriitoja.

Veropoliittisessa ympäristössä on tapahtunut useita verotuen kohdistumista parantavia muutoksia. TVL 47 §:n muutoksen jälkeen hankintamenoa ei muodostu lahjoitetun omaisuuden käyvästä arvosta, joka ei ollut maksetun veron perusteena. Pääomanpalautus voidaan verottaa luovutusvoittona vain alkuperäisellä sijoittajalla, ei esimerkiksi lapsella, jonka vanhempi on ennen lahjaa sijoituksen tehnyt. Osinkoverotuksessa taas aiemmin oli kokonaan verovapaita osinkoja, mutta nyt aina maksetaan vähintään 7,5 %:n osinkovero ja tämä verorasitus voi lisääntyä tulevaisuudessa, johon sukupolvenvaihdoksissa katsotaan. Muutokset ovat perustavanlaatuisesti muuttaneet sijoitusvarojen huojentamisen yhdenvertaisuusongelmia. Huojennuksen saamisen jälkeen on paljon aiempaa vaikeampaa saada lipastoituja voittovaroja yhtiöstä lahjansaaajalle matalin veroin. Jos osinkoverotus kiristyy entisestään, oikeasuhteisuus paranee lisää. Monesti kilpailukykyiseksi verosuunnitteluvaihtoehdoksi muodostuu jakautuminen, jossa sijoitusvarat ohjataan erilliseen osakeyhtiöön. Jos tämä yhtiö lahjoitetaan ja yhtiö puretaan vuosi lahjoituksen jälkeen, sijoitusvarat saadaan usein käteen pelkällä lahjaverokustannuksella.⁹ Tällä menettelyllä voidaan myös järjestää jatkajan sisarusten osuus, kun vanhemmat usein haluavat olla lapsilleen tasapuolisia.

Sukupolvenvaihdoshuojennuksen perustuslailliset ongelmat ovat siten huomattavasti vähentyneet suhteessa artikkelin julkaisuaikaan (vuoden 2014 tilanne) niin kutsuttujen sijoitusvarojen osalta. Kehitys voimistuu, jos yritysverotuksen asian-

8 Verohallinto A56/200/2017, kohta 2.5.4.

9 Jos yhtiön tuotto alittaa kevennettyjen osinkojen tason, voidaan hyödyntää osingonjaon kautta veroarbitraasia. Kevennetyt osingot kohtaavat noin 7,5 %:n verotuksen. Siltä osin kuin ne alentavat arvoa yhtiön purkamisessa, muodostuu purkuhetkellä 30–34 %:n vähennysoikeus luovutustappiona. Nykyinen TVL 50.1 mahdollistaa näiden tappioiden vähentämisen kaikista pääomatuloista, jolloin järjestelyiden kannattavuus on siltäkin osin kasvanut. HE 31/2015 vp, kohdat 2.5 ja 3.1.5.

tuntijaryhmän suositukset osinkoverotuksen muutoksista toteutuvat.¹⁰ Nykyisin ongelmallisimpia kysymyksiä ovat nähdäkseni erilaiset holdingyhtiörakenteet ja se, että huojennuksen saaminen arvokkaaseen metsään riippuu usein siitä, saadaanko samalla lahjana suhteessa metsän arvoon täysin marginaalisia maatalousvaroja.

Suurimmat varallisuudet yleensä ovat erilaisissa holdingyhtiöissä. Usein vaurailta suvuilla on holdingyhtiöitä, joissa omistetaan kirjavasti monenlaista omaisuutta. Omistuksia voidaan tyyppitellä seuraaviin kategorioihin:

1) Kirjanpitolainsäädännössä tarkoitettu konserniemorooli jollekin konsernille, jossa holdingyhtiöllä on selvä käyttötarkoitus konsernin johtamisessa ja hallinnoinnissa eikä pelkästään omistajien omistuksen hallintavälineenä. Tällaisessa holdingyhtiön roolissa esimerkiksi tytäryhtiön osakkeiden luovutukset voivat olla verovapaita käyttöomaisuusosakkeiden luovutusvoittoa. Tällaisessa tilanteessa ainakin konserniin kuuluvien varojen osalta tilanne rinnastuu ratkaisuun KHO 2006:100.¹¹

2) Kirjanpitolainsäädännössä tarkoitettu konserniemorooli jollekin täysin omistetulle konsernille, jossa holdingyhtiön tarkoitus on toimia lähinnä omistajien omistusvälineenä. Tytäryhtiö tai -yhtiöt voivat kuitenkin olla selviä huojennuksessa tarkoitettuja yrityksiä, esimerkiksi kohdassa 1 tarkoitettuja konsernin emoyhtiöitä. Tällaisen holdingyhtiön osalta esimerkiksi tytäryhtiön osakkeiden luovutukset eivät ole verovapaita käyttöomaisuusosakkeiden luovutusvoittoa.

3) Kirjanpitolainsäädännössä tarkoitettu konserniemorooli jollekin enemmistöomistetulle (yli 50 %) konsernille, jossa holdingyhtiön tarkoitus on toimia lähinnä omistajien omistusvälineenä. Tytäryhtiö tai -yhtiöt voivat kuitenkin olla selviä huojennuksessa tarkoitettuja yrityksiä, esimerkiksi kohdassa 1 tarkoitettuja konsernin emoyhtiöitä. Tällaisen holdingyhtiön osalta esimerkiksi tytäryhtiön osakkeiden luovutukset eivät ole verovapaita käyttöomaisuusosakkeiden luovutusvoittoa.

10 VM 2017. Jakso 5. Myös esim. OECD:n maaraportin kirjoittajat ovat pitäneet nykymallia ongelmallisena. André – Hwang 2018, s. 19–20.

11 Ratkaisussa 2006:100 Verohallinto ja hallinto-oikeus olivat niin kutsutusti jakaneet X-konsernin taseen siten, että Y Oy:tä, jolla oli huomattavat arvopaperivarat, ei ollut luettu huojennuksen piiriin. Verovelvollinen kuvasi valituksessaan hallinto-oikeuteen Y Oy:n roolia konsernissa seuraavasti: ”Y Oy ei siis hallinnoi X-konsernin omistavan perheen (yksityis)varoja holdingyhtiönä, vaan elinkeinotoimintaa harjoittavan X-konsernin liiketoiminnassaan kerryttämiä varoja niiden arvon ja likvidiuden ylläpitämiseksi.” Vuosikirjapäätöksen seloste taas alkaa seuraavasti (alleiviivaukset kirjoittajan): ”Perintö- ja lahjaverolain 55 §:ssä tarkoitettua huojennusta laskettaessa mainitussa lainkohdassa tarkoitettuna verovelvollisuuden alkamista edeltäneeltä vuodelta toimitetussa varallisuusverotuksessa noudatettujen perusteiden mukaisena määränä oli pidettävä 40 prosenttia elinkeinotulon verottamisesta annetun lain mukaan verotetun X Oy:n lahjoituksen kohteena olevien osakkeiden verotusarvosta. Tästä johtuen ja koska lahjoituksen kohteena olivat X-konsernin emoyhtiön X Oy:n osakkeet ja kun lisäksi X Oy:n omistaman Y Oy:n arvopaperikaupan laatua ja laajuutta kuvaavien tosiseikkojen perusteellakin Y Oy:tä oli pidettävä perintö- ja lahjaverolain 55 §:ssä tarkoitettuna yrityksenä, sukupolvenvaihdosta koskevia huojennussäännöksiä oli sovellettava myös Y Oy:öön.” Siten ratkaisu ei ole sellaisenaan yleistettävissä holdingyhtiöön, jota ei silloisen tulolähdejaon mukaan olisi verotettu EVL-tulolähteessä ja jonka arvopaperikauppaa ei sen laadun ja laajuuden perusteella olisi itsessään pidetty huojennuksessa tarkoitettuna yrityksenä.

Holdingsyhtiön omistaminen ei täysin rinnastu tytäryhtiön omistamiseen, kun tytäryhtiöllä on myös muita omistajia, mutta holdingsyhtiön avulla tyttäriä voidaan kuitenkin hallita.

4) Holdingsyhtiö voi omistaa merkittävän osuuden jostain selvästä huojennuksessa tarkoitettusta yrityksestä. Holdingsyhtiössä voi olla esimerkiksi 30 % omistusosuus osakeyhtiöstä, joka olisi selvä huojennuksessa tarkoitettu yritys. Tällaisessa tilanteessa holdingsyhtiön kautta ei voida hallita varsinaista yritystä, vaan ollaan vain yksi omistajista.

5) Holdingsyhtiö voi omistaa pieniä osuuksia erilaisista yhtiöistä, jotka ovat selvästi huojennuksessa tarkoitettuja yrityksiä.

6) Holdingsyhtiössä voi olla merkittäviä arvopaperisijoituksia.

7) Holdingsyhtiössä voi olla merkittäviä kiinteistöomistuksia. Osa kiinteistöistä voi olla vuokralla kohdissa 1–4 kuvatuille tytär- ja omistusosuusyhtiöille ja osa täysin vieraille.

Holdingsyhtiössä kaikki nämä kohdat 1–7 voivat yhdistyä kirjavina kombinaatioina ja holdingsyhtiöitä voi myös olla useita peräkkäin. Minkä tahansa erän arvo voi vaihdella pienistä euromääristä jopa satoihin miljooniin tai miljardeihin euroihin. Holdingsyhtiöllä voi myös olla omaa yritystoimintaa (esim. palvelumyyntiä) jollekin tytär- tai osakkuusyhtiölle. Tämä palvelumyynti voi olla suhteessa lahjan arvoon marginaalista ja kohdistua yksittäiseen holdingsyhtiön omistamaan tase-erään, joka voi muodostaa vain pienen osan yhtiön arvosta. Varat, jotka muodostavat holdingsyhtiön arvon, voivat olla peräisin jostain holdingsyhtiön kautta harjoitetusta yritystoiminnasta tai aivan muualta. Kaikkia näitä rakenteita voidaan muokkailla yritysjärjestelyillä, joita voidaan tehdä sekä ennen sukupolvenvaihdosta että sen jälkeen. Samat henkilöt voivat myös omistaa samaa varsinaista yritystä sekä (mahdollisesti usean) holdingsyhtiön kautta että suoraan.

Nähdäkseni on selvää, ettei nykyinen PerVL 55 § tunnista riittävän tarkasti näitä arvokkaimpia ja veropohjan kannalta merkittävimpiä yhtiöitä. Epäselvyyttä on niin yritysvarallisuuden käsitteen, jatkamisen määrittelyn kuin vaadittavan yrityksen osan tarkastelutason (holdingsyhtiö vai välilliset omistukset) osalta sekä niin sanotussa taseenjakamisessa. Jos huojennus myönnetään, huojennuksen määrään voi oleellisesti vaikuttaa se, ovatko jotkut holdingsyhtiön tai jonkun sen omistaman yhtiön arvopaperit vaihto-omaisuutta, jota ei verrata vertailuarvoon huojennusta laskettaessa (arvostuslain 3 §).¹² Nykyisin keskeinen ratkaisukriteeri huojennuksen soveltamisessa holdingsyhtiöihin on yksittäistapauksellinen kokonaisarviointi. Siinä väistämättä on suuri rooli yksittäisillä Verohallinnon virkamiehillä ja verokonsulttien argumentaatiolla. Veroseuraamusten kannalta tärkeämpää voi olla se, mitä

12 Tällä ratkaisulla ei välttämättä ole yhtiön tuloverotuksessa mitään vaikutusta, eikä sillä ole merkitystä osinkoverotuksessaan, jos joka tapauksessa jaetaan selvästi vähemmän osinkoja kuin mihin nettovarallisuus riittäisi.

ennakkoratkaisuhakemukseen osataan kirjoittaa ja kuka hakemuksen käsittelee, kuin se, mitä saadaan lahjaksi ja millaista toimintaa varoilla jatketaan. Tätä ei voi pitää tyydyttävänä tilanteena. Jos lainsäädännölle ei tehdä mitään, edessä ovat joka tapauksessa vuosien riitaprosessit.

Ilmiön tekee erityisen ongelmalliseksi perintö- ja lahjaverotuksen kuuluminen henkilöverotukseen. Perintö- ja lahjaverotusta toimittavien virkamiesten pääosaaminen koskee perheoikeuden ja verotuksen yhteyttä. Holdingyhtiöiden sukupolvenvaihdosten verottaminen kuitenkin vaatii vaikeita arviointeja nimenomaan monimutkaisista yritys rakenteista, monesti olosuhteissa, joissa verotuksellinen merkitys on vain perintö- ja lahjaverotuksessa eikä yhteisöverotuksesta ole saatavissa valmiita tietovirtoja tai edes arviointitukea ratkaisutoiminnan perusteeksi. Esimerkiksi osakeyhtiöiden tulolähdejakouudistuksessa erilaiset luokittelut koettiin vaikeiksi myös yritysverotuksen asiantuntijoille. Edellä viitatuksi lainvalmisteluvaiheessa Verohallinto nimenomaan pyysi, että entisestään vaikeutuvaa tulkintatilannetta helpotettaisiin säätämällä asiasta tarkemmin. Uudistuksessa asia kuitenkin väistettiin. Tilanne on sietämätön, kun juuri perintö- ja lahjaverotuksen perustason asiantuntijat asetetaan huterien oikeuslähteiden pohjalta ratkaisemaan asioita, joihin ei osata säätää selviä ratkaisuperusteita edes ministeriön johtavien virkamiesten ja yritysverotukseen erikoistuneiden professoreiden työryhmissä.

Kun otetaan huomioon tuore oikeuskäytäntö ja perustuslakivaliokunnan lausuntokäytäntö,¹³ on nähdäkseni selvää, että huojennus pitäisi määritellä laissa olenaisesti tarkemmin. Huomionarvoista on, että juuri arvokkaiden holdingyhtiöiden kohdalla myöskään TVL 47 §:n tai osinkoverotuksen muutokset eivät ole oleellisesti muuttaneet tosiasiallista tilannetta. Holdingyhtiötä ei ole tarkoitus luovuttaa ja kevennettyjen osinkojen laskuperusteet ovat merkityksettömiä, kun omaisuuden määrä on niin suuri.

Sukupolvenvaihdoshuojennus voidaan ja voi olla syytäkin ulottaa osin myös suuriin ja arvokkaisiin holdingyhtiöihin. Tältä osin kyse on poliittisesta valinnasta. Kun huojennus kuitenkin on merkittävä ja kyse on kaikkein arvokkaimmista omaisuuseristä, mahdollinen poliittinen tahto kuuluisi määritellä nykyistä oleellisesti tarkemmin laissa.

13 PeVL 52/2016 vp ja PeVL 53/2016 vp.

English summary

The purpose of this thesis is to analyze and systematize the Finnish capital taxation system and its connections to the Finnish legal system as a whole. In this study, the term capital taxation covers all taxes on asset transfers such as capital gains taxation, inheritance and gift taxation, and transfer taxation, as well as other parts of the taxation system that have cross-effects with asset transfers, such as dividend taxation, forest taxation and real estate taxation. The main focus of this study is on the taxes paid by natural persons and estates of deceased persons.

The dissertation consists of a summary and eleven previously published articles.

The first article examines the relationship between tax law and real estate law. The Finnish Real Estate Formation Act and the Code of Real Estate allow different options to trade and define ownership of real estate in ways which have not been taken in consideration in drafting of the tax legislation. Similarly, land use planning and policy have strong links to tax law. Changes in land use often cause drastic increases in the fair value of land and create incomes. In addition, there are significant tax subsidies for municipal land use policy. The legitimacy of these subsidies is questionable.

If a forest has multiple owners, the procedure of forest deduction is followed in a unit of account which is either forest partnership or spouses' joint forest taxation. The second article examines the behavior of the forest deduction when forest ownership changes cause changes in the forest deduction units of account. Deduction was previously followed separately for each real estate. In 2009, there was a fundamental change in the forest deduction system. Thereafter, deduction has been followed for all the forest real estates combined in the same unit of account. The article shows that there are serious failures in the law drafting process, which has made the system very interpretative and illogical.

The third article demonstrates how the Finnish forest taxation has gradually evolved to be increasingly complicated. It includes several different tax subsidies, which are interpretative especially in combination with each other or with events subject to special regulation in the tax system, such as deaths and divorces. The system is difficult to understand for the taxpayers and difficult to implement for the tax administration. It is constitutionally questionable and can hardly be viewed as good tax policy.

The fourth article addresses problems that arise from transfers of partnership interests. The Finnish company legislation is flexible and allows significant flow of capital back and forth between the company and the owner. Transfers of partnership

interests can be taxed as capital gains, gifts or inheritances. In addition, there are two significant tax subsidies, one on capital gains and another on gifts and inheritances, which both have different conditions and effects. Calculation of the fair value of the partnership as a whole or the share of each owner poses severe challenges.

The fifth article examines legal interpretation and implementation problems that arise from the flexibility of the Finnish Limited Liability Companies Act. The article focuses on companies owned by one or a few owners who are close to each other, e.g. members of the same family. There are several ways of transferring economic values from company to owner or between owners, and the valuation problems that these questions cause are significant. In addition, taxation varies considerably depending on the decisions made and company structures. This article presents a variety of tax planning opportunities as well as serious hardships on equal and fair implementation of the tax law, which mainly arise from the complexity of the system.

Acquisitions of own shares, share issues or transfers of shares to another company owned by the donees can be used in the generation change process of a limited liability company. The sixth article shows that there are severe difficulties in the valuation of gifts given in these arrangements and implementation of the change of generation tax subsidy on these gifts.

The seventh article addresses tax implications on divorce and separation of co-habiting partners. There are a lot of special regulations in both the civil legislation and the tax legislation on these issues. Most of the special rules apply only to the division of the marital assets. The Finnish tax system also has a large amount of special regulations on specific types of property (such as business and agricultural assets) which can be owned by one or both of the separating spouses. The article shows that the system is highly complicated and difficult even for specialists to manage.

The eighth article examines calculation of change of generation tax subsidy on agricultural assets and its relation to agreements on family legal matters. When agricultural assets are part of a estate of a deceased person, transfer of the assets usually requires agreements on family legal matters defining the share of the assets each heir will receive. Inheritance tax is calculated on the assets as of the date of death, not that of the contract, and there are several other special rules and circumstances that can be combined with the tax subsidy. The article demonstrates how complicated, interpretative and difficult calculations are needed to implement the tax subsidy.

The ninth article searches for and seeks to solve calculation and interpretation difficulties that arise from successive asset transfers without consideration. The Finnish tax and legal systems include several special rules and circumstances which are difficult for both the tax administration and the taxpayers to manage. The tenth article supplements the ninth one by discussing problems in applying and calculating the change of generation tax subsidy in successive asset transfer and other special circumstances.

The eleventh article discusses the harmful effects caused by aggressive lobbying to a good tax system. The Finnish Family Firms Association has financed three studies on inheritance and gift tax. The article evaluates these studies and proves that their results and conclusions do not offer objective and comprehensive information. The article concludes with the assertion that good legislative policy cannot be based on these studies.

The summary of the dissertation identifies and systematizes the common factors of the problems that are addressed in the individual articles. The summary shows how different sources of law and real-life events and facts create a complicated cross-effect system which is difficult to manage and apply equally and effectively. It also creates problems in law drafting and outcomes that are questionable from a tax policy perspective. At the end of the summary, I present a set of analyzing principles which are intended as tools for making these cross-effects easier to identify and to master. I conclude with the assertion that these principles would be beneficial in law drafting and in interpreting law, and they would provide a basis for tax policy studies.

Oikeuskäytäntö

Korkein hallinto-oikeus

KHO 1944 I 29
KHO 1951 I 20
KHO 1963 II 23
KHO 1969 II 604
KHO 1973 II 613
KHO 1975 B II 534
KHO 1976 B II 535
KHO 1977 II 569
KHO 1977 B II 616
KHO 1978 II 636
KHO 1979 B II 583
KHO 1980 B II 653
KHO 1984 B II 581
KHO 1984 II 636
KHO 2.12.1985/5576
KHO 1986 II 598
KHO 1987 B 624
KHO 1987 b 631
KHO 1987 B 632
KHO 1987 B 633
KHO 1988 B 533
KHO 1988 B 591
KHO 1988 B 595
KHO 1988 II 597
KHO 1989 B 529
KHO 1989 B 532
KHO 1989 b 567
KHO 1990 B 581
KHO 1991 B 564
KHO 10.3.1992 taltio 823
KHO 1993 B 538
KHO 1993 B 542
KHO 1994 B 559
KHO 1994 B 560
KHO 1996 B 555
KHO 1996 B 556
KHO 21.1.1997/66
KHO 5.3.1997 t 484

KHO 1998:27
KHO 15.12.1998/2796
KHO 1999:24
KHO 20.8.1999 taltio 2081
KHO 3.12.1999 taltio 3980
KHO 2000:33
KHO 2000:66
KHO 8.5.2000/851
KHO 2001:54
KHO 2002:24
KHO 2002:81
KHO 28.05.2002/1289
KHO 30.10.2002/2765
KHO 2003:53
KHO 2004:78
KHO 10.9.2004/2255
KHO 2005:68
KHO 2006:81
KHO 2006:100
KHO 28.3.2006/715
KHO 9.5.2007/1220
KHO 1.10.2007 t 2474
KHO 26.9.2008 taltio 2348
KHO 2009:13
KHO 2009:27
KHO 2009:65
KHO 2009:66
KHO 2009:94
KHO 9.6.2009 taltio 1491
KHO 7.7.2009 T 1741
KHO 2010:24
KHO 2010:54
KHO 2010:56
KHO 27.4.2010/909
KHO 24.9.2010/2485
KHO 17.12.2010 t. 3787
KHO 2011:1
KHO 2011:44
KHO 2011:51
KHO 2011:60
KHO 2011:102

KHO 2013:52
KHO 2013:3
KHO 2013:11
KHO 2013:106
KHO 2013:152
KHO 2013:153
KHO 2013:158
KHO 2013:201
KHO 11.10.2013/3251
KHO 24.10.2013/3354
KHO 2014:4
KHO 2014:5
KHO 2014:6
KHO 2014:66
KHO 2014:85
KHO 2014:92
KHO 2014:119
KHO 2014:128
KHO 2014:135
KHO 2014:137
KHO 2014:141
KHO 2014:154
KHO 2014:155
KHO 2014:185
KHO 17.10.2014/3167
KHO 2015:31
KHO 2015:47
KHO 2015:154
KHO 2015:166
KHO 2016:18
KHO 2016:76
KHO 2016:103
KHO 2016:104
KHO 2016:115
KHO 2016:180
KHO 2016:185
KHO 2016:218
KHO 2016:219
KHO 2017:55
KHO 2017:78
KHO 2017:162

KHO 2017:195
KHO 2018:40
KHO 2018:45
KHO 2018:53
KHO 2018:129
KHO 2018:160
KHO 2018:161
KHO 2018:163
KHO 2019:26
KHO 2019:30
KHO 2019:38
KHO 2019:50
KHO 2019:56
KHO 2019:57
KHO 2019:82

Korkein oikeus

KKO 1975 II 24
KKO 1994:6
KKO 2001:12
KKO 2002:121
KKO 2008:74
KKO 2010:57
KKO 2013:34

Euroopan yhteisöjen tuomioistuin

17.1.2008, asia C-256/06
25.10.2007, asia C-464/05
ECLI:EU:C:2018:940

Keskusverolautakunta

KVL 81/1995
KVL 2017:44
KVL 2018:44

Hallinto-oikeudet

Helsingin HAO 14.01.2015 15/0019/6
Hämeenlinnan HAO 28.05.2015 15/0296/1
Itä-Suomen HAO 27.2.2015 15/0256/1
Kuopion HAO 12.3.2013 13/0100/1
Oulun HAO 16.11.2000 457/I

Oulun HAO 11.08.2011 11/0360/1
Oulun HAO 29.4.2013 t 13/0194/1
Pohjois-Suomen HAO 31.03.2015 15/0166/3
Pohjois-Suomen HAO 21.05.2015 15/0246/3
Pohjois-Suomen HAO 18.02.2016 16/0072/3
Turun HaO 14.3.2008 T 08/0162/3
Vaasan HAO 27.02.2009 09/0099/2
Vaasan HAO 16.06.2015 15/0271/1

Lähdeluettelo

Lähdeluettelo kattaa sekä tutkimusartikkelit, niiden ajantasaisukset että koontiartikkelin. Koontiartikkelien ja tutkimusartikkelien ajantasaisuksen lyhyet viittaukset on esitetty suluissa viitteen jälkeen.

- Aarnio, Aulis: Laki, teko ja tavoite. Lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta. Forssa 1975. (Aarnio 1975)
- Aarnio, Aulis: Mitä lainoppi on? Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki 1978. (Aarnio 1978)
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Perhevarallisuusosoikeus. Talentum. Helsinki 2010.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus I. Alma Talent 2016. (Aarnio – Kangas 2016)
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus I. Talentum. Helsinki 2009.
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus II. Alma Talent 2015. (Aarnio – Kangas 2015)
- Aarnio, Aulis – Kangas, Urpo – Puronen, Pertti – Rabinä, Timo: Perunkirjoitus ja perinnön veroseuraamukset. Talentum. Helsinki 2011.
- Alexander Stubbin hallituksen hallitusohjelma.
- Alkio, Mikko – Hyvärinen, Olli: Valtiontuet. Alma Talent 2016. (Alkio – Hyvärinen 2016)
- Andersson, Edward: Perintö- ja lahjaverotus. Muistio verotyöryhmälle. 13.12.2010. (Andersson 2010)
- Andersson, Edward: Sukupolvenvaihdos verotuksen kannalta ja sen verohuojennukset. DL 1/2004.
- Andersson, Edward: Tulo- ja varallisuusverolaki. Vammalan kirjapaino. Vammala 1982.
- Andersson, Edward – Ikkala, Jarmo – Penttilä, Seppo: Elinkeinoverolain kommentaari. Talentum. Helsinki 2009.
- André, Christophe – Hwang, Hyunjeong: Tax reform to support growth and employment in Finland. OECD Economics Department Working Papers, No. 1468. OECD Publishing Paris 2018. (André – Hwang 2018)
- Anttila, Matti: Verotuksen muuttaminen viranomaisaloitteisesti. Verotus 4/2010.
- Arvela, Lasse: Perintö- ja lahjaverolain uusista säännöksistä. Verotus 1/1980.
- Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu: Verohallinnon menettely alkutuottajien arvonlisäverotuksessa. (EOAK/3393/2017)
- Apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu: Verohallinnon päätös poiketa oma-aloitteisten verojen ilmoitetuista tiedoista. (EOAK/3116/2017)
- Apulaisoikeuskanslerin sijaisen ratkaisu: Verohallinto ei ylittänyt toimivaltaansa työmenettelyohjeita antaessaan. (OKV/1757/1/2017)
- Arhonen, Hanna: Osakkeen tuotto-oikeus luonnollisen henkilön verotuksessa. Tampereen yliopiston opinnäytetyö.
- Auerbach, Alan: Capital Income Taxation, Corporate Taxation, Wealth Transfer Taxes and Consumption Tax Reforms, University of California, Berkeley. Elokuu 2013. (Auerbach 2013)
- Brusiin, Otto: Tuomarin harkinta normin puuttuessa. Suomalaisen lakimiesten yhdistyksen julkaisuja. N:o 14. Vammala 1938. (Brusiin 1938)

- Copenhagen Economics: Study on Inheritance Taxes in EU Member States and Possible Mechanisms to Resolve Problems of Double Inheritance Taxation in EU. 13.5.2011. (Copenhagen Economics 2011)
- Eerola, Essi: Luovutusvoittoverotus – taloudellisia näkökohtia ja maiden välistä vertailua. VATT Muistiot 44/2015. (Eerola 2015)
- Eerola, Essi: Staattisissa vaikutusarvioissa pelataan nollasummapieliä. Kansantaloudellinen aikakauskirja 3/2017. (Eerola 2017)
- Eerola, Essi – Harjunen, Oskari – Lyytikäinen, Teemu – Saarimaa, Tuukka: Effects of Real Estate Transfer Taxes: Evidence from a Natural Experiment. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 17/2018. (Eerola – Harjunen – Lyytikäinen – Saarimaa 2018)
- Eerola, Essi – Lyytikäinen, Teemu – Saarimaa, Tuukka: Asumisen verotus – katsaus taloustieteelliseen kirjallisuuteen. VATT Muistiot 38/2014. (Eerola – Lyytikäinen – Saarimaa 2014)
- Ervasti, Perttu: Henkilöyhtiön yhtiöosuuden luovutuksen verotuksesta. Verotus 2/2005.
- Euroopan komissio: Kehotus huomautusten esittämiseen Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 108 artiklan 2 kohdan mukaisesti (2010/C249/09).
- Euroopan komissio: Komission tiedonanto Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 107 artiklan 1 kohdassa tarkoitettusta valtiontuen käsitteestä (2016/C262/01).
- Euroopan neuvosto, Venetsian komissio: Report on the Rule of Law, CDL-AD(2011)003rev. (Venetsian komissio 2011)
- Euroopan neuvosto, Venetsian komissio: Rule of Law Checklist, CDL-AD (2016)007. (Venetsian komissio 2016)
- Euroopan oikeusportaali: Perheoikeus: Yleistä – Ranska, kohta 4. Tarkastettu 20.2.2019.
- Frände, Joakim: Den styrande skattepolitikens återkomst? JFT 5/2009.
- Grönberg, Sami – Kari, Seppo – Ropponen, Olli: Kehysriihessä ehdotettujen osinkoveromuutosten arviointia. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT Valmisteluraportit 18/2013.
- Haapaniemi, Ossi: Osakeperusteisten kannustinjärjestelmien verokohtelu. WSOYpro. Helsinki 2006.
- Hallituksen esitys eduskunnalle eräksi metsäverotusta koskeviksi muutoksiksi. HE 206/2008 vp.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi avopuolisoiden yhteistalouden purkamisesta ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta (HE 37/2010 vp).
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi elinkeinotulon verottamisesta annetun lain ja maatilatalouden tuloverolain muuttamisesta. HE 95/2013 vp.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perintö- ja lahjaverolain sekä tuloverolain 47 §:n muuttamisesta (HE 175/2016 vp).
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perintö- ja lahjaverolain, verotuslain 85 §:n ja moottoriajoneuvoverosta annetun lain 31 §:n muuttamisesta. HE 15/1994 vp.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi perintö- ja lahjaverolain 14 ja 19 a §:n sekä perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta annetun lain voimaantulosäännöksen muuttamisesta. HE 123/2014 vp.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuloverolain, elinkeinotulon verottamisesta annetun lain sekä eräiden muiden verolakien muuttamisesta. HE 185/2013 vp.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tuloverolain sekä perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta (HE 96/2004 vp).
- Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tulo- ja varallisuusverolain, elinkeinotulon verottamisesta annetun lain, maatilatalouden tuloverolain 5 §:n ja verotuslain 60 §:n muuttamisesta. HE 116/1985 vp.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi leimaverolain muuttamisesta. HE 21/1978 vp.
- Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi maatilatalouden tuloverolain muuttamisesta. HE 204/1992 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi maatilatalouden tuloverolain 10 a §:n muuttamisesta (HE 319/2018 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi metsänhoitoyhdistyksistä. HE 171/1997 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perintökaaren 7 luvun muuttamisesta (HE 77/2000 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta. HE 68/1995 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta. HE 290/1978 vp, asiakirjassa on vuosilukumerkintä 1977.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain 55 §:n muuttamisesta. HE 84/2004 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain 55 §:n muuttamisesta. HE 174/1994 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain 56 §:n muuttamisesta. HE 364/2014 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain 57 §:n muuttamisesta. HE 104/2000 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rajoitetusti verovelvollisen tulon verottamisesta annetun lain muuttamisesta. HE 173/2009 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi tuloverolain 48 §:n muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta (HE 118/2009 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varainsiirtoverolain muuttamisesta. HE 125/2012 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varainsiirtoverolain muuttamisesta. HE 109/2017 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varallisuusverolain kumoamisesta ja laiksi varojen arvostamisesta verotuksessa sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi (HE 144/2005 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi varojen arvostamisesta verotuksessa annetun lain 30 §:n muuttamisesta HE 102/2013 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle metsälahjavähennystä koskevaksi lainsäädännöksi (HE 158/2016 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle osakesäästötilin tuloverotusta ja eräiden vakuutuslaitosten tuloverotuksen uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi (HE 275/2018 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle perintö- ja lahjaverolaiksi sekä laiksi tulo- ja omaisuusverosta annetun lain 11 §:n muuttamisesta (HE 59/1940 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle perintö- ja lahjaverosta (HE 38/1918 vp).

Hallituksen esityksen eduskunnalle tuloverolaiksi sekä laiksi eräiden yleishyödyllisten yhteisöjen veronhuojennuksista annetun lain 1 ja 6 §:n muuttamisesta. HE 200/1992 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle työpanokseen perustuvan osingon verotuksesta. HE 47/2009 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi aviokaareksi (HE 40/1927 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi. HE 1/1998 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2018 (HE 106/2017 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle veronkannon, verotuksen toimittamisen ja eräiden seuraamusmaksujen uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi (HE 97/2017 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle verotusmenettelyn ja veronkannon uudistamista koskevaksi lainsäädännöksi (HE 29/2016 vp).

Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2012 tuloveroasteikkolaiksi sekä laeiksi eräiden verotusta koskevien lakien muuttamisesta. HE 50/2011 vp.

Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2012 tuloveroasteikkolaiksi sekä laeiksi eräiden verotusta koskevien lakien muuttamisesta annetun hallituksen esityksen (HE 50/2011 vp) täydentämisestä. HE 130/2011 vp.

- Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2014 tuloveroasteikkolaiksi sekä eräksi muiksi laeiksi (HE 105/2013 vp).
- Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2015 tuloveroasteikkolaiksi sekä laeiksi eräiden muiden lakien muuttamisesta. (HE 122/2014 vp).
- Hallituksen esitys eduskunnalle vuoden 2016 tuloveroasteikkolaiksi sekä laeiksi eräiden muiden lakien muuttamisesta. (HE 31/2015 vp).
- Hallituksen esitys eduskunnalle yrittäjävähennystä koskevaksi lainsäädännöksi. HE 176/2016 vp.
- Hallituksen esitys eduskunnalle yritysjärjestelyjä koskevien elinkeinotulon verottamisesta annetun lain ja eräiden muiden lakien säännösten muuttamisesta (HE 177/1995 vp).
- Hansson, Åsa: Hur bör entreprenörer beskattas? Skattenytt 1–2/2017. (Hansson 2017).
- Harding, Michelle – Marten, Melanie: Statutory tax rates on dividends, interest and capital gains: The debt equity bias at the personal level. OECD Taxation Working Papers, No. 34, OECD Publishing. (Harding – Marten 2018)
- Harju, Jaakko – Karikallio, Hanna – Matikka, Tuomas: Listaamattomien osakeyhtiöiden osingonjako ja taserakenteet. VATT muistio 8/2010. (Harju – Karikallio – Matikka 2010)
- Harju, Jarkko – Matikka, Tuomas: The Elasticity of Taxable Income and Income-shifting: What is "Real" and What is Not? VATT Working Papers 56/2014. (Harju – Matikka 2014)
- Hautamäki, Veli-Pekka: Perusoikeudet ja lainvalmistelu. Lakimies 2/2014. (Hautamäki 2014)
- Helminen, Marjaana: EU-vero-oikeus. Alma Talent. Helsinki 2018. (Helminen 2018)
- Helminen, Marjaana: EU-vero-oikeus. Talentum. Helsinki 2008.
- Helminen, Marjaana: Kansainvälinen verotus. Talentum Fokus. Jatkuvatäydenteinen sähköinen julkaisu.
- Helminen, Marjaana: Kansainvälinen verotus. AlmaTalent Pro Fokus. Jatkuvatäydenteinen sähköinen julkaisu.
- Helsingin Sanomat: Hallitus muuttanee nyt perintöveron muutosesitystä – alaikäisille ei sittenkään huojennusta yrityksen perintötilanteessa. 21.10.2016, klo 15:43.
- Helsingin Sanomat: Perintö- ja lahjaveroa koskeva kansalaisaloite päätettiin vaieta eduskunnassa – Timo Harakan mukaan hallituspuolueet eivät haluaisi puolustaa veroa julkisesti. 27.11.2018, 17:16. (HS 27.11.2018)
- Henrekson, Magnus: Taxation of Swedish Firm Owners: The Great Reversal from the 1970s to the 2010s. Nordic Tax Journal 1/2017. (Henrekson 2017)
- Hidén, Mikael: Lakien perustuslainmukaisuuden valvontajärjestelmä. Perustuslakivaliokunnan kutsuseminaari: Perustuslakikontrolli ja perustuslakivaliokunnan työn kehittäminen. Pikkuparlamentin auditoriossa 2.3.2017. (Hidén 2017)
- Hilling, Axel – Sandell, Niklas – Vilhelmsson, Anders: Tax Planning in Partner-owned Close Corporations. Nordic Tax Journal. 1/2017.
- Hirvonen, Hanne: Automatisoitu päätöksenteko julkisella sektorilla. Oikeus 3/2018. (Hirvonen 2018)
- Hoffrén, Mia – Urpilainen, Matti: Varainsiirtoveron palauttaminen asuntokaupan purkautuessa. Lakimies 2/2010. (Hoffrén – Urpilainen 2010).
- Holm, Pasi – Kerkelä, Leena: Voisiko Suomi seurata Ruotsin ja Norjan esimerkkiä? Näkökohtia perintö- ja lahjaverosta sekä luovutusvoittoverosta. PTT:n raportti 246/2014.
- Hovila, Ilari: Kunnan etuosto-oikeuden tarkoitussidonnaisuus KHO:n oikeuskäytännössä. Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja VI 2013.
- Hovila, Ilari: Kunnan maapolitiikan oikeudelliset ohjauskeinot. Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2009.
- Hovila, Ilari: Kunnan maapolitiikka oikeuden ja politiikan rajapinnalla. Ympäristö juridiikka 3/2010.

- Hovila, Ilari: Kunnan maapolitiikka: Oikeudelliset ohjaukskeinot. Juvenes Print. Tampere 2013.
- Hovila, Ilari: Maankäyttöstrategiat kunnan maapolitiikan oikeudellisessa ohjauksessa. Edilex 13/2013.
- Huhtala, Kati: Kiinteistöjen yhteisomistuksen purkaminen – varainsiirtoverotus. Verotus 3/2009.
- Hultqvist, Anders: Beredning av skattelag I. Skattenytt 10/2014. (Hultqvist 2014a)
- Hultqvist, Anders: Beredning av skattelag II. Skattenytt 11/2014. (Hultqvist 2014b)
- Husa, Jaakko: Valkoista yksisarvista pyydystämässä vai mörköä paossa – oikeaa oikeusvertailua? Lakimies 5/2010. (Husa 2010)
- Husa, Jaakko: Valtiosääntöoikeustiede 2000-luvun alussa – mihin tästä? Lakimies 6/2004. (Husa 2004)
- Hyvönen, Veikko: Kaavoitus- ja rakentamisoikeus. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä 1988.
- Hänninen, Harri – Leppänen, Jussi – Ovaskainen, Ville – Uusivuori, Jussi – Viitala, Esa-Jussi: Metsätalouden uusi kannustinjärjestelmä – teoriaa, käytäntöjä ja ehdotukset. Luonnonvarakeskuksen tutkimus 5/2017.
- Höglund, Mats: Ska Skatteverket vara opartiskt i skatteärenden? Skattenytt 1–2/2012. (Höglund 2012)
- Iivonen, Seppo: Verohallinnon muuttuva norminanto. Acta Wasaensia -sarja, julkaisunumero 249. 2011. (Iivonen 2011)
- Ikkala, Olli: Eräiden perusoikeuksien verolaille asettamat rajat. Lakimies 1/1965. (Ikkala 1965)
- Immonen, Raimo: Yritysjärjestelyt. Talentum. Helsinki 2011.
- Immonen, Raimo – Lindgren, Juha: Onnistunut sukupolvenvaihdos. Talentum. Helsinki 2013.
- Immonen Raimo – Lindgren Juha: Onnistunut sukupolvenvaihdos. Talentum. Helsinki 2009.
- Immonen, Raimo – Ossa, Jaakko – Villa, Seppo: Henkilöyhtiön pääoman hallinta. Talentum. Helsinki 2012.
- Immonen, Raimo – Ossa, Jaakko – Villa, Seppo: Osakeyhtiön pääoman hallinta. Talentum. Helsinki 2014.
- Immonen, Raimo – Ossa, Jaakko – Villa, Seppo: Osakeyhtiön pääoman hallinta. Talentum. Helsinki 2010.
- Isotalo, Kalle: Kiinteistöoikeuden ja vero-oikeuden suhde. Ympäristöjuridiikka 3–4/2014. (Isotalo 2014)
- Isotalo, Kalle: Verotuksellisia näkökulmia SOTE-uudistukseen. Edilex 5/2016. (Isotalo 2016)
- Jokela, Marjut; Kartio, Leena – Ojanen, Ilmari: Maakaari. Talentum. Helsinki 2010.
- Juusela, Janne: Kasvun prosentit – Näin korjaamme osinko- ja pääomatuloverotuksen. Eva analyysi 5.11.2014.
- Juusela, Janne – Tuominen, Sami: Sukupolvenvaihdoksen verotus. Talentum Media Oy. Viro 2014.
- Juusela Janne – Tuominen, Sami: Sukupolvenvaihdoksen verotus. WSOYpro. Juva 2010.
- Jyränki, Antero: Valta ja vapaus. Valtiosääntöoikeuden yleisiä kysymyksiä. Talentum. Helsinki 2003. (Jyränki 2003)
- Järvenoja, Markku: Epävarmuuden hallinta verosuunnittelussa. Oikeustiede–Jurisprudentia XLVIII:2015. (Järvenoja 2015a)
- Järvenoja, Markku: Henkilöyhtiön oikeusasema tuloverotuksessa. Lakimiesliiton Kustannus. Vantaa 2013. (Järvenoja 2013)
- Järvenoja, Markku: Henkilöyhtiöt verotuksessa. Lakimiesliiton Kustannus. Tampere 1993.
- Järvenoja, Markku: Osinko-oikeuden lahjoitus ja pidätys ja osinkotulon verotus. Verotus 5/2012.
- Järvenoja, Markku: Pääomanpalautuksen verotus yritysrajat jälkeä. Verotus 4/2017. (Järvenoja 2017)
- Järvenoja, Markku: Taselainaus – menneisyyden haamu nykypäivän verojärjestelmässä. Edilex 16/2015. (Järvenoja 2015b)

- Järvenoja, Markku: Vero- ja kirjanpitolakien sisällöllisestä yhtenevyydestä ja sidonnaisuuksista. Edilex 16/2016. (Järvenoja 2016)
- Järvenoja, Markku: Yritysjärjestelyt. WSOYpro. Juva 2007.
- Kangas, Urpo: Kaavoitus, ositus ja perinnönjako. Teoksessa: Kaavoitus, rakentaminen, varallisuus – juhlijulkaisu Vesa Majamaa. Edita. Helsinki 2005.
- Kangas, Urpo: Optiot ja omaisuuden ositus. Lakimies 6–7/2001.
- Kaplow, Louis: A Framework for Assessing Estate and Gift Taxation, in: Rethinking Estate and Gift Taxation. Gale, Hines & Slemrod, eds. Brookings Institution 2001. (Kaplow 2001).
- Kari, Seppo – Ropponen, Olli: Yritysverotuksen vaikutus rahoitus- ja investointikannusteisiin. VATT muistio 53/2016. (Kari – Ropponen 2016)
- Kartio, Leena: Kiinteistön hallinnanjakosopimuksesta, sen kohteesta ja voimassaoloajasta. Sopimus, vastuu, velvoite – Juhlijulkaisu Ari Saarnilehto 1947–21/11–2007.
- Kartio, Leena: Puolisoiden asuinrakennusten omistus esineoikeuden ongelmana. Artikkelijulkaisu Maaliskuun 25 päivän rahasto 100 vuotta -teoksessa. Kauppalehti 11.6.2014.
- Keinonen, Markku: Osakeyhtiön käännetty kaksikantaverotus – voitonjaon verotus. Verotus 1/2011.
- Keinänen, Anssi – Heikkinen, Kati – Rinne, Laura: Lainsäädännön vaikutusten jälkikäteinen seuranta osana hyvää lainvalmistelua: entä Suomessa? Edilex 15/2019. (Keinänen – Heikkinen – Rinne 2019)
- Kirjanpitolautakunnan lausunto: Maatilaosakeyhtiön tilinpäätöksen laatimisesta. Antopäivä 25.9.2012.
- Kirjanpitolautakunnan lausunto: KILA 2.4.2004/167.
- Kirjanpitolautakunnan lausunto: KILA 23.11.1992/1211.
- Kirjanpitolautakunnan lausunto: KILA 7.4.1986/834.
- Kiviranta, Esko: De minimis -tuesta yhteismetsien kompastuskivi? Käytännön Maamies. 14/2011.
- Kiviranta, Esko: Maatilaverotus. Talentum Fokus. Jatkuva täydenteinen sähköinen julkaisu.
- Kiviranta, Esko: Näkökohtia metsälahjavähennyksen käyttämisestä. Kansanedustaja Kivirannan verkkosivusto. Tarkastettu 21.3.2017.
- Kiviranta, Esko: Tasausvarauksen korotus kaatui kokoomukseen. Käytännön Maamies. 3/2019. (Kiviranta 2019)
- Klami, Hannu Tapani: Oikeus ja moraalit. Lakimies 8/2001.
- Klami, Hannu Tapani: Reaaliset argumentit. Lakimies 3/1996.
- Klami, Hannu Tapani: Verotus ja sopimusoikeus. DL, vuosikirja n:o 62/1981. (Klami 1981)
- Knuutinen, Reijo: Legaliteettiperiaate vero-oikeudessa. Lakimies 6/2015. (Knuutinen 2015)
- Knuutinen, Reijo: Luottamuksensuoja verotuksessa – sääntö vai periaate? Lakimies 6/2014. (Knuutinen 2014)
- Knuutinen, Reijo: Muoto ja sisältö vero-oikeudessa. Lakimies 5/2006. (Knuutinen 2006)
- Kolehmainen, Antti: Ositus ja piilevä verovelka. DL 1/2015. (Kolehmainen 2015a)
- Kolehmainen, Antti: Pitkäaikaisäästämissopimuksen säästövarat osituksessa. DL 3/2015.
- Kolehmainen, Antti: Tutkimusongelma ja metodi lainopillisessa työssä. Edilex 30.6.2015. (Kolehmainen 2015b)
- Kolehmainen, Antti – Rabinä, Timo: Jäämistösuunnittelu. Talentum. Helsinki 2012.
- Korkman, Sixten – Lassila, Jukka – Määttä, Niku – Valkonen, Tarmo: Kohti parempaa verotusta – eväitä verokeskusteluun. ETLA. Helsinki 2009.
- Koski, Pauli – Sillanpää, Matti J.: Yhtiöoikeus. Sanoma Pro e-kirja.
- Kosonen, Tuomas – Ropponen, Olli: The Role of Information in Tax Compliance: Evidence from a Natural Field Experiment, VATT Working Papers 48/2013. (Kosonen – Ropponen 2013)

- Kotakorpi, Kaisa: Verotuksen monimutkaisuudesta. Kansantaloudellinen aikakauskirja 3/2013. (Kotakorpi 2013)
- Koulu, Risto: Kansainvälinen varallisuus oikeus pääpiirteittäin. Alma Talent 2005. (Koulu 2005)
- Kovalainen, Markku: Maatilan varojen arvostaminen -ohje (aineisto on esitetty useissa Verohallinnon ulkopuolisissa koulutustilaisuuksissa ja siitä on useita versioita, viitattu versio on viimeisin versio keväällä 2013).
- Kovalainen, Markku: Maatilayrityksen yhtiöittäminen. ProAgria 2007.
- KPMG. European Family Business Tax Monitor Comparing the impact of tax regimes on family businesses. KPMG 2014.
- Kukkonen, Matti: Maatilan osakeyhtiöittämisen verokysymyksiä. Verotus 3/2001.
- Kukkonen, Matti: Pienosakeyhtiön ja sen osakkaan tuloverotus. Talentum. Helsinki 2010.
- Kukkonen, Matti: Pienyrityksen tulolähteet holdingyhtiörakenteessa: Aitoa liiketoimintaa vai välillistä omistajien privaattisijoittamista? Juhlakirja Matti Myrsky 60 vuotta. Toim. Altti Micho. Edita Publishing. 2013.
- Kukkonen, Matti: Pääomavoittojen verotus ja omaisuusrealisoinnit: empiirisiä tuloksia suomalaisella panceliaineistolla. Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/2000. (Kukkonen 2000)
- Kukkonen, Matti: Verotettavan luovutusvoiton käsite tuloverolaissa erityisesti osakeyhtiön ja sen omistajan näkökulmasta. Yritys, omistaja ja verotus – Juhlajulkaisu Seppo Penttilälle, toim. Pekka Nykänen ja Matti Urpilainen. Edita Publishing, 2014.
- Kukkonen, Matti: Yrityksen luovutusvoittojen verotus. Talentum. Helsinki 2007.
- Kukkonen, Reima: Valeoikeustoimet, keinotekoiset järjestelyt ja takaisinsaannilla peräytyvät oikeustoimet – erot ja oikeusvaikutukset. DL 4/2008.
- Kulla, Heikki: Pragmatismi hallinto-oikeudessa. Lakimies 4/1999. (Kulla 1999)
- Kulla, Heikki: Suppea tulkinta korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytännössä. Lakimies 2/2015. (Kulla 2015)
- Kulla, Heikki: Yhdenvertaisuuden osapuista. Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä toim. Jarkko Männistö. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta 2004.
- Kuusiniemi, Kari: Vuosikirjapäätös, lyhyt ratkaisuseloste, muu päätös – käsitteet sekä ennakkopäätösten oikeudellinen ja yhteiskunnallinen merkitys. Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikertomus 2016. (Kuusiniemi 2016)
- Kyllästinen, Esa: Riskinjako maakaareissa. Edita Prima Oy, Helsinki 2010. (Kyllästinen 2010)
- Laakso, Seppo – Loikkanen, Heikki: Helsingin seudun maankäyttö, kiinteistömarkkinat ja perusrakenteen rahoitus. Kansantaloudellinen aikakauskirja 4/2013.
- Laakso, Seppo – Loikkanen, Heikki: Kaupunkitalous. Gaudeamus. Helsinki 2004.
- Lainsäädännön arviointineuvosto: Lausunto tuloverolain muuttamisesta (ns. metsälahjavähennys) 12.8.2016.
- Lainsäädännön arviointineuvosto: Lausunto yrittäjävähennysesityksestä 12.9.2016
- Lainsäädännön arviointineuvosto: Taustamuistio lainsäädännön arviointineuvoston aloitteeseen: Aloite valtioneuvoston kanslialle lainsäädännön jälkiarviointijärjestelmän luomiseksi: tarkentavia näkökohtia. 27.3.2019. (Lainsäädännön arviointineuvosto 2019)
- Lainvalmistelun prosessiopas. Finlex-verkkosivusto.
- Laitinen, Mirjami – Peltomäki, Tomi: Ennakkoperintä. Sanoma Pro e-kirja.
- Lakari, Torsti: Sukupolvenvaihdoshuojennus tänään – mahdollisuus vai riski? DL 4/2018. (Lakari 2018)
- Launiala, Mika: Hallintolainkäytön ennakkopäätösjärjestelmä. Edilex 44/2017. (Launiala 2017a)
- Launiala, Mika: Obiter dictum – Prejudikaatissa muutoin lausuttu. Edilex 37/2017. (Launiala 2017b)

- Lehtinen, Ilkka: Varainsiirtovero kannattaisi korvata kiinteistöverolla. Tilastokeskuksen blogi. 3.12.2018. (Lehtinen 2018)
- Leppiniemi, Jarmo – Wallden, Risto: Tilinpäätös- ja verosuunnittelu. WSOYpro. Juva 2010.
- Lindgren, Juha: Lausunto valtiovarainvaliokunnalle hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi elinkeinotulon verottamisesta annetun lain, tuloverolain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta (HE 257/2018 vp). 9.1.2019. (Lindgren 2019)
- Lindgren, Juha: Osakeyhtiön osakkaan ja työntekijän välisen alihintaisen osakeluovutuksen verotuksesta. Verotus 4/2003.
- Lindgren, Juha: Osakeyhtiön sukupolvenvaihdon verotus. Kauppakaari. Helsinki 2001.
- Lindgren, Juha: Perintö- ja lahjaverotuksen sukupolvenvaihdoshuojennus – verotuki ja sen uudistaminen. Yritys, omistaja ja verotus – Juhlajulkaisu Seppo Penttilälle. Toim. Pekka Nykänen ja Matti Urpilainen. Edita Publishing 2014.
- Lindgren, Juha: Verohallinnon organisaatiouudistus – puitteet yhdenmukaisuuden ja toiminnan kehittämiseksi. Verotus 4/2010. (Lindgren 2010)
- Linna, Tuula: Oikeuden väärinkäytön kielto ja sen sovelluksia. Lakimies 4/2004. (Linna 2004)
- Linnakangas, Esko: Hallintotuomioistuinten veropäätösten julkaisemisesta ja varsinkin julkaisemattomuudesta. Verotus 3/2010. (Linnakangas 2010b)
- Linnakangas, Esko: Henkilöyhtiön yhtiömiesosuuksien hankintameno luovutusvoittoverotuksessa (KHO 2004:78). Verotus 1/2005.
- Linnakangas, Esko: Historiallinen verokirja. Helsinki 2014.
- Linnakangas, Esko: Hokkuspokkusjuridiikka verotuksessa. Verotus 1/2009.
- Linnakangas, Esko: Lausunto Hetemäen työryhmän väliraportista. Helsinki 17.9.2010.
- Linnakangas, Esko: Lausunto perustuslakivaliokunnalle lakiesitykseen HE 158/2016 vp. 11.11.2016.
- Linnakangas, Esko: Nettovarallisuuden ja yritystulon pääomatulo-osuuden kasvattaminen ylisuurella rahoitusomaisuudella – aineelliset ja menettelylliset linjaukset. Verotus 5/2007.
- Linnakangas, Esko: Perintöverotuksen synty, nykytila ja tulevaisuus. Lakimies 1/2013
- Linnakangas, Esko: Poikkeavasti verotettavat tulot ja yhdenvertaisuus perustuslaissa. Vero-oikeuden professori Matti Myrskyn muistoseminaari, Itä-Suomen yliopisto, Joensuu 24.3.2017. (Linnakangas 2017a)
- Linnakangas, Esko: Puuttumattomuusperiaate sukulaisineen verotuksessa ja tietovuoto. Verotus 5/2017. (Linnakangas 2017b)
- Linnakangas, Esko: Suomen verotohtorit – mitä, mistä, minne? Verotus 1/2010. (Linnakangas 2010a).
- Linnakangas, Esko: USA:n perintöverouudistus ja Suomi. Verotus 2/2018. (Linnakangas 2018a)
- Linnakangas, Esko: Varainsiirtovero kuolemassa sukupuuttoon? Verotus 4/2018. (Linnakangas 2018b)
- Linnakangas, Esko: Yleishyödyllisyyden määritelmien kehitys keskeisissä verolaeissa. Oikeusministeriön työryhmämietinnön Kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytykset (2006:14) liite 2. (Linnakangas 2006)
- Linnakangas, Esko – Juanto, Leila: Verojen historia. Helsinki 2016. (Linnakangas – Juanto 2016)
- Lodin, Sven-Olof – Englund, Peter: Yes box! En ESO-rapport om en ny modell för kapital- och bostadsbeskattning. Rapport till Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi. 4/2017. (Lodin – Englund 2017)
- Lohi, Tapani: Ennakkoperinnöstä. Kauppakaari. Helsinki 1999.
- Lohi, Tapani: Osituksen esisopimuksen käyttöalasta – keskustelua puolisoiden sopimusvapauden rajoista. Lakimies 5/2013.

- Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle elinkeinotulon ja yhteisöjen varojenjaon verotusta koskevien säännösten muuttamisesta 15.10.2013.
- Luonnos hallituksen esitykseksi perintö- ja lahjaverolain sekä tuloverolain 47 §:n muuttamisesta. 30.6.2016.
- Lyytikäinen, Teemu: Muuttamisen verottaminen jumiuttaa asuntomarkkinoita. VATT POLICY BRIEF 3/2013. (Lyytikäinen 2013)
- Lyytikäinen, Teemu – Hilber, Christian A. L.: Housing transfer taxes and household mobility: Distortion on the housing or labour market? VATT Working Papers 47. 9.8.2013.
- Maanmittauslaitos: Kirjaamisenettelyn käsikirja (verkossa julkaistu käsikirja, versio 17.10.2018). (MML 2018)
- Maanmittauslaitos: Kirjaamisenettelyn käsikirja (verkossa julkaistu käsikirja, versio 4.2.2014).
- Maanmittauslaitos: Toimitusmenettelyn käsikirja.
- Matikainen, Tanja: Rahoitusperiaate kunnallisen itsehallinnon turvaajana. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2014.
- Matikka, Tuomas – Harju, Jarkko – Kosonen, Tuomas: Tuloverotuksen vaikutus työn tarjontaan. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 5/2016. (Matikka – Harju – Kosonen 2016)
- Mathews, Stephen: What is a "Competitive" Tax System? OECD Taxation Working Papers. 2/2011. (Mathews 2011)
- Mattila, Pauli: Ennakoitavuus yrityksen ja sen omistajan verotuksessa. Ennakoitavuus verotuksessa -seminaari. Helsinki, 8.6.2017. (Mattila 2017a)
- Mattila, Pauli: Osakeyhtiön tehtävien sijoitusten verokohtelu. Verotus 1/2017. (Mattila 2017b)
- Mattila, Pauli: Pari näkökulmaa sukupolvenvaihdosten verotukseen. Verotus 4/2018. (Mattila 2018)
- Mattila, Pauli: Peiteltyyn osinkoon liittyviä kysymyksiä ja erityistilanteita. Verotus 2/2016.
- Mattila, Pauli: Puolistrukturoitu sähköpostihaastattelu 3.4.2019. (Mattila 2019)
- Mattila, Pauli: Verovapaat tulot elinkeinotoiminnan verotuksessa. Verotus 3/2014.
- Mattjus, Maisa – Heiska, Eila: Uusjaon verotuskysymyksiä. Länsi-Suomen veroviraston julkaisu 30.11.2011 päivitetty versio.
- Mattsson, Jarmo: Osituksen yhteydessä tapahtuvien omistajanvaihdosten varainsiirtoverotuksesta. Verotus 3/2003.
- Mehtonen, Pekka: Siirtohinnoittelu, tuloverotus ja konsernistrategiat. Edita. Helsinki 2005.
- Melbi, Ingrid – Saldén Enérus, Anita: Skattelagstiftningstekniken och stoppskrivelser. Skattenytt 4/2010 (Melbi – Saldén Enérus 2010).
- Merisalo, Matti: Verotuksen uusista seuraamusmaksuista. Verotus 1/2018. (Merisalo 2018)
- Metsäkaari – kehittyvä metsänomistus Pohjois-Savossa -osio Suomen metsäkeskuksen verkkosivusta. Tarkastettu 14.3.2019. (Metsäkeskus 2019)
- Metsäntutkimuslaitos: Metsätilastollinen vuosikirja 2009.
- Mikkola, Tuulikki: Avio- ja avopuolisoiden yhteisomistukseen liittyvistä kysymyksistä. Edilex 44/2010.
- Mikkola, Tuulikki: Avoliiton aikaiset panokset ja KKO 2018:5: Havainnot hyvitysoikeuden edellytyksistä. Edilex 26.6.2018. (Mikkola 2018a)
- Mikkola, Tuulikki: KHO ja Trust-edunsaaja. Liikejuridiikka 2/2018. (Mikkola 2018b)
- Mikkola, Tuulikki: Toimitusositus ja kansainväliset liittymät: Pesänjakajan haasteista rajat ylittävissä menettelyissä. Edilex 34/2013.
- Mirrlees Review 2010: Dimensions of Tax Design: the Mirrlees Review, eds. J. Mirrlees, S. Adam, T. Besley, R. Blundell, S. Bond, R. Chote, M. Gammie, P. Johnson, G. Myles and J. Poterba, Oxford University Press. (Mirrlees Review 2010)

- Mirrlees Review 2011: Tax by Design: the Mirrlees Review, eds. J. Mirrlees, S. Adam, T. Besley, R. Blundell, S. Bond, R. Chote, M. Gammie, P. Johnson, G. Myles and J. Poterba, Oxford University Press. (Mirrlees Review 2011)
- MMM: Metsätaloon ja rakenteen kehittäminen. MMM:n työryhmäraportti 1/2012.
- MMM: Metsätaloon ja rakenteen kehittäminen – Työryhmän kannanotot. Helsinki 2011.
- MTK: Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi metsälahjavähennykseksi VM046:00/2016. 21.6.2016.
- MTK: Lausunto valtiovarainvaliokunnalle hallituksen esityksestä HE 109/2017 vp. 11.10.2017. (MTK 2017)
- Myllymäki, Janne: Hybridilaina suomalaisilla arvopaperimarkkinoilla. Helsinki Law Review 2/2013.
- Myllymäki, Janne: KHO 2014:66 – Johdon holdingyhtiö verotuksessa. Lakimies 2/2015.
- Myrsky, Matti: Ennakkopäätökset verotuksessa. Talentum. Helsinki 2011.
- Myrsky, Matti: Hyvä hallinto ja verotus. Verotus 4/2009.
- Myrsky, Matti: Muutoksia osinkoverotuksessa. DL 3/2014.
- Myrsky, Matti: Oikeuslähteistä verotuksessa. Verotus 1/2004.
- Myrsky, Matti: Perustuslakivaliokunta ja verotus. Verotus 5/2012.
- Myrsky, Matti: Suomen veropolitiikka. Talentum. Helsinki 2013. (Myrsky 2013a)
- Myrsky, Matti: Tulosohejaus julkisella sektorilla – mistä olikaan kysymys? Lakimies 2/2013. (Myrsky 2013b)
- Myrsky, Matti: Veropolitiikkamme kehittämisvaihtoehtoja. Defensor Legis 5/2012.
- Myrsky, Matti: Uutta kirjallisuutta. Verotus 1/2016.
- Myrsky, Matti – Linnakangas, Esko: Verotusmenettely ja muutoksenhaku. Talentum. Helsinki 2007.
- Myrsky, Matti – Rabinä, Timo: Henkilökohtaisen tulon verotus. Talentum. Helsinki 2010.
- Mäenpää, Olli: Eurooppalainen hallinto-oikeus. Talentum. Helsinki 2011.
- Mähönen, Jukka – Määttä, Kalle: Nya tendenser inom rättsekonomin. JFT 2/2003.
- Mähönen Jukka: Taloustiede lain tulkinnassa. Lakimies 1/2004. (Mähönen 2004)
- Mäkinen, Eija: Maankäyttösopimus ja hyvä hallinto. Gummerus kirjapaino oy. Jyväskylä 2000.
- Määttä, Kalle: Elinkeinotoiminnan sääntelystä Suomessa. Edilex 2011/3.
- Määttä, Kalle: Laadukas lainsäädäntö osana valtiontaloudellista päätöksentekoa. Edita. Helsinki 2011.
- Määttä, Kalle: Lainsäädännön arviointineuvosto – uusi avaus lainvalmistelun parantamisen ohdakkeisella tiellä. Edilex 9.8.2016. (Määttä 2016)
- Määttä, Kalle: Oikeustaloustieteellinen näkökulma kotimaiseen lainvalmisteluun. OPTL:n tutkimuksia 242/2009. (Määttä 2009)
- Määttä, Kalle: Selvitys rekisteri- ja tilastotoimen tietojen käytön järjestämiseksi asiakastarpeita vastaavaksi. VM 38/2019. (Määttä 2019)
- Määttä, Kalle: Tuloverotus metsäpoliittisena ohjauskeinona. Edilex 9/2017.
- Määttä, Kalle: Verolakien tulkinta. Edita. Helsinki 2014. (Määttä 2014)
- Määttä, Kalle: Veropolitiikka: Teoria ja käytäntö. Edita. Helsinki 2007. (Määttä 2007)
- Määttä, Kalle – Hietala, Jyrki: Puun tarjonnan verokannustimet. PTT:n työpaperi 178/2016. (Määttä – Hietala 2016)
- Määttä, Kalle – Tala, Jyrki: Mitä sääntely maksaa – sääntelytaakan ja lainsäädännön kustannusten tarkastelua. Edilex 10.3.2015. (Määttä – Tala 2015)
- Määttä, Tapio: Lainsäätäjän kunnioittamisasenne, tavoitteellinen laintulkinta ja lakien tavoitesäännökset vallitsevassa tuomariniideologiassa. 27.1.2012. (Määttä 2012)

- Määttä, Tapio: Lakien väliset suhteet oikeudellisen ratkaisun teorian haasteena: ristiriita-ajattelusta yhteensovittamismalliin. *Lakimies* 2/2013. (Määttä 2013)
- Määttä, Tapio: Metodinen pluralismi oikeustieteessä – Ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntauksat ja menetelmät. *Edilex* 45/2015. (Määttä 2015)
- Niemi, Matti: Lainoppi – analyysiä vai oikeuttamista? *Lakimies* 5/2002. Artikkeleissa viittaus virheellisesti nimellä Niemivuo, Matti.
- Niemivuo, Matti: Kansallinen lainvalmistelu. Talentum. Helsinki 2002. (Niemivuo 2002)
- Niemivuo, Matti – Keravuori-Rusanen, Marietta – Kuusikko, Kirsi: *Hallintolaki*. Alma Talent. 2010. (Niemivuo – Keravuori-Rusanen – Kuusikko 2010)
- Niskakangas, Heikki: Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi yrittäjävähennyksestä. 17.8.2016.
- Niskakangas, Heikki: Lausunto perustuslakivaliokunnalle lakiesitykseen HE 158/2016 vp. 11.11.2016.
- Niskakangas, Heikki: Osinkoverotuksen uudistamisesta. Muistio verotuksen kehittämistyöryhmälle. 21.9.2009.
- Niskakangas, Heikki: Perintöverotuksen yhteiskunnallisesta roolista. *Edilex*. 26.5.2014.
- Niskakangas, Heikki: Veropolitiikka. WSOYpro. Helsinki 2011. (Niskakangas 2011)
- Niskakangas, Heikki: Vuosisadan verouudistuksesta neljännesvuosisata. *Verotus* 5/2017.
- Nuotio, Vesa-Pekka: Verotuksen ongelmat ja uudet ilmiöt oikeuskäytännössä. Kalvoesitys. Yritysten muuttuva verotus -seminaari. 14.6.2018. (Nuotio 2018)
- Nykänen, Pekka: Julkisesti noteerattujen arvopapereiden luovutusvoitot henkilöverotuksessa. *Edita Prima*. Helsinki 2004.
- Nykänen, Pekka: Kansainvälisen kaksinkertaisen verotuksen poistamisesta erityisesti luovutusvoiton verotuksen näkökulmasta. *Oikeustiede – Jurisprudentia* 2013.
- Nykänen, Pekka: Kiinteistöveron alaisen rakennuksen tai rakennelmina tulee palvella pysyvästi kiinteistöä – KHO 2016:102. *Edilex*, Oikeustapauskommentti. 18.8.2016. (Nykänen 2016)
- Nykänen, Pekka: Perustuslain yhdenvertaisuuden vaatimus ja välitön verotus. *Oikeus* 2/2017. (Nykänen 2017)
- Nykänen, Pekka: Sukupolvenvaihdoshuojennus kohdistettiin vain osakeyhtiön varsinaisen elinkeinotoiminnan varoihin – KHO 2018:163. *Edilex* 18.1.2019. (Nykänen 2019)
- Nykänen, Pekka – Rabinä, Timo: Luovutusvoittoverotusta koskevaa oikeuskäytäntöä vuodelta 2014. *Verotus* 2/2015.
- Nykänen, Pekka – Rabinä, Timo: Yksityishenkilöiden luovutusvoittojen verotus. Talentum. Helsinki 2013. (Nykänen – Rabinä 2013)
- OECD: The use and design of net wealth taxes in the OECD. *OECD Tax Policy Studies* 26/2018. (OECD 2018)
- Oikeusministeriö: Hallituksen esitysten laatimisohteet. Oikeusministeriön julkaisu 4/2004. (OM 2004)
- Oikeusministeriö: Säädöshdotusten vaikutusten arviointi. Oikeusministeriön julkaisu 6/2007.
- Oikeusministeriön lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi osakesäästötilin tuloverotusta ja eräiden vakuutuslaitosten tuloverotuksen uudistamisesta koskevaiksi lainsäädännöiksi. 24.10.2018. (OM 2018)
- Ojanen, Tuomas: Asiantuntijalausunto perustuslain (731/1999) 15§:ssä turvatun omaisuuden suojan kannalta hallituksen esityksestä 175/2016 vp. 13.10.2016. (Ojanen 2016)
- Ojanen, Tuomas: Lausunto metsätilan sukupolvenvaihdoksen veronhuojennuksista perustuslain näkökulmasta 19.2.2011. Maa- ja metsätalousministeriön työryhmäraportin taustamuistioista: Metsätalokoon ja rakenteen kehittäminen – Työryhmän taustaselvitykset. Helsinki 2011. (Ojanen 2011)

Ojanen, Tuomas: Lausunto perustuslakivaliokunnalle lakiesitykseen HE 158/2016 vp. 11.11.2016.

O'Reilly, Pierce: Tax policies for inclusive growth in a changing world. OECD Taxation Working Papers, 40/2018. OECD Publishing, Paris 2018. (O'Reilly 2018)

Ossa, Jaakko: Hallinta- ja tuotto-oikeudesta verotuksessa. Verotus 4/2009.

Ossa, Jaakko: Maa- ja metsätalousverotus. Kauppakaari. Helsinki 2000.

Ossa, Jaakko: Sukupolvenvaihdos ja yritystoiminnan lopettaminen. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 2014.

Ossa, Jaakko: Yhteismetsä ja sen verokohtelu. Verotus 1/2011.

Pakarinen, Auri: Lakien vaikutusten arviointi diskurssina – analyysi ministeriöiden säädöspoliittisista asiakirjoista. Oikeus 1/2011. (Pakarinen 2011)

Pakarinen, Auri: Tapaustutkimuksia lainvalmistelun kehittämisestä ja sääntelyn toimivuudesta. Juvenes Print – Tampereen Yliopistopaino, Tampere 2012. (Pakarinen 2012)

Peltola, Risto: Kiinteistöjen arvostamisperusteiden kehittämistarve kiinteistöverotuksessa. Valtiovarainministeriön julkaisu 11.4.2014.

Penttilä, Seppo: Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi yrittäjävähennyksestä. 22.8.2016.

Penttilä, Seppo: Osakevaihdossa syntyneen svop-rahaston palautus – osinkoa vai luovutuksena verotettavaa tuloa – KHO 2016:103. Edilex 11.8.2016.

Penttilä, Seppo: Osakevaihto ja veron kiertäminen – ratkaisu KHO 2017:78 ja sen analyysi. Edilex 8.6.2017. (Penttilä 2017a)

Penttilä, Seppo: Veron kiertäminen yritysjärjestelyjen kipupisteinä, Verotus 2/2017. (Penttilä 2017b)

Penttilä, Seppo: Yritysjärjestelyt ja varojenjakoa vapaan oman pääoman rahastosta. Verotus 5/2016. (Penttilä 2016)

Penttilä, Seppo: Yritysvarallisuuden perintö- ja lahjaverotuksesta erityisesti PerVL 63 a §:n soveltamisedellytyksiä silmällä pitäen. Verotus 4/1992.

Perheyritysten liiton lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle elinkeinotulon ja yhteisöjen varojenjaon verotusta koskevien säännösten muuttamisesta. 28.10.2013.

Perheyritysten liiton lausunto verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportista. 10.2.2011.

Perheyritysten liiton tiedote 21.3.2013: Hallitus sorvasi kasvua ja työllisyyttä vahvistavia ratkaisuja.

Perheyritysten liiton tiedote 3.4.2014: Verouudistus suosii ulkomaalaisia omistajia kotimaisten omistajien kustannuksella.

Perheyritysten liitto: Vastuullinen omistajuus ja verotus. Liiton verkkosivusto. Tarkastettu 6.10.2014.

Perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 36/2005 vp).

Perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 44/2005 vp).

Perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 52/2016 vp).

Perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 53/2016 vp).

Pikkujämsä, Mikko: Asianajajan ajatuksia hallintoprosessista. DL 6/2014. (Pikkujämsä 2014)

Pilhjerta, Kari: Metsävähennys. Verotus 1/2009.

Pirinen, Arto: Verohallinnon organisaation kehittäminen. Verotus 2/2006.

Puronen, Pertti: Asian selvittäminen ja verotusmenettely II. Verotus 4/2001.

Puronen, Pertti: Lahjaverotuksen ala. Lakimiesliiton Kustannus. Tampere 1990.

Puronen, Pertti: Luopumisjärjestelyistä perintöverotuksessa. Verotus 5/2010.

Puronen, Pertti: Luottamuksensuojaperiaate verotuksessa. Verotus 5/2009.

Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. Talentum. Helsinki 2015. (Puronen 2015)

Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. Talentum. Helsinki 2011.

Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. Kauppakaari. Helsinki 2000.

- Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. Lakimiesliiton Kustannus. Helsinki 1991.
- Puronen, Pertti: Perukirja, jakokirja ja perintöverotus. Verotus 2/1999.
- Puronen, Pertti: Varainsiirtoverotus. Talentum. Helsinki 2007.
- Pählsson, Robert: Principer eller regler? Legalitet och likabehandling i beskattningen. Skattenytt 7–8/2014. (Pählsson 2014)
- Pählsson, Robert: The taxpayer's intentions: Subjective prerequisites in tax law. Nordic Tax Journal 1/2017. (Pählsson 2017)
- Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015.
- Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Liite 1.
- Pönkä, Ville: Oppi osakkeen jakamattomuudesta. DL 3/2013.
- Pöysti, Tuomas: Kohti digitaalisen ajan hallinto-oikeutta. Lakimies 7–8/2018. (Pöysti 2018)
- Pöysti, Tuomas: Lainsäädäntöpolitiikan mahdollisuus ja haaste. Valtiontalouden tarkastusviraston selvitys 5/2011. Helsinki: Edita Prima. (Pöysti 2011)
- Raitasuo, Santtu: Ideologinen laintulkinta vero-oikeudessa. Lakimies 3–4/2018. (Raitasuo 2018a)
- Raitasuo, Santtu: Verotutkimuksen intressiristiriidat. Lakimies 2/2018. (Raitasuo 2018b)
- Raitio, Juha: Oikeusvaltion ääriiviivat. Alma Talent 2017. (Raitio 2017)
- Rantala, Kati: Argumentointi hallituksen esityksissä: keskeiset ehdotukset ja vaikutusten arviointi. Oikeus 2/2016. (Rantala 2016)
- Ranta-Lassila, Hannele: Kiinteistön käypä arvo kiinteistöverotuksessa. KHO:n vuosikertomus 2018. (Ranta-Lassila 2018)
- Rauhanen, Timo: Verotuet valtion politiikkavälineenä ja ohjauskeinona. VATT 71/2017. (Rauhanen 2017)
- Ronkanen, Veikko: Osakeyhtiön sivuutus, tulojen kohdistus vai yhteentörmäys. Verotus 4/1997.
- Ropponen, Olli: Perintö- ja lahjaverotus: kirjallisuuskatsaus. VATT Muistiot 45/2015. (Ropponen 2015)
- Ropponen, Olli: Sukupolvenvaihdoksen vaikutus perheyrittäjien toimintaan. VATT:n tutkimus 174/2013.
- Rosendahl, Marjukka: Asiakkaiden lainkuuliaisuusriskien hallinnasta. Verotus 1/2009.
- Ryynänen, Olli: Förtäckt dividend i beskattningen. Vammalan Kirjapaino Oy. Helsingfors 1996.
- Ryynänen, Olli: Oikeusturvan parantamisesta verotuksessa. Verotus 4/2004.
- Ryynänen, Olli: Selvittämismahdollisuus ja todistustaakka verotuksessa. DL 2/2001.
- Ryynänen, Olli: Todistustaakan jaosta tuloverotuksessa. Verotus 4/2001.
- Räbinä, Timo: Asiantuntijalausunto valtiovarainvaliokunnan verojaostolle kansalaisaloitteesta KAA 6/2018 vp. (Räbinä 2018)
- Räbinä, Timo: Maa- ja metsätalouden jatkaminen perintö- ja lahjaverolain 55 §:n sukupolvenvaihdosluovutusta koskevassa säännöksessä. Verotus 3/2011.
- Räbinä, Timo: Perinnöstä ja testamentista luopuminen perintöverotuksessa – olisiko aika muuttaa lakia? Edilex 26.5.2014.
- Räbinä, Timo: Säästöhenki- ja vapaaehtoiset eläkevakuutukset yksityishenkilön varallisuuden siirron ja verosuunnittelun välineenä II. Verotus 4/2006.
- Räbinä, Timo: Vastikkeeton saanto ja luovutusvoiton verotus. Kauppakaari. Jyväskylä 2001. (Räbinä 2001)
- Räbinä, Timo: Verohallinnon uusi strategia. Verotus 3/2003.
- Räbinä, Timo – Nykänen, Pekka: Yksityishenkilöiden luovutusvoittojen verotus. Talentum. Helsinki 2009.
- Sailas, Raimo: Perheyrittäjien sukupolvenvaihdosten erityisongelmien selvittäminen. Valtiovarainministeriön selvitys, VM120:00/2007.
- Salokoski, Jari: Bisnesenkelivähennys. Verotus 3/2013.

- Salokoski, Jari: Muistio valtiontukinäkökohdista ja varauksen laajentamiseen liittyvistä kysymyksistä. 22.2.2019. (Salokoski 2019)
- Salokoski, Jari: Verohallinto ohjaa itsensä nurkkaan. Verohallinnon blogi. 2.3.2016. (Salokoski 2016)
- Saranpää, Timo: Näyttöenemmyys riita-asioiden normaalinäyttökynnykseksi? DL 5/2011. (Saranpää 2011)
- Saraviita, Ilkka: Perustuslaki. Alma Talent 2011. (Saraviita 2011)
- Savela, Ari: Osakassopimusten sitovuus ja oikeusvaikutukset. DL 4/2013.
- Savolainen, Hanna: Pienyrityksen arvonmääritys oikeudellisena ongelmana, osa I: Arvokäsitteiden merkityksestä. Edilex 19/2014.
- Schroderus, Leena: Naisen oikeudellinen asema Suomessa vuosina 1809–1930. Acta Legis Turkuensia 2/2013. (Schroderus 2013)
- Seppälä, Suvianna: Viljana, nahkoina, kapakalana – Talonpoikien maksamat kruununverot Suomessa vuosina 1539–1609. Helsinki 2009. (Seppälä 2009)
- Seppänen, Harri: Käypä arvo käsitteenä ja käytännössä: Yrityksen arvonmäärityksen näkökulma ja säädösten käyvän arvon käsite. Edilex 31/2018. (Seppänen 2018a)
- Seppänen, Harri: Käypä arvo säännöksissä: Esimerkki PerVL 9:1 § käyvän arvon käsitteestä, sen muutoksesta ja mahdollisista seurauksista. DL 6/2018. (Seppänen 2018b)
- Seppänen, Harri: Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa — Osa I: Käyvän arvon käsitteen arviointia yrityksen arvonmäärityksen näkökulmasta. Edilex 45/2018. (Seppänen 2018c)
- Seppänen, Harri: Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa — Osa II: Yrityksen arvonmäärityksen menetelmien arviointia. Edilex-sarja 9/2019. (Seppänen 2019)
- Siikarla, Pertti: Henkilöyhtiöt. Jyväskylä 2003.
- Silfverberg, Christer: Slopad arvs- och gåvoskatt. Skattenytt 1–2/2005. (Silfverberg 2005)
- Similä, Jukka – Kokko, Kai: Oikeudellinen sääntely ja metsäluonnon monimuotoisuus. Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2009.
- Stenkula, Mikael: Swedish Taxation in a 150-year Perspective. Nordic Tax Journal 2/2014. (Stenkula 2014)
- Sundström, Zacharias: Oikeudenmukainen tuomio – Tuomarin harkinta rikosasiassa – Kansalliset ja kansainväliset vaikutteet tuomarin harkinnassa. Edita. Porvoo 2011.
- Suomen Yrittäjät: Toiminnan tuloksia vuodelta 2014: Pienyrittäjien mahdollisuudet tulla katsotuksi verotuksessa yrittäjinä paranivat. Suomen yrittäjien internet-sivusto.
- Suomen Yrittäjät ja Teknologiateollisuus: Suomen yritysverojärjestelmä on uudistettava – mallia Virosta. Perustelut ja laskelma uudistuksen vaikutuksista yritysten investointeihin ja työpaikkoihin. Teknologiateollisuuden internet-sivusto.
- Sääski Keskitalo, Wisa M.: Osakeyhtiön verovapaat osakeluovutukset. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 2012.
- Tala, Jyrki: Lainsäädäntötoiminnan laadun parantaminen ja hallituksen lainsäädäntösuunnitelma. Teoksessa Tala, Jyrki (toim.). Kohti laadukasta lainsäädäntöstrategiaa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 228. Helsinki 2007. (Tala 2007)
- Tala, Jyrki: Lainsäädäntötutkimus – turhaa vai tarpeellista? Oikeus 4/2004. (Tala 2004)
- Tala, Jyrki: Lakien laadinta ja vaikutukset. Helsinki 2005. (Tala 2005)
- Tala, Jyrki: Poliittikka-ammattilaiset – vallankäytön uudet ohjaajat. Oikeus 2/2016. (Tala 2016)
- Tepora, Jarno: Kiinteistön kolmiulotteisesta omistus- ja hallintajärjestelyjen toteuttamisesta. DL 3/2009.
- Tiitta, Erkki: Kommentti verotutkimuksen intressiristiriitoihin. Lakimies 3–4/2018. (Tiitta 2018)

- Tikka, Kari: Perintövero: luopuminen vai uudistaminen edessä? Verotus 4/2005.
- Tikka, Kari: Taseyhtiöjärjestelyt. KHO:n prejudikaatit ja lainsoveltamisen rajat. Verotus 1/1998.
- Tikka, Kari: Verolakien perustuslainmukaisuuden tutkimisesta tuomioistuimissa. Lakimies 6-7/1999. (Tikka 1999)
- Tikka, Kari S. – Nykänen, Olli – Juusela, Janne – Viitala, Tomi: Yritysverotus I-II. Sanoma Pro e-kirja.
- Tjernberg, Mats: Legal certainty in taxation at authorities and courts of law: a nordic view of specialization and unbiasedness. Nordic Tax Journal 1/2016 (Tjernberg 2016).
- Toivanen, Timo: Verotarkastuksesta ja oikeusturvasta. Verotus 3/1998.
- Tolvanen, Matti – Tarukannel, Veijo: Asian selvittäminen ja todistelu riita-asioissa ja hallintolainkäytössä – mikä yhdistää ja mikä erottaa. Lakimies 6/2010.
- Tolvanen, Matti – Tarukannel, Veijo: Näyttöratkaisu hallintolainkäytössä. Lakimies 6/2011.
- Torkkel, Timo: Maankäyttömaksusta ja kehittämiskorvauksesta tulo- ja varainsiirtoverotuksessa. 3/2014.
- Tulokas, Mikko: Korkeimman oikeuden tuomioiden prejudikaattimerkitys ja tuomioiden perustelut. Julkaistu 16.12.2013 KKO:n verkkosivustolla. (Tulokas 2013)
- Tulokas, Mikko: ”Kyky tehdä vaikeita päätöksiä” – solidaarisuusvero. DL 3/2014.
- Tuomisto, Jarmo: Takaisinsaanti. Talentum. Helsinki 2012.
- Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. WSOY. Vantaa 2000. (Tuori 2000)
- Tuori, Kaarlo: Lausunto metsätilan sukupolvenvaihdon veronhuojennuksista perustuslain näkökulmasta. Maa- ja metsätalousministeriön työryhmäraportin taustamuistiosta: Metsätalokoon ja rakenteen kehittäminen – Työryhmän taustaselvitykset. Helsinki 2011. (Tuori 2011)
- Tuori, Kaarlo: Oikeuden ratio ja voluntas. WSOYpro. Helsinki 2007. (Tuori 2007)
- Tuori, Kaarlo: Perustuslakivaliokunta ja oikeuden kehittäminen – ylin lainkäyttö valtiohallinnon kolmijakon rajoilla. Lakimies 1/2018. (Tuori 2018)
- Urpilainen, Matti: Eläketulon lisävero ja metsälahjavähennys perustuslakikysymyksenä. Verotus 2/2017. (Urpilainen 2017)
- Urpilainen, Matti: Lausunto perustuslakivaliokunnalle lakiesitykseen HE 158/2016 vp. 11.11.2016.
- Urpilainen, Matti: Osinkojen yhteenlaskettua pääomatulo-osuutta ei voi kasvattaa verovuoden aikana tapahtuvalla osakeluovutuksella – KHO 2019:56 ja KHO 2019:57. Edilex 13.5.2019. (Urpilainen 2019)
- Urpilainen, Matti: Verovelvollisen suosimisen periaate. Edilex 26.5.2014. (Urpilainen 2014)
- Uudenmaan veroviraston ohje: Perunkirjoituksesta leskenä kuolleen henkilön jälkeen. 12.11.2008.
- Vahtera, Veikko: Osakeyhtiön itsensä olemisen osakassopimuksen osapuolena ei ollut yhdenvertaisuusperiaatteen vastaista, vaikka yhtä osakkeenomistajista ei otettu sopimuksen osapuoleksi (HO). Edilex 12.11.2015.
- Valli-Lintu, Auli: Sote- ja kuntarakenteen pitkä kujanjuoksu. Kunnallissalan kehittämissäätiön julkaisu 10/2017. (Valli-Lintu 2017)
- Valtioneuvosto: Lainvalmistelun suunnittelun ja johtamisen kehittämissäätiön mietintö: Tehokkaampaa, suunnitelmallisempaa ja hallitumpaa lainvalmistelua. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 13/2005. (Valtioneuvosto 2005)
- Valtioneuvoston kanslia: Matalapalkkatyö Suomessa. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 1/2013.
- Valtioneuvoston kanslia: Työllisyysryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 5/2003.
- Valtioneuvoston tiedote 135/2013.

Valtioneuvoston tiedote 153/2013.

Valtioneuvoston tiedote 350/2013.

Valtiovarainministeriö: Eri sijoitusmuotojen verokohtelua arvioivan työryhmän raportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 14/2018. (VM 2018)

Valtiovarainministeriö: Finanssipolitiikan sääntöjen ja kehysmenettelyn kehittäminen Suomessa. Valtiovarainministeriön julkaisu 3/2003. (VM 2003)

Valtiovarainministeriö: Kehyksen puitteissa – Finanssipolitiikan säännöt ja kehysmenettelyn uudistaminen. Valtiovarainministeriön julkaisu 5a/2007. (VM 2007)

Valtiovarainministeriö: Kehysjärjestelmän kehittäminen. Valtiovarainministeriön julkaisu 17/2011 (VM 2011)

Valtiovarainministeriö: Kohdentaminen, budjetointiperusteet sekä tuotto- ja kuluperusteinen budjetointi. Vuoden 2001 budjetointityöryhmän keskustelumuuisto.

Valtiovarainministeriö: Luonnos hallituksen esityksestä eduskunnalle vuoden 2020 tuloveroasteikkolaiksi sekä laeiksi tuloverolain muuttamisesta ja väliaikaisesta muuttamisesta sekä ulkomailta tulevan palkansaajan lähdeverosta annetun lain 3 ja 12 §:n muuttamisesta. Luonnos 19.8.2019. (VM Luonnos 19.8.2019)

Valtiovarainministeriö: Selvitys keinoista yritysten sukupolvenvaihdosten helpottamiseksi, VM 126:00/2014.

Valtiovarainministeriö: Valtion virkamiesehtisen toimikunnan raportti. Valtiovarainministeriön raportti 3/2014. (VM 2014)

Valtiovarainministeriö: Valtiontalouden kehysjärjestelmän kehittäminen vaalikaudelle 2015–2019. Valtiovarainministeriön julkaisu 23/2015. (VM 2015)

Valtiovarainministeriö: Verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 51/2010.

Valtiovarainministeriö: Verotuksen kehittämistyöryhmän väliraportti. Valtiovarainministeriön julkaisu 35/2010. (VM 2010a)

Valtiovarainministeriö: Virkamiespuheenvuoro: Uudistuva, vakaa ja kestävä yhteiskunta. Valtiovarainministeriön julkaisu – 2019:11. (VM 2019)

Valtiovarainministeriö: Yhtenäinen valtioneuvosto syntyy yhteistyöllä ja yhtenäisillä toimintatavoilla. Valtiovarainministeriön julkaisu. 15/2017.

Valtiovarainministeriö: Yritysverotuksen asiantuntijatyöryhmän raportti. 12/2017. (VM 2017)

Valtiovarainministeriön hanke rakennusten arvostamisjärjestelmän uudistamiseksi kiinteistöverotusta varten (VM 152:00/2017).

Valtiovarainministeriön hanke uusien hintavyöhykkeiden luomiseksi kiinteistöverotusta varten (VM 142:00/2016)

Valtiovarainministeriön hallinnonalan VATU -ohjelma. 1.10.2013.

Valtiovarainministeriön ja Verohallinnon tulossopimus 2018. A58/000100/2017. 7.12.2017. (VM/VH 2017)

Valtiovarainministeriön ja Verohallinnon välinen STRATEGIA-ASIAKIRJA 2012–2015.

Valtiovarainministeriön kannanotto Verohallinnon vuoden 2017 tilinpäätöksestä (VM/442/02.02.08.05/2018).

Valtiovarainministeriön selvitys: Selvitys keinoista yritysten sukupolvenvaihdosten helpottamiseksi, VM 126:00/2014.

Valtiovarainministeriön tiedote: Pellon luovutusvoiton verovapautta ei toteuteta. 8.4.2010. (VM 2010b)

Valtiovarainvaliokunnan mietintö (VaVM 25/2014 vp).

Valtiovarainvaliokunnan mietintö (VaVM 28/2016 vp).

Valtiovarainvaliokunnan mietintö (VaVM 29/2018 vp).
Valtiovarainvaliokunnan mietintö (VaVM32/2013 vp).
Valtiovarainvaliokunnan mietintö (VaVM 37/2018 vp).
Valtiovarainvaliokunnan mietintö. VaVM 23/2011 vp.
Valtiovarainvaliokunnan mietintö. VaVM 29/2018 vp.
Valtiovarainvaliokunnan mietintö. VaVM 32/2008 vp.
Valtiovarainvaliokunnan mietintö. VaVM 33/2016 vp.
Vanhanen, Jukka: Asiantuntijalausunto valtiovarainvaliokunnan verojaostolle kansalaisaloitteesta KAA 6/2018 vp. (Vanhanen 2018)
Vanhanen, Matti: Perintö- ja lahjavero johtaa osinkopakkoon. Helsingin Sanomat 2.11.2013.
Vanhanen, Matti: Reunahuomautuksia perintöverokeskusteluun. Perheyrytysten liiton blogi. 8.6.2014.
Vanhanen, Matti: Suomessa on yksi EU:n kireimmistä perintöveroista. Perheyrytysten liiton blogi. 8.5.2014.
Varonen, Sami – Jarva, Joonas: Oma-aloitteisten verojen seuraamusmaksut – Uudet säännökset vuodesta 2017 alkaen. Verotus 1/2017. (Varonen – Jarva 2017)
VATT: Hyvän veropolitiikan periaatteet. VATT Julkaisut 63/2013. (VATT 2013)
VATT: Lausunto eduskunnan verojaostolle KAA 6/2018 vp Perintö- ja lahjaverosta luopuminen. VATT/391/07.01/2018. (VATT 2018)
VATT: Verotuet 2016–2018e. VATT verkkosivusto 19.9.2017. (VATT 2017)
VATT: Verotuet Suomessa 2009. Valmisteluraportit 5/2010. (VATT 2010).
Vehmanen, Petri: Käypä arvo kiisteltynä käsitteenä ja IFRS 13:n mukaisena määrittämisperusteena. Verotus 3/2013.
Verohallinnon kannanotto: Lesken testamenttiosuuden määrittäminen eräissä lakiosatilanteissa. 61/200/2014.
Verohallinnon kannanotto: Osittainen testamentista luopuminen eräissä tilanteissa. (11.11.2014).
Verohallinnon kannanotto: Yhteislahjana tai testamentilla yhteisesti saadun omaisuuden verottaminen. A14/200/2014.
Verohallinnon lausuntoyhteisöjen tulolähdejaon poistamista koskevasta muistiosta VM123:00/2016 (A56/00 00 01/2017). (VH 2017)
Verohallinnon ohje: Arvopaperien luovutusvoittojen verotus. A71/200/2014
Verohallinnon ohje: Avoeron yhteydessä maksettava hyvitys. A82/200/2013.
Verohallinnon ohje: Ensin kuolleen puolison tai lesken jälkeisessä perintöverotuksessa tarvittavat tiedot (A53/200/2016).
Verohallinnon ohje: Hallintaoikeus omaisuuden luovutuksen verotuksessa (VH/2674/00.01.00/2018).
Verohallinnon ohje: Henkilöyhtiön ja yksityisliikkeen sukupolvenvaihdos verotuksessa (A125/200/2017).
Verohallinnon ohje: Henkilöyhtiön yhtiöosuuden luovutus tuloverotuksessa ja lahjaverotuksessa (VH/456/00.01.00/2019).
Verohallinnon ohje: Kiinteistöinvestointien arvonnisäverotus. 1845/40/2007.
Verohallinnon ohje: Kiinteistön verotusarvo kiinteistöverotuksessa. A5/200/2014
Verohallinnon ohje: Kiinteistöverolain soveltamisohje. A11/200/2018.
Verohallinnon ohje: Kiinteistöverolain soveltamisohje. A197/200/2013.
Verohallinnon ohje: Korkojen vähentäminen henkilöverotuksessa. A2/200/2016.
Verohallinnon ohje: Korkojen vähentäminen pääomatuloista. Ei diaarinumeroa, julkaistu Verohallinnon verkkosivustolla.

Verohallinnon ohje: Korkomenot ja pääomatuloista tehtävien vähennysten vähentämisyjärjestys. Ei diaarinumeroa, julkaistu Verohallinnon verkkosivustolla.

Verohallinnon ohje: Korkovähennysoikeuden rajoitukset elinkeinotoiminnassa. A206/200/2013.

Verohallinnon ohje: Kuolinpesien luovutusvoitot ja -tappiot verotuksessa (A133/200/2017).

Verohallinnon ohje: Kuolinpesäosuuden luovutuksen verotus (VH/1527/00.01.00/2019).

Verohallinnon ohje: Lahjojen kumulointi. A52/200/2016.

Verohallinnon ohje: Luontoisedut verotuksessa. A15/200/2016.

Verohallinnon ohje: Maatilan sukupolvenvaihdos verotuksessa (A262/200/2017).

Verohallinnon ohje: Maatilan sukupolvenvaihdos verotuksessa. A62/200/2016.

Verohallinnon ohje: Maatilan sukupolvenvaihdos verotuksessa. A84/200/2015.

Verohallinnon ohje: Maatilan sukupolvenvaihdos verotuksessa. A63/200/2014.

Verohallinnon ohje: Metsälahjavähennys (A171/200/2017).

Verohallinnon ohje: Metsätalouden pääomatulon hankinnassa käytettävien koneiden hankintamenon vähentäminen. A41/200/2017.

Verohallinnon ohje: Metsävähennys (A60/200/2017).

Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A113/200/2015.

Verohallinnon ohje: Metsävähennys. A119/200/2013.

Verohallinnon ohje: Ne bis in idem -periaate ja verotus: samasta asiasta ei voi rangaista kahteen kertaan. 2.12.2013.

Verohallinnon ohje: Omaisuuden luovutusvoitot ja -tappiot luonnollisen henkilön tuloverotuksessa (A192/200/2016).

Verohallinnon ohje: Omaisuuden luovutusvoitot ja -tappiot luonnollisen henkilön tuloverotuksessa. A139/200/2014.

Verohallinnon ohje: Oman käytön ja alivastikkeellisten luovutusten arvonlisäverotus. 621/40/2009.

Verohallinnon ohje: Osakeyhtiön sukupolvenvaihdoksen verotus. (A56/200/2017).

Verohallinnon ohje: Osinkotulojen verotus. A207/200/2013.

Verohallinnon ohje: Osituksen yhteydessä tapahtuvat omistajanvaihdokset ja niihin liittyvä varainsiirtoverotus (A39/200/2016).

Verohallinnon ohje: Ositus- ja perinnönjakosopimus perintöverotuksessa (A78/200/2015).

Verohallinnon ohje: Palkka ja työkorvaus verotuksessa. A19/200/2016.

Verohallinnon ohje: Perintö- ja lahjaverotus kansainvälisissä tilanteissa (A118/200/2015).

Verohallinnon ohje: Perintö- ja lahjaverotus kansainvälisissä tilanteissa. A79/200/2013.

Verohallinnon ohje: Pitkäaikaisäästämissopimuksen ja vapaaehtoisen yksilöllisen eläkevakuutuksen verotus. 361/32/2010.

Verohallinnon ohje: Rakentamattoman rakennuspaikan veroprosentti. A4/200/2014.

Verohallinnon ohje: Seuraamusmaksut perintö- ja lahjaverotuksessa (A118/200/2018).

Verohallinnon ohje: Sijoitustoiminnan määräaikainen veronhuojennus. A48/200/2013.

Verohallinnon ohje: Sukupolvenvaihdos perintötilanteissa. A57/200/2017.

Verohallinnon ohje: Taselainaus elinkeinotoiminnassa. A179/200/2013.

Verohallinnon ohje: Tekijänoikeuksien yksinomaisen käyttöoikeuden luovuttaminen määrääjäksi musiikintekijän yhtiölle (A120/200/2018).

Verohallinnon ohje: Toimintamuodon muutos osakeyhtiöksi (A52/200/2015).

Verohallinnon ohje: Toimintamuodon muutos osakeyhtiöksi. A146/200/2012.

Verohallinnon ohje: Tutkimus- ja kehittämistoiminnan lisävähennys. A93/200/2014.

Verohallinnon ohje: Työnantajan koulutusvähennys. A196/200/2013.

Verohallinnon ohje: Työnantajan ottaman sairauskuluvakuutuksen verotus. A41/200/2014.

Verohallinnon ohje: Työnantajan ottamat vapaaehtoiset eläkevakuutukset. 218/31/2010.

Verohallinnon ohje: Työsuhdeoptioiden verotus. A113/200/2013.

Verohallinnon ohje: Uuden osakeyhtiölain vaikutuksia verotukseen. 206/345/2007.

Verohallinnon ohje: Vakuutuskorvausten ilmoittaminen perintöverotukseen (A56/200/2018)

Verohallinnon ohje: Vapaan oman pääoman rahaston varojenjako verotuksessa. A216/200/2014.

Verohallinnon ohje: Varainsiirtoverotuksen yhtenäistämisoheje (VH/558/00.01.00/2019).

Verohallinnon ohje: Varainsiirtoverotuksen yhtenäistämisoheje. A34/200/2015.

Verohallinnon ohje: Varainsiirtoverotuksen yhtenäistämisoheje. A716/4340/2013.

Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa (A121/200/2018).

Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A182/200/2015.

Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A213/200/2014.

Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A200/200/2013.

Verohallinnon ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. A132/200/2012.

Verohallinnon ohje: Vastuu aiempien luovutusten varainsiirtoverosta (VH/2341/00.01.00/2018)

Verohallinnon ohje: Verohallituksen kannanottoja yritysverotuskysymyksiin 2007 (1582/345/2007).

Verohallinnon ohje: Verotettavan tulon laskeminen henkilöverotuksessa. VH/356/00.01.00/2019.

Verohallinnon ohje: Verotuksen toimittamisen periaatteita. VH/1115/00.01.00/2019.

Verohallinnon ohje: Verotusyhtymä. Ei diaarinumeroa, julkaistu Verohallinnon verkkosivustolla.

Verohallinnon ohje: Verovapaa oman asunnon luovutus (A83/200/2015).

Verohallinnon ohje: Vuokratulojen verotus. A250/200/2017.

Verohallinnon ohje: Vuokratulojen verotus. A64/200/2015.

Verohallinnon ohje: Yhteisön osakkeiden luovutusten verokohtelu. A84/200/2012.

Verohallinnon ohje: Yhtiöosuuden luovutus tuloverotuksessa ja lahjaverotuksessa. 330/349/2010.

Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa (A67/200/2013).

Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. 547/349/2011.

Verohallinnon ohje: Yrityksen sukupolvenvaihdos verotuksessa. 535/345/2004.

Verohallinnon ohje: Yritysjärjestelyt ja verotus – osakevaihto. A21/200/2015.

Verohallinnon päätös metsän keskimääräisestä vuotuisesta tuotosta (A211/200/2017).

Verohallinnon päätös pellon keskimääräisestä vuotuisesta tuotosta ja salaajituslisästä (A212/200/2017).

Verohallinnon strategia 2019–2024. Verohallinnon verkkosivusto, 8.1.2019 päivitetty versio.

Verohallinnon yhtenäistämisohejeet vuodelta 2018 toimitettavaa verotusta varten. VH/1926/00.01.00/2018.

Verohallinnon yhtenäistämisohejeet vuodelta 2013 toimitettavaa verotusta varten. 164/200/2013.

Verohallinto: Henkilöverotuksen käsikirja 2012.

Verohallinto: Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2015.

Verohallinto: Kansainvälisen verotuksen käsikirja 2013.

Verohallinto: 6B Elinkeinotoiminnan veroilmoitus – yhteisö yksityiskohtainen täyttöohje 2018. (yhteisöverotuksen täyttöopas)

Verohallituksen kannanottoja yritysverotuskysymyksiin 2004. 2181/345/2004.

Verohallituksen ohje: Perintökaaren 25 luvun säännökset jäämistöön kuuluvan maatalan jakamisesta. 12423/32/83.

Verohallituksen ohje: Vahvistettu tappio ja omistajanvaihdos. 634/348/1996.

Verohallituksen ohje: Varojen arvostaminen perintö- ja lahjaverotuksessa. (5067/36/94)

Veroilmoituslomake 2-c – Metsätalouden veroilmoitus. Lomakenumero 3043.

Viherkenttä, Timo: Haja-ajatuksia arviointineuvoston raportista. Kansantaloudellinen aikakauskirja 1/2016.

- Viherkenttä, Timo: Hyödyllistä analyysia osakeyhtiöiden ja osinkojen verotuksesta. Kansantaloudellinen aikakauskirja. 1/2017.
- Viherkenttä, Timo: Verotus hallitusohjelmassa. Verotus 4/2015.
- Viitala, Tomi: Tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnan verokannustimet. Lakimies 7–8/2013.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: Tuomion perustelevuus. Alma Talent 2010. (Virolainen – Martikainen 2010)
- Voutilainen, Tomi: Automatisoitu hallintoasian käsittelyprosessi. Edilex 12/2008. (Voutilainen 2008)
- VTV: Erilliskertomus eduskunnalle: Finanssipolitiikan tarkastuksen ja valvonnan raportti 2014.
- VTV: Finanssipolitiikan tarkastuskertomus: Veromuutosten taloudelliset vaikutukset – verojärjestelmän kokonaisuuden tarkastus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 15/2014. (VTV 2014a)
- VTV: Laillisuustarkastuskertomus: Verolainsäädännön selkeys – Tuloverolain muutokset 2006–2017. 18/2018. (VTV 2018)
- VTV: Selvitys: Säädösten sektorirajat ylittävien vaikutusten arviointi. 1/2016. (VTV 2016b)
- VTV: Tuloksellisuustarkastuskertomus: Valtiovarainministeriön hallinnonalan ohjausjärjestelmä. 9/2014. (VTV 2014b)
- VTV: Tuloksellisuustarkastuskertomus: Verohallinnon rakenteelliset muutokset. 1/2017. (VTV 2017)
- VTV: Valtio tonttitarjonnan lisääjänä ja yhdyskuntarakenteen cheyttäjänä. Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuustarkastuskertomus 208/2010.
- VTV: Valtiovarainministeriön kehyspäätökseen toimittamat taustatiedot. Valtiontalouden tarkastusviraston lausunto: 29.4.2013.
- VTV: Verotarkastustoiminnan tuloksellisuus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomus 5/2013. (VTV 2013)
- VTV: Verotarkastustoiminnan tuloksellisuus. Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomuksen jälkiseurantaraportti 13.10.2016. (VTV 2016a)
- Väkevä, Jouni: Metsien kuolinpesäomistuksen kehittäminen. Metsäteollisuus ry:n esitysmateriaali 7.11.2017. (Väkevä 2017)
- Välimäki, Pertti: Olennaista on osata ositusta. Rovaniemen hovioikeuspiirin lauluhankkeen työryhmäraportteja VI, Saarijärvi 2005.
- Wittberg, Lennart: Ett offensivt Skatteverk. Skattenytt 4/2014 (Wittberg 2012).
- Ylä-Liedenpohja, Jouko: Inflaatio, verotus ja työllisyys. Kansantaloudellinen aikakauskirja 1/1997. (Ylä-Liedenpohja 1997)
- Ympäristöministeriö: Asumisen tuki- ja verojärjestelmien vaikuttavuus. Ympäristöministeriön raportti 4/2015. (YM 2015)
- Ympäristöministeriö: Maankäyttö- ja rakennuslaki 2000 -sarja. Opas 13.
- Zimmer, Frederik: Generation Shifting and the Principle of Continuity in Norwegian Tax Law. Nordic Tax Journal 1/2014. (Zimmer 2014)
- Äimä, Kristiina: Veroprosessioikeus. Alma Talent. 2011. (Äimä 2011)
- Äimä, Marina: Osakeyhtiön vastaanottaman lahjan verotuksesta. Verotus 5/1987.

Asiahakemisto

Apuyhtiö 288–291, 296–298 ja 303–305
Avioero verotuksessa 316–324
Avoliittolain erityistilanteet verotuksessa 324–329
Avoero verotuksessa 329–332
De minimis -tuki 31 ja 74
Erilaisten oikeus- ja verojärjestelmien yhteensovitus ja vertailu 72–76
Erisarjaiset osakkeet 223–224, 238–244 ja 306–307
Eurooppaoikeus 29–32 ja 72–76
Hallinnanjakosopimus 114–119
Henkilöyhtiön arvostaminen 179–186
Henkilöyhtiöosuuden myyminen 186–192
Henkilöyhtiöosuuden perheoikeudellinen saanto 200–205
Henkilöyhtiöön mukaan tuleva uusi yhtiökumppani 198–199
Holdingsyhtiö 227–228 ja 449–453
Kaavoitus ja verotus 45–46, 104–105, 119–131 ja 169–171
Kansainvälisen verotuksen ristivaikutukset 29–32 ja 72–76
Kansainvälisten erotilanteiden verotus 344–346
Kohtuuttomuus 69–72
Koneellinen verovalvonta 79–80 ja 266–270
Lahjojen kumulointi 405–407 ja 420–423
Lain sanamuotojen haasteet varainverotuksessa 61–63
Lainvalmistelu 65–68, 86–87, 155–174 ja 431–453
Laskennallinen perinnönjako 353–354 ja 407–411
Lobbaaminen 431–453
Lähipiirissä tehtävät osakeyhtiön omistusjärjestelyt 228–236
Maanmittaustoimitukset 110–114
Maatila erotilanteessa 332–336
Metsälahjavähennys 163–166
Metsävähennys 133–153 ja 157–160
Näyttövaikeudet 77–79
Oikeustilan hallinnan roolit 84–90
Oikeustilan muodostuminen 61–68
Oikeustoimien joustava dokumentointi 63–65
Omaisuuden arvostamisen vaikutus oikeustilaan 23–25
Omien osakkeiden hankinta 233–234 ja 289–302

Omistajattoman tilan testamentti 413–414
Osakeanti 287–303
Osakeyhtiön arvostaminen 233–236 ja 284–304
Osakeyhtiön luovutusvoittoverotuksen erityiskysymykset 248–255
Osakeyhtiön nettovarallisuus 244–248
Osakkeisiin pidätetyt oikeudet 255–262
Perustuslaki 20–21, 69–72, 93–94 ja 272–275
Perättäiset vastikkeettomat saannot 27–28 ja 405–415
Prejudikaattioikeuden ongelmat 65–68
Pääomanpalautus 220–222
Ristivaikutuksen käsite 11–12
Ristivaikutusten arviointi 91–98
Ristivaikutusten luokittelu 17–44
Sukupolvenvaihdoshuojennuksen laskuongelmat 351–404 ja 417–430
Sukupolvenvaihdoshuojennuksen muuttaminen perinnönjaon vuoksi 372–381
Sukupolvenvaihdoshuojennus henkilöyhtiöön 192–197
Sukupolvenvaihdoshuojennus osakeyhtiöön 240–244, 251–254 ja 283–311
Sukupolvenvaihdoshuojennus osituksessa tai perinnönjaossa annettavaan lahjaan 383–397
Sukupolvenvaihdoshuojennus perintöön, kun perinnönjaon sisältö tiedetään 363–371
Sukupolvenvaihdoshuojennus perintöön, kun perinnönjaon sisältöä ei tiedetä 353–363
Sukupolvenvaihdoshuojennus yrityskokonaisuuteen 427–428
Toimintamuodon muutos 237, 246–248, 252–254 ja 281
Toissijaissaannot perintöverotuksessa 412–414
Tyypilliset ristivaikutusongelmat 80–83
Vaihto ja yhteisomistuksen purku 105–110 ja 157–162
Valintojen vaikutus verotukseen 68–69
Valtiontuki 30–32
Valtiovarainministeriö 86–87
Veroasteikon vaikutus oikeustilaan 25–26
Verolainsäädännön toimeenpano 32–44, 69–98, 155–174 ja 266–271
Veronkorotus 33–35
Verotuet 69–72, 160–174 ja 262–265
Verovelvollisten intressien ristiriidat 39–41
Yhteislahja 406–407 ja 425
Yrittäjävähennys 162–167
Yritys erotilanteessa 336–341
Yritysjärjestelyt 237, 245–246 ja 249–254